1578

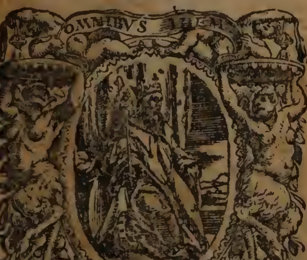
II a 5h fra

PETRI LOMBARDI EPISCOPI PARISIEN.

SENTENTIARVM LIBRI IIII.

AD TOTIVS OPERIS FINEM SVBIICIVNtur articuli erronei Parisiis iam olim damnati, adiectis nonnullis ipsius Magistri, in quibus communiter ipse non probatur.

Post omnes omnium editiones ex collatione diuersorum exemplarium emendatissimi, & ad singulos libros titulorum, ac ad finem rerum Indice copiosissimo aucti & locupletati.

M D LXXVIII.
VENETIIS, Apud Pasqualinum Sauionum.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO GREGORIO, HVIVS nominis decimotertio Pontifici Maximo, Christique vicario Antonius Monchiacenus Demochares perpetuam fœlicitatem summopere exoptat.

Nunquam adeò iuueniliter vixi, Beatissime Pontifex, quin summo Dei optimi maximi beneficio, cane peius & angue aniles fabulas & deliramenta semper pertimescerem, vtpotè qui auidè solidã quandam disciplinam adinuenire percuperem: quæ me ad diuinam theologiam, cuius eram studiosus, facili & breui quodam tramite perduceret. Sciebam enim probè, inter tot artes & multiplicia disciplinarum genera plurimum referre, quam quis principio eligat, quenq; artium præceptorem sequatur. Cum itaq; didicissem humanam philosophiam ac naturalem ad hanc non mediocrem adferre accessum, huic primum me totum tradere constitui, & doctorem artium liberalium sum sequutus, qui grauitate ac doctrina inter cæteros clarus, necnon duobus iam (vt aiunt) artium curriculis percelebris circunferebatur, cui tribus, vt moris est, annis cum dimidio integris asiduè adhæsi, attentè audiens, ac cupidè, discens, quæ vel ipse suo marte recenter excogitauerat disserendi argumenta, & quæ calamo excipienda & scribenda, vt tenacius hærerent, studiosè dabat: vel quæ ab alijs excusa typis adhuc incalescentibus, sophismata ac noua quæstionum opera toto illo tempore perdiscenda tradidit. Hinc accidit, vt absoluto toto illo cursu laborioso sanè, sed inutili, peregrinis quibusdam nugis atq; sophismatibus illusus, philosophiæ tyrocinia minimè gustauerim, nec ad sacram theologiam, vt sperabam, accessum, sed potius recessum nactus sum. Fatebor tamen ingenuè, ne quid dissimulem, me his quæstionum formulis non exiguam disputandi comparasse promptitudinem, quam ne perderem, tam graui laborum precio partam, sed eam omni diligentia conseruarem, statim ab ipso magisterij gradu, quotidie palam & publicè, mane & vespere, in gymnasio nomine diuæ Barbaræ sacro vbi manebam, & discipulus fueram, anno 1527. oppositionum libros & actuum syncathegorematicorum Ferdinandi Denzinas hispani, quas diligenter didisceram, interpretandos suscipio, quamplurimis concurrentibus & curiosè audientibus toto ferè seme-

stri, quousque fœlicior aspiraret fortuna. Vocatus subinde in Remigialibus, ut iuuentutem in philosophia erudiendam acceptarem: quid aliud, quàm quæ noueram, docere potui? quibus ipsa quoque iuuentus, ut temporum est iniuria, admodum oblectebatur. At vero cum planè agnoscerem eam miserè decipi, & me, quo tendebam, ad institutum haud promoueri, sed remoueri Aristotelis libros summa cura ac diligentia interpretari aggredior, adiutus libris ipsius Aristotelis Græcis, ac Græcorum commentarijs, quos tanta & facilitate & fœlicitate sum interpretatus, vt præ multitudine auditores schola quamplurimos excluderet. Excitabantur nanque mirum in modum ad id nostris hypomnematibus, quæ inter docendum in octo libros topicorum Aristotelis in lucem emiseram, & qui sperabant me in reliquos Aristotelis libros consimilia emissurum, haud expectatione fuissent fraudati, si tulisset simul tum docendi, tum scribendi conditio: hanc tamen iacturam, vt resarcirem, in totam eiusdem Aristotelis philosophiam, diui Thomæ commentarios Parisiis imprimi curaui, additis quibusdam annotationibus, quorum lectione & vsu candidati philosophiæ facilem ad Aristotelis libros, qui erant prius omnibus inaccessi & deserti, intelligendos ingressum inuenerunt, sicut adhuc hodie experimento satis notum euadit, Quandoquidem ab eo tempore præceptores philosophiæ in Aristotelis libris interpretandis diligentem nauarunt operam, quorum & posteri in eodem studio nunc perseuerant: vtinam successores ab eo nequaquam deficiant. Nondum certè ipsum secundi stadii philosophici cursum absolueram, cum in sacræ Theologiæ discipulos adoptatus sum, & iam tempus peruenerat, quo ex almæ facultatis decreto tenebar, vt moris est, legere & interpretari cum condiscipulis omnibus quatuor libros sententiarum, quos magister Petrus Lombardus quondam sexagesimus nonus episcopus Parisiensis, summus theologus ex sacrosanctis conciliis, summis pontificibus ac doctoribus scitè in vnum collegit: Agebam adhuc in gymnasio clarissimo Burgundiano, vbi finem, secundi cursus expectabam. Summopere tunc do operam, vt non minus inuenirer adhibuisse studium in theologia, quàm tantopere diligebam, & cuius ergo cætera passus fueram, quàm in humana philosophia. Primum ergo libros illos arripio, qui non Parisius, sed ab exteris quatuor nationibus allati & impressi vendebantur. Pudet profectò me tantam bibliopolarum Parisiensium ignauiam reuelare, quos tunc temporis non puduit magno labore & grauiore precio sui episcopi libros ab extraneis impressos maluisse quærere, quàm ipsos voluisse imprimere, præsertim in ea vrbe, in qua sola arcto facultatis imperio legendi & interpretandi ab omnibus bacchalaureis venirent: Quatuor itaque qua-

tuor

tuor diuersis regionibus impressos adinuicem & cum quodam vetere manu in membrana scripto diligenter confero, quos multis sudoribus ac vigilijs a varijs mendis & erroribus liberatos, indicibus quoque & numeris authores, libros, sententias & capita, quæ in his proferebantur clarè demonstrantibus, & quasi ad fontes ipsos deducentibus abundè illustraui & continuo tribus insignibus ac præcipuis huius academiæ Parisiensis bibliopolis Ioanni Petit, Ponceto le Preux, & Ambrosio Girault: dedi imprimendos. Auditores vero & discipuli mei ipsa folia, quæ quotidie imprimebantur secum studiosè afferebant, donec finem interpretationis meæ simul & impressionis anno 1536. acceperunt. Venditis his breui tempore omnibus, anno statim subsequenti surrexit quidam chalcographus qui suppresso meo nomine quod nouus theologiæ tyrunculus adhuc essem, cuiusdam doctoris theologi nomen supposuit, cuius sororem in matrimonium duxerat, ut illum alieno labore apud ignaros ornaret, eosdem impressit, quos sub tali nomine perseuerare vsque ad hæc nostra tempora permisi absque contradictione, atque adhuc permisissem, nisi me obnixe ante triennium rogasses, qui hos modo imprimi curauit, vt illos serio legerem, recognoscerem, diligenterque aduerterem, si quid amplius corrigere, addere ac inuenire possem, vt castigatiores tandem, & additis nouis ac pluribus indicibus locupletiores prodirent, quæ quidem omnia summa sedulitate ac fide perficere studui, quemadmodum facilè comperiet, quicunque omnibus vbiuis locorum prius impressis hos conferre non grauabitur. Etenim omnes illos cum mendis & defectibus solitis editos esse euidenter conspiciet, nec ab his excipio, quos nonnulli paucis adiectis indicibus auxerunt. Mirandum sanè non est, si quam plurimi uiri theologi hos libros magni fecerint, & suis lucubrationibus, vt temporũ tulit ratio, vehementer extulerunt, vtpotè qui clarè intelligerent, quanto studio author ipse paucis admodum libris, vniuersam ac præcipuam fidei, religionis, & theologiæ doctrinam compleri curauerit, sicut ipsemet in prologo testatur suis verbis. Hic labor breui volumine complicans patrum sententias, appositis eorum testimonijs, vt non sit necesse quærenti librorum numerositatem euoluere, cui breuitas, quod quæritur, offert sine labore. Quocirca iustum esse duxi, secundo hunc tantum diuinæ sapientiæ thesaurum, quem nobis suis immensis laboribus acquisiuit, repurgare, repurgatum nouis, ac quamplurimis annotationibus locupletare, & locupletatum tuæ sanctitati offerre, ut ab ipsa correctior & auctior nobis reddatur. Quandoquidem præter ea, quæ ab ipso dicta nequaquam recipi notantur, supersunt quoque plurima, quæ in dubium & quæstionem uocauit, & quæ absque omni solutione reliquit qui-

bus non parum anxij redduntur lectores, vt omittam referre, quæ in omni ferè quæstione, multo plura sanctorum testimonia addi possunt. Superauit profectò Ioannem Damascenum, authorem Græcum librorum de Orthodoxa fide. quæstionum multitudine, & authorum sanctorum testimonijs, cuius methodum sequutus est. Veruntamen multa adhuc supersunt, quæ ab hoc desiderantur, quibus si tua beatitudo vniuersum vellet Christianissimum subleuare, certè post sacrosancta biblia, quorum correctionem & impressionem audio te accuratè procurare, nullum arbitror opus magis reipublicæ Christianæ necessarium esse, & quod proximius ad tuam authoritatem spectet, quàm hi quatuor libri sacrosanctæ Theologiæ, qui multò plures theologos pepererunt, et quotidie pariunt, quàm Gratianus iuris canonici doctores, ex quibus scholastici omnes scribendi pro nostræ religionis defensione aduersus hæreticos argumenta deprompserunt. Proinde inter catechismos optimo iure priuatum tenent, qui & fidei articulos, decalogi præcepta, Ecclesiæ sacramenta abundantius declarent. Volumen ergo hoc in quatuor libros distinctum Petri Lombardi sententiarum principis, è Nouaria Italiæ ciuitate orti, quondam episcopi Parisiensis, ac anno 1164. in medio chori Ecclesiæ sancti Marcelli extra vrbis muros sepulti, vbi sepulturam elegerat, quale quale sit, quod tuæ sanctitati offero & consecro ipsum benignè suscipias, humiliter supplico, & in communem studij Theologici vsum, suis omnibus numeris repurgatum ac comprobatum largiri digneris. Tuæ enim offertur sanctitati, & relinquitur, vt tua dignitate ornatum, atque authoritate confirmatum fælicius & speciosius in lucem veniat. Parisiis, ex Sorbonico Theologorum cœtu anno 1573. die quinta Maij.

PATRES,

PATRES, QVORVM DECRETIS canonibus ac ſententiis in hoc opere vſus eſt Petrus Lombardus.

Alexander 2. Papa.
Calixtus.
Clemens pri.
Deuſdedit.
Euariſtus.
Eugenius.
Euſebius.
Fabianus.
Gelaſius.
Gregorius. 1. 3.
Innocentius pri. 2.
Ioannes.
Iulius.
Leo.
Melchiades.
Nicolaus. 1. 2.
Paſchalis.
Pelagius.
Pius.
Sergius.
Siluester.
Symmachus.
Vrbanus.
Zacharias.
Aurelianenſe cõcilium.
Cabilonenſe.
Cæſarienſe.
Carthaginenſe 2. 3. 4. 5.
Compendienſe.
Epaunenſe.
Hilerdenſe.
Lugdunenſe.
Maguntienſe.
Meldenſe.
Synodus 6. 8.
Toletanum.
Triburienſe.
Vermerianum.
Vormacienſe.
Vrbanenſe.
Pandectarum liber.
Albinus ſiue Alcuinus.
Ambroſius.
Auguſtinus.
Baſilius.
Beda.
Boetius.
Caſsianus.
Caſsiodorus.
Chryſoſtomus.
Cyprianus.
Dionyſius.
Dydimus.
Euſebius Emiſenus.

Fulgentius.
Gennadius.
Haymo.
Hermes paſtor.
Hieronymus.
Hincinarus.
Hilarius.
Ioannes Apocriſarius.
Ioannes Damaſcenus.
Iſidorus.
Iſychius.
Iulianus Toletanus.
Lanfrancus.
Maximus Taurinenſis.
Origenes.
Oroſius.
Paſchaſius.
Proſper.
Rabanus.
Strabus.
Theodorus Cantuarienſis.

INCI-

INCIPIVNT RVBRICAE LIBRI PRIMI.

DISTINCTIO I.

OMnis doctrina, est de rebus vel de signis. A

De rebus quibus fruendū est vel vtendum, & de his, quæ fruuntur & vtuntur. B

Quid sit frui vel uti. b. c. d. e. f. g. h. i

DISTINCT. II.

De trinitate & vnitate. A

Quæ fuerit intentio scribentium de Trinitate. ibi. B

Quis ordo sit seruandus cum de Trinitate agitur. C

De testimoniis veteris testamenti, quibus Trinitatis mysterium declaratur. D. E. F. G

De testimoniis veteris testamenti ad idem pertinentibus. H

DISTINCT. III.

De cognitione creatoris per creaturas, in quibus Trin. vestigium apparet. a. b. c. d. e. f

De imagine, & similitudine Trinitatis in anima humana, G. H. I. K. L. M. N. O

De similitudine creantis, & creatæ Trin. p. q. r. s. t. u. x. y.

De Trinitatis vnitate. Z

DISTINCT. IIII.

Vtrum Deus se Deum genuerit. A. B. C. D

Vtrum Trinitas de vno Deo prædicetur sicut vnus Deus de tribus personis. ibidem

DISTINCT. V.

Vtrum diuina essentia genuerit filium, vel genita sit à patre, vel de ipsa natus sit filius, vel spiritus sanctus, processerit, a. b. c. d. e. f. g. h. i. K

Quod filius non est de nihilo, sed de aliquo, non tamen de materia: sic & spiritus sāctus, L

Quare verbum patris dicatur filius naturæ. M

DISTINCT. VI.

Vtrum pater volūtate genuerit filiū, an necessitate: & an uolens vel nolens sit Deus. a. b. c

DISTINCT. VII.

Vtrum pater potuerit, vel uoluerit gignere filium. a. b. c. d. e

An posse gignere filium sit aliqua potentia in patre quæ non sit in filio. F.

DISTINCT. VIII.

De veritate ac proprietate diuinæ essentiæ. A. B

De incōmutabilitate eiusdē. c

De simplicitate eiusdē ibi. d

De corporali & spirituali creatura, quomodo sit multiplex, & non simplex. E

Quod Deus cum sit simplex, tamen multiplex dicitur, ibi. f

Quod Dei simplicitas nulli prædicamentorum subiicitur. g

Quod Deus abusiuè dicitur substantia. ibi. H

Quod non est aliquid in Deo

Quod

tas, Plures vel pluralitas, Distinctio uel distinctæ, cum his vtimur loquentes de Deo, A.B.C.D.E.F.G.H.I.K

DISTINCT. XXV.

Quid significetur hoc nomine persona in plurali numero, s. cũ dicitur personæ, A.B.C.D

De triplici acceptione huius nominis persona in trinitate, E.F.G H

Ex quo sensu dicatur, alia persona patris, alia filii, alia spiritus sancti, siue alius in persona pater, alius in persona filius alius i ꝑsona spũs san. I.K.L.M

DISTINCT. XXVI.

De hoc nomine hypostasis, A

De proprietatibus personarum, & de nominibus earum relatiuis. ibidem.B

Quod nõ oĩa dicuntur de deo ẜm substantiã: quædam enim secundum relationem non tamen secundum accidens. C

Quare dicatur proprium esse vnigeniti filium dei esse cum etiam homines sint filii dei, D

Quod hõ dicitur filius trinitatis, & trinitas pater hoĩm, E

Quod spiritus sanctus eodem proprietate donũ dicitur, qua spiritus sãctus, & vtroq; modo relatiue ad patrẽ & ad filium, F

Vtrũ pater vel filius vel trinitas ipsa possit dici spũs sctũs, G

Quod non omnia quæ relatiue dicuntur suis ad se vicissim respondent vocabulis, H

DISTIN. XXVII.

Quę sint illę proprietates quibus distinguntur ꝑsonæ, A.B

Quod non omnino est idem dicere esse patrem & genuisse vel habere filium, C

Quod proprietates determinant hypostases non substantiam, id est, naturam, D.E.F

De generali regula eorũ quæ ad se, & eorum quæ relatiue dicuntur, G

An ẜm substantiam dicatur deus de deo & huiusmodi, H.I

DISTIN. XXVIII.

Quod non tantum tres sint proprietates personarum, A

An solus pater debeat dici nõ genitus vel non filius, sicut dicitur ingenitus, B

De proprietate quam notat ingenitus, ibidem.C

Respõsio Ambros. contra Arrianos de ingenito, D

An diuersum sit esse patrem & filium esse. ibidem.E

Si sapientia genita dicitur secundum relationem vel secundum substantiam, F

De imagine, ibidem,G

DISTIN. XXIX.

De principio, A

Quod ab ęterno pater ẽst principium & filius, sed non spiritus sanctus, ibidem.B

Quõ pater sit principiũ filii, & ipse cum filia spũs sancti, C

An eadem notione pater & filius sit principiũ spũs sancti, D

DI-

INDICIS LIB. I.
FINIS

PETRI LOMBARDI EPISCOPI PARISIENSIS IN LIBROS SENTENTIARVM.

PROLOGVS.

CVPIENTES aliquid de penuria ac tenuitate nostra cum paupercula in gazophylacium domini mittere, ardua scãdere, opus vltra uires nostras agere præsumpsimus: cõsummationis fiduciam, laborisq; mercedem, in Samaritano statuentes: qui prolatis in curationẽ semiuiui duobus denariis, supereroganti cuncta reddere professus est. Delectat nos veritas pollicentis: sed terret immensitas laboris. Desiderium hortatur proficiendi, sed dehortatur infirmitas deficiendi: quã vincit zelus domus Dei. Quo inardescentes, fidẽ nostram aduersus errores carnaliũ atque animalium hominum, dauidicæ turris clypeis munire, vel potiùs munitam ostendere, ac theologicarũ inquisitionum abdita aperire, necnon & sacramentorum ecclesiasticorum pro modulo intelligentiæ nostræ notitiam tradere studuimus: Non valentes studiosorum fratrum votis iure resistere, eorũ in Christo laudabilibus studiis, lingua, ac stylo nos seruire flagitantium: quas bigas in nobis agitat Christi charitas. Quamuis non ambigamus omnẽ humani eloquii sermonem, calumniæ, atque cõtradictioni æmulorum semper fuisse obnoxium, quia dissentiẽtibus voluntatum motibus, dissentiẽs quoque fit animorum sensus: vt cùm omne dictum veri ratione perfectum sit, tamen dum aliud aliis aut videtur, aut complacet, veritati vel non intellectæ, vel offendenti, & impietatis error obnitatur, ac voluntatis inuidia resultet: quam Deus seculi huius operatur in illis diffidentiæ filiis: qui non rationi voluntatem subiiciunt, nec doctrinæ studium im-

Luc. 21 a. Mar. 12. b. — *Luc. 10. f.* — *Ex Aug. in procemio lib. 3. de trinitate. To. 3.* — *Ex eodẽ paulo inferius.* — *Ex Hilario in principio, li. 10. de tri.* — *Ephes. 2. a.*

pendunt: sed his quæ somniarunt sapiētiæ verba coapta re nituntur: non veri, sed placiti rationem sectātes: quos iniqua voluntas non ad intelligentiam veritatis, sed ad defensionem placentium incitat: non desiderantes doceri veritatem, sed ab ea ad fabulas conuertētes auditū.

2. ad Ti. 4. b Quorum professio est, magis placita quàm docenda cō quirere: nec docenda desiderare, sed desideratis doctri-

1. ad Ti. 4. 1 nam coaptare. habent rationem sapientiæ in * supersti

*superficie. tione. Quia fidei defectionem sequitur hypocrisis mendax: vt sit in verbis pietas, quam amiserit conscientia: ipsamque simulatam pietatem, omni verborum mēdacio

2. Tim. 4. b impiam reddunt: falsæ doctrinæ institutis, fidei sanctitatem corrumpere molientes: auriumq; prutiginem, sub nouello sui desiderii dogmate aliis ingerentes: qui contentioni studentes contra veritatem sine fœdere bellāt. Inter veri nanq; assertiorem, & placiti defensionem, pertinax pugna est, dum se & veritas tenet, & se voluntas erroris tuetur. Horum igitur & Deo odibilem ecclesiā euertere, atque ora opilare (ne virus nequitiæ in alios effundere queant) & lucernam veritatis in candelabro

Luc. 8. c exaltare volentes, in labore multo ac sudore, hoc volumen Deo præstante compegimus, ex testimoniis veritatis in æternum fundatis, in quatuor libris distinctum. In quo maiorum exempla doctrinamque reperies: in quo per dominicæ fidei sinceram professionem, vipereæ doctrinæ fraudulentiam prodidimus, adytum demonstrandæ veritatis complexi: nec periculo impiæ professionis inferri, temperato inter vtrunq; moderamine vtentes. Sicubi uero patrum vox nostra insonuit, non à paternis

Ex August. in proœm. li. 3. de trin. discessit limitibus. Non igitur debet hic labor cuiquam pigro vel multum docto videri superfluus, cum multis impigris multisq; indoctis, inter quos etiam & mihi sit necessarius: breui volumine complicans patrum senten

Ex eodē loco supra citato. tias, appositis eorum testimoniis: vt non sit necesse quęrenti, librorum numerositatem euoluere, cui breuitas quod quæritur offert sine labore. In hoc autē tractatu, non solum pium lectorem, sed etiam liberum correctorem desidero: maximè vbi profunda versatur veritatis

quæstio,

quæstio quæ vtinā tot haberet inuentores, quot habet contradictores. Vt autem quod quæritur facilius occurrat, titulos quibus singulorum librorum capitula distinguuntur, præmisimus.

DE MYSTERIO TRINITATIS.

LIB. I. DISTINCTIO I. A

Cap. 1.

VEteris ac nouæ legis continentiam, diligenti indagine, etiam atque etiam cōsiderantibus nobis, præuia Dei gratia, innotuit sacræ paginæ tractatum circa res, vel signa præcipuè versari. vt.n. egregius doctor Aug. ait in lib. de doct. Christ. Omnis doctrina vel rerum est vel signorum: sed res etiam per signa discuntur. Propriè autem hic RES a pellantur: quæ non ad significandū aliquid adhibentur: SIGNA vero quorum vsus est in significando. Eorum autem aliqua sunt, quorum omnis vsus est in significando, non in iustificando: quibus non vtimur nisi aliquid significandi gratia, vt aliqua sacramenta legalia. Alia quę nō solū significant, sed conferunt quod intus adiuuet: sicut euangelica sacramenta. Ex quo apertè intelligitur, quæ hic appellentur signa, res illæ videlicet quæ ad significandum aliquid adhibentur. Omne igitur signū etiam res aliqua est. Quod enim nulla res est, vt in eodem Aug. ait, omnino nihil est. Non autem è diuerso omnis res signum est: quia non adhibetur ad significandum aliquid. Cumque his intenderit theologorū speculatio studiosa atque modesta, diuinam scripturam, formam præscriptam in doctrina tenere aduertet. De his ergo nobis adytum ad res diuinas aliquatenus intelligendas, Deo duce, aperire volentibus disserēdum est: & primum de rebus, postea de signis disseremus.

Omnis doctrina est de reb. vel de signis.

Lib. 1. cap. 2 Tom. 3

Res.

Signa.

Lib. & loc. citatis

De rebus communiter agit. B

ID ERGO in rebus considerandum est: vt in eodem Aug. ait: quòd res aliæ sunt quibus fruendū est, aliæ qui-

De rebus quibus fruendū est. lib. 1. c. 3.

 bus

Li.1. c.3. de doctr. Chri. bus vtendum est, aliæ quæ fruuntur & vtuntur. Illæ quibus fruendũ est, nos beatos faciunt: istis quibus utendũ est, tendẽtes ad beatitudinem adiuuamur. & quasi admi niculamur, vt ad illas res, quæ nos beatos faciunt perue nire, eisq; inhærere possimus. Res vero quæ fruuntur & vtuntur, nos sumus: quasi inter vtrasque constituti, & an

Aug. cap.4. eiusdẽ lib.1. de doctr. geli, & sancti. FRVI autem est amore alicui rei inhærere propter seipsam. VTI verò, id quod in vsum venerit referre: ad obtinendum illud quo fruendũ est: alias abuti est, nõ vti: nam vsus illicitus, abusus vel abusio nominari debet. Res igitur quibus fruẽdum est, sunt pater & filius & spiritus sanctus. Eadem tamen trinitas quædam summa res est cõmunisque omnibus fruentibus: ea si tamen res dici debet, & non rerum omnium causa: si tamen &

Lib.1. cap.5. de doctr. causa. Non enim facile potest inueniri nomen quod tantæ excellentiæ conueniat, nisi quod melius dicitur trinitas hæc vnus Deus. Res autem quibus vtendum est, mũ

Lib.1. ca.4. eiusdem li. Rom.1.c. Cap.22. li.1 de doctri. Cap.10. lib. 10. de Trin. Tom.3. dus est, & in eo creata. Vnde Aug. in eodem. Vtendũ est hoc mundo non fruendum, vt inuisibilia Dei per ea quę facta sunt, intellecta conspiciantur. id est vt de temporalibus æterna capiantur. Item in eodem, in omnibus rebus illæ tantũ sunt quibus fruendum est, quæ æternæ & incõmutabiles sunt: cæteris autem vtendũ est, ut ad illarum perfruitionem perueniatur. Item Aug. in 10. lib. de trin. fruimur cognitis, in quibus ipsis propter se volũtas delectata conquiescit: vtimur verò eis, quæ ad aliud referimus, quo fruendum est.

Item quid intersit inter frui & vti aliter quàm suprà. C

Cap. 11. Notandum verò quòd idem Aug. in lib. 10. de tri. aliter quàm suprà accipiens vti & frui, sic dicit, Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Frui autem est, vti cum gaudio: non adhuc spei, sed iam rei: ideoque omnis qui fruitur, vtitur: assumit enim aliquid in facultatem voluntatis cum fine delectationis. Non autem omnis qui vtitur, & fruitur: si id quod in facultatem voluntatis assumit, nõ propter ipsum, sed propter aliud appetit. Et attende, quia videtur Aug. dicere illos frui tantũ,

qui

qui in re gaudent, non iam in spe: & ita in hac vita non videmur frui sed tantū vti, vbi gaudemus in spe: cum supra dictum sit, Frui esse amore inhærere alicui rei propter se: qualiter etiam hic adhærent Deo.

Determinatio eorum quæ videntur contraria. D

Hæc ergo quæ sibi contradicere uidentur, sic determinamus: dicentes, nos & hic, & in futuro frui: sed ibi proprie, & perfecte, & plene vbi per speciem videbimus quo fruemur: hic autem, dū in spe ambulamus, fruimur quidem, sed non adeo plene, vnde in lib. 10. de trin. Fruimur cognitis in quibus volūtas ipsis propter seipsam delectata conquiescit. Idem in lib. de doct. Christ. ait, Angeli illo fruentes iam beati sunt, quo & non frui desideramus: & quantum in hac uita iam fruimur, vel per speculum, vel in ænigmate, tanto nostram peregrinationē, & tolerabilius substinemus, & ardentius finire cupimus. *1. Cor. 13. d.* *Cap. 10.* *Lib. ca. 30*

Alia determinatio. E

Potest etiam dici quod qui fruitur etiam in hac vita, non tantum habet gaudium spei, sed etiam rei: quia iam delectatur in eo quod diligit, & ita iam rem aliquatenus tenet. Cōstat igitur quod debemus Deo frui & nō vti. Illo enim, vt ait Aug. fueris quo efficeris beatus, & in quo spem ponis, vt ad id peruenias. De hoc idem ait in lib. de doct. Christ. Dicimus nos ea re frui quam diligimus propter se, & ea re fruendū nobis esse tantum qua efficimur beati: cæteris vero vtendum. Frequenter tamen dicitur frui, cum delectatione vti. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secum gerit: si tamen per eam transieris, & ad illud vbi permanēdum est, eam retuleris, vteris ea: & abusiue non proprie diceris frui. Si vero inhæseris atque permanseris, finem in ea ponens lætitiæ tuæ, tunc vere & proprie frui dicendus es: quod non est faciendum nisi in illa trinitate, id est summo & incommutabili bono. *Lib. 1. de doctri. Chri c. 33. Aug li. eo lē cap. 3 1 cap. 3. eiusdē lib.*

Vtrùm hominibus sit vtendum, vel fruendum. F

Cum autem homines qui fruuntur & vtuntur aliis rebus, res aliquę sint, quęritur vtrùm se frui debeāt, an vti.

Aug.lib.1. cap.22. an vtrunq;. Ad quod sic respondet Aug. in lib. de Doctri. Christ. Si propter se homo diligendus est, fruimur eo: si propter aliud, vtimur eo. Videtur autem mihi propter aliud diligendus. Quod enim propter se diligendū est, in eo constituitur beata vita: cuius etiam spes hoc tempore

Hierem.17. nos consolatur. In homine autem spes ponenda non est, quia maledictus est qui hoc facit. Ergo si liquide aduertas, nec seipso quisquam frui debet: quia diligere se propter se non debet, sed propter illud quo fruendum est. Huic autem contrarium videri nō debet quod Apost. ad Philemonem loquēs ait, Ita frater ego te fruar in domi-

Cap.vnico. no. Quod ita determinat Aug. Si dixisset, tantū te fruar, &

Au.in lib.1 de doct.Christiana.c.33. non addidisset in domino, videretur finem dilectionis ac spes constituisset in eo: sed quia illud addit, in domino se finem posuisse, eodemque frui significauit. Cum

Ibidem paulo superius. enim (vt idem Augu. ait) homine in Deo frueris, Deo potius quàm homine frueris.

Hic quæritur an Deus fruatur, an vtatur nobis. G

Sed cùm Deus diligat nos, vt frequenter scriptura dicit, quæ eius dilectionem ergó nos multum commendat,

Ad Ephe.2. quærit Aug. quomodo diligat: an vt vtens, an vt fruens:

Aug in li.1 de doctrina Christ.c.31. & procedit ita. Si fruitur, eget homo nostro, quod nemo sanus dixerit. Ait enim Propheta, Bonorum meorū non eges. Omne enim bonū nostrum vel ipse est, vel ab ipso est: non ergo fruitur nobis, sed vtitur. Si enim nec frui-

Psal.15. tur, nec vtitur, non inuenio quomodo diligat nos: neq;

cap.32. continuo. tamen sic vtitur nobis, vt nos alijs rebus. Nos enim res quibus vtimur ad id referimus Dei bonitate perfruamur, Deus uero ad suā bonitatem vsum nostri um refert. Ille enim miseretur nostri propter suā bonitatem: nos autē

Aug.lib.1. de doct.Christia. ca.30. nobis inuicem propter illius bonitatem. Ille nostri miseretur, vt se perfruamur: nos verò inuicem nostri miseremur, vt illo fruamur. Cū enim nos alicuius miseremur, & alicui consulimus, ad eius quidam facimus vtilitatem, eamque intuemur: sed & nostra fit consequens, si misericordiam quā alijs impendimus, non relinquit sine mercede. Hæc autem merces summa est, vt ipso fruamur.

mur. Item quia bonus est, sumus: & inquantum sumus, boni sumus. Porro etiã quia iustus est, non impune mali sumus: & inquantum mali sumus, intantum etiam mi nus sumus. Ille ergo vsus, quo nobis vtitur Deus, nõ ad eius, sed ad nostram vtilitatem refertur: ad eius vero tantummodo bonitatem.

Ex eodẽ lib. ca 32. paulo superius.
Ibidem pau lo inferius.

Vtrùm vtendum, an fruendum sit virtutibus. H

Hic considerandum est, vtrum virtutibus sit vtẽdum, an fruendum. Quibusdam videtur quod eis sit vtendũ, & non fruendum: & hoc confirmant authoritate Augu. qui, vt prætaxatum est, dicit non esse fruendum nisi Trinitate, id est, summo & incõmutabili bono. Item, dicũt, ideo non esse fruendum eis, quia propter se amãdæ non sunt, sed propter æternam beatitudinem. Illud autem, quo fruendum est, propter se amandum est. Sed quod virtutes propter se amandæ non sint, immo propter bea titudinem solam, probãt authoritate Aug. qui in lib. 13. de Trin. contra quosdã ait, Fortè virtutes, quas propter solam beatitudinem amamus, sic nobis persuadere audent, vt ipsam beatitudinẽ non amemus: quod si faciũt, etiam ipsas vtique amare desistimus quando illam, pro pter quam solam istas amauimus, nõ amamus. Ecce his verbis videtur Aug. ostendere, quod virtutes nõ propter se, sed propter solam beatitudinem amandæ sint. Quod si ita est, ergo eis fruendum non est. Aliis verò contrà vi detur, scilicet, quod fruendum eis sit, quia propter se pe tendæ & amandæ sunt. Et hoc confirmant authoritate Amb. qui ait super illum locum epistolç ad Gal. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, &c. at hic non nominat opera, sed fructus, quia propter se petenda sunt: si vero propter se petẽda sunt, ergo & pro pter se amanda. Nos autem harum, quç videtur, autho ritatum repugnantiam de medio eximere cupientes, dicimus, quod virtutes propter se petendç & amãdæ sunt: & tamẽ propter solam beatitudinem: propter se quidẽ amandç sunt, quia delectãt sui possessores sincera & san cta delectatione, & in eis pariũt gaudium spirituale. Ve-

Li. 1. de do Chrisi. c. 33.
Cap. 8.
Ca. 5. To. 5. Glossa inter lineas.

runtamen non est hic consistendum, sed vltra gradiendum.non hic hæreat dilectionis gressus, neq; hic sit dilectionis terminus,sed referatur hoc ad illud summum bonum, cui soli omnino inhærendum est: quia illud propter se tantum amandum est, & vltra illud nihil quęrendum est:illud est enim supremus finis. Ideo Augu.dicit, quòd eas diligimus, propter solam beatitudinem: non quin eas propter se diligamus, sed quia idipsum, quod eas diligimus,referimus ad illud summum bonum, cui soli inhærendum est,& in eo permanendum, finisq; lætitiæ ponendus:quare virtutibus non est fruendum. Sed dicet aliquis, Frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam, vt prædictum est. Si ergo propter se virtutes amandæ sunt,& eis fruendũ est. Ad quod dicimus, in illa descriptione, vbi dicitur,propter seipsam: intelligendum est tantũmodo,vt scilicet ametur propter seipsam tantum,vt non referatur ad aliud, sed ibi ponatur finis, vt suprà ostendit Aug.dicens, si inhæseris atq; permanseris finem ponens lætitiæ,tunc verè & propriè frui dicendus es:quod non est faciendum, nisi in illa Trinitate, id est,summo & incommutabili bono. Vtendum est ergo virtutibus,& per eas fruendum summo bono: ita & de voluntate bona dicimus, Vnde Aug.in lib. 10. de Trinit. ait, Voluntas est, per quam fruimur: ita & per virtutes fruimur,non eis,nisi fortè aliqua virtus sit Deus,vt charitas:de qua post tractabitur.

Aug.c.4.li. de doctrina Christ. *Lib.1.de do ctri. christ. cap.33.* *Cap.10.* *1.Ioan.4.c* *Dist.7.1.li.*

Epilogus. E

Omnium igitur quæ dicta sunt, ex quo de rebus specialiter tractauimus, hæc summa est, Quòd aliæ sunt quibus fruendum est, aliæ quibus vtendum est:alię quę fruuntur & vtuntur: & inter eas quibus vtendum est, etiam quædam sunt per quas fruimur: vt virtutes & potentiæ animi,quæ sunt naturalia bona. De quibus omnibus antequam de signis tractemus, agendum est, ac primum de rebus quibus fruendum est: scilicet de sancta atq; indiuidua Trinitate.

Ex August. cap.35. lib. 1.de doctri. Christ.

DE MY-

DE MYSTERIO TRINITATIS & vnitatis.

Distinct. II. A

HOc quoq; vera ac pia fide tenendum est, ꝙ Trinitas vnus sit & solus verus Deus, vt ait Augu. in primo lib. de tri. s. Pater & filius & spiritus sanctus: & hæc trinitas vnius eiusdemq; substãtiæ vel essentiæ dicitur, creditur & intelligitur: quę est summum bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur, Mentis. n. humanæ acies inualida, in tam eccellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur. Item in libro primo retra. c. 4. Non approbabo, quod in oratione dixi, Deus qui non nisi mundos verum scire voluisti, responderi enim potest, multos etiam nõ mundos multa scire vera. De hac re ergo, summa & in eccellentissima cum modestia & timore agendũ est, & attentissimis auribus atq; deuotis audiendũ, vbi quæritur vnitax trinitatis, Patris. s. & Filii & Spiritus sancti: quia nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid inuenitur. Proinde omnis qui audit & legit ea quæ de ineffabili & inaccessibili luce diuinitatis dicuntur, studeat imitari atq; seruare quod venerabilis Doctor Aug. in 1. lib. de Trin. de seipso ait, Non pigebit me, inquit, sicubi hæsito quærere: nec pudebit sicubi erro, discere Quisquis ergo audit hoc vel legit, ubi pariter certus est, pergat mecũ. vbi pariter hæsitat, quęrat mecũ, vbi errorem suũ cognoscit, redeat ad me: vbi meũ reuocet me. Ita ingrediamur simul charitatis viã, tẽdentes ad eũ, de quo dictũ est, Quærite faciem eius semper.

Augu. c. 2. lib. 1. de Trinit. to. 3.

Augu. to. 1. in lib. 1. Soliloquiorũ. cap. 1.

Aug. lib. de Tri. c. 3.

1. Timo. 6.

Psal. 104.

Aug. in lib. 1. Retr. ca. 1. lib. 1. Soliloquiorum. to. 1. ca. 4. Vbi dixi de patre & filio, qui gignit, & quem

Quæ fuerit intentio scribentium de Trinitate. B

Omnes autem Catholici tractatores, vt in eodem 1. lib. de Trin. 4. Augu. ait, qui de Trinitate quæ Deus est, scripserunt, hoc intenderunt, secundum scripturas docere, quod Pater & Filius & Spiritus sanctus vnius sint substantiæ, & inseparabili æqualitate vnus sint Deus: ut sit vnitas in essentia, & pluralitas in personis: ideoque non sunt

gignit vnū est, dicendū fuit, vnus sunt, sicut ipsa veritas apertè loquitur dicens, Ego & pater vnum sumus. De cons. dist. capi. omnes. Augu. ca. 1. lib. de fide ad Pe. to. 3.

sunt tres Dii, sed vnus Deus, licet Pater filium genuerit, & ideo filius non sit qui pater est, filiusq; à patre sit genitus, & ideo pater non sit qui filius est, & Spiritus Sanctus nec pater sit, nec filius, sed tantum Patris & filii spiritus, vtriq; coæqualis, & ad Trinitatis pertinens vnitatem. Teneamus ergo Patrem & filium & Spiritum Santum, vnum esse naturaliter Deum, vt ait Aug. in lib. de fide ad Petrum. neq; tamen ipsum Patrem esse, qui filius est, nec filium ipsum esse, qui pater est: nec Spiritū Santum ipsum esse, qui pater est, aut filius. Vna est enim Patris & Filii & Spiritus Sancti essentia, q̄ Græci οὐσίαν vocant: in qua non est aliud pater, alius filius; aliud Spiritus sanctus: quamuis sit personaliter, alius pater, alius filius, alius Spiritus sanctus.

Quis ordo sit seruandus cum de Trinitate agitur. C

Lib. 1. c. 2.

Cæterum vt primo libro de Trinit. Aug. docet primo secundum auctoritates sanctarum Scripturarum, vtrū fides ita se habeat, demonstrandum est, Deinde aduersus garrulos ratiocinatores, elatiores magis quàm capaciores, rationibus catholicis, & similitudinibus congruis ad defensionem & assertionem fidei vtendum est: ut eorum inquisitionibus satisfacientes, mãsuetos plenius instruamus, & illi si nequiuerint inuenire, quod quærunt, de suis mentibus potius, quam de ipsa veritate, vel de nostra assertione conquerantur.

Testimonia quibus mysterium Trinitatis declaratur.

Testimonia sanctorum de Trinitate. D

Deu. 6. a Exo. 20. a de fide li. 1. c. 1. to. 2. Exod. 3.

Proponamus ergo in medium veteris, ac noui Testamenti authoritates, quibus diuinæ vnitatis atq; Trinitatis veritas demonstretur: ac primum ipsa legis exordia occurrant, vbi Moyses ait, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Item, Ego sum dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti: nō erunt tibi alii Dii præter me. Ecce hic significauit vnitatem diuinæ naturæ. Deus enim, vt ait Amb. in 1. lib. de Trini. nomen est naturæ, Dñs verò nomen est potestatis. Item alibi Deus loquens ad Moysen ait, Ego sum qui sum, & si quæsierint nomen meum, vade, & dic eis, Qui est, misit me ad vos. Dicens enim, Ego sum: non, Nos sumus: & qui est, non

qui

qui sumus, apertissimè declarauit vnum solum Deum esse. In cantico etiam Exodi legitur, Dominus omnipotens nomen eius: nõ ait, Domini: vnitatem volens significare. Personarum quoq; pluralitatem, & naturæ vnitatem simul ostẽdit Dominus in Genesi, dicens, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Dicens enim, faciamus & nostram, pluralitatem personarum ostendit: dicens verò imaginem, vnitatem essentiæ. Vt enim dicit Aug. in lib. de fide ad Petrum, Si in illa natura patris & filii & Spiritus sancti vna esset tantum persona non diceretur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Cum enim dicit ad imaginẽ, ostendit vnam naturam esse, ad cuius imaginem homo fieret, cum vero dicit nostram, ostendit eundem Deum non unam, sed plures esse personas.

Exo 15. *Gen. 1. c* *Ad finem. cap. 1.*

Apertè ostendit quòd nec solitudo, nec diuersitas, nec singularitas ibi est, sed similitudo. E

Hilarius quoque in lib. 3. de Trin. dictis verbis significari, quòd in Trinitate nec diuersitas est, nec singularitas vel solitudo: sed similitudo & pluralitas siue distinctio. ait enim sic, qui dixit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; indicem esse sui similes, in eo quod dicit, imaginem & similitudinem nostram ostendit. Imago enim sola non est, & similitudo sibi non est: neque diuersitatem duobus admisceri alterius ad alterum similitudo permittit. Item idem in 4. lib. Absolutius voluit intelligi significationem hanc non ad se esse referendam tantum, dicendo, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. professio enim cõsortii sustulit intelligentiam singularitatis, quia consortium aliquod nec potest esse sibi ipsi solitario, neque rursum solitudo solitarii recipit, faciamus. neq; quisquam alieno a se loquitur, nostram. Vterq; ergo sermo scilicet faciamus, & nostram, vt solitarium eundemq; non patitur, ita neq; diuersum à se alienumq; significat. solitario conuenit, faciam, & meam: non solitario verò conuenit dicere, faciamus, & nostram. vterq; sermo ut non solitarium tantum, ita neq; differentem esse, vel diuersum

Circa finem. *Circa medium.*

sum esse significat. Nobis quoq; nec solitariis, nec diuersus est confitendus, ita ergo Deus ad communem sibi cum Deo imaginem eandemq; similitudinem, hominē reperitur operari, vt nec significatio efficientis admittat intelligentiam solitudinis; nec operatio constituta ad eandem imaginem ac similitudinem patiatur diuersitatem diuinitatis. In his verbis Hilar. pluralitatem personarum voluit intelligi nomine consortii, atq; significauit nomine consortii vel pluralitatis non poni aliquid, sed remoueri. Pluralitas enim vel consortium personarū cum dicitur, solitudo vel singularitas negatur: cum dicimus plures esse personas, significamus, quòd non est vna sola. Ideo Hilarius uolens ista subtiliter & sanè intelligi, ait, Professio consortii sustulit intelligentiam singularitatis non dicit, posuit aliquid. ita etiam cum dicimus tres personas, singularitatem & solitudinem tollimus: & ꝙ pater non est solus, nec filius est solus, nec Spiritus sanctus est solus, significamus: & quòd nec pater tātum est & filius, nec pater tantum & Spiritus sanctus, nec filius tantum & Spiritus sanctus. De hoc autem in sequenti plenius agetur, vbi etiam secundum quid similes dicantur tres personæ, & vtrum aliquo modo sit ibi diuersitas vel differentia ostendetur.

Ad idem quod cœperat redit, ut alias authoritates supponat.

Nunc verò ad propositum redeamus, & ad ostendendum personarum pluralitatem, atque essentiæ diuinæ vnitatem, alias sanctorū authoritates inducamus. Moyses dicit, In principio creauit Deus cœlum & terrā: per Deum significans patrem: per principium, filiū. Et pro eo quod apud nos Deus dicitur, Hebraica veritas habet *Heloym*: quod est plurale, huius singularis, quod est *Hel*. Quod ergo non est dictum *Hel*, q̄d est Deus, sed *Heloym*, quod interpretari potest Dii siue iudices, ad pluralitatē personarum refertur. Ad quam etiam illud attinere videtur, quod diabolus per serpētem dixit. Eritis sicut Dii. Pro quo in Hebraico, habetur *Heloym*: ac si diceret. Eritis sicut diuinæ personæ. Ille etiam maximus Prophetarum

Genes. 1. *Genes. 3. b*

& Regum

& Regum Dauid, qui suam cæteris præfert intelligentiã dicẽs, Super senes intellexi: vnitatẽ diuinæ naturæ ostendens, ait, Dominus nomen est illi: non dicit Domini. alibi etiam eiusdem vnitatem & æternitatem simul ostendens ait ex persona Dei, Israel, si me audieris, non erit in te Deus recens, neq; adorabis Deum alienum. Aliud horum, vt dicit Amb. in lib. 1. de Trin. significat æternitatem: aliud vnitatem substantiæ indifferentis, ut neque posteriorem patre, neque alterius diuinitatis filium, vel Spiritum sanctum esse credamus, nam si patre posterior est filius, vel Spiritus sanctus, recens est: & si vnius non est diuinitatis, alienus est, sed nec posterior est, quia recens non est: nec alienus, quia ex patre natus est filius, ex patre procedit Spiritus sanctus. Alibi quoque distinctionem personarũ insinuans ait, Verbo Dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Alibi ẽt ait Benedicat nos Deus, Deus noster, bñdicat nos Deus & metuant eum omnes fines terræ. Trina enim cõfessio Dei trinitatem exprimit personarum: vnitatem verò essentiæ aperit, cũ singulariter subiungit, eum. Esaias quoque dicit se audisse Seraphin clamantia, Sanctus, sanctus sanctus Dominus Deus. Per hoc quod dicit ter, sanctus, Trinitatem significat, per hoc quod subdit, Dñs Deus, vnitatem essentiæ. Dauid quoq; æternam filii generationem apertè insinuat ex persona filii dicens, Dominus dixit ad me. Filius meus es tu: ego hodie genui te. De hac generatione ineffabili Esaias ait, Generationem eius qs enarrabit? In libro quoq; Sapientiæ, æternitas filii cum patre monstratur, vbi sapientia ita loquitur. Dñs possedit me ab initio viarum suarum: antequam quicquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum: antequam terra fieret, nec dũ erant abyssi, & ego iam cõcepta erã, necdum fontes, necdum montes, aut colles, & ego partu fiebat: adhuc terram non fecerat, & cardines orbis terræ quando præparabat cœlos, aderam: quando appendebant fundamenta terræ, cũ eo eram cuncta cõponens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo. Ecce aptũ de æterna genitura testimonium: quo ipsa sapiẽtia perhibet

Psal. 118.
Psal. 67.
Psal. 80.
De fide ad Gratianum. lib. 1. c. 5. e tom. 2.
Psal. 32.
Psalm. 66.
Amb. ca. 4. lib. 2. de fide
Esaiæ 6.
Psal. 2.
Esaiæ 53.
Prou. 8

hibet semper mundum cõceptam esse, & parturiri, id est, genitam, & apud patrem æternaliter existere. Ipsa etiam
Eccl. 24. alibi ait, Ego ex ore altissimi prodii, primogenita ante
Micheæ 5. omnem creaturam. Micheas quoque Propheta æternam verbi generationem, & temporalem ex Maria, simul insinuauit dicens, Et tu Bethleem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te egredietur qui sit dominator in Israel & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.

Specialia testimonia de Spiritu sancto. G

Genes. 1.a Psal. 138. Sap. 1.b Esaiæ 61.a De Spiritu sancto etiam expressa documenta in veteri Testamento habemus. In Genesi enim legitur, Spiritus Domini ferebatur super aquas. Et Dauid dicit, Quo ibo à spiritu tuo? In lib. Sapientię dicitur, Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum: benignus est enim spiritus sapientiæ. Esaias quoque ait. Spiritus Domini super me.

De testimoniis noui Testamenti. H

Nunc verò post testimonia veteris Testamenti, de fide sanctæ Trinitatis & Vnitatis, ad noui Testamenti authoritates accedamus: vt in medio duum animalium, id est
Esaiæ 6.c Matth. vlt. testamentorum, cognoscatur veritas: & forcipe de altari sumatur calculus, quo tangantur ora fidelium. Dominus itaque Christus vnitatem diuinæ essentiæ ac personarum trinitatē, apertè insinuat, dicens Apostolis, Ite,
Ambr. li. 1. ca. 1. de fide ad Gratian. Ioan. 1 f lib. 1. ca. eo. baptizate omnes gentes in nomine patris, & filii, & Spiritus sancti. In nomine vtique ait, vt Ambr. ait in lib. 1. de Trinit. non in nominibus, vt vnitas essentiæ ostendatur. Per nomina tria quæ supposuit, tres esse personas declarauit. Ipse etiam ait, Ego & pater vnum sumus: vnum dixit, vt ait Ambr. in eodem, ne fiat discretio potestatis naturæ: & addidit sumus, ut patrem filiumque cognoscas, scilicet vt perfectus pater filium perfectum genuisse credatur: & quòd pater & filius vnum sint, non confusione
1. Ioan. 5.b personæ, sed vnitate naturæ. Ioannes quoque in epistola canonica ait, Tres sunt qui testimonium perhibent in cęlo, pater, verbum, & Spiritus sãctus, & hi tres vnũ sunt.
Ioan. 1.a Ipse etiam in initio Euangelii sui ait, In principio erat, verbum, & verbum erat apud Deũ, & Deus erat verbũ: vbi apertè ostendit filium semper & æternaliter fuisse apud

apud patrem, vt alium apud alium, Apostolus quoque
apertè Trinitatem distinguit, dicens, Misit Deus spiritũ *Galat.4.a*
filii sui in corda nostra. Et alibi, Si Spiritus eius qui susci *Roman.8.b*
tauit Iesum habitat in nobis, &c. Item alibi Trinitatem
atque vnitatem euidentissimè commendat, dicens: Quo *Roman.2.d*
niam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi glo
ria. Ex ipso ait, vt Augu. in lib. de Trinit. ait, propter pa- *Aug. de Tri*
trem: per ipsum dicit, propter filiũ: in ipso, propter Spi- *nit. li.1.c.6.*
ritum sanctum. Per hoc vero quod non ait ex ipsis, per
ipsos, & in ipsis: nec ait, ipsis gloria, sed ipsi: insinnauit
hanc Trinitatẽ vnum Deũ esse, Sed quid singulę penè syl
labę noui Testamẽti, hanc ineffabilis vnitatis atque Tri-
nitatis veritatem concorditer insinuant, inductioni testi
moniorum super hac re supersedeamus, & rationibus cõ
gruisque similitudinibus ita esse, prout infirmitas nostra
valet, ostendamus.

INCIPIT OSTENDERE, QVOMODO PER CREATVRAM potuerit cognosci creator.

Distinct. III. A

APostolus namque ait, quod inuisibilia dei *Glossa ordi-*
à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, *naria ad lo-*
intellecta cõspiciuntur: sempiterna quoq; *cum à crea-*
virtus eius & diuinitas. Per creaturam mũ *tura mundi.*
di intelligitur homo, propter excellẽtiam,
qua excellit inter alias creaturas: vel propter conuenien
tiam, quam habet cum omni creatura. Homo ergo inui-
sibilia Dei intellectu mentis conspicere potuit, vel etiã
conspexit, per ea quæ facta sunt, id est, per creaturas visi-
biles vel inuisibiles. A duobus enim iuuabatur, scilicet, à
natura, quæ rationalis erat: & ab operibus à Deo factis,
vt manifestaretur homini veritas. Ideoq; Apostolus dixit
Quia Deus reuelauit illis, scilicet, dũ fecit opera, in qui- *Roman.1.e*
bus artificis aliquatenus relucet indicium.

hibet se ante mundum cōceptam esse, & parturiri, id est genitam, & apud patrem æternaliter existere. Ipsa etiam
Eccl.24. alibi ait, Ego ex ore altissimi prodii, primogenita ante
Micheæ 5. omnem creaturam. Micheas quoque Propheta æternam verbi generationem, & temporalem ex Maria, simul insinuauit dicens, Et tu Bethleem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te egredietur qui sit dominator in Israel & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.

Specialia testimonia de Spiritu sancto. G

Genes.1.a De Spiritu sancto etiam expressa documenta in vete-
Psal.138. ri Testamento habemus. In Genesi enim legitur, Spiritus
Sap.1.b Domini ferebatur super aquas. Et Dauid dicit, Quo ibo à spiritu tuo? In lib. Sapientię dicitur, Spiritus sanctus di
Esaiæ 61.a sciplinæ effugiet fictum: benignus est enim spiritus sapientiæ. Esaias quoque ait, Spiritus Domini super me.

De testimoniis noui Testamenti. H

Nunc verò post testimonia veteris Testamenti, de fide sanctæ Trinitatis & Vnitatis, ad noui Testamenti authoritates accedamus: vt in medio duum animalium, id est
Esaiæ 6.c testamentorum, cognoscatur veritas: & forcipe de al-
Matth.vlt. tari sumatur calculus, quo tangantur ora fidelium. Dominus itaque Christus vnitatem diuinæ essentiæ ac per-
Ambr.li.1. sonarum trinitatē, apertè insinuat, dicens Apostolis, Itē,
ca.1.de fide baptizate omnes gentes in nomine patris, & filii, & Spiri
ad Gratian. tus sancti. In nomine vtique ait, vt Ambr. ait in lib. 1. de
Ioan 1 f Trinit. non in nominibus, vt vnitas essentiæ ostendatur.
lib.1.ca.eo. Per nomina tria quæ supposuit, tres esse personas declarauit. Ipse etiam ait, Ego & pater vnum sumus: vnum dixit, vt ait Ambr. in eodem, ne fiat discretio potestatis naturæ: & addidit sumus, ut patrem filiumque cognoscas, scilicet vt perfectus pater filium perfectum genuisse credatur: & quòd pater & filius vnum sint, non confusione
1.Ioan. 5.b personæ, sed vnitate naturæ. Ioannes quoque in epistola canonica ait, Tres sunt qui testimonium perhibent in cęlo, pater, verbum, & Spiritus sāctus, & hi tres vnū sunt.
Ioan.1.a Ipse etiam in initio Euangelii sui ait, In principio erat, verbum, & verbum erat apud Deū, & Deus erat verbū: vbi apertè ostendit filium semper & æternaliter fuisse apud

apud patrem, vt alium apud alium, Apostolus quoque apertè Trinitatem distinguit, dicens, Misit Deus spiritũ filii sui in corda nostra. Et alibi, Si Spiritus eius qui susci tauit Iesum habitat in nobis, &c. Item alibi Trinitatem atque vnitatem euidentissimè commendat, dicens: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria. Ex ipso ait, vt Augu. in lib. de Trinit. ait, propter patrem: per ipsum dicit, propter filiũ: in ipso, propter Spiritum sanctum. Per hoc vero quod non ait ex ipsis, per ipsos, & in ipsis: nec ait, ipsis gloria, sed ipsi: insinuauit hanc Trinitatẽ vnum Deũ esse. Sed quid singulę penè syllabę noui Testamẽti, hanc ineffabilis vnitatis atque Trinitatis veritatem concorditer insinuant, inductioni testimoniorum super hac re supersedeamus, & rationibus cõgruisque similitudinibus ita esse, prout infirmitas nostra valet, ostendamus.

Galat. 4. a
Roman. 8. b
Roman. 2. d
Aug. de Trinit. li. 1. c. 6.

INCIPIT OSTENDERE, QVOMODO PER CREATVRAM potuerit cognosci creator.

Distinct. III. A

APostolus namque ait, quod inuisibilia dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur: sempiterna quoq; virtus eius & diuinitas. Per creaturam mũdi intelligitur homo, propter excellẽtiam, qua excellit inter alias creaturas: vel propter conuenientiam, quam habet cum omni creatura. Homo ergo inuisibilia Dei intellectu mentis conspicere potuit, vel etiã conspexit per ea quæ facta sunt, id est, per creaturas visibiles vel inuisibiles. A duobus enim iuuabatur, scilicet, à natura, quæ rationalis erat: & ab operibus à Deo factis, vt manifestaretur homini veritas. Ideoq; Apostolus dixit Quia Deus reuelauit illis, scilicet, dũ fecit opera, in quibus artificis aliquatenus relucet indicium.

Glossa ordinaria ad locum à creatura mundi.
Roman. 1 e

Prima ratio vel modus quomodo potuit cognosci Deus. B

To.4.in commen.1.c.epistolæ ad Roman. Nam sicut ait Ambrosius, Vt Deus, qui natura inuisibilis est, etiam à visibilibus posset sciri. opus fecit quod opificē visibilitate sui manifestauit: ut per certum incertum posset sciri, & ille Deus omnium esse crederetur: qui hoc fecit, quod ab homine impossibile est fieri. Potuerūt ergo cognoscere, siue cognouerunt, vltra omnem creaturam esse illum, qui ea fecit, quę nulla creaturarum facere vel destruere valet. Accedat quæcūqueuis creatura, & faciat tale cęlum & terram: & dicā, quia Deus est. Sed quia nulla creatura talia facere valet, constat super omnem creaturam esse illum, qui ea fecit, ac per hoc, illum esse Deum, humana mens cognoscere potuit.

Quod notū est Dei. Prima responsio vel modus quo potuit cognosci Deus.

Secunda ratio qua potuit cognosci, vel modus quo nouerunt. C

Augu.lib.8 ca.6.de ciu. Tom.5. Alio etiam modo Dei veritatem ductu rationis cognoscere potuerunt, vel etiam cognouerūt, vt enim Augustinus ait in lib. de Ciuit. Dei, Viderunt summi Philosophi nullum corpus esse Deum, & ideo cuncta corpora transcenderunt quærentes Deum: viderunt etiam quicquid mutabile est, non esse summum Deum, omniumq; principium: & ideo omnem animam mutabilesq; spiritus transcenderunt. Deinde viderunt omne quod mutabile est, non posse esse, nisi ab illo qui incommutabiliter & simpliciter est. Intellexerunt ergo eum, & omnia ista fecisse, & à nullo fieri potuisse.

Tertia ratio vel modus. D

Augu.ibid. paulò inferius. Considerauerunt etiam quicquid est in substantiis, vel corpus esse, vult spiritum, meliusque aliquid spiritum esse quam corpus, sed longè meliorem qui spiritum fecit & corpus.

Quartus modus vel ratio. E

Intellexerunt etiam corporis speciem esse sensibilem, & spiritus speciem intelligibilem, & intelligibilem speciem sensibili prætulerunt. Sensibilia dicimus quæ visu, tactuque corporis sentiri queunt: Intelligibilia, quæ cōspectu mentis possunt intelligi. Cum ergo in eorum cōspectu & corpus & animus magis minusque speciosa essent:

Aug. lib.de ciu.8. cap.6

Ibid. paulò inferius.

ſent:ſi autem omni ſpecie carere poſſent, omnino nulla eſſent:viderunt eſſe aliquid,quo illa ſpecioſa facta ſunt, vbi eſt prima & incommutabilis ſpecies,Ideoque incomparabilis, & illud eſſe rerum principium rectiſſimè crediderunt,quod factum non eſſet,& ex quo cuncta facta eſſent.Ecce tot modis potuit cognoſci veritas Dei.Cùm ergo Deus vna ſit & ſimplex eſſentia, quæ ex nulla diuerſitate partium vel accidentium conſiſtit,pluraliter tamen dicit Apoſtolus,Inuiſibilia Dei:quia pluribus modis cognoſcitur veritas Dei per ea quæ facta ſunt. Ex perpetuitate namque creaturarum , intelligitur conditor æternus ex magnitudine creaturarum i, omnipotens : ex ordine & diſpoſitione , ſapiens : ex gubernatione , bonus.Hæc autem omnia ad vnitatem deitatis pertinentem monſtrandam. *Roman.1.*

Quomodo in creaturis apparet veſtigium Trinitatis F

Nunc reſtat oſtendere , vtrum per ea quæ facta ſunt, aliquod Trinitatis indicium vel exiguum haberi potuerit.De hoc Auguſtinus in lib.6.de Trinit.ait,Oportet,vt creatorem per ea quę facta ſunt,intellectu conſpiciẽtes Trinitatem intelligamus . Huius enim Trinitatis veſtigium in creaturis apparet. Hæc enim quæ arte diuina facta ſunt,& vnitatem quandam in ſe oſtendunt,& ſpeciẽ & ordinem.Nam quodque horum creatorum,& vnum aliquid eſt,ſicut ſunt naturæ corporum,& ingenia animarum,& aliqua ſpecie formatur, ſicut ſunt figuræ vel qualitates corporum,ac doctrinæ vel artes animarũ: & ordinem aliquem petit aut tenet,ſicut ſunt pondera vel collocationes corporum , & amores vel delectationes animarum,& ita in creaturis prælucet veſtigium Trinitatis . In illa enim Trinitate ſumma origo eſt omnium rerum,& perfectiſſima pulchritudo , & beatiſſima delectatio.Summa autem origo, vt Auguſt.oſtendit in libr. de vera religione , intelligitur Deus pater, à quo ſunt omnia,à quo filius & Spiritus ſanctus.Perfectiſſima pulchritudo intelligitur filius , ſcilicet veritas patris , nulla ex parte ei diſſimilis:quem cum ipſo,& in ipſo patre veneramur:quæ forma eſt omniũ quæ ab initio facta ſunt

Aug. lib.6. cap.10. *Ibidẽ paulo ſuperius.* *In tom. 1.c. 55.*

&ad vnum referuntur, quæ tamen omnia nec fierent à patre per filiū,neque suis finibus salua essent, nisi Deus summè bonus esset qui & nulli naturæ quæ ab illo bona esset,inuidit: & vt in bona ipso maneret, alia quantum vellet, alia quantum posset dedit.quæ bonitas intelligitur Spiritus sanctus,qui est donum patris & filii. Quare ipsum donum Dei cum patre & filio æquè incommutabile,colere & tenere nos conuenit. Per considerationē itaque creaturarum vnius substantiæ, Trinitatem intelligimus,scilicet vnum Deum patrem à quo sumus,& filium per quem sumus, & Spiritum sanctum in quo summus,scilicet principium ad quod recurrimus,& formam quam sequimur, & gratiam qua reconciliamur: vnum scilicet quo authore conditi sumus, & similitudinem eius,per quam ad vnitatem reformamur & pacem, qua

Genes. 1.a vnitati adhæremus: scilicet Deum qui dixit:Fiat lux & verbum,per quod factum est omne quod substātialiter & naturaliter est,&donum benignitatis eius,qua placuit quod ab eo per verbum factum est, & reconciliatum est authori vt non interiret. Ecce ostensum est qualiter in creaturis aliquatenus imago Trinitatis indicatur: non enim per creaturarum contemplationem sufficiens notitia Trinitatis potest haberi, vel potuit, sine doctrinæ, vel interioris inspirationis reuelatione. Vnde illa anti-

Exod. 8.c qui philosophi quasi per vmbram & de longinquo uiderunt veritatem,deficientes in contuitu Trinitatis, ut Magi Pharaonis in tertio signo. Adiuuamur tamen in fide inuisibilium,per ea quæ facta sunt.

Quomodo in anima sit imago Trinitatis. G

Nunc vero ad eam iam perueniamus disputationem, vbi in mente humana quæ nouit deum, vel potest nosse, Trinitatis imaginem reperiamus. Vt enim ait Au-

Augu. lib. de Trinit. gust.in xiiii.lib. de Trinitate, Licet humana mens non sit eius naturæ,cuius Deus est,imago tamen illius, quo nihil melius est,ibi quærenda & inueniēda est,quo natura nostra nil habet melius,id est,in mente.In ipsa etiam mēte antequam sit particeps dei, eius imago reperitur, etsi enim amissa Dei participatione deformis sit, ima-

go

go Dei tamen permanet. Eo enim ipso imago Dei est mens, quo capax eius est, eiusque particeps esse potest. Iam ergo in ea Trinitatem, quæ deus est inquiramus Ecce enim mēs meminit sui, intelligit se, diligit se: hoc si cernimus, cernimus Trinitatem, nondum quidem Deum, sed imaginem Dei. Hic enim quędam apparet Trinitas memorię, intelligentiæ, & amoris. Hęc ergo tria potissimum tractemus, memoriam, intelligentiam, voluntatem. Hæc ergo tria, vt August. ait in lib. x. de Trinit. non sunt tres vitæ, sed vna vita: nec tres mentes, sed vna mens, vna essentia. Memoria vero dicitur ad aliquid, & intelligentia & voluntas siue dilectio similiter ad aliquid dicitur: vita verò dicitur ad seipsam, & mens & essentia. Hęc ergo tria eo vnū sunt quo vna vita: vna mens, vna essentia. & quicquid aliud ad seipsa singulà dicuntur, etiam simul, nō pluraliter, sed singulariter dicuntur. Eo vero tria sunt, quò ad se inuicem referuntur. *Aug. li. 10. cap. 11.*

Quomodo æqualia sint, quia capiuntur à singulis omnia & tota. H

Aequalia etiam sunt non solum singula singulis, sed etiam singula omnibus: alioquin non se inuicem caperent: se autem inuicem capiunt. Capiuntur enim & à singulis singula, & à singulis omnia. Memini enim me habere memoriam, & intelligentiam, & voluntatem: & intelligo me intelligere & velle, atq; meminisse: & volo me velle, & meminisse, & intelligere. *Aug. ibid. continuo ca. 11. lib. 10. de Trinit.*

Quomodo tota illa tria memoria capiat. I

Totamque meam memoriam, & intelligentiam, & voluntatem simul memini. Quod enim memoriæ meæ non memini, illud non est in memoria mea: nihil autem tam in memoria est, quam ipsa memoria: totam ergo memini. Item quicquid intelligo, intelligere me scio, & scio, & me velle quicquid volo, quicquid autē scio memini. Totam ergo intelligentiam totamque voluntatem meam memini. *Aug. ca. 11. continuo.*

Quomodo illa tria tota capiat intelligentia. K

Similiter cùm hæc tria intelligo, tota simul intelligo. neque enim quicquam intelligibilium est, quod non *Augu. ibid. continuo.*

 intelligam,

intelligam, nisi quod ignoro. Quod autem ignoro, nec memini, nec volo. Quicquid ergo intelligibilium non intelligo consequenter etiam nec memini, nec volo Quicquid ergo intelligibilium memini, & volo, consequenter intelligo.

Quomodo illa tota capiat voluntas. L

Augu. ibidem cōtinuò Voluntas etiam mea totam intelligentiam totamque meam memoriā capit, dum vtor toto eo quod intelligo & memini. cum itaque inuicem à singulis & omnia & tota capiatur, æqualia sunt tota singula totis singulis, & tota singula simul omnibus totis: & hęc tria vnū vna vita, vna mens, vna essentia. Ecce illius summæ vnitatis atque Trinitatis, vbi vna est essentia & tres personæ, imago est humana mēs, licet impar. Mens autem hic pro animo ipso accipitur, ubi est illa imago Trinitatis. Propriè verò mens dicitur, vt ait Augustinus, non ipsa anima, sed quod in ea est excellentius, qualiter sæpe accipitur. Illud etiā sciendū est, ꝙ memoria non solum est absentium & præteritorum, sed etiā præsentium, vt ait Aug in xiiii. lib. de Trin. alioquin non se caperet.

Ex quo sensu illa tria dicantur esse vnum, & vna essentia, quæritur. M

Hic attendendum est diligenter, ex quo sensu accipiendum sit, quod supra dixit, illa tria, scilicet memoriam, intelligentiam, & voluntatem esse vnum, vnam mentem, vnam essentiam, quod vtique non videtur esse verum iuxta proprietatem sermonis. Mens enim, i. spiritus rationalis, essentia est spiritualis & incorporea. Illa vero tria, naturales proprietates seu vires sunt ipsius mentis, & à se inuicem differunt: quia memoria non est intelligentia, vel voluntas: nec intelligentia voluntas siue amor.

Quod etiam ad se inuicem dicuntur relatiuè. N

Et hæc tria etiam ad seipsa referuntur, vt ait August. in 9. lib. de Trinit. Mens enim amare seipsam vel meminisse non potest, nisi etiam nouerit se. Nam quomodo amat vel meminit quod nescit? Miro itaque modo tria ista inseparabilia sunt, à seipsis: & tamen eorum singulum,

Cap. 3.

Aug. lib. de Trini. 9 c. 5.

gulum, & simul omnia vna essentia est, cùm & relatiuè dicantur ad inuicem.

Hic aperitur quod suprà quærebatur, scilicet quomodo hæc tria dicantur vnum. O

Sed iam videndum est quomodo hæc tria dicantur vna substantia. Ideo quia scilicet in ipsa anima vel mente substantialiter existunt, non sicut accidentia in subiectis quæ possunt adesse vel abesse. Vnde August. in 9. lib. de Trinit. ait. Admonemur, si vtcunque videre possumus, hæc in animo existere substantialiter, non tanquam in subiecto, vt color in corpore: quia & si relatiuè dicuntur ad inuicem, singula tamen substantialiter sunt in substantia sua. Ecce ex quo sensu illa tria dicantur esse vnum vel vna substantia. Quæ tria, vt August. ait in 15. lib. de Trinit. in mente naturaliter diuinitus instituta quisquis viuaciter perspicit, & quàm magnum sit in ea, vnde potest etiam sempiterna immutabilisque natura recoli, conspici, concupisci, reminiscitur enim per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem, perfectò reperit illius summæ Trinitatis imaginem.

Cap. 4.

Cap. 20.

Quòd in similitudine est dissimilitudo. P

Veruntamen caueat, ne hanc imaginem ab eadem Trinitate factam ita ei comparet, vt omnino existimet similem, sed potius in qualicunq; ista similitudine, magnam quoque dissimilitudinem cernat.

Aug. lib. de trin. 15. ca. 20 paulo inferius.

Prima dissimilitudo. Q

Quod breuiter ostẽdi potest. Homo vnus per ista tria meminit, intelligit, diligit qui nec memoria est, nec intelligentia, nec dilectio, sed hæc habet. Vnus ergo homo est, qui habet hæc tria, non ipse est hæc tria. In illius vero summæ simplicitate naturæ, quæ Deus est, quamuis vnus sit Deus, tamen tres personæ sunt, pater & filius & Spiritus sanctus: & hæ tres personæ sunt vnus Deus. Aliud est itaq; Trinitas res ipsa, aliud imago Trinitatis in re alia: propter quam imaginem etiam illud in quo sunt hæc tria, imago dicitur, scilicet homo. Sicut imago dicitur & tabula, & pictura quę est in ea, sed

Ex eodem libr. 15. c. 22

tabula nomine imaginis appellatur, propter picturam quæ est in ea.

Altera dissimilitudo. R

Aug. li. 15. cap. 23. Rerus ista imago quæ est homo habens illa tria, vna persona est: illla uerò Trinitas non vna persona est, sed tres, personæ pater filii, & filius patris, & spiritus patris & filii. Itaq; in ista imagine Trinitatis, non hæc tria vnus homo, sed vnius hominis sunt. In illa uerò summa Trinitate, cuius hæc imago, est: nō vnius Dei sunt illa tria, sed vnus Deus, & tres sunt illæ personæ, nō vna persona. Illa enim tria non homo sunt, sed hominis sunt, vel in homine sunt. Sed nū quid possumus dicere, Trinitatē sic esse in Deo, vt aliquid Dei sit, nec ipsa sit Deus? Absit vt hoc credamus. Dicamus ergo in mente nostra imaginē Trinitatis. sed exiguam, & qualemcunque esse: quæ summæ Trinitatis ita gerit similitudinem, vt ex maxima patre sit dissimilis. Sciendum uerò est quod hęc Trinitas mentis, ut ait Augustinus in xiiii. lib. de Trinit. non proptereà tantum imago dei est, quia sui meminerit mens, & intelligit ac diligit se: sed quia potest etiam meminisse, & intelligere, & amare illum à quo facta est.

Ibi. inferius

Lib. 15. cap. 9. de Trinit.

Alia assignatio Trinitatis in anima, scilicet mens, notitia, amor. S

Potest etiam alio modo aliisque nominibus distingui Trinitas in anima, quæ est imago illius summæ & ineffabilis Trinitatis. ut enim ait August. in ix. libr. de Trin. Mens, & notitia eius, & amor, tria quædam sunt, Mens enim nouit se, & amat se: nec amare se potest, nisi etiam nouerit se, Duo quædā sunt mens & notitia eius. Item duo quædam sunt mens & amor eius. Cum ergo se nouit mens & amat se, manet Trinitas, scilicet mens, amor, & notitia. Mens autem hic accipitur non pro anima, sed pro eo quod in anima excellentius est.

Aug. cap. 4. cap. 3. c. 4. cap. 5. lib. de Trinita. 15. cap. 7.

Hæc autem tria cum sint distincta à se inuicem, dicuntur tamē esse vnū: quia in animo substantiales existunt.

Quia mens, vice patris: notitia, filii: amor, spiritus sancti accipitur. T

Et est ipsa mens quasi parēs, & notitia eius quasi proles

les eius. Mens enim cum se cognoscit, notitiam sui gignit, & est sola parens suę notitiæ. Tertius est amor, qui de ipsa mente & notitia procedit, dum mens cognoscit se & diligit se non enim posset se diligere, nisi cognosceret se. Amat etiam placitam prolem, id est, notitiam suã & ita amor quidam complexus est parentis & prolis. *August. lib. de Trin. 9. cap. 12. Ibidem inferius.*

Quòd non est minor mente notitia, nec amor vtroque. V

Nec minor proles parente, dum tantam se nouit mens, quanta est: nec minor est amor parente, & prole, id est, mente & notitia, dum tantum se diligit mens, quantum se nouit & quanta est. *August. li 9. in fine.*

Quòd hæc tria in seipsis sunt. X

Sunt etiam hęc singula in seipsis: quia & mens amans in amore est, & amor in amantis notitia, & notitia in mente noscente est. Ecce in his tribus qualecunque vestigium Trinitatis apparet. *Ex eod. lib. 9. cap. 5.*

Quomodo mens per ista proficit ad intelligendum Deum. Y

Mens itaque rationalis considerans hæc tria, & illam vnam essentiam in qua ista sunt, extendit se ad contemplationem creatoris: & videt vnitatem in Trinitate, & Trinitatem in vnitate. Intelligit enim vnum Deum esse, vnam essentiam, vnum principium. Intelligit enim, quia si duo essent, vel vterque insufficiens esset, vel alter superflueret: qui si aliqud deesset uni quod haberet alter, non esset ibi summa perfectio. Si vero nihil vni deesset quod haberet alter, cum in vno essent omnia, alter superflueret. Intellexit ergo unum esse Deum omnium auctorem: & vidit quia absque sapiẽtia nõ sit, quasi res fatua, & ideo intellexit eũ habere sapientiam, quæ ab ipso genita est: & quia sapientiam suam diligit, intellexit etiam ibi esse amorem. *Ex cap. 12. lib. 9. de Trinitate Aug.*

Hic de summa Trinitatis vnitate. Z

Quapropter iuxta istam considerationem, vt ait, August. in ix. lib. de Trin. credamus patrem & filium & spiritum sanctum vnum esse Deum, vniuersæ creaturæ cõditorem & rectorem. nec patrem esse filium, nec spiritum sanctum vel patrem esse, vel filium. sed Trinitatem relatarum adinuicem personarum. Vt enim ait ipse *Aug. lib. 9. Cap. 1.*

Cap. 1. in libro de fide ad Petrum, Vna est natura siue essentia patris & filii & spiritussancti, non vna persona. Si enim sic esset vna persona, sicut est vna substantia patris & filii & spiritus sancti, veraciter Trinitas non viceretur. Rursus quidem Trinitas esset vera, sed vnus Deus Trinitas ipsa non esset, si quemadmodum pater & filius & spiritussanctus personarum sunt abinuicem proprietate distincti, sic fuissent quoque naturarum diuersitate discreti. Fides autem patriarcharum, prophetarum, atq; apostolorum vnum Deum prædicat Trinitatem esse. In illa ergo sancta Trinitate vnus est Deus pater, qui solus essentialiter de seipso filium vnum genuit: & unus filius est, qui de vno patre solus essentialiter natus; & vnus spiritus sanctus, qui solus essentialiter à patre filioq; procedit. Hoc autem totum non potest vna persona, id est gignere se & nasci de se, & procedere de se, vt enim ait Augu. in lib. 1. de Trinit. Nulla res est, quæ seipsam gignat, vt sit.

Ibidem paulo superius. Ibidem in fine cap. 1.

Cap. 1.

HIC QVAERITVR VTRVM concedendum sit, quod Deus se genuerit.

Distinct. IIII. A

De comparatione generationis ad terminum essentialem concretum, qualis est hoc nomen Deus.

HIc oritur quæstio satis necessaria. Constat enim, & irrefragabiliter verum est, quod Deus pater genuit filium. Ideo quæritur, vtrum concedendum sit, quod Deus genuit Deum. Si enim Deus genuit Deum, videtur, quòd aut se Deum, aut alium Deum genuerit. Si vero alium Deum genuit, non est tantum vnus Deus. Si autem seipsum Deum genuit, aliqua res seipsam genuit. Ad quod respondentes dicimus, sanè & catholicè concedi, quòd vnus vnum genuit, & quod Deus Deum genuit: quia Deus pater Deum filium genuit. In symbolo quoque scriptum est. Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Quod vero additur, ergo genuit se Deum, vel alium Deum, neutrum concedendum esse dicimus. Quod alium Deum non genuit, manifestum

Solutio.

Symbolum Nicenum.

manifestum est: quia vnus tantum Deus est. Quod autem seipsum non genuit, ostendit August. in 1. libro de Trini. dicens, Qui putant eius potentiæ esse Deum, ut seipsum ipse genuerit: eo plus errant, quod non solum Deus ita non est, sed nec spiritualis, neque corporalis creatura. Nulla enim res est quæ seipsam gignat vt sit, & ideo non est credendum, vel dicendum, quod Deus genuit se. *Cap. 1.*

Alia quæstio de eodem. B

Sed adhuc componunt garruli ratiocinatores dicentes, Si Deus pater genuit Deum, aut genuit Deum, qui est Deus pater, aut Deum, qui non est Deus pater. Si genuit Deum qui non est pater, ergo Deus est, qui non est Deus pater: non ergo vnus tantum Deus est. Si vero genuit Deum, qui est Deus pater, ergo genuit seipsum. Ad quod respondemus determinantes istam propositionẽ qua sic proponũt. Si Deus pater genuit Deum, aut Deũ qui est Deus pater, aut Deum qui non est Deus pater, Hoc enim sane, & praue intelligi potest: & ideo respondendum est ita, Deus pater genuit Deum, qui est ipse pater. Hoc dicimus esse falsum, & concedimus alteram, s. genuit Deum, qui non est pater: nec tamen genuit alterum Deum, nec ille, qui genitus est, est alius Deus quam pater, sed vnus Deus cum patre. Si vero additur, genuit Deum, qui non est Deus pater, hic distinguimus, quia dupliciter potest intelligi. Genuit Deum, qui non est Deus pater, scilicet Deum filium, qui filius non est pater, qui Deus est. hic sensus verus est, Si vero intelligatur sic, genuit Deum, qui non est Deus pater: id est, qui non est Deus, qui pater est, hic sensus falsus est. Vnus enim & idem Deus est, pater, & filius, & spiritus sanctus: & e diuerso, pater & filius & spiritus sanctus vnus est Deus. *Responsio.*

Opinio quorundam dicentium, tres personas esse vnum Deum, vnam substantiam, sed non econuerso. scilicet vnum Deum vel vnam substantiam esse tres personas. C

Quidam tamen veritatis aduersarii, concedunt pa-

trem & filium & spiritum sanctum, siue tres personas, esse vnum Deum, vnam substantiam, sed tamen nolunt concedere vnum Deum siue vnam substantiam esse tres
Augu.lib.1. de Trin.c.6. personas: dicentes, diuinam substantiam prædicari de tribus personis, non tres personas de substantia diuina. Fides autem catholica tenet ac prædicat, & tres personas esse vnum Deum, & vnam substantiam siue essentiã siue naturam diuinam: & vnum Deum siue essentiam
Augu.eodẽ. c.6.1.Ti.6. diuinam, esse tres personas, Vnde Augu. in primo lib. de Trin. ita ait. Rectè ipse Deus trinitas intelligitur, beatus & solus potens Ecce quàm expressè dixit, ipse Deus Trinitas: vt ostenderet, & ipsum Deum esse Trinitatem, & Trinitatem ipsum Deum. Item in eodẽm, In verbis, inquit, illis Apostoli, quibus de aduentu Christi agens dicit, Quem ostendit beatus & solus potens: rex regum, & dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem &c. nec pater propriè nominatus est, nec filius, nec spiritus sanctus: sed beatus & solus potens, id est, vnus & solus Deus verus, qui est ipsa Trinitas. Ecce & hic aperte dicit vnum solum verum Deum, esse ipsam Trinitatẽ:
Cap.8. & si vnus Deus Trinitas est, ergo vnus Deus est tres personæ. Item in lib. 5. de Trini. Non tres Deos, sed vnum Deum dicimus esse ipsam præstantissimam Trinitatem.
Aug cap.9. Tom.3. Item in libro qui dicitur Enchiridion ad Laurentium, cap. 9. Satis est Christiano, rerum creatarum causam visibilium, siue inuisibilium, non nisi bonitatem credere creatoris, qui est Deus verus & vnus: nullamque esse naturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso eumq; esse Trinitatem, patrem scilicet & filium & spiritum sanctum.
Aug. sermone de tempore. 129. qui est. 3. feriæ quibus in cœna domini, de fide recta to. 10. Item Aug. in sermone de fide, Credimus vnum Deum, vnam esse diuini nominis Trinitatem. Idem in 6. lib. de Trin. Dicimus Deum solum esse ipsam Trinitatem. Ecce & his & aliis pluribus auctoritatibus euidenter ostenditur, dicendum esse & credendum, quòd vnus Deus est Trinitas, & vna substantia tres personæ: sicut econuerso Trinitas dicitur esse vnus Deus, & tres personæ dicuntur esse vna substantia.

Redit

Redit ad præmissam quæstionem, scilicet an Deus pater se Deum, an alium Deum genuerit. D

Nunc ad præmissam quæstionem reuertamur: ubi quærebatur an Deus pater genuerit se Deum, an alium Deum. Ad quod dicimus, neutrum fore concedendum. Dicit tamen Aug. in epistola ad Maximum, quod Deus pater se alterum genuit, his verbis, Pater, vt haberet filiũ de seipso, non minuit seipsum: sed ita genuit de se alterum se, vt totus maneret in se, esset in filio tantus quantus & solus. Quód ita intelligi potest, id est de se alterũ à se genuit: non vtique alterum Deum, sed alteram personam: vel genuit se alterum, id est genuit alterum, qui hoc est quod ipse. Nam & si alius sit pater, quam filius non, est tamen aliud quàm filius, sed vnum. *Epis. 66. maximo medico. to. 2.*

HIC QVAERITVR, AN PATER GENVIT Diuinam essentiam, vel ipsa filium: an essentia genuit essentiam, vel ipsa nec genuit, nec genita est.

Distinct. V. A

Post hæc quæritur, vtrum concedendum sit, Quod pater genuit diuinam essentiam, vel quod diuina essentia genuit filium, vel essentia genuit essentiã: an omnino non genuit, nec genita est diuina essentia? Ad quod catholicis tractatoribus consentientes dicimus, quod nec pater genuit diuinam essentiam, nec diuina essentia genuit diuinam essentiam, hic autem, nomine essentiæ intelligimus diuinam naturam, quæ communis est tribus personis, & tota in singulis. Ideo non est dicendum, quòd pater genuit diuinam essentiam: quia si pater diceretur genuisse diuinam essentiam, diuina essentia relatiuè diceretur ad patrem, vel pro relatiuo poneretur. Si autem relatiuè diceretur vel pro relatiuo poneretur, non indicaret essentiam. Vt enim ait August. in 5. lib. de Trin. Quod relatiuè dicitur, non indicat substantiam. *De comparatione generationis ad terminum essentialẽ abstractum, qui est essentia.* *Ratio prima quare ita sit.* *Aug. in fine capitis 7.*

Secunda ratio. B

Item, cùm Deus pater sit diuina essentia, si eius esset genitor, esset vtique genitor eius rei quæ ipse est: & ita eadem res seipsam genuisset: quod August. negat, vt suprà ostendimus.

1.lib. de tri. cap.1.

Tertia ratio & potior. C

Item, si pater est genitor essentiæ diuinæ, cum ipse essentia diuina sit. & Deus sit: eo quòd generat, & est, & Deus est. Ita ergo non illud quod generatur, est à patre Deus: sed pater eo quòd generat, & est, & Deus est, & si ita est, non genito gignens, sed gignenti genitus causa est, vt & sit, & Deus sit. Simili ratione probat August. in lib. 7. de Trin. quod pater nō est sapiens sapientia quam genuit: quia si ea sapiens est, ea est. hoc enim est sibi esse, quod sapere. Quòd si hoc est sibi esse, quod sapere: nō per illam sapientiam, quā genuit pater, sapiens est. Quid enim aliud dicimus, cùm dicimus, hoc illi est esse quod sapere: nisi, eo est, quo sapiens est? Ergo quæ causa illi est vt sapiens sit, etiam ipsa illi causa est vt sit. Si ergo sapientia, quam genuit, illi causa est vt sapiens sit, & causa illi est vt sit. Sed causam patri, qua sit, à patre genitam, nullo modo quisquam dixerit sapientiam, quid enim est insanius? Ita ergo si pater genuit essentiam qua est, essentia quam genuit, causa est illi vt sit. Non ergo ipsam qua est, essentiam genuit. Nam in illa simplicitate, vt inquit Aug. quia non est aliud sapere quàm esse, eadem est ibi sapientia quæ essentia, ideoque quod de sapientia, hoc de essentia dicimus. Sicut ergo non genuit sapientiam, qua sapiens est: ita nec essentiam, quā est. Vt enim sapientia sapiens est, & potentia potens: ita & essentia ipse est. Eademque sapientia est & potentia, quæ essentia. Patet itaque ex prædictis, quia pater essentiam diuinam non genuit.

Aug. de tri. lib. 7. cap. 1 in fine.

Ibidem ferè continuò.

Huic aduersari videtur Aug. D

Huic autem videtur contrarium quod Aug. ait in lib. vnico de fide & Symbolo cap. 3. Deus cùm verbum genuit, id quod ipse est genuit: nec de nihilo, nec de aliqua iam facta conditaque materia, sed de seipso id quod ipse

Aug. lo. 3.

Ibidem paulò inferius.

se est. Item, Deus pater qui verissimè se indicare animis cognituris & voluit & potuit, hoc ad seipsum indicandum genuit, quod est ipse qui genuit. Ecce apertè dicit his verbis. Deum patrem genuisse illud quod ipse est. Illud autem quod ipse est, non est nisi diuina essentia: videtur ergo diuinam essentiam genuisse. Ad quod respondemus illa verba sic intelligenda esse: dicentes, Pater de seipso genuit illud quod ipse est, id est filium, qui est illud quod pater est. Nam quod pater est, & filius hoc est: sed non qui pater est, & filius hic est.

Alias partes quæstionis exequitur. E

Ita etiam non est dicendum quod diuina essentia genuit filium: quia cùm filius sit diuina essentia, iam esset filius res a qua generatur: & ita eadem res seipsam generaret. Ita etiam dicimus quòd essentia diuina non genuit essentiam. Cùm enim vna & summa quædam res sit diuina essentia, si diuina essentia essentiam genuit, eadem res seipsam genuit, quod omnino esse non potest: sed pater solus genuit filium, & à patre & filio procedit spiritus sanctus.

Quæ videantur prædictis esse contraria. F

Prædictis autem videtur contrarium esse quod dicit August. in lib. 7. de Trin. Hoc, inquit, est Deo esse, quod sapere. vnde pater & filius simul sunt vna sapientia, quia vna essentia: & sigillatim sapientia de sapientia, sicut essentia de essentia. Ecce his verbis apertè dicit August. sapientiam de sapientia, & essentiam de essentia. vbi videtur significare, quòd sapientia sapientiam, & essentia genuerit essentiam. Idem in lib. de fide ad Petrum ait, Sic Christum Dei filium, id est, vnam ex trinitate personam, Deum verum crede, vt diuinitatem eius de natura patris natam esse non dubites. Hic videtur dicere quòd natura filii sit nata de natura patris. Idem in lib. 15 de Trinit. ait, Dicitur filius consilium de consilio, & voluntas de voluntate: sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia. Et hic videtur dicere quòd substantia sit genita de substantia, & sapientia de sapientia. Sed hoc ita determinamus, Sapientia de sapientia, & substan-

Aug. de tri, lib. 7. c. 2.

Cap. 2.

Cap. 20.

Determinatio eorū quæ videntur cōtraria.

substantia de substantia est, id est, filius qui est sapientia, qui est substantia, est de patre, qui est eadem substantia & sapientia: & filius, qui est diuinitas, natus est de patre, qui est natura diuina. Et, vt expressius dicamus, dicimus filium sapientiam, esse de patre sapientia: & dicimus filium substantiam, esse genitum de patre & à patre substantia. Quod autem ita intelligi debeat, Augu. ostendit in lib. 7. de Trin. dicens, Pater ipse sapientia est: & dicitur filius sapientia patris, quomodo dicitur lumen patris, id est, sicut lumen de lumine, & vterq; vnum lumen: sic intelligatur sapientia de sapientia, & vterque vna sapientia & vna essentia. Item ideo Christus dicitur virtus & sapientia Dei, quia de patre virtute & sapientia etiam ipse virtus & sapientia est: sicut ipse lumen de patre lumine est, & ipse fons vitæ est apud Deum patrem fontem vitæ. Filius ergo sapientia de patre sapientia est: sicut filius lumen de patre lumine, & Deus filio de Deo patre: vt & singulis sit lumen, & singulus Deus, & singulus sapientia: & simul unum lumen, vnus Deus, vna sapientia. Ecce manifestè his verbis aperit August. ex quo sensu accipienda sint prædicta verba & his similia, scilicet cum dicitur substantia de substantia, vel substantia genuit substantiam.

Aug. de tri. li. 7. ca. 1. in fine.

Aug. cap. 3. eiusdē. li. 7.

Ibidem paulo inferius.

Quod videtur prædictæ expositioni contrarium. G

Hilarius, Non longè à principio libri 4.

Huic vero etiam id contrarium videtur, quod Hilarius ait in 4. lib. de Trini. Nihil, inquit, nisi natura habet filius: & geniti honoris admiratio in honore generantis est: Cum ergo filius essentiam habeat, (tota enim in eo est diuina essentia) videtur, quod ipsa diuina essentia nata sit, Item in 5. lib. ait, Natiuitas Dei non potest eam ex qua prouecta est, nō tenere naturam, nec enim aliud quàm Deus subsistit, quod non aliunde, quam de Deo subsistit. Ecce hic dicit natiuitatem Dei prouectam ex natura: & ita videtur ex his verbis atque prædictis natura Dei & genita, & genuisse. Quod apertius dicit in lib. 9. de Trin. Nos, inquit, vnigenitum Deum in forma Dei manentem, in natura hominis mansisse profitemur: nec vnitatem formæ seruilis, in naturam diuinæ vnitatis refundimus;

Idem Hilarius.

Hilarius li. 9. post medium.

fundimus: nec rursum corporali insinuatione, patrem in filio prædicamus, sed ex eo eiusdem generis genitam naturam, naturaliter in se gignentem habuisse naturam: quæ in forma naturæ se gignentis manens, formam naturæ & infirmitatis corporalis accepit. Non enim desecerat Dei natura, ne esset: sed in se humilitatem terrenæ natiuitatis, manens sibi Dei natura susceperat, generis sui potestatem in habitu assumptæ humanitatis exercens. Ecce hic apertè dicit, & naturam genuisse, & naturam genitam, & naturam assumpsisse naturam: quod à plerisque negatur. Item in eodem, Nunquid vnigenito Deo contumelia est, patrem sibi innascibilem Deum esse, cum ex innascibili Deo natiuitas vnigenita in naturam vnigenitam subsistat? Ecce & hic dicit vnigenitam naturam. *Paulò inferius.*

Quomodo sint intelligenda præmissa verba Hilarij. H

Sed quia hæc verba sanè vult intelligi, ipse idem dicit in 4. Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei sermo subiectus est. Hæc ergo verba ita intelligi possunt, Nihil habet filius nisi natum, id est, nihil habet secundum quod Deus est, nisi quòd nascendo accepit: & ipse nascendo patris in se subsistentem naturam habuit. vnde Hilarius addit in 5. lib. Eandem naturam habet genitus, quam ille qui genuit: ita tamen, ut natus non sit ille qui genuit. Nā quō erit pater ipse, cum genitus sit? Sed in his ipsis subsistit ille qui genitus est, in quibus totus est ipse qui genuit: quia non est aliundè qui genitus est: & ideo nō refertur ad aliud quod in vno subsistit, & ex uno. Ac si in generatione filii & naturam suam, vt ita dicam sequitur indemutabilis Deus indemutabilem Deum gignens, nec naturam suam deserit ex indemutabili Deo indemutabilis Dei perfecta natiuitas. Subsistentem ergo in eo Dei naturam intelligamus, cum in Deo Deus insit, nec præter eum qui Deus est, quisquam Deus alius sit: quia ipse Deus & in eo deus. Naturæ ergo dei patris veritas in deo filio esse docetur, cum in eo deus intelligitur esse, qui deus est. Est enim vnus in uno, & unus ab uno.

Hilarius ante medium, quarti libri.

Ad finem quinti.

Expositionē confirmat. p verba eiusdem.

Ioannis 4.

Quòd

Quòd legitur pater de sua substantia genuisse filium, & filium substantiæ patris. I

Dicitur quoque, & frequenter in scriptura legitur, Patrem de sua substantia genuisse filium. vnde Aug. in lib. de fide ad Petrum ait, Pater Deus de nullo genitus Deo, semel de sua natura sine initio genuit filiū Deum sibi ęqualem, & eadem qua ipse naturaliter æternus est, diuinitate coæternum. Ecce hic dicit August. filium genitum de natura patris. Est autem vna natura patris, & filii, & spiritus sancti. Si ergo de natura patris genitus est filius, genitus est de natura filii & spiritus sancti: immò de natura trium personarum. Idem quoque Aug. in lib. 15. de Trin. dicit Christum esse filium substantiæ patris, & de substantia patris genitum, tractans illud verbum Apostoli loquentis de deo patre sic, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii charitatis suæ. Quod dictum est, inquit, filii charitatis suæ, nihil aliud intelligitur quam filii sui dilecti, quam filii substantiæ suæ. Charitas quippe patris, quæ in natura eius est ineffabiliter simplici, nihil est aliud quam ipsa natura atque substantia, vt sæpe diximus, & sæpe iterare non piget: ac per hoc, filius charitas eius nullus alius est, quàm qui de substātia eius est genitus. Ecce hic aperte dicit Aug. filium esse genitum de substantia patris, & filium substantiæ patris. Idem quoque August. in lib. 3. contra hæreticum Maximinum, substantiam Dei genuisse filium, & filium genitum de substantia patris asserit dicens, Carnalibus cogitationibus pleni, substantiam Dei de seipsa gignere filium non putatis, nisi hoc patiatur quod substantia carnis patitur quando gignit. Erratis, non scientes scripturas neque virtutem Dei. Nullo enim modo verùm Dei filium cogitatis, si eum natum esse de substantia patris negatis Non enim tam erat hominis filius, & Deo donante factus est Dei filius: ex Deo natus, gratia non natura. An fortè etsi non hominis filius erat, tamen iam aliqua erat qualiscunque creatura, & in Dei filium deo mutante conuersa est? Sed nihil horum est: ergo aut de nihilo, aut de aliqua substantia natus

Cap. 2.

Cap. 19. in fine.

Colos. 1.

Aug. contra Max. arrianum. To. 6. c. 14.

Ibidem paulo inferius.

tus est. Sed ne crederemus vos putare de nihilo esse Dei filiũ, affirmatis non vos dicere de nihilo esse Dei filium. De aliqua ergo substantia est: & si non de substantia patris, de qua sit dicite: sed non inuenietis. Iam ergo vnigenitum Dei filium Iesum Christum, de patris esse substantia, non vos nobiscum pigeat confiteri. Idem in eodem. Vtrique legimus vt simus in vero filio eius Iesu Christo. Dicite ergo nobis, Vtrùm iste verus Dei filius, ab eis qui gratia filii sunt, quadam proprietate discretus, de nulla substantia sit, an de aliqua? Non dico, inquis, de nulla: nec dicam de nihilo, ergo de aliqua substantia est. Quæro, de qua? si non de patris substantia est. aliam quære. si aliam non inuenis, patris agnosce substantiam, & filium cum patre homousion confitere. Idem in eodem, Confiteor Deum patrem omnino incorruptibiliter genuisse: sed quod est ipse genuisse. Item, Dico, quod sæpe dicendum est, Aut de aliqua substantia est natus Dei filius, aut de nulla: si de nulla, ergo de nihilo, quod vos iam non dicitis: si vero de aliqua, nec tamen de patris substantia, non est verus filius: si verò de patris substantia, vnius eiusdemque substantiæ sunt pater & filius. Vos autem nec filium de substantia patris genitum vultis, & tamen eum nec ex nihilo, nec ex aliqua materia, sed ex patre esse conceditis, nec videtis quam necesse sit, vt qui non est ex nihilo, nec ex aliqua alia re, sed ex deo, nisi ex dei substantia esse non possit, & hoc esse quod deus est, de quo est, id est, deus est, de deo natus: quia non alius prius fuit, sed natura coæterna de deo est.

Ibidem paulò inferius. 1. Ioannis 5

Paulò inferius in eodē cap. 14 li. 2 cōtra Max.

Ex eodē cap. paulò superius.

Colligens summam prædictorum aperit ex quo sensu accipienda sint. K

His verbis præmissis innui videtur, quod diuina substantia filium genuerit, & quod filius sit genitus de substantia patris, & quod de Deo est, natura coæterna, & quod pater id quod ipse est genuit. Id autem quod ipse est, diuina essentia est: & ita putari potest diuinam essentiam genuisse. Vehementer mouent nos hæc verba, quæ quomodo intelligenda sint, mallem ab aliis au-

dire,quam ipse tradere.Vt tamen sine præiudicio atque temeritate loquar, ex hoc sensu dicta possunt accipi: Natura coæterna de Deo est, id est,filius coæternus patri de patre est, ita quod est eadem cum eo natura, vel eiusdem naturæ. Quem sensum confirmat Aug.ibidem subiiciens,& quod dixerat quasi explanans.Dicto enim, Natura coeterna est de Deo,addit, Non est aliud filius, quam illud de quo est,id est vnius eiusdemque substantiæ est.Deinde apertius talem intellectum ex prædictis verbis fore habendum aperit in eodem libro contra Maximinum dicens, Trinitas hæc vnius eiusdemque substantiæ est: quia non de aliqua materia vel de nihilo est filius, sed de quo est genitus. item spiritus sanctus non de aliqua materia vel de nihilo est, sed inde est,unde procedit, His vtique verbis apertè ostendit ea ratione dici filium esse de substantia patris, qui est de patre genitus,ita quod est eiusdem substantiæ cum eo:& spiritum sanctum esse de substantia patris & filii, quia ab vtroque procedit,ita quod est eiusdem substantiæ.

Aug.ca.14. lib.3. contra Maximinū.

Aug.ibidē.

Quo nec filius,nec spiritus sanctus est de nihilo,sed de aliquo,non tamen de materia. L

Ostenditur quoque ex illis uerbis filium & spiritum sanctū non esse de nihilo,sed de aliquo:nec tamen de aliqua materia. Vnde ēt Hilarius in 12.lib.de Trin.ait, Vnigenitus Deus cum natus sit,patrē testatur auctorē: cū ex manente natus est,nō est natus ex nihilo:& cum ante tēpus natus est,omnem sensum præuenit nascendo.Hic apertè dicitur,quod filius non est natus ex nihilo,Similiter & spiritus sanctus non est dicendus esse vel procedere ex nihilo:quia filius de substātia patris natus est. id est à patre est,cū quo eiusdē substantię est,& eadē substātia. Ex quo sensu ēt accipiendū est illud, Pater genuit id quod ipse est,id est,filium,qui est hoc quod pater. Et hoc ita debere intelligi. Augu.aperit dicens in 1.lib.contra Maximinum,Hoc genuit pater quod est: alioquin non est verus filius,si quod est pater,non est filius.Item substātia Dei genuit filium,id est, pater substantia genuit filium, qui est eadem substantia & eiusdem substantiæ.

Non longè à medio. li.12

Aug.c.3. li. de fide & symbolo.

Circa mediū primi libri.

Quod

Quod sic esse intelligendum Augu. ostendit, dicens ad Maximinum, Sicut dicis, spiritus spiritum genuit: ita dic, spiritus eiusdem naturę vel substantiæ spiritum genuit. Item sicut dicis, Deus Deum genuit: ita dic, Deus eiusdem naturę uel substantiæ Deum genuit. Hoc si credideris & dixeris, nihil de hac re vlterius accusaberis. His enim verbis aperit quomodo prædicta debeant intelligi. Similiter filius natus est de substantia patris, vel pater genuit filiū de sua natura siue essentia, id est, de se natura & essentia genuit filium eiusdem substantię ac naturæ, & qui est eadem essentia ac natura. Similiter expone illud, filius substantiæ patris, & filius patris substantiæ, id est qui est substantia, cum quo & filius eadem substantia est. quia cōsubstantialis est patri filius. Et hic sensus adiuuatur ex his verbis Aug. qui in lib. 5. de Trin. ait, Tres personas eiusdem essentiæ, vel tres personas vnam essentiam dicimus. Tres autem personas ex eadem essentia non dicimus, quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona. His verbis ostenditur non esse dicendum personam esse ex essentia, nisi ex sensu prædicto. Qui sensus confirmatur etiam ex eo quod in lib. 15. de Trin. idem ait. Sicut nostra scientia, scientiæ Dei, sic & nostrum verbum quod nascitur de nostra scientia, dissimile est illi verbo Dei, quod natum est de patris essentia. Tale est autem ac si dicerem, de patris scientia, de patris sapientia: vel, quod est expressus, de patre essentia, de patre scientia, de patre sapientia, Ex hoc itaque intellectu, verbum Dei, patris vnigenitus filius per omnia patris similis & æqualis, rectè dicitur Deus de Deo, lumen de lumine, sapientia, de sapientia, essentia de essentia: quia hoc est omnino quod pater, non tamen pater: quia iste filius, ille pater.

In responsione 18. ad Maximi. Arrianum, & ca. 18. li. 2. eiusdem cap. 15 lib. 3.

Aug lib. 7. c. 6. de Trin.

Aug. c. 13.

Quare verbum patris dicatur filius naturæ. M

Inde est quòd solùm vnigenitus Dei dicitur naturà filius, quia eiusdem naturæ est, & eadem natura est cum patre. vnde Hilarius in lib. 1. de Trin. de Christo loquens ait, Natura filius est, quia eandem naturam quam ille qui genuit habet.

Hilarius ad principium lib. 2.

VTRVM PATER VOLVNTATE GENVIT filium, an necessitate: & an volens vel nolens sit Deum.

Distinct. VI. A

De comparatione actus generãdi ab potentiam. In tomo 4. in dialogo 65. quæstionum quæst. 7. cap. 20.

PRæterea quæri solet, Vtrum pater genuerit filium voluntate, an necessitate. De hoc Orosius ad August. ita ait, Voluntate genuit pater filium uel necessitate: sed nec voluntate nec necessitate: quia necessitas in Deo nõ est, præire voluntas sapienciam non potuit. quocirca, vt August. ait in 15. libr. de Trin. ridenda est dialectica Eunomii, à quo Eunomiani hæretici orti sunt: qui cum non potuisse intelligere, nec credere voluisse vnigenitum Dei filium verbum Dei esse naturà, id est, substantia patris genitum, non naturæ vel substantię dixit esse filium, sed filium voluntatis Dei: volens asserere accedentem Deo voluntatem, qua gigneret filium. sicut nos aliquando aliquid volumus, quod antea non volebamus, propter quod mutabilis intelligitur nostra natura, quod absit vt in Deo esse credamus. Dicamus ergo verbum Dei esse filium Dei natura, non voluntate, vt docet August. in 15. libr. de Trin. ubi quendam catholicum hæretico respondentem commendat dicens, Acutè sanè quidam respondit hęretico versutissimè interroganti, utrum Deus filium volens vel nolens genuerit: vt si diceret, nolens, absurdissima Dei miseria sequeretur: si autem, volens, continuo quod intendebat concluderet, scilicet non naturæ esse filium, sed voluntatis. At ille vigilantissimè vicissim quęsiuit ab eo, vtrum Deus pater volens aut nolens sit Deus: vt si responderet, nolens sequeretur grandis absurditas & miseria, quàm de Deo credere magna est insania: si autem diceret, volens, responderetur ei, ergo & ipse voluntate sua Deus est, non natura. Quid ergo restabat. nisi ut obmutesceret sua interrogatione, obligatum indissolubili vinculo se videns?

Aug. de tri. lib. 15 c. 20 Et in quæstionibus ad Orosiũ quæstione 7.

videns? Ex prædictis docetur non esse concedendum, quod Deus uoluntare vel necessitate vel volens vel nolens sit Deus. Item. quod voluntate vel necessitate vel volens vel nolens genuerit filium.

Oppositio contra prædicta. B

Sed contra hoc opponitur sic, Voluntas Dei est natura siue essentia Dei: quia non est aliud Deo esse: aliud velle: & ideo sicut vna est essentia trium personarum ita & vna uoluntas. Si ergo Deus natura Deus est, & voluntate Deus est: & si verbum Dei, natura filius Dei est, & voluntate filius Dei est. hoc autem facile est refellere. nam & prescientia Dei siue scientia, qua scit vel præscit bona & mala, diuina natura siue essentia est, & prædestinatio siue voluntas eius eadem diuina essentia est: nec est aliud Deo scire & velle, quàm esse. & cum sit vnum & idem scientia Dei vel voluntas, non tamen dicitur de voluntate quicquid dicitur de scientia, & ecōuerso, nec omnia illa sua voluntate Deus vult, quæ sua scientia scit, cum sua scientia nouerit tam bona quam mala, voluntate autem non velit nisi bona. Scientia quippe Dei & præscientia, de bonis est & malis: voluntas verò & prædestinatio, de bonis est tantum & tamen vnum & idem in Deo est scientia & voluntas, & præscientia & prædestinatio. Ita cum vnum sit natura Dei & voluntas, dicitur tamen pater genuisse filium natura non voluntate: & esse Deus natura, non voluntate. *Responsio.*

Qualiter intelligenda sunt illa verba pater nec nolens nec volens Deus est, nec volens nec nolens genuit filium. C

Prædicta tamen verbo, quibus prudenter dictum est, quod Deus pater nec volens nec nolens est Deus, nec nolens nec volens genuit filium, siue voluntate, siue necessitate, ex tali sensu mihi videntur accipienda, vt voluntatem præcedentem uel accedentem intelligamus: qualiter Eunomius intelligebat. Non enim ipse Deus est uoluntate præcedenti vel efficienti, vel volens priusquam Deus: nec voluntate præcedenti vel accedenti genuit filium: nec prius volens, quàm generans genuit *Hilarius in fine concilij Sardicen.*

genuit filium:nec prius generans quàm uolens, genuit filium. uolens tamen genuit, sicut potens genuit, & bonus genuit filium, & sapiens genuit, & huiusmodi. Si enim pater sapiens & bonus dicitur genuisse filium, cur non & volens? cum ita sit Deo idem esse volentē, quod est esse Deum: sicut idem est esse sapientem, quod est esse Deum. Dicamus ergo, quia pater sicut sapiens, ita volens genuit filium: sed non voluntate præcedenti vel accedenti. Quem sensum aperit August. & confirmat, ita dicens super epistolam ad Ephes. De filio Dei, id est, ὄντι ὄντος, domino nostro Iesu Christo scriptū est, quia, cum patre semper fuit, & nūquam eum ut esset, paterna voluntas præcessit, & ille quidem natura filius est. Hilarius in lib. de synodis Eos qui dicunt de non extantibus esse filium Dei, similiter qui dicunt quod neque consilio neque voluntate pater genuerit filium, anathematizat sancta ecclesia. Item si quis nolente prædicat natum filium: anathema sit. Non enim nolente patre coactus pater vel naturali necessitate ductus cum nollet genuit filium: sed mox ut voluit sine tempore, & impassibiliter ex se vnigenitum demonstrauit.

Hieron to. 9. in cōmentariis ad ca. 1. ad Ephes. in charitate prædestinans. Ephe. 1. & Ecclesiast. 1. Articulo 25 concilij Syrmiensis & Hila. ad eundē articulū. Articulo 1. synodi Syrmēsis & Hilarius ad eūdem arti.

HIC QVAERITVR AN PATER POTVERIT vel voluerit gignere filium.

Distinct. VII. A.

HIc solet quæri à quibusdam, vtrum pater potuerit vel voluerit generare filium. Si enim, inquiunt, potuit vel voluit generare filium, ergo potuit aliquid & uoluit, quod nec voluit nec potuit filius: nam filius nec potuit nec voluit generare filium. Cui versutiæ faciē respondemus dicentes. Posse vel velle generare filium, non est aliquid posse velle, subiectum potentiæ uel voluntati. Est tamen aliqua potentia vel voluntas, scilicet posse vel gignere filium. & ideo distinguenda est intelligentia propositi uerbi uerbi, posse vel velle gignere filium, & posse vel

velle aliquid. neque enim generatio filii aliquid eorum est, quæ subiecta sunt diuinæ potentiæ & voluntati: nec est aliquid inter omnia vel de omnibus, sed super omnia & ante omnia. Non enim antè voluit vel potuit, quàm genuit: sicut antè fuit, quàm genuit, quia ab æterno fuit, & ab ęterno genuit. Ex simili quoque hoc videre possumus. Pater enim potest esse pater, & vult esse pater: filius autem non potest, nec vult esse pater: ergo pater potest vel vult esse aliquid, quod non potest vel vult esse filius, non sequitur: quia esse patrem, non est esse aliquid sed potest esse ad aliquid, vt in sequenti ostendetur. *Distinct. 28. huius primi.*

Ponit quædam verba Aug. vnde potest moueri auditor. B

Sed vehementer nos mouet, quod August. ait in lib. contra Maximinum, qui asserebat patrem potentiorem esse filio, eo quòd filium genuit Deū creatorem, filius autem non: dicebatque patrem potuisse gignere non filium: & ideo potiorem esse filio. Ad quod respondens Aug. dicere videtur, quod filius etiam potuit gignere, volens ostendere patrē esse non potiorem filio, his verbis, Absit vt ideo potentior sit pater filio, sicut putas, quia creatorem genuit pater, filius autem non genuit creatorē: neque enim non potuit, sed non oportuit. Vide & diligenter attēde hæc uerba, non enim non potuit: sed non oportuit. Videtur enim dicere, ꝙ filius potuit gignere, sed nō oportuit: & ita potuit quod nō oportuit. Quare autē non oportuit, subdit dicens. Immoderata enim esset diuina generatio, si genitus filius nepotē gigneret patri, quia & ipse nepos, nisi auo suo pronepotem gigneret, secundū vestram mirabilē sapientiā, impotens diceretur. Similiter etiā ille si nepotem non gigneret auo suo, & pronepotem pro auo suo, non à uobis appellaretur omnipotens, nec impleretur generationis series, si semper alter ex altero nasceretur: nec eā perficere vllus, si non sufficeret vnus omnipotens. Itaque omnipotentem genuit filium patris natura, non fecit. *3. li. 12. ca.*

Opponitur prædictis verbis Augustini. C

Hoc autem videtur quibusdam non posse stare, sci-

licet quòd filius potuerit gignere. Si enim potuit filius gignere, potuit esse pater: & si potuit esse pater, potuit ergo esse pater vel sui, vel patris, vel Spiritus sancti, vel alicuius alius. sed alius non: quia nullus alius semper fuit. Nec patris: quia pater est ingenitus & innascibilis. Nec sui: quia nulla re seipsam gignere potuit. Nec Spiritus sancti: quia nasci non potuit. Si enim nasci potuit, potuit esse filius, & ita mutabilis esse potuit.

Hic quæritur quomodo intelligenda sint. D

Quomodo ergo accipiatur quod supra dictum est, non enim non potuit gignere, sed non oportuit: quasi pôtuit, sed non oportuit. Non est nobis perspicuũ aperire, quomodo sit hoc verum, & ideo sub silentio potius esset prætereundum, nisi me super hoc aliquid loqui cogeret instantia quærentium.

Hic aperitur ex quo sensu accipienda sint. E

Potest ergo sic intelligi, Non enim non potuit, sed non oportuit, id est, non ex impotentia sui fuit quòd filius non genuit, sed ei non conueniebat: sicut Deus filius non est Deus pater; nec tamen hoc ex impotentia sui est. Nam & pater similiter non est filius, nec hoc est ex impotentia patris. Sed quærit Maximinus Arrianorum episcopus, Vnde ergo est quòd pater non

Lib. 3. c. 14. potest esse filius, vel filius pater? Non vtique ex impotentia, sed pater proprietate generationis pater est, qua oportet eum non esse filium: & filius proprietate natiuitatis filius est, qua oportet eum non esse pa-

Distinct. 16 huius primi trem. De quibus proprietatibus postea plenius tractabitur.

Vtrùm pater natura sit potens gignere filium: & an hoc sit aliqua potentia quæ sit in filio. F

Item quæritur à quibusdam, Si pater potens sit natura gignere filium, & an hoc sit aliqua potentia quæ sit in filio? Ad quod dicimus, quia pater non est potens nisi natura: eius enim potentia natura est vel essentia. At, inquiunt illi, Si potens est gignere, habet ergo potentiam gignendi, Filius autem non habet potentiam gignendi,

gignendi, si non potest gignere, habet ergo aliquam potentiam pater quam non habet filius. Non sequitur. Eandem enim potentiam habet penitus filius, quam & pater: qua pater potuit gignere, & filius gigni potuit. Eadem enim potentia est in filio, qua potuit gigni, quæ est in patre, qua potuit gignere. Sed contra hoc opponitur, Aliud est posse gignere, aliud est posse gigni: quia aliud est gignere, & aliud gigni. Hic distinguendum est; Oppositio. Si enim cum dicitur, aliud est posse gignere, aliud posse gigni: aliam significans potentiam, qua pater potens est gignere, & aliam, qua filius potens est gigni, falsus est intellectus: Si autem dicas, patrem posse habere aliam proprietatem siue notionem, qua genitor est: & filium aliam, qua genitus est: verus est intellectus. Aliam enim habet pater proprietatem, qua pater est: aliam filius, qua filius est.

Quomodo intelligendum sit, filius habet vel non habet potentiam generandi.

Ita etiam cum dicitur, filius non habet potentiam generandi quam pater habet, dupliciter intelligi potest. Si enim dicatur, filius non habet potentiam generandi quam & pater, scilicet qua potens sit ad generãdum, id est, vt genuerit vel vt generet sicut pater, verum est. si verò intelligatur, sic, non habet potentiam qua possit gigni vel genitus esse, qua eadem pater potens est vt genuerit vel vt generet, falsum est. Sicut dicitur, pater habet potentiã qua potest esse pater, filius verò non habet potentiam qua possit esse pater: & econuerso, filius habet potẽtiam qua potest esse filius: habet ergo aliquam pater, quam non habet filius: & econuerso. Absit: quia eadem est potentia patris, qua potest esse pater: & filii, qua potest esse filius. Ita etiam eadem est voluntas, qua pater vult esse pater non filius, & filius vult esse filius non pater: & eadem est voluntas filii, qua vult esse genitus & patrem genuisse, & patris, qua vult esse genitor & filium genitum esse.

DE VERITATE ET PROPRIETATE ET incommutabilitate & simplicitate essentiæ Dei.

Distinct. VIII. A

Nunc de veritate siue proprietate siue incommutabilitate atque simplicitate diuinæ naturæ, siue substantiæ siue essentiæ agendum est. Est itaque Deus, vt ait Aug. in 5. lib. de Trinit. sine dubitatione substantia, vel si melius hoc appellatur, essentia: quam Græci οὐσίαν vocant. Sicut enim ab eo quod est sapere dicta est sapientia, & ab eo quod est scire dicta est scientia: ita ab eo quod est esse essentia. Et quis magis est, qua ille qui dixit famulo suo. Ego sum qui sum: &, Dices filiis Israel, Qui est, misit me ad vos. Ipse verè ac propriè dicitur essentia, cuius essentia non nouit præteritum vel futurum. vnde Hieron. ad Damasum scribens ait, Deus solus, qui exordium non habet, veræ essentiæ nomen tenet: quia in eius comparatione qui verè est, quia incommutabilis est: quasi non sint quæ mutabilia sunt. De quo enim dicitur fuit, non est: & de quo dicitur erit, nondum est. Deus autem tantum est, qui non nouit fuisse vel futurum esse. Solus ergo Deus verè est: cuius essentiæ comparatum nostrum esse non est.

Cap. 2.

Exod. 3. d

Tomo. 2. epistola cuius initium est, Quoniam uetusto.

Qualiter intelligenda sint verba Hieronymi, quærendum est. B

Hic diligenter aduertendum est, quomodo intelligi debeant illa verba Hieronymi, scilicet Deus tantùm est, & non nouit fuisse vel futurum esse: tanquam non possit dici de Deo, fuit, vel erit, sed tantum est: cum de eo scriptum frequẽter reperiamus, fuit ab æterno, fuit semper, & erit in secula, & huiusmodi: vnde videtur quia non est tantum dicendum de Deo fuit, vel est, vel erit. Si enim diceretur tantum, fuit, putaretur quòd desierit esse: si diceretur tantum, est, putaretur quòd non semper fuerit, sed esse cœperit: si tantùm, diceretur erit, putaretur non esse modò. Dicatur ergo quia semper fuit,

est, & erit: vt intelligatur quia nec cœpit, nec desiit, nec desinet esse. De hoc August. super Ioannem ita ait, Cùm de sempiterna re propriè dicatur est, secundum nos bene dicitur fuit & erit: fuit, quia nūquam desiit: erit quia nunquam deerit: est, quia semper est: non præteriit, quasi quod non maneat: non erit, quasi quod nō erat. Cum ergo nostra locutio per tempora varietur, de eo verè dicuntur verba cuiuslibet temporis, qui nullo tempore defuit, vel deest, vel deerit, & ideo non est mirum, si de spiritu veritatis veritas loquens dixit per futurum, Quæcunque audiet, loquetur: audiet scilicet ab eo à quo procedit. Audire illius est scire, idem etiam esse. A quo ergo est illi essentia, ab illo audientia id est scientia: quæ non est aliud, quàm essentia. Audiet ergo dixit de eo quod audiuit, & audit, id est quod semper sciuit, scit & sciet: Ecce hic dicit August. Verba cuiuslibet temporis dici de Deo sed tamen propriè, est. Illud ergo quod Hieronymus dicit ita intelligendum est, Non nouit fuisse vel futurum esse, sed tantùm esse: id est cum dicitur de Deo quòd fuit vel erit, non est intelligendum quòd præteriit vel futurus sit, sed quòd existat simpliciter sine aliquo temporali motu. Licet enim verba substantiua diuersorum temporum de Deo dicantur (vt fuit, erit, est, erat) non tamen temporales motus esse distingunt, scilicet præteritum, vel futurum, vel præteritum imperfectum, vel præteritum perfectum, vel præteritum plusquam perfectum: sed essentiam siue existentiam suæ diuinitatis simpliciter insinuant. Deus ergo solus propriè dicitur essentia vel esse. Vnde Hilarius in vii. de Trinitat. ait, Esse non est accidens Deo, sed subsistens veritas, & manens causa, & naturalis generis proprietas.

In tomo.9. in tractatu 99. ad 16. caput Ioannis.

Ioannis.16.d

Hic aperit quomodo sint intelligenda

Non longè à principio libr.7.

Hic de incommutabilitate. C

Dei etiam solius essentia incommutabilis dicitur propriè: quia nec mutatur, nec mutari potest. Vnde Augustin. in 5. lib. de Trinita. Aliæ, inquit, essentiæ vel

Ca.2.in fine

substantiæ capiunt accidentia, quibus in eis fiat vel magna vel quantacunque mutatio. Deo autem aliquid huiusmodi accidere non potest: & ideo sola substantia, vel essentia, quæ est Deus, incommutabilis est, cui profecto maximè ac verissimè cōpetit esse: Quod enim mutatur, non seruat ipsum verum esse: & quod mutari potest etiam si non mutetur potest quod fuerat non esse. Ideoque illud solum quod non tantum non mutatur, verum etiam mutari omnino non potest, verissimè dicitur esse, id est substantia patris & filii & spiritus sancti.

1. Tim.6.c Ideoque Apostolus loquens de Deo ait, Qui solus habet immortalitatem. Vt enim ait Aug. in lib. 1. de Trini.

Cap.1. Cum anima quodammodo immortalis esse dicatur, & sit, non diceret Apostolus, Solus Deus habet immortalitatem, nisi quia vera immortalitas incommutabilitas est, quam nulla potest habere creatura, quoniam solius creatoris est. vnde Iacobus ait, Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et Dauid. Mutabis ea, & mutabuntur tu autem idem ipse es. Ideo Aug. super Gen. dicit. quòd Deus nec per loca. nec per tempora mouetur: creatura vero, per loca. & tempora. Et per tempora moueri, est per affectiones commutari. Deus autem nec loco, nec affectione mutari potest, qui per prophetam ait, Ego Deus & non mutor, qui est immutabis solus. vnde rectè solus dicitur habere immortalitatem, In omni enim mutabili natura, vt ait Augu. contra Maximinum, nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse quod erat. vnde & ipsa anima humana, quæ ideo dicitur immortalis, quia secundum modum suum nunquam desinit uiuere, habet tamen quandam mortem suam, quia si iustè viuebat & peccat moritur iustitiæ: si peccatrix erat & iustificatur, moritur peccato, vt alias eius mutationes taceam, de quibus modo longum est disputare. Et creaturarum natura cœlestium mori potuit, quia peccare potuit. nam & angeli peccauerunt, & dæmones facti sunt, quorum est diabolus princeps, & qui non peccauerunt, peccare potuerūt, & cuicunque rationali creaturæ præstatur, ut peccare

Quæ sit vera immortalitas quæ in solo creatore est

Iacob.1.c

Psal.101.

Ca.19.20.21.22.23.tom.3.

Malach.3.b

Lib.3.c.12. ad finem.

non possit, non e^ł hoc naturæ propriæ, sed Dei gratiæ. Et ideo solus Deus, vt ait Apostolus, habet immortalitatem, qui non cuiusquam gratia, sed natura sua, nec potuit, nec potest aliqua cõuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Proinde, ut ait Aug. in 1. lib. de Trin. Substantiam Dei sine vlla sui commutatione mutabilia facientem, & sine ullo suo temporali motu temporalia creantem, intueri & nosse, licet sit difficile, oportet. Verè ergo ac propriè incommutabilis est sola diuinitatis essentia, quæ sine sui mutatione cunctas condidit naturas. *1. Tim. 6. c* *Cap. 1.*

Hic de simplicitate. D

Eademq; sola propriè ac verè simplex est, vbi nec partium, nec accidentium, nec quarumlibet formarum vlla est diuersitas, siue variatio vel multitudo. Vt autem scias quomodo simplex sit illa substantia, te docet August. in 6. lib. de Trin. Animaduerte primo, quare omnis creatura sit multiplex, & nullo modo verè simplex: & primum de corporali, postea de spirituali creatura. Corporalis utique creatura ex partibus constat, ita vt sit ibi aliqua pars minor, alia maior, & maius sit totum quàm quælibet pars: & in vnoquoque corpore, aliud est magnitudo, aliud color, aliud est figura. Potest enim imminuta magnitudine manere idem color, & eadem figura: & colore mutato manere eadem figura, & eadem magnitudo. ac per hoc multiplex esse conuincitur natura corporis: simplex autem, nullo modo. *Quare creatura sit multiplex, & nõ simplex.* *Cap. 6.* *Hic de corporali ostenditur quare sit multiplex.*

Hic de spirituali creatura ostendit quomodo sit multiplex, & non simplex. E

Creatura quoque spiritualis, ut est anima, in comparatione quidem corporis est simplex: sine comparatione verò corporis, est multiplex & non simplex, quę ideo simplex dicitur respectu corporis, quia mole non diffunditur per spatium loci, sed in vnoquoque corpore & in tota anima est, & in qualibet eius parte tota est. Et ideo cum sit aliquid in quamuis exigua particula corporis, quod sentiat anima, quamuis non fiat in toto corpore, illa tamen tota sentit, quia totam non latet. Sed *Ex eodem libro 6. c. eodẽ continuo.*

tamen

tamen nec in ipsa tota anima vera simplicitas est. Cum enim aliud sit artificiosum esse, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorē, aliud cupiditas, aliud timor, aliud lætitia, aliud tristitia: possintque hæc & alia huiusmodi innumerabilia in animę inueniri natura, & alia sine aliis & alia magis, alia minus: manifestum est non simplicē, sed multiplicem esse naturam, nihil enim simplex mutabile est: omnis autem creatura mutabilis est: nulla ergo creatura verè simplex est. Deus vero etsi multiplex dicatur, verè tamen & summè simplex est. dicitur enim magnus, bonus, sapiens, beatus verus, & quicquid aliud non indignè dici videtur: sed eadem magnitudo eius est quæ sapientia. Non enim mole magnus est, sed virtute. & eadem bonitas eius est, quæ sapientia, & magnitudo & veritas: & nō est ibi aliud ipsum beatum esse, & aliud magnum, aut sapientem, aut verum, aut bonum esse, aut omnino esse.

Cap. 7. eiusdem l. continue.

Quomodo deus simplex est.

Qualiter Deus cum sit simplex, multiplex tamen dicatur. F

Hic diligenter notandum est cum dicat Augu. solum Deum verè simplicem esse, cur dicat eundem multipliciter dici? Sed hoc non propter diuersitatem accidentiū vel partium dicit, sed propter diuersitatem ac multitudinem nominum quæ de Deo dicuntur: quæ licet multiplicia sint, vnum tamen significant, scilicet diuinam natura. Hæc enim non ita accipiuntur cum de illa incommutabili æternaq; substantia incomparabiliter simpliciore quàm est humanus animus, dicuntur, quemadmodum cum de creaturis dicuntur. Vnde Augu. in 6. lib. de Trinit. Deo, inquit, est hoc esse, quod est fortem esse, vel sapientem esse, vel iustum esse, & si quid de illa simplici multiplicitate, vel multiplici simplicitate dixeris, quo substantia eius significetur. Humano autem animo non est hoc esse, qđ est fortem esse, aut prudentē aut iustū. potest.n. esse animus, & nullam istarū habere virtutum.

Cap. 4.

Ibidem paulo superius.

Tanta est Dei simplicitas, quod nulli prædicamentorum subiicitur. G

Caput 1. in fine.

Quod autem in natura diuina, nulla sit accidentium diuersitas, nullaq; penitus mutabilitas, sed perfecta simplicitas

plicitas, ostendit Aug. in 5. de Trin. dicens, Intelligamus Deum, quantum possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsidentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubiq; totum, sine tempore sempiternum, sine vlla sui mutatione mutabilia facientem nihilq; patientem, quisquis Deum ita cogitat, & si nondum potest omnino inuenire quid sit ipse, piè tamen caueat, quantũ potest aliquid de illo sentire, quod non sit. Ecce si subtiliter intendas, ex his atq; prædictis apperitur, illa prędicamenta artis dialecticæ Dei naturæ minimè conuenire, quæ nullis est subiecta accidentibus.

Quòd Deus non propriè sed abusiuè dicitur substantia. H

Vnde nec propriè dicitur substantia, vt Augu. ostendit in lib. 7. de Trini. Sicut ab eo quod est esse appellatur essentia, ita ab eo quod est subsistere, substantiam dicimus: si tamen dignum est, vt Deus dicatur subsistere. Hoc. n. de his rebus rectè intelligitur, in quibus, vt subiectis, sunt ea quæ in aliquo subiecto esse. dicuntur: sicut in corpore color, aut forma. Corpus. n. subsistit: & ideo substantia est. Res ergo mutabiles neq; simplices, propriè dicuntur substantiæ. Deus autem si subsistit, vt substantia propriè dici possit, inest in eo aliquid, tanquam in subiecto: & non est simplex. Nefas est autem dicere, vt subsistat Deus, & subsit bonitati suæ: atq; illa bonitas non substantia sit, vel potius essentia, neq; ipse Deus sit bonitas sua, sed in illo sit tanquam in subiecto. Vñ manifestum est Deum abusiuè substantiam vocari, ut nomine vsitatiore intelligatur essentia, quòd verè ac propriè dicitur, ita vt fortasse solum, Deum dici oporteat essentiam. Est enim verè solus, quia incommutabilis est.

Cap. 4. in fi.

Cap. 5. eiusdem continuo.

Ibidem paulo inferius.

Ibidem inferius.

Quòd non est aliquid in Deo, quòd non sit Deus. I

Huius autem essentiæ simplicitas ac sinceritas tanta est, quod non est in ea aliud, quod non sit ipsa: sed idem est habens, & quòd habetur. Vnde Hilarius in 7. libro de Trin. ait: Non ex compositis Deus, qui uita est, subsistit: neque qui virtus est, ex infirmis continetur: neque qui lux, ex obscuris coaptatur: neque qui spiritus est, ex disparibus

Paulò post medium, libro 7.

disparibus formalis est; totum quod in eo est, vnum est. Idem in 8. libr. de Trin. Non humano modo ex compositis Deus est, vt in eo aliud sit quod ab eo habet, & aliud sit ipse qui habeat, sed totum vna est natura, scilicet perfecta & infinita, & non ex disparibus constituta, sed viuens per totum ipsa. De hoc eodem Boetius in primo libro de Trin, ait, Quocirca hoc verè unum est, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præter, id quod in eo est: neque enim subiectum fieri potest. Aug. quoque in lib. de fide & Symbolo dicit, In Dei substantia nō est aliquid quod non sit substantia: quasi aliud sit ibi substantia, aliud quod accidit substantiæ. Sed quicquid intelligi potest, substantia est. Verum hæc dici possunt facilè, & credi: videri autem nisi puro corde omnino non possunt. Item Aug. in 15. lib. de Trin. Sic habetur in natura vniuscuiuscunque trium, quod qui habet, sicut immutabilis simplexque substantia. unde Isidor. ait, Deus simplex dicitur, siue non amittendo quod habet, seu quod aliud non est ipse, & aliud quod in ipso est. Et cum tantę simplicitatis atque sinceritatis sit natura diuina, est tamen in ea Trinitas personarum. Vnde Aug. in lib. 11. de ciuit. Dei, Non propter hoc naturam summi boni simplicem dicimus: quia est pater in ea solus, aut filius in ea solus, aut spiritus sanctus in ea solus: aut quia est sola ista nominum Trinitas, siue subsistentia personarum, sicut Sabelliani putauerunt. Sed ideo simplex dicitur, quia est hoc quod habet: excepto quod relatiuè quæque persona ad alteram dicitur, nec est ipsa. Nam utique pater habet filium, ad quem relatiuè dicitur, nec tamen ipse est filius: & filius habet patrem, nec tamen ipse est pater. In quo vero ad semetipsum dicitur, non ad alterum hoc est, quod habet: sicut ad semetipsum dicitur viuus habendo uitam, & eadem vita est ipse. Propter hoc vtiq; natura hæc dicitur simplex, quod non sit aliud habens, & aliud id quod habet, sicut in cæteris rebus est. Non. n. habens liquorem liquor est, nec corpus color, nec anima est sapientia. Ecce quanta est identitas, quanta est vnitas, immutabilitas, simplicitas, puritas diuinæ substantiæ,

Non longè à fine libri.

Boetius c.3.

Cap.9. circa finē eiusdem Tom.3.

Cap.7. circa finem.

7. libro etymologiarum cap.1.

Capit. 10. in princi. to. 5.

ſtantiæ, iuxta infirmitatis noſtræ valetudinem aſſignauimus.

DE DISTINCTIONE trium perſonarum.

Diſtinct. IX. A

NVnc ad diſtinctionem trium perſonarum accedamus, Teneamus ergo, vt docet Aug. in lib. de fide ad Petrum, patrem & filium & ſpiritum ſanctum vnum eſſe Deum naturaliter, nec tamen ipſum patrem eſſe, qui filius eſt, nec filium eſſe ipſum qui pater eſt, nec ſpiritum ſanctum eſſe ipſum qui pater eſt, aut filius. Vna enim eſt eſſentia patris & filii, & ſpiritus ſancti: in qua non eſt aliud pater, aliud filius, aliud ſpiritus ſanctus: quanuis perſonaliter alius ſit pater, alius ſpiritus ſanctus. *Aug. cap. 1. tom. 3.*

Hic de coæternitate filij cum patre. B

Genitus eſt enim à patre filius, & ideo alius: nec tamen antè fuit pater, quàm filius. coæternæ enim ſunt ſibi tres perſonæ.

Argumentatio Arrianorum. C

Sed contra hoc inquit hæreticus, vt refert Ambro. in lib. 1. de fide ad Gratianum. Omne quod natum eſt, principium habet: & ideo quia filius natus eſt, principium habet & eſſe cœpit: quod hæreticorum ore ſic dictum eſt. Nam ipſe Arrius, ut meminit Aug. in 6. lib. de Trini. dixiſſe fertur, Si filius eſt, natus eſt, ſi natus eſt, erat tempus quando non erat filius. *Ambro c. 5. cir. medium tom. 2.* *C. 1. ad principium.*

Reſponſio Auguſtini catholica. D

Quod hoc dicit, non intelligit etiam natum eſſe Deo ſempiternum eſſe, vt ſit coæternus patris filius: ſicut ſplendor qui gignitur ab igne atque diffunditur, coæternus eſt illi, & eſſet coæternus ſi ignis eſſet æternus. *Auguſt. ibidē continuo.* *Augu ibidē inferius.*

Oppoſitio Auguſtini contra hæreticum. E

Item, Si Dei filius, inquit Aug. virtus & ſapientia Dei eſt, nec vnquam fuit Deus ſine virtute & ſapientia, coæ-

ternus est ergo Deo patri filius. dicit autem Apostolus,
1. Corin.1.d Christum esse Dei virtutem & Dei sapientiam. Aut ergo non fuit quando non fuit filius, aut aliquando Deus non habuit virtutem & sapientiam, quod dementis est dicere. constat enim, quia semper habuit sapientiam, semper ergo habuit filium.

Responsio Ambrosii ad idem, auctoritate fulta. F

Fidem quoque Arrianicæ quæstioni Ambro. in hunc modum respōdet, Ego, inquam, filium esse natum con-
Cap.5.in princ. lib.1. de fide. fiteor: quod reliquum est impietatis, horresco. Scriptum est enim in veteri testamento, vt vel vnum è pluribus dicam, Ante me non fuit alius Deus, & post me non erit. Quis ergo hoc dicit? pater an filius? Si filius, ante me, inquit, non fuit alius Deus. Si pater: post me, inquit, non erit. hic priorem, & ille posteriorem non habet. Inuicem enim in se, & pater in filio, & filius in patre cognoscitur. Cum enim patrem dixeris, eius etiam filium designasti, quia nemo ipse pater est sibi: cum filium nominas, etiā
Ioan.13.d patrem fateris, quia nemo ipse sibi filius est. Itaque nec filius sine patre, nec pater potest esse sine filio: semper ergo pater, semper & filius est.

Inuectio Ambrosii contra hæreticum. G

Libro & ca. citatis paulò inferius. Item dic, inquam, mihi hæreticæ, Fuitne aliquando tempus quo omnipotens Deus pater non erat, & Deus erat? Nam si pater esse cœpit, Deus ergo primo erat, & postea pater factus est. Qūo ergo immutabilis Deus est? Si.n. ante Deus, postea pater fuit, vtiq; generationis accessione mutatus est: sed auertat Deus hanc amentiam.

Ineffabile est, quomodo filius sit, & non habeat patrem priorem, sicut modus generationis intelligibilis & ineffabilis est. H

Cap.5.li. de fide īferiùs. Sed quæris à me, inquit Ambr. quomodo si filius sit, non priorem habeat patrem? Quæro item abs te, quando vel quomodo filium putes esse generatum? mihi.n. impossibile est generationis scire secretum, mens deficit vox silet, non mea tantum, sed & angelorum: supra po
Phili.4.b testates, & supra angelos, & supra cherubin, & supra seraphin, & suprà omnem sensum est: quia scriptum est,

Pax Christi supra omnem sensum est. Et si pax Christi supra omnem sensum est, quomodo non est supra omnẽ sensum tanta generatio? Tu ergo ori manum admoue: scrutari non licet superna mysteria. Licet scire quod natus sit, non licet discutere quomodo natus sit. Illud mihi negare non licet, hoc quærere metus est. Ineffabilis enim est illa generatio. Vnde Esaias, Generationem eius quis enarrabit? *Esaiæ. 53. b*

Quidam præsumunt discutere generationis seriem. I

Quidam tamen de ingenio suo præsumentes, dicunt illam generationem posse intelligi, & alia huiusmodi: inhærentes illi auctoritati Hiero. super Ecclesiastem, In sacris scripturis, quis, sæpissime non pro impossibili sed pro difficili ponitur: ut ibi, Generationem eius quis enarrabit? Sed hoc non dicit Hiero. ideo quod generatio filii æterna plenè intelligi vel explicari possit a quoquam mortalium: sed quia de ea aliquid intelligi, vel dici potest, quidam tamen hoc accipiunt dictum de temporali Christi generatione. *Tom 7. commentario ad 3. c. ecclesiastæ. Quis scit.*

Vtrum debeat dici, semper gignitur, vel semper genitus est filius. K

Hic quæri potest cum generatio filii à patre, nec principium habeat, nec finem, quia æterna est, vtrum debeat dici, filius semper gignitur, vel semper genitus est, vel semper gignetur. De hoc Grego. super Iob ait, Dominus Deus Iesus in eo quod virtus & sapientia Dei est, de patre ante tempora natus est, vel potius quia nec cœpit nasci, nec desiit, dicamus verius semper natus: non aũt possumus dicere semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At vero ut æternus designari valeat & perfectus & semper dicamus, & natus, quatenus & natus ad perfectionem pertineat, & semper ad æternitatem: quanuis per hoc ipsum quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis expressione deuiamus: quia quod factum non est, nõ potest dici propriè perfectum sed balbutiendo vt possumus, excelsa Dei resonemus. Et dñs nostræ infirmitatis verbis condescendens, Estote, inquit, perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Super illũ *Lib. 29. moralium. c. I. in prin.*

locum etiam psal. Ego hodie genui te. De hac generatione filii ita loquitur Aug. Quanquam per hoc quòd dicit hodie, possit intelligi dies ille quo Christus, secundum hominem natus est: tamen quia hodie præsentiam significat, atq; in æternitate neq; præteritum quicquam est, quasi esse desierit: neq; futurum, quasi nondum sit: sed præsens tantum, quia quicquid æternũ est, semper est: diuinitus tamen accipitur de sempiterna generatione sapientiæ Dei. Ecce his verbis ostendit Augu. ꝙ generatio filii semper est, nec præterit, nec futura est, quia æterna est. Ideo dixit genui, ne nouum putaretur, scilicet ne videretur incœpisse. hodie dixit, ne præterita generatio videretur. Ex his ergo verbis prophetæ, ut ait Ioannes Chrys. nihil aliud manifestatur, nisi quia ex ipsa essentia patris semper genitus est filius. Aug. q. 37. li. octoginta trium quæstionum, ait melior est semper natus. Quam qui semper nascitur: quia qui semper nascitur, nondum est natus, & nunquam natus est, aut natus erit, si semper nascitur. Aliud est enim nasci, aliud natum esse. Ac per hoc nunquam filius, si nunquam natus, filius aũt, quia natus est, semper est filius: semper igitur natus.

Matth. 5. Psal. 2. In tom. 8. in expositione huius. Ego hodie ps. 2. Chryso. to. 4. hom. 2. ad Io eum. 1. c. Epist. ad hæbreos. Ego hodie genui te.

Origenes videtur dicere contrarium. ait enim quòd semper generatur filium à patre. L

Origenes verò sup Hieremiam dicit, quod filius semper generatur à patre, his verbis, Saluator noster est sapientia Dei, sapientia vero est splendor æternæ lucis. Saluator ergo noster splendor est charitatis. Splendor autem non semel nascitur, & desinit: sed quoties ortum fuerit lumen ex quo splendor oritur, toties oritur etiam splendor claritatis sic ergo saluator semper nascitur. Vnde ait in lib. Sapi. Ante omnes colles generat me dominus: non, vt quidam male legunt, generauit. His verbis apertè ostendit Origenes. sanè dici posse & debere, filius semper nascitur. quod videtur contrariu illi verbo Gregorii præmisso, scilicet, non possumus dicere semper nascitur.

Origenes to. 2. homili. in Hieremiam. 6. in fine.

Exponit præmissa verba Gregorij, ne putetur inter doctores esse contrarietas. M

Sed ne tanti auctores, sibi contradicere in re tanta videantur illa verba Gregorii benignè interpretemur, Dominus, inquit, Iesus ante tempora natus est de patre, vel potius, quia nec cœpit nasci, nec desiit, dicamus verius, semper natus. Sed quomodo verius dicitur hoc. s. quòd filius semper natus est, quàm illud. s. quod de patre ante tempora natus est? illud enim sincera & catholica fides tenet ac prædicat, vt istud. Quare ergo ait, dicamus verius, cum vtrumq; pariter sit verum? nisi quia volebat intelligi hoc ad maiorem euidentiam, & expressionem veritatis dici q̃ illud. His etenim verbis omnis calumniãdi versutis hæreticis obstruitur aditus, quibus Christi secundum deitatem generatio, sine initio, & sine fine esse, ac perfecta monstratur. Non autem adeo apertè semper manifestatur veritas, cum dicitur, filius ante tempora genitus est de patre. vel filius semper nascitur de patre. Et ideo dicit Gregorius, quòd non possumus dicere, semper nascitur. Non, inquam, ita conuenienter, non ita cõgruè ad explanationem veritatis. potest tamen dici si sanè intelligatur. semper enim nascitur filius de patre: ut ait Origenes, non quod quotidie iteretur illa generatio, sed quia semper est. Semper ergo nascitur, id est, natiuitas eius sempiterna est.

Quòd filius semper generatur, confirmatur ex dictis Hilarij. N

Hilarius quoque dicit filium nasci ex patre in lib. 7. de Trin. his verbis, Viuens Deus, & naturæ ęternæ viuentis potestas est: & quod cum sacramento sententię suæ ex eo nascitur, non potuit aliud esse quam uiuens. Nam cum ait. Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: docuit vitam in se per viuentem patrem inesse Ecce hic habes, quia filius nascitur ex patre, Item in eodem, cum dicit Christus, Sicut pater habet vitam in se. sic & filio dedit vitam habere in semetipso: omnia viua sua ex viuente testatus est. Quod autem ex viuo viuum natum est, habet natiuitatis perfectum sine no-

Hilarius paulo post libri mediũ 7

Ioan. 6. f

Ioan. 5. d

Idem in eodẽ continuò.

uitate naturæ. Non enim nouum est quod ex viuo generatur in viuum, quia nec ex nihilo est: & vita quæ natiuitatem sumit ex vita, necesse est per naturæ vnitatem & perfectæ natiuitatis sacramentum, vt & in viuente viuat, & in se habeat vitam viuentem. Ecce & hic habes quia generatur ex viuo viuens filius. Item in eodē, In Deo totū quod est viuit: Deus enim vita est, & ex vita non pōt quicquam esse nisi viuū: neque ex deriuatione, sed ex virtute natiuitatis est. Ac si dum totū quod est viuit, & dum totū quod ex eo nascitur virtus est, habet natiuitatē filius, non demutationē. Et hic dicit quia nascitur. Item in 9. lib de Tri. Donat pater filio tantum esse, quantum est ipse: cui innascibilitatis esse imaginem sacramentorum natiuitatis impartit, quem ex se in sua forma generat. Hic dicit quia generat pater filium.

Ibidem paulo inferius.

Hilar. post lib. noni medium.

Breuiter docet quid de hoc concedendum sit.

Dicamus ergo filium natum de patre ante tempora, & semper nasci de patre, sed congruentius semper natum: & eundem fateamur ab æterno esse, & patri coæternum, id est, auctori. Pater enim generatione auctor filii est, vt in sequenti ostendetur. Vt ergo pater est æternus, ita & filius æternus est: sed pater sine auctore, filius verò non: quia pater innascibilis, filius natus. Et vt ait Hilar. in 12. lib. de Trin. aliud est sine authore semper esse æternum, aliud patri, id est auctori, esse coæternum. Vbi autē pater auctor est, ibi & natiuitas est: quia sicut natiuitas ab amore est, ita & ab æterno auctore æterna est natiuitas. Omne autē quod semper est, etiā ęternum est: sed tamen non omne quod æternum est, etiam innatum est: quia quod ab æterno nascitur, habet eternū esse quod natum est. Quod autem non natum est, id cum æternitate non natum est: quod verò ex æterno natum est, id si non æternum natum est, iam nō erit & pater auctor æternus. Siquid ergo ei qui ab æterno patre natus est, ex æternitate defuerit, idipsum non est auctori ambiguum defuisse: quia si gignenti est infinitum gignere, & nascenti etiam infinitum nasci est. Medium enim quid inter natiuitatem Dei filii, & generationem Dei patris,

Hilarius penè in medio libri.

nec sensus admittit: quia & in generatione natiuitas est, & in natiuitate generatio est: quia sine vtroq; neutrum est, vtrunque ergo sine interuallo sui est.

Argumentatio hæretici. P

Sed inquiet hæreticus, Omne quod natum est, nō semper fuit: quia in id natum est vt esset. Nemo ambigit quin ea quę in rebus humanis nata sunt, aliquando non fuerint. Sed aliud est ex eo nasci, quod semper non fuit: aliud est ex eo natum esse, quod semper est. Ibi nec semper fuit, qui pater est, nec semper pater est: & qui nō semper pater est, non semper genuit: vbi autem semper pater est, semper filius est. Quòd si semper Deo patri proprium est quod semper est pater, necesse est filio semper proprium esse quod semper est filius. Quomodo ergo cadet in intelligentiam nostram, vt non fuerit semper, cui proprium est semper esse quod natum est? Natū ergo vnigenitum Deum confitemur, sed natum ante tempora, nec ante esse quam natum, nec ante natum quam esse, quia nasci quod erat iam, non nasci est, sed seipsum demutare nascendo. Hoc autem humanum sensum & intelligentiam excedit mundi. non hoc capit ratio humanæ intelligentiæ, sed prudentiæ, fidelis professio est.

Responsio Hilarij libr. 12. ferè continuò. supra dicto.

Ibidē paulò inferiùs.

Ibidem inferiùs.

HIC DE SPIRITV SANCTO AGItur: & prius, quod sit amor, patris & filii, dicitur.

Distinct. X. A

NVnc post filii æternitatem, de Spiritu sancto, quantum Deo donante videre conceditur, disseramus. Spiritus sanctus amor est, siue charitas, siue dilectio patris & filii. Vnde August. in 15. lib. de Trinit. ait, Spiritus sanctus nec patris est solus, nec filii est solius, sed amborum: & ideo communem qua inuicem se diligunt pater & filius, nobis insinuat charitatem.

August. in princip. to. 3.

Quòd spiritus sanctus propriè dilectio dicatur: & tamen Trinitas sit dilectio. B

1. Ioan. 4. c Ioannes autem in epistola canonica ait, Deus charitas est non dixit, spiritus sanctus charitas est, quod si dixisset, absolutior esset sermo: & non parua pars quæstionis decisa: sed quia dixit Deus charitas est, incertum est, & ideo quærendum est, vtrum Deus pater charitas, an filius, an spiritus sanctus: an Deus ipsa Trinitas, quia & ipsa non tres Dii, sed vnus est Deus. Ab hoc Aug. in eodē libro ita dicit. Nescio cur sicut sapientia & pater dicitur, & filius, & spiritus sanctus, & simul omnes non tres, sed vna sapientia: non ita & charitas dicatur pater, & filius, & spiritus sanctus, simul omnes vna charitas. Non ideo tamen quisquam nos inconuenienter æstimet charitatem appellare spiritum sanctum: quia & Deus pater, & Deus filius potest charitas nuncupari sicut propriè verbum Dei etiam sapientia Dei dicitur, cum & pater & spiritus sanctus sit sapientia.

Eodem capi. 17. paulò inferius.

Ibidem paulò inferius.

Sicut uerbum Dei propriè dicitur sapientia, & tamen tota Trinitas dicitur sapientia: ita & spiritus sanctus propriè dicitur charitas: & tamen pater & filius & spiritus sanctus dicitur charitas. C

Aug. eodem li. ca. eodem continuò. Si ergo propriè aliquis horum trium charitas nuncupari debet, quis aptius quàm spiritus sanctus? vt scilicet in illa summa simplicique natura non sit aliud substantia & aliud charitas, sed substantia ipsa sit charitas, & charitas ipsa sit substantia, siue in patre, siue in filio, siue in spiritu sancto: & tamen spiritus sanctus propriè charitas nuncupatur. Ecce his verbis apertè dicit Aug. quod in Trin. charitas aliquando refertur ad substantiam, quæ communis est trium personarum & tota in singulis: aliquando specialiter ad personam spiritus sancti, sicut sapientia Dei aliquando pro substantia diuina, aliquando pro filio propriè accipitur, & hoc in multis fieri reperit.

Exemplis firmat eadem nomina propriè & uniuersaliter accipi. D

Ibidem consequenter. Pluribus enim exemplis doceri potest, multa rerum vocabula, & vniuersaliter poni, & propriè: quibusdam

rebus

tempus adhiberi: sicut legis nomine aliquando simul omnia veteris testamenti significantur eloquia, aliquando autem propriè vocatur lex quæ data est per Moysem. Multa alia suppetunt exempla, sed in re aperta vitanda est longitudo sermonis. Sicut ergo vnicum Dei verbum proprie vocamus nomine sapientiæ, cum sit uniuersaliter & spiritus sanctus, & pater ipsa sapientia: ita spiritus sanctus, proprio vocabulo charitas nuncupatur, cum sit pater & filius vniuersaliter charitas.

Auctoritatem ponit, quòd filius propriè dicitur sapientia. E

Sed Dei verbum, id est, vnigenitus Dei filius apertè dictus est Dei sapientia, ore Apostoli dicentis, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Spiritus autem sanctus vbi sit dictus charitas, inuenimus si diligenter Ioannis Apostoli eloquium scrutemur: qui cum dixisset, Diligamus inuicem, quia ex Deo est dilectio: adiunxit, Et omnis qui diligit, ex Deo natus est: quia dilectio Deus est. Hic manifestauit se dixisse eã dilectionem esse Deum, quã dixit ex Deo. Deus ergo ex Deo est dilectio: sed quia & filius ex Deo patre natus est, & spiritus sanctus ex Deo procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere dictum esse dilectionem, merito quæritur. Pater enim solus ita Deus est, vt non sit ex Deo, & ideo dilectio, quæ ita Deus est, vt ex Deo sit, non ipse pater est, sed aut filius aut spiritus sanctus. Sed in consequentibus cum Dei dilectionem commemorasset Ioannes quã dilexit nos, & hinc hortatus esset vt & nos inuicem diligamus, atq; ita Deus in nobis maneat: vtique dilectionem Deum dixerat, statim volens de hac re apertius aliquid eloqui. inquit, In hoc cognoscimus, quia in ipso maneamus & ipse in nobis, quia de suo spiritu dedit nobis. Spiritus itaque sanctus, de quo dedit nobis, facit nos in Deo manere, & ipsum in nobis. hoc autem facit dilectio. Ipse ergo Deus est dilectio. Deus ergo spiritus sanctus qui procedit ex Deo, significatur vbi legitur, Deus dilectio, & dilectio ex Deo est. Ecce his verbis apertè dicit spiritum sanctum esse charitatem patris & filii: & in tantum quoque sermonem produxit, vt uideatur dixisse spiritum sanctum

Ibidem Augus. paulò inferius.

1. Ioan. 4. b

In eodem c.

ſanctum non ſolum eſſe dilectionem patris & filii, qua ſe inuicem & nos diligunt, ſed etiam qua diligimus Deum. Sed utrum ipſe ſit charitas qua nos diligamus Deum, in ſequenti explicatur.

Dist. 17. primi.

Redit oſtendere quod propoſuerat, ſcilicet, quod ſpiritus ſanctum ſit amor, quo pater à filio & filius à patre diligitur. F

Nunc verò quod incedimus oſtendere: curemus, ſcilicet ſpiritum ſanctũ dilectionẽ eſſe ſiue amorẽ patris & filii: quo ſcilicet pater diligit filium; & filius patrem. De hoc Hieron. ſuper 17. pſal. ait. Spiritus ſanctus nec pater eſt nec filius, ſed dilectio quam habet pater in filium, & filius in patrem. Aug. quoq; in 6. lib. de Trin. ait. In omnibus æqualis eſt patri filius, & eſt vnius eiuſdemq; ſubſtantię. Quapropter etiam ſpiritus ſanctus in eadem vnitate ſubſtantię, & ęqualitate conſiſtit.

Hiero. ad primũ verſum pſal. 17. hũc diligã te domine to. 8. Augu ca. 5. eiuſdẽ continuo.

Quid ſit ſpiritus ſanctus, his aperitur. G

Siue enim ſit vnitas amborum, ſiue ſanctitas, ſiue charitas, manifeſtum eſt quod non aliquis duorum eſt quo vterque coniungitur: quo genitus a gignente diligatur genitoremque ſuum diligat, ſintque non participatione ſed eſſentia ſua: neque dono ſuperiores alicuius, ſed proprio ſuo ſeruantes vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Ecce hic habes ſpiritum ſanctũ eſſe quo filius diligitur à patre, & pater à filio: & quo illi duo ſeruent vnitatẽ pacis. Spiritus ergo ſanctus, ut ait Aug. in eodem commune eſt aliquid patris & filii, quicquid illud eſt. At ipſa communio, conſubſtantialis, & coæterna eſt: quæ ſi amicitia conuenienter dici poteſt, dicatur ſed aptius dicitur charitas, & hæc quoque ſubſtantia, quia Deus ſubſtantia eſt, & Deus charitas eſt. Tria ergo ſunt, & non amplius: unus diligens eum qui de illo eſt, & unus diligens eum de quo eſt, & ipſa dilectio. quæ ſi nihil eſt, quomodo Deus ſubſtantia eſt?

Aug. cap 5. lib. 6 de tri. continuo. Ad Ephesios 4. a

Libro eadem paulò inferius. Cap. 5. Ibidem inferius.

Quod ſpiritus ſanctus ſicut communis eſt patri & filio, ita commune nomen habet proprium. H

Hic notandum eſt quod ſicut ſpiritus ſanctus in Trinitate ſpecialiter dicitur charitas quæ eſt patris & filii

filii vnio: ita & nomen tenet propriè quod patri & filio communiter quodammodo congruit, vnde Aug. in 15. lib. de Trin. Si charitas, inquit, qua pater diligit filium, & patrem diligit filius, ineffabiliter communionem demonstrat amborum, quid conuenientius quam ut ille propriè dicatur charitas, qui spiritus est communis ambobus? Hoc enim sanius creditur & intelligitur, ut non solum spiritus sanctus charitas sit in illa Trinitate, sed non frustra propriè charitas nuncupetur propter illa, quæ dicta sunt: sicut non solus in illa Trinitate vel spiritus est, vel sanctus: quia & pater spiritus, & filius spiritus & pater sanctus, & filius sanctus: & tamen ipse non frustra dicitur spiritus sanctus. Qui enim est communis ambobus, id vocatur ipse propriè, quod ambo communiter. Alioquin si in illa Trinitate solus spiritus sanctus est charitas, profecto & filius non solius patris, sed etiam spiritus sancti filius inuenitur. Ait enim Apostolus de Deo patre, Transtulit nos in regnum filii charitatis suæ. Si ergo non est in ista Trinitate charitas Dei, nisi spiritus sanctus, filius est etiam spiritussancti. Sed quia hoc absurdissimum est, restat ut non solus ibi sit charitas spiritus sanctus, sed propter illa de quibus satis disserui, propriè sic vocatur.

Collo. 1. b
Ibidem paulò inferius.

QVOD SPIRITVS SANCTVS procedit à patre & filio.

Distinct. XI. A

Ex Augu. c. 26. lib. 15. de Trin.
Gal. 4 a
Rom. 8. b
Ioan. 18. d
Ad ro. 8. b
Matth. 10. e

Hic dicendum est spiritum sanctum à patre esse & filio, & procedere à patre & filio, quod multi hæretici negauerunt. Quod autem de utroq; procedat, multis diuinorum eloquiorum testimoniis comprobatur. Dicit.n apostolus, Misit Deus spiritum filii sui in corda nostra. Ecce hic dicitur spiritus filii. Et alibi, Qui aũt spiritũ Christi non habet, hic non est eius. Ipse etiam filius de spiritu sancto dicit in euange-

lio, Quem ego mittam vobis à patre, Patris autem spiritus dictus est, ubi legitur. Si spiritus eius qui suscitauit Christum à mortuis, habitat in vobis. Et ipse Christus dicit, Nō enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur. Et in alio loco. Quē mittet pater in nomine meo. Et alibi ipse filius de spū sancto ait, De patre procedit. His & aliis auctoritatibus pluribus ostenditur quod spiritus sanctus à patre & filio procedit.

Ioan. 14. d
Ioan. 15. d

Quod Græci non concedunt spiritum sanctum procedere à filio. B

Quare dicatur.
Prima causa.

Græci tamen dicunt spiritum sanctum procedere tantum à patre & non à filio. Quod ideo dicunt, quia veritas in Euangelio fidem integram continente, de processione spiritus loquens solum patrem commemorat dicens, Spūs qui a patre procedit. Et etiā ideo, quia in principalibus conciliis quæ apud eos celebrata sunt, ita symbola eorum subiunctis anathematibus sancita sunt, vt nulli de Trinitatis fide aliud docere vel aliter prædicare quàm ibi continetur, liceat. In quibus quidem symbolis cùm spiritus sanctus cōmemoretur procedere à patre, & non à filio, Quicunque, inquiunt, à filio eum procedere addunt, anathema incurrunt: vnde & nos arguunt anathematis reos, Addunt etiā ad assertionem suæ opinionis, & in testimonium nostræ damnationis, de symbolo fidei, quod secundum traditionē prædictorum conciliorum Leo. III. Rom. transcriptū in tabula argentea post altare beati Pauli posita posteris reliquit pro amore (ut ipse ait) & cautela fidei orthodoxæ. In quo quidem symbolo in processione spiritus solus commemoratur pater, his uerbis, Et in spiritum sanctum dominum, & viuificatorem, ex patre procedentem: cum patre & filio coadorādum & glorificandum, &c. Illud est symbolum quod in missa cantatur, editum in Niceno concilio: in fine cuius subiunctum est, Qui aliud docuerit, vel aliter prædicauerit, anathema sit. ideoque Græci nos anathematizatos dicunt, quia dicimus spiritum sanctum à filio procedere, quod ibi non contenetur. Quod enim secundum nos ibi dicitur: Qui à patre

Ioan. 15. d
Secūda causa.

In symbolo Constan. synodi primæ.

à patre filioque procedit: alterum à latinis est additum scilicet filioque.

Responsio, vbi determinatur prædicta. C

Nos autem verba ita determinamus, Qui aliud docuerit, uel aliter prædicauerit, id est contrarium docuerit, vel contrario modo prædicauerit, anathema sit. Aliud ergo posuit pro proposito, qualiter & Apo. in epistola ad Gala. Siquis aliud euangelizauerit, id est contrarium, anathema sit. Non dicit, si quis addiderit. Nam si illud diceret, sibiipsi, vt ait Augusti. præiudicaret, qui cupiebat venire ad quosdam quibus scribebat, sicut ad Thessalon. vt suppleret, quæ illorum fidei deerant. Sed qui supplet quod minus erat, addit: non quod inerat, tollit. Qui autem prætergreditur fidei regulam, non incedit in via, sed recedit à via, Ad illud autem quod de euangelio opponunt, respondemus ita: quia cum dicat in eo veritas spiritum sanctum à patre procedere, non addidit solo, & ideo etiam à se procedere non negat: sed ideo patrem tantum nominat, quia ad eum solet referre etiã quod ipsius est, quia ab illo habet.

Galat. 1.b

Thessal. 3.a

Quod Græci in sensu nobiscum conueniunt, etsi verbis differant. D

Sciendum est tamen quod Græci confitentur spiritum sanctum esse filii, sicut & patris: quia & Apostolus dicit, Spiritum filii. Et veritas in euangelio, Spiritum veritatis. Sed cum non sit aliud spiritum sanctum esse patris vel filii, quàm esse à patre & filio: etiam in hoc in eandem nobiscum fidei sententiam conuenire videntur, licet in verbis dissentiant.

Galat. 4.
Ioãnis 16.e

Auctoritatibus Græcorum ostendit spiritum sanctum procedere etiam à filio. E

Vnde etiam quidam eorum catholici doctores intelligentes vnam eandemque fore sententiam prædictorum uerborum, quibus dicitur spiritus sanctus procedere a filio, & esse filii, professi sunt spiritum sanctum etiam procedere à filio. Vnde Athanasius in symbolo fidei. Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec, creatus, nec genitus: sed procedens. Ecce spiritum sanctum

Athanasius in symbolo, quod cõmuniter in ecclesia dicitur ad primam

Didymus li. 2. post medium quem transtulit. Hierony & habetur inter huius opera tom. 9 in fine. 2. paulò inferius.

ctum aperte dixit procedere à patre & filio. Didymus etiam eorum maximus doctor, in lib. 2. de spiritu sancto, spiritum sanctum à filio procederet dicit. Saluator inquit, qui est veritas, Non enim loquetur à semetipso, hoc est non sine me & sine meo & patris arbitrio, quia inseparabiliter est à me & à patris uoluntate: quia ex se non est, sed ex patre & me est. Hoc enim ipsum quod subsistit loquitur, à patre & à me ill est. Item, Spiritus sanctus qui est spiritus veritatis, spiritusque sapientiæ non potest audire à filio loquente quæ nescit, cum hoc ipsum sit quod profertur a filio. i. procedens Deus de Deo, spiritus ueritatis procedens à veritate, consolator manans ex consolatione. nam Cyrillus episcopus in epistola Nestorio directa ait. Spiritus intelligitur per se secundum quod spiritus est, & non filius: sed tamen non est alienus ab eo. Spiritus enim veritatis nominatur, & profluit ab eo sicut ex Deo patre. Ioannes quoque Chrys. in homilia quadam de expositione symboli sic ait. Iste est spiritus procedens de patre & filio, qui diuidit dona propria prout vult. Idē in alia homil. Credendum est spiritum sanctum patris esse & filii. Istum spiritum sanctum dicimus patri & filio coæqualem & procedentem de patre & filio. Hoc credite, ne colloquia mala corrumpant bonos mores. Ecce à doctoribus Grecorum aperta habemus testimonia, quibus spiritus sanctus à patre & filio procedere ostenditur. Omnis ergo lingua confiteatur, spiritum sanctum procedere à patre & filio,

Cyrillus epistola 10. inter epistolas post mediū to. 4. Chrysostomus. homil. 1. in expositione symboli apostolorum. to. 5. Idē Chryso. homil. 2. in expositione eiusdem symboli to. eadē.

VTRVM SPIRITVS SANCTVS PRIVS vel Plenius procedat à patre quàm à filio.

Distinct. XII. A

ITem quæritur cum spiritus sanctus à patre procedat & à filio, utrum prius vel magis processerit à patre quam à filio: quod nititur hæreticus ostendere ita dicens,

dicens Si processit spiritus sanctus a patre, processit vtique aut nato iam filio, aut non nato filio. Si uero iam nato filio processit. ante natus est filius quam processerit spiritus sanctus: præcessit ergo natiuitas filii processionem spiritus sancti. Si autem processit à patre non genito filio, antè processit quàm filius genitus fuerit. *Argumentatio hæretici.*

Responsio Augustini ad id quod primo quærebatur, scilicet an prius à patre quàm a filio processerit. B

His & huiusmodi quæstionibus magis laboriosis quā fructuosis respondet August. in 15. libr. de Trin. dicens, In illa summa trinitate quæ Deus est, interualla temporum nulla sunt per quæ posset ostendi aut saltem requiri, vtrum prius de patre natus sit filius, & postea de ambobus processerit spiritus sanctus. Nunquid ergo possumus quærere vtrum iam processerat de patre spiritus sanctus, quando natus est filius: an nondum processerat, & illo nato de vtroque processit. Non possunt prorsus ibi ista quæri, vbi nihil ex tempore inchoatur, vt ex consequenti perficiatur in tempore. Ideo qui potest intelligere sine tempore generationem filii de patre, intelligat sine tempore processionem spiritus sancti de vtroque. Ecce his uerbis absoluta est quæstio illa qua quærebatur, utrum prius processerit spiritus sanctus à patre quàm à filio. *In principio cap. 26.* *Paulo inferius.* *Ibidem paulo inferius.*

Hic agitur de eo quod secundo quærebatur. s. an plenius vel magis processerit à patre quàm à filio. C

Nunc tractandum est quod secundo quærebatur. s. an plenius aut magis procedat spiritus sanctus à patre quam à filio. Ad quod dicimus, quia sicut non ante procedit à patre quam à filio, ita non plenius vel magis procedit à patre quam a filio. Augu. tamen in 15. de Trin. dicens, quod spiritus sanctus principaliter procedit de patre. Non frustra, inquit, in hac Trinitate non dicitur verbum Dei nisi filius: nec donum Dei, nisi spiritus sanctus: nec de quo genitum est verbum & de quo procedit spiritus sanctus principaliter, nisi Deus pater. Ecce audistis, quia spiritus sanctus principaliter procedit *Cap. 1. ad mediū huius*

Ibidem continuo. procedit à patre. Sed ne te hoc turbaret, ipse continuò: ex quo sensu hoc dixerit aperit dicens. Ideo addidi principaliter, quia & de filio spiritus sanctus procedere reperitur: sed hoc quoq; illi pater dedit, non iam existenti & nondum habenti. Sed quicquid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit Sic ergo eum genuit, ut etiam de illo donum commune procederet, & spiritus sanctus spiritus esset amborum. Ecce exposuit ipsemet, quomodo spiritus principaliter procedat à patre: non quia prius, vel magis procedat à patre, quam à filio: sed quia cum procedat à filio, hoc ipsum habet filius à patre.

Ex eodem sensu etiam dicitur spiritus sanctus propriè procedere à patre. D

Hiero. in explanatione fidei post medium huius. *Ibidem continuò.* *Ibidem paulo superius.* Ex eodem sensu etiam dicitur procedere propriè de patre, vnde Hieron. in expositione catholicæ fidei. Niceniq; symboli ait. Credimus in spiritum sanctum qui de patre procedit propriè. Item, Spiritum sanctum verum Deum inuenimus in scriptura, & de patre esse propriè. Et item, De patre filius & spiritus sanctus propriè & verè de patre procedit. Ecce apertè dicit Spiritum sanctũ propriè esse de patre, & propriè procedere à patre. Quod non est ita intelligendum, tanquam prius vel plenius à patre procedat quàm filio, sed quia hoc habet pater à se non ab alio, vt de ipso sit & procedat spiritus sanctus. Filius autem non à se, sed à patre hoc habet, ut de seipso sit & procedat spiritus sanctus.

De eodem sensu dicitur spiritus sanctus esse & mitti à patre per filium. E

Hilarius ad finem. Duodecimi libri. *Ibidem paulo inferius.* Forte etiam iuxta hanc intelligentiam dicitur spiritus sanctus mitti per filium, & à patre esse per filium. vnde Hilarius ad Deum patrem de spiritu sancto & filio loquens in 12. lib. de Trin. ait. In spiritu sancto tuo ex te profecto, & per eum misso. Item, Ante tempora vnigenitus tuus ex te natus manet, ita quod ex te per eũ spiritus sanctus tuus est, quod & si sensu non percipiam, tamen teneo conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes sum. Item in eodem, Conserua hãc oro fidei meæ religionẽ, vt quod in regenerationis meæ symbolo professus

fessus sum, semper obtineā: te patrem. s. & filiū tuū vna tecū adorem spiritū sanctū tuū, qui ex te per vnigenitū tuū est, promerear. Ecce apertè dicit spiritū sanctū à patre per filiū & mitti, & esse: quod non est intelligendum quasi à patre per filiū minorem mittatur vel sit, sed qa ex patre & filio est, & mittitur ab vtroq;, sed hoc ipsum habet filius à patre, vt ab ipso sit & mittatur spiritus sanctus. Hoc ergo voluit significare Hilarius distinctionem faciens in locutione, vt ostenderet in patre esse auctoritatem. Inde est ēt, ꝙ veritas ostendens patrem esse auctorem processionis, qua procedit spiritus à filio, dixit in euangelio, De patre procedit, cū & de patre, & filio procedat spiritus sanctus. Vnde Aug. in 15. de Trin. quærit, Si de patre & filio procedit spiritus sanctus, cur filius dixit, De patre procedit? Cur putas, nisi quia solet ad eū referre ēt qđ ipsius est, sicut & de quo ipse est: sicut ait, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si ergo hic intelligitur eius doctrina, quam tñ non dixit suam, sed patris, quanto magis illic intelligendus est spiritus sanctus de ipso procedere, vbi sic ait, de patre procedit: vt non diceret de me non procedit. A quo aūt habet filius ut sit Deus (est.n. Deus de Deo) ab illo vtiq; habet, vt ēt de illo procedat spūs sanctus. Et ideo spiritus sanctus ut etiam de filio procedat, sicut procedit de patre, ab ipso habet patre Quapp qui potest intelligere in eo, qđ ait filius, Sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitā habere in semetipso: non sine vita existenti iam filio uitam patrem dedisse, sed ita eum sine tpe genuisse, vt uita quam pater filio gignendo dedit: coæterna sit vitę patris qui dedit. Intelligat etiam sicut habet pater in seipso, vt de illo procedat spiritus sanctus: sic dedisse filio, vt ēt de isto procedat idem spiritus sanctus, & vtrunq; sine tpe. Ita ergo dictum est spiritū sanctum de patre procedere, vt intelligatur ꝙ etiam procedit de filio, de patre esse & filio. Si n. quicquid habet, de patre habet filius, de patre habet vtiq; vt de illo procedat spiritus sanctus. sed nulla ibi tempora cogitentur, quæ habeant prius & posterius: quia ibi omnino nulla sunt.

Ibidem inferius in fine.

Ioannis 15.

Augusti. ad principium. cap. 27.

Ioannis 7.

Augu. ad finem. ca. 26. li. 15. de tri.

Ioan. 5.

QVARE SPIRITVS SANCTVS Cum sit de substantia patris, non dicatur genitus vel filius, sed tantum procedens.

Distinct. XIII. A

Post hæc considerandum est, quantum à talibus, quales nos sumus intelligi potest, cum spiritus sanctus procedat de patre, & sit de substantia patris, cur non dicatur esse natus, sed potius procedere: & cur dicatur filius? Quare autem spiritus sanctus non dicatur, vel sit natus, & ideo non sit filius, Augusti. ostendit in 15. lib. de Trini. dicens. Si spiritus sanctus filius diceretur, amborum utiq; filius diceretur: quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi patris & matris. Absit autem ut inter Deum patrem, & Deum filium tale aliquid suspicemur. Absurdissimè ergo filius diceretur amborum, id est, patris & filii. Amborum enim filius diceretur, si eum ambo genuissent: qđ abhorret omnium sanorum sensus. Non ergo ab utroque est genitus, sed procedit ab utroq; amborum spiritus. His verbis, ostenditur, cur spiritus sanctus cum sit de patre, non tamen dicatnr genitus, vel filius.

Cap. 17. Non longè à principio.

Cap. 26. eiusdem lib. 15. in fine.

Cum spiritus sanctus non dicatur genitus, cur filius dicatur procedere. B

Cum autem spiritus sanctus non dicatur genitus, sed tantum procedens, quæri solet cur filius non dicitur tantum genitus, sed & procedens. Sicut ipse in euangelio Ioãnis ait, Ego ex Deo processi, vel exiui, & veni in mundum. Non ergo tantum spiritus sanctus procedit à patre, sed etiam filius. Ad quod dicimus, quod cum vterq; procedat à patre, dissimiliter tamen. Nam spiritus sanctus, vt ait Aug. in 5. lib. de Trini. procedit à patre, non quomodo natus, sed quomodo datus vel donum. Filius autem processit nascendo, exiit ut genitus, Ac per hoc illud eluceſſit ut poteſt.ſ. cur spiritus sanctus etiam non sit filius, cum & ipse à patre exeat. Ideo spiritus nõ dicitur

Aug. c. 14. lib. 5. de Trinit. ad principium. Ioan. 1. g

Cap. 14. continuo.

dicitur filius, quia neque natus est sicut vnigenitus: neque factus, vt per Dei gratiam in adoptionem nasceretur sicut nos.

Quod non potest distingui à nobis inter generationem filij & processionem spiritus sancti. C

Inter generationem vero filii, & processionem spiritus sancti, dum hic viuimus, distinguere non sufficimus. Vnde Aug. Maximino præmissam quæstionem refricanti. s. quærenti cur spiritus sanctus non diceretur filius, cum de patris esset substantia: respondens, sic ait. Quæris à me si de substantia patris est filius, de substantia patris est etiam spiritus sanctus: cur unus filius sit, & alius non sit filius? Ecce respondeo, siue capias, siue non capias. De patre est filius, de patre est spiritussanctus: sed ille genitus est, iste procedens. Ideo ille filius est patris, de quo est genitus: iste autem spiritus sanctus est vtriusque, quoniam de utroque procedit. sed ideo cum de illo loqueretur ait, De patre procedit, quoniam pater processionis eius auctor est, qui talem filium genuit, & gignendo ei dedit vt etiam de ipso procederet spiritus sanctus, Nam nisi procederet etiam de ipso, non diceret discipulis, Accipite spiritum sanctum, cumque insufflando daret, ut à se quoque procedere significans, apertè ostenderet flando quod spirando dabat occultè. Quia ergo si nasceretur, non tantum de patre, nec tantum de filio, sed de ambobus vtique nasceretur, sine dubio filius diceretur amborum. Ac per hoc, quia filius amborum nullo modo esset, non oportuit nasci eum de ambobus. Amborum est ergo spiritus sanctus, procedendo de ambobus.

Tomo 6. lib. contra Maximinum hæreti. 3. c. 14. in principio.

Ioan. 15. d

Ioan. 20. f

Hic dicit quod non ualet inter illa duo distinguere. D

Quid autem inter nasci & procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens explicare quis potest? Non omne quod procedit, nascitur: quanuis Omne procedat, quod nascitur. Sicut non omne quod bipes est, homo est: quanuis bipes sit omnis, qui homo est. Hoc scio, distinguere autem inter illam generationem, & hanc

Augusti. ibidem consequenter.

& hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio. Ac per hoc quia & illa & ista est ineffabilis: sicut propheta de filio loquens ait, Generationem eius quis enarrabit? ita de spiritu sancto verissime dicitur, Processionem eius quis enarrabit? Satis si ergo nobis, quia non est à seipso filius, sed ab illo de quo natus est: non est à seipso spiritus sanctus, sed ab illo de quo procedit. Et quia de vtroque procedit, sicut iam ostendimus. De spiritu sancto quomodo ipse de Deo sit, nec tamen ipse filius sit, quoniam procedendo non nascēdo legitur esse de Deo: iam superius, quantū visum est, disputauimus.

Esaia 53.c

An spiritus sanctus debeat dici ingenitus. E

Nunc considerandum est, cum spiritus sanctus non sit genitus, vtrum debeat dici ingenitus. Ad quod dicimus, spiritum sanctum nec genitum nec ingenitum debere dici. Vnde Aug. ad Orosium ait, Spiritum sanctum nec genitum, nec ingenitum fides certa declarat: quia si dixerimus ingenitum, duos patres videbimur affirmare: si autem genitum, duos credere filios culpamur. Sicut enim solus filius dicitur genitus, ita & solus pater dicitur ingenitus, eo quod ab alio non sit. vnde Aug. in 15. lib. de Trin. Pater, inquid, solus non est de alio. Ideo solus appellatur ingenitus, non quidem in scripturis, sed in consuetudine disputantium, & de re tanta sermonem qualem valuerint proferentium. Filius autem de patre natus est: & spiritus sanctus de patre principaliter, & cōmuniter de vtroque procedit. Ideoq; cum spiritum sanctum genitum non dicamus: dicere tamen ingenitum nō audemus, ne in hoc uocabulo, vel duos patres in illa Trinitate, uel duos qui non sunt de alio quispiam suspicetur. Ecce his uerbis aperte ostendit spūm sanctum nec genitum, nec ingenitum debere dici.

Tomo 4. in dialogo quæstionum 67 quæst. 2. in principio.

Cap. 26. in fine.

Ibidē paulò inferius.

Quod Hieronymus dicit spiritum sanctum ingenitum, quod videtur prædictis aduersari. F

Hieronymus tamen in regulis definitionum contra hæreticos dicit spiritum sanctum ingenitum esse, his verbis, Spiritus sanctus pater non est, sed ingenitus atq; infectus. Pater non est, quia patris est, & in patre est: processio-

processionem habet ex patre, & non natiuitatem. Filius autem non est, quia genitus non est. Ecce his verbis dicitur spiritus sanctus esse ingenitus: quod videtur aduersari præmissis uerbis Augustini.

Determinatio, Secundum diuersas acceptiones dicit eos locutos. G

Sed vt istam, quæ videtur, repugnantiam de medio abigamus, dicimus quod Hieron. aliter accepit nomen ingeniti, & aliter Aug. accepit enim August. ingenitum qui uel quod de alio non est: & secundum hoc de solo patre dicitur: Hieron. vero ingenitum dicit, non genitum: & secũdum hoc de spiritu sancto potest dici, cum spiritus sanctus non sit genitus.

Ex verbis Hieronymi ostenditur, ex quo sensu dixit, spiritum sanctum ingenitum. H

Quod autem Hieronymus ita acceperit, ostenditur ex verbis eius, quibus in eodem tractatu vtitur faciens talem diuisionem, Omne quod est aut ingenitum est, aut genitum, aut factum. est ergo quod nec natum est nec factum: & est quod natum est, & factum non est. & est quod nec natum est, nec factum est: & est quod factum est, & natum non est: & est quod factum est, & natum est, & renatum est: & est quod factum est, & natum est, & renatum non est. Nunc præpositorum singulis rebus subsistentiam destinemus. Quod ergo nec natum nec factum est, pater est: non enim ab alio aliquo est. Quod autem natum est & factum non est filius est, qui à patre genitus est, non factus. Quod iterum nec factum nec natum est, spiritus sanctus est, qui à patre procedit. Quod etiam factum est & natum non est, cælum & terra cæteraque quæ insensibilia sunt. Quod autem factum & natum & renatum est, homo est. Quod vero factum est, & natum est, & renatum non est, animalia sunt. Ecce his uerbis ostendit Hieron. se ingenitum accipere, non genitũ. Aliter enim non esset præmissa diuisio vera: scilicet, omne quod est, aut ingenitum est, aut genitum, aut factum Atque in diuisionis huius prosecutione, in assignatione ingeniti, vbique ponit non natum,

Diuisio hæc notanda est diligenter.

QVOD GEMINA EST PROCESSIO spiritus sancti.

Distinct. XIIII. A

PRæterea diligenter adnotandum est, quod gemina est processio spiritus sancti: æterna videlicet, quæ ineffabilis est, qua à patre & filio æternaliter, & sine tempore processit: & temporalis, qua à patre & filio ad sanctificandam creaturam procedit. Et sicut ab æterno communiter ac simul procedit a patre & filio, ita & in tempore communiter, & simul ab utroque procedit ad creaturam, non diuisim a patre in filium, & a filio ad crraturam. Vnde August. in 15. libr. de Trin. ait, Spiritus sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam: sed simul de vtroque procedit, quamuis hoc filio pater dederit, vt sicut de se, ita etiam de illo procedat.

Cap. 27. ad principium.

De temporali processione spiritus sancti specialiter agitur. B

De temporali autem processione, Beda in homilia dominicæ primæ post ascensionem ita loquitur, Cum gratia spiritus sancti datur hominibus, perfectò mittitur spiritus à patre, mittitur & à filio: procedit a patre, procedit & a filio: quia & eius missio est ipsa processio. His uerbis apertè ostendit, donationem gratiæ spiritus sancti dici processionem uel missionem eiusdem. Sed cum donatio vel datio non sit temporalis, constat quia hæc processio siue missio temporalis est. Hanc quoque temporalem spūs sancti processionem Aug. in 15. lib. de Trin. insinuat, dicens, Spiritussanctus processit a Christo, quando post resurrectionē insufflauit in discipulos, his verbis, Cum resurrexisset Christus a mortuis, & apparuisset discipulis, insufflauit, & ait, Accipite spiritum sanctum: vt etiam eum de se procedere ostenderet: & ipse est virtus quæ de illo exibat (vt legitur in euangelio) & sanabat omnes. Et ut ostenderet hanc processionem spūs sancti non esse aliud quam donationem vel dationem ipsius spūs sancti addidit. Post resurrectionem

Libro homiliarũ æstiualium. Homilia vndecima, quæ dominica. Exaudi dicitur in principio.

Cap. 26. ad principium.

Ioan. 20. f
Lucæ 6. c

Ibidem ferè immediatè.

dominus

dominus Iesus bis dedit spiritum sanctū: semel in terra propter dilectionē proximi, & iterū de cęlo propter dilectionē Dei: quia per ipsum donū diffunditur charitas in cordibus nostris, qua diligimus Deum & proximum.

Ioan.20.f. Acto.2.a Ibidem paulo superius.

Quod aliqui dicunt ipsum spiritum sanctum non dari sed dona eius. G

Sunt autem aliqui qui dicunt spiritum sanctum ipsum Deum non dari, sed dona eius, quæ non sunt ipse spūs: & ut aiunt, spiritus sanctus dicitur dari cum gratia eius, quæ tamen nō est ipse qui datur hominibus, & hoc dicunt Bedā sensisse in superioribus verbis, quibus dicit spiritum sanctum procedere, cū ipsius gratia datur hominibus: tanquam non ipse detur, sed gratia eius. Sed quod ipse spūs sanctus, qui Deus est, & tertiam Trinitate persona, detur, apertè dicit Aug. in 15. lib. de Trin. ita dicens. Eundem spiritum sanctum datum cum insufflasset Iesus. de quo mox ait, Ite, baptizate omnes gentes in nomine patris & filii & spūs sancti, ambigere non debemus. Ipse est ergo qui etiam de cœlo datus est die pentecostes. Quomodo ergo Deus non est qui dat spiritum sanctum, immo quantus est Deus qui dat Deum? Ecce his uerbis apertè dicit spūm sanctum ipsum. s. deū dari hominibus à patre, & a filio. Et quod ipse spiritus sanctus, qui Deus est ac tertia in Trinitate persona, nobis detur, nostrisque infundatur atque illabatur mentibus, apertè ostendit Ambr. in. i. li de spū sancto dicens, Licet multi dicantur spiritus: quia legitur, Qui facit angelos suos spiritus: vnus est tamen Dei spiritus. Ipsum ergo vnum spiritum & Apostoli, & prophetæ sunt consecuti: sicut etiā uas electionis dicit, Quia unum spūm putauimus: quasi eum qui non queat scindi, sed infundatur animis, & sensibus illabatur, ut secularis sitis restingat ardorem: qui spūs sanctus non est de substantia rerum corporalium, nec de substātia inuisibilium creaturarum, His uerbis apertè dicit spūm sanctum ipsum, qui creatura non est infundi mentibus nostris. Item in eodem, Omnis creatura mutabilis est, sed non mutabilis spūs sanctus. Quid autem dicere dubitem, quia da-

Au. ad principiū ca.26. Matt. 28.d. Actor.2.a. Ambr.to.2. & ca.4.post medium. Psalm.103 Actor.9.c Libro de spū ca.5. in principio.

tus est & spiritus sanctus, cum scriptum sit, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Qui cū sit inaccessibilis natura, receptibilis tamen pp bonitatem suam nobis est complens uirtute omnia: sed qui solis participetur iustis? simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuiq; præsens, diuidens de suo singulis, & vbiq; totus. Incircunscriptus ergo & infinitus est spiritus sanctus: qui discipulorū sensus separatorū infudit, quem nihil pōt fallere. Angeli ad paucos mittebātur, spiritus sanctus, aūt populis infundebatur. Quis ergo dubitet quin diuinū sit qđ infunditur simul pluribus nec uidetur? Vnus est ergo spiritus sanctus, qui datus est omnibus, licet separatis apostolis. Et hic apertè dicit Amb. ꝙ spiritus sanctus, qui est substantia simplex, cum sit vnus, datur pluribus. Alia quoq; auctoritate hoc idem astruitur. s. ꝙ spiritus sanctus, qui est æqualis filio hominibus detur. Ait. n. Aug. de verbis Apostoli sic, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctū, qui datus est nobis. A quo datur? Ab illo qui dedit dona hominibus. Quæ dona? Spiritum sanctum; qui tale donū dat, qualis est ipse. Magna est misericordia eius, donū dat sibi ęquale, quia donum eius spiritus sanctus est. Præmissis his & alis pluribus auctoritatibus, apertè monstratur ꝙ spiritus sanctus æqualis patri & filio nobis datur, nec ideo tñ minor est patre & filio: vñ Aug. in 4. lib. de Tri. ait, Non ideo, inquit, minorē spūm sanctū, quia & eū pater misit & filius, arbitrandum est.

Ibidem inferius. *Ad ro. 5. a* *Ad finem eiusdem c.* *Cap. 7. eiusdem li. 1. de spiritu sancto.* *Ibidem paulo inferius.* *Ibidem paulo superius.* *Aug. sermone 43. de verbis domi. Si ego testimonium perhibeo de me. Ioanni 5. ad principium.* *Cap. 21. & vlti. circa finem. lib. 4.*

An viri sancti & ecclesiæ prælati dent, vel dare possint spiritum sanctum, quod non dant hic ostendit. D

Hic quæritur, vtrum & viri sancti dent vel possint dare aliis spiritum sanctū. Quem si aliis dant, cum eius donatio supra sit dicta processio, videtur ab eis procedere spiritus sanctus vel mitti. sed creator à creatura nō mittitur vel procedit. Restat ergo ut spiritum sanctum ipsi non dent, nec possint dare. Vnde Aug. in 15. lib. de Trin. Non aliquis discipulorum Christi dedit spiritum sanctū. Orabant quippe, vt veniret in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis præpo-

præpositis etiam nunc seruat ecclesia. Denique & Simon Magus offerens Apostolis pecuniam non ait, Da te mihi & hanc potestatem, vt dem spiritum sanctum: sed cuicunque, inquit imposuero manus, accipiat spiritum sanctum: quia nec scriptura superius dixerat, Videns autem Simon quia Apostoli darent spiritum sanctum: sed dixerat, Videns autem Simon quia per impositionem manuum Apostolorum daretur spiritus sanctus. Ecce his verbis ostendit Aug. nec Aposto. nec alios ecclesiæ prælatos dedisse, vel dare spiritum sanctum. *Cap.26. ad principium. Actorū.8.e*

Quod non possunt dare spiritum sanctum hic docet. E

Et quod plus est, nō posse etiam dare dicit in eodem lib. subdens, De Christo scriptum est, quòd acceperit à patre promissionem spiritussancti, & effuderit, in quo vtraque natura monstrata est humana scilicet & diuina. Accepit quippe vt homo, effudit vt Deus. Nos autem accipere quidem hoc donum, possumus pro modulo nostro. Effundere verò super alios nō utique possumus sed vt hoc fiat Deum super eos à quo id efficitur inuocamus. His verbis expressè dicit nos spiritum sanctum non posse super alios effundere, id est, aliis dare. *Cap.26. lib. 15. de Tri. post mediū.*

Quod videtur contrarium. F

Sed huic videtur contrarium quod Apostolus ad Ga. de se loquens ait, Qui tribuit vobis spiritum & operatur virtutes in vobis. Ecce euidenter dicit se tribuisse spiritum. Sed intelligendum est hoc dixisse, Apostolum non quia haberet potestatem, & authoritatem dandi spiritum sanctum. sed qui ministerium habuerit, in quo dabatur à Deo spiritus sanctus: vt enim ait Augu. super eundem locum, exponens illud Apostoli verbum, Ab Apostolo prædicata est eis. fides in qua prædicatione aduentum & præsentiam spiritus sancti senserant, sicut illo tempore in nouitate inuitationis ad fidem, etiam sensibilibus miraculis præsentia spiritus sancti apparebat, vt in actibus Apostolorum legitur. Aperte hic ostendit quomodo illis spiritum sanctum Apostolus tribuerit: non vtique ipsum mittendo in eos, sed prædicando eis fidem *Cap.3.a Augu.to.4. in explanatione tertij, ad Gal. Cap. ad principium.*

fidem Christi: quam illis recipientibus, quod ſpiritus ſanctus eis eſſet, aliquibus ſignis viſibilibus monſtrabatur. Non ergo homines quãtumcunque ſancti dare poſſunt ſpiritum ſanctum.

VTRVM SPIRITVS SANCTVS A ſeipſo detur.

Diſtinct. XV. A

HIc cõſiderandum eſt, cum ſpiritus ſanctus detur hominibus à patre & filio. Quod eſt ipſum temporaliter procedere ab vtroq; vel mitti, vtrũ etiã à ſeipſo detur, Si datur à ſe, & procedit vel mittitur à ſe. Ad quod dicimus quia ſpiritus ſanctus & Deus eſt, & donũ ſiue datũ, & ideo dat, & datur. Dat quidem, in quantũ Deus: & datur, inquantum donũ ſiue datum. Cũ autem donatio ſiue datio ſpiritus ſancti ſit operatio Dei & cõmunis ſit & indiuiſa operatio triũ perſonarum donatur itaque ſpiritus ſanctus non tantũ à patre & filio, ſed etiam à ſeipſo. Vnde Augu. in 15. li. de Trin. dicit quod ſeipſum dat. Sicut, inquit, corpus carnis nihil eſt aliud quam caro, ſic donum ſpiritus ſancti nihil eſt quã ſpititus ſanctus. Jntantum ergo donum Dei eſt, inquantum datur eis quibus datur. Apud ſe autẽ Deus eſt, etſi nemini datur: quia Deus erat patri & filio coæternus antequam cuiquam daretur: nec quia illi dant & ipſe datur, ideo minor eſt illi. Ita enim datur, ſicut Dei donũ: vt etiam ſeipſum Det, ſicut Deus. Non enim dici poteſt non eſſe ſuæ poteſtatis, de quo dictum eſt: Spiritus vbi vult ſpirat. Ecce apertè dicit quod ſpiritus ſanctus ſeipſum dat. Si enim ſpiritus ſanctus ſeipſum dare non poteſt, & eum pater dare poteſt, & filius: poteſt utique pater dare aliquid & filius, quod non poteſt ſpiritus ſanctus. Item, Si pater & filius dant ſpiritum ſanctum, nec ipſe dat, aliquid ergo pater operatur & filius, quod non operatur ſpiritus ſanctus, dat ergo ſpiritus ſanctus ſeipſum. Si autem ſeipſum dat, tunc & à ſeipſo procedit & mittitur:

Cap. 9. ad finem.

mittitur: quod vtique uerum est. Nam processio temporalis spiritus sancti vel missio, ipsius est donatio, & ipsa Dei operatio. Procedit ergo spiritus sanctus temporaliter à se, & mittitur à se: quia datur à se.

Non est mirum si spiritus sanctus dicatur mitti vel procedere à se, cum etiam dicatur mitti à se. B

Ne autem mireris quod spiritus sanctus dicitur mitti vel procedere à se. Nã & de filio dicit Aug. in 2. lib. de Trin. quod non tantũ a patre missus est, sed etiã à seipso & à spiritu sancto: querẽs quomodo filius vel spiritussanctus sit missus, cũ vterq; sit vbiq; tanquã Deus? Nã vterq;, inquit Aug. legitur missus. De spiritu sancto enim legitur, Quẽ mittet pater in nomine meo. Et iterum, Si abiero, mittam eum ad vos. Et filius de se dicit, Exiui à patre, & veni in mundũ. Et Apostolus dicit, Misit Deus filiũ suũ. In propheta autẽ scriptum est ex persona Dei, Cœlum & terram ego impleo. Itaque vbique Deus est, vbique ergo est filius, vbiq; etiam est spiritus sanctus. Illuc ergo missus est filius & spiritus sanctus vbi erat.

Quomodo intelligenda sit missio vtriusque. C

Quocirca quærendnm est, quomodo intelligatur missio filii vel spiritus sancti. Pater enim solus, inquit Aug. in eodẽ, nusquam legitur missus, sed filius, & spiritus sanctus. Et de filio primo videamus quomodo missum eũ Apostolus dicat, Misit Deus filium suum, factum ex muliere: vbi satis ostendit eo ipso missum filium, quo factũ ex muliere. Proinde mitti à patre sine spiritu sancto non potuit, quia pater intelligitur misisse eum cum fecit ex fœmina: quod vtique non fecit sine spiritu sancto. Ecce hic dicit filium missum a patre & spiritu sancto.

Cap. 5. inferius.

Gal. 4. a

Ibidem paulò inferius.

Quòd à spiritu sancto filius sit missus, authoritatibus confirmatur. D

Et quod a spiritu sancto filius sit missus, vt ait Aug. in eodẽ, authoritatibus cõfirmatur, Ipse Christus dicit per Esaiã, Nunc misit me dominus, & spiritus eius. De hoc Ambr.

Lib. & c. 5. eiusdem inferius.

Ambr.in lib.3. de Spiritu sancto ita ait, Quis est,qui dicit, Me misit dominus & spiritus eius:nisi qui venit à patre,vt saluos faceret peccatores, id est,Christus: ergo & pater filium misit, & spiritus sanctus. Idem in eodem. Datus est à patre,vt Esaias dicit, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Datus est audeo dicere, & à spiritu,quia & à spiritu sancto missus est. Dicit enim filius Dei,Spiritus domini super me, propter quòd vnxit me: euangelizare pauperibus misit me,prædicare captiuis remisionem &c. Quod cum de libro Esaiæ legeret, ait in euangelio,Hodie completa est hæc scriptura auribus vestris,vt de se dictum esse signaret. Bene autem dixit, super me:quia quasi filius hominis & vnctus est, & missus ad prædicandum, Nam secundum diuinitatem non super Christum est spiritus, sed in Christo. Ecce his verbis ostendit Ambrosius filium esse missum & datum nobis non tantum à patre,sed etiam à spiritu sancto.

Cap.2. eiusdem lib. 3. ad principium.

Ibidē Amb. paulò inferius.

Quòd filius sit datus etiam à seipso. E

Deinde ostendit esse datum etiam à seipso,ita dicens in eodem libro,Cùm enim non definitum fuerit per prophetiam,quo datus est filius,ostenditur datus gratia Trinitatis,vt etiam ipse filius se dederit.Ecce hic dicit quòd filius se dedit, quia Trinitas eum dedit.Si autem filius à se datus est,à se ergo missus est, & à se processit. Et hoc vtique verum est,& concedi oportet,cum eius missio sit diuina operatio.

Ambros.ca. 2. lib. 3. ad principium.

Quòd filius sit missus à se. F

Quòd autem à se mittatur, August.astruit in lib.2.de Trin.dicens, Forte aliquis cogat vt dicamus etiam à seipso missum esse filium:quia & Mariæ cōceptus, & partus:operatio Trinitatis est. Sed, inquit aliquis, quomodo pater eum misit,si ipse se misit? Cui respondeo quærēs vt dicat,quomodo eum pater sanctificauit, si & ipse se sanctificauit? Vtrunque enim dominus ait,Quem pater,inquit, sanctificauit & misit in hunc mundum. Et alibi,Ego pro eis sanctifico meipsum. Item quæro quomodo pater eum tradidit, si ipse se tradidit. vtrunque enim legitur. Credo respondebit, si probe sapit, quia

August. ad medium ca. 5. lib. 2. de Trinitate.

vna voluntas est patris & filii, & inseparabilis operatio. Sic igitur intelligat, illam incarnationem & ex virgine natiuitatem, in qua filius intelligitur missus, vna eademque operatione patris & filii inseparabiliter esse factam, non inde separato spiritu sancto. Ergo à patre & filio missus est idem filius, quia à patre & verbo eius factum est vt mitteretur, id est incarnatus hominibus appareret. Non enim missus est mutando locum, quia in mundo erat. Quapropter pater inuisibilis vna cum filio secum inuisibili, eandem filium visibilem faciendo, misisse eum dictus est. qui si ita visibilis fieret, vt cum patre inuisibilis esse desisteret, id est, si in substantia inuisibilis verbi in creaturam visibilem mutata & trãsiens verteretur, ita missus à patre intelligeretur filius, vt tantum missus, non etiam mittens cum patre inueniretur. Cùm vero sic est accepta forma serui, vt maneret incommutabilis forma Dei, manifestum est, quòd à patre & filio non apparentibus factum sit, quod appareret in filio, id est, ab inuisibili patre cum inuisibili filio, idem ipse filius visibilis mitteretur.

Au. li. 2. de Trin. cap. 5. inferius. Ad finẽ capitis 5. eiusdem.

Ibidem continuò.

Summatim colligit quæ ex prædictis astruuntur. G

Ex prædictis apertè monstratur quòd filius missus est à patre & spiritu sancto, & à seipso: & quę sit ipsa missio scilicet incarnatio, id est, quod factus est homo, ꝑ quod visibilis apparuit: quod est opus commune patris, & filii, & spiritus sancti.

Quæstio cur dicit, à meipso non veni. H

Sed ad hoc opponitur, Si filius à seipso missus est, cur ergo ait, A meipso non veni? Ad hoc Augu. respondet in 2. lib. de Trin. dicens, Hoc dictum esse secundum formam serui, secundum quam nõ fecit vt mitteretur, id est, non operatus est incarnationem, secundum formam Dei.

Aug. ibidẽ cominuò c. 5

Vtrum semel tantum missus sit filius, an sæpe. I

Hic quæritur, vtrum semel tantum missus sit filius an sæpe mittatur? Si enim missio filii ipsius tantũ incarnatio est, cũ semel tantũ incarnatus sit, & semel tantũ videtur missus. At si sæpe mittitur, est & alia eius missio quã incarnatio. Sed quę est illa? Nũquid ęterna genitura, mis-

sio

ſio eius dicenda eſt, an etiam alia miſſio quærenda eſt?

Quòd duobus modis dicitur filius mitti. K

Ad quod dicimus, quòd duobus modis dicitur filius mitti præter illã æternã geniturã, quæ ineffabilis eſt: ſecũdum quã etiã miſſus poſſet dici, vt videtur quibuſdã, ſed melius ac verius ſecundũ eã dicitur genitus, Præter eã ergo, duobus modis dicitur mitti.ſ.vel cum viſibiliter mundo apparuit carne indutus, vel cum ſe in animas pias ſic transfert, vt ab eis percipiatur ac cognoſcatur. Hos duos miſſionis modos apertè Aug. diſtinguit in 4. lib. de Tri. dicẽs. Nõ eo ipſo quod de patre natus eſt, miſſus dicitur filius: ſed eo quod apparuit huic mundo, verbũ caro factum. Vnde dicit, A patre exiui, & veni in mundum: vel eo quod ex tẽpore cuiuſquã mente percipitur: ſicut dictũ eſt de ſapientia, Emitte illam de cœlis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecũ ſit & mecũ laboret, id eſt, doceat me laborare. Et tunc vnicuique mittitur, cũ à quoquam cognoſcitur atque percipitur, quantum cognoſci & percipi poteſt, pro captu vel proficientis in Deum vel perfectæ in Deo animæ rationalis.

Cap. 20. ad medium.

Ibidem paulo ſuperius.

Quòd ſecundum alterum ſemel ſecundum alterum ſæpe ſit miſſus: & ſecundum alterum vt ſit homo, & ſecundum alterum vt ſit cum homine. L

Ecce, diſtincti ſunt duo modi miſſionis filii: & ſecuncundum alterum ſemel tantũ miſſus eſt Dei filius, ſecundum alterũ ſępe miſſus eſt, & mittitur quotidie. Nam ſecundũ alterũ miſſus eſt. vt ſit homo, quod ſemel tantum factum eſt: ſecundum alterum vero mittitur, vt ſit cum homine, quomodo quotidie mittitur ad ſanctos, & miſſus eſt etiam ante incarnationem, & ad omnes ſanctos qui ante fuerunt, & etiã ad angelos. Vnde Aug. de filio. id eſt, ſapientia patris loquens. 4. lib. de Trinit. ait, Aliter mittitur ſapientia vt ſit cũ homine, aliter miſſa eſt vt ſit homo. In animas ſanctus ſe transfert, & amicos Dei & prophetas cõſtituit, ſicut implet ẽt ſanctos angelos. Sed cum venit plenitudo tẽporis miſſa eſt nõ vt impleret angelos, nec vt eſſet angelus, nec vt eſſet cum hominibus vel in hominibus, vt antea in patribus erat & in prophetis,

Augu. ante mediũ c. 20

Sap. 7. d

phetis, sed vt ipsum verbum fieret caro, id est, homo.

Quod secundum alterum modum dicitur missus in mundum, secundum alterum non. M

Præterea notandum est, quod cum his duobus modis mittatur filius, secundum alterum dicitur missus in mundum, secundum alterum vero non. Eo enim modo missus dicitur in mundum, quo visibilis mundo apparuit. Vnde Aug. in eodem lib. ait, Cum ex tempore cuiusquam mente percipitur, mitti quidem dicitur, sed nõ in hunc mundum, non enim sensibiliter apparet, id est, corporeis sensibus præsto est. Nam & nos, secundum quod mente aliquid æternum capimus, non in hoc mundo sumus: & omnium iustorum spiritus etiam in carne viuentium, inquantum diuina sapiunt, non sunt in hoc mundo. Ex prædictis liquet, quòd præter ineffabilem genituram, duobus modis mittitur filius, scilicet cum visibiliter apparuit, vel inuisibiliter percipiatur mente.

Cur pater non dicitur missus, cum ab aliquo cognoscitur, vt filius. N

Hic quæritur cur pater non dicitur missus, cùm ex tempore à quoquam cognoscitur, sicut filius? Ad quod dicimus, quia in eo est principii authoritas, quæ non habet de quo sit, à quo filius & spiritus sanctus, Pater.n. est, vt ait Aug. in eodem lib: principium totius diuinitatis, vel si melius dicitur, deitatis: quia principiùm est filii & spiritus sancti. Nam, vt ait Aug. in eodem. Si voluisset ẽt Deus pater, per subiectam creaturam visibiliter appareret: absurdissimè tamẽ aut à filio quæ genuit, aut à spiritu sancto qui de illo procedit, missus diceretur. Congruenter autem ille missus dicitur, qui in carne apparuit: misisse autem ille, qui in ea non apparuit.

Aug. lib. 4. de Tri. ad finem ca. 20.

Aug. in fine lib. 4. c. 21.

Putauerunt quidam filium & spiritum sanctum minores fuisse patre, quia missi dicuntur. O

Ideoque putauerunt quidam hæretici, cum pater nõ sit missus, sed filius & spiritus sanctus, patrem esse maiorem, ac filium minorem esse, & spiritum sanctum: atq; patrem, quasi maiorem, misisse vtrunque, quasi minorem. Quod Augustin. improbat in 4. lib. de Trinita. illis

contra-

Cap.21.infi ne lib. contradicens, Non ideo, inquit, arbitrandum est minorem esse filium quod missus est à patre, nec ideo minorem spiritum sanctum quòd & pater eum misit & filius. Siue enim propter visibilem creaturam, siue potius propter principii authoritatem vel commendationem, non propter inæqualitatem vel imparilitatem vel dissimilitudinem substantæ, in scripturis hæc posita intelliguntur, Non ergo ideo dicitur pater misisse filium vel spiritum sanctum, quod ille esset maior, & illi minores, sed maximè propter authoritatem principii commendandam, & quia in visibili creatura non sicut ille apparuit, Ecce ostensum est quæ sit missio filii, & quibus modis mittatur.

DE MISSIONE SPIRITVS SANCTI, quæ fit duobus modis visibiliter, & inuibiliter.

Distinct. XVI. A

Nunc de spiritu sancto videndum est, præter illam ineffabilem & æternam processionem qua procedit à patre & filio, & non à seipso: quæ si eius temporalis processio, quæ dicitur missio siue datio. Ad quod dicimus. quia sicut filius duobus modis dicitur mitti; vno quo uisibiliter apparuit, altero quo inuisibiliter à castis mentibus percipitur; ita & spiritus sanctus à patre & filio ac seipso duobus modis procedere sine mitti siue dari dicitur: vno visibiliter, altero inuisibiliter. Datus est enim visibilis creaturæ demonstratione, sicut in die Pentecostes, aliisque vicibus & datur quotidie inuisibiliter, illabendo mentibus fidelium.

Prius de illo modo missionis qui fit visibiliter agit. B

Et primo agamus de illo missionis modo qui fit visibili specie. *Cap.5. infi.* De hoc Aug. in 2. lib. de Trin. ait, In prōptu est intelligere de spiritu sancto cur missus & ipse dicatur, Facta est enim quędam creaturæ species ex tempore, in qua visibiliter ostenderetur spiritus sanctus: siue

siue cùm in ipsum Dominum corporali specie columbæ descendit, siue cũ in die Pentecostes factus est subitò de cœlo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & visæ sunt illis linguæ diuisæ sicut ignis, qui & insedit super vnũquemq; eorum. Hæc operatio visibiliter expressa & oculis oblata mortalibus missio spiritus sãcti dicta est: non vt appareret eis ipsa in substãtia, qua & ipse inuisibilis & incommutabilis est, sicut pater & filius: sed vt exterioribus visis corda hominum commota à temporali manifestatione venientis, ad occultam ęternitatem semper pręsentis conuerterentur. Ecce his verbis aperit Augu. illum modum missionis, qui visibiliter exhibetur, cùm tamen ipse spiritus in sui natura non videatur, qui nec in illis creaturis magis erat, quã in aliis, sed ad aliud. In illis enim erat, vt per eas ad homines veniens, ostenderetur esse in illis, ad quos illæ creaturæ veniebant. Nõ enim spiritus sanctus temporali motu tunc venit, vel in homines descendit, sed per temporalem motum creaturæ significata est spiritualis & inuisibilis spiritus sancti infusio. Et vt apertius dicam, per illum modum missionis spiritus sancti corporaliter exhibitum, monstrata est spiritualis & interior missio sancti spiritus siue donatio, de qua agendum est.

Cùm filius sit minor patre secundum formam creatam, in qua apparuit, cur non & spiritus sanctus similiter. C

Sed priùs quærendum est, cùm filius dicatur minor patre secundum missionem, qua in forma creata apparuit, cur & spiritus sanctus non dicatur similiter minor patre, cùm in forma creata apparuit. Nam de filio quod minor sit patre, secundum formã qua missus apparuit, apertè ostendit Augu. in 4. lib. de Trin. dicens. *Cap. 19. circa medium.* Misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege: vsq; adeò paruum, vt factũ; eo itaq; missum, quo *ca medium. Gal. 4.* factum. Fateamur ergo factum, minorem: & intantum minorem, inquantum factum: & intantum factum, inquantum missum. Ecce habes, quia filius inquãtum est missus, id est factus, minor est pater. Cur ergo spiritus

sanctus nō dicatur patre minor, cùm & ipse creaturam assumpserit in qua apparuit? quia aliter spiritus assumpsit creaturam in qua apparuit, aliter filius. Nam filius accepit per vnionem, spiritus verò non. Filius enim accepit hominem, ita vt fieret homo. Spiritus verò sanctus non ita accepit columbam, vt fieret columba. De
Cap. 6. in principio. hoc Aug. in 2. libr. de Trin. ait, Ideo nusquam scriptum est, qđ Deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus minor est patre: qa nō sic est assumpta creatura in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis: in qua forma ipsius Dei, verbi persona presentaretur, non vt haberet verbum Dei, sicut alii sancti sapientes, sed quod ipsum verbum erat. Aliud est enim verbum in carne, aliud verbum caro, id est, aliud verbum in homine, aliud verbum homo. Caro enim pro homine posita in eo quod ait, Verbum caro factum est. Non ergo sic assumpta est creatura in qua apparuit spiritus sanctus, sicut assumpta est caro illa & humana forma ex virgine Maria. Non enim columba, vel illum flatum, vel illum ignem beatificauit, sibiq; in vnitatem personæ coniunxit in æternū. Ex prædictis apertè ostensum est, secundum quid filius dicatur minor patre, & quare filius dicatur minor patre, & nō spiritus sanctus.

Quòd filius secundum quòd homo factus est, non modò patre, sed spiritu sancto, & etiam seipso minor est. D

Notandum autem, quòd filius secundum quòd homo factus est, non tantùm patre, sed spiritu sancto, & etiam seipso minor dicitur. Et quod etiam seipso minor dicatur secundum formam serui, August. ostendit
Cap. 7. ad principium. in 1. de Trinit. dicens, Errauerunt homines, ea quæ de Christo secundum hominem dicta sunt, ad eius substantiam quæ sempiterna est transferentes: sicut illud quod ipse dominus ait, Pater maior me est, quod propter formam serui veritas dicit: secundum quem modum, etiā seipso minor est filius. Quomodo enim non etiā seipso minor factus est, qui seipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Non enim sic accepit formam serui, vt amitteret

teret

teret formam dei, in qua erat ęqualis patri. In forma ergo dei, vnigenitus patris æqualis est patri: In forma serui etiam seipso minor est. Non ergo immeritò scriptura dicit vtrunq; scilicet & ęqualem patri filium, & patrem maiorem filio. Illud enim propter dei formam, hoc autem propter formam serui. De hoc eodem in 2. lib. de Trin. Augu. ait, Dei filius est æqualis patri secundum formam, in qua est: & minor patre secundùm formam serui, quam accepit, in qua non modo patre sed etiam spiritu sancto, nec hoc tantum, sed etiam seipso minor inuentus est. Propter quod, vt idem in libro contra Maximinum ait, non tantùm patre, sed etiam seipso, & spiritu sancto minor factus est, & etiam minoratus paulo minus ab angelis. Est ergo dei filius, vt ipse ait in 2. lib. de Trin. Deo patri in natura æqualis, habitu minor, id est in forma serui quam accepit. His authoritatibus ostenditur apertè filius secundum formam serui minor patre, & seipso, & spiritu sancto.

Aug. in principio cap. 1.

Augu. epist. 66. ad Maximinū. medicum circa finē. Tom. 2.

Aug lib. 1. de Trin. c. 7. in fine.

Hilarius aliter dicit, scilicet, quòd pater sit maior, nec filius tamen minor. E

Hilarius autem dicere videtur, quòd pater maior sit filio, nec tamen filius minor patre. Pater enim dicitur maior propter authoritatem, quia in eo est authoritas generationis: secūdum quam dicit, Pater maior me est. Et apostolus, Donauit ei nomen, quod est super omne nomen. Cùm ergo ait, Pater maior me est, hoc est ac si diceret, donauit mihi nomen. Si ergo, inquit Hilarius, in 9. lib. de Trin. donantis authoritate pater maior est, nunquid per doni confessionē filius minor est, maior itaq; donans est, sed minor iam non est cui vnū esse donatur, ait enim, ego & pater vnū sumus. Si non hoc donatur Iesu, vt confitendus sit in gloria Dei patris, minor patre est: si autē in ea gloria ei donatur esse qua pater est, habēs & in donantis authoritate, quia maior est: & in donati cōfessione, quia vnum sunt. Maior itaq; pater & filio est, & planè maior: cui tantū donat esse, quantus est ipse: cui innascibilitatis esse imaginem sacramento natiuitatis impartit, quē ex se in forma sua generat.

Hilarius ad finem lib. 9. de Trin.

Hilarius ibidē continuè.

 Audisti

Audisti lector quid super hoc dicat Hilarius. cuius uerba vbicunq; occurrerint diligenter nota, pieque intellige.

DE MISSIONE SPIRITVS SANCTI, QVA INVISIBILITER MITTITVR.

Distinct. XVII. A

IAM nunc accedamus ad assignandam missionē spiritus sancti, qua inuisibiliter mittitur in corda fidelium. Nam ipse spiritus sanctus, qui Deus est, ac tertia in Trinitate persona, (vt supra ostensum est) à patre & filio ac seipso temporaliter procedit, id est, mittitur ac donatur fidelibus. Sed quæ sit ista missio siue donatio, vel quomodo fiat, considerandum est.

Præmittitur quiddam ad hanc ostensionem necessarium, scilicet quod spiritus sanctus est charitas qua diligimus Deum & proximum. B

Hoc autem vt intelligibilius doceri, ac plenius perspici valeat, præmittendum est quiddam ad hoc valde necessarium. Dictum quidem est supra, & sacris authoritatibus ostensum, quòd spiritus sanctus amor est patris & filii, quo se inuicem amant, & nos. His autem addendum est, quòd ipse idem spiritus sanctus est amor siue charitas, qua nos diligimus Deum & proximum: quæ charitas cùm ita est in nobis, vt nos faciat diligere Deū & proximum, tunc spiritus sanctus dicitur mitti vel dari nobis: & qui diligit ipsam dilectionem qua diligit proximum, in eo ipso Deum diligit, quia ipsa dilectio Deus est, id est, spiritus sanctus.

Authoritatibus ita esse confirmat. C

Ne autē in re tanta aliquid de nostro astruere videamur, sacris authoritatibus quod dictum est corroboremus. De hoc Augu. in 8. libr. de Trin. ait, Qui proximum diligit, consequens est, vt ipsam præcipuè dilectionem diligat, Deus autē dilectio est. consequens ergo est, vt præcipuè Deum diligat. Item in eodem, Deus dilectio est, vt ait Ioannes Apostolus, Vt quid ergo imus &

In medio ca. 7.

In fine ca. 7.

imus,& currimus in sublimia cœlorum & ima terrarũ, quærentes eum qui est apud nos, si nos apud eum esse velimus, Nemo dicat, non noui quid diligam. diligat fratrem, & diligat eandem dilectionem. Magis enim nouit dilectionem qua diligit, quàm fratrem quem diligit. Ecce iam potes notiorem Deum habere quàm fratrem. Planè notiorem, quia præsentiorem, quia interiorem, quia certiorem. Amplectere dilectonem Deũ, & dilectione amplectere Deum. Ipsa est dilectio, quæ omnes bonos angelos, & omnes Dei seruos consociat vinculo sanctitatis. Quanto ergo saniores sumus à tumore superbiæ, tanto sumus dilectione pleniores: & quo nisi Deo, plenus est, qui plenus est dilectione? His verbis satis ostendit. Augu. quod dilectio ipsa qua diligimus Deum vel proximum, Deus est. Sed adhuc apertius in eodem libro subdit dicens, Dilectionem quantum commendat Ioannes Apostolus attendamus. Qui diligit, inquit, fratrem, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Manifestum est quòd iustitiæ perfectionem in fratris dilectione posuerit. Nam in quo scandalum non est, vtique perfectus est. Et tamen videtur dilectionem Dei tacuisse: quod nunquã faceret, nisi quia in ipsa fraterna dilectione vult intelligi Deum. Apertissimè enim in eadem epistola paulò pòst ait ita, Dilectissimi diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo est, & omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognouit Deũ. Qui non diligit, non cognouit Deum, quia Deus dilectio est. Ista contextio satis apertè declarat, eandem ipsam fraternam dilectionem (nam fraterna dilectio est, qua diligimus inuicem) non solùm ex Deo, sed etiam Deum esse, tanta authoritate prædicari, scilicet Ioannis. Cùm ergo de dilectione diligimus fratrem, de Deo diligimus fratrem, nec fieri potest vt eandem dilectionem nõ præcipuè diligamus qua fratrem diligimus, quoniam Deus dilectio est. Item, Qui non diligit fratrem, non est in dilectione: & qui non est in dilectione non est in Deo, quia Deus dilectio est. Ecce apertè dicit, fraternam dilectionem Deum esse.

Aug. li. prædicto cap. 8. continuò.

1. Ioan. 2 b. Libro & ca. inferiùs eisdem.

Ibidẽ paulò inferiùs.

Quòd fraterna dilectio cùm sit Deus, non est pater, vel filius, sed tantum spiritus sanctus. D

Cùm autem fraterna dilectio sit Deus, nec pater est, nec filius, sed tãtùm spiritus sanctus, qui propriè in Trinitate dilectio vel charitas dicitur. Vnde Aug. in 15. lib. de Trin. Si in donis Dei nihil est maius charitate, & nullum est maius donum Dei quàm spiritus sanctus, quid consequentius est, quàm vt ipse sit charitas, quæ dicitur & Deus & ex Deo? Ita enim ait Ioan. Dilectio ex Deo est, Et paulo post, deus dilectio est. Vbi manifestat eam se dilectionem dixisse deum, quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo est dilectio. Item in eodem, Ioannes volens de hac re apertius loqui: In hoc, inquit, cognoscimus quia in ipso manemus, & ipse in nobis. quia de spiritu suo dedit nobis. Spiritus itaq; sanctus de quo dedit nobis, facit nos in deo manere, & ipsum in nobis. hoc autem facit dilectio. Ipse est ergo deus dilectio. Ipse igitur significatur vbi legitur, deus dilectio est. Ex his ergo apparet, quòd spiritus sanctus charitas est.

Cap. 19. ad finem. *1. Ioan. 4. b. ad finem ca. 17. eiusdẽ li. 15. de Trin.* *Eodem cap. 17 paulò inferiùs.*

Quòd non est dictum per causam illud, Deus charitas est: sicut illud, tu es patientia mea, & spes mea. E

Sed ne fortè aliquis dicat illud esse dictum per expressionem causæ, deus charitas est, eo scilicet quod charitas sit ex deo, & non sit ipse deus: sicut dicitur, deus nostra patientia est, & spes, & non quod ipse sit ista, sed quia ista ex deo sunt: occurrit August. ostendens hoc non esse dictum per causam, sicut illa, in 15. lib. de Trin. dicens. Non dicturi sumus charitatem non propterea esse dictum deum, quod ipsa charitas sit vlla substantia quę dei digna sit nomine, sed quod bonum sit dei: sicut dictum est deo, Tu es patientia mea. Non vtique ideo dictum est, tu es patientia mea, quod dei substantia est nostra patientia, sed quia ab ipso nobis est. Vnde alibi. Ab ipso est patientia mea. Hunc enim sensum facilè refellit scripturarum ipsa locutio. Tale est enim, Tu es patientia mea: quale est, Domine spes mea,

Ad principium ca. 17. *Psal. 7.*

&

& Deus meus misericordia mea : & multa similia. Non est autem dictũ, Domine charitas mea, aut tu es charitas mea, aut Deus charitas mea, sed ita dictum est, Deus charitas est, sicut dictum. Deus spiritus est. Hoc qui non discernit intellectum à Domino, non expositionẽ quærat à nobis. Nõ enim apertius quicquam possumus dicere, Deus ergo charitas est. Ex prædictis clarescit, quod spiritus sanctus, charitas est, qua diligimus Deum & proximum vnde facilius est nobis ostendere quomodo spiritus sanctus mittatur vel detur nobis.

Quomodo spiritus sanctus mittatur vel detur nobis. F

Tunc enim mitti vel dari dicitur, cum ita nobis est, vt faciat nos diligere Deum & proximum : per quod manemus in Deo, & Deus in nobis. Vnde Aug. hunc missionis modum insinuans in 15. lib. de Trin. ait, Deus spiritus sanctus, qui procedit ex Deo, cum datus fuerit homini, accendit eum ad diligendum Deum & proximum, & ipse dilectio est. Non enim habet homo vnde diligat Deum, nisi ex Deo. Ecce quomodo datur vel mittitur nobis spiritus sanctus secundum quòd dicitur datum, siue donum. Quod donum commendat Augu. explanans apertius quomodo detur, in eodem lib. Dilectio, inqt, Dei diffusa est in cordibus nostris, vt ait, Apostolus per spiritum sanctum qui datus est nobis. Nullũ est isto dono dei excellentius. Solum est quod diuidit inter filios regni, & filios perditionis. Dantur & alia per spiritum munera, sed sine charitate nihil prosunt. Nisi ergo tantum impartiatur cuiquam spiritus sanctus, vt eum dei & proximi faciat amatorem, à sinistra non transfertur ad dexteram. Neq; spiritus sanctus propriè dicitur donum, nisi propter dilectionem : quam qui nõ habuerit, etsi loquat̃ omnibus linguis, & habuerit prophetiam, & omnem scientiam, & omnem fidem, & distribuerit omnem substantiam suam, & tradiderit corpus suum ita vt ardeat, non ei prodest. Quantum ergo bonum est, sine quo ad æternã vitam neminem tanta bona perducunt. Ipsa vero dilectio vel charitas (nam vnius rei nomen est vtrunque) perducit ad regnum.

In fine c. 17.

Ca. 18. li. eiusdẽ. 15. de Trin. in principio.

Dilectio ergo, quæ Deus est, & propriè ex Deo est, spiritus sanctus est, per quē diffunditur in cordibus nostris Deus charitas. per quem nos tota inhabitabit Trinitas. Quocirca rectissimè spiritus sanctus, cum sit Deus, vocatur etiam donum Dei. Quod donū propriè quid nisi charitas intelligēdum est, quæ perducit ad Deum, & sine qua quodlibet aliud Dei donum non perducit ad Deum. Ecce hic aperitur quod supra dictū erat, scilicet quod charitas sit spiritus sanctus, & donum excellētius: & quomodo hoc donum, id est, spiritus sanctus detur nobis scilicet cum ita impartitur alicui, id est, ita habet esse in aliquo, vt eum faciat Dei & proximi amatorem. Quod cum facit dari dicitur siue mitti alicui: & tunc ille dicitur propriè habere spiritum sanctum.

Vide paulò inferius.

Vtrum concedendum sit, quòd spiritus sanctus augeatur in homine, uel magis uel minus habeatur uel detur. G

Hic quęritur, sic charitas spiritus sanctus est, cum ipsa augeatur & minuatur in homine, & magis & minus per diuersa tempora habeatur, vtrum cōcedendū sit quod spiritus sanctus augeatur vel minuatur in homine, vel magis & minus habeatur? Si enim in homine augetur, & magis vel minus datur & habetur, mutabilis esse videtur. Deus autem omnino immutabilis est. Videtur ergo quod vel spiritus sanctus non sit charitas, vel charitas non augeatur vel minuatur in homine. Item charitas & non habenti datur vt habeat, & habenti vt plenius habeat. Si ergo spiritus sanctus charitas est, & non habenti datur vt habeat, & habenti vt plenius habeat. Sed quomodo datur non habenti, cum ipse vt Deus sit vbiq;, & in omnibus creaturis totus: & quomodò plenius datur vel habetur sine sui mutatione?

Responsio ad primam quæstionem. H

His itaque respondemus, dicentes quòd spiritus sanctus siue charitas penitus immutabilis est, nec in se augetur vel minuitur, nec in se recipit magis vel minus sed in homine vel potius homini augetur & mi-

nuitur, & magis vel minus datur vel habet. Sicut Deus dicitur magnificari & exaltari in nobis, qui tamen in se nec magnificatur nec exaltatur. Vnde Propheta Accedat homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Super quē locum ait authoritas, Deus non in se, sed in corde homi-nis grandescit. Sic ergo spiritus sanctus homini natus, & datus amplius datur, id est, augetur, & magis & minus habetur: & tamen immutabilis existit. *Cassiodorus ad hunc versum. 73. psa. 63.*

Responsio ad secundam. I

Cumque vbique sit & in omni creatura totus, sunt tamen multi qui eum non habent. Non enim omnes spiritum sanctum habent, in quibus est: alioquin & irrationabiles creaturę haberent spiritum sanctum quod fidei pietas non admittit.

Authoritate confirmat vtranque responsionem. K

Vt autem certius fiat, quod diximus, authoritate cō firmemus quod spiritus sanctus magis ac minus percipiatur & homini augeatur, & non habenti detur, & habenti vt plus habeatur. Aug. ostendit super Ioannem dicens, Sine spiritu sancto constat nos Christum non diligere, & eius mandata seruare non posse: & id nos posse atq; agere tanto minus, quanto illum percipimus minus: tanto vero amplius, quanto illum percipimus amplius. Ideoq; non solum non habenti, verum etiam habenti non incassum promittitur. Non habenti quidem, vt habeatur: habenti autem, vt amplius habeatur. Nam si ab alio minus, & ab alio amplius non haberetur, sanctus Helisæus sancto Heliæ non diceret, Spiritus qui est in te, duplo sit in me. Christo autem qui est Dei filius, non ad mensuram datus est spiritus, Neq; enim sine gratia spiritus sancti est mediator Dei, & hominum homo Christus. quod enim est vnigenitus Dei filius æqualis patri, non est gratiæ sed naturæ. Quod autem in vnitatē personæ vnigeniti assumptus est homo, gratiæ est, non naturæ. Cæteris autem ad mensuram datur, & datus additur, donec vnicuiq; pro modo suæ perfectionis propria mēsura compleatur. Ecce expresse ha-bes

Aug. tracta tu 74. adhuc locum. Ioan. 14. Si diligitis me. Tom. 9.

Ibidem paulo inferius.

bes quod spiritus sanctus magis & minus datur vel accipitur, & homini datus augetur, & habenti & non habenti datur: quia spiritus sanctus est charitas quæ nō habēti datur, & in habente augeť & proficit. Immo, vt venustius & magis propriè loquar, homo in ea proficit & deficit aliquādo: & tunc ipsa dicitur proficere vel deficere, quę tamen nec proficit nec deficit in se, quia Deus est. Vnde Augu. in Homil. 9. super epistolam. Ioan. ait, Probet se quisq; quātū in illo profecerit charitas, vel potius quantum ipse in charitate profecerit. Nam si charitas Deus est, nec deficit, nec proficit. Sic ergo in te proficere dicitur charitas, quia tu in ea proficis, Ecce quomodo intelligendū sit cum dicitur spiritus sanctus augeri in nobis, quia nos in eo. s. proficimus, sic & alia huiusmodi.

Exponens illud 1. Ioā. 4. in hoc perfecta est dilectio in nobis.

Quòd aliqui dicunt spiritum sanctum non esse charitatem, qua diligimus Deum & proximum. L

Supra dictum est, quòd spiritus sanctus charitas est patris & filii, qua se inuicem diligunt & nos: & ipse idē est charitas quæ diffunditur in cordibus nostris, ad diligendum Deum & proximum. Horum alterum omnes Catholici concedunt, scilicet quòd spiritus sanctus sit charitas patris & filii. Quòd autem ipse idem sit charitas qua diligimus Deum & proximum, à plerisq; negatur. Dicūt enim, Si spiritus sanctus charitas est patris & filii & nostra, eadem ergo charitas est qua Deus diligit nos, & qua nos diligimus eum. Hoc autem sanctorum authoritates negare videntur. Dicit enim Aug. in lib. de spiritu & litera, Vnde est dilectio, nisi vnde & ipsa fides, id est, à spiritu sancto? Non esset enim in nobis, nisi diffunderetur in cordibus nostris per spiritum. Charitas autem Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, nō qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Sicut iustitia Dei diciť, qua nos iusti eius munere efficimur: & Domini salus, qua nos saluat: & fides Christi, qua nos fideles facit. His verbis videtur monstrari distinctio inter charitatem, qua nos Deus diligit, & qua nos diligimus. Et sicut iustitia nostra dicitur Dei, non quòd ipse sit ea iustus, sed quia ea nos iustos facit, similiter & fides, &

Rom. 5.

Tomo. 3. ca. 32. ad finē.

fides, & salus: sic videtur dicta dei charitas, quæ est in nobis, non quod ipse ea diligat, sed quia ea nos diligere facit. De hoc etiam idem August, in libr. 15. de Trin. ait, Cùm Ioannes commemorasset dei dilectionem, non qua nos eum, sed qua ipse dilexit nos, & misit filiũ suũ liberatorem pro peccatis nostris. Ecce & hic uidetur manifestè diuidere dilectionem qua nos diligimus deum, ab ea qua ipse diligit nos. Si ergo, inquinnt, spiritus sanctus dilectio est qua deus diligit, & qua nos diligimus, duplex dilectio est, immo duo diuersa est, qđ absurdũ & à ueritate longe est. Non est ergo dilectio, qua diligimus, sed quia deus tantum diligit nos. *Cap. 17. ad finem.* *Ex verbis authoritatũ argumentando procedit.*

Responsio ad prædicta, determinans authoritates. M

His respondemus prædictarum authoritatum uerba determinantes hoc modo, Charitas dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua ipse nos diligit, sed qua nos diligere facit &c. His uerbis non diuiditur nec diuersa ostenditur charitas qua deus nos diligit, ab ea qua nos diligimus: sed potius cum sit vna & eadem charitas, & dicatur ipsa dei charitas, & diuersis de causis & rationibus dei charitas appellari in scriptura ostenditur. Dicitur enim dei charitas, uel quia deus ea diligit nos, uel quia nos ea suos dilectores facit.

Determinatio primæ authoritatis. N

Cum ergo ab apostolo dicitur charitas dei diffundi in cordibus nostris, non est dicta charitas dei qua diligit nos, sed qua facit nos diligere, id est non ibi appellatur charitas dei, eo quòd deus nos ea diligit, sed eo, ꝙ nos ea sui dilectores facit. Et quòd ea ratione possit dici charitas dei, quia nos ea diligere facit, ex simili genere locutionis ostenditur. sicut dicitur iustitia dei qua nos iustificat, & Domini salus qua nos saluat, & fides Christi qua nos fideles facit. *Roma. 5. a*

Determinatio secunda. O

Similiter & aliã exponimus authoritatem, vbi ait dilectionem Dei commemorari, non qua nos eũ, sed qua ipse dilexit nos ac si diceret, commemorat dilectionem

Dei.

Dei, non secundum quòd ea nos diligimus Deum, sed secundum quòd ipse ea diligit nos.

Aliud obijciunt.

Sed aliud est, inquiunt, quod magis vrget, dixit enim supra Aug. ꝙ dilectio est à spiritu sancto, à quo fides. Sicut ergo fides nō est spūs sctūs à quo est, ita nec charitas. Quomodo ergo spiritus sanctus est, si ab ipso est? Nam si ab ipso est, & ipse est, ergo spiritus sanctus à seipso est. Ad quod dicimus, Spiritus sanctus quidem à seipso non est, sed tamen à seipso datur nobis, vt supra dictum est. Dat enim seipsum nobis spiritus sanctus. Et ex hoc sensu dictum est, quòd charitas ab ipso est in nobis, & tamen ipsa spiritus sanctus est. Fides autem est à spiritu sancto, & non est spiritus sanctus: quia donum vel datum solummodo est, non Deus dans.

Libro de spū & litera in fine cap. 32. in Tomo. 3.

Quòd alias inducunt rationes & authoritates ad idem probandum. Q

Alias quoque inducunt rationes ad idem ostendendum, scilicet quod charitas non sit spiritus sanctus, quia charitas affectio mentis est & motus animi. spiritus sanctus vero non est affectio animi vel motus mentis, quia spiritus sanctus immutabilis est & increatus: non est ergo charitas.

Quòd charitas est motus vel affectio animi. R

Quod autem charitas sit affectio animi, & motus mentis, authoritatibus confirmant. Dicit enim Augu. in 3. libro de Doct. Christiana, Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se ac proximo propter Deum. Idem in libr. de moribus Ecclesiæ Catholicæ, tractans illud verbum Apostoli, Nec mors nec vita poterit nos separare à charitate Dei. Charitas Dei, inquit, hīc dicta est virtus siue animi nostri rectissima affectio, quæ coniungit nos Deo, qua eum diligimus. Ecce his verbis exprimitur, quòd charitas est affectio & motus animi: ac per hoc non videtur esse spiritus sanctus.

Aug. ad finem cap. 10. Tomo. 3.

Ad finē ca. 11. libr. 1. Tomo. 1.

Ro. 8. c. 11.

Responsio

Responsio determinans authoritates. S

Ad quod dicimus hoc ita dictum esse sicut dicitur, Deus est spes nostra, & patientia nostra, quia facit nos sperare & pati. Ita charitas dicitur esse motus siue affectio animi, quia per eam mouetur & afficitur animus ad diligendum Deum. Non autem mireris si charitas, cum sit spiritus sanctus dicatur motus mentis, cum etiam in lib. Sap. dicatur de spiritu sapientiæ, qui attingit à fine vsq; ad finem, qui est actus mobilis, certus, in coinquinatus. Quod non ideo dicitur, quòd sapiētia sit mobile aliquid vel actus aliquis, sed quia sui immobilitate omnia attingit, non locali motu, sed vt vbiq; semper sit, & nusquam inclusa teneatur. Sic ergo charitas dicitur motus animi, non quòd ipsa sit motus vel affectio vel virtus animi, sed quia per eam quasi esset virtus, afficitur mens & mouetur. Sed si charitas spiritus sanctus est, qui operatur in singulis, prout vult, cum per eum mens hominis afficiatur & moueatur ad credēdum, vel sperandum & huiusmodi, sicut ad diligendum: quare nō sic dicitur charitas motus vel affectio mentis ad credendum vel sperandum, sicut ad diligendum? Ad quod sanè dici potest, quia alios actus atque motus virtutum operatur charitas, id est, spiritus sanctus, mediātibus virtutibus, quarū actus sunt, vtpote actum fidei, id est, credere fide media, vt actum spei, id est, sperare media spe. Per fidem enim & spem prædictos operatur actus. Diligendi verò actum per se tantum, sine alicuius virtutis medio operatur, id est, diligere. Aliter ergo hunc actum operatur, quàm alios uirtutum actus. Ideoq; differēter de hoc & de aliis loquitur scriptura, quæ istum specialiter charitati tribuit. Est ergo charitas uerè spiritus sanctus. Vnde Augu. præmissum uerbum Apostoli tractās in eodem lib. charitatem dicit esse bonum, quo nil melius est: & per hoc, ipsam esse Deum significat dicens, Si nulla res ab eius charitate nos separat, quid esse non solum melius, sed etiam certius hoc bono potest? Ecce dicit, quia charitate nihil melius est, Charitas ergo spiritus sanctus est, qui Deus est, & donum Dei siue datū: qui

Sap. 8. a.

1. ad. co. 12. b

Aug. tom. 1. paulo superius. De moribus ecclesiæ cap. 11.

Rom. 8.

1. Cor. 12.

qui diuidit singulis fidelibus dona, nec ipse diuiditur, sed indiuisus singulis datur. Vnde Augu. ubi Ioannes dicit non ad mensuram Christo dari spiritum, ait, Cæteris vero diuiditur, non quidem ipse spiritus, sed dona eius.

Tom. 9. tractatu. 14. ad tertium, cap. Ioan. Nõ enim ad mensuram dat Deus spiritum.

An concedendum sit quòd per donum dentur dona. T

Hic queritur, cùm spiritus sanctus, per quẽ diuiduntur dona, ipse sit donum, utrum cõcedendum sit quòd per donũ diuidãtur ac dentur dona? Ad quod dicimus, quia per donum quod est spiritus sanctus, singulis propria diuiduntur, & ipsum communiter omnes boni habent. Vnde Augu. in 15. lib. de Trinitate ait, per donum quod est spiritus sanctus, in commune omnibus membris Christi multa dona, quæ sunt quibusq; propria, diuiduntur. Non enim singuli quique habent omnia, sed hi illa, alii alia, quanuis ipsum donum à quo cuiq; propria diuiduntur, omnes habeant, id est, spiritum sanctum. Ecce apertè dicit, per donum dona donari.

Cap. 19. ad medium.

VTRVM EADEM RATIONE SPIRITVS sanctus dicatur donum & datum siue donatum. Distinct. XVIII. A

De tẽporali processione spiritus sancti quantum ad proprietatem, per quam natus est, temporaliter procedere.

PRAETEREA diligenter considerandum est, cùm spiritus sanctus dicatur donum & datum, vtrum & eadem ratione utrunq; nomen ei conueniat: quòd utique uideri potest.

Quare ita esse videtur. B

Cum enim idem sit spiritum sanctum dari, & spiritum sanctum donari, ex eadem ratione uidetur spiritus sanctus dici datum & donum, Hoc etiam uidetur August. significare in 15. libr. de Trin. cùm ait, Spiritus sanctus in tantum donum Dei est, inquãtum datur eis quibus datur: apud se autem Deus est, etsi nemini datur. Ecce apertè dicit spiritum sanctum donum appellari, quia datur. Si autem ex eo tantùm appellatur donum, quia datur, non ab æterno fuit donum, quia non datur nisi ex tempore.

Cap. 19. ad nem.

Responsio

Responsio quare datum siue donatum dicatur spiritus sanctus. C

Ad quòd dicimus, quia spiritus sanctus & donum dicitur & datum siue donatum: sed datum siue donatum ex eo tantùm dicitur, quia datur vel donatur, quòd habet tantùm ex tempore.

Hic quare donum. D

Donum vero dicitur non ex eo tantùm quod donetur, sed ex proprietate qnam habuit ab æterno. Vnde & ab æterno fuit donum. Sempiternè enim donum fuis, non quia daretur, sed quia processit à patre & filio. Vnde Agustin. in 4. libr. de Trinitate ait, Sicut natum esse est filio à patre esse: ita spiritui sancto donũ Dei esse, est à patre & à filio procedere. Hic apertè ostenditur quòd spiritus sanctus eo donum est, quòd procedit à patre & filio: sicut filius eo est à patre, quòd natus est ab eo. Non enim idem est filio esse à patre, & spiritui sancto, id est, non ea proprietate filius dicitur esse à patre qua spiritus sanctus. Nã filius dicitur esse à patre, quia genitus est ab eo: Spiritus sanctus verò dicitur esse à patre & à filio, quia spiritus sanctus est donum patris & filii, id est, quia procedit ab vtroque, Eo enim dicitur spiritus, quo donum: & eo donum, quo procedens. Vnde Aug. in 5. lib. de Trinitate ait, spiritus sanctus, qui non est Trinitas, sed in Trinitate intelligitur, in eo quòd propriè dicitur spiritus sanctus, relatiuè dicitur, cùm & ad patrem & filium refertur: quia spiritus sanctus, & patris & filii spitus est: sed ipsa relatio non apparet in hoc nomine. Apparet autem cùm dicitur donum Dei. Donum est enim patris & filii: quia & à patre procedit, & à filio. Ecce his verbis apertè ostenditur eadem relatione dici spiritum sanctum, & donum. Donum autem, quia procedit à patre & filio. Proprietas ergo qua dicitur spiritus sanctus vel donũ, processio ipsa est de qua pòst plenius agemus cum aliis. Cũ ergo ab æterno processerit ab vtroq; & ab æterno donum fuit: nõ ergo spiritus sanctus eo tantũ dicitur donum, quia donatur: nam & antè fuit donum

Aug. ca. 20. versus finem

Ca. 11. li. 5. circa mediũ

Cap. 15. in fine. quàm donaretur. Vnde Augu. in 5. libr. de Trin. Semper spiritus sanctus procedit, & non ex tempore, sed ab ęternitate procedit. Sed quia sic procedebat, ut esset donabile, iam donum erat antequam esset cui donaretur. Aliter enim intelligitur, cùm dicitur donum: aliter, cum dicitur donatum: nam donum potest esse etiam antequā detur, donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Sempiternè ergo spiritus sanctus est donum, temporaliter autem donatum. His uerbis apertè ostenditur, quòd sicut spiritus sanctus ab æterno procedit, ita ab æterno donum est: non quia donaretur à patre filio, vel à filio patri, sed quia ab æterno processit donabilis.

Quòd semper procedit spiritus sanctus.

Cap. 16. eiusdem li. 5. ferè continuò.

Quæritur cui donabilis. E

Sed quæritur cui donabilis: utrum patri & filio, an tantum nobis qui nondū eramus? Si autem non erat donabilis patri & filio, sed tantum nobis, & ex eo donum erat, quia sit donabilis procedebat, videtur quòd filius semper eadem ratione donum fuerit: quia ab ęterno processit à patre donabilis, nobis in tempore. nam & de filio legitur quòd datus est nobis. Ad quod dicimus, quia spiritus sanctus nobis tantùm, non patri uel filio donabilis processit, sicut & nobis tantū datus est. Et filius uerè datus est nobis, & ab ęterno processit à patre, nō ut donabilis tantum, sed ut genitus qui & donari posset. Processit ergo ut genitus & donabilis: sed spiritus sanctus non procedit ut genitus, sed tantum ut donum. Donum autem semper fuit, non solùm quia donabilis, sed quia ab utroq; processit, & donabilis fuit. Vnde Augu. in 5. lib. de Trin. ait, Eo ipso quod daturus erat eum Deus, iam donum erat, etiam antequam daretur, & ideo donabilis est: sed aliter donabilis, quam filius: nam & aliter datur, & aliter ꝓcessit quàm filius. Filii enim processio genitura est, uel natiuitas: spiritus sancti uero processio, natiuitas non est: vtraq; vero ineffabilis est.

Esa ia. 9. b.

Cap. 15. non longè à principio.

Quòd sicut filius nascendo accepit non tantum vt esset filius, sed etiam essentia: ita & spiritus sanctus procedendo accepit non tantum vt esset donum, sed etiam vt esset essentia. F

Et notandum, quòd sicut filius nascendo accepit non tantum ut filius sit, sed omnino vt sit, & ut ipsa substantia sit, ita & spiritus sanctus à patre, & filio procedēdo, accepit non tantùm ut spiritus sanctus sit, uel donum, sed etiam vt omnino sit, & vt substantia sit. quod vtiq; non accepit ex eo quo datur. nam cum detur nisi ex tempore, si hoc haberet ex eo quòd datur, accepisset ergo ex tempore vt esset. Vnde Augustin. in 5. libr. de Trinit. Filius non hoc tantum habet nascendo, vt sit filius, sed omnino vt sit. Quæritur ergo, vtrum spiritus sanctus eo quòd datur, habeat non tantū vt donum, sit sed omnino vt sit, Quod si non nisi quia datur, id est, si non habet esse nisi eo quòd datur, sicut filius nascendo habet nō tantum vt sit filius, quod relatiuè dicitur, sed omnino ut sit ipsa substātia: quomodo iam spiritus sanctus erat ipsa substantia, cum non prius daretur, quam esset cui daretur? Non ergo eo quod datur, sed procedendo habet vt sit donum, & vt sit essentia: sicut filius non eo quod datus est, sed nascendo accepit non tantū vt sit filius, sed vt essentia. Vnde Augu. in lib. de Trinit. ait, Sicut filio pręstat essentiam sine initio temporis, sine mutabilitate naturæ de patre generatio: ita spiritui sancto præstat essentiam sine vllo initio temporis, sine vlla mutabilitate naturæ de vtroque processio.

Cap. 15. in medio.

Ad finem ca. 26. li. 15. de Trinita.

Quòd ex prædictis videtur, quòd filius non tantùm sit filius natiuitate, sed etiam de simili essentia, & spiritus sanctus processione. G

Hic oritur quęstio: Si filius nascendo habet non tantùm vt sit filius, sed vt sit essentia: & spiritus sanctus procedendo non tantùm vt sit donum, sed vt sit essentia: ergo & filius natiuitate essentia est, & spiritus sanctus processione est essentia: cum alibi dicatur, quod nec pater eo pater est quo Deus, nec filius eo filius quo Deus, nec spiritus sanctus eo donum quo Deus: quia vt ait

H August.

Auguſt.in 7.lib.de Trinit. His nominibus relatiua eorum oſtenduntur,non eſſentia.Vnde poſt plenius agemus.Ad quod breuiter reſpondentes dicimus,quia nec filius natiuitate eſſentia eſt, ſed tantùm filius,nec ſpiritus ſanctus proceſſione eſſentia eſt,ſed donum tantum, & tamen vterq;,& ille naſcendo,& iſte procedendo accepit vt eſſet eſſentia.Non enim,vt ait Hilarius in 5.lib. de Trin.per defectionem aut protenſionem aut deriuationem ex Deo Deus eſt, ſed ex virtute naturæ in naturam eādē natiuitate ſubſiſtit filius,& ex virtute naturæ in naturam eandē proceſſione ſubſiſtit ſpiritus ſanctus.

Cap.2.ad finem. *Reſponſio.* *Hilarius ad finem lib.5.*

Exponit verba Hilarij. H

Quod ita intelligi poteſt, Ex patre qui eſt virtus ingenita,naturam quam habet eandem filius,natiuitate, id eſt naſcēdo, & ſpiritus ſanctus proceſſione,id eſt procedēdo habet.Vnde ipſe idem apertius eloquens,quod dixerat aperit dicens,Natiuitas , inquit,Dei non poteſt non eam de qua profecta eſt, tenere naturā,Non enim aliud quàm Deus ſubſiſtit,quod non aliunde quàm de Deo ſubſiſtit.Ecce his verbis aperitur, quomodo intelligendum ſit illud, De patre generatio præſtat eſſentiam filio,& de vtroque proceſſio præſtat eſſentiam ſpiritui ſancto.Non quia ille eſſentia ſit filius,& iſte eſſentia ſit ſpiritus ſanctus,immo proprietate pſonali : ſed quia & ille naſcendo , & iſte procedendo eſſentiam habet eandem,& totam quæ in patre eſt.

Ibidem Hilarius paulò inferius. *Aug.i fine, c.26.li.15. de Trinit.*

Quòd ſpiritus ſanctus dicitur donum & donatum ſecundum duos prædictos modos proceſſionis. I

Ex prædictis patet quod ſpiritus ſanctus ſempiternè donū eſt & temporaliter datū vel donatū, Ex quo apparet illa diſtinctio geminę proceſſionis,de qua ſuprà egimus. Nam ſecundū alteram proceſſionē dicitur donatū vel datum, ſecundum alteram vero dicitur donum.

Secundum hoc quod donum eſt , refertur ad patrem & filium:ſecundum quòd datum , ad eum qui dedit, & ad eos quibus datum eſt. K

Et ſecundum hoc ꝙ ſempiternè donum eſt , refertur ad patrem & filium : ſecundum hoc verò quòd dicitur

datum

datum vel donatum, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus datur: & eius dicitur esse qui dat, & illorum quibus datur. Vnde Augu. in 5. lib. de Trin. ait, Quod datum est, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus non tantùm patris & filii qui dederunt, sed etiã noster dicitur qui accepimus, Spiritus ergo & Dei est qui dedit, & noster qui accepimus: nõ ille spiritus noster quo sumus. quia ipse est spiritus hominis qui in ipso est: quanuis & illum spiritum qui hominis dicit̃, vtiq; accepimus: sed aliter iste, aliter ille noster dicitur. Aliud est enim quod accepimus vt essemus, aliud quod accepimus vt sancti essemus, Quod autem spiritus sanctus noster dicatur, scriptura ostendit. Scriptum est enim de Ioanne, quòd in spiritu Heliæ veniret. Ecce dictus est Heliæ spiritus quem accepit Helias, scilicet spiritus sanctus. Et Moysi ait Dominus. Tollam de spiritu sancto quem iam dedi tibi. Ecce & hic dictus est spiritus Moysi. Patet igitur, quia spiritus sanctus noster dicitur spiritus, sed quia nobis datus, & datus vtique ad hoc vt sancti essemus: Spiritus vero creatus, ad hoc est datus, vt essemus.

Ca. 14. ante medium.

Ibidem paulo inferiùs.

1. ad Cor. 4.

Lucæ. 1. b.

Num. 11. b.

An filius cùm sit nobis datus possit dici noster vt spiritus sanctus. I.

Hic quæritur, vtrum & filius cùm sit nobis datus, dicatur vel possit dici noster? Ad quod dicimus, qa filius dicitur noster panis, noster redemptor, & huiusmodi: sed non dicitur noster filius, quia filius dicitur tantùm relatiuè ad eum qui genuit. Et ideo noster filius non potest dici sed patris tantùm. In eo autem quòd dicitur datus, & ad eum qui dedit, & ad eos quibus datus est, refertur: vt & spiritus sanctus, qui etiam cùm in scriptura (vt suprà dictum est) dicatur spiritus noster, vel spiritus tuus, vel illius vt de Moyse & Helia dictum est nusquam tamen in scriptura occurrit ita dici, spiritus sanctus noster vel tuus vel illius, sed spiritus noster, vel tuus, vel illius, quia spiritus sanctus eo dicitur quo donum: & vtrunque relatiuè dicitur ad patrem & ad filium, & hoc sempiterna relatione. Si tamen aliquãdo

Quod nõ dicit̃ spiritus sanctus noster sed spiritus noster.

dicitur donum nostrum, accipitur donum pro donato vel dato. Cùm verò donum accipitur eo modo, quo spiritus sanctus, donum patris & filii dicitur, non hominis: ita & filius sub hac appellatione non potest dici noster, vt dicatur filius noster: sicut nec dicitur spiritus sanctus noster: & tamen de filio dicitur, panis noster: & de spiritu, spiritus noster. Ille noster panis, quia nos reficit nobis datus: iste noster spiritus, quia nobis inspiratur à patre & filio, & in nobis spirat sicut vult. Vnde Aust. in 5. li. de Trin. ait, Quod de patre natum est, ad patrem solũ refertur cum dicitur filius. Et ideo filius patris est, & nõ noster. Dicimus tamen & panem nostrum da nobis, sicut dicimus spiritum nostrum.

Ad principiũ Cap. 14. Matth. 6. b. & Lu. 11. a. Ibidem paulo inferius.

Vtrum spiritus sanctus ad seipsum referatur. M

Post hęc quæritur, vtrum spiritus sanctus ad seipsum referatur: hoc enim videtur ex prædictis posse probari. Si enim quod datur refertur ad eum qui dat, & ad eum cui datur: & spiritus sanctus datur à seipso, vt prędictũ est, ergo refertur ad seipsum. Huius quæstionis determinationem in posterum differimus, donec tractemus de his quæ relatiuè dicuntur de Deo ex tempore: in quibus datum & donatum continentur.

HIC DE QVALITATE TRIVM PERSONARVM.

Distin. XIX. A

NVNC postquam coæternitatem trium personarũ pro modulo facultatis nostræ insinuauimus, iam de earundem æqualitate aliquid eloqui superest. Fides enim catholica sicut coæternas, ita & coæquales tres personas asserit. Aequalis est enim in omnibus patri filius, & patri & filio spũs sanctus. Quia (vt Aug. in lib. de fide ad Petrum, breuiter aperiens quo modo intelligatur æqualitas, docet) nullus horum aliũ aut præcedit ęternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate: quia nec filio, nec spiritu sancto (quantũm ad naturæ diuinæ vnitatem pertinet) aut anterior, aut maior est pater: nec filius spiritu sancto. Aeternum quippe

Aug. ad medium cap. 1. Tomo. 3.

quippe & sine initio est, qnòd filius de natura patris extitit: & æternum ac sine initio est, quòd spiritus sanctus de natura patris filiiq; procedit. Ob hoc ergo tres vnum rectè credimus, & dicimus Deum quia vna prorsus ęternitas, vna immensitas, vna naturaliter est trium personarum diuinitas. Ecce breuiter assignauit Aug. in quo trium personarum consistat æqualitas, scilicet, quia alia aliam non excellit, aut æternitate, aut magnitudine, aut potestate.

Quòd æternitas, & magnitudo, & potestas in Deo sunt vnum, licet ponantur quasi diuersa. B

Cumque enumerentur ista quasi diuersa, in Deo tamen vnum & idem sunt, scilicet, essentia diuina simplex & incommutablis. Vnde Aug. in lib. 7. de Trin. Non alio magnus, alio Deus est: sed eo magnus, quo Deus: quia nõ est illi aliud magnum esse, aliud Deum esse. Eadem quippe eius magnitudo est, quæ virtus: & eadem essentia, quæ magnitudo. Pater ergo & filius simul vna essentia, & vna magnitudo. Ita etiam & potentia Dei, essentia diuina est. Vnde Aug. in 7. lib. cõfess. Voluntas & potentia Dei deus est. Aeternitas quoq; Dei essentia diuina est. Quod Aug. ostendit super illũ locum Psal. In generatione & generationem anni tui. Est generatio generationum quæ non transit, collecta de omnibus generationibus, id ęst sanctis. In illa erunt anni dei, qui nõ transeunt, id est, ęternitas dei. Non enim sunt aliud anni dei, aliud ipse: sed anni dei, æternitas dei est. Aeternitas verò ipsa dei substantia est, nihil habes mutabile. Inconcusse ergo teneamus quod vnũ & idem est, scilicet, essentia diuina, dei æternitas. potentia, magnitudo: & tamen consueuit scriptura hæc & his similia quasi distinctè ponere. In his ergo verbis trium personarum æqualitatem breuiter complexus est Aug. Quia alius alium nec æternitate, nec magnitudine, nec potentia superat. Quod autem æternitate aliqua trium personarum alium non excedat, suprà ostensum est, vbi coæternitas trium personarum insinuata est.

Augu. ca. 1. ad principiũ

Aug. in fine ca. 4. tom. 1.

Aug. ad. 25 versum psal. 101. To. 8. hunc.

Ne reuocet me.

Hic de magnitudine, quòd ea aliqua personarum aliam non excedit. C

Nunc igitur superest ostendere, quòd magnitudine vel potentia alius alium non excedat: & prius de magnitudine videamus.

Quòd non est maior vna persona alia, nec maius aliquid duæ quàm vna, nec tres vel duæ quàm vna. D

Aug. c.10. & vlt.li.6. de Trin.in fine. Sciendum est ergo quia pater nō est maior filio, nec pater vel filius maior spiritu sancto, nec maius aliquid duæ personæ simul sunt, quàm vna, nec tres simul maius aliquid quàm duæ: nec maior est essentia in tribus quàm in duabus, nec in duabus quàm in vna: quia tota est in singulis. *Libro. 3. de orthodoxa fide cap.6. Iuxta latinũ interpretationem.* Vnde Ioan. Damas. ait, Confitemur deitatis naturam omnem perfectè esse in singula suarum hypostaseon, id est, personarum: omnem in patre, omnem in filio, omnem in spiritu sancto. Ideoque perfectus Deus pater, perfectus deus filius, perfectus deus spiritus sanctus.

Quomodo dicitur esse Deus pater in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtroque, & singulus & in singulis. E

Et inde est quòd pater dicitur esse in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtroque, & singulus in singulis. *Ca.1.ad medium.* Vnde Augu. in lib. de fide ad Petrum, Propter vnitatem naturalē totus pater in filio & spiritu sancto est, totus quoque spiritus sanctus in patre & filio est. Nullus horum extra quemlibet ipsorum est, propter diuinæ naturæ vnitatem. Ecce hic aperit aliquatenus: non enim plenè potest tantum ab homine reserari arcanum: ex qua intelligentia dicatur singula personarum tota esse in aliis. *Hilarius. In exordio libri.3.* Vnde etiam Hilarius ista interius perquirens in lib.3. de Trin. ait, Affert plerisque obscuritatem sermò Domini cum dicit, Ego in patre, & pater in me est: *Ioan. 14. b.* nec immeritò. Natura enim intelligentiæ humanæ rationem dicti huius non capit, nec exemplum aliquod rebus diuinis comparatio humana præstabit, *Ibidem paulò inferius.*

Sed

Sed quod nō intelligibile est homini, Deo possibile est. Cognoscendū itaq; atq; intelligendū est quid sit illud, Ego in patre & pater in me est: si tamē comprehendere hoc ita vt est valebimus: vt quod natura rerum pati nō posse æstimatur, id diuinæ veritatis ratio consequatur. Patrem ergo in filio, & filium in patre esse, plenitudo in vtroq; diuinitatis perfecta est, quia plenitudo diuinitatis est in filio: quod in patre est, hoc & in filio est: quod in ingenito est, hoc in genito. alter ab altero, & vterq; vnum. Is scilicet qui est nihil habens quod nō sit etiam in eo à quo est, non duo vnus, sed alius in alio: quia nō aliud in vtroq;: vt vnum sint in fide nostra: vterq; non vnus, nec eundem vtrunq;: nec aliud confitemur quia Deum ex Deo natum, nec eundem natiuitas, nec aliud esse permittit. Eandem ergo in vtroq; & virtutis similitudinem, & deitatis plenitudinē confitemur: quia veritas dicit, Ego in patre, & pater in me est. Omnia enim filius accepit à patre: nā si patrem eiusdem qui genuit accepit, neuter ergo perfectus est: deesset enim ei vnde decessit: nec plenitudo in eo erit, qui ex portione cōstiterit. Neuter ergo perfectus est, si plenitudinē suam & qui genuit amittit, nec qui natus est cōsequitur. Fateamur ergo ꝙ pater est in filio, & filius in patre, & Deus in Deo, vt idem Hilarius ait in 7. lib. de Trin. non per duplicem conuenientium generum coniunctionē, nec per insitam capacioris substantiæ naturam: sed per naturæ vnitam similitudinem, per natiuitatem viuētis ex viuente natura: dum res non differt, dum naturam Dei nō degenerat natiuitas, dum non aliud aliquid ex Deo quàm Deus nascitur: dum nihil in his nouum est, nihil alienū, nihil separabile. Ecce his verbis, prout humana permittit infirmitas, aperitur ex quo sensu Christus dixerit se esse in patre, & patrem in se. Ex eodē etiam sensu intelligitur spiritus sanctus esse in vtroq;, & singula ꝑsonarū in singulis: quia scilicet in singulis est eadem plenitudo diuinitatis, & vnita similitudo naturæ: quia nō est maior diuina natura in aliqua harum personarum, sed vnius & indifferentis naturæ sunt hæ tres personæ.

Ibidē paulò inferiùs.

Hilarius ad finem lib. 3.

Ioan. 14. b.

Hilarius ad finem lib. 7.

Ideoque altera in altera esse dicitur, vt prædictum est. Vnde Ambro.pædictorum verborum sententiam nobis aperiens super epistolam.2.ad Corinthios.5.ait per hoc intelligitur pater esse in filio, & filius in patre, quia vna est eorum substantia. Ibi enim est vnitas, vbi nulla diuersitas. Ecce tribus illustrium virorum testimonijs, scilicet. Augustini, Hilarii, atq; Ambrosii in eodem concurrentibus reuelatione spiritus sancti in eis loquentis, piè credere volentibus ostenditur (tamen quasi per speculum & in ænigmate) qualiter accipiendum sit, cum dicitur, pater in filio esse, vel filius in patre, vel spiritus sanctus in vtroq;.

Ambr. to. 5. Explanatione ad. 5. caput. 2. ad Corint. in fine.

1. Cor. 12. d.

Ad id quod cœperat, redit, scilicet vt ostendat quòd magnitudine alius alium non superat. F

Sed iam nunc ad propositum redeamus cœptoque insistamus, ostendentes quòd magnitudine nulla trium personarum aliam superat: quia nulla maior aliis, nec maius aliquid sunt duæ quàm vna, nec tres quàm duæ, nec maior Deus quàm singuli horum, quia singulus horum perfectus est, nec est quo crescat illa perfectio.

Quòd nulla personarum pars est in Trinitate. G

Nec est aliqua trium personarum pars Dei, vel diuinæ essentiæ: quia singula harum verus & plenus Deus est, & tota & plena diuina essentia est: & ideo nulla istarum in Trinitate pars est. Vnde Aug.in lib.3.contra Maximinum hæreticum ait, Putas Deum patrem cum filio & spiritu sancto vnum Deum esse non posse. Times enim ne pater sit pars vnius Dei, qui cōstet ex tribus. Noli hoc timere: nulla enim fit partium in deitatis vnitate diuisio: vnus est Deus pater, & filius & spiritus sanctus, id est, ipsa Trinitas vnus est Deus. Ergo, in quis, Deus pater est pars Dei: absit. Tres enim personæ sunt pater, & filius, & spiritus sanctus, & hi tres quia vnius substantiæ sunt, vnum sunt & summè vnum sunt, vbi nulla naturarum nulla est diuersitas voluntatum.

Aug. 3 principio tom. 6. Cap. 10.

Ibidem paulò inferiùs.

Si enim

Si enim natura vnum essent, & consensione vnum non essent,nō summè vnum essent. Si verò natura dispares essent,non summè vnum essent. Hi ergo tres, quia vnū sunt propter ineffabilem coniunctionem deitatis, qua ineffabiliter copulantur,vnus Deus est.Pars ergo Trinitatis esse nō potest,quicunq; vnus est in tribus.In Trinitate ergo quæ Deus est,& pater Deus est, & filius Deus est,& spiritus sanctus Deus est:simul hi tres vnus Deus. Nec huius Trinitatis tertia pars est vnus, nec maius aliquid duo quàm vnus est ibi:nec maius aliquid sunt omnes quàm singuli:quia spiritalis,non corporalis est magnitudo. Qui potest capere capiat: qui autem non potest,credat,& oret,vt quod credit,intelligat. Verum est enim quod per Prophetam dicitur,Nisi credideritis,nō intelligetis. His verbis apertè ostēdit indifferentem magnitudinem trium personarum. Item in eodem, Tu nempe dixisti vnum Deum nō ex partibus esse compositum,& hoc de patre tantùm vis intelligi. Ille, inquis, virtus est ingenita,simplex:& tamen in hac simplici virtute multa videris commemorare, cùm dicis, Deus Deum genuit,bonus bonū genuit, sapiens sapientē,clemens clementem,potens potentem.Nunquid ergo bonitas & sapientia, & clementia, & potentia tres partes sunt vnius virtutis,quam simplicem esse dixisti?Si dixeris,partes sunt,simplex ergo virtus ex partibus constat. Et simplex ista virtus,te definiente, vnus est Deus:ergo Deum ex partibus compositū esse dicis. Non dico,inquis,non sunt partes.Si ergo in vna persona patris,& illa inuenis quæ plura videntur, & partes non inueneris, quia vnus virtus simplex est:quāto magis pater & filius & spiritus sanctus, & propter indiuiduā deitatem vnus Deus est, & propter vniuscuiusq; proprietatē tres personæ sunt,& propter singulorum perfectionem partes vnius Dei non sunt? Virtus est pater,virtus est filius,virtus est spiritus sanctus.Hoc verum dicis:sed quòd virtutem de virtute genitam,& virtutē de virtute procedentem non vis eadem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidem rectam & catholicam dicis. His verbis

Ibidem paucis interiectis.

Matth. 19.

Esaiæ. 7. b. Aug. ibidē cap. 10. consequenter.

Ibidem ferè continuò ad finē cap. 10.

apertè docetur, quòd tres personæ illæ non sunt partes Dei vel diuinæ essentiæ. Nullaq; illarum Trinitatis pars dicenda est, nec vna aliàs vlla maior aliis.

Cùm dicimus tres personas esse vnam essentiam, nec vt genus de speciebus, nec vt speciem de indiuiduis prædicamus: quia non est essentia genus, & persona species, vel essentia species, & persona indiuiduum. H

Hic adiiciendum est, quòd tanta est æqualitas trium personarum atque indifferens magnitudo, quòd cum dicamus tres personas vnam essentiā vel substantiam, neq; vt genus de speciebus, neque vt speciem de indiuiduis prædicamus, Non enim essentia diuina genus est, & tres personæ species: vel essentia diuina species, & tres personæ indiuidua. Quod Aug. rationibus probabilibus atq; irrefragabilibus apertè demonstrat in. lib. 7. de Trin. dicens, Si essentia genus est, species, autem persona vt nonnulli sentiunt, oportet appellari tres substantias, vt appellantur tres personæ. Sicut cum sit animal genus, & equus species, appellantur tres equi, iidemq; tria animalia. Non enim ibi species pluraliter dicitur, & genus singulariter: vt si diceretur, tres equi sunt vnū animal: sed sicut tres equi speciali nomine, ita tria animalia nomine generali dicuntur. Cum ergo tres personas vnam fateamur esse essentiam, non tres esse essentias, cum tres equi tria animalia dicantur non vnum, patet nomine essentiæ non significari genus, nec nomine personæ speciem.

Augu. post principium capitis 6.

Hic probat quòd non dicitur vt species de indiuiduis. I

Ibidē Aug. subiungit.

Si verò dicunt nomine personæ non specien significari, sed aliquid singulare atque indiuiduum, & nomine essentiæ speciem intelligi: vt persona non dicatur sicut homo, sed quomodo dicitur hic homo: velut Abraham, Isaac, Iacob, vel quis alius qui etiam digito præsens demonstrari possit: sic quoque illos eadem ratio confutabit. Sicut enim dicuntur Abraham, Isaac,

Iacob

Iacob tria indiuidua: ita tres homines, & tria animalia. Cur ergo pater & filius & ſpiritus ſanctus, ſi ſecundum genus & ſpeciem & indiuiduum iſta differrimus, non ita dicuntur tres perſonæ?

Alio modo probat idem. K

Alio quoq; modo idem probat Augu. ſcilicet quòd eſſentia diuina non eſt genus, nec perſonæ ſpecies: vel eſſentia non eſt ſpecies, nec perſonæ indiuidua. Vna, inquit, eſſentia non habet ſpecies, ſicut vnum animal nõ habet ſpecies. Pater ergo & filius & ſpiritus ſanctus nõ ſunt tres ſpecies vnius eſſentiæ diuinæ ergo eſſentia genus non eſt. Sed nec ſpecies, eſt eſſentia diuina & perſonæ indiuidua: ſicut homo ſpecies eſt, indiuidua autem Abraham Iſaac, & Iacob. Si enim eſſentia ſpecies eſt, vt homo: ſicut non dicitur vnus homo eſſe Abraham, Iſaac, & Iacob: ita non dicitur vna eſſentia eſſe tres perſonæ. Non itaq, ſecundum genus & ſpecies ita dicimus.

Lib. & cap. eiſdem paulò inferiùs.

Nec ſecundum materialem cauſam dicuntur tres perſonæ vna eſſentia. L

Notandum etiam quòd eſſentia diuina non eſt materia trium perſonarum, vt Auguſt. in eodem lib. docet, tanquã ſecundum cõmunem eandemq; materiam tres perſonæ dicantur eſſe vna eſſentia: ſicut ex eodem auro ſi fierent tres ſtatuæ, diceremus tres ſtatuas vnum aurũ. Non autem ſic Trinitatem, id eſt, tres perſonas dicimus vnam eſſentiam, & Deum vnum, tanquam ex vna materia tria quędam ſubſiſtant. In ſtatuis enim ęqualibus, plus auri eſt tres ſimul, quàm ſingulæ: & minus auri eſt vna, quàm duæ. In illa verò eſſentia Trinitatis nullo modo eſt ita. Non ergo ſecundum materialem cauſam tres perſonas vnam dicimus eſſe ſubſtantiam vel eſſentiam, ſicut tres ſtatuæ dicuntur vnum aurum.

Idem Aug. Cap. 6. paulò inferiùs.

Ibidem paulò inferiùs.

Nec ita dicitur tres perſonæ vna eſſentia, vt tres homines vna natura, vel vnius naturæ. M

His quoque addendum eſt, quòd tres perſonas non ita dicimus eſſe vnam eſſentiam, vt Auguſt. in eodem ait,

Cap. eodẽ. 6. circa medium.

ait, vel vnius essentiæ: sicut dicimus aliquos tres homines eiusdem sexus, & eiusdem temperationis corporis eiusdemq; animi, vnam esse naturam vel vnius naturæ. Nam in his rebus non tantū est vnus homo, quantum tres homines simul, & plus aliquid sunt homines duo, quàm vnus homo, sicut in statuis esse diximus: at in Deo nō est ita. Non enim maior essentia est pater & filius simul, quàm solus pater vel solus filius: sed tres simul illæ personę æquales sunt singulis. Ex pręmissis patet quòd tres personæ dicuntur diuina essentia: nec secundum materialem causam, vt tres statuæ vnum aurum: nec secundū complexionis similitudinem, vt tres homines vnius naturæ: nec vt genus prædicatur de speciebus, vel vt species de indiuiduis, id est, continens de contentis, maius de minoribus.

Ibidem inferius.

Quæ videntur aduersari prædictis. N

His autem videntur aduersari, quæ quidā sacræ scripturæ tractatores Catholici in suis scriptis tradiderunt. In quibus significari videatur quòd essentia diuina sit quiddam commune & vniuersale velut species, tres verò personæ sint tria particularia tria indiuidua numero differentia. Vnde Ioan. Damas. inter doctores Græcorum maximus in lib. quem de Trinitate scripsit, quem & Papa Eugenius transferri fecit ait, Communia & vniuersalia prędicātur de subiectis sibiipsis particularibus. Commune ergo substantia est, particulare verò hypostasis, id est, persona. Particulare autem dicitur, non quòd partem naturæ habet: sed particulare numero, vt atomus, id est, indiuiduum. Numero enim non natura differre videntur hypostases. Idem in eodem, substantia significat communem & circumplectiuam speciem homo ideo, id est, similium specie, hypostaseon, id est, personarum, vtputa Deus, homo. hypostasis autem indiuiduum demonstrat, id est, patrem, filium, & spiritū sanctum, Petrum, Paulum, & huiusmodi. Ecce apertè dicit substantiam esse vniuersale, hypostasim verò particulare: & quòd Deus est species vt homo, & quòd pater & filius

Ioan. Damascenus lib. 3. de orthodoxa fide cap. 6. in principio.

Lib. 3. ca. 4. in principio.

filius & spiritus sanctus sunt indiuidua, sicut Petrus & Paulus, eo quòd numero differunt: quæ præmissæ sententiæ Aug. penitus contradicere videntur. Quid ergo dicimus ad hæc? Hoc vtiq; dicere possimus atq; debemus, quòd ea quę Aug. tradidit superius, sine omni hæsitatione tenenda sunt.

Quòd sanè possunt intelligi quæ Ioannes dicit. & quomodo ostendit. O

Hæc autem quæ dicuntur, licet in sermonis superficie aliquid à fide alienum resonare videantur, sanè tamen intelligi queunt, piumq; lectorem atq; intellectorem plurimum efflagitant. In quorũ explanatione mallem silens alios audire, quàm loquẽdo maleuolis detrahendi occasionem pręstare. Videtur tamen mihi ita posse accipit, cùm ait, Substantia est commune, & hypostasis est particulare. Non ita hæc accipit cùm de Deo dicantur, vt accipiũtur in philosophica disciplina. Sed per similitudinem eorum quæ à Philosophis dicuntur, locutus est: vt sicut ibi commune vel vniuersale dicitur, quod prædicatur de pluribus, particulare verò vel indiuiduum, quod de vno solo: ita hæc essentia diuina dicta est vniuersale, quia de omnibus personis simul, & de singulis separatim dicitur. Particulare verò singula quęlibet personarum: quia nec de aliis cõmuniter, nec de aliqua aliarum singulariter prædicatur. Propter similitudinem ergo prædicationis, substantiam Dei dixit vniuersale, & personas particularia vel indiuidua. propter hoc idem etiam eandem diuinã essentiam dixit esse speciem communem, & circumplectiuam similium specie personarum: quia sicut hæc species homo de suis prædicatur indiuiduis, velut de Petro & Paulo & alii, nec ista specie differunt, sed conueniunt per omnia: ita Deus de tribus prædicatur personis, quæ in diuinitate non differunt, sed per omnia conueniunt. Hanc ergo similitudinem inter res sempiternas & res temporales perpendẽs Ioannes vniuersalitatis & particularitatis nomina, quæ rebus temporalibus propriè cõueniunt, ad res æternas transtulit: Aug. verò maiorem videns dissimilitudinem

quàm

quàm ſimilitudinem inter res prædictas, ab excellentia Trinitatis, prædicta nomina remouit.

Ex quo ſenſu dixerit perſonas differre numero. P

Quod autem Ioannes dicit hypoſtaſes differre numero, non natura. In eo quòd non differre natura ait, veriſſimè & ſine ſcrupulo loquitur. Quòd vero dicit differre numero, cauendum eſt quomodo intelligatur. Diuerſis enim modis dicuntur aliqua differre numero.

Quibus modis dicantur differre numero, & ſecundum quem modum poſſit conuenire perſonis. Q

Dicuntur enim aliqua differre numero, quando ita differunt vt hoc non ſit illud, nec aliquid quod illud eſt, vel in ipſo eſt: qualiter differunt Socrates & Plato, & huiuſmodi quæ apud Philoſophos dicuntur indiuidua vel particularia. iuxta quem modum non poſſunt dici tres perſonæ differre numero. Dicuntur quoque differre numero, quæ in enumeratione ſiue computatione, non ſibi adiunguntur, ſed à ſe inuicem diſcernuntur, vt cum de aliquibus rebus loquentes dicimus, vna, duæ, tres. & ſecundum hunc modum fortè dixit Ioannes hypoſtaſes, id eſt, perſonas differre numero. Poſſumus enim dicere, pater eſt vnus, & filius ſunt duo, & pater & filius & ſpiritus ſanctus ſunt tres, Et item, Hæc perſona eſt vna, & hæc & illa ſunt duæ, & hæc & illa & alia ſunt tres. Conuenientius tamen tres illę perſonæ proprietatibus tantùm diſtingui dicuntur: de quarũ diſtinct. ſecundum proprietates in ſequenti tractabitur. *Diſtin. 26.* Nunc verò ad inceptum redeamus, quæ dicta ſunt repetentes, vt ſæpius verſando familiarius innoteſcant.

Quòd vna perſona non eſt maior alia, nec tres ſimul quàm vna: & hoc ratione oſtendit catholica. R

Sciendum eſt ergo tantam æqualitatem eſſe Trinitate, vt ait Auguſt. in 8. lib. de Trinit. vt non ſolum pater non ſit maior quàm filius, ſed nec pater & filius ſimul maius aliquid ſint quàm ſpiritus ſanctus, aut quælibet perſona *Aug. cap. 1. in medio.*

personà minus aliquid sit quam ipsa Trinitas. Quod autem ita sit, aliquo modo, si fieri potest, demonstrandum est. Quantũ ergo creator ipse adiuuat, attendamus. Inquit August. in eodem, quomodo in hac Trinitate duæ vel tres personæ non sunt maius aliquid quàm vna earum. *Co.2. in principio.*

Ratione vtitur subtilissima ad ostendendum quòd ita sit. S

Quod ibi magnum dicitur, aliunde magnum non est, quàm eo quo verè est: quia ibi magnitudo ipsa veritas est, & veritas essentia, non ergo ibi maius est quod verius non est. Non autem verius est pater & filius simul, quàm pater solus vel filius. Non ergo maius est aliquid vterque simul quàm singulus eorum. Et quia æquè verè est etiam spiritus sanctus, ideo pater & filius simul non sunt aliquid maius quàm ipse: quia nec verius sunt. Item in essentia veritatis, hoc est verum esse: & hoc est esse. quod est magnum esse. Hoc est ergo magnum esse, quod verum esse. Quod igitur ibi æquè verum est, & æquè magnum est, Quod ergo ibi plus veritatis non habet, non plus habet magnitudinis. Plus autem veritatis non habet, quod verius non est. Non est autẽ verius vna persona quàm alia, vel duæ quàm vna, vel tres simul quàm singula, non ergo plus veritatis habet vna quàm alia, vel duæ q̃ vna, vel tres simul quàm singula. Sic ergo, & ipsa Trinitas non est maius aliquid, quam vnaquæq; ibi persona sed tam magnũ quàm singula: Non enim ibi maior est quæ verior non est, vbi ipsa veritas est magnitudo. Ecce modo cõueniẽti & ratione catholica ostensum est, quomodo indifferens sit magnitudo trium personarũ: quia nec vna maior est alia, nec duæ maius aliquid quam vna nec tres simul maius aliquid qui singula. *Vide Aug. ferè cõtinuò eiusdẽ ca. 2. Ibidẽ paulò inferiùs in fine c. 2. li. 8. de Trin. Ibidem paulò superiùs.*

Quòd Deus non est dicendus triplex, sed trinus. T

Præterea cum Deus dicatur trinus, non tamen debet dici triplex. Ibi enim non est triplicitas, vbi summa est vnitas & indifferens æqualitas vnde August. in

lib.

In medio cap.7. lib.6.de Trin.ait, Non quoniam Deus Trinitas est, ideo triplex putādus est: alioquin minor esset pater solus, vel filius solus, quam simul pater & filius. Cum itaq; tan- *In principio ca.8.eiusdē.* tus est pater solus, vel solus filius, vel spiritus sanctus quātus est simul pater & filius & spiritus sanctus, nullo modo triplex dicendus est Deus. Non enim pater cum *Ibidem pauo inferiùs.* filio & spiritu sancto, maior Deus est, quā singuli eorū: quia non est quo crescat illa perfectio. Perfectus autem est & pater, & filius & spiritus sanctus, & perfectus dicitur Deus singulus eorum. Et ideo Trinitas potius quàm triplex dici debet.

Quòd non est ita in rebus corporeis, vt in Trinitate. V

Aug. lib.6. capit.10. de Trin. in fine. In rebus corporeis non tantum est vna, quantum tres simul, & plus sunt duæ quàm vna res. In Trinitate verò summa tantum est vna persona, quantum tres simul: & tantum sunt duæ, quantum vna: & in se infinitæ sunt, & non est finis magnitudinis earum. Ac per hoc aperitur quod superius dictū est, quomodo singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum in omnibus est, & vnum omnia. Ecce iam ostendimus sufficienter, qualiter in Trinitate aliqua persona aliam non superet magnitudine.

OSTENSO QVOD ALIQVA PERSONARVM ALIAM NON SVPERAT magnitudine, nunc ostendit quod alia non excellit aliam potentia.

Distinct. XX. A

NVNC ostendere restat, quomodo aliqua harum personarū aliā non excellat potētia: vt sicut vna & indifferens est magnitudo trium, ita vna & indifferēs monstretur potētia trium. Sciendum est ergo, quia non est potentior pater filio, nec filius vel pater spiritu sancto: nec maiorem potentiam habent duo vel tres simul, quàm singulus eorum: quia nec plus potest pater & filius simul, quam solus spiritus sanctus.

Nec

Nec hi tres plus possint, quā singulus eorum: quia omnipotentiā quam habet pater, & filius accepit nascēdo, & spiritus sanctus procedēdo, qđ Aug. rationibus & authoritatibus probabiliter astruit in li. 3. contra Maximinum, qui dicebat patrē meliorem ac potentiorē filio. *Aug. c. 14. lib. 3. contra Maximinū, post medium.*

Quòd non potest minus filius quàm pater. B

Nihil, inquit, patre minus habet ille qui dicit, Omnia quę habet pater, mea sunt. Nam si minus habet in potestate aliquid q̄ pater, non sunt eius omnia quæ habet pater. Sed eius sunt omnia, quæ habet pater: tantā ergo habet potestatem filius, quātā pater æqualis ergo est patri. Non enim pōt qui accepit, inæqualis esse ei q dedit. Tu aūt hoc de potētia sapis, quod potēs sit filius, sed potentior pater: vt secundū doctrinā vestram potēs potentem potuerit generare vel gignere, & non omnipotens omnipotentem. Habet ergo pater omnipotentiā quam non habet filius: & si hoc est, falsum est quod ait filius, Omnia quæ habet pater, mea sunt. *Ibidē c. 14. inferius. Ibidem paulo superiùs. Ibidē c. 12. in principio.*

Hoc verum fatebatur hæreticus, ex quo progrediebatur ad falsa. C

Sed, inquis, pater à nemine potentiā accepit, filius autē à patre. Fatemur & nos filiū accepisse potētiā ab illo de quo natus est potens: patri verò potentiā nullus dedit, quia nullus eū genuit. Gignēdo enim dedit pater potentiam filio, sicut omnia quæ habet in substantia sua gignendo dedit ei quem genuit de substantia. *August. ibidem ferè cōtinuò ca. 12.*

Quæstio Augustini, qua arctat hæreticum. D

Sed quæritur, vtrum ei tantam quanta ipsi est, potentiam pater filio dederit, an minorem. Si tantam, non solum potentem, sed etiam omnipotentē genuisse omnipotens intelligitur: si verò minorem, quomodo omnia quæ habet pater, filii sunt? Si patris oīpotentia, filii nō est, non omnia proculdubio quę habet pater, filii sunt. At omnia quæ habet pater, filii sunt: omnipotētia ergo patris etiam est filii. non est ergo pater potentior filio. *Ibidem consequenter.*

Aliter probat filium æqualem patri. E

Item alio modo probat filium æqualem patri cōtra Maximinū, ita dicens, Tu dicis quod pater genuit filium *Aug. c. 18. post mediū.*

I mino-

minorē seipso, in quo & patri derogas: qui si filium vni cum minorem genuit, aut non potuit, aut non voluit gignere æqualem. Si dicis quia non voluit, eum inuidū esse dixisti: si autem non potuit, vbi est omnipotentia Dei patris. Prorsus ad hunc articulum res colligitur, vt Deus pater æqualē sibi gignere filium, aut nō potuerit, aut noluerit. Si non potuit, infirmus: si noluit, inuidus inuenitur. Sed vtrunq; hoc falsum est: patri ergo filius verus æqualis est. Genuit ergo pater sibi æqualem filiū, & ab vtroq; procedit vtrique æqualis spiritus sanctus. Si enim formam suam (vt ait Aug. cōtra eundem) pater in vnico filio plenā gignere potuit, nec tamen plenam genuit, sed minorem, cogimini patrem inuidum dicere. Plenum ergo Deum, & æqualem sibi genuit filium.

Aug. cap. 7. eiusdē lib. 3. contra Maximinum. Lib. 3. c. 15. in principio.

Per simile ostendit, ꝙ non minorem pater filium genuit. F

Hoc autem per similitudinem humanam ita esse demonstrat, inquiens, Homo pater si potuisset, æqualē filium genuisset. Quis ergo audeat dicere quòd hoc omnipotens non potuit? Addo etiam, si posset homo, maiorem melioremq; seipso gigneret filium. Sed maius vel melius Deo quicquam esse non potest. Deus ergo cur non æqualem (vt ais) filium genuit: cui nec anni necessarii fuerunt, per quos adimpleretur æqualitas, nec omnipotentia defuit? An forte noluit: ergo (quod absit) inuidit. Sed non inuidit: æqualem ergo genuit filium. Credamus ergo filium ei esse æqualem.

Lib. 3. c. 18. in medio. Aug. ca. 15. lib. eiusdē 3. contra Maximinū ad finē. Tom. 6.

Opinionem hæretici ponit, vt destruat. G

Sed forte dicis, eo ipso pater est maior filio, quia de nullo genitus, genuit tamen æqualem. Ad quod cito respondebo: Immo ideo non est pater maior filio, quia æqualem sibi genuit. Originis enim quæstio ista est, quis de quo sit: æqualitatis autem, qualis aut quantus sit, quod est dicere. Ad Originem pertinet quæstio qua quæritur, quis de quo sit: ad æqualitatem vero illa qua quæritur, qualis aut quantus quis sit. Nec cum dicitur filius a patre genitus, ostenditur inęqualitas substantię, sed ordo naturę, nō quo alter prior esset altero, sed quo alter est ex altero. Non ergo secundum hoc ꝙ pater

genuit,

genuit, & filius genitus est, vel spiritus sanctus ab vtroque procedit equalitas vel inæqualitas ibi existit: quia nō secundū hoc alia persona alii æqualis vel inæqualis dicitur. Ecce æqualitas, Trinitatis, & vna eademq; substantia, quantum breuirer potuimus, demonstrata est insuperiribus: qualiter, scilicet aliqua triū personarum quamlibet aliam nec eternitate, nec magnitudine, nec potentiam excellat.

QVAERITVR QVOMODO POSSIT DICI SOLVS PATER, VEL SOLVS FIlius, vel solus spiritus sanctus, cum sint inseparabiles.

Distinct. XXI. A

HIc oritur quæstio trahens originem ex prædictis. Dictum est enim suprà, quòd tantus est solus pater, vel solus filius, uel solus spiritus sanctus, quantum simul illæ tres: & quòd duæ uel tres personæ simul non sunt maius aliquid, quàm una persona sola. Ideo quærit Augu. in 6. lib. de Trin. quomodo hæc sanè dici possint, cù in nec pater sit solus, nec filius, nec spiritus sanctus: sed semper & inseparabiliter & filius cum patre, & pater cum filio, & spiritus sanctus cum utroque. Inseparabiles enim sunt hæc tres personæ. Ad quod respondet Aug. in eodē. Solum deū patrē dicimus, non quia separatur à filio uel à spiritu sancto: sed hoc dicentes significamus, quia illi simul cū eo non sunt pater: Solus enim pater, pater est. Quod non dicitur quia ipse sit solus. i. sine filio uel spiritu sancto, sed per hoc filius uel spūs sanctus à paternitatis consortio excluduntur. Ita & cùm dicitur, solus filius filius est, uel solus spūs sanctus est spiritus sanctus, non diuiditur filius à patre, uel spūs sanctus ab utroq;, sed à consortio filialis proprietatis excludūtur pater & spūs sanctus, & à cōsortio processibilis proprietatis pater & filius. Cùm ergo dicitur, tātus est solus pater quantū simul illi tres, per hoc ꝙ dicitur solus, non separatur pater ab aliis: sed hic est sensus; solus pater, id est, pater qui ita pater est, ꝙ nec filius nec spiritus sanctus, tantus est, &c. Similiter

Distinct. 19.

Aug cap. 7. lib. 6.

Aug. in fine cap. 7. lib. 6.

In principio cap. 8. lib. 6.

intellige cùm dicitur, solus est filius, vel solus est spiritus sanctus. Solus ergo pater dicitur, vt ait August. in eodem, quia non nisi ipse ibi pater est: & solus filius, quia non nisi ipse ibi filius est: & solus spiritus sanctus, quia non nisi ipse ibi spiritus sanctus est.

Aug. ĩ principio cap. 9. eiusdẽ li. 6.

Vtrum possit dici, solus pater est deus, solus filius est deus vel solus spiritus est deus: vel pater est solus deus, vel spiritus sanctus est solus deus. B

Post hęc quæritur, vtrum sicut dicitur, solus pater est pater, vel solus filius est filius: ita possit dici, solus pater est deus, vel solus filius est deus, ita & de spiritu sancto: Aut pater est solus deus, filius est solus deus. Ad quod dicimus, quia pater & filius & spiritus sanctus dicitur, & est vnus deus: & hæc trinitas simul propriè dicitur esse solus deus, sicut solus sapiens, solus potens. Sed nõ videtur debere dici à nobis, verbis nostris vtentibus, nisi vbi sermo auctoritatis occurit, solus pater est, Deus, vel pater est solus Deus, ita de filio & spiritu sancto dicimus: Vnde Aug. in 7. li. de Trin. ait, Qm̃ ostẽdimus quomodo posset dici solus pater vel solus filius, considerranda est illa sententia qua dicitur, Non esse solum patrem Deum verum solùm, sed patrem & filium & spiritum sanctum, Ecce habes, quia non solus pater dicendus est esse verus Deus. Item in eodem, Si quis interrogat vtrum pater solus sit Deus, quomodo respondebimus non esse: nisi fortè dicamus, ita esse quidem patrẽ Deum, sed non eum esse solum Deum. Esse autem solum Deum dicamus patrem & filium & spũm sanctum Ecce & hic habes, quia pater non debet dici solus Deus, atque hic solum in parte subiecti tantum accipere quidam volunt: in parte vero prædicati si sit, concedunt quòd pater est solus Deus. Sed ex verbis Augu. videtur ostendi, quòd propriè solus Deus dici debeat tota Trinitas, Et hæc Trinitas, vt ait August. contra Maximinum, intelligitur cum Apostolus dicit, Beatus & solus potens. & ibi, Soli sapienti Deo, & ibi, Inuisibili soli Deo. Non enim de solo patre hæc accipienda sunt, vt contendebat

1. Ad Tim. 6. d.

Cap. 9 li. 6. in principio.

Augu. ibidẽ c. 9. li. 6. continuò.

Aug. c. 9. li. 3. in principio contra Maximinũ

debat Maximinus & alii hæretici. sed de Trinitate. Sicut & illuc, Solus habet immortalitatem: quia secundum rectam fidem, ipsa Ttinitas est vnus solus Deus, beatus, potens, sapiens, inuisibilis. Vnde Aug. in eodem. Cum vnus Deus sit Trinitas, hæc sit nobis solutio quæstionis, vt intelligamus solum Deum sapientem, solum potentem, patrem & filium & spiritum sanctum, qui est vnus & solus Deus. *hæreticum To. 6.* *Ad principium lib. 3. contra eundem Maximinum.*

Quomodo dicitur Trinitas solus Deus, cum ipsa sit cum spiritibus & animabus sanctis. C

Sed iterum quæritur, quomodo ipsam Trinitatem dicimus solum Deum, cum sit cum spiritibus & animabus sanctis. Ad quod respondet Aug. in 6. lib. de Trinit. dicens, Trinitatem dicimus Deum solum, quamuis semper sit cum spiritibus & animabus sanctis: sed solum dicimus, quia non aliud quàm ipsa Trinitas Deus est. Non enim illi cum illa Deus sunt, vel aliqua alia: sed ipsa Trinitas tantum, non illi vel alia Deus est. *Ca. 7. i fine.*

Et si de patre solo prædicta dicerentur, non tamen excluderetur filius. & spiritus sanctus. D

Veruntamen vt ait Aug. etsi de solo patre prædicta dicerentur, non tamen excluderetur filius vel spiritus sanctus, quia hi tres vnum sunt, sicut in Apocalypsi de filio legitur, quòd habet nomen scriptum quod nemo scit nisi ipse: non enim inde separatur pater vel spiritus sanctus. Et cum dicitur, Nemo nouit patrem nisi filius, non inde separatur pater vel spiritus sanctus, quia inseparabiles sunt. Aliquando etiam nominantur pater & filius, & tacetur spiritus sanctus: vt veritas ad patrem loquens ait, Vt cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum, esse vnum verum Deum. Cur ergo (inquit Aug.) tacuit de spiritu sancto? quia consequens est vt vbicunque nominatur vnus, sicut pater & filius, tanta pace vni adhærens intelligatur etiam ipsa pax, quamuis non commemoretur: vno ergo istorum nominato, etiam reliqui intelliguntur. quod in pluribus scripturæ locis occurrit. *Aug. in principio ca. 13. li. 3. contra Maximinū.* *Li. 6. de Trinitate. ca. 9. in medio.*

DE NOMINVM DIFFERENTIA QVIBVS VTIMVR LOQVENTES DE DEO.

Distincti. XXII. A

Post prædicta nobis differendum videtur de nominum diuersitate, quibus loquentes de vnitate ac Trinitate ineffabili vtimur. Deinde demonstrandum est, quibus modis de ea aliquid dicatur. Illud ergo præcipuè teneamus, quædam esse nomina distinctè ad singulas personas pertinentia, vt ait. Augu. in 9. lib. de Trin. quæ de singulis tantum dicuntur personis: Quædam vero vnitatem essentiæ significantia sunt, quæ & de singulis sigillatim, & de omnibus communiter dicuntur. Alia verò sunt quæ translatiuè ac per similitudinem de Deo dicuntur. Vnde Ambr. in 2. lib. de Trin. ait, Quò purius niteat fides, tripartita videtur deriuanda distinctio. Sunt enim nomina quædam, quæ euidenter proprietatem personamq; deitatis ostendunt: Et sunt quædam, quę perspicuam diuinæ maiestatis exprimunt veritatem. Alia vero sunt quæ translatiuè & per similitudinem de Deo dicuntur. Proprietatis itaque indicia sunt, generatio, filius, verbum, & huiusmodi: Vnitatis uerò æternæ, sapientia, uirtus, & ueritas, & huiusmodi, Similitudinis uerò, splendor, character, speculum, & huiusmodi.

Aug lib. 5. de Trin. hac tradit.

Amb. i principio prologi li. 2. de fide. Tom. 2.

Præmissis addit quædam esse nomina, quæ temporaliter Deo conueniunt, & relatiuè dicuntur. B

His adiiciendum est, quædam esse nomina, ut Aug. ait in 5. lib. de Trin. quæ ex tempore deo conueniunt, & relatiuè ad creaturam dicuntur: quorum quædam de omnibus dicuntur personis, ut dominus, creator, refugium: quædam autem non de omnibus, ut donatus, datus, missus.

Augu. cap. 16 & vltimo li. 5. per totum.

De hoc nomine trinitas addit. C

Præterea est unum nomen quod de nulla persona sigillatim dicitur, sed de omnibus simul, id est trinitas: quod non dicitur secundum substantiam, sed quasi collectiuum pluralitatem designat personarum.

De

De aliis nominibus quæ temporaliter Deo congruunt, & non relatiuè dicuntur. D

Sunt etiam quædam nomina quæ ex tempore deo conueniunt, nec relatiuè dicuntur, vt humanatus, incarnatus,& huiusmodi. Ecce sex nominum differentias assignauimus,quibus utimur loquentes de deo:de quibus singulis agendum est.

Quod nomina quæ ad singulas pertinent personas,propriè relatiuè dicuntur:ea verò quæ vnitatem essentiæ significat, ad se dicuntur, & de singulis, & de omnibus communiter dicuntur personis,& singulariter non pluraliter in summa accipiuntur. E

Sciendum est ergo, quod illa quæ propriè ad singulas personas pertinent,relatiuè adinuicem dicuntur sicut pater & filius, & utriusque donum spiritus sanctus. Ea uerò quæ unitatem essentiæ significant, ad se dicuntur:& ea quæ ad se dicuntur, substantialiter utiq; dicuntur, & de omnibus cõmuniter, & de singulis sigillatim dicuntur personis: & singulariter non pluraliter accipiuntur in summa, ut Deus bonus,potens,magnus,& huiusmodi. Quæ autem relatiuè dicuntur,substantialiter non dicuntur. unde August. in 4. lib. de Trin. ait, Quicquid ad se dicitur,præstantissima & diuina sublimitas substantialiter dicitur. Quod aũt ad aliquid dicitur, non substantialiter dicitur, sed relatiuè. Tantaq; est uis eiusdem substantiæ in patre & filio & spiritu sancto,ut quicquid de singulis ad seipsos dicitur, non pluraliter in summa, sed singulariter accipiatur. Dicimus enim pater est Deus,& filius est Deus,& spiritus sanctus est Deus:quod secundũ substãtiam dici nemo dubitat. Non tamen dicimus hãc Trinitatem esse tres Deos, sed unum Deũ.Ita dicitur pater magnus, filius magnus, & spiritus sanctus magnus:nõ tamen tres magni, sed unus magnus.Ita etiam omnipotens pater,omnipotẽs filius, omnipotens spiritus sanctus:non tamen tres omnipotentes,sed vnus omnipotens.Quicquid ergo ad seipsum dicitur Deus,& de singulis personis similiter dicitur, &

Aug. i principio cap. 4. li. 5. de Trinitate.

Ibidem paulò inferius.

simul de ipsa Trinitate, non pluraliter, sed singulariter dicitur. Et quoniam non est aliud Deo esse, & aliud magnum esse, sed idem est illi esse quod est magnum esse: propterea sicut non dicemus tres essentias, sic non dicimus tres magnitudines, sed vnam essentiam, & vnam magnitudinem.

Ibidem cõtinuo in fine c.8. eiusdẽ. lib. 5.

Quod deus magnus est ea magnitudine qua Deus est: sic de bonitate, & de omnibus quæ secundum substantiam dicuntur. F

Deus enim non est magnus ea magnitudine, quæ nõ est quod ipse, vt quasi particeps eius sit: alioquin maior esset illa magnitudo quàm Deus. Deo autem non aliquid maius: ea ergo magnitudine magnus est qua ipse est. Ideòque nec tres magnitudines dicimus, sed vnam magnitudinem, nec tres magnos, sed vnum magnum: quia non participatione magnitudinis Deus magnus est, sed seipso magno magnus est, quia ipse est sua magnitudo. Ita & de bonitate, & æternitate, & omnipotentia Dei dicendum est, & de omnibus omnino quæ de Deo possunt pronuuciari substantialiter: quibus ad seipsum dicitur, non translatiuè ac per similitudinem, sed propriè, si tamẽ de illo propriè aliquid ore hominis dici potest. Ecce apertè docuit, ꝙ nomina vnitatem diuinæ maiestatis significantia, & ad se dicuntur de Deo, id est sine relatione, & de omnibus personis communiter, & de singulis diuisim dicuntur: nec pluraliter, Sed singulariter in summa accipiuntur. Illa vero nomina quę propriè ad singulas pertinent personas, relatiuè, non substantialiter dicuntur. Quod enim propria singula in Trinitate persona dicitur, vt ait August. in eodem, nullo modo, ad seipsum, sed ad aliam inuicem, vel ad creaturam dicitur. Et ideo relatiuè, non substantialiter dici, manifestum est,

Aug. lib. de Trin. 5. c. in medio.

Aug. c. 11. eiusdem lib. 5. de Trini. continuè.

DE HOC NOMINE QVOD EST PERSONA QVOD CVM SECVNDVM substantiam dicatur: tamen pluraliter non singulariter in summa accipitur.

Distinct. XXIII.

A

PRædictis adiiciendum est, ꝙ cum omnia nomina quæ secundum substantiam de Deo dicuntur, singulariter & non pluraliter de omnibus in summa dicantur personis, ut supra ostensum est: est tamē vnum nomen. s. persona, quod secundum substantiam dicitur de singulis personis, & pluraliter non singulariter in summa accipitur. Dicimus enim pater est persona, filius est persona, spiritus sanctus est persona, & hoc secundum substantiam dicitur: Nec tamen dicitur, pater & filius & spiritus sanctus sunt vna persona, sed tres personæ. Hoc ergo nomen excipitur à prædicta regula nominum, quæ secundum substantiā de Deo dicuntur, quia cum hoc ad se dicatur, & secundum substantiam, pluraliter tamen, non singulariter in summa accipitur.

Auctoritas ꝙ persona ad se dicatur & secundū substantiā. B

Quod autē persona secundum substantiam dicatur, Augu. ostendit in 7. lib. de Trin. dicens, Non est aliud Deo esse, aliud personam esse, sed omnino idem. Item in hac Trinitate cum dicimus personam patris, nō aliud dicimus quàm substantiam patris. Quocirca vt substantia patris ipse pater est, non quo pater est, sed quo est ita & persona patris, non aliud quàm ipse pater est. Ad se quippe dicitur persona, nō ad filium vel spiritum sanctum: sicut ad se Deus dicitur & magnus, & bonus & iustus & huiusmodi. Et quemadmodum hoc illi est esse, quod Deum esse, quod magnum esse, quod bonū esse: ita hoc est illi esse, quod personam esse. Ecce expresse habes, ꝙ persona secundum substantiam dicitur: vt cum dicitur, pater est persona, hic sit sensus, pater est diuina essentia. Similiter cum dicitur, filius est persona, spiritus sanctus est persona, id est, essentia diuina.

Augu. ca. 6. ad principiū. Ibidem paulò inferius.

Cur

Cur pater & filius & spiritus sanctus non dicantur vna persona, vt vna substantia, & vnus Deus. G

Ideo oritur hic quæstio difficilis quidem, sed non inutilis: qua quæritur, Cur non dicantur hi tres vna persona, sicut vna essentia, & vnus Deus. Quam quæstionē Augu. diligenter tractat, atq; congrue explicat in. 7. lib. de Trin. ita dicens, Cur non hæc tria simul vnam personam dicimus, sicut vnam essentiam & unum Deum, sed dicimus tres personas: cum tamē tres Deos, aut tres essentias non dicamus? Quia volumus vel vnum aliquod vocabulum seruare huic significationi qua intelligitur Trinitas, ne omnino taceamus interrogati quid tres essent, cum tres esse fateamur. Cum ergo quæritur quid tres, vt ait August. in libr. 5. de Trin. magna prorsus inopia humanum laborat eloquium: dictum est tamē tres personæ, non vt illud diceretur, sed ne taceretur omnino. Non enim rei ineffabilis eminentia hoc vocabulo explicari valet. Ecce ostendit qua necessitate dicatur pluraliter personæ, videlicet vt hoc vno nomine quærentibus de tribus respondeamus.

Cap. 9. eiusdem cōtinuò

Solutio.

Aug. cap. 9. in fine li. 3. de Trin.

Qua necessitate dictum sit tres personæ à Latinis, & à Græcis tres hypostases vel substantiæ. D

Qua necessitate non solum Latinus sermo, sed etiam Græcus eadem penè super hac re laborans nominum penuria coartatur. Vnde Aug. quid à Græcis vel Latinis necessitate de ineffabili Trinitate dictum sit aperiens. in 7. li. de Tri. ait, Loquēdi causa de ineffabilibus, vt fari aliquo modo possemus, dictum est à Græcis, vna essentia, tres substātię, id est, vna vsia, tres hypostases. aliter enim Græci accipiunt substantiam quàm Latini. A Latinis autem dictum est, vna essentia vel substantia. tres personę: quia non aliter in sermone nostro, id est. Latino essentia quàm substantia solet intelligi. Et vt intelligatur saltem in ęnigmate, placuit ita dici, vt cū quæreretur quid tria sint, aliquid diceretur: quę tria esse fides vera pronunciat, cū & patrem non dicit esse filium, & spiritum sanctum, scilicet donum Dei, nec patrem dicit esse nec filium. Cum ergo quęritur quid tria vel quid tres, conferimus

Ca. 4. ī principio.

rimus nos ad inueniendum aliquod nomen, quo complectamur hęc tria. Neque occurrit animo: quia supereminentia diuinitatis, vsitati eloquii facultatem excedit. Verius enim cogitatur Deus, quàm dicitur: & verius est, quàm cogitatur.

Quid hoc nomine tres significetur. E

Pater ergo & filius & spiritus sanctus, quoniam tres sunt, quid tres sint quæramus, quid commune habeant. Non enim possunt dici tres patres, quia tantùm Pater ibi pater est: nec tres filii cũ nec pater ibi sit filius nec spiritus sanctus: nec tres spiritus sancti, quia spiritus sanctus propria significatione, qua donum Dei dicitur, nec pater est, nec filius. Quid ergo tres? Si tres personæ esse dicũtur, cõmune est eis id quod persona est, Certè enim quia pater est persona, & filius est persona, & spiritus sanctus est persona, Ideo tres personę dicuntur. Propterea ergo dicimus tres personas, quia cõmune est eis id quod persona est. Ex prędictis apertè intelligi potest, qua necessitate dictum sit à Latinis tres personæ, cum persona secundum substantiam dicatur. Vnde & tribus commune est id quod persona est, id est, hoc nomen persona. *Ibidem c.4. Inferiùs.* *Ibidē paulò inferiùs.*

Quare non dicimus tres Deos esse, patrem & filium & spiritum sanctum, vt dicimus tres personas, cum id quod Deus est sit eis commune: quia pater est Deus, & filius est Deus, & spiritus sanctus est Deus. F

Sed quæritur hic, cum dicamus patrem & filium & spiritum sanctum esset tres personas, quia commune est eis quod persona est, id est, quia pater est persona, & filius est persona, & spũs sanctus est persona: cur non dicamus similiter tres Deos, cum & pater sit Deus, & filius sit Deus, & spiritus sanctus sit Deus. Quia scilicet illud scriptura contradicit: hoc autem, & si non dicit, non tamen contradicit. unde August. hanc mouens quæstionem atque definiens in libr. 7. de Trin. ait, Si ideo dicimus patrem & filium & spiritum sanctum esse tres personas, quia cõmune est eis id quod persona est: *Aug. in eodem lib. 7. paulò inferiùs.*

cur

cur non etiam tres deos dicimus? Certè, vt prædictum est, quia pater est persona, & filius est persona, & spiritus sanctus est persona, ideo tres personæ dicuntur. Quia ergo pater est Deus, & filius est Deus, & spūs sanctus Deus, cur non dicuntur tres dii? Ecce proposuit hanc quæstionem: attende quid respondeat subdens, An ideo non dicuntur tres dii, quia scriptura non dicit tres deos? Sed nec tres personas alicui scripturæ textus commemorat. An ideo licuit loquendi & disputandi necessitate tres personas dicere, non quia scriptura dicit, sed quia scriptura non contradicit? Si autem diceremus tres deos, contradiceret scriptura dicens, Audi Israel, Deus tuus Deus vnus est. Ecce absolutio quæstionis, quare potius dicamus tres personas quàm tres Deos: quia scilicet illud non contradicit scriptura.

Aug. ca. eodem. 4. paulò inferiùs. *Deutor. 6. a.* *Libro & ca. eisdem continuò.*

Alia quæstio, cur non dicimus tres essentias, vt tres personas, cum scriptura non contradicat. G

Verum & hic alia emergit quæstio, quam August. consequenter annectit dicens. Cur inquit, & tres essentias non licet dicere: quod similiter scriptura sicut non dicit, ita non contradicit? At si dicis quòd propter vnitatem Trinitatis non dicuntur tres essentiæ, sed vna essentia: quæro, cur non propter eandem vnitatem Trinitatis dicantur vna persona, & non tres personæ. Vt enim est illis commune nomen essentiæ, ita vt singulus quisque dicatur essentia: sic illis commune est personæ vocabulum. Quid igitur restat, nisi vt fateamur loquendi necessitate à Græcis & Latinis parta hæç vocabula aduersus insidias vel errores hæreticorum. Cumque conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quòd in secretario mentis de Deo tenet, siue per piam fidem, siue per qualemcunque intelligentiam, timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa æqualitate vlla diuersitas. Rursum non poterat dicere, non esse tria quædam, quòd quia dixit Sabellius, in hæresim lapsus est, Quæsiuit ergo quid tria diceret, & dixit tres personas, siue tres substantias secundum Græcos.

Ibidem paulò inferiùs. *Ibidē paulò interiectis.* *Ibidem continuò.*

Sicut nos dicimus tres personas, ita Græci tres substantias, quas dicunt hypostases, aliter accipientes substantiam quàm nos. H

Quod enim de personis secundum nostram, hoc de substantiis secundum consuetudinem Græcorum oportet intelligi. Sic enim illi dicunt, tres substantias unam essentiam, id est, tres hypostases unam vsiam, quemadmodum nos dicimus tres personas unam essentiam uel substantiam. Quanquam & illi si uellent, sicut dicunt tres substantias tres hypostases, possent dicere tres personas tria πρόσωπα. Illud autem maluerunt dicere: quia fortasse secundum linguæ suæ consuetudinem aptius dicitur. *Ibidem in principio ca. 4. & post mediũ eiusdẽ. Cap. 6. lib. eiusdẽ 7. in principio.*

Quòd in Trinitate non est diuersitas, nec singularitas, vel solitudo: sed vnitas, & Trinitas, & distinctio, & identitas. I

Iam sufficienter, ut puto, ostensum est, quia necessitate dicamus tres personas, & quare non similiter tres Deos uel essentias: quia. s. in altero obuiat scriptura, in altero diuersitatis intelligentia, quia ibi nulla penitus est diuersitas, sicut nec singularitas vel solitudo, sed unitas & trinitas. Vnde Aug. in lib. 7. de Trin. ait, Humana inopia quærens quid diceret tria, dixit tres personas uel substantias. Quibus nominibus non diuersitatem uoluit intelligi, sed singularitatem noluit: ut non solùm ibi unitas intelligatur ex eo quòd dicitur una essentia, sed Trinitas, ex eo quòd dicuntur tres personę. Hilarius quoque in lib. 7. de Trin. ait: Dominus dicit, Qui me uidet, uidet & patrem. Cum hoc dicitur, excluditur singularitas, atque unici, idest solitarii intelligentia. Nam nec solitarium, sermo significat, & indifferentem tamen naturam professio docet. Visus est enim in filio pater per naturæ vnitam similitudinem. Vnũ sunt enim natus & generans: vnum sunt, neque vnus. Non itaque solitarius filius est, nec singularis, nec dispar. Item in eodem, Sicut in patre & filio credere duos deos impiũ est, *Cap. 4. ad finem. Hilarius ad finem lib. 7. Ioan. 4. b. Paulo inferius.*

Tomo.4. quaest. 122. Ambrof. ad finem. Libr.5.c.2. Et cap. 1.li. 2.eiusdē ad principium, Tomo.2.

est, ita patrem & filium singularem Deum prædicare, sacrilegum est. Nihil in his nouum, nihil diuersum, nihil alienum, nihil separabile est, De hoc etiam Augu. in libro quæstionum veteris ac nouæ legis ait, Vnus est Deus, sed non singularis. Item Ambros. in lib. de fide ait, Quod vnius est substantiæ, separari non pōt: & si non sit singularitatis sed vnitatis Deus vnus cum dicitur, nequaquam deitatis Trinitatem excludit: & ideo non quod singularitatis, sed quod vnitatis est prædicatur. Ecce ex prædictis ostenditur, quia nec singularis, nec diuersus, nec vnicus vel solitarius cōfitendus est Deus: quia singularitas vel solitudo personarum pluralitatem excludit, & diuersitas vnitatem essentiæ tollit. Diuersitas inducit separationem diuinitatis, singularitas adimit distinctionem Trinitatis. Ideo Ambros. in 2. lib. de fide ait, Non est diuersa nec singularis æqualitas, nec iuxta Sabellianos, patrem filiumque confundens: nec iuxta Arrianos, patrem filiumq; secernens. Pater enim & filius distinctionem habēt, separationem uerò non habent. Item in eodem, Pater & filius diuinitate sunt unum, nec est ibi substantiæ differentia, nec ulla diuersitas: alioquin quomodo unum Deum dicimus? diuersitas enim plures facit. Constat ergo ex prædictis, quia in Trinitate nulla est diuersitas: si tamen aliquando in scriptura inuenitur dictum, tres diuersæ personæ, & huiusmodi. diuersas dicit distinctas.

Cap.2.in fi. — *Ambr.c.2. in medio li. 1.de fide.*

Quòd non debet dici Deus multiplex. K

Et sicut in Trinitate non est diuersitas, ita nec multiplicitas: & ideo non dicendus Deus multiplex, sed trinus & simplex. Vnde Ambros. in 1. lib. de fide ait, Est in patre & filio non discrepans, sed una diuinitas: nec confusum quod unū est, nec multiplex esse potest quod indifferens est. Multiplex itaque Deus non est.

Li.1.de fide cap.eodē secūdo paulo superius.

QVID SIGNIFICETVR HIS NOMINIBVS VNVS VEL VNA, DVO VEL duæ, tres uel tria, trinus uel Trinitas, plures uel pluralitas, distinctio uel distinctæ, cùm his utimur de Deo loquentes.

Distinct. XXIIII. A

HIc diligenter inquiri oportet, cùm in Trinitate non sit diuersitas uel singularitas, nec multiplicitas uel solitudo, quid significetur his nominibus, scilicet unus uel una, duo uel duæ, tres uel tria, trinus uel Trinitas, plures uel pluralitas, distinctæ uel distinctio: cùm dicitur, unus Deus, duæ personæ, uel tres personæ plures persone distinctę sunt personæ. uel cum dicitur, distinctio personarum, pluralitas personarum, Trinitas personarum, & huiusmodi. Videmur enim hoc dicentes, numerorum quantitates, & rerum multitudinem uel multiplicitatē in Deo ponere. Quid ergo ista ibi significent, ipso de quo loquimur aperiente, insinuare curemus.

Quid significetur per nomen numerale cum loquitur de diuinis.

Magis illa dicuntur ad excludendum ea quæ non sunt in Deo, quàm ad ponendum aliqua. B

Si diligenter premissis auctoritatum uerbis intendimus, ut dictorum intelligentiam capiamus, magis uidetur horum uerborum usus introductus ratione remouendi atque excludendi à simplicitate deitatis quę ibi non sunt, quàm ponendi aliqua.

Hic non tenetur.

Quid per vnum significetur cum dicitur, vnus Deus. C

Cum enim dicitur, unus Deus, multitudo deorum excluditur, nec numeri quantitas in diuinitate ponitur: tanquam diceretur, Deus est, nec multi sunt uel plures dii. unde Ambrosi. in libro de fide ait, Cùm unum dicimus Deum, unitas excludit numerum Deorum: nec quantitatem in Deo ponit, quia nec numerus nec quātitas ibi est.

Lib. 1. ca. 2. ante mediū

Quo sensu dicitur vnus est pater, vel vnus est filius. D

Similiter cum dicitur, unus est pater, uel unus est filius, & huiusmodi: ratio dicti hęc est, quòd nō sunt multi patres

ti patres, uel multi filii, ita & de similibus. Item cum dicimus plures esse personas, singularitatem atque solitudinem excludimus, nec diuersitatem nec multiplicitatem ibi ponimus: quasi diceretur, Sine solitudine ac singularitate personas confitemur. Vnde Hilarius in 4. lib. de Trin. sic ait, Dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Quæro nũc, an solum Deum sibi locutum existimes, an hunc sermonem eius intelligas ad alterum extitisse. Si solum fuisse dicis, ipsius voce argueris, dicentis, Faciamus, & uostram. Sustulit enim singularitatis ac solitudinis intelligentiam professio cõsortii: quia aliquod consortium esse non potest ipsi solitario, neque solitudo solitarii recipit Faciamus: nec alieno à se diceret, Nostram. Attende lector his uerbis, & vide, quia nomine consortii pluralitatem significauit. professio ergo consortii, est professio pluralitatis: quam professus est dicens, Faciamus, & nostram. pluraliter enim vtrunque dicitur. Sed hac professione pluralitatis non diuersitatem vel multitudinem posuit, sed solitudinem & singularitatem negauit. Sic ergo cùm dicimus plures personas vel pluralitatem personarum, singularitatis & solitudinis intelligentiam excludimus.

Hilarius ante medium lib.4.

Ibidem paulo inferiùs.

Genes. 1. c.

Quid per ternarium significetur cum dicitur, tres personæ. E

Ita etiam cum dicimus tres personas, nomine ternarii non quantitatem numeri in Deo ponimus, vel aliquam diuersitatem, sed intelligentiam non ad alium nisi ad patrem & filium & spiritum sanctum dirigendam significamus: ut sit huius dicti intelligentia, Tres personæ sunt, vel tres sunt pater & filius & spũs sanctus id est, nec tantùm pater, nec tantùm filius: nec tantùm pater & filius in deitate sunt, sed etiam spiritus sanctus, & non alius ab his. Similiter, nõ tantum est ibi hæc persona, vel illa, vel hæc & illa, sed hæc & illa, & illa, & non alia. Et hoc fore ita intelligendnm Aug. satis ostendit, vbi dicit, quòd illo nomine non diuersitatem intelligi voluit, sed singularitatem noluit.

Aug. ad finẽ cap. 4. lib. 7. de Trin.

Quid per duo, cum dicitur, duæ personæ, vel pater & filius duo sunt. F

Similiter cum dicitur, duo sunt pater & filius non dualitatis quantitatem ibi ponimus, sed hoc significamus, quòd non est tantùm pater, nec tantùm filius, sed pater & filius, & hic non est ille: ita & de aliis huiusmodi. Ita etiam cum dicimus pater & filius sunt duæ personę, hoc significamus, quòd non tantùm pater est persona, nec tantùm filius est persona, sed pater est persona, & filius est persona, & hæc non est illa.

Ex quo sensu dicitur in personis distinctio, vel personæ distinctæ. G

Cum autem dicimus, distinctæ personæ vel distinctio est in personis, confusionem atque permixtionem excludimus, & hanc non esse illam significamus. Cùmq; addimus, distinctæ sunt personæ proprietatibus siue differentes proprietatibus, aliam esse hanc personam, & aliã illam suis proprietatibus significamus. Et cum dicimus, aliam & aliam non diuersitatem vel alienationem ibi ponimus, sed confusionem Sabellianam excludimus.

Quomodo ibi accipiatur discretio. H

Ita & cum dicuntur discretæ personæ, vel cum dicitur discretio in personis esse, eandem intelligentiam facimus. Eodem enim modo ibi accipitur distinctio, quo discretio. Et congruè dicitur ibi esse discretio vel distinctio, non diuersitas vel diuisio siue separatio. vnde Ambro. in 1. lib. de Trin. Non est ipse pater qui filius, sed inter patrem & filium expressa distinctio est. *Ambro. c. 2. lib. 1. de fide ante mediũ.*

Quomodo trinitas ibi accipiatur. I

Cum verò dicitur, Trinitas, id significari videtur quod significatur cum dicitur, tres personæ: vt sicut nõ potest dici pater est tres personæ, vel filius est tres personæ, ita non debet dici pater est Trinitas, vel filius est Trinitas.

Hoc videtur contrarium esse prædictis. K

Hic non est prætermittendum, quòd cum suprà dictum sit Deum nec singularem nec multiplicem esse confitendum, idq; sanctorum auctoritatibus sit confir- *Septimo li.*

ethymologiarum cap. 4. matum, in contrarium videtur sentire Isidor. dicens, Distinguendum est inter Trinitatem & vnitatem. Est enim vnitas simplex & singularis, Trinitas verò multiplex & numerabilis: quia Trinitas, est trium vnitas. Ecce vnitatem dicit esse singularem, & Trinitatem multiplicem & numerabilem. Sed ad hoc dicimus, quia singularem accepit sicut & alij accipiunt vnum: multiplicem vero & numerabilem, sicut alii dicunt trinum.

QVID SIGNIFICATVR CVM DICItur pluraliter, tres personæ, vel duæ personæ. Distinct. XXV. A

Quid significetur hoc nomine psona. PRæterea considerandum est, cum hoc nomen persona (vt prædictum est, secundum substantiam dicatur, quæ sit intelligentia dicti cũ pluraliter profertur, tres personæ vel duæ personæ: & cum dicitur, alia est persona patris, alia est persona filii, alia est persona spiritus sancti. Sicut.n. in his locutionibus personæ vocabulum essentiæ intelligentiam facit, plures essentias confiteri videmur, & ita plures Deos. Si verò essentiæ significationem ibi non tenet, alia est huius nominis ratio cum dicitur, pater est persona, vel filius est persona: & alia cum dicitur, Pater & filius & spiritus sanctus sunt tres personæ: & cum dicitur, Alia est persona patris, alia filii: & huiusmodi.

Quòd videtur secundum essentiam dici, alia est persona patris, alia filij, siue tres personæ. vt cum dicitur pater est persona, filius est persona. B

Aug. Cap. 6. li. 7. de Tri. ferè ad principium. Persona enim, vt supra ait Aug. ad se dicitur, & idem est Deo esse personam quod esse: sicut idem est ei esse, quod Deum esse. Vnde manifestè colligitur ꝙ essentiã diuinam prædicamus dicentes, Pater est persona, filius est persona, spũs sanctus est persona. i. essentia diuina: & omnino vnum & idem significatur nomine personæ, id est, essentia diuina, cum dicitur, pater est persona, & filius est persona. quòd significatur nomine dei, cum dicitur, pater est deus, filius est Deus. Ita etiam idẽ significatur cum dicitur, deus est deus, & Deus est persona.

Vtroq;

Vtroq; enim nomine essentia diuina intelligitur, quia vtrumque secundum substantiam dicitur. Cum verò dicitur, pater & filius & spiritus sanctus sunt tres personæ, quid nomine personæ significamus? an essentiam? hoc enim videtur, si suprà posita verba August. diligenter scrutemur. Suprà enim dixit, quòd ideò tres personas dicimus, quia id quod persona est, commune est tribus: Et item, quia pater est persona, & filius est persona, & spiritus sanctus est persona, ideò tres personæ dicuntur. Videtur ergo eandem tenere significationem hoc nomen persona, cùm dicitur, tres personę, quam habet cum dicitur, pater est persona, filius est persona, spiritus sanctus est persona. Quia vt ostendit Augu. hoc dicitur. i. tres personæ, propter illud, quia id quod persona est, commune est eis: Id ergo quod commune est eis, id est patri & filio & spiritui sancto, videtur significari nomine personæ, cum dicitur tres personæ.

Aug. ad medium c. 4. li. 7. de Trin. Ibidē Paulo inferius.

Aliter etiam videtur posse ostendi, q. secundum essentiam dicatur etiam cum pluraliter profertur. C

Aliter etiam videtur posse ostendi, quòd ibi nomine personæ significetur essentia cum dicitur tres personæ: Vt enim suprà dixit August. Ea necessitate dicimus tres personas, vt responderemus quærentibus quid tres vel quid tria. Cùm ergo quæritur quid tres vel quid tria, conuenienter respondetur cum dicitur, tres personæ. At cum quæritur, quid tres vel quid tria? per quid de essentia quæritur. Non enim inuenitur quid illi tres sint nisi essentia. Si ergo quæstioni rectè respondemus, oportet vt respondendo essentiam significemus: alioquin non ostendemus quid tres sint. Si verò respondentes, essentiam significamus, ipsam essentiam personæ nomine intelligimus cum dicitur, tres personæ.

Aug. c. 4. li. 7. de Tri. ad principium.

Opinio quorundam qui putant essentiam significari nomine personæ, cum dicimus tres personas. D

Quibusdam videtur quòd nomine personæ significetur essentia cum dicitur, tres personæ, propter ea quia August. dicit ideo dici tres personas, quia commune est eis id quod est persona: vt sit talis intelligen-

Libro 7. de Trin. cap. 4. ad mediū.

tia, Pater & filius & spiritus sanctus sunt tres personæ. id est, sunt tres id habentes commune quod est persona id est, tres sunt quorum quisque est persona. i. essentia. Sed quomodo iuxta hanc intelligentiam dicetur, alia est persona patris, alia filii? Et hoc etiam ita volunt intelligere. s. alius est pater, & alius est filius, id tamen commune habentes quod est persona. Et hoc confirmant auctoritate Aug. qui in 7. lib. de Trin. ait, Tres personas eiusdem essentiæ, vel tres personas vnam essentiam dicimus. Tres autem personas ex eadem essentia non dicimus: quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona est. Hac auctoritate & præmissis conantur asserere, in prædictis locutionibus nomen personæ essentiam significare. Sed quid respondebunt ad id quod ipse Aug. in lib. de fide ad Petrum dicit, scilicet, quòd alius est pater in persona siue personaliter, alius personaliter filius, alius personaliter spũs sanctus. Quomodo enim alius personaliter pater, alius personaliter filius, alius personaliter spũs sanctus, si in esse personam omnino conueniunt. i. si persona essentiæ tantum intelligentiam facit? Ideò nobis videtur aliter hoc posse dici congruentius iuxta catholicorum doctorum auctoritates.

Ca. 6. ad medium.

Capit. 1 post medium.

Quod hoc nomen persona tripliciter in Trinitate accipitur: & hæc est vtilis & catholica doctrina de persona & personis. E

Hilarius ante medium lib. 4.

Sciendum est igitur, quòd hoc nomen persona multiplicem intelligentiam facit, non vnam tantum. Et vt Hilarius ait in lib. 4. de Trinitate Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei sermo subiectus est. Discernentes ergo dicendi causas huius nominis, scilicet persona significationem distinguimus dicentes, quòd hoc nomen, scilicet persona, propriè secundum substantiam dicitur, & essentiam significat, sicut suprà ostendit Augu. cum dicitur, Deus est persona, pater est persona. Quadam tamen necessitate (vt suprà dixit August.) translatum est hoc nomen, vt pluraliter diceretur tres personæ, cùm quæreretur, quid tres, vel quid tria: vbi non significat essentiam, id

est,

est, naturam diuinam quæ communis est tribus personis, sed subsistentias vel hypostases secundum Græcos. Græci quippe (vt supra dicit Augu.) aliter accipiunt substantiam, id est, hypostasim, aliter nos. Nos enim substantiam dicimus essentiam siue naturam. Personas autem dicimus sicut illi dicunt substantias, id est, hypostases. Si ergo nos ita accipimus personas, vt illi accipiunt substantias, vel hypostases: At illi aliter accipiunt hypostases, quàm nos substantiam: aliter ergo nos accipimus personas quam substantiam. Cum ergo dicimus tres personas, non ibi personæ nomine essentiam significamus. Quid ergo dicimus? Dicimus, quia tres personę sunt, id est, tres substantię, scilicet tres entes pro quo Græci dicunt tres hypostases. *Ibidem, i. lib. 7. de Trin. c. 4. in princi.*

Ostendit verba Augustini conuenire huic sententiæ. F

Et hic sensus adiuuatur ex verbis Augu. præmissis, si interius intelligantur. Quia enim pater est persona, id est, essentia, & filius persona, & spūs sanctus persona, ideo dicuntur tres personæ, tres subsistantiæ, tres entes. Non enim possunt dici tres subsistentiæ vel entes, nisi singulus eorum esset persona, id est, essentia. Quia ergo eis commune est id quod est persona, id est essentia, ideo rectè dicuntur tres personæ, id est, subsistentiæ vel subsistentes. vt sicut essentia quæ est eis communis, verè ac propriè est: ita illi tres verè ac propriè subsistentiæ vel entes intelligantur. Ideoque Augu. causas dictorum discernens, dicit tres personas esse vnā essentiam vel eiusdem essentiæ, non ex eadem essentia: ne aliud intelligatur ibi esse persona, aliud essentia. tres enim personæ, id est, subsistentiæ vna sunt essentia & vnius essentiæ, non autem sunt vna persona vel vnius personæ: licet persona secundum substantiam dicatur aliquando: nam si hoc diceretur, confusio fieret in personis. *Aug. c. 6. li. 7. post medium.*

Obiectioni illorum hic respondet, qua nituntur probare personas secundum essentiam accipi: quia respondemus quærentibus quid tres, vel quid tria. G

Ad hoc autem quod illi dicunt, cum quæritur, quid tres vel tria, de essentia quæritur, quia non inuenitur

quid illi tres sint nisi essentia: per hoc volentes non inducere ut nomine personę essentiam intelligamus, cum respondemus tres personas: Ita dicimus. Indubitabiliter verum est, quia non inuenitur vnũ aliquid quod illi tres sint, nisi essentia, Vnum enim sunt illi tres, id est, essentia diuina. unde veritas ait, Ego & pater vnum sumus. Veruntamen cũ quæritur, quid tres uel quid tria, nõ de essentia quæritur, nec ibi quid ad essentiam refertur. Sed cum fides catholica tres esse profiteretur, sicut Ioannes in epistola canonica ait, Tres sunt qui testimonium perhibent in cœlo: quærebatur quid illi tres essent, id est, an essent tres res, & quæ tres res, & quo nomine illæ tres res significarentur. Et ideo loquendi necessitate inuentum est hoc nomen persona ad respondendum, & dictum est tres personæ.

Ioan. 10.b.

1. Ioan. 5.b.

Quid tres res, & quid vna res hic dicitur. H

Non autem te moueat quòd dicimus tres res. Non enim hoc dicentes diuersarum rerum numerum ponimus in Trinitate, sed ita tres res dicimus, ut easdem esse unam quandam summam rem confiteamur. Vnde August. in 1. lib. de doctr. Christiana sic ait, Res quibus fruendum est, nos beatos faciunt. res ergo quibus fruendum est, sunt pater & filius & spiritus sanctus. Eademq; Trinitas una quædam summa res est, cõmunisq; fruentibus ea, si tamen res & non rerum omnium causa sit. Non enim facilè potest inueniri nomen, quod tantæ excellentiæ conueniat: nisi quòd melius dicitur Trinitas hæc unus Deus, Sicut ergo tres res dicuntur, & hæc sunt una res: ita tres subsistentiæ dicuntur, & hæc sunt una essentia. Ecce ostensum est, quę sit intelligentia huius nominis persona, cùm dicimus tres personas.

In principio cap. 5. li. de doctrinæ. In 3. Tomo.

Ex quo sensu dicatur alia est persona patris, alia filij, alia spiritus sancti. I

Nunc inspiciamus, unum secundum eandem rationem & causam di[illegible]atur, alia est persona patris, alia filii, alia spiritus sancti. Quod utique sane intelligi potest: ut sit sensus talis, Alia est subsistentia uel hypostasis patris, alia subsistentia filii, alia subsistentia spũs san-

cti. Et alia subsistentia pater, alia filius, alia spiritus sanctus.

Quomodo hæc intelligantur, alius in persona pater, alius filius, alius spiritus sanctus. K

Deinde quæritur, unum secundum eandem rationem accipiatur cum dicitur, Alius est pater in persona, alius in persona filius; alius in persona spiritus sanctus: siue, alius personaliter pater, alius personaliter filius, alius personaliter spūs sanctus. Ad quod dicimus, quia etsi possit eodem modo accipi, congruentius tamen ex ratione dicti alia variatur intelligentia, vt hic personæ nomine, proprietas personæ intelligatur: vt sit sensus talis, Alius est in persona vel personaliter pater, id est, proprietate sua pater alius est quàm filius, & filius proprietate sua alius quàm pater. Paternali enim proprietate distinguitur hypostasis patris ab hypostasi filii, & hypostasis filii filiali proprietate discernitur à patre, & spiritus sanctus ab vtroque processibili proprietate distinguitur.

Quod aliter hic accipi pſona quā supra: hic pro proprietate accipitur.

Quod secundum hunc modum etiam in prædictis locutionibus potest accipi. L

Hoc etiam modo sanè potest accipi persona in præmissis locutionibus cùm dicitur, alia est persona patris, alia filii.i. alia est proprietas qua pater est pater, alia qua filius est filius, alia qua spūs sanctus est spiritus sanctus. Ita etiam nomine persouæ quidam proprietates intelligere volunt, cnm dicuntur tres personæ: sed melius est vt subsistentias vel hypostases intelligamus, cum dicimus tres personas. Ex prædictis colligitur, quòd nomen personæ in Trinitate triplicem tenet rationem. Est enim vbi facit intelligentiam essentiæ, & est vbi facit intelligentiam proprietatis.

Auctoritatibus sanctorum ostendit quod dixit. M

Quod autem secundum substantiam dicatur, & essentiam aliquando significet, supra ex dictis Aug. apertè ostēdimus. Quod vero pro hypostasi atq; proprietate accipiatur, ex auctoritatibus sanctorum ostēdi oportet, ne coniecturis nostris aliquid ausi dicere videamur.

Hiero. in to. 4. in Symboli explanatiõe ad principiũ,& inter opera Aug. sermone 191. de tempore to. 10. refertur.

De hoc Hiero. in expositione fidei catholicæ ad Damasum ita ait, Non est prorsus aliquis in Trinitate gradus, nihilque quod inferius superiusue dici possit: sed tota diuinitas sui perfectione æqualis est, vt exceptis vocabulis, quæ proprietatem indicant personarum, quicquid de vna persona dicitur, de tribus possit dignissimè intelligi. Atque vt confutantes Arrium, vnam eandemque Trinitatis dicimus esse essentiam vel substantiam, & Deum vnum in tribus personis fatemur: ita etiam impietatem Sabellii declinãtes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus: non ipsum sibi patrem, ipsum sibi filium, ipsum sibi spiritum sanctum esse dicentes, sed aliam pātris, aliam filii, aliam spiritus sanctiesse personam. Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est, personas, vel vt Græci exprimunt hypostases, id est, subsistentias confitemur. Nec pater filii vel spiritus sancti personam aliquando excludit, nec filius vel spiritus sanctus patris nomẽ personamque recipit: sed pater semper pater, & filius semper filius, & spiritus sanctus semper spiritus sanctus. Itaque substantia vnum sunt, sed personis ac nominibus distinguntur. Ecce hic apertè dicit Hieronim. proprietates esse personas & personas esse substantias. Vnde manifestum fit, quod diximus, scilicet personæ nomine significari & hypostasim & proprietatem. Ioannes etiam Dam. personas dicit esse hypostases, & eas dici, entes, ita inquiens, In deitate vnam naturam confitemur, & tres hypostases secundum veritatem entes, id est, personas.

Lib. 3. de orthodoxa fide c. 5. in prin.

DE PROPRIETATIBVS PERSONArum, sed prius de hoc nomine hypostasis.

Distinct. XXVI. A

NVnc de proprietatibus personarum, quas frequenter in hoc tractatu commemorauimus, aliquid loqui nos oportet. Sed primum audiamus quid de hoc nomine hypostasis Hieron. dicit: Ait enim sub hoc nomine venenum latere: sed hoc

dicit

dicit secundum quòd hęretici eo vtebantur vt simplices seducerent, scilicet pro persona & pro essentia. ut siue diceretur una tantum hypostasis, siue tres, minus peritos ad inconueniens deducerent, cum non erat hoc nomen ita apud catholicos vulgatum, neç ita eius significatio determinata ut modo. Et ideo Hieron. dicit hoç nomine non vtendū fore sine distinctione vel expositione, tunc, scilicet quando cum hæreticis contendebatur, ita scribens de fide catholica ad Damasum Papam, Ab Arrianorum præsule, hypostasion nouellum nomen à me homine Romano exigitur. Interrogamus, quid tres hypostases arbitrentur intelligi? tres personas subsistentes aiunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit eis sensus: ipsum nomen afflagitant: quia nescio quid ueneni in syllabis latet. Clamamus, Si quis tres hypostases, id est, tres subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Siquis autem hypostasim usiam intelligens, non tribus personis unam hypostasim dicit, alienus à Christo est: qui scilicet tres hypostases dicens, sub nomine pietatis tres naturas conatur asserere. Sufficiat nobis dicere unam substantiam & tres personas perfectas æquales: taceamus tres hypostases, si placet. Nomen hoc non bonæ suspicionis est, cum in eodem uerbo sensus dissentiunt. Aut si rectum putatis, tres hypostases cum interpretationibus suis debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, uenenū sub melle latet. Transfigurat enim se angelus Sathanæ in angelum lucis. His uerbis non negat utendum esse nomine hypostasis, sed hæreticos eo prauè usos ostendit: contra quos cautela opus erat in distinctione significationis: alioquin sibi contradiceret, qui suprà tres hypostases confitetur.

Hier. ad me diū epist. ad Damas. Tomo. 2.

Ibidem paulò inferius.

2. ad Co. 11

De proprietatibus personarum, & de nominibus earum relatiuis. B

Iam de proprietatibus personarum uideamus (quæ etiam notiones siue relationes in scriptura plerunque dicuntur) in illa sancta Trinitate: quæ ideo à nobis repetitur, ut cordi nostro tenacius insigatur. Ait Augu. in lib. de fide ad Petrum, Aliud est genuisse quàm na-

Ca. 1. in fin.

tum esse: aliudq; est procedere, quam genuisse vel natũ esse. Vnde manifestum est, q; alius est pater, alius filius, alius spũs sanctus. Et est proprium solius patris, non quia non est natus ipse, sed quia vnum filium genuerit: propriumque solius filii, non quia ipse non genuit, sed quia de patris essentia natus est: proprium verò spiritus sancti est, nõ quia nec natus est ipse, nec genuit, sed quia solus de patre filioque procedit. Ecce breuiter assignauit tres proprietates trium personarum: quarum vna non est alia. Hoc enim significauit cum dixit, Aliud est genuisse quàm natum esse: aliudque procedere, id est, alia proprietas siue notio est generatio, & alia natiuitas, alia processio, quæ aliis nominibus dicuntur paternitas, filiatio. Has proprietates designant nomina personarum, scilicet pater filius, & spiritus sanctus: quæ relatiua sunt, & ad seinuicem dicuntur, quia notant relationes quę non sunt Deo accidentales, sed in ipsis personis ab æterno sunt immutabiliter: vt non modo appellationes sint relatiuè, sed etiam relationes siue notiones in rebus ipsis, scilicet in personis sint.

Cap. 2. eius- dē in principio.

Hic de nominibus relatiuus quæ notant ipsas relationes.

Quòd non omnia quæ de Deo dicuntur, secundum substantiam dicuntur: quædam enim secundum relationem dicuntur, nihil tamen secundum accidens. C

Quocirca sciendum est, non omne quod dicitur de Deo, dici ẽm substantiam: quia quędam dicuntur secundum relationem, quæ non est accidens, quia non est mutabilis. vnde Aug. in 5. lib. de Trin. ait, Nihil in Deo secundum accidens dicitur, quia nihil ei accidit. Nec tñ omne quod dicitur, secundum substantiam de Deo dicitur. In rebus creatis atque mutabilibus, quod non secundũ substantiam dicitur, restat vt secundum accidens dicatur. In Deo autem nihil quidem secundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile est aut amissibile: nec tamen omne quod dicitur de Deo, ẽm substantiam dicitur. dicitur. n. ad aliquid, sicut pater ad filium, & filius ad patrem, quod non est accidens: quia & ille semper est pater, & ille semper est filius, & ita semper: quia semper natus est filius, nec cœpit vnquam esse filius. Quòd si ali-

Ca. 4. ad finem.

Libr. eodem c. 5. in prin.

aliquando esse cœpisset, aut aliquando desineret esse filius, secundum accidens diceretur. Et quia pater non dicitur pater nisi ex eo quòd est ei filius, & filius non dicitur filius, nisi ex eo quòd habet patrem, non secundum substantiam hæc dicuntur, sed ad inuicem ista dicuntur: neque tamen secundum accidens: quia & quod dicitur pater, & quòd dicitur filius, & æternum atque incommutabile est eis. Ecce apertè his verbis ostenditur, quædam dici de Deo secundum substantiam, quædam secundum relationem, nihil tamen secundum accidens. Ostenditur etiam proprietas patris esse, quòd habet filium: & proprietas filii quòd habet patrem. Ideóq; cùm dixerit æternum & incommutabile esse quòd pater dicitur, & quòd filius dicitur, ita intelligi voluit, id est, proprietas qua pater est pater, & proprietas qua filius est filius, æterna est & incommutabilis: quia & pater semper pater, & filius semper filius. Vnde & Hilar. proprietates personarum assignans in 12. libro de Trinita. ait, Si semper patri proprium est quòd semper est pater; necesse est semper filio proprium esse quòd semper est filius. Vbi enim semper pater est, semper & filius est: ergo qui non semper pater est, non semper genuit. Item in eodem, Nato Deo manifestum est proprium esse quòd filius est.

Hilarius ante medium duodecimi lib. Ibidem paulò superius. Ibidem linea superiore. Ibidē paulò superius.

Quare dicatur esse proprium vnigeniti quòd est filius Dei, cum etiam homines sint filij Dei. D

Hic quæritur, quomodo dicatur propriū nato Deo, quod est Dei filius vel genitus ex Deo, cum etiam homines filii Dei dicantur & sint: secundum illud, Filii excelsi omnes. Et ad Moysen de populo Israel Dominus ait, Filius meus primogenitus Israel. Sed magna est distantia. Homines enim filii Dei sunt factura, non natiuitatis proprietate: Deus autem filius originis, proprietate filius est & veritate natiuitatis, non factura vel adoptione: & illi quidem ante sunt, quàm filii dei sunt. Fiunt enim filii, non nascuntur filii Dei. Vnde Hilarius solum Deum natum originis proprietate Dei filium ostendens, inter ipsum & homines filios Dei euidentissimè

Psalm. 81. Exodi. 4. f.

Non longe à principio libri. 12. tissimè distinguit in 12. lib. de Trin. ita dicens, Vero patri solus qui ex eo nascitur verè filius est: & nos quidẽ filii Dei sumus, sed per facturam. Fuimus enim aliquando filii iracundiæ, sed filii Dei per adoptionem effecti
Ad Eph. 2. 4. sumus potius quàm nascimur: & quia omne quod fit antequam fiat non fuit, nos cùm filii non fuissemus, efficimur. Ante enim filii non eramus, sed per gratiam facti sumus, non nati neque generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim nos Deus sibi, & per hoc dicitur nos genuisse. Genuisse enim Deum filios, nunquam cum pro-
Ibidẽ paucis intermediis. prietatis significatione cognoscimus dici. Ex adoptione enim homo factus filius Dei, non ex generatione, neque ei proprietas est, sed nuncupatio, ac per id non
Ibidem ferè immediatè. verè filius est, quia nec propriè natus dicitur, nec semper fuit filius. Vnigenitus autem Deus nec fuit aliquando non filius, nec fuit aliquid antequam filius nec quicquam ipse nisi filius. Atque ita qui semper est filius, nascibilitatis proprietate ac ueritate filius est solius qui genuit, & ille tantum qui genuit pater ipsius est quia sicut ille filius origine, ita ille pater generatione.

Quod homo dicitur filius Trinitatis, & Trinitas potest dici pater hominum. E

Homo verò, qui filius Dei est factura, non tantum patris, sed filii, & spiritus sancti est, id est, totius Tri-
Cap. 11. ad principium. nitatis: & Trinitas ipsa pater eius dici potest. Vnde Aug. in 5. lib. de Trin. dicit, Non-potest dici Trinitas pater, nisi fortè translatiuè ad creaturam, propter adoptionẽ filiorum. Quod enim scriptum est. Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus est, non vtique excepto filio aut spiritu sancto oportet intelligi; quem vnum dominum Deum nostrum rectè dicimus: etiam patrem nostrum, per gratiam suam nos regenerantem. De hoc etiam Hilarius in 6. lib. de Trin. ait, Omnibus per fidem Deus pater est, quibus est pater per eam fidẽ, qua Iesum Christũ Dei filium confitemur. Ecce ostensum est, quare proprium dicatur esse Dei nati, quod filius est: quia. s. esse solus natus propriè dicitur. Vnde Hilarius in lib. 3.

de

de Trinit. ait, Dominus dicens, clarifica filium tuum, non solo nomine cōtestatus est se esse filium, sed & proprietate. Nos filii Dei sumus, sed non talis hic filius. Hic enim verus & proprius est filius origine, non adoptione veritate non nuncupatione, natiuitate non creatione. *Ioan. 17. a.*

Quòd spiritus sanctus dicitur propriè donum Dei, qua proprietate est donum, vt filius natiuitate: & vtroq; modo dicitur relatiuè, & secundum eandem relationem. F

Ita etiam de spiritu sancto dicendum est qui propriè dicitur donum Dei, cum tamen & alia plura sint dona Dei. Sed spiritus sanctus in proprietate immutabili & ęterna donum est, sicut filius proprietate est filius. Eo enim dicitur donum, quo spiritus sanctus: & vtroque vtique nomine relatiuè dicitur, eademq; relatione dicitur spiritus sanctus & donū, licet ipsa relatio non ita appareat hoc nomine spiritus sanctus, sicut in hoc nomine donum. Vnde Aug. in 5. lib. de Trin. ait, Spiritus sanctus qui non est Trinitas, sed in Trinitate intelligitur, in eo quòd propriè dicitur spiritus sanctus, relatiuè dicitur, cum ad patrem & filium refertur: quia spiritus sanctus, & patri, & filii spiritus est. sed ipsa relatio non apparet in hoc nomine: apparet autem cum dicitur donum Dei. Donum enim est patris & filii, quia à patre procedit & à filio: ergo spiritus sanctus, ineffabilis quædam patris filiique communio est. Et ideo fortasse sic appellatur ut iam diximus, nec iterare piget, quia patri & filio potest eadem appellatio cōuenire. nam hoc ipse propriè dicitur, quod illi communiter. quia etiam pater spiritus, & filius spiritus: & pater sanctus, & filius sanctus. Vt ergo ex nomine quod vtriq; conuenit, vtriusq; communio significetur, vocatur donum amborum spiritus sanctus. Ecce habes quare spiritus sanctus propriè dicatur donum, & quod relatiuè dicitur, siue donum siue spiritus sanctus: & quod nomen sibi proprium tenet quod communiter patri & filio conuenit, sed diuisim. Et est sciendū quòd cum pater vel filius dicitur spiritus *Ca. 11. in me dio.* *Ca. eodē. 11. paulò inferius.*

siue

siue sanctus, neutrū relatiuè dicitur, sed secundum substantiam.

An pater, vel filius, vel Trinitas ipsa possit dici spiritus sanctus. d

His quæri potest, utrum pater vel filius vel etiam ipsa Trinitas possit dici spiritus sanctus, sicut disiunctim dicitur & spiritus & sanctus. De hoc Aug. in. 5. lib. de Trin. sic ait, Trinitas nullo modò potest dici filius: spiritus vero sanctus potest quidem vniuersaliter dici, secundum id quod scriptum est. Quoniā Deus spiritus est. Itaq; pater & filius & spiritus sanctus quoniā vnus Deus est; & vtiq; Deus sanctus est, & Deus spiritus est, potest appellari Trinitas & spiritus sanctus. Sed tamen tunc spūs sanctus relatiuè non dicitur secundum essentiam: quia propriè spiritus sanctus, qui non est trinitas, sed in Trinitate, dicitur relatiuè.

Cap. 11. ferè ad principiū

Ioan. 4. cap.

Ibidem continuò.

Quidam putant spiritum sanctum non dici relatiuè ad patrem & filium, quia non vicissim respondent sibi vocabula, sed falsò. H

Quidam tamen putant spiritum sanctum vel donū, non dici relatiuè ad patrem vel ad filium. Si enim, inquiunt, hæc relatiuè ad se dicuntur, suis inuicem sibi respondent vocabulis: vt sicut dicitur pater filii pater, & filius patris filius, ita dicatur pater spiritus sancti, uel donū pater, & spūs sanctus vel donū patris spiritus vel donū. Sed nō ita est in omnibus relatiuis. Nō enim omnia quæ relatiuè dicuntur, suis ad se inuicē respondēt vocabulis. Vnde Aug. horū elidēs opiuionē in 5. li. de Tri. Nō te moueat, inquit, quoniam diximus spiritum sanctum non ipsam Trinitatē, sed eū qui est in Trinitate relatiuè dici, licet nō ei respondeat vicissim uocabulum eius ad quē refertur. Dicimus enim spiritum sanctum patris sed non vicissim dicimus patrē spiritus sancti, ne filius eius intelligatur spūs sanctus. Item dicimus spiritū sanctū filii, sed nō dicimus filium spūs sancti, ne pater eius intelligatur spūs sanctus. In multis enim relatiuis hoc contingit, vt nō inueniatur vocabulū quo sibi vicissim respondeāt. Cum ergo dicimus donum patris & filii, non quidem

Capit. 12. in principio.

Ibidem continuò

dem

dem possumus dicere patrem doni aut filium doni: sed vt hæc uicissium respondeant, dicimus donum donatoris, & donatorem doni: quia hic potuit inueniri vsitatū vocabulum, illic non potuit. Donū ergo donatoris, & donator donicum dicimus, relatiuè vtrunque adinuicē dicimus, donatus tamen nō fuit Deus, nisi ex tempore, cum spiritus sanctus sit donum, & ab æterno.

Libr. eodem ca. 11. ad finem.

Cap. 16. in principio li. eodem. 5.

AN EASDEM PROPRIETATES ASIGNENT AVGVSTINVS & Hilarius: & an istæ sint quæ dicuntur paternitas, filiatio, & processio.

Distinct. XXVII. A

Hic quæri potest, vtrum proprietates quas Hilarius supra assignauit. s. quòd pater semper est pater, & filius semper est filius, sint illæ eædem proprietates quas Aug. superius distinxit, dicēs, propriū esse patris quod genuit filiū, & propriū filii q̄d genitus est à patre, & spiritus sancti quod ab vtroq; procedit? Ac deinde, vtrum & istæ sint illæ quæ dicuntur paternitas, filiatio, processio? Videtur quod non sint eædē ꝓprietates quas ponit Hilarius, & illæ quas ponit Aug. Si enim eadem sunt, idem est ergo patri esse patrē, & genuisse filium: quod vtique quidam cōcedunt. Si autem hoc est, cui ergo conuenit vt sit pater, ei cōuenit genuisse filium. Natura ergo diuina si pater est, genuit filium: si verò non genuit, pater non est. Sed quis audeat dicere, aut quòd ipsa genuit filium, aut quòd ipsa pater non sit? Si autem ipsa pater est, non est ergo idem dicere aliquid esse patrem, & gignere filium. Et ita nō videbitur vna eademq; esse proprietas.

Responsio, vbi ostendit easdem esse proprietates. B

Ad quod sine præiudicio aliorum dicimus, q᷑ easdem proprietates notauit vterque, licet diuersis verbis. Quod enim Hilarius ait, ita intelligi debet, Propriū patris est quod semper pater est, id est, proprietas patris est, qua semper pater est. semꝑ vero pater est, quia semper

Hilarius ante mediū li. 12. de Trin.

per genuit filium. Ita & proprium filii, est quód semper filius est, id est, proprietas filii est, qua semper filius est. Filius vero semper est, quia semper genitus est. ergo proprietas qua pater est, eum quia semper genuit, & hęc eadem dicitur paternitas, vel generatio. Et proprietas qua filius semper est filius, est, quia semper genitus est à patre, & hæc eadem dicitur filiatio, vel genitura, vel natiuitas, vel origo. vel nascibilitas. Sic & proprietas qua spiritus sanctus est spiritus sanctus vel donũ est quia procedit ab vtroq;: & hæc eadẽ dicitur processio, In pręmissis ergo locutionibus eædẽ significatæ sunt proprietates.

Quomodo non est omnino idem dicere, esse patrem, & genuisse, vel habere filium, ita & de aliis. C

Nec tamen videtur nobis omnino esse idem dicere aliquid esse patrem & genuisse filium: vel aliquid esse filium, & habere patrẽ: vel esse spiritũ sanctũ & procedere ab vtroq; alioquin pater nõ esset nomẽ hypostasis i. personæ, sed proprietatis tantum: similiter filius, & spiritus sanctus. & ita non per tria nomina significarẽtur tres personæ. Ideoque dicimus, quia patris nomẽ nõ tantũ relationem notat, sed etiã hypostasim, id est, substantiam significat: ita & filius, & spiritus sanctus. Relationũ vero vocabula. s. paternitas, filiatio, processio, vel gignere, gigni. procedere ipsas tantum relationes, non hypostases significant, siue habere filium & habere patrẽ: vt verbi gratia, cum dicimus Deus est pater, nomine patris & relationem notamus, & diuinã hypostasim significamus vt sit intelligentia talis, Deus vel diuina essentia, id est, ille qui genuit. id est, hypostasis quæ habet filium. Similiter, Deus est filius, id est, hypostasis genita uel habens patrem. Ita etiam, Deus spiritus sanctus, id est, hypostasis procedens ab utroque, siue ille qui procedit. Cùm uerò nomina relationum ponimus in prædicatis, notiones ipsas tantum significamus, non hypostases: ut cum dicimus, Deus genuit, id est, habet filium, & Deus genitus est, id est, habet patrem, Et tunc oportet intelligi in subiectis hypostases tantum nõ essentiam quę illis proprietatibus determinantur.

Quòd proprietates determinant hypostases non substantiam id est naturam. D

Illæ enim proprietates singulæ singulis propriæ conueniunt personis, & per eas personæ determinantur. & à se inuicem differunt, sed à se nō secedunt. Vnde Ioan. Dam. Non differunt ab inuicem hypostases secundum substantiam, sed secundum characteristica idiomata.i. determinatiuas proprietas. Characteristica verò.i. determinatiua, sunt hypostaseon & nō naturæ. etenim hypostases determinant. Item esse quidem intemporaliter & æternaliter dicimus diuinam verbi hypostasim, simplicē, omnia habētē quę habet pater. vt eius homousion.i. consubstantialē: natiuitatis modo & habitudine à paternali hypostasi differentē, nunquā vero à paternali hypostasi secedentē. Idem apertius exprimens personales proprietates, in eodem ait, Differentiam hypostaseon.i. personarum in tribus proprietatibus.i. paternali & filiali & processibili recognoscimus. Insecessibiles autē ipsas hypostases, & indistabiles inuicem, & vnitas quidem inconfusibiliter: tres enim sunt & si vnitæ: diuisas autem indistāter. Etenim singula perfecta est hypostasis, & propriam proprietatē.s. existentiæ modum propriū possidet: sed vnitæ sunt substantia, & non distāt neq; secedūt à paternali hypostasi. Ecce hic habes distinctas tres illas proprietates, quę supra diuersis significatæ sunt modis.

Ioan Damascenus li. 3. de orthodoxa fide. c. 6. ad principiū Cap. 7. eiusdem in principio.

Lib. 3. ca. 5. in principio.

Quòd sunt alia nomina personarum easdem proprietates notantia.s. genitus, genitor, verbum, imago. E

Hic, non est prętermittendum, quòd sicut pater & filius & spiritus sanctus nomina personarū sunt, & ꝓprietates personales designant: ita etiā sunt & alia nomina personarum.i. quę ipsas personas significāt, & earū proprietates denotāt, & easdē quas & nomina prędicta: vnde & relatiuè dicūtur.s. genitor, genitus, uerbū, imago. Vnde Augu. in 5. lib. de Trin. ait, Videndum est, inquit, hoc significari cum dicitur genitus, quod significatur cum dicitur filius, Ideo enim filius, quia genitus: & quia filius, vtique genitus. Sicut autem filius ad patrē, sic genitus ad genitorem refertur: & sicut pater ad filium, ita

Cap. 7. li. 5. in principio.

Cap 2. post principium. genitor ad genitum. Idem in 6. libro de Trin. Verbum quidem solus filius accipitur. non simul pater & filius, tanquam ambo sint vnum verbum. Sic enim verbum dicitur, quomodo imago, non autem pater & filius simul ambo imago: sed filius solus est imago patris, quẽadmodum & filius. *Cap. 3. ferè ad principiũ* Idem in 7. libr. de Trinit. Verbum secundum quod sapientia est & essentia, hoc est quod pater: secundum quod verbum, non hoc est quod pater, quia verbum non est pater, & verbum relatiuè dicitur, sicut filius. *Lib. 7. de trinitate. ca 1. ad principiũ* Item in eodem, Sicut filius ad patrẽ refertur, ita & verbum ad eum cuius, est verbũ refertur, cum dicitur uerbum. Et propterea non eo uerbum, quo sapientia dicitur: quia uerbum non ad se dicitur, sed tantum relatiuè dicitur ad eum cuius est verbum, sicut filius ad patrẽ. *Ibidem paulò inferiùs.* Eo quippe est filius, quo verbum: & eo est uerbum, quo filius: *Ibidem paulò superiùs.* sapientia vero, quo essentia: & ideo, quia pater & filius sunt vna essentia & vna sapientia. *Ibidem paulò inferiùs.* Item in eodem, Non est pater ipse uerbum, sicut nec filius, nec imago. *Lib. 7. ad principiũ c. 13. lib. 5. de Trinitate.* Quid autem absurdius quàm imaginem ad se dici? Idem in 5. Dicitur relatiuè filius, relatiuè dicitur verbum, & imago: & in omnibus his vocabulis ad patrem refertur, nihil autem horum pater dicitur.

Breuiter summam colligit intelligentiæ prædictorum. F

Apertè, ostensum est, quòd sicut filius vel genitus relatiuè dicitur ad patrem, ita verbum & imago: & quòd eo dicitur verbũ siue imago quo filius, id est, eadem proprietate siue notione dicitur verbum & imago qua filius: sed non eo quo verbum, dicitur sapientia vel essentia, quia non notione qua dicitur verbum, dicitur sapientia. Nam sapientia dicitur secundum essentiam, non secundum relationem.

Generalis regula eorum quæ ad se, & eorum quæ relatiuè dicuntur: Quicquid enim ad se simul ambo dicuntur: sed non ita in prædictis relatiuis. G

Est & hic aduertenda quędã generalis regula eorum quæ ad se, & eorum quæ relatiuè dicuntur de patre & filio. Quicquid enim ad se dicuntur, vt ait Augu. in 6. lib.

lib.de Trin. non dicitur alter sine altero, id est quicquid dicuntur quod substantiam eorum ostēda, ambo simul dicuntur. Ergo nec pater est Deus sine filio, nec filius sine patre, sed ambo simul Deus: sed non ambo simul pater, non ambo simul filius, vel verbum, vel imago. *Cap. 2. statim post principium.*

An secundū substantiā dicatur Deus Deo, & huiusmodi. H

Hic quæritur cū dicitur, Deus de Deo, lumen de lumine, & huiusmodi, vtrū dicantur secundū substantiā. nam secundum relationem constat ista non dici. Si vero secundum substantiā dicuntur simul ambo. s. pater & filius, possunt dici Deus de Deo, lumē de lumine, secundū predictam regulā. Ad quod dicimus, quia licet Deus secundū substantiā dicatur & lumen, & sapientia, & huiusmodi, & nunqā relatiuè accipiantur: aliquādo tamē pro relatiuis, id est pro personis, sed non relatiuè, accipiūtur: vt cum dicitur, Deus genuit Deum, alterū pro patre, alterum pro filio ponimus: similiter cum dicitur, Deus de Deo, lumen de lumine. In aliis quoque locutionibus sæpe reperiuntur nomina essentiæ ad significationē personarum deducta: vt cū dicitur, Deus natus, Deus mortuus, Deus passus, vbi fillius tantum significatur. Ita & de solo filio intelligitur, cum dicitur, Deus de Deo, & huiusmodi. Vnde Augustinus quærens quomodo huiusmodi dicantur, in 6. lib. de Trin. Quomodo de Deo, lumen de lumine dicitur? Non enim simul ambo Deus de Deo, sed solus filius de Deo, scilicet patre: nec ambo simul lumen de lumine, sed solus filius de lumine patre. *Aug. lib. 9. cap. 2. versus finem.*

Quòd tantum secundum nomen substantiæ dicitur illud de illo, non secundum nomina personarum. I

Et est sciendum quòd secundum nomina substantiæ tantùm dicitur illud de illo, licet ibi illa numina substantiam non significent. Secundum vero eadem nomina pesonarum nunquā dicitur illud de illo, sicut verbum de verbo, vel filius de filio, quia huiusmodi nomina diuersis personis conuenire non possent. Quod Augu. licet obscurè, in eodem lib. ita dicit. Hoc solum de eis dici non potest illud de illo, quod simul ambo non sunt,

id est, illo solo nomine non possumus vti ad ostendendum vnum de vno, quòd simul ambobus non conuenit: sicut uerbum de verbo d.ci non potest, quia non simul ambo uerbum: nec imago de imagine, nec filius de filio. quia non simul ambo filius vel imago. Et sicut nomina substantię aliquando intelligentiam personarũ distinctę faciũt. Ita etiam interdum totius Trinitatis simul. Vnde Aug. in eodem lib. ait. In patris nomine, ipse pater per se pronunciatur: in Dei vero nomine, & ipse pater, & filius & spiritus sanctus: vt cũ dicitur, Nemo bonus nisi solus Deus: quia Trinitas est vnus solus Deus.

Aug. lib 6. ca. 2 in fine.

QVOD NON TANTVM TRES PRAEDICTAE PROPRIETATES SVNT IN personis, sed etiam aliæ quæ aliis significantur nominibus, vt ingenitus.

Dinstinct. XXVIII. A

PRæterea considerare oportet, q non tantum tres prædictæ proprietates siue notiones in personis sunt, verumetiam aliæ, quæ aliis notantur nominibus. Nam etiam hoc nomen ingenitus, relatiuè dicitur de patre tantum, & aliam designat notionem q̃ pater vel genitor. Non est enim idem esse patrem & esse ingenitum, id est, non ea notione pater dicitur qua ingenitus. Pater enim, vt prædictũ est, dicitur secundũ proprietatem generationis, ingenitus autem secundũ proprietatem innascibilitatis. Differt ergo pater à filio authoritate generationis, differt etiam proprietate innascibilitatis, ideo quia ingenitus. Vnde Aug. distinguens inter proprietatem qua pater dicitur, & illam qua dicitur ingenitus in 5. li. de Trin. sic ait, Non est hoc dicere: ingenitũ, quod est patrẽ dicere: quia etsi filium non genuisset, nihil prohiberet dicere eum ingenitum. Et si gignat quisq; filium, non ex eo ipse est ingenitus: quia geniti homines gignunt alios. Non ergo ideo dicitur pater quia ingenitus. Ideo cũ de Deo patre utrũq; dicatur, alia notio est qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus. Genitor enim dicitur ad genitum. i. filium, Cũ vero ingenitus

Cap. 6 ad principium.

Eodẽ cap. 6. paulo inferiùs.

Ingenitus dicitur, nō quid sit, sed quid nō sit ostenditur Hoc exēplis planè faciendū est. Quod dicitur ingenitus hic ostenditur quod non sit filius: sed genitus ingenitus cōmodè dicitur, filius autē latinè dicitur. Sed ut dicatur in filius nō admittit loquēdi cōsuetudo: nihil tamen intellectui demitur si dicatur nō filius quemadmodū etiā si dicatur non genitus, pro eo quòd dicitur ingenitus, nihil aliud dicitur. Ideo non est in rebus considerandum quid vel sinat uel non sinat dici vsus sermonis nostri, sed quis rerum ipsarum intellectus eluceat. Non ergo iam tantum dicamus ingenitum, sed etiam non genitum, quod tantum valet. Nunquid ergo aliud dicimus, quàm non filium? Negatiua porro particula nō id efficit, vt quod sine illa relatiuè dicitur, eadā præposita substantialiter dicatur, sed id tantum negatur quod sine illa agebatur: sicut in aliis prædicamentis cum dicimus homo est, substantiam designamus. Qui ergo dicit, non homo est, non aliud genus prædicamenti enunciat sed tantum illud negat. Sicut ergo secundum substantiam ait, homo est: sic secundum substantiam nego, cum dico non homo est. At si tantum ualet quod dicitur genitus, quantum valet quod dicitur filius: tantundem ergo valet quod dicitur non genitus, quantum valet quod dicitur non filius. Relatiuè autem negamus dicendo, non genitus. Ingenitus porro quid est, nisi non genitus? Non ergo receditur à relatiuo prædicamento, cum ingenitus dicitur. Sicut enim genitus non ad se dicitur, sed quòd ex genitore sit: ita cum dicitur ingenitus, non ad se dicit, sed quòd ex genitore non sit ostenditur: vtrunque tamen relatiuè dicitur. Quod autem relatiuè pronunciatur, non indicat substantiam, Quanuis ergo diuersum sit genitus & ingenitus, non tamen indicat diuersam substantiam: quia sicut filius ad patrem & non filius ad non patrem refertur, ita genitus ad genitorem, & non genitus ad nō genitorem referatur necesse est. Ecce euidenter ostendit quòd ingenitus relatiuè dicitur & de solo patre accipitur. Alia notio est qua dicitur ingenitus, alia qua pa-

Ibidem c.6. in fine contiнuo.

Ibidem.c.7.

Eodem.c. 7. ferè cōtinuò.

Aug.lib.& c. eisdem ad finem. ca.7.

ter. Atque tantum valet cum dicitur ingenitus, quantum non genitus, uel non filius.

An sicut solus pater dicitur ingenitus, dici debeat non genitus vel non filius. B

Ideo solet quæri, Vtrum sicut solus pater dicitur ingenitus, ita ipse solus debeat dici non genitus, vel non filius: ut nec etiam spiritus sanctus possit dici non filius vel non genitus? Quibusdam videtur quòd pater solus debeat dici non genitus vel non filius: spiritus vero sanctus sicut non dicitur ingenitus, ita, inquiunt, non est dicendus non genitus vel non filius. Debet quidem dici & credi spiritus sanctus non esse genitus uel non esse filius, sed non debet dici esse non genitus vel non filius. Aliis autem videtur quod cum spiritus sanctus nō possit dici ingenitus, potest tamen dici non genitus vel non filius. Quod autem Aug. suprà ait, tantum valere cum dicitur ingenitus, quantum cum dicitur non genitus vel non filius, etymologiam nominis ostendendo eum dixisse dicunt, non rationem prædicationis.

Opinio quorundam.

Aliorũ opinio.

Aug. cap. 7. lib. 5. de Trinitate.

Quæ sit proprietas secundum quam dicitur pater ingenitus. C

Si autem vis scire quę sit proprietas secundum quam dicitur pater ingenitus, audi Hilarium ipsam vocantē innascibilitatem in 4. lib. de Trinitate, ita aientem, Est vnus ab vno, scilicet ab ingenito genitus, proprietate videlicet in unoquoque & originis & innascibilitatis. Significata ergo in scripturis personarum intelligentia, & distincto innascibilitatis natiuitatisque sensu, solitarius Deus non est opinandus. Discretio ergo vel distinctio personarũ in scripturis posita est, in nullo autem naturæ distinctio.

Ibidem paulo inferiùs.

Ibidem inferiùs.

Arriani nitebantur probare alterius substantiæ patrem, alterius filium: quia ille ingenitus, iste genitus: quibus respondens Ambrosius dixit se hoc nomen in scripturis non legisse diuinis. D

Aliud etiam taceri non oportet, quòd Arriani ex eo nitebantur alterius substantiæ esse patrem, alterius filium, quia ille ingenitus & iste genitus dicitur: cum diuersum

diuersum sit esse ingenitum, & esse genitum. Vnde Ambrosius eorum quæstioni respondens, dicit se in diuinis scripturis hoc nomen. scilicet ingenitus nō legisse, ita inquiens in libro de incarnationis dominicæ sacramento, Cum dudum audierint quidam dicentibus nobis filium Dei qui generatus est, patri qui generauit, næqualem essem non posse, quanuis ille generatus sit, iste generauit: quia essentia vel generatio est naturæ: aduersus quidem illam quæstionē vocem sibi arbitrantur occlusam: sed tergiuersatione damnabili in eodem loco vestigium vertunt, vt putent mutationem fieri quæstionis mutatione sermonis, dicentes, Quomodo possunt esse ingenitus & genitus vnius naturæ atque substantiæ? Ergo vt respondeam mihi propositæ quæstioni. Primò omnium in diuinis scripturis ingenitus nusquam inuenio, non legi, non audiui. Cuius ergo mutabilitatis sunt homines huiusmodi, vt nos dicant ea vsurpare quæ non sunt scripta: cum ea quæ sunt scripta dicamus, & ipsi obiiciant quod scriptum non sit? Nonne ipsi sibi aduersantur, & authoritatem calumniæ suæ derogent? Attende lector, quoniam hoc nomine ingenitus nolebat vti Ambr. propter hæreticos. Ita & nos subiicere quędā oportet propter calumniantiū insidias, quæ catholicis ac piis lectoribus securè credi possunt. Sunt etenim quædam quæ non tantæ sunt religionis & authoritatis, vt eis non oporteat semper confitendo ac recipiendo inseruire, verum silentio aliquando pręteriri queunt: nec illius tamen sunt peruersitatis, quin cum opportunum fuerit eis vti liberum habeamus.

Cap. 8 in principio.

An diuersum sit esse patrem & esse filium. E

Præterea quæri solet, cum supra dictum sit, quia aliud est dicere ingenitū, aliud patrē, & quòd diuersum sit genitus & ingenitus: vtrum similiter diuersum sit esse patrem & esse filium, an idem? Ad quod dicimus, quia ex eodem sensu quo dicitur diuersum genitus & ingenitus, & quo dicitur non esse idem dicere genitum & ingenitum, potest dici non esse idem, sed diuersum, esse patrem, & esse filium, uel esse spiritum sanctum:

Augu li. 5. cap. 5.

quia non ea notione pater est pater, qua filius est filius, vel qua spiritus sanctus est spiritus sanctus. Ideoque ex hoc sensu concedimus, quod aliud est esse patrem, & aliud est esse filium quia alia notio est, qua pater est pater, alia qua filius est filius. Sed si transponas, vt dicas, aliud est patrem esse, aliud filium esse, variatur intelligentia: & ideo non conceditur. Est enim sensus talis ac si dicatur, aliud est quo pater est non quidem pater, sed est: aliud quo filius est, non quidem filius, sed est: quod penitus falsum est. Eo enim pater est, quo pater Deus est, id est per essentiam vel naturam: at filius eo Deus est, quo pater Deus est. Eo ergo filius est, quo pater est, & ita idem est patrem esse quod filium esse: sed non est idem esse patrem, & esse filium

Ca. 5. in fine. Vnde August. in 5. libro de Trin. ait, Quanuis diuersum sit esse patrem & esse filium non est tamen diuersa substantia: quia non hoc secundum substātiam dicitur, sed secundum relatiuum: quod tamen relatiuum non est accidēs, quia non est mutabile. Ecce diuersum esse dicit esse patrem & esse filium, quod iuxta rationem prædictam accipi oportet: quia scilicet alia ratio est qua est pater, alia qua est filius. Nō enim secundū essentiā pater dicitur pater, vel filius filius, sed secundū relationem.

Quomodo dicatur sapientia genita vel nata: an secundum relationem, an substantiam. F

Sciendum quoq; est, quòd sicut solus filius dicitur verbū vel imago, ita etiam ipse solus dicitur sapientia nata vel genita. Et ideo quæritur vtrū hoc relatiuè dicatur: & si relatiuè dicitur, an secundū eandē relationē

Ca. 2. in medio. qua dicitur verbū & imago? De hoc Aug. in 7. li. de Trin. ait, id dici accipiamus cū dicitur verbū, ac si dicatur nata sapientia, vt filius sit & imago. Et hæc duo cum dicūtur, id est, nata sapientia, in vno eorum, eo quod est nata, & uerbum & imago & filius intelligatur. Et in his omnibus nominibus non ostendatur essentia, quia relatiuè dicuntur. At in altero quod est sapientia, etiam essentia demonstretur, quoniam & ad se dicitur: seipsa enim est sapiens, & hoc est eius esse quod sapere: vnde

pater & filius simul vna sapientia, quia vna essentia. Caue lector qualiter hoc intelligas, quod hic dicit August. Videtur enim dicere, quod cum dicitur nata sapientia, ibi sapientia essentiam significet, & nata relationem notet. Quod si ita est, cogimur dicere essentiam diuinam esse natam: quod superioribus repugnat. Sed ad hoc dicimus, quod in altero, id est in eo quod nata est, eadem notio intelligatur quæ notatur cum dicitur verbum & imago. In altero vero, scilicet sapientia, demonstratur essentia, id est, demõstratur quod filius sit essentia, quia sapientia secundum essentiam dicitur. Et ideo cum dicitur nata sapientia, intelligatur quod ipse qui natus est, essentia est: ibi tamen sapientia non pro essentia, sed pro hypostasi facit intelligentiam: vt sicut quando dicitur verbum vel filius, intelligitur hypostasis cum sua proprietate. Item cum dicitur nata sapientia, idem intelligitur, id est genita hypostasis. Ideo vigilanter ait idem esse intelligendum cum dicitur verbum, & cum dicitur nata sapientia, id est, eademque hypostasis cui inest illa proprietas. Et ex hoc adiuuatur illud quod superius diximus, scilicet cum dicitur pater vel filius vel Spiritus sanctus, non tantum illæ proprietates significantur, vt cum dicitur paternitas, filiatio: sed etiam hypostasis cum suis proprietatibus.

Quod imago aliquando dicitur secundum essentiam. G

Illud etiam sciri oportet, quia cum suprà dictum sit imaginem relatiue dici de filio, sicut verbum vel filius: interdum tamen reperitur secundum substantiam dici. vnde Augu. in lib. de fide ad Petrum dicit, quòd vna est Sanctæ Trinitatis essentialiter diuinitas & imago, ad quam factus est homo. Hilarius etiam in 5. libro de Trinitate ait, Homo fit ad communem imaginem: Nomen non discrepat, natura non differt. Vna est enim ad quam homo creatus est, species. Ex his verbis ostenditur quòd imago aliquando essentię intelligentiam facit: & tunc ad se dicitur, & non relatiuè.

Cap. 1. ad finem.

Non longè à principio.

DE PRINCIPIO, QVOD RELATIVE DICITVR, ET MVLTIPLICEM notat relationem.

Distinct. XXIX. A

Est præterea aliud nomen multiplicem notans relationem, scilicet principium. Dicitur enim principium semper ad aliquid: & dicitur pater principium, & filius principium, & spiritus sanctus principium: sed differenter. Nam pater dicitur principium ad filium, & ad spiritum sanctum. Vnde August. in 4. lib. de Trinitate ait, Pater est principium totius diuinitatis, vel si melius dicitur, deitatis: quia ipse à nullo est. Non enim habet de quo sit vel de quo procedat, sed ab eo & filius est genitus, & spiritus sanctus procedit. Non ergo dicitur principium totius deitatis, quod vel sui, vel diuinæ essentiæ principium sit: sed quia principium est filii, & spiritus sancti, in quibus singulis tota diuinitas est. Filius ad spiritum sanctum dicitur principiũ Spiritus vero sanctus nõ dicitur prinpium nisi ad creaturas: ad quas pater etiã dicitur principium, & filius, & Trinitas ipsa simul, & singula personarum principium dicitur creaturarum. Pater ergo principium est sine principio. Filius principiũ de principio: Spiritus sanctus principium de vtroq;, id est de patre & filio.

Aug. c. 20. ad finem.

Quòd ab æterno pater est principium, & filius, sed spiritus sanctus non: immo cœpit esse principium. B

Et pater ab æterno principium est filii, & pater & filius principium spiritus sancti: quia filius est à patre, & spiritus sanctus ab vtroque. Spiritus verò sanctus non ab æterno principium est, sed esse cœpit, quia non dicitur principium nisi ad creaturas. Cum ergo creaturæ esse cœperunt, & Spiritus sanctus esse cœpit principium earum. Ita etiam pater & filius esse cœpit cum spiritu sancto, vnum principium creaturarum, quia creaturæ esse cœperunt à patre & filio & spiritu sancto: & dicuntur hi tres, nõ tria, sed vnum principium omnium creaturarum,

turarum, quia vno eodemq; modo principium rerum sunt. Non.n.aliter sunt res à patre & aliter à filio, sed penitus eodem modo. Ideo Apostolus intelligens hanc Trinitatem esse vnum principiũ rerum ait, Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Cũ verò audimus omnia esse ex Deo, vt ait Aug. de natura boni, omnes vtiq; naturas intelligere debemus, & omnia quę naturalia sunt. Non enim ex ipso sunt peccata quæ naturam non seruant, sed vitiant, quæ ex voluntate peccantium nascuntur. Omnium ergo quæ naturaliter sunt vnum principium est pater cum filio & Spiritu sancto: & hoc esse cępit. Ab æterno autem pater principium est filii generatione, & pater & filius vnum principium Spiritus sancti. Vnde Aug. in 5. lib. de Trin. ait, Dicitur relatiuè pater, idemq; relatiuè dicitur principium. Sed pater ad filium dicitur, principiũ vero ad omnia quę ab ipso sunt. Et principium dicitur filius. Cum enim diceretur ei, Tu quis es? Respõdit, Principium, qui & loquor vobis. Sed nunquid patris principium est? immò creatorem se voluit ostendere, cum se dixit esse principium: sicut & pater principiũ est creaturæ, quia ab illo sunt omnia. Cum verò dicimus & patrem principium, non duo principia creaturæ dicimus: quia pater & filius simul ad creaturã vnum principium est, sicut vnus Creator. Si autem quic quid in se manet & gignit vel operatur aliquid, principium est eius rei quam gignit, vel eius quam operatur: non possumus negare etiam Spiritum sanctum rectè dici principium, quia non eum separamus ab appellatione creatoris: quia scriptum est de illo, quod operetur: & vtique in se manens operatur. Non enim in aliquid eorum quæ operatur ipse, mutatur & vertitur, Vnum ergo principium ad creaturam cum patre & filio est spiritus sanctus, nõ duo vel tria principia. Ecce apertè ostẽdit Aug. patrem & filium & Spiritũ sanctum esse vnum principium rerum creatarum, id est, vno eodemq; modo esse principium: & illum modum satis aperuit: quia scilicet operantur omnia. & quia similiter operantur hi tres, ideo vnum principium esse dicuntur,

Lib. 5. c. 13. & in fine c. 14. eiusdẽ li.

Aug. c. 13. in principio.

Ibidem ferè continuo.

In fine c. 13. de Tri. li. 5.

His

Hic ostendit quomodo pater sit principium filij, & ipse & filius principium spiritus sancti. C

Deinde in eodem lib. continuè ostendit, quo pater dicatur principium ad filium, & ad Spūm sanctum ipse & filius, dicens ideo esse patrem principium filii, quia genuit eum: & patrem & filium esse principium Spiritus sancti quia Spūs sanctus procedit vel datur ab vtroque. ait enim ita, Si gignens ad id quod gignitur principium est, pater ad filium principium est, quia genuit eum. Vtrum autem & ad Spiritū sanctum principiū sit pater, quia dictum est, de patre procedit, nō parua quęstio est. Quod si ita est, non iam principium eius tm̄ erit rei quā gignit vel facit, sed & eius quam dat, & quæ procedit, ab ipso. Si ergo quod datur vel quod procedit, principium habet à quo datur vel procedit, fatendum est patrem & filium vnum principium esse spiritus sancti, non duo principia. Sed sicut pater & filius ad creaturam relatiuè vnus creator & vnus dn̄s dicitur, sic relatiuè ad Spūm sanctum vnum principium. Ad creaturam vero pater & filius & Spūs sanctus vnū principiū sunt, sicut vnus creator & vnus dn̄s. Ecce habes quod pater principium filii dicitur, quia genuit eum: qua ergo notione est pater, ea principium filii dicitur, id est, gn̄atione: ſm quam etiam dicitur author filii, Vnde Hilarius in 4. li. de Trin. ita ait. Ipso quo pater dicitur, eius quem genuit author ostenditur: id nomen habens, quod neq; ex alio profectum intelligatur & ex quo is qui genitus est substitisse doceatur. Nouit ecclesia vnum innascibilē deum: nouit vnig. dei filium. Confitetur patrem ab origine liberum: confitetur & filii originem ab initio non ipsum initiabilem, sed ab initiabili: non per seipsum, sed ab eo qui à nemine est, natum ab æterno, natiuitatem scilicet ex paterna æternitate sumentem. Edita est hic fidei professio, sed professionis ratio nondū exposita est: & ideo quærenda, scilicet quomodo intelligendum sit quod ait, filii originem esse ab initio, & non ipsum esse ab initio, sed ab initiabili. Hoc vtique subdens determinauit quomodo acceperit initium, inquiēs originem filii

Aug. c. 14. in prin li 5. de Trinita.

Ibidem paulò inferius.

Hila lib. 4. non longè à principio.

Ibidem paulò superiùs.

filii esse ab initio: ac si diceret, Non ita intelligas originem filii esse ab initio, quasi ipse filius habeat initium: sed quia ipse est ab initiabili, id est, à patre à quo sunt omnia. Nam licet filius sit principium de principio, non est tamen concedēdum quòd filius habeat principium. Cumq; filius sit principium de principio, & pater principium non de principio, non est principium de principio, principium sine principio: sicut filius non est pater, neque tamen duo principia, sed vnum: sicut pater & filius non duo creatores, sed vnus creator.

Cùm pater & filius sint vnum principium spiritus sancti, quæritur an eadem notione. D

Vnum autem principium sunt pater & filius, non tātum creaturarum vt dictum est supra: sed etiam Spūs sancti ideo quæri solet, vtrum eadem notione pater sit principium Spūs sancti, & filius, an sit alia notio qua pater dicatur principium Spiritus sancti, & alia qua filius. Ad quod dicimus, cum pater dicatur principium Spiritus sancti, & filius, quia Spiritus sanctus procedit vel datur ab vtroque, nec aliter procedit vel datur à patre quàm à filio: sanè intelligi potest, patrem & filium eadem relatione vel notione principium dici Spiritus sancti. Si vero quæritur quæ sit illa notio, quam ibi notat principium? Nomen eius non habemus: sed non est ipsa paternitas vel filiatio: immo notio quædam quæ patris est & filii, qua ab æterno pater & filius vnum principium est Spiritus sancti. Donator autem (vt prædictum est) dicitur pater vel filius ex tempore, sicut Spiritus sanctus datum vel donatum.

Responsio.

Quæritur q sit notio qua pater & filius dicitur principium spūs sancti

DE HIS QVAE TEMPORALITER DE Deo dicuntur & relatiuè secundum accidens, quod non Deo sed creaturis accidit.
Distinct. XXX. A

SVnt enim quædam quę ex tempore de Deo dicuntur, eique temporaliter conueniunt sine sui mutatione: & relatiuè dicuntur s̄m accidens, non q̄ accidit Deo, sed quòd accidit creaturis: vt creator, dominus,

minus refugiũ, datum, vel donatũ & huiusmodi. De his Aug. in 5. li. de Trin. ait, Creator relatiuè dicitur ad creaturam, sicut dominus ad seruum. Item, Non aliquem moueat ꝙ Spiritus sanctus cum sit coæternus patri & filio, dicitur tamen aliquid ex tempore: veluti hoc ipsum quod donatum diximus. Nam sempiternæ Spiritus sanctus est donum, temporaliter autem donatum. Et si dominus non dicitur, nisi cum habere incipit seruum, etiam ista appellatio relatiua ex tempore est Deo. Non enim sempiterna creatura est, cuius ille dominus est, ergo dominum esse non sempiternum habet, ne cogamur etiam creaturam sempiternam dicere: quia ille sempiternæ non dominaretur, nisi etiam ista sempiterne famularetur. Sicut autem non potest esse seruus qui non habet dominum, sic nec dominus qui non habet seruum.

Cap. 13. ad principium Ca. 16. eiusdem lib. 5.

Ibidem paucis interiectis.

Oppositio quòd non ex tempore sit dominus, quia est dominus temporis quod non est ex tempore. B

Sed hic aliquis dicet, quòd non ex tempore competit Deo hæc appellatio qua dicitur dominus, quia non est tantum dominus rerum quæ ex tempore cœperunt, sed etiam illius rei quæ non cœpit ex tempore, id est, ipsius temporis, quod non cœpit ex tempore, quia non erat ante tempus quam inciperet: & ideo non cępit esse dominus ex tempore. Ad quod dici potuit, quia licet non cœperit ex tempore dominus esse temporis, cœpit tamen esse dominus temporis: quia nõ semper fuit tempus: & ipsius hominis ex tempore cœpit esse dominus. De hoc Aug. in eodem lib. continue ita ait, Quisquis extiterit qui æternum Deum solum dicat, tempora vero non esse æterna propter veritatem & mutabilitatem, sed tamen ipsa tempora non in tempore esse cœpisse, quia non erat tempus antequam tempora inciperẽt: & ideo nõ in tempore accidere Deo vt dominus esset, quia ipsorum temporum dominus erat, quæ vtique non in tempore esse cœperunt: quid respondebit de homine qui in tempore factus est? cuius vtique dominus non erat antequam esset. Certè vt dominus hominis esset,

Aug. c. 16. ex cõtinuo non longe a principio, lib. 5. de Trin.

ex

ex tempore accidit Deo: & vt omnis amoueatur controuersiá, certè vt tuus dominus esset vel meus, qui modo esse cœpimus, ex tempore habuit. Quomodo ergo obtinemus nihil secundum accidens dici Deum, nisi quia ipsius naturæ nihil accidit quo mutetur: vt ea sint accidentia relatiua, quæ cum aliqua mutatione rerum de quibus dicũtur, accidunt: sicut amicus relatiuè dicitur. Non enim amicus esse incipit, nisi cum amare cœperit. Fit ergo aliqua mutatio voluntatis, vt amicus dicatur. Nummus vero cum dicitur precium, relatiuè dicitur, nec tamen mutatus est cùm esse cœperit precium, nec cum dicitur pignus & huiusmodi. Si ergo nummus potest nulla sui mutatione toties dici relatiuè, vt neq; cum incipit dici, neque cum desinit, aliquid in eius natura vel forma qua nummus est, mutationis fiat: quãto facilius de illa incommutabili Dei substantia debemus accipere, q̃ ita dicatur relatiuè aliquid ad creaturam, vt quanuis temporaliter incipiat dici, non tamen ipsi substantiæ Dei accidisse aliquid intelligatur, sed illi creaturæ ad quam dicitur. Qualiter etiam refugium nostrum dicitur: Refugium enim nostrum dicitur Deus: relatiuè ad nos enim refertur: & tunc refugium nostrum fit cum ad eum refugimus. Nunquid tunc fit aliquid in eius natura, quod antequam refugeremus ad eum, non erat? In nobis ergo fit aliqua mutatio, qui ad eum refugiendo efficimur meliores: in illo autem nulla. Sic & pater noster esse incipit, cùm per eius gratiam regeneramur, qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri. Substantia ergo nostra mutatur in melius, cùm filii eius efficimur. Similiter & ille pater noster esse incipit, sed nulla sui cõmutatione substantiæ. Quòd ergo temporaliter dici incipit Deus, quod antea non dicebatur, manifestum est relatiuè dici: non tamen secundum accidens Dei, quòd aliquid ei acciderit, sed plane secundum accidens eius, ad quod dici aliquid Deus incipit relatiuè. Ex his apertè ostenditur, quod quædam de Deo temporaliter dicuntur relatiuè ad creaturas sine mutatione deitatis, sed non sine mutatione creaturæ: & ita accidens est in creatura

Ibidem paulò inferius.

Ibidem cõtinuo Augu. cap. 16.

tura non in creatore: & appellatio qua creatura dicitur relatiuè, ad creatorem relatiua est. & relationem notat quæ est in ipsa creatura. Appellatio vero illa qua creator relatiuè dicitur ad creaturam, relatiua quidem est, sed nullam notat relationem quæ sit in creatore.

Hic soluitur quæstio, qua quærebatur, vtrum spiritus sanctus dicatur datum relatiuè ad se, cùm ipse det se. C

Hic potest solui quæstio superius proposita, vbi quærebatur, cùm Spiritus sanctus datum dicatur vel donatum (quod autem datur, refertur & ad eum qui dat, & ad illum cui datur) & cùm Spiritus sanctus det seipsum, vtrum ad seipsum relatiuè dicatur, cum dicitur dari vel donari? Cui quæstioni respondentes, dicimus Spiritum sanctum dici datum vel donatum relatiuè, & ad dantem, & ad illum cui datur. Dans autem siue donator, est pater cum filio, & Spiritu sancto. Nec tamen dicimus Spiritum sanctum referri ad se, sed appellatio dati vel donati refertur, & ad dantem & ad recipiẽtem: quia non potest aliquid dici datum, nisi ab aliquo, & alicui detur. Cùm autem Spiritus sanctus dari à se vel datus à se dicitur, relatiuè quidem dicitur ad illum cui datur, & est appellatio relatiua: & in illo cui datur mutatio fit, non in dante.

QVOMODO DICATVR FILIVS Aequalis patri: an secundum substantiam, an secundum relationem: ita & similis.

Distinct. XXXI. A

De significatione relatiuorum, quæ cõiter & æternaliter de Deo dicũtur vt similis & æqualis. Hilar. ad finem li 3. de Trinitate.

PRæterea considerari oportet, cum tres personæ coæquales sibi sint vtrum relatiuè hoc dicatur, an secundum substantiã: & si relatiuè, vtrum secundum relationem, an secundum essentiam consideranda sit æqualitas: deinde, quid sit ipsa æqualitas, Ad quod dicimus, quia sicut simile nihil sibi est, similitudo enim vt ait Hilarius, sibiipsi nõ est: ita & æquale aliquid sibi non dicitur: ac per hoc sicut simile, ita & æquale relatiuè dicitur. Dicitur ergo relatiuè filius æqualis patri, & vtrique Spiritus sanctus. Est tamen æqualis patri

tri filius, & vtrique spiritus sanctus, propter summam simplicitatem essentiæ, & vnitatem. Aequalis est ergo filius patri secundum essentiam, non secundum relationem. Vnde Aug. 5. lib. de Trin. ait, Quærimus secundum quid æqualis sit patri filius, non secundum hoc ꝙ ad patrem dicitur filius, æqualis est patri. restat ergo vt secundum id æqualis sit, quòd ad se dicitur. Quicquid autem ad se dicitur, secundum substantiam dicitur restat ergo vt secundum substantiam sit æqualis, eadem ergo est utriusque substantia. Item in 6. lib. Satis est uidere nullo modo filium ęqualem esse patri, si in aliquo, scilicet quod pertineat ad significandam eius substantiam, inæqualis inuenitur. In omnibus ergo æqualis est patri filius, & est eiusdem substantiæ. Aequalis est etiã spiritus sanctus patri & filio, & in omnibus ęqualis propter summam simplicitatem illius substantiæ. Ex his perspicuum fit, quòd secundum substantiam filius est æqualis patri, & vtrique spiritus sanctus, & appellatio tantum relatiua est. Aequalitas ergo patris & filii non est relatio vel notio, sed naturalis vnitas & identitas.

Cap. 6 in fi. *Cap. 4. in fine.* *Ca. 5. eiusdẽ in principio.*

Hic quomodo dicatur similis, & quid sit similitudo. B

Hoc idem etiam dicimus de simili & similitudine. Cùm enim dicitur filius similis patri, relatiuè quidem dicitur: sed similis est patri propter vnitatem essentiæ. Est ergo appellatio tantum relatiua, similitudo verò indifferens essentia. Vnde quibusdam non indoctè videtur nomine æqualitatis vel similitudinis non aliquid poni, sed remoueri: vt ea ratione dicatur filius æqualis patri, quia nec maior est eo, nec minor, & hoc propter vnitatẽ essentiæ, Ita & similis dicitur, quia nec diuersus, nec alienus, nec in aliquo dissimilis. & hoc propter essentiæ simplicitatẽ. Non ergo secundũ ꝙ filius est genitus à patre, æqualis vel inæqualis est patri, nec similis vel dissimilis: sed æqualis & similis secundũ substantiam.

Hic non tenetur.

De sententia sancti Hilarij, qua in trinitate personarum propria ostendit. C

Non est igitur hic prætermittendum, quòd vir illustris Hilarius proprietates personarum assignans, dicit

Capit. 10. in principio. Hila. ĩ prin. li. 2. de trin. Hila. lib. de synodis ĩ declaratiõe primæ definitionis oriẽtaliũ ait. Imago õis eius ad quẽ imaginatur spẽs in differẽs est. Neq; n ipse sibi quisque imago est, sed eũ cuius imago ẽ, necesse est, vt imago demõstret. Imago itaq; est rei ad rem coæquãdæ imaginata, & idiscreta similitudo. Est ergo pater, est & filius: quia imago patris & filius, & qui imago est vt verè imago sit, spẽm necesse est, & naturã, &

in patre esse æternitatem, speciem in imagine, vsum in munere: quæ tantæ difficultatis sunt verba, vt in eorum intelligentia atque explanatione vehementer laborauerit. Aug. vt ipse ostendit in 6. lib. de Trin. ita dicens. Quidam cum vellet breuissimè singularum in Trinitate personarum insinuare propria: Aeternitas est, inquit, in patre, species in imagine, vsus in munere. Et quia non mediocris authoritatis in tractatione scripturarum & assertione fidei vir extitit (hæc enim Hilarius in libris suis posuit) horum verborum, id est, patris, & imaginis, & muneris, æternitatis, speciei, & vsus, abditam scrutatus intelligentiam, quantum valeo, non eum secutum arbitror in æternitatis vocabulo: nisi quòd pater non habet patrem de quo sit, filius autem de patre est vt sit, atque vt illi coæternus sit. Imago enim si perfectè implet illud cuius imago est, ipsa coæquatur ei, non illud imagini suæ: in qua imagine speciem nominauit. Credo propter pulchritudinem. vbi tanta est congruentia & prima æqualitas, & prima similitudo nulla in re dissidens, & nullo modo inæqualis, & nulla ex parte dissimilis: sed ad identitatem respondens ei cuius imago est: vbi est prima & summa vita: cui non aliud viuere, & aliud esse, sed idem & primus ac summus intellectus: cui non est aliud viuere, & aliud intelligere, sed idem hoc vnum tanquam verbum perfectum: cui non desit aliquid: & ars quædam omnipotentis & sapientis Dei plena omnium rationum viuentium incommutabilium: & omnes vnũ in ea: sicut ipsa vnum de vno cum quo vnum: ibi nouit omnia Deus quæ fecit per ipsam.

Hic de spiritu sancto quare vsus dicatur. D

Est autem ineffabilis quidam complexus patris & imaginis, qui non est sine perfruitione, sine charitate, sine gaudio. Illa ergo dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo (si tamen aliqua humana voce digne dicitur) vsus ab illo appellata est breuiter, & est in Trinitate Spiritus sanctus non genitus, sed genitoris genitique suauitas, ingenti largitate atque vbertate perfundens omnes creaturas pro captu earum. Itaq; illa tria & à se inuicem

uicem determinari videntur, & in se infinita sunt. Qui uidet hoc vel ex patre, vel per speculũ in ænigmate, gaudeat cognoscens Deum, & gratias agat. Qui vero non videt, tendat per pietatem fidei ad videndũ, non per cæcitatem ad calumniandum: quoniam vnus est Deus, sed tamen Trinitas. Ecce habes qualiter verba Hilarii præmissa accipienda sint, licet tantæ sint profunditatis, vt etiam adhibita expositione vix aliquatenus ea intelligere valeat humanus sensus: cùm & ipsa eorum explanatio, quam hic Augu. edidit, plurimum in se habeat difficultatis & ambiguitatis.

essentiā, secūdū qđ imago est, in se habeat authoris.

Quòd secundum hanc expositionem non distinguntur ibi proprietates personarum tres. E

Non enim secundum præmissam expositionem distinguntur hi tres illæ proprietates superius assignatæ, sed ipsæ hypostases distinctæ ab inuicem monstrantur. æternitatis tamen nomine eadem videtur designata proprietas, quam notat hoc nomen ingenitus. Sed videamus quid sit quod ait, Imago si perfectè implet, cuius imago est, ipsa coæquatur ei, non illud suæ imagini. Videtur enim dicere, quòd filius qui est imago patris, patri coæquatur, non pater filio: cum & filius dicatur æqualis patri in scriptura, & pater filio: sed filius hoc habet à patre vt sit ei æqualis, pater autem non habet à filio: & tamen filius plenè ac perfectè æqualis est patri, id est imago ei cuius est imago.

Aug. ibidē.

Hilar. in lib. de synodis, Propōne. 26 Si quis innascibilē & sine initio dicat filiū quasi duo sine principio & duo innascibilia, et duo īnata dicēs, duos faciat deos, anathema sit. Caput. n. quod

Quare dicatur Hilarius propria personarum assignasse in verbis prædictis, cùm ibi non sint expressæ proprietates. F

Propria ergo personarum in prædictis verbis assignasse dicitur Hilarius, quia relatiua nomina personarum posuit, scilicet, imaginis, & muneris: quæ relatiuè dicuntur de personis, & proprietates notant quibus distinguntur personæ. Ita enim dicitur Spiritus sanctus munus relatiuè, sicut donum. Veruntamen ipsas proprietates aliis tribus nominibus non significauit, iuxta prædictam August. expositionem: nisi solo nomine

est principiū omniū filius. Caput autē quod est principiū Christi Deus, &c.

æternitatis, quo non ipsam paternitatem, sed eam uoluit intelligi notionem qua dicitur ingenitus.

Quòd earundem personarum distinctionem notat Aug. aliis verbis sine expressione trium personarum. G

Aug cap. 5. ad finē to. 3.

Illud etiam sciri oportet, quòd earundem trium personarum distinctionem Aug. ostendere volens sine expressione illarum trium proprietatū superius cōmemoratarū, in 1. lib. de doct. Chri. sic ait, In patre est vnitas, in filio æqualitas, in spiritu sancto vnitatis æqualitatisq; concordia. Et hæc tria vnum, omnia propter patrem, æqualia omnia propter filium, connexa omnia propter spiritum sanctum. Itaque pater & filius & spiritus sanctus & singulus quisque horum Deus est, & simul omnes vnus Deus & singulus quisque horum plena substantia est, & simul omnes vna substantia. Pater nec filius, est nec spūs sanctus: & filius nec pater est nec spiritus sanctus: spiritus sanctus nec pater est, nec filius: sed pater tantū pater, & filius tantum filius, & spiritus sanctus tantum spiritus sanctus. Eadem tribus æternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. In his verbis apertè insinuatur personarum trium distinctio.

Ibidem paulò superius.

Ioan. 10. f.

Quare patri attribuatur vnitas, & filio æqualitas. H

Sed plurimos mouet, quòd patri attribuit vnitatem, filio æqualitatem. Cùm enim unitas dicatur secundum substantiam, non tantum in patre est, sed etiam in filio & in spiritu sancto: & æqualitas una est patris & filii & spūs sancti. Cur ergo patri attribuitur unitas, & filio æqualitas? Fortè eadem ratione attribuitur patri unitas secundum Aug. qua supra eidem æternitas secundū Hilarium: quia uidelicet pater ita est, vt ab alio non sit, & quia filium genuit unum secum Deum, & spiritus sanctus ab eo procedit unus cum eo Deus. Vnitas ergo in patre esse dicitur, quia nec est aliquid aliud à quo sit. Non enim ab alio est, nec ab eo aliquis uel aliquid est ab æterno, quod unum cum eo non sit: filius enim & spiritus sanctus unum sunt cum patre. Vnde ueritas ait, Ego & pater unum sumus.

Quare

Quare pater & filius dicantur esse vnum vel vnus Deus, sed non vnus: quia res eiusdē naturæ rectè possunt dici vnum simpliciter esse, & cum adiectione: res vero diuersæ naturæ non possunt dici vnum, nisi dicatur quid vnum I

Hic dici oportet, quòd pater & filius & spiritus sanctus rectè dicuntur esse vnum & vnus Deus, sed non vnus. Res enim duæ vel plures rectè possunt dici unum esse, si sint vnius essentiæ, & earum vna sit natura, vnus autem vel vna non potest dici de diuersis rebus, nisi addatur quid vnus vel una, quo addito, rectè potest dici de rebus & vnius & diuersæ substantię. Vnde Aug. in 6. lib. de Trinit. sic ait, Nescio vtrum inueniatur in scripturis dictum, vnum sunt, quorum est diuersa natura. Si autem & aliqua plura sunt eiusdē naturæ & diuersa sentiant, non sunt vnum inquantum diuersa sentiunt. Cùm ergo sic dicitur vnum, ut non addatur quid, vnū & plura vnum dicuntur eadem natura atque essentia: non dissidens neque dissentiens significatur, vndè Paulus & Apollo, qui & ambo homines erant & idem sentiebant, vnum esse dicuntur: cum dicitur, Et qui plantat, & qui rigat, vnum sunt. Cùm uero additur quid vnum, potest significari aliquid ex pluribus vnum factū quamuis diuersa natura: sicut anima & corpus non possunt vtique dici vnum, quid enim tam diuersum? nisi addatur vel subintelligatur quid unum, scilicet unus homo. vnde Apostolus, Qui adhæret, inquit, domino, spūs unus est. Non dixit unus est uel unum sunt, sed addidit, spūs. Diuersi sunt enim natura spiritus hominis & spiritus Dei: sed inhærendo fit spiritus hominis vnus spiritus cum Deo, quia particeps fit veritatis & beatitudinis illius. Si ergo de his quæ diuersæ substantiæ sunt, rectè dicitur quòd sint unus spiritus: quanto magis qui unius substantiæ sunt, rectè dicuntur unus Deus esse. Pater ergo & filius unum sunt, utique secundum unitatem essentiæ, & unus Deus: in quo & Arriana hæresis damnatur, quæ patrem & filium & spiritū sanctum, ut ait Aug. in lib. de hæresibus non vult esse unius eiusdēq;

Cap. 3. in principio.

Ibidem paulo superius.

1. ad Co. 3. b

Ibidem paulo inferius.

1. ad co. 6. d

Ibidem inferius.

Tomo. 6. Nume. siue. Artic. 49. Eodē tomo. Nume. siue arti. 41. To. 9. tract. 36. ad illud Io. 8. Quia solus nō sum. Ibidem.

substantiæ atq; naturæ, vel vt expressius dicatur, essentiæ: quæ græcè dicitur vsia: sed filium esse creaturam. Necnon & Sabelliana, quæ, vt ait Aug. in eodem lib. dicebat, Christum eundem ipsum & patrem & Spūm sanctum esse: vt esset Trinitas nominum sine subsistentia personarum. Vtramq; pestem, vt ait Augu. super Ioannem, elidit veritas dicens, Ego & pater unum sumus. Vtrunque audi & aduerte, & unum, & sumus: & à charybdi & à scylla liberaberis. Quòd enim dixit unum, liberat te ab Arrio: quòd dixit sumus, liberat à Sabellio. Si unum, ergo non diuersum: si sumus, ergo pater & filius. Sumus enim non diceret de uno, nec unum de diuerso. Erubescant ergo Sabelliani, qui dicunt ipsum esse patrem qui est filius, confundentes personas: qui & dicti sunt Patripassiani, quia dicunt patrem fuisse passum. Arriani uero dicunt aliud patrem esse, aliud filiũ: non unam substantiam, sed duas: patrem maiorem, filium minorem. Noli hoc dicere tu catholicæ. In medio ergo nauiga, utrunque periculosum latus de uita: & dic, Pater pater est, & filius filius est: Alius pater, alius filius: sed non aliud, immo hoc ipsum, quia unus Deus. Ecce ostensum est quare unitas in patre esse dicatur, cum tres illi unum sint.

Quare dicatnr esse æqualitas in filio, cùm sit vna æqualitas trium. K

Nunc uideamus quare æqualitas dicatur esse in filio, cum una & summa æqualitas sit trium. Hoc ideo fortè dictum est: quia filius genitus est à patre æqualis gignenti, & dono quod ab utroque procedit: & ideo illa tria dicuntur esse æqualia propter filium. Filius enim habet à patre, ut sit ei æqualis & Spiritui sancto: & Spiritus sanctus ab utroque habet, ut sit æqualis utrique. Hoc autem sine assertionis supercilio & maioris intelligentiæ præiudicio dicimus, malentes in apertione tam clausorum sermonum peritiores audire, quàm aliquid aliis influere.

Quare in Spiritu sancto dicitur esse utriusque concordia vel connexio. L

Quod autem in Spiritu sancto dicitur esse utriusque concordia, & per eum omnia connexa, facilior est intelligentia nobis præmissa ad mentem reuocantibus. Supra enim secundum authoritates sanctorum dictum est, quod Spiritus sanctus amor est quo pater diligit filium, & filius patrem. Rectè ergo Spiritus sanctus dicitur, connexio vel concordia patris & filij, & per eum omnia connexa. Vnde Aug. in 5. lib. de Trin. Communio quædam consubstantialis patris & filii est, amborum Spiritus sanctus. Idem in 7. lib. de Trin. Spiritus sanctus est summa charitas utrunque coniungens, nosque subiungens. *Cap. 11. ad finem.* *Cap. 3. versus finem.*

VTRVM PATER VEL FILIVS SPIRITV SANCTO DILIGAT, CVM diligere idem Deo sit quod esse.

Distinct. XXXII. A

Hic oritur quæstio ex prædictis deducta. dictum est enim supra, atque sanctorum authoritatibus ostensum, quòd spiritus sanctus est communio patris & filii, & amor quo pater & filius seinuicem diligunt. Ideo quæritur, vtrum pater uel filius per Spiritum sanctum diligat. Quod utique uidetur oportere dici secundũ authoritates supra positas: quibus ostenditur Spiritum sanctum esse, quo genitus à gignente diligatur, genitoremq; suum diligat. Sed contra, si pater uel filius dicatur diligere per Spiritum sanctum, uidetur esse per Spiritum sanctum: quia non est aliud Deo esse, & aliud diligere, sed idem: quia ut ait August. in 15. libro de Trinitate, Quicquid secundum qualitates in illa simplici natura dici videtur, secundum essentiam est intelligendum, vt bonus, magnus, immortalis, sapiens, diligens, & huiusmodi. Ideoque si pater uel filius diligit per Spiritum sanctum, per ipsum Spiritum esse uidetur: neque tantum essentia sua diligit, sed etiam dono. *Cap. 5. post medium.* *Ibidem paulo superius.*

Hæc quæstio insolubilis est, humanum superans sensum: in qua authoritates sibi occurrunt. B

Huic quæstioni, cum altitudinem nimiæ profunditatis contineat, id solum respondemus, quod Augu. significare videtur, scilicet quòd pater & filius se diligat, & vnitatem seruent, nō solum essentia sua, sed suo dono proprio: quod licet supra positum sit, iterare tamen non piget, quia sic expedit. Ait ergo Aug. in 6. lib. de Trin. ita. Manifestum est ꝙ non aliquis duorum est quo vterque coniungitur, quo genitus à gignente diligatur, genitoremq; suum diligat, sintque non participatione, sed essentia sua, neque dono superioris alicuius, sed suo proprio seruantes vnitatem pacis. Ecce hic dicit quòd essentia sua & dono suo seruant vnitatem. Idem in 15. lib. de Trin. ait, In illa trinitate quis audeat dicere, patrem nec se, nec filiū, nec spiritū sanctum diligere, nisi per spiritum sanctum? Hic apertè ostendit, patrem nō tantum per spiritum sanctum diligere: non autem simpliciter dicit patrem non diligere per spiritum sanctum.

Ca. 5. in principio.

Cap. 7. non longè à principio.

Vtrùm pater sit sapiens sapientia quam genuit, sicut diligit amore qui ab ipso procedit. C

Præterea diligenter inuestigari oportet, vtrum, pater sapiens sic sapientia quam genuit, quæ tantum filius est. Quod videtur à simili posse probari. Si enim pater diligit amore qui ab ipso procedit, cur non & sapientia vel intelligentia quā ipse genuit, sapit, vel intelligit? Hanc quæstionem vrgere videtur, vt ait Aug. in 6. lib. de Trin. quod scripsit Apostolus, dicens Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Vbi quæritur, vtrum ita sit pater sapientiæ & virtutis suæ, vt hac sapientia sapiens sit quam genuit, & hac virtute potens quam genuit. Sed absit vt ita sit: quia si hoc est ibi esse quod sapere, non per illam sapientiam quam genuit sapiens dicitur pater: alioquin non ipsa ab illo, sed ille ab ipsa est. Si enim sapientia quam genuit, causa est illi vt sapiens sit, etiam vt sit ipsa illi causa est: quod fieri non potest, nisi gignendo eum aut faciendo: sed nec genitricem,

August. Ca. 1. in principio, & c. 2. 1. Cor. 1. d.

nitricem, nec conditricem patris vllo modo quisquam dixerit sapientiam. quid enim est insanius? Ergo pater ipsa sapientia est, qua sapiens est. Filius uero dicitur sapientia patris, & uirtus patris: non quia pater per eum sit sapiens vel potens, sed quia filius sapientia, & uirtus est de patre sapientia & uirtute. Ex his ergo patet quòd pater non est sapiens sapientia genita, sed seipso sapientia ingenita. August. in libr. 83. quæst. 23. quæst. tomo 4. Cùm sapiens Deus dicitur, & sapientia sapiens dicitur, sine qua eum uel fuisse aliquando uel esse posse nephas est credere non participatione sapientiæ sapiens dicitur: sicut anima quæ & esse, & non esse sapiens potest, sed quòd ipse eam genuerit quæ sapiens dicitur sapientia. Animaduerte lector, patrem dici sapientiam genita sapientia, quod aliis obuiat testimoniis. Verùm hoc Augu. corrigit in lib. 1. retract. cap. 20. inquiens, Dixi in lib. 83. quæst. de patre, quòd eam genuit: qua sapiens dicitur sapientiam. Sed melius istam quæstionem in lib. postea de Trinitate tractaui.

Vtrùm filius sit sapiens sapientia genita vel ingenita. D

Post hæc quæri solet à quibusdam, utrum filius sit sapiens sapientia genita, uel ingenita. Si enim non est sapiens sapientia genita, nec seipso sapiens est: si uero sapientia genita sapiens est, non uidetur sapiens esse sapientia ingenita: & ita non uidetur esse sapiens à patre, cum à patre habeat omnia. Ad quod dicimus, quòd una est sapientia patris & filii & spūs sancti, sicut una essentia: quia sapientia in illius naturæ simplicitate est essentia: & tamen filius tantum est sapientia genita, & pater tantum est sapientia ingenita: & sapientia genita est de sapientia ingenita, uel à sapientia ingenita. Et cum idem sit ibi esse, quod sapientem esse, relinquitur ut sapientia genita sit sapiens de sapientia ingenita. Non ergo filius dicitur sapientia Dei, tanquam ipse solus intelligens sit, uel sapiens sibi & patri & spiritui sancto: quia ut ait Aug. in 15. lib. de Trin. cap. 7. Si solus ibi filius intelligit & sibi & patri & spiritui sancto, ad illam *Aug. ca. 7. ante medium.*

reditur

redit ut absurditatem, vt pater nõ sit sapiens de seipso, sed de filio: nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapientia pater dicatur sapiens esse quam genuit. Vbi enim nõ est intelligentia, nec sapiẽtia potest esse. Ideoq; si pater non intelligit ipse sibi, sed filius intelligit patri, profecto filius patrem sapientem facit. Et si hoc est Deo esse quod sapere: & ea illi est essentia quæ sapientia, non filius à patre, quod verum est, sed à filio potius pater habet essentiam, quod absurdissimum atq; falsissimum est. Est ergo Deus pater sapiens ea, quæ ipse est, sua sapientia: & filius sapientia patris, est sapiens de sapientia quæ est pater, de quo est genitus filius. Ita & pater est intelligens ea, quæ ipse est, sua intelligentia. Non enim esset sapiens, qui non esset intelligens. Filius autem intelligentia patris, de intelligentia genitus est, quæ est pater: de qua & intelligens est. proinde pater est sapientia, & filius sapientia, & vterque vna est sapientia: & tamen solus pater est ingenita sapientia, & filius solus genita sapientia: nec tamen alia sapientia pater, alia sapientia filius, sed vna eademq; est: sicut pater est Deus ingenitus, & filius est Deus genitus: neque Deus genitus, est Deus ingenitus: non ideo tamen alius Deus est pater, alius Deus filius, sed vnus Deus vterque, non autem vnus. Alius est enim genitus, alius ingenitus, sed non alius Deus: immo vterque vnum, siue vnus Deus. Ita non est sapientia genita, sapientia ingenita, sed alia est sapientia genita, alia ingenita: non tamen est alia sapientia, sed vna eademq; sapientia.

Ibidem ferè continuo.

Ibidem paulo inferiùs.

An filius sit sapiens seipso vel per seipsum. E

Ex prædictis constat, quòd filius non est sapiens à se, neq; de se, sed de patre, & a patre. Quæri autem solet, utrum filius sit sapiens seipso vel per seipsum? Quidam dicunt multiplicem hic fieri intelligentiam, & ideo distinguendum fore: ita vt cùm dicis filium esse sapientem seipso vel per seipsum, si sui natura & essentia sapientem intelligas, verus sit intellectus: si verò à seipso vel de seipso sapientem esse intelligas, falsitati subiectam habeas intelligentiam. Alii vero simpliciter & absque

Solutio secũdũ quosdã.

Aliorũ determinatio.

absque determinatione concedunt huiusmodi locutiones, filius est sapiens per se, sed non à se vel de se: & filius est Deus per se, & est per se, sed non à se vel de se. Hoc confirmantes verbis Hilarii, qui filium non à se, sed per se agere in lib. 9. de Trin. ait, Naturæ, inquit, cui contradicis hæreticæ, hæc vnitas est, vt ita per se agat filius, ne à se agat: & ita nō à se agat, ut per se agat. Intellige filium agentem, & per eum patrem agentem. Non à se agit, cum pater in eo manere monstratur. Per se agit, cum secundum natiuitatem filii agit ipse quæ placita sunt. Infirmus fit non à se agendo, nisi à Deo ipse agit: non fit vero in vnitate naturæ, si quæ agit & in quibus placet non per se agit. Sicut ergo inquiunt, filius per se agit sed non à se, ita & filius debet dici sapiens per se, sed non à se. Sic & ipse per se Deus est, vel esse dicendus est, ut aiunt, sed non à se vel de se.

Hilarius inter medium & finē libri noni.

An vna tantum sit sapientia patris? F

Post hæc à quibusdam solet quæri, vtrum vna tantum sit sapientia patris? Quòd non esse nituntur probare hoc modo: Filius, inquiunt, est sapientia patris genita, qua pater sapiens non est. Est igitur aliqua sapientia patris, qua sapiens non est. Est autem & sapientia patris ingenita, & ea pater sapiens est. Est ergo quædam sapientia patris, qua sapiens est, & ipsa non est illa sapientia patris, qua pater sapiens non est non est ergo vna tantum sapientia patris. Item sapientia ingenita est sapientia patris, & sapientia genita est sapientia patris: non est autem sapientia ingenita, sapientia genita: non est igitur vna tantum patris sapientia. Hæc & his similia, tanquā sophistica & à veritate longinqua, cunctisq; in theologia peritis patentia abiicimus, responso indigna aduertentes: Id tamen adiicientes, quia vna tantum sapientia patris, sed non vno modo dicitur. Nam sapientia patris dicitur illa quam genuit, & sapientia patris dicitur ea qua sapiens est. Diuersa est ergo ratio dicti. Illa enim dicitur patris, quia eam genuit: & ea dicitur sapientia patris, quia ea sapit. Vna est tamē sapientia patris, quia sapientia genita est eadem sapien-

Quomodo nitūtur quidā probare q̄ nō vna tantum est sapientia patris.

Quòd responsione ī digna sint hæc & his similia.

tia, &

tia, & ea qua sapiens est: siue ea qua sapiens est intelligatur persona patris, siue essentia patris: quia persona patris quæ intelligitur cum dicitur sapientia ingenita, & persona filii quæ significatur cum dicitur sapientia genita, vna eademq; sapientia est: quæ essentia diuina intelligitur communis tribus personis.

Quòd in Trinitate est dilectio quæ est Trinitas: & tamen spiritus sanctus est dilectio, quæ non est Trinitas: nec ideo duæ sunt dilectiones: ita & de sapientia. G

Et sicut in Trinitate dilectio est, quæ est pater, filius, & spiritus sanctus, quæ est ipsa essentia deitatis: & tamen spiritus sanctus dilectio est, quæ non est pater vel filius: nec ideo duæ dilectiones, sunt in Trinitate: quia dilectio non quæ propriè spiritus sanctus est, est dilectio quæ Trinitas est: non tamen ipsa Trinitas est: sicut spiritus sanctus est essentia quæ Trinitas est, non tamen ipsa Trinitas est: ita in Trinitate sapientia est, quæ est pater & filius & spiritus sanctus, quæ est essentia diuina: & tamen filius est sapientia quæ non est pater vel spūs sanctus. Nec ideo duæ sapientiæ ibi sunt: quia sapientia, quæ propriè est filius, est sapientia quæ est Trinitas, ipsa tamen non est Trinitas: sicut filius est essentia quæ est Trinitas, ipse tamen est Trinitas.

Qua ratione pater non dicitur sapiens ea sapientia quā genuit, eadem videtur debere dici, quòd non sit diligēs pater vel filius dilectione qua ab vtroq; procedit. H

Præterea diligenter notandum est, quòd ea ratione qua pater non dicitur sapiens ea sapientia quam genuit, videtur fore dicendum, quod pater non diligat filium, vel filius patrem ea dilectione quæ ab vtroq; procedit, scilicet quæ propriè spiritus sanctus est. Sicut enim idem est Deo sapere quod esse, ita est ei idem diligere quod esse. Ideoque sicut negatur pater esse sapiens sapientia quam genuit: qui si ea diceretur sapiēs, non ipsa ab eo, sed ipse ab ea intelligeretur esse: ita videtur non debere concedi, quòd pater vel filius diligat dilectione quæ tantùm spiritus sanctus est: quia si ea diligit pater vel filius, non spiritus sanctus videtur esse

à patre

à patre & filio, sed pater & filius à Spiritu sancto, quia idem est ibi diligere quod esse. At supra dictum est, atque authoritate Augu. sancitum quòd in Trinitate tria sunt, vnus diligens eum qui de illo est, & vnus diligens eum de quo est, ipsa dilectio: & non est aliquis duorum quo genitus à gignente diligitur, & genitorem suum diligit. Quibus verbis apertè significatur patrem filium, & filium patrem diligere: ea scilicet dilectione quæ non est aliquis eorum, sed tantum Spiritussanctus. Cùm idem ergo sit ibi diligere quod esse, quomodo dicitur pater vel filius non esse ea dilectione qua alter alterum diligit? cùm ideo pater negetur sapere sapientia quam genuit, ne ea esse intelligatur.

Quòd & hæc quæstio inexplicabilis est, quæ excellit infirmitatem hominis. I

Difficilem mihi fateor hanc quæstionem, præcipuè cum ex prædictis oriatur quæ similem videntur habere rationem: quod meæ intelligentiæ attendens infirmitas turbatur, cupiens magis ex dictis sanctorum referre, quàm afferre. Optimus enim lector est, inquit Hilarius in 1. lib. de Trinit. qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potius, quàm imponat: & retulerit magis quā attulerit: neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Cum ergo de rebus Dei sermo est, concedamus Deo sui cognitionem, dictisque eius pia veneratione famulemur. Inuestiget ergo diligenter pius lector rationem dictorum, si fortè dictorum aliquam valeat reperire causam: quia nota, ipsa præmissa quæstio aliquatenus explicari valeat. Ego autem hanc quæstionem non absoluens, sed errorem excludens: profiteor non esse dictum patrem diligere filium, vel filium patrem, ea dilectione quæ ab vtroq; procedit: quæ non est aliquis eorum, sed tantum Spiritus sanctus: tanquā ea dilectione pater sit vel filius. Sed sic ea pater diligit filium & filius patrem, vt etiam pater per se ea, qua ipse est, dilectione diligat, sic & filius: non autem sic. vt pater per se non diligat, & filius,

Hilarius ad medium libri primi.

Ca.7.li.15. de Trin. ante medium.

filius, ſed per eam tantum. Quis hæc in illa Trinitate (inquit Aug.) opinari vel affirmare præſumat? Eam tamen quæſtionem lectorum diligentiæ plenius diiudicandam atque abſoluendam relinquimus, ad hoc minus ſufficientes.

VTRVM PROPRIETATES PERSONARVM SINT IPSAE PERSONAE VEL Deus, id eſt diuina eſſentia.

Diſtinct. XXXIII. A

POſt ſupradicta interius conſiderari atq; ſubtiliter inquiri oportet, Vtrum proprietates perſonarum quibus ipſæ perſonæ determinantur, ſint ipſæ perſonæ, & ſint Deus, id eſt diuina eſſentia: an ita ſint in perſonis, vt non ſint perſonæ, ac per hoc nec diuina eſſentia. Quod enim in perſonis ſint proprietates, nemo inficiari audet, cum apertè clamet auctoritas, quòd in perſonis eſt proprietas, & in eſſentia vnitas. Superius quoque multis ſanctorum teſtimoniis aſtruximus, perſonas per proprietates diſtingui atque determinari: ipſasque proprietates, tres ſcilicet, propriis expreſſimus vocabulis. Cum ergo proprietates ipſæ ab æterno fuerint, quibus ipſæ perſonæ determinantur & differunt: quomodo eſſent ſi in eis non eſſent? & quomodo in eis eſſent, & ipſæ perſonæ non eſſent, quin ibi eſſet multiplicitas? Quocirca ſicut proprietates eſſe in perſonis, ita & eas perſonas eſſe confitemur: ſicut ſupra auctoritate Hieronymi (vt non pigeat reuocare ad mentem) proteſtati ſumus, in expoſitione fidei ita dicentis. Sabellii hæreſim declinantes, tres perſonas expreſſas ſub proprietate diſtinguimus, Non enim nomina tantummodo, ſed etiã nominũ proprietates, id eſt, perſonas, vel vt Græci exprimunt, hypoſtaſes hoc eſt ſubſiſtentias confitemur. Ecce apertè dicit perſonas proprietatibus diſtingui, & ipſas proprietates eſſe perſonas: cuius hic verba perſtringimus, quia ſupra latius poſuimus.

Diſtinct.26. hunus To.4. in explanatione ad principium Symboli ad Damaſum.

Quòd

Quòd proprietates sint diuina essentia. B

Cumq; de simplicitate deitatis suprà differeremus auctoritatibus sanctorum, scilicet August. Hilar. Isidor. necnon & Boetii euidenter monstrauimus Deum hoc esse omnino quod in se habet: excepto quòd pater habet filium, nec est filius, & filius habet patrem nec est pater: & sic esse in natura trium: vt qui habet, hoc sit quod habet: & totum quod ibi est, vnum esse, vnam vitam esse. quæ modo non iteramus, ne fastidium lectori ingeramus. Si ergo proprietates ibi sunt, singula earum est id in quo est, & vnum, eademq; vita singulæ sunt. Fateamur ergo & proprietates esse in tribus personis, & ipsas esse personas atque diuinam essentiam.

Auctoritate astruit quòd proprietas sit natura. C

Quod enim proprietas etiam diuina natura sit, ostendit Hilarius, dicens natiuitatem filii esse naturam. Vnde in 7. libr. de Trinit. ait, Vtriusque natura non differt vnum sunt pater & filius. Habet ergo hoc sacramenti natiuitas, vt complectatur in se & nomen & naturam & potestatem: quia natiuitas non potest non in ea esse natura esse ea natura, vnde nascatur filius. Idē in 6. Natiuitas proprietas est, veritas est. Idem in 7. dicit quòd naturæ natiuitas sit intelligenda esse in natura Dei. Suprà enim dixit, q͛ proprium patris est quòd semper pater est, & proprium filii est, quòd semper filius est: significans, quòd proprietas patris est pater, & proprietas filii est filius. His aliisq; pluribus auctoritatibus apertè significari videtur, quòd proprietas filii filius sit, sic & Deus: ita & proprietas patris, & ꝓprietas spiritus sancti.

Hilarius ad mediū libri.

In libr. 6. in medio lib. 7. medio.

Quidam negant, scilicet proprietates esse personas & diuinam naturam, & quare. D

Hoc autem aliqui negant, dicentes quidem proprietates in personis esse, sed non esse personas ipsas: quia ita dicunt esse in personis vel in essentia diuina, vt non sint interius, sicut ea quæ secundum substantiam dicuntur de Deo, vt bonitas, iustitia: sed extrinsecus affixæ sunt. atque ita esse rationibus probare contendunt. Si enim, inquiūt, proprietates sunt personæ, nō eis personæ

sonæ determinentur. Contra quod dicimus, quia etiam seipsis personæ differunt, sicut suprà Hierony. loquens de patre & filio & Spiritu sancto dicit, Substantia vnum sunt, sed personis ac nominibus distinguuntur. Sed iterum addunt, Si proprietates ipsæ diuina essentia sunt, cum essentia non differant tres personæ, nec proprietatibus differunt. Quomodo enim differt pater à filio, eo quòd diuina essentia est, cum in essentia vnum sunt?

To. 4. in explanatione Symboli ad Damasum

secunda obiectio.

Responsio ad præmissa auctoritate nitens. E

Horum doctrinis nouis & humanis commentis, verbo Hilarii respondeo. Immensum est quod exigitur & incomprehensibile extra significantiam est sermonis, extra sensus intentionem: non enunciatur, non attingitur, non tenetur, verborum significantiam rei ipsius natura consumit: sensus contemplationem inperspicabile lumen obcæcat, intelligentiæ capacitatem quod sine nullo continetur excedit. Mihi ergo in sensu labes est, in intelligentia stupor est: in sermone verò non iam infirmitatem, sed silentium confitebor periculosum nimis est de rebus tantis reconditis aliquid vltra præscriptum cęleste præferre, vt vltra præfinitionem Dei sermo de Deo sit. Forma fidei certa est. Non ergo aliquid addendum est, sed modus constituendus audaciæ. quicquid vltrà quæritur, non intelligitur.

Hilarius li. de Tri. 2. statim post principium.

Ibidem superius.

Ibidē superius.

Ibidem paulò inferius.

Quomodo improbi hæretici insistant alia addentes. F

Cæterum hæreticorum improbitas instinctu diabolicæ fraudulentiæ excitata, nondum quiescit: sed in tanta rerum quæstione addit, Si paternitas & filiatio in Deo siue in diuina essentia sunt, eadem ergo res sibi pater est & filius. Nam in quo paternitas est, pater est: & in quo filiatio est, filius est. Si ergo vna eademq; res habet in se paternitatem & filiationem, ipsa generat & generatur: quod dicentes in Sabellianam hæresim pertrahuntur, extendentes patrem in filium, cum ipsum sibi filium proponant & patrem. Si verò negauerint in vna Dei essentia paternitatem esse & filiationem, quomodo

Tertia obiectio.

modo ergo dicunt esse Deum? His atq; aliis argumentorum aculeis vtuntur in suæ opinionis assertionem, vt veritatis formam dissecent.

Responsio contra hanc eorum oppositionem, vbi traditur proprietates non penitus ita esse in Dei essentia, sicut in hypostasibus dicuntur. G

Quorum audaciæ resistentes atque ignorantiæ prouidentes, audebimus aliquid super hoc loqui. Paternitas & filiatio non ita esse omnino in diuina substantia dicũtur, sicut in ipsis hypostasibus: in quibus ita sunt quòd eas determinant, vt ait Ioan. Damas. Characteristica idiomata sunt, id est, determinatiuæ proprietates hypostaseos & non naturæ: etenim hypostasim determinant & non naturam. Ideoq; licet paternitas & filiatio sint in diuina essentia, cum eam non determinent, non ideo potest dici, quòd diuina essentia & generet & generetur: vel quod eadem res sit sibi pater & filius. Ita enim proprietas determinat personam, vt hac proprietate hypostasis sit generans, & illa alia hypostasis sit genita: & ita non idẽ generat & generatur, sed alter alterũ. *Damasc. lib. de orthodoxa fide 3. ca. 6. in principio.*

Quæritur quomodo proprietates possunt esse in natura, vt tamen eam non determinant. H

Sed fortè quæres, cum hæ proprietates non possunt esse in personis quin eas determinent, quomodo in diuina essentia esse possint, ita vt non eam determinent? Respondeo tibi & hic cum Hilario. Ego nescio, non requiro, sed consolabor me tamen: archangeli nesciunt, angeli non audierunt, secula non tenent, propheta non sensit, apostolus non interrogauit, filius ipse non edidit. Cesset ergo dolor querelarum: non putet homo sua intelligentia generationis sacramentum posse consequi. Absolutè tamen intelligendus est pater & filius & spiritus sanctus. Stat in hoc fine intelligentia verborum. Est filius à patre, qui est vnigenitus ab ingenito, progenies à parente, unus ab uno: non natura deitatis alia & alia, quia ambo unum. Hoc credendo incipe, percurre, persiste: etsi nõ peruenturum sciam, tamen gratulabor profecturum, Qui enim piè infinita prosequitur, etsi non *Hilarius 2. lib. de Trin. non longè à principio.* *Ibidem inferius.* *Ibidem paulò superius.*

Ibidem paulo superius. contingat, aliquando tamen proficiet prodeundo. Sed ne te inseras in illud secretũ & arcanũ inopinabilis natiuitatis, ne te immergas, summam intelligentiæ comprehendere præsumens: sed intellige incomprehensibilia esse. His aliisq; multis euidenter ostenditur nobis nullatenus licere maiestatem perscrutari, ius ponere potestati, modum circunscribere infinito.

Quibus auctoritatibus opinionem suam, scilicet quod proprietas patris vel filij non sit Deus, muniant. I

Veruntamen nondum desistunt impatientiæ spiritu agitati, sed opinionem suam etiam sanctorum auctoritatibus munire conantur: quibus ostendere volunt proprietatem qua pater est pater, & proprietatem qua filius est filius, non esse Deum: ad hoc inducentes verba *Aug. ad versum secundũ infixus sum in limo profundi.* August. super illum locum psal. Et non est substantia, ita dicentis, Deus enim quædam substantia est. Vnde etiam in fide catholica sic ædificamur, vt dicamus patrẽ & filium & spiritũ sanctum vnius esse substantiæ. Quid est vnius substantię? Quicquid est pater quod Deus est, hoc est filius, hoc est spiritus sanctus. Cum autem pater est, non illud est quod vel quo est. Pater enim non ad se, sed ad filium dicitur: ad se autem, Deus dicitur. Eo igitur quod vel quo Deus est, substantia est. Et quia eiusdẽ substãtiæ est filius, proculdubio filius est Deus, At verò quod pater est, quia non substantiæ est sed refertur ad filium, non sic dicimus filium patrem esse, sicut dicimus filium Deum esse. Ex his verbis significari dicunt, quod proprietas patris vel proprietas filii non sit Deus vel essentia diuina. Cũ enim dicit, eo quo Deus est, substantia est: sed quod pater est, substantia nõ est: apertè inquiunt ostendi id esse substantiam, quo Deus est: id vero quo pater est, non esse substantiam. Item cum ait, Pater non illud est quod est, ostendit eum non esse patrẽ eo quod substantia est. Non enim simpliciter dixit, pater non est illud quod est: sed ait, cum pater est, non est illud quod est, significans quo pater est non esse illud quo est, id est essentiam. Hæc illi ita exponentes, sua commenta simplicibus & incautis vera videri faciunt. Nos autem aliter fore

Quod aliter intelligenda

ter fore ista intelligēda dicimus. Dicens enim, eo quod Deus est, substātia est: sed quod pater est, substantia nō est. hoc intelligi voluit, quia essentia Deus est, & deitate substantia est. Eo enim substantia est, quo Deus est: & econuerso, cuius ea est deitas quæ est substantia, & substantia quę deitas: sed quod pater est, nō est substantia, id est, nō quo pater est eo substātia est, quia proprietate generationis pater est, qua substantia non est. Ipsam tamen proprietatem substantiam esse non negauit. Ita etiam illud intelligendum est quod ait, Cum pater est, non illud est quod est: id est, non illo pater est quod vel quo ipse est, id est essentia, sed notione. *Sunt illa verba quam dicunt.*

Aliis etiam verbis Augustini vtuntur vt asserant quod dicunt, scilicet proprietates personarum non esse Dei substantiam. K

Item illis verbis Augustini vehementer insistunt superius positis, scilicet quod verbum secundum quod sapientia est & essentia, hoc est quod pater: secundum quod verbum, non hoc est quod pater. Si, inquiunt, verbum non est hoc quod pater, secundum hoc quod est verbum: id ergo quo verbum est, non est illud quod pater est, proprietas ergo qua verbum est, nō est quod pater est. non est igitur diuina essentia. Ad quod dicimus, quia licet secundum ꝙ verbum, non sit hoc quod pater est, ea tamen proprietas qua verbū est, est id quod pater est, id est diuina essentia, sed non est hypostasis patris. *Responsio.*

OPINIO QVORVNDAM NON IDEM ESSE PERSONAM ET ESSENTIAM VEL naturam dicentium, & eandem essentiam non posse esse patrem & filium & spiritum sanctum.

Distinct. XXXIIII. A

PRædictis autem adiiciendum est, quod quidam peruersi sensus homines in tantam prosiluerūt insaniam, vt dicerent non idem esse naturam Dei & personam siue hypostasim: dicentes eandem essentiam non posse esse patrem & filium sine personarum

confusione. Si enim, inquiunt, ea essentia duæ pater est, est filius, idem sibi pater est & filius. Si hanc rem dicis esse patrem, aliam quære quam dicas esse filium. Si verò aliam non quæsieres, sed eandem dixeris, idem genuit & genitus est. Propter hæc & huiusmodi, inter naturam & personam diuidunt, ita vt non recipiant vnam deitatis naturam & simplicem esse tres personas. Idque testimonio Hilarii defendere nituntur: qui in 8. libro de Trinitate quærens, vtrum Apostolns spiritum Dei nominans & spiritum Christi, idem significauerit vtroque verbo: inquit ita Gentium prædicator volens naturæ vnitatem in patre & filio docere ait, Spiritus Dei in vobis est. siquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem spiritus eius qui suscitauit Iesum, & cætera. Spirituales omnes sumus, si in nobis est Dei spiritus: sed & hic spiritus Dei, est & spiritus Christi. Et cum Christi spiritus in nobis est, eius spiritus in nobis est qui suscitauit Chtistum. Et cum eius qui suscitauit Christum in nobis est spiritus, & spiritus in nobis est Christi nec tamen non Dei est spiritus, qui in nobis est Discerne ergo ò hæretice, spiritum Christi à spiritu Dei: & excitati à mortuis spiritum Christi à spiritu Dei Christum à mortuis excitantis. Cum qui habitat in nobis spiritus Christi, spiritus Dei sit: & spiritus Christi à mortuis excitati spiritus Dei tantum sit Christum à mortuis excitantis. Et quęro nūc, in spiritu Dei vtrū naturā, an rem naturę significatā existimes? Non est enim idem natura ꝙ res naturæ: sicut nō idem est homo & quod hominis est, nec idem est ignis & quod ipsius ignis est: & secundum hoc non est idem Deus & quod Dei est. Huius, dicti occasione præfati hæretici dogmatizauerunt non idem esse personā & naturam Dei, asserentes naturam Dei non esse tres personas, intelligentes in his præmissis verbis Hilarii per rem naturæ personam, & nomine naturæ diuinam naturam. Et ideo dicunt Hilarium interrogasse hæreticum, vtrum per spiritum Dei putaret significatam esse naturam, an rem naturæ: vt sic ostenderet

Hilarius li. 8. paulò ante medium.

Rom. 8. b.

Ibidem paulo inferius.

Hilarius ibi dē continuò.

deret distinguendum esse inter naturam & rem naturę, id est, personam.

Hic docet quomodo eis obuiat ipsius scripturæ circunstantia, & qualiter prædicta intelligi debeant: & quòd spiritus sanctus est res vnius naturæ patris & filij & est ipsa natura. B

Hoc quidem dicunt, non intelligentes pia diligentia scripturę circunstantiam: qua cōsiderata percipi potest quomodo præmissa dixerit Hilarius. Subsequenter enim in eadem serie ostendit in spiritu Dei aliquando *Hilarius ibidē paulò inferiùs.* significari patrem: vt cum dicitur, Spiritus domini super me. *Esa.61.ca.a* Aliquando significari filium: vt cum dicitur, in spiritu Dei eiicio dæmonia, naturæ suæ potestate se dæmones eiicere demonstrans. *Matt.12.c.* Aliquando spiritum sanctum: vt ibi, Effundam de spiritu meo super omnē carnem. *Iohelis.2.g.* Quod dicit consummatum fuisse, cum Apostoli spiritu sancto misso omnibus linguis locuti sunt. Deinde quare hanc distinctionem fecerit, & quòd in superioribus per verba Apostoli idem spiritus sanctus significatus sit, & quòd ipse res vnius naturæ patris & filii, apertè ostendit inquiens ita, *Hilarius li. eodē.8.paulo inferiùs.* Hæc idcirco sunt demonstrata, vt quacunq; parte hæretica falsitas se contulisset, finibus veritatis cōcluderetur. Habitat enim in nobis Christus, quo habitante habitat Deus: & cū habitat in nobis spiritus Christi, non aliud habitat quàm spiritus Dei. Quòd sit per spiritum sanctum Christus in nobis intelligitur esse, hunc tamen ita spiritum Dei vt spiritum Christi esse noscendum est: & cum per naturam Dei natura ipsa habitat in nobis, indifferens natura filii creditur esse à patre, cum spiritus sanctus qui est spiritus Christi & spiritus Dei res naturæ demonstretur vnius. *Hilarius ibidē cōtinuò.* Quæro nunc ergo, quomodo nō ex natura vnum sunt? A patre procedit spiritus veritatis, à filio mittitur, & à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filii sunt. Idcirco qui ab eo accipit, Dei spiritus est, & idē spiritus Christi est. Res naturæ filii est, sed & eadem res & naturæ patris est, & Dei excitantis Christum à mortuis spiritus est: & idem spiritus Christi est à mortuis excitati.

In aliquo differt Christi & Dei natura, ne eadem sit, si prçstari potest, vt spiritus qui Dei est, non sit etiam Christi. Est ergo in nobis Spiritus Dei, & est in nobis Spiritus Christi: & cum Spûs Christi inest, inest Spiritus Dei. Ita cum quod Dei est, & Christi est, & quod Christi est Dei est: non potest quid aliud diuersum Christus esse, quàm Deus est. Deus igitur Christus est vnus cum Deo Spiritus: secundum illud, Ego & pater vnum sumus. In quo docet veritas vnitatem esse naturæ, non solitudinẽ vnionis. Ecce si hæc verba diligenter attendas, inuenis Spiritum sanctum rem naturę dici patris, & filii: & eundem dici esse naturam Dei, vbi dicitur, per naturam Dei natura ipsa habitat in nobis, si per Spiritum sanctũ Christus est in nobis. Itaque in Trinitate non ita distinguendum est inter naturam & rem naturę, sicut in rebus creatis: quia, vt ait Hilarius, comparatio terrenorum ad Deum nulla est: & si qua comparationum exempla interdum afferuntur, nemo ea existimet absolutę in se rationis perfectionem continere. Non enim humano sensu de Deo loquendum est.

Ibidem paulo inferius. *Ioan. 10. f.* *Hilarius li. 1. de Trin. in medio libri. Ibidẽ immediatè superius.*

Quod propter res creatas illud dixerit, non idem est natura & res naturæ. C

Ad naturam ergo rerum creatarum respiciens inquit, Non idem est natura quod res naturæ, subiiciens exempla de ipsis creaturis. Inde ostendens erroris esse sub mensura creaturarum metiri creatorem, addit, Et secundum hoc non idem est Deus, & quod Dei est: ac si diceret, Si ad instar creaturarum de creatore sentis, cogeris fateri quia non idem est Deus & quod Dei est: quod dicere, impium est, cum Spiritus Dei Deus sit, & Dei filius sit Deus.

Quòd non aliud est Deus & quæ sua sunt, ita vt insint: alia enim sunt quæ insunt, alia quæ non insunt. D

Hilarius li. 8. de Tri. ad medium.

Non ergo secundum corporales modòs (vt in eadem subdit serie) accipienda sunt hæc quæ de Deo dicuntur; vbi euacuans opinionem eorum qui ita putant, aliud Deum esse, & aliud quod Dei est, aliudq; naturam Dei & rem naturę, vt est in creaturis, apertè docet non aliud

esse

esse Deum, & aliud quod Dei est: aliudq; naturã Dei, & quę sua sunt, ita vt insint illi, sic dicens. Homo aut aliquid ei simile cum alicubi erit, alibi non erit: quia id quod est, illic continetur vbi fuerit in forma, vt non vbiq; sit qui insistens alicubi sit. Deus aũt immensæ virtutis, viuens potestas, quæ nusquam non adsit, nec desit vsquã: quæ se oẽm per sua edocet, & sua non aliud quã se esse significat: vt vbi sua insint, ipse esse per sua intelligatur. Non aũt corporali modo cum alicubi sit, nõ etiam vbique esse credatur, cum per sua in oĩbus esse non desinat. Non autẽ aliud sunt quàm quod ipse est, quæ sua sunt. Et hęc propter naturæ intelligentiam dicta sunt. His verbis apertè significatur, si tñ intelligis hæretice, quia diuina natura non aliud est ab his quę sua sunt, ita vt insint: & per illa in oĩbus suis est quæ non insunt. Sua.n. sunt etiã quæ non insunt, id est, omnes creaturæ: & sua sunt quæ insunt, vt tres personæ, quæ sunt eiusdem naturę & eadem natura: sicut suprà August. testimonio firmauimus dicentis: tres personas esse eiusdem essentię vel eandem essentiam, sed non ex eadem essentia: ne aliud intelligatur essentia, aliud persona. Non tñ diffitemur aliquam distinctionem habendam fore ẜm intelligentiæ rationem, cum dicitur hypostasis, & cum dicitur essentia: quia ibi significatur quod est cõe tribus, hic verò non. Est tamen hypostasis essentia, & econuerso. Fateamur ergo vnum atque idem esse tres personas secundum essentiam, differentes autem proprietatibus. Vnde Aug. super locum prętaxatum psalmi ait, Quęris quid sit pater? Respondetur, Deus. Quęris quid sit filius? Respondetur, Deus. Quęris quid sit pater & filius? Respõdetur, Deus, De singulis interrogatus, Deum responde. De vtroque interrogatus, non Deos, sed Deum responde. Non sic in hominibus. Tanta enim est ibi substantiæ vnitas, vt æqualitatem admittat, pluralitatem non admittat. Si ergo tibi dictum fuerit, cum dicis filium Dei esse quod pater est, profectò filius pater est. Responde, secundum substantiam tibi dixi hoc esse filium quod pater est, non secundum id quod ad aliud dicitur. Ad se

To. 8. in explanatione. 68. psal. Versu. 2.

Ibidẽ paulò inferius.

enim dicitur Deus, ad patrem dicitur filius. Rursumq; pater ad se dicitur Deus, ad filium Deus pater dicitur quod dicitur ad filium pater, non est filius: quod dicitur filius ad patrem, non est pater: quod dicitur pater ad se, & filius ad se, hoc est pater & filius idem id est Deus.

Vtrùm ita possit dici, vnus Deus trium personarum vel tres personæ vnius Dei, vt dicitur vna essentia trium personarum, & tres personæ vnius essentiæ. E

Hic considerandum est, cum Deus sit diuina essentia, & ita dicatur vnus Deus esse tres personæ, sicut vna essentia dicitur tres personæ: vtrùm ita valeat sanè dici, vnus Deus trium personarum, vel tres personæ vnius Dei: sicut dicitur vna essentia trium personatum, & tres personæ vnius essentiæ? In his locutionibus scripturæ vsus nobis ęmulandus videtur, vbi frequenter reperitur ita dictum, Vna est essentia trium personarum, & tres sunt personæ vnius essentiæ: nusquam autem occurrit legisse, vnum Deum trium personarum, vel tres personę vnius Dei. Quod ideo puto sanctos doctores vitasse, ne ita fortè acciperetur in diuinis personis, vt accipitur cum de creaturis simile quid dicitur. Dicitur enim Deus Abrahā, Isaac, & Iacob: & Deus omnis creaturæ. Quod vtique dicitur propter principium creationis, vel gratiæ priuilegium, & creaturæ subiectionem vel seruitutem. Cum ergo in Trinitate nihil sit creatum vel seruiens vel subiectum, non admisit fides in Trinitate talem locutionis modum. Ita etiam econuerso non dicitur de Dei essentia, quòd ipsa sit essentia Abraham, Isaac & Iacob, vel alicuius creaturæ: ne creatoris & creaturæ naturam confundere videamur.

Quòd licet potentia, sapientia, bonitas de Deo secundum substantiam dicantur in scriptura: tamen solent hæc nomina distinctè ad personas interdum referri. F

Ex prędictis constat, quòd sicut essentia, ita potentia, sapientia, bonitas de Deo dicuntur secundum substantiam. Quæ autem secundum substantiam de Deo dicuntur

cuntur,tribus perſonis pariter conueniunt. Vna eſt ergo potentia, ſapientia, bonitas patris & filii & Spiritus ſancti: & hi tres eadem potentia, eadem ſapiẽtia, eadem bonitas. Vnde aperitur in Trinitate ſumma eſſe perfectio. Si enim ibi deeſſet potentia, vel ſapientia, vel bonitas, non eſſet ſummum bonum. Sed quia ibi eſt perfecta potentia, infinita ſapientia, incomprehenſibilis bonitas rectè dicitur & creditur ſummum bonum. Cumq; vnum & idem penitus ſit in Deo potentia, ſapientia, bonitas: in ſacra tamen ſcriptura frequenter ſolent hęc nomina diſtinctè ad perſonas referri, vt patri potentia, filio ſapientia, Spiritui ſancto bonitas attribuatur. quod quare fiat, non eſt ocioſum inquirere.

Quare id fiat ſcilicet quòd patri potentia, filio ſapientia attribuatur. G

Id ergo ſacri eloquii prudentia facere curauit, ne Dei immenſitatem ſimilitudine creaturæ metiremur. Dixerat enim ſcriptura ſacra, quia Deus pater eſt, & quod Deus filius eſt: & audiuit hoc homo qui hominem patrem viderat, Deum patrem non viderat: cogitare cœpit ita eſſe in creatore vt viderat eſſe in creaturis, à quibus hæc nomina tranſlata ſunt ad creatorem: in quibus pater eſt prior filio, filius eſt poſterior patre: & ex antiquitate in patre defectus, ex poſteritate in filio imperfectio ſenſus ſolet notari. Ideo occurrit ſcriptura dicens patrem potentem, ne videatur prior filio, & ideo minus potens: & filium ſapientem, ne videatur poſterior patre, & ideo minus ſapiens.

Quare ſpiritui ſancto bonitas attribuatur. H

Dictus eſt etiam Spiritus ſanctus Deus, & dictus eſt habere Spiritum Deus: & videbatur hoc quaſi nomen inflationis & tumoris, Vnde humana conſcientia ad Deum pro rigore & crudelitate accedere metuit. Ideoq; ſcriptura temperauit ſermonem ſuum, ſpiritum bonum nominans, ne crudelis putaretur qui mitis erat: non quòd pater ſolus ſit potens vel magis potens, & filius ſolus ſapiens vel magis ſapiens, & ſpiritus ſanctus ſolus bonus vel magis bonus. Vna eſt ergo potentia, ſapientia,

pientia, bonitas trium, ſicut vna eſſentia. Ideoque ſicut dicitur filius homouſios, id eſt conſubſtantialis patri, ita & omnipotens.

De hoc nomine homouſion, vbi in auctoritatem receptum ſit, & quid ſignificet. I

Hic non eſt prætermittendum quod Auguſt. in libro. 3. contra Maximinum dicit de hoc nomine homouſion, quo Latini tractatores frequenter vtuntur. Pater, inquit, & filius vnius ſunt eiuſdemque ſubſtantiæ. Hoc eſt illud homouſion, quod in concilio Niceno aduerſus hereticos Arrianos à catholicis patribus veritatis auctoritate firmatum eſt. Quod poſtea in concilio Ariminenſi, propter nouitatem verbi minus quàm oportuit intellectam (quam tamen fides antiqua pepererat) multis paucorum fraude deceptis, hæretica impietas ſub heretico Imperatore Couſtantino labefactare tentauit. Sed poſt non longum tempus libertate fidei catholicæ preualente, poſtquam vis verbi ſicut debuit intellecta eſt, homouſion illud catholicæ fidei ſanitate longè lateque diſtenſum eſt & diffuſum. Quid enim eſt homouſion, niſi vnius eiuſdemque ſubſtantiæ? Quid eſt inquam homouſion, niſi ego & pater vnum ſumus? Non ergo inter prophanas vocum nouitates hoc vitandum eſt.

Ca. 14. inter principium & medium.

Ioan. 10. f.

De nominibus quæ tranſlatiuè & per ſimilitudinem de Deo dicuntur. K

Præterea ſciendum eſt, ꝙ in aſſignatione diſtinctionis nominum, inter alia quæ ſupra diligẽter executi ſumus, quædam diximus tranſlatiuè, & per ſimilitudinem de Deo dici, vt ſpeculum, ſplendor, character, figura, & huiuſmodi: de quibus pio lectori breuiter trado quod ſentio, vt. ſ. ratione ſimilitudinis conſiderata ex cauſis dicẽdi, dictorum intelligentiam aſſumat, ſed catholicam.

Nihil dignum excellentia ineffabilis Trinitatis ſe tradidiſſe dicit, ad alia tranſiturus. L

De Sacramento vnitatis atque Trinitatis ſummæ & ineffabilis multa iam diximus. Nihil tamen eius ineffabilitate dignum tradidiſſe profitemur, ſed potius ex nobis mirificatam eius ſcientiam, nec potuiſſe nos ad illã.

DE QVIBVSDAM QVAE SECVNDVM SVBSTANTIAM DE DEO DICVNTVR, quę specialem efflagitant tractatum, scilicet de scientia, & de pręscientia, & prouidentia, & dispositione, prędestinatione, voluntate, & potentia.

Distinct. XXXV. A

CVnque supra disseruerimus ac plura dixerimus de his quæ communiter secundum substantiam de Deo dicuntur, eorum tamen quędam specialem efflagitant tractatum: de quibus modo tractandum est. i. de scientia, pręscientia, prouidentia, dispositione, prædestinatione, voluntate, & potentia. Sciendum est ergo quod Sapientia vel Sciētia Dei cum sit vna & simplex, tamen propter varios rerum status & diuersos effectus, plura ac diuersa sortitur nomina. Dicitur enim non tantum scientia, sed etiam pręscientia vel prouidentia. Et est Scientia siue Prouidentia non dę futuris tantum, sed de omnibus: de bonis scilicet & de malis. DISPOSITIO vero, de faciendis. PRAEDESTINATIO, dę omnibus saluandis, & dę omnibus bonis: quibus & hic liberātur, & in futuro coronabuntur, Prędestinauit enim Deus ab ęterno homines, ad bona eligendo: & prædestinauit, eis, bona pręparando. Quòd homines prędestinauit, Apostolus ostendit dicens. Prædestinauit quos præsciuit fieri conformes imaginis filii sui, Et alibi, Elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati. Quòd autem bona eis prępárauerit, propheta Esaias ostendit dicens, Oculus non vidit Deus abs te, quæ pręparasti diligentibus vel expectantibus te. Ergo ab æterno prædestinauit quosdam futuros bonos & beatos, id est, elegit vt essent boni & beati: & bona eis prędestinauit, id est, pręparauit. PROVIDENTIA autem est gubernandorum: quę vtique eodem modo videtur accipi, quo dispositio. Interdum tamen prouidentia accipitur,

De scientia Dei in generali scdm se.

Rom. 8. f.

Ephes. 1. a.

Esa. 64. b. & 1. Corin. 2. b.

cipitur pro præſcientia. Sapientia verò vel Scientia de omnibus eſt, ſcilicet bonis & malis, & de præſentibus præteritis & futuris: & non tantum de temporalibus, ſed etiam de æternis. Non enim ita ſcit Deus iſta temporalia, vt ſeipſum neſciat, ſed ipſe ſolus ſeipſum perfectè nouit: cuius ſcientiæ comparatione omnis creaturę ſcientia imperfecta eſt.

Vtrum ſcientia, vel præſcientia, vel diſpoſitio, vel prædeſtinatio potuerit eſſe in Deo, ſi nulla fuiſſent futura. B

Hic conſiderari oportet, Vtrum ſcientia, vel præſcientia, vel diſpoſitio, vel prædeſtinatio potuerit eſſe in Deo, ſi nulla fuiſſent futura? Cum enim prępſcientia ſit futurorum, & diſpoſitio faciendorum, & prędeſtinatio ſaluandorum: ſi nulla eſſent futura, ſi nihil eſſet facturus Deus, vel aliquos ſaluaturus, nō videtur potuiſſe in Deo eſſe præſcientia, vel diſpoſitio, vel prædeſtinatio. potuit autem Deus nulla prępſcire futura, potuit nō creare aliquid, vt non ſaluare aliquos. potuit ergo in Deo non eſſe prępſcientia, vel diſpoſitio, vel prędeſtinatio. Ad hoc autem ita à quibuſdam opponitur. Si, inquiunt, potuit præſcientia Dei non eſſe in Deo ab ęterno, & potuit non eſſe. ſi vero potuit non eſſe, cum præſcientia Dei ſit eius ſcientia, & ſciētia ſit eius eſſentia: potuit ergo non eſſe ab æterno, id quod eſt eius diuina eſſentia. Ita & de diſpoſitione & prædeſtinatione, quæ eſt diuina eſſentia, obiiciunt. Addunt quoque & alia, ita loquentes, Si potuit Deus non prępſcire aliqua, cum idē ſit Deo prępſcire quod ſcire, & ſcire quod eſſe: potuit ergo non eſſe. Item, Cum idem ſit Deum prępſcium eſſe, & Deum eſſe, ſi potuit non eſſe præſcius, potuit non eſſe Deus. Potuit aūt non eſſe præſcius, ſi potuit nulla præſcire. At potuit nulla prępſcire, quia potuit nulla facere.

Oppoſitio.

Reſponſio quòd præſcientia, & diſpoſitio eſt prædeſtinatio relatiuè dicuntur ad futuras res vel ad faciendas. C

Ad hoc iuxta modulum noſtræ intelligentiæ ita dicimus, Præſcientia vel diſpoſitio vel prædeſtinatio ad aliquid

quid dici videntur. Sicut enim creator ad creaturam relatiuè dicitur, ita prȩſcientia vel prȩſcius ad futura referri videtur,& diſpoſitio ad facienda, ac prædeſtinatio ad ſaluanda. Veruntamen creator ita relatiuè dicitur, vt eſſentiam non ſignificet. Prȩſcientia vero vel præſcius & in reſpectu futurorum dicitur,& eſſentiam deſignat: ita etiam diſpoſitio, & prædeſtinatio. Ideoque cum dicitur, Si nulla eſſent futura, non eſſet in Deo præſcientia vel non eſſet Deus prȩſcius: quia varia eſt ibi cauſa dicendi, diſtingui oportet rationem dicti. Cum ergo dicis, Si nulla eſſent futura, non eſſet in Deo prȩſcientia vel non eſſet prȩſcius: ſi in dicendo hanc cauſam attendis, ſcilicet quia nulla eſſent ſubiecta eius prȩſcientiȩ vnde ipſa poſſit dici præſcientia vel ipſe præſcius, quod vtrunque dicitur propter futura: verus eſt intellectus. Sin autem ea ratione id dicis, quod non ſit in eo ſcientia qua prȩſcit futura, vel quòd ipſe non ſit Deus qui eſt futurorum prȩſcius, falſa eſt intelligentia. Similiter & illȩ locutiones determinandȩ ſunt, Potuit non eſſe prȩſcientia dei, vel potuit nō eſſe præſcius, & potuit Deus non prȩſcire aliqua, id eſt potuit eſſe quòd nulla futura ſubiecta eſſent eius ſcientiȩ, & ita non poſſet dici prȩſcius vel prȩſcirȩ, vel ſcientia eius vel prȩſcientia: nō tamen eo minus ipſe eſſet, vel eius ſcientia. Sed non poſſet dici præſcius vel prȩſcire vel prȩſcientia, ſi eius ſcientiȩ futura nulla forent ſubiecta. Similiter de diſpoſitione & prȩdeſtinatione vel prouidentia. Hæc enim (vt dictum eſt) ſed temporalia referuntur, & de temporalibus tantum ſunt.

Quod ſcientia Dei non tantum eſt de temporalibus, ſed etiam de æternis. D

Scientia vero vel ſapientia non tantum de temporalibus, ſed etiam de ȩternis eſt. Ideoque etſi nulla fuiſſent futura, eſſet tamen in Deo ſcientia eadem quȩ modo eſt: nec minor eſſet quam modo, nec maior eſt quā eſſet. Sciuit ergo Deus ab ȩterno ȩternū, & omne quod futurū erat, & ſciuit immutabiliter. Scit quoq; non minus prȩterita & futura ꝙ̃ prȩſentia, & ſua ȩterna ſapientia

tia & immutabili scit ipse omnia quæ sciuntur. Omnis enim ratio supernæ & æternæ sapientiæ, vt ait Ambrosius, in eo est, quia omnem sapientiam & essentiam capit sua immensa scientia.

Ambro. c. 8. lib. 5. de fide ad pricipiū.

Quare omnia dicantur esse in Deo, & quod factum est habet vitam in eo. E

Tomo. 3. lib. 5. de Genesi ad literam ca. 18. ĩ principio.

Propterea omnia dicunt esse in Deo, & fuisse ab æterno. Vnde Aug. super Gen. Hæc visibilia, inquit, antequã fierent, non erant. quomodo ergo nota Deo erant quę non erant? Et rursus, Quomodo ea faceret quæ sibi nota non erant: non enim quicquam fecit ignorans. Nota ergo fecit, non facta cognouit. Proinde antequam fierent, & erant, & non erant. Erant in Dei scientia, non erant in sui natura. Ipsi autem Deo non audeo dicere alio modo innotuisse cum ea fecisset, quàm illo quo ea nouerat ut faceret: apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Ecce hic habes quòd hæc visibilia antequam fierent, in Dei scientia erant. Ex hoc ergo sensu omnia dicuntur esse in Deo, & omne quod factum est dicitur vita esse in ipso: non ideo quòd creatura sit creator, vel quia ista temporalia essentialiter sint in Deo: sed quia in eius scientia semper sunt quę vita est.

Ibidem paulò inferiùs. *Iacobi. 1. c.* *Ioan. 1. a.*

Quòd eadem ratione dicuntur omnia ei præsentia. F

Ambro. c. 8. lib. 5. de fide non longe à principio. *Tom. 4. c.* *Aug. versu 12. Psa. 49.* *Romo. 8.* *Psal. 49.*

Inde est etiam ꝙ omnia dicuntur ei præsentia esse, non solum ea quæ sunt, sed etiam ea quæ præterierunt, & ea quæ futura sunt: secundum illud, Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quia, vt ait Ambr. in lib. de Trin. ita cognoscit ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt. Et hac ratione omnia dicuntur esse in eo, vel apud eum, siue ei præsentia. Vnde Aug. super illum locum psal. Et pulchritudo agri mecum est: Ideo, inquit, mecum est, quia apud Deum nihil præterit, nihil futurum est. Cum illo sunt omnia futura, & ei non detrahuntur iam præterita. cum illo sunt omnia cognitione quadam ineffabili sapientiæ Dei. Ecce hic aperit August. ex qua intelligentia accipienda sint huiusmodi verba, omnia sunt Deo præsentia, in Deo sunt omnia,

vel cum Deo, vel apud Deum, vel in eo uita: quia ineffabilis omnium cognitio in eo eſt.

VTRVM CONCEDENDVM SIT, omnia eſſe in Dei eſſentia, vel in eo per eſſentiam: vt omnia dicuntur eſſe in Dei cognitione vel præſentia.

Diſtinct. XXXVI. A

SOlet hic quæri, cum omnia dicantur eſſe in Dei cognitione ſeu præſentia, vel in Deo per cognitionē & eius cognitio vel præſentia ſit diuina eſſentia vtrum concedendum ſit, omnia eſſe in diuina eſſentia, vel in Deo per eſſentiā? Ad quod dicimus, quia Dei cognitio eius vtique eſſentia eſt: & eius præſentia, in qua ſunt omnia, ipſius cognitio eſt: nec tamen omnia quæ ſunt in eius præſentia vel cognitione, in eius eſſentia eſſe dici debent. Si enim hoc diceretur, intelligerentur eſſe eiuſdem cum Deo eſſentiæ. In Deo enim dicitur eſſe per eſſentiam, quod eſt diuina eſſentia, quod eſt Deus. Habet ergo Deus apud ſe in præſentia ſua, quæ non habet in ſui natura. Vnde Aug. de verbis Apoſtoli ita ait, Elegit nos ante mundi conſtitutionem. Quis ſufficit hoc explicare? Eliguntur qui non ſunt: nec erat qui elegit, nec uanè eligit. Elegit tamen, & habet electos quos creaturus eſt eligendos: quos habuit apud ſemetipſum non in natura ſua, ſed in præſentia ſua. Nondum erant quibus promittebatur: ſed & ipſi promiſſi ſunt, quibus promittebatur. Ecce his apertè dicit Deum apud ſemetipſum habere electos ante mundi conſtitutionem, non in natura ſua, ſed in præſentia ſua: cum tamen eius præſentia non aliud ſit quam eius natura, quia ipſius præſentia, eius eſt notitia. Poteſt tamen ad electos referri cum ait, In natura ſua, id eſt, illorū. Illos quippe habuit ab æterno apud ſe, non in natura ſua, id eſt illorum, qui nondum erāt: ſed in ſua præſentia, quia eos ita nouit acſi eſſent.

Quomodo res ſunt in Deo.

Tomo. 10. Serm. 11. nō longe à principio.

Ephe. 1. a.

Vtrùm

Vtrùm mala debeant dici esse in Deo, vbi sunt omnia bona, cùm vtraque sint in eius cognitione & præsentia: omnia enim cognoscit. B

Post prædicta quæritur, cum omnia dicantur esse in Deo non per essentiam naturæ, sed per cognitionẽ scientiæ, & Deus sciat bona & mala: vtrum concedendum sit simpliciter mala esse in Deo, siue esse in Deo per cognitionem? Scit enim Deus & sciuit semper omnia, tam bona quàm mala: etiam antequã fierent, & pręsciuit ab æterno ea futura. Ideoq; cum omnia bona diximus esse in Deo propter præsentiam cognitionis, eadem ratione videtur dicendum omnia mala esse in eo, cũ ea semper nouerit, & per cognitionem ei præsentia fuerint. Præcognouit enim Deus ab æterno quosdam futuros malos, & eorũ malitiam, ut ait Aug. præsciuit, sed non pręparauit. Cũ ergo peccata omniũ sciat, nunquid intelligẽdũ est ea includit in illa generalitate locutionis, qua dixit Apostolus, omnia esse in Deo? Ex ipso, inquit, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Sed quis, nisi insanus, dixerit mala esse in Deo? Illa enim esse in Deo intelliguntur, quæ ex ipso, & per ipsum sunt: ea vero per ipsum sunt & ex ipso, quorũ auctor est: sed non est auctor nisi bonorũ. Non ergo ex ipso, & per ipsum sunt, nisi bona: ita ergo non in ipso sunt nisi bona. nõ ergo mala in Deo sunt: quia licet ea noscat, nõ tamen ita omnino noscit, vt bona. Mala ergo quasi de longe cognoscit, vt ait propheta, Et alta à longe cognoscit. i. superbiam. Et alibi ad Deum loquens de malis ait, De abscõditis tuis adimple tus est venter eorũ. Quod exponẽs Aug. Abscõdita, inquit, pctã sunt, quæ à lumine tuæ veritatis abscõdũtur. Sed qũo peccata à lumine veritatis diuinæ abscõduntur cũ à Deo sciantur? Si enim non sciret, quomodo de illis iudicaret, & pro illis malos damnaret? Alibi propheta, Quia neq; ab oriente neq; ab occidente deest. Quod exponẽs Cassiodorus, inquit, Neq; à bonis, neq; à malis deest Deus: sed omnibus pręsens & cognitor est. Cognoscit ergo Deus & bona & mala, per scientiam: sed bona cognoscit etiã per approbationẽ, & per beneplacitum: mala

Rom. 11. d.

Quæ intelligãtur esse in Deo.

Aug. versu 15. Psa. 16. Tomo 8.

Cassiodorus ad versum 6. Psal. 74.

mala verò non. Vnde Caſſiod. ſuper pſal. dicit, Peccata abſcondita Deo ſunt, quia non nouit, id eſt, approbat. Et ex eo ſenſu Augu. dixit ea abſcondita à lumine Dei. Qui etiam in libr. ad Heluidium inſinuat cognitionem Dei variis modis accipiendam, inquiens, Si ad ſcientiam referas, non ignorat Deus aliquos vel aliqua: qui tamen in iudicio quibuſdam dicet. Non noui vos. ſed eorum improbatio hoc verbo inſinuata eſt. Ecce non cognoſcere dicitur Deus, quę non approbat, quę ei non placent. Apparet itaque verum eſſe quod diximus, ſcilicet quia quodam modo cognoſcit Deus bona, quo non cognoſcit mala. Pariter quidem vtraque eodem modo noſcit, quantum ad notitiam: ſed bona, etiam approbatione & beneplacito cognoſcit.

Caſſiod. ad uerſum 15. Pſal. 16.
Aug. epiſtola 101. ad Euodium nõ longe à principio To. 2.
Matth. 7. d

Hic aperit quare bona tantum dicantur eſſe in Deo, & non mala. C

Et inde eſt, quòd bona tantum dicuntur eſſe in Deo, non mala, & illa propè, hæc longè: quia licet in Deo aliqua dicantur eſſe propter cognitionis præſentiam, & Deus bona & mala cognoſcat mala tamen non cognoſcit niſi per notitiam, bona vero non ſolum per ſcientiam, ſed etiam per approbationem & beneplacitum. Et ob talem cognitionem aliqua dicuntur eſſe in Deo, ſcilicet quia ita ea ſcit, vt etiam approbet & placeant, id eſt, ita ſcit, vt eorum ſit auctor.

Rom. 11. d

Quòd idem eſt omnia eſſe ex Deo, & per ipſum, & in ipſo. D

Proinde ſi diligenter inſpiciamus, idem videtur eſſe, omnia eſſe ex Deo, & per ipſum, & in ipſo. Vnde Ambro. in 2. libro de Spiritu ſancto, Hæc tria, ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt, omnia vnum eſſe ſupra diximus. Cùm dicit per ipſum eſſe omnia, non negauit in ipſo eſſe omnia. Eandem vim habent omnia hæc, ſcilicet cùm ipſo, & in ipſo, & per ipſum: & vnum in his atque conſimile, non contrarium intelligitur. Ecce habes, quia ex eadem intelligentia ſcriptura dicit eſſe omnia in ipſo, & per ipſum, & ex ipſo, & cum ipſo. Cùm ergo ex eadem ratione omnia dicantur eſſe ex Deo, vel

Ambr. to. 2. Cap. 10 poſt medium.

per ipsum, non solùm quia scit, sed etiam quia eorum auctor est: consequitur vt eadem ratione ea esse in Deo dicantur, scilicet quia scit, & eorum auctor esse dicitur: quia in illo viuimus, & mouemur, & sumus: quia eo auctore sumus, mouemur, & viuimus. Cùm ergo non sit auctor nisi bonorum, merito sola bona in eo esse dicuntur, sicut ex ipso, & per ipsum. Cùm ergo in eius cognitione vel pręsentia sint omnia, scilicet bona & mala, in eo tamen non dicuntur esse, nisi bona, quorum auctor est. Vnde Augu. in lib. de natura boni, Cùm audimus, inquit, ex Deo, & per ipsum, & in ipso esse omnia, omnes vtique naturas intelligere debemus, & omnia quę naturaliter sunt. Neque enim ex ipso sunt peccata, quę naturam non seruant, sed vitiant: quę ex voluntate peccantium nascuntur omnia. Hic apertè dicitur quòd in illa generalitate locutionis bona tantum continentur.

Hæc retulit dist. 29. To.6.c.8. in principio.

Quod omnia ex patre, & per patrem, & in patre sunt: ita & de filio, & de Spiritu sancto est dicendum, licet propter personas fiat distinctio. E

Præterea sciendum est, ꝙ licet ibi indicetur distinctio personarum cum dicitur, ex ipso & per ipsum, & in ipso: omnia tamē ex patre, & per patrem, & in patre sunt. Similiter de filio, & de Spiritu sancto accipiendum est. Vnde Augu. in 1. lib. de Trin. Non confusè, inquit, accipiendum est quod ait Apostolus, ex ipso, & per ipsum, & in ipso. Ex ipso dicens, propter patrem: per ipsum, propter filium: in ipso, propter Spiritum sanctum. Vigilanter autem attende, ne quia patrem volens intelligi dixit ex ipso, sic intelligas omnia esse à patre, vt neges omnia esse ex filio, vel ex Spiritu sancto, cùm ex patre, & per patrem, & in patre omnia esse sanè dici possunt: similiter & de filio, & de Spiritu sancto dicendum est.

Aug. li. 6. c. 10. sf. li. 6.

Quòd non omnia quæ ex Deo sunt, etiam de ipso sunt: sed econuerso. F

Illud etiam hic annectendum est, quòd non omnia quæ dicuntur esse ex Deo, etiam de ipso esse dici debeāt. Quia, vt ait Augustin. in lib. de natura boni. Non hoc signifi-

significat penitus ex ipso, quod de ipso. Quod enim de ipso est, potest dici esse ex ipso: sed non omne quod ex ipso est, potest dici esse de ipso, quia non est de sua substantia. Et ex ipso enim sunt cœlum & terra, quia ipse fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut aliquis homo si generat filium, & faciat domum, & ex ipso est filius, ex ipso est & domus: sed filius de ipso, domus vero de terra & ligno, non de ipso. Ca.27.to.6. Augu.

Quæ dicta sunt summatim colligit. G

Ex præmissis apertum est, quòd in Dei cognitione siue præsentia sunt, scilicet bona & mala: sed non omnimodo sunt ibi mala, quo bona: & q in Deo bona tantum sunt, sicut ex ipso, & per ipsum, non mala. Et ex quo sensu hæc accipienda sint assignatum est. Et quòd de ipso non dicitur esse propriè, quod aliud est ab ipso. Ex ipso aũt esse dicuntur omnia, quæ eo auctore sunt.

QVIBVS MODIS DICATVR Deus esse in rebus.

Distinct. XXXVII. A

ET quoniam demonstratum est ex parte, quomodo omnia dicantur esse in Deo, addendum videtur hic, quibus modis dicatur Deus esse in rebus: si tamen id humana mens vel ex parte digne valeat cogitare, vel lingua sufficit eloqui. Sciendum ergo est, q Deus incommutabiliter semper in se existens, præsentialiter, potentialiter, essentialiter est in oĩ natura siue essentia sine sui definitione, & in oĩ loco sine circunscriptione, & in omni tpe sine mutabilitate. Et præterea in sanctis spiritibus & animabus est excellentius, scilicet per gratiam inhabitans: & in homine Christo excellentissimè: in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, vt ait Apostolus. In eo enim Deus habitauit, non per gratiam adoptionis, sed per gratiam vnionis. Ne autem ista (quia capacitatem humanæ intelligentiæ excedunt) falsitatis arguere aliqui præsumant, sanctorum auctoritatibus munienda mihi videntur. Beatus Gregorius

Glossa ordinaria id habet in fine, cap. 5. Canticorum.

gorius super cantica canticorũ inquit, Licet Deus communi modo omnibus rebus insit præsentia, potentia, substantia: tamẽ familiariori modo per gratiam dicitur esse in illis, qui mirificentiã operum Dei acutius & fidelius considerant. De hoc enim eodem Aug. ad Dardanũ in lib. de præsentia Dei ait, Cum Deus sit natura incorporea & incommutabiliter viua, æterna stabilitate in seipso manens, totus adest rebus omnibus, & singulis totus: sed in quibus habitat, habẽt eum pro suæ capacitatis diuersitate, alii amplius, alii minus: quos ipse sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat. Hilarius quoq; in lib. 8. de Trin. apertissimè docet Deũ vbique esse. Deus, inquit, immensæ virtutis viuens potestas, quę nusquã non assit, nec desit vsquã, se omnem per sua edocet, vt vbi sua sint, ipse esse intelligatur. Non autem corporali modo cum alicubi sit, nõ etiam vbiq; esse credatur, cum & in omnibus esse nõ desinat. Ambr. in 1. lib. de spiritu sancto, spiritũ sanctũ probat non esse creaturam: quia vbique est, quod est propriũ diuinitatis: ita dicens, Cùm omnis creatura certis naturæ suæ sit circunscripta limitibus, quomodo quis audeat creaturam appellare spiritũ sanctum, qui non habet circunscriptam determinatamq; virtutẽ, quæ & in omnibus, & vbique semper est: quod vtiq; diuinitatis & dominationis est proprium. Idem in eodem, Domini est omnia complere, qui dicit, Cœlum & terram ego compleo. Si ergo dominus est qui cęlum cõplet & terram, quis ergo potest spiritũ sanctũ iudicare dominationis & diuinæ potestatis exortem, qui repleuit orbẽ? & quod plus est, repleuit & Iesum, totius mundi redemptorem? Ex his aliisque pluribus auctoritatibus apertè monstratur, quòd Deus vbique in omni creatura essentialiter, præsentialiter, & potentialiter est.

Quo abijt. Tomo. 2. epistol. 57. ante medium.

Nõ longe ad mediũ li. 8. Hilarius.

Ambrosius cap. 7. in principio.

Lib. & ca. 7. Paulò inferius.

Hier. 23. d.

Quòd in sanctis non modo est, sed etiam habitat, qui non vbicunque est habitat. B

In sanctis verò etiam habitat, in quibus est per gratiam. non enim vbicunque est, ibi habitat: vbi vero habitat, ibi est. In solis bonis habitat, qui sunt templum

eius,

eius, & sedes eius. Vnde per Esaiam dominus ait, Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, quia in electis qui sunt cœlum, habitat Deus & regnat, qui eius voluntati deuoti obtemperant: malos vero qui sunt terra, iudicii districtione calcat. Vnde in lib. Sap. dicitur, Thronus sapientiæ anima iusti, quia in iustis specialius est quàm in aliis rebus: in quibus tamẽ omnibus totus est, quemadmodũ anima, ait Aug. in epistola ad Hieronymũ de origine animæ, per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in minoribus, nec maior in maioribus: sed tñ in aliis intensius, & in aliis remissius operatur, cũ in singulis particulis corporis essentialiter tota sit. Ita & deus cũ sit in oĩbus essentialiter ac totus, in illis tamen plenius esse dicit quos inhabitat, id est, in quibus ita est, vt faciat eos templum suum: & hi tales cum eo sunt iam ex parte, sed in beatitudine perfectè. Mali vero, etsi ibi sint vbi ipse est, qui nusquam deest, non tamen sunt cum eo. Vnde Aug. super Ioan. Non satis fuit dicere, Vbi ego sum, & illi sint: sed addidit, mecum: quia & ibi miseri possunt esse vbi & ille est, qui nusquam deest. Sed beati sunt cum illo, quia non sunt beati nisi ex eo quòd cum illo sunt: qui fruuntur eo, & vident illum sicut est. Mali vero non sunt cum illo, vt cæci in luce non sunt cum luce: nec boni ita nunc sunt cum eo vt videant per speciem, etsi sunt aliquo modo cum eo per fidem. Quomodo autem Deus habitet in bonis, ex illis aliquatenus intelligere valebis, quæ supra dicta sunt, cũ de spiritus sancti processione temporali ageretur: vbi licet ex parte, exponitur (ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus) quomodo spiritus sanctus habitet in nobis, qui non sine patre & filio inhabitat.

Esa. 66. a

Aug. To. 2. epist. 28. non longè à principio.

Ioan. 17. d

Tomo. 9. tractatu. 111. ad cap. 17. Ioan.

Vbi erat vel habitabat Deus antequã esset creatura. C

Si autem quæris, vbi habitabat Deus antequam sancti essent? Dicimus quia in se habitabat. Vnde Aug. in lib. 3. contra Maximinum: In templo, inquit, suo habitat Deus, scilicet in sanctis qui sunt templum Dei, mo-

Aug. ca. 21. Tomo. 6.

do secũdum fidem ambulantes: & templum Dei erunt aliquando secundum speciem, qualiter etiam nunc templum Dei sunt Angeli. Sed dicet aliquis, Antequam faceret Deus cælum & terram, antequam faceret sanctos, vbi haqitabat? In se habitabat Deus: apud te habitat, & apud se est. Non ergo sancti sic sunt domus Dei, vt ea subtracta cadat Deus. Immo sic habitat Deus in sanctis, vt si ipse discesserit, cadant.

Multa hic breuiter docet quæ confirmant prædicta. D

Tom. 2. epistola 57. ad Dardanũ. Sciendum est etiam, quia vt ait Aug. in lib. ad Dardanum, Dici nisi stultissimè nequit, Spiritum sanctum non habere locum in nostro corpore, quod totum anima nostra impleuerit. Stultius dicitur etiam angustiis alicubi impediri Trinitatem, vt patet & filius & Spiritus sanctus alicubi simul esse non possint. Verùm illud est multo mirabilius, quod cum Deus vbique sit totus, non tñ in omnibus habitat. Quis porro audeat opinari, nisi inseparabilitatem Trinitatis penitus ignoret, quod in aliquo possit habitare pater & filius, in quo non habitet Spiritus sanctus: aut in aliquo Spiritus sanctus, in quo non habitet pater & filius? Fatendum est ergo vbique esse Deum per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per inhabitationis gratiam. Propter hanc enim inhabitationem gratiæ non dicimus, Pater noster qui es vbique, cum & hoc verum sit: sed qui es in celis, id est, in sanctis: in quibus est quodam excellentiori modo.

Ibidem paulo inferius.

Lucæ 11. a

Matt. 6. b

Quòd deus inhabitator est quorundam nondum cognoscentium Deum, & non quorundam cognoscentium. E

Eadẽ epist. 57. paulo inferius, ad medium. Illud quoq; mirabile est, quia vt ait Augu. in eodem, Deus est inhabitator quorundam, nondum cognoscentium Deum, & nõn quorundam cognoscentium Deũ. Illi enim ad templum Dei non pertinent, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificat. Ad templum Dei pertinent paruuli Sanctificati Sacramento Christi, & regenerati Spiritu sancto, qui nondum valent cognoscere Deum. Ergo quem potuerunt illi nosse nec

habere

habere isti potuerũt habere antequam nosse. Beatissimi autem sunt illi, quibus est Deum habere, quod nosse. Hic aliquatenus aperit Aug. quomodo Deus habitet in aliquo, id est, habeatur: cum videlicet ita est in aliquo, vt ab eo cognoscatur & diligatur.

Quomodo Deus totus vbique sit per essentiam, non potest intelligi ab humano sensu. F

Ex prædictis patet, ꝙ Deus vbique totus est per essentiam, & in sanctis habitat per gratiam. Cumq; superius, licet tenuiter, ostensum sit qua ratione dicatur habitare in quibusdam, nunc efflagitaret ordinis ratio id etiam assignari, quomodo vbique per essentiam & totus sit: nisi huius considerationis sublimitas atque immensitas, humanæ mentis sensum omnino excederet. vt enim ait Chrys. super epistolam ad Hebr. Sicut multa de deo intelligimus quæ loqui penitus non valemus: ita multa loquimur quæ intelligere non sumus idonei. Verbi gratia, quòd vbique Deus est scimus & dicimus: quomodo autem vbique sit, intellectu non capimus. Item, quòd est incorporea quædam virtus, quæ est omnium causa bonorum scimus. quomodo autem vel quæ illa sit penitus ignoramus.

Chrysost. ad Hebr. ca. 1. Homil. 2. in principio. Ibi. cõtinua.

Quorundam opinio, qui præsumunt ostendere quomodo Deus vbique sit per essentiam, potentiam, præsentiam. G

Quidam tñ immensa ingenio suo meriti præsumentes, hoc ità fore intelligendum tradiderunt, quod Deus vbiq; per essentiam esse dicitur: non ꝙ Dei essentia propriè sit in omni loco, & in omni creatura: sed quia omnis natura atq; omne quod naturaliter est, in quocunq; loco sit, per eum habet esse: & omnis locus, in quo illud est. Iidem etiam dicunt ideo Deum vbique dici esse per præsentiam vel per potentiam, quia cuncta loca sunt ei præsentia, & quæ in eis sunt, nec in eis aliquid operari cessat. Nam & ipsa loca, & quicquid in eis est, nisi ipse conseruet, manere non possunt. In eis ergo per substantiam Deus esse dicitur, vt aiunt: quia per virtutem propriç substantię suę facit vt etiam loca sint, & omnia quę

in eis sunt. Sed licet hæc vera sint quę asserunt in explanandis intelligentiis prædictorum, in illis tamen verbis quibus dicitur Deus vbiq; esse per essentiam, plus contineri credendũ est, quod homo viuens capere non valet.

Quòd Deus cum sit in omnibus rebus, non tamen sordibus rerum inquinatur. H

¶ Solet etiam ab eisdem quæri, quomodo Deus substantialiter insit omnibus rebus, & corporalium sordiũ inquinationibus non contingatur: quod tam friuolum est, vt nec responsione sit dignum, cùm etiam Spiritus creatus sordibus corporeis etiam leprosi vel quantumcunque polluti inquinari non possit. Sol quoque radios suos sine sui pollutione effundit super loca & corpora non solum munda, sed etiam immunda ac sordibus fœtentia: quorum contactu homines, & aliæ quædam res inficiuntur, solis vero radii impolluti incontaminati ea contingentes existunt. Non est ergo mirandum si essentia diuina omnino simplex & incommutabilis omnia replet loca, & omnibus creaturis essentialiter inest, nec tamen cuiusquam rei sordibus contaminatur vel cõtingitur, Vnde Aug. in lib. de natura boni, Cum in Deo, inquit, sint omnia quæ condidit, non tamen inquinant eum illi qui peccant. De cuius etiam sapientia quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter, dicitur, Attingit omnia, propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit. Postremò respondeat quid potius de Deo respondendum existimet: vel ꝙ nusquam per essentiam sit, vel ꝙ vbique, vel quòd alicubi, ita ꝙ non vbique? Sed quis audeat dicere ꝙ nusquam diuina essentia sit, vel quòd alicubi, & non vbique sit? Si enim ita est alicubi, quod non vbique, ergo localis est. Est ergo vbique tota quæ continet totum, & penetrat totum: quæ nec pro sui simplicitate diuidi, nec pro sui puritate maculari, nec pro sui immensitate vllo modo comprehendi potest, Vnde Aug. Deus vbique est, cui non locis, sed actionibus propinquamus, per simile & minus ostendit. Timent quidam quod fieri non potest, scilicet ne humana carne veritas & substantia Dei inquinetur, & tamen prędicant

Tomo. 6. Cap. 29. in principio. Cap. 27. in principio.

Aug. de agone Christiano lib. vnico. Cap. 18. in principio.

Libro de doctri. Christiana. 1. ca. 10. in fine.

dicant istum visibilem solem radios suos per omnes feces & sordes spargere, & eos mundos & sinceros seruari. Si ergo visibilia munda à visibilibus immundis contingi possunt, & non inquinati: quanto magis inuisibilis & incommutabilis veritas. *Aug. de agone christiana dicens: Timens &c.*

Quòd Deus vbique sit, & in omni tempore, non tamen localis est, nec circunscriptibilis, nec loco nec tempore mouetur. I

Cumque diuina natura veraciter, & essentialiter sit in omni loco & in omni tempore, non tñ mouetur per loca vel per tempora, nec localis, nec temporalis est. Localis non est, quia penitus non circunscribitur loco, quia nec ita est in vno loco, quòd non sit in alio. Neque dimensionem habet sicut corpus, cui secũdum locum assignatur principium, medium, & finis, & ante & retro, dextera & sinistra, sursum & deorsum: quod sui interpositione facit distantiam circũstantium. Duobus his nãq; his modis dicitur in scriptura aliquid locale, siue circunscriptibile, & econuerso: scilicet, vel quia dimensionem capiens longitudinis, altitudinis, & latitudinis, distantiam facit in loco, vt corpus: vel quia loco definitur ac determinatur: quoniam cum sit alicubi, non vbique inuenitur: quod non solum corpori, sed etiam omni creato Spiritui congruit. Omne ergo corpus omni modo locale est. Spiritus verò creatus quodammodo est localis, & quodammodo non est localis. Localis quidem dicitur, qua definitione loci terminatur: quoniam cum alicubi præsens sit totus, alibi non inuenitur. Non autem ita localis est, vt dimensionem capiens distautiam in loco faciat. Diuina ergo sola essentia omnino illocalis & in circunscriptibilis est: quæ nec locis mouetur aliquo modo, scilicet vel determinatione finita, vel dimensione suscepta: nec temporibus, sed affectu & cognitione mouetur. His enim duobus modis, scilicet loco vel tempore, fit mutatio creaturæ, quæ longè est à creatore. Vnde Augu. super Genes. Deus, inquit, omnipotens incommutabili æternitate, voluntate, veritate semper idem, mouet per tempus creaturam Spiritualem: mo- *Aug. li. 8. c. 26. in To. 3. in principio.*

uet

uet etiam per tempus & locũ creaturam corporalem, vt eo motu naturas quas cōdidit administret. Cũ ergo tale aliquid agit, non debemus opinari eius substantiā qua Deus est, temporibus locisque mutabilem, siue per tempora & loca mobilem, cum sit ipse & interior omni re, quia in ipso sunt omnia: & exterior omni re, quia ipse est sup omnia: & antiquior omnibus, quia ipse est ante omnia: & nouior omnibus, quia ipse idē post omnia, scilicet post omnium initia. Ecce hic apertè ostenditur, ꝙ nec locis, nec temporibus mutatur vel mouetur Deus. Spiritualis autem creatura per tempus mouetur, corporalis verò etiam per tempus & locum.

Ibidē paulò inferius.

Quid sit mutari secundum tempus. K

Mutari autem per tempus est variari secundum qualitates interiores vel exteriores, quæ sunt in ipsa re quæ mutatur: vt quando suscipit vicissitudinem gaudii, doloris, scientiæ, obliuionis, vel variationem formæ, siue alicuius qualitatis exterioris. Hæc enim mutatio quę fit secundũ tempus variatio est qualitatum, quæ fit in corporali vel spirituali creatura: & ideo vocatur tempus.

Opinio quorundam, qui dicunt spiritus creatos non moueri loco, nec esse locales. L

De mutatione verò loci magna inter conquirentes disceptatio versatur. Sunt enim qui dicunt nullum spiritum aliquo modo posse mutari loco, ab omni spiritu locũ vniuersaliter remouere volentes: quoniā secundũ dimensionem tantum & circunscriptionem locum constare asserunt, atq; id solum esse locale vel in loco esse dicunt, quod dimensionem recipit, & distantiam in loco facit. Et hoc dicunt Aug. sensisse, mutationem temporis tantum spirituali creaturæ tribuentem: loci verò & temporis, corporeæ.

Aug. verba prædicta ꝑ se facere dicunt.

Hic respondetur eis. M

Sed vt suprà diximus, dupliciter dicitur esse res localis vel circunscriptibilis: scilicet vel quia dimensionem recipit & distantiam facit, vel quia loci termino definitur: quorũ vtrunq; conuenit corporeæ creaturæ, alterum verò tãtum spirituali. Nam vt supra diximus, corporalis

corporalis creatura ita est localis vel circunscriptibilis, quod determinatur definitione loci, & quod dimensionem recipiens distantiam facit: spiritualis verò tantùm difinitione loci concluditur, cum ita sit alicubi, ꝙ non alibi. sed nec dimensionem recipit, nec distantiam in loco facit. quia si multi essent spiritus hic, nō eo coangustarent locum quo minus de corporibus contineret. Ideoq; Aug. attribuit mutationē loci corpori, non spiritui: quia licet spūs transeat de loco ad locū, nō tamen ita vt dimensionibus circunscriptis, interpositione sui faciat distantiam circunstantium, sicut corpus.

Conclusio ex prædictis, quòd spiritus creati sunt locales & circunscriptibiles quodammodo, spiritus verò Dei omnino incircunscriptibilis. N

Sunt ergo spiritus creati in loco, & transeunt de loco ad locū. & quodammodo locales & circunscriptibiles, sed non omni eo modo quo creaturæ corporeæ. Spiritus aūt increatus qui Deus est, in loco quidem est, & in omni loco, sed omnino illocalis est & incircunscriptibilis. Vnde Beda super Lucam ait: Cum ad nos angeli veniunt, sic exterius implent ministeriū, vt tamen ante Deum interius per cōtemplationem assistant: quia etsi angelus est spūs circunscriptus, summus tamen spiritus qui Deus est, incircunscriptus est, intra quē currit angelus quocūq; mittatur. Ecce hic dicitur quia spūs angelicus circūscriptus est, spūs autē qui Deus est, incircunscriptus. Alibi etiam Ambr. distantiam ostendens inter spiritū increatum, & spiritū creatum, dicit Seraphin de loco ad locū transire, inquiens ita in lib. de Trin. Dixit Esaias, quia missus est ad me vnus de Saraphin. Et spiritus quidem sanctus dicitur missus, sed Seraphin ad vnum, spiritus verò ad omnes. Seraphin mittitur in ministerio, spiritus operatur mysterium, Seraphin de loco ad locum transit: non enim complet omnia, sed ipse repletur à spiritu. Hic apertè ostenditur quod angeli quodammodo locales sunt.

Beda ad caput primū Lucæ in cōmētariis ad locū, ego sum Gabriel.

Ambr. to. 2. Libro de spū sancto primo Cap. 10. in principio.

Esaiæ. 6. a.

Cum

Cum repetitione superiorũ confirmat auctoritatibus Deum esse vbique sine locali motu. O

Fateamur itaque diuinam naturam pro immensitate sua nusquam deesse, eamq; solam omnino illocalem, & omnino incircunscriptibilem nullo concludi loco, sed à fine vsque ad finem attingere, non tamen spatiosa magnitudine nec locali motu, sed immensitate atq; immobilitate suæ essentiæ. Vnde Aug. ad Dardanum ait, Non quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut fumus aut lux ista diffunditur, sed potius sicut in duobus sapientibus, quorum alter altero corpore grandior est, sed sapientior non est: vna sapientia est, nec est in maiore maior, nec in minore minor, nec minor in vno quàm in duobus, ita Deus sine labore regens & continens mundum, in cœlo totus est, in terra totus, & in vtroque totus, & nullo contentus loco, sed in seipso vbique totus. Idem quoque super psal. ait, Ad uerbum Dei pertinet non esse in patre, sed vbiq; esse per seipsum. hæc enim est sapientia Dei, quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter, non tamen motu locali sed immobilitate sui: veluti si moles aliqua saxea impleat aliquem locum, dicitur quòd attingit à fine illius loci vsq; ad finem, cum tamen alterum non deserat alterum occupando. non ergo habet motum localem verbum illud, & sapientia illa solida est & vbique. Ex prædictis innotescit, q̃ Deus est ita vbiq; per essentiam, quòd nec spatiosa magnitudine diffunditur, nec vno deserto loco alium occupat, quia localem motum non habet. Ideoque Aug. volens præscindere à Dei puritate omnem localem motum, & localem circunscriptionem, potius dicit omnia esse in illo quàm ipsum esse alicubi, nec tamen ipsum esse locum, qui non est in loco, in lib. 83. quæst. ita inquiens, Deus non alicubi est: quod alicubi est, cõtinetur loco: quod continetur loco corpus est: Deus autem non est corpus: non ergo alicubi est, & tamen quia est, & in loco non est, in illo sunt potius omnia quàm ille alicubi: nec tamen ita in illo, vt ipse sit locus. Locus enim in spatio est quod longitudine,

Tomo. 2. epistola. 57. non longe à principio.

Ibidem inferiùs.

Ad uersum 4. psal. 147. Super illud, velociter currit serm. eius In tomo. 8.

In tomo. 4. quæst. 20. in principio.

dine,& latitudine & altitudine corporis occupatur: nec Deus tale aliquid eſt: & omnia ergo in ipſo ſunt, & locus non eſt, nec in loco eſt: locus tamen Dei, ſed impropriè, dicitur templum Dei, quòd ei præſens ſit, non quòd eo contineatur. Id autem nihil melius quàm anima munda intelligitur. Ecce hic dicit Deum non eſſe in loco, ſed intelligendum eſt eum non eſſe in loco localiter, ſcilicet quia nec circunſcriptionem nec localem motum habet.

Oppoſitio, qua videtur probari quòd Deus mutetur loco. P

Ad hoc autem ſolet opponi ſic quotidie, Fiunt creaturæ quæ ante non erant, & in eis Deus eſt cum ante non eſſet in eis: eſt ergo vbi ante non erat, ideoque mutabilis eſſe videtur. Sed licet quotidiè incipiat eſſe in creaturis, in quibus ante non erat, quia illæ non erant: hoc tamen fit ſine ſui mutatione, qualiter in mundo cœpit eſſe quem fecit, tamen ſine ſui mutabilitate, & ſimiliter deſinit eſſe in quibus ante erat ſine ſui mutatione nec tamen ipſe deſerit locum, ſed locus deſinit eſſe.

Epilogus, vbi exponitur quare in prædictam venerit diſceptationem. Q

Iam ſufficienter demonſtratum eſſe videtur, quomodo omnia dicantur eſſe in Deo, & Deus in omnibus: quam diceptationem quaſi incidenter ſuſcepimus, quia id videbatur poſtulare res circa quam noſter verſabatur ſermo. diſſerebamus enim de ſcientia ſiue ſapientia Dei: & cũ diceremus Deum ſcire omnia, quęſitum eſt ùtrum propter cognitionem quam de omnibus habet, diceren tur omnia eſſe in Deo, an alia ratione hoc diceret ſcriptura. Huius ergo quæſtionis occaſio in promiſſam nos deduxit diſputationem. *Epilogus.*

HIC REDIT AD PROPOSITVM, repetens superius dicta vt addat alia.

Distinct. XXXVIII. A

De modis diuinæ sciẽtiæ vel cognitionis.

NVnc ergo ad propositum reuertẽtes cœpto insistamus. Supra dictum est, quòd præscientia Dei futurorũ tantũ est, sed omniũ, tam bonorum q̃ malorũ. Scientia verò vel sapientia nõ modo de futuris, sed etiã de pręsentibus & futuris: nec tantum de tẽporalibus, sed etiã de ęternis, qa seipsum nouit Deus. Hic oritur quæstio non dissimulanda, vtrũ scilicet, scientia vel præscientia sit causa rerũ, an res sint causæ scientiæ uel præscientiæ Dei. Videtur enim præscientia Dei causa esse eorum quæ ei subsunt, ac necessitatem eueniendi eis facere: quia nec aliqua futura fuissent nisi Deus ea præscisset, nec possunt non euenire, cùm Deus ea præsciuerit. Si autem impossibile est ea nõ euenire, quia præscita sunt: videtur ergo ipsa præscientia qua præscita sunt, eis esse causa eueniendi. Impossibile est autem ea non euenire, cũ præscita sint: quia si non euenirent cũ præscita sint. Falleretur Dei præscientia. At Dei præscientia falli non potest. Impossibile est ergo ea non euenire, cũ præscita sint. Sic ergo præscientia causa eorum esse videtur quæ præscita sunt. Hoc idem & de scientia dicitur, scilicet quòd quia Deus aliqua nouerit, Ideo sint. Cui sententiæ Aug. attestari videtur in 15. lib. de Trin. dicens, Non ista ex aliquo tempore cognouit Deus, sed futura omnia temporalia: atq; in eis etiam quid & quãdo ab illo petituri fueramus, & quos & de quibus rebus vel exauditurus, vel nõ exauditurus esset, sine initio antè præsciuit. Vniuersas a. item creaturas, & spirituales & corporales, non quia sunt ideo nouit: sed ideo sunt quia nouit: non enim nesciuit quæ fuerat creaturus: quia ergo sciuit, creauit: nõ quia creauit, nec aliter sciuit creata quàm creanda: non enim eius sapientiæ, aliquid accessit ex eis: sed illis existentibus sicut oportebat & quando oportebat, illa mansit vt erat. vnde in Eccl. Antequã crearentur, omnia nota sunt illi: sic

Quare scientia vel præscientia videtur causa rerum.

Cap. 13. ad medium.

Eccle. 23. d

sic & postquã cõsummata sunt. Ecce his verbis videtur Aug. innuere scientiam vel prescientiam Dei causam esse eorum quæ fiunt: cum dicit ideo ea esse, quia Deus nouit. Idem quoque in 6. lib. dicere videtur. Cum, inquit, decedant & succedant tempora, non decedit aliquid vel succedit scientiæ Dei, in qua nouit omnia quæ fecit per ipsam. Non enim hæc quæ creata sunt ideo sciũtur à Deo quia facta sunt, sed potius ideo facta sunt quia immutabiliter ab eo sciuntur. Et hic etiam significare videtur Dei scientiã causam eorum esse quæ fiunt, dicens non ideo Deum ea nouisse quia facta sunt: sed ideo facta, quia nouit ea Deus. Ideoq; videtur Dei scientia vel præscientia causa esse eorum quæ nouit. *Cap. 10. ad medium.*

Inconuenientia ostendit quæ sequerentur, si diceretur scientia vel præscientia causa omnium rerum quæ ei subsunt. B

Quòd si ita est, est ergo causa omnium malorum, cum omnia mala sciantur & præsciantur à Deo: quod longè est à veritate. Si enim Dei scientia vel præscientia causa esset malorum, esset vtique Deus auctor malorum: quod penitus falsum est. Non ergo scientia vel præscientia Dei causa est omnium quæ ei subsunt.

Quòd res futuræ, non sunt causa scientiæ vel præscientiæ Dei. C

Neque etiam res futuræ causa sunt Dei præscientiæ: licet enim non essent futuræ nisi præscirentur à Deo non tamen ideo præsciuntur quia futuræ sunt. Si enim hoc esset, tunc eius quod æternum est, aliquid existeret causa: ab eo alienum, ab eo diuersum, & ex creaturis penderet scientia creatoris, & creatum causa esset increati. Origenes tamen super epistolam ad Rom. ait, Non propterea aliquid erit, quia id scit Deus futurum: sed quia futurum est, ideo scitur à Deo antequam fiat. Hoc videtur præmissis verbis Augu. obuiare. Hic enim significari videtur, ꝙ res futuræ causa sint præscientiæ: ibi verò, quòd præscientia causa sit rerum futurarum. *Origenes ad illud Nam quos præsciuit. Rom. 8, In tom. 4.*

Quid

Quid ex prædictis tenendum sit, cum determinatione auctoritatum.

D

Hanc igitur quæ videtur repugnantiam de medio tollere cupientes, dicimus res futuras nullatenus caussam esse præscientiæ vel scientiæ Dei, nec ideo præsciri vel sciri, quia futuræ vel factæ sunt: ita exponentes quod ait Origen. quia futurum est, ideo scitur à Deo antequam fiat, id est: quod futurum est, scitur à Deo antequam fiat, neq; sciretur nisi futurum esset: ut non notetur ibi causa, nisi sine qua nō fieret. Ita etiam dicimus scientiam uel præscientiam Dei non esse causam eorum quæ fiunt, nisi talem sine qua non fiunt: si tamen scientiam ad notitiam tantum referamus. Si uerò nomine scientiæ includitur etiam beneplacitum atque dispositio, tunc rectè potest dici causa eorum quæ Deus facit. His enim duobus modis, vt superius prætaxatum est, accipitur cognitio vel scientia Dei scilicet pro notitia sola, uel pro notitia simul & beneplacito. Hoc modo fortè accipit Aug. dicens, Ideo sunt quia nouit, id est quia scienti placuit, & quia sciens disposuit. Hic sensus ex eo adiuuatur, quia de bonis ibi tantum agit Aug. scilicet de creaturis & de his quæ Deus facit: quæ omnia nouit non solum scientia, sed etiam beneplacito ad dispositione. Sic ergo ibi accipitur Dei cognitio, vt non modo notitiam, sed etiam beneplacitum Dei significet. Mala uerò scit Deus & pręscit antequam fiant, sed sola notitia. non beneplacita. præscit enim Deus & prædicit etiam quæ non est ipse facturus, sicut præsciuit & prædixit infidelitatem Iudæorum, sed non fecit. nec ideo quia præsciuit, ad peccatum infidelitatis eos coegit, nec præscisset uel prædixisset eorum mala, nisi essent ea habituri. Vnde Aug. super Ioan. Deus, inquit, futurorum pręscius per prophetam prædixit infidelitatem Iudęorum, sed non fecit: neq; pręscisset mala eorum, nisi ea haberent. Non enim ideo quenquam ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata pręnouit: illorum enim pręsciuit peccata, non sua. Ideoq; si ea quæ ille præsciuit, ipsorum non sunt, non uera ille pręsciuit. sed quia illius

De trinitate li. 15. c. 13. ad medium August.

Aug. tract. 53. ad illud Cum autem tanta signa. Ioan. 12. Tomo. 9. Esa. 53.

prępscientia falli non poteſt, ſine dubio non alius ſed ipſi peccant quos Deus peccatores eſſe præſciuit. & ideo ſi non malum ſed bonum facere voluiſſent, non malum facturi præuiderentur ab eo, qui nouit quid ſit quiſque facturus, His verbis apertè oſtenditur, ſi diligenter attendamus, pręſcientiam Dei non eſſe cauſam malorum quæ præſcit: quia non ea præſcit tanquam facturus, nec tãquam ſua, ſed illorum qui ſunt ea facturi vel habituri. præſciuit ergo illa ſola notitia, ſed non beneplacito auctoritatis. Vnde datur intelligi, quòd Deus econuerſo præſcit bona tanquam ſua, tanquam ea quæ facturus eſt: vt illa præſciendo ſimul fuerit ipſius notitia, & auctoritatis beneplacitum.

Contra hoc quod dictum eſt præſcientiam Dei non poſſe falli, oppoſitio. E

Ad hoc autem quod ſuprà dictum eſt, ſcilicet præſcientiam Dei falli non poſſe, ſolet à quibuſdam ita opponi, Deus præſciuit hunc lecturum vel aliquid huiuſmodi: ſed poteſt eſſe vt iſte non legat, ergo poteſt aliter eſſe quam Deus præſciuit, ergo poteſt falli Dei præſcientia. quod omnino falſum eſt. Poteſt equidem non fieri aliquid, & illud tamen præſcitum eſt fieri, non ideo tamen poteſt falli Dei præſcientia: quia ſi illud non fieret, nec à Deo præſcitum eſſet fieri. Sed adhuc vrgent quęſtionem dicentes, Aut aliter poteſt fieri quàm Deus præſciuit, aut non aliter. ſed non aliter: ergo neceſſariò cuncta eueniunt. ſi verò aliter, poteſt ergo Dei præſcientia falli vel mutari. Sed poteſt aliter fieri, quia poteſt aliter fieri quàm fiat: ita autem fit vt præſcitum eſt: aliter ergo poteſt fieri quàm præſcitum eſt. Ad quod dicimus illam locutionem multiplicem facere intelligentiam, ſcilicet, Aliter poteſt fieri quàm Deus præſciuit: & huiuſmodi: vt, Poteſt non eſſe quod Deus pręſciuit: &, Impoſſibile eſt non eſſe quod Deus pręſciuit: &, Impoſſibile eſt non eſſe præſcita omnia quę fiunt & huiuſmodi. Poſſunt enim hæc coniunctim intelligi, vt conditio ſit implicita, & diſiunctim. Si enim ita intelligas, Non poteſt aliter fieri quàm Deus pręſciuit, id eſt non poteſt

Oppoſitio.

Reſponſio.

vtrunque simul esse, scilicet quòd Deus ita præsciuerit fieri & aliter fiat, verum intelligit. Si autem per disiunctionem intelligas, vt dicas hoc aliter non posse euenire quàm euenit, & quomodo futurum Deus præsciuit, falsum est. Hoc enim aliter potest euenire quàm euenit, & tamen Deus hoc modo futurum præsciuit. Similiter & alia determinatio, scilicet, Impossibile est illud nō euenire quod Deus prǽsciuit vel cum Deus præscierit, si coniunctim intelligas, verum dicis: si disiunctim, falsum. Ita etiam & illud, Impossibile est non esse præscitū omne ꝙ fit, id est nō potest esse vtrunq;, scilicet vt fiat & non sit præscitum, hic sensus verus est. Si verò dicis Deum non potuisse non præscire omne quod fit, falsum est. Potuit enim facere vt non fieret, & ita non esse præscitum.

VTRVM SCIENTIA DEI POSSIT AVGERI, VEL MINVI, VEL ALIQVO modo mutari: vtrunque enim videtur posse probari.

Distinct. XXXIX. A

PRæterea quęri solet, Vtrùm scientia Dei possit augeri vel minui, vtrunq; enim videtur posse probari. Quòd enim diuina scientia possit augeri vel mutari, hoc modo probatur: quia potest Deus scire quod nunquam scit. Est enim aliquis qui non est lecturus hodie, & tamē potest esse ut legat hodie: potest enim hodie legere. Nihil autem potest fieri, quod non possit à Deo sciri. Potest ergo Deus scire hunc lecturum hodie: potest ergo aliquid scire quod non scit: ergo potest eius scientia augeri vel mutari. Eademq; videtur posse minui. est enim aliquis hodie lecturus quem Deus scit lecturum. At potest esse vt non legat: ergo potest Deus non scire hunc lectarum: potest ergo non scire aliquid quod scit: ergo potest minui eius scientia vel mutari.

Cap 13. versus finem. Ad quod dicimus, quia Dei scientia omnino immutabilis est, nec augeri potest vel minui. Nam vt ait August.

in 15.lib.de Trin.Scientia Dei est ipsa sapiéntia, & sapientia est ipsa essentia siue substantia Dei: quia in illius naturæ simplicitáte mirabili, non est aliud sapere, & aliud esse, sed quod est sapere, hoc est & esse. Ideoq; nouit omnia uerbum, quę nouit pater: sed ei nosse de patre est, sicut esse. nosse enim & esse ibi unum est. Et ideo patri sicut esse non est à filio, ita nec nosse. Proinde tanquam seipsum dicens, pater genuit verbum sibi coæquale per omnia. Non enim seipsum integrè perfecteq; dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in eius verbo, q̃ in seipso. Hoc est ergo omnino verbũ quod pater, non tamẽ est pater: quia iste filius, ille pater. Sciũt ergo inuicem pater & filius, sed ille gignẽdo, iste nascendo. Et omnia quæ sunt in eorũ scientia, in eorũ sapientia, in eorũ essentia, vnusquisque eorum simul videt, non particulatim aut sigillatim velut alternante conspectu hinc illinc, & inde huc: & rursum inde, vel inde in aliud atque aliud: vt aliqua videre nõ possit, nisi non videns alia: sed omnia simul videt, quorũ nullum est quod non semper videat & sciat. Eius itaque scientia inamissibilis & inuariabilis est. Nostra verò scientia, & amissibilis, & variabilis & receptibilis est: quia non hoc est nobis esse, quod sapere vel scire. Propter hoc sicut nostra scientia illi sciẽtiæ Dei dissimilis est, sic & nostrũ uerbum quod nascitur de scientia nostra, dissimile est illi verbo quòd natum est de patre scientia. Ex hac auctoritate clare ostenditur scientiã Dei omnino inuariabilẽ esse, sicut ipsa essentia Dei oĩno inuariabilis est: & ꝙ pater & filius cum spũ sancto simul omnia sciunt & vident. Sicut ergo non potest augeri vel diminui diuina essentia, ita nec diuina sciẽtia: & tamen conceditur posse scire quod non scit, & posse nõ scire quod scit: quia posset aliquid esse subiectum eius scientiæ, quod non est, & posse non esse subiectum aliquid quod est, sine permutatione ipsius scientiæ.

Eodem li.c. 14 in principio.

Eodem libro & cap. 14. paulò inferius.

Eodem libro cap. 13. in fine.

Oppositio, an Deus possit nouiter vel ex tempore scire vel præscire aliquid. B

Hic opponitur à quibusdam ita, Si Deus potest aliquid scire vel præscire quod nunquam sciuit vel præsciuit,

sciuit, potest ergo ex tempore aliquid scire vel præscire.

Responsio. Ad quòd dicimus, Potest quidem Deus scire vel præscire omne quod potest facere, & potest facere quod nunquam fiet. Potest ergo scire vel pręscire quod nunquam fiet, nec est, nec fuit: nec illud scit vel sciuit, neque præscit vel præsciuit, quia scientia eius non est nisi de his quæ sunt vel fuerunt vel erunt, præscientia non est nisi de futuris. Et licet possit scire vel præscire quod nunquam est vel erit, non tamen potest aliquid scire vel prę scire ex tempore. Potest vtique scire vel præscire quod nunquam est nec erit, nec illud scitum vel præscitum est ab æterno: nec tamen potest incipere scire vel præscire illud, sed ita potest modo scire vel præscire, sicut potest sciffe vel præsciffe ab æterno. Si enim dicatur eum modo posse scire vel pręscire quod ab ęterno non sciuit vel præsciuit. i. ita quòd ab æterno non sciuerit vel præsciuerit, quasi vtrunque simul esse possit, falsum est. Si vero dicas eum posse modo scire vel præscire quod ab ęter no non sciuit vel præsciuit. i. habere potentiam sciendi vel præsciendi ab ęterno & modo aliquid, nec tamen illud præscitum est vel futurum, verum est. Non potest ergo nouiter vel ex tempore scire vel præscire aliquid: sicut non potest nouiter vel ex tempore velle aliquid, & tamen potest velle quod nunquam voluit.

Vtrum deus possit scire plura quàm scit. C

Item à quibusdā dicitur deus posse plura scire quàm sciat: quia potest omnia scire quæ scit, & potest aliqua facere quę nunquam erunt, & illa potest scire. non enim aliqua incognita facere potest. Si vero omnia essent quæ modo sunt, & alia quædam faceret quæ non sunt nec erunt, & illa omnia sciret pro certo, plura sciret quā modo sciat: nec tamen eius scientia augeri potest, quia hoc totum fieri posset sine mutabilitate scientiæ. Constat ergo dei scientiam omnino esse immutabilem, nec augeri posse vel minui: sed ei subiecta.

Quod videtur aduersum illi sententiæ, quæ supra dictum est, deum semper & simul scire omnia. D

Tom. 6. in Ei vero quod prædictum ęst, scilicet ꝙ deus omnia sem-

ſemper videt & ſimul, videtur obuiare quod ait Hiero. *explanatiõe* in expoſitione Abachuc, abſurdum eſt, inquit, ad hoc *huius mũdi* deducere Dei maieſtatem, vt ſciat per momenta ſingu- *sũt oculi tui* la quot culices naſcantur, quotve moriantur, quota pu- *cap.1.* licum & muſcarum ſit multitudo, quotve piſces natent *Abachuc.* in aquis, & ſimilia. Non ſimus tam fatui adulatores Dei vt dum prouidentiam eius etiam ad ima retrudimus, in noſipſos iniurioſi ſimus, eandem irrationabilium & rationabilium prouidentiam eſſe dicentes. Hic videtur dicere Hieron. quòd deus illorum minimorum ſcientiam ſiue prouidentiam non habeat: quod ſi hoc eſt, tũc non omnia ſimul ſcit & ſemper. Ex tali itaque ſenſu illud dictum eſſe nouerimus, vt Deum illa alternatim vel particulatim ſcire neget, nec per diuerſa temporum momenta ſic illa cognouit, ſicut per varia momenta illorũ quædam deficiunt, quædam incipiunt. Neq; illis aliiſq; irrationabilibus ita prouidet, quemadmodũ rationabilibus. nunquid enim, ut ait Apoſtolus, cura eſt Deo de bobus? & ſicut non eſt cura Deo de bobus, ita nec *1.Cor.9.a.* de aliis irrationabilibus. Dicit tamen ſcriptura, quia ip- *Sap.12.b.* ſi eſt cura de omnibus. Prouidentiam ergo & curam vniuerſaliter de cunctis quę cõdidit habet, vt habeat vnumquodque quod ſibi debetur & conuenit. Sed ſpecialem prouidentiam atque curam habet de rationabilibus, quibus præcepta tradidit, eiſque rectè viuendi legem præſcripſit, ac præmia promiſit. Hanc prouidentiam & curam de irrationabilibus non habet. Ideo dicit Apoſtolus, quia non eſt cura Deo de bobus: prouidet tamen omnibus & curat, id eſt, gubernat omnia, qui omnibus ſolem ſuum facit oriri, & pluuiam dat. Scit itaq; Deus quanta ſit multitudo pulicum, culicum & muſcarum & piſcium, & quot naſcantur quotve moriantur: ſed non ſcit hoc per momenta ſingula: immo ſimul & ſemel omnia. Neque ita ſcit, vt eandem habeat prouidentiam irrationabilium & rationabilium, id eſt, vt eodem modo penitus prouideat irrationabilibus & rationabilibus. Rationabilibus enim & præcepta dedit, & angelos ad cuſtodiam delegauit.

Breuis summa prædictorum, cum additione quorundam. E

Sicut itaque immutabiliter scit Deus omnia quæ fuerunt, & sunt, & erunt, tam bona quàm mala: præscit quoque omnia futura, tam bona quàm mala.

QVID SIT PRAEDESTINATIO & in quo differat à præscientia.

Distinct. XL. A

Aug. ad principium cap. 10. in to. 7.

PRædestinatio verò, de bonis salutaribus est, & de hominibus saluandis. vt enim ait August. in lib. de prædestinatione sanctorum, Prædestinatio est gratiæ præparatio, quæ sine præscientia esse non potest. Potest autem sine prędestinatione esse præscientia. Prædestinatione quippe Deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse facturus: sed præsciuit Deus etiam quæ non esset ipse facturus, id est omnia mala. Prędestinauit eos quos elegit, reliquos vero reprobauit, id est ad mortem æternam præsciuit peccaturos.

An aliquis prædestinatorum possit damnari, vel reproborum saluari. B

Ad principium c. 13. in tom. 7.

Apoc. 3. d.

Oppositio.

Prædestinatorum nullus videtur posse damnari, nec reproborum aliquis posse saluari. Vnde Augustin. in libro de correctione & gratia, In Apocalypsi, inquit, dicitur, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Si alius non est accepturus nisi iste perdiderit, certus est electorum numerus, id est non potest augeri uel minui: Ad hoc autem obiiciunt quidam. nitentes probare numerum electorum posse augeri & minui sic. Posset Deus non apponere gratiam quibus apponit, & posset subtrahere quibus non subtrahit: quod si faceret, vtique damnarentur: possent ergo damnari isti qui tamen saluabuntur: posset itaque minui electorum numerus. ita etiam posset augeri, quia posset apponi gratia quibus non apponitur, per quam saluarentur. Possent ergo saluari habita gratia, qui tamē sine ea damnabuntur: posset itaque augeri numerus electorum.

Quibus

Quibus respondemus ex ea ratione dictum esse, & uerum esse, numerum electorum non posse augeri s uel minui, quia non potest utrunque simul esse: scilicet ut aliquis saluetur & non sit prędestinatus, uel ut aliquis prædestinatus sit & damnetur. Intelligentia enim conditionis implicitæ ueritatem facit in dicto, & impossibilitatem in uero. Si uero simpliciter intelligatur, impossibilitas non admittitur: ut cum dicitur, prędestinatus potest uel non potest damnari, & reprobus potest saluari. in his enim & huiusmodi locutionibus, ex ratione dicti diiudicanda est sententia dictionis. Alia nanque fit intelligentia, si per coniunctionem hæc accipiantur dicta, atque si per disiunctionem: ut supra cum de præscientia agebatur, prætaxatum est. Si enim cum dicis, prædestinatus non potest damnari, intelligas ita, id est non potest esse ut prædestinatus sit & damnetur, uerum dicis, quia coniunctim intelligis: falsum autem si disiunctim, ut si intelligas istum non posse damnari quem dico prædestinatum: potuit enim non esse prædestinatus, & ita damnaretur. *Responsio.*

Quomodo adhuc instant quæstioni. C

Veruntamen adhuc instant, & secundum coniunctionem argumentando ita procedunt, Nō enim, inquiunt, potest esse ut aliquis prædestinatus sit & damnetur. Vtrunque istorum simul esse non potest, sed alterum horum non potest non esse. s. quin iste sit prædestinatus (ab æterno enim prædestinatus est) & non potest modo non esse prædestinatus. Cum ergo impossibile sit simul utrunque esse, & impossibile sit alterum non esse, uidetur non posse alterum esse, scilicet, ut damnetur. Quod si est, ergo non potest esse ut non saluetur. In huius quæstionis solutione mallem alios audire quàm docere. Dicimus tamen de præscientia similem posse moueri quæstionem. Ideoque tam hic quàm ibi unam facimus responsionem, dicentes determinandum fore illud cui innititur tota hæc questio, scilicet Impossibile est alterum istorum non esse. s. quin iste modo sit prædestinatus: ab æterno enim iste prędestinatus est. Distinguendum

Solutio in qua uellet magis alios audire quā docere.

dum enim est cum ait, Iste non potest modo non esse prędestinatus: uel non potest eo modo esse quin sit prędestinatus: hoc enim coniunctim uel disiunctim intelligi potest. Non enim potest esse ut ab ęterno sit prædestinatus, & modo non sit prędestinatus: nec potest esse simul ut sit prędestinatus, & non sit prędestinatus: sed tamen potuit esse ab ęterno quòd non esset prędestinatus, & potuit ab ęterno non esse prędestinatus. Et sicut ab ęterno Deus potuit eum non prędestinare, ita conceditur à quibusdam quòd & modo potest Deus eum non prędestinasse ab ęterno ergo potest Deus non prędestinasse eum: ergo potest iste non fuisse prędestinatus: si uero non fuisset prędestinatus, nec modo esset prędestinatus: ergo modo potest non esse prędestinatus: ita & de pręscientia & de prescitis dicunt: quod in actionibus uel in operationibus dei & hominum nullatenus concedunt. Ex quo enim aliquid factum est uel dictum, non concedunt quòd possit non esse uel fuisse: immo impossibile est non esse uel non fuisse, quod factum est uel dictum: referentes possibilitatem uel impossibilitatem ad naturam rei existentis. Cum uero de pręscientia uel prędestinatione Dei agitur, possibilitas uel impossibilitas ad potentiam Dei refertur, quę semper eadem fuit & est: quia prędestinatio, pręscientia, potentia, unum in Deo est.

Quid sit reprobatio Dei, & in quibus consideretur, est quis sit prædestinationis effectus. D

Glossa ordinaria ad illud quos p̄sciuit et prædestinauit Rom. 8.

Cumque prædestinatio sit gratiæ præparatio, id est diuina electio qua elegit quos uoluit ante mundi constitutionem, ut ait Apostolus: Reprobatio econuerso intelligenda est præscientia iniquitatis quorundam, & præparatio damnationis eorundem. Sicut enim prędestinationis effectus illa gratia est, qua in præsenti iustificamur, atque ad rectè uiuendum, & in bono perseuerandum adiuuamur, & illa qua in futuro beatificamur. ita reprobatio Dei, qua ab ęteno non eligendo, quosdam reprobauit, secundum duo consideratur: quorum alterum pręscit & non præparat, id est, iniquitatem: alterum

ęterum

terum præſcit & præparat, ſcilicet æternã pœnã. Vnde Aug. ad Proſperum & Hilarium: Hæc, inquit, regula inconcuſſe tenenda eſt, peccatores in peccatis præſcitos eſſe, non præparatos, pœnam autem eſſe præparatam. Pręparauit enim Deus, vt ait Aug. in lib. de Bono perſeuerantiæ, in præſcientia ſua, quibus voluit bona ſua: & quibuſcunque donat, proculdubio ſe donaturum eſſe præſciuit. Præparauit etiam Deus, vt ait Fulgẽtius, malis ignẽ æternũ: illis vtique, quos iuſte præparauerit ad luenda ſupplicia, nec tamẽ præparauit ad facienda peccata. Præparauit enim Deus quod diuina æquitas redderet, non quod humana iniquitas admittere, Non enim ſicut præparauit ſanctos ad iuſtitiam percipiendam, ſic præparauit iniquos ad iuſtitiam amittendam: quia prauitatis præparator nunquam fuit. Sicut ergo prædeſtinatio Dei propriè eſt præſcientia & præparatio beneficiorum Dei, quibus certiſſimè liberantur quicunque liberantur: ita reprobatio Dei eſt præſcientia malitiæ in quibuſdam non finiendæ, & præparatio pœnæ non termininandæ. Et ſicut prædeſtinationis effectus eſt gratiæ oppoſitio, ita reprobationis ęternę quodãmodo effectus eſſe videtur obduratio. Nec obdurat Deus, vt ait Aug. ad Sixtum, impartiendo malitiam, ſed non impartiendo gratiam, ſicut nec digni ſunt. Quibus enim non impartitur, nec digni ſunt, nec merentur: potius vt non impartiatur, hoc digni ſunt, hoc merentur. Vnde Apoſtolus ait, Cuius vult miſeretur Deus, & quem vult indurat: miſericordiam appellans prædeſtinationem, & præcipuè prædeſtinationis effectum, id eſt, gratię appoſitionem: obdurationem vero, gratię priuationem. Nõ enim, vt ait Augu. ad Simplicianum, intelligendum eſt quod Deus ita induret, quaſi quenquã peccare cogat: ſed tamen quibuſdam peccatoribus miſericordiam iuſtificationis ſuę non largitur, & ob hoc eos indurare dicitur, quia non eorum miſeretur, non quia impellit vt peccent. Eorum autem non miſeretur, quibus gratiam nõ præbendam eſſe ęquitate occultiſſima, & ab humanis ſenſibus remotiſſima iudicat: quàm non aperit, ſed

Ad principiũ c.17. in to.7. Fulgẽtius ad Monimum poſt medium & Gloſſa ordinaria.

Rom. 8.

Ibidem inferius.

Aug. in lib. de Bono perſeuerantiæ.

Gloſſa ordinaria c.14. & ca.8. ad Rom.

Tom. epiſt. 105. ante medium.

Rom. 9. c.

Lib. 1. to.4. quaſt. 2. lib. 1. poſt medium.

Rom.11.d. miratur Apostolus dicens, O altitudo diuitiarum sapientia & scientiæ Dei.

VTRVM ALIQVOD SIT MERITVM obdurationis & misericordiæ.

Distinct. XLI. A

SI autem quęrimus meritum obdurationis & misericordiæ: Obdurationis meritum inuenimus, misericordię autem meritum nō inuenimus: quia nullum est misericordię meritum, ne gratia euacuetur si non gratis donetur, sed meritis redditur. Miseretur itaque secundum gratiam, quæ gratis datur: obdurat autem secundum iudicium, quod meritis redditur. Vnde datur intelligi vt sicut reprobatio Dei est nolle misereri: ita obduratio Dei sit non misereri: ut non ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior: sed tantum quo sit melior non erogetur. Ex his apertè ostenditur quid misericordiam, quid obdurationem intellexerit quid misericordiam, quid obdurationem intellexerit Apostolus. & quia misericordia nullum aduocat meritum, obduratio verò non est sine merito & misericordiæ verbo. Hic accipitur prædestinatio, & præcipuè prædestinationis effectus: obdurationis vero non ipsa Dei æterna reprobatio, quia eius nullum est meritum, sed gratiæ priuatio siue subtractio, quæ quodammodo est reprobationis effectus. Accipitur tamen aliquando reprobatio pro obduratione sicut & prædestinatio pro suo effectu, cui est gratia apposita. Gratia enim quæ apponitur, effectus est prædestinationis. Cum ergo gratiæ quæ apponitur homini ad iustificationē, nulla sint merita, multominus & ipsius prædestinationis, qua ab æterno elegit Deus quos voluit, aliqua possunt existere merita. Ita nec reprobationis, qua ab æterno quosdam præsciuit futuros malos & damnando, sicut elegit Iacob & reprobauit Esau, quod non fuit pro meritis eorū quæ tunc habebant, quoniam nec ipsi existebant. nec propter futura merita quæ præuideret, vel illum elegit, vel illum reprobauit.

Ex Augu in tom.4.li. ad Simplicia.1.

Rom.9.c.

Malach.1.a.

Opinio quorundam, in qua fuit aliquando Augustinus, sed postea retractauit. B

Opinati sunt tamen quidem Deum ideo elegisse Iacob, quia talem futurum præsciuit qui in eum crederet, & ei seruiret: quod aliquando Aug. se sensisse dicit in lib. retract. vbi apertè ostendit, quòd si propter futura merita electus esset, iam non ex gratia esset electio. Non ergo ideo electus est à Deo, quia talis futurus erat, sed ex tali electione talis est factus: ita dicens. Disputans ergo quid elegerit Deus in nondum nato, cui dixit seruiturum esse maiorem, & quid in eodem maiore similiter nondum nato reprobauerit: ad hoc perduxi ratiocinationem, vt dicerem. Non ergo elegit Deus opera cuiusquam in præscientia, quæ ipse daturus est, sed fidem elegit in præscientia: & quem sibi crediturum esse præsciuit, ipsum elegit cui spiritum sanctum daret, ut bona operando, etiam æternam vitam consequeretur. Ecce hic apertè dicit nō propter opera eum elegisse, sed propter fide qua eum præuidit crediturū, sed quia & in fide meritū est, sicuti & in operibus, hoc retractauit dicens. Nondū diligentius quæsierā, nec adhuc inuenerā qualis sit electio gratiæ, de qua dicit Apostolus, Reliquiæ per electionem gratiæ saluæ fient: quæ vtiq; non est ex gratia, si ex meritis procedit: vt iā quod datur non secundū gratiā, sed secundū debitum reddatur potius meritis q̃ donetur: perinde ꝙ cōtinuè dixi, Dicit enim idē Apostolus. Idē Deus qui operatur omnia in omnibus: nunquā autē dictū est, Deus credit omnia in omnibus. Ac deinde subiunxit, Quod ergo credimus, nostrū est: quod vero bonū operamur, illius est qui credentibus dat spiritū sanctū: sed hoc ꝑfecto nō dicerē, si scirem etiā ipsam fidē inter Dei munera reperiri, quæ dātur in eodē spiritu. Vtrunq; ergo nostrū est propter arbitriū voluntatis, & vtrunq; datū est per spiritū fidei & charitatis. Et quod paulò post dixi, Nostrum enim est credere & velle, illius autē dare credētibus & volētibus facultatē bene operādi per spm̄ sanctū, per quē charitas Dei diffundit in cordibus nostris: verū est quidē, sed eadē regula est. Et vtrūq; ipsius

1. Cap. 23. circa mediū

Loco retractationū ꝑdicto.

Rom. 11. a.

Ad Rom.

ipſius eſt, quia ipſe præparat voluntatem: & vtrunque noſtrum, quia non fit niſi volentibus nobis: ergo & meritum fidei miſericordia Dei venit. Non ergo propter fidem vel aliqua merita elegit Deus aliquos ab æterno, vel appoſuit gratiam iuſtificationis in tempore, ſed gratuita bonitate ſua elegit, vt boni eſſent. Vnde Aug. in ii. de prædeſtinatione ſanctorum, Non quia futuros nos tales eſſe præſciuit, ideo elegit, ſed vt eſſemus tales per ipſam electionem gratię ſuæ, qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo.

Auguſt. ad principium ca. 19. to. 7.

His videtur contrarium quod alibi ait Auguſtinus. C

Poſt mediū quæſt. 68. in tomo. 4.

His tamen aduerſari videtur quod dicit Aug. li. 83. quæſtionum, Cui vult, inquit, miſeretur Deus, & quem vult indurat: ſed hæc voluntas Dei iniuſta eſſe non poteſt: uenit enim de occultiſſimis meritis: quia & ipſi peccatores cum propter generale peccatum unam maſſam fecerunt, tamen nonnulla inter eos eſt diuerſitas. Præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quanuis nondum ſint iuſtificati, digni efficiantur iuſtificatione. Et item præcedit in aliis peccatoribus, quo digni ſunt obtuſione. Ecce hic uidetur Aug. dicere, quod & ipſa Dei uoluntas qua alios elegit, alios reprobat, ex meritis proueniat, ſed occultiſſimis, id eſt, quod pro meritis alios uoluerit eligere, alios reprobare: & quòd pro meritis aliis apponitur gratia iuſtificationis, aliis non, unde obtunduntur. Sed quid intelligere uoluerit, ignoratur; niſi fortè hoc dicatur intellexiſſe, quòd ſupra diximus eum retractaſſe. Nam ibidem quędam alia cõtinuè ſubdit, quæ in lib. 1. retract. apertè tractat: quod utrunq; legenti patebit. Veruntamen ueriſſimile eſt in premiſſis etiam hoc retractaſſe. Quidã tamen ex eo ſenſu accipiũt fore dictum, nõ quia aliquis prædeſtinetur pro meritis, uel iuſtificationis gratiam mereatur, ſed quia aliqui nõ adeo mali ſunt, ut mereantur ſibi gratiam nõ impartiri. Nullus enim Dei gratiam mereri poteſt per quã iuſtificatur: poteſt tamen mereri ut nõ apponatur, ut penitus abiiciatur. Et quidē aliqui in tantũ profundum iniquitatis

tatis deuenerunt, ut hoc mereantur, vt hoc digni sint: alii verò ita viuunt, vt etsi non mereantur gratiam iustificationis, non tamen mereantur omnino repelli, & gratiam sibi subtrahi. Ideoq; dixit in quibusdam peccatoribus præcedere quo digni sint iustificatione, & in aliis quo digni sint obtusione: sed hoc friuolum est.

Opinio quorundam falsa de occultis Dei discernentium carnaliter. D

Multi uerò de isto profundo quærentes reddere rationem, atque secundum coniecturas cordis sui inscrutabilem altitudinē iudiciorum Dei cogitare conantes, in fabulas vanitatis abierunt, dicentes, quod animę sursum in cœlo peccant, & secundū peccata sua ad corpora pro meritis diriguntur, & dignis, sibi quasi carceribus includuntur. Ierunt hi tales post cogitationes suas, & volentes disputare de Dei profundo, versi sunt in profundum dicentes animas in cœlo ante conuersatas, & ibi aliquid boni vel mali egisse, & pro meritis ad corpora terrena detrusas esse: hoc autem respuit Catholica fides propter euidentem Apostoli sententiam qua ait, Cum nondum nati essent, aut aliquid boni vel mali egissent &c. Melior est ergo fidelis ignorantia, quàm temeraria scientia. Elegit ergo eos quos voluit gratuita misericordia, nō quia fideles futuri erant. Sed vt fideles essent: eisq; gratiam dedit: nō quia fideles erant, sed vt fierent, ait enim Apostolus, Misericordiam consecutus sum, vt fideles essem: non ait, quia fidelis eram. Datur quidē & fideli, sed data est etiā prius vt esset fidelis. Ita etiam reprobauit quos voluit, non propter futura merita quæ præuideret, veritate tamen rectissima, & à nostris sensibus remota.

August. de verbis Apostoli post medium sermone 7. & 10. Ibidē paulo inferius.

Aug. in lib. retract. 1. Cap. 23. ad finem.

Quæstio. E

Sed quæritur, Vtrùm sicut dicitur elegisse quosdam vt boni fierent & fideles, ita etiam concedi debeat reprobasse quosdam vt mali essent & infideles, & obdurare vt peccent: quod nullatenus concedi oportet. Non enim reprobatio ita est causa mali, sicut prædestinatio est causa boni: neque obduratio ita facit hominem malum, quēadmodum misericordia facit bonum.

Responsio.

An ea quæ semel scit Deus vel præscit, semper sciat & præsciat, & semper scierit vel præscierit. F.

Præterea considerari oportet, utrùm ea omnia quæ semel scit uel præscit Deus, semper scit & scierit, ac præsciat & præscierit, an olim scierit uel præscierit, quod modo non scit uel præscit. De præscientia primò respondemus, dicentes, multa eum præscisse quæ modo non præscit: cùm enim eius præscientia non sit nisi de futuris, ex quo illa quæ futura erant presentia fiunt uel prætereunt, sub Dei prescientia esse desinunt, sub scientia uerò semper sunt. Præsciuit ergo Deus omnia ab eterno quę futura erant, neque prescire desinit, nisi cum futura esse desinunt. Neque cum prescire desinit aliqua quę antè presciebat, minus ea noscit quam antè cognoscebat. Non enim dicitur ex defectu scientiæ Dei quod aliqua prescierit aliquando quę modo non præsciat, sed ex ratione uerbi quod est prescientia. Prescire enim est ante scire aliquid, quàm fiat. Ideoque non potest dici deus prescire, nisi ea quę futura sunt.

Hic de scientia, dicens Deum semper scire quæ semel scit. G

Oppositio. De scientia autem aliter dicimus. Scit enim Deus semper omnia quę aliquando scit: omnem enim scientiam quam aliquando habet, semper habuit, & habet, & habebit. Ad hoc autem opponitur ita, Olim sciuit hunc hominem nasciturum qui natus est, modo nō scit eum nasciturum: sciuit ergo aliquid quod modo non scit. Item, sciuit mundum esse creãdum, modo non scit eum esse creandum: aliquid ergo sciuit quod modo non scit: & alia huiusmodi infinita dici possunt. *Solutio.* Sed ad hoc dicimus quod idem de natiuitate huius hominis & mundi creatione, nũc etiam scit, quod sciebat antequam fierent, licet tunc & nunc hanc scientiam eius diuersis exprimi uerbis oportet. Nam quod futurum erat, nunc preteritum est. Ideoque uerba commutanda sunt ad ipsum designandum. Sicut diuersis temporibus loquentes, eandem diem modo per hoc aduerbium cras designamus,

gnamus, dum adhuc futura est: modo per hodie dum præsens est, modo per heri, dum præterita est. Itaque antequam crearetur mundus, sciebat Deus hunc creandū: postquam creatus est, scit eum creatum: nec est hoc scire diuersa, sed omnino idem de creatione mundi. Sicut antiqui patres crediderunt Christum nasciturum & moriturum, nos autem credimus eum natum & mortuū, nec tamen diuersa credimus nos & illi, sed eadem. Tempora enim, ut ait Augu. uariata sunt, & ideo uerba sunt mutata, non fides. Indubitanter ergo teneamus Deum semper omnia scire, quę aliquando scit.

DE OMNIPOTENTIA DEI, VBI prius consideratur quare dicatur omnipotens.

De potentia Dei in comparatiōe ad possibilia quæ potest.

Distinct. XLII. A

NVnc de omnipotentia Dei agendum est: ubi prima consideratio occurrit, quomodo uerè Deus dicatur omnipotens: an quia omnia possit, an tantum quia ea possit quæ uult. Quòd enim Deus omnia possit, pluribus auctoritatibus comprobatur. Ait enim Augu. in lib. quęst. ueteris ac nouę legis, Omnia quidem potest deus, sed non facit nisi quod conuenit ueritati eius & iustitiæ. Idem in eodem, Potuit Deus cuncta facere simul, sed ratio prohibuit, id est, uoluntas. Rationem nempe ibi uoluntatem Dei appellauit, quia Dei uoluntas rationabilis est & ęquissima. Fatendum est ergo Deum omnia posse.

Quæstio. 97. ad principium.

Quomodo dicatur Deus omnia posse, cùm nos multa possimus quæ ipse non potest. B

Sed quęritur, quomodo omnia posse dicatur, cùm nos quędam possimus quę ipse non potest. Non potest enim ambulare, loqui, & huiusmodi quę à natura diuinitatis sunt penitus aliena, cum horum instrumenta nullatenus habere queat incorporea & simplex substantia. Quibus id respondendum arbitror, quòd huiusmodi actiones, ambulatio scilicet & locutio & huiusmodi à

Responsio.

Dei

Dei potentia alienæ non sunt, sed ad ipsam pertinent. Licet enim huiusmodi actiones in se Deus habere non possit, non enim potest ambulare vel loqui & huiusmodi, eas tamen in creaturis potest operari. facit enim vt homo ambulet, & loquatur, & huiusmodi. Nō ergo per istas actiones diuinæ potentiæ detrahitur aliquid, quia & hoc potest facere omnipotens.

De aliis obiicitur. C

Aug. cap. 1. lib. 1. de symbolo ad cathecumenos tomo. 9.

Soluit.

Cap. 15. non longe à principio.

Sed sunt alia quædam quæ Deus nullatenus facere potest, vt peccata. non enim potest mentiri, non potest peccare. Sed non ideo omnipotentiæ Dei in aliquo detrahitur vel derogatur, si peccare non posse dicitur, quia non esset hoc potentiæ sed infirmitatis. Si enim hoc posset, omnipotens non esset, Non ergo impotentiæ, sed potentię imputandum est quòd ista non potest. Vnde Aug. in 15. lib. de Trin. Magna, inquit, Dei potentia est non posse mentiri. Sunt enim quædam quæ in aliis rebus potentiæ deputanda sunt in aliis vero minime: & quæ in aliis laudabilia sunt, in aliis vero reprehensibilia sunt, Non ergo ideo Deus minus potens est, quia peccare non potest, cùm omnipotens nullatenus possit esse qui hoc potest.

Item de aliis opponit. D

In libr. 1. de symbolo fidei ad cathecuminos. c. 1. in Tomo. 9. ad principium.

Sunt etiam & alia quædam quæ Deus non potest, vnde videtur non omnia posse: non enim potest mori vel falli. Vnde Aug. in lib. de symbolo, Deus omnipotens nō potest mori, non potest falli, non potest miser fieri, nec potest vinci. Hæc vtique & huiusmodi absit, vt possit omnipotens. si enim huiusmodi passionibus atque defectibus subiici posset, omnipotēs minimè foret. Et ideo monstratur omnipotēs, quia ei hæc propinquare non valent: potest tamen hæc in aliis operari.

Quòd omnipotentia Dei secundum duo consideratur. E

Hic ergo diligenter considerantibus, omnipotentia eius secundum duo apparet, scilicet quòd omnia facit quæ vult, & nihil omnino patitur: secundum vtrunque Deus omnipotens verissimè prædicatur, quia nec aliquid est quod ei ad patiendum corruptionem inferre valeat.

valeat, nec aliquid ad faciendũ impedimentum afferre. Manifestum est itaque Deum omnino nihil posse pati, & omnia facere posse, præterea sola quibus eius dignitas læderetur, eiusque excellentiæ derogaretur: in quo tamen non est minus omnipotens. Hoc enim posse non esset posse, sed non posse. Nemo ergo Deum impotentem in aliquo dicere præsumat, quia omnia potest quæ posse potentiæ est: & inde verè dicitur omnipotens.

Quibusdam authoritatibus traditur, quòd ideo dicitur omnipotens, quia potest quicquid vult. F

Ex quibusdam tamen authoritatibus traditur ideo verè dici omnipotens, quia quicquid vult potest. vnde Aug. in ench. Non ob aliud veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam quicquid vult potest, nec voluntate cuiuspiam creaturæ voluntatis omnipotentis impeditur effectus. Idem in lib. de spiritu & litera, Non potest Deus facere iniusta, quia ipse est summa iustitia & bonitas. Omnipotens vero est, non ꝙ possit omnia facere, sed quia potest efficere quicquid vult, ita vt nihil valeat eius voluntati resistere quin compleatur, aut aliquo modo impedire eandem Ioan. Chrys. in hom. quadã de expositione symboli ait, Omnipotens dicitur Deus quia posse illius non potest inueniri non posse: dicente propheta, Omnia quæcunque voluit fecit. Ipse est ergo omnipotẽs, vt totum quod vult possit. unde apostolus, Eius, inquit, voluntati quis resistit? His authoritatibus videtur ostendi, ꝙ Deus ex eo tantum dicatur omnipotens, ꝙ omnia potest quæ vult, nõ quia omnia possit.

Cap. 96. in fine Tomo. 3.

Chrys homi. in expositione symboli apostolorũ ad principium. Tomo. 5.

Psal. 113.

Rom. 9. c.

Determinatio præmissarum authoritatum. G

Sed ad hoc potest dici, quòd Aug. vbi dicit, Omnipotens nõ dicitur quod omnia possit &c. tam amplè & generaliter accepit omnia, vt etiam mala includeret, quæ Deus non potest, nec vult. non ergo negauit eum posse omnia quæ cõuenit ei posse. Similiter cùm dicit, Non ob aliud veraciter dicitur omnipotens, nisi quoniã quicquid vult potest: nõ negat eum posse etiam ea quæ non vult, sed aduersus illos qui dicebant Deum multa velle quæ non poterat, affirmat eũ posse quicquid vult,

& ex eo verè dici omnipotentem, non ob aliud, quam quia potest quicquid vult. Sed caue quomodo intelligas, Potest quicquid vult se posse, an quicquid vult facere, an quicquid vult fieri. Si enim dicas ideo omnipotentem vocari, quia potest quicquid vult se posse: ergo & Petrus similiter omnipotens dici potest, vel quilibet sanctorum beatorum, quia potest quicquid vult se posse, & potest facere quicquid vult facere. Non enim vult facere nisi quod facit, nec posse nisi quod potest: sed nō potest facere quicquid vult fieri. Vult enim saluos fieri qui saluandi sunt, veruntamen eos saluare non valet. Deus autem quicquid vult fieri, potest facere. Si enim vult aliquid fieri per se, potest illud facere per se, & per se facit: sicut cœlum & terram per se fecit, quia voluit. Si autem vult fieri per creaturam, & per eam operatur: sicut per homines facit domus & huiusmodi artificialia. Et Deus quidem ex se, & per se potest: homo autem vel angelus, quantuncunque beatus est, non est potens ex se vel per se.

Quo intelligendum sit quicquid vult.

Oppositio. H

Sed fortè dices, nec Dei filius potest à se, nec Spiritus sanctus, sed solus pater. Ille enim potest à se, qui est à se: filius autem, quia non est à se, sed à patre, non potest à se, sed à patre: & Spiritus sanctus ab vtroque. Ad quod dicimus, quia licet filius non possit à se, nec operetur à se, potest tamen & operatur per se: sic & Spiritus sanctus: vnde Hilarius in libr. 9. de Trin. Naturæ, inquit, cui contradicis hæretice, hæc vnitas est, vt ita per se agat filius, ne à se agat: & ita non à se agit, vt per se agat. Per se autem dicitur agere & potens esse, quia naturalem habet potentiam eandem quam & pater, qua potens est & operatur: sed quia illam habet à patre, non à se, ideo à patre non à se dicitur posse & agere. Homo autem vel angelus gratuitam habet potentiam, qua potens est. Ideo ergo verè ac propriè Deus Trinitas omnipotens dicitur, quia per se, id est, naturali potentia potest quicquid vult fieri, & quicquid vult se posse. Nihil enim vult fieri quod nō possit facere per se, vel per creaturas:

Hilarius. Post mediũ libri noni.

& nihil

& nihil vult se posse, quod non possit: & omne quod vult fieri, vult se posse: sed non omne quod vult se posse, vult fieri. si enim vellet fieret: quia voluntati eius nihil resistere possit.

OPINIO QVORVNDAM DICENTIUM Deum nil posse nisi quod facit.

Distinct. XLIII. A

De potentia Dei cōparatiōe ad quātitatē: ostendens eius immensitatē, siue quantum Deus possit.

QVidam tamen de suo sensu gloriantes, Dei potentiam sub mensura coartare conati sunt. Cū enim dicunt, hucusque potest Deus, & non amplius, quid hoc est aliud quàm eius potentiam quę infinita est, concludere & restringere ad mensuram. Aiunt enim, non potest Deus aliud facere quàm facit, nec melius facere id quod facit, nec aliquid prætermittere de his quæ facit. Istamque primam suam opinionem verisimilibus argumentis, causisq; commenticiis, necnon & sacrarum authoritatum testimoniis munire conantur dicentes, Non potest Deus facere, nisi quod bonum & iustum est fieri: non est aūt iustum & bonū fieri ab eo, nisi quod facit. Si enim aliud iustū est, & bonū eum facere quàm facit, non ergo facit oē quod iustū est, & bonum eum facere. sed quis audeat hoc dicere?

Ratio illorū prima.

Secunda ratio. B

Addunt etiam, non potest facere, nisi quod iustitia eius exigit: sed non exigit eius iustitia, vt faciat nisi quod facit: non ergo potest facere, nisi quod facit. Eademque iustitia exigit, vt id non faciat quod non facit. non autem potest facere contra iustitiam suam, non ergo potest aliquid eorum facere quæ dimittit.

Responsio ad prius dictum. C

His autem respondemus, duplicem verborum intelligentiam aperientes, & ab eis inuoluta euoluentes sic, Non potest Deus facere nisi quod bonum est & iustum, id est, nō potest facere nisi illud quod si faceret bonum & iustum esset, verum est: sed multa potest facere, quæ non bona sunt nec iusta, quia nec sunt, nec erunt, nec

bene fiunt, nec fient, quia nunquam fient. Item quod secundo oppositum fuit, Non potest facere nisi quod iustitia sua exigit: &c. Non potest id facere quod iustitia sua exigit vt non fiat. Dicimus, quia exactionis verbum de Deo congruè non dicitur, nec propriè accipitur. & in illis locutionibus duplex est sensus. Si enim intelligas, non potest facere nisi quod sua iustitia exigit, id est, nisi quod voluntas sua iusta vult, falsum dicis. Iustitia enim ipsius Dei æquissima voluntas accipitur: qualiter accipitur Aug. illa uerba domini in Gen. loquentis ad Loth, Non possum quicquam facere donec illò introeas, exponens: non posse, inquit, se dixit, quod sine dubio poterat per potentiam, sed non poterat per iustitiam: quasi poterat quidem, sed non volebat, & illa voluntas iusta erat. Si verò per hæc verba intelligis eum non posse facere, nisi illud quod si fieret, iustitiç eius conueniret, verum dicis. Similiter distingue illud. Non potest facere quod sua iustitia exigit vt non faciat, id est, non potest facere id quod ipse qui est summa iustitia, non vult facere, falsum est. Si autem his uerbis intelligas eum non posse facere id quod iustitiæ eius conuenire non potest, verum dicis.

Genes. 19. c. Hæc habentur in li. secũdo cõtra secũdã Gaudẽtij epistolã ca. 22. ad medium Tomo. 7.

Tertia illorum ratio. D

Addunt quoque & alia dicentes, Non potest deus facere nisi quod debet. non autem debet facere nisi quod facit, si enim debet alia facere, nõ ergo facit omne quod debet. si verò facit omne quod debet, nec potest facere nisi quod debet, non ergo potest facere nisi quod facit. Item, Aut debet dimittere quod dimittit ne faciat, aut non debet. Si non debet, non rectè dimittit: si uerò debet dimittere, ergo non debet facere. Si autem non debet nec decet, non oportet eum facere: & si non decet nec oportet eum facere, ergo non potest facere: non ergo potest facere, nisi quod facit, nec põt illud dimittere quod facit quin faciat, quia debet illud facere: & quod debet facere, non potest illud dimittere. Sed vt mihi videtur, hoc uerbum debet, venenum habet. Multiplicem enim & inuolutam continet intelligentiam: nec Deo propriè

Responsio

competit,

compertit, qui nō est debitor nobis, nisi fortè ex promisso. nos verò ei debitores sumus ex commisso. Vt autem venenum euacuetur, distingue verbi sensum: Non potest Deus facere nisi quod debet, id est, nisi quod vult, falsum est. sic enim potest ipse dici debere aliquid, quia vult illud. Si autem dicatur, non potest nisi quod debet, id est, non potest nisi illud, quod si facere, ei bene conueniret, uerum est. Addunt quoque illi dicentes, nihil facit aut dimittit, nisi optima & rationabili causa, licet nobis occulta sit: secundum quam oportet eum facere ac dimittere, quæ facit vel dimittit. Ratio enim penes eum est, qua illa facit & illa dimitit: quæ ratio æterna est, & semper manens, præter quam non potest aliquid facere vel dimittere. Illa ergo manente non potest quod facit dimittere, nec quod dimittit facere: & ita non potest facere, nisi quod facit. Et ad hoc respondemus, ambiguitatem locutionis determinantes. Cùm enim dicitur ratio uel causa optima penes Deum est, qua facit cuncta quę facit, & dimittit eą quę dimittit, verum quidem est: quia in eo uoluntas est æquissima & rectissima, qua facit & dimittit quæ vult, cōtra quam facere nō potest, nec præter eam facere potest. Nec utiq; contra eam faceret, nec præter eam, si ea quæ facit dimitteret, vel quæ dimittit faceret: sed eadem manente ratione & causa, alia potuit facere, & ista dimittere. Licet ergo ratio sit penes eum, qua alia facit & alia dimittit, potest tamen secundum eandem rationem, & dimittere quæ facit, & facere quæ dimittit. Ipsi etiam addunt, Ratio est eum facere quæ facit, & non alia: & non potest facere nisi quod ratio est eum facere, & ita non potest facere nisi quod facit. Item, ratio est eum dimittere quæ dimittit, & non pótest nō dimittere quod ratio est eum dimittere, & ita non potest non dimittere quod dimittit. Et ad hoc dicimus locutiones ambiguas esse, & ideo determinandas. Si enim cum dicitur, non potest facere nisi quod ratio est eum facere, intelligas eum non posse facere nisi ea, quæ rationabilia sunt, & ea quæ si fierent rationabilia essent, verus est sensus. Si autem intelliegas

Quarta illorum ratio.

Responsio.

Adhuc ad dunt quæst.

Responsio.

eum non posse facere alia rationabilia & bona, nisi ea quæ vult & facit, falsus est intellectus. Item aliud adiungunt dicentes, Si potest Deus aliud facere quàm facit, potest ergo facere quod non præsciuit: & si potest facere quod non præsciuit, potest sine præscientia operari: quia omne quod facturum se præsciuit facit, nec facit aliquid quod non præsciuit. Quòd si præter præscientiam eius aliquid fieri impossibile est, omne ergo quod præscitum est, fieri necesse est: ergo aliud fieri quàm fit nulla ratione possibile est: ergo non potest à Deo fieri nisi quod fit. Hæc autem quæstio de præscientia, facile determinari potest per ea quæ superius dicta sunt, cum de præscientia ageretur.

Hæc quæstio ex prædictis facilè determinatur.

Authoritatibus vtuntur in assertionem suæ opinionis. E

In Tomo. 9. Lib. 1. in medio. cap. 1.

His autem illi scrutatores qui defecerunt scrutantes scrutinia, sanctorum annectunt testimonia. Dicit enim Augu. in lib. de symbolo, Hoc solum non potest Deus quod non vult, per quod videtur non posse facere aliquid nisi quod vult: sed non vult nisi quod facit, & ita videtur non posse nisi quod facit. Illud autem ita intelligendum est, Id solum non potest Deus quod non vult, scilicet se posse. Idem in 7. lib. confess. ad Deum loquens ait, Nec cogeris inuitus ad aliquid, quia voluntas tua non est maior quàm potentia: esset autem maior, si teipso tuipse maior esses. Ex hoc videtur Deus non possit plura quàm vult, sicut non vult plura quàm potest. Sicut enim voluntas non est maior potentia, ita nec potentia maior est voluntate. Ideoque sicut plura non vult quàm potest, ita eum non plura posse quàm velle dicunt. Sed ad hoc dicimus, quia nec voluntas potentia, nec potentia voluntate maior est, quia vna & eadem res est potentia & voluntas, scilicet, ipse Deus: qui esset maior seipso, si voluntas maior esset potentia, vel potentia voluntate. Nec hac authoritate negatur Deum plura posse quàm velle, quia plura sunt subiecta eius potentiæ quàm voluntati. Fateamur itaque Deum plura posse facere quæ non vult, & posse dimittere

Cap. 4. in fine. To. 1.

Responsio.

mittere quę facit. Quòd vt certius firmiusque teneatur, scripturæ testimoniis asseramus, Deum plura posse facere quàm facit. Veritas ipsa secundum Matth. ait, An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quàm duodecim legiones Angelorum? Ex quibus verbis patenter innuitur, quia & filius poterat rogare quod non rogabat, & pater exhibere quod nō exhibebat. Vterq; ergo poterat facere quod non faciebat. Aug. etiam in ench. ait, Omnipotentis voluntas multa potest facere quæ non vult, nec facit: potuit enim facere vt duodecim legiones angelorum pugnarent contra illos qui Christum ceperunt. Item in eodem, Cur apud quosdam non factæ sunt virtutes, quæ si factæ fuissent, egissent illi homines pœnitentiam: & factæ sunt apud eos qui non erant credituri? tunc non latebit quod nunc latet. Nec vtique iniustè Deus noluit saluos fieri, cùm possent salui esse si vellet. Tunc in clarissima sapientiæ luce uidebitur, quod nunc piorum fides habet, antequam manifesta cognitione uideatur, quàm certa & immutabilis & efficacissima sit uolūtas Dei: quę multa possit & non uelit, nihil autem quod non possit uelit. Idem in lib. de natura & gratia, Dominus Lazarum suscitauit in corpore. Nunquid dicendum est, non potuit Iudam suscitare in mente? Potuit quidem, sed noluit. His authoritatibus aliisque multis aperte docetur, quòd Deus multa possit facere quę nō uult: quod etiam ratione probari potest. Non enim uult Deus omnes homines iustificare, & tamen quis dubitat eum posse? Potest ergo Deus aliud facere quàm facit: & tamen si aliud faceret, alius ipse non esset. Et potest aliud uelle quam uult: & tamen eius uoluntas nec alia, nec noua, nec mutabilis aliquo modo potest esse. Quòd etsi possit uelle quod nunquam uoluit, non tamen nouiter, nec noua uoluntate, sed sempiterna tantum uoluntate uelle potest. potest enim uelle quod ab æterno potest uoluisse: habet enim potentiam uolendi & nunc & ab æterno, quod tamen nec modo uult, nec ab æterno uoluit.

Matt. 26. f.

Cap. 1. li. de spū et litera Tomo. 3.

Capit. 95. in Tomo. 3. ad principium.

In medio. Capitu. 7. in Tomo. 7.

Ioan. 11. f.

Quod sine mutabilitate potentiæ vel voluntatis pōt Deus & alia velle & alia facere, quam quæ vult vel facit.

AN DEVS POSSIT FACERE aliquid melius quàm facit.

Distinct. XLIIII. A

NVnc illud restat discutiendũ, vtrũ melius aliquid possit facere quàm facit? Solent enim illi scrutatores dicere, quòd ea quę facit Deus non potest meliora facere: quia si posset facere & nõ facere, inuidus esset, & nõ summè bonus. Et hoc ex simili astruere conãtur, ait enim Aug. in lib. 83. quæst. Deus quẽ genuit, quoniam meliorem se generare non potuit (nihil enim Deo melius) debuit æqualem. Si enim voluit & non potuit infirmus est. Si potuit & n[on v]oluit, inuidus. Ex quo confirmatur æqualem genuisse fi[l]ium. A simili volunt dicere, quòd si potest Deus rem meliorem facere quàm facit, inuidus est. Sed non valet h[u]ius similitudinis inductio, quia filium genuit de substã[tia] sua. Ideoq; si posset gignere æqualem & non gigneret, [i]nuidus esset: alia uerò quæ non de substantia sua facit, [m]eliora facere potest.

Quæst. 50. in principio. Tomo. 4.

Quæstio qua illi arctantur. B

Verum hic ab eis responderi deposco, cur dicunt rem aliquam siue etiam rerum vniuersitatem, in qua maior consummatio expressa est, non posse esse meliorẽ quàm est? siue ideo, quia summè bona est, ita vt nulla omnino boni perfectio ei desit: siue ideo, quia maius bonũ quod ei deest, capere ipsa nõ valeat. Sed si ita summè bonum dicitur, vt nulla ei perfectio boni desit, iam creatura creatori æquatur. Si vero ideo non potest melior esse, quia bonũ amplius quod ei deest, capere ipsa non valeat, iam hoc ipsum nõ posse defectionis est, non consummationis: & potest esse melior si fiat capax melioris boni, quod ipse potest qui eam fecit. Potest ergo Deus meliorem rem facere quàm facit. Vnde Aug. super Gen. Talem potuit Deus hominem fecisse, qui nec peccare posset, nec vellet: & si talem fecisset, quis dubitat eum meliorem fuisse? Ex prædictis constat, quòd potest

Libr. 11. de Genesi ad literã ca. 7. in

poteſt Deus & alia facere quàm facit, & quæ facit meliora ea facere quàm facit. *principio. Tomo 3.*

Vtrùm alio vel meliori modo poßit facere quàm facit. C

Poſt hæc conſiderandum eſt, vtrum alio modo vel meiori quam facit, poſſit ea facere quæ facit? Si modus operationis ad ſapientiam opificis referatur, nec alius, nec melior modus eſſe poteſt. Non enim poteſt facere aliquid aliter vel melius quàm facit, id eſt, alia ſapientia vel maiori ſapientia: nihil enim ſapientius pōt facere quàm facit. Si uero referatur modus ad rem ipſam quam facit Deus, dicimus quia & alius, & melior poteſt eſſe modus. Et ſecundum hoc concedi poteſt, quia ea quæ facit, poteſt facere melius, & aliter quàm facit: quia poteſt quibuſdam meliorem modū exiſtendi pręſtare, & quibuſdam alium. Vnde Aug. in 13. lib. de Trin. dicit, quòd fuit & alius modus noſtræ liberationis poſſibilis Deo, qui omnia poteſt: ſed nullus alius noſtræ miſeriæ ſanandæ fuit conuenientior. Poteſt ergo Deus eorum quæ facit, quædam alio modo meliori, quædam alio modo æquè bono, quędam etiam minus bono facere quàm facit: vt tamen modus referatur ad qualitatem operis, id eſt creaturę, non ad ſapientiam creatoris. *Reſponſio. Cap. 10. in principio.*

Vtrùm Deus ſemper poßit omne quod olim potuit. D

Præterea quæri ſolet, Vtrum Deus ſemper poſſit omne quod olim potuit. Quòd quibuſdam videtur dicentibus, potuit Deus incarnari, & potuit mori, & reſurgere, & alia huiuſmodi, quę modo nō poteſt. Potuit ergo quę modo nō poteſt, & ita habuit potentiam quā modo non habet, vnde videtur potētia eius imminuta. Ad quod dicimus, quia ſicut omnia ſemper ſit quæ aliquando ſciuit, & ſemper vult quę aliquando voluit, nec unquam aliquam ſcientiam amittit, uel uoluntatem mutat quā habuit: ita omnia ſemper poteſt quæ aliquādo potuit, nec unquā aliqua potentia ſua priuatur. Non eſt ergo priuatus potentia incarnandi uel reſurgendi, licet non poſſit modo incarnari uel reſurgere. Sicut enim *Reſponſio. Hic non tenetur.*

potuit

potuit olim incarnari, ita & potest modo incarnatus esse: in quo eiusdem rei potentia monstratur. Vt enim olim sciuit se resurrecturũ, & modo scit se resurrexisse. Nec est alia scientia illud olim sciuisse, & hoc modo scire, sed eadem omnino. Et sicut voluit olim resurgere, & modo resurrexisse: in quo unius rei uoluntas exprimitur: Ita potuit olim nasci & resurgere, & modo ipse potest natus fuisse & resurrexisse: & est eiusdem rei potentia. Si enim posset modo nasci & resurgere, non esset idem posse. Verba enim diuersorum temporum diuersis prolata temporibus, & diuersis adiuncta aduerbiis, eundem faciunt sensum: vt modo loquentes dicimus, iste potest legere hodie. cras autem dicemus, iste potest legisse, uel potuit legere heri: ubique unius rei monstratur potentia. Si autem diuersis temporibus loquentes, eiusdem temporis uerbis & aduerbiis utamur. dicentes hodie, iste potest legere hodie, & dicentes cras, iste potest hodie legere: non idem sed diuersa dicimus eum posse. Fateamur ergo Deum semper posse quicquid semel potuit, id est, habere omnem illam potentiã quam semel habuit, & illius omnis rei potentiam cuius semel habuit: sed non semper posse facere omne illud quod aliquando potuit facere. potest quidem facere aut fecisse quod aliquando potuit. Similiter quicquid uoluit & vult, id est, omnem quam habuit voluntatem, & modo habet: & cuiuscunque rei voluntatem habuit, & modo habet: non tamen vult esse vel fieri omne quod aliquando voluit esse vel fieri, sed vult fuisse vel factum esse. Ita & de scientia Dei dicendum est.

DE VOLVNTATE DEI, QVAE ESSENtia Dei est vna & æterna, & de signis eius.

Distinct. XLV.

A

De quiditate voluntatis Dei.

IAm de voluntate Dei aliquid pro sensus nostri imbecillitate dicendũ est. Sciendum est ergo, quia volũtas siue volens de Deo secundũ essentiã dicitur. Non est enim ei aliud velle & aliud esse, sed omnino idẽ. Et sicut idem est ei esse bonum quod esse Deũ, ita idem est ei esse

esse volentem, quod esse Deum. Nam voluntas qua semper uolens est, non affectus vel motus est, qui in Deum cadere non valet, sed diuina vsia qua volens est Deus, & huiusmodi.

Quod licet idem sit Deo velle quod esse, non tamen potest Dici Deus esse omnia quæ vult. B

Et licet idem sit Deo velle quod esse, non tamen dicendum est Deum esse omnia quæ vult: quod quidam de Dei voluntate non rectè sentientes, nobis obiiciunt dicentes, Si idem est Deo velle quod esse, ergo cum dicimus Deum velle omnia quæ facit, dicimus eum esse omnia quæ facit: alioquin non ibi illo verbo idem significatur, quod significatur hoc verbo esse, cum de Deo dicitur. Et si ita est, non semper dicitur de Deo velle secundum essentiam. Si vero secundum essentiam non dicitur aliquando, quomodo ergo dicitur de Deo? relatiuè enim nunquam dicitur. Ad quod dicimus, quia licet idem penitus sit Deo velle quod esse, non tamen potest dici omnia quæ vult: sicut idem est Deo esse quod scire, nec tamen sicut dicitur scire omnia, ita quoque potest dici esse omnia.

Obiectio quorundam.

Responsio plenam continens solutionem.

Quis sit sensus horum verborum, Deus scit vel Deus vult: Item, Deus scit omnia, vel vult aliquid: & quid de Deo in his prædicetur. C

Et vbicunque Deus dicitur scire vel sciens, vel velle vel uolens, hæc de eo secundum essentiam dicuntur. Cùm enim dicitur, Deus scit, uel Deus vult, siue Deus est sciens uel volens, essentia diuina prædicatur, & Deus esse enunciatur. Cum autẽ additur, omnia, vel aliquid, uel aliqua, & dicitur Deus scit omnia, uel vult aliquid, uel aliqua: essentia quidem diuina prædicatur non simpliciter & absolutè, sed ita vt scientiæ quæ ipse est, omnia subiecta monstrentur, & voluntati quæ ipsa eadem est, aliquid vel aliqua subiecta esse dicantur: vt talis fiat sensus, Deus scit omnia, id est, Deus est cuius scientiæ quæ ipsius essentia est: omnia subiecta sunt. Similiter Deus vult hæc illa, id est, Deus est cuius voluntati quæ ipse est, hæc siue illa subiecta sunt. Volens ergo siue vel-

le-

le dicitur Deus secundum essentiam, cuius voluntas essentia est sempiterna & immutabilis (licet ea varientur & transeant, quæ ei subiecta sunt) quę non potest esse iniusta vel mala, quia Deus est.

Quòd Dei voluntas summè bona, causa est omnium quæ naturaliter sunt: cuius causa non est quærenda, quia nullam habet, cùm sit eterna. D

Hic dicit quare eius causa quærenda nō est.

Quæst. 28. in principio. In Tomo. 4.

Hæc itaque summè bona voluntas, causa est omniū quæ naturaliter fiūt, vel facta siue futura sunt: quæ nulla præuenta est causa, quia ęterna est. Ideoque causa ipsius quærenda non est. Qui enim eius causam quęrit, aliquid maius ea quærit, cum nihil ea maius sit. Vnde Aug. in lib. 83. quæst. Qui quærit quare voluerit Deus mundum facere, causam quęrit voluntatis Dei. Omnis autem causa efficiens maior est eo quod efficitur. Nihil autem maius est voluntate Dei. Non ergo eius causa quærenda est. Idem in libro contra Manichæos. Si qui dixerint, quid placuit Deo facere cœlum & terrā? Respondendum est eis, qui voluntatem Dei nosse desiderant, causas & voluntatem Dei sciri quærunt, quòd voluntas Dei omnium quæ sunt ipsa sit causa. Si enim habet causam voluntas, est aliquid quod antecedat voluntatem Dei: quod nefas est credere. Qui ergo dicit, quare fecit Deus cœlum & terram? Respondendum est illi, quia vult. Voluntas enim Dei causa est cœli & terræ: & ideo maior est volūtas Dei, quàm cœlum & terra. Qui autem dicit, quare voluit facere cœlum & terram? maius aliquid quærit quàm est voluntas Dei. nihil autem maius inueniri potest. Compescat se ergo humana temeritas, & id quod non est non quærat, ne id quod est non inueniat. Ecce his authoritatibus apertè insinuatur, quòd voluntatis Dei causa nulla est, & ideo quærenda non est.

Augu. ad finem cap. 2. lib. 1. de Genesi contra Manichæos. Tomo. 1.

Quòd voluntas Dei prima, & summa causa est omnium. E

Cap. 4. in medio.

Voluntas ergo Dei, vt ait August. in 3. lib. de Trin. prima & summa causa est omnium specierum atq; motionum. Nihil enim fit, quod non de interiori atque intelligibili

telligibili aula summi imperatoris egrediatur secundũ instabilem iustitiam. Vbi enim non operatur quod vult Dei omnipotentis sapientia? quæ pertingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, & non solum facit ea quæ perseuerantia consuetudinis admirationem nõ admittunt, sed etiam ea quæ propter raritatem, & insolitum euentum mira videntur: vt sunt defectus luminarium, & terræmotus, & monstrosi animãtium partus, & his similia: quorum nihil fit sine voluntate Dei, sed plerisque non apparet. Ideoque placuit vanitati philosophorum etiam causis aliis ea attribuere, cum omnino videre non possent superiorem cæteris omnibus causam, id est, voluntatem Dei. Itaque non nisi Dei voluntas causa prima est sanitatis, ægritudinis, præmiorum atque pœnarum, gratiarum & retributionum. Hæc ergo sola est, vnde ortum est quicquid est, & ipsa non est orta sed æterna.

Quibus modis accipitur Dei voluntas. F

Hic non est prætereundum nobis, quòd sacra scriptura de voluntate Dei variis modis loqui consueuit: & tamen non est Dei voluntas diuersa, sed locutio diuersa est de uoluntate, quia nomine voluntatis diuersa accipit. Nam voluntas Dei verè ac propriè dicitur quæ in ipso est, & ipsius essentia est: & hæc vna est, nec multiplicitatem recipit, nec mutabilitatem, quæ inexpleta esse non potest: de qua propheta ait, Omnia quęcunque voluit dominus fecit. Et Apostolus, voluntati eius quis resistit? Et alibi, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona & beneplacens & perfecta. Et hæc voluntas rectè appellatur beneplacitum Dei siue dispositio.

Quæ verè & propriè dicitur Dei voluntas, & ea dicitur bene placitum.

Psal. 113.
Rom. 9. e.
Rom. 12. a

Quòd secundum figuram dicitur voluntas Dei præceptio, prohibitio, consilium, permissio, operatio: & ideo pluraliter dicit scriptura voluntates. G

Aliquando verò secundum quandam figuram dicendi, voluntas Dei vocatur, quod secundum proprietatem non est voluntas eius: vt præceptio, prohibitio, consilium, nec non permissio & operatio. Ideoque pluraliter aliquando scriptura voluntates Dei pronunciat.

Vnde

Psal. 110. Vnde propheta, Magna opera domini, exquisita in omnes uoluntates eius: cum non sit nisi una uoluntas Dei, quæ ipse est, pluraliter tamen dicit uoluntates: quia uoluntas Dei uariis modis ac pro diuersis accipitur ut dictum est. Ita etiam idem propheta propter multos effectus misericordiæ & iustitiæ pluraliter dicit, Misericordias domini in æternum cantabo. Et alibi, Iustitiæ

Psal. 88. Psal. 18. domini rectæ, lætificantes corda: cum tamen in Deo vna sit misericordia: una iustitia, & vna eademq; sit misericordia quæ iustitia, scilicet diuina vsia.

Quare præceptio & prohibitio, & consilium dicantur Dei voluntas. H

Ideo autem præceptio & prohibitio atque consilium cum sit tria, dicitur tamen vnumquodque eorum Dei uoluntas: quia ista sunt signa diuinæ uoluntatis: quemadmodum & signa iræ dicuutur ira: & dilectionis signa dilectio appellantur: & dicitur iratus Deus, & tamen nõ est ira in eo aliqua, sed signa tantũ quæ foris fiunt, quibus iratus ostenditur, ira ipsius nominãtur. Et est figura dicendi secundũ quam non est falsum quod dicitur: sed uerum quod dicitur, sub tropi nubilo obumbratur. Et secundum hos tropos diuersæ voluntates Dei dicuntur, quia diuersa sunt illa quæ per tropum voluntas Dei dicuntur.

Vbi voluntas Dei præcepto, & consilio accipiatur. I

Matth. 6. b. Pro præcepto Dei atque consilio potest accipi vo-

Math. 12. d luntas: ut ibi, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Et alibi, Qui facit uoluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse frater meus, & soror, & mater est. Et contra

Cap. 33. in tomo. 3. Ante mediũ hanc voluntatẽ multa fiunt. Vnde Aug. in lib. de spiritu & litera: Infideles, inquit, contra uoluntatem Dei faciunt, cùm eius euangelio non credunt.

Quòd Deus non vult ab hominibus fieri omnia quæ præcipit, vel non fieri quæ prohibet. K

Et si illa tria dicantur Dei uoluntas, ideo quia signa sunt diuinę uoluntatis: non est tamen intelligendum Deum omne illud fieri uelle quod cuicunque pręcepit,

vel

vel non fieri quod prohibuit. Pręcepit enim Abrahę immolare filium nec tamē voluit, nec ideo præcepit vt id fieret: sed vt Abrahæ probaretur fides. Et in euangelio præcepit sanato ne cui diceret: ille autem prædicauit vbique, intelligens Deum non ideo prohibuisse quin vellet opus suum prædicari: sed vt daret formam homini laudem humanam declinandi. *Genes. 22. A* *Marc. 1. d.*

De permissione & operatione vbi dicantur dei voluntas. L

Permissio quoque Dei & operatio uoluntas Dei appellantur, qualiter accipit Aug. in ench. dicens, Non fit aliquid nisi omnipotens fieri velit: vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est Deum facere bene, etiam sinendo fieri quæcunque fiunt malę: non enim hæc nisi iusto iudicio Dei sinit, & profecto bonum est omne quod iustum est. Ecce hic manifestè habemus Dei uoluntatem appellari ipsius operationem vel permissionem, cum dicit non fieri aliquid nisi omnipotens fieri velit, vbi includit & bona & mala omnia quæ fiunt. Ideoque apertè distinguit quomodo Deum velle dixerit, ne eadem ratione intelligeretur velle bona & mala, subdens, vel sinendo vt fiat, hoc quantum ad mala dicit: vel ipse faciendo, hoc quantum ad bona. Mala enim sinit fieri, sed non facit: bona vero ipse facit. Ideoque dixit eum velle: quia & nolens mala sinit & volens bona operatur: & ab hoc permissio & operatio voluntas Dei dicuntur. *Cap. 95. in fine.* *Ibidē c. 96. in principio continuò.*

Quinque suprà sunt proposita quæ dicuntur secundum tropum, & ideo distinguat lector vbique pro quo eorum accipiatur voluntas. M

Quinque ergo supra posita sunt, quæ dicuntur secundum tropum Dei voluntas: quia signa sunt diuinæ uoluntatis, quæ vna est & immutabilis, scilicet Dei beneplacitum. Ideòque diligenter distinguat lector vbi de voluntate Dei scriptura commemorat, iuxta quem modum accipi oporteat, vtrum pro beneplacito Dei an pro aliquo signorum eius. Magna enim est adhibenda discretio in cognitione diuinæ voluntatis: quia & beneplacitum

neplacitum Dei est voluntas eius: & signum beneplaciti eius dicitur voluntas eius. Sed beneplacitum eius æternum est, signum vero beneplaciti eius non. & consonat rerum effectibus beneplacitum ipsius, & ipsi effectus rerum ab illo non discordāt. Fit enim omne quod beneplacito vult fieri: & omne quod non vult fieri, nequaquam fit. Non ita autem est de signis: quia præcepit Deus multis ea quæ non faciunt, & prohibet quę nō cauent, & consulit quæ non implent.

ILLI SENTENTIAE QVA DICTVM EST, DEI VOLVNTATEM NON POSSE cassari, quæ ipse est, quædam videntur obuiare.

Distinct. XLVI. A

Psal. 113. HIc oritur quæstio. Dictum est enim in superioribus, & authoritatibus cōmunitum, quòd voluntas Dei quæ ipse est, quæ beneplacitū eius vocatur, cassari nō potest: qa volūtate fecit quęcunq; *Aug. c. 97. in principio Enchyridij.* voluit in cęlo & in terra: cui teste Apostolo nihil resistit. Quæritur ergo quomodo accipiendū sit ꝙ Apostolus de domino ait, Qui vult omnes homines saluos fieri. *Rom 9. d.* Cùm enim non omnes salui fiant sed plures damnen- *1. Tim. 2. b.* tur, videtur vtique nō fieri quod Deus vult fieri, huma- *Ibidem paulo inferius.* na scilicet voluntate impidiente voluntatem Dei. Dominus quoq; in euangelio impiam ciuitatem compellans, Quoties, inquit, volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti? Ita etiam hæc dicuntur tanquam Dei voluntas superata sit hominum voluntate: & infirmissimis nolendo impedientibus nō potuerit facere potentissimus quod volebat. Vbi est ergo illa omnipotentia, qua in cœlo, & in terra, secundum prophetam, omnia quæcunque voluit fecit? & quomodo voluntati eius secundum Apostolū nihil resistit, si colligere filios Hierusalem voluit, & non fecit? Hæc enim prædictis plurimū obuiare videntur.

Solutio quomodo intelligendum sit illud, Volui congregare & noluisti. B

Sed audiamus solutionem: ac primum quomodo accipiendum sit illud quod dominus ait, videamus. Non enim ex eo sensu illud dictum est, vt ait Augu. in ench. *Ca. 97. in fine.* prædictam quæstionem soluens, quasi dominus voluerit congregare filios Hierusalem: & non sit factū quod voluit quia ipsa noluerit, sed potius ipsa quidem filios suos ab ipso colligi noluit, qua tamen nolente filios eius collegit ipse omnes quos voluit: quia in cœlo & in terra non quædam voluit & fecit, quædam verò voluit & non fecit, sed omnia quæcunque voluit fecit: vt sit *Psal. 113.* sensus, Quotiens volui congregare filios tuos & noluisti, id est, quotquot congregaui mea voluntate semper efficaci, te nolente feci. Ecce in euidenti positum est, quòd illa domini verba superioribus non repugnant.

Quomodo intelligentum sit illud, Qui vult omnes homines saluos fieri. C

Nunc videre restat, quomodo etiam præmissa verba Apostoli prædictis non contradicant: qui de Deo loquens ait, Vult omnes homines saluos fieri. *1. Tim. 2. b.* Quorum occasione verborum multi à veritate deuiauerunt, dicentes Deum multa velle fieri quæ non fiunt. Sed non est intelligendum ea ratione illud esse dictum, quasi Deus velit aliquos saluari & non saluentur. Quis enim *Ex Augusti. enchyridio. c. 98. in principio.* tam impiè desipiat, vt dicat Deum malas hominum voluntates quas voluerit, & quādo voluerit, & vbi voluerit in bonum non posse conuertere? Non est vtique verum quod in psal. dicitur, quæcunque voluit fecit, si aliqua voluit & non fecit: & quòd est indignius, ideo non *Psal. 113.* fecit, quoniam nec fieret quod volebat omnipotēs, voluntas hominis impediuit. Ideoque cum audimus, & id *Cap. 103. in Enchyridio principio.* sacris literis legimus, quòd velit omnes homines saluos fieri: non tamen ideo debemus omnipotentissimæ Dei voluntati aliquid derogare, sed ita intelligere quod scriptum est, Vult omnes homines saluos fieri: tanquā diceretur, nullum hominem fieri saluum nisi quem saluum fieri ipse voluerit: non ꝙ nullus sit hominum

nisi quem saluum fieri velit, sed quòd nullus fiat saluus nisi quem velit saluari: & ideo rogandus est, vt velit: quod necesse est fieri, si voluerit. Non est enim credendus omnipotens aliquid voluisse fieri quod factum non sit. Sic etiam intelligitur illud, Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: non quia nullus hominum est qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Potest & alio modo illud intelligi, dum tamen credere non cogamur omnipotentem aliquid fieri voluisse, factumq; non esse: qui sine vllis ambiguitatibus siue in cœlo & in terra, sicut veritas cantat, omnia quæcunq; voluit fecit: profectò facere non voluit quæcunque non fecit. Et his apertè ostenditur quòd Deus ea volũtate quæ ipse est, nõ vult aliquid fieri quod non fiat, neq; non fieri quod fiat.

Ibidem ferè continuò. *Ioan. 1. 4.* *Ibidem in fine cap. 103.*

Vtrùm mala Dei voluntate fiant, an eo nolente. D

Ideoque cùm constet omnia bona quæ fiunt, eius fieri voluntate, quæ si fieri nollet nullatenus fierent, rectè quæri solet, Vtrùm & mala omnia quæ fiunt, idest peccata, Dei fiant voluntate: an nolente eo fiant? Super hoc diuersi uaria sentientes sibi contradicere inueniuntur, Alii enim dicunt quòd Deus uult mala esse uel fieri, non tamen uult mala. Alii uerò quòd nec uult mala esse nec fieri. In hoc tamen conueniunt & hi & illi quòd utique fatentur Deum mala non uelle. Vtrique uerò rationibus & authoritatibus innituntur ad muniendam suam assertionem.

Quare dicunt quidam Deum velle mala esse vel fieri. E

Qui enim dicunt Deum mala uelle esse uel fieri, suam his modis muniunt intentionem: Si enim, inquiunt, mala non esse uel non fieri uellet, nullo modo essent uel fierent: quia si uult ea non esse uel non fieri, & non potest id efficere, scilicet, ut non sint uel non fiant, uoluntati eius & potentiæ aliquid resistit, & non est omnipotens, quia non potest quod uult: sed impotens est sicuti & nos sumus, qui quod uolumus quandoq; non ualemus. Sed quia omnipotens est, & in nullo impotens, certum est non posse fieri mala uel esse nisi eo uo-

lente.

lente. Quomodo enim inuito eo & nolente posset ab aliquo malum fieri, cum scriptum sit, Voluntati eius quis resistet? Suprà etiam dixit August. quia necesse est fieri si voluerit. Sed vult mala fieri aut non fieri. Si vult non fieri, non fiunt: fiunt autem, vult ergo fieri. Item bonum est mala esse vel fieri: alioquin summè bonus non permitteret ea fieri. Vnde August. in Enchird. Quãuis ea, inquit, quæ mala sunt, inquãtum mala sunt nõ sunt bona: tamen vt non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum vt essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotẽti bono: cui proculdubio quàm facilè est quod vult facere, tam facilè est quod non vult esse non sinere. Hæc nisi credamus, periclitatur nostra confessio, quia nos in patrem omnipotentem credere confitemur. Ecce hic apertè habes, quòd bonum est mala esse: omnis autem boni Deus author est, qui vult omne bonum esse quod est. Cùm ergo bonum sit mala fieri vel esse, ergo & mala vult fieri vel esse. His atque aliis huiusmodi rationibus & authoritatibus vtuntur qui dicunt Deum velle mala esse vel fieri.

Rom. 9. c.

Cap. 96. ad principiũ tomo. 3.

Hic ponit rationes illorum qui dicunt Dei voluntate non fieri mala vel non esse. F

Illi verò qui dicunt Dei voluntate mala non fieri vel non esse, inductionibus præmissis ita respondent: dicentes, Deum nec uelle mala fieri nec uelle non fieri uel nolle fieri, sed tantùm non uelle fieri. Si enim uellet ea fieri uel esse, faceret utique ea fieri uel esse: & ita esset author malorum: nõ est autem author malorum, vt sanctorum protestantur authoritates, non ergo eius uoluntate fiunt mala. Item, si nollet mala fieri, uel uellet non fieri. & tamen fierent, omnipotens nõ esset: cum eius uoluntas humanæ uoluntatis effectu impediretur. Ideoq; non concedunt Deum uelle mala fieri, nec malorum author intelligatur; nec concedunt eum uelle mala nõ fieri uel nolle fieri, ne impotens esse uideatur: sed tantum dicunt eum nón uelle mala fieri, ut non author, sed permissor malorũ monstretur. Vnde & euan- *Ioan. 1. a.*

gelista vbi ostendit Deum authorem esse omnium bonorum dicens, omnia per ipsum facta sunt: consequenter malorum authorem esse negat dicens, Et sine ipso factum est nihil, id est, peccatum. Non dixit per eum factum esse, vel eo nolente & inuito, sed tantum sine eo, id est, sine eius voluntate, quia non eius voluntate fit peccatum. Non ergo Deo volente vel nolente, sed non volente fiunt mala: quia non subest Dei volūtati, vt malum fiat vel nō fiat: sed vt fieri sinat, quia bonū est sinere mala fieri: & vtiq; volens sinit non volens mala, sed volens sinere sinit vt ipsa fiant: quia nec mala sunt bona, nec ea fieri vel esse bonum est.

Quomodo intelligendum sit illud August. mala fieri bonum est. G

August. ad principium ca. 96. in Enchir.

Quod verò Aug. ait, Mala fieri bonum est, nec sinerentur mala ab omnipotēti bono fieri nisi hoc esset bonum, vt ea essent, ea ratione dictum esse asserunt, quia ex malis quæ fiunt, Deus bona elicit: nec ipse permitteret ea fieri nisi de eis boni aliquid faceret. Vnde Aug. in eodem lib. ench. apertè indicans prædictorū verborum esse talem intelligentiā ait, Deus omnipotēs, cui rerum est summa potestas cum summè bonus sit, nullo modo sineret aliquid mali esse in operimus suis, nisi vsque adeo esset omnipotens & bonus, vt benefaceret etiā de malo. Item in eodem, Melius iudicauit Deus de malis bona facere, quàm mala nulla permittere. Ex hoc itaq; sensu dictum est ac verum est, bonum est mala fieri: quia ex malis quæ fiunt, bonis (qui secundum propositum vocati sunt sancti) accidit bonitas, id est, vtilitas. Talibus enim (vt ait Apostolus) in bonum cooperantur omnia etiam mala, quia eis prosunt, quæ aliis facientibus obsunt. Vnde etiam aliquando in scriptura legitur malum appellari bonum: vt Hieron. super Marcum, Malum, inquit, Iudæ bonum fuit, scilicet nobis: nec si bonum est illi vel illi, inde sequitur quòd simpliciter bonum sit: propriè enim ac simpliciter bonū est, quod in se & facienti bonum est.

Ad principium ca. 11. in tom. 3.

Hiero. ad illud ve h:mini illi p quē filius hominis tradet. Marc. 14.

Quadripartita est boni acceptio. H

Est enim aliquid quod in se bonum est, & cui fit: sed non est bonum facienti, vt cum subuenitur pauperi, sed nō propter Deum: & aliquid bonum in se & faciēti, sed non ei cui fit, ut cum ueritas propter Deum alicui non obedienti prædicatur: & aliquid in se & facienti & ei cui fit bonum, ut cum ueritas prædicatur propter Deū credenti. Vnde Apostolus, Bonus odor sumus Deo, aliis odor uitæ, aliis odor mortis. Est autem aliud, quod nec in se bonum est & facienti nocet, & damnat, nisi pœniteat, ut malum: ualet tamen ad aliquid. Vt enim ait Augu. in ench. A summè & æqualiter & immutabiliter Trinitate bona creata sunt omnia: nec summè, nec ęqualiter, nec immutabiliter bona, sed tamē bona etiam singula. Simul uerò uniuersa ualde bona: quia ex omnibus consistit uniuersitatis admirabilis pulchritudo. In qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum, & loco suo positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis. *In principio ca. 10. to. 3.*

Quod mala uniuersitati valent & facientibus sua propria, vel patientibus aliena prosunt, electis tamen. I

Hinc patet quòd ex malis quæ fiunt aliquod prouenit bonum dum bona magis placent, & laudabiliora existunt. Ipsis etiam facientibus, ex malis quæ faciunt interdum bona proueniunt, si secundum propositum uocati sunt sancti. Talibus enim ut ait August. in libro de correctione & gratia, usque adeo Deus omnia cooperatur in bonum, ut siqui horum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum: quia humiliores redeunt, atque doctiores: ut Petrus. Illa etiam mala quæ ab iniquis fideles piè perferunt, ut ait Aug. in libr. de Trin. ipsis utique prosunt: uel ad delenda peccata: uel ad exercendam probandamq; iustitiam: uel ad demonstrandam huius uitæ miseriam. Ideòq; & Iob Dei manum, & Apostolus Satanę stimulū sensit: & uterq; bene profecit: quia malū bene portauit. *Aug. cap. 9. ad finē to. 7.* *Aug. ca. 16. lib. 13.*

Ex prædictis concludit ostendens esse bonum fieri mala multis modis. K

Siquis igitur diligenter attendat quæ scripta sunt, facile est ei percipere ex malis bona prouenire: & ex ea ratione dictum esse, quòd bonum est mala fieri vel esse non quia malum sit bonum, uel quia bonum sit malum fieri. Non est enim bonum malum fieri ab aliquo, quia non est bonum vt aliquis faciat malum. Si enim hoc esset bonum, profectò huius Deus author esset, qui est author omnis boni. Quòd si huius Deus au thor est, eo ergo authore homo agit mala, & ita eo authore homo fit deterior. Et si eo authore homo fit deterior tunc eo volente homo fit deterior. Idem est enim dicere aliquid fieri Deo authore, quòd Deo volente: Deo autem authore homo non fit deterior, ergo non Deo volente, vt Aug. in lib. 83. q. apertè astruit à minori, dicens ita, Nullo sapiente homine authore fit homo deterior: tanta enim est ista culpa quæ in sapientem hominem cadere nequit: Est autem Deus omni homine sapiente præstantior: Multominus ergo Deo authore fit homo deterior. Multò enim est præstantior Dei uoluntas, quàm hominis sapientis. Illo autem authore cùm dicitur, illo volente dicitur: ergo est vitium voluntatis humanæ quo est homo deterior: quod vitium si longè abest à Dei voluntate, vt ratio docet, à quo sit quærendum est. Ecce apertè dicit Augu. Deo authore vel volente hominem non fieri deteriorem, sed vitio voluntatis suæ. Non est ergo Deo authore quòd malum sit ab aliquo: & ita Deo volente mala non fiunt.

Quaest. 3. in principio. tomo. 4.

Quod in Deo non est causa vt sit homo deterior. L

Deinde idem Augu. quærens quæ sit causa vt homo sit deterior, in Deo non esse asserit, in eodem lib. dicens, Vt sit homo deterior, aut in ipso est, aut in alio, aut in nihilo. Si in nihilo, nulla causa est? Si in alio, aut in de Deo, aut in alio quolibet homine, aut in eo qui neq; Deus neque homo sit: sed non in Deo) Bonorum enim Deus tantum causa est) ergo in homine est, aut in eo quod neq; Deus neq; homo. Et ex his apertè ostéditur quod non est

Aug. li. 83. quaestionum quaest. 4. in principio tomo. 4.

est bonum ut sit homo deterior: quia non est Deus eius rei causa, qui tantùm causa bonorum est. Et si non est bonum ut homo fiat deterior, nõ est ergo bonum ut ab eo fiat malũ: non ergo uult deus ut ab eo fiat malum.

Aliter probat quod Deo authore non fiunt mala. M

Item aliter etiam ostenditur quòd Deo authore, id est, volente non fiunt mala: quia ipse non est causa tendendi ad non esse. Tendere enim ad non esse, malum est. Ipse autem author mali non est: tendit verò ad non esse qui operatur malum: non ergo Deo authore est, quòd aliquis operatur malum. Non est ergo bonum quòd aliquis operatur malum, quia tantùm boni Deus author est. Hoc autem Aug. in eodem lib. apertè explicat ita dicens, Qui omnium quæ sunt author est, & ad cuius bonitatem id pertinet vt sit omne quod est, boni tantummodo causa est. Quocirca mali author non est, & ideo ipse summum bonum est: à quo in nullo deficere bonum est, & malum est deficere. Non est ergo causa deficiendi, id est, tendendi ad non esse qui ut ita dicã, essendi causa est: quia omnium quæ sunt author est quæ inquantũ sunt, bona sunt. Ecce apertè habes ꝙ deficere à Deo qui summum est bonum, malum est, mala ergo facere malum est: non ergo Deo authore uel uolente mala fiunt.

Quæst. 21. I principio li. 83 quæst. *Ibidem paulò inferius.* *Ibidem paulò superius.*

Obiectio quorundam sophistica, qua probare nituntur ex Deo esse quòd mala fiant. N

Iam sufficienter ostensum est, quòd Deo authore non fiunt mala. Quidam tamen sophisticè incedentes, & ideo Deo odibiles, probare conantur ex Deo authore esse quòd mala fiunt hoc modo. Quòd mala fiunt, verum est: omne autem uerum quod est, à ueritate est quæ Deus est: à Deo ergo est quòd mala fiunt. Quod autem omne uerum à Deo sit, confirmant authoritate August. in lib. 83. q. ita dicentis, Omne uerum à ueritate uerum est: est autem ueritas Deus: Deum ergo habet authorem omne uerum. Est autem uerum quòd mala fiunt uel sunt, Deus ergo authore est quòd sunt uel fiunt mala.

In principio l. 83. quæst. tomo. 4.

Responsio vbi concedit omne verum esse à Deo, est sophisma aperit. O

Quibus facilè est nobis respondere: sed indignum responsione videtur quod dicunt. Omne nanque verum à Deo est, vt ait Augustinus cui consonat Ambr. qui tractans illud verbum Apostoli, Nemo potest dicere dominus Iesus nisi in Spiritu sancto: dicit ꝙ cum verum à quocunque dicitur, à Spiritu sancto est. Cum itaque verum sit quòd mala fiunt, hoc verum quod dicitur illa locutione, scilicet mala fiunt, à Deo est: sed non inde sequitur quòd à Deo sit vt mala fiant. Si enim hoc diceretur, author malorum Deus esse intelligeretur: quod ex simili manifestè falsum ostenditur: Deus prohibet furtum fieri: sed furtum fieri verum est: ergo prohibet verum: non sequitur.

Ambro. To. 2. cap. 9 lib. 1. de vocatio ne gentium.

Partem quæstionis approbat illorum qui dicunt Deum non velle mala fieri. P

Hæc igitur & alia huiusmodi inania relinquentes, præmissæ quæstionis parti saniori fauentes, quę sanctorum testimoniis plenius approbatur: dicamus, Deum non velle mala fieri: nec tamen velle non fieri neque nolle fieri. Omne ergo quod vult fieri, fit: & omne quod vult non fieri, non fit. Fiunt autem multa quæ non vult fieri, vt omnia mala.

QVOD VOLVNTAS DEI semper impletur de homine quocunque se vertat.

Distinct. XLVII. A

Quod voluntas Dei semper sit efficaciter.

VOluntas quippe Dei semper efficax est, vt fiat omne quod velit, & nihil fiat quod nolit: quæ de homine semper impletur, quocunque se vertat. Nihil enim (vt ait Augustinus) in libero arbitrio constitutũ superat voluntatem Dei: & si faciat contra eius voluntatem, tñ contra eius voluntatẽ quæ

Au c. 100. in Enchirid.

quæ ipse est nihil putandum est, ita fieri tanquam velit fieri, & non fiat: vel nolit fieri, & fiat. Illa enim voluntas, vt ait Augustinus in Enchiridio semper impletur aut de nobis aut à nobis. De nobis impletur: sed tamen non implemus eam quando peccamus. A nobis impletur, quando bonum facimus: ideo enim facimus, quia scimus placere Deo. Ita & de homine semper Deus implet suam voluntatem: quia nihil facit homo, de quo Deus non operetur quod vult. Non enim vult Deus, vt peccet homo quilibet. Si autem peccauerit, pœnitenti vult parcere vt viuat. in peccatis verò perseuerantem punire, vt iniustitiæ potentiam contumax non euadat. Sicut alios ab æterno præparauit ad pœnam, ita alios præparauit ad gloriam: & hæc sunt magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius. Et tam sapienter exquisita, vt cum angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ volentem, qua factum est quod creator non voluit, impleret ipse quod voluit: bene vtens etiam malis tanquam summe bonus ad condemnationem quos iuste prædestinauit ad pœnam, & ad eorum salutem quos benigne prædestinauit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt: quantum verò ad omnipotentiã eius voluntatem fecerunt, de ipsis facta est voluntas eius. Præterea nanq; magna opera domini, sunt exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo nõ fiat præter eius voluntatem, quod etiã fit contra eius voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec vtiq; nolens sinit, sed volens: nec sineret bonus fieri male, nisi omnipotens etiam de malo posset facere bonum bene. His verbis euidenter monstratur quod voluntas Dei æterna semper impletur de homine: etiam si faciat homo contra Dei voluntatem. Sed attendendum est diligenter quõ in superioribus dicitur fieri aliquid contra Dei voluntatem quod tamen non fit per eam, & qualiter intelligendũ sit illud: quantum ad se, fecerunt quod Deus noluit: quantum verò ad omnipotentiã Dei nulle

Psal 110.
Aug. in Enchiridio, ca. 101. in principio.

Tom.9.d lo modo id facere voluerunt. Videtur enim ista superioribus obuiare, vbi dictū est, voluntati eius nihil resistere.

His aperit dicens diuersis modis supra accipi Dei voluntatem. B

Verum vt suprà diximus, voluntas Dei diuersis modis accipitur: quæ diuersitas in prædictis verbis si diligenter notetur, nihil ibi contradictionis reperitur. Vbi enim dicit non fieri præter eius voluntatē, etiam quod fit contra eius voluntatem, dissimiliter accepit voluntatem: & non ipsam voluntatem quæ Deus est & sempiterna est: sed eius signa prædictis verbis intelligi uoluit, id est, prohibitionem siue præceptionem & permissionem. *In to.8.enarratione ad psal.16. versum 5.* Multa enim fiunt contra Dei præceptum vel prohibitionem, quæ tamen non fiunt præter eius permissionem. Ipsius nanque permissione omnia fiunt mala: quę tamen pręter eius uoluntatem sempiternam fiunt. Sicut Aug. dicit super illum locum psal. Vt non loquatur os meum opera hominum. Opera enim hominum dicit ea quæ mala sunt, quę præter Dei uolūtatem fiunt quę ipse est: sed non præter eius permissionem, quę ipse non est. Appellatur tamen ipsa Dei uolūtas, quia Deus uolens sinit mala fieri. Fiunt & contra eius pręceptionem uel prohibitionem, sed non contra eius uoluntatē quę ipse est: nisi dicantur contra eam fieri, quia præter eam fiunt, Contra eam quippe nihil ita fit, ut uelit fieri quod non fiat, vel nolit fieri & fiat: quod euidenter ibi *In medio c. 100. in Enchiridio.* Augu. notauit, ubi ait, Quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt: quantum uerò ad omnipotentiā Dei, nullo modo id facere ualuerunt. Acsi diceret, fecerunt contra Dei pręceptum quod appellatur uoluntas, sed non fecerunt contra Dei uoluntatem omnipotentē, quia hoc non ualuerunt: illud ualuerunt & ita per hoc quod fecerunt contra Dei uoluntatem, id est, pręceptū, de ipsis facta est uoluntas eius, id est, impleta est uoluntas eius sempiterna, qua eos damnari uolebat. Vnde *Grego.c.11. li.6. moralis expositionis in Iob. ad il-* Greg. super Gen. Multi uoluntatem Dei peragunt, unde mutare contendunt, & cōsilio eius resistentes obsequuntur: quia hoc eius dispositioni militat, quę per humanum

num ſtudium reſultat. Hic apertè oſtenditur, quia dum mali conſilio ac præcepto Dei reſiſtunt, quod uoluntas Dei appellatur, ea faciunt unde uoluntas eius quę ipſe eſt, impletur: quę diſpoſitio uel beneplacitum uocatur. Nam ut ait Auguſtinus in Enchiridio, quantælibet ſint uoluntates Angelorum & hominum bonorum uel malorum, uel illud quod Deus uel aliud uolentium quàm Deus, omnipotentis uoluntas ſemper inuicta eſt: quæ mala eſſe nunquam poteſt, quæ etiam dum mala irrogat iuſta eſt: & perfectò quę iuſta eſt, mala nō eſt. Deus ergo omnipotens ſiue per miſericordiam cuius uult miſeretur, ſiue per iudicium quem uult obdurat, nec iniquè aliquid facit, nec niſi uolens quicquam facit, & omnia quæcunque uult facit.

Iud c. 5. Qui comprehēdit ſapientes in aſtutia eorū. Aug. in principio c. 102. To. 3.

Summatim perſtringit ſententiam prædictorum, addens quare Deus præcepit omnibus bona facere & mala vitare: cum non velit hoc ab omnibus impleri. C

Ex prædictis liquet quòd uoluntas Dei quę ipſe, eſt ſemper inuicta eſt, nec in aliquo quaſſatur, ſed per omnia impletur. Conſilium uerò eius & pręceptio ſiue prohibitio non ab omnibus implentur quibus propoſita & data ſunt. Neque ideo præcepit omnibus bona, uel prohibuit mala, uel conſuluit optima quòd uellet ab omnibus bona quę pręcepit fieri, uel mala quæ prohibuit, uitari. (Si enim uellet, utique & fierent, quia in nullo poteſt ab homine ſuperari uel impediri eius uoluntas) ſed ut iuſtitiam ſuam hominibus oſtenderet, & mali eſſent inexcuſabiles. Denique ut boni ex obedientia gloriam, mali ex inobedientia pœnam ſortirentur, ſicut utriſque ab æterno præparauit. Ea ergo quæ omnibus præcepit uel prohibuit à quibuſdam uoluit fieri uel uitari, ſed non ab omnibus: & quædam perſonaliter pręcepit, & in ueteri, & in noua lege: quæ ab eis quibus præcepit fieri noluit: ut Abrahæ de immolatione filii: & in Euangelio quibuſdam curatis quibus pręcepit ne cui dicerent.

Gen. 22. A Marci. 1. D

QVOD

QVOD ALIQVANDO HOMO BONA voluntate aliud vult quàm Deus: & aliquando mala, id quod Deus bona voluntate vult.

Distinct. XLVIII. A

Qualiter volũtas nostra diuinæ conformetur.

SCiendum quoque est, quòd aliquando mala est voluntas hominis idem volentis quod Deus vult fieri. & aliquando bona est voluntas hominis aliud volentis quàm Deus. Vt enim bona sit hominis voluntas oportet attendere quid congruat ei velle, & quo fine. Tantum enim interest inter voluntatem Dei & volũtatem hominis, ut in quibusdam aliud congruat Deo velle, aliud homini. Vnde Aug. in ench. Aliquando bona voluntate homo vult aliquid, quod Deus non vult bona multo amplius multoq; certius voluntate. Nam illius mala uoluntas esse nunquam potest: tanquam si bonus filius patrem velit uiuere, quem Deus bona voluntate vult mori. Et rursus fieri potest, ut hoc velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: uelut si malus filius velit mori patrem, uelit etiam hoc Deus. Nempe ille vult quod non vult Deus: iste uerò id vult quod vult & Deus: & tamen bonæ Dei voluntati pietas illius potius consonat, quamuis aliud volentis, quam huius idem volentis impietas, Multum enim interest quid velle homini, quid uelle Deo congruat: & ad quem finem suam quisque referat voluntatem, vt approbetur vel improbetur. Potest enim uelle bonum, quod non congruat ei velle: & potest uelle bonum, quod congruit, sed non refert ad finem rectum, & ideo non est bona uoluntas.

In principio ca. 10. to. 3.

Quòd bona Dei voluntas mala hominum voluntate impletur vt in passione Christi contigit, vbi quiddam factum est, quod Deus bona & Iudæi mala voluntate voluerunt, voluerunt tamen & aliquid, quòd Deus non voluit. B

Aug. c. 101. in Enchiri-

Illud quoque non est prætermittendum, quod aliquando Dei uoluntas bona per malam hominis uoluntatem

luntatem impletur: ut in crucifixione Christi factum est, quem Deus bona uoluntate mori uoluit, Iudæi uerò impia voluntate eum crufixerunt. Et volebant Iudæi mala uoluntate quiddam, quod Deus bona uoluntate uolebat, scilicet, ut Christus pateretur, moreretur: sed volebant & aliquid aliud quod Deus nolebat, scilicet, occidere Christum: quod fuit mala actio & peccatum. Actum quippe iudæorum non uoluit Deus, passionem uerò Christi uoluit: sicut & in ipso psal. Christus ad patrem ait, Tu cognouisti sessionem meam, id est, uoluisti & approbasti passionem meam, tibi enim placuit. Voluit itaque tota trinitas, ut Christus pateretur, nec tamen uoluit ut iudæi occiderent: quia uoluit pœnam Christi, sed non uoluit culpam Iudæorum: nec tamen noluit. si enim noluisse nec fuisset.

dio ad medium.

Psal. 138.

Oppositio. C

Sed ad hoc opponitur sic: Si uoluit Deus, ut Christus pateretur, uoluit utique vt pateretur à Iudæis, uel non. Si uoluit ut non pateretur à iudæis, cum passus sit factum est itaque quod uoluit Deus non fieri. Si autem uoluit eũ pati à iudęis: ergo uoluit eũ occidi à iudęis: uoluit itaque ut Iudæi occiderent eum. Ad quod respondentes dicimus, simpliciter concedendum esse, quòd Deus uoluit Christum pati & mori: quia eius passio bonum fuit, & causa nostræ salutis. Cùm autem dicitur uolebat eum pati uel occidi à iudæis: hic distinguendum est. Si enim intelligitur sic, uolebat eum sustinere passionem siue crucifixionem à Iudæis illatam, uerus est sensus: Si uerò intelligitur sic, uolebat ut Iudæi occiderent eum, falsum est. Non enim uolebat deus actionẽ Iudæorum quæ mala erat: sed uolebat passionem bonã: & hæc uoluntas per malas Iudæorum uoluntates implera est, Vnde Augustinus in Enchiridio. Deus quasdam uoluntates suas vtique bonas implet per malorum hominum uoluntates malas: sicut per maleuolos iudæos bona uoluntate patris Christus pro nobis occisus est: quod tantũ bonum fuit ut Apostolus Petrus quando id fieri nolebat sathanas ab ipso qui occisus est diceretur. Ecce manifestè

Responsio.

Ca. 101. ad mediũ, to. 3,

Matt. 16. d.

ſtè habes magnum bonum fuiſſe quòd Chriſtus occiſus eſt: & hoc bonum quia Petrus nolebat, ideo redargutus eſt.

Vtrùm placuerit veris bonis quod Chriſtus pateretur & moreretur: placuit quidem intuitu noſtræ redemptionis, ſed non ipſius cruciatus. D

Ex quo ſoluitur quæſtio qua quæri ſolet, vtrùm viris ſanctis placere debuerit quod Chriſtus pateretur, vel occideretur. Debuit enim eis placere intuitu noſtræ redemptionis, ſed non intuitu ipſius cruciatus. Voluerunt ergo ac vehementer cupierunt Chriſtum mori propter liberationem hominis & impletionem diuinæ voluntatis: ſed non voluerunt delectatione ipſius afflictionis. De eodem ergo lętabantur & triſtabantur: ſed ob aliud gaudebant, & propter aliud dolebant. Volebant ergo Chriſtum mori, pro hominis redemptione: & tamen de morte ipſius diuerſis de cauſis corda eorum variè mouebantur.

Quomodo ſentiendum ſit de paſſionibus ſanctorum, an velle, an nolle debeamus. E

Si verò quæritur, vtrùm eodemmodo ſentiendum ſit de paſſionibus & martyriis ſanctorum. Dicimus aliquam eſſe differentiam inter paſſionem capitis & membrorum. Chriſti nanque paſſio cauſa eſt noſtræ ſalutis quòd non eſt paſſio alicuius ſancti. Nullius enim paſſione redempti ſumus niſi Chriſti. profuerunt quidem non modo eis qui paſſi ſunt, verũ etiã aliis fidelibus ipſorum paſſiones: verũtamen noſtra redẽptio nõ ſunt: hoc enim paſſio illius ſola potuit qui deus eſt & homo. Illius ergo paſſionẽ credentium piæ mentes voluerunt, & optauerunt fieri ſicut futurũ credebant: paſſiones verò ſanctorum poſſumus velle & nolle: & vtrunque bona voluntate ſi rectos nobis proponamus fines. Cui enim placuit Pauli paſſio eo fine, quia præmium eius per hoc actum & paratum cernebat: bonam videtur habuiſſe voluntatem, quæ uoluntati eius congruebat, quia cupiebat diſſolui & eſſe cum Chriſto. Qui autem voluit eum declinare paſſionem & effugere manus iniquorum compaſſio-

ne

ne pietatis, & ille habuit bonam voluntatem. Vnde Augustinus in Enchiridio. Bonæ apparebant uolūtates piorum fidelium qui nolebant Apostolum Paulum Hierusalem pergere, ne ibi pateretur mala quæ Agabus propheta prædixerat: & tamen hoc illum Deus pati valebat pro annuncianda fide Christi exercens martyrem Christi: neque ipse bonam voluntatē suam impleuit per Christianorum voluntates bonas, sed per Iudæorum malas: & ad eum potius pertinebant qui nolebant quod volebat, quàm illi per quos volentes factum est quod volebat: quia idipsum mala voluntate fecerunt, quod Deus bona voluntate voluit. Ita & in passione Christi factum est: quod enim Deus voluit, hoc idem Iudæi & diabolus: sed illi mala uoluntate, Deus uerò bona uoluntate, scilicet, ut Christus moreretur. Veruntamen illi actum uoluerunt, quem Deus non uoluit. *In fine cap. 101. in Enchiridio.* *Act. 21. c.*

FINIS LIBRI PRIMI.

QVæ ad mysterium diuinæ vnitatis atque trinitatis, licet ex parte, cognoscendum pertinere noscuntur, quantum valuimus diligenter executi sumus. Nunc ad considerationem creaturarum transeamus.

Quare

DISTINCT. XXI.

DISTINCT. XXII.

DISTINCT. XXIIII.

Vtrùm

PETRI LOMBARDI EPISCOPI PARISIENS. SENTENTIARVM.

LIB. II.

DE RERVM CORPORALIVM ET SPIRITVALIVM CREATIONE & formatione, aliiſq: pluribus eò pertinentibus.

Vnum eſſe rerum principium oſtendit, non plura, vt quidam putauerunt.

Diſtinct. I. A

CReationem rerum inſinuās ſcriptura, Deum eſſe creatorē initiumq; temporis atq; omnium viſibilium, vel inuiſibilū creaturarū in primordio ſui oſtendit dicens, In principio creauit Deus cœlum & terram. His etenim verbis Moyſes ſpiritu Dei afflatus, in vno principio à Deo creatore mundum factum refert, elidens errorem quorundā plura ſine principio fuiſſe principia opinantium. Plato nanq; tria initia exiſtimauit, Deum ſcilicet, exemplar & materiā, & ipſa increata ſine principio, & Deū quaſi artificem non creatorem. Creator enim eſt qui de nihilo aliquid facit. Et creare ꝓpriè eſt de nihilo aliquid facere. Facere vero nō modo de nihilo aliquid operari: ſed etiā de materia. Vnde & homo & angelus dicitur aliqua facere, ſed non creare: vocaturq; factor ſiue artifex, ſed nō creator. Hoc enim nomen ſoli Deo propriè congruit, qui & de nihilo quædā, & de aliquo aliqua facit. Ipſe eſt ergo creator & opifex & factor, ſed creationis nomen ſibi propriè retinuit, alia vero etiā creaturis cōmunicauit. In ſcriptura

De creatione humanæ naturæ quātū ad principiū efficiēs in generali.

Geneſ. 1.

Plato dicit tria principia eſſe. Ex qua ratione propriè dicitur creator, & quod ſit creare, & quid facere.

tamen sæpè creator accipitur tanquam factor, & creare tanquam facere, sine distinctione significationis.

Quòd hæc verba scilicet agere & facere & huiusmodi non dicuntur de Deo secundum eam rationem qua dicuntur de creaturis. B

Veruntamen sciendum est, hæc verba, scilicet creare, facere, agere, & alia huiusmodi de Deo non posse dici secundū eam rationē qua dicuntur de creaturis. Quippe cum dicimus eum aliquid facere, non aliquem in operando motum illi inesse intelligimus, vel aliquam in laborando passionem sicut nobis solet acciddere: sed eius sempiternæ voluntatis nouum aliquem significamus effectum, id est, æterna eius voluntate aliquid nouiter existere. Cùm ergo aliquid dicitur facere, tale est ac si dicatur, iuxta eius voluntatem, vel per eius voluntatem aliquid nouiter contingere vel esse: ut in ipso nihil noui contingat: sed nouū aliquid sicut in eius ęterna voluntate fuerat fiat sine aliqua motione vel sui mutatione. Nos vero operando mutari dicimur, quia mouemur. Non enim sine motu aliquid facimus. Deus ergo aliquid agere vel facere dicitur, quia causa est rerum nouiter existentiū: dū eius voluntate res nouę esse incipiunt, quæ ante nō erant absque ipsius agitatione: vt actus propriè dici nō queat: cū videlicet actus omnis in motu cōsistat: in Deo autem motus nullus est. Sicut ergo ex calore solis aliqua fieri cōtingit, nulla tamen in ipso vel in eius calore facta motione vel mutatione: Ita ex Dei voluntate noua habent esse sine mutatione auctoris, qui est vnum & solum, & omnium principium. Aristoteles vero posuit principia, scilicet materiam & speciem, & tertium operatorium dictum mundum quoque semper esse & fuisse.

Aug. ca. 18. li. 1. de genesi ad literā in principio.

Ex quo sensu dicitur Deus aliquid facere.

Circa finem secūdi de generatione.

Quòd catholicum est docet. C

Horum ergo & similium errorem spiritus sanctus euacuans, veritatisque disciplinam tradens, Deum in principio temporum mundum creasse, & ante tempora æternaliter extitisse significat, ipsius æternitatē & omnipotentiam cōmendans. Cui voluisse, facere est: quia vt prædi-

vt prædiximus ex eius voluntate, & bonitate res nouæ existunt. Credamus ergo rerum creatarum cęlestium, terrestrium, visibilium vel inuisibilium causam non esse nisi bonitatem creatoris, qui est Deus vnus & verus. Cuius tanta est bonitas, vt summè bonus beatitudinis suę qua ęternaliter beatus est, alios velit esse participes: quam videt & cõmunicari posse, & minui omnino non posse. Illud ergo bonum quod ipse erat, & quo beatus erat, sola bonitate non necessitate aliis cõmunicari voluit: quia summe boni erat prodesse velle, & omnipotentissimi nocere non posse.

Aug. in enchirid. ca. 9. in fine. in Tom. 3.

Quare rationalis creatura facta sit. D

Et quia non valet eius beatitudinis particeps existere aliquis nisi per intelligentiam: quæ quanto magis intelligitur, tanto plenius habetur; fecit Deus rationalem creaturam quę summum bonum intelligeret, & intelligendo amaret, & amãdo possideret, ac possidẽdo frueretur. Eamq; hoc modo distinxit vt pars in sui puritate permaneret, nec corpori vniretur, scilicet angeli; pars corpori iungeret, scilicet animæ. Distincta est vtiq; rationalis creatura in incorporeã & corpoream: & incorporea quidẽ angelus, corporea vero homo vocatur ex anima rationali & carne subsistẽs. Conditio ergo rationalis creaturæ primã causam habuit Dei bonitatem.

Quomodo distincta sit rationalis creatura.

Quare creatus sit homo vel angelus. E

Ideoq; si quęrat quare creatus sit homo vel angelus? Breui sermone respõderi potest, propter bonitatẽ eius. Vnde Augu. in lib. de doctrina christiana, Quia bonus est Deus, sumus: & inquantum sumus, boni sumus.

Li. 1. ca. 23 Tomo. 3. ad principium.

Ad quid creata sit rationalis creatura. F

Et si quæritur ad quid creata sit rationalis creatura? Respondetur ad laudandum Deum, ad seruiendũ ei, ad fruendum eo: in quibus proficit ipsa, non Deus. Deus enim perfectus, & summa bonitate plenus, nec augeri potest nec minui. Quòd ergo rationalis creatura facta est à Deo, referendum est ad creatoris bonitatem, ad creaturæ vtilitatem.

Breuissima responsio cum quæritur, quare vel ad quid facta sit rationalis creatura G

Cum ergo quæritur quare vel ad quid facta sit rationalis creatura? Breuissimè responderi potest propter Dei bonitatem, & suam vtilitatem. Vtile nempè ipsi est seruire Deo, & frui eo. Factus ergo angelus siue homo propter Deum dicitur esse: non quia creator Deus & summè beatus, alterutrius indiguerit officio, qui bonorum nostrorum non eget: sed vt seruiret ei ac frueretur eo, cui seruire regnare est. In hoc ergo proficit seruiens, non ille cui seruitur.

Sicut factus est homo vt seruiret Deo; sic mundus vt seruiret homini. H

Et sicut factus est homo propter Deum, id est, vt ei seruiret, ita mundus factus est propter hominem, scilicet, vt ei seruiret. Positus est ergo homo in medio vt & ei seruiretur, & ipse seruiret: vt acciperet vtrunque, & reflueret totũ ad bonum hominis, & quod accepit obsequium, & quod impendit. Ita enim voluit Deus sibi ab homine seruiri, vt ea seruitute nõ Deus, sed homo seruiens iuuaretur: & voluit vt mundus seruiret homini, & exinde similiter iuuaretur homo. Totum ergo bonum hominis erat, & quod factum est propter ipsum, & propter quod ipse factus est. Omnia enim (vt ait Apostolus) nostra sunt, scilicet superiora & æqualia & inferiora. Superiora quidem nostra sunt, ad perfruendum, vt Deus Trinitas: Aequalia, ad conuiuendum, scilicet, angeli. Qui etsi nobis modo superiores sint, in futuro erunt æquales: qui & modo nostri sunt, quia ad vsum nobis sunt. sicut res dominorũ dicuntur esse famulorũ, non dominio, sed quia ad vsum eorum. Ipsique angeli in quibusdam scripturæ locis nobis seruire dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur.

1. Cor. 3. d Quo omnia nostra sunt.

Ad Heb. 1. d

Quomodo dicitur aliquando in scriptura, Homo factus est propter reparationem angelici casus. I

De homine quoque in scriptura interdum reperitur, quòd factus sit propter reparationem angelicæ ruinæ. quod non ita est intelligendum, quasi non fuisset homo

factus

factus si non peccasset angelus: sed quia inter alias causas, scilicet præcipuas, hæc etiã nonnulla causa extitit. Nostra ergo sunt superiora & æqualia. Nostra etiã sunt inferiora: quia ad seruiendum nobis facta.

Quare ita sit homo institutus vt anima sit vnita corpori. K

Solet etiam cum quæri maioris dignitatis uidetur esse anima si absque corpore permansisset: cur vnita sit corpori? Ad quod primo dici potest: quia Deus voluit, & uoluntatis eius causa quærenda non est. Secundo autem potest dici, quòd ideo Deus uoluit eam corpori vniri: ut in humana ostenderet conditione nouũ exemplum beatæ unionis quæ ẽst inter Deum & spiritum in qua diligitur ex toto corde, & videtur facie ad faciem. Putaret enim creatura se non posse vniri creatori suo tanta propinquitate vt eum tota mente diligeret & cognosceret, nisi uideret spiritum qui est excellentissima creatura tam infimæ, id est, carni quæ de terra est, in tanta dilectione vniri, vt non valeat arctari ad hoc ut velit eam relinquere: sicut ostendit Apostolus dicens, Nolumus corpore expoliari, sed superuestiri, per quod ostenditur spiritum creatum spiritui increato ineffabili amore uniri. Pro exemplo ergo futuræ societatis, quæ inter Deum & spiritũ rationalem in glorificatione eiusdem perficienda erat, animam corporeis indumentis & terrenis mansionibus copulauit: luteamq; materiã fecit ad vitæ sensum vegetare: vt sciret homo, quia si potuit Deus tam disparem naturam corporis, & animę in fœderationem vnam, & in amicitiam tantam coniungere, nequaquã ei impossibile futurum rationalis creaturæ humilitatem, licet longè inferiorem, ad suæ gloriæ participationem sublimare. Quia ergo pro exemplo rationalis spiritus in parte usque ad consortium terreni corporis humiliatus est: ne fortè in hoc nimis depressus videretur, addidit Dei prouidentia vt postmodum cum eodem corpore glorificato ad consortium illorum, qui in sua permanserunt puritate, sublimaretur. vt quod minus ex dispensatione creatoris sui acceperat

Prima causa.
Secũda causa.
Mat. 22. d.
1 ad Co. 13. d
2. ad Co. 5. a

conditus, postmodum per gratiam eiusdem acciperet glorificatus. Sic ergo conditor noster Deus rationales Spiritus varia sorte pro arbitrio voluntatis suæ disponens illis quos in sua puritate reliquerat, sursum in cœlo mansionem: illis verò quos corporibus terrenis sociauerat, deorsum in terra habitationem constituit: vtrisq; regulam imponens obedientiæ, quatenus & illi ab eo vbi erant non caderent, & isti ab eo vbi erant ad id vbi non erant ascenderent. Fecit itaque Deus hominem ex duplici substantia, corpus de terra componens, animam vero de nihilo faciens. Ideo etiam vnitæ sunt animæ corporibus, vt in eis Deo famulantes maiorem mereantur coronam.

Post sacramentum Trinitatis de creatura tripartita agendum est, & prius de digniori, id est, angelica. L

Ex præmissis apparet rationalem creaturam in angelicam, & humanam fuisse distinctam: quarum altera est tota spiritualis, id est angelica: altera ex parte spiritualis, & ex parte corporalis, id est humana. Cum itaque de his tractandum sit, scilicet de spirituali & corporali creatura, de rationali & de non rationali: primò de rationali & spirituali, id est, de Angelis agendum videtur: vt à contuitu Creatoris ad cognitionem creaturæ dignioris ratio nostra incedat: deinde ad considerationem corporeæ tam illius quæ est rationalis, quàm illius quæ non est rationalis descendat, vt trinitatis increatæ sacramentum tripartitæ creaturæ, eique concretorum atque contingentium sequatur documentum.

QVAE CONSIDERANDA SVNT de Angelica natura.

Distinct. II. A

Agit in speciali de cōditione spūalis creaturæ, scilicet angeli-

De Angelica itaque natura hæc primò consideranda sunt, quando creata fuerit, & vbi, & qualis facta sit dum primum conderetur. Deinde qualis effecta auersione quorundam, & conuersione quorundam. De excellentia quoque, & ordinibus,

bus,& donorum differētia,& de officiis,ac nominibus, aliisque pluribus aliqua dicenda sunt. *ce qualis facta sit.*

Quando facti sunt Angeli prius dicit, in quo videntur sibi obuiare auctoritates. B

Quædam auctoritates videntur innuere q ante omnem creaturam creati sunt Angeli. Vnde illud, Primo omnium creata est sapientia: quod intelligitur de angelica natura quæ in scriptura sæpe vita, sapientia, & lux dicitur. Nam sapientia illa quæ Deus est, creata non est. Filius enim sapientia patris est genita, non facta nec creata: & tota Trinitas vna sapientia est, quæ non facta nec creata est nec genita vel procedens. De Angelica ergo vita illud accipiendum est, de qua dicit scriptura, quando facta est, s. primo omnium. Sed rursum alia scriptura dicit, In principio creauit Deus cęlum & terram. Et in propheta, Initio tu dñe terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cęli. Et videtur contrarietas quædā oriri ex assertionibus istis. Nā si primo oīum creata est sapientia, oīa post ipsam facta videntur: & ita post ipsam facta videntur cœlū & terra, & ipsa facta ante cœlū & terrā. Item si in principio creauit deus cęlū & terram, nihil factum est ante cęlum & terram, nec ipsa sapientia facta est ante cęlum & terrā. Cum ergo contraria videantur, nec in diuina scriptura fas sit sentire aliquid esse contrarietatis, requiramus intelligentiam veritatis. *Eccles. 1. a* *Genes. 1. a* *Psal. 101.*

Quid tenendum sit docet, præmissas auctoritates determinando. C

Videtur itaque hoc esse tenendum, q simul creata est spiritualis creatura, id est, Angelica, & corporalis: ſm quod potest accipi illud Salomonis, Qui viuit in æternum creauit omnia simul, id est, spiritualem & corporalem naturam: & ita non prius tempore creati sunt angeli quam illa corporalis materia quatuor elementorum: & tñ primo omnium creata est sapientia: quia etsi non tempore, pręcedit, tamen dignitate. Quod autem simul creata fuerit corporalis Spiritualisq; creatura, Aug. super Gene. apertè ostendit, dicens per cœlum & terram Spiritualem corporalemque creaturam intelligi, & hæc *Eccle. 18. a* *Quod simul creata fuerit corporalis, et spiritualis creatura auctoritate firmat.* *Lib. 1. ca. 1. Tom. 3.*

creata sunt in principio, scilicet, temporis: uel in principio, quia primo facta sunt.

Quòd nihil factum est ante cælum & terram, nec etiam tempus: cum tempore enim creata sunt, sed non ex tempore. D

Ante ea enim nihil factum est: nec etiam tempus factum est ante spiritualem, scilicet angelicã naturam, & ante corporalẽ, scilicet, materiã illam quatuor elementorum confusam. Illa enim cũ tempore creata sunt, nec ex tempore, nec in tẽpore. Sicut nec tempus in tempore creatũ est, quia non fuit tempus antequã esset cęlum & terra. Vnde Augu. in lib. de Trin. dicit ꝙ deus fuit dominus antequã tempus esset, & non in tempore cœpit esse dominus: quia fuit dominus temporis, quando cœpit esse tempus: nec utique tempus cœpit esse in tempore, quia non erat tempus antequam inciperet tempus.

Cap. 16. ad principium. Libro. 5.

Quòd simul cum tempore, & cum mundo cœpit corporalis, & spiritualis creatura. E

Simul ergo cum tempore facta est corporalis, & spiritualis crearura, & simul cum mundo: nec fuit antè angelica creatura quàm mundus: quia vt ait August. Nulla creatura, creata est ante secula: sed à seculis cum quibus cœpit. Hieron. tamen super epistolam ad Titum aliud uidetur sentire dicens, Sex milia necdũ nostris temporis implentur annorum. & quãtas prius æternitates, quãta tempora, quantas seculorum origines fuisse arbitrandũ est: in quibus angeli throni, dominationes, cæterique ordines seruierunt Deo absq; temporum uicibus atque mensuris, & Deo iubente substiterunt? His uerbis quidã adhærentes dixerunt, cùm mundo cępisse tempus seculare: sed ante mundũ extitisse tempus æternum sine mutabilitate, & in eo immutabiliter & intemporaliter astruunt angelos Deo iubente substitisse, eiq; seruisse. Nos aũt quod prius dictum est pro captu intelligentiæ nostræ magis approbamus, salua tamen reuerentia secretorum, in quibus nihil temere asserendum est. & illud Hiero. dixisse non ita sentiendo, sed aliorum opinionem referendo arbitramur.

In Tomo. 3. Li de genesi ad literã. 5. Ca. 19. nõ lõge à medio. In Tomo. 9. Hieron. ad principium cap. 1.

Vbi

Vbi angeli mox creati fuerint: in empyreo scilicet, quod statim factum repletum est angelis. F

Iam est ostensum quando creata fuerit angelica natura, nunc autem attendendũ est ubi facta fuerit. Testimoniis quarundã auctoritatum euidenter monstratur, angelos ante casum fuisse in cęlo, & inde corruisse quosdam propter superbiam: alios verò qui nõ peccauerũt illic perstitisse, vnde dominus in euãgelio ait, Videbam sathanam tanquã fulgur de cœlo cadentẽ: nec appellatur hoc cœlum firmamentũ quod secunda die factũ est: sed cęlũ splendidũ quod dicitur empyreũ, id est, igneum à splendore non à calore: quod statim factũ angelis est repletum: quod est supra firmamentũ, & illud empyreum quidam expositorum sacrę scripturę nomine cęli intelligi volunt: ubi scriptura dicit, In principio creauit Deus cęlum & terram. Cęlũ inquit Strabus non uisibile firmamentum hic appellat sed empyreũ, id est, igneum vel intellectuale: quod non ab ardore sed à splendore dicitur: quod statim factum repletum est angelis. Vnde Iob, Vbi eras cum me laudabant astra matutina, &c. De hoc quoq; Beda ita ait, Hoc superius cœlum quod à volubilitate mundi secretum est, mox ut creatum est, sanctis angelis impletũ est: quos in principio cum cęlo & terra conditos testatur dominus dicens, Vbi eras cum me laudabant astra matutina, & iubilarent omnes filii Dei. Astra matutina & filios Dei eosdẽ angelos Dei vocat. Cœlum enim in quo posita sunt luminaria, non in principio, sed secũda die factum est. Ex his liquet quòd in empyreo omnes angeli fuerunt ante quorundam ruinam, simulq; creati sunt angeli cum cœlo empyreo, & cum informi materia omnium corporalium.

Lucæ. 10. c.

Genes. 1. a.

Strabus in glossa ordinaria ad prĩcipium. c. 1. Geneseos.

Iob. 38. a.

Beda in glosa ordinaria ad ca. 1. Geneseos ĩ principio creauit

Aug lib. de Genesi ad literam 1. c. 1. ad medium.

Quòd simul creata est visibilium rerum materia & inuisibilium natura, & vtraque informis secundum aliquid, & formata secundum aliquid. G

Simul ergo visibilium rerum materia & inuisibilium natura condita est: & utraque informis fuit secundum aliquid, & formata secundum aliquid. Sicut enim corporalium materia confusa & permixta (quæ secundum

dum Græcos dicta est chaos) in illo exordio conditionis primariæ & formam confusionis habuit, & non habuit formam distinctionis & discretionis donec postea formaretur atque distinctas reciperet species, ita spiritualis & Angelica natura in sua conditione secundum naturæ habitum formata fuit: & tamen illam quam postea per amorem & conuersionem à creatore suo acceptura erat formam non habuit: sed erat informis sine illa. Vnde Augustin. multipliciter exponens præmissa verba Genesis, per cœlum dicit intelligi informem naturam vitæ Spiritualis, sicut in se potest existere non conuersa ad creatorem in quo formatur: per terram, corporalem materiam sine omni qualitate quæ apparet in materia formata.

Quomodo dicat Lucifer secundum Esaiam, Ascendam in cœlum & ero similis altissimo: cum esset in cœlo. H

Hic quæri solet, si in cœlo empyreo fuerunt Angeli quum statim facti sunt, quomodo (vt legitur in Esaias) dicit Lucifer, Ascendam in cœlum, & exaltabo solium meum, & ero similis altissimo? Sed ibi cœlum vocat Dei celsitudinem, cui parificari volebat: & est tale, ascēdam in cœlum, id est, ad ęqualitatem Dei. *Esa. 14. d*

QVALES FACTI FVERINT ANGELI, & quatuor, eis attributa sunt in ipso initio suæ conditionis.

Distinct. III. A

Ecce ostensum est vbi Angeli fuerint mox vt creati sunt. Nunc consequens est inuestigare, quales facti fuerint in ipso primordio suæ conditionis: & quatuor quidem Angelis videntur esse attributa in initio subsistentiæ suæ, scilicet, essentia simplex, id est, indiuisibilis & immaterialis, & discretio personalis, & per rationem naturaliter insitam intelligentia, memoria & voluntas siue dilectio: liberum quoque arbitrium, id est, inclinandæ voluntatis siue ad bonum siue ad malum facultas. Poterant enim per liberum arbitrium

bitrium sine violentia & coactione ad vtrunlibet propria voluntate deflecti.

An omnes Angeli fuerint æquales in tribus, scilicet in sapientia, in essentia, in libertate arbitrij. B

Hic considerandum est, vtrum in sua substantia Spirituali & sapiētia rationali & libertate arbitrii, quæ omnibus inerant, omnes æquales fuerint: vt sit prima consideratio de substantia: secunda de forma: tertia de potestate. Persona quippè substantia est: sapientia forma: arbitrium potestas: & ad substantiam quidem pertinet naturæ subtilitas: ad formam verò intelligentiæ perspicacitas: & ad potestatem rationalis volūtatis habilitas. Illæ ergo essentiæ rationales, quæ personæ erant, & Spiritus erant, naturaq; simplices, & vita immortales, differentem essentiæ tenuitatem, & differentem sapientiæ perspicacitatem, atque differentem arbitrii libertatem & habilitatem rectè habuisse intelliguntur: sicut in corporibus nonnulla differentia est secundum essentiam ac formam & pondus. Quædam enim aliis meliorem ac digniorem essentiam & formam habent: & alia aliis leuiora atq; agiliora sunt. Ad hunc ergo modum credendum est illas Spirituales naturas conuenientes suæ puritati & excellentiæ: & in essentia & in forma & in facultate differentias accepisse in exordio suę conditionis: quibus alii inferiores, alii superiores Dei sapientia constituentur, aliis maiora, aliis minora dona pręstantis: vt qui tunc per naturalia bona aliis excellebant, ipsi etiam post per munera gratiæ eisdem præessent. Qui enim natura magis subtiles, & sapientia amplius perspicaces creati sunt: hi etiam maioribus gratiæ muneribus præditi sunt, & dignitate excellentiores aliis constituti. Qui verò natura minus subtiles & sapientia minus perspicaces conditi sunt, minora gratiæ dona habuerunt, inferioresque constituti sunt, sapientia Dei æquo moderamine cuncta ordinantis. In ipsa facultate arbitrii differentia animaduertenda est secundum differentem naturæ virtutem & differentem cognitionis & intelligentiæ vim. Et sicut differens vigor & subtilitas naturæ infirmitatem

firmitatem non adducit, minorque cognitio sapientiæ ignorantiam non ingerit: sic libertas inferior nullam arbitrio necessitatis voluntatem imponit.

Quæ communia & æqualia habuerunt Angeli. C

Sap. 11.e Et sicut in prædictis Angeli differebant: ita & quædā communia & ęqualia habebant, ꝙ Spiritus erant, ꝙ indissolubiles, & immortales erāt, commune omnibus & æquale erat. In subtilitate verò essentiæ, & intelligentia sapientiæ, & libertate voluntatis differentes erant. Has distinctiones intelligibiles inuisibilium naturarum ille solus comprehendere potuit & ponderare, qui cuncta fecit in pondere, numero, & mensura.

An boni vel mali iusti vel iniusti creati sint angeli, & an aliqua mora fuerit inter creationem & lapsum. D

Illud quoq; inuestigatione dignū videtur, ꝙ ēt à pluribus queri solet, vtrū boni vel mali: iusti vel iniusti creati sint angeli: & an aliqua mora fuerit inter creationē & lapsum: vel sine mora ī ipso creationis exordio ceciderūt.

Opinio quorundam dicentium Angelos in malitia creatos: & sine omni mora ruisse. E

Putauerunt enim quidam Angelos, qui ceciderunt, creatos esse malos, & non libero arbitrio in malitiam declinasse: sed etiam in malitia à Deo factos esse, nec aliquam fuisse moram inter creationem & lapsum, sed ab initio apostatasse: alios verò creatos fuisse plenè beatos. Qui opinionem suam muniunt auctoritate Aug. su-

Li. 11. c. 16. ad principium. per Gen. ita dicentis. Non frustra putari potest, ab initio temporis diabolum cecidisse, nec cum sanctis Angelis pacatum aliquando vixisse & beatum: sed mox apostatasse: vnde Dominus ait, Ille homicida erat ab initio, &

Ioan. 8 f. in veritate non stetit: vt intelligamus, quia in veritate non stetit, ex quo creatus est, qui staret si stare voluisset.

Libr. eodem in fine. 19. capitis et initio. 20. continuò. Idem in eodem, Non frustra, inquit, putandum est ab ipso initio temporis vel conditionis suæ diabolum cecidisse, & nunquam in veritate stetisse. Vnde quidam in hanc malitiam libero arbitrio non esse flexum, sed in hac quamuis à Deo putant esse creatum: ſm illud beati

Iob. 40. Iob, Hoc est, inquit, initium figmenti Dei quod fecit

Deus.

Deus, ut illudatur ei ab Angelis eius. Et Propheta ait, Draco iste quem formasti ad illudendum ei. Tanquam primò factus sit malus inuidus & diabolus, nec uoluntate deprauatus. His aliisque testimoniis vtuntur qui dicunt Angelos qui ceciderunt creatos fuisse malos, & sine mora corruisse: eos uerò qui perstiterunt, perfectos & beatos fuisse creatos astruunt auctoritate Augu. qui super Genes. dicit per cœlum significari creaturam Spiritualem, quæ ab exordio quo facta est & perfecta & beata est semper.

Aliorum sententia probabilis, qui dicunt omnes Angelos creatos esse bonos: & aliquam morulam fuisse inter creationem & lapsum. F

Aliis aũt uidetur oẽs Angelos creatos esse bonos: & in ipso creationis initio bonos extitisse, id est, sine uitio, iustosque fuisse, id est, innocentes sed non iustos, id est, uirtutum exercitum habentes. Nondum enim præditi erant uirtutibus, quæ stantibus appositę fuerunt in confirmatione per gratiam: aliis uerò per liberum arbitriũ superbientibus, & ideo cadẽtibus. Aliquã etiã fuisse morulam aiunt inter creationem & lapsum uel confirmationem, & in illa breuitate temporis omnes boni erant: non quidem per usum liberi arbitrii, sed per creationis beneficium: & tales erant qui stare poterant, id est, non cadere per bona creationis, & cadere per liberum arbitrium. Poterant.n. peccare & non peccare: sed non poterant proficere ad meritum uitæ, nisi gratia super adderetur, quæ addita est quibusdam in confirmatione. Et ad hoc confirmandum vtuntur testimonio Aug. qui super Gen. dicit angelicam naturã primò informiter creatam & cęlum dictam: postea formatam, & lucẽ appellatam, qsi ad creatorẽ est conuersa perfecta dilectione ei inhærens: vnde prius dictũ est, In principio creauit Deus cœlum & terrã: & postea subditũ, Dixit Deus, Fiat lux: & facta est lux: quia in primò agitur de creatione spiritualis naturæ informis: postea de formatione eiusdem. Ratio quoq; obuiat illis qui dicunt Angelos creatos fuisse malos. Non enim potuit creator optimus auctor mali esse: *Aug. cap. 3. li. 1. ad principium.*

&ideo

& ideo totum bonum erat quod ex ipso illis erat: & totum bonum erat quoniam ex ipso totum erat, Hoc modo probatur quòd boni erant omnes angeli quando primo facti sunt: sed ea bonitate, quam natura incipiens acceperat.

Probationem Augustini contra illos inducit, qui dicunt factos angelos malos: verba etiã Iob determinat, quæ illi pro se inducebant. G

Ideoq; Augu. exterminans opinionem eorum qui angelos creatos fuisse malos putant, auctoritate & ratione probat bonos fuisse creatos: & verba præmissa beati Iob quæ illi pro se inducebant, quomodo sint intelligenda aperit dicens super Genes, Omnia, inquit, fecit Deus valde bona: Naturam ergo angelorũ bonã fecit. Et quia iniustũ est vt nullo merito hoc in aliquo quod creauit Deus damnet, nõ naturã sed uoluntatem malã puniendam esse credendũ est: nec eius naturam significatã esse cum dicitur, hoc est initiũ figmenti Dei, &c. Sed corpus æreum quod tali uoluntati aptauit Deus: vel ipsam ordinationem Dei, in qua eum inuitũ etiam fecit vtilem bonis: vel ipsius angeli facturã: quia etsi præsciret Deus voluntate malum futurũ, fecit tamen eum prouidens quanta de illo sua bonitate esset facturus. Figmentum ergo Dei dicitur: quia cùm sciret eum Deus uoluntate malum futurũ vt bonis noceret, creauit tamen illum, vt de illo bonis prodesset: hoc autem fecit ut illudatur ei. Illuditur enim ei, cum sanctis proficit tentatio eius. Sicut & mali homines quos Deus malos futuros preuidens creauit, tamen ad sanctorum vtilitatẽ, illuduntur cum præstatur sanctis eorum tentatione perfectus. Sed ipse est initium, quia præcedit antiquitate & principatu malitiæ, Hæc autem illusio fit angelis malis, & hominibus malis, per angelos sanctos: quia subdit eis angelos malos & homines malos, vt non quantum nituntur, sed quantum sinuntur possint nocere, Ecce apertè ostendit qualiter prædicta uerba Iob intelligenda sint: & angelicam naturam bonam creatam esse asseruit.

Libro. de Genesi ad literã Li. 11. c. 21. in principio,

Ibidẽ c. 22. in principio continuò,

Quomodo

Quomodo intelligenda ſint verba præmiſſa domini diſſerit, euidenter tradens angelos eſſe creatos bonos: & ſi poſt creationem cecidiſſe. H

Deinde qualiter uerba domini quæ ſuprà poſuit accipienda ſint Auguſt.aperit: vbi etiam ſua quæ prædixit uerba determinat, euidenter dicens angelos bonos fuiſſe creatos, & poſt creationem interpoſita aliqua morula cecidiſſe, ita inquiens, Quòd putatur diabolus nunquam in veritate ſtetiſſe, nunquam beatam vitam duxiſſe, ſed ab initio cecidiſſe: non ſic accipiendum eſt, vt malus à bono Deo creatus eſſe putetur, quaſi ab initio non cecidiſſe diceretur. Non enim cecidit, ſi talis, ſcilicet, malus, factus eſt: à quo enim caderet? Factus ergo prius ſtatim à veritate ſe auertit propria poteſtate delectatus, beatæq; uitæ dulcedinem non guſtauit: quam acceptam non faſtidiuit, ſed nolendo accipere amiſit. Sui ergo caſus præſcius eſſe non potuit: quia ſapientia fructus eſt pietatis. Continuò autem vt factus eſt, cecidit: non ab eo quod accepit, ſed ab eo quod acciperet, ſi Deo ſubdi voluiſſet. Ecce hic apertè declarat angelos bonos creatos fuiſſe, & poſt creationem cecidiſſe: & fuit ibi aliqua morula licet breuiſſima. Quod Origines confirmat ſuper Ezech.dicens, Serpens hoſtis contrarius veritati non tamen à principio, nec ſtatim ſuprà pectus & ventrem ſuum ambulauit: ſicut Adam & Eua non ſtatim peccauerunt: ita & ſerpens aliquãdo fuit non ſerpens, cum in paradiſo delitiarum moraretur: Deus enim malitiam non fecit. Ecce apertè dicit poſt creationem interpoſita morula cecidiſſe. Ideoq; illa uerba ſic accipienda uidentur, Homicida erat ab initio vel mendax, id eſt, ſtatim poſt initium quando ſibi æqualitatem Dei promiſit, & ſeipſum occidit: qui homo dicitur in euangelio, Nec in ueritate ſtetit: quia in ea non fuit, ſed ab initio temporis, id eſt, ſtatim poſt initium temporis apoſtatauit. Poteſt etiã & ſic accipi illud, Ab initio homicida fuit uel mendax, id eſt, ex quo homo fuit conditus, quem per inuidiam in mortem præcipitauit & fallaciter ſeduxit. Ex prædictis ergo liquet angelos,

Aug. li. 11. cap. 23. in principio.

Geneſ. 3. ca.
Origenes to. 2 homil. 1. antè mediũ.

Ibidem paulo inferius.
Ioan. 8. f.

angelos,bonos omnes esse creatos, & post creationem quosdã cecidisse à bono quod habuissent si perstitissent.

Quòd triplex fuit sapientia in angelis ante casum vel confirmationem. I

Hic inquiri solet,quam sapientiam habuerunt ante casum vel confirmationem?Erat in eis triplex naturalis cognitio,qua sciebant ꝙ facti erant,& à quo facti etãt, & cum quo facti eraut:& habebant aliquam boni & mali notitiam,intelligentes quid appetendum vel respuendum illis foret.

An aliquam Dei habuerint dilectionem vel sui inuicem. K

Solet etiam quæri, vtrùm aliquam Dei uel sui dilectionem inuicem habuerint. Ad quod dici potest,quòd naturalem dilectıonem habebãt,ut memoriam,intellectum,& ingenium, qua Deum & se aliquatenus diligebant, per quam tamen non merebantur.

AN PERFECTOS ET BEATOS CREAuit Deus angelos, an miseros & imperfectos.

Distinct. IIII. A

De habitibus beatitudinis & miseriæ angelorum..

POst hæc uidendum est, utrum perfectos & beatos creauit Deus angelos, an miseros & imperfectos. Ad quod dici potest,quòd nec in beatitudine, nec in miseria creati sunt. Miseri enim antè peccatum esse nõ potuerunt:quia ex peccato miseria est.Nã si non fuisset peccatũ,nulla esset miseria. Beati quoq; nunquã fuerunt illı qui ceciderunt, quia sui euentus ignari fuerũt,id est,peccati & supplicii futuri. Si enim lapsum suũ prȩsciuerunt,aut uitare voluerunt sed nõ potuerunt,& ita erant miseri:aut potuerunt,sed noluerũt,& ita erant stulti & maligni. Ideoq; dicimus,quia non erant præscii euentus sui: nec eis data est cognitio eorum,quȩ futura erant super eos. Boni verò & qui perstiterunt,fortè suæ beatitudinis præscii fuerunt. Vnde August.super Genes. uomodo,inquit, beatus inter angelos fuit,qui futuri

Prou.14.d.

Lib.12.c.17 in principio.

turi peccati atque supplicii præscius non fuit? Quæritur autem cur non fuerit? Fortè hoc Deus reuelare diabolo noluit, quid facturus vel passurus esset: cæteris verò reuelare voluit, quòd in veritate mansuri essent. His verbis videtur Aug. significare ꝙ angeli qui corruerũt, non fuerunt præscii sui casus: ideoq; beati non fuerunt. Et quòd Angeli qui perstiterunt beatitudinem sibi affuturam præsciuerunt, atque de ea certi in spe extiterunt, vnde quodammodo iam beati erant. Et reuera si ita fuisset, posset illos dici aliquo modo fuisse beatos: alios vero non, qui nesciuerunt euentum suum.

Quòd opinando Augu. hoc dixit non asserendo, scilicet quòd Angeli qui perstiterunt præscij fuerunt futuri beni. B

Sed hoc magis opinando & quærendo dicit Aug. quã asserendo. Vnde & huic opinioni opponens consequenter subdit. Sed quare discernebantur illi à cæteris? vt Deus istis quæ ad ipsos pertinerent non reuelaret, aliis verò reuelaret: cùm non prius sit ipse vltor quã aliquis peccator: non.n. damnat ipse innocentes. Hic videtur innuere, ꝙ nec peccaturis futurum malum, nec permansuris futurũ bonum reuelauerit. Ideoq; nec illi qui ceciderunt vnquam, nec illi qui perstiterunt vsq; ad cõsummationem beati fuerunt: quia beati non poterant esse, si de beatitudine certi non erant vel si damnationis incerti erant. Vnde Aug. in eodẽ. Dicere, inquit, de Angelis ꝙ in suo genere beati esse possent damnationis vel salutis incerti: quibus nec spes esset quòd mutandi essent in melius, nimia præsumptio est. Quomodo enim beati esse possunt, quibus est incerta sua beatitudo?

Lib. & cap. eisdem paulò inferiùs.

Augu. super Gen. lib. 11. cap. 19. in principio.

Ca. 17. eiusdem.

Summam colligit prædictorum, confirmans omnes angelos ante confirmationem vel lapsum non fuisse beatos, nisi per beatitudinem accipias illum statum innocentiæ in quo fuerunt ante casum. C

Ex prædictis consequitur ꝙ Angeli qui corruerunt, nunquam beati fuerunt, nisi beatitudinem aliquis accipiat illum statum innocentię in quo fuerunt ante peccatum. Illi verò qui perstiterunt, aut suã beatitudinem futuram Deo reuelante præscierunt, & ita spei certitudi-

Ex Aug. ca. 18. eiusdem libri 11.

ne aliquo modo beati fuerunt: vel incerti extiterunt suę beatitudinis, & ita aliter beati non fuerunt quam reliqui qui ceciderunt. Mihi autem quod posterius dictum est probabilius videtur.

Responsio ad id quod quærebatur an Angeli essent creati perfecti aut imperfecti: & dicitur quod perfecti fuerunt secundum aliquid: & imperfecti secundum aliquid. D

Ad hoc autem quod quærebatur, vtrum perfecti vel imperfecti fuerint creati, dici potest, quia quodammodo perfecti fuerint, & quodam alio modo imperfecti. Non enim vno modo aliquid dicitur perfectum, sed pluribus.

Quod tribus modis dicitur perfectum, secundum tempus secundum naturam, & vniuersaliter perfectum. E

Dicitur nanque perfectum tribus modis. Est enim perfectum secundum tempus, & perfectum secundum naturam, & est vniuersaliter perfectum. Secundum tempus perfectum est, quod habet quicquid tempus requirit, & conuenit secundum tempus haberi, & hoc modo angeli erant perfecti ante confirmationem vel lapsum. Secundum naturam perfectũ est, quod habet quicquid debitum est, vel expedit naturæ suę ad glorificationem, & hoc modo perfecti fuerunt Angeli post confirmationem, & erunt sancti post resurrectionem. Vniuersaliter & summè perfectum est, cui nihil vnquam deest, & à quo vniuersa proueniunt bona, quod est solius Dei. Prima ergo perfectio est naturæ conditę: secunda, naturæ glorificatæ: tertia, naturæ increatæ.

Prædicta breuiter tangit, addens quales fuerunt angeli in conuersione & auersione. F

Quales fuerint Angeli in creatione ostensum est, boni scilicet, & non mali: iusti, id est, innocentes, & perfecti quodammodo: alio verò modo imperfecti. Beati verò non fuerunt vsque ad confirmationem, nisi beatitudo accipiatur vt iam dictum est, ille status innocentię & bonitatis in quo conditi sunt.

DE CONVERSIONE ET CONFIRmatione stantium, & auersione, & lapsu cadentium.

Distinct. V. A

POst hæc consideratio adducit inquirere, quales effecti sint, dum diuiderentur auersione & conuersione. Post creationem nanq; mox quidam conuersi sunt ad creatorem suum, quidam auersi. Cōuerti ad Deum, fuit ei charitate adhærere: auerti, odio habere vel inuidere. Inuidiæ nanq; mater est superbia: qua voluerunt se parificare Deo. In conuersis quasi in speculo relucere cępit Dei sapiētia, qua illuminati sunt: auersi verò excæcati sunt. Et illi quidem conuersi sunt & illuminati à Deo gratia apposita. Isti verò sunt excæcati non immissione malitiæ, sed desertione gratiæ, à qua deserti sunt non ita ꝙ prius dedita subtraheretur, sed quia nunquam est apposita vt conuerterentur. Hæc est ergo conuersio & auersio, qua diuisi sunt, qui natura boni erant: vt sint alii suprà illud bonum per iustitiā boni, alii illo corrupto per culpam mali. Conuersio iustos fecit, & auersio iniustos. Vtraque fuit voluntatis, & voluntas vtriusque libertatis.

Quales facti sunt angeli auersione & conuersione cadentium.

Esaiæ. 14. d.

De libero arbitrio breuiter tangit docens quid sit. B

Habebant enim omnes liberum arbitrium, quod est libera potestas, & habilitas voluntatis rationalis. Poterant enim voluntate eligere quodlibet, & ratione iudicare, id est, discernere: in quibus constat liberum arbitrium: nec creati sunt volentes auerti vel conuerti, sed habiles ad volendum hoc vel illud, & post creationem spontanea voluntate alii elegerūt malum, alii bonum: & ita discernit Deus lucem à tenebris, sicut dicit scriptura, id est, bonos Angelos à malis, & lucem appellauit diem, noctem verò tenebras: quia bonos Angelos gratia sua illuminauit, malos verò excæcauit.

Gen. 1. a

Post creationem aliquid datum est stantibus, per quod conuerterentur: nec merito aliquo sed gratia cooperans. C

Si autem quæritur, Vtrùm post creationem conuersis aliquid collatum sit per quod conuerterentur, id est, diligerent Deum? Dicimus, quia est eis collata gratia cooperans, sine qua non potest proficere rationalis creatura ad meritum vitæ. Cadere enim potest per se: sed proficere non potest sine gratia adiuuante.

Qua gratia indigebat Angelus, & qua non. D

Non indigebat Angelus gratia, per quam iustificaretur, quia malus non erat: sed qua ad diligendum Deum perfectè & obediendum adiuuaretur. Operans quidem gratia dicitur qua iustificatur impius, id est, de impio fit pius, de malo bonus. Cooperans vero gratia, qua iuuatur ad bene volendum efficaciter, & Deum præ omnibus diligendum & operandum bonum, & ad perseuerādum in bono & huiusmodi: de quibus postea plenius. Data est ergo Angelis qui perstiterunt, cooperans gratia, per quam conuersi sunt vt Deum perfectè diligerent. Conuersi ergo sunt bono quod habebant non perdito ad maius bonum quod non habebant: & facta est ista conuersio per gratiam cooperātem libero arbitrio, quæ gratia aliis, qui ceciderunt apposita non fuit.

Quæ sit gratia operans et quæ cooperans.

An sit imputandum illis qui auersi sunt. E

Ideoque à quibusdam dici solet, non esse imputandum illis qui auersi sunt & conuersi, quia sine gratia conuerti non poterant, sed illa non est eis data, nec culpa illorum fuit quòd non est data, quia in eis nulla culpa adhuc præcesserat. Ad quod dici potest, quoniam quibus apposita est ipsa gratia non fuit ex meritis eorum, alioquin iam non esset gratia, si ex merito quod esset antè gratiam, daretur.

Qua culpa gratia non est data eis qui ceciderunt. F

Quod vero aliis nō est data, culpa eorū fuit: quia cū stare possent, noluerūt quousq; gratia apponeretur: sicut alii perstiterūt, donec illis cadentibus per superbiam eis gratia apposita est. Apertè ergo cadētium culpa in hoc deprehendi potest: quia sine gratia nequirent proficere,

quàm

quàm nondū acceperant: per id tamen quod eis collatū erat in creatione, poterant non cadere, id est, stare: quia nihil erat quod ad casum eos compelleret, sed sua spontanea voluntate declinauerunt: quod si non fecissent, quod datum est aliis, vtique daretur & istis.

Quod Angeli in ipsa confirmatione beati fuerunt: sed vtrùm eam meruerint per gratiam tunc sibi datam ambiguum est: de hoc enim diuersi diuersa sentiunt. G

Hic quæri solet, Vtrùm in ipsa confirmatione beati fuerint Angeli: & an ipsam beatitudinem aliquo modo meruerint. Quòd in ipsa confirmatione beati fuerint, plures contestantur auctoritates, & ideo pro constanti habendum est. Vtrùm verò per gratiam tunc sibi datam ipsam bearitudinem meruerint, ambiguum ast. Quibusdam enim placet quòd eam meruerint per gratiam quam in confirmatione perceperunt, simulque in eis meritum & præmium fuisse dicunt: nec meritum præcessisse præmium tempore sed causa. Aliis autem videtur ꝙ beatitudinem quam receperunt in confirmatione per gratiam tunc appositam non meruerint, dicentes tunc non fuisse eis collatam gratiam ad merendum, sed ad beatè viuendum: nec tunc eis datum esse bonum quo mererentur, sed quo feliciter fruerentur. Quòd autem tunc in præmium acceperunt, per obsequia nobis exhibita, ex Dei obedientia & reuerentia mereri dicunt: & ita præmium præcessit merita: & hoc mihi magis placere fateor. *Hic non tenetur.*

QVOD DE MAIORIBVS ET MINORIBVS QVIDAM CECIDERVNT: inter quos vnus fuit celsior, scilicet, lucifer.

Distinct. VI. A

PRæterea scire oportet q̄m sicut de maioribus & minoribus quidam perstiterunt: ita de vtroq; gradu quidā corruerunt. inter quos vnus fuit omnibus aliis cadentibus excellentior, nec inter stantes ali- *Grego. cap. 24. in fin. li. 32. ad illud*

Iob. ca. 40. ipse principium. aliquis eo fuit dignior, sicut testimoniis authoritatum monstratur. Ait enim Iob, Ipse principium viarum Dei. Et in Ezechiele legitur, Tu signaculum similitudinis, plenus scientia & perfectione, decorus in deliciis Paradisi Dei fuisti. Quod Gregorius exponens ait, Quantò in eo subtilior est natura, eo magis in illo imago Dei similis insinuatur impressa. Item in Ezechiele legitur, Omnis lapis preciosus operimentum eius, id est, omnis angelus quasi operimentum eius erat: quia vt dicit Gregorius. In aliorum comparatione cæteris clarior fuit. vnde vocatus est lucifer, sicut testatur Esaias. Quomodo, inquit, cecidisti lucifer, qui manè oriebaris, &c. qui non vnus ordo, sed vnus Spiritus accipiendus est: qui teste Isidoro, postquam creatus est, eminentiam naturæ & profunditatem scientiæ suæ perpendens, in suum creatorem superbiuit intantum, quòd etiam Deo se æquare voluit: vt in Esaia dicitur, In cœlum ascendam super astra cœli, & exaltabo solium meum, & ero similis altissimo. Similis quidem Deo esse voluit, non per imitationem, sed per æqualitatem potentiæ.

Greg. e. 25. in principio li. 32. in ca. 40. Iob. Greg. ad medium eiusdẽ ca. 25. li. 32 in cap. 40. Iob et homi. 34. ad mediũ Lu. 15. Gaudiũ erit Angelis. Esa. 14. c. Isid. de summo bono li. 1. Cap. 12. ad principium.

Vnde & quo deiectus fuerit merito suæ superbiæ. B

Et tantæ superbiæ merito de cœlo. i. de empyreo, in quo cum aliis fuerat, deiectus est in istum caliginosum aerem cum omnibus suæ prauitatis consortibus. Nam vt Ioannes ait in Apocalypsi, Draco de cœlo cadens secum traxit tertiam partem stellarum: quia lucifer ille aliis maior non solus cecidit, sed cum eo alii multi, qui ei in malitia consenserunt, eosque cadentes huius caliginosi aeris habitaculum excepit. Et hoc ad nostram probationem factum est, vt sit nobis exercitationis causa. vnde Apostolus, Colluctatio est nobis aduersus principes & potestates mundi huius, & aduersus rectores harũ tenebrarum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus: quia dæmones, qui sunt spirituales & nequam, in hoc turbulento aere nobis propinquo, quod cęlum appellatur, habitant. Vnde & diabolus princeps aeris dicitur.

Ephes. 6. b.

Ioan. 14 d. alias mũdi.

Quod non est concessum eis habitare in cœlo vel in terra. C

Non enim est eis concessum habitare in cœlo, quia

clarus

clarus locus est & amoenus: nec in terra nobiscū, ne homines nimis infestarent. Sed iuxta Apostoli Petri doctri *2.Petr.2.b.* nam in epistola canonica traditam, in aere isto caliginoso, qui in eis quasi carcer vsque ad tempus iudicii deputatus est: tunc autem detrudentur in baratrum inferni: secundum illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui *Matt. 25.d.* præparatus est diabolo & Angelis eius.

Quod dæmones alij alijs præsunt, & habent etiam alias prælationes. D

Et sicut inter bonos Angelos alii aliis præsunt: ita & inter malos alii aliis prælati sunt, & alii aliis subiecti, quādiu durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus præsunt. Sed in futuro omnis euacuabitur prælatio, vt docet Apostolus. Habent *1.Cor.15.d.* quoque sm modum scientiæ maioris vel minoris, prælationes alias maiores vel minores. Quidam enim vni prouinciæ, alii vni homini, aliqui etiam vni uitio præsunt. Vnde dicitur spiritus superbiæ, spiritus luxuriæ, & huiusmodi: quia de illo uitio maximè potest homines tentare, à quo denominatur. Inde etiam est, quòd nomine dæmonis diuitiæ uócantur, scilicet, Mammona. Est enim Mammon nomen dæmonis: quo nomine uocantur diuitiæ secundum Syram linguam. Hoc autem non ideo est, quòd diabolus in potestate habeat dare uel auferre diuitias cui velit: sed quia eis utitur ad hominum tentationem & deceptionem.

An omnes dæmones sint in hoc aere caliginoso, an aliqui sint in inferno. E

Solet autem quæri, Vtrum omnes in isto aere caliginoso sint: an aliqui iam sint in inferno? Quòd in inferno quotidie descendant aliqui dæmonum, uerisimile est, qui animas illuc cruciandas deducunt: & quòd illic aliqui semper sint, alternatis fortè uicibus, non procul est à uero, qui illic animas detinent atque cruciant. Quòd autem animæ malorum illuc descendant, atque illic puniantur, ex eo constat, quòd Christus ad inferos descendit, ut iustos qui ibi tenebātur, educeret. Si enim iusti illuc descendebāt, multo magis iniusti: & sicut tra-

Osea. 13.d didit auctoritas, cum iustos eduxit, iniquos ibi reliquit, Momordit enim infernum non absorbuit.

Quidam putant luciferum esse in inferno religatum ex quo tentauit Christum & victus fuit: quem dicunt primum hominem tentasse est vicisse. F

De lucifero autem quidam opinãtur, ꝙ ibi religatus sit, & ad nos tentandos nunc accessum non habeat: quia

Apoca. 20. in Apocalypsi legitur, Cum consummati fuerint mille

Matt. 24. a anni, soluetur Sathanas de carcere suo, & exiet, & seducet gentes: ꝙ erit nouissimo tẽpore Antichristi: qñ erit tanta tribulatio, vt etiã si fieri potest, moueantur electi. Quem ibi religatum dicunt ab eo tempore, quo tentauit Christum in deserto vel in passione, & victus fuit ab eo. Ipsum putant primum hominem tentasse & vicisse: & secundo Deum, sed ab eo victum esse, & ideo in inferno religatum. Alii autem putant ex quo cecidit pro peccati sui magnitudine illuc fuisse demersum.

Quòd lucifer non habet potestatem quam habebit in tempore Antichristi. G

Sed siue in infernum demersus sit siue non, credibile est eum non habere potestatem accedendi ad nos, quam habebit in tempore Antichristi: in quo fraudulenter ac violenter operabitur: & ideo fortè dicitur tunc soluendus, quia tunc dabitur ei potestas à Deo tentandi homines, quam modo non habet.

Quod dæmones semel victi à sanctis, non accedunt amplius ad alios. H

Aliis quoque qui à sanctis iustè & pudicè viuentibus vincuntur, potestas alios tentandi videtur adimi. Vnde

Ad finem to. 1. homil. 15 ad librũ Iosue. Ca. 12. eiusdem. Orig. Puto, inquit, sanè quia sancti repugnantes aduersus istos incentores, & vincentes minuant exercitum demonum, velut quam plurimos eorum interimant: nec vltra fassit illi spiritui qui ab aliquo sancto castè & pudicè viuendo victus est, impugnare iterum alium hominem. Hoc autem putant quidam intelligendum tantum de illo vitio in quo superatus est: vt si de superbia aliquẽ virum sanctum tentat, & vincitur, vlterius non liceat in illum vel alium de superbia tentare.

QVOD

QVOD BONI ANGELI, ADEO SVNT CONFIRMATI PER GRATIAM, vt peccare non poſſint: & mali ita obdurati in malo, vt bene viuere nequeant.

Diſtinct. VII. A

SVpra dictum eſt, quòd angeli qui perſtiterunt, per gratiam confirmati ſunt: & qui ceciderũt, à gratia Dei deſerti ſunt. Et boni quidẽ in tantũ confirmati ſunt per gratiã quòd peccare nequeũt. Mali verò per malitiã adeo ſunt obſtinati quòd bonã volũtatẽ habere, ſiue bene velle non valent, etſi bonum ſit quod aliquando volunt. Volunt enim aliquando aliquid fieri quod Deus vult fieri, & vtiq; illud bonum eſt & iuſtum fieri: nec tamen bona voluntate illud volunt.

Quòd vtrique liberum arbitrium habent, nec tamen ad vtrunque flecti poſſunt. B

Sed cum nec boni peccare poſſint, nec mali bene velle, vel bene operari, videtur quòd iam non habeant liberum arbitrium: quia in vtranque partem flecti non poſſunt cum liberum arbitrium ad vtrunq; ſe habet, Vnde Hieron. in tractatu de prodigo filio dicit, Solus Deus eſt in quem peccatum cadere non poteſt: cætera cum ſint liberi arbitrii in vtranque partem flecti poſſunt. Hic videtur dicere, quod omnis creatura in libero arbitrio cõſtituta flecti poteſt ad bonũ & ad malum. Quod ſi eſt, ergo & boni angeli & mali ad utrunque flecti poſſunt: ergo & boni poſſunt fieri mali, & mali boni. Ad quod dicimus, Quia boni tanta gratia confirmati ſunt, vt nequeant fieri mali: & mali in malitia adeò obdurati ſunt, vt non valeant fieri boni: & tamen vtrique habent liberum arbitrum: quia & boni non aliqua cogente neceſſitate, ſed propria ac ſpontanea voluntate per gratiam quidem adiuti bonum eligunt, & malum reſpuunt: & mali ſimiliter ſpontanea voluntate à gratia deſtituti, bonum vitant, & malũ ſequuntur: & mali

Lucæ. 15. d. In Tomo. 3. Ad Damaſum Papam in fine tractatus de filio prodigo

mali habent liberum arbitrium, sed depressum atq; corruptum, quod surgere ad bonum non valet.

Quod boni post confirmationem liberius arbitrium habent quàm ante. C

Boni uero arbitrium habent multo liberius post confirmationẽ quàm ante. Vt enim Aug. tradidit in Ench. Non ideo carẽt libero arbitrio, quia male uelle nõ possunt: multo quippe liberius est arbitrium, quod non potest seruire peccato. Neq; culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, quia beati esse sic volunt, vt esse miseri non solum nolint, sed nec prorsus velle possint. Non possunt itaque boni angeli velle malum vel velle esse miseri: neque hoc habent ex natura, sed ex gratiæ beneficio. Ante gratiæ nanque confirmationem potuere peccare angeli: & quidam etiã peccauerunt, & dæmones facti sunt. Vnde Aug. in lib. contra Maximinum, Creaturarum natura cœlestium mori potuit, quia peccare potuit. Nam angeli peccauerũt, & dæmones facti sunt: quorũ diabolus est princeps: & qui non peccauerunt, peccare potuerunt: & cuicunq; creaturæ rationali præstatur, vt peccare non possit, non est hoc naturæ propriæ, sed Dei gratiæ. Ideoq; solus Deus est qui nõ gratia cuiusquam, sed natura sua non potuit nec potest nec poterit peccare. Ecce hic insinuatur, ꝙ angeli ante confirmationem peccare potuerũt, sed post confirmationem non possunt. Quod potuerunt, fuit eis ex libero arbitrio, quod est eis naturale: quòd verò modo non possunt peccare, non est eis ex natura, id est, libero arbitrio, sed ex gratia, ex qua gratia etiam est, vt ipsum liberum atbitrium iam non possit peccato seruire.

In principio Cap. 105.

Li. 3. ca. 12. ad finem, tomo. 6.

Quod post confirmationem angeli non possint ex natura peccare sicut antè: non quòd debilitatum sit eorum liberum arbitrium sed confirmatum. D

Non ergo post confirmationem angeli de natura sicut ante peccare potuerunt: non quod liberum arbitrium eorum debilitatum sit per gratiam: sed ita potius confirmatum, vt iam per illud nõ possit bonus angelus peccare: quod utique non est ex libero arbitrio, sed ex

gratia

gratia Dei. Quòd ergo Hieronymus ait, Cætera cum sint liberi arbitrii, possunt flecti in utranq; partem: accipi oportet secundum statum in quo creata sunt. Talis enim & homo & angelus creatus est, qui ad vtrunq; flecti poterat: sed postea boni angeli ita per gratiam sunt confirmati, vt peccare non possint: & mali ita in uitio obdurati, ut bene viuere nequeant. Similiter etiam illud Isidor. intelligendum est, Angeli mutabiles sunt natura: immutabiles sunt gratia: quia ex natura in primordio: suæ conditionis mutari potuerunt ad bonum siue ad malum: sed post per gratiam, ita bono addicti sunt, ut inde mutari nequeant. Ad hoc enim repugnat gratia non natura.

Hier. ad fin. tractatus de filio prodigo ad Dama.

Isidorus, lib. de summo bono. 1. ca 12. in principio.

Quòd angeli mali viuacem sensum non perdiderunt, & quibus modis sciant. E

Et licet mali angeli ita per malitiam sint obdurati, viuaci tamen sensu nō sunt penitus priuati. Nam ut tradit Isidorus, triplici acumine scientiæ uigent dæmones: scilicet, subtilitate naturæ, experiētia temporum, reuelatione supernorum spirituum. De hoc etiam Aug. ait, Spiritus mali quædam uera de temporalibus rebus noscere permittuntur: partim subtilitate sensus, partim experientia temporum callidiores propter tam magnā longitudinem vitæ: partim sanctis angelis, quod ipsi ab omnipotenti Deo discunt iussu eius sibi reuelantibus. Aliquando iidem nefandi spiritus, & quæ facturi sunt velut diuinando prædicunt.

Lib de summo bono. 1. Cap. 12. post medium.

Lib. 2. super Gene. ad literā ca. 17. in fine. To. 3.

Quòd magicæ artes virtute & scientia diaboli valent: quæ virtus & scientia est ei data à Deo vel ad fallendum malos, vel ad monendum, vel exercendum bonos. F

Quorum scientia atque uirtute etiam magicæ artes exercentur: quibus tamen, non tam scientia quàm potestas à Deo data est, vel ad fallendum fallaces, vel ad monendum fideles, vel ad exercendum probandamq; iustorum patientiam. Vnde Aug. in li. 3. de Trin. Video, inquit, infirmæ cogitationi quid possit occurrere: cur scilicet, ista miracula etiam magicis artibus fiant. Nam

Cap. 7. in principio.

& Magi Pharaonis serpentes fecerunt, & alia. Sed illud est amplius admirādum quomodo magorum potētia, quę serpētes facere potuit, vbi ad muscas minutissimas, scilicet, cinifes uentum est, omnino defecit: qua tertia plaga Aegyptus cædebatur. Ibi certè defecerunt Magi dicentes, Digitus Dei est hic. Vnde intelligi datur, nec ipsos quidem transgressores angelos, & aereas potestates in imam istam caliginem tanquā in sui generis carcerem ab illius sublimis æthereæ puritatis habitatione detrusos: per quos magicæ artes possunt quicquid possunt: non autem aliquid ualere possunt, nisi data desuper potestate. Datur autem vel ad fallendum fallaces sicut in Aegyptios, & in ipsos etiam Magos data est, vt in eorum spirituum operatione viderentur admirādi, à quibus fiebant damnandi: uel ad monendum fideles, ne talē aliquid facere pro magno desiderēt, propter quod etiā nobis in scriptura sunt prodita: uel ad exercendam, probandam, manifestamq; iustorum patientiam.

Exodi. 8.

Ibidem continuò.

Quòd transgressoribus angelis non seruit ad nutum materia rerum visibilium. G

Lib. eod. c. 8. in principio.

Nec putandum est istis transgressoribus angelis ad nutum seruire hanc visibilium rerum materiam: sed Deo potius, à quo hæc potestas datur quantum incommutabilis iudicat.

Quòd non sunt creatores, licet per Magi ranas, & alia fecerint: sed solus Deus. H

Ibidem ferè cōtinuò Augusti.

Nec sanè creatores illi mali angeli dicendi sunt quia per illos magi ranas & serpentes fecerunt: non enim ipsi eas creauerunt. Omnium quippè rerum quæ corporaliter uisibiliterq; nascuntur, occulta quædam semina in corporeis mundi huius elemētis latent: quæ Deus originaliter eis indidit. Ipse ergo creator est omnium rerum, qui creator est inuisibilium seminum: quia quæcunquæ nascendo ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus accipiunt progrediendi hic primordia, & incrementa debitæ magnitudinis, distinctionesque formarum ab originalibus (vt ita dicam) regulis sumunt.

Sicut

Sicut parentes non dicuntur creatores filiorum nec agricolæ frugum:ita nec boni angeli nec mali, etſi per eorum miniſterium fiant creaturæ. I

Sicut ergo nec pa rentes dicimus creatores hominum nec agricolas creatores frugum,quamuis eorum extrinſecus adhibitis moribus ad iſta creanda Dei uirtus interius operatur : ita non ſolum malos, ſed nec bonos angelos fas eſt putare creatores.Sed pro ſubtilitate ſui ſenſus corporis ſemina iſtarum rerum nobis occultiora nouerunt, & ea per congruas temperationes elementorum latenter ſpargunt : atque ita & gignendarum rerum & accelerandorum incrementorum præbent occaſiones. Sed nec boni hæc niſi quantum Deus iubet, nec mali hæc iniuſtè faciunt niſi quantum iuſtè ipſe permittit . Nam iniqui malitia voluntatem ſuam habent iniuſtam : poteſtatem autem non niſi iuſtè accipit ſiue ad ſuam pœnam, ſiue ad aliorum : vel pœnam malorum, vel laudem bonorum.

Ibidem continuo Aug.

Ibidem continuò.

Sicut iuſtificationem mentis, ita creationem rerum ſolus Deus operatur : licet creatura extrinſecus ſeruiat. K

Sicut ergo mentem noſtram iuſtificando formare non poteſt niſi Deus,prædicare autem extrinſecus euangelium etiam homines poſſunt,non ſolum boni per veritatem, ſed etiã mali per occaſionem : ita creationem rerum viſibiliũ Deus interius operatur. Exteriores autẽ operationes atq; contemplationes ſiue occaſione ab angelis tam bonis ꝙ̃ malis , uel etiam ab hominibus adhibentur. Sed hæc ab hominibus tanto difficilius adhibentur,quantum eis deſunt ſenſuum ſubtilitates,& corporum mobilitates in membris terrenis & pigris.Vnde qualibuſcunq; angelis vicinas cauſas ab elementis contrahere quanto facilius eſt, tanto mirabiliores in huiuſmodi operibus eorum exiſtunt celeritates : ſed non eſt creator niſi qui principaliter iſta format:nec quiſquam hoc poteſt,niſi unus creator Deus.Aliud eſt enim ex intimo ac ſummo cauſarũ cardine condere ac miniſtrare creaturã:quod facit ſolus creator Deus.Aliud autẽ pro diſtributis

Ibidem paulo inferius eodem cap.7.

Lib.3.de trinitate.ca.9.

Aug. ca 9. eiuſdẽ li.3. ad medium.

Ca.9.eiuſdẽ li.3.de trin. in principio.

distributis ab illo viribus ac facultatibus aliqua operationem forinsecus admouere: vt tūc vel tunc, sic vel sic, exeat quod creatur. Ista quippe originaliter, & primordialiter in quadā textura elemētorū cuncta iam creata sunt: sed acceptis oportunitatibus postea prodeunt.

Quòd angeli mali multa possunt per naturæ vigorem, quæ non possunt propter Dei vel bonorum angelorum prohibitionem, id est, quia non permittuntur. L.

Illud quoque sciendum est, quòd angeli mali quædam possunt per naturæ subtilitatem, quæ tamen non possunt propter Dei vel bonorum angelorum prohibitionem, id est, quia non permittuntur illa facere à Deo vel ab angelis bonis: possent vtique fecisse cinifes, qui ranas serpentesq; fecerunt. Quædam verò non possunt facere, etiā si permittātur ab angelis superioribus: quia non permittit Deus. Vnde Aug. in lib. 3. de Trin. Ex ineffabili potentatu Dei fit, vt quod possent mali angeli si permitterentur, ideo non possunt, quia nō permittuntur. Neque enim occurrit alia ratio, cur non poterant facere cinifes, qui ranas serpentesq; fecerunt, nisi quia maior aderat dominatio prohibentis Dei per spiritū sanctum: quod etiam magi confessi sunt, dicentes, Digitus Dei est hic. Quid autem per naturam possint, nec tamen possint propter prohibitionem: & quid per ipsius naturæ suæ cōditionem facere non sinantur, homini explorare difficile est, immo impossibile. Nouimus hominem posse ambulare, & neq; hoc posse si non permittatur; volare autem non posse, etiam si permittatur. Sic & illi angeli quædam possunt facere si permittantur ab angelis potentioribus ex imperio Dei: quædam vero non possunt, etiam si ab eis permittantur: quia ille non permittit a quo est illis talis naturę modus: qui etiam per angelos suos illa plerunq; non permittit, quæ concessit vt possint.

Ca. 9. in medio.

Quare nō potuerunt pducere cinifes qui ranas, & serpentes fecerunt.

Exodi. 8. e

VTRVM ANGELI OMNES CORPOREI SINT: QVOD QVIBVSDAM VISVM EST, quibus Augustinus cōsentire videtur, dicens angelos omnes ante casum habuisse corpora tenuia & spiritualia: sed in casu mutata in deterius malorum corpora, vt in eis possent pati.

Distinct. VIII. A

SOlet etiam in quæstione versari apud doctos, vtrū angeli omnes boni, scilicet, ac mali corporei sint, id est, corpora habeāt sibi vnita. Quòd aliq putant, innitentes verbis Aug. qui dicere videtur, ꝙ angeli omnes ante confirmationem, vel lapsum corpora aerea habuerint de puriori ac superiore aeris parte formata, ad faciendum habilia, non ad patiendum: & angelis bonis qui perstiterunt, talia sunt obseruata corpora, vt in eis possint facere, & pati: quæ tantæ sunt tenuitatis, vt à mortalibus videri non valeant, nisi superuestita aliqua grossiori forma: qua assumpta videntur, depositaq; videri desinunt. Angelis vero malis mutata sunt in casu corpora in deteriorem qualitatem spissioris aeris. Sicut enim à loco digniori in inferiorem locum, id est, caliginosum aerem, deiecti sunt: ita illa corpora tenuia mutata sunt, & transformata in deteriora corpora & spissiora, in quibus pati possent à superiori elemento, id est, ab igne. Et hoc Augu. sensisse videtur super Gen. ita dicens, Dæmones dicuntur aerea animalia, qui corporū aereorum natura vigent: nec per mortem dissoluuntur, quia prævalet in eis elementū aptius ad faciendū quàm ad patiendum. Ad patiendum enim humor & humus: ad faciendum, aer & ignis aptitudinem præbent. Transgressores vero angeli cū principe suo, tunc dabolo tūc archangelo, non mirum si post peccatum, in hanc caliginem detrusi sunt. Neque etiam hoc mirum est, si conuersi sunt ex pœna in aeream qualitatē, qua possint ab igne pati. Caliginosa tamen aeris tenere tantū permissi sunt,

De potestate dæmonum quam habēt super corpora similia humanis. Cap. 30.

Augu. in 2. libr retract. dixit dæmones aliquādo hoīum dispositiōes nō solū voce platas, verūetiā cogitatiōe cōceptas, cū signa qdam ex aīo exprimūtur in corpore, tota facilitate perdiscere. Tunc rē dixi occultissimā audaciori assertatione quā debui.

Aug. ca. 10. in principio de genesi ad literam.

Ibidem paulò inferius.

ſunt, qui eis carcer ſit vſque ad tempus iudicii. Ecce his verbis videtur Aug. ita tradere quod quidam opinantur de corporibus angelorum. Hoc autem eum alii dixiſſe aſtruunt non ita ſentiendo, ſed opinionem aliorum referẽdo, quod ex ipſius verbis diiudicare volunt: quibus ait, Dæmones dicuntur aerea animalia: nõ ait, ſunt: ita enim quidam dicebant. De habitatione vero caliginoſi aeris, in quem detruſi ſunt non opinando, ſed rei veritatem aſſerendo eum tradidiſſe dicunt, quod ipſius locutionis diſtinctio oſtendit. Dicunt quoque plurimos catholicos tractatores in hoc conueniſſe, atque id concorditer docuiſſe, quòd angeli incorporei ſint, nec corpora habent ſibi vnita: aſſumant autem aliquando corpora Deo prçparãte, ad impletionem miniſterii ſui ſibi à Deo iniuncti, eademq; poſt expletionem deponunt: in quibus corporibus hominibus apparuerunt atq; locuti ſunt. Et aliquando quidem locuti ſunt ex perſona Dei ſine diſtinctione alicuius perſonæ: aliquãdo ex perſonam patris, vel filii ſiue ſpiritus ſancti.

Quòd Deus in corporalibus illis amiquis formis apparuit. B

Cap. 7. li. 2. Nec dubitandum eſt Deum incorporalibus formis apparuiſſe hominibus: ſicut Auguſt. in 2. lib. de Trin. oſtendit, conferens diuerſa ſcripturæ teſtimonia ex quibus Deum in corporeis figuris hominibus apparuiſſe probat: & aliquando ex perſona Dei ſine diſtinctione: aliquando ſub diſtinctione perſonarum ſermonem eis factum eſſe.

De perplexa quæſtione quam ponit Aug. quærens: an ad exhibendum has corporales apparitiones creatura noua ſit formata, an angeli qui ante erant miſſi: & ſi ipſi miſſi ſunt, vtrum ſeruata ſui ſpiritualis corporis qualitate aliquã ſpeciem corporalẽ de corpulentiori materia aſſumpſerint, an proprium corpus ſuum mutauerint in ſpeciem actioni ſuæ aptam. C

Li. de Trin. 2. ca. 7. in fine, quæſt. 2. Sed vbi Deum hominibus in corporalibus imaginibus apparuiſſe aſſerit: perplexam quæſtionem proponit, quam nec abſoluit quærẽs, vtrum in illis corporalibus

talibus apparitionibus creatura aliqua crearetur, ad illud opus tantũ, in qua Deus hominibus appareret: an angeli qui antè erant ita mitterentur, vt manentes in suis spiritalibus corporibus assumerent ex corpulenta inferiorum elementorũ materia aliquam speciem corporalem: quã coaptatam quasi aliquam vestem mutarent, in quaslibet species corporales veras quidem: an corpus suum propriũ verterent, in species aptas actionibus suis per virtutem sibi a Deo datam. Ait enim ita Augu.in 2.lib.de Trin.Quærendum est in illis antiquis corporalibus formis, & visis vtrũ ad hoc opus tantum creatura formata sit, in qua Deus sicut tunc oportuisse iudicauit, humanis ostenderetur aspectibus: an angeli qui iam erant ita mittebantur, vt ex persona Dei loquerentur assumentes corporalem speciem, & de creatura corporea in vsum ministerii sui: an ipsum corpus suum cui non subduntur: sed subditum regunt mutantes atq; vertentes in species quas vellent accommodatas atque aptas actionibus suis, secundum attributam à creatore sibi potentiam. Sed fateor excedere vires intentionis meæ, vtrum angeli manente spirituali sui corporis qualitate, per hãc occultius operãtes, assumant ex inferioribus elementis corpulentioribus corpus qđ sibi coaptatum, quasi aliquã vestem mutent, & vertant in quaslibet species corporales & ipsas veras: sicut aqua vera in vinum verum conuersa est à domino. An ipsa propria corpora, & sua trãsforment in id quod volunt accõmodatum ad id quod agunt. Sed quod horũ sit, quoniam homo sum, nullo experimento cõprehendere valeo: sicut angeli, qui hoc agunt. Attende lector, quia quæstionem propositam non soluit: sed in discussam reliquit, vtrum angeli qui mittebantur seruatis suis propriis spiritualibus corporibus superuestirentur aliqua corpulentiori specie, in qua possent videri: an ipsum corpus mutarent, & transformarent in quãcunq; vellent speciem in qua possent cerni. In quibus verbis videtur Aug. attestari angelos esse corporeos ac propria, & spiritualia habere corpora.

Quæst.3.

Aug.cap.7. ad finẽ li 2. de Trin.

Lib.de Trin. 3.cap.1. ad finem.

Ioan.2.b

Quòd Deus in specie, qua est Deus, nunquam mortalibus apparuit. D

Cæterum hæc velut nimis profunda atq; obscura relinquentes illud indubitanter teneamus: quod Deus in specie essentiæ suæ nunquã mortalibus apparuit: sicut
Aug. lib. 3. de trin. c. 10. in fine. famulo suo Moysi dicit, Nõ videbit me homo, & viuet. Et in euangelio Ioan. legitur, Deum nemo vidit vnquã. Visibile enim quicquam non est, quod nõ sit mutabile.
Ca. 11. eiusdẽ continuò. Ideó substantia siue essentia Dei quoniam nullo modo mutabilis est, nullo modo per seipsam visibilis est. Proinde illa omnia quæ patribus visa sunt cùm Deus illis præsentatetur, per creaturã facta esse manifestũ est. Etsi nos latet quomodo ea ministris angelis fecerit
Aug. lib. de trin. 3. c. 10. ad finem. Deus, per angelos tamen facta esse dicimus. Audeo ergo fiducialiter dicere, nec Deum patrem, nec verbum eius, nec spiritũ eius qui est vnus Deus per id quod est atque idipsum est vllo modo esse mutabilem: ac per hoc multò minus esse visibilem.

Vtrùm dæmones intrent corpora hominum substantialiter, an illabantur mentibus hominum. E

Illud etiam cõsideratione dignissimũ videtur, vtrum dæmones, siue corporei siue incorporei sint, hominum substantialiter intrent corpora, eorumque animabus illabantur, an ideo intrare dicantur, quia malitiæ suæ ibi effectum exercent Dei permissione opprimendo
Matth. 8. d Marc. 1. c atque vexando eas, vel in peccatum pro voluntate sua trahendo. Quod in homines introeant atque ab eis expulsi exeant euangelium apertè, declarat, cõmemorans dæmonia in quosdam ingressa, & per Christum eiecta: sed vtrum secundum substantiam fuerint ingressa, an propter mali effectum dicantur ingressa, non adeo per-
Cap. 83. in principio. spicuum est, De hoc autem Aug. in lib. de ecclesiasticis dogmatibus ait, Dæmones per energicam operationem non credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione, & oppressione vniri. Illabi autem menti illi soli possibile est, qui creauit, qui natura subsistens incorporeus captabilis est suæ facturæ. Ecce hic videtur insinuari, quòd substantialiter non illabantur dæmones, vel

introeant corda hominum. Beda quoque super illum locum Act. Apostolorũ, vbi Petrus ait Ananiæ, Cur tentauit Sathanas cor tuum? dicit, Notandum quod mentem hominis iuxta substantiam nihil implere possit, nisi creatrix trinitas: quia tantummodo secundũ operationem, & voluntatis instinctum anima de his, quæ sunt creata impletur. Implet vero Sathanas cor alicuius, nõ quidem ingrediens in eum, & in sensum eius, neque introiens aditum cordis, siquidem potestas hæc solius Dei est, sed callida & fraudulenta deceptione animam in effectum malitiæ trahens per cogitationes, & incentiua vitiorum, quibus plenus est. Impleuit ergo Sathanas cor Ananiæ non intrando, sed malitiæ suæ virus inserendo. Idem, Spiritus immundus flamma virtutum de cordibus fidelium expulsus, doctoribus veritatis luctantibus venenum persecutionis infundit. His authoritatibus ostenditur quod dæmones non substantialiter intrant corda hominum, sed propter malitiæ effectum: de quibus pelli dicuntur, cum nocere non sinuntur.

Actor. 5. a
** Impleuit.*
Beda ad illud act. 28. vipera cũ à calore processisset, inuasit manũ eius.

DE ORDINVM DISTINCTIONE, qui, & quot sint.

Distinct. IX. A

POst prędicta super est cognoscere de ordinibus angelorum, quid scriptura tradat. Quæ in pluribus locis nouem esse ordines angelorum promulgat, scilicet, angelos, archangelos, principatus, potestates, virtutes, dominationis, thronos, Cherubin, & Seraphin. Et inueniuntur in istis ordinibus tria terna esse, & in singulis tres ordines, vt trinitatis similitudo in eis insinuetur impressa. Vnde Dionysius tres ordines angelorũ esse tradit, ternos in singulis ponens, Sunt enim tres superiores, tres inferiores, tres medii. Superiores, Seraphin, Cherubin, throni: Medii, dominationes, principatus, & potestates. Inferiores, virtutes, archangeli angeli.

Greg. homi. 34. in euãgeliũ Luc. 15.
Lib. 1. de cælest. hierar. cap. 6.

Quid appelletur ordo, & quæ sit ratio nominis cuiusq;. B

Hic considerandum est, quid appelletur ordo: Deinde, utrum ab ipsa creatione fuerit distinctio illorum ordinum. Ordo autem dicitur multitudo cœlestium spirituũ, qui inter se in aliquo munere gratiæ similiantur, sicut & in naturalium datorũ munere conueniunt. Vt verbi gratia, Seraphin dicuntur qui præ aliis ardent charitate. Seraphin enim interpretatur ardens vel succedens. Cherubin, qui præ aliis in scientia eminent. Cherubin enim interpretatur plenitudo scientiæ. Thronus dicitur sedes. Throni autem uocantur (vt beatus Gregorius ait) qui tanta diuinitatis gratia replentur, ut in eis sedeat Deus, & per eos iudicia decernat atq; informet. Dominationes uerò uocantur, qui principatus & potestates transcedunt. Principatus dicuntur, qui sibi subiectis, quæ sunt agenda disponunt, eisque ad explenda diuina mysteria principantur. Potestates nominantur hi, qui hoc cæteris potentius in suo ordine acceperunt, vt virtutes aduersæ eis subiectæ, eorum refrenentur potestate: ne homines tantum tentare valeant, quantum desiderant. Virtutes uocantur illi, per quos signa & miracula frequenter fiunt: Archangeli, qui maiora nunciant: Angeli, qui minora.

Greg. ad medium homiliæ 34. in euãgelium Luc. 15.

A *Quòd hæc nomina non propter se, sed propter nos eis data sunt, quæ sumpta sunt à donis gratiæ, quæ non habent singulariter, sed excellenter, & à præcipuis nominantur.* C

Hæc nomina illis non propter se, sed propter nos eis dati sunt. Qui enim sibi noti sunt contemplatione, nobis innotescunt cognominatione. Et nominantur singuli ordines à donis gratiarum, quæ non singulariter, sed excellenter data sunt in participatione. In illa enim cœlesti curia, vbi plenitudo boni est, licet quædã data sint excellenter, nihil tamen possidetur singulariter. Omnia enim in omnibus sunt, non quidem æqualiter: quia alii aliis sublimiùs possident, quæ tamen omnes habent. Cumq; omnia dona gratiarũ superiores ordines sublimiùs, & perfectius perceperint, tamen ex præcipuis sorti-

Greg. homil. 34. in euãgeliũ Luc. 15. post mediũ.

titi sunt vocabula, inferioribus cætera relinquentes ordinibus ad cognominationem: vt Seraphin, qui ordo excellentissimus æstimatur, tam dilectionem quàm cognitionem diuinitatis, & cætera uirtutum dona cæteris omnibus sublimiùs & perfectiùs percepit: & tamen ab excellentiori dono, id est, à charitate nomen accepit ille superior ordo. Maius enim donum est ipsa charitas, quàm scientia. Item, Maius est, scire, quam iudicare: scientia nanque informat iudicium. Ideoq; secundus ordo à secundo dono, id est, cogitatione ueritatis, appellatus est, scilicet cherubin: ita & de aliis intelligendum est. Assignatur ergo excellentia ordinum secundum excellentiam donorum: & tamen, sicut Gregorius ait, illa dona hominibus sunt communia. Omnes enim ardent charitate, & scientia pleni sunt: sic & de aliis. Sed superiores aliis excellentius, ut iam dictum est, ipsa acceperunt: à quibus & nominantur. vnde Gregorius, In illa summa ciuitate quisque ordo eius censetur nomine, quam pleniùs accepit in munere.

Homil. 34. post mediũ euãgeliorũ.

Ibidem paulò inferiùs.

Quæstio ex verbis Gregorij orta. D

Sed oritur hic quæstio talis, Si quisque ordo ab illo dono nominatur, quod pleniùs possidet, tunc Cherubin in scientia præeminet omnibus, quia à scientiã nominatur. Sed quia magis diligit, plus cognoscit. Tantùm enim (vt tradit autharitas) cognoscit ibi quisque, quantùm diligit. Itaque Seraphin non solum in charitate, sed etiam in scientia præeminent. Ideoq; authoritas illa sic uidetur intelligenda, vt comparatio nõ referatur ad omnes ordines, sed ad quosdam, scilicet, inferiores. Ille enim ordo non pleniùs Seraphin accepit scientiam in munere, sed pleniùs aliis ordinibus qui sunt inferiores. Nec nominatur quisque ordo ab omni re quam pleniùs aliis accepit, sed ab aliqua rerũ quas accepit. Vel potest comparatio referri non ad ipsos ordines, sed ad alia dona: nec ad omnia alia dona, sed ad quædam. Sicut enim homines cũ plura habeant dona, quædam aliis excellentiùs possident: ita fortè & angeli quibusdam muneribus magis pollent, & aliis quibusdam minus.

Explanatio illius authoritatis Gregorij.

Alia determinatio eiusdem.

Vtrùm ordines ab initio creationis ita distincti fuerint. E

Iam nũc inquirere restat, Vtrùm & isti ordines à creationis initio ita fuerint distincti. Quòd ita fuerint distincti à primordio suæ conditionis, uidetur testimonio authoritatis insinuari: quæ tradit de singulis ordinibus aliquos cecidisse. De ordine nanque superiori Lucifer ille fuit, quo nullus dignior conditus fuit. Apostolus etiam principatus & potestates tenebrarum nominat, ostendens de ordinibus illis cecidisse: qui cum in malis ministerium exerceant, non tamen penitus nominibus ordinum suorum priuati sunt. Sed non videtur illud posse stare. Non enim tunc charitate ardebant, nec sapientia pollebant, neque in eis Deus sedebat. si enim hoc habuissent, non cecidissent. Non ergo tunc erant Cherubin, vel Seraphin, vel throni. Ad quod dicimus, quia ante casum quorundã non erant isti ordines: quia nondum habebant dona, in quorum participationibus conueniunt. Sed quibusdam cadentibus, Aliis apposita fuit: eisque qui ceciderunt collata fuissent eadem dona, si perstitissent. Ideoque scriptura dicit de singulis ordinibus aliquos cecidisse: non quia fuissent in ordinibus, & posteà corruerint: sed quia si perstitissent, eorum aliqui in singulis fuissent ordinibus, qui & in naturæ tenuitate, & in formæ perspicacitate differentes gradus habebant, sicut illi qui perstiterunt, Alii enim, vt prædiximus, superiores, alii inferiores conditi sunt. Superiores, qui natura magis subtiles & sapientia magis perspicaces: inferiores, qui naturã minus subtiles, & intelligentia minus perspicaces facti sunt. Has autem inuisibiles differentias inuisibilium solus ille pondere potuit, qui omnia in numero & mensura & pondere disposuit, id est, in seipso qui est mensura, omni rei modũ præfigens: & numerus omni rei speciem prebẽs: & pondus omnem rem ad stabilitatem trahens, id est, terminans & formans & ordinans omnia.

Ezech. 38. c. *Ephe. 6. b.* *Sap. 11. d.* *Aug. cap. 3. lib. 4. de Genesi ad literã in medio. Tomo. 3.*

Vtrum omnes angeli eiusdem ordinis sint æquales. F

Præterea considerari oportet. Vtrum omnes angeli eiusdem

eiusdem ordinis æquales sunt. Ita esse quibusdam placuit, sed non est hoc probabile, nec assertione dignum: quia lucifer qui fuit de collegio superiorum, ipsis etiam dignior extitit, qui aliis excellentiores creati fuerant. Ex quo percipitur, quòd si perstitisset, in ordine superiori fuisset, & aliis eiusdem ordinis dignior extitisset. Sicut enim vnus est ordo Apostolorum, & alter martyrum, & tamen in Apostolis alii aliis sunt digniores, similiter & in martyribus alii aliis sunt superiores: ita & in ordinibus angelorum rectè creditur esse. *Homil. 34. ad medium super 15. ca. Lucæ.*

Quomodo dicat scriptura decimum ordinem ex hominibus compleri, cum non sint nisi nouem ordines. G

Notandum etiam, quòd decimus ordo legitur de hominibus restaurandus. Sed cum non sint nisi nouem ordines, nec plures fuissent etiam si illi qui ceciderunt perstitissent, mouentur lectores quomodo scriptura dicat decimum ordinem compleri ex hominibus. Gregorius nanq; ait, homines assumendos in ordine angelorum: quorum alii assumuntur in ordine superiorum, qui scilicet, magis ardent charitate: alii in ordine inferiorum, qui scilicet, minus perfecti sunt. Ex quo apparet non esse de hominibus formandum decimum ordinem, tanquam nouem sint angelorum, & decimus hominum: sed homines pro qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelornm. Quòd ergo legitur decimus ordo complendus de hominibus, ex tali sensu dictum fore accipi potest, quia de hominibus restaurabitur quod in angelis lapsum est: de quibus tot corruerunt, ut possit fieri decimus ordo. Propter quod Apostolus dicit rastaurari omnia in Christo quæ in cœlis, & quæ etiã in terris sunt, quia per Christum redemptum est genus humanum, de quo fit reparatio ruinæ angelicæ: tamen non minus saluaretur homo si angelus non cecidisset. *Ephes. 1. b.*

Quòd homines assumuntur iuxta numerum stantium, non lapsorum. H

Non enim iuxta numerum eorum qui ceciderunt, sed eorum qui permanserunt homines ad beatitudinem *Homilia. 34 in euãgelia.*

Lucæ 15. circa medium. admittuntur. Vnde Gregor. Superna illa ciuitas ex angelis & hominibus constat: ad quam credimus tantos humani generis ascendere, quantos illic contigit angelos remansisse: sicut scriptum est in cantico Deuteronomii, Statuit terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei.

Deut. 32. a. Sic legit secundum 70. Interpretes, non secundum vulgarē editionem.

Quidam dicunt secundum numerum lapsorum angelorum homines reparandos.

I A quibusdam tamen putatur, quòd homines reparētur iuxta numerum angelorum qui ceciderunt: illa cœlestis ciuitas nec suorum ciuium numero priuetur, nec maiori copia regnet. Quòd Aug. in ench. sentire uidetur, hoc asserēs de hominibus plus saluari quàm corruit de Angelis, sed non minus: ita dicens, Superna Hierusalem, mater nostra, ciuitas Dei, nulla ciuium suorum numerositate fraudabitur, aut vberiore etiam copia fortasse regnabit. Neque etiam numerum aut sanctorum hominum, aut immundorum dæmonū nouimus: in quorum locum succedentes filii catholicæ matris, quæ sterilis apparebat in terris, in ea pace de qua illi ceciderunt, sine vllo temporis termino permanebunt. Sed illorum ciuium numerus siue qui est, siue qui fuit, siue qui futurus est, in contemplatione eius artificis est, qui uocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, Ecce apertè dicit non minus de hominibus saluari, quàm corruit de angelis: sed plus non asserit.

Cap. 29. in medio.

Rom. 4. c

AN OMNES SPIRITVS COELESTES mittantur: & ponit duas opiniones, & authoritates quibus innituntur.

Distinct. X.

A

HOc inuestigandum est, Vtrum omnes illi celestes spiritus ad exteriora nuncianda mittantur. Quidam putant aliquos in illa multitudine esse, qui foras pro officio exeunt, alios qui intus semper assistunt: sicut scriptum est in Daniele, Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei.

Daniel. 7. c Dionysius.

Item Dionyſius in Hierarchia, quæ ſacer principatus dicitur, de prælatione ſpirituum ait, Superiora illa agmina ab intimis nunquam recedunt: quoniã ea quæ pręeminent, vſum exterioris officii nunquam habent. His authoritatibus innituntur, qui angelos mitti, niſi inferiores, inficiantur. *ca.7.caleſtiũ in principio. Grego. homilia 34. li.4. homil.ĩ euãgelia poſt medium.*

Obiectio contra il'os. B

Quibus obiicitur, quod Eſaias ait, Volauit ad me vnus de ſeraphin: qui ordo ſuperior, & eſt excellentior. Ideoq; ſi de illo ordine mittuntur, non eſt ambigendum quin etiam, & de aliis mittantur. Apoſtolus quoq; ait, Omnes ſunt adminiſtratores ſpiritus in miniſterium miſſi. His teſtimoniis aſſerunt quidam omnes angelos mitti. Nec debet indignum videri ſi etiam ſuperiores mittanttur, cum & ille qui creator eſt omnium, ad hęc inferiora deſcenderit. *Eſaiæ.6.b. Grego ibidẽ continuò. Hebr.1.d. Ioan.1.e*

Quæstio, Si omnes mittuntur, cur vnus tantum ordo nomine angelorum cenſetur? C

Hic oritur quæſtio, Si omnes mittuntur & nuncii Dei exiſtũt, quare vnus tantũ inter nouẽ ordines, angelorũ nomine cenſetur? Ad quod quidã dicunt, oẽs quidem mitti, ſed alios ſepius & quaſi ex officio iniuncto, qui propriè angeli, vel archangeli nominantur: alios verò rarius mitti, ſcilicet, maiores, cauſa extra cõmunem diſpẽſationem oborta: qui cũ angelorum miniſterium ſuſcipiunt, etiam nomen aſſumunt, vnde in pſal. Qui facit angelos ſuos ſpiritus & miniſtros: quia illi qui natura ſpiritus ſunt, aliquando angeli, id eſt, nuncii fiunt. *Reſponſio quorũdam. Pſal.103.*

Putant quidam Michael, Gabriel, Raphael de ſuperiori ordine fuiſſe: & ſunt nomina ſpirituum, & non ordinum. D

Et putant illi, Michael, Gabriel, Raphael de ſuperiori ordine fuiſſe. Michael interpretatur, quis ut deus? Gabriel, fortitudo Dei: Raphael, medicina Dei: nec ſunt iſta nomina ordinum, ſed ſpirituũ. Et dicunt quidem ſingulum horũ vnius propriè ac ſingulariter ſpũs eſſe nomen. Alii verò, non vnius ſingulariter & determinatè, ſed nunc huius nunc illius eſſe nomen, ſecundum qualitatem eorum ad quæ nuncianda vel gerenda mittuntur; *Greg. homil. 34. ad c.15. Lucæ circa medium.*

mittuntur: ſicut & dæmonum quædã nomina ſint, quæ quidam putant eſſe vnius propria, alii uero pluribus cõmunia. Diabolus quippe, qui Græcè ita uocatur, & criminator interpretatur uel deorſum fluens, Hebraicè dicitur Sathan, i. aduerſarius. Dicitur & Belial, id eſt, apoſtata & abſque iugo, dicitur etiam Leuiatham, id eſt, additamentum eorum: & alia plura reperies nomina, quæ uel unius ſpũs ſunt propria, uel pluribus communia.

Lucæ 10. c
2. Cor. 6. c
Iob. 40.

Quomodo determinent prædictas authoritates, quæ videntur aduerſari, qui dicunt omnes angelos mitti. E

Qui autem omnes Angelos mitti aſſerunt, prædictas authoritates, Danielis ſcilicet, & Dionyſii, ita determinant. Dicuntur ſuperiora agmina Deo aſſiſtere, & ab intimis nunquamq; recedere: non quin aliquando mittantur, ſed quia rariſſimè ad exteriora prodeunt: neque tunc ab intimis recedunt, ſed Dei præſentiæ, & contemplationi ſemper aſſiſtunt: quòd etiam faciunt qui frequenter mittuntur.

Greg. homil. 34. ad c. 15 Lucæ poſt medium.

Quos alij dicant mitti, & quos dicant non mitti, cum determinatione authoritatum, quæ videntur ſibi aduerſari. F

Alii uero dicunt tres ordines ſupremos, ſcilicet, cherubin, ſeraphin, & thronos, ita creatori aſſiſtere, quòd ad exteriora non exeunt: Inferiores autem tres, ad exteriora mitti: tres uerò medios inter utroſque conſiſtere, non modo dignitate uel loco, ſed etiam officio: quia preceptum diuinum à ſuperioribus accipiunt, & deferunt ad inferiores. Ideoque cum ſupremi mediis, & medii imis, atque hi hominibus præceptum dei nuncient, merito omnes Angeli nominari debent. Et ob id fortè Apoſtolus ait, Omnes ſpiritus adminiſtratores eſſe filii, & mitti in miniſterium: & per omnes non ſingulos ordines, ſed de inferioribus ordinibus ſingulos angelos complexus eſt. Illud uero quod Eſaias ait, per uerba Dionisii determinant dicentes, Hi ſpiritus qui mittuntur, percipiunt horum uocabulum, quorum gerunt officium. Vnde dicunt illum Angelum, qui miſſus eſt ad Eſaiam, ut mundaret & incenderet labia prophetæ, fuiſſe de ordine

Diony c. 13. cæleſtis hierarchiæ in principio.
Greg homil. 34. ad c 15 Lucæ poſt medium.
Eſaiæ 6. c

dinc inferiorum. Sed ideo dictus est fore de Seraphin, quia ueniebat incendere, & consumere delicta Esaiæ.

QVOD QVAEQVE ANIMA HABET Angelum bonum ad sui custodiam delegatum, & malum ad exercitium.

Distinct. XI. A

ILlud quoque sciendum est, quòd Angeli boni deputati sunt ad custodiam hominum, ita ut quisque electorum habeat Angelum ad sui profectum atq; custodiam specialiter delegatum. Vnde in euangelio ueritas à pusillorum scandalo prohibens ait, Angeli eorum semper uident faciem patris. Angelos dicit eorum esse, quibus ad custodiam deputati sunt. Super quem locum Hier. tradit, unamquamq; animam ab exordio natiuitatis habere Angelum ad sui custodiam deputatum, inquiens ita, Magna dignitas animarum est, vt unaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui Angelum delegatum. Gregor. quoque dicit, Quòd quisque bonum Angelum sibi ad custodiam deputatum, & unũ malum ad exercitium habet. Cùm enim omnes Angeli boni nostrum bonum uelint, communiterque saluti omnium studeant, ille tamen qui deputatus est alicui ad custodiam, eum specialiter hortatur ad bonum: sicut legitur de Angelo Thobiæ, & de Angelo Petri in actibus Apostolorum. Similiter & mali Angeli cum desiderent malum hominum, magis tamen hominem ad malum incitat, & ad nocendum fortius instat ille, qui ad exercitium eius deputatus est.

Matth. 18. b *Tomo. 9. Cõmentario. ad 18. capus ad locũ quia angeli eorũ. Matthæi.* *Hugo de sctõ Victore libr. sententiarũ.* *Thobiæ. 5. A 6 & 8. a* *Actu. 12. b*

Vtrum singulis hominibus singuli Angeli, an pluribus deputatus sit vnus. B

Solet autem quæri, Vtrum singuli Angeli singulis hominibus, an unus pluribus ad custodiam uel exercitum deputatus sit? Sed cum electi tot sint, quot & boni Angeli sunt, plures constat esse omnes simul bonos [& malos homines quàm boni Angeli sint, Et cum tot sint electi quot angeli boni, & angeli boni plures sint quàm

Arguit q non.

mali,

mali, pluresq; sint homines mali quàm boni: non est ambigendum plures esse bonos homines, quàm sint mali Angeli: & plures esse malos homines, quàm sint mali Angeli vel boni Angeli.

Confirmat vnum Angelum pluribus hominibus deputari, siue simul, siue temporibus diuersis. C

Ideoq; dici oportet, vnum eundemq; Angelum, bonum vel malum, pluribus hominibus deputari ad custodiam vel exercitium, siue eodem tempore, siue diuersis temporibus. Ideo autem dicimus eodem tempore vel diuersis temporibus. quia videtur quibusdam quòd omnes homines qui sunt simul in aliquo tempore, singuli singulos Angelos habere possint, bonos vel malos: quia licet maior sit numerus hominum, computatis in vnum omnibus qui fuerunt, & sunt, & futuri sunt, quàm angelorum: tamen quia homines decedentibus hominibus succedūt, & ideo nunquam simul sunt in hac vita, Angeli verò nunquam decedunt, sed simul omnes sunt: ideo esse potest, vt singuli hominum dum in hac vita sunt, singulos habeant angelos bonos vel malos ad sui custodiam vel exercitium destinatos. Cęterum siue ita sit, siue non, non est dubitandum vnumquenq; habere Angelum sibi deputatum, siue pluribus simul destinatus sit, siue vni singulariter. Nec est mirandum vnum Angelum pluribus hominibus ad custodiam deputari, cùm vni homini plurium custodia deputetur, ita vt eorum quisque suum dicatur habere dominum, vel episcopum, vel abbatem.

Vtrum Angeli proficiant in merito vel in pramio vsque ad iudicium. D

Quibusdam videtur qđ proficiant in vtroque.

Præterea illud considerari oportet, Vtrum Angeli boni in præmio vel in merito proficiant vsque ad iudicium. Quòd in meritis proficiant, atque quotidie magis ac magis mereantur, quibusdam videtur, ex eo quia quotidie hominum vtilitatibus inseruiunt, eorumque profectibus student. Quibus etiam nihilominus videtur quod & in præmio proficiant, scilicet, in cognitione & dilectione Dei. Licet enim (vt aiunt) in confirmatione beatitu-

beatitudinem acceperint æternam, atque perfectam, augetur tamen quotidie eorum beatitudo, quia magis ac magis diligunt atque cognoscunt: & est eorum charitas (qua Deum & nos diligunt) & meritum & præminm. Meritum, quia per eam, & obsequia ex ea nobis impensa merentur, & in beatitudine proficiunt: & ipsa eadem est præmium, quia ea beati sunt.

Authoritatibus confirmant, quod dicunt. E

Et quòd Angeli proficiant in cognitione, ac per hoc in beatitudine, testimoniis sanctorum confirmant. Dicit enim Esaias ex persona angelorum Christi ascendentis magnificentiam admirantium, Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Et in Psal. Quis est iste rex gloriæ? Ex quibus apparet, quòd mysterium verbi incarnati pleniùs cognouerunt Angeli post impletionem quàm antè. Et sicut in cognitione huius mysterii profecerunt, ita dicunt eos in deitatis cognitione proficere. Quòd autem in huiusmodi mysterii cognitione profecerint, euidenter docet Apostolus, dicens. Quæ sit dispensatio sacramēti absconditi à seculis in Deo, vt innotescat multiformis sapientia Dei per ecclesiam principibus & potestatibus in cœlestibus. Super quem locum dicit Hieron. Angelicas dignitates præfatum mysterium ad purum non intellexisse, donec completa est passio Christi & Apostolorum prædicatio per gentes dilatata.

Esa. 63. a
Psal. 23.
Ephes. 3. c
In Tomo. 9. Hieron. in commen. ad id cap. 3.
Quæ sit dispensatio mysterij absconditi Augu. 19. nō longe à principio.

Quòd in hac sententia videtur Augu. aduersari Hieron. F

His autem videtur contradicere Aug. super eundem locum epistolæ dicens, Non latuit Angelos mysterium regni cœlorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro salute nostra. Illis ergo à seculis innotuit suprà memoratum mysterium: quia omnis creatura non antè secula, sed à seculis est. Attende lector, quia videntur dissentire in hac sententia illustres doctores. Ideoque vt omnis repugnantia de medio tollatur, prædicta verba Haymonem sequentes ita determinemus, vt illis Angelis, qui maioris dignitatis sunt, & per quorum ministerium illa nunciata sunt, ex parte cognita à seculis

To 3. super Gen lib. 5. cap. 19. Ibidē inferiùs.
Hayma in cōment. super epistolam Pauli ad Ephes. 3.

ſeculis fuiſſe, utpotè familiaribus & nunciis. Illis verò qui minoris dignitatis ſunt, incognita extitiſſe dicamus, uſquequo impleta ſunt & per eccleſiam prędicata & tunc ab omnibus angelis perfectè fuerunt cognita. Conſtat itaque, omnes angelos in cognitione diuinorum myſteriorum ſecundum proceſſum temporis profeciſſe. Vnde non incongruenter ipſi iidem dicunt angelorum ſcientiam ac beatitudinem augeri vſque ad futuram conſummationem, quando in ſcientia ac beatitudine ita perfectiſſimi erunt, ut nec augeatur amplius nec minuatur.

Aliorum opinio, qui dicunt angelos in quibuſdam prædictorum non profeciſſe. G

Alii autem dicunt, angelos in confirmatione tanta deitatis dilectione atq; notitia fuiſſe præditos, ut in eis vlterius non profecerint nec profecturi ſint. Profecerũt tamen in ſcientia rerum exteriorũ, ſicut in cognitione ſacramenti incarnationis & huiuſmodi, ſed non in contemplatione deitatis: quia Trinitatem in vnitate, atque vnitatem in Trinitate non pleniùs intelligunt ſiue intellecturi ſunt, quàm ab ipſa cõfirmatione perceperũt. Ita etiam dicunt eos in charitate non profeciſſe poſt cõfirmationem, quia eorum charitas poſteà nõ eſt aucta: & ſic dicunt eos non profeciſſe in meritis, ſed hoc quantum ad vim merendi, non quantum ad numerum meritorum. Plura enim bona fecerunt poſteà, quæ tunc non fecerant: ſed eorum charitas ex qua illa proceſſerunt nõ eſt aucta, ex qua tantùm meruerunt antequàm iſta adderentur, quantum poſteà his adiectis. Illud verò quod alii ſuperiùs dicũt, probabilius uidetur, ſcilicet, quod angeli vſque ad iudicium in ſcientia & aliis proficiant.

Quædam authoritates videntur obuiare probabilliori ſententiæ. H

Iſi., lib 1. c ad med. um cap. 12. Quibus tamẽ videntur obuiare quorundã authoritatũ uerba. Ait enim Iſidorus de ſummo bono, Angeli in verbo Dei omnia ſciunt antequã fiant; ſed nec omnes, nec

nec omnia perfectè angelos scire dixit, & ideo eos in scientia proficere non remouit. Greg. in lib. dialogorum ait, Quid est, quod ibi nesciant, vbi scientem omnia sciunt? Vbi videtur dicere, quod omnia sciant angeli, & nihil sit quod nesciant. Sed accipiendum est hoc de his, quorum cognitio beatum facit cognitorem: vt sunt ea quæ ad mysterium Trinitatis & vnitatis pertinent.

Greg. lib. 4. dialo. c. 33. Et li. 2. c. 3. in ca. 1. Iob.

POST CONSIDERATIONEM DE ANGELIS HABITAM AGITVR DE ALIArum rerum creatione, & præcipuè de operum sex dierum distinctione.

Distinct. XII. A

HAec de angelicę naturę cōditione dicta sufficiāt. Nunc superest de aliarū quoque rerū creatione, ac præcipuè de operum sex dierum distinctione, nonnulla in medium proferre. Cùm Deus in sapientia sua angelicos condidit spiritus, alia etiā creauit, sicut ostendit supradicta scriptura Gen. quæ dicit. In principio Deū creasse cœlum, id est angelos, & terram, scilicet, materiam quatuor elemētorū adhuc confusam & informem, quæ à Grecis dicta est chaos, & hęc fuit ante omnem diem. Deinde elemeta distinxit Deus, & species proprias atque distinctas singulis rebus secundum genus suum dedit: quæ nō simul, vt quibusdam sanctorum patrum placuit, sed per interualla temporum ac sex volumina dierum, vt aliis visum est, formauit.

Aug. cap. 5. li. 1. de Gen. contra Manichæos in fine.

Quòd sancti tractatores videntur super hoc quasi aduersa tradidisse, aliis dicentibus omnia simul facta in materia & forma, aliis per interualla temporum. B

Quidam nanque sanctorum patrum, qui verba Dei atque arcana excellenter scrutati sunt, super hoc quasi aduersa scripsisse videntur. Alii quidem tradiderunt omnia simul in materia & forma fuisse creata: quod Aug. sensisse videtur. Alii verò hoc magis probauerūt ac asseruerunt, ut prima materia rudis atq; informis, quatuor elementorum commixtionem atq; confusionem tenens,

Super Gene. ad literā li. 1. cap. 15. in principio.

tenens, creata sit: Postmodũ verò per interualla sex dierum ex illa materia rerum corporalium genera sint formata secundum species proprias. Quam sententiam Grego. Hieron. & Beda, aliique plures commendant ac præferunt, Quæ etiã scripturæ Genes. vnde prima huius rei ad nos manauit cognitio, magis congruere videtur.

Hierony. ad principiũ, in quæst. in Genesim. 10. 3. Greg. li. 32. ca. 10 ad illud Iob c. 40 Ecce Behemoth.

Quomodo per interualla temporis res corporales conditæ sunt. C

Secundum hanc itaque traditionem ordinem atque modum creationis formationisq; rerum inspiciamus. Sicut suprà memoratum est, In principio creauit Deus cœlum, id est, angelicam naturam, sed adhuc informem vt quibusdam placet, Et terram, id est, illam confusam materiam quatuor elementorum, quã nomine terræ, vt Augu. ait contra Manichæos, ideo appellauit Moyses, quia terra inter omnia elementa minus est speciosa, & illa inanis erat, & in composita, propter omniũ elementorum commixtionem: eandem etiã vocat abyssum dicens, Et tenebræ erant super faciem abyssi &c. quia confusa erat & cõmixta, specie distincta carens. Eadem etiã materia informis dicta est aqua, super quam ferebatur spiritus domini, sicut superfertur fabricandis rebus uoluntas artificis: qa subiacebat bonæ volũtati creatoris, quod formandum perficiendũq; inchoauerat: qui sicut dominus & cõditor, præerat fluitanti & cõfusæ materiæ, vt distingueret per species varias quando vellet, & sicut vellet. Hæc ergo ideo dicta est aqua, quia omnia quæ in terra nascuntur siue animalia siue arbores vel herbæ & similia, ab humore incipiunt formari atq; nutriri, His omnibus vocabulis vocata est illa informis materia: vt res ignota notis vocabulis insinuaretur imperioribus, & non vno tantùm: nã si vno tantum significaretur vocabulo, hoc esse putaretur quod consueuerant homines in illo vocabulo intelligere. Sub his ergo nominibus significata est materia illa confusa & informis, quæ nulla specie cerni ac tractari poterat, id est, nominibus visibilium rerũ quæ inde futuræ erant propter infirmitatem paruulorum, qui minus idonei sunt inuisibilia comprehendere:

Beda in glossa ordinaria ad c. 1. Gen. Lib. de Gen. cõtra Manichæos. 1. ad mediũ ca. 7. in tom. 1. Ibidem paulo inferius. Li. & ca eisdẽ inferius. Ibidem paulò inferius. Ca. 5. in fine eiusdẽ lib 1. de Gen. contra Manichæos.

hendere: & tunc erant tenebrę, id eſt, lucis abſentia, Non enim tenebræ aliquid ſunt, ſed ipſa lucis abſentia: ſicut ſilentium non aliqua res eſt, ſed vbi ſonus non eſt, ſilentium dicitur, Et nuditas non aliqua res eſt, ſed in corpore, vbi tegumentum non eſt, nuditas dicitur: ſicut & inanitas non eſt aliquid, ſed inanis dicitur locus eſſe, vbi non eſt corpus, & inanitas abſentia corporis. *Ca.4.in principio eiuſdē lib.1.*

Quo ſenſu tenebræ dicantur non eſſe aliquid, & quo dicantur eſſe aliquid. D

Attende, quia hic Auguſtinus tenebras dicit non eſſe aliquid, cum alibi tenebrę inter creaturas ponantur quę benedicunt dominum: vnde dicitur, Benedicite lux & tenebrę domino. Ideoq; ſciendum eſt, tenebras diuerſis modis accipi, ſcilicet, vel pro lucis abſentia, qualiter ſuprà accepit Aug. iuxta quam acceptionem non ſunt aliquid: vel pro aere obſcurato, ſiue aeris obſcura qualitate, & ſecundum hoc aliqua res creata ſunt. Ideo ergo dicit tenebras tunc fuiſſe ſuper faciem abyſſi, quia nondum erat lux: quę ſi eſſet, & ſupereſſet & ſuperfunderetur: ſed nondum lucis gratia opus ſuum Deus venuſtauerat, quæ poſteà in primo die formata eſt. *Dan.3.f*

Duo hic conſideranda ſunt: quare illa materia confuſa ſit dicta informis, & vbi adeſſe prodiit, quantumq; in altitudine aſcenderit. E

De qua re priuſquàm tractemus, duo nobis diſcutiēda occurrunt: Primùm, quare illa materia confuſa, informis dicatur: an quia omni forma caruerit, an ꝓpter aliud. Secundò, vbi adeſſe prodierit, & quantū in altum aſcenderit. Ad illud ergo, quod primo poſitum eſt, breuiter reſpondentes, dicimus illam primam materiam non ideo dictam fore informem, quòd nullam omnino formam habuerit: quia non aliquid corporeum tale exiſtere poteſt, quod nullam habeat formam: ſed ideo non abſurdè informem appellari poſſe dicimus, quia in confuſione & permixtione quadam ſubſiſtens, nōdum pulchram apertamque, & diſtinctam receperat formam, qualem modò cernimus. Facta eſt ergo illa materia in forma confuſionis ante formam diſpoſitionis. In forma

confusionis prius omnia corporalia materialiter simul & semel sunt creata: Postmodū in forma dispositionis sex diebus ordinata. Ecce absolutum est, quod primo in discussione propositum fuit, scilicet, quare illa materia dicatur informis.

Hic ad id quod secundò quærebatur, respondet. F

Nunc superest quod secundò proponebatur explicare, vbi scilicet, illa materia substiterit, & quantum in altitudine porrigebatur. Ad quod nihil temerè asserentes dicimus, quòd illa prima rerum omnium moles quando creata est, ibidem adesse videtur prodiisse, vbi nunc formata subsistit. Eratque terreum hoc elementum in vno loco, eodemq; medio, subsistens cæteris tribus in vna confusione permixtis: eisdemque circunquaque in modo cuiusdam nebulæ oppressis ita obuolutum erat, vt apparere non posset quod fuit. Illa verò tria in vna permixtione confusa circunquaque suspensa, eousque in altum porrigebantur, quousque nunc summitas corporeæ naturæ pertingit. Et sicut quibusdam videtur, vltra locum firmamenti extendebatur illa moles, quæ in inferiori parte spissior atque grossior erat: in superiori verò rarior ac lenior atque subtilior existebat, de qua rariori substantia putant quidā fuisse aquas quæ super firmamentum esse dicūtur. Talis fuit mundi facies in principio, priusquam reciperet formam vel dispositionem.

* Oppressis.

Ostenso qualis fuit mundi facies in ipso primordio, incipit prosequi operum sex dierum distinctionem. G

Nunc superest vt dispositionem illam qualiter perfecta sit, ordine prosequamur. Sex diebus, sicut docet scriptura Genesis, distinxit Deus & in formas redegit proprias, cuncta quæ simul materialiter fecerat. Perfecitque opus suum die sexto: & sic deinde die septimo requieuit ab omni opere suo, id est, cessauit nouam creaturam facere. Sex enim diebus sex rerum genera distinxit, nihilque posteà fecit, quod in aliquo illorum non contineatur: operatus est tamen posteà, sicut veritas in euangelio ait, Pater meus operatus est vsque nunc, & ego operor illud.

Gen. 2. a

De quatuor modis diuinæ operationis. H

Quatuor enim modis, vt ait Alcuinus super Genesim operatur Deus. Primò in verbo, omnia disponendo: Secundò, in materia informi quatuor elementorum de nihilo eam creando. Vnde, Qui viuit in æternum creauit omnia simul. Omnia, scilicet, elementa: vel omnia corpora materialiter simul creauit. Tertiò, per opera sex dierum varias distinxit creaturas. Quartò, ex primordialibus seminibus non incognitę oriuntur naturę, sed notæ sæpius reformantur, ne pereant. *Alcuinus siue Albinus in quæst. ad caput. 1. Genes.*

QVAE FVERIT PRIMA DISTINCTIONIS OPERATIO.

Distinct. XIII. A.

PRima autem distinctionis operatio fuit formatio lucis, sicut ostendit scriptura Gen. quę commemorata rerum informitate, earum dispositionem à luce inchoauit, subdens: Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux: & diuisit lucem à tenebris: appellauitq; lucem diem, & tenebras noctem. Et factum est vespere & mane dies vnus. Congrue mundi ornatus à luce cœpit: vnde cætera, quæ creanda erant, viderentur.

Qualis fuerit lux illa, corporalis an spiritualis. B

Si quæritur, qualis illa lux fuerit, corporalis scilicet, an spiritualis? Id respondemus, quod à sanctis legimus traditum. Dicit enim Aug. quia lux illa corporalis vel spiritualis intelligi potest. Si spiritualis accipitur, Angelica natura intelligitur, quæ prius informis fuit, sed post ea formata est, cũ ad creatorem cõuersa ei charitate adhęsit: cuius informitatis creatio superius significata est, vbi dictũ est, In principio creauit Deus cęlũ & terram. Hic verò eiusdẽ formatio ostenditur, cùm ait, Fiat lux, & facta est lux. Hæc ergo angelica natura, quæ prius tenebræ, & posteà lux fuit, quia priùs habuit informitatẽ & imperfectionẽ, deinde formationis perfectionẽ: & ita diuisit Deus lucẽ à tenebris. Nam vt ait Aug. super Gen. Huius creaturæ informitas & imperfectio fuit antequã *Aug. lib. 1. de Gen. ad literam c. 3. in principio Tom. 3.* *Au. li. 1. c. 5 ad prĩcipiũ.*

Au.li.1.c.3 ad pricipiū. formaretur in amore cōditoris, Formata uerò est, quando conuersa, est ad incommutabile lumen uerbi, Si verò corporalis fuit lux illa, quod utique probabile est, corpus lucidū fuisse intelligitur, velut lucida nubes: q̄ non de nihilo, sed de præiacenti materia formaliter factū est ut lux esset, & uim lucendi haberet: cum qua dies prima exorta est, quia ante lucem nec dies fuit: nec lux, licet tempus fuerit.

Quòd lux illa facta est, vbi Sol apparet: quæ in aquis lucere poterat. C

Si autem quæritur, Vbi est facta lux illa, cum abyssus omnem terræ altitudinem tegeret? Dici potest in illis partibus facta, quas nunc illustrat Solis diurna lux. Nec mirum lucerem in aquis posse lucere, cum etiam nautarum operatione sæpius illustrentur: qui in profundum mersi, misso ex ore oleo aquas sibi illustrant: quę multò rariores fuerunt in principio quàm modo sunt: quia nondum congregatæ fuerant in uno loco. Facta est ergo lux illa, quæ uicem & locum Solis tenebat: quæ motu suo circumagitata, noctem diemq; discernebat. Ibi ergo primum lucem apparuisse verissimile est, ubi Sol quotidiano cursu circumuectus apparet, ut eodem tramite lux circūcurrens, ac primo ad occasum descendens vesperam faceret. deinde reuocata ad ortum, aurorам, id est, manè illustraret: & ita diuisit Deus lucem & tenebras, & appellauit lucem diem, & tenebras noctem.

Quòd dies diuersis modis accipitur. D

Aug. super Gen.1.c.10. Hic notandum est, quòd dies diuersis modis accipitur in scriptura. Dicitur enim dies lux illa, quæ illo triduo tenebras illuminabat: & dicitur dies illuminatio ipsa aeris. Dicitur etiam dies spatium uigintiquatuor horarum: qualiter accipitur cùm dicitur. Factum est uesperè & manè dies unus. Quod ita distinguendum est, factum est uerspere priùs, & posteà manè: & ita fuit dies vnus expletus uigintiquatuor horarum. Dies, scilicet, naturalis, qui habuit uesperam sed non manè. Manè enim dicitur finis præcedentius & initium sequētis diei, quod est aurora: quę nec plenam lucē, nec omnino te-

nebras

nebras habet. Manè ergo primus dies non habuit: quia nec dies præcesserat qui sequentis diei initio terminaretur: & eo præcipuè, quia luce apparente, mox super terram plenus atque præclarus dies extitit: qui non ab aurora, sed à plena luce inchoauit: & manè sequentis diei consummatus est. Vnde Beda super Gen. Decebat, ut dies à luce inciperet, & in manè sequentis diei tenderet: ut opera Dei à luce inchoasse, & in lucem completa esse significarentur. Reliqui autem dies manè habuerunt, & vesperam: quorum quisque à suo manè incipiens, vsque ad alterius diei manè tenebatur.

Beda refertur i gloſsa ordinaria ad illud Factū est vespere & manè Gen. 1.

De naturali ordine computationis dierum, & illo qui pro mysterio introductus est. E

Hic est naturalis ordo distinctionis dierum, ut distinguantur atq; computentur dies à manè usq; ad manè. Posteà uerò in mysterio factū est ut dies computentur à uespera in vesperā: & adiungatur dies præcedenti nocti in computatione: cum iuxta naturalem ordine præcedens dies sequenti nocti adiungi debeat: quia homo à luce per peccatum corruit in tenebras ignorantiæ & peccatorum: deinde per Christum à tenebris ad lucem rediit. Vnde Apostolus, Eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Primus itaque dies non ab aurora, sed à plena luce incipiens, & post uesperam paulatim occidente luce excipiens manè sequentis diei, expletus est. Vnde Beda, Occidente luce & paulatim post spatium diuinæ longitudinis inferiores patris subeunte, factum est uespere: sicut nunc usitato cursu Solis fieri solet. Factum est autem manè eadem super terram redeunte, & alium diē inchoante: & dies expletus est unus vigintiquatuor horarū. Fuitq; nox illo triduo omnino tenebrosa, quæ post creata sidera aliqua luce claruit.

Ephes. 5. a.

Beda glos. ordinaria ad illud idem Gen. 1. Factū est vespere & manè dies vnus.

Cur Sol factus est, si lux illa sufficiebat? F

Solet autem quæri, quare factus est Sol, si lux illa ad faciendum diem sufficiebat? Ad quod dici potest, quoniā lux illa fortè superiores partes illustrabat, & ad illuminationem inferiorū Solē fieri oportebat. Vel potiùs ideo, quia facto Sole diei fulgor auctus est, Amplio-

tri enim multò luce radiauit dies posteà, quàm ántè. Si autem quęritur, quid de luce illa factum sit, cum modo non appareat? Potest dici, aut de ea corpus solis formatum, aut in ea parte cœli esse, in qua sol est: non quod ipsa sit sol, sed sic ei vnita, vt discerni non valeat.

Quomodo accipiendum sit illud, Dixit Deus an sono vocis id Deus dixerit, an alitèr. G

Prætereà inuestigandum est, quomodo accipiendum sit quod aït. Dixit Deus, vtrum temporaliter, vel sono vocis illud dixerit, an alio modo? Aug. super Gen. tradit, nec temporaliter, nec sono vocis Deum locutum fuisse, quia si temporaliter, & mutabiliter. Etsi corporaliter dicatur sonuisse vox Dei, nec lingua erat qua loqueretur, nec erat quem oporteret audire & intelligere. Bene ergo vox Dei ad naturam verbi; per quod omnia facta sunt, refertur. Dixit ergo Deus fiat &c. non temporaliter: non sono uocis, sed in verbo sibi coæterno, id est, verbum genuit in temporaliter in quo erat: & dispofuit ab æterno, vt fieret in tempore: & in eo factum est.

Lib. 1. ca. 2. in principio Tomo 3.

ca. 4. sprincipio eiusdē li. 1. de Gen. ad literam.

Quomodo accipiendum sit, quod dicitur pater operari in filio, vel per filium, vel in spiritu sancto. H

Hic quæri solet, quomodo accipiendum sit, quod dicitur pater operari in filio, vel per filium, vel in spiritu sancto. Hæc enim scriptura frequenter nobis proponit: vt, Oīa in sapientia fecisti domine, id est, in filio &c. In principio, id est, in filio, creauit Deus cœlum & terrā. Et illud, Per quem fecit & secula. Super illum quoque psalmi locum, Verbo domini cœli firmati sunt, &c. dicit Augustinus, quod pater operatur per verbum suum & Spiritum sanctum. Quomodo ergo hoc accipiendum est? Putauerunt quidam hæretici, quod pater velut author & artifex, filio & Spiritu sancto in rerum operatione quasi instrumento vteretur: ex predictis verbis errandi occasionē sumētes, quod velut blasphemum atq; sanæ doctrinæ aduersum abiicit pia fides. Non est itaq; intelligendum, ideo scripturam frequēter cōmemorare patrem operari in filio, vel per filium, tanquam filius non posset facere, si ei non porrexisse pater dexteram,

Aug. tōcione 2. ad versum 6. psal. 32. Tomo. 8.

vel tanquam aliquod instrumentum fuerit patris operantis: sed potius illis patrē verbis intelligi voluit cum filio & spiritu sancto operari, & sine eis nihil facere.

Contra hanc expositionem surgit hæreticus. I

Sed dicit hæreticus, hac ratione hoc posset dixisse, filium operari per patrem, vel in patre, & Spiritum sanctum cū vtroq; vel per vtrunq;, quia filius cum patre & Spiritus sanctus cū vtroq; operatur. Cui breuiter respondetur, Ideo illud dictum esse, & non istud, ut in patre monstraretur authoritas. Non enim pater à filio, sed filius à patre operatur, & Spiritus sanctus ab vtroq; Ideoq; etiam filius per spiritum sanctum legitur operari, quia cum spiritu sancto operatur, hoc ipsum à filio habenti vt operetur.

Alia prædictorum expositio. C

Potest & aliter illud accidi, vt dicatur pater in filio vel per filium operari, quia cum genuit omnium opificem: sicut dicitur pater per eum iudicare, quia genuit iudicem: ita & per Spiritum sanctum dicitur operari siue pater, siue filius, quia ab vtroque procedit spiritus sanctus factor omnium. Vnde Ioan. Chrys. in expositione epistolæ ad Heb. sic ait, Non vt hæreticus inaniter suspicatur, tanquā aliquod instrumentum patris extitit filius: neque per eum pater dicitur fecisse, tanquam ipse facere non posset: sed sicut dicitur pater iudicare per filium, quia iudicem genuit, sic etiam dicitur operari per filium, quia eum constat opificem genuisse. Si enim causa eius pater est, secundum quod pater est, multò amplius eorum causa est, quæ per filium facta sunt. Hæc de opere primæ diei dicta sunt.

Chrys. to. 4. hom. 2. ad I. cap. ad Heb. ad illud: Per quē fecit et secula.

DE OPERE SECVNDAE DIEI, QVA factum est firmamentum. Distinct. XIIII.

DIxit quoque Deus: fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Diuisitq; aquas, quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Sciendum

Beda & Glossa ordinaria ad id Gen. 1. Fiat firmamētū.

est qđ illius cœli describit hic creatio, sicut ait Beda sup Gen. in quo fixa sunt sidera: cui suppositæ sunt aquæ in aere & in terra, & superpositæ aliȩ, de quibus dr̄, Qui tegis aquis superiora eius, in medio ergo firmamētū est. i. sidereum cȩlum, q; de aquis factū esse credi pōt. Crystallinus. n. lapis cui magna est firmitas & perspicuitas, de aquis factus est. Si quem verò mouet, qūo aquæ naturȩ fluidæ & in ima labiles, super cœlum possint consistere: de Deo scriptum esse meminerit, Qui ligat aquas in nubibus suis. Qui enim infrà cȩlum ligat aquas ad tempus vaporibus nubium retentas, pōt etiam super cœli sphæram non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate aquas suspendere ne labantur. Quales autem & ad quid conditæ sint, ipse nouit qui condidit. Ecce ostensum est his verbis, quod cȩlum factum sit, scilicet, illud in quo sunt fixa sidera, id est, quod excedit aerem: & de qua materia, scilicet, de aquis, & quales sint aquæ, quæ super illud cœlum sunt, scilicet, vt glacies à soliditate.

Alij putant cœlum illud esse igneæ naturæ, quibus consentit Augustinus. B

Quidam vero cȩlum, quod excedit aeris spatia, igneȩ naturæ dicunt, asserentes super aerem purum ignem esse, qui dicitur esse cœlum: de quo igne sidera & luminaria facta esse coniectant: quibus Augustinus consentire videtur. Vtrùm vero nomine firmamenti cœlum, quod excedit aerem, an ipse aer hic intelligatur, idem August. quærit, nec soluit. Magis tamen approbare videtur, cœlum illud hic accipi, quod spatia aeris excedit. Aquas autem quæ super illud cȩlum sunt, dicit vaporaliter trahi, & leuissimis suspendi guttis. Sicut aer iste nubilosus exhalatione terræ aquas vaporaliter trahit, & per subtiles minutias suspendit, & post corpulentius cō globatas, pluuialiter refundit. Si ergo potest aqua, sicut videmus, ad tantas minutias peruenire, vt feratur vaporaliter super aerem aquis naturaliter leuiorem: cur non credamus etiam super illud leuius cœlum minutioribus guttis & leuioribus emanare vaporibus: sed quoquo modo ibi sint, ibi esse non dubitamus.

Augu. super Gen. ad literā. lib. 2. ad mediū ca. 3. Ibidem c. 4. & 5.

Qua

Quæ sit figura firmamenti. C

Quæri etiam solet, cuius figuræ sit cœlum? Sed Spiritus sanctus, quanuis auctores nostri sciuerint: per eos dicere noluit, nisi quod prosit saluti. Queritur etiam, si stet, an moueatur cœlum? Si mouetur inquiunt, quomodo est firmamentum? Si stat, quomodo in ea fixa sidera circumeunt? Sed firmamentū dici potest, non propter stationem, sed propter firmitatem vel terminum aquarum intransgressibilem. Si autem stat, nihil impedit moueri & circumire sidera.

Aug. li. 2. & Gen. ad literam. cap. 9.

Quare tacuit scriptura de opere secundæ diei, quod in alijs dixit? D

Post hoc quæri solet, quare hic non est dictum, sicut in aliorum dierum operibus, Vidit Deus quod esset bonum? Sacramentum aliquod hic commendatur. Ideo.n. fortassis non est dictum, quod tñ sicut in aliis factū est: quia binarius principiū alteritatis est, & signū diuisionis.

Aug. lib. 2. de Gen. ad literā c. 9. non longè à principio & glossa ordinaria ad hoc et factū est vespere & manè dies 2. Ge. 1.

De opere tertiæ diei, quando aquæ congregatæ sunt in vnum locum. E

Sequitur, Dixit Deus, Congregentur aquæ in locum vnum, & appareat arida, Tertiæ diei opus est congregatio aquarum in vnum locum. Congregatæ sunt enim omnes aquæ cœlo inferiores in vnam matricem: vt lux quę preterito biduo aquas clara luce lustrauerat, in puro aere clarior fulgeat, & appareat terra quæ cooperta latebat, & quæ aquis limosa erat fieret arida & germinibus apta. Eodem.n. die protulit terra herbam virentem, lignumq; faciens fructum. Si autem quæratur, vbi congregatæ sunt aquæ, quæ totum texerant spatium vsque ad cœlum? Potuit fieri vt terra subsidens concauas partes præberet, vbi fluctuantes aquas reciperet. Potest etiā credi primarias aquas rariores fuisse, sic vt nebula tegeret terras, sed congregatione esse spissatas: & ideo facilè in vnum posse redigi locum. Cumque multa constet esse maria & flumina, in vnum tamen locum dicit aquas congregatas propter continuationem vel congregationē omnium aquarū, quæ in terris sunt, quia cuncta flumina & maria magno mari iunguntur.

Hieron. in quæst. super Gene. & refert glossa ordinaria de opere 2. diei.

Glossa ordinaria ad illud Gen. 1. Congregentur aquæ.

Glossa ordinaria ad illud & vocauit Deus aridam, terrā, Gen. 1.

Ideoq;

Ideoq; cum dixerit aquas congregatas in vnum locum, deinde dicit pluraliter, congregationes aquarum: propter multifidos sinus earum, quibus omnibus ex magno mari principium est.

De opere quartæ diei, quando facta sunt luminaria. F

Sequitur, Dixit Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem ac noctem, In præcedenti triduo dispoſita eſt vniuerſitatis huius mundi machina, & partibus ſuis diſtributa. Formata enim luce prima die quæ vniuerſa illuſtraret, duo ſequētes dies attributi ſunt ſupremæ & infimæ parti mundi, firmamento ſcilicet, aëri, terræ, & aquæ. Nam ſecunda die firmamentum deſuper expanſum eſt. Tertia verò aquarū molibus intra receptacula ſua collectis, terra eſt reuelata atque aer ſerenatus. Quatuor ergo mundi elementa illis diebus ſuis locis diſtincta ſunt & ordinata. Tribus autem ſequentibus diebus ornata ſunt illa quatuor elementa. Quarta enim die ornatum eſt firmamentum ſole & luna & ſtellis. Quinta, aer in volatilibus, & aquæ in piſcibus ornamenta acceperunt. Sexta, accepit terra iumenta & reptilia & beſtias: poſtq; omnia factus eſt homo de terra, & in terra: non tamen ad terram, nec propter terram, ſed ad cœlum propter cœlum.

Quarè alia de ornatu cœli agitur, ſicut priùs factum eſt. G

Aug lib. 2. de Gen. ad litterā c. 13. in fine. Quia ergo cœlum cæteris elementis ſpeciem præſtat, priuſq; aliis factum eſt, ideo antè alia ornatur in quarto die, quo fiunt ſidera: quæ ideo facta ſunt, vt per ea illuſtretur inferior pars, ne eſſe habitantibus tenebroſa. Infirmitatiſq; hominum prouiſum eſt, vt circumeunte ſole poterentur homines diei noctiſq; viciſſitudine, propter dormiendi vigilandiq; neceſſitatem: & ideo etiam ne nox indecora remaneret, ſed luna ac ſideribus conſolarentur homines, quibus in nocte operandi neceſſitas incumberet: & quia quædam animalia ſunt, quæ lucem ferre non poſſunt. Quod au- *Ibidem paulo inferius.* tem ſubditur, Et ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos: quo modo accipiendum ſit, quæri ſolet. Ita enim dictum videtur, quaſi quarto die cœpiſ-

sent tempora, cum priùs triduum sine tempore non fuerit. Ideoque tempora, quæ fiunt per sidera, non spatia morarum, sed vicissitudinem aereæ qualitatis debemus accipere: quia talia motibus siderum fiunt, sicut dies & anni quos vsitatè nouimus. Sunt enim in signa serenitatis & tempestatis: & in tempora, quia per ea distinguimus quatuor tempora anni, scilicet, ver, æstatem, autumnum, hyemem, Vel sunt in signa & tempora, id est, distinctionem horarum: quia priusquam fierent, ordo temporũ nullis notabatur indiciis, vel meridiana hora, vel quęlibet hora, Hæc quarta die facta sunt.

De eodẽ Augu lib. 1. de Gen. 1. contra Manichæos ca. 4. in tomo. 1.

DE OPERE QVINTAE DIEI, QVANDO creauit Deus ex aquis volatilia & natatilia.

Distinct. XV. A

DIxit etiam Deus, Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram, &c. Opus quintæ diei est formatio piscium, & auium, quibus duo elementa ornantur: & de eadem materia, id est, de aquis, pisces & aues creauit: volatilia leuans in aera, & natatilia remittens gurgiti.

De ꝓductione rerũ mixtarũ sententiarum fidelium.

De opere sextæ diei quando creata sunt animalia & reptilia terræ.

Sequitur, Dixit Deus, Producat terra animam viuentem, iumenta & reptibilia, & bestias terræ secundum species suas, &c. Sextæ diei opus describitur, cum terra suis animalibus ornari dicitur.

Vtrùm post peccatum venenosa animalia noxia facta fuerint, an propter peccatum nocere cœperint, prius facta innoxia. C

Quæri solet de venenosis & perniciosis animantibus, Vtrùm post peccatum hominis ad vindictam creata sint, aut priùs creata innoxia peccatoribus nocere cœperint? Sane dici potest, quòd creata nihil homini nocuissent si non peccasset: puniendorum namq; vitiorum & terrendorum, vel probandæ vel perficiendæ virtutis causa nocere cœperunt. Fuerunt ergo creata innoxia, sed propter peccatum facta sunt noxia.

Aug lib. de Gen. ad literã. 3 ca. 15. in principio.

Vtrùm

Vtrùm minuta animalia tunc creata fuerint. D

De quibusdam etiam minutis animantibus quæstio est, Vtrùm in primis conditionibus creata sint, an ex rebus corruptis posteà orta sint? Pleraq; enim de humidorum corporum vitiis, vel exhalationibus terræ, siue cadaueribus gignuntur: quædam etiam de corruptione lignorum & herbarũ & fructuum: & Deus auctor omnium est. Potest autem dici, quòd ea quæ de corporibus animalium, maximè mortuorum, nascuntur, cum animalibus creata non fuerint, nisi potentialiter & materialiter. Ea verò, quæ ex terra, vel ex aquis nascuntur, vel ex eis, quæ terra germinante orta sunt, tunc creata fuisse non incongruè dici potest.

Aug. lib. 3. de Gen. ad literã in principio ca. 14.

Quare post omnia factus est homo? E

Omnibus autem creatis atque dispositis nouissimè factus est homo, tanquam dominus & possessor, qui & omnibus preferendus erat. vnde sequitur, Vidit Deus quòd esset bonũ, & ait, Faciamus hominem ad imaginem, &c. Sed antequam de hominis creatione tractemus, quod suprà breuiter tetigimus, plenius versantes clarius faciamus. In hac enim rerum distinctione catholici tractatores dissentire, vt suprà diximus, inueniũtur: aliis dicentibus, res creatas atque distinctas secundum species per interualla sex dierum: quorũ sententię quia litera Genes. magis inseruire videtur, atque catholica ecclesia magis approbat, ideo hactenus studiosè docuimus, quomodo ex illa conmuni materia prius informiter facta, postea corporalium rerũ genera per sex dierũ volumina distinctim sint formata. Aliis autem videtur, quod non per interualla temporum facta sint, sed simul ita formata, adesse prodierunt. Quòd Aug. super Genes. pluribus modis nititur ostendere, dicens elementa quatuor ita formata sicut modo apparent, ab initio extitisse, & cœlum sideribus ornatum fuisse. Quædam verò non formaliter, sed materialiter tunc facta fuisse, quæ post per temporis accessum formaliter distincta sunt: vt herbæ, arbores, & fortè animalia. Omnia ergo in ipso temporis initio facta esse dicunt: sed quædam formaliter,

Genes. 1. e

** libro. 4. Aug. c. 34. ad principiũ de genesi ad literam.*

formaliter, & secundū species quas habere cernimus, vt maiores mundi partes: quædā verò materialiter tantū. Sed vt dicunt, Moyses loquens rudi & carnali populo, locutionis modū temperauit, de Deo loquens à simili hominis, qui per moras temporū opera sua perficit, cū ipse simul sua opera fecerit. Vnde Aug. Ideo, inquit, Moyses diuisim refert Deum illa opera fecisse, quia non potuit simul ab homine dici, quòd à Deo simul potuit fieri. Item potuit diuidere scriptura loquendi temporibus, quod Deus operandi temporibus non diuisit. Illi qui his auctoritatibus & aliis huiusmodi inhærentes, dicunt quatuor elementa atque cœli luminaria ita formata simul esse, & habuisse illos sex dies quos scriptura commemorat, sex rerum genera, id est, distinctiones appellant quæ simul factæ sunt: partim formaliter, partim causaliter.

Aug. lib. 1. ca. 10. de genesi ad literā & glos. ordi. ad illud, & diuisit Deus lucem, Gen. 1.

Aug. lib. 1. de gen. ad literā cap. 15. ad pricipiū.

Quomodo intelligendum sit Deum requieuisse ab omni opere suo. F

Iam de septimæ diei requie aliquid nos eloqui oportet. Scriptum est, quia cōpleuit Deus die septimo opus suum, & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat. Requieuisse dicitur deus die septimo, nō quasi operando lassus, sed ab vniuerso opere requieuit, quia nouā creaturam facere cessauit. Requiescere enim cessare dicitur. vnde in Apoc. dicit, Non habebant requiem dicentia, Sanctus sanctus sanctus, id est, dicere nō cessabant. Requieuisse ergo Deus dicitur, quia cessauit à faciendis generibus creaturę: quia vltrà noua non cōdidit. Vsq; nūc tamen, vt veritas in euāgelio ait, operatur pater cū filio, scilicet, administrationē eorundem generū quæ tūc instituta sunt. Creatoris enim virtus causa subsistendi est omni creaturæ. Quod ergo dicitur. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor, illud vniuersæ creaturæ continuam administrationem ostendit. Die ergo septimo requieuit, vt nouam creaturam vlterius non faceret, cuius materia vel similitudo non præcesserit: sed vsque nunc operatur, vt quòd condidit, cōtinere & gubernare non cesset.

Glossa ordi. ad principiū cap. 2.

Genes. 2. a

Apoc. 4. c

Aug. lib. de Genesi ad literā. 4. c. 12. in principio.

Ibidem inferius paululum.

Ioan. 5. e

Libro & ca. eisdē in fine.

Qualiter

Qualiter accipiendum sit quòd dicitur Deus complesse opus septimo die, cum tunc requieuit ab omni opere suo. G

Sed quæritur, quomodo septimo die dicatur, Deus complesse opus suum, cū ab omni opere illo die requieuerit, nec aliquod genus nouum rerū fecerit? Alia translatio habet, consummauit deus die sexto opera sua: quę nihil quæstionis affert, quia manifesta sunt, quæ in eo facta sunt, & omniū cōsummatio eo die perfecta est: sicut scriptura ostēdit cū ait, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erāt valde bona. Omnia quidē naturaliter bona erāt, nihilq; in sui natura uitii habētia: & sunt bona quæ condidit Deus etiā singula. Simul uerò vniuersa valde bona, quia ex omnibus consistit uniuersitatis admirabilis pulchritudo: in qua etiā illud quod malū dicitur, bene ordinatum, & loco suo positum, eminentius cōmendat bona, ut magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis. Sexto ergo die facta est operū consummatio. Ideo pręmissa oritur quæstio, quomodo dicatur Deus die septimo opus suum cōplesse, quod hebraica veritas habet: in quo tamen nihil nouū creasse dicitur, nisi fortè dicatur die septimo compleuisse opus suum, quia ipsum benedixit & sanctificauit: sicut subiicit scriptura, Benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. Opus enim est benedictio & sanctificatio: sicut Salomō aliquid operis fecit, cùm templum dedicauit.

Gene. 1. *Aug. in enchir. ca. 10. Tomo 3.* *Ibidē c. 11.* *Hieron. libr. quæst. in genesim ad illud gen. 1. et consummauit deus &c. 3.* *Gene. 2. a* *3. Regū. 8. c*

Quæ sit benedictio, & sanctificatio septimæ diei. H

Illum autem diem sanctificasse & benedixisse dicitur, quia mystica præ cæteris benedictione & sanctificatione eum donauit. Vnde in lege dicitur, Memento sanctificare diem sabbati. Et inde est, quòd numerando dies usque ad septimum procedimus, & dicimus septem esse dies, quorum repetitione omne tēpus agitatur, non quin alius sit ab illis die octauus & nonus, & sic de cæteris: sed quia in sex diebus rerum genera distincta sunt: & in septimò, licet non fuerit nouum genus rerum institutum, fuit tamen in eo, quasi quidā nouus status sanctificationis operum, & requietionis opificis. Potest

Exod. 20. b

etiam

etiam sic exponi illud, Compleuit Deus die septimo opus suum, id est, completum & consummatum vidit.

DE HOMINIS CREATIONE: VBI considerandum est, quare creatus homo, & qualiter sit institutus: quæ duo suprà tractata sunt, & qualis factus & qualiter lapsus. postremò quomodo sit reparatus: quæ discutienda sunt.

Distinct. XVI. A

HIs excussis quæ suprà de hominis creatione præmisimus, effectui mācipare atq; ordine explanare nunc suscipimus, vbi hęc cōsiderāda videntur, scilicet, quare creatus sit homo, & qualiter institutus & qualis & quomodo factus: deinde, qualiter sit lapsus: postremo, qualiter & per quę sit reparatus. Horū autē primo & secundo posita, id est, causam creationis humanę, & modum institutionis, superius pro modulo nostræ facultatis tractauimus. Ideoq; superest, ut qualis vel quomodo factus sit discutiamus. In Gen. legitur, Faciamus hominē ad & imaginem, & similitudinem nostrā, &c. In eo q̄ dicit faciamus, vna operatio trium personarum ostenditur: in hoc verò quòd dicit ad imaginem, & similitudinem nostrā, & una & ęqualis substātia trium personarum monstratur. Ex persona enim patris hoc dicitur ad filium & spiritum sanctum, non, ut quidam putant, angelis: quia Dei & angelorum non est eadem imago vel similitudo.

Glo. ordi. ad illud genes. pri. faciamus hominē Genes. 1. c. Beda.

Quod imago & similitudo hic à diuersis accipitur variè: quibusdam increata & ab aliis creata, & increata, vel essentia trinitatis, vel filius, vel filius, & spiritus sanctus. B

Imago autem similitudo in hoc loco uel increata intelligitur, id est, trinitatis essentia, ad quam factus est homo. uel creata, in qua factus est homo, & ipsa homini concreata. Increatam imaginem, quæ Deus est, intellexisse videtur Beda cum dicit, non esse unam imaginem Dei

Beda super Genesim.

Et glossa ordinaria ad illud Gen. I. Faciamus hominem.

Dei & angelorum, sed trium personarum: & ideo personis non angelis fit ibi sermo. Impropriè tamen imago dicitur, quia imago relatiuè ad aliud dicitur, cuius similitudinem gerit, & ad quod repræsentandum facta est: sicut imago Cæsaris quæ ipsius similitudinem præferebat, ipsumq́; quodammodo repręsentabat. Propriè autem imago dicitur id ad quòd aliud fit: sicut exemplum propriè dicitur quod sumitur ex aliquo, & exemplar ex quo sumitur aliquid. Ponitur tamen & aliquādo abusiuè alterum pro altero: ita & minus propriè accipitur imago essentia trinitatis, si tamen ea nomine imaginis in hoc loco intelligitur.

Opinio eorum qui putauerunt filium per imaginem, & similitudinem hic accipi. C

Augu. in 7. lib. de Trin. c. 6. ad finē.

1. Cor. 11. b

Filius verò propriè imago patris dicitur, sicut suprà in tractatu de trinitate diximus. Vnde fuerunt nonnulli, qui ita distinxerunt ut imaginem in hoc loco intelligerent filium: hominem verò non imaginem, sed ad imaginem factnm dicerent: quos refellit Apostolus dicens, Vir quidem est imago, & gloria Dei. Hæc nanque imago, id est, homo, cum dicitur fieri ad imaginem, non quasi ad filium dicitur fieri: alioquin non diceretur ad imaginem nostram. Quomodo enim nostram diceret, cum filius solius patris imago sit? Fuerunt autem, & alii perspicacius hæc tractantes: qui per imaginem filium, & per similitudinem spiritū sanctum intelligerēt, qui similitudo est patris & filii. Et ideo pluraliter putauerunt dici nostram, id referentes ad similitudinem tantum: ad imaginem uero, subintelligendum esse meam, Hominem uero & imaginem esse, & ad imaginem & similitudinem factum esse tradiderunt: & imaginem imaginis esse, & similitudinis.

Aliorū opinio.

Nec horum sententiam approbat, sed imaginem & similitudinem Dei in homine quærendam, & considerandam docet, vt imago & similitudo creata intelligatur. D

Veruntamen hic distinctio, licet reprobabilis penitus non videatur, quia de medio montium, id est, auctoritatibus

tatibus sanctorum non manat, congruentius in ipso homine imago, & similitudo Dei quærenda est, & consideranda. Factus est ergo homo ad imaginem Dei & similitudinem, secundum mentem, qua irrationabilibus antecellit: sed ad imaginem, secundum memoriam, intelligentiam, & dilectionem. Ad similitudinem, secundum innocentiam, & iustitiam: quę in mente rationali naturaliter sunt. Vel imago consideratur in cogitatione veritatis, similitudo in amore virtutis: vel imago in aliis omnibus, similitudo in essentia: quia, & immortalis & indiuisibilis est. Vnde Aug. in lib. de quantitate animæ, Anima facta est similis Deo: quia immortalem & indissolubilem fecit eam Deus. Imago ergo pertinet ad formam, similitudo ad naturam. Factus est ergo homo secundum animam, ad imaginem & similitudinem non patris vel filii vel spiritus sancti, sed totius Trinitatis: ita & secundum animam dicitur homo esse imago Dei, quia imago Dei in eo est. Sicut imago dicitur, & tabula, & pictura, quæ in ea est: sed propter picturam, quæ in ea est, simul & tabula, & imago appellatur: ita propter imaginem Trinitatis etiam illud, in quo est imago, nomine imaginis vocatur.

Aug. lib. de spũ & anima c. 10. ad finem To. 3.

Cap. 2. to. 1. in principio

Aug. in 15. lib. de Trin. in fine c. 22.

Quòd homo dicitur imago, & ad imaginem, filius verò imago, non ad imaginem. E.

Quocirca homo, & imago dicitur, ad imaginem: filius autem imago, non ad imaginem: quia natus, & non creatus, æqualis & in nullo dissimilis, homo creatus est à Deo, non genitus, non parilitate æqualis, sed quadam similitudine accedens ei. vnde Aug. in lib. 6. de Trin. In Gen. legitur, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. faciamus & nostram pluraliter dixit: & nisi ex relatiuis accipi non oportet, vt facere intelligantur pater, & filius, & spiritus sanctus ad imaginem patris, & filii, & spiritus sancti, vt subsisteret homo imago Dei. Sed quia non omnino æqualis fiebat illa imago, tanquam non ab illo nata, sed ab eo creata, ideo ita imago dicitur, ꝙ & ad imaginem: quia non æquatur

Aug. lib. 6. Cap. 6. in fi.

 parilitate,

Ibidem paulò inferiùs. parilitate, sed accedit quadam similitudine. Filius autem est imago, sed nō ad imaginem quia æqualis patri. Dictus est ergo homo ad imaginē, propter imparē similitudinem. Et ideo nostrā, vt imago trinitatis esse homo intelligatur, nō Trinitati æqualis, sicut filius patri.

Aug. lib. de Genesi ad literã 6. c. 12. circa finem. Et lib. de Genesi contra Manichæos primo c. 17. in fine, to. 1. Ecce ostensum est secundū quid sit homo similis Deo, scilicet, secundum animā. Sed in corpore quandā proprietatem habet quæ hoc indicat: quia est erecta statura, secundum quam corpus animæ rationali cōgruit, quia in cœlum erectum est.

DE CREATIONE ANIMAE: VTRVM de aliquo facta sit, vel non, & quando facta, & quam gratiā habuerit in creatione.

Distinct. XVII. A

HIc de origine animę plura quæri solent, scilicet, vnde creata fuerit, & quando, & quam gratiam habuerit in creatione. Sicut hominis formatio secundū corpus describitur cū dicit, Formauit Deus hominē de limo terræ: ita eiusdē secundū animā factura describitur cū subditur. Et inspirauit in faciē eius spiraculum vitæ. Corpus enim de limo terræ formauit Deus, cui animā inspirauit. Vel secundum aliā literam, flauit vel sufflauit: non ꝙ faucibus sufflauerit, vel manibus corporeis corpus formauerit. Spiritus enim Deus est, nec lineamentis membrorū compositus. Non ergo carnaliter putemus Deum corporis manibus formasse corpus, vel faucibus inspirasse animam, sed potius hominem de limo terræ secundum corpus formauit iubendo, volēdo, id est, voluit & verbo suo iussit, vt ita fieret: & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, id est, substantiam animæ in qua viueret, creauit: non de materia aliqua corporali vel spirituali, sed de nihilo.

Aug. li. 7. de Genesi ad literã cap. 1. in fine.

Genes. 2. b

Opinio quorundam hæreticorum, qui putauerunt animam esse de substantia Dei. B

Ioan. 4. c. Putauerunt enim quidam hæretici, Deum de sua substantia animam creasse, verbis scripturæ pertinaciter

citer inhærentes, quibus dicitur, inspirauit vel insufflauit, &c. Cũ flat, inquiunt, vel spirat homo, de se flatum emittit; Sic ergo cum dicitur deus flasse, vel spirasse spiraculum in faciẽ hominis, ex se spiritũ hominis emisisse intelligitur, id est, de sua substantia. Qui hoc dicunt, non capiunt tropica locutione dictum esse sufflauit vel flauit, id est, flatum hominis, scilicet, animã fecit. Flare enim est flatũ facere: & flatum facere, est animã facere. Vnde dominus per Esaiã, Omnẽ flatũ ego feci. Nõ sunt ergo audiẽdi qui putant animã esse partem Dei. Si enim hoc esset, nec à se, nec ab alio decipi posset, nec ad malũ faciendũ vel patiẽdum compelli, nec in meliùs vel deteriùs mutari. Flatus ergo quo hominẽ animauit, factus est à deo nõ de deo, nec de aliqua materia, sed de nihilo.

Aug lib de Genesi ad literã. 7. c. 1. in principio.
Responsio.
Ibidẽ ca. 3. ad finem.
Esaiæ. 57. d

Quãdo facta sit anima, an ante corpus, aut in corpore. C

Sed vtrum in corpore, vel extra corpus, etiam inter doctos scrupulosa quæstio est. August. enim super Genesim tradit, animam cum angelis sine corpore fuisse creatam, postea verò ad corpus accessisse: neq; conpulsa est incorporari, sed naturaliter illud voluit, id est, sic creata fuit, vt vellet: sicut naturale nobis est velle viuere. Male autem velle viuere, non naturæ, sed voluntatis est peruersæ. Alii verò dicunt animam primi hominis in corpore fuisse creatam: ita exponentes verba illa, Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, id est, animam in corpore creauit, quæ totum corpus animaret: faciem tamen specialiter expressit, quia hæc pars sensibus ornata est ad intuenda superiora. Sed quicquid de anima primi hominis æstimetur, de aliis certissimè sentiendum est, quod in corpore creentur. Creando enim infundit eas Deus: & infundendo creat. Dicendum est etiam, animam illam non sic esse creatam, vt præscia esset operis futuri iusti vel iniusti.

Opinio Aug lib. 7. c. 25. ad pricipiũ.
Aug. ca. 27. lib. 7. de Genesi ad literã in principio.
Ibidẽ c. 26. in principio.

In qua ætate Deus hominem fecerit. D

Solet etiam quæri, vtrum Deus hominem repentè in virili ætate fecerit, an perficiendo & ætates augendo, sicut nunc format in matris vtero? Aug. super Gene. dicit, quòd Adam in virili ætate cõtinuò factus est: & hoc

Augu. li. de Genesi ad literã 6. c. 14. ad pricipiũ.
Exodi. 7. b

ſecundum ſuperiores, non inferiores cauſas, id eſt, ſm voluntatem, & potentiam Dei quam naturæ generibus non alligauit: qualiter & virga Moyſi conuerſa eſt in draconem. Nec talia contra naturam fiunt, niſi nobis, quibus alter naturę curſus innotuit: Deo autem natura eſt quod facit, Non ergo contra diſpoſitionem ſuam illud fecit Deus. Erat enim in prima creaturarum conditione, ſic hominem poſſe fieri: ſed non ibi erat neceſſe vt ſic fieret: hoc enim non erat in conditione creaturæ, ſed in beneplacito creatoris, cuius voluntas neceſſitas eſt. Hoc enim neceſſariò futurum eſt, quod vult & præſcit. Multa verò ſecundum inferiores cauſas futura ſunt, ſed in præſcientia Dei futura non ſunt. Si autem ibi aliter futura ſunt, potius futura ſunt, ſicut ibi ſunt, vbi præſcit ille, qui non poteſt falli. Sic ergo factus eſt Adam, non ſecundum inferiores cauſas, quia non erat in rerum cauſis ſeminalibus, vt ita fieret: ſed ſecundum ſuperiores, non contra naturam operantes: quia in rerum cauſis naturalibus erat, vt ita poſſet fieri.

Eodem li. 6. c. 15. in fine.
** cauſarum.*
Libro eodem cap. 17. ad principium.
Eodem libr. c. 18. ad principium.

Quòd homo extra paradiſum creatus, in paradiſo ſit poſitus: & quare ita factum ſit. E

Hominem autem ita formatum tulit Deus, vt ſcriptura docet, & poſuit in paradiſo voluptatis, quē plantauerat à principio. His verbis apertè Moyſes, inſinuat, quòd homo extra paradiſum creatus, poſtmodum in paradiſo ſit poſitus, Quod ideo factum dicitur, quia nō erat in eo permanſurus: vel vt non naturæ, ſed gratiæ hoc aſſignaretur. Intelligitur autem paradiſus localis, & corporalis, in quo homo locatus eſt. Tres enim generales de paradiſo ſententiæ ſunt. Vna eorum qui corporaliter intelligi volunt tantum: Alia eorum qui ſpiritualiter tantum: Tertia eorum qui vtroque modo paradiſum accipiunt. Tertiam mihi placere fateor, vt homo in corporali paradiſo ſit poſitus: qui ab illo principio plantatus accipi poteſt, quo terram omnem remotis aquis herbas, & ligna producere iuſſit. Qui etſi præſentis eccleſiæ, vel futuræ typum tenet, ad literam tamen intelligendum eſt eſſe locum amœniſſimum fru-

Geneſ. 2. d
Aug. lib. de Geneſi ad literã. 8. c. 1. in principio.

ctuosis arboribus, magnum, & magno fonte fęcundum. Quod dicimus, A principio: antiqua translatio dicit, Ad orientem. Vnde volunt in orientali parte esse paradisum, longo interiacente spatio, vel maris, vel terræ, à regionibus quas incolunt homines secretum, & in alto situm, vsque ad lunarem circulum pertingentem. vnde nec aquæ diluuii illuc peruenerunt.

Qualis sit locus paradisi, & vbi.

De lignis paradisi, inter quæ erat lignum vitæ, & lignum scientiæ boni, & mali. F

In hoc aūt paradiso erant ligna diuersi generis: inter quæ vnū erat, quod vocatum est lignum vitæ: alterum verò, lignum scientiæ boni & mali. Lignum autem vitæ dictum est, sicut docet Beda & Strabus, quia diuinitus accepit hanc vim, vt qui ex eius fructu comederet, corpus eius stabili sanitate, & perpetua soliditate firmaretur: nec vlla infirmitate, vel ætatis imbecillitate in deterius vel in occasum laberetur. Lignum autem scientię boni & mali, non à natura hoc nomen accepit, sed ab occasione rei postea secutę, arbor enim illa non erat mala, sed scientiæ boni & mali ideo dicta est, quia post prohibitionem erat in illa transgressio futura: qua homo experiendo disceret, quid esset inter obedientiæ bonum, & inobedientiæ malum. Non ergo de fructu qui nasceretur inde, positum est illud nomen, sed de re transgressionem secuta. Cognouit enim homo priusquam tangeret hoc lignum, bonum & malum: sed bonū per prudentiam, & experientiam, malum vero per prudentiam tantū. Quòd etiā per experientiā nouit vsurpato ligno vetito: quia per experientiam mali didicit, quid sit inter bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ. Si vero primi parentes obedientes essent, nec contra præceptum peccassent, non ideo tamen minus diceretur lignum scientiæ boni & mali, quia hoc ex eius tactu accideret si vsurparetur. A ligno ergo prohibitus est quòd malum non erat, vt ipsa præcepti conseruatio bonum illi esset, trangressio malum. Nec melius consideratur, quantū malum sit inobedientia, quàm hoc modo: cum scilicet, ideo reus factus esse homo intelligitur, quia

Beda est Strabus in glossa ordin. ad illud Genes. 2. Lignū vitæ.

Ibidē paulo inferiùs ad id Gen. 2. Lignū sciētiæ.

Aug. lib. de Gen. ad literā. 8. cap. 6. ad finem.

Aug. lib. 8. c. 15. de genesi ad literā ad prīcipiū.

Aug. eodem li. 8. c. 13. ad principium.

prohibitus rem tetigit, quã si non prohibitur tetigisset, nec peccasset, nec pœnam sensisset. Si uero uenenosam herbam prohibitus tetigeris, pœna sequitur: & si nemo prohibuisset, similiter sequeretur. Sin etiam prohibetur res tangi, quæ nõ tangenti tantum, sed prohibẽti obest, sicut aliena pecunia: ideo prohibitum est peccatũ, quia prohibenti est damnosum. Cũ uero tangitur, quod nec tangenti obest, si non prohibetur, nec cuilibet si tangatur: ideo prohibetur, ut per se bonum obedientiæ, & malum inobidientiæ mostretur. Sicut primus homo à re bona prohibitus pœnam incurrit: ut non ex re mala, sed ex inobedientia pœna esse monstretur, sicut ex obedientia palma.

DE FORMATIONE MVLIERIS.

Distinct. XVIII. A

IN eodem quoq; paradiso mulierem formauit Deus de substantia uiri: sicut post plantatum paradisum, hominemq; in eo positum, & post vniuersa animalia ad eum ducta, suisq; nominibus designata, subnectit scripura. Imisit Deus soporẽ in Adam. Cumq; obdormisset, tulit unam de costis eius, & formauit eam in mulierem.

Geneſ. 2. d

Quare uirum prius, & postea de viro mulierem creauit, non simul vtrunque. **B**

Hic attendendum est quare nõ creauit simul virum, & mulierem, sicut angelos: sed prius virũ, deinde mulierem de viro. Ideo scilicet, vt vnum esset generis humani principium quatenus in hoc & superbia diaboli confunderetur, & hominis humilitas Dei similitudine sublimaretur. Diabolus quippe aliud à Deo principium esse concupierat. Ideòq; vt eius superbia retunderetur, hoc homo in munere accepit, quod diabolus peruersè rapera voluit, sed obtinere non potuit. Et per hoc imago Dei in homine apparuit: quia sicut Deus omnibus rebus existit principium creationis, ita homo omnibus hominibus principium generationis. Ideo etiam ex vno homine

Aug. li. 12. de Ciui Dei cap. 26. & vltimo in fine tomo. 5.

homine omnes esse uoluit Deus,ut dum cognoscerent, se ab vno esse omnes,se quasi unum amarent.

Quare de latere viri, non de alia corporis parte formata sit. C

Cum autem, his de causis facta sit mulier de viro non de qualibet parte corporis viri, sed de latere eius formata est: vt ostenderetur, quia in cõsortium creabatur dilectionis,ne forte si fuisset de capite facta, viro ad dominationem videretur pręferenda: aut si de pedibus, ad seruitutum subiicienda. Quia igitur uiro nec domina, nec ancilla parabatur, sed socia: nec de capite, nec de pedibus, sed de latere fuerat producenda: vt iuxta se ponendam cognosceret, quam de suo latere sumptam didicisset.

Aug. lib. 9. de Ge. ad literã ca. 13. in principio. Glossa ordi. ad illud Ge. 2. Costã quã tulerat.

Quare dormienti, & non vigilanti costa subtracta est. D

Non sine causa dormiẽti quoq; viro potiùs quàm vigilanti detracta est costa, de qua mulier in adiutorium generationis viro est formata: scilicet, vt nullam in eo sensisse pęnam monstraretur, & diuinę simul potentiæ opus mirabile ostenderetur, quæ hominis dormientis latus aperuit, nec eum tamẽ à quiete soporis excitauit. In quo etiã opere sacramentum Christi, & ecclesiæ figuratum est. Quia sicut mulier de latere viri dormientis formata est: ita ecclesia ex sacramentis, quæ de latere Christi in cruce dormiẽtis profluxerũt, scilicet, sanguine & aqua, quib. redimimur à pęnis atq; abluimur à culpis.

Aug lib. 9. ca. 13. de genesi ad literam. Au. ad versum quamũ psa. 56. to. 8.

Quòd de illa costa sine extrinseco additamento facta fuit per Dei potentiam, sicut quinque panes in se multiplicati sunt. E

Solet etiam quæri, vtrum de illa coste sine adiectione rei exrrinsecæ facta sit mulier? Quod quibusdam non placuit. Cæterum si ad perficiendum corpus mulieris Deus extrinsecum augmentum addidisset, maius illud esset quàm ipsa costa. Ideoq; potius de illo addito quã de ipsa costa, mulier facta deberet dici, de quo plures accepisset substantiæ partes. Restat ergo ut de sola ipsius costæ substantiæ sine omni extrinseco additamento, per diuinam potentiam in semetipsa multipli-

cata mulieris corpus factum dicatur: eo sanè miraculo quo postea de quinque panibus à Iesu cœlesti bñdictione multiplicatis, quinque milia hominum satiata sunt. Illud etiam scire oportet, quod cum Angelorũ ministerio facta sit mulieris formatio, non est eis tñ tribuenda creationis potentia. Angeli enim nullam possunt creare naturam, ergo nec formare costam in mulierem, nec carnis supplementum in loco costæ: non ꝙ nihil agant: vt aliquid creetur, sed non ideo creatores sunt, sicut nec agricolæ segetum vel arborum. Solus Deus, id est, trinitas est creator. Facta est ergo fœmina à Deo, etiamsi costa ministrata sit per Angelos.

Ioan. 6.e Matth. 14.b August. ad principium, c. 15. lib. 9. de genesi ad literam. Ibidem paulò superius.

Vtrùm secundum superiores, an secundum inferiores causas ita facta sit mulier, id est, an ratio seminalis id haberet vt ita fieret, an tantum vt ita fieri posset, sed vt sic fieret, in Deo tantum esset causa. F

August. ad principium, ca. 17. lib. 9. de genesi ad literam.

Sed quæritur, an ratio quam Deus primis operibus concreauit, id haberet vt secundum ipsam ex viri latere fœminã fieri necesse foret, an hoc tantũ, vt fieri posset? Ad quod sciẽdum est, omnium rerum causas in Deo ab æterno esse. Vt.n. homo sic fieret vel equus & huiusmodi, in Dei potentia & dispositione ab æterno fuit. Hæ dicuntur primordiales causæ, quia istas aliæ nõ præcedũt, sed istæ alias, quæ sunt causæ causarum. Cumq; vnum sit diuina potentia, dispositio siue uoluntas, & ideo una omnium principalis causa, tñ propter effectus diuersos pluraliter dicit Augu. causas primordiales omnium rerum in Deo esse, inducens similitudinem artificis, in cuius dispositione est, qualis futura sit arca. Ita & in Deo uniuscuiusq; rei futuræ causa præcessit. In creaturis vero quarundam rerum, sed non omnium causæ sunt, vt ait Aug. Quia inseruit Deus seminales rationes rebus, ſm quas alia ex aliis proueniunt, ut de hoc semine tale granum, de hac arbore talis fructus & huiusmodi. Et hæ quoq; dicuntur primordiales causæ, etsi non adeo propriè: quia habent ante se causam æternam, quæ propriè & uniuersaliter prima est. Illæ vero ad res aliquas dicuntur primæ, scilicet, quæ ex eis proueniunt. Ideo etiam primor-

Quod nõ omniũ quæ fiũt causæ sunt in creaturis.

primordiales dicuntur, quia in prima rerum conditione, rebus à Deo insitæ sunt. Et sicut creaturę mutabiles sunt, ita & hæ causæ mutari possunt, quæ autem in immutabili Deo causa est, non mutari potest.

Distinctio causarum rerum perutilis, scilicet, quòd quædam in Deo & in creaturis, quædam in Deo tantùm sunt. G

Omnium rerum causæ in Deo sunt: sed quarundam causæ & in Deo sunt, & in creaturis, quarundam vero causæ in Deo tm̃ sunt, & illarum rerum causæ dicuntur absconditæ in Deo, quia ita est in diuina dispositione vt hoc vel illud fiat, quod non est in seminali creaturæ ratione. Et illa quidem quæ ẜm causam seminalem fiunt, dicuntur naturaliter fieri, quia ita cursus naturæ hominibus innotuit. Alia vero præter naturam, quorum causæ tm̃ sunt in Deo. Hæc autem dicit Augu. esse illa quæ per gratiam fiunt, vel ad ea significanda non naturaliter sed mirabiliter fiunt. Inter quæ mulieris facturam de costa viri ponit, ita dicens, Vt mulierem ita fieri necesse foret, non in rebus, conditum sed in Deo absconditum erat. Omnis creaturę cursus habet naturales leges, super hunc naturalem cursum creator habet apud se posse de omnibus facere aliud, quàm eorum naturalis ratio habet: ut scilicet, virga arida repente floreat, & fructum gignat, & in iuuentute sterilis fęmina, in senectute pariat, vt asina loquatur, & huiusmodi. Dedit autem naturæ, vt ex his etiam hęc fieri possent, non vt in naturali motu haberent. Habet ergo Deus in se absconditas quorundam futurorũ causas, quas rebus conditis non inseruit, easq; implet non opere prouidentiæ, quo naturæ subsistunt vt sint: sed quo illas administrat vt voluerit, quas vt voluit condidit. Omnium ergo quæ ad gratiam significandam nõ naturali motu rerum sed mirabiliter facta sunt, absconditæ causæ in Deo fuerunt: quorum vnum erat, ꝙ mulier facta est de latere viri dormientis. Non habuit prima rerum conditio vt fœmina sic fieret, sed vt fieri posset: ne contra causas quas Deus voluntariè instituit, mutabili voluntate aliquid facere putaretur.

Super Gene. lib. 9. c. 18. in medio.
Eodẽ lib. ad principium, cap. 17.
Lib. eod. paulò inferius.
Nume. 17. b
Lucæ 1. d
Nume. 22. e
Ibidem paulò inferius.
Aug. li. eodẽ nono ca. 18. in principio.
Ibidem paulò inferius.
Ibidem ferè continuò.

De anima mulieris, quòd non est ex anima viri, vt quidam putauerunt, dicentes animas esse ex traduce. H

Quemadmodum mulieris corpus de viri corpore traductum fuit, ita putauerunt aliqui ipsius animam de viri anima propagatam: & omnes animas præter primã, de traduce esse, sicut corpora. Alii autem putauerunt simul omnes animas ab initio creatas. Catholica autem ecclesia nec simul, ex traduce factas esse animas docet, sed in corporibus per coitum seminatis atque formatis infundi: & infundendo creari. Vnde in ecclesiasticis dogmatibus, Animas hominum non esse ab initio inter creaturas intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit, dicimus: neque in corporibus per coitum seminari, sicut Luciferiani & Cyrillus, & quidam Latinorum præsumptores affirmant. Sed dicimus corpus tantum per coniugii copulam seminari, Creationem vero animæ solum creatorem nosse, eiusq; iudicio corpus coagulari in vulua, & compingi atque formari: ac formato iam corpore animam creari atque infundi, vt viuat in vtero homo ex anima cõstans & corpore, & egrediatur viuus ex vtero plenus humana substantia. Hieron. etiam anathematis vinculo illos condemnat, qui animas ex traduce dicunt: inducens auctoritatem prophetæ, Qui finxit sigillatim corda eorum. Hoc satis, inquit, innuit propheta, quòd non ipsam animam de anima facit Deus, sed sigillatim animas de nihilo creat.

Aug lib. de Gen. ad literã. 10. ca. 1. ad principium. Aug. de ecclesiasti. dogmatibus in principio ca. 14. Tomo. 3.

Hieron. ad versum 15. Psal. 32.

DE PRIMO HOMINIS STATV ante peccatum, scilicet, qualis fuerit secundum corpus, & secundum animam.

Distinct. XIX. A

De hominis duratione et cõseruatione quãtum ad immortalitatem.

Solent queri plura de primo hominis statu ante peccatum, scilicet, qualis fuerit homo priusquam peccaret, & in corpore & in anima: mortalis an immortalis, passibilis an impassibilis: De termino inferioris vitæ, & transitu ad superiorem: de modo propa-

gationis

gationis filiorum, & alia multa, quæ nõ inutiliter sciuntur, licet aliquando curiositate quærantur. At priusquam ad animi qualitatem pertinentia prosequamur, de qualitate eius secundum corpus, & modo propagationis filiorum, & de aliis quibusdam inspiciamus. Primus ergo homo secũdum naturam corporis terreni, & immortalis fuit quodammodo quia potuit non mori, In illo nanque primo statu habuit posse mori, & posse non mori. Et hæc fuit prima humani corporis immortalitas, s. posse non mori. In secundo vero statu post peccatum habuit posse mori, & non posse non mori: quia in hoc statu moriendi est necessitas. In tertio statu habebit posse non mori & non posse mori, quia ad illum statum pertinent moriendi impossibilitas: quòd ex gratia erit, non ex natura. In primo statu fuit corpus hominis animale, id est, egens alimoniis ciborum. Vnde & homo factus dicitur in animam viuentem, non spiritualem, id est, in animam corpus sensificantẽ, quod adhuc erat animale, non spirituale, quod egebat cibis vt per animam viueret. Factus est ergo in animam viuentem, id est, vitam corpori dantem: tamen per sustentamenta ciborum: & tunc erat corpus mortale & immortale, quia poterat mori, & poterat non mori. Post peccatum vero, factum est mortuum, sicut dicit Apostolus, Corpus propter peccatum mortuum est, id est, necessitatem moriendi in se habet. In resurrectione vero erit spirituale, scilicet, agile & cibis non egens: & immortale, non sicut in statu primo fuit, scilicet, quòd possit non mori, sed etiam quòd non poterit mori. Vnde Augustin. super Genes. Apostolus ait, Corpus quidem mortuum est propter peccatum &c. Prius de limo terræ formatum est corpus animale non spirituale, cum quali resurgemus. Renouabitur enim a vetustate, non in corpus animale quale fuit: sed in melius, id est, spirituale, cum hoc mortale induet immortale: in quo mutandus erat Adam, nisi mortem corporis animalis peccando meruisset. Non ait Apostolus, corpus mortale est propter peccatum, sed mortuum. Illud enim ante peccatum

Genes. 2. b

Au. 10. 3. ad principium.
Rom. 8. b
Lib. 6. c. 19.
Rom. 8. b
Lib. eodẽ de Genesi ad literã, ca. 24.
1. Cor. 15. g.

Ibidē c.25. in principio. Augusti. catum mortale, & immortale erat, quia poterat mori & non mori. Aliud autem est non posse mori, aliud posse non mori. Ideo factum est per peccatum non mortale, quod erat: sed mortuum, quod non fieret sine peccaret. Animale enim non est hoc corpus, sicut primi hominis fuit, sed iam deterius est: habet enim necessitatem moriendi. Ecce hic euidenter aperit Aug. quòd corpus hominis ante peccatū mortale, & immortale fuit: sed non qualiter fiet in resurrectione. De hoc eodem Beda super Gen. ait, Non est credendum ante peccatum ita fuisse mortua corpora, sicut modo. Ait enim Apostolus, Corpus propter peccatū mortuum est: sed licet fuissent animalia nondum spiritualia, non tamen mortua: quæ, scilicet, necesse esset mori.

Aug. eodem lib. 8. ca. 26. ad principiū

Rom. 8. b

Beda & glossa ordi. ad illud Gene. 2. In quacunq; die comederis.

Vtrùm immortalitas quam habuit ante peccatum, esset de conditione naturæ, an gratiæ beneficio. B

Solet hic quæri, cum homo primus mortale & immortale corpus habuerit, vtrum ex conditione naturæ ipsius corporis habuerit vtrunq; : an alterum beneficiū esset gratiæ, scilicet, immortalitas, id est, posse non mori? Ad quod dici potest, quia alterum habebat in natura corporis, id est, posse mori: Alterū uero, scilicet, posse non mori, erat ei ex ligno vitæ, scilicet, ex dono gratiæ. Vnde Aug. super Gen. Quodāmodo creatos est homo immortalis, quod erat ei de ligno vitæ, non de conditione naturæ. Mortalis erat de conditione corporis animalis, immortalis beneficio conditoris. Non enim immortale erat, ꝙ omnino mori non posset: quod non erit, nisi cum fuerit spirituale. Apertè dicit, quòd non ex natura, sed ex ligno vitæ habebat posse non mori. Propter hoc aliqui dicūt, quòd nisi illo ligno vitæ vteretur, non semper viueret, quia peccaret. Peccaret enim si illo ligno nō uteretur: quia præceptū erat ei, vt comederet de omni ligno paradisi, nisi de ligno scientiæ boni & mali. Sicut ergo peccauit comedēdo quod erat iussum.

Au. de gene si ad literā. Lib. 6. c. 15. ad principiū

Ibidem paulo inferiùs.

Aliqui dicūt ꝙ si non vterei Adā de ligno vitę nō semper viueret quia peccaret.

Si non foret præceptum, vt de illo ligno comederet & aliis, & non illo vteretur, an posset non mori. C

Sed adhuc quæritur, si non esset præceptum ut de ligno

gno vitæ ederet & aliis, & non illo vesceretur, nunquid posset nō mori? Si semper uiueret non vtens illo ligno, non erat ei ex illo ligno posse non mori. Si verò non posset semper viuere, id erat ei ex illo ligno. Aliqui dicunt, ꝙ si non fuisset ei præceptum vesci illo ligno & aliis, & non illo vesceretur, viueret semper: sic determinantes illud ꝙ suprà dixit Aug. Erat ei de ligno vitæ nō de conditione naturæ tantùm, scilicet, quasi nō ex conditione naturę solummodo erat ei, sed etiam ex illo ligno. Aliis autem videtur, ꝙ ex ligno vitæ erat ei posse nō mori, quia poterat uti illo ligno, de quo edens non moreretur.

Quæstio Augustini quomodo immortalis factus sit homo. D

De hac verò hominis immortalitate, qualis fuerit, Aug. super Gen. quæstionem mouens sic ait, Quæritur quomodo immortalis factus sit homo præ aliis animantibus: & quomodo cum illis communem acceperit alimoniam? Sed alia est immortalitas carnis, quā in Adam accepimus: alia quā in resurrectione speramus per Christum. Ille factus est homo immortalis, vt non posset mori si non peccaret, moreretur autē si peccaret :- Filii verò resurrectionis nō poterūt vltrà peccare, nec mori. Caro nostra non tūc egebit refectione ciborū: quia nulla poterit esse defectio. Caro Adæ antè peccatū ita immortalis creata est, ut per alimoniā adiuta esset mortis & doloris expers. Sic ergo immortalis & incorruptibilis condita est caro hominis, vt suā immortalitatem & incorruptionē per obseruātiā mandatorū Dei custodiret. In quibus mandatis hoc continebatur, vt de illis lignis concessis manducaret, & ab interdicto abstineret. Per horum edulium immortalitatis dona conseruaret, donec corporalibus incrementis perductus ad ætatem quæ conditori placeret, multiplicata progenie ipso iubente sumere de ligno vitæ, quo perfectè immortalis factus, cibi alimenta vlteriùs non requiret.

Ex August. cap. 21. in principio de Gen. ad literam li. 3. Glossa ordinaria ad illud Ge. 1. Faciamus hominem ad. Ibidē gloss. ordinaria paulò inferiùs.

Ibidem in glossa paulò inferiùs.

Summatim superiorum verborum sententiam perstringit. E

Ecce his uerbis uidetur Augusti. tradere, quòd caro primi hominis immortalitatem in se habuerit: quæ per

alimoniam

alimoniam ciborum conseruaretur usque ad tempus suæ translationis melius, quando de ligno de vitę comederet, & fieret omnino immortalis, ita ut non posset mori.

Quod ex prædictis consequi videtur, hominem de naturæ suæ conditione quodammodo fuisse immortalem: sed non omnino fieret immortalis, nisi participato ligno vitæ. F

Ideo aliqui dicunt quod immortalitatem de natura habebat, quia poterat non mori: quæ aliorum lignorum esu poterat conseruari. sed non poterat cõsummari nisi per assumptionem ligni uitæ. Quod uidetur Aug. sentire super Gen. dicens. Hoc quoque addo, talem cibũ illam arborẽ præstitisse, quo corpus hominis stabili sanitate firmaretur: non sicut ex alio cibo, sed inspiratione salubritate occulta. Hic innuere uidetur, quòd cum aliis cibis posset corpus sustentari, hoc cibo indeficienti sanitate firmaretur. Ex quo consequi videretur, quod sicut in natura sua habuit mortalitatem quandam, scilicet, aptitudinem moriendi: ita aliquam immortalitatẽ in natura sua habuit, id est, aptitudinem qua poterat nõ mori, cibis adiutus: sed si perstitisset, immortalitatis perfectio esset ei de ligno vitæ. Sed qui hoc tradũt, quomodo superiora Aug. verba quibus dicit, quòd erat immortalis ex ligno vitæ, huic sententiæ non contradicant diligenter inquirant.

Augu. de genesi ad literã, libro. 8. c. 5. ad finẽ.

DE MODO PROCREATIONIS filiorum si non peccassent primi parentes, & quales nascerentur filii.

Distinct. XX. A

De hominis duratione et conseruatione quantum

POst hæc videndum est, qualiter primi parentes si non peccassent, filios procreassent, & quales ipsi filii nascerentur. Quidam putant ad gignẽdos filios primos homines in paradiso misceri non potuisse, nisi

nisi post peccatũ: dicens concubitum sine corruptione vel macula non posse fieri. Sed ante peccatum nec corruptio, nec macula in homine esse poterat: quoniam ex peccato hæc consecuta sunt. Ad quod dicendũ est, quòd si non peccassent primi homines, sine omni peccato & macula in paradiso carnali copula conuenissent, & esset ibi thorus immaculatus. & commixtio sine cõcupiscentia: atque genitalibus membris sicut cęteris imperarent, ut ibi nullum morum illicitum sentirent, & sicut alia membra corporalis aliis admouemus, ut manũ ori, sine ardore libidinis: ita genitalibus uterentur membris sine aliquo pruritu carnis. Hęc enim letalis ęgritudo, membris humanis ex peccato inhæsit. Genuissent itaq; filios n paradiso per coitum immaculatũ, & sine corruptione. vnde Aug. Cur non credamus primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuisse, sicut cæteris in quolibet opere sine uoluptatis pruritu vtimur. Incredibile enim non est Deum talia fecisse illa corpora, ut si nôn peccassent, illis membris sicut pedibus imperarent, nec cum ardore seminarent, uel cum dolore parerent: sed post peccatũ motum illum meruerunt, quem nuptiæ ordinant, continentia cohibet. Infirmitas enim prona in ruinam turpitudinis, excipitur honestate nuptiali: & quod sanis est officium, ægrotis est remedium. Emissi quidem de paradiso conuenerunt, & genuerunt: sed potuerũt in paradiso eis esse nuptiæ honorabiles & thorus immaculatus sine ardore libidinis, sine labore pariendi.

ad filiorum pro creationem.

Augu. nono de genesi ad literam. lib. cap. 10. ad finem.

Ibidem paulo inferius.

Ibidem, ca. 7. in medio.

Ibidẽ, ca. 3. non longè à principio, lib. 9.

Quare in paradiso non coierunt, duobus modis soluit. **B**

Cur ergo non coierunt in paradiso? Quia creata muliere, mox transgressio facta est, & eiecti sunt de paradiso. Vel quia nondum Deus iusserat vt coirent, & poterat diuina expectari authoritas, vbi concupiscentia non angebat. Deus uero iusserat, quia casum eorum præsciebat, de quibus homo propagãdus erat. Ecce expresse habes de modo propagationis filiorum.

Aug. lib. eodem nono. c. 4. in principio.

Ibidem continuò Aug.

De termino illius inferioris vitæ, vtrum natis filiis per successiones, an simul omnes transferendi essent. C

De termino vero temporis quo transferrentur ad spiritualem cœlestemq; vitam, certum aliquid scriptura non tradit. Et ideo ambiguum est, vtrum parentes genitis filiis perfectaq; humani officii iustitia, ad meliorem statum transferrentur, non per mortem, sed per aliquam mutationem: an patres in aliquo statu vitę remanerent, ligno vitę vtentes, donec filii ad eundem statum peruenirēt: & sic impleto numero omnes simul ad meliora transferantur, vt essent sicut sancti angeli in cœlis. De quo Augustinus ambiguè differit, super Gen. ita inquiens. Poterunt primi homines in paradiso filios gignere: non vt morientibus patribus succederent filii, sed in aliquo formę statu manētibus, & de ligno vitę vigorem sumentibus, & filii ad eundem perducerentur statum, donec impleto numero sine morte animaliū corpora in aliam qualitatem transirent, in qua omnino regenti spiritui deseruirent, & solo spiritu viuificante, sine corporeis alimentis viuerent. Vel potuerunt parentes filiis cedere, vt per successionem numerus impleretur: qui genitis filiis perfectaq; humani officii iustitia, ad meliora transferrentur, non per mortem, sed per aliquam mutationem. Ecce hic habemus de transitu hominis ad meliora, sed incertum nobis relinquitur, vtrum simul transferantur, an per successiones.

Augu. ca. 3. ad mediū, libr. noni de Gene ad literam.

August. lib. eodē nono, ca. 6. in principio.

Quales procrearent filios, vtrum perfectionem staturæ & vsum membrorum habentes, qualis homo primus fuit conditus. D

Si vero quæritur. Quales, si nō peccasset homo, filios genuisset? vtrum videlicet, sicut ipse primus homo secundum naturam corporis & vsum membrorum perfectus mox conditus extitit, ita etiam eius filii in ipso natiuitatis exordio perfecti existerēt: quia ambulare & loqui, & cuncta facere possent? Responderi potest, quòd filios paruulos nasci oportebat, propter materni vteri necessitatem, sed vtrum mox nati perfectionem staturæ & membrorum vsum haberent, an paruuli & in minor

ætate

ætate cõstituti, vti possent membrorum officiis, an per interualla temporum eo modo, quo nunc fit, perfectionem staturæ & vsum membrorum recepturi essent; de authoritatibus definitum non habemus.

Ambigua Aug. verba ponit, vbi tamen videtur innuere, quod filij & paruuli possent membrorum vti officiis. E

Et super hoc Augustinus ambiguè loquitur. Mouet nos, inquit si primi homines non peccassent, vtrum tales filios essent habituri, qui nec lingua, nec manibus, nec pedibus vterentur. Nam propter vteri necessitatem, fortè necesse erat pruulos nasci: sed quãuis exigua pars corporis sit costa, non tamen propter hoc paruulam viro coniugem fecit. vnde & eius filios poterat omnipotentia creatoris mox natos, grandes facere. Sed vt hoc omittã, poterat certè eis præstare, quod multis animalibus præstitit: quorũ pulli, quanuis sint paruuli, tamen mox vt nascuntur currunt, & matrem sequuntur. Contrà, homini nato nec ad incessum pedes idonei sunt, nec manus saltem ad scalpendum habiles, & iuxta se mammis positis nascẽtes, magis possunt esuriẽtes flere quàm sugere: propriè quæ infirmitati mentis congruit hæc infirmitas carnis. His verbis videtur insinuari, quod filii etiam paruuli, officiis membrorum valerent vti.

Aug. c. 37. lib. 1. de peccatorũ meritis & remissione & de baptismo paruulorũ, to. 7. Aug. ca. 38. eiusdẽ, li. 1. de peccatorũ meritis et remissione. tomo. 7.

Quibusdam non absurdè placuit, quòd filij parui nascerentur, & per accessum temporis in statura & in aliis sicut nunc proficerent, quod non esset vitio imputandum. F

Sed cum Aug. sub assertione de his nihil tradat, non irrationabiliter quibusdam placuit primorum parẽtum filios nasciturios paruos, ac deinde per interualla temporum eadem lege, qua & nunc natiuitatem humanam ordinatam cernimus, staturę incrementum & membrorum vsum recepturos, vt in illis expectaretur ætas ad ambulãdum & loquendum sicut modo in nobis: quod vtique non esset vitio imputandum, sed conditioni naturæ: sicut à cibo abstinere penitus non valebant, nec tamen illud erat ex vitio, sed ex naturæ conditione.

Oppoſitio quorundam volentium probare eos poſſe viuere ſine alimonia. G

Ad hoc autem opponitur, Si nō peccarent, non morerentur: ſed non peccarent, ſi non comederent: poterāt igitur ſine alimonia viuere. Cæterùm, ſicut ſuprà diximus, non ſolum peccaret ſi de ligno vetito ederent, ſed etiam ſi conceſſis non vterentur, quia ſicut erat eis præceptum non illo ligno vti, ita aliis veſci. Præterea contra naturalem rationem facerent, qua intelligebant de illis eſſe edendum, quod & naturaliter appetebant. Item opponitur, Cùm fames ſit pœna peccati, ſi non peccarent, famem non ſentirent, ſed ſine fame ſuperfluum videretur comedere. Vnde putant quidam eos cibis non indiguiſſe ante peccatum, quia non poterant eſurire, ſi non peccaſſent. Ad quod dici poteſt, quòd fames verè defectus eſt & pœna peccati. Eſt enim immoderatus appetitus edendi, non ſubiacuiſſet homo, ſi non peccaſſet, ſed proculdubio peccaret, niſi hunc defectum cibo præueniret. Habebat enim naturalem appetitum & moderatum, cui ita ſatisfaciendum erat, ne defectum famis ſentiret. Sicut ergo non ex vitio, ſed ex naturæ conditione erat, quod ante peccatum homo cibis indigebat, ita nō ex vitio eſſet ſed de natura, ſi hominis conditio in principio ſuo, id eſt, in primo parente à perfecto inchoata, in ſubſequenti propagatione à modico ad maiora proficeret, vt ſcilicet, per interualla temporis, ſtaturæ corporeæ incrementa, vſumque membrorum ſuſciperet.

Vtrum ſicut ſtatura corporis, ita etiam ſenſu mentis paruuli naſcerentur, & per acceſſum temporis proficerent in ſenſu & notitia veritatis, ſcilicet, an mox nati, in his eſſent perfecti. H

Et cum de corpore humano non ſit abſurdum vel inconueniens hoc exiſtimare, quæri ſolet, vtrùm de ſenſu animæ, & cognitione veritatis eodem modo ſentiendum ſit, vt ſcilicet, hi qui ſine peccato naſcerentur, ſenſu & intelligentia mentis imperfecti exiſterent, & per acceſſum temporis in his proficerent vſque ad perfectionem,

nem, an mox conditi perfectionem sensus & cognitionis perciperent. Illi qui sentiunt paruulos natos, in statura corporis & vsu membrorum per accessum temporis profecturos, non diffitentur eosdem in exordio natiuitatis sensu imperfectos existere, & per interuallum temporis in sensu & cognitione proficere vsque ad perfectum. *Responsio.*

Contra illorum sententiam opponunt quidam. I

Ad quod quidam opponunt dicentes, Si mox nati nō haberent perfectionem sensus & intelligentiæ, ignorantia in eis esset. Ignorantia autem peccati est pœna. Sed qui hoc dicunt, non satis diligenter considerant, quia non omnis qui aliquid nescit vel minus perfectè aliquid scit, statim ignorantiam habere siue in ignorantia esse dicendus est, quia ignorantia non dicitur, nisi cum id, quod sciri & ignorari debet nescitur. Talisq; ignorantia pœna peccati est, cum mens vitio obscuratur, ne cognoscere valeat ea quæ scire deberet. *Quomodo ignorãtia dicitur esse in aliquo.*

De hominis translatione in meliorem statum: & de duobus bonis, altero hic dato, altero promisso. K

Talis erat hominis institutio ante peccatum secundum corporis conditionem. De hoc autem statu transferendus erat cum vniuersa posteritate sua, ad meliorem digniоremq; statum, vbi cœlesti & æterno bono in cœlis sibi parato frueretur. Sicut enim ex duplici natura compactus est homo, ita illi duo bona conditor à principio præparauit, vnum temporale, alterum æternum, vnum visibile, alterum inuisibile, vnum carni, alterum spiritui. Et quia primum est quod est animale, deinde quod est spirituale, temporale ac visibile bonum priùs dedit, Inuisibile autem & æternum promisit, & meritis quærendum proposuit. Ad illius autem custodiam quod dederat & ad illud promerendū quod promiserat, naturali ratione in creatione animæ hominis inditæ, quia poterat inter bonum & malum discernere, præceptum addidit obedientię, per cuius obseruantiam datum non perderet, & promissum obtineret, vt per meritum veniret ad præmium. *Hugo de sacra. li. 1. parte 2. cap. 6.* *1. Cor. 15 f*

DE INVIDIA DIABOLI QVA AD hominem tentandum accessit.

Distinct. XXI. A

De hominis lapsu, seu peccato primorũ parẽtum, & eorum tentatione.

VIdens igitur diabolus hominem per obedientiæ humilitatẽ posse ascendere, vnde ipse per superbiã corruerat, inuidit ei: & quia prius per superbiam diabolus fuerat idem deorsum lapsus, & zelo inuidiæ factus est sathan, id est, aduersarius. Vnde & mulierem tentauit, in qua minus q̃ in viro rationem vigere nouit. Eius enim malitia ad tentandũ virtutem timida, humanam naturam in ea parte ubi debilior videbatur, aggressa est: ut si fortè illic aliquatenus præualeret, postmodum fiducialius ad alteram, quæ robustior fuit, pulsandam vel potiùs subuertendam accederet. Primum ergo solitariam fœminam explorauit, ut in ea primum omnem suæ rentationis vim experiretur.

Quare in aliena forma venit. B

Sed qua illi per uiolentiã nocere nõ poterat, ad fraudẽ se cõuertit, ut dolo homine supplãtaret, quẽ uirtute superare nequiret. Ne autẽ fraus illius nimis manifestaretur, in sua specie non uenit, nec apertè cognosceretur, & ita repleretur: iterũ ne nimis occulta foret fraus eius quæ caueri non posset, & homo simul uideretur iniuriã pati si taliter circunueniri permitteret eũ Deus, ut præcauere non posset: in aliena quidem forma uenire permissus est diabolus: sed in tali in qua eius malitia facilè posset deprehendi, Vt ergo in propria forma non ueniret, uolũtate sua propria factum est: ut autem in forma suæ malitiæ congruenti ueniret, diuinitus factum est. Venit ergo ad hominem in serpẽte: qui fortè est permitteretur, in columbæ specie uenire maluisset. Sed nõ erat dignum ut spiritus malignus illam formam homini odiosam faceret, in qua spiritus sanctus appariturus erat. Nõ ergo nisi per serpentẽ, tẽtare permissus fuit diabolus: ut per illud quod foris erat, astutiam tentantis animaduertere fœmina quiret: diabolus enim per serpẽ-

tem

tem tentabatur. Ideoq; serpens dictus est esse callidior cunctis animantibus terræ: quia ut ait Aug. Mali angeli licet superbia deiecti, natura tamen sunt excellentiores omnibus bestiis propter eminentiam rationis, quanuis serpens non rationali anima, sed spiritu diabolico possit sapientissimus dici, Non ergo mirum si diabolus spiritu suo implens serpentem sicut vates implebat, sapientissimum reddiderat omniũ bestiarum: quem tamen ad tentandum nō elegit diabolus, sed per quod animal per missus fuit, teutauit. Vnde Aug. super Gen. Non putandum, quod diabolus serpentẽ per quẽ tentaret elegerit sed cum decipere cuperet, non potuit, nisi per quod animal posse ꝑmissus est. Nocendi enim volũtas inest cuiq; à se, sed potestas à Deo. Sic autem loquebatur diabolus per serpentem ignorantem, sicut per energumenos uel phanaticos loquitur. Serpente enim uelut organo est usus, mouens naturam eius ad exprimendũ sonos uerborum & signa, quibus suam monstraret voluntatem. Serpens ergo nec uerba intelligebat, nec rationalis est factus: callidissimus tamen est dictus, propter astutiam diaboli. Locutus est autem sicut asina Balaam: sed hoc diabolicum, illud angelicum fuit: boni enim & mali angeli similiter operantur. Hic quæri solet, quare mulier non horruit serpentem. Quòd cum nouerit creatũ esse, ipsum etiam officiũ loquendi à Deo accepisse putauit.

De modo tentationis. C

Tentatio autem hoc modo facta est, Stans coram fœmina hostis superbus, non audet in uerba persuasionis exire, metuens deprehendi: sed sub interrogatione eam aggreditur, ut ex responsione colligeret, qualiter in malatia procedere posset, Cur, inquit, præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi? Cui respondit mulier, De fructu lignorum quę sunt in paradiso vescimur: de fructu verò ligni ꝙ est ĩ medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus, ne fortè moriamur. In quo uerbo dedit locum tentanti cùm dixit, ne fortè moriamur: vnde mox diabolus

Augu. super Gen lib. 11. c. 2. ad principium.
Ibidem paulo inferius.
Aug. cap. 3. in principio li. 11.
Libr. eodem c. 27. ad principium.
Lib. eodẽ ca. 28. in principio cap. 29. eiusdẽ lib. in principio.
Nume. 22.
Ibidem paulo inferius.
Aug. c. 30. super Gene. li. 11.
Gen. 3.

dixit ad mulierem, Nequaquam moriemini, scit enim Deus quòd in quacunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri,& eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Attende ordinem ac progressum humanæ perditionis. Primò Deus dixerat, Quacunque die comederitis ex eo, morte moriemini. Deinde mulier dixit, Ne fortè moriamur. Nouissimè serpens dixit, Nequaquam moriemini. Deus affirmauit, mulier quasi ambigendo illud dixit,diabolus negauit: quæ ergo dubitauit,ab affirmante recessit, & neganti appropinquauit.

Gen. 3. b

De versutia diaboli, qui ad faciliùs persuadendum, malum remouit,& bonum in pollicito duplicauit. D

Qui ad suam persuasionem pleniter suffulciendam, id est,vt malum quòd intendebat liberè persuaderet: & malum quod mulier timuit,negando remouit,& repromissionem addidit: & vt eius persuasio citiùs reciperetur,promissionem duplicauit. Vna nempè comestionẽ suadens,duo in præmio proposuit, similitudinem Dei, scientiamq; boni & mali spondens. Vbi tribus modis hominem tẽtauit,s.gula,in persuasione cibi,cum dixit, In quacunq; die comederitis:Inani gloria in promissione deitatis,cùm dixit, Eritis sicut dii: Auaritia, in promissione scientię,cùm dixit,Scientes bonum & malum. Gula est immoderata cibi auiditas: Vana gloria, amor propriè excellentiæ: Auaritia immoderata habendi cupiditas:quæ non est tantum pecunię,sed etiam altitudinis & scientię,cum supra modum sublimitas ambitur.

Quod homo tribus modis tentatus est, gula, vana gloria, auaritia.

De duplici tentationis specie. E

Porro sciendum est duas esse species tentationis,interiorẽ scilicet,& exteriorem. Exterior tentatio est,quando nobis extrinsecus malũ visibiliter suggeritur verbo vel signo aliquo,vt ille cui fit,ad consensum peccati declinet:& talis tentatio tantum fit ab aduersario.Interior verò tentatio est, quando inuisibiliter malum nobis intrinsecus suggeritur: & hæc tentatio aliquando fit ab hoste,aliqñ à carne. Nam & diabolus inuisibiliter mala suggerit,& ex carnis corruptione suboritur motus illicitus & titillatio praua. Ideoq; tentatio quæ ex carne est,

Quæ sit exterior tentatio,& à quo fiat.

Quæ sit tẽtatio interior, & à quo fiat.

non

non fit fine peccato: quæ aũt eſt ab hoſte, niſi ei conſentiatur, nõ habet peccatũ, ſed eſt materia exercendę virtutis. Tentatio aũt carnis interior difficilius vincitur: quia interiùs oppugnãs, de noſtro cõtra nos roborat. Homo ergo qui ſola exteriore tentatione pulſatus cecidit, tanto grauiùs plectẽdus erat, quãto leuiori impulſu fuerat proſtratus. Et tñ quia aliquã, licet modicã cadendi occaſionem habuit, idcirco per gratiam iuuari potuit ad veniam: vt qui per alium ceciderat, per alium erigeretur. Qui ergo incitatorẽ habuit ad malum, non iniuſtè reparatorẽ habuit ad bonũ. Diabolus verò qa ſine alicuius tentatione peccauit, per aliũ vt ſurgeret iuuari non debuit, nec ꝑ ſe potuit: & ideo irremediabile peccatũ eius extitit. Peccatum verò hominis ſicut per aliũ habuit initium, ita per alium non incongruè habuit remedium.

Quare homo, non angelus, ſit redemptus. F

Præterea Angelica natura quoniam non tota perierat, ſed ex parte perſtiterat, non eſt redempta: humana verò tota perierat: & ideo ne penitus perderetur. ex parte eſt redempta, vt inde ruina ſuppleretur Angelica. Vnde Auguſt. in Ench. Placuit vniuerſitatis creatori & moderatori, vt quoniam non tota multitudo Angelorum Deum deſerendo perierat, ea quæ perierat in perpetua perditione remaneret: quæ autem cum Deo illa deſerente perſtiterat, de ſua certiſſimè cognita ſemper fœlicitate gauderet. At verò creatura rationalis, quæ in hominibus erat, quoniam peccatis atque ſuppliciis tota perierat, ex parte poterat reparari, vnde angelicæ ſocietati ſuppleretur quod ruina illa minuerat: hoc enim promiſſum eſt ſanctis, quòd erunt æquales Angelis Dei.

Cap. 29. in principio.

Matt. 22.c

Quòd non ſoli viro præceptum fuit datum. G

Illud etiam notandum eſt, quòd non ſoli viro præceptum videtur eſſe datum, cum ipſa mulier teſtatur ſibi etiam eſſe mandatum, dicens, Præcepit nobis Deus, &c. Suprà tamen legitur, ante factam mulierem Deum dixiſſe viro, De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas: Non dixit, ne comedatis. Fortè quia facturus erat mulierem de viro, ſic præcepit, vt per virum ad mulie-

Aug. de Geneſi ad literam 8. libr. cap. 17. in principio.

rem perueniret mandatum: quia mulier quę subiecta uiro fuit, non nisi mediante uiro diuinum debuit accipere
1.Cor.14.b præceptum. Vnde Apostolus, Si quid discere mulieres uoluerint, domi uiros suos interrogent. Si quæritur, quomodo loqui potuerunt uel loquentem intelligere, qui non didicerant inter loquentes crescendo uel magisterio? Dicimus, quia Deus eos tales fecerat qui possent loqui, & discere ab aliis si essent.

DE ORIGINE ILLIVS PECCATI.

Distinct. XXII. A

De hominis transgressione.

HIc uidetur diligenter inuestigandum esse quæ fuerit origo & radix illius peccati. Quidam putant quandã elationem in animo hominis præcessisse ex qua diaboli suggestioni consensit.
Aug.de Genes.ad literã lib.11.ca.5. in principio. Quod uidetur August. innuere super Gen. ita inquiens. Non est putandum quod homo deiiceretur, nisi præcessisset in eo quædam elatio comprimenda: ut per humilitatem peccati sciret quam falso de se præsumpserit, & quod non bene se habet natura si à faciente recesserit.
Ibidem pau lo inferius. Item in eodem, Quomodo uerba tentatoris crederet mulier dum se à re bona & utili prohibuisset, nisi inesset eius menti amor ille propriæ potestatis, & de se superba præsumptio: quæ per tentationem fuerat conuincenda, aut perimenda. Denique non contenta suasione serpentis, aspexit lignum bonum esu, decorum aspectu: nec credens se inde posse mori, fortè putauit Deum alicuius causa significationis illa dixisse: ideo manducauit, & dedit uiro suo fortassis cum aliqua suasione, quam scriptura intelligendam reliquit. Vel fortè non fuit suaderi necesse, cum eam mortuam esse illo cibo non uideret uir.
Aug.li.11. dicto ca.27. Sicut ergo non est permissus diabolus tentare fœminam, nisi per serpentem: ita nec uirum, nisi per fœminam, ut sicut præceptum Dei per uirum uenit ad mulierem, ita diaboli tentatio per mulierem transiret ad uirum. In muliere uerò quæ rationalis erat, non est ipse locutus ut in serpente, sed persuasio
Ibidem pau lo inferius.

eius,

eius, quanuis instinctu adiuuaret interiùs, quod per serpentem gerebat exteriùs. Ex prædictis tentationis módus atque progressus insinuatur: nec nō etiā, quod prædiximus, innui videtur, scilicet, quòd tentationem præcesserat aliqua elatio, & præsumptio in mente hominis.

Obiectio contra illos qui dicunt elationem præcessisse in mente. B

Quòd si ita fuit, non ergo alteriùs suggestione priùs peccauit, cum auctoritas tradat ideo peccatum diaboli incurabile esse, quia non suggestione sed propria superbi cecidit: hominis verò curabile, quia non per se sed per alium cecidit, & ideo per alium resurgere potuit. Quocirca prædicta verba August. pium ac diligenrem lectorem efflagitant: quæ sic intelligere sanè quimus, Nō deiiceretur homo in actum illius peccati vt scilicet, lignum vetitum ederet, & in has miserias per tentationem diaboli, nisi elatio comprimenda præcessisset, non vtique tentationem, sed opus peccati. Talis enim fuit ordinis processus: Diabolus tentando dixit, Si comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum & malum: quo audito statim menti mulieris surrepsit elatio quædam & amor propriæ potestatis: ex quo placuit ei facere quod diabolus suadebat, & vtique fecit. Suggestione igitur peccauit, quia tentatio præcessit: ex qua in mente eius orta est elatio, quam peccatum operis secutum est, & pœna peccati.

Quomodo intelligēda sint illa verba hic definit.

Quæ fuit elatio mulieris. C

Et talis quidem elatio in mente mulieris fuit pro certo, qua credidit & voluit habere similitudinē Dei cum æqualitate quadam, putans esse verum quod diabolus dicebat. Et ideo specialiter mulierem commemorat Aug. inquiens, Quomodo crederet mulier diabolo, nisi esset in mente eius de se superba præsumptio. Et quod ibi sequitur, scilicet, Quæ per tentationem fuerat conuincenda vel perimenda: ad mulierem referendum est, vt intelligatur, quæ mulier, non quę elatio fuerat per tentationem, &c.

Aug. ad fin. c. 30. li. 11. de Genes. ad literam.

Qua

Quæ fuit elatio viri: an crediderit, & voluerit quod mulier. D

Solet quæri, Vtrùm illa talis elatio & amor propriè potestatis in uiro fuerit, sicut in muliere? Ad quod dicimus, Quia Adam non fuit seductus eo modo quo mulier. Non enim putauit esse uerum, quod diabolus suggerebat. In eo tamen fuisse seductum credi potest, quod commissum ueniale putauerit, quod peremptorium erat. Sed nec prior seductus fuit, nec in eo in quo mulier, ut crederet Deum illud lignum ideo tangere prohibuisse, quoniam si tangerent fierent sicut dii. Veruntamen præuaricator fuit Adam, vt testatur Apostolus. Poterat enim aliqua elatio menti eius inesse ilicò post tentationem, ex qua voluit lignum uetitum experiri, cum mulierem non uideret mortuam esca illa perceptaa. Vnde August. super Gene. Cum Apostolus Adam præuaricatorem fuisse ostendit dicens. In similitudinem præuaricationis Adæ: seductum tamen negat ubi ait, Adam non est seductus, sed mulier: vnde & interrogatus non ait, Mulier seduxit me: sed, Dedit mihi, & comedi. Mulier uerò dixit, Serpens seduxit me. Hanc autem seductionem propriè uocauit Apostolus, per quam id quod suadebatur, cum falsum esset, uerum putatū est, scilicet, quòd Deus lignum illud ideo tangere prohibuerit, quia sciebat eos si tetigissent, sicut Deos futuros: tanquam eis diuinitatem inuideret, qui eos homines fecerat. Sed etsi uirum propter aliquam mentis elationem, quæ Deum latere non poterat, solicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam: nec tamē eum arbitror, si iam spirituali mente præditus erat, ullo modo credidisse quod diabolus suggerebat.

Rom. 5. e. *Li. 11. c. 42. ad mediū.* *Lib. & cap. eisdē in fine.*

Quis plus peccauit, Adam vel Eua. E

Ex quo manifestè animaduerti potest, quis eorum plus peccauerit, Adam scilicet, uel Eua. Plus enim uidetur peccasse mulier, quæ uoluit vsurpare diuinitatis æqualitatem, & nimia præsumptione elata crediderit ita esse futurū. Adam verò nec illud credidit, & de pœnitentia

tētiã & Dei misericordia cogitauit, dum vxori morem gerens, eius persuasioni consensit:nolens eam contristare, & à se alienatam relinquere ne periret:arbitrãs illud esse ueniale non mortale delictum. Vnde Aug. Apostolus ait, Adam non est seductus. Quod utique ita accipi potest, ut intelligatur non esset sedũctus prior scilicet, vel in eo in quo mulier:ut scilicet, crederet illud esse uerum, Eritis sicut dii:sed putauit utrunque posse fieri, ut & uxori morem gereret, & per pœnitentiam unitam haberet. Minus ergo peccauit qui de pęnitentia & Dei misericordia cogitauit. Postquã enim mulier seducta manducauit eique dedit ut simul ederent, noluit eam contristare, quam credebat sine suo solatio contabescere, & à se alienatam omnino interire:non quidem carnali victus concupiscentia, quam nondum senserat: sed amicabili quadam beneuolentia, qua plerunque fit vt offendatur Deus, ne offendatur amicus:quod cum facere nõ debuisse, diuinæ sententiæ iustus exitur indicauit. Ergo alio quodam modo ipse etiam deceptus est. Inexpertus enim diuinæ seueritatis, in eo falli potuit, vt ueniale crederet esse commissum: sed dolo illo serpentino quo mulier seducta est, nullo modo arbitror illum potuisse seduci. Ex his datur intelligi, quòd mulier plus peccauerit, in qua maioris tumoris pręsumptio fuit:quę etiã in in se, & proximum, & in Deum peccauit: vir autem tantùm in se, & in Deum. Inde etiam colligitur quòd mulier plus peccauerit, quia grauiùs punita est: cui dictum fuit, In dolore paries filios, &c.

Au. ca. 42. in medio li. 11. de Gen. ad literam.

Aug. c. 11. in fine li. 14 de ciuitate Dei.

Aug. c. 42. li. 11. de Ge. ad literam.

Quòd prædictæ sententiæ aduersari videtur. F

Sed huic uidetur contrarium quod Aug. super Gene. de viro & muliere peccatum suum excusantibus ait: Dixit Adam, Mulier quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi:non dicit, peccaui. Superbia enim habet confusionis deformitatem, non confessionis humilitatem. Nec etiam mulier confitetur peccatum, sed refert in alternum dicens, Serpens decepit me, & comedi in impari sexu, sed pari fastũ. Ecce hic dicit Augustinus quia parem factũ habuit mulier cum uiro. Pariter ergo super-

Lib. 11. c. 15 ad prĩcipiũ, de Gen. ad literam.

Ibidem paulò inferiùs.

ſuperbierunt, & pariter peccauerunt. Sed hoc ita determinari poteſt, ut dicamus parem utriuſque fuiſſe faſtum in excuſatione peccati, & etiam in eſu ligni vetiti: ſed diſparem, & in muliere multò maiorem, in eoquod credidit & uoluit eſſe ſicut Deus, quod non uir. Verumtamen & de viro legitur, quòd uoluit eſſe ſicut Deus. Dicit enim Auguſtinus ſuper illum locum pſal. Quæ non rapui tunc exoluebam. Rapuit Adam & Eua præſumentes ut diabolus de diuinitate, rapere voluerunt diuinitatem, & perdiderunt felicitatem. Item ſuper illum locum, Deus quis ſimilis tibi. Qui per ſe vult eſſe vt Deus, peruersè vult eſſe ſimilis Deo: ut diabolus qui noluit ſub eo eſſe: & homo, qui ut ſeruus noluit teneri præcepto, ſed voluit ut nullo ſibi dominante eſſet quaſi Deus. Item ſuper illum epiſtolæ locum, Non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo: quia non vſurpauit quòd ſuum non eſſet ut diabolus, & primus homo.

Au. ad verſum 6. pſal. 68. in enarratione 1. tomo. 8.

Aug. ad verſum 21. pſa. 70. concione. 2.

Aug. in fine tractatu 17. ad illud Io. 5. Patrē ſuū dicebat Deū tom. 9.

Quorundam ſententia, quòd Adam ambiuerit eſſe vt Deus, ſed non crediderit poſſibile. G

Ideo quibuſdam uidetur, quòd etiam Adam ambierit eſſe ſicut Deus, non tamen crediderit id fieri poſſe: & ideo falſum eſſe quod diabolus promittebat cognouit. Et licet diuinitatis æqualitatem concupierit, non tamen adeo exarſit, nec tanta eſt affectus ambitione ſicut mulier: quæ illud fieri poſſe putauit, & ideo magis illud ambiendo ſuperbiuit. Virum autem aliqua fortè ambitionis ſurreptio mouit: ſed non ita, ut illud uerum uel poſſibile fore putaret. Aliis autem uidetur ideo dictum eſſet, quòd Adam illud uoluerit, quia mulier de eo ſumpta illud voluit: ſicut ſi, inquiunt, peccatum dicitur per unum hominem intraſſe in mundum, id eſt, in humanā naturam: cum tamen mulier ante virū peccauerit, quia per mulierem intrauerit de viro factam. Vel potiùs ideo per hominem dicitur intraſſe, quia etiam peccante muliere ſi uir non peccaſſet, humanum genus minimè peccatis corruptum periret Minus ergo peccauit vir quàm mulier.

Obiectio

Obiectio contra id quod dictum est, uirum minus peccasse. H

His autem opponi solet hoc modo: Tribus modis (ut Isid. ait) peccatū geritur. s. ignorantia, infirmitate, industria. Et grauiùs est infirmitate peccare, quā ignorātia grauiusq; industria, quàm infirmitate. Eua autem videtur ex ignorantia peccasse, quia seducta fuit. Adam uerò ex industria, quia non fuit seductus, vt Apostolus ait. Ad quod dicimus, quia licet Eua in hoc per ignorantiam deliquerit, quod putauit uerum esse quod diabolus suadebat: non tamen in hoc, quin nouerit illud Dei esse mandatum, & peccatum esse, contra agere. Et ideo excusari à peccato per ignorantiam nòn potuit. *Isido. ca. 17. non longè à principio.* *1. Ad Tim. 2. d*

Quòd ignorantia alia excusat, alia non. I

Est enim ignorantia quæ excusat peccantem: & est ignorantia talis quæ non excusat. Est autem ignorantia uincibilis, & ignorantia inuincibilis. Excusatio omnis tollitur, ubi mandatum non ignoratur.

De triplici ignorantia, quæ excusat, & quæ non. K

Est autem ignorantia, triplex: & eorum, scilicet, qui scire nolunt cum possint, quæ non excusat, quia & ipsa peccatum est: Et eorum qui uolunt se nō possuut, quę excusat, & est pœna peccati non peccatum: Et eorū qui quasi simpliciter nesciunt non renuentes vel proponentes scire, quę neminem planè excusat, sed fortasse vt minus puniatur. Vnde Augustinus ad Valentinum, Eis aufertur excusatio, quia mandata Dei nouerunt: quam solent habere homines de ignorantia. Et licet grauiùs sit peccare scienter quàm nescienter, non ideo tamen confugiendum est ad ignorantię tenebras, ut in eis quisquam excusationem requirat. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse: quia in eis qui intelligere noluerunt, ipsa ignorantia peccatum est: in eis verò qui non potuerunt, pœna peccati. Ignorantia verò quæ non est eorum qui scire nolunt, sed qui tanquam simpliciter nesciunt, nullum sic excusat vt ęterno igne non ardeat, sed fortasse ut minus ardeat. Non igitur mulier excusationem *Aug. de gratia & libero arbitrio in fine cap. 2. tomo. 7.* *Ibidem c. 3. ad medium.*

nem habuit de ignorantia, cum & mādatum nouerit, & peccatum esse secus agere non ignorauerit.

Vnde processerit consensus illius peccati, cum natura hominis esset incorrupta. L

Solet etiā quęri, cum sine vitio esset natura hominis, vnde consensus mali processerit? Ad quod responderi potest, quia ex libero arbitrio propriè voluntatis fuit. In ipso enim & in alio causa extitit vt fieret deterior. In alio, qui in diabolo qui suasit: In ipso, quia voluntate liberi arbitrii consensit. & cum liberum arbitrium sit bonum, ex re vtique bona malus ille consensus prouenit: & ita ex bono malum manauit. De hoc autem in sequenti plenius tractabimus, cum origo mali, & in quare coalescat inuestigabitur.

An voluntas praecesserit illud peccatum. M

Si vero quæritur, Vtrùm voluntas illud peccatū pręcesserit? Dicimus quia peccatum illud & in voluntate, & in actu constitit: & voluntas actum præcessit, sed ipsam voluntatem alia hominis voluntas mala non præcessit, atque ex diaboli persuasione, & hominis arbitrio illa voluntas mala prodiit: quæ iustitiam deseruit, & iniquitatem inchoauit: & ipsa voluntas iniquitas fuit.

QVARE DEVS PERMISERIT HOMInem tentari, sciens eum esse casurum.

Distinct. XXIII. A

Aug. li. 11. c. 4. in principio de genesi ad literam.

Præterea quęri solet, cur Deus hominē tentari permiserit, quem decipiendum fore præsciebat? Sed non esset laudabile homini, si ideo bene viuere posset, quia, nemo male viuere suaderet: cum in natura posse, & in potestate habere vellet non consentire suadenti, Deo iuuante: & est gloriosius non consentire, quàm tentari non posse. Mouentur etiam quidam dicentes, Cur creauit Deus quos futuros malos præsciebat? Quia præuidit quid boni de malis eorum esset facturus. Sic enim eos fecit, vt relinqueret eis vnde aliquid facerent: & si culpabiliter aliquid facerent, illum de se

Aug. super Gen. lib. 11. c. 6. ad principium. Lib. eo. c. 9. in medio.

de se laudabiliter operantem inuenirent. A se habent voluntatem malam, ab illo naturam bonam, & iustam pœnam. Frustra ergo dicitur, non deberet Deus creare quos præsciebat malos futuros: sciebat enim boni profuturos, & iustè pro mala voluntate puniendos. Addũt etiam, talem hominem debere facere, qui nollet omnino peccare. Concedimus quidem meliorem naturam esse, quæ omnino peccare nollet. Concedant & ipsi non esse malam, quæ talis facta est, vt posset non peccare si vellet: & iustè punitam, quæ voluntate non necessitate peccauit. Cùm ergo hæc bona sit, illa melior: cur non vtranq; faceret, vt vberius laudaretur de vtraq;. Illa enim de sanctis angelis, hæc de hominibus est. Item inquiunt, Si deus vellet, & illi boni essent. Et hoc quidem concedimus: sed melius voluit, vt quod vellent, essent: Et boni quidem non infructuosè, mali vero nõ impunè essent. Item inquiunt, Posset Deus voluntatem eorum vertere in bonum, quia omnipotens est: Posset reuera. Cur non fecit? Quia noluit. Cur noluit? Ipse nouit. Non debemus plus sapere quàm oportet.

Aug. ĩ fine ca.6.li.11. de Gene. ad literam.

Lib. eo. c.7. ĩ principio.

Ibidẽ paulò inferius.

In prĩcipio, ca.9. eiusdẽ lib.11.

Li. eo. c.10 in principio

Rom.12.d

Hic qualis secundum animam, & agit de scientia hominis ante peccatum. B

Et quidem secundum animã rationalis fuit homo, habens discretionem boni & mali. Scientiam quoq; rerum creatarum, & cognitionem veritatis, quæ primæ perfectioni congruebat, mox conditus non incongruè accepisse putatur, & ad illam non studio vel disciplina aliqua per interualla temporis profecisse, sed ab exordio suæ conditionis diuinitus illam percepisse.

Quòd triplicem habuit homo ante lapsum cognitionem, scilicet, rerum propter se factarum, & creatoris, & sui. C

Fuit homo primus ante lapsum triplici cognitione præditus: rerum, scilicet, propter se factarum, & creatoris, & sui. Rerum quippe cognitionẽ hominem accepisse perspicuum est, cũ nõ ipse creator vel angelus aliquis, sed homo omnibus animãtibus nomina imposuerit: vt ostenderetur, ꝙ singulorum notitiam homo ipse habuerit. Quæ enim propter illum creata erãt, & ab illo regenda,

De cognitione rerũ creatarum.

regenda, & diſponenda erant, horũ omnium Deus illi & ſcientiã tribuit, & prouidentiã atq; curam reliquit: quia vt ait Apoſtolus, Nõ eſt cura deo de bobus. Quorũ aliorumq; animaliũ Deus homini curã reliquit & prouidentiam, vt dominationi eius ſubiicerẽtur, & ratione illius gubernarentur: vt ſciret illis neceſſaria prouidere à quibus emolumentũ debebat recipere. Hanc autem ſcientiam homo peccando non perdidit, ſicut nec illam qua carnis neceſſaria prouiderentur. Et idcirco in ſcriptura homo de huiuſmodi non eruditur, ſed de ſcientia animæ quam peccando amiſit.

1. Cor. 9. A

De cognitione creatoris. D

Cognitionem quoq; creatoris primus homo habuiſſe creditur. Cognouit enim à quo creatus fuerat: non eo modo cognoſcendi, quo ex auditu ſolo percipitur, quomodo à credentibus abſens quæritur: ſed quadam interiori aſpiratione qua Dei præſentiam contemplabatur: non tamen ita excellenter ſicut poſt hanc vitam ſancti viſuri ſunt, neq; ita in ænigmate qualiter in hac vita videmus.

De cognitione ſui. E

Porro ſui cognitionem idem homo talem accepiſſe videtur, vt & quid deberet ſuperiori, & qd æquali, & inferiori non ignoraret. Conditionem quoque ſuam & ordinem, ſcilicet, qualis facta eſſet, & qualiter incedere deberet, quid agere, quid cauere, intellexit. Si horum notitiam non habuiſſet, non eſſet reus præuaricationis, neque ſeipſum cognouiſſet.

Vtrùm homo præſcius fuerit eorũ quæ ſibi futura erant. F

Si autem quæritur, Vtrùm homo ſcientiam habuerit eorum quæ circa eum futura erant, id eſt, ſi ruinã ſuam præſciuerit: & ſimiliter præſcierit bona quæ habiturus fuiſſet, ſi in obedientia perſtitiſſet? Reſponderi poteſt, quòd ei magis faciẽda indicta ſunt, quã futura reuelata. Accepit enim ſcientiã & pręceptum eorũ quæ facienda fuerant, ſed nõ habuit præſcientiam eorum quæ futura erãt. Non fuit ergo homo præſcius ſui caſus, ſicut & de angelo diximus. Quod Aug. ſuper Gen. aſſerit, ratione

Reſpõſio quare dicitur nõ habere futurorum præſcientiam.

vtens

vtens quam suprà posuimus. Hæc de scientia hominis quantum ad primum statum pertinet, dixisse sufficiat. *Li. 11. c. 18. ad principiū.*

DE GRATIA HOMINIS, ET DE potentia ante casum.

Distinct. XXIIII. A

NVnc diligenter inuestigari oportet, quā gratiam vel potentiam habuerit homo ante casum: & vtrùm per eā potuerit stare vel non. Sciendū est ergo, φ homini in creatione (sicut de angelis diximus) datū est per gratiam auxiliū, & collata est potentia per quā poterat stare, id est, nō declinare ab eo quod acceperat: sed nō poterat proficere intantum, vt per gratiam creationis sine alia mereri salutem valere. Poterat quidē per illud auxilium gratiæ creationis resistere malo, sed non perficere bonum. Poterat tamen per illud bene viuere quodāmodo, quia poterat viuere sine peccato: sed non poterat sine alio gratiæ adiutorio spiritualiter viuere, quo vitam mereretur æternam. Vnde Aug. in ench. Si factus est homo rectus, & vt manere in ea rectitudine posset, non sine diuino adiutorio, & suo fieri peruersus arbitrio: vtrumlibet horum elegisset, Dei voluntas fieret vel ab illo, vel de illo. Et quia suam maluit facere voluntatē quàm Dei, de illo facta est voluntas Dei. Item in eodem, Sic hominem prius oportebat fieri, vt & bene posset velle, & male. Nec frustra, si bene: nec impune, si male. Idem quoque in lib. de correctione & gratia ait, Si hoc adiutorium vel angelo, vel homini cum primū facti sunt defuisset, quoniam nō talis natura facta erat, vt sine diuino auxilio posset manere si vellet: non vtiq; sua culpa cecidisset, defuisset quippe adiutorium, sine quo manere non posset. Idem, Dederat Deus homini bonā voluntatem, in illa quippe eum fecerat rectum: dederat adiutorium, sine quo non posset in ea manere si vellet, & per quod posset. Vt autē hoc vellet, in eius dimisit arbitrio. In eodem, Acceperat posse si vellet; sed non habuit velle quo posset. nam

De adiutorio per quod homo ante lapsum stare potuit, scilicet, de libero arbitrio inquantum ad alias potentias comparatur.

Aug. in Enchirid. to. 3. Cap. 107. ad medium.

Idē habetur in tom. 7. li. de correctiōe et gratia ca. 10. ca. 105. in principio, & ca. 11. de correptione & gratia.

Tomo. 7. Paulò superius de correptione et gratia.

Ibidem paulo inferius. si habuisset, perseuerasset. His testimoniis euidenter monstratur, quòd homo rectitudinē, & bonam voluntatem in creatione accepit, atque auxilium quo stare poterat, alioquin non sua culpa videretur cecidisse.

Qualis fuerit illa rectitudo, & bonitas voluntatis in qua creatus est. B

Sed quomodo rectam, & bonam voluntatem habuit homo, si per eam, nec mereri vitam valuit, nec in ea stare voluit: quia nec aliquid mali ea tūc volebat, & ad tempus stare voluit, sed non perseueranter, & ideo recta, & bona fuit tunc voluntas hominis.

Oppositio contra illud quod dictum est, hominem non potuisse proficere. C

Ad hoc autem quod diximus, hominem non potuisse proficere, vel mereri per gratiam creationis solet opponi sic, Per illud auxilium gratiæ creationis potuit stare in bono, quod acceperat. Potuit ergo resistere tentationi. Sed resistere tentationibus atque suggestionibus malis, meritum est, ac bonum remunerabile: Omne autem bonum meritum profectus est. Per gratiam ergo creationis proficere potuit sine adiectione alterius gratiæ. *Responsio.* Ad quod dicimus, quia resistere malo, & nō consentire tentationi, non fecisset illi meritum, etsi non consensisset: quia nihil in eo erat, quod ad malum impelleret, sicut angelis, qui non ceciderunt non fuerit meritum, quod steterunt, id est, ꝙ non corruerunt. *Quod resistere malo aliquando meritū est, aliquando non.* Nobis autem meritum est aliquando si malum non facimus, sed resistimus: ibi duntaxat, vbi causa subest, quæ nos id facere mouet: quia ex peccati corruptela proni sunt ad lapsum gressus nostri. Vbi autem non interuenit causa nos ad malum impellens, non meremur si ab eo declinamus. Declinare enim à malo semper vitat pœnam, sed non semper meretur palmam.

De adiutorio homini in creatione dato, quo stare poterat. D

Hic considerandum est, quod fuerit illud adiutorium homini datum in creatione, quo poterat manere si vellet. Illud vtiq; fuit libertas arbitrii ab omni labe, & cor-

ruptela

ruptela immunis, atque voluntatis rectitudo, & omniũ naturaliũ potentiarum animæ sinceritas atq; viuacitas.

De libero arbitrio. E

Liberum vero arbitrium est facultas rationis, & volũtatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente. Et dicitur liberum, quantum ad voluntatem, quæ ad vtrumlibet flecti potest. Arbitrium vero, quantum ad rationem, cuius est facultas, vel potentia illa, cuius etiam est discernere inter bonum, & malum: & aliquando quidem discretionem habens boni, & mali, quod malum est eligit, aliquãdo vero quod bonum est. Sed quod bonum est nisi gratia adiuta non eligit, malũ vero per se eligit. Est enim in anima rationali voluntas naturalis, qua naturaliter vult bonum, licet tenuiter & exiliter, nisi gratia iuuet: quæ adueniens iuuat eam, & erigit vt efficaciter velit bonum. Per se autẽ potest velle malum efficaciter. Illa ergo rationalis animæ potentia, qua bonum, vel malum potest velle, vtrunq; discernens, liberum arbitrium nuncupatur: quod bruta animalia non habent, quia ratione carent: habent tamen sensum, & appetitum sensualitatis.

Quod bruta animalia nõ habent liberũ arbitriũ, sed appetitũ sensualitatis.

De sensualitate. F

Est enim sensualitas quædam vis animæ inferior, ex qua est motus qui intenditur in corporis sensus, atq; appetitus rerum ad corpus pertinentium. Ratio verò vis animæ est superior, quæ (vt ita dicamus) duas habet partes, vel differẽtias, superiorem & inferiorem. Secundum superiorem supernis conspiciendis, vel consulendis intendit: sm inferiorem, ad temporalium dispositionem conspicit. Quicquid ergo in anima nostra nobis considerantibus occurrit, quod non sit cõe cum bestiis, ad rationẽ pertinet. Quòd autem in ea reperis commune cum belluis, ad sensualitatem pertinet. Et vbi nobis gradatim in consideratione partium animæ progredientibus, primũ aliquid occurrit, qđ nõ est commune cum bestiis, ibi incipit ratio. Hoc autem Aug. docet in 12. lib. de Trin. ita dicens, Videamus vbi sit quasi quoddam hominis exterioris interiorisque confinium. Quicquid enim habemus

De ratione, q̃ habet duas partes, quantum ad officia.

Cap. 1. in principio.

in animo cōe cum pecore, rectè dicitur ad exteriorē hominem pertinere. Non.n.solum corpus exterior homo deputabitur: sed adiuncta quadam vita sua, qua compages corporis & oēs sensus vigēt, quibus instructus est ad exteriora sentienda. Ascendentibus ergo introrsum quibusdam gradibus considerationis per animæ partes, vbi incipit aliquid occurrere, quod non sit nobis cōe cū bestiis, ibi incipit rō, vbi hō interior iam possit agnosci. Rōnis aūt pars superior, æternis rōnibns conspiciendis uel consulendis adhærescit, portio inferior ad tp̄alia gubernanda deflectitur. Et illa rōnis intentio qua contemplamur æterna, sapientiæ deputatur: illa verò qua bene vtimur rebus temporalibus, scientiæ deputatur. Cum vero differimus de natura mentis humanæ, de vna quadam re differimus, nec eam in hæc duo quæ cōmemorauimus, nisi per officia, geminamus. Carnalis autem vel sensualis animæ motus, qui in corporis sensus intenditur, nobis pecoribusq; communis est: qui seclusus est à ratione sapientiæ, rationi autem scientiæ vicinus est.

Lib. de trin. 12. cap. 8. in principio. *Ca. 7. eiusdē li. 12. de tri. in fine.* *Ca. 14. eiusdem ad principium.* *Lib. eo. c. 14. in principio.* *Lib. de trin. 12. c. 12. ad principium.*

Quòd talis est ordo peccandi, vel cadendi in nobis, qualis fuit in primis hominibus. G

Illud quoq; prætermittendum non est, ꝙ talis nunc in vno homine tentationis est ordo & progressio, qualis tunc in primis præcessit parentibus. Vt.n.tunc serpens malum suasit mulieri, ipsaq; consensit, deinde viro suo dedit. sicq; consummatum est peccatum: ita & nunc in nobis pro serpente est sensualis motus animæ, pro muliere inferior portio rationis, pro viro superior rationis portio. Et hic est vir, qui ſm Apostolum dicitur imago, & gloria Dei: & illa est mulier, quæ ſm eundem dicitur gloria viri. Atque inter hunc virum & hanc mulierem est velut quoddam spirituale coniugium naturalisque contractus, quo superior rationis portio, quasi vir, dēt præesse & dominari: inferior verò, quasi mulier, debet subesse & obedire. Ideo vir ſm Apostolum non debet habere velamen, sed mulier. Et sicut in cunctis animantibus nō est repertum homini adiutorium simile sibi, sed de illo sumptum, quod ei formaretur in coniugium: ita & in

De spūali cō iugio viri et mulieris in nobis. *1. Cor. 11. b*

partibus

partibus animæ quas cum pecoribus habemus communes, nullum menti nostræ simile est adiutorium. vnde Aug. in eodem, Illud nostrum, quod in actione temporalium tractandorum ita uersatur, ut non sit in nobis cõe cum pecore, rationale est quidem, sed ex illa rationali mente qua subhæremus intelligibili, & incommutabili ueritati, tanquam ductum, & inferioribus tractandis gubernandisq; deputatum est. Sicut.n. in omnibus pecoribus non est inuẽtum uiro adiutorium simile sibi, nisi de illo detractum in coniugium formaretur: ita menti nostræ qua supernam consulimus veritatem, nullum est ad usum rerum tpalium, quantũ naturæ hominis satis est, simile adiutorium ex animæ partibus quas communes cum pecoribus habemus. Ideoq; rationale nostrum non ad unitatis diuortium separatum: sed in auxilium societatis quasi deriuatum, in suo dispartitur officio. Et sicut una caro est duorum in masculo, & in fœmina: sic intellectum nostrum & actionem siue rationem & appetitum rationalem, uel si aliquo modo significantius dici possunt, una mẽtis natura complectitur: ut sicut de illis dictum est, Erunt duo in carne una: sic & de his dici possit, duo in mente una. Ecce ex his uerbis apertè intelligi potest, qualiter in anima hominis existat imago illius cõiugii, & qualiter in singulis nostrum spiritualiter sint illa tria, scilicet uir, mulier, serpens.

Aug. li. 12. de trin c. 3. in principio.

Gen. 2. d

Qualiter per illa tria in nobis consummetur tentatio. H

Nunc superest ostendere, qũo per hęc tria in nobis cõsumetur peccatum: ubi agnosci poterit, si diligenter intẽdatur, quid sit in anima mortale vel ueniale peccatum. Vt enim ibi serpens suasit mulieri, & mulier uiro: ita & in nobis sensualis motus cum illecebram peccati conceperit, quasi serpens suggerit mulier, scilicet, inferiori parti rationis, id est, rationi scientiæ, quæ si consenserit illecebræ, mulier edit cibum uetitum: post de eodem dat uiro, cum superiori parti rationis, id est, rationi sapientiæ eandem illecebram suggerit, quæ si consentit, tunc uir etiam cum fœmina cibum uetitum gustat. Si ergo in motu sensualitetem peccati illecebra teneatur, ue-

niale, ac leuissimum est peccatum. Si vero inferior pars rationis consenserit, ita vt sola cogitationis delectatione sine voluntate perficiendi teneatur, mulier sola manducauit, non vir: cuius auctoritate cohibetur voluntas, ne ad opus vsque perueniat. Si vero adsit plena voluntas perficiendi, vt si adsit facultas ad effectum perducatur, vir quoque manducat, quia superior pars rationis illecebrę consensit: & tunc est damnabile, & graue peccatum.

Quādo mulier gustat sine viro, tūc aliquando mortale, aliquādo veniale peccatum est.

Quando autem mulier sine viro gustat, aliquando est mortale, aliquando veniale peccatum. Vt enim dictum est, tunc mulier sine viro gustat, cum ita delectatione cogitationis peccatum tenetur, vt faciendum non decernatur: vel cum quidam terminus, & mensura à peccato adhibetur à viro, vt non liceat mulieri effrenata libertate in peccatum progredi. Si ergo peccatum non diu teneatur delectatione cogitationis, sed statim, vt mulierē tetigit, viri auctoritate repellatur, veniale est. Si vero diu in delectatione cogitationis teneatur, & si voluntas perficiendi desit, mortale est: & pro eo damnabitur simul vir & mulier, id est, totus homo, quia & tunc vir nō sicut debuit, mulierem cohibuit: vnde potest dici consensisse.

Repetitio summam perstringens. I

Itaque vt breuiter summam præstringam, quando peccatum ita in anima concipitur, vt illud facere disponat, vel etiam perficiat aliud frequenter, aliud semel; vel etiam quando delectatione cogitationis diu teneatur, mortale est. Cum vero in sensuali motu tantum est, vt prædiximus, tunc leuissimum est, quia ratio tunc non delectatur. Ideo autem suprà dixi aliud frequenter, aliud semel: quia quædam sunt, quæ si tantum semel fiant, vel facienda disponantur, damnant: quædam verò non, nisi sæpius fiant, vel facienda decernantur: vt de ocioso verbo, & huiusmodi. Hæc Aug. in 12. lib. de Trin. tradit ita, Sicut in illo coniugio primorum hominum serpens manducandum persuasit, mulier autem non manducauit sola, sed viro suo dedit, & simul manducauerunt, ita & in quodam secreto coniugio, quod in vno homine geritur, & dinoscitur, cum rationi scientiæ, quæ in rebus

Aug. 12. in principio.

temporalibus agendis ratiocinandi viuacitate versatur, animalis sensus ingerit quandam illecebram, tunc velut serpens alloquitur fœminam. Huic autem illecebræ consentire, de ligno vetito est edere. Sed iste consensus si sola cogitationis delectatione contentus est, superiori verò auctoritate, ita retinentur membra, vt non exhibeantur arma iniquitatis peccato: sic habendum existimo, velut lignum vetitum mulier sola comederit. Si autem in consensu illo, ita decernitur quodq; peccatum, vt si sit potestas etiam opere impleatur. intelligenda est mulier dedisse viro suo simul edendum illicitum cibum. Neque enim potest peccatum non solum cogitandum suauiter, verumetiam perpetrandum efficaciter mente decerni, nisi & illa mentis intentio, penes quam summa potestas est, membra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, malæ actioni cedat. Nec sanè cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen & volens libenter, quæ statim, vt attingerunt animum respui debuerunt, negandum est esse peccatum, sed longe minus, quàm si & opere statuatur implendum. Et ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectusq; percutiendum, & dicendum, Dimitte nobis debita nostra. Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat, & ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola vtique mortis supplicio plecteretur, ita dici potest in homine vno, si delectationibus illicitis, à quibus continuò se deberet auertere cogitatio libenter sola pascatur, nec facienda decernantur mala, sed tamen suauiter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnare. Absit hoc credere, Hic quippe vna persona est, vnus homo est totusq; damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur. Idem quoque in libro contra Manichæos de hoc eodem sic ait, Apostolus dicit, Secundum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc

Ibidem paulo inferius.

Rom. 6. b

Ibidem ca. 12. cōtinuò.

Math. 6. b

Aug. contra Manichæos, non longe à principio.

Lib. de Gen. operatur in filiis diffidentię. Nunquid ergo visibiliter eis
2. cap. 14. apparet, aut quasi corporeis locis accedit ad eos & ope-
Tomo. 1. ratur? Sed miris modis per cognitionem suggerit quic-
Ephe. 2. a quid potest: quibus suggestionibus resistendum est. Nõ
enim ignoramus astutias eius: Quomodo enim accessit
1. Corin. 2. c ad Iudam, quando ei persuasit ut dominum traderet?
Vulgata edi- Nunquid in locis, aut per hos oculos ei uisus est?
tio habet co- Sed utique, ut dictum est, in cor eius intrauit. Repellit
gitationes. autem illum homo, si paradisum mentis custodiat.
Ioan. 13. a Posuit enim hominẽ Deus in paradiso, ut operaretur &
Lucæ. 22. a custodiret: quia sicut ecclesiæ dicitur in canticis cantico
Genes. 2. a rum. Hortus conclusus, fons signatus, quò utique non
Cant. 4. d admittitur peruersitatis illa persuasor, sed tamen per mulierem decepit. Non enim etiam ratio nostra deduci ad consensum peccati potest, nisi cum delectatio mota fuerit in illa parte animi, quæ debet obtemperare rationi, tanquam rectori uiro. Etiam in vnoquoq; nostrum nihil aliud agitur, cum ad peccatum quisque delabitur, quàm tunc actum est in illis tribus, serpente, muliere, & uiro. Nam primo fit suggestio, siue per cognitionem, siue per sensus corporis, vel videndo, vel tangendo, vel audiendo, uel gustando, vel olfaciendo: quæ suggestio cùm facta fuerit, si cupiditas nostra non moueatur ad peccatum, excluditur serpentis astutia. Si autem mota fuerit, quasi iam mulieri persuasim erit: sed aliquando ratio uiriliter etiam commotam cupiditatem refrenat & compescit. Quod cum sit, non labimur in peccatum, sed cum aliquantula luctatione coronamur. Si autem ratio consentiat, & quod libido cõmouerit, faciendum esse decernat, ab omni uita beata, tanquam de paradiso, expellitur homo. Iam enim peccatum imputatur, etiam si non obsequatur factum, quando rea tenetur in consensione conscientia.

Quare hæc de animæ partibus dixit. K

Hæc de animæ partibus interseruimus, ut ipsius animæ natura plenius cognosceretur, & secundum quam sui portionem in ea sit liberum arbitrium intelligatur; scilicet, secundum rationem, qua omne peccatum mor-

tale

tale geritur, sed non omne ueniale: illud scilicet, quòd in solo motu sensualitatis existit.

Quòd sensualitas sæpè in scriptura aliter quàm suprà accipitur, scilicet, vt etiam inferior rationis portio eius nomine intelligatur. L

Non est autem silentio prætereundem, quòd sæpè in scriptura nomine sensualitatis, non id solum in anima quod est nobis cõmune cum peccare, sed etiam inferior portior rationis, quæ temporalium dispositioni intendit, intelligitur. Quod diligens lector in locis scripturæ, ubi de ipsa fit mentio, uigilanter annotat.

REDIT AD LIBERI ARBITRII considerationem.

Distinct. XXV. A

De libero arbitrio secundum se siue in generali.

Definitio liberi arbitrij

IAm verò ad propositum redeamus, scilicet, ad liberi arbitrii tractatum: quod philosophi definientes dixerunt, liberum de uoluntate iudicium, quia potestas ipsa & habilitas uoluntatis & rationis, quam supra diximus esse liberum arbitrium, libera est ad vtrumlibet: quia libere potest moueri ad hoc, vel ad illud. Liberum ergo dicitur arbitrium, quantum ad voluntariè moueri, & spõtaneo appetitu ferri potest ad ea quæ bona vel mala iudicato vel iudicare valet.

Quòd liberum arbitrium non pertinet nisi ad futurum, nec ad omne futurum. B

Hoc autem sciendum est, quod liberum arbitrium ad præsens uel ad præteritum non refertur, sed ad futura contingentia. Quòd enim in prę senti est, determinatum est, nec in potestate nostra est, ut tunc sit uel nõ sit quando est, potest enim nõ esse, vel aliud esse postea, sed non potest non esse dum est uel aliud esse dum est, id est, quo est: sed non in futuro an hoc sit, uel illud, ad potestatẽ liberi arbitrii spectat. Nec tamen omnia futura sub potestate liberi arbitrii ueniunt, sed ea tantum quæ per liberum arbitrium possunt fieri vel non fieri. Siquis enim talę quid velit ac disponat facere, quod in eius nullate-

nus sit potestate, uel quod sine ipsius dispositione ęquè fieret, in hoc ipse liberum non habet arbitrium.

Quod suprapostita descriptio liberi arbitrij non conuenit Deo, nec his qui glorificati sunt. C

Et quidem secundū prædictam assignationem, in eis tantum videtur esse liberum arbitrium, qui voluntatem mutare, & in contraria possunt deflectere: in quorū vide licet, potestate est eligere bonum uel malū, & utrūlibet secundum electionem facere uel dimittere. Secundum quod nec in Deo, nec in his omnibus, qui tāta beatitudinis gratia sunt roborari, ut iam peccare nequeāt, liberū arbitrium esse nequit. Sed quòd deus liberum arbitriū habeat Aug. docet in lib. 22. de Ciu. Dei, ita inquiēs, Certè deus ipse nūquid quoniā peccare non potest, ideo liberū arbitrium habere negandus est? Am. quoq; in li. de trin. ait, Paulus dicit, quia omnia operatur vnus atq; idē spiritus, diuidens singulis prout vult, id est, pro liberæ voluntatis arbitrio non pro necessitatis obsequio.

Au. ca. 30. in medio, li. 22. de ciuitate Dei.
Amb. in medio, ca. 3. li. 2. de fide.
Timo 2.

Qualiter in Deo accipitur liberum arbitrium. D

Sed aliter accipitur liberum arbitrium in creatore, quàm in creaturis. Dei etenim liberū arbitrium, dicitur eius sapientissima & omnipotens uoluntas, quæ non necessitate, sed libera uoluntate omnia facit prout vult. Ideoq; Hiero. attendens non ita esse liberum arbitrium in Deo, sicut est in creaturis, ab ipso uidetur liberum arbitrium excludere, in Homilia quadā de filio prodigo dicens, Solus Deus est in quem peccatum non cadit, nec cadere potest. Creata, cum sint liberi arbitrii, in vtranq; partem flecti possunt. Deum ait, cętera, indicat liberum arbitrium, sicut est in cęteris non ita esse in Deo.

Hierony. ad Dama. papā circa finē tomo. 3.
Lucæ. 15. f

Quòd angeli & sancti qui iam beati sunt, habent liberum arbitrium. E

Angeli uerò & sancti qui iam cum domino feliciter viuunt, atque ita gratia beatitudinis confirmati sunt, ut ad malum flecti nec uelint nec possint, libero arbitrio non carent, unde Aug. in lib. 22. de Ciui. Dei ait, Sicut prima immortalis fuit, quam peccādo Adam perdidit, posse non mori, ita primum liberū arbitrium, posse non peccare,

Aug c. 30. in medio.

peccare, nouissimum, non posse peccare. Postea in ench. Sic oportebat prius hominem fieri, ut bene uelle posset, & malè. Postea uerò sic erit, ut male uelle non possit: nec ideo carebit libero arbitrio, Multo quippe liberius erit arbitrium, quod omnino non poterit seruire peccato. Neque aut uoluntas non est, aut libera dicenda non est qua beati sic esse uolumus, ut esse miseri non solum nolimus, sed nequaquam prorsus uelle possimus. Sicut ergo anima nostra nunc habet nolle infelicitatem, ita nolle iniquitatem semper habitura est. Sed ordo seruandus fuit; quo Deus uoluit ostendere quàm bonum sit animal rationale, quod etiam peccare possit: quanuis sit melius, quod peccare non possit. Ecce his uerbis euidenter astruitur, quod post beatitudinis confirmationem erit in homine liberum arbitrium, quo peccare non poterit: & nūc in angelis est, & in sanctis qui cum domino sunt: & tanto utique liberius, quanto à peccato immunius, & ad bonum pronius. Quo enim quisque ab illa peccati seruitute, de qua scriptum, Qui facit peccatum, seruus est peccati: longius absistit, tanto in eligendo bonum liberius habet iudicium. Vnde si diligenter inspiciatur, liberum uidetur dici arbitrium, quia sine coactione, & necessitate ualet appetere uel eligere quod ex ratione decreuerit.

Au. in principio. c. 105. 3 ench. 10. 3.

Ioan. 8. d

De libertatis arbitrij defferentia secundum diuersa tempora. F

Ex prædictis perspicuum fit, quòd maior fuit libertas arbitrii prima quàm secunda: & tertia multo maior quàm secunda vel prima. Prima enim libertas arbitrii fuit, in qua poterat peccare, & non peccare. Vltima uero erit, in qua poterit non peccare, & non poterit peccare. Media uero, in qua potest peccare, & non potest non peccare: ante reparationem etiam mortaliter, post reparationem uero saltem uenialiter.

De quatuor statibus liberi arbitrij in homine. G

Et possunt in homine notari quatuor status liberi arbitrii. Ante peccatum enim ad bonum nil impediebat, ad malum nil impellebat. Non habuit infirmitatē

ad

ad malum, & habuit adiutorium ad bonum. Tunc sine errore ratio iudicare, & voluntas sine difficultate bonū appetere poterat. post peccatum uero ante reparationem gratiæ, premitur à concupiscentia & vincitur, & habet infirmitatem in malo, sed non habet gratiam in bono: & ideo potest peccare, & non potest non peccare, etiam damnabiliter. post reparationem uero, ante confirmationem premitur à concupiscentia, sed non uincitur: & habet quidem infirmitatem in malo, sed gratiam in bona: ut possit peccare propter libertatem & infirmitatem: & possit non peccare ad mortem propter libertatem, & gratiam adiuuantem, nondum tamen habet posse omnino non peccare, uel non posse peccare, propter infirmitatem nondum perfectè absorptam, & propter gratiam nondum plane consummatam. post confirmationem uerò infirmitate penitus consumpta, & gratia consummata, nec uinci poterit, nec premi, & tunc habebit non posse peccare.

De corruptione liberi arbitrij per peccatum. H

Nunc manifestum est, quòd. præter alias pœnalitates pro peccato illo, incurrit homo pœnam in corruptione, & depressione liberi arbitrii. Per illud nanque peccatū naturalia bona in ipso homine corrupta sunt, & gratuita detracta. Hic est enim ille qui à latronibus

Luca. 10. d vulneratus est & spoliatus. Vulneratus quidem in naturalibus bonis, quibus non est priuatus, alioquin non posset fieri reparatio: Spoliatus verò gratuitis, quæ per gratiam naturalibus addita fuerant. Hæc sunt data optima, & dona perfecta: quorum alia sunt corrupta per peccatum, id est, naturalia, ut ingenium, memoria, intellectus: alia subtracta, id est, gratuita, quanquam & naturalia ex gratia sint. Ad generalē Dei quippe gratiam pertinent. Sæpe tamen huiusmodi fit distinctio, cū gratiæ uocabolum ad speciem, non ad genus refertur. Corrupta est ergo libertas arbitrii per peccatum, & ex par-

Cap. 30. ad principium. te perdita. Vnde Aug. in ench. Libero arbitrio malè utēs homo, & se perdidit, & ipsum. Cum enim libero arbitrio peccaretur, victore peccato amissum est & liberum

 arbitrium.

arbitrium. A quo enim quis deuictus est, huic seruus additus est. Ecce liberum arbitrium dicit hominem amisisse: non quia post peccatum non habuerit liberum arbitrium, sed quia libertatem atbitrii perdidit: non quidem omnem, sed libertatem à miseria & à peccato. *2.Petri.2.d*

De tribus modis libertatis arbitrij. I

Est nanque libertas triplex, scilicet à necessitate, à peccato, à miseria. A necessitate, & ante peccatum, & post æquè liberum est arbitrium. Sicut enim tunc cogi non poterat, ita nec modo. Ideoque uoluntas meritò apud Deum iudicatur, quæ semper à necessitate libera est, & nunquam cogi potest. Vbi necessitas, ibi non est libertas: ubi non est libertas, nec uoluntas, & ideo nec meritum. Hæc libertas in omnibus est, tam in malis quàm in bonis. Est & alia libertas, à peccato, scilicet, de qua dicit Apostolus, Vbi spiritus domini, ibi libertas. Et ueritas in euangelio, Si filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Hæc libertas à seruitute peccati liberat, & seruos iustitiæ facit: sicut econuerso seruitus peccati liberos iustitiæ facit. unde Apostolus, Libertati a peccato serui facti estis iustitiæ. Et item, Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Hanc libertatem peccando homo amisit. Ideoq; Aug. dicit, quod homo male utens libero arbitrio, & se perdidit, & ipsum: quia perdita est per peccatum libertas, non à necessitate, sed à peccato. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. *De libertate à peccato.* *2.Cor.3.d* *Ioan.8.c* *Rom.6.d* *In ench.cap. 30.ad principium. Augusti.*

Qui habent libertatem, scilicet, à peccato,
& per quid. K

Istam libertatem quæ est à peccato, illi soli nunc habent quos filius gratiam liberat & reparat: non ita quòd penitus sint sine peccato in hac mortali carne, sed ut in eis peccatum non dominetur neque regnet. Et hec est vera & bona libertas, quæ bonam parit seruitutem, scilicet iustitiæ. vnde Aug. in ench. ait, Ad iustitiam faciendam non erit aliquis liber, nisi à peccato liberatus, esse iustitiæ cœpit seruus: & ipsa est uera libertas, propter recti facti lætitiam, simul & pia seruitus, propter præcepit obedientiam. Est alia libertas non vera, malæ *Ioan.8.d* *Ioan.8.* *Cap.30.in medio.*

seruituti

seruituti adiuncta, quæ est ad malum faciendũ: vbi ratio dissentit à voluntate, iudicans non esse faciendum quod voluntas appetit: ad bonum verò faciendum, cõcordat ratio voluntati: & ideo ibi vera libertas est, & pia. De libertate autem ad malum, & seruitute mala, ait Aug. in ench. Serui addicti peccato scilicet, quæ potest esse libertas, nisi quando eum peccare delectat. Liberaliter enim seruit, qui sui domini voluntatẽ libenter facit: ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati seruus est.

Ibidẽ c.30. paulò superius.
Ca. superius citato.

Quæstio de libertate ad malum, an sit ipsa libertas liberi arbitrij, an alia. L

Hic quæri potest, Vtrùm hæc libertas qua quis liber est ad malum, sit libertas arbitrii? Si enim libertas arbitrii est, bonum quidem est: quia libertas arbitrii bonum naturale est. Quibusdam videtur quòd sit ipsa libertas arbitrii, quę semper bona est, sed propter peccati seruitutem ad malum sit liberior & pronior, & ideo dicitur non esse vera libertas, quia ad malum est. Aliis autem videtur, quòd hæc libertas ad malum, quam suprà commemorauit Aug. non sit ipsa libertas arbitrii: sed sit quædam pronitas peccandi, & curuitas quæ ex peccato est, & mala est.

Quæstio alia de libertate ad bonum, an ipsa sit libertas arbitrij, an non. M

Similiter etiam quæri solet. Vtrùm illa libertas vera, quæ est ad iustitiam faciendam sit ipsa libertas arbitrii? Quidam dicunt illam eandem esse, sed reparatam per gratiam, qua iuuante libera est ad bonum: sine gratia verò non est libera ad bonum. vnde August. in Enchirid. Ista libertas ad benefaciendum, nunquam erit homini addicto, & vendito sub peccato: nisi eum redimat qui dicit, Si filius vos liberauit: verè liberi eritis. Quod antequam fieri in homine incipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio gloriatur, qui nondum est liber ad operandum bene? Ecce apertè ostendit liberum arbitrium per gratiam liberari, vt per illud bene operetur quis. Ideoq; dicunt illam libertatem veram, quæ est ad bene

Cap. 30. ad finem.
Ioan. 8. e

ad bene faciendum, cuius suprà meminit August. esse libertatem ipsam arbitrii gratia Dei liberatam & adiutam. Alii verò putant non esse ipsam arbitrii libertatem, sed aliam quandam: quæ ex gratia & libero arbitrio in mente hominis, Deo operante, incipit esse cùm reparatus est.

Certa determinatio vtriusq; quæstionis, qua dicitur libertas ad bonum & ad malum esse libertas arbitrij. N

Rerum nobis magis placet vt ipsa libertas arbitrii sit, & illa qua quis liber est ad malum, & illa qua quis liber est ad bonum faciendum. Ex causis enim variis sortitur diuersa vocabula. Dicitur enim libertas ad malum faciendum, antequam per gratiam sit reparata: sed cùm per gratiam fuerit reparata, dicitur libertas ad bonum faciendum: quia ante gratiam libera est voluntas ad malum, per gratiam verò libera fit ad bonum. Semper ergo voluntas hominis aliquo modo libera est, sed non semper bona est. Non enim est bona, nisi à peccato liberara: est tamen à necessitate libera. Vnde Aug. in lib. de gratia & libero arbitrio, Semper in nobis voluntas libera est, sed non semper boua est. Aut enim libera est iustitiæ quando seruit peccato, & tunc est mala: aut à peccato libera est quando seruit iustitię, & tunc est bona. *Ad Valentinũ in medio cap. 15. in tomo. 7.*

De libertate à miseria. O

Est iterum libertas à miseria: de qua Apostolus ait, & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Hāc libertatem habuit homo ante peccatum, quia omni carebat miseria, & nulla tangebatur molestia: & pleniùs habebit in futura beatitudine, vbi miser esse non poterit. Sed in hac vita, quæ est inter primum peccatum & vltimam confirmationẽ, nemo à miseria liber est: quia pœna peccati non caret. *Rom. 8. d*

Repetit de corruptione liberi arbitrij, vt addat alia. P

Ex prædictis iam apparet in quo per peccatum sit imminutum vel corruptum liberum arbitrium: quia ante peccatum nulla erat homini difficultas, nullumq; impedimentum de lege membrorum ad bonum, nulla impulsio vel instigatio ad malum. Nunc autem per legem

gem carnis ad bonum impeditur, & ad malum instigatur: vt non possit velle & perficere bonum, nisi per gratiam liberetur & adiuuetur: quia vt ait Apostolus, Peccatum habitat in carne. Liberum ergo arbitrium cum semper & in singulis sit liberum, non est tamen pariter liberum in bonis & in malis, & ad bona & ad mala. Liberius est enim in bonis, vbi liberatum est: quàm in malis, vbi liberatum non est. Et liberius est ad malum, quod per se potest: quàm ad bonũ, quod nisi gratia liberetur & adiuuetur non potest.

Rom. 7. d

De libertate quæ fit ex gratia, & quæ ex natura. Q

Libertas ergo à peccato & à miseria, per gratiam est: libertas verò à necessitate, & per naturam. Vtranque libertatem, naturæ scilicet, & gratiæ, notat Apostolus cum ex persona hominis non redempti ait, Velle adiacet mihi, perficere autẽm bonum non inuenio: acsi diceret, habeo libertatem naturæ, sed non habeo libertatem gratiæ: ideo non est apud me perfectio boni. Nam voluntas hominis quam naturaliter habet, non valet erigi ad bonum efficaciter volendum vel opere implendum, nisi per gratiam liberetur & adiuuetur. Liberetur quidem, vt velit: & adiuuetur, vt perficiat. Qui vt ait Apostolus, Non est volentis velle, neque currentis currere, id est, operari: sed miserentis Dei, qui operatur in nobis velle & operari bona: cuius gratiam non aduocat hominis voluntas vel operatio; sed ipsa gratia voluntatem præuenit præparando vt velit bonum, & præparatam adiuuat vt perficiat.

Rom. 9. d

Rom. 9. c

DE GRATIA OPERANTE & cooperante.

Distinct. XXVI. A

De libero arbitrio comparato ad auxiliũ gratiæ. Ad Valentinum ca. 17. tom 7.

HAec est gratia operans & cooperans. Operans enim gratia præparat hominis voluntatem, vt velit bonum: Gratia cooperans adiuuat ne frustrà velit. Vnde Aug. in lib. de gratia & libero arbitrio, Cooperando Deus in nobis perficit, quod operando

operando incipit: quia ipse, ut uelimus, operatur incipiens, qui uolentibus cooperatur perficiens. Vt ergo velimus operatur. Cum autem uolumus, & sic uolumus vt perficiamus, nobis cooperatur: & tamen sine vllo uel operante ut uelimus, uel cooperante cum uolumus bona pietatis opera, nihil ualemus. Ecce his uerbis satis aperitur, quæ sit operans gratia, & quę cooperans. Operans enim gratia est, quæ præuenit uoluntatem bonam: ea enim liberatur & præparatur hominis volūtas, vt sit bona, bonumq; efficaciter velit. Cooperans verò gratia uoluntatem iam bonam sequitur adiuuando. Vnde Austu. contra Iulianum hæreticum, qui bonam voluntatem ex libero arbitrio tantum esse dicebat, atq; hominem per liberum arbitrium posse bonum uelle & operari sine gratia asserebat, ait, Apertam de commendatione gratię Apostolus sententiam protulit, cum ait, Non est uolentis neque currentis, sed Dei miserentis. Hæc si attenderes Iuliane, non extenderes contra gratiam merita uoluntatis humanæ. Non enim ideo miseretur Deus alicuius, quia uoluit & cucurrit: sed ideo voluit & cucurrit, quia misertus est Deus. Paratur enim voluntas hominis à Deo, & à domino gressus hominis diriguntur. Ideoque congruè ait, Non est uolentis neque currentis, sed miserentis Dei. Non quia hoc sine uoluntate nostra agatur, sed quia noluntas nostra nil boni agit, nisi diuinitus adiuuetur. Vnde alibi Apostolus ait, Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Non ideo dicit, quia nihil boni agebat, sed quia nihil boni ageret, si illa non adiuuaret. His testimoniis apertè insinuatur, quia voluntas hominis gratia Dei præuenitur atque præparatur, ut fiat bona, non ut fiat uoluntas: quia & ante gratiam voluntas erat, sed non erat bona & recta uoluntas.

**Aug. super illud Rom.*

Rom. 9. c

Aug. lib. de perfectione iustitiæ, non longè à fine tom. 7.

Quid sit voluntas. B

Voluntatem ipsam Aug. in lib. de duabus animabus ita definit, Voluntas est animi motus, cogente nullo, ad aliquid non admittendum, uel adipiscendum. Hæc

Post mediū cap. 10. in tomo. 6.

autem vt non admittat malum, & adipiſcatur bonum, præuenitur & præparatur Dei gratia. Vnde Apoſtolus gratiam præuenientem, & ſubſequentem commendans, id eſt, operantem & cooperantem, vigilanter dixit, Non eſt volentis, neque currentis, ſed Dei miſerentis: & non econuerſo, non eſt miſerentis Dei, ſed volentis, & currentis. Nam ſi (vt quibuſdam placuit) quod dictum eſt, ita accipiatur, non eſt volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei: tanquam diceretur, non ſufficit ſola voluntas hominis, ſi non ſit etiam miſericordia Dei: contrà dicitur, non ſufficit etiam miſericordia Dei, ſi non ſit etiam voluntas hominis. Ac per hoc ſi rectè dictum eſt illud, quia id voluntas hominis ſola non implet: cur non etiam à contrario rectè dicitur. non miſerentis eſt Dei, ſed volentis eſt hominis, cùm id miſericordia Dei ſola non impleat? Homo enim credere, vel ſperare non poterit, niſi velit: nec peruenire ad palmam, niſi voluntate currat. Reſtat ergo vt ideo, ita rectè dictum intelligatur, vt totum detur Deo qui hominis voluntatem bonam præuenit, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam: nolentem præuenit, vt velit, volentem ſubſequitur ne fruſtrà velit. Ecce his verbis, & aliis præmiſſis euidenter traditur, quià voluntas hominis præparatur, & præuenitur gratia Dei, vt velit bonum, & adiuuatur ne fruſtrà velit.

Aug. in Enchiridio ca. 32. non longè à principio.

Aug. c. 32. in Enchiridio ad principium.

Ibidem paulo inferius.

Ibidem ad finem eiuſdem c. 32.

Quod bona voluntas comitatur gratiam. C

Itaque bona voluntas comitatur gratiam, non gratia voluntatem. Vnde Aug. ad bonifacium Papam ſcribens contra Pelagianos, inquit, Cùm fides impetrat iuſtificationem, ſicut vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei: non gratiam Dei aliquid meriti præcedit humani, ſed ipſa meretur augeri, vt aucta mereatur, & perfici voluntate comitante, non ducente. pediſſequa, non præuia. Ecce hic apertè habes, quòd gratia præuenit bonæ voluntatis meritum: & ipſa bona voluntas pediſſequa eſt gratiæ, non præuia.

In to. 2. epi. 106. ante medium.

Quæ

Quæ sit gratia voluntatem præueniens, scilicet, fides cum dilectione. D

Et si diligenter intendas, nihilominus tibi monstratur, quæ sit ipsa gratia voluntatem præueniens, & præparans, scilicet, fides cum dilectione. Ideoq; Aug. in eodem tractans quomodo iustificati sumus ex fide, & tamen gratis (vtrunq; enim dicit Apost. qui dicit, Iustificati ex fide, alibi ait, Iustificati gratis per gratiã.) Hoc enim ideo dixit, ne fides ipsa superba sit, ne dicat sibi, si ex fide iustificati, quomodo gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius redditur, quàm donatur. Non dicat homo ista fidelis: quia cùm dixerit habeo fidem, vt merear iustificationem, respondetur ei, Quid habes, quod non accepisti? Fides enim qua iustificatus es, gratis tibi data est. Hic apertè ostenditur, quod fides est causa iustificationis, & ipsa est gratia, & beneficium quo hominis præuenitur voluntas, & præparatur. Vnde Aug. in 1. lib. retract. Voluntas est qua & peccatur, & rectè viuitur. Voluntas verò ipsa nisi Dei gratia liberetur à seruitute qua peccati serua facta est, & vt vitia superet adiuuetur: rectè pieq; viui à mortalibus non potest: & hoc beneficiũ quo liberatur nisi eam præueniret, iam meritis daretur, & non esset gratia, quæ vtique gratis datur. Præuenitur ergo bona hominis voluntas illo gratiæ beneficio, quo liberatur, & præparatur. Et illud beneficium fides Christi rectè intelligitur: sicut Aug. in Ench. euidenter ostendit dicens. Ipsum arbitrium liberandum est post illam ruinam à seruitute peccati. Nec omnino per seipsum, sed per solam Dei gratiam, quę in fide Christi posita est, liberatur, vt voluntas præparetur. Ecce apertè dicit gratiam, per quam liberatur arbitrium, & præparatur voluntas, sitam esse in fide Christi. Fides enim Christi (vt in eodem ait) impetrat, quod lex imperat.

Epist. eadẽ ad bonifaciũ 106. paulo superius.

Cap. 9. paululum ante medium.

Cap. 106. in fine.

Aug. in Enchiridio, ca. 117. in fine.

Quod voluntas bona quæ præuenitur gratia, quædam Dei dona peruenit. E

Ipsa tamen eadem voluntas quædã gratiæ dona præuenit. Vnde Aug. in Ench. Pręcedit bona uoluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia: quæ autẽ non præcedit,

Cap. 32. ad finem.

cedit,ipsa in eis est, & ipsa iuuat:nam vtrunq; legitur in sanctis eloquiis,Et misericordia eius p̄ueniet me: & misericordia Dei subsequetur me:nolentē quippe prępuenit vt velit:volētē subsequitur ne frustrà velit.Cur.n.admonemur orare pro inimicis nostris nolentibus piè viuere, nisi vt Deus in eis operetur,& velle?Itemq; cur admonemur petere accipiamus,nisi vt ab illo fiat,q̄d volumus, à quo factum est,vt velimus?Inde Apost.ait,non est volentis,neq; currentis,sed Dei miserentis. Ex his apparet, ꝙ bona hoīs voluntas q̄dam dona Dei p̄uenit,quia eam comitatur gratia adiuuās:& quibusdā præuenitur,quia eam præuenit gratia operans,s.fides cum charitate.

Rom. 9.

Quæ prædictis videantur aduersari,scilicet,quod videtur dici fidem esse ex voluntate. F

Non est tamen ignorandum,quod alibi Aug.significare videtur,quòd ex voluntate sit fides,de illo verbo Apostoli, Corde creditur ad iustitiam: ita super Ioannem tractans, Ideo non simpliciter Apostolus ait creditur, sed corde creditur:quia cætera potest homo nolens,credere non nisi volens: intrare ecclesiam, & accedere ad altare potest nolens, sed non credere. Item super Genes.vbi Laban & Batuel dixerunt, Vocemus puellam,& quæramus eius voluntatem: dicit expositor, quia fides est voluntatis,non necessitatis. Ad quod respondentes dicimus, non hæc ita accipienda fore, vt ex voluntate hominis fides intelligatur prouenire: cum ipsa sit propriè Dei donum, vt ait Apostolus, & ex ea bona hominis merita incipiant. Per hanc enim, ut ait Augustinus super psalm. 67. iustificatur impius, id est, fit de impio pius,vt deinde ipsa fides incipiat per dilectionem operari:unde omnia bona merita incipiunt. Sed potiùs hæc ideo ita dicta sunt, quia non est fides nisi in eo qui vult credere: cuius bonam uoluntatem fides præuenit non tempore, sed causa & natura. Vnde Augustinus supra congruenter dixit,quòd bona voluntas in eis donis est, quæ non præcedit: & ipsa iuuat, quia ea iuuat quibus præuenitur, dum eis consentit ad effectum boni: & in eis est,quia tempore ab eis non præceditur.

Rom. 10. Aug. tractatu 26. ad Illud Io. 6. principio tom. 9. Nemo pōt ad me venire Gen. 24. f Glossa inter lineas. Eph. 2. b

Quædam

Quædam adhuc addit quæ grauiorem faciunt quæstionem, scilicet, quòd cogitatio boni præcedit fidem. G

Cæterum hanc quæstionem magis acuunt & vrgent verba Augustinus quibus in libro de prædestinatione sanctorum utitur pertractans illud verbum Apostoli, Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid quasi ex nobis, Attendant, inquit, hic & verba ista perpendant, qui putant ex nobis esse fidei cœptum. & ex Deo esse fidei supplementum. Commendans enim istam gratiam quæ non datur secundum aliqua merita, sed efficit omnia bona merita, inquit, Non quòd sufficiētes simus cogitare aliquid boni, scilicet, ex nobis. Quis autem non videat prius esse cogitare, quàm credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitauerit esse credendum, Si ergo cogitare bonum non est ex nobis, vt hic Apostolus tradit, nec credere: quanquam & ipsum credere nihil est aliud, quàm cum assensione mentis cogitare. Hic videtur insinuare, quòd cogitatio bona præcedat fidem: & ita bona voluntas præueniat fidem, non præueniatur: quod prædictis aduersari videtur. Ad hoc autem dicimus, quòd aliquando cogitatio bona, siue voluntas præuenit fidem: sed non est illa bona voluntas, vel cogitatio, qua rectè viuitur. Illa enim sine fide, & charitate non est. Nam vt ait Augustinus ad Anastasium, sine spiritu non est voluntas hominis libera, cum cupiditatibus vincatur: non est libera ad bonum, nisi liberata fuerit. Non autem liberatur, nisi per Spiritum sanctum diffundatur charitas in cordibus. Non est libera voluntas, nisi eam liberet gratia per legem fidei, idest, non est libera, sine fide operante per dilectionem: & illa sufficienter, & verè bona est. Non est enim fructus bonus, qui de charitatis radice non surgit. Si verò adsit fides operans per dilectionem fit delectatio boni.

In medio c. 2. in tom. 7. *2. Cor. 3. b* *Ibidem paulò superiùs.* *Ibidem paulò inferiùs.* *Ibidē paulò inferiùs.* *Ad principiū epist. 44 in tom. 2.*

De illa cogitatione boni quæ præcedit fidem, plenè dissleritur. H

Illa autem cogitatio, siue voluntas, quæ fidem & charitatem aliasque iustificationes præcedit, non suffi-

cit ad salutem, nec rectè ea viuitur. Hac voluntate concupiscitur illa bona voluntas quæ est magnum bonum, ista verò non. Alia est ergo illa voluntas siue cogitatio, alia ista. Et sicut illa istam præcedit, ita illam præuenit intellectus. Vnde Augu. ista distinguens super illum locum psal. 118. Cõcupiuit anima mea desid. iusti. ait, Concupiuit desiderare, inquit, non desideraui. Videmus enim ratione nonnunquam quàm vtiles sunt iustificationes Dei: sed infirmitate præpediti aliquando nõ desideramus. Præuolat ergo intellectus, sequitur tardus aut nullus affectus. Scimus bonum, nec delectat agere: & cupimus, vt delectat. Sic iste olim desiderare concupiscebat, quæ bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationẽ, quorum potuit videre rationem. Ostendit itaq; quibus quasi gradibus ad eas perueniat. priùs enim est, vt videantur quàm sint vtiles & honestæ deinde, vt earum desiderium concupiscatur: postremò, vt proficiente gratia delectet earum operatio, quarum sola ratio delectabat. Attende hunc ordinem gratiarũ, quem hic distinctè assignat Aug. qualiter scilicet, intellectus bonorum præcedit concupiscentiã eorundem, & ipsa concupiscentia, delectationem quæ fit per fidem & charitatem: qua habita, verè bona est voluntas qua rectè viuitur. Ipsaq; fidei comes est, non præuia. Qui verba Augu. præmissa secundum hanc distinctionem considerat, nullam ibi repugnantiam fore animaduertit: non ignorans etiam ante gratiam præuenientem & operantem, qua voluntas bona præparatur in homine, præcedere quædam bona ex Dei gratia & libero arbitrio, quędam etiam ex solo libero arbitrio, quibus tamen vitam non meretur, nec gratiam qua iustificatur. Illius.n. gratiæ percipiendæ, quæ voluntatem homini sanat, vt sana ta legem impleat, nulla merita pręcedunt. Ipsa est enim qua iustificatus impius fit iustus, qui priùs erat impius: meritis aũt impii, non gratia, sed pœna debetur: nec istã esset gratia, si non daretur gratuita. Datur aũt gratuita: quia nil boni antè feceramus, vnde hoc mereremur. Nõ negamus tamẽ multa ante hanc gratiam, & præter hanc

Rom. 5. a.

Gal. 5. b

Aug. de spũ & litera. ad

gratiam

gratiam ab homine fieri bona per liberum arbitrium, vt tradit Aug. in responsionibus cõtra Pelagianos: vbi dicit homines per liberum arbitriũ agros colere, domos ędificare, & alia plura bona facere sine gratia cooperante.

finem ca. 9. & Aug ad principiũ c. 10. to. 3. Sixtum præsbyterum epist. 105. ante mediũ to. 2.

Vtrùm vna eademq; sit gratia quæ dicitur operans, est cooperans. I

Hic considerandum est, cum prædictum sit per gratiam operantem & præuenientem, volũtatem hominis liberari ac præparari vt bonum velit: & per gratiam cooperantem & subsequentem adiuuari, ne frustra velit: vtrum vna & eadem sit gratia, i. vnum munus gratis datum, quod operetur & cooperetur: an diuersa, alterum operans, & alterum cooperans? Quibusdam non irrationabiliter uidetur, quòd una & eadem sit gratia, idem donum, eadem uirtus, quę operatur & cooperatur: sed propter diuersos eius effectus, & dicitur operans, & cooperans. Operans enim dicitur, inquantum liberat & præparat voluntatem hominis ut bonum uelit: Cooperãs, inquantum eandem adiuuat ne frustra uelit, scilicet, vt opus faciat bonum. Ipsa enim gratia non est ociosa, sed meretur augeri, ut aucta mereatur perfici.

Quid sit ipsa gratia, & quomodo meretur augeri, quæritur. K

Si uero quęritur, quomodo ipsa gratia præueniens mereatur augeri & perfici, cum nullum meritũ sit absque libero arbitrio: & quid sit ipsa gratia, an uirtus, an non: & si uirtus, an actus uel non: Vt hoc apertè insinuari ualeat, pręmittendum est tria esse genera bonorum. Alia nanque sunt magna, alia minima, alia media, ut Aug. ait in primo lib. retract. Virtutes, inquit, quibus rectè uiuitur, magna bona sunt. Species autem quorũlibet corporum, sine quibus rectè uiui potest, minima bona sunt. Potentię uerò animi, sine quibus rectè uiui non potest, media bona sunt. Item, uirtutibus nemo male utitur. Cęteris autem bonis, id est, mediis & minimis, non solum bene, sed etiam male quisque uti potest: & ideo uirtute nemo male utitur, quia opus uirtutis, est bonus usus istorum quibus etiam non bene uti

Lib. 1. ca. 9. in medio capitis. Et lib. 2. de libero arbit. c. 19. in Tomo. 1. In principio. Ibidem continuò.

Cc 4 possu-

possumus. Nemo autem bene utendo, male utitur. non solum autem magna, sed etiam media, & minima bona esse præstitit bonitas Dei. Ecce habes tria genera bonorum distincta.

In quibus bonis sit liberum arbitrium. I.

Cap. 9. in fi. Quæritur autem in quibus bonis cõtineatur liberum arbitrium. De hoc Augustinus in primo lib. retract. ita ait, In mediis quidem bonis inuenitur liberum uoluntatis arbitrium, quia & male illo uti possumus: sed tamen tale est, ut sine illo rectè uiuere nequeamus. Bonus autem usus eius, iam uirtus est: quæ in magnis reperitur bonis, quibus male uti nullus potest. Et quia bona, & magna, & media, & minima ex Deo sunt: sequitur ut ex Deo sit etiam bonus usus liberæ uoluntatis, qui uirtus est, & in magnis numeratur bonis. Attende diligenter quæ dicta sunt, & confer in unum. sic enim aperietur quod supra quærebatur. Dixit equidem opus uirtutis esse bonum usum illorum bonorum, quibus etiã non bene uti possumus, id est, mediorum: in quibus posuit liberum arbitrium, cuius quoq; bonum usum dixit esse uirtutem. Quod si est, non est ergo opus uirtutis, quod suprà dixit: quia aliud est uirtus, aliud opus eius.

DE VIRTVTE QVID SIT, ET quid sit actus eius.

Distinct. XXVII. A

De cõparatione gratiæ ad uirtutẽ. Hic uidendum est quid sit uirtus, & quid sit actus uel opus eius. Virtus est, ut ait Augustinus bona qualitas mentis qua rectè uiuitur, & qua nullus malè utitur: quam Deus solus in homine operatur. Ideoque opus Dei tantum est, sicut de uirtute iustitiæ Augustinus docet super illum locum psalmi, Feci iudicium & iustitiam: ita dicens. Iustitia magna uirtus animi est, quam non facit in homine nisi Deus. Ideoque cum ait propheta ex persona ecclesiæ, Feci iustitiam: non ipsam uirtutem, quam non facit hõ, sed opus eius intelligi uoluit. Ecce apertè insinuatur hic, ꝙ iustitia in homine non est opus hominis, sed Dei:

Psal. 118. in tomo. 8. õcione. 26. in principio ad uersum hunc feci iudicium.

quod

quod & de aliis uirtutibus itidem intelligendum est.

De fide itidem dicit, quòd non est ex homine, sed ex Deo tantùm. B

Nam de gratia fidei Ephesiis scribens Apostolus, similiter fidem non ex homine, sed ex Deo tm̃ esse asserit, inquiens, Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis: Dei.n.donum est. Quod à sanctis ita exponitur, Hęc scilicet fides, non est ex ui naturæ nostræ, quia donum Dei pure est. Ecce & hic apertè traditur, ꝙ fides non est ex libertate arbitrii, siue ex arbitrio uoluntatis: quod superioribns consonat, ubi dictum est, gratiam pręuenientem uel operantem esse uirtutem quæ uoluntatem hominis liberat & sanat. Vnde Aug. in lib. de spiritu & litera ait, Iustificati sumus non per liberam uolũtatem, sed per gratiam Christi: non ꝙ sine uoluntate nostra fiat, sed uoluntas nostra ostenditur infirma per legem, & sanet gratia uoluntatem, & sana uoluntas impleat legem. *Ephe.2.b* *Aug.cap.9. in fine to.3.*

De gratia quæ liberat voluntatem: quæ si virtus est, virtus non est ex libero arbitrio, & sic non est motus mentis. C

Si igitur gratia, quæ sanat, & liberat uoluntatem hominis, uirtus est uel una uel plures: cum ipsa gratia non sit ex arbitrio uoluntatis, sed eam potius sanet ac præparet, vt bona sit: consequitur vt virtus non sit ex libero arbitrio: & ita non sit motus vel affectus mentis, cum omnis motus vel affectus mentis sit ex libero arbitrio: sed bonus ex gratia est & libero arbitrio, malus vero ex libero arbitrio tantum. Vt enim ait Augu. in lib. retract. Homo sponte & libero arbitrio cadere potuit, non etiam resurgere. Idem in lib. de duabus animabus; Animæ si libero ad faciendum, & non faciendum motu animi careant, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, earum peccatum tenere non possumus. Hic apertè ostenditur, quod motus animi siue ad bonum siue ad malum, ex libero arbitrio est. Ideoque si gratia uel uirtus motus mentis est, ex libero arbitrio est. Si verò ex libero arbitrio vel ex parte est, iam non solus Deus sine homine eam facit, Propterea quidam *Aug.ca.11. ante mediũ li.2. de bono perseuerantia, Tom.7. Aug.lib. de duabus animabus c. 11 post mediũ, Tomo. 6.*

Hic aperis ad quid p̄di ɛ̃ta tẽdãt vt innotesceret an virtus sit motus m̃etis vel non. Per simile osten dit, & est cõ paratio inter tria, & tria.

quidam non inerudite tradunt, uirtutem esse bonam mentis qualitatem sine formam, quæ animã informat: & ipsa non est motus uel affectus animi, sed ea liberum arbitriũ iuuatur, ut ad bonũ moueatur & erigatur: & ita ex virtute & libero arbitrio nascitur bonus motus, vel affectus animi, & exinde bonum opus procedit exterius: sicut pluuia rigatur terra, vt germinet & fructum faciat: nec pluuia est terra, nec germen, nec fructus: nec terra germen uel fructus, nec germen fructus: ita gratis terræ mentis nostræ, id est, libero arbitrio uoluntatis, infunditur pluuia diuinæ benedictionis, id est, inspiratur gratia, quod solus Deus facit, non homo cum eo: qua rigatur volũtas hominis, ut germinet & fructificet, id est, sanatur & præparatur ut bonum uelit, secundum quod dicitur operans: & iuuatur ut bonum faciat, secundum quod dicitur cooperans. Et illa gratia virtus non incongruè nominatur, quia uoluntatem hominis infirmam sanat & adiuuat.

Ex quo sensu dicuntur ex gratia incipere bona merita, & de qua gratia hoc intelligatur. D

Qualiter intelligatur cũ ex sola gratia esse dicũtur.

Cum ergo ex gratia dicuntur esse bona merita, & incipere, aut intelligitur gratia gratis dans, id est, Deus: vel potius gratia gratis data, quæ uoluntatem hominis præuenit. Non enim esset magnum, si hæc à Deo dicerentur esse, à quo sunt omnia: sed potius eius gratia gratis data intelligitur, ex qua incipiunt bona merita; quæ cum ex sola gratia esse dicantur, non excluditur liberum arbitrium: quia nullum meritum est in homine, quod non sit per liberum arbitrium. Sed in bonis merendis causæ principalitas gratiæ attribuitur: quia principalis causa bonorum meritorum est ipsa gratia, qua excitatur liberum arbitrium & sanatur, atque iuuatur uoluntas hominis ut sit bona.

Quòd bona voluntas gratiæ principaliter est, & etiam gratia est: sicut & omne bonum meritum. E

Epistol. 105 In tomo. 2. ante mediũ.

Quę ipsa etiam donum Dei est, & hominis meritum, immo gratiæ, quia ex gratia principaliter est, & gratia est. Vnde Aug. ad Sixtum presbiterum, Quid est meritum

tum hominis ante gratiam, cum omne bonũ nostrum meritum non in nobis facit nisi gratia? Ex gratia enim (vt dictum est) quæ præuenit, & sanat arbitrium hominis, & ex ipso arbitrio procreatur in anima hominis bonus affectus siue bonus motus mentis: & hoc est primũ bonum hominis meritum. Sicut, uerbi gratia, ex fidei virtute & hominis arbitrio generatur in mente motus quidam bonus & remunerabilis, scilicet, ipsum credere: ita ex charitate, & libero arbitrio alius quidam motus bonus prouenit, scilicet diligere, bonus ualde. sic de cæteris uirtutibns intelligendum est. Et isti boni motus, vel affectus merita sunt & dona Dei, quibus meremur & ipsorum augmentationem, & alia quæ consequenter hic, & in futuro nobis opponuntur.

Qualiter bonum meritũ in homine cõstituitur, & quid sit primum bonũ meritum.

Ex qua ratione dicitur fides mereri iustificationem, est alia. F

Cum ergo dicitur fides mereri iustificationem, & vitam æternam, ex ea ratione dictum accipitur, quia per actum fidei meretur illa. Similiter de charitate, & iustitia, & de aliis accipitur. Si enim fides ipsa uirtus præueniens, diceretur esse mentis actus, qui est meritum: iam ipsa ex libero arbitrio originem haberet: quod quia non est, sic dicitur esse meritum, quia actus eius est meritum, si tamen adsit charitas: sine qua nec credere, nec sperare meritum est uitæ. Vnde apparet verè quia charitas est spiritus sanctus, quæ animæ qualitates informat & sanctificat, ut eis anima informetur & sanctificetur: sine qua animæ qualitas non dicitur uirtus, quia non ualet sanare animam.

De muneribus uirtutum, & de gratia quæ non est sed facit meritum. G

Ex muneribus itaque uirtutum boni sumus, & iustè viuimus, & ex gratia, quæ non est meritum sed facit, non tamen sine libero arbitrio proueniunt merita nostra, scilicet, boni affectus eorumq; progressus atque bona opera, quæ Deus remunerat in nobis: & hæc ipsa sunt Dei dona. Vnde Aug. ad Sixtum presbyterum, Cũ coronat Deus merita nostra, nihil aliud coronat quàm *Epist. 105.*

munera

munera sua. Vnde uita æterna, quæ in fine à Deo meritis præcedentibus redditur, quia & eadē merita quibus redditur, à nobis sunt, sed in nobis facta sunt per gratiā: rectè & ipsa vita gratia nuncupatur, quia gratis datur. Nec ideo gratis: quia non meritis datur. sed quia data sunt per gratiam & ipsa merita, & quibus datur.

in Tomo.2. ante mediū. Ibidē in epi. paulo inferiùs. cōsimilē habet sententiā ad versū.5. Psal.98.10-.8.

Epilogat vt alia addat. H

Ex præmissis iam innotescere nobis aliquatenus potest, qualiter gratia præueniens meretur augeri, & alia: & qd ipsa sit, an virtus, an aliud: & si virtus, an sit actus vel non. ostensum enim est supra ex parte quorundam, quòd ipsa est uirtus: quia uirtus non est actus sed eius causa, non tamen sine libero arbitrio. vnde quod supra Aug. dixit, bonum usum liberi arbitrii esse uirtutem, ita accipi potest, id est, actum virtutis: alioquin sibi contradicere uideretur, qui etiam opus uirtutis suprà dixit esse bonum usum eorum quibus nō bene uti possumus in quibus posuit liberum arbitrium. Si verò bonus usus liberi arbitriii opus uirtutis est, iam uirtus non est. Cum ergo bonum usum eius virtutem esse dixit, nomine virtutis ipsius vsum significauit.

Quòd idem vsus est uirtutis, & liberi arbitrij: sed virtutis principaliter. I

Quòd gratia pueniēs, quæ virtus intelligitur, non est lib. arb. vsus sed ex ea oīa bona merita

Idem nempe usus bonus ex uirtute est, & ex libero arbitrio, sed ex virtute principaliter. Et bonus ille usus in magnis bonis annumerandus est. Illa autem gratia præueniens, quæ & virtus est, & non usus liberi arbitrii est: sed ex ea potius est bonus usus liberi arbitrii. quæ nobis est à Deo, non à nobis. Vsus vero bonus arbitrii, & ex Deo est, & ex nobis: & ideo bonum meritum est. Ibi enim solus Deus operatur: hic, Deus & homo. Hoc meritum ex illa purissima gratia prouenit: quod Apostolus notauit dicens, Gratia Dei sum id quod sum; & Gratia eius in me uacua non fuit. Super quem locum Aug. ita ait, Rectè gratiā nominat. primum enim solā gratiam dat Deus, & non nisi gratiam, cum non præcedant nisi mala merita: sed post per gratiam incipiunt bona merita, Et vt ostenderet etiam liberum arbitrium, addit,

1. Cor. 15. b. Aug. lib. de gratia, & libero arbitrio ca.5. in fine. Tomo.7.

addit, Et gratia eius in me vacua põ fuit. Et ne ipsa voluntas sine gratia Dei putetur aliquid boni posse, subdit, Non autem ego solus, scilicet, sine gratia: sed gratia Dei mecum, id est, cum libero arbitrio. Plane cum data fuerit gratia, incipiũt esse nostra merita bona, per illam tamen: quia si illa defuerit cadit homo.

Ibidem paulo inferius.

Aug. cap. 6. eiusdem lib. in principio.

Aliorum sententia hic ostenditur, qui dicunt virtutes esse bonos vsus liberi arbitrij, id est, actus mentis. K

Alii vero dicunt virtutes esse bonos vsus naturalium potentiarum, non tamen omnes, sed tantummodo interiores qui in mente sunt: exteriores verò qui per corpus geruntur, non virtutes esse dicunt, sed opera virtutum. Et ideo quod Aug. dicit opus virtutis esse bonũ vsum naturaliũ potentiarum, de vsu exteriori accipiũt: quod vero dicit bonum vsum liberi arbitrii virtutem esse, & in magnis numerari bonis, de vsu interiori intelligitur. Et virtutes nihil aliud esse, quàm bonos affectus vel motus mentis asserunt, quos Deus in homine facit non homo: quia licet illi motus sint liberi arbitrii, nõ tamen esse queũt nisi Deus ipsum liberet, & adiuuet gratia sua operãte & cooperante: quam Dei gratuitam voluntatem accipiunt, quia Deus est qui & operatur in nobis velle, & operari bonum.

Quibus auctoritatibus muniunt, quòd virtutes sint motus mentis. L

Quod autem virtutes sint motus mentis, testimoniis sanctorum astruunt. Dicit autem Aug. super Ioannem, Quid est fides? Credere quod non vides. Credere autem motus mentis est. Idem in libr. 3. de Doctr. Christiana, Charitatem autem voco motum animi. Si vero charitas & fides motus animi sunt, virtutes ergo motus animi sunt. Quibus allii respondentes, præmissa verba Augustini ita intelligenda fore inquiunt, Fides est credere quod non uides, id est, fides est uirtus qua creditur quod non uidetur. Item, Charitas est motus animi, id est, gratia qua mouetur animus ad diligendum. Et quòd hæc & his similia ita accipienda sint, ex his conicitur quæ alibi Aug ait. Nam in primo lib. quæstionum euangelii

Augu. tract. 40. ad illud Ioan. 8. dicebat ergo dominus ad eos qui crediderunt, tom. 9. Cap. 10. ad finem, In tomo. 3.

Augu. in. 2. li. quæstion.

Euãgelicarũ in principio, cap. 39. In tom. 4. in me medio c. 2. l. 3., de Trin.

euangelii inquit, est fides, qua creduntur ea quæ non videntur, quæ propriæ dicitur fides. Item in 13. lib. de Trin. Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud est fides qua creduntur. Ex quibus verbis sic argumentando procedunt, Aliud est credere, aliud illud quo creditur. Prædictum autem est fidem id esse quo creditur. Sic ergo credere non est fides: quia credere non est id quo creditur. Addunt quoq;, Virtus opus Dei tantum est, quam ipse solus facit in nobis. Ipsa ergo non est vsus, vel actus liberi arbitrii, sed credere est actus liberi arbitrii: non est itaq; virtus. Præmissis aliisq; rationibus ac testimoniis innituntur vtriq;. Horum autem iudicium diligentis lectoris relinquo examini, ad alia properans.

PRAEDICTA REPETIT VT ALIA addat, definitam assignationem ponens de gratia, & libero arbitrio contra Pelagianos.

Distinct. XXVIII. A

De potestate lib. arbit. hominis lapsi, quam habet gratia circũscripta. Cap. 9. ad principium. Aug. ad q̃ vult Deum, lib. vnico de hæresibus articulo. 88. Tomo. 6. Ibidem pauciis omissis.

ID vero inconcusse & incunctanter teneamus, liberũ arbitrium sine gratia præueniente, & adiuuante non sufficere ad salutem, & iustitiam obtinendã: nec meritis præcedẽtibus gratiam Dei aduocari, sicut Pelagiana hæresis tradidit. Nam vt ait Aug. 1. libr. retract. Noui hæretici Pelagiani liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, vt gratiæ Dei non relinquant locum, quam secundum merita nostra dari asserunt. Pelagianorum hæresis omnium recentissima, à Pelagio monacho exorta est. Hi Dei gratiæ qua prædestinati sumus, & qua meruimus de potestate tenebrarum erui, intantum inimici sunt, vt sine hac credant hominem posse facere omnia diuina mandata. Denique Pelagius à fratribus increpatus, quod nihil tribueret adiutorio gratiæ Dei ad eius mandata facienda, non eam libero arbitrio præponebat, sed infideli calliditate supponebat dicens, ad hoc eam dari hominibus, vt quæ facere per liberum arbitrium iubentur, facilius possint implere per gratiam. Dicendo vtique, Facilius possint, voluit credi,

etsi difficilius, tamen posse homines sine gratia facere iussa diuina. Illam vero gratiam Dei, sine qua nihil boni possumus facere, non esse dicunt nisi in libero arbitrio, quod nullis suis præcedentibus meritis ab illo accepit nostra natura, ipso ad hoc tantũ iuuante nos per suam legem atque doctrinam, vt discamus quæ facere, & quæ sperare debeamus. Non autem ad hoc per donũ spiritus sancti, vt quæ didicerimus esse facienda faciamus. Ac per hoc diuinitus nobis dari scientiam cõfitentur, qua ignorantia pellitur: charitatem autẽ negant diuinitus dari, qua piè viuitur: vt scilicet, sit donum Dei scientia, quæ sine charitate inflat: & non sit donum Dei ipsa charitas, quæ vt scientia non inflet, ædificat. Destruunt etiam orationes quas facit ecclesia siue pro infidelibus, & doctrinæ Dei resistentibus, vt conuertantur ad Deum, siue pro fidelibus, vt augeatur Dei fides, & perseuerent in ea. Hæc quippe non ab ipso accipere, sed à seipsis homines habere contendunt, gratiam Dei qua liberamur ab impietate, dicentes secundum merita nostra dari. Paruulos etiam sine vllo peccati originalis vinculo asserunt nasci. *Ibidẽ Aug paulò inferius.*

Hic ponit ea quibus suum confirmant errorem, verbis August. contra ipsum vtentes. B

Quod vero dicunt, sine gratia hominem per liberum arbitrium omnia iussa implere, huiusmodi inductionibus muniunt. Si, inquiunt, non potest ea facere homo quæ iubentur, non est ei imputandum ad mortem, sicut tu ipse August. in libro de libero arbitrio asseris. Quis, inquis, peccat in eo quod nullo modo caueri potest? *Li.3.ca.18. ad principiũ in tom.1. & li. de natura et gratia ca. 67. in principio, tomo.7. Cap.9. circa mediũ li.1. retract.* Peccatur autem. Caueri ergo potest. Hoc testimonio Aug. Pelagius vsus est disputans aduersus eum, immo aduersus gratiam, sicut Aug. in li. retract. illud & alia huiusmodi retractans commemorat, inquiens, in his atq; huiusmodi verbis meis, quia gratia Dei commemorata non est de qua tunc non agebatur, putant Pelagiani suã nos tenuisse sententiam, sed frustrà hoc putant. Volũtas quippe est qua peccatur & rectè viuitur, quod his verbis egimus, sed ipsa nisi de gratia liberetur, & vt vita su-

pere

peret adiuuetur, rectè à mortalibus viui nō potest. Ecce apertè determinat, ex quo sensu illa dixerit, inimicos gratiæ refellens.

Aliud testimoniū Aug ponit quo Pelagius pro se vtebatur. C

Post mediū cap.12.to.6. Et li.1.retractationū cap 15.post medium tom 1. Similiter & innitebatur Pelagius verbis Aug. contra gratiam, quæ in lib. de duabus animabus dicit. Peccati, inquit, reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis & insaniæ est. His auditis exiliit Pelagius dicens. Cur ergo paruuli & illi qui non habent gratiam, sine qua non possunt facere mandata diuina, rei tenentur? Hoc autē qua occasione dixerit, in lib. retract. Pelagio respondens aperit. Id enim contra Manichæos dixit, qui in homine duas naturas esse contendunt, vnam bonam ex Deo, alteram malam ex gente tenebrarum, quę nunquam bona fuit, nec bonum velle potest: quod si esset, non videretur ei imputandum esse si bonum non faceret.

Aliud quod videtur contradicere gratiæ Dei addit. D

Alibi etiam Aug. dicit, quod huic gratiæ cōtradicere videtur qua iustificatur, Ait enim in lib. cōtra Adamantium Manichæi discipulum, Nisi quisque voluntatem suā mutauerit, bonum operari non potest: quod in nostra potestate esse positum dominus docet, vbi ait, Aut facite arborem bonā, aut fructus eius bonos, &c. Quod Aug. in retract. non esse contra gratiā Dei quā prædicamus, ostēdit. In potestate quippe hominis est mutare in melius voluntatem: sed ea potestas nulla est, nisi à Deo detur: de quo dictum est, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cum enim hoc sit in potestate, quod cum volumus facimus, nihil tā in potestate quā ipsa volūtas est: sed pręparatur à domino volūtas: eo ergo modo dat potestatē.

In medio ca. 26. in to. 6.

Aug. in lib. retract. 1. ca. 22. in fine.

Ioan. 1. b

Aliud testimonium eiusdem quod videtur aduersum. E

Sic etiam intelligendum est, quod in eodem ait, scilicet, in nostra potestate esse vel inseri bonitate Dei, vel excidi eius seueritate mereamur: quia in potestate nostra non est nisi quod nostram sequitur volūtatem: quæ cum præparatur à domino, facile fit opus pietatis, etiā quod impossibile & difficilè fuit.

Aliud

Aliud testimonium. F

In expositione quoq; quarundã propositionum epistolæ ad Romanos quædã Aug. interserit, quæ videntur huic doctrinę gratiæ aduersari. Ait enim, Quod credimus nostrũ est: quod autẽ bonum operamur, illius est qui credentibus dat spiritum sanctum & paulò post. Nostrum est credere & velle: illius autem dare credentibus & volentibus facultatem bene operandi per spiritum sanctum. Quæ qualiter intelligi debeant Augustinus in libro retract. aperit dicens. Verum est quidem à Deo esse quod operamur bonum: sed eadem regula vtriusque est, & volendi scilicet, & faciendi: & vtrunque ipsius est, quia ipse præparat voluntatem, & vtrunque nostrum est, quia non fit nisi volentibus nobis. Illla itaq; profectò non dixissem, si iam scirem etiam ipsam fidem inter spiritus sancti munera reperiri.

In expositione propositionis. 60. in fine.

In expositione propositionis 61. ĩ fine.

Li 1. retract. ad medium.

Adhuc addit aliud quod videtur contrarium. G

Illud etiam diligenter est inspiciendum quod Aug. in lib. de prædestinatione sanctorum ait, scilicet, quòd posse habere fidem sicut posse habere charitatem, natura est hominum: habere autem fidem sicut habere charitatem, gratia est fidelium. Quod non ita dictum est, tanquam ex libero arbitriũ valeat haberi fides vel charitas: sed quia aptitudinem naturalẽ habet mens hominis ad credendum vel diligendum, quæ Dei gratia præuenta credit & dilligit: quod sine gratia non valet.

Ca. 5. ad finẽ tomo 7.

Testimonio Hieronymi astruit quid tenendum sit de gratia & libero arbitrio: vbi triplex hæresis inducitur, scilicet, Iouiniani, Manichæi, Pelagij. H

Id ergo de gratia & libero arbitrio indubitanter teneamus quod Hieronymus in explanatione fidei catholicæ ad Damasum Papam, Iouiniani, & Manichæi & Pelagij errores collidens docet, Liberum, inquit, sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper indigere Dei auxilio, & tam illos errare qui cum Manichæo dicunt hominem peccatum vitare non posse, quàm illos qui cum Iouiniano asserunt hominem non posse peccare. Vterq; tolli arbitrii libertatem. Nos verò dicimus ho-

Hierony. in expositione Symboli, in fine tom. 4.

minem semper & peccare & non peccare posse, vt semper nos liberi confitemur esse arbitrii. Hæc est fides quã in catholica ecclesia didicimus, & quã semper tenuimus.

VTRVM HOMO ANTE PECCATVM eguerit gratia operante & cooperante.

Distinct. XXIX. A

De potestate lib arbi. primi hominis: vtrũ. s. eguerit gratia operante est cooperante secundnm statum naturæ institutæ. Cap. 106. in principio tomo. 3.

Post hæc considerandum est, vtrùm homo ante peccatũ eguerit gratia operate & cooperãte. Ad quod breuiter dicimus, quia non cooperante tantùm, sed etiam operante gratia indigebat, non quidem ꝭm omnem operandi modum operantis gratiæ: operatur enim liberando & præparando voluntatem hominis ad bonum. Egebat itaque homo ea, non vt liberaret voluntatem suam, quæ peccati serua non fuerat, sed vt præpararet ad volendum efficaciter bonum, quod per se nõ poterat. Non enim poterat bonum mereri sine gratia, vt August. in Enchirid. euidenter tradit. Illam, inquit, immortalitatem in qua poterat non mori natura humana, perdidit per liberum arbitrium, hanc verò in qua nõ poterat mori, acceptura est per gratiam, quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum. quanuis sine gratia nec tunc vllum meritum esse potuisset, quia etsi peccatum in solo erat arbitrio constitutum, non tamen iustitiæ habendæ vel retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi diuinum præberetur adiutorium. Ecce his verbis satis ostenditur, quòd ante peccatum homo indigebat gratia operante & cooperante. Nõ enim habebat quo pedem mouere posset sine gratiæ operantis & cooperantis auxilio, habuit tamen quo poterat stare.

Quod homo ante lapsum virtutes habuerit. B

Præterea quæri solet, Vtrum homo ante lapsum virtutem habuerit. Quibusdam videtur ꝙ non habuerit, id ita probare conantibus. Iustitiam, inquiunt, non habuit, quia præceptum Dei contempsit: nec prudentiam, quia sibi non prouidit: nec temperantiam, quia aliena appetiit: nec fortitudinem, quia prauè suggestioni cessit,

ſit, Quibus reſpondentes, dicimus eum quidem non tunc habuiſſe has virtutes quando peccauit, ſed antè, & tunc amiſiſſe. Quod multis ſanctorum teſtimoniis comprobatur. Ait enim Auguſt. in quadam homilia, Adam de limo terræ ad imaginem Dei factum, pudicitia armatum, temperantia compoſitum, charitate ſplendidum, primos parentes illis donis ac tantis bonis expoliauit, pariterq; peremit. De hoc eodem Ambr. ad Sabinum ait, Quando Adam ſolus erat, nõ eſt prævaricatus: quia eius mens Deo adhærebat. Super pſal. quoque dicit. Quod homo ante peccatum beatiſſimus, auram carpebat æthe ream. Sed quomodo ſine virtute beatiſſimus erat? Aug. quoque ſuper Gen. dicit Adam ante peccatum ſpiritali mente præditum fuiſſe. Non eſt ergo dubitandum hominem ante peccatũ virtutibus fulſiſſe, ſed illis per peccatum expoliatum fuiſſe.

Ambroſ. epiſt. 41. ad principium. To. 3. Idem ſermone 4. ad verſum Adhæſit pſalm. 118. Aug. de geneſi li. 11. c. 42. in fine lib. Tom. 3.

De eiectione hominis de paradiſo. C

In illius quoq; peccati pœnam eiectus eſt de paradiſo in iſtum miſeriarum locum, ſicut in Gen. legitur, Nunc ergo ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternũ, emiſit eum Deus de paradiſo voluptatis. His verbis inſinuari videtur quod nunquam moreretur ſi poſteà de illo ligno ſumpſiſſet.

Geneſ 3. c

Quomodo intelligendum ſit illud, Ne ſumat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. D

Sed quia per peccatum iam mortuum corpus habebat, illa verba ex tali intellectu accipi poſſunt: Deus modo irati loquens, de homine ſuperbo ait, Videte ne fortè mittat manum ſuam, &c. id eſt, cauete vos angeli ne comedat de ligno vitæ, quo indignus eſt: de quo, ſi perſtitiſſet, comederet, & viueret in æternum: ſed modo propter inobedientiam indignus eſt comedere. Et ſicut verbo dixit, ita opere exhibuit. Emiſit enim eum Deus de paradiſo voluptatis in locum ſibi congruum: ſicut plerunque malus cum inter bonos viuere cœperit, ſi in melius mutari noluerit, de bonorum congregatione pellitur, pondere prauæ conſuetudinis preſſus.

De flammeo gladio ante paradisum posito. E

Aug. ad finē.c.40 lib. 11.de genesi ad literam.

Ne verò ad illud posset accedere, collocauit Deus ante paradisum cherubin,& flammeum gladium atq; versatilem,ad custodiendam viam ligni vitæ. Quod iuxta literam pōt hoc modo accipi,quia per ministerium angelorum ignea custodia ibi constituta fuit. Hoc c.n. per celestes potestates in paradiso visibili factum esse credēdum est,vt per angelicum ministerium ibi esset quædā ignea custodia:non tñ frustrà, sed quia aliquid significat de paradiso spūali. Cherubin.n.interpretatur plenitudo scientiæ:hæc est charitas,quia plenitudo legis est dilectio. Gladius aūt flammeus pœnæ temporales sunt,quæ versatiles sunt,quia tempora volubilia sunt. Illa ergo ad custodiam ligni vitę ideo posita sunt ante paradisum,quia ad vitam non reditur nisi per Cherubin, scilicet, plenitudinem scientiæ, id est, charitatem:& per gladium versatilem, id est, tolerantiam passionum temporalium.

An homo ante peccatum comederit de ligno vitæ. F

Aug.li.2.c.21.ad principiū de peccatorum meritis & remissione & de baptismo paruulorum Tomo. 7.

Potest autem quæri, Vtrùm de ligno vitæ ante peccatum comederit homo? De hoc Aug.in lib.de Baptism. par.sic ait, Rectè profectò intelliguntur primi homines ante malignam diaboli persuasionem abstinuisse à cibo vetito,atque vsi fuisse concessis. His verbis ostenditur, quòd de ligno vitæ ante peccatum sumpserint: quibus præceptum erat,vt de omni ligno paradisi comederent, nisi de ligno scientiæ boni & mali.

Quare non sunt facti immortales, si comederunt de ligno vitæ. G

Quare ergo perpetua soliditate,& beata immortalitate vestri non sunt, vt nulla infirmitate vel ætate in deterius mutarentur? Hanc enim virtutem naturaliter illud lignum habuisse dicitur. Sed fortè hoc non conferebat, nisi sæpe de illo sumeretur. Potuit ergo fieri, vt de illo sumeret semęl,& non sępius:qui per aliquam moram in paradiso fuisse,intelligitur, cum scriptura dicat eum ibi soporatum fuisse, quando costa de latere eius assumpta est & inde formata mulier,& animalia ante eum ducta, quibus nomina imposuit.

QVOD PER ADAM PECCATVM & pœna transiit in posteros.

Distinct. XXX. A

IN superioribus insinuatum est, licet ex parte (non.n. pefectè sufficimus exponere) qualiter primus homo deliquerit, & quam pro peccato pœnam subierit: quibus adiiciendum est, peccatum simul ac pœnam per eum transisse in posteros, sicut Apostolus ostendit, inquiens, Sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, ita in oẽs homines mors pertransit. *Quid sit originale peccatum quòd à peccato primorum parẽtum fuit causatum.*

Vtrùm illud peccatum fuerit originale, vel actuale. B

Hic primò videndum est, quod fuit illud peccatum, originale scilicet, an actuale: & si de originali intelligatur, consequenter quid sit originale peccatum, & quare dicatur originale: & quomodo pertransierit uel pertrãseat in omnes, diligenter inuestigandum est. Quibusdam placuit de peccato actuali Adæ illud accipere, asserentibus hoc Apostolum sensisse cum inferiùs ait, Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores cõstituti sunt multi, ita &c. Euidenter, inquiunt, etiam ipso nomine exprimit Apostolus peccatum, quod per unum hominem intrauit in mundum, scilicet, inobedientiam. Inobedientia uerò peccatum actuale est.

Quomodo intrasse in mundum dicunt. C

Hoc autem dicunt intrasse in mundum, non traductione originis, sed similitudine præuaricationis: omnesque in illo uno peccasse dicunt, quia omnibus ille unus peccandi exemplum extitit. Hoc malè senserunt quidã hęretici, qui dicti sunt Pelagiani: de quibus Augu. in libro de Baptismo paruulorum commemorat dicens, Sciendum est, inquit, hæreticos quosdam, qui nominati sunt Pelagiani, dixisse peccatum primę transgressionis in alios homines non propagatione, sed imitatione transisse. Vnde etiam in paruulis nolunt credere per baptismum solui originale peccatum, quòd in nascentibus nullum esse omnino contendunt. Sed eis dicitur, quia si Apostolus peccatum imitationis non propagationis in- *Au.li.1. de peccatorum meritis est remissione contra Pelagianos, c.9. ad principium in To mo.7.* *Sap.2.d*

telligi uoluisset, eius principem non Adam, sed diabolum diceret. De quo in libro Sap. dicitur, Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Et quia nō vult intelligi hoc esse factum propagatione sed imitatione, cōtinuo subiunxit scriptura, Imitantur autem eum, qui sunt ex parte ipsius. Imitantur quidē Adam, quotquot per inobediētiam transgrediuntur mandatum Dei. Sed aliud est, quod exemplum est uoluntate peccantibus: aliud quod origo est cum peccato nascentibus. Non est igitur accipiendum peccatum Adæ transisse in omnes imitationis tantùm exemplo, sed propagationis & originis vitio.

Ibidem paulò inferius.

Hic aperit illud esse peccatum originale, quod transit in posteros. D

Et est illud peccatum originale, ut apertè Aug. testatur, quod per Adam trāsiuit in omnes, per eius carnem uitiatam concupiscentialiter generatos.

Quid sit originale peccatum hic inquiritur. E

Quòd diligenter inuestigandum est, quid sit. De hoc enim sancti doctores sub obscuritate locuti sunt, atque scholastici doctores uaria senserunt. Quidam enim putant originale peccatum esse reatum pœnæ pro peccato primi hominis, id est, debitum uel obnoxietatem, qua obnoxi & addicti sumus pœnæ temporali & æternæ pro primi hominis actuali peccato, quia pro illo (vt aiunt) omnibus debetur pœna æterna, nisi per gratiam liberentur. Iuxta horum sententiam oportet dici, originale peccatum nec culpam esse, nec pœnam. Culpam non esse ipsi fatentur: pœna quoq; secundum eos esse non potest, quia si debitum pœnæ originale peccatum est, cum debitum pęnæ non sit pœna, nec originale peccatum est pœna, quod etiam quidam eorum admittūt dicentes in scriptura originale peccatum sępe nominari reatum: & reatum ibi intelligunt, vt dictum est, obnoxietatem pœnæ: & ea ratione asserunt peccatum originale dici esse in paruulis, quia paruuli pro illo primo peccato rei sunt pęnę: sicut pro peccato iniqui parentis aliquando exulant filii secundum iustitiam fori.

Quòd

Quòd originale peccatum sit culpa, auctoritatibus probat. F

Sed quod originale peccatum culpa sit, pluribus sanctorum testimoniis edocetur. Super Exod. ubi dicitur, Primogenitum asini mutabis oue, Gregorius ait, Omnes in peccatis nati sumus, & ex carnis delectatione concepti, culpā originalem nobiscum trahimus, unde & voluntate nostra peccatis implicamur. Ecce culpam originalem dixit nos trahere: unde cōstat originale peccatum culpā esse. Aug. quoq; in lib. de natura & gratia, de hoc eodem sic ait. Omnes (vt ait Apostolus) peccauerūt, utiq; uel in seipsis, uel in Adam: quia sine peccato non sunt, uel quod originaliter contraxerunt, uel quod malis moribus addiderunt, Peccatum enim primi hominis, non solum ipsum, sed omne necauit genus humanum: quia ex eo damnationem simul & culpā suscepimus. Idem super psal. 50. Quod de corpore mortuo seminatur, cum uinculo peccati originalis nascitur & mortis. Ideo igitur se in iniquitatibus conceptum dicit Dauid, quia in omnibus trahitur iniquitas ex Adā, & vinculum mortis. Nemo enim nascitur, nisi trahens pœnā, & meritum pœnę. Meritum autem pœnę peccatum est. Omnis ergo qui nascitur per carnis concupiscentiā, peccatum trahit. Peccatum itaq; originale, culpa est, quam omnes concupiscentialiter concepti trahunt. Vnde in Eccl. dogmatibus scriptū est. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, omnē hominē qui per concubitū viri & mulieris concipitur, cum originali peccato nasci, impietati subditum, mortiq; subiectū, & ob hoc natura iræ nasci filiū à qua nullus liberatur, nisi per fidē mediatoris Dei & hominum. His & aliis auctoritatibus euidenter ostenditur peccatum originale culpam esse, & in omnibus concupiscentialiter genitis trahi à parentibus.

Exod. 13.b Glossa ordinaria ad id cap. Primogenitum.

Cap. 4. in fine, tomo 7.

Rom. 3. d

In tomo 8. d illū versum 6. psalm. 50. Ecce in iniquitatibus. Ibidem paulo inferius.

Aug. c. 26. id habet lib. de fide ad Petrum in principio.

Quid sit quod dicitur peccatum originale, scilicet, fomes peccati, id est, concupiscentia. G

Nunc superest uidere, quid sit ipsum originale peccatum? quod cum non sit actuale, non est actus siue motus animæ vel corporis. Si enim actus est animę vel corporis, actuale utique peccatum est: sed actuale non est,

non eſt ergo actus uel motus. Quid ergo originale peccatum dicitur? Fomes peccati. ſcilicet, concupiſcentia uel concupiſcibilitas: quæ dicitur lux membrorum, ſiue languor naturæ, ſiue tyrannus qui eſt in mẽbris noſtris, ſiue lex carnis. Vnde Aug. in lib. de baptiſmo paruulorum. Eſt in nobis concupiſcentia, quæ non eſt permittenda regnare. Sunt & eius deſideria, quæ ſunt actuales concupiſcentiæ, quę ſunt arma diaboli, quæ ueniunt ex languore naturæ. Languor autem iſte, tyrannus eſt, qui mouet mala deſideria. Si ergo uis eſſe victor tyrãni, atq; inermem inimicum inuenire, non obedias concupiſcentiæ malæ. His uerbis ſatis oſtenditur, fomitem peccati eſſe concupiſcentiam.

Sermone 12. de verbis Apoſtoli. Aug. ſermone 12. de verbis apoſt. ex ſonẽs verſũ: Greſſus meos Pſal. 118.

Quod nomine concupiſcentiæ intelligitur fomes peccati, & quæ dicitur fomes. H

Nomine autem concupiſcentiæ non actum concupiſcendi, ſed uitium primum ſignificauit, cum eam dixit legem carnis. Vnde idem in tractatu de uerbis Apoſtoli ait, Sem℘ pugna eſt in corpore mortis huius: quia ipſa concupiſcentia cum qua nati ſumus, finiri non poteſt quandiu viuimus, quotidie minui poteſt, finiri non poteſt. Quæ autem eſt concupiſcentia, cum qua nati ſumus? Vitium vtique eſt, quod paruulum habilem concupiſcere facit, adultum etiam concupiſcentem reddit. Sicut enim in oculo cæci, in nocte vitium cæcitatis eſt, ſed non apparet, nec diſcernitur inter videntẽ & cæcum niſi luce veniente: ſic in puero vitium eſſe non apparet, donec ætatis prouectioris tempus occurrat. Ex his datur intellgi, quid ſit originale peccatum, ſcilicet, vitium concupiſcentiæ: quod in omnes concupiſcentialiter natos per Adam intrauit, eoſq; uitiauit. Vnde Auguſtinus in libro de Baptiſmo paruulorum, Adam præter imitationis exemplum, occulta etiam tabe concupiſcentiæ ſuæ tabificauit in ſe omnes de ſua ſtirpe uenturos. Vnde Apoſtolus rectè ait, In quo omnes peccauerunt. Circunſpectè & ſine ambiguitate dicit hoc Apoſtolus. Siue enim intelligatur, in quo homine, ſiue in quo peccato, ſonũ eſt. In Adam enim omnes peccauerunt, vt in materia,

Aug. ſermone 45. de tẽpore, q eſt 2. Dominicę 3. poſt Epiphaniam to. 10.

Aug lib. de peccatorum meritis et remiſſione 1. ca. 9. in fine. tomo 7.

Ibidẽ c. 10.

materia, non solùm eius exemplo, ut dicunt Pelagiani. Omnes enim ille vnus homo fuerat, id est, in eo materialiter erant. Manifestum est itaque, omnes in Adam peccasse, quasi in massa. Ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit, omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igitur sicut cuncti constituti sunt peccatores, ita & in illo vno peccato, quod intrauit in mundum, rectè omnes dicuntur peccasse: quia sicut ab illo vno homine, sic ab eodem vno peccato immunes esse non possunt, nisi ab eius reatu per Christi baptismum absoluãtur. Alia ergo sunt propria peccata, in quibus tantum peccãt quorum peccata sunt. Aliud hoc vnum in quo omnes peccauerunt, id est, ex quo omnes peccatores constituti sunt.

continuò in principio.

Quid sit peccatum in quo omnes peccauerunt, scilicet, originale, quod ex inobedientia processit. I

Hoc est originale peccatum, quo peccatores nascuntur omnes concupiscentialiter geniti: quod ex Adam, siue ex eius inobedientia emanauit, & in posteros demigrauit. Vnde Apostolus consequenter, per inobedientiã vnius hominis, multos dicit cõstitutos esse peccatores: quæ est actuale peccatum. Cũ autẽ dixerit per vnum hominem peccatum intrasse in mundum, & in eo omnes peccasse, de originali dictum esse oportet accipi.

Ex quo sensu dictum est, Per inobedientiam vnius multi sunt constituti peccatores. K

Quod ergo ait, Per inobedientiã vnius multi constituti sunt peccatores: eo sensu dictũ esse intelligendum est, quia ex inobediẽtia Adę, scilicet, ex peccato actuali Adę processit originale peccatum, quo omnes peccatores nascuntur: ut & in illo esset, & in omnes transiret.

Quòd peccatum originale in Adam fuit, & in nobis est. L

Vnde Augu. Iuliano hæretico nullum peccatum in paruulis esse contendenti respondens, apertè asserit peccatum originale ex voluntate Adæ processisse, ac per eius inobedientiam in mundum intrasse. Quærit enim Iulianus, per quid peccatum inuenitur in paruulo, ita inquiens, Non peccat iste qui nascitur, non peccat ille

In lib. 2. ad Valeriũ de nuptiis & cõcupiscentias c. 28. in principio, in t. 7.

qui

qui genuit, non peccat ille qui condidit. Per quas igitur rimas inter tot præsidia innocentiæ, peccatum fingis ingressum? Et respondet sancta pagina, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundũ, per vnius inobedientiam, ait Apostolus. Quid quærit amplius, quid quærit apertius? Item, inquit Iulianus, Si per hominem peccatum intrauit in mundũ, peccatum vel ex voluntate est, vel ex natura est. Si ex voluntate est, mala voluntas est, quæ peccatum facit: Si autem ex natura est, mala est natura. Cui respondeo, Ex voluntate peccatum est. Quærit fortè. Vtrùm originale peccatum ex voluntate sit? Respondeo, Prorsus & originale peccatum ex volnntate esse: quia hoc ex voluntate primi homininis seminatum est, vt in illo esset, & in omnes transiret.

Responsio Augustini.

Obiectio quorundam contra id quod suprà dictum est, Omnes in Adam fuisse homines. M

Ad hoc autem quod diximus, in Adam fuisse omnes homines, quidam verborum sectatores sic obiiciunt dicentes, Non omnis caro quæ ab Adam traducta est, in eo simul existere potuit: quia multo maioris quantitatis est, quàm fuerit corpus Adæ. In quo nec tot etiam atomi fuerunt, quot ab eo homines descenderunt. Quocirca verum non esse asserunt, substantiam vniuscuiusque in primo fuisse parente.

Responsio, vbi aperitur qualiter fuerunt in Adam secundum rationem seminalem, & quomodo ex Deo descenderunt, scilicet, lege propagationis. N

Quibus responderi potest, q; materialiter atq; causaliter, non formaliter, dicitur fuisse in primo homine omne quod in humanis corporibus naturaliter est, descenditq; à primo parente lege propagationis, & in se auctũ & multiplicatum est, nulla exteriori substãtia in id transeunte, & ipsum in futuro resurget. Fomentum quidem habet à cibis, sed non conuertuntur cibi in humanam substantiam quæ scilicet, per propagationem descendit ab Adam. Transmisit enim Adam modicũ quid de substantia sua in corpora filiorum, quando eos procreauit, id est, aliquid modicum de massa substantiæ eius diuisum

Quo per propagationem descendit.

ſum eſt, & inde formatum corpus filii, ſuique multiplicatione ſine rei extrinſecæ adiectione, auctum eſt: & de illo ita augmentato aliquid inde ſeparatur, vnde formantur poſterorum corpora: & ita progreditur procreationis ordo lege propagationis, vſque ad finem humani generis. Itaq; diligenter ac perſpicuè intelligentibus patet, omnes ſecundum corpora in Adam fuiſſe per ſeminalem rationem: & ex eo deſcẽdiſſe propagationis lege.

Auctoritate & ratione probatur, nihil extrinſecum conuerti in humanam ſubſtantiam, quæ ab Adam eſt. O

Quod verò nihil extrinſecum in humani corporis naturam tranſeat, veritas in Euangelio ſignificat dicens, Omne quod intrat in os, in ventrẽ vadit, & in ſeceſſum emittitur. Quod etiam ratione oſtendi poteſt hoc modo, Puer qui ſtatim poſt ortum moritur, in illa ſtatuta reſurget quam habiturus erat, ſi viueret uſque ad ætatem triginta annorum, nullo uitio corporis impeditus. Vnde ergo illa ſubſtantia, quæ adeo parua fuit mortua, in reſurrectione tam magna erit, niſi ſui in ſe multiplicatione? Vnde apparet, quod etiam ſi uiueret, non aliunde, ſed in ſe augmentaretur illa ſubſtantia. Sicut coſta de qua facta eſt mulier, & ſicut panes euangelici. Non inficiamur tamen, quin cibi & humores in carnem & ſanguinem tranſeat: ſed non in ueritate humanæ naturæ, quæ à primis deſcendit parentibus: quæ ſola in reſurrectione erit, reliqua uerò caro in quam cibi tranſeunt tanquam ſuperflua in reſurrectione deponetur: quæ tamen ciborum aliarumq; rerum fomentis coaleſcit.

Magiſter hic non approbatur.

Matt. 15. b

QVOMODO PECCATVM ORIGINAle à patribus tranſeat in filios: an ſecundum animam, an ſecundum carnem.

Diſtinct. XXXI. A

Qualiter peccatum originale à parente traducitur in prolẽ.

NVnc ſupereſt inueſtigare, qualiter peccatum à parentibus traducatur in filios, ſcilicet, an ſecundum ſolam animam, an ſecundum carnem, ſiue ſecundum utrunque? Putauerunt quidam ſecundum

cundum animam trahi peccatũ originale, non solùm secundum carnẽ, quia non solùm carnem, sed & animã ex traduce esse arbitrati sunt. Sicut enim in generatione ꝓlis de carne paterna substantialiter trahitur caro, ita etiã de gignentis anima animam geniti essentialiter deduci ab his existimabatur. Ideoque sicut de corrupta carne caro corrupta seminatur, ita etiam de anima peccatrice anima peccatrix, corruptione originali infectu, ab illis trahi dicitur.

Traditam opinionem damnat, & quod per carnem traducatur peccatum dicit, & quomodo ostendit. B

Hoc autem fides catholica respuit, & tanquam veritati aduersum damnat: quæ non animas, sed carnem solam, sicut superius diximus, ex traduce esse admittit. Nõ ergo secundum animam, sed secundum carnem solam, peccatum originale trahitur à parentibus. Est enim peccatum originale (vt suprà diximus) concupiscentia, non quidem actus, sed uitium. Vnde August. ipsa concupiscentia est lex membrorum vel carnis, quę est morbidus quidã affectus, uel languor qui commouet illicitum desiderium, id est, carnalem concupiscentiam, quæ lex pecti dicitur. Quæ dicitur manere in carne, non quia in anima sit, sed quia per corruptionem carnis in anima sit.

Causam corruptionis carnis, ostendit, ex qua in anima peccatum fit. C

Quare concupiscentia dicitur esse in carne.

Caro enim propter peccatũ corrupta fuit in Adam, adeo ut cum ante peccatum vir & mulier sine incentiuo libidinis & concupiscentiæ feruore possent conuenire, essetq; thorus immaculatus: iam post peccatum non valet fieri carnalis copula absque libidinosa concupiscentia, quæ semper uitium est & etiam culpa nisi excusetur per bona coniugii. In concupiscentia ergo & libidine concipitur caro formanda in corpus prolis. Vnde càro ipsa quæ concipitur, in vitiosa concupiscentia polluitur & corrumpitur: ex cuius cõtactu anima cum infunditur, maculam trahit, qua polluitur & fit rea, id est, vitium concupiscentiæ, quod est originale peccatũ.

Quid

Quòd propter corruptionem carnis quæ est causa peccati, dicitur peccatum esse in carne. D

Ideoque ipsum peccatum dicitur manere in carne. Caro ergo quæ in concupiscentia libidinis seminatur, nec culpam habet, nec actum culpæ, sed causam. In eo ergo quod seminatur, corruptio est: in autem quod nascitur, concupiscentiæ vitium est. vnde Ambrosius de verbis Apostoli sic ait, Quomodo habitat peccatum in carne, cum non sit substãtia, sed priuatio boni? Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum, ipsaq; corruptio per conditionem offensionis manet in corpore, robur tenens diuinæ sententiæ datæ in Adam: cuius consortio anima maculatur peccato. Per id ergo ꝙ facti causa manet, inhabitare dicitur peccatum in carne: hæc est lex carnis. Idem., Non habitat peccatum in anima, sed in carne: quia peccati causa ex carne est, non ex anima: quia caro est ex origine carnis peccati, & per traducem omnis caro fit causa peccati: anima vero non traducitur, & ideo in se causam peccati non habet. Augustinus quoque ex carne peccatum animam contrahere in sermone quodam de uerbis Apostoli ostendit, dicens, Vitium concupiscentiæ est quod anima non ex se, sed ex carne contraxit, Natura quippe humana non opere Dei cum vitio primitus est instituta, sed ex voluntatis arbitrio priorum hominum venienti vitio est sauciata, ita vt non sit in carne bonum, sed vitium quo inficitur anima.

In comentariis 7. ca. ad illud: Scio enim Ad Ro. in tomo 4.

Ambro. ad illud Condelector enim legi. Rom. 7.

De causa originalis peccati, quæ est in carne, Vtrùm sit culpa, an pœna. E

Hic quæri solet, Vtrùm causa peccati originalis quæ dicta est esse carne, culpa sit, vel pœna, siue aliquid aliud. Culpa esse non potest: quia culpa non est in re irrationali. Si enim culpa esset in carne ante infusionem animæ, actualis esset, vel originalis. Sed actualis ibi non est, nec originalis culpa est, quia ipsa causa est originalis peccati. Si autem pœna est, quæ est illa? passibilitas, vel mortalitas, vel alia corruptio. Hos enim defectus carni inesse constat.

Hic aperitur quid sit fœditas tracta ex libidine coeuntium, quæ vitium vel corruptio dici potest. F

Ad quod dici potest, quòd multiplex defectus carnis. & præcipuè pollutio quędam, quam ex feruore coitus parentum & concupiscientia libidinosa contrahit caro dum concipitur, causa est originalis peccati: quæ rectè vitium, siue corruptio carnis appellari potest. Quæ fœditas maior videtur esse in carne concupiscentialiter traducta, quàm in ea vnde traducitur. Et quòd vitium vel corruptio sit in carne ante coniunctionem animæ, effectu probatur, cum anima infunditur, quæ ex corruptione carnis maculatur: sicut in vase dinoscitur vitium esse, cum vinum infusum acescit.

Inductu similium ostendit non absurdè dici filios trahere peccatum à parentibus, etiam mundis. G

Ne autem miremur, & intellectu turbemur audientes peccatũ originale filios traducere à parentibus, iam per baptismum ab illo peccato mũdatis, diuersarũ similitudinum inductione id posse fieri insinuat Augustinus in lib. de baptismo paruulorum, inquiens, Quo modo præputium per circuncisionem aufertur, manet tamen in eo quem genuerunt circuncisio: quomodo etiam palea quæ opere humano tanta diligentia separatur, manet tamen in fructu qui de purgato nascitur tritico: ita peccatum, quod in parentibus per baptismum mundatur manet in eis quos genuerunt. Ex hoc enim gignunt, quòd adhuc vetustum trahunt: non ex hoc, quòd lex in nouitate promouit eos inter filios Dei. Non enim generant parentes filios secundum illam generationem, qua denuo nati sunt: sed potiùs secundum illam, qua carnaliter & ipsi primum sunt generati.

Aug. li. 3. ca 8. de peccatorum meritis et remissione in fine to. 7.

Quare dicatur originale hic dicitur cum epilogo. H

Iam ostensum est, quid sit originale peccatum, & qualiter à parentibus in filios, & per carnem in animã transeat. Ex quibus etiam innotescit quare dicatur originale peccatum: ideo scilicet, quia ex vitiosa lege originis nostræ, in qua concipimur, scilicet, carnis libidinosa concupiscentia, traducitur, vt suprà dictum est, Non enim

enim quia ex carne tracta ab Adam concepti sumus, ideo peccatū traximus: quia & Christi corpus ex eadem carne formatum est, quæ ab Adam descendit: sed eius conceptus est celebratus non lege peccati, id est, concupiscentia carnis, vnde & caro eius peccatrix nō fuit, immo operatione spiritus sancti. Noster verò conceptus non fit sine libide, & ideo non est sine peccato. Quod euidentur Aug. ostendit in libro de fide ad Petrum, dicens, Quia dum sibi inuicem vir mulierq; miscentur, sine libidine non est parentum concubitus, ob hoc filiorum ex eorum carne nascentium non potest sine peccato esse conceptus: vbi peccatum in paruulos non transmittit propagatio, sed libido, nec fœcunditas humanæ naturæ facit homines cum peccatò nasci, sed fœditas libidinis quā homines habent ex illius iustissima condemnatione peccati. Ideo beatus Dauid propter originale peccatum, quo naturaliter obstricti sunt filii iræ, dicit, In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ex hoc itaque apparet, lege conceptionis traduci originale peccatum: quia nisi conceptio sic fieret in carne, anima ex carnis coniunctione concupiscentiæ vitium non traheret. *Ca.2.in medio.*

Obiectio quorundam nitentium probare peccatum non traduci ex lege coitus. I

Sed ad hoc opponitur hoc modo, In ipso conceptu vbi dicitur transmitti peccatum, propagatur caro: nec tamen tunc infunditur anima secundum physicos, sed iam effigiatis corporibus: quod eciam Moyses in Exod. apertè singnificat, vbi ait de percussura mulieris prægnātis. Siquis, inquit, percusserit mulierem prægnantem & abortum fecerit, si adhuc informe fuerit puerperium, mulctabitur pecunia: si autem formatum fuerit, reddat animam pro anima, Formatum verò intelligitur, propria anima animatum: & informe, quod nondū habet animam. In ipso ergo conceptu cum caro propagatur, nondum infunditur anima. Quomodo ergo ibi peccatum transmittitur, cùm peccatum non possit esse, vbi anima non est? Ad quod dici potest, quia in illo con- *Exod. 21. c* *Responsio cū solutione.*

ceptu dicitur peccatum transmitti, non quia peccatum originale ibi sit: sed quia caro ibi contrahit id, ex quo peccatum fit in anima cum infunditur. Et vtrunque vocatur conceptus, scilicet, cum & caro propagatur formamq; corporis humani recipit, & cum anima infunditur, quod aliquando etiam dicitur natiuitas. Vnde dicitur, quod natum est in ea, Propriè autem natiuitas dicitur in lucem editio.

QVOMODO ORIGINALE PECCATVM dimittatur in baptismo: cum & post sit illa concupiscentia, quæ dicitur originale peccatum.

Distinct. XXXII. A

Qualiter peccatū originale deleatur seu curetur.

QVoniam suprà dictum est, originale peccatum esse vitium concupiscentiæ, assignatumq; quomodo à parētibus trahatur & originale dicatur superest inuestigare, quomodo in baptismo dimittatur, cum etiam post baptismum remaneat concupiscentia quæ ante fuerat. Vnde videtur vel peccatū originale non esse concupiscentiam, vel non remitti in baptismo, Manet quippe, vt ait August. in corpore mortis huius carnalis concupiscientia. cuius vitiosis desideriis nō obedire præcipimur: quæ tamen cōcupiscentia quotidiè minuitur in proficientibus & continentibus. Sed licet remaneat concupiscentia post baptismum, non tamen dominatur & regnat sicut antè immo per gratiā baptismi mitigatur & minuitur, vt post dominari non valeat, nisi quis reddat vires hosti eundo post cōcupiscē tias. Nec post baptismum remanet ad reatum, quia non imputatur in peccatum, sed tantum pœna peccati est: ante baptismum verò, pœna est & culpa.

Aug. lib. 1. de nuptiis, & cōcupiscentia 1. in fine. Cap. 25. in Tomo. 7.

Quòd originale peccatum duobus modis dimittitur, scilicet, extenuatione sui, & solutione reatus. B

Duplici ergo ratione peccatum originale dicitur dimitti in baptismo: quia per gratiam baptismi vitium concupiscentiæ debilitatur atq; extenuatur, ita vt iam non

non regnet, nisi consensu reddantur ei vires, quia & reatus ipsius soluitur. Vnde Augustin. in lib. de baptismo paruulorum, Gratia per baptismum id agitur, vt vetus homo crucifigatur, & corpus peccati destruatur: non vt ita in ipsa viuente carne concupiscentia respersa, & innata repentè absumatur & non sit, sed ne obsit mortuo, quæ inerat nato. Nam si post baptismũ vixerit, in carne habet cõcupiscentiam cum qua pugnet, eamq; adiuuante Deo superet, si tamen non in vacuum gratiam eius susceepit, Non itaque hoc præstatur in baptismo nisi forte miraculo ineffabili creatoris, vt lex peccati quæ est in membris, prorsus extinguatur & non sit: sed vt quicquid mali ab homine factum, dictum, cogitatumq; est totum aboleatur, ac velut factum non fuerit habeatur. Ipsa vero concupiscentia soluto reatus vinculo, quo per illam diabolus animam retinebat, & à suo creatore separabat, maneat in certamine. Ecce hic apertè ostendit, ea ratione dimitti in baptismo, non quia non maneat, post baptismum, sed quia reatus in baptismo aboletur. Deinde idem ipse ostendit, eo modo etiam dimitti in baptismo, quia baptismi gratia concupiscentia ipsa mitigatur & minuitur, in eodem libro ita dicens, Lex carnis, quam Apostolus appellat peccatum cum ait, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore: non sic manet in membris eorum qui ex aqua, & Spiritu sancto renati sunt, tanquam non sit eius facta remissio, vbi omnino plena fit remissio peccatorum: sed manet in vetustate carnis tanquã superatum & peremptum, nisi illicito consensu quodammodo reuiuiscat, & in regnum proprium dominationemq; reuocetur. Hic apertè insinuatur, in baptismo cõcupiscentiam debilitari, ex quo & dicitur dimitti, non solum ideo quia reatus ibi soluitur. Quem remissionis modum aliis etiam pluribus testimoniis scriptura edocet. Ait enim. Augustin. contra Iulianum, Lex quæ in membris est, vitium carnis est, quod ex pœna peccati, & ex traduce mortis prouenit. Sed lex ista quæ est in membris, remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus

Aug li. 1. de peccatorum meritis, est remissione c. 39. in principio, & ad finem libri.

Rom. 6. b

Aug. in principio, ca. 28. lib. 2. de peccatorũ meritis & remissione.

Aug. lib. 2. non longè à principio.

tus solutus est sacramento quo renascuntur fideles: Manet autem, quia operatur desideria, contra quę dimicāt etiam fideles. Idem in sermone quodam de concupiscentia carnis, Per gratiam baptismatis, & lauacrum regenerationis solutus est ipse concupiscentię reatus, cum quo eras natus: & quicquid antea consensisti malæ concupiscentiæ, siue cogitatione, siue locutione, siue actione. Idem in lib. de nuptiis & concupiscentia, Concupiscentia carnis, licet in regenerationis iam non deputetur in peccatum, quæcumque tamen proles nascitur, obligata est originali peccato. Item, Dimittitur concupiscentia carnis in baptismo: non vt non sit, sed vt non imputetur in peccatum. Hoc est enim non habere peccatum, non esse reum peccati. Quomodo ergo alia peccata prętereunt actu, & remanent reatu, vt homicidium & similia, ita econuerso fieri potest, vt concupiscentia prętereat reatu: & remaneat actu. Ex prædictis euidenter monstratur, quomodo peccatum originale in baptismo remittatur.

Aug. c. 24. li. 1. in fine.

Idem Aug. lib. eodē primo ad principium, cap. 25. To. 7. de nuptijs, est cōcupiscētia.

De fœditate quam caro ex libidine coitus contrahit, vtrùm in baptismo diluatur. G

Solet autem hic queri, Vtrùm & ipsa caro in baptismo ab illa fœditate purgetur, quam in conceptione ex concupiscentia libidinosa contraxit? Quibusdam videtur, ꝙ sicut anima à reatu purificatur, ita & caro ab illa pollutione purgatur: vt sicut duobus completur mysterium baptismi, s. aqua & spiritu: ita ibi duo purgentur, anima scilicet, a reatu, & caro ab illa contagione quod quidem probabile est. Alii verò putant tantum animam ibi mundari, carnem verò non ab illa fœditate purgari. Si verò remanet illa fœditas vsq; ad procreationem filiorum, quæ fit in concupiscentia carnis, videtur natura carnis magis ac magis corrumpi: & magis corrupta videtur caro prolis qui parentis, quia de carne pollutionem quam habuit a conceptu retinēte, trahitur polluta, & in concupiscentia concipitur, vnde & polluitur: & ita ex duplici causa contaminatur. Vnde & maior videtur pollutio

Inconuenientiā adducit contra illos qui negant carnem mūdari à pollutione.

lutio carnis in prole, quàm fuerit in parente. Ad quod illi dicunt, quia licet caro prolis ex carne fœda seminetur, & in concupiscentia seminis concipiatur, non tamẽ maiorem fœditatem trahit, quàm caro vnde seminatur habuit. Quamuis etiamsi fœdior atque immundior sit caro prolis, & ideo magis corrupta quam caro parentis: non inde (vt aiunt) fit præiudicium veritati: quia nec absurdum esse dicunt, si carnis natura magis in posterioribus corrupta trahatur, neq; ex ipsa magis corrupta anima amplius inficiatur. *Responsio illorum.*

Ex quo auctore sit illa concupiscentia, Deo scilicet, vel alio. D

Præterea quæri solet, Vtrùm concupiscentia quæ post baptismum remanet, & tantum pœnalitas est, ante baptismum verò pœna erat, & culpa, ex Deo auctore sit, vel ex alio? Ad quod breuiter respondentes dicimus, quia inquantum pœna est, Deum habet auctorem: inquãtum vero culpa est, diabolum siue hominem habet auctorem.

Qua iustitia animæ mundæ ex creatione illud peccatum imputetur, cùm non possit vitare. E

Solet etiam quæri, qua iustitia teneatur illo peccato anima innocens à Deo creata, cum non sit in potestate sua illud vitare? Non enim per liberum arbitrium illud committitur: quia non prius est anima, quàm illi peccato est obnoxia. Ad hoc quidam dicunt ideo animam reã esse illius peccati, licet munda à Deo sit creata, quia cum infunditur corpori, condelectatur carni: ex quo peccatum contrahit. Quod si esset, iam non originale, sed actuale diceretur. Potius ergo ideo rectè potest dici imputari animæ illud peccatum, quod ex corruptione corporis ineuitabiliter trahit: quia vt ait August. in libr. de Ciuit. Dei, Non fuit corruptio corporis quæ agrauat animam, causa primi peccati, sed pœna: nec caro corruptibilis animam peccatricem fecit, sed peccatrix anima carnem corruptibilem fecit. *Aug. li. 14. de Ciui. Dei ca. 3 post medium, To. 5.*

Vtrùm illud peccatum sit voluntarium, vel necessarium. F

Quòd voluntarium debet dici & necessarium.

Illud etiam non immerito quæri potest, Vtrùm peccatum originale debeat dici voluntarium, vel necessarium. Et necessarium potest dici, quia vitari non potest. Vnde & propheta dicit, De necessitatibus meis erue me. Et voluntarium non incongruè appellatur, quia ex voluntate primi hominis processit, vt Augu. in 1. lib. retractationum ostendit, dicens, Istud quod in paruulis dicitur originale peccatum, cum adhuc non vtantur libero arbitrio voluntatis, non adsurde vocatur voluntariũ: quia ex prima hominis mala voluntate contractum factum est quodammodo hæreditarium.

Aug. lib. 1. retract. c. 13. ante mediũ.

Quare Deus animam corpori iungit, sciens eam inde maculari, & ideo damnari. G

Si vero quæritur, cur Deus qui fecit animam ipsam sine macula, & scit eam ex corporis coniunctione maculam peccati contrahere, & aliquando ante baptismum seiungi ab ipso corpore & sic damnari, eam corpori iungit? Respondemus, altitudine iudiciorum Dei id prouenire, & nec iniuste id à Deo fieri. Ipse enim non incongruè humanæ conditionis modum, quem à principio instituit, licet peccata hominum intercesserint, sine immutatione continuè seruat: Corpora de materia à principio sine vitio facta fingens, animasq; de nihilo creans, eorumq; coniunctione hominem perficiens. Cum ergo vtraq; hominis natura à Deo sine uitio sit instituta, licet à se peccato sit uitiata: non ideo immutabilis Deus humanæ conditionis primariam legem mutare debuit, siue ab hominum multiplicatione desistere.

An anima sit talis qualis à Deo creatur. H

Hic à quibusdã quæri solet, Vtrùm anima talis sit ante baptismum, qualis à Deo creatur? Quod non esse, probare conantur hoc modo, Anima in corpore creatur, in cuius coniunctione peccato maculatur. Quàm cito ergo est, peccatum habet: nec prius fuit, quàm peccatum habuit: non est ergo talis, qualis à Deo creatur. Creatur enim à Deo innocens, & sine uitio: & nunquam talis est, Ad quod dici potest, quia non omnino talis est, qua-

Quo quidã probant non esse talem.

Solutio.

lem eam Deus fecit. Deus enim bonam eam fecit, & bonitatem ei sine corruptione indidit. Et dicitur illa naturalis bonitas, quam in creatione à conditore suscepit: quam bonitatem propter peccatum penitus non amisit, sed vitiatam habuit: quam Deus tamen sine vitio fecit. Si enim res bona non esset anima, in ea malum esse nequiret, cum non possit malum esse nisi in bono, vt post dicetur. Non ergo omnino talis est anima, qualis à Deo creata. Sicut quis pollutas habens manus, non tale habuit pomum, quale ego dedi mundis manibus. Ego enim dedi mundum.

An animæ ex creatione sint æquales in donis naturalibus. I

Illud quoque non incongruè quæri solet, Vtrùm omnes animæ ex creatione æquales sint, an aliæ aliis excellentiores? Pluribus non irrationabiliter videtur, quòd ex ipsa creatione aliæ aliis excellant in naturalibus donis, vt in essentia alia aliis sit subtilior, & ad intelligendum memorandumq; habilior, vt pote acutiori ingenio, & perspicaciori intellectu prædita. Quòd non improbabiliter dicitur, cum in angelis ita fuisse constet. Et licet naturalibus donis aliæ præ aliis polleant, tamen ante baptismum à corpore discedentes, parem pœnam, & post baptismum statim æqualem coronam sortiuntur: quia ingenii acumen vel tarditas, præmium vel pœnam in futuro non collocat.

AN PECCATA OMNIVM PRAECEDENTIUM PATRUM PARUULI ORIGINALITER TRAHANT VT PECCATUM ADÆ.

Distinct. XXXIII. A

PRædictis adiiciendum videtur, an peccata præcedentium patrum ad paruulos transeant, sicut illud primi hominis delictum in omnes carnaliter genitos diximus redundasse. Et si peccata parentum transeant in paruulos: vtrum omnium qui fuerunt ab Adam vsq; ad ipsos, an aliquorum & non omnium?

Vtrum originale peccatũ per peccata proximorum parentũ multiplicetur, et intendatur.

Quid super hoc August. in Enchiridio dicere videtur. B

Capit. 47. in principio Tomo. 3. De hoc Augu. in Enchiridio ambiguè differit. videtur enim approbare peccata parentum præcedentium imputari paruulis, non omnium tamen qui fuerũt ab Adam, ne importabili & nimia sarcina in pœna æterna grauarentur paruuli, sed tantum eorum parentum, qui eos à quarta generatione præcesserunt. Quod confirmat illis verbis, quibus in Exodo dominus ait, *Exod. 20. a* Ego sum Deus visitans iniquitates patrum vsq; in tertiam, & quartam generationem: quasi peccata parentum proximorum tantum paruulis imputentur, & non alia: quod est per moderationem diuinæ miserationis.

Eorum ponit documenta, qui dicunt transire in paruulos parentum delicta. C

Ex Aug. ca. 46. in principio in ench. Et quod non illud solum primi hominis delictum paruulos teneat, sed etiam alia, illi quibus ita videtur ex eo confirmant, quod etiam paruuli non modo maiores, dicuntur baptizari in remissionem peccatorum per pluralem numerum, non per singularem, in remissionem peccati. Et Dauid de legitimo matrimonio procreatus dicit, *Psal. 50.* in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: Non dicit, in iniquitate vel peccato. Vnde putant non tantum illud vnum peccatum originale, sed etiã plura quę in peccato Adæ reperiri possunt, & alia parentum peccata paruulis imputari.

Quòd illo vno primo peccato plura reperiuntur. D

Aug. c. 45. in principio Enchiridio. Quod vero in actuali peccato Addæ plura notari valeant peccata, August. in Enchiridio insinuat, Possunt inquit, intelligi plura peccata in vna transgressione Adę, si in sua quasi membra diuidatur. Nam & superbia est illic, quia homo in sua potius esse quam Dei potestate dilexit: Et sacrilegium, quia Deo non credidit. Et homicidium, quia se in mortẽ præcipitauit: Et fornicatio spiritalis, quia integritas mentis humanę serpentina suasione corrupta est: Et furtum, quia cibus prohibitus vsurpatus est: Et auaritia, quia plus quã sufficere illi debuit appeti-

De parentũ peccatis, an p...

appetiuit: & si quid aliud in hoc vno peccato inueniri pôt. Deinde de parẽtum præcedentium peccatis: vtrùm paruulis imputentur, magis opinando quàm asserendo disceptat, ita inquiens, Parentum peccatis paruulos obligari, non solum primorum hominum, sed etiam suorum de quibus ipsi nati sunt, nõ improbabiliter dicitur. Illa quippe diuina sententia, Reddam peccata patrum in filios, tenet eos ante regenerationem: vsque adeo, vt etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat, in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Non dixit in iniquitate vel in peccato, cum & hoc rectè dici posset: sed iniquitates & peccata dicere maluit, quia & in illo vno quod in omnes homines pertransiit, atque tam magnum est vt eo mutaretur humana natura, reperiuntur sicut suprà disserui plura peccata, & alia parentum: quæ non ita possunt mutare naturam, reatu obligant filios, nisi gratia Dei subueniat. Sed de peccatis aliorum parentum, quibus ab ipso Adam vsque ad patrem suum pro generationibus suis quisque succedit, non immerito disceptari potest: vtrùm omnium malis actibus, & multiplicatis delictis originalibus, qui nascitur implicetur: vt tanto peius, quanto posterius, quisque nascatur. An propterea Deus in tertiam, & quartam generationem de peccatis parentum posteris eorum comminetur, quia iram suam quantum ad progeneratorum culpas, non extendit vlterius moderatione miserationis suæ: ne illi quibus regenerationis gratia non confertur, nimia sarcina in ipsa æterna damnatione præmerentur, si cogerentur ab ipso initio generis humani omnium præcedentium parentum suorum originaliter peccata contrahere, & pœnas pro eis debitas pendere. An aliquid aliud de re tanta, scripturis sanctis diligentiùs perscrutatis ac tractatis, valeat vel non valeat reperiri, temerè affirmare non audeo. Ecce perspicuum fit lectori, Augustinum superiora dixisse non asserendo, sed diuersorum opiniones referendo.

paruulos teneant.

Aug c. 46. in principio continuò.

Deute. 5.c

Psal. 50.

Ibidē in Enchiri. c. 47. continuò.

Offendit Augustinum sibi fore contrarium si id sentiret. E

Alioquin sibi ipsi contradicere ostenderetur, qui in eodem lib. omniũ mitissimam dici esse pœnam paruulorum, qui originali tantum tenentur peccato, his uerbis, Mitissima sane pœna eorũ erit, qui preter peccatũ, quod originale cõtraxerunt, nullum insuper addiderunt: & in cæteris qui addiderunt, tanto quisq; ibi tolerabiliorem habebit damnationem, quanto minorem babuerit iniquitatem. Ecce hic apertè dicit, paruulorum pęnam omnium aliarum pęnarum esse leuissimam. Quod si est, nõ ergo peccatis patrum præcedentium obligatur, nisi Adę. Si enim pro peccatis parentum actualibus æternaliter punirentur, & pro suo originali, non iam minus, sed fortè magis quàm ipsorum parentes punirentur. Non ergo pro peccatis parentum actualibus, nec etiam pro actualibus primi parentis, sed originali quod à parentibus trahitur, paruuli damnabuntur: pro eo nullam aliam ignis materialis, uel conscientiæ uermis pœnam sensuri, nisi quòd Dei uisione carebunt in perpetuum. Vno ergo, & non pluribus peccatis paruuli obligati sunt. Vnde etiam ea, quibus illa opinio muniri uidetur, scilicet, quòd peccata & iniquitates in paruulis aliquando scriptura esse significat, utens plurali numero, ita determinat Aug. in eodem lib. Quia in scriptura per singularem numerum pluralis numerus sæpe significari solet: ut ibi, Ora ergo ad Deum, ut auferat à nobis serpentem: non ait, Serpentes, quos patiebatur populus, Et econuerso per pluralem significatur singularis numerus: ut in euangelio, Mortui sunt enim qui quęrebant animam pueri: nõ ait, Mortuus est, cum loqueretur de Herode. Et in Exodo, Fecerunt Deos aureos, cum unum fecerint uitulum: de quo dixerunt, Isti sunt dii tui Israel. Ita & illud originale unum plurali numero significatur, cum dicimus, paruulos in peccatorum remissionem baptizari, & in peccatis uel iniquitatibus concipi.

Enchiridij cap. 93. in medio.

Determinatio eorũ quæ illi opponebant.

Cap. 44. ad principiũ in enchiridio.

Nume. 21. b

Matth. 2. e

Exod. 32. a

An actuale peccatum Adæ sit grauius cæteris. F

Hic quæri solet, Vtrũm peccatum Adæ transgressionis ex

nis ex quo processit originale, & in quo plura superius notata sunt peccata, grauius fuerit cæteris peccatis? Quibusdam ita esse videtur, quia illud peccatum totam humanam naturā mutauit: sicut Aug. dicit in Enchiridio, Illud vnū peccatum in loco, & habitu tantæ fœlicitatis admissum, tam magnum est vt in vno homine originaliter, & vt ita dixerim, radicaliter totum genus humanum damnaretur. Idem in lib. de Ciuit. Dei, Tanto maiori iniustitia violatum est illud mandatum, quanto faciliori poterat obseruantia custodiri. Nondum enim ipsi voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis postea secutum est. His aliisque vtuntur auctoritatibus, qui illud peccatū cæteris aliorum hominū peccatis grauius esse dicunt. Quod etiam ratione ostendere laborant hoc modo, Magis nocuit illud peccatum quàm aliquod aliorum: quia totū humanum genus vitiauit ac morti vtique subdidit, quod nullo alio peccato factum est. Maiorem ergo effectum mali habuit illud peccatum, quàm aliquod aliud.

Quare quibusdam grauius videtur esse cæteris.

Cap. 48. in principio.

Aug. lib. de Ciuit. ca. 12. in fine, to. 5.

Responsio contra illos vbi alia peccata ostenduntur illo maiora. G

Ad quod dici potest, quia licet illud peccatum humanā naturam mutauerit in necessitatem mortis, & in totum genus humanū reatum diffuderit: nō est tamen putandū grauius fuisse peccato in spiritū sanctū quod neque hic, neque in futuro, vt veritas ait, dimittitur. Quòd vero totam humanam naturā corrupit, non ideo est quia grauius fuerit cunctis aliis peccatis: sed quia ab homine commissum est, quando in vno homine tota humana natura consistebat, & ideo tota in eo corrupta est, maioremq; effectum mali intulit quantum ad multiplices defectus qui ex eo manauerunt, sed non quantum ad pœnam æternam, quam grauiorem nō meruit, quàm plures postea meruerunt per alia peccata: immo alios grauiorem promeruisse credimus iram quàm Adam meruerit.

Matth. 12.

An istud peccatū sit primis dimissum parentibus. H

Si uero quæritur, an illud peccatum fuerit dimissum

Aug.ca.34. post mediū. lib.2.de peccatorū meritis,& remissione & baptismo paruulorū,to.7. sum primis parentibus? Dicimus eos per pœnitentiam ueniam consecutos. Vnde Aug.in lib.de baptismo paruulorū ait, Sicut illi primi parentes postea iustè uiuendo creduntur per domini sanguinē ab extremo liberati supplicio, non tamen in illa uita meruerunt ad paradisum reuocari, sic & caro peccati etiā remissis peccatis, si homo in ea iustè vixerit, tum continuò meretur eam mortē non perpeti, quam traxit de propagine peccati.

Quòd peccata parentum visitantur in filios, & quod non sunt aduersa quæ Deus dicit in Exodo, et in Ezechiele. I

Et licet peccatis parentum, nisi Adæ, paruuli nō obligentur, nō est tamen difitendum peccata parentum in filios redundare, sicut dominus in Exodo ad Moysen ait, Ego sum Deus fortis, zelotes, visitans iniquitates patrum in filios usque in tertiā & quartam generationē, his qui oderūt me, His verbis apertè insinuatur, ꝙ deus reddit pctā patrum super filios tertios & quartos. Huic autem videtur aduersari quod dominus ait in Ezechiele. Quid est quòd inter vos parabolā vertitis in prouerbium, istud dicentes Patres comederunt vuam acerbā, & dentes filiorū obstupèscunt? Viuo ego, dicit dominus, si erit uobis vltra parabola hæc in prouerbiū in Israel. Ecce omnes animę meę sunt, ut anima patris, ita anima filii mea est, & anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius nō portabit iniquitatē patris, & pater non portabit iniquitatē filii. Iustitia iusti super eum erit, & impietas impii erit super eum. His verbis videtur Deus corrigere per prophetam, quod male dixerit in lege. Si enim peccata parentum reddit in tertiam & quartam generationem, iniustitia videtur Dei esse, ut alius peccet, & alius puniatur. Quomodo enim iustum est alium peccare, & alium peccata luere?

Exod.20.a

Ezech.18.a

Hieronymus Tomo.5.explanatione, c.18.ad principiū libr.6. cōmētari. ad illud.& vir si fuerit iustus. Ezech.

Determinatio, præmissarum auctoritatum conuenientiam ostendens. K

Sed, vt ait Hiero. Ne lex & prophetæ, id est, Exod.& Ezechiel, immo ipse deus qui & hic & ibi locutus est, in sententia discrepare videantur, attendamus finem illius

lius auctoritatis Exod. Dicto enim, Reddo iniquitates patrum in filios: addit, His qui oderunt me. per quod euidenter ostendit, non ideo puniri filios quia peccauerunt patres, sed quia eis similes quodam hæreditario malo Deum oderunt. Illud ergo quod in Exod, dominus dicit, sicut Hieron. tradit, non id sonat quod multi existimant: nec est simile huic prouerbio, Patres comederunt vuam acerbam, &c. illud enim Exod. Hieron. super illud Ezech. & Aug. super psal. Deus laudem meam ne tacueris: de filiis peccata patrum imitantibus accipiendum censent: super quos dicitur Deus reddere peccata patrum, quia punit eos eo quod imitantur peccata patrum, non quia patres peccauerunt. Non itaque corrigit Deus in propheta, quod ante dixerat in lege: sed quomodo intelligendum sit aperit. Vnde & illos qui prauè intelligebant arguit, qui dicebant, Patres comederunt, &c.

In tomo. 8. enarratione ad versũ 13. In memoriã redeat. Psal. 108.

Quare dixerit in tertiam, & quartam generationem, & quare patres tantum commemorauit. L

Verumtamen si de imitatoribus malorum illud accipitur, quare tertiam & quartam generationem tantum cõmemorauit, cum in qualibet generatione rei teneantur, qui peccata patrum imitantur? Et quare patres cõmemorauit, cum & illi omnes mali sint, qui quorũlibet malorum peccata imitantur? Sed ideo patres specialiter nominauit, quia maximè patres filii imitari solẽt, quos præcipuè diligunt. Et tertiam & quartam generationem ideo cõmemorauit, quia solent parẽtes interdum tãdiu viuere, donec filios tertios & quartos habeant. qui patrum iniquitates videntes, eorum impietatis hæredes per imitationem efficiuntur. Secundum hunc modum rectè intelligitur ad literam quod in Exodo dicitur.

Solutio.

Quomodo illud Exodi intelligi debeat secundum mysterium. M

Quod etiam mysticè intelligendum esse ostenditur ex eo, quòd parabola dicitur. Si enim parabola est, vt ait Hieron. aliud verbis sonat aliud sensu continet. Vnde aliqui ita edisserunt; Patrem in nobis esse dicunt, legem

Hierony. ad ca. 18. Ezec. paulò superius. li. 6. commentar.

uem punctũ sensuum, scilicet, primũ motum suggestionis vel cogitationis: Filium verò, si cogitatio cõceperit peccatum: in quo notatur consensus, & delectatio mulieris. Nepotem, si quod cogitaueris atque conceperis, opere compleueris, vel cõplere decreueris: in quo notatur consensus uiri, siue patratio peccati: Pronepotem autem, si non solum feceris, sed in eo glorieris: & hæc est quarta generatio, nõ quia tres præcesserint, sed quarta dicitur, qa quarto loco à primo motu, qui est quasi pater, enumeratur, Deus ergo primos & secundos stimulos cogitationum, quos Græci προπαθείας vocant, sine quibus nullus hominũ esse potest, non puniet æternaliter: sed si cogitata quis facere decreuerit, & quæ fecit corrigere noluerit, quæ sunt mortalia peccata, & tertia & quarta generatio.

Per quid probatur, quod primus motus non puniatur æternaliter. N

Ibidem Hierony. ad cap. 18. Ezechiel paulò inferius.

An probandum verò, ut ait Hierony. quod primus pulsus cogitationis non puniatur æternaliter à Deo, illud de Genes. afferendum est. Cham enim peccauit, irridens nuditatem patris: & sententiam non ipse, sed filius eius Chanaam accepit. Maledictus Chanaam, seruus erit fratrũ suorũ. Quæ enim iustitia est, vt pater peccauerit, & filius punitus sit: Sed in mysterio illud dictum est.

Genes. 9. d Ibidem paulò inferius.

QVAE DE PECCATO ANIMADuertenda sint.

Distinct. XXXIIII. A

De peccato actuali secũdũ eius causalitatem.

Post prædicta, de peccato actuali diligendi indagine quædam consideranda sunt, scilicet, quę fuerit origo & causa primi peccati: vtrùm res bona, an res mala: Postea, in qua re sit peccatum: Deinde, quid sit peccatum, & quot modis fiat, & de differentia ipsorum peccatorum.

Quæ fuit origo, & causa peccati prima. B

Causa & origo prima peccati res bona extitit: quia ante primum peccatũ non erat aliquid mali unde oriretur

retur. Cũ enim originẽ & causam habuit, aut ex bono, aut ex malo habuit. Sed malũ antè non erat: ex bono ergo ortum est. Prius enim in angelo ortum est peccatũ, & postea in homine. Et quid erat angelus, nisi bona natura Dei? Non ex Deo ortum est malum, quod fuit in angelo: non ex alio quam ex angelo: ex bono ergo ortum est. Vnde Aug. in responsionibus contra Iulianum hæreticum qui dixerat, Si ex natura peccatum est, tunc mala est natura ait, quæso ut si potest, respõdeat. Manifestum est ex volũtate mala, tanquã ex arbore mala, fieri omnia opera mala, tanquã fructus malos: sed ipsam malã voluntatem vnde dicit exortam, nisi ex bono? Si enim ex angelo: quid est angelus, nisi bonũ opus Dei? Si ex homine: quid erat ipse homo, nisi bonũ opus Dei? Immo quid erant hæc duo antequã in eis oriretur mala uoluntas, nisi bonũ opus Dei, & bona & laudanda natura? Ergo ex bono oritur malũ, nec fuit unde oriri posset nisi ex bono. Dico ergo, quia uoluntatẽ malam nullum malum præcessit, sed ex bono originem habuit. Hic apertè dicitur primã causam & originem mali, bonam fuisse naturam. Et nihilominus ostenditur cuius peccati fuerit causa, scilicet, malæ voluntatis.

Aug. id habet in 2 lib. de nuptiis et cõcupiscẽtia ad Valeriũ cap. 28. ad medium in Tomo. 7.

Quòd mala voluntas secundaria causa fuit malorũ. C

Mala autem voluntas illa angeli & hominis, causa est etiam malorũ subsequẽtium, scilicet, malorũ operũ & malarum uoluntatum. Vnde Augu. in ench. Nequaquã dubitare debemus, rerum bonarũ quæ ad nos pertinent, causam nõ esse nisi bonitatem Dei: Malarũ verò, ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius angeli, postea hominis: hoc primum est creaturæ rationalis malum, id est, prima priuatio boni. Ecce habes primã uoluntatem boni mutabilis, id est, angeli & hominis deficientem ab immutabili bono, id est, a Deo, causam esse malarũ rerum ad nos pertinẽtium: quia causa est tam peccatorum, quam pœnarum quibus premitur humana natura. Prima ergo origo & causa peccati, bonum fuit: & secunda malum quod ortum est ex bono.

Cap. 23. in fine tom. 3.

Cap. 24 continuò in Enchiridio.

In

In qua re sit peccatum, an in bona an in mala: & dicitur, quia in bona tantum. D

Ostensa origine mali, superest videre in qua re sit malum, s. an in re bona, an in re mala? Qui rectè acuteque sapit, non nisi in bona malum esse intelligi, id est, in natura bona. Malum enim est corruptio, vel priuatio boni: vbi autem bonum non est, non potest esse corruptio vel priuatio boni. Peccatum ergo non potest esse nisi in re bona. Sicut enim morbis ac vulneribus ccorũpuntur corpora: quæ (vt ait Aug. in Ench.) sunt priuationes boni eius ꝙ dicitur sanitas: ita & animorũ quæcunque sunt vitia, naturaliũ sunt priuationes bonorũ. Quid est enim aliud quod malum dicitur, nisi priuatio boni? bonũ enim minui malum est: quãuis quantũcunque minuatur, necesse est vt aliquid remaneat, si adhuc natura est. Non enim cõsumi potest bonũ quòd est natura, nisi & ipsa natura cõsumatur. Cũ verò corrũpitur, ideo malum est eius corruptio, quia eã qualicunq; priuat bono. Nã si nullo bono priuat, nõ nocet. Nocet autem: adimit ergo bonum. Quandiu itaq; natura corrumpitur, inest ei bonũ quo priuetur. Ac per hoc, nullum est quod dicitur malũ, si nullum sit bonũ: sed bonum omnino malo carẽs, integrum bonum est. Cùm verò inest malum, vitiatũ vel vitiosum bonum est: nec malũ vnquam potest esse vllũ, vbi est nullum bonum. Vnde res mira cõficitur, vt quia omnis natura, inquãtum natura est, bonum est: nihil aliud dici videtur, cùm vitiosa natura esse, mala natura esse dicitur: nisi malum esse quod bonum est, nec malum esse nisi quod bonum est. Hac cõtextione euidenter insinuatur, malum nõ posse esse, nisi in re bona: vbi etiam, licet absurdum videatur, manifestè dicitur esse malum, quod bonum est.

Ca. 11. in fi. *Ibidem paulo superius.* *Ibidẽ c. 12. ad prĩcipiũ.* *Ibidem paulò inferius.* *Ibidẽ c. 13. in principio.*

Quòd ex præmissis sequitur, scilicet, quòd cum dicitur malus homo, dicitur malum bonum. E

Ex quo colligitur, nihil aliud significari cum dicitur homo malus, nisi bonum malum. Vnde Aug. in eodem subdit, Quid est malus homo, nisi mala natura? quia homo natura est. Porro si homo aliquod bonũ est,

Cap. 13. post medium.

quia

quia natura est: quid aliud est malus homo, nisi malum bonum? Tamen cum duo ista discernimus, inuenimus nec ideo malũ, quia homo est: nec ideo bonũ, quia iniquus est. sed bonum quia homo, malum quia iniquus. Omnis itaque natura, etiã si vitiosa sit, inquãtum natura est, bona est: inquantum vitiosa est, mala est.

Quòd regula dialecticorum de contrariis fallit in his, scilicet, bono & malo. F

Ideoque in his contrariis, quæ mala & bona vocantur, illa dialecticorum regula deficit, qua dicunt, Nulli rei duo simul inesse contraria. Nullus enim potus, aut cibus simul dulcis est, & amarus. Nullum simul corpus vbi album, ibi & nigrum: & hoc in multis ac penè in omnibus reperitur cõtrariis, vt in vna re simul esse non possint. Cum autem bona & mala nullus ambigat esse cõtraria, non solum simul esse possunt, sed mala omnino sine bonis, & nisi in bonis esse non possunt. Et hæc duo cõtraria ita simul sunt, vt si bonum nõ esset in quo esset, prorsus nec malum esse potuisset: quia non modo vbi cõsisteret, sed vnde oriretur corruptio non haberet, nisi esset quod corrũperetur: quoniã nihil est aliud corruptio, quã boni exterminatio. Ex bonis ergo mala orta sunt: & nisi in bonis non sunt: nec fuit prorsus vnde oriretur vlla mali natura, nisi ex angelis & hominis natura bona, vnde primitus orta est voluntas mala.

In Enchiri. Ibidẽ c. 14. in principio.

Ibidẽ paulo inferius.

Ibidẽ in Enchiri. c. 15. in medio.

Epilogum facit, ad alia transiturus. G

Ex his aperitur, quòd primò & secundò suprà inuestigandum diximus, scilicet, quæ fuerit origo mali, & in quare sit. Ex bona enim re ortum, & in re bona consistere, præmissis testimoniis comprobatur.

Sententiæ illi qua dictũ est bonum esse malũ, opponitur de prophetia quæ ait, Veh qui dicunt bonum malum. H

Ad hoc autẽ quod dictum est, malum esse quod bonum est, quidam sic opponunt, Si bonum malũ esse dicimus, incidimus in illam sententiam propheticam, vbi legitur, Veh his qui dicunt bonũ malum, & malum bonum. Igitur si hanc maledictionem vitare volumus, nullatenus dicere debemus bonum esse malum, & ecõuerso

Ibidẽ c. 13. ad mediũ in Enchiridio. Esaiæ. 5. c

uerso

Aug.in Enchiri.ca.19. ad pricipiũ.

uerso. Hoc autem Aug.in eodem lib.determinat dicēs, Id quod dictũ est in prophetia, intelligendũ est de ipsis rebus quibus homines mali sunt, nõ de hominibus. Vnde qui adulterium dicit bonum, in eum cadit illa prophetica detestatio: & in eum qui dicit malum hominē bonum, vel bonum esse iniquum. Qui enim dicit hominem, inquantum homo est, malum esse: & bonitatē esse iniquitatem, opus Dei culpat, quod est homo: & vitium hominis laudat, quod iniquitas.

Ibidē.13.in fine.

QVID SIT PECCATVM.

Distinct. XXXV. A

Aug.ca.27. lib.22.cõtra Faustũ Manich.tom.6. Idẽ Aug.in principio.ca.1.de duab⁹ animab li. ad quod repetitur,ca.15. lib.1.retrac. Tom.1.Ambrosi. Cap.8.in tomo.4.

Post hæc videndum est, quid sit peccatum. Peccatum est, vt ait Aug. Omne dictum, vel factum, vel concupitum, quod fit contra legem Dei. Idem in lib.de duabus animabus. Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat. In vtraq; assignatione, de actuali peccato agitur & mortali, non veniali. Ex prima descriptione ostenditur peccatum esse voluntas mala, siue locutio & operatio praua, id est, actus malus tam interior quam exterior: ex altera verò tantum ostenditur esse actus interior, Voluntas enim, vt in superioribus dictum est, motus animi est: actus ergo interior est. Ambr.quoque in lib.de paradiso ait, Quid est peccatum nisi legis diuinæ præuaricatio, & cœlestium inobedientia præceptorum? Ergo in præuaricante peccatum est, sed in mandante culpa non est. Non enim consisteret peccatum, si interditio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solum malitia, sed etiam virtus fortasse non esset: quæ nisi aliqua malitiæ fuissent semina, vel subsistere, vel eminere non posset. Ecce præuaricationem legis, & inobedientiam definit Ambrosius esse peccatum.

Diuersorum sententias de peccato ponit. B

Ioan.1.a In tomo.9. tractat.1.ad illud:Omnia

Quocirca diuersitatis huius verborum occasione, de peccato plurimi diuersa senserunt. Alii enim dicunt voluntatem malam tantum esse peccatum, & nõ actus exteriores: Alii voluntatē & actus: Alii neutrum dicentes,

omnes

omnes actus esse bonos & à Deo, & ex Deo autore esse, malum aũt nihil esse, vt ait Aug. super Ioan. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil, id est, peccatum quod nihil est: & nihil fiunt homines, cum peccant. Suprà etiã dixit Aug. quod malũ per priuatio boni, vel corruptio boni: qui etiã in lib. 83. q. ait, Summũ malum nullum modũ habet: caret enim omni bono. At modus aliquid boni est: non igitur est quia nulla specie cõtinetur: totumq; hoc nomen mali de speciei priuatione repertum est. Itẽ in dogmatibus ecclesiasticis dicitur malum, vel malitiã non esse à Deo creatam: sed à diabolo inuentam, qui & ipse bonus creatus est. Idem etiã in lib. contra Manichæos, quid sit peccatum ostendit, dicens: Peccare quid aliud est, nisi in veritatis præceptis, vel in ipsa veritate errare? Quod si non voluntate faciũt, peccatores iniustè iudicantur. Quid ergo in hac tanta varietate tenendum, quid ve dicendum?

per ipsum. cap. 1. Ioan. Quæst. 6. in fine in to. 4. Aug ca. 57. in principio de dogmati. ecclesi. to 3. Qui dicitur de fide cõtra Manichæos c. 8. in principio. to. 6.

Vera sententia de peccato proponitur. C

Sane dici potest, & libertè tradi debet, peccatum esse actum malum interiorem & exteriorem, scilicet, malam cogitationem locutionem, & operationem: præcipuè tamen in voluntate consistit peccatum, ex qua, tanquã ex arbore mala procedũt opera mala tanquam fructus mali.

Traditio quorundam qui dicunt voluntatem malam & actum, inquantum sunt, esse naturas, & ideo bona: inquantum vero mala sunt, esse peccata. D

Quidam autem diligenter attendentes verba Augu. quibus suprà & in aliis scripturæ locis vtitur, non indoctè tradunt voluntatem malã & actus malos inquantũ sunt vel inquantum actus sunt, bona esse: inquãtum verò mala sunt, peccata esse: qui voluntatem & actũ quẽcunque bonã Dei naturã esse dicunt, inquantum actus est vel voluntas, & ex Deo autore esse: inquantum verò inordinatè & contra legem Dei fit, & fine debito caret, peccatum est: & ita inquantum peccatum est, nihil est. Nulla enim substantia est, nulla natura est.

 Auctori-

Auctoritatibus probant voluntates, & actus omnes esse bona inquantum sunt. E

Quod autem voluntas omnis & actio bonum sit, inquantum est, ex eo probāt quod ait Aug. in li. 83. quęst. Deus boni tantūmodo causa est, quocirca malis auctor non est: quia omnium quę sunt auctor est: quæ inquātū sunt, intantū bona sunt. Idem probās nihil casu fieri in mūdo, ait in eodem, Quicquid casu fit, temerè fit: quicquid temerè fit, non fit prouidentia. Si ergo casu aliqua fiunt in mundo, non prouidentia vniuersus mundus administratur, Si non prouidentia vniuersus mundus administratur, aliqua natura vel substātia est, quę ad opus prouidētiæ nō pertinet. Omne autem quod est, inquantum est, bonum est. Summum enim est illud bonum, cuius participatione sunt cætera bona: & omne quod mutabile est, non per se, sed boni illius participatione, inquantum est, bonum est: quod diuinam etiam prouidētiam vocamus. Nihil ergo casu fit in mundo. His testimoniis innituntur ad ostendendum omne quod est, inquantū est, bonū esse. Vnde idem Aug. in 1. lib. de doct. Christiana ait, Ille summè ac primitus est, qui omnino incommutabilis est: & cætera quæ sunt nisi ab illo esse non possunt: & in tantum bona sunt inquantum acceperunt vt sint:

Quæst. 21. i fine tom. 4.

Ibidē quæst. 24 in principio.

Ad principium ca. 23. in tomo. 3.

Quid ex prædictis colligitur. F

Ex prędictis colligitur atque infertur, quia si mala voluntas & mala actio est: inquātum est, bona est. Sed quis est, qui diffitetur malam voluntatem esse, & malam actionem? Mala ergo uoluntas siue actio, inquātum est bonum est: & inquantum uoluntas est vel actio, bonū similiter est: sed ex vitio mala, quod vitium à Deo non est, neque aliquid est. Quod Aug. notasse videtur in lib. 83. q. dicens, Vitium est voluntatis: voluntas quo est homo deterior: quod vitium longè abest à voluntate Dei, vt ratio docet. Et hoc loco probant voluntatem, inquātum vitiosa est, nō esse à Deo: & inquantum vitiosa est, peccatum est. Et peccatum est (vt aiunt) inquātum non habet ordinem nec finem debitum. Ita & actio, inquantum

Quæst. 3. in fine. to. 4.

tum ex malo procedit,& ordinem non habent,& ad malum tendit.

Alia probatio quod omnis actus inquantum est, bonus est. G

Item & aliter probant omnem actum interiorem vel exteriorem inquantum est, esse bonum: quia non esset actus malus,nisi esset res bona,quia nõ est aliqua res mala,nisi eadem res bona sit. Vnde Aug.in Enchiridio. Omnis natura bonũ est:nec res aliqua mala esset, si res ipsa quæ mala est,natura non esset.Non ergo potest esse malum, nisi esset aliquod bonum. Quod cùm dici videatur absurdè, connexio tamen ratiocinationis nos compellit hoc dicere. Ex præmissis testimoniis asserunt omnes actus, inquantum sunt, esse res bonas: nec aliquid esse malum,id est,peccatum, nisi idem quoque secundum aliquid bonum sit:& omniũ quę sunt,inquantum sunt,Deum auctorem prædicant: & eius uoluntate omnia esse quæcunque sunt, quæ inquantum sunt, naturæ sunt. *Ca.13. ante medium.*

Obiectio contra illos qui dicunt omnes actus inquantum sunt, esse bonos. H

Quibus opponitur,Si omnia quæ sunt inquantum sunt,bona sunt,& naturæ sunt: ergo adulterium & homicidium & similia inquantum sunt,bona sunt,& naturæ sunt,& Deo volente fiunt.Quod si est,tunc illi qui faciunt illa,bona agunt: quod penitus absurdum est. His verò sit illi respondent:Dicunt equidem adulterium,homicidum, & huiusmodi, non simpliciter actus denotare, sed actuum vitia: Actusq; ipsos adulterii & homicidii inquantum sunt vel inquãtum actus sunt,à Deo esse & bonas naturas esse: sed non inquantum adulteriũ & homicidium sunt.Et ideo non sequi dicunt, si actus qui homicidia & adulteria sunt,à Deo sunt,quod homicidia & adulteria à Deo sunt.

Alia illorum oppositio contra eosdem. I

Item aliter eis opponitur, Si aliquid non est malum quod non sit natura vel res bona,quomodo ergo peccata sunt nõ credere in Deum:non ire ad ecclesiam, & hu-

iusmodi: cũ ista nõ sint naturæ, immo omnino nõ sint? Non est enim aliquid vel res aliqua non ire ad ecclesiã, vel non credere, & huiusmodi. Ad quod dicunt, his atq; huiusmodi dictionibus, quæ videntur priuationes simpliciter notare, & nihil ponere, quia per negationẽ dicunt, verè aliqua poni actusq; per eas significari, Non credere enim in Christũ, incredulitatẽ dicunt: & nomine incredulitatis malũ mentis actum significari. Ita etiam cum dicitur, Nõ ire ad ecclesiã malum est: nõ euntis cõtemptus significatur, id est, uoluntas mala uel ꝓpositũ: hoc est enim declinare à bono, & ideo malum est, sicut econuerso declinare à malo, bonũ est. Sicut ergo declinatio à malo aliquid ponit, scilicet, voluntatẽ & propositum vitandi malũ (Non enim potest esse bonum quod omnino nihil est) ita declinatio à bono quod est significat scilicet, voluntatẽ & propositũ mali. Et secundũ hoc uera est & generalis illa peccati mortalis descriptio, quã suprà posuit Aug. scilicet, Peccatum est dictum, &c.

Responsio illorum.

Vtrùm malus actus inquantum peccatum est, sit priuatio vel corruptio boni. K

Potest etiam quæri ab eisdem, Cùm peccatum sit (vt suprà dictum est) priuatio uel corruptio boni, & omnis actus malus sit peccatum: vtrùm sit priuatio vel corruptio boni inquantum peccatum est, uel non? Si enim inquantũ peccatum est, corruptio boni est, cum corruptio uel priuatio boni pœna sit homini inquãtum ergo peccatum est pœna est. Quod si est, tunc inquãtum peccatum est, bonum esse uidetur, & à Deo esse. Si autem non inquantum peccatum est, corruptio est: quęritur ergo secundum quid corruptio sit? Si enim corruptio est, & non inquantũ peccatum est, cum non sit bonum pręterquàm in eo quod peccatum est: ergo inquantum bonum est, corruptio uel priuatio boni est. Ad quod etiã ipsi dicunt actum malum non inquantum est, neq; inquantum bonum est, esse priuationem uel corruptionẽ boni, sed inquantum peccatum est: non tamen inquantum peccatum est, pœna est, uel aliquid quod à Deo sit. Vt enim ex verbis præmissis Aug. colligitur, peccatum

dicitur

dicitur corruptio vel priuatio actiuè, non passiuè. Nam ideo malum vel peccatum dicitur corruptio boni, quia naturā bonā qualicunq; priuat bono. Nam si nō priuat aliquo bono, nō nocet, vt suprà Aug. ait. Nocet autem: adimit ergo bonum. Non autē nocet, nisi inquantū peccatū est: ergo inquantū peccatum est, priuat bono. Itaq; inquantū peccatum est, priuatio est uel corruptio boni.

Quomodo inquantum peccatum est, possit corrumpere bonum, cùm nihil sit. L

Sed cùm nihil sit inquātum peccatum est, quomodo potest bonum corrumpere vel adimere? Aug. te hoc docet in lib. de natura boni, dicens, Abstinere à cibo nō est aliqua substantia: tamen substantia corporis si omnino abstineatur à cibo, languescit & frangitur: sic nō est substantia peccatum, eo tamē natura animæ corrumpitur. ** Responsio Aug per similitudinē. Au c. 4. 16. & 20. lib.*

Quòd peccatum propriè corruptio est animæ, & quomodo. M

Peccatū verò, id est, culpa, propriè animæ corruptio est. Si autem quæritur, in quo possit corrumpi anima? In parabola illius qui incidit in latrones qui eum vulnerauerunt & spoliauerunt, clarescit. Incidit enim homo in latrones, quando per peccatum in potestatem diaboli traditur: & tunc per peccatum expoliatur gratuitis bonis, id est, virtutibus: & in naturalibus bonis vulneratur, quæ sunt ratio, intellectus, memoria, & ingenium & huiusmodi, quę per peccatū obtenebrantur & vitiantur. Per peccatum etiam priuatur illo bono, cuius participatione cætera bona sunt: quo tanto magis priuatur, quanto magis se ab eo elongat.

Qualiter homo se elongat à Deo, scilicet, per dissimilitudinem quam facit, hoc est peccatum. N

Ab eo autem se elongat homo per peccatum, nō loci distantia, quia ubique totus & præsens est omnibus, & omnia in ipso sunt, vt ait Aug. in li. 83. q. & ipse locus nō est. Locus tamen Dei abusiue dicitur templum Dei: non quod eo cōtineatur, sed quod ei præsens sit & inhabitās id autem anima munda intelligitur. Per peccatum ergo, non secundum locum, aliquis longè fit à Deo: & in *Quæst. 20. in fine to. 4.*

eo longe fit, quod ab eius similitudine recedit: & tanto longius, quanto fit dissimilior. Illa autem vt Aug. ita in lib. 83. q. quæ participatione similia sunt Deo, recipiunt dissimilitudinem. At ipsa similitudo nullo modo ex aliqua ex parte potest esse dissimilitudinis. Vnde fit vt cū similitudo patris filius sit, ex nulla parte patri possit esse dissimilis: cuius participatione similia sunt, quæcunq; Deo similia sunt: & illa possunt recipere dissimilitudinē. Nihil est autem quod hominem adeò Deo dissimilem faciat, quemadmodum peccatum. Cùm autem peccatū sit priuatio vel corruptio boni, quæ est in anima: est etiā priuatio vel corruptio boni corporis. Sicut corpus hominis priuauit beneficio illius immortalitatis & impassibilitatis, quam habuit ante peccatum.

Ibidē quæst. 23. in fine.

An pœna sit priuatio boni. O

Quæri autem solet, Vtrùm & pœna sit priuatio vel corruptio boni. Ad quod facilè responderi potest, si præ dicta ad memoriā reuocentur. Diximus enim suprà, priuationem vel corruptionem boni accipi actiuè vel passiuè, id est, secundum efficientiam vel effectum. Ideoq; priuatio vel corruptio boni dicitur & peccatum, & pœnā: sed peccatum secundū efficientiam, quia priuat vel corrumpit bonum: pœna autē secundum effectū, id est, secundum passionem, quæ est effectus peccati. Aliud est enim culpa, aliud pœna: alterum est Dei, id est, pœna: alterum diaboli vel hominis, id est, culpa.

QVOD QVAEDAM SIMVL SVNT peccata & pœna peccati, quædam peccata & causa peccati, alia verò peccata, & causa, & pœna peccati.

Distinct. XXXVI. A

Sciendum est tamen quædā sic esse peccata, vt sint etiam pœna peccatorum. Vnde Aug. super illum locum psal. 57. Supercecidit ignis & non viderunt solē, ait, Ignis superbię & cōcupiscētię & irę intelligitur. Istas pœnas pauci vident: ideo eas maximè cōmemorat Apostolus in epistola ad Romanos, & enumerat multa

Aug. versu. 8. psal. 57. Cap. 1. d Homi. 11. ad illud Ezec. 3

multa quę peccata sunt,& pœna peccati. Inter primum enim peccatū apostasiæ & vltimā pœnā ignis ęterni, media quæ sūt, & peccata sunt & pęna peccati. Greg. quoq; per Ezech. ait, Contemnēti qui nō vult pœnitere ponit Deus offendiculū, vt scilicet, grauiùs impingat. Peccatū enim quod per pœnitentiam citiùs nō deletur, aut peccatum est & causa peccati: aut peccatum & pœna peccati, aut peccatum simul & causa & pœna peccati. Vnde Moyses. Nondum sunt completa peccata Amorræorū. Et Dauid inquit, Appone iniquitatem super iniquitatē eorum. Et alius propheta, Sanguis sanguinem tetigit, id est, peccatum peccato additum est. Paulus quoque ait, Propterea tradidit illos Deus ī passiones ignominię, &c. Et item, Vt impleant peccata sua semper. Ioanni quoq; per angelum dicitur, Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Ex his testimoniis colligitur, peccatum aliquod & peccatum esse, & pœnam peccati.

Si aūt tu annunciaueris iusto.

Ibidem Gregor. paulò inferius

Genes. 15.

Psal. 68.

Oseæ. 4. a

Rom. 1. d

1. Thes. 2. c

Ex prædictis quæstio oritur, scilicet, an inquantum peccatum est, sit pœna peccati. B

Et ideo merito quæritur, Vtrùm inquantum peccatum est, sit pœna peccati. Quod non videtur, cū omnis pœna peccati iusta sit. Vnde Augustinus in libr. retractationum, Omnis pœna peccati iusta est, & supplicium nominatur. Si ergo peccatum quod est peccatum & pęna peccati, inquantum peccatum est, pœna peccati est, cùm omnis pœna de iustitia Dei veniat, videtur inquantum peccatum est, iniustum esse, & à Deo prouenire. Ad quod illi respondent, peccatum sic dici pœnam peccati, quia per peccatum in quod merito præcedentis peccati homo labitur deserente Deo corrumpitur bona natura. Sicut ignis æternus dicitur pœna malorum, quia ea cruciantur: nec tamen ipse cruciatus malorum ignis est, sed per ignem fit in homine. Ita per peccatum corrumpitur natura, & imminuitur bonum naturæ: & est ipsa imminutio & corruptio boni, passio & pœna: & non est essentialiter ipsum peccatum, per quod fit: sed ideo peccatū dicitur, vt premissum est, quia per peccatū ilico vt peccat homo fit in homine illa corruptio, quæ tamen fit

Augu. to. 1. li. 1. retract.

Deo auctore. Illa enim pœna siue passio, quæ est boni corruptio, à Deo est. Illius tamen (vt sic dicam) materia & causa est peccatum, quod à Deo non est. Quod videtur Aug. notasse, & iuxta hunc sensum intellexisse, cum ait in libro de prædestinatione sanctorum, Prædestinatione Deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse facturus. Sed præsciuit Deus etiam quæ non est ipse facturus, id est, omnia mala: quia etsi sunt quædã quę ita peccata sunt vt etiam pœna sint peccati, secundum illud Apostoli, Tradidit illos Deus in passiones, &c. non tamen peccatum Dei est, sed iudicium, scilicet, pœna. In scriptura enim sæpe nomine iudicii pœna intelligitur. Hic diligenter intendẽtibus insinuare videtur, ea quæ peccata sunt & pœna peccati: non inquantum peccata sunt, sed inquantum pœnæ, Dei esse. Nam cum dixisset Deum non esse facturum mala aliqua, id est, peccata, quia posset ei obiici quędã peccata esse etiam pœnas peccati, & pœna peccati omnis iusta est. & ideo à Deo est: quasi determinando secundum quid faciat ea, vel secundũ quid nõ faciat, addidit reliqua. Iuxta ve. ò prædictã intelligentiam peccata sanè dicuntur pœnæ. Vnde Apostolus appellat eas passiones ignominiæ: quia, vt ait auctoritas, licet quedã peccata sint quæ delectant, sunt tamen passiones naturę nõ nominandę: quia per ea corrumpitur natura.

Aug. c.10. in to.7. non longè à principio.

Rom. 1. d

Quòd cum omne peccatum possit dici pœna, non tamen omne est pœna peccati. C

Et licet ex hoc sensu omne peccatum mortale possit dici pœna, non tamen omne potest dici pœna peccati. Pœna enim peccati, vt prędictum est, est illud cuius causa est aliud præcedens peccatum. Nam peccatũ sic dicitur pœna peccati respectu pręcedẽtis, sicut dicitur causa peccati respectu sequentis. Quo fit vt idẽ peccatũ & causa sit, & pœna peccati: sed alterius peccati pœna, & alterius causa: vt enim Greg. in moral. ait. Peccatũ quod pęnitentia nõn diluitur, suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit vt nõ solùm peccatum sit, sed & causa peccati ex illa quippe culpa subsequens oritur. Peccatum verò quod ex peccato oritur, nõ solùm peccatum, sed pœna peccati

Greg. c.12. lib.25. ad illud cap.44. Iob. Nouit enim opera eorum.

peccati est: quia iusto iudicio Deus cor peccātis obnubilat, vt præcedentis peccati merito etiā in alia cadat. Quę enim liberare noluit, deserendo percussit. Proinde vt Aug. ait, Præcedentis est hæc pœna peccati, & tamen etiā ipsa peccatum est. Iudicio enim iustissimi Dei traditi sunt, vt ait Apost. de quibusdā, siue deserēdo, siue alio modo explicabili, siue inexplicabili, in passiones ignominiæ: vt crimina criminibus vindicarentur, & supplicia peccantium nō tantùm sint tormenta, sed & vitiorū incrementa. Illa ergo peccata quę enumerat Apostolus, quia de superbia sunt, non solùm peccata, sed etiā supplicia sunt. Ecce ex his iam fit perspicuū, quędā peccata etiam pœnas & causas peccati esse: & illud peccatū esse pœnā peccati, quod causam præcedentem habet peccatum: atque illud peccatum esse causam peccati, quod est meritum sequentis culpæ.

Aug. contra Iulianū, li. 5 c. 3. ante medium to. 7. Ibidem paulo superius.

Ex prædictis videtur significari ipsa eadem quæ peccata sunt, esse & pœnas peccati. D

Sed cum ait crimina criminibus vindicari, videtur insinuare ea ipsa quæ peccata sunt, essentialiter esse pœnas peccati, id est, punitiones peccati. Ad hoc autem inquiunt illi, hæc & similia dicta esse secundum rationem prædictā: & ideo intelligenda fore secundū præmissam expositionem. Intelligentia enim dictorum ex causis est assumenda dicendi.

Quòd non obuiat veritati, si quis dicat ipsa peccata esse pœnas peccati essentialiter. E

In nullo tamen præiudicium factum veritati putatur, si quis dicat ipsa eadem quæ peccata sunt essentialiter, vt ita dicam esse pœnas, id est, punitiones peccatorū præcedentiū, quæ iustę sunt & à Deo sunt. Nec tamē inquantum peccata, à Deo sunt: nec inquantum peccata sunt, pœna peccati sunt: & tamen inquantum peccata sunt, priuationes boni sunt, sed vt suprà dictum est, causaliter & actiuè dicuntur priuationes.

Apertè ostendit peccata quædam esse pœnam peccati, & pœnam ipsam iustam esse à Deo. F

Quod autem quędam peccata pœnę sint, & ipsa pœna iusta

Ca.9.& li. de libero arbitrio.3. ca. 18.in to.1. Rom.7.d Et lib.de natura & gratiæ ca.17.in medio to.7.

na iusta sit,& à Deo sit,euidenter tradit August.in libro retractationum.1.dicens quædam necessitate fieri ab homine quę mala sunt,& eadē iusta pœna peccati sunt. Sunt,inquit,quędam necessitate facta improbanda,vbi homo vult rectè facere & non potest. Vnde & illud Apostoli. Non quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago. Et illud, Caro concupiscit aduersus spiritum,& spiritus aduersus carnem.Hęc enim inuicem sibi aduersantur, ut non ea quę vultis faciatis, sed hęc omnia ex illa mortis damnatione sunt. Nam si non est ista pœna hominis sed natura, nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo quo naturaliter factus est homo,cum hæc facit,ea vtique facit quę debet.Si autem homo,quia ita est,non est bonus,nec habet in potestate ut sit bonus sine non videndo qualis esse debeat,siue videndo & non valendo esse qualem se esse debere videt,pœnam istam esse quis dubitet? Omnis autē pena si peccati pœna est, iusta est, & supplicium nominatur. Si autē iusta est pœna, quoniā pœnam esse nemo ambigit, iniusto aliquo dominante homini imposita est. Porro quia de omnipotentia Dei & iustitia dubitare dementis est,iusta est hæc pœna,& pro peccato aliquo impenditur.Non enim quisquam iniustè dominās aut surripere hominem potuit velut ignoranti Deo, aut extorquere inuito tanquam inualidiori, vt hominem iniusta pœna cruciaret. Relinquitur ergo vt hæc pœna iusta de damnatione hominis veniat. His atq; aliis pluribus testimoniis docet, quædam esse peccata & pœnas peccati essentialiter.

Gen.2.d

Augu.ibidē cōtinuò li.3. de libero ar. & cap.18.

De quibusdam,quæ sine dubio peccata sunt & pœnæ vt ira,inuidia. G

Prætereа nullatenus ambigendum est,quædam peccata absque vllo scrupulo pœnas esse, vt inuidia quæ est dolor alieni boni, & ira: quæ etiam non inquantum pœnæ sunt peccata sunt: ita etiam de cupiditate & timore & aliis huiusmodi sentiendum est. Vnde Augustinus in libro 83.quæstionum ait, Omnis perturbatio, passio:omnis cupiditas,perturbatio. Omnis ergo cupiditas,

Au.in principio,quæst. 77.in to.4.

ditas, passio. Omnis verò passio cum est in nobis, ipsa passione patimur. Omnis ergo cupiditas cum est in nobis ipsa cupiditate patimur: & inquantum cupiditas est, patimur ea. Omnis autem passio inquantum ipsa patimur, non est peccatum: ita & de timore. Non enim consequens est, ut si patimur timorem, ideo non sit peccatum, quia multa sunt peccata quæ patimur, sed non inquantum patimur eis.

Quòd verbis Augustini præmissis quædam sententia Hieronymi obuiare videtur. H

Illud autem diligenter est annotandum, quòd supra positis verbis Augustini dicentis quædam necessitate facta esse improbanda & mala, videtur obuiare quod Hieronymus ait in explanatione fidei: quod licet suprà sit positum, tamen ut perfectius sciatur, iterare non piget. Execramur, inquit, eorum blasphemiam qui dicunt impossibile aliquid homini à Deo esse præceptum, & mandata Dei non à singulis, sed ab omnibus in commune posse seruari: & paulò post. Et tam illos errare dicimus, qui cum Manichæo dicunt hominem peccatum vitare non posse, quã illos qui cum Iouiniano asserunt hominem non posse peccare. Ecce Hieronymus dicit errorem esse, si quis dicat hominem vitare peccatum non posse: Qui autem quędam necessitate fieri, quædam dicit non posse vitari. Cùm ergo id Augustinus dicat, uidetur aut erroris esse quod tradit, aut non esse uerum quod Hieronymus ait. *In explanatione fidei, in to.4. ad Damasum Papam, in fine.* *Ibidem paulò inferiùs.*

Determinatio contrarietatem submouens de sanctorum medio. I

Ad quod dici potest, quia August. secundum statum huius miseriæ [ad quam pertinent ignorãtia & difficultas, ut idem ait in libro de libero arbitrio, quæ ex iusta damnationem descenderunt] illud tradidit, vbi & venialia peccata inclusit. Hieronymus verò tantùm de mortalibus peccatis loquitur, quæ vnusquisque gratia illuminatus vitare valet: vel de homine secundum statum liberi arbitrii ante peccatum, illud ait. *Ca. 17. li. 3.*

Epilogum

Epilogum facit ad alia transiturus. K

Satis diligenter eorum posuimus sententiam, qui dicunt omnes actus naturas bonas esse, & inquantũ sunt bonos esse. In quo tractatu quædam interseruimus, quę non ex eorum tm̃ persona accipienda sunt, quia ab omnibus catholicè sapientibus absq; hæsitatione tenentur: atq; auctoritatum testimoniis & rationibus eorundem traditionem muniuimus, qui dicunt omnes actus essentia sui, id est, inquantum sunt, esse bonos, quosdam verò inquantum inordinatè fiunt, peccata esse. Addunt quoq; quosdã non tantum essentia, sed etiam genere bonos esse, vt reficere esurientem, qui actus est de genere operum misericordiæ: quosdam verò actus absolutè ac perfectè bonos dicunt, quos non solùm essentia vel genus, sed etiam causa & finis cõmendat: vt sunt illi qui ex bona voluntate proueniunt, & bonũ finem metiuntur.

ALIORVM PONIT SENTENTIAM qui dicunt malos actus nullo modo esse à Deo, nec esse bonos siue in eo quòd sunt, siue alio modo.

Distinct. XXXVII. A

Vtrùm actio 1. substãtia in qua peccatum cõmittitur sit à Deo &c.

Svnt autem & alii plurimi longè aliter de peccato & de actu sentientes: asserunt enim voluntatem malam & actum malum peccata esse, & nulla ratione bona, nec secundum aliquam rationem ex Deo auctore esse, quia sine Deo fiunt. Sine eo nanque (vt ait Euangelista) factum est nihil, id est, peccatum quod dicitur esse nihil: non quia non sit actio vel voluntas mala, quæ aliquid est., sed quia à vero esse separat homines, & ad malum trahit: & sic ad non esse deducit. Qui enim à summi boni participatione recedunt quod solùm verè ac propriè est, merito non esse dicuntur. Ideoq; August. dicit super Ioan. peccatum nihil esse, nihilq; fieri cùm peccant homines. Hac ergo ratione astruunt peccatum nihil esse, quia à vero esse hominem elongat. Voluntatemq; malam atque actionem

Ioan. 1. a

Aug. in to. 9. tract. 1. 1. cap. Ioan. in quo legi-

nem siue locutionem malam peccatum esse dicũt: quia prævaricatio & inobedientia hæc sunt, & contra legem Dei fiunt, quæ tamen sunt, sed ab homine vel diabolo, non à Deo. Nullatenus enim hæc à Deo esse dicunt, siue inquantum sunt, siue alio modo. *mus, Omnia per ipsum facta sunt.*

Qualiter determinent verba Aug. præmissa, quibus ait, Omne quod est, inquantum est, bonum est. B

Illa quoque August. verba quibus dicit, Omne quod est, inquantum est, bonum esse, & Deum habere auctorem, de naturis siue de substantiis tantùm accipienda fore tradunt. Substantiæ vero nomine atq; naturæ dicunt significari substantias ipsas, & ea quæ naturaliter habẽt. scilicet, quæ concreata sunt eis: sicut anima naturaliter habet intellectum & ingenium & voluntatem & huiusmodi: quod ex verbis Aug. præmissis colligitur, vbi hominem appellat bonam naturam, & malum hominem malam naturam. Secundum hanc ergo assertionem vel acceptionem, mali actus non sunt naturæ vel substãtię, nec etiam boni actus: quod vtique videtur Augustinus innuere in libro retractationum, distinguens inter substantias siue naturas, & bonas actiones siue malas. Aperiens enim quomodo intelligendum sit quiddam in libro de vera religione ab eo traditum, ait. Hoc de substantiis atque naturis dictum est. Inde enim disputabatur, non de bonis actionibus atque peccatis. Apertè hic videtur diuidere inter naturas siue substantias, & actiones siue peccata. Ideoq; asserunt præfati doctores actiones interiores vel exteriores nõ esse naturas vel substantias: quæ si malæ sunt, peccata sunt, neque à Deo sunt. Quòd verò mali actus non sint naturæ, Aug. videtur notare in prima responsione contra Pelagianos ita dicens, Opera diaboli quæ vitia dicuntur, actus sunt, non res. Idem in quarta responsione, Omne malum natura non est, sed actus accidens alicui ex defectu boni. Quamobrem quod natura non est, Deus non fecit: quia natura est omne quod fecit. Item, Omne quod natura bonum est, Deus ex nihilo fecit, non diabolus.

Au. in principio quæst. 24. li. 83. q̃stionũ, to. 4.

Cap. 30. & 41. li. de vera religione.

Aug. in fine lib. 1. hipono sticon.

Li. 4. hiponosticon, ibidẽ in principio, 4. ad 4. articulũ, tom. 7.

Secundum

Secundum hos, res aliquæ sunt quæ à Deo non sunt, quibus homines mali sunt. C

In Enchirid. cap. 19. ad principium. Ex quo colligitur, res aliquas esse, quæ à Deo non sunt, eisque homines mali sunt. Quod nihilominus & ipsi concedunt, innitentes verbis Aug. superius positis, qui in Enchirid. determinans illa verba prophetę. Veh his qui dicunt bonum malum, dicit de ipsis rebus quibus homines mali sunt, non de hominibus hoc esse intelligendum. Sunt ergo aliquæ res, quibus homines mali sunt. Id autem quo homo fit deterior, à Deo non est; *Aug. in medio quæst. 3. in Tomo 4.* quia vt ait Augustinus in libro. 83. quæst. Deo auctore nõ fit homo deterior. Non est ergo Deus auctor rerum quibus homo deterior fit. At sunt aliquæ res vt dictum est, quibus homines mali fiunt, quia peccata ipsæ sunt. Ideoq; scriptura in pluribus contestatur locis, Deum non esse auctorem malorum, id est, eorum quæ peccata sunt.

Ex parte eorum præmissæ opponitur sententiæ in illo verbo, Deus auctor malorum non est. D

In hoc autem verbo superiorum sententiæ rectè opponitur, qui dicunt Deum non esse auctorem eorum quæ mala sunt, inquantum mala sunt, sed inquantum sunt: & inquantum mala sunt, dicunt ea nihil esse. Quid ergo mirum, si Deus dicitur non esse auctor eorum inquantum nihil sunt, cum nihil nullus auctor existere queat? Ideoq; cum dicitur Deus esse auctor omnium quę sunt, bonorum isti subintelligi volunt. Bona autem illa esse dicũt, quæ naturaliter sunt. Ea verò naturaliter esse dicunt, non solùm quæ substantię sunt vel concreata substantiis, qualiter suprà acceperunt: sed & omnia quæ naturam nõ priuant bono. Et ita secundum eosdẽ multiplex in scripturis fit intelligentia, vbi de natura siue de substantia, vel de his quæ naturaliter sunt, sermo *Psal. 68.* occurrit. Sed super illum locum psal. Non est substantia, ita Aug. de substantia disseruit, vt præmissæ sententiæ videatur consentire dicens, Substantia intelligitur illud quod sumus, quicquid sumus, homo, pecus, terra, sol, omnia ista, substãtiæ sunt, eo ipso quo sunt naturæ ipsæ

ipsæ substantiæ dicuntur. Nam quod nulla est substantia, nihil omnino est, substãtia ergo est aliquid esse. Deus fecit hominem substantiam, sed per iniquitatem lapsus est homo à substãtia, in qua factus est, iniquitas quippe ipsa non est substantia. Non enim iniquitas est natura quam formauit Deus, sed iniquitas est peruersio quam fecit homo. Naturæ omnes per ipsum factæ sunt, iniquitas per ipsum non facta est, quia iniquitas non est substantia. In illo hymno trium puerorum vniuersa creatura laudans Deum commemoratur. Laudant enim omnia Deum, sed quæ fecit Deus. Laudat ibi serpens Deũ, sed non auaritia. Omnia reptilia ibi nominata sunt, sed non aliqua vitia. Vitia enim ex nobis & ex nostra voluntate habemus, & vitia non sunt substantia. Intendant diligenter his verbis præmissarum assertores sententiarũ, & percipere poterunt rationem & causam dictorum, vbi scriptura de natura vel substantia mentionem facit. Illarum verò sententiarum iudicium prudentis lectoris, cui vtriusque sententiæ notitiam plenariè dedimus, arbitrio relinquimus, ad ea quæ adhuc nobis supersunt, tractanda festinantes. *Dan. 3.f*

Quod de peccato non de pœna intelligitur cum dicitur, Deus non est auctor mali. E

Cum igitur in hoc omnes consentiant catholici tractatores, scilicet, quòd Deus non est auctor malorum, cauendum est tamen ne malorum nomine pœnas sicut peccata, generaliter includas. Pœnarum enim Deus auctor est, sicut ipse per prophetam ait, Non est malum in ciuitate quod dominus non fecerit. Item alibi ex persona sua ait, Ego sum Deus, creans malum, & faciens bonum. Ecce hic dicitur creasse & fecisse malum, sed mali nomine pœna intelligitur, non peccatum, sicut econuerso cum dicitur, Deus non esse auctor malorum, nomine mali peccata intelliguntur. Ideoq; August. qui dixerat in libro 83.q. quod Deus auctor mali non sit, in primo libro retractationum quomodo intelligendum sit aperit dicens, Videndum est ne malè intelligatur quod dixi, Deus auctor mali nõ est, qui & omnium quę sunt

Amos 3.b *Esa.45.c* *Quæst. 21. in fine to.4.* *Lib.1.retractã. cap.26. ad principiũ Tomo 1.*

sunt auctor est, quia inquantum sunt, intantum bona sunt. Et ne hinc putetur non ab illo esse pœnam malorum, quæ vtique malum est, his qui puniuntur, sed hoc
Sap.1.c ita dixi, sicut dictum est, Deus mortem non fecit, cum
Eccle.11.b alibi scriptum sit, Mors & vita à domino est. Malorum ergo pœna quæ à Deo est, malum est quidem malis, sed in bonis Dei operibus est, quoniam iustum est vt mali puniantur, & vtique bonum est omne quod iustum est, Sic ergo dicitur Deus non fecisse mortem, quia non fecit illud pro quo mors infligitur, id est, peccatum. Audisti lector causam dictorum, ex qua sana intelligentia firmatur cum dicitur, Deus non auctor mali, & Deus mortem non fecit.

DE VOLVNTATE ET FINE, EX quo & ipsa iudicatur.

Distinct. XXXVIII. A

POst prædicta de voluntate eiusque fine differendum est. Sciendum ergo est, quòd ex fine suo, vt
Au.in principio, cap.6. lib.11. de trinitate, to.3. ait Aug. volũtas cognoscitur vtrùm recta an praua sit. Finis aũt bonæ voluntatis beatitudo est, vita æterna, ipse Deus. Malæ verò finis est aliud, scilicet, mala delectatio, vel aliquid aliud in quo non debet voluntas quiescere. Finem vero bonum insinuat propheta dicens, Omnis consummationis vidi finem &c. Charitas ergo cuius latum mandatum est, finis omnis consummationis est, id est, omnis bonæ voluntatis & actionis, ad quam omne præceptum referendum est. Vnde
Aug.in Enchiri.in principio c.121. Tomo.3. August. in Ench. Omnia præcepta diuina referuntur ad charitatem. De qua dicit Apostolus, Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Omnis itaque præcepti finis charitas est, id est, ad charitatem refertur omne præceptum. Quòd verò ita fit vel timore pœnæ, vel aliqua intentione carnali, vt
Psal.318. non referatur ad charitatem quę est dilectio Dei & proximi, nondum fit quemadmodum oportet fieri quamuis fieri videatur. Tunc enim rectè fiunt quæ mandat Deus,

Deus, & quæ consilio monet, cũ referuntur ad dilectionem Dei & proximi. His verbis apertè insinuatur, quis sit rectus finis voluntatis siue actionis bonæ, scilicet, charitas, quæ & Deus est, vt suprà ostendimus. *1.Tim.1.A*

Quod Deus est finis omnis bonæ actionis, quia charitas est: nec tantùm spiritus sanctus, sed etiam Christus, & pater: nec hi sunt tres fines, sed vnus. B

Qui ergo charitatem sibi ponit finem, Deum sibi ponit finem: vnde & Christum finem legis ad iustitiam dicit apostolus esse omni credenti. Et rectè dicitur Christus finis legis ad iustitiam: quia vt ait Aug. in libro sententiarum Prosperi, in Christo lex iustitiæ non consumitur, sed impletur. Omnis enim perfectio ex ipso, & in ipso est: & vltra quem non est, quo spes se extendat. Finis fidelium Christus est, ad quem cùm peruenerit currentis intentio, nõ habet quo amplius possit venire, sed habet id in quo debeat permanere. Finis ergo rectus atque supremus Deus pater est, & filius, & spiritus sanctus: nec hi tres sunt tres fines, sed vnus finis: quia non tres dii, sed vnus Deus. *Rom.10. Aug. c.190. li. sanct. prosp. & habetur to.3. in fine operũ Augusti & in operibus. Ibidẽ Aug. cap.206.*

Quòd omnes bonæ voluntates vnum habent finem: est tamen quædam bonæ diuersos fines sortiuntur. C

Sed quæritur, Vtrùm omnes bonæ voluntates vnum tantùm habeant finẽ? De hoc Aug. in 11. li. de Trin. ait, Aliæ atque aliæ voluntates suos proprios fines habent, qui tamen referuntur ad finem illius voluntatis, qua volumus beatè viuere, & ad eam peruenire vitã, quę nõ referatur ad aliud, sed amãti per seipsam sufficiat: quẽadmodum voluntas videndi finem habet visionem, & voluntas videndi fenestram, finem habet fenestræ visionem. Altera verò est voluntas per fenestram videndi transeuntes, cuius item finis est visio transeuntium. Ad quod etiã prædictæ referuntur voluntates. Item rectæ sunt volũtates, & omnes sibimet religatę, si bona est illa ad quã cunctæ referuntur. Si autẽ praua est, prauæ sunt oẽs, & ideo rectarũ voluntatũ connexio iter quoddã eo ascendentiũ ad beatitudinẽ, quod certis velut passibus agitur. Prauarũ autẽ & distortarum voluntatũ implica- *Cpa.6. non longè à principio.*

cio vinculũ eſt,quo alligabitur qui hoc agit,vt proiiciatur in tenebras exteriores. His authoritatũ teſtimoniis euidẽter monſtratur,plures in fidelibus rectas eſſe volũtates proprios ac diuerſos fines habentes, & tamen vnũ eundemq;, quia omnes referuntur ad vnum, qui eſt finis finium,de quo paulò ante diximus, ita econuerſo fortè eſt & in malis.

Quædam huic ſententiæ videntur aduerſari. D

Veruntamen huic ſententiæ, qua dictum eſt fidelium quoſdam rectas uoluntates diuerſos fines ſortiri, & tamen ad vnum referri, videtur obuiare quod alibi Aug.admonet, ne ſcilicet, nobis duos fines conſtituamus, ita inquiens in lib.de ſermone domini in monte, Non debemus ideo euangelizare, vt manducemus: ſed ideo manducare vt euangelizemus, vt cibus non ſit bonum quod appetitur, ſed neceſſarium quod adiicitur vt illud impleatur. Quærite primum regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis. Non dixit,primum quærite regnum Dei, & deinde, quærite iſta, quanuis ſint neceſſaria: ſed ait,hæc omnia addicientur vobis, id eſt, hæc conſequenter, ſi illa quæratis,ne cum iſta quæritis, illinc auertamini,aut ne duos fines cõſtituatis, & vt regnum propter ſe appetatis, & iſta neceſſaria propter illud, ergo propter regnum Dei tantum debemus operari omnia,non ſolam, vel cum regno Dei mercedem corporalem meditari. Ecce hic apertè dicit, ne duos fines nobis cõſtituamus,ſed vnum tantum,id eſt,regnũ Dei, cùm ſupra dixerit bonas uoluntates alias, & aliis proprios habere fines.

Aug.lib.2. ad locũ hũc quærite primum regnũ Dei.
Matth.6.
Tomo.4.
Ibidem inferius.
Ibidem paulò inferius.

Hic oſtenditur quomodo,licet videantur,non repugnent prædicta. E

Hæc autem ſibi non repugnare animaduertit, qui verbis præmiſſis ſimplici oculo diligenter intendit: qui enim dixit,ne duos fines nobis cõſtituamus, ſed omnia propter regnum Dei faciamus,ipſæ præmiſit, quod debemus manducare vt euangelizemus. Cùm autem hoc ita facimus, actionis illius finem euangelium conſtituimus,

mus, sed & hunc finem ad regnum Dei referimus. Manducamus enim propter euangelium, & manducamus & euangelizamus propter regnum Dei. Deus igitur fines nobis in manducando constituimus. Sed ita facientes nunquid peccamus? absit. Nam & ipse sic facere suadet, si diligenter eius verba inspiciamus. Cum ergo ait, ne duos fines nobis cōstituamus, fines in diuersa tendentes intelligi voluit, scilicet, quorum alter ad alterum non referatur: ita & cum dicit, propter regnum Dei tantum omnia agenda, nec cum ipso mercedem temporalem meditandam, ita intelligendum est, ut non appetendo meditemur cum regno mercedem temporalem, ita quòd non propter regnum sed propter se, ut scilicet, regnum propter se appetamus, & ista propter illud sicut ipse docet. Si enim petimus vitam æternam, petimusq; etiam temporalia à Deo, sit appetimns propter vitam æternam, non offendimus, neq; sinistra tunc scit quid faciat dextera, quia mercedem temporalē non propter se meditamur, sed propter regnum Dei vt sit læua sub capite, & dextera in amplexu. Alioquin si hæc temporalia propter se quærimus sicut æterna, miscetur dextræ sinistra. Ideoq; cum dominus dixerit, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alibi ait, Sic luceant opera vestra bona coram hominibus, vt glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Propter Deum ergo omnia facienda sunt, vt omnia quæ facimus, omniumq; fines ad eū referamus.

Qūo intelligendū sit illud. Ne duos fines constituamus nobis.

Luca. 12. d

Matth. 6. a

Cant. 2. a

Ibidem.

Matth. 6. a

Matth. 5 b

De differentia voluntatis, intentionis, & finis. F

Solet etiam quæri, quid distet inter uoluntatem, & intentionem, ac finem. Ad quod dici potest, inter voluntatem & finem certo atque euidēti modo distingui, quia voluntas est qua uoluntas aliquid: Filius verò voluntatis, est vel illud quod volumus, per quod impletur ipsa voluntas: vel potius aliud propter quod illud volumus. Intentio verò interdum pro voluntate, interdum pro fine uoluntatis accipitur: quæ diligens ac pius lector in scriptura vbi hæc occurrunt, discernere

 studeat.

Au. in enarratiõe huius versus. 10. Psal. 7. studeat. Finis verò uoluntatis est delectatio bona vel mala, ad quam nititur quisque peruenire. Vnde Augu. super illum locum psal. Scrutans corda & renes: sic ait, Deus solus scrutatur corda, id est, quid quisque cogitet: & renes, id est, quid quemq; delectet: quia finis curæ & cogitationis est delectatio, ad quã cura & cogitatione nititur quisque peruenire. Et paulò post, Opera nostra quæ sunt in dictis & factis, possunt homines videre: sed quo animo fiant, & quò venire cupiant, solus Deus videt: qui cum videt cor esse in cœlo, & non delectari nos in carne sed in domino, id est, cum bonæ sunt cogitationes & earum fines, dirigit iustum. Idem super alterius Psal. locum illum, scilicet, In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum: dicit, Pes animæ amor est: qui si prauus est, dicitur cupiditas vel libido si rectus, dicitur charitas. Eò mouetur anima quasi ad locum quò tendit, id est, ad delectationem bonam vel malã, quò se peruenisse per amorem lætatur. Finis ergo voluntatis, vt præmissum est, dicitur & illud quod volumus, & illud propter quod volumus: & Intentio ad illud respicit propter quod volumus, & voluntas ad illud quod volumus: vt verbi gratia, Si velim esurientem reficere vt habeam vitã æternam, voluntas est qua volo reficere esurientem, cuius finis est refectio esurientis: Intẽtio verò est, qua sic ad vitã peruenire uolo. Finis verò supremus est ipsa vita, ad quã & alius finis refertur.

Ibidem ad eundem versum 10. Aug. in expositione. Psal. 9. Ad vers. 16. In tomo. 8.

An illa intentio sit voluntas. G

Sed quæritur, Vtrùm intentio talis sit voluntas, & si voluntas est, an in hoc opere sit vna eademq; voluntas, qua volo reficere esurientem, & qua volo habere vitam æternam. Videtur nempè talis intentio voluntas esse, vt enim voluntas est qua volo reficere pauperem, ita & voluntas est qua per illud volo habere vitam. Et alia quidem videtur voluntas esse qua volo habere vitam, & alia qua pauperi subuenire volo. Sed ista ad illam refertur. Nam etsi hoc ita placeat, vt in eo cum aliqua delectatione voluntas acquiescat, nondũ est tamen illud quo tenditur, sed hoc ad illud refertur: vt illud deputetur

tetur tanquam patria ciuis, istud verò tanquam refectio vel mansio viatoris. Et sunt istæ voluntates affectus siue motus mentis, quibus quasi gressibus, vel passibus tenditur ad patriam. Sicut ergo altera est voluntas videndi fenestras, vt suprà docente August. didicimus, altera quæ ex ista nectitur, voluntas, scilicet, per fenestras videndi transeuntes: ita nonnullis alia videtur esse voluntas eleemosynas dandi pauperi, alia voluntas habendi vitam. Alii autem putant, quòd vna sit voluntas, & hic & ibi, sed propter subiectorum multiplicitatem diuersitas memoratur voluntatem. Cęterum quodlibet horum verum sit, illud nulli in ambiguum venit, quin voluntas ex suo fine pensetur, vtrum recta sit an praua, peccatum an gratia: & quin nomine intentionis aliquãdo finis, aliquando voluntas intelligitur. *Aug li. 11. de triniiate.*

CVM VOLVNTAS SI DE HIS QVAE homo naturaliter habet, quare peccatum fore dicatur, cùm nullum aliud naturale peccatum sit.

Distinct. XXXIX. A

HIc autem oritur quæstio satis necessaria, ex superioribus causam trahent. Dictum est enim suprà voluntatẽ inesse naturaliter homini, sicut intellectus & memoria. Quæ autem homini naturalia sunt, quãtumcunq; vitientur, bona tamen esse non desinunt: quia nõ valet vitium bonitatẽ in qua Deus eã fecit, penitus consumere: vt verbi gratia, Intellectus vel ratio, & ingenium memoria, etsi vitiis ad peccatis obnubilentur & corrumpantur, bona tamẽ sunt, nec peccata nominãtur: sicut Aug. de ratione quæ est imago Dei, in qua facti sumus, euidenter ostendit in 15. li. de trin. Hæc est, inquit, imago in qua homines sunt creati, qua cæteris animalibus præsunt: quæ creatura in rebus creatis, excellentissima, cum à Deo iustificatur, à deformi forma informosam mutatur formã. Erat enim etiam inter vitia natura bona. Hæc autem imago, ratio est vel intellectus.

Quare voltitas magis de prauetur in suo actu quã aliqua alia potentia.

Cap 8. ad finem.

tellectus. Cùm ergo uoluntas de naturalibus sit, quare ipsa non semper bonum est, etsi aliquando vitiis subiaceat? Ad hoc facilè respondent, qui dicunt omnia quæ sunt inquantum sunt, bona esse: quia & ipsam uoluntatem inquantum est, uel inquãtum voluntas est, ut suprà posuimus, bonum esse asserunt: sed inquantum inordinata est, mala & peccatum. Vbi potest ab eis rationabiliter quæri, Si voluntas inquantum inordinata est, peccatum est: quare ergo intellectus, ratio, & ingeniũ & huiusmodi, cum inordinata sunt, peccata non sunt? Inordinata verò sunt sicut uoluntas, cũ ad rectum finẽ non tendunt, eorũq; actus præuaricationes existunt. Ad quod illi dicunt uoluntatis nomine aliquando vim, scilicet, naturalem potentiam uolendi, aliquãdo actum ipsius vis significari. Vis autem ipsa naturaliter animæ insita, nunquam peccatum est, sicut nec vis memorandi vel intelligendi: sed actus huius vis, qui & uoluntas dicitur, tunc peccatum est, quando inordinatus est.

Responsio secundũ quosdam.

Quare actus voluntatis sit peccatum, si actus aliarum potentiarum non sunt peccata. B

Sed adhuc quæritur, Quare huius naturalis potentiæ actus peccatum sit, si aliarum potentiarum actus peccata non sunt, scilicet, potentiæ memorãdi, cuius actus est memorare: & potentiæ intelligendi, cuius actus est intelligere. Ad quod & ipsi dicunt, quia alterius generis est actus ille uoluntatis, quàm actus memoriæ uel intellectus. Hic enim actus est ad aliquid adipiscendum vel non admittendum: qui non potest esse de malis, quin sit malus. Velle enim mala malum est, sed intelligere vel memorare mala malum non est. Quanuis eorum quidam etiam hos actus malos esse interdum non improbè asserant. Memorat enim interdum quis malũ vt faciat, & quærit intelligere verum vt sciat impugnare. Ecce qualiter soluitur præmissa quæstio ab his qui tradunt omnia esse bona inquantum sunt. Qui verò dicunt voluntates malas peccata esse, & nullo modo bona, breuius respondent, dicentes actum voluntatis non esse de naturalibus: sed vim ipsam & potentiã uolendi,

quæ

quæ ſemper bonum eſt, & omnibus eſt, etiam in paruulis, in quibus nondum eſt eius actus.

Quomodo intelligendum ſit illud, Et homo etiam qui ſeruus eſt peccati, naturaliter vult bonum. C

Præterea quæri ſolet, quomodo intelligendum ſit quod ait Ambro. exponens illud verbum Apoſtoli, Non enim, quod volo, illud ago, ſed quod nolo, illud facio. Dicit enim, quòd homo ſubiectus peccato facit quod non vult, quia naturaliter vult bonum. Sed voluntas hæc ſemper caret effectu, niſi gratia Dei adiuuet & liberet. Si homo ſubiectus peccato eſt, vult quidem malum & operatur, quia ſeruus eſt peccati, & eius uoluntatem (ſicut ſuprà dixit Aug.) libenter facit, quomodo ergo naturaliter vult bonum? An eſt eadem voluntas, id eſt, idem motus, quo libenter peccato ſeruit, & quo naturaliter vult bonum? Si non eſt eadem uoluntas, quæ ergo iſtarum eſt, qua cum homo iuſtificatur, à ſeruitute peccati liberatur? Vt enim diſſeruimus ſuperius, gratia Dei voluntatem hominis liberat & adiuuat, quæ uoluntatem hominis præparat adiuuādam & adiuuat præparatam. Sed quæ eſt illa uoluntas? an illa quæ naturaliter vult bonum? an illa quæ libenter ſeruit peccato, ſi tamen duæ ſunt voluntates? Propoſita eſt quæſtio profunda, quæ uaria à diuerſis expoſitione determinatur. Alii enim duos eſſe motus: unū quo vult bonum naturaliter. Quare naturaliter, & quare naturalis dicitur? Quia talis fuit motus naturæ humanæ in prima conditione, in qua creati ſiue uitio ſumus, quæ propriè natura dicitur, Fuit enim homo creatus in voluntate rectus. Vnde in lib. de fide ad Petrum ſcriptum eſt, Firmiſſimè tene primos homines bonos, & rectos eſſe creatos cum libero arbitrio, quo poſſent ſi vellent propria uoluntate peccare: eoſque non neceſſitate, ſed propria uoluntate peccaſſe. Rectè ergo dicitur homo naturaliter uelle bonum, quia in recta & bona uoluntate conditus eſt. Superior enim ſcintilla rationis, quæ etiam (vt ait Hierony.) in Chain non potuit extingui, bonum ſemper vult, & malum ſemper odit.

Ambro. in cōmentariis ad illud. Nō enim quod volo, illud ago, ſed qđ odi, illud facio.

Rom. 7. d

Tomo. 5.

In principio Cap. 25. in Tomo. 3.

Hierony. ad primū caput Ezechiel. ad locū. Et ſcintillæ quaſi aſpectus aeris candētis.

In tomo. 5.

Alium autem dicunt motum esse quo mens relicta superiorum lege subiicit se peccatis, eisque oblectatur. Iste motus, vt aiunt, antequam adsit alicui, gratiæ domi natur & regnat in homine, alterumq; deprimit motum: vterque tamen ex libero arbitrio est. Veniente autem gratia ille malus motus eliditur, & alter naturaliter bonus liberatur, & adiuuatur vt efficaciter bonum velit. Ante gratiam verò licet naturaliter, homo velit bonum, non tamen absolutè concedi oportet bonam habere uoluntatem, sed potius malam. Alii autem dicunt vnam esse voluntatem, id est, vnum motum, quo naturaliter vult homo bonum, & ex vitio vult homo malum, eoq; delectatur: & inquantum vult bonum, naturaliter bonus est, inquantũ malum vult, malus est.

Responsio secundũ alios.

AN EX FINE OMNES ACTVS pensari debeant, vt simpliciter boni vel mali dicantur.

Distinct. XL. A

POst hæc de actibus adiiciendum videtur: Vtrùm & ipsi ex fine, sicut voluntas, pensari debeant boni vel mali. Licet enim ſm quosdam, omnes boni sint inquantum naturaliter sunt: non tamen absolutè dicendi sunt omnes boni, nec omnes remunerabiles: sed quidam simpliciter mali dicũtur, sicut & alii boni. Nam simpliciter ac verè sunt boni illi actus, qui bonam habẽt causam & intentionem, id est, qui voluntatẽ bonam comitantur, & ad bonum finem tendunt: Mali vero simpliciter dici debent, qui peruersam habent causam & intentionem: Vnde Ambros. ait, Affectus tuus operi tuo nomen imponit. Et Aug. super psal. 31. Nemo computet bona opera sua ante fidem. Ita enim vidẽtur mihi esse vt magnæ vires, & cursus celerrimus præter viam: quia vbi ipsa fides non erat, bonũ opus non erat. Bonum.n. opus intentio facit, intẽtionem fides dirigit. Non valde attendas quid homo faciat, sed quid cum facit, attendat, quò lacertos optimæ gubernationis dirigat.

Ambr. li. 1. officiorũ ca. 30. ad principium to. 1. Augustinus. Tom. 8. præfatione ad il...

gat. His testimoniis insinuari videtur, ex affectu & fine opera bona esse vel mala. Quibus consonat quod veritas in euangelio ait, Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. Nomine arboris non natura humanæ mentis, sed voluntas intelligitur: quæ si mala fuerit, nō bona, sed mala opera facit si verò bona fuerit, bona non mala opera facit.

lū Psal. 31. ante mediū
Math. 7. e

Vtrùm omnia opera hominis ex affectu, & fine sint bona vel mala. B

Sed quæritur, Vtrùm omnia opera hominis ex affectu, & fine sint bona vel mala? Quibusdam ita videtur esse, qui dicunt omnes actus esse indifferentes, vt nec boni nec mali per se sint, sed ex intentione bona, bonus, & ex mala malus fit omnis actus. Secundum quos quilibet actus potest esse bonus si bona intentione geratur. Aliis autem videtur, quòd quidam actus in se mali sint ita, vt non possint esse nisi peccata, etiam si bonam habeant causam: & quidam in se boni ita, vt etsi malam habeant causam, non tamen boni esse desinant. Quòd testimonio Aug. confirmant, qui dicit bonum aliquando non bene fieri. Quod.n. quis inuitus vel necessitate facit, non benefacit: quia non bona facit intentione, vt ait Augustinus super Ioannem. Seruilis, inquit, timor non est in charitate: in quo quanuis credatur Deo, non tamen in Deum: & si bonum fiat, non tamen bene. Nemo enim inuitus benefacit etiam si bonum est quod facit. Ecce habes, quòd aliquis non bene facit illud quod bonum est. Facit ergo quod bonum est intentione non bona. Ideo asserunt illi quædam opera esse talia, quæ sic bona sunt, ꝙ mala esse non possunt, quocunque modo fiant: sicut econuerso quædam sic sunt mala, vt nō possint esse bona, quacunque ex causa fiant. Alia autem esse opera quæ ex fine uel causa bona sunt uel mala, & ad illa referuntur sanctorum testimonia: quibus ex affectu uel intentione iudicium operum pensari dicunt, tripartitam edunt isti differentiam actuum.

Aug. tracta tu. 43. ad c. 8. Ioannis in principio.
In Tomo. 9. trac. 9. super primā Ioan. epistolam.
Aug. libr. 1. confessionum in 12. ad principium, to. 1

Aliter

Aliter Augustin. sentire videtur, qui dicit opera hominis esse bona vel mala ex intentione & causa, præter quædam quæ per se peccata sunt. C

Sed Augustinus euidentissimè docet in libro contra mendacium, omnes actus secundnm intentionem, & causam iudicandos bonos vel malos, præter quosdam: qui ita sunt mali, vt nunquam possint esse boni, etiam si bonam videantur habere causam. Interest, inquit, pluri mum, qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causę obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt, Ea quippe opera hominum si causas habuerint bonas vel malas, nunc sunt bona, nunc mala, quæ non sunt per seipsa peccata: sicut uictum præbere pauperibus bonum est, si fit causa misericordię cum recta fide: & concubitus coniugalis quādo fit causa generandi, si ea fide fiat, ut gignantur regenerandi. Hæc rursus mala sunt, si malas habeant causas: uelut si iactantiæ causa pascitur pauper, aut lasciuiæ causa cum uxore concumbitur, aut filii generentur non ut Deo, sed ut diabolo nutriantur. Cùm uero opera ipsa per se peccata sunt, ut furta, stupra, blasphemiæ: quis dicat causis bonis esse facienda, uel peccata non esse: uel, quod est absurdius, iusta peccata esse? Quis dicat, Furemur diuitibus, ut habeamus quid demus pauperibus: aut falsa testimonia proferamus, non ut inde innocentes lædātur, sed potius saluentur? Duo enim bona hic sunt, ut inops alatur, & innocens non puniatur. Aut quis dicat adulterium esse faciendum, ut per illam cum qua fit, homo de morte liberetur, Testamenta etiam uera cur non supprimimus, & falsa supponimus, ne hæreditates habeant qui nihil boni agunt, sed hi potius qui indigentes adiuuant. Cur non fiant illa mala propter hæc bona, si propter hæc bona nec illa sunt mala? Cur non ab immundis meretricibus, quas ditant stupratores, rapiat diuitias uir bonus, ut indigentibus eas largiatur, cùm malum sit, si pro bono fiat? Quis hoc dicat, nisi qui res humanas moresq; conatur & leges subuertere? Quòd enim facinus non dicatur

Cap. 7. ante medium in Tomo. 4.

Ibidem continuò.

Ibidem paulo inferius.

dicatur rectè fieri posse, nec impunè tantū, verum etiam gloriosè, ut in eo non timeatur supplicium, sed speretur & pręmium si semel consenserimus in malis actibus, nō quid fiat, sed quare fiat esse quærendum? ut quæcunq; pro bonis fiunt causis, nec ipsa mala esse iudicentur. At iustitia meritò punit eum qui dicit se subtraxisse superflua diuiti, ut præberet pauperi: & falsarium qui alienū corrumpit testm̄, ut is esset hæres, qui faceret eleemosynas largas, non ille qui nullas: & eum qui se fecisse adulterium ostendit, ut per illam cum qua fecit, hominem de morte liberaret. Sed dicet aliquis, ergo æquandus est fur quilibet furi qui uoluntate misericordiæ furatur? quis hoc dixerit? Sed horum duorum non ideo quisquā est bonus, quia peior est unus. Peior enim est qui concupiscendo, quàm qui miserando furatur. Sed si furtum omne peccatum est, ab omni furto abstinendum est. Quis enim dicat esse peccandum, etiam si aliud sit grauius, aliud leuius peccatum? Nunc autem quærimus quis actus peccatum sit, uel non: non, quid grauius sit, uel leuius. Intende lector propositis uerbis tota mentis consideratione, quæ non inutilem habent exercitationem: & dinosces quis actus sit peccatum, qui scilicet, malam habeat causam: nec ille tantum, quia sunt nonnulli actus, qui & si bonam habeant causam, tamen peccata sunt, ut suprà positum est. Ex quo consequi uidetur, quia non semper ex fine iudicatur uoluntas siue actio mala, sicut in illis quæ ꝑ se peccata sunt. Illa enim cum quis gesserit pro aliqua bona causa, bonū uidetur habere finem: nec ex fine uoluntas est mala, nec ex uoluntate actio fit mala, sed ex actione uoluntas fit praua. In quibus aliqui ponunt actum Iudæorum, qui crucifigendo Christum arbitrabantur se obsequium præstare Deo: quia bonum finē dicunt eos sibi posuisse, scilicet, Dei obsequium: & tamen uoluntatem eorum & actionem peruersam fore asserunt. De bonis autem nulla fit exceptio in præmissis uerbis August. quin omnis uoluntas bona ex fine sit bona: & ex fine & uoluntate omnis actio bona, bona est. Sed non omnis mala uoluntas ex

Lib. eod. cap. 8. in principio.

Inter ea quæ actus mali sunt, quidā ponunt actū Iudæorum.

fine

fine mala eſt, nec omnis mala actio ex fine & uoluntate mala eſt: & omnis quę habet malā cauſam mala eſt, ſed non omnis quæ bonam cauſam habet bona eſt, Ideoq; cum ex affectu dicitur nomen imponi operi, in bonis operibus generaliter uera eſt hęc regula, ſed in malis excipiuntur illa quæ per ſe mala ſunt. Omnia ergo hominis opera ſecundum intentionem, & cauſam iudicantur bona uel mala, exceptis his quæ per ſe mala ſunt, id eſt, quæ ſine præuaricatione fieri nequeunt.

Quidam dicunt prædicta non poſſe fieri bono fine. D

Quæ tamen quidam contendunt nunquam habere bonam cauſam. Qui.n.aliena furatur ut pauperibus tribuat, nō pro bono (ut aiunt) furatur. Non enim bonum eſt aliena pauperibus erogare. Qui enim de rapina ſacrificium Deo offert, idem facit, vt ait authoritas, acſi filium in conſpectu patris uictimet, uel ſacrificium canis Deo offerat. Abominabilis nempè Deo eſt impiorū oblatio. Ita etiam & hominem per adulterium à morte liberare, malum eſſe dicunt, Etſi enim bonum ſit hominem à morte liberare, tamen ſic hominem liberare, malum eſſe aſſerunt. Ideoq; Aug. in ſuperioribus dicunt tēperaſſe ſermonem cauteq; locutum, ubi ait, Ea quę conſtat eſſe peccata, nullo quaſi bono fine, nulla uelut bona intentione facienda. Non enim ſimpliciter dixit bono fine, & bona intentione, ſed addidit quaſi & uelut: quia talia non fiunt bono fine, & bona intentione, ſed intentione, quę uidetur bona, & fine qui putatur bonus, ſed non eſt. Nec ideo accepit Aug. iſta ut aiunt, quin cauſas habeant malas: ſed quia cauſas habent, quę videntur bonæ, ſunt tamen malæ.

Quòd non fiant bono fine notatur ex verbis Auguſt.

AN OMNIS INTENTIO VEL ACTIO eorum qui carent fide ſit mala.

Diſtinct. XLI. A

CVmque intentio (ut ſupra dictum eſt) bonum opus faciat, & fides intentionem dirigat: non immeritò quæri poteſt, vtrum omnis intentio, omneq; illorum opus

opus malum sit, qui fidem non habent? Si enim fides intentionem dirigit, & intentio bonus opus facit, ubi non est fides, nec intentio bona, nec opus bonum esse videntur. Quòd à quibusdã non irrationabiliter astruitur, qui dicunt omnes actiones, & uoluntates hominis sine fide malas esse, quæ fide habita bonæ existunt. unde Apostolus ait, Omne quod nõ est ex fide, peccatum est. Quod exponens Aug. ait, Omnis infidelium uita peccatum est, & nihil bonum est sine summo bono: ubi deest agnitio æternæ ueritatis, falsa uirtus est, etiam in optimis moribus, Et Iacobus in epistola canon. ait, Qui offendit in uno scilicet, in charitate, factus est omnium reus. Qui ergo fidem, & charitatem non habet, omnis eius actio peccatum est, quia ad charitatem nõ refertur. Quod enim ad charitatem non refertur (ut suprà meminit Augus.) non fit quemadmodum fieri oportet, ideoque malum est. Non ergo mandata custodit, qui charitate caret: quia sine charitate nullum mandatorũ custoditur. vnde Augu. super epistolam ad Gal. ait, Custoditionem legis dicit Apostolus, non inebriari, non occidere, non mœchari, & alia huiusmodi ad bonos mores pertinentia, quæ sine charitate, fide, & spe, impleri non possunt. Nullum ergo mandatum implet, nullum bonum opus facit, qui fidem, charitatem non habet. Impossibile est enim (vt ait Apostolus) sine fide aliquid placere Deo. Quæ ergo sine fide fiunt, bona non sunt, quia omne bonum placet Deo.

Quidam dicũt oẽs actiones hominis sine fide esse malas, quæ in fide bonæ sunt. Ro. 14. d

Aug. lib. sententiarũ pro speri c. 106. Tomo. 3.

Iacobi. 2. b

Ad Ro. 13. a
Hebr. 2. b

Quæ præmissæ sententiæ obijciuntur ex verbis Augustini. **B**

His autem obiicitur quod suprà dixit August. scilicet, ꝙ in seruili timore, & si bonum fiat, non tamen bene. Nemo enim inuitus bene facit, etiam si bonũ est, quod facit. Hic enim dicit bonum fieri, sed non bene, ab illo qui charitatem non habet. Qui enim seruiliter timet, charitate uacuus est: de quo tamen hic dicit, quia bonũ facit, sed non bene. Qui etiam super illum locum psal. Turtur inuenit sibi nidum ubi reponat pullos suos: dicit

Lib. cõfessionum. 1. c. 12. ad prĩcipiũ.

Psal. 83. ad versum. 3. in Tomo. 8. cit quòd Iudęi, hæretici, & Pagani opera bona faciunt, quia vestiunt nudos, & pascunt pauperes & huiusmodi: sed non in nido ecclesiæ, id est, in fide: & ideo conculcantur pulli eorũ. Quibus illi respondent, dicentes bona opera appellari huiusmodi quæ sine charitate fiunt, nõ quia bona sint quando sic fiunt, quod euidenter suprà Aug. docuit: sed quia bona essent, si aliter fierent: quæ in suo genere sunt bona, sed ex affectu sunt mala.

Aliorum sententia de præmissa quæstione, qua quærebatur si omnis actio eorũ mala est, qui fidem non habent. C

Alli verò qui trifariam distinctionem actuum faciũt, opera cuncta quæ ad naturæ subsidium fiunt, semper bona esse astruunt. Sed ꝙ Augu. mala esse dicit; si malas habeant causas, nõ ita accipiendum est, quasi ipsa mala sint: sed quia peccant & mali sunt qui ea malo fine agunt. Item illud aliud, scilicet, Bonum opus intentio facit, & intentionem fides dirigit, determinant, dicentes ibi bonum vocatum quòd remunerabile est ad vitam: nõ quòd illud sit solum bonum opus, immo etiam alia plura, licet, non ea ratione qua illud sint, bona, Bonum enim multipliciter accipitur, scilicet, pro vtili, pro remunerabili, pro signo boni, pro specie boni, pro licito, & aliis fortè modis. Solaq; illa intentio remunerabilis est ad vitam, quam fides dirigit: sed non illa sola bona est, vt aiunt. Nam si quis Iudæus vel malus Christianus necessitatem proximi releuauerit naturali pietate ductus, bonum fecit, & bona fuit voluntas qua illud fecit.

Determinat prædicta verba Augusti. *Aug. in præfatione ad Psal. 31. in Tomo. 8.* *Illud refertur superiori distinctione.*

Hic ponuntur quædam Aug. capitula quæ retractauit, non quasi prauè dicta, sed quo sensu dixerit insinuans. D

Post hæc inuestigari oportet, qualiter intelligendum sit quod ait Augu. in lib. de vera relig. Vsque adeo, inquit, peccatum voluntarium malum est, vt nullo modo sit peccatum, si nõ sit voluntariuum. Huius dicti rationem Aug. aperiens in lib. retract. dicit, Potest videri falsa hæc definitio, sed si diligenter discutiatur, inuenitur esse verissima. Peccatum quippe illud congitandum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiã pœna peccati, scilicet, peccatum primũ hominis, quod fuit

Cap. 14. in principio t. 1. Li. 1. retract. in medio, cap. 15.

fuit peccatum & causa peccati, sed non pœna. Quanuis & illa quæ non voluntaria peccata non immeritò dicuntur, quia vel à nescientibus vel à coactis perpetrantur, non omni modo possunt sine voluntate cõmitti: quoniam & ille qui peccat ignorãs, voluntate vtique facit, quòd cum faciendum non sit, putat esse faciendum: & ille qui concupiscente aduersus spiritum carne, non ea quæ vult facit, concupiscit, quidem nolens, & in eo non facit quòd vult: sed si vincitur concupiscentiæ consentit volens, & in eo nõ facit nisi quod vult: & illud quod in paruulis est originale peccatum, ex prima hominis voluntatem mala contractum est. Non itaq; falsum est quod dixi, Vsque adeo peccatum voluntarium est, &c. Ecce qualiter accipiendum sit illud, scilicet, vel de primo peccato hominis, vel de omnibus generaliter peccatis mortiferis: quorum licet quædam dicantur non voluntaria, quæ scilicet, per ignorantiam vel per infirmitatem fiunt: eadem tamen ea ratione possunt dici voluntaria, quia sine voluntate non committuntur. *Ad Gal. 5. a* *Ibidem post mediũ c. 15.*

Aliud capitulum. E

Illius etiam intelligentia perquirẽda est, quod in lib. de duabus animabus edidit, inquiens, Nusquam nisi in voluntate peccatum est. Quòd etiam in lib. Retract. planè determinat dicens, Potest putari ista falsa esse sententia qua diximus, Nusquã nisi in voluntate esse peccatum, cùm Apostolus dicat, Quod nolo, hoc facio, &c. Sed peccatum quod nusquam est nisi in volũtate, illud præcipuè intelligendum est, quod iusta damnatio consecuta est, id est, primum hominis peccatum. In eodem quoque lib. de duabus animabus aliud tradidit consideratione dignum: ait enim, Non nisi voluntate peccatur: ipsamq; voluntatem definit dicens, voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid, vel nõ admittendum, vel adipiscendum. Huius dicti causam aperiens, & intelligentiam pandens in lib. retract. ait, Hoc propterea dictum est, vt hac definitione volens à nolente discerneretur, & sic ad illos referretur intẽtio, qui in paradiso fecerunt originem mali nullo cogente peccando, id est, *Ca. 10. ante medium in Tomo. 6.* *Li. 1. ca. 15. ad principiũ* *Rom. 7. d* *Ibidem paulo inferius.* *Aug. ad medium ca. 10. li. de duabus animabus.* *Ibidem paulo inferius.* *Aug. libr. 1. retract. c. 15. ferè ĩ medio.*

libera voluntate: quia & scientes, contra præceptum fecerunt: & ille tentator suasit vt hoc fieret, non coegit. Nam qui nesciens peccauit, non incongruenter nolens peccasse dici potest: quãuis & ipse quidem nesciens fecit, volens tamen fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntas facti ibi fuit, nõ peccati uoluntas: quod tamen factum fuit peccatũ: hoc enim factum est, quod fieri non debuit. Quisquis autẽ sciens peccat, si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere, nec tamẽ facit, vtique volens peccat: quia quí potest resistere, non cogitur cedere. quapropter peccatum sine voluntate esse non posse verissimum est. Ex his liquet qualiter superiora accipienda sint.

Ibidẽ ca.15. paulò inferius.

Quòd mala voluntas est voluntarium peccatum. F

Si autem omne peccatum mortale voluntarium est, cùm voluntas mala peccatum sit mortale, cõstat ipsam esse voluntarium peccatum. Quid enim, vt ait Augu. tam in voluntate, quàm ipsa volũtas situm est? Voluntas itaque mala rectè voluntarium dicitur peccatum, quod in volũtate cõsistit. Voluntas quippe(vt ait Aug, in eodem)est prima causa peccandi: aut nullum peccatũ est prima causa peccãdi, nec est cui rectè imputetur peccatum, nisi peccanti, Non ergo est cui rectè imputetur, nisi voluntati, Hoc autem de peccato actuali, & mortali intelligendum est. Neque his verbis aliud voluit ostendere Aug. vt ipse ait in retract. nisi quia voluntas est qua peccatur, & qua rectè viuitur.

In li. de lib. arbi. 1.3 me dio c. 12. in tomo. 1. Et li. retract. 1. c. 9 ante medium.

Ibidẽ lib. 1. retract. c. 9. paulò inferius.

AN VOLVNTAS ET ACTIO MALA in eodem homine, & circa eandem rem sint vnum peccatum, an plura.

Distinct. XLII. A

Descẽdit ad speciales differentias peccati in communi.

Cvm autem volũtas mala, & operatio sint peccatum, quæri solet, vtrum in eodẽ homine & circa eandem rem hæc duo vnum sint peccatũ, vel diuersa: vt siquis voluntate furatur, voluntatem habuit malam, quæ peccatum est, & actum malum qui

item peccatum est. Hæc autem duo diuersa sunt, scilicet, voluntas, & actio. Sed nunquid diuersa sunt peccata, an vnum? Quidam dicunt vnum esse peccatum, alii verò dicunt diuersa esse peccata. Quia cum constet hæc duo esse diuersa, aut diuersa duo peccata dicuntur, aut duo diuersa non peccata. Quibus alii respondent; hæc duo diuersa esse, non peccata. Non enim peccata sunt, sed peccatum vnum: quia vna præuaricatio vel inobedientia in vtroque admittitur, siue quando vult, siue quando agit: & vnus est ibi contemptus, sed minor cum in voluntate solum peccatum continetur, maior verò cum voluntati etiam operatio additur: & ideò maius fit peccatum, sed non plura, cùm voluntas operi mancipatur. *Responsio.*

Alia contra eosdem oppositio. B

Sed adhuc eisdem obiicitur, Si vnum tantum illa duo peccatū sunt, cum quis voluntate mali prius concepta, deinde opus patrauerit non prò aliquo reus est nisi pro quo ante opus reus erat, cū adhuc in sola voluntate peccatum consistebat. Nullus enim reus est æternæ mortis, nisi pro peccato: sed peccatum aliud non est admissum actione, quā prius admissum erat voluntate. Non ergo pro aliquo alio iste damnabilis actu peccādo q̄ ante fuerat, cum sola voluntate delinquebat. Ad hoc etiā & illi respondent, dicentes propter peccatū quidē tantū illum furem reum constitui, & quāuis eius voluntas & actio vnum sit peccatū pro alio tñ reus factus est actu peccando, quā prius erat sola voluntate delinquēdo: quia pro actu, qui est aliud q̄ voluntas, licet non aliud peccatum. *Responsio.*

Alia aduersus eosdem obiectio. C

Item & adhuc quæstioni instant, dicētes hęc duo ideo diuersa esse peccata, quia diuersorum legis mandatorum præuaricationes sunt. Alio enim mādato legis prohibetur actio furti, scilicet. Non furaberis, alia furandi volūtas, scilicet. Non cōcupisces rem proximi tui. Cum autē hęc duo diuersa mandata sint quibus illa duo prohibentur, patet illa duo diuersas esse præuaricationes: diuersa igitur peccata. Ad quod etiam illi dicunt, diuer- *Exod. 20. c*

Articu.71. ad medium in Tomo.4. sa quidem esse mādata, quibus illa duo distinctim prohibentur, vt Aug. docet super Exod. Veruntamen in illis non obseruatis vna tantum præuaricatio incurritur, vnumque contrahitur peccatum, licet duo diuersa illis prohibeantur. Sicut econuerso duo sunt mandata charitatis, quibus duo præcipiuntur diligi: vna tamen in eis nobis commendatur charitas.

Si peccatum ab aliquo admissum in eo sit quousque pœniteat. D

Præterea solet quæri, cum ab aliquo perpetrato voluntate peccato volūtas id agendi & actio trāsierint, nō dum tamen vera habita pœnitentia, vtrum illud peccatum vsquequo pœniteat, sit in eo? Quod non esse videtur: quia voluntas illa quæ prius fuit, nō est, neq; actio, quia non vult illud, vel agit, quod antè voluit vel agit.

Respōsio quæstionem determinans. Sed non est ignorandum, peccatum duobus modis dici esse in aliquo, & trāsire scilicet actus & reatu, Actu est in aliquo, dum ipsum quod peccatū est, vt actio vel voluntas, in peccante est: Reatu vero, cū pro eo, siue transierit siue adsit, mēs hominis polluta est corrupta, totusq; homo suppliciis obligatur perpetuis. Nec vnquā est in aliquo peccatum actu, præter originale, quin sit etiam reatu: sed est reatu intelligendū, postquam transit actu.

Quibus modis dicitur in scriptura reatus. E

Reatus in scriptura multipliciter accipitur, scilicet, pro culpa, pro pœna, pro obligatione pœnæ temporalis vel æternæ, Si enim mortale est, obligat nos pœnæ æternę: si veniale, obligat nos pœnę tēporali. Duo enim sunt genera peccatorum, mortalium, scilicet, & uenialium. Mortale est, per quod homo mortē ęternam meretur. Crimen enim, ut ait Aug. est quod est dignū accusatione & damnatione. Veniale autem ꝙ hominē vsq; in reatum perpetuæ mortis non grauat, veruntamen pœnam meretur, sed facilè indulgetur.

In tom.8. Aug ad illum versum 17. psal. 79. *De modis peccatorum qui multipliciter assignantur.* F

Modi autem peccatorū varias in scriptura habent distinctiones: in qua dicitur peccatū duobus modis committi, scilicet, cupiditate & timore, ut August. tradit

super

super illum locum psal. Incensa igni & suffossa, His enim duobus modis dicit omnia peccata mortalia includit. Et incēsa igni ea dicit quæ ex cupiditate malè incendente oriuntur. Suffossa uerò, quæ ex timore malè humiliante proueniunt: quod est, quando quis cupit nō cupienda, uel timet non timēda. Alibi uerò dicitur peccatum fieri tribus modis, scilicet, cogitatu, uerbo, & opere, unde Hiero. super Ezech. Tria generalia delicta sunt, quibus humanum subiacet genus. Aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. His aliquando etiam additur quartus modus, scilicet, consuetudinis: quod in quatriduano Lazaro significatum est. Dicitur quoque homo peccare in Deum, in se, & in proximum. In Deum, cum de Deo malè sentit, ut hæreticus: uel q̄ Dei sunt vsurpare præsumit, indignè participādo sacramentis: uel quando nomen Dei peierando contemptibile facit. In proximum peccat, cum proximum iniustè lædit: In se uerò, cum sibi & non alii nocet.

Hieron. ad finem ca. 43. Ezech. in cōmētariis, tomo. 5.

Quomodo differant delictum & peccatum. G

Variam quoque appellationem habet. Dicitur enim peccatum etiam delictum, Et Delictum fortasse est, ut ait Aug. in quęstionibus Leuitici declinare à bono: Peccatum est, facere malum. Aliud est enim declinare à bono, aliud est facere malum. Peccatum ergo est perpetratio mali delictum desertio boni, quod & ipsum ostendit nomen. Quid enim aliud sonat delictum, nisi derelictum? & qui delinquit, quid derelinquit, nisi bonum? Vel delictum est quod ignoranter fit, peccatum quod scienter committitur. Indifferenter tamen & peccatum nomine delicti, & delictum nomine peccati appellatur.

Aug. quæst. 20. nō longè à principio tomo 4.

De septem principalibus uitiis. H

Præterea sciendum est septem esse uitia capitalia, uel principalia, ut Greg. sed Exod. ait, scilicet, Inanem gloriam, Iram, Inuidiam, Acidiam uel Tristitiam, Auaritiam, Gastrimargiam, Luxuriam: quæ ut ait Ioannes Chrys. significata sunt in septem populis, qui terram promissionis Israel promissam tenebant. De his quasi septem fontibus cunctæ animarem mortiferæ cor-

Ibidē paulò inferiùs. Grego. c. 31. li. 31. in ca. Iob. 39. exponens illud ex hortationem ducam.

ruptelæ emanant. Et dicuntur hæc capitalia, quia ex eis oriuntur omnia mala. Nullum enim malum est, quod etiam non ab aliquo horum originem trahat.

De superbia, quæ est radix omnis mali. I

Greg. ca. 31. li. 31. in ca. Iob. 39.

Ex superbia tamen omnia mala oriuntur, & hæc, & alia: quia ut ait Greg. Radix cuncti mali est superbia. De qua dicitur, Initium omnis peccati est superbia: quæ est amor propriæ excellentiæ. Cuius quatuor sunt species, vt Greg. ait. Prima est, cum bonum quod habet quis, sibi tribuit: Secunda, cum credit à Deo esse datum, sed tamē pro suis meritis: Tertia, cum se iactat habere quod non habet: Quarta, cum cæteris despectis, singulariter vult videri. Meritò ergo radix omnis mali dicitur superbia. Huic autē videtur obuiare quod Apostolus ait, Radix omnium malorum est cupiditas: quia si radix omnium malorum est cupiditas, ergo superbiæ. Quomodo ergo superbia radix est, & initium omnis peccati?

In pncipio cap. 15. 10. 3.

Quo sensu, vtrunque radix dicatur omnium malorum, scilicet, & superbia, & cupiditas. K

Sed vtrunque rectè dictum esse intelligitur, si genera peccatorum singulorum, non singula generum, vtraque locutione includi intelligantur, nullum quippe genus peccati est, quod interdum ex superbia non proueniat: nullum etiam, quod ex cupiditate aliquando non descendat. Sunt enim nonnulli hominum qui ex cupiditate fiūt superbi: & aliqui ex superbia fiunt cupidi. Est enim, vt ait Aug. homo qui non esset amator pecuniæ, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse: ideoq; vt excellat, diuitias cupit: tali homini ex superbia oboritur cupiditas. Et est aliquis qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc diuitias maiores habere. Ideo ergo excellere laborat, quia diuitias habere amat. Huic innascitur superbia, id est, amor excellētiæ, ex cupiditate. Patet ergo quod ex superbia aliquādo cupiditas, & ex cupiditate aliquando superbia oritur, & ideo de vtraque rectè dicitur, quod sit radix omnis mali.

Aug li. 11. ca. 15. de genesi, ame medium ad literam.

DE

DE PECCATO IN SPIRITVM sanctum, quod dicitur etiam peccatum ad mortem.

Distinct. XLIII. A

Est præterea quoddam peccati genus, cæteris grauius & abominabilius, quod dicitur peccatum in spiritū sanctum, de quo in euangelio veritas ait, Qui peccauerit in spiritū sanctū, nō remittetur ei neque hic, neque in futuro. Et Ioā. in epistola canonica, Est peccatū ad mortem, non pro eo dico vt quis oret. Qui enim peccat in patrē, remittetur ei: & qui peccat in filium, remittetur ei: qui aūt blasphemauerit in spiritū sanctum, nón remittetur ei neque hic, neque in futuro. Sed quæritur quid sit illud peccatum in spiritum sanctū vel ad mortem? Quidam dicūt illud peccatum esse desperationis vel obstinationis. Obstinatio est induratæ mentis in malitia pertinacia, per quam homo fit impœnitens. Desperatio est, qua quis diffidit penitus de bonitate Dei, æstimās suam malitiam diuinæ bonitatis magnitudinē excedere: sicut chain qui dixit, Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Vtrunq; verò dicitur peccatum in spiritum sanctū, quia spiritus sanctus est amor patris & filii, & benignitas qua se inuicē & nos diligunt: quæ tanta est cuius finis non est. Rectè ergo in spiritum sanctum delinquere dicuntur, qui sua malitia Dei bonitatem superare putant, & ideo pœnitentiā nō assumunt: & qui iniquitati tam pertinaci mente inhærent, vt eam nunquam relinquere proponāt, & ad bonitatem spiritus sancti nunquam redire, patientia Dei abutētes, & de misericordia Dei nimis pręsumētes. quibus placet malitia, propter se, sicut piis bonitas. Isti nimia pertinacia & præsumptione peccant, autumantes Deum non esse iustum. Illi desperatione, Deum nō bonum existimant, tollentes in hoc turbulētissimo iniquitatum mari portū diuinæ indulgentiæ, quò se recipiant fluctuantes. Atq; ipsa desperatione addūt peccata pec-

De vno peccato speciali, qd est magis graue & abominabile quod est peccatum in spiritū sanctū.

Luc. 12. b

1. Ioan. 5. e.

catis, dicentes misericordiam nullam esse, & quòd super peccatores necessaria damnatio debetur.

Vtrùm omnis obstinatio sit peccatum in spiritum sanctum. B

Sed quæritur, Vtrum omnis obstinatio mentis in malitia obduratæ, omnisq; desperatio sit peccatũ in spiritũ sanctum? Quidam dicũt omnem obstinationem & omnem desperationem esse peccatũ & spiritum sanctum. Quod si est, aliquando illud peccatum remittitur: quia multi etiam obstinatissimi & desperatissimi conuertuntur, vt Aug. ait super illum locum psal. Conuertam in profundum maris, id est, eos qui erant desperatissimi: & ibi, Mittit cristallum suam sicut buccellas, id est, obstinatos facit aliorum doctores. Talium conuersio ibi etiã euidenter ostenditur vbi ait, Qui educit vinctos in fortitudine: similiter & eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Secundum istos illud peccatũ dicitur irremissibile, non quin aliquando remittatur, sed quia vix & raro & difficulter dimmittitur. Nõ enim soluitur cristallus, nisi vehementi spiritus impetu. Alii verò tradũt non qualibet obstinationem vel desperationem appellari peccatum in spiritũ sanctum, sed illam tantum quã comitatur impœnitentia: quia etiam impœnitentiã dicunt esse peccatum in spiritum sanctum. Sed quia Aug. dicit impœnitentiam esse peccatum in spiritum sanctũ, cùm sic obstinatus est aliquis, vt non pœniteat, discutio oportet an aliud sit obstinatio, aliud impœnitẽtia sit in eo peccatum, an idem sed diuersis modis commissum. Secundum istos peccatum illud dicitur irremissibile, eo quod nunquam dimittatur. Vnde Aug. dicit, quod hoc solùm peccatum veniam mereri non potest: & Hiero. quod taliter peccans, dignè pœnitere nõ potest. Et ideo rectè Ioan. dicit, vt non pro eo oret quis: quia qui sic peccat, orationibus ecclesię hic vel in futuro iuuari non potest, habens cor induratum tanquã lapis, sicut de diabolo legitur. Post hanc vitam qui valde mali sunt, meritis ecclesiæ iuuari non possunt.

Ad partem illam versus 24. Conuertam q. Psal. 67. Psal. 147. ad versum sextum. Qui autẽ dixerit Hierony. ad illud matth. 12. et marci 3. Qui autem blasphemauerit. Super Mattheum.

Quid

Quod aliter accipitur peccatum in spiritum sanctum. C

In lib. 1. ad illud: Estote perfecti, sicut in to. 4.

Est etiam alia huius peccati assignatio. Hoc enim peccatū Aug. definiens in lib. de sermone domini in monte ait, Peccatum ad mortem est, cum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem & aduersus ipsam gratiam qua reconcilliatus est Deo, inuidiæ facibus agitatur: quod fortasse est peccare in spiritum sanctum, quod peccatum dicitur non remitti: non quia non sit ignoscendum peccanti si pœniteat: sed quia tanta est labes peccati illius, vt deprecandi humilitatem subire non possit: etiam si peccatum suum mala cōscientia agnoscere & renunciare cogatur: ut Iudas cum dixit, peccaui: faciliùs desperans cucurrit ad laqueum quàm humilitate veniam peteret: quod propter magnitudinem peccati iam ex damnatione peccati tales habere credendū est. Ecce quędam assignatio peccati in spiritum sanctū vel ad mortē hic posita est: qua illud peccatū esse traditur oppugnatio fraternitatis post agnitionem, & inuidentia gratiæ post reconciliationē: quod species quædam obstinationis intelligi potest. Ilam tamen definitionem Aug. in lib. retract. rememorans, aliquid adiiciendum ibi fore, nec asserendo se dixisse aperit ita dicens, Quod quidem confirmaui quoniam hoc putare me dixi. Sed tamen addendū fuit si in hac scelerata mentis peruersitate finierit hanc vitam: quoniam de quocunque pessimo in hac vita constituto, non est desperandum: nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur, His verbis insinuatur peccatum præmissa definitione descriptum, tūc solùm debere dici ad mortē uel in spiritū sanctum, cum non habet comitem pœnitentiam: nec de aliquo peccatore desperandum est in hac uita: & ideo pro omni esse orandum. Vnde illud Ioan. non pro eo dico ut quis oret: sic accipiendum uidetur, ut pro aliquo peccante ad mortem uel in spiritum sanctum postquā finierit hanc uitam non oremus. Dum autem in hac uita est: nec peccatum illius iudicare, nec de illo desperare, sed pro illo orare debemus.

Matt. 27. a

Ibidem paulo inferius.

1. Ioan. 5.

Sermone 11. ad medium ad illud Math. 12. Qui dixerit verbum contra spiritum sanctum tomo. 10.

Vnde Augu. de verbis domini de impœnitentia, quæ est blasphemia in Spiritum sanctum sic ait, Ista impœnitentia vel cor impœnitens, quandiu quisq; in hac carnē viuit non potest iudicari. De nullo enim desperandum est, quandiu ad pœnitentiam patientia Dei adducit, Paganus est hodie: Iudæus infidelis est hodie: hæreticus est hodie: schismaticus est hodie: quid si cras amplectatur catholicam fidem, & sequatur catholicam veritatem? Quid si isti quos in quocunque genere erroris notas, & tanquam desperatissimos damnas antequàm finiant istam vitam agant pœnitentiam, & inueniant veram requiem & vitam in futuro. Nolite ergo ante tempus iudicare quenquam. Ex his ostenditur pro singulis peccatoribus in hac vita esse orandum nec de aliquo esse diffidendum quia conuerti potest dum in hac vita est: quia nō pōt sciri de aliquo vtrum peccauerit ad mortē vel in Spiritū sanctum, nisi cum ab hac vita discesserit: nisi forte alicui per Spiritū sanctū mirabiliter reuelatū fuerit. Ex prędictis aliquatenus capi potest qūo accipiatur peccatum in Spiritum sanctum, scilicet, inuidentia gratiæ fraternitatem impœnitenter, oppugnans: quę vtiq; obstinatio esse videtur: & omnis impœnitentis obstinatio atq; desperatio. Notandum verò est ꝙ non omnis qui non penitet impęnitens dici pōt: quia impęnitentia propriè obstinati est, & vt quidam volunt etiam desperati.

Alia assignatio peccati in Spiritum sanctum. D

Amb. li. 1. c. 3. in fine, in Tomo 2.

De hoc quoq; peccato in spiritum sanctum Ambros. in libr. de Spiritu sancto disserens definitam assignationem tradit dicens, Cur dominus dixerit, qui blasphemauerit in filium hominis remittetur ei: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum neque hic neque in futuro remittetur ei, diligenter aduerte. Nunquid alia est offensio filii, alia Spiritus sancti? Sicut vna dignitas, sic vna iniuria. Sed si quis corporis specie deceptus humani, remissius aliquid sentit de Christi carne quàm dignū est habet culpam, non est tamen exclusus à venia. Si quis verò sancti spiritus dignitatem, maiestatē & potestatem abneget sempiternam, & putet non in spiritu

Dei eiici dæmonia, sed in Belzebub, non potest ibi esse exhortatio veniæ, vbi sacrilegii plenitudo est. Satis hic apertè explicatur quid sit peccatum in spiritū sanctum. Quod illi Augu. descriptioni congruere videtur, qua illud peccatum dicitur esse inuidentia gratiæ oppugnans fraternitatem. Qui.n.post cognitionem veritatis sancti spiritus veritatem negat, eiusq; opera dicit esse Belzebub, potestati, bonitati & gratiæ Dei inuidere non dubitatur. Non itaque distinctio illa verborum sic accipienda est, quasi trium personarum diuisæ sint offensæ: sed ibi peccatorum genera distincta sunt. Peccatum enim in patrem id intelligitur, quod fit per infirmitatem, quia patri scriptura frequenter attribuit potentiam: Peccatum in filium, quod nō fit per ignorantiam, quia sapientia filio attribuitur. Tertium expositū est. Qui ergo peccat per infirmitatem vel per ignorantiam, facilè veniam adipiscitur: sed nō ille qui peccat in Spiritum sanctum. Cùm autem vna sit potentia, sapientia, bonitas trium: quare patri potentia, filio sapientia, spiritui sancto bonitas sæpius assignetur, superius dictum est.

DE POTENTIA PECCANDI, AN SIT homini vel diabolo à Deo.

Distinct. XLIIII. A

Post prædicta cōsideratione dignum occurrit, vtrū peccandi potentia sit nobis à Deo, vel à nobis? Putant quidam potentiam rectè agendi nobis esse à Deo, potentiam vero peccandi non à Deo, sed à nobis, vel à diabolo esse: sicut mala voluntas non à Deo nobis est, sed à nobis & à diabolo, bona autem, à Deo tantùm nobis est. Bonæ nanq; volūtatis, & cogitationis initium non homini ex seipso nasci, sed diuinitus parari, & tribui in eo Deus euidenter ostendit, quia nec diabolus, nec aliquis angelorum eius ex quo in hanc caliginem sunt detrusi, bonam potuit, uel poterit resumere voluntatem: quia si possibile foret, ut humana natura postquam à Deo auersa bonitatem perdidit uoluntatis *Vnde habeat ortū potētia peccādi.*

ex

ex seipsa rursus eam habere potuisset, multo possibilius hoc natura haberet angelica, quæ quanto minus grauatur terreni corporis pondere, tanto magis hac esset prędita facultate. Non ergo homo vel Angelus à se voluntatem bonam habere potest, sed malam. Similiter & de potentia inquiunt, per similitudinem voluntatis de potentia boni vel mali differentes, quod illa sit à Deo, non ista.

Authoritatibus astruit potentiam peccandi esse à Deo. B

Sed pluribus sanctorum testimoniis indubitāter mõstratur, quod potestas mali à Deo est, à quo est omnis potestas. Ait enim Apostolus, Non est potestas nisi à Deo. Quod non de potestate boni tantùm, sed & mali intelligi oportet, cum Pilato etiam veritas dicat, Non haberes in me potestatem, nisi datum esset tibi desuper. Malitia nempe hominum, vt ait Augu. cupiditatem nocendi per se habet, potestatem autem si ille non dat, non habet, Ideoque diabolus antequam aliquid tolleret, Iob dicebat domino, Mitte manum tuam, id est, da potesta-
Rom. 13.a tem: quia etiam nocentium potestas non est nisi à Deo, sicut sapientia ait, Per me reges regnant, & tiranni per
Ioan. 19.b me terram tenent. Vnde Iob de domino ait, Qui facit
ad nonum. regnare hypocritam propter peccata populi. Et de po-
versum Quo pulo Israel dicit Deus, Dedi eis regem in ira mea. No-
niam ipse. cendi enim voluntas potest esse ab homine, potestas au-
psalm. 52. in tem non est nisi à Deo, & hoc abdita aptaque iustitia.
tomo. 8. Iob. nam per potestatem diabolo datam iustos Deus facit
1. c. prouerb. suos. De hoc etiam Gregor. in mor. ait, Tumoris elatio,
8. a. Iob. 34. non potestatis ordo in crimine est. Potentiam Deus tri-
c. buit, elationem verò potentiæ malitia nostræ mentis inuenit. Tollamus ergo quod de nostro est: quia non potentia iusta, sed actio praua damnatur. His auctoritatibus aliisque pluribus euidenter ostenditur, quod non est potestas boni vel mali cuicunque, nisi à Deo æquo, etsi te lateat æquitas.

An aliquando resistendum sit potestati? C

Hic oritur quæstio, non transilienda silentio. Dictum

est

est suprà, quòd potestas peccandi vel nocendi non est homini uel diabolo, nisi à Deo. Apostolus autem dicit quòd qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Cum ergo diaboli sit potestas mali, dei ordinatione, eius potestati non esse resistendum videtur. Sed sciendum est Apostolum ibi loqui de seculari potestate, scilicet rege, & principe, & huiusmodi: quibus non est resistendum in his quæ iubet Deus eis exhiberi, scilicet in tributis, & huiusmodi. Si verò princeps aliquis, vel diabolus aliquid iusserit uel suaserit contra Deum, tunc resistendum est. Vnde Augu. determinans quando resistendum sit potestati in lib. de natura boni ait, Si aliquid iubeat potestas quod non debeas facere, hic sanè contemne potestatem timendo maiorem potestatem. Ipsos humanarum rerum gradus aduerte. Si quid iusserit Procurator, nunquid faciendum est, si contra Proconsulem iubeat? Rursus si quid ipse Proconsul iubeat, & aliud iubeat Imperator, nunquid dubitatur illo contempto illi esse seruiendum? Ergo si aliud Imperator, aliud iubeat Deus, contempto illo obtemperandum est Deo. Potestati ergo diaboli vel hominis tunc resistamus cum aliquid contra Deum suggesserit: in quo Dei ordinationi non resistimus sed obtemperamus. Sic enim Deus præcepit, vt in malis nulli potestati obediamus. Iam nunc his verbis intelligendis atque pertractandis, quæ ad verbi incarnati mysterium pertinent, integrà mentis consideratione intendamus: vt de ineffabilibus vel modicum aliquid fari, Deo reuelante, valeamus.

Rom. 1. a.

Augusti sermone sexto de verbis domini secundum Matthæum cap. 8. ad finē tomo. 10.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INCIPIVNT RVBRICAE
Tertii Libri.

DISTINCT. I.

DISTINCT. II.

DISTINCT. III.

DISTINCT. IIII.

DISTINCT. V.

DISTINCT. VI.

FINIS.

PETRI

PETRI LOMBARDI EPISCOPI PARISIENS. SENTENTIARVM.

LIB. III.

DE INCARNATIONE VERBI, alijsq; ad hoc spectantibus.

Distinct. I. A

CVM venit igitur plenitudo tempo ris (vt ait Apostolus) misit Deus filium suum, factum de muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt in adoptionem filiorum Dei reciperemur. Tempus autem plenitudinis dicitur tempus gratiæ, quod ab aduentu saluatoris exordium sumpsit. Hoc est tempus miserendi, & annus benignitatis: in quo gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Gratia, quia per charitatem impletur quod in lege præcipiebatur? Veritas, quia per Christi aduentum exhibetur atque perficitur humanæ redemptionis sponsio facta ab antiquo. Filii ergo missio est ipsa incarnatio. Eo enim missus est, quòd in forma hominis mundo visibilis apparuit. de quo supra sufficienter dictum est.

De vnione naturarũ in Christo ex parte personæ assumentis.

Gal.4.a

Ioan.1.b

Philip. 2. a

Quare filius carnem assumpsit, non pater, vel spiritus sanctus. B

Diligenter verò annotandum est, quare filius, non pater, vel spiritus sanctus est incarnatus. Solus nanq; filius hominem assumpsit. Quod vtique congruo ordine, atq; alto Dei sapientia fecit consilio: vt Deus qui in sapientia sua mundum condiderat, secundum illud, Omnia in sapientia fecisti domine quæ in cœlis sunt, & quæ in terris: restauraret in eadem. Hæc est mulier euangelica, quæ accendit lucernam, & drachmam decimam, quę perdita fuerat, reperit, sapientia, scilicet, patris: q̃ testam

Psal.103.a

humanæ infirmitatis lumine suæ diuinitatis accendit, perditumq; hominē reparauit, nomine regis & imagine insignitum. Ideo etiam filius missus est, & non pater quia congruentius mitti debebat qui est ab alio, quàm qui à nullo est: filius autem à patre est: pater vero à nullo est. Vt enim ait Augu. in lib. de Trin. Non enim habet de quo sit. Sicut ergo pater genuit, filius genitus est: ita congruè pater misit, filius missus est. Ab illo enim conuenienter mittitur Dei verbum, cuius est uerbum. Ab illo mittitur, de quo natum est. Mittitur quod genitum est. Pater vero qui misit, à nullo est. Ideoque pater missus non est: ne si mitteretur, ab alio esse putaretur. Missus est ergo primò filius, qui à solo patre est: Deinde etiam spūs sanctus, qui est à patre & filio. Sed filius solus in carne missus est, non spūs sanctus, sicut nec pater. Quod ideo factū est, ut qui erat in diuinitate Dei filius, in humanitate fieret hominis filius. Non pater vel spūs sanctus carnem induit, ne alius in diuinitate esset filius, alius in humanitate: Et ne idem esset pater & filius, si Deus pater de homine nasceretur. Vnde Augu. in ecclesiasticis dogmatibus, Non pater carnem assumpsit, neq; spūs sanctus, sed filius tantum: ut qui erat in diuinitate Dei filius, ipse fieret in homine hominis filius, ne filii nomen ad alterum transiret, qui non esset ęterna natiuitate filius. Dei ergo filius, hominis factus est filius natus secundum ueritatem naturæ ex Deo Dei filius, & secundum ueritatem naturæ, ex homine hominis filius. vt veritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in vtraque natiuitate filii nomen nascendo haberet, vt esset uerus Deus, & uerus homo vnus filius. Nam ergo duos Christos, neque duos, sed Deum & hominem unum filium: quem propterea & vnigenitum dicimus, manentem in duabus substantiis, sicut ei naturæ veritas contulit, non confusis naturis neque immixtis sicut Thimotiani volunt, sed societate vnitis. Ecce habes quare filius, non pater, vel spiritus sanctus carnem assumpserit.

Li. 4. ca. 20. post mediū. in tomo. 3.

Ibidem paulò superius.

In principio cap. 2. in tomo. 3.

Verùm

Vtrùm pater vel spiritus sanctus potuerit incarnari, vel possit. C

Si verò quæritur, Vtrum pater vel spūs sanctus incarnati potuerit, uel etiam modo possit. Sanè responderi possit, & potuisse olim, & posse nunc carnem sumere & hominem fieri, tam patrem, quàm spiritū sanctum. Sicut enim filius homo factus est, ita pater vel spiritus sanctus potuit & potest.

An filius qui tantum carnem accepit, aliquid fecerit quod non pater vel spiritus sanctus. D

Sed fortè aliqui dicent, Cum indiuisa sint opera Trinitatis, si filius carnem assumpsit, tunc pater & spiritus sanctus: qui si filius carnem assumpsit, nec hoc fecit pater, uel spiritus sanctus, non omne quod facit filius, facit & pater, & spiritus sanctus. At omnia simul pater & filius, & amborum spiritus pariter & concorditer operantur. Ad quod dicimus, quia nihil operatur filius sine patre & spiritu sancto, sed una est bonum trium operatio indiuisa & indissimilis: & tamen filius, non pater vel spiritus sanctus carnem assumpsit. Ipsam tamen carnis assumptionem Trinitas operata est, sicut August. dicit in lib. de fide ad Petrum. Reconciliati sumus per solum filium secundum carnem, sed non soli filio secundum deitatem. Trinitas enim nos sibi reconciliauit, per hoc quòd solum verbum carnem ipsa Trinitas fecit. Trinitas ergo carnis assumptionem fecit, sed verbo, non patri vel spiritui sancto. Si enim pater sibi, & filius sibi, vel pater filio, & filius patri carnis assumptionem operatus esset, iam non eadem esset operatio vtriusque, sed diuisa. Sed sicut inseparabilis & indiuisa est vnitas substantiæ trium, vt in August. in lib. de Trinit. & ita & operatio, nō tamen eandem Trinitatem natam de virgine, crucifixam & sepultam catholici tractatores docuerūt: sed tantummodo filium. nec eandem Trinitatem in specie columbæ descendisse super Iesum, sed tantum spiritum sanctum. nec eandem dixisse de cœlo, Tu es filius meus: sed tantum patris uocem fuisse ad filium factam, quanuis pater & filius, & spiritus sanctus sicut

Au. de trin. li. 13. c. 11. in fine.

Aug. cap. 2. in fine, in tomo. 3.

1. de tri. c. 4 in principio.

Marc. 1. b

inseparabiles sunt, ita & inseparabiliter operentur. Hæc & mea fides est, quoniã quidem hæc est catholica fides. Licet ergo solus filius carnẽ assumpserit, ipsam tamen incarnationem cũ patre & Spiritu sancto operatus est.

QVARE TOTAM HVMANAM NATVram accepit, & quid nomine humanitatis vel humanæ naturæ intelligendum sit.

Distinct. II. A

ET quia in homine tota humana natura vitio corrupta erat, totam assumpsit, id est, animam & carnem, vt totam curaret & sanctificaret. Quòd autem humanæ naturæ siue humanitatis vocabulo anima & caro intelligi debeant, apertè docet Hieronymus in expositione catholicæ fidei, dicens, Sic confitemur in Christo vnam filii esse personam, vt dicamus duas perfectas & integras esse substantias, id est, deitatis & humanitatis, quæ ex anima continetur & corpore. Ecce apertè ostendit humanitatis nomine animam & corpus intelligi: quæ duo assumpsisse Dei filius intelligitur, vbi hominem siue humanitatem vel humanam naturam accepisse legitur. Errant ergo qui nomine humanitatis non substantiam, sed proprietatem quandam à qua homo nominatur, significari contendunt vbicunque humanitas Christi memoratur. Ait enim Ioannes Damascenus. Sciendum quidem est, quòd deitatis & humanitatis nomen substantiam, scilicet, naturarum: est repræsentatiuum. Natura enim non sic accipitur in Christo, vt cum dicitur vna natura esse omnium hominum: quod euidenter idem Ioannes ostendit, differentẽ rationem dicti assignans, cum natura humana in Christo nominatur, & cum vna dicitur natura omnium hominum. Ait enim, Cum vnam hominum naturam dicimus, sciendum est, quòd non considerantes ad animę & corporis rationem hoc dicimus. Impossibile enim est vnius naturæ dicere domini corpus & animam, adinuicem comparata. Sed quia plurimæ personæ hominum sunt.

Hieron. ad Dam. Papã in explanatione symboli, Tomo.4.

Lib.3.de Ortho. fide, c.4 ad pricipiũ.

Idem Dam. c.3. eiusdem li.3. ad medium.

ſunt, omnes autem eandem ſuſcipiunt rationem naturę (omnes enim ex anima & corpore compoſiti ſunt, & oẽs naturam animę participant, & ſubſtãtiam corporis poſſident) cõmunẽ ſpeciem plurimarũ & differentium perſonarum, vnam naturam dicimus, vniuſcuiuſq; ſcilicet perſonæ duas naturas habentis, & in duabus perfectè naturis, animæ ſcilicet, & corporis, exiſtentis. In domino autem Ieſu Chriſto non eſt communem ſpeciem accipere: neque enim factus eſt, nec eſt, nec aliquando fiet alius: Sed Chriſtus ex deitate & humanitate eſt; in deitateq; & humanitate Deus factus eſt, idem & homo perfectus. Totam ergo hominis naturam, id eſt animam & carnem, & horum proprietates ſiue accidentia aſſumpſit Deus, non carnem ſine anima, nec animam ſine ratione, vt hæretici voluerunt: ſed & carnem, & animam cum ſenſibus ſuis. Vnde Ioannes Damaſc. ait. Omnia quæ in natura noſtra plãtauit Deus, verbum aſſumpſit, ſcilicet, corpus, & animam intellectualem, & horum idiomata. Totus enim totum aſſumpſit me, vt toti mihi ſalutem gratificaret. Quod enim inaſſumptibile eſt, incurabile eſt. *Dam. lib. 3. de orthodoxa fide. c. 6.*

De vnione verbi & carnis mediante anima. B

Aſſumpſit ergo Dei filius carnem & animam, ſed carnem mediante anima: vnitum eſt carni per medium intellectum verbum Dei. Tantæ enim ſubtilitatis atque ſimplicitatis eſt diuina eſſentia, vt corpori de limo terrę formato vniri non congruerit, niſi mediante rationali eſſentia. Illa autem vnio inexplicabilis eſt adeo, vt etiam Ioannes ab vtero ſanctificatus, ſe nõ eſſe dignum fateatur ſoluere corrigiam calciamenti Ieſu: quia illius vnionis modum inueſtigare, aliiſque explicare non erat ſufficiens. Non ſunt ergo audiendi: qui non verum hominẽ filium Dei ſuſcepiſſe dicunt, neque natum de fœmina: ſed falſam carnem, & imaginem corporis ſimulatam oſtendiſſe videntibus. In quem errorem prorumpunt, quia timent quod fieri non poſſit, ſcilicet, ne humana carne veritas & ſubſtantia Dei inquinetur: & tamen prędicant iſtum viſibilem ſolem radios ſuos per omnes ſę- *Ioan. 1. d* *Augu. li. de agone christiano vnico c. 18. ĩ prĩcipio. To. 3.* *Ibidẽ paulò inferiùs.*

ces spargere, & eos mundos & sinceros seruare. Si ergo visibilia munda visibilibus immundis contingi possunt & non coinquinari, quantomagis incōmutabilis & inuisibilis ueritas per spiritum animam, & per animā corpus suscipiens, totum hominem sine sui cōmutatione assumpsit, & ab omnibus infirmitatibus liberauit? Ecce hic dicit Dei sapientiam per spiritum assumpsisse animam, & per animam corpus. Spiritus enim sanctus pars animę superior, & maiori similitudine Deo propinquat q̄ anima, scilicet, ipsa eadem secundū inferiorem partē, & anima magis q̄ corpus, & ideo non incongruè anima dicitur assumpta per spiritum, & corpus per animam.

Quod verbum simul assumpsit carnem, & animam: neque caro prius est concepta quàm assumpta. C

Si autem quæritur, Vtrùm verbum carnem simul & animam assumpserit, an prius animā quam carnem, vel carnem quàm animam: & vtrùm caro illa prius fuerit in vtero virginis cōcepta, & postea assumpta: Verissimè & absq; vlla ambiguitate dicitur, ex quo Deus hominē assumpsit, totum assumpsit, simulq; sibi uiuit animam & carnem: nec caro prius fuit concepta, & postmodum assumpta: sed in conceptione assumpta, & in assumptione concepta. Vnde Aug. in lib. de fide ad Petrū. *Cap. 18. in principio.* Firmissimè tene, & nullatenus dubites, nō carnem Christi siue diuinitate conceptam in vtero virginis priusquam susciperetur à verbo: sed ipsum verbum Deum suæ carnis acceptione conceptum, ipsamq; carnem verbi incarnatione conceptam. Idem in lib. de Trin. *Ex principio c. 13. de Tri. li. 1. et glossa ordi. ad illud cap. 1. Rom.* Non esset Dei hominumq; mediator, nisi esset idem Deus, idem homo in vtroque unus & uerus: quàm seruilem formam à solo filio susceptam, tota Trinitas (cuius una est uoluntas & operatio) fecit. Non autem in utero uirginis prius caro suscepta est, & postmodum diuinitas uenit in carnem: sed mox ut uerbū uenit in uterū, seruata ueritate propriæ naturę factū est caro & perfectus homo, id est, in ueritate carnis & animæ natus est. De hoc etiā Greg. *Qui factus. Gre. c. 35. li. 18. ad illud Iob. 28. Nō adæquabitur ei topaziū.* in moralibus ait, Angelo nunciante & spiritu adueniente, mox uerbū in utero, mox intra uterū uerbum caro.

DE

DE CARNE QVAM VERBVM assumpsit, qualis antè fuerit: & qualis assumpta sit.

Distinct. III. A

Quæritur etiam de carne verbi, an priusquã cõciperet obligata fuerit peccato, an & talis assumpta fuerit à verbo? Sanè dici põt, & credi oportet, iuxta sanctorum attestationes, cõuenientiã ipsam prius peccato fuisse obnoxiam sicut reliqua virginis caro: sed spiritus sancti operatione ita mundatam, vt ab omni peccati contagione immunis vniretur uerbo, pœna tantum nõ necessitate, sed voluntate assumentis remanente. Mariam quoque totam spiritus sanctus in eã præueniens, à peccato prorsus purgauit, & fomite peccati etiã liberauit, vel fomitẽ ipsum penitus euacuãdo (vt quibusdã placet) vel sic debilitãdo & extenuando, vt ei postmodum peccandi occasio nullatenus extiterit. Potentiam quoq; generandi absque viri semine virgini præparauit. Ita enim verba euangelii docent, ubi angelus uirginem alloquens ait, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Cui sacra uirgo respondit, Ecce ancilla domini: fiat mihi secundum verbum tuum. Quod exponens Ioannes ait, Post cõsensum autem sanctæ uirginis spiritus sanctus superuenit in eã secundum uerbum domini quod dixit angelus purgans ipsam, & potentiam deitatis uerbi receptiuã præparans simul autem & generatiuã. Et tunc obumbrauit ipsam Dei altissimi per se sapientia & virtus existens, id est, filius Dei patri homousios, id est, consubstantialis, sicut diuinum semen. Et copulauit sibiipsi ex sanctissimis & purissimis ipsius virginis sanguinibus, nostræ antiquæ conspersionis carnem animatam anima rationali & intellectiua: nõ seminãs, sed per spiritum sanctum creans: quare simul caro, simul Dei caro, simul caro animata rationaliq; & intellectu, simul Dei verbi caro animata rationali & intellectiuo. Ex his perspicuum fit, quod antè

De Christi conceptione. *Lucæ. 1. d* *Ibidem d.* *Ioã. Damas. lib. de orthoxa fide. 3. ca. 2.*

diximus, carnem ſcilicet, verbi ſimul conceptam & aſſumptam: eandemq; immo totam virginem ſpiritu ſancto præueniente ab omni labe peccati caſtificatam. Cui collata eſt potentia nouo more generandi, vt ſine coitu viri, ſine libidine concipientis in vtero virginis celebraretur conceptus Dei & hominis. Illa enim caro, quam Deus de virgine ſibi vnire dignatus eſt, ſine vitio concepta, ſine peccato nata eſt. Hanc tamen carnem non cœleſtis, non aeriæ, non alterius cuiuſque putes eſſe naturæ: Sed eius, cuius eſt omnium hominum caro.

Aug. lib. de fide ad Petrum c. 2. in medio capitis.

Ibidem paulò ſuperius.

Auctoritate firmat ex tunc fuiſſe virginem immunem à peccato. B

Quod autem ſacra uirgo ex tunc ab omni peccato immunis extiterit, Auguſtinus euidenter oſtendit in libro de natura & gratia, inquiẽs, Excepta ſancta uirgine Maria, de qua propter honorem domini, nullam prorſus cum de peccatis agitur, haberi uolo quæſtionem. Inde enim ſcimus, ꝙ ei plus ſit gratiæ collatum ad uincendum ex omni parte peccatum, quòd cõcipere ac parere meruit, quem conſtat nullum habuiſſe peccatum. Hac ergo uirgine excepta, ſi omnes ſancti & ſanctæ congregari poſſent, & quæreretur ab eis an peccatum haberent, quid reſponderetur niſi quod Ioannes ait, Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus? Illa autem uirgo ſingulari gratia præuenta eſt atq; repleta, ut ipſum haberet uentris ſui fructũ, quem ex initio habuit uniuerſitas dominum: ut illud quod naſcebatur ex propagine primi hominis, tantummodo generis, non criminis originem duceret.

Ad principium c. 36. in Tomo. 7.

Ioan. 1. d

Quare non fuit Chriſtus decimatus in Abraam, ſicut Leui, cum caro quam acceperit in eo, fuit peccato obnoxia. C

Cum autem illa caro, cuius excellentia ſingularis uerbis explicari non ualet, antequam eſſet uerbo unita, obnoxia fuerit peccato in Maria & in aliis à quibus propagatione traducta eſt: non immerito uideri poteſt in Abraam peccato ſubiacuiſſe, cuius uniuerſa caro peccato ſubiacebat. Vnde quæri ſolet, quare Leui decimatus dicatur

dicatur in Abraam & non Christus, cũ in lumbis Abrae vterq; fuerit secundum materialem rationem, quando Abraam decimatus est, & decimas dedit Melchisedech. *Gene. 14.d*
Tunc enim Apostolus, Leui decimatũ dicit in Abraam, *ad Heb. 7.b*
tanquam in materiali causa: Quia ea decimatione sicut Abraam minor Melchisedech ostenditur, cui personaliter decimas soluit, ita & Leuiticus ordo, qui in Abraam secundum rationem seminalem erat, & ex eo per concupiscentiam carnis descendit. Christus autem non est decimatus: quia licet ibi fuerit secundum carnem, non tamen inde descendit secundum legem communem, scilicet, per carnalem libidinem, sicut etiam in Adam omnes peccauerunt, sed non Christus. Vnde Aug. super Genes. Sicut in Adam peccante, qui in lumbis eius erant peccauerunt: sic Abraam dante decimas, qui in lumbis eius erant, decimati sunt. Sed hoc non sequitur in Christo, licet in lumbis Adae & Abrae fuerit: quia non secundum concupiscentiam carnis inde descendit. Cum ergo Leui, & Christus secundum carnem essent in lumbis Abrae, quando decimatus est, ideo pariter decimati nõ sunt, quia secundum aliquem modum nõ erat ibi Christus, quo erat ibi Leui. Secundum rationem quippe illã seminalem ibi fuit Leui, qua ratione per concubitum venturus erat in matrem: secundum quam rationem non erat ibi Christi caro, quanuis secundum ipsam ibi fuerit Mariae caro. Ille ergo decimatus est in Abraam, qui sic fuit in lumbis Abrae, sicut ille fuit in lumbis patris sui: id est, qui sic est natus de patre Abraam, sicut ille de patre suo natus est, scilicet, per legem carnis, & inuisibilem concupiscentiam.

Ad Ro. 5.e *li. 10. c. 19. in fine. to. 3.* *Ibi. c. 20. ad principium. Ibid. paulò inferius.*

Qua ratione caro Christi dicta est in scriptura non fuisse peccatrix, sed similis: quo aperitur quare obligata peccato non fuit in Christo. D

Quocirca primitiam nostrae massae rectè assumpsisse dicitur Christus: quia non carnem peccati: sed similitudinem carnis peccati accepit. Misit enim Deus filium suum (vt ait Apostolus) in similitudinem carnis peccati. Assumpsit enim verbum carnem peccatrici similem *Ad Ro. 8.a*

milem in pœna, & non in culpa, & ideo non peccatricē. Cætera verò hominum omnis caro peccati est. Sola illius non est caro peccati: quia non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit: habet tamen similitudinem carnis peccati per passibilitatem & mortalitatem, quia esuriit, sitiit, & huiusmodi. Licet ergo eadē caro sit eius quæ & nostra, nō tamē ita facta est in vtero sicut nostra.
Matth.4.a Est enim sanctificata in vtero, & nata sine peccato, &
Ioan.19.f nec ipse in illa vnquam peccauit. In pœna ergo similis est nostræ, non in qualitate peccati: quia pollutionem quæ ex concupiscentiæ motu concepta est, omnino nō habuit, nec ex carnali delectatione nata est. Venit ergo ad corpus immaculatū, quod præter libidinis concupiscentiā fuit cōceptū: nec illud in se habuit vitiū, quod in aliis est causa peccati, nec in eo peccauit. Ideoq; verè dicitur verbi caro nō fuisse in Christo obligata peccato.

Quidam videtur aduersari illi sententiæ qua dictum est, carnē Christi non prius conceptam quàm assumptam. E

Illi autem sententiæ qua suprà diximus, carnem verbi non antè fuisse conceptam quàm assumptam, vide-
In tom.9.ex tract.10.ad finem. tur obuiare quod Augu. ait super Ioannem vbi legitur Soluite tēplum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædifi-
Ioan.2.d catum est hoc templum, & tu tribus diebus excitabis illud? Hic, inquit, numerus perfectioni dominici corporis conuenit: quia vt dicunt physici, tot diebus forma humani corporis perficitur. Horum occasione verborum quidā dicere præsumpserunt, dominici corporis formā tot diebus ad modum aliorum corporum perfectam, & membrorum lineamētis distinctam: & mox verbum dicitur sibi vnisse carnem & animam: & hoc modo dicunt illum numerum perfectioni corporis conuenire. Sed alia ratio illius dicti extit, ex qua sana oritur intelligentia verbi. Non enim ideo illud dixit August. quia mox vt caro illa opere spiritus sancti sanctificata & à reliqua separata fuit, verbo Dei cum anima vniretur, vt perfectus & verus Deus esset, perfectus & verus homo: sed quia mēbrorū illius dominici corporis distinctio in ipso

momēto conceptionis & vnionis Deo & hominis adeo tenuis erat & parua, vt humano uisui vix posset subiici: diebus autem illis quos Aug. memorat perfecti est, & notabilis facta. Incarnatum est ergo uerbum vt ait Ioann. Damas. & à propria incorporalitate non excessit: & notum incarnatum est, & totum est incircunscriptum. Minoratur corporaliter & contrahitur: & diuinè est incircunscriptum: non coextensa carne eius cum incircunscripta diuinitate. In omnibus igitur qui super omnia erat, & in vtero sanctæ genitricis existebat, sed in ipso actu incarnationis. *Ioā. Damas. lib. de ortho. fide. 3. ca. 7. in fine.*

QVARE IN SCRIPTVRA SAEPIVS tribuatur incarnatio quæ est opus Trinitatis, spiritui sancto, & de ipso etiam conceptus & natus dicatur.

Distinct. IIII.

A

CVm verò incarnatio verbi sicut in superioribus tractatū est, operatio verè sit patris & filii & spiritus sancti, inuestigatione dignum nobis videtur, quare ī scriptura spiritui sancto hoc opus sæpius tribuatur, & de ipso Christus conceptus & natus memoretur. Non enim ideo operatio incarnationis spiritui sancto sæpius tribuitur, ꝙ eā ipse solus sine patre ac filio fecerit: sed quia spūs sanctus est charitas & donum patris & filii: & ineffabili Dei charitate verbum caro factū est, & ineffabili Dei dono filius Dei sibi vniuit formam serui. Non ergo frequens dominatio spiritus sancti, ab illo opere patrem uel filiū secludit: sed potius vno nominato tres intelligūtur, sicut sit sæpe in aliis operibus. Vnde Aug. super hoc mouens quæstionem, in hunc modum eandem determinat in Ench. ita inquiens. Cùm illā creaturam quam virgo concepit & peperit, quanuis ad solā personam filii pertinentem, tota Trinitas fecerit (neque enim separabilia sunt opera Trinitas) cur in ea facienda spiritus sanctus solus nominatus est? An etiam quando vnus trium in aliquo opere nominatur, vniuersa *Ioan. 1. b ad Phil. 2. a Solutio. In Ench. ca. 38. ad medium, in tomo. 3.*

operari

operari Trinitas intelligitur? ita verè est, & exemplis doceri potest. Audistis propositam quæstionem, eiusdemque solutionem, vel expositionem.

Quo sensu dicatur Christus conceptus, & natus de spiritu sancto. B

Aug in principio, ca. 38. in Ench. Sed non est in hoc diutius immorandum. Illud enim mouet, quomodo dictus est Christus natus de spiritu sancto, cum filius nullo modo sit spiritus sancti. Nunquid dicturi sumus patrem hominis Christi esse spiritū sanctum, vt Deus pater verbum genuerit, spiritus sanctus hominem? ex qua utraq; substantia Christus unus esset, & Dei patris filius s̄m uerbum, & spiritus sancti filius secundum hominem, ꝙ eum spiritus sanctus tanq̄ pater eius de matre virgine genuisset. Quis hoc dicere audebit, cum hoc ita sit absurdum, vt nullæ fidelium aures id valeant sustinere. Proinde cum fateamur Christū *Ibid. in fine.* natum de spiritu sancto ex Maria virgine, quomodo nō sit filius spiritus sancti, & sit filius virginis, cum de illo & de illa sit natus, explicare difficile est. Proculdubio nō sic de illo, vt de patre: Sic autem de illa, vt de matre na- *Ibid. ca. 39. in principio.* tus est. Non est autem concedendum quicquid de aliqua re nascitur, continuò eiusdem rei filium nuncupandum. Vt enim omittam aliter de homine nasci filium, aliter capillum, aliter pediculum, & lumbricum quorū nihil est filius. Vt ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur, certè qui nascuntur ex aqua & spiritu sancto, non aquæ filios eos rectè quispiā dixerit: sed dicuntur filii Dei patris, & matris ecclesiæ.

Non omnes qui dicūtur alicuius filij, de illo nati sunt. Sic ergo de spiritu sancto natus est Christus, nec tamen filius est spiritus sancti. Sicut econuerso non omnes qui dicuntur alicuius filii, consequens est, ut de illo etiam nati esse dicantur: ut illi qui adoptantur. Dicuntur etiā *Ioan. 3. a* filii gehennæ, non ex illa nati, sed in illam præparati. Cū itaq; de aliquo nascatur aliquid, & non ita vt sit filius: *Ibid ca. 40. in principio.* nec rursus omnis qui dicitur filius, de illo sit natus, cuius dicitur filius: profectò modus iste quo natus est Christus de Maria sicut filius, & de spiritu sancto, non sicut filius, insinuat nobis gratiā Dei, qua homo nullis

meritis

meritis præcedentibus in ipso exordio naturæ suæ quo esse cœpit, uerbo Dei copularetur in tantam personæ unitatem ut idem esset filius Dei, qui filius hominis, & filius hominis qui filius Dei: & sic in naturæ humanæ susceptione, fieret quodammodo ipsa gratia illi homini naturalis, qua nullum possit admittere peccatum. Quæ gratia ideo per spiritum sanctum est significata, quia ipse propriè sic est Deus, vt sit etiam Dei donum. Per hoc ergo ꝙ de spiritu sancto esse natiuitas Christi dicitur, quid aliud quam ipsa gratia Dei demonstratur? qua mirabili, & ineffabili modo uerbo Dei est adiunctus atque connexus, & diuina gratia corporaliter repletus. *Aug. ca. 37. ad principium in Enchir. Ca. 41. eiusdem ad principium*

Alia ratio, qua dicatur natus de spiritu sancto. C

Potest etiam dici Christus secundum hominem ideo natus de spiritu sancto, quia eum fecit. Inquãtum enim homo est, & ipse factus est, ut ait Apostolus. *Galat. 4. a* Conceptus ergo & natus de spiritu sancto esse dicitur, non ꝙ spiritus sanctus fuerit uirgini pro semine: non enim de substantia spiritus sancti semen partus accepit: sed quia per gratiam Dei, & operationem spiritus sancti de carne virginis est assumptum, quod uerbo est unitum. Et in euãgelio secundum hanc intelligentiam legitur de Maria, ꝙ inuenta est in utero habens de spiritu sancto. *Matth. 1. e* Cuius dicti rationem Ambr. insinuans in 2. lib. de spiritu sancto, *Amb. ĩ fine. Cap. 5. in to mo. 2.* ait, Quod ex aliquo est, aut ex substantia, aut ex potestate eius est. Ex substantia, sicut filius, qui à patre, vel ex patre: & spiritus sanctus, qui à patre & filio procedit. Ex potestate autem, sicut ex Deo omnia. Quomodo ergo in utero habuit Maria ex spiritu sancto? Si quasi ex substantia, ergo spiritus in carnem, & ossa cõuersus est. Non utique. Si uerò quasi ex operatione, & potestate eius uirgo concepit, quis neget spiritum sanctum dominicæ incarnationis auctorem?

Quare Apostolus dicat Christum factum, cum nos eum esse fateamur natum. D

Sed quæri potest cum nos saluatorem natum profiteamur, cur Apostolus eum factum dicat ex semine Dauid: alio loco, factum ex muliere? cum aliud sit fieri, *Rom. 1. a*

aliud

Galat.4.a *Glossa ordi. ad illud Roma.primo. Qui factus est.*

aliud nasci? Aliquid ergo significauit hoc dicto. Quia enim non humano semine concreata est caro domini in vtero virginis, & corpus effecta, sed effectu & virtute spiritus sancti: ideo Apostolus dicit factum, nō natum. Aliud est enim semine admixto, & sanguine coagulato generare: Aliud est non permixtione, sed virtute procreare. possunt enim homines generare filios, sed non facere. Ecce quare dicit Apostolus factū, & non natum: ne eius scilicet, natiuitas quæ fuit sine virili semine, nostræ similis putaretur, quæ conficitur seminū commixtione. Ideo autem cùm sanctum diceret Apostolus, addidit ex semine Dauid: quia etsi non intercessit semen

Glossa ordi. ad eundem locum.

hominis in conceptione virginis, tamen quia ex ea carne Christus formatus est quæ constat ex semine, rectè dicitur quia factus est.

SI PERSONA VEL NATVRA personam vel naturam assumpsit, & si natura Dei incarnata sit.

Distinct. V. A

De modo vniendi diuinā & humanam naturā in Christo.

PRæterea inquiri oportet, cùm ex præmissis constet verbum Dei carnem, & animam simul assumpsisse in vnitatem personæ, quid horum potius concedendum sit, scilicet, quòd persona personam, vel natura naturam, vel persona naturam, vel natura personam aussumpserit. Et an ita conueniat dici diuinam naturam esse incarnatam, sicut Deus incarnatus, & verbum incarnatum sanè dicitur. Hæc inquisitio siue quærendi ratio, iuxta sacratum auctoritatum testimonia partim implicita atque perplexa, partim verò explicita est & aperta. Certum est enim & sine ambiguitate verum, quòd non natura personam, nec persona personam, sed persona naturam assumpsit: quod sanctorum subditis comprobatur testimoniis,

Aug.cap.2. post mediū.

& astruitur documentis. Ait enim Aug. in lib. de fide ad Petrum, Deus vnigenitus dum conciperetur, veritatem carnis accepit ex virgine: & cum nasceretur, integritatem

gritatem virginitatis seruauit in matre. & paulò post,
Sic Deus humanam naturam in vnitatem personæ suscepit, quòd se humilians per misericordiam incorruptæ virginis, vterum ex ea nasciturus impleuit. Formam ergo serui, id est, naturam serui, in suam accepit ille Deus personam. Item Deus verbum non accepit personam hominis sed naturam. Item Dei filius vnigenitus, vt carnem hominis animamq; mundaret, susceptione carnis animæq; rationalis incarnatus est. His aliisq; pluribus auctoritatibus euidenter ostenditur, non naturam personam, nec personam personam, sed personam naturam recepisse. De quarto verò quæstionis articulo, vtrùm scilicet, natura naturam assumpserit scrupulosa etiam inter doctos quæstio est. Quia & in hoc plurimum dissentire videntur, qui auctoritate præclari aliisq; doctiores in sacra pagina extiterunt: nec tantum alii ab aliis verum etiam iidem à seipsis dissonare videntur, sicut subiecta capitula docent. Legitur enim in concilio Toletano. 8. traditum sic, Solum verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et cum tota trinitas operata sit formationē suscepit hominis, quoniam inseparabilia sunt opera Trinitatis, solus tamen filius accepit hominem in singularitatem personæ, non in vnitatem diuinæ naturæ, id est, quod est propriū filii non quod cōmune est trinitati. Idem in cōcilio. 11. Toletano. Vnius substātię credimus Deū patrem, & filium & spiritū sanctum: non tamen dicimus vt huius trinitatis vnitatem Maria virgo genuerit, sed tantum filium, qui solus naturā nostrā in vnitatem personæ suę assumpsit. Incarnationem quoque huius filii Dei tota Trinitas operata esse credenda est. Solus autem filius formam serui accepit in singularitatem personæ. His insinuari videtur, quod persona tantum naturam, non natura naturam assumpserit. Si enim quod commune est Trinitati, non accepit hominem: ergo non natura diuina, quæ communis est tribus personis. Cui videtur obuiare quod August ait in lib. de fide ad Petrum, Nec diuinitas, inquit, Christi aliena est à natura patris: secundum

Ibidē ca. 2. paulò inferius.
Phil. 2. a
In medio ca. 17. eiusdem lib. de fide ad Petrum.
In cōcilio Toletano. 6. ca. 1. post mediū, tomo. 2. conciliorū.
Ioan. 1. b
Ad finē præfationis concilij Toleta. 11. Tom. 2. conciliorū.
Ad phil. 2. a
Cap. 2. ante medium ca.
Ioannis. 1. a

cundũ illud, In principio erat verbum: nec humanitas eius aliena est à natura matris, secundũ id quod Verbũ caro factũ est. Illa enim natura quæ semper genita manet ex patre, naturam nostram sine peccato suscepit, vt nasceretur ex virgine. Hac auctoritate videtur tradi, quòd diuina natura humanã suscepit. Vbi vehementer moueri possumus, ꝙ eam genitam æternaliter ex patre dicit, nisi fortè natura pro persona hic accipiatur: alioquin si dixerimus naturam tribus personis communem genitam esse, occurrunt nobis ex aduerso quæ in tractatu de trinitate disseruimus. vbi diximus non naturam naturam, sed personam personã genuisse. Quia si natura genuisset naturam, cum vna eademq; sit natura trinitatis, eadem res seipsam genuisset. Quod Aug. fieri posse negat. Sed alibi certum reperimus documentum, quo natura naturam assumpsisse monstratur. Ait.n. Aug. in primo li. de trin. Etiam seipso Christus factus est minor, formam serui accipiens. Neq;.n. sic accepit formam serui, ut amitteret formam Dei, in qua erat æqualis patri: vt in forma serui, & in forma Dei idem ipse sit unigenitus filius patris: quia forma Dei accepit formam serui. Si autem formá Dei formam serui accepit, sine dubio natura naturam accepit. Formæ enim nomine natura significatur, vt Aug. euidenter docet in lib. de fide ad Petrum. Cum inquit, de Christo audis quia in forma Dei erat, oportet te agnoscere firmissimeque tenere, in illo formæ nomine naturalem plenitudinem debere intelligi. In forma Dei ergo erat, quia in natura Dei patris semper erat, de qua natus erat. Hilarius quoq; in 12. lib. de trin. ita ait. Esse in forma Dei non alia intelligentia est, quàm in Dei manere natura. Didicisti nomine formæ intelligentiam fieri naturæ, at audisti, quòd forma Dei formam serui suscepit. Vnde consequens est, quòd natura diuina naturam humanam suscepit. Quod etiã Hiero. in explanatione fidei euidenter insinuat, inquiẽs, Passus est filius Dei non putatiuè, sed verè: secundum illud, Passus est quod pati poterat, id est, non secundum illã substantiã, quæ assumpsit, sed secundum illam quæ

id est, li. 1. Sentẽtiarũ, distin. 5.

Li. de tri. 1. cap. 1. ante medium.

Cap. 7. ante medium.

Ibid. in fine.

Cap. 2. post medium.

Hila. li. 12. Non longe à principio.

Hieronymus In tom. 4. in medio explanatiõis Symboli ad Damas.

assumpta est. Ex quo apparet diuinā substātiam assumpsisse humanā. Ex verbis autem Aug. superius positis, adhibita diligentia innui videtur solū verbum carnem factum, & naturam solum suscepisse humanam: & diuinam naturam, eandem accepisse. Ait enim, Trinitas nos sibi reconciliauit per hoc quòd solum verbum carnem ipsa trinitas fecit. In quo sic veritas incōmutabilis manet diuinæ humanæque naturæ, vt sicut vera semper est eius diuinitas, quā de patre habet, ita semper & incommutabilis eius sit humanitas, quam sibi vnitam summa diuinitas gerit. Ecce & solū verbum dixit carnem factū & humanitatem diuinitati vnitam. Idem quoque superius dixit seruilem formā à solo filio susceptam, quam tota trinitas fecit. Iam facile est agnoscere, quàm diuersa & multiplicia super quęstione proposita auctores tradiderunt. Ideoque posteriores ea legentes, varias atque contraria, ex prædictis occasionem sumentes, promunt sententias. *Aug. de fide ad Petrū. c. 2. in fine.*

Quid de hoc tenendum sit. B

Nos autem omnis mendacii, & contradictionis notam à sacris paginis secludere cupiētes, orthodoxis patribus atque catholicis doctoribus nulla prauæ intelligentiæ suspitione notatis, consentimus dicentes, & personam filii assumpsisse naturam humanam, & naturam diuinam humanæ naturæ in filio vnitam, eamque sibi vnisse vel assumpsisse. Vnde & verè incarnata dicitur. Quòd vero dicitur solus filius formam serui accepisse, per hoc nō excluditur diuina natura ab acceptione seruilis formæ: sed aliæ duæ personæ, pater scilicet, & spiritus sanctus, Item & illud aliud, scilicet, Id quod est propriū filii, non quod conmune est trinitati, hominem accepit, sic oportet intelligi, id est, propriè in hypostasi filii, non in tribus communiter personis, diuina natura humanā naturam sibi vniuit. Qui sensus ex verbis Ioan. Damasc. confirmatur, qui totam diuinam natutam in vnam hypostasim incarnatam esse euidenter asserit, dicens, In humanatione Dei verbi aimus omnem, & perfectam naturam deitatis in vna eius hypostaseon *Damascenus In lib. de orthodoxa fide, 3. cap. 6. ad medium.*

incarnatam esse, id est, vnitam humanæ naturæ, & non patrem patri. Omni enim humanæ naturæ aimus esse vnitam omnem deitatis naturam vel substantiā. Item, Eadem est natura in singula hypostaseon, id est, personarum. & quando dicimus naturam uerbi incarnatam esse, secundum beatos, scilicet, secundum Athanasium, & Cyrillum, deitatem dicimus esse unitā carni, & vnam naturam Dei verbi incarnatā confitemus. Verbum autem & quod commune est substantiæ possidet, & quod proprietatis est habens hypostaseos, id est, personæ. Et ex his manifeste ostenditur, quòd natura diuina incarnata est. Vnde & eadem verè dicitur suscepisse humanam naturam.

Damasce. Lib. & cap. eisdem paulo inferius.

An diuina natura debeat dici caro facta. C

Sed quæritur, verùm eadem diuina natura debeat dici caro facta, sicut uerbum dicitur caro factum. Si enim idem est incarnari quod est carnem fieri, uideri potest ita debere dici, quòd sit caro facta sicut dicitur incarnata. Ad quod dicimus, quia si illud dictū in sacra scriptura reperiretur, ex eadem intelligentia acciperetur, qua cum dicitur incarnata. Sed quia illud auctoritas subticuit atque locutionis modus nimiam uideretur facere expressionem si natura diuina diceretur caro facta, melius silere hoc puto uel negare, quàm temere asserere: ne si illud dicatur, cōuertibilitas naturæ in naturam significari putetur. Ex præmissis indubitabiliter cōstat quod persona uerbi siue natura diuina hominis naturam suscipiet, carnem & animam assumpsit, sed non personam hominis. Si autem natura diuina naturā hominis accepit, quare non dicitur facta homo vel esse homo, sicut verbum Dei? Ad quod dici potest, quòd Dei filius dicitur factus homo uel esse homo, non solum quia hominem assumpsit, sed quia ipsum in unitatē, & singularitatem sui & personæ accepit. Natura autem diuina hominem quidem accepit, id est, hominis formam sibi vniuit, sed non in singularitatem, & vnitatem sui. Seruata enim proprietate ac diuersitate duarum naturarum, personæ singularitas extitit. Ideoque non sic dicitur diuina natura

Ioan. 1. b

Responsio.

Responsio.

tura esse homo vel facta homo sicut Dei filius. Quidam tamen indifferenter vtrunque concedunt.

Quare non accepit personam hominis, cùm hominem acceperit? D

Ideo verò non personam hominis assumpsit, quia caro illa, & anima illa non erant vnita in vnam personam, quam assumpserit: quia non illa constabat persona, quãdo illis vnitum uerbum est. Nam sibi inuicem vnita sunt simul cum uerbo. Altera tamen vnione inuicẽ vnita sunt illa duo, scilicet, anima & caro: alia vnione uerbo unita sunt. Quia alia est vnio animæ illius ad carnem, & alia est unio uerbi ad animam illam & ad carnem. Non ergo accepit uerbum Dei personam hominis, sed naturam: quia non erat ex carne illa, & anima illa vna composita persona quam verbum accepit, sed accipiendo vniuit, & vniendo accepit.

Contra hoc oppositio, quæ probare quidam volunt, personam accepisse personam. E

Hic à quibusdam opponitur, quod persona assumpsit personam. Persona enim est substantia rationalis indiuiduæ naturæ. hoc autem est anima. Ergo si animam assumpsit, & personam quod ideo non sequitur, quia anima non est persona, quãdo alii rei vnita est personaliter, sed quãdo per se est. absoluta enim à corpore persona est, sicuti angelus, Illa autem anima nunquã fuit, quin esset alii rei coniuncta. Ideoq; non ea assumpta, persona est assumpta. Aliter quoque nituntur probare verbum Dei assumpsisse personã, quia assumpsit aliquẽ hominem. Assumpsit enim hominem Iesum Christum: ergo aliquem hominẽ. Quòd autem hominem Iesum Christum assumpserit, Aug. in expositione symboli sub anathemate tradit, dicens, Si quis dixerit atque crediderit hominem Iesum Christum à filio Dei assumptum non fuisse, anathema sit. qui etiam in pluribus scripturæ locis huiusmodi vtitur locutionibus, Ille homo à verbo est assumptus, Ille homo factus est Christus. Et propheta de homine Christo loquens Deo ait, Beatus quem elegisti & assumpsisti, &c. Ex quibus consequi videtur,

Ex boetio li. contra Euthycẽ & nestoriũ hic nõ tenetur.

Alia approbatio.

Au. sermone 129. de tẽpore qui est. 3. feriæ. 5 ĩ cœna domini, tom. 10.

Psal. 64.

Aug. ca. 15. li. 1 de pdesti. ad prin-

cipiū, & pau lò in infe. t. 7 detur, quòd aliquis homo assumpta sit à uerbo: & ita persona à persona sit assumpta. Sed quia hoc nephas est dicere, aut sentire, præmissæ locutiones eisque similes secundum hanc intelligentiam sanè accipi debēt, vt homo Christus siue homo ille, siue quidam homo dicatur assumptus à uerbo siue vnitus uerbo, non quia hominis persona sit assumpta uel vnita verbo, sed quia illa anima, & caro ita assumpta sunt & unita verbo, in quibus subsistit persona Dei & hominis: ut ad hominis naturā non ad personam respicias, cum assumptum vel vnitum, vel quendā vel aliquem in huiusmodi locutionibus scriptura commemorat. Quocirca cum quæritur sine ꝓposita auctoritate, an aliquis, vel quidā sit assumptus à uerbo vel unitus uerbo: sine distinctione intelligentiæ non est hic reddenda responsio, quoniam multiplex præmissa est quæstio, sed instantiam quærentis ita determinatio, Si de hominis persona quæris, respōdeo, non, si de hominis natura, dico, est.

DE INTELLIGENTIA HARVM LOcutionum, Deus factus est homo, Deus est homo, an his locutionibus dicatur Deus factus esse aliquid, vel esse aliquid, vel non esse aliquid.

Distinct. VI. **A**

De modo veniendi diuinā & humanā naturam secundū varias donorū opiniones.

EX premissis autem emergit quæstio plurimum cōtinens vtilitatis, sed nimium difficultatis atq; perplexitatis. Cùm enim constet ex prædictis, & aliis pluribus testimoniis, omnesq; catholici unanimiter fateantur Deum factum esse hominem, & Christum verum Deum esse, & verum hominem, quæritur an his locutionibus, Deus factus est homo, Filius Dei factus est filius hominis, Deus est homo, & Homo est Deus, dicatur Deus factus esse aliquid, vel esset aliquid, vel aliquid dicatur esse Deus, & an ita cōueniat dici, Homo factus est Deus, & Filius hominis factus est filius Dei, sicut econuerso dicitur. & si ex his locutionibus non dicatur

citur Deus factus esse aliquid, vel esse aliquid; quæ sit intelligentia harum locutionem & similium. In huius profunditatis reseratione, & scrupulosæ quæstionis expositione plurimum differre inueniuntur sapientes.

Quorundam sententiam refert. B

Alii enim dicunt, in ipsa uerbi incarnatione hominem quendam ex anima rationali & humana carne constitutum, ex quibus duobus omnis uerus homo constituitur: & ille homo cœpit esse Deus, non quidem natura Dei sed persona uerbi, & Deus cœpit esse homo ille: concedunt etiam hominem illum assumptum à verbo & unitum uerbo, & tamen esse verbum: & ea ratione tradũt dictum esse Deum factum hominem, vel esse hominem: quia Deus factus est, id est, cœpit esse quędam substãtia ex anima rationali & humana carne subsistens & illa substantia facta est, id est, cœpit esse Deus, non tamen demigratione naturæ in naturam, sed utriusq; naturæ seruata proprietate factũ est, ut Deus esset illa substantia, & illa substantia esset Deus. Vnde verè dicitur, Deus factus est homo, & Homo factus est Deus & Deus est homo, & Homo Deus, & Filius Dei filius hominis, & econuerso. Cumque dicant illum hominem ex anima rationali & humana carne subsistere, non tamen fatetur ex duabus naturis esse compositum, diuina scilicet, & humana: nec illius partes esse duas naturas, sed animam tantùm & carnem.

Auctoritates ponit quibus muniunt suam sententiam. C

Et ne de suo sensu tantùm loqui putentur, hanc sententiam pluribus muniũt testimoniis. Ait enim Aug. in lib. de Trin. Cùm legitur, Verbũ caro factum est, in verbo intelligo verum Dei filium, in carne agnosco uerum hominis filium, & utrunq; simul unam personam, Deũ & hominẽ ineffabilis gratiæ largitate coniunctum. Idẽ in Ench. Christus Iesus de Deo est: homo autem natus est de spiritu sancto ex Maria uirgine. Vtraque substantia, diuina & humana, filius est vnicus Dei patris omnipotẽtis, de quo procedit spiritus sanctus, vtrunq; vnus: *13. c. 19. ad medium.* *Cap. 38. ad principium.* *Ibidem cap. 35. in fine.*

 sed

sed aliud propter verbum & aliud propter hominem: non duo filii Deus & homo, sed vnus Dei filius. Deus sine initio, homo à certo initio. Idem in eodem, Quid natura humana in Christo homine meruit, vt in unitatem personæ uinci filii Dei singulariter assumpta esset? Quæ bona uolūtas, quæ bona opera præcesserunt quibus mereretur iste homo vna fieri persona cum Deo? Nunquid antea fūit homo, & hoc ei singulare beneficium præstitū est, vt singulariter promereretur Deum? Nempe ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit esse homo quam Dei filius, & hic unicus: & propterea Dei verbū, quia est ab illo suscepta caro, facta est utique Deus, vt quemadmodum una est persona quilibet homo, anima. s. rationalis & caro: ita Christus vna persona, uerbum & homo.

Ibidem cap. 36. in principio.

Idem super Ioan. Agnoscamus geminam substantiam Christi, diuinam. s. qua æqualis est Patri: & humanā: qua minor est patre: vtrunque autem simul non duo, sed vnus est Christus, ne sit quaternitas, non Trinitas Deus. Ac per hoc Christus est Deus. anima rationalis & caro. Idem quoque in lib. de prædestinatione sanctorum. Ille homo ut à verbo patri coæterno in vnitatem personæ assumptus, filius Dei vnigenitus esset, unde hoc meruit? quod bonum eius præcessit, vt ad hanc ineffabilem excellentiam perueniret? Faciente ac suscipiente Deo verbo, ipse homo ex quo esse cœpit, filius Dei vnicus esse cœpit, Item homo quicunque ita gratia fit Christianus, sicut gratia homo ille ab initio factus est Christus. Idem in lib. 13 de Trini. Gratia Dei nobis in homine Christo commendatur. Quia nec ipse ut tanta vnitate Deo verò coniunctus, vna cum illo personā filius Dei fieret, vllis est præcadentibus meritis assecutus: sed ex quo homo esse cœpit, ex illo est & Deus. Vnde dictum est, Verbum caro factum est. Hilarius quoque in decimo lib. de Trin. ait. Christum non ambigimus esse Deum verbum, neq; rursus filiū hominis ex anima & corpore cōstitisse ignoramus. His aliisque authoritatibus vtuntur, qui hominem quendam ex anima rationali & carne compositum dicunt Deum factum, sed gratia, non natura. Sola enim

In to. 9. tractatu. 78. in fine exponēs illud Quia pater maior me est.

Ca 15. i prin cipio to. 7.

Ibidem paulò inferius.

Li. 13. c. 17. ad principiū

Hilarius post medium lib. 10.

gratia habuit ille homo, nō meritis vel natura, ut esset Deus siue Dei filius, ut haberet omnem scientiam & potentiam, quam habet verbum cum quo est una persona. Nec tamen in superioribus legitur, quod homo ille sit vna persona cum verbo, & sit ipsum verbum sed etiam quod anima rationalis & caro eadem persona sit, & Christus sit, & Deus.

Aliorum sententia. D

Sunt autem & alii qui istis in parte consentiunt, sed dicunt hominem illum non ex anima rationali & carne tantùm, sed ex humana diuina natura, id est, ex tribus substantiis, diuinitate, carne, & anima constare: & hunc Iesum Christum fatentur, & vnam personam tantum esse: ante incarnationem uerò solummodo simplicem, sed in incarnatione factam compositam ex diuinitate & humanitate. Nec est ideo alia persona quam prius, sed cum prius esset Dei tantum persona, in incarnatione facta est etiam hominis persona: non vt duæ essent personæ, sed ut vna & eadem esset persona Dei & hominis. Persona ergo quæ prius erat simplex, & in vna tantum natura existens, in duabus & ex duabus subsistit naturis: & persona quæ tantum Deus erat, facta est etiā verus homo subsistens non tantùm ex anima & carne, sed etiam ex diuinitate, nec tamen persona illa debet dici facta persona, quāuis dicatur facta persona hominis. Facta est igitur illa persona (vt quibusdam placet) quiddam subsistens ex anima & carne, sed non est facta persona vel substantia vel natura: & inquantum est illa subsistens, composita est: inquantum autem verbum est, simplex est. *Hæc opera non tenetur.*

Auctoritates etiam ponit, quæ hanc probant sententiam. E

De hoc Augu. in lib. sententiarum Prosperi ait, Modis omnibus approbare cōtendimus sacrificium ecclesiæ duobus constare, duobus confici: uisibili elementorum specie, & inuisibili domini nostri Iesu Christi carne & sanguine, sacramento & re sacramenti, id est, corpore Christi: sicut Christi persona constat & conficitur ex *Lanfrancus ad sextam Berengarij obiectionem responsione id habet & rem.*

ferunt de consecra. dict. 2. à Gratiano. Deo & homine, cùm ipse Christus verus sit Deus & verus homo. Quia omnis rex illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. De hoc eodem Ioannes Damascenus. In domino nostro Iesu Christo duas quidem naturas cognoscimus, vnam autem hypostasim ex vtrisque compositam, Incarnatus est ergo Christus, ex virgine assumens primitiam nostræ massæ, ut ipsa extiterit in carne hypostasis, quæ Dei uerbi hypostasis composita & facta fuerit, quæ priùs simplex erat verbi hipostasis. Composita vero ex duabus perfectis naturis, deitate & humanitate: & fecerat ipsa diuinæ uerbi Dei filiationis characteristicum & determinatiuum idioma, secundum quod diuisa est à patre & spiritu sancto, & carnis characteristica & determinatiua idiomata: secũdum quæ differat à matre & reliquis hominibus, Item, Vnam hypostasim filii Dei confitemur in duabus naturis perfectè se habẽtibus, deitatis & humanitatis: & incarnatam esse eandem hypostasim, & has duas naturas custodiri & manere in ipso post vnionem, non seorsum & secundum partes ponentes singulam, sed vnitas inuicem in unam compositam hypostasim: substantialem enim inquimus vnionem: scilicet, veram, & non secũdum phantasiam: substãtialem autem, non duabus naturis perficientibus alteram, scilicet, vnã compositam naturam, sed vnitas inuicem in vnam hypostasim compositam filii Dei: & manere eandem substantialem differẽtiam determinauimus. Quod creabile mansit creabile, & quod increabile increabile, & mortale mortale, & immortale immortale, & circunscriptibile circunscriptibile, & incircunscriptibile incircunscriptibile: & hoc quidem refulget miraculis. De hoc etiam Aug. in lib. de Trin. ait, Quemadmodum secundum deitatem una est patris filiiq; natura, ita etiam iuxta humanitatem eadem est matris & filii una natura. Ex utraque ergo substantia & diuinitatis & humanitatis vnus atque idem est Deus, Dei & hominis filius Iesus Christus, vt verus Deus, ita etiã homo verus, Idẽ etiã in li. 13. de Tri. Sic Deo coniungi potuit humana natura, vt ex duabus substantiis

Ca. 4 l. 3. de orthodoxa fide.

Li. eodem c. 3. in medio.

Aug. sermone 193. de tẽpore, qui est 5. ĩ festo sancta Trinitatis, tomo. 10, id habes.

substantiis fieret vna persona. Ac per hoc iam est ex tribus, Deo, anima, & carne. His aliisque pluribus auctoritatibus se muniunt, qui dicunt personam Christi compositam esse vel factam siue constantem ex duabus naturis, siue ex tribus substantiis. *Cap. 178 principio.*

Tertia aliorum sententia. F

Sunt etiam alii, qui incarnatione verbi non solùm personam ex naturis compositam negant, verumetiam hominem aliquem siue etiam aliquam substantiam ibi ex aīa & carne compositam vel factam diffitentur. Sed sic illa duo, scilicet, aiam & carnem verbi personæ vel naturæ vnita esse aiunt, vt non ex illis duobus vel ex his tribus aliqua natura vel persona fieret siue componeretur, sed illis duobus velut indumento verbum Dei vestiretur, vt mortalium oculis congruenter appareret. Qui ideo dicitur verus factus homo, quia veritatem carnis & animæ accepit. Quæ duo etiam in singularitatem vel vnitatem suæ personę accepisse legitur: non quia illa duo vel aliqua res ex illis composita sit vna persona cū verbo, vel sit verbum, sed quia illis duobus accedentibus verbo, non est personarum numerus auctus, vt fieret quaternitas in Trinitate, & quia ipsa persona verbi quę priùs erat sine indumento, assumptione indumenti non est diuisa vel mutata, sed vna eademque immutata permansit. Qui s̄m habitum, Deum hominem factum dicunt Accipiendo enim hominem dictus est Deus, factus est homo, & propter acceptum hominem, dicitur Deus verè esse homo, & propter assumentem Deum, dicitur homo esse Deus. Nam si essentialiter, inquiunt illi, Deus esse homo, vel homo esse Deus intelligeretur, tūc si Deus assumpsisset hominem in sexu muliebri, & mulier essentialiter Deus esset, & econuerso. At potuit Deum assumpsisse hominem in sexu muliebri, potuit ergo mulier esse Deus, & econuerso. *Greg. homi. 8. ad cap. 1. Ezechielis.*

Auctoritates inducit quibus hæc sententia roboratur. G

Ne autem & isti de suo sensu influere videantur, testimoniis in medium productis quod dicunt confirmant. *Epist. ad Honoratū, 120.*

Ait

in fine ca.4. in tomo.2. Ait enim Aug. in lib. de gratia noui testamenti, Sicut nõ augetur numerus personarum, cum caro accedit animę vt sit vnus homo, sic nõ augetur numerus personarum, cum homo accedit verbo, vt sit vnus homo Christus: legitur ita Deus homo, vt intelligamus huius personę singularitatem, non vt suspicemur in carnem mutatam diuinitatem. Idem quoque tractans illud verbum Apost. *Philip.2.* Habitu inuentus est vt homo, manifestè ostendit Deum dici factum esse hominem, vel esse hominem secundum habitum in lib. 83. quæstionum ita inquiens. *In principio quæst.73. in tomo.4.* Multis modis habitum dicimus, vel habitum animi, sicut disciplinæ perceptionem vsu firmatam, vel habitum corporis, sicut dicimus alium alio validiorem, vel habitũ eorum quæ membris accommodantur extrinsecus, vt cum dicimus aliquem vestitum vel calceatum, & huiusmodi. In quibus omnibus generibus manifestum est in ea re dici habitum, quæ accidit vel accedit alicui, ita vt eam possit etiam nõ habere. Hoc autem nomen ductum est ab illo verbo quod est habere. *Ibidem paulo inferius.* Habitus ergo in ea re dicitur, quæ nobis vt habeaẽ vel accidit vel accedit. Verunta mẽ hoc interest, quia quædã eorũ quæ accidunt vel accedunt, vt habitum faciant non mutantur, sed ipsa mutant in se integra & inconcussa manentia, sicut sapiẽtia accedens homini, non ipsa mutatur, sed hominem mutat, quem de stulto sapientem facit. Quędam verò si accedunt vel accidunt, vt mutent & mutẽtur, vt cibus qui amittens speciem suã in corpus vertitur, & nos cibo refecti, ab exilitate atque languore in robur atque valentiam mutamur. *Ibidem paulo inferius.* Tertium genus est, cum ea quæ accidũt vel accedunt, nec mutant ea quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur, sicut annulus positus in digito, quod genus rarissimè reperitur. *Ibidem paulo inferius.* Quartum genus est cum ea quæ accidunt vel accedunt, mutantur non à sua natura, sed aliam speciem & formam accipiunt, vt est vestis, quæ deiecta atque deposita nõ habet eam formam quam sumit induta, Induta enim membris accipit formã, quam non habebat exuta, quod genus congruit huic comparationi. Deus enim filius semetipsum exinaniuit, non

formam

formam suam mutans, sed formam serui accipiens, neq; conuersus aut trāsmutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate, sed in similitudine hominum factus est ipse susceptor, verum hominem suscipiendo habitu inuentus est vt homo, id est, habendo hominem inuentus est vt homo, nō sibi, sed eis quibus in homine apparuit. Quòd autem dicit vt homo, veritatem exprimit. Nomine ergo habitus satis significauit Apostolus, qualiter dixerit in similitudinem hominum factus, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem, quem sibi vniens quodammodo atque conformans immortalitati æternitatiq; sociaret. Non ergo oportet intelligi mutatum esse verbum susceptione hominis, sicut nec membra veste indu ta mutantur, quamuis illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copularet. His verbis apertè innuere vi detur Augustinus Deum dici factum hominem secundum habitum. Qui etiam ipsius incarnationis modum volens exprimere quærentibus in 4 lib. de Trin. ait. Si quæritur incarnatio quomodo facta sit, ipsum verbum Dei dico carnem factum, id est, hominem factum, non tamen in hoc quod factum est, conuersum atque mutatum, sed carne, ut carnalibus congruenter appareret, indutum. Ita sanè factum, ut ibi sit nō tantum uerbū Dei & hominis caro, sed etiam rationalis hominis anima. Atq; hoc totum & Deus dicatur propter Deū, & homo propter hominem. Quod si difficile intelligitur, mens fide purgetur à peccatis abstinendo, & bona operando: difficilia enim sunt hęc. Idē in li. de fide ad Petrum, Dei filius cū sit Deus æternus & uerus, pro nobis factus est homo uerus & plenus. In eo uerus, quia ueram habet Deus ille humanam naturam: In eo uerè plenus, quia & carnem humanam suscepit & animam rationalem. Item, nō ad aliud fuit illa Dei summi susceptio uel exinanitio, nisi formæ seruilis, id est naturæ humanę susce ptio: utraque ergo est in Christo forma, quia utraq; uera & plena est in Christo substantia, diuina scilicet, & hu mana natura. Idem in lib. contra Maximinū, Cum esset per

Ibidem pau lò inferius

Ibidem paulò inferius.

Cap. 21. ad medium.

Cap. 2.

Ibidem in fine cap. 2.

Aug. lib. de fide contra

Manichaeu in principio, c. 22. to. 6. In eodem li. cōtra Manichaeos ī principio, ca. 26. per seipsum inuisibilis, visibilis in homine apparuit, quē de foemina suscipere dignatus est. Item in eodem, Nos Christum dominum verum hominem suscepisse credimus, & in ipso visibiliter inuisibilem hominibus apparuisse: in ipso inter homines conuersatum fuisse, in ipso ab hominibus humana pertulisse, in ipso homines docuisse. *Hilar. ante mediū li. 10.* Hilarius quoque in 10. lib. de Trin. ait, Quomodo Dei filius natus est ex Maria, nisi quòd verbum caro factum est, scilicet, quòd filius Dei cum in forma Dei esset, formam serui accepit? Vnum tamen eundemque non Dei defectione, sed hominis assumptione profitemur: & in forma Dei propter naturam diuinam, & in forma serui ex conceptione Spiritus sancti secundum hominis habitum repertum fuisse. Non fuit habitus ille tantum hominis, sed vt hominis: neque caro illa caro peccati, sed in similitudine carnis peccati. *Ibidem paulo inferius.* Audistis tres secundum diuersos positas sententias, & pro singulis inducta testimonia.

POSITIS SENTENTIIS PROLATISQVE TESTIMONIIS INTELLIGENTIAS propositarum locutionum exequitur secundum singulas sententias, & prius secundum primam.

Distinct. VII. A

Secundum primā verò dicitur Deus factus homo, & homo factus Deus: quia Deus cœpit esse quædā substantia rōnalis, quæ antè non fuerat: & illa substantia cępit esse Deus, & hoc gratia, nō natura vel meritis habuit. Vnde rectè dicitur Christus, inquantum homo prædestinatus esse filius Dei. Huic autem snīæ opponitur. Si illa substantia cœpit esse Deus, & Deus illa: quædam ergo substantia est Deus, quæ non semper fuit Deus, & quædam substantia est Deus, quæ nō est diuina substantia: & Deus est aliquid, quod non semper fuit. *Origenes ad illud: Factus ex semine da* Quod & illi concedunt: Origenis testimonio innitentes, qui ait, Factus est sine dubio id quod prius non erat: sed

addidit,

addidit, ſecundum carnem. Secundum Deum verò erat prius, & non erat quando non erat. Aliis quoque pluribus modis illi ſententiæ poteſt opponi: quibus ſuperſedemus, exercitationis ſtudium lectori relinquentes, & ad alia properantes. *uid ſecundū carnem: ad Rom. 1.*

Hic explanat ſecundam ſententiam, & earundem locutionum ſenſus. B

In ſecunda verò ſententia huius diſtinctionis talis videtur ratio, vt cum dicitur Deus factus eſt homo, intelligatur cœpiſſe eſſe ſubſiſtens ex duabus naturis, vel tribus ſubſtantiis: & econuerſo, homo factus eſt Deus: quia ſubſiſtens in duabus naturis cœpit eſſe Deus: vel potiùs homo factus eſt Deus, & econuerſo dicitur, quia Deus aſſumpſit hominem, & homo aſſumptus eſt à Deo. Vnde Aug. dicit in lib. de Trin. Talis fuit illa ſuſceptio, quæ hominem faceret Deum, & Deum hominem. Variatur autem intelligentia cum dicitur, Deus eſt homo, & homo eſt Deus. Dicitur enim Deus eſſe perſona ſubſiſtens in duabus, & ex duabus naturis: & perſona ſubſiſtens in duabus & ex duabus naturis dicitur eſſe Deus, id eſt verbum vel natura diuina. Poteſt enim prædicari perſona ſimplex vel natura de perſona compoſita. Non eſt aũt, vt ait Ioan. Damaſc. idem dicere naturã vel perſonam. *Li. 1. in principio, c. 13.*

Ex quo ſenſu dicunt Chriſtum predeſtinatum. C

Iſti dicunt Chriſtum prædeſtinatum inquantum eſt homo, id eſt, inquantum eſt ſubſiſtens ex duabus ſubſtantiis, ſcilicet, anima & carne. Nam quantum ad naturam diuinitatis, non eſt ipſe prædeſtinatus. Non ergo inquantum in ea vel ea ſubſiſtit, prædeſtinatus eſt: ſed inquantum ſubſiſtit in aliis duabus ſubſtantiis, id eſt, in anima & carne, hoc eſt inquantum eſt homo.

Qualiter exponuntur auctoritates primæ, quæ iſti videntur obuiare ſententiæ. D

Determinant etiam auctoritates quæ primæ conueniunt ſententiæ, & huic videntur contradicere, vt cum legitur, homo ille aſſumptus eſt à verbo in ſingularitate perſonæ, vel factus vna perſona cum verbo, de natura humana intelligatur, quæ verbo vnita eſt in ſingularitate

gularitate personæ, id est, ita quòd eadem persona quæ prius erat & simplex erat, sine incremento numeri personarum etiam immutata permansit, licet composita. Compositionis verò huius aliam dicunt esse rationem quàm sit in aliis hominibus: quia huius ex tribus aliorũ ex duabus substantiis est compositio. Negant quoq; naturam humanam esse personam vel Dei filium: & sicut vnum eundemque dicunt esse hominem & Deum, & filium hominis & filium Dei: ita vnũ & idem, nõ aliud & aliud, sicut nec alium & alium.

Quædam ponit quæ præmissis videntur aduersari. E

ad ilud Ioã. 14. Nemo venit ad patrẽ, Tractat. 69. in tomo. 9. Sed his videntur aduersari quæ subditis continentur capitulis. Ait enim Aug. super Ioan. Aliud est verbum Dei, aliud homo: sed verbum caro factum est, id est homo: non itaque alia verbi, alia est hominis persona, quoniam vtrunque Christus, & una persona. *Lib. contra Felicianum, in fine c. 11.* Idem ad Felicianum, Aliud Dei filius, aliud homini filius: sed non alius. Item, Dei filius, aliud de patre, aliud de matre. *Ibidẽ ca. 12. ad finẽ, to. 6.* Idem in libro primo de Trin. Cùm filius sit & Deus & homo, alia substantia Deus, & alia homo.

Qualiter his respondeant. F

Hæc autem in hunc modum determinant: quia cum dicitur, aliud verbum Dei, aliud homo, siue alia substantia Deus, alia homo: alterius naturæ significatur Christus esse, inquantum est homo: & alterius, inquantũ est Deus: & aliud natura qua est homo, aliud natura qua est Deus. *Lib. de orthodoxa fide 3. ca. 3 in principio.* Vt enim ait Ioan. Damas. inconuersè & inalterabiliter vnitæ sunt adinuicem naturæ: neq; diuina distante à propria simplicitate, neque humana aut cõuersa in deitatis naturam, aut in non existentiam diuisa: neq; ex duabus vna facta cõposita natura. Composita enim natura neutri earum ex quibus componitur naturis, homousia, id est, consubstantialis esse potest, ex alteris perficiens alteram: vt corpus ex quatuor elementis compositum, nec ignis nominatur, nec aer, nec terra, nec aqua, nec horum alicui homousion dicitur. Si ergo secundum hæreticos Christus vnius compositæ naturæ post vnionem extitit, ex simplici natura conuersus est

in compositam: & neque patri simplicis naturæ existenti, neque matri est homousios: & neque Deus neque homo denominabitur, sed Christus solùm: & erit hoc nomen, scilicet, Christus, non personæ ipsius natura, sed vnius secundū ipsos compositæ naturæ: nos autē Christum non vnius compositæ naturæ dogmatizamus, & hoc nomen scilicet, Christus, personæ dicimus non monotropos, id est, vno modo dictum: sed duarum naturarum esse significatiuum, scilicet, deitatis & humanitatis. Ex deitate autem & humanitate Deū perfectum, & hominem perfectum eundē & esse & dici, ex duabus & in duabus naturis confitemur. Sic ergo dicitur aliud esse filius Dei, aliud filius hominis: quia alterius est substantiæ vel naturæ inquantum est filius Dei, & alterius inquantum est filius hominis: non quod ipse filius Dei & hominis sit duo illa diuersa, id est, duæ diuersæ naturæ.

Ibidē paulò inferiùs.

Ibidem paulo superiùs.

Auctoritate confirmat determinationem. G

Aperte enim Hilarius in nono lib. de Trin. ait, Cùm non aliud sit filius hominis: neq; aliud filius Dei: verbum enim caro factum est: & cum ille qui filius Dei est ipse & hominis sit filius, requiro quis in hoc filio hominis glorificatus sit? Euidenter dicit non aliud esse filium Dei, & aliud filium hominis. Ex quo præmissa roboratur & approbatur determinatio.

Ad mediū 9. libri.

Alia etiam verba auctoritatum annotat vt determinet. H

Quod etiam dictum est, vtrunque Christus est, & vna persona, mouere potest lectorē: sicut & illud quod Aug. dicit in lib. de Trin. Quia forma Dei formam serui accepit, vtrunque Deus, vtrunque homo. Sed vtrunque Deus propter accipientem Deum, & vtrunque homo propter acceptum hominem. Et illud quod idem ait in lib. de bono perseuerantiæ. Qui fidelis est, in eo veram naturam humanam credit suscipiente Deo verbo ita sublimatam, vt qui suscepit & quod suscepit vna esset in Trinitate persona, assumptione illa ineffabiliter faciente personæ vnius in Deo & in homine veritatem. Si autem qui suscepit & quod suscepit vna est persona, ergo natura humana cum verbo est vna persona. Sed hæc

Cap. 7 in fine.

Cap. 24 ad medium, in tomo. 7.

omnia ex tali sensu dicta fore tradũt, vt vtrunque dicatur esse Christus & vna persona: quia in vtroque vnus Christus & vna persona subsistit. Ita etiam susceptum cũ suscipiente dicitur vna persona, quia susceptũ suscipiẽti est sociatum in vnitate personæ, non ita vt caro & anima sint vnus Deus: quia vt ait Hiero. Verbum est Deus, nõ caro assumpta. Et Amb. in lib. 3. de spiritu sancto ait Aliud est quod assumpsit, & aliud quod assumptum est.

Hieron. sermone de assumptione ante mediũ, tom. 4.

Amb. in fine ca. 6. lib. de ĩcarnatione dominice sacramento tomo 2.

Aug. lib. 3. ad principiũ ca. 10. cõtra Maximinũ hæreticum.

Hic quandam ponit auctoritatem, quæ multum videtur huic sententiæ opposita. I

Est autem & aliud quod huic sententiæ plurimũ videtur obuiare. Ait enim Aug. in lib. 1. cõtra Maximinũ, Christus vna persona est geminę substãtiæ, quia & Deus est & homo est: nec tamen Deus vel homo, pars huius substantię dici potest, alioquin filius Dei Deus antequã susciperet formam serui non erat totus, & creuit cũ homo diuinitati eius accessit. Ecce Deum dicit non esse partem illius personæ. Vnde videtur illa persona non constare Deo & homine. Ad quod etiam illi dicunt, illam personam non ita constare ex Deo & hoĩe, quasi totũ ex patribus. Ita. n. partes alicuius totius conueniunt, vt ex illis quod non erat constituatur. Non autẽ sic humana & diuina natura in Christo vniuntur, Inexplicabilis enim est istius vnionis, quæ non est partium ratio. Quidam tamen nomine Dei ibi personam significari putant, quia de tribus agebat personis, quarum nullam Trinitatis partem esse dicebat, sicut pars istius personæ non est Deus. Quod si de persona intelligatur, manifestum est, quia persona non est pars personę Posita est diligenter sententia secũda, & eius explanatio: cui in nullo vel in modico obuiant auctoritates in tertia sententia inductæ, quæ iam consideranda est.

Tertia sententia, quæ sit præmissarum propositionum intelligentia. K

In hac ergo sententia sic dicitur, Deus factus est homo, quia hominem accepit, sic dicitur esse homo, quia homine habet, vel quia est habẽs hominem: & homo factus Deus, quia assumptus est à Deo: & homo esse Deus

quia

quia habēs hominem est Deus. Cùm ergo dicitur Deus est homo, vel habitus prædicatur, vel persona, sed humanata. Et quod persona humanata prædicetur, Cassiodorus ostendere videtur dicens, Factus est, vt ita dixerim, humanatus Deus, qui etiam in assumptione carnis Deus esse non destitit, Quod tamen variè accipi potest, vt dicatur Deus factus humanatus: vel Christus factus Deus humanatus, vtrunque enim sanè dici potest. Cum ergo dicitur factus est Deus homo, multiplex secundum istos fit intelligentia: vt naturam humanam accepisse, vel humanatum verbum esse incœpisse intelligatur. Nec tamen si incœpit esse humanatum verbum, ideo sequitur quòd incœperit esse verbum: nec si Deus factus est humanatum verbum, sequitur quod factus sit verbum sicut de aliquo dicitur, Hodie iste cœpit esse bonus homo vel factus est bonus homo, nec tamen hodie cœpit esse homo, vel factus est homo.

Quo sensu secundum istos dicatur prædestinatus Christus. L

Secundum istos dicitur Christus, secundum quòd homo, prędestinatus esse filius Dei, quia est prædestinatum à Deo ab æterno, & in tempore collatum est ei per gratiam, vt ipse ens homo sit filius Dei: hoc enim non semper habuit, sed in tempore per gratiam accepit. Quod videtur Augu. notasse in lib. ad Prosperum & Hilarium dicens, Prædestinatus est Iesus, vt qui futurus erat secundum carnem similis Dauid, esset in virtute filius Dei. Hi etiam cum dicitur, Christus minor patre secundum quod homo, secundum habitum hoc intelligunt dictum, idest, inquantum habet sibi hominem vnitum. Vnde Augustinus in primo libro de Trinitate, Deus filius Deo patri natura est æqualis, habitu minor. In forma enim serui minor est patre. In forma Dei, æqualis est patri: & quia secundum habitum accipienda est incarnationis ratio, ideo Deum humanatum, non hominem deificatum dici tradunt. Vnde Ioan. Damasc. Non hominem deificatum dicimus, sed Deum hominem factum.

In li. de prædestinatione sanctorū. ca. 15. post mediū & ca. 7. in Tomo. 7.

Aug. in fine cap. 6.

Lib. de orthodoxa fide. 3. c. 2. ad finē.

Quòd non debet dici homo dominicus. M

Et licet dicatur homo Deus, non tamen congruè dicitur homo dominicus. Vnde Aug. in lib. retractationũ, Non video vtrum rectè dicatur homo dominicus, qui est mediator Dei, & hominum Christus Iesus, cum sit vtique dominus, & hoc quidem vt dicerem, apud quosdam legi catholicos tractatores. Sed vbicunque hoc dixi, dixisse me nollem. Posteà quippe vidi non esse dicendum, quanuis nonnulla à me posset idem ratione defendi. Secundum istos etiam dicitur persona filii in duabus & ex duabus existere naturis, secundum adhærentiam, vel inhærentiam. Alteta enim inhæret ei, altera inest.

1. Ca. 49. ad finem, 1. ad Timot. 2. b

Quòd prædicta non sufficiunt ad cognoscendam hanc quæstionem. N

Satis diligenter iuxta diuersorum sententiam, suprapositam absque assertione, & præiudicio tractauimus quæstionem ueruntamen nolo in tanta re tanque ad cognoscendum difficili, putare lectorem istam sibi nostram debere sufficere disputationem: sed legat, & alia fortè melius considerata atque tractata: & ea quæ hic mouere possunt, vigilantiore atque intelligentiore, si potest, mente discutiat, hoc firmiter tenens, quòd Deus hominem assumpsit, homo in Deum transiuit, non naturæ versibilitate, sed Dei dignatione: vt nec Deus mutaretur in humanam substãtiam assumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in Deum: quia mutatio vel versibilitas naturæ diminutionem, & oblationem substantiæ facit.

AN DIVINA NATVRA DEBEAT dici nata de virgine.

Distinct. VIII. A

Qualiter per vnionem diuersarum naturarum in Christo fiat

Post prædicta inquiri debet, vtrum de natura diuina concedendum sit, quod de uirgine sit nata: sicut dicitur in uirgine incarnata. Et uidetur utiq; non debere dici nata de virgine, cum non sit nata de patre. Quæ enim res non de patre genita, non videtur de matre nata: ne res aliqua filiationis nomene habeat

habeat in humanitate, q̄ illud non teneat in diuinitate. Videtur tn̄ posse probari, quod sit nata de virgine: quia si hoc est nasci Deum de virgine, s. hominem assumere in vtero uirginis, cum natura diuina superius dicta sit hominē assumpsisse, uidetur debere dici nata. De hoc Au. in li. de fide ad Petrum sic ait, Natura ęterna atq; diuina non posset temporaliter concipi, & nasci ex natura humana: nisi s̄m susceptionem ueritatis humanæ ueram temporaliter conceptionem, & natiuitatem ineffabilis in se diuinitas accepisset. Sic est Deus æternus ueraciter secundum tempus, & conceptus, & natus ex uirgine. Ista auctoritate uidetur insinuari, quod natura diuina sit nata & concepta de uirgine. Sed si diligenter notentur uerba, potius de persona agi intelligitur: q̄ sine dubitatione, & de patre, & de matre nata esse dici debet.

communicatio idiomatū & proprietatum respiciē tiū naturā.

De gemina Christi natiuitate, qua bis natus est. B

Quæri autem solet, Vtrùm debeat dici Christus bis genitus, ut dicitur Dei, & hominis filius? Ad quod dici potest Christum bis natum esse: duasq; natiuitates habuisse. Vnde Aug. in lib. de fide ad Petrum, Pater Deus de sua natura genuit filium Deum sibi coæqualem, & coæternum. Idem quoq; unigenitus Deus secūdo natus est, semel ex patre, semel ex matre. Natus est. n. de patre Dei uerbum: natus est de matre uerbum caro factum Vnus ergo atq; idem Dei filius natus est ante secula, & natus in seculo: & utraq; natiuitas unius est filii Dei, diuina, s. & humana. De hoc etiam Ioan. Dam. ait, Duas ergo Christi natiuitates ueneramur: unam ex patre ante secula, quę est super causam, & rationem, & tempus, & naturam: & unam, quæ in ultimis temporibus propter nos & secūdum nos & super nos. Propter nos, quia propter nostram salutem: secundum nos, quia natus est homo ex muliere, & tempore conceptionis, scilicet, nouem mensium: super nos, quia non ex semine, sed ex spiritu sancto, & sancta uirgine supra legem cōceptionis. Et his manifestè apparet Christi duas esse natiuitates, eundemq; bis natum fore.

Ibidem paulò inferiùs.

Li. 3. in medio cap. 7.

DE ADORATIONE HVMANITATIS Christi: an eadem sit adoratio humanitati & deitati exhibenda.

Distinct. IX. A

Vtrùm caro Christi sit adoranda adoratione latriæ quod est proprietas diuinæ naturæ.

PRæterea inuestigari oportet: utrùm caro Christi & anima vna ademq; cum verbo debeat adoratione adorari, illa, scilicet, quæ latria dicitur. Si enim animæ vel carni exhibetur latria, quæ intelligitur seruitus siue cultus soli creatori debitus: cũ anima Christi uel caro creatura tãtùm sit creaturæ exhibetur quod soli creatori debetur: quod facienti in idololatriam deputatur. Ideo quibusdam uidetur non illa adoratione quæ latria est carnem Christi uel animam esse adorandam: sed illa quæ est dulia, cuius duas species vel modos esse dicunt. Est enim cuiusdã modi dulia quæ creaturæ cuilibet exhiberi potest: & est quædam soli humanitati Christi exhibendo non alii creaturæ: quia Christi humanitas super omnem creaturam est ueneranda & diligenda. Non tamen adeo ut cultus diuinitati debitus ei exhibeatur, qui cultus in dilectione & sacrificii exhibitione atque reuerentia consistit: qui latinè dicitur piètas, græcè autem θεοσέβεια. id est, Dei cultus, vel εὐσέβεια, id est bonus cultus.

Aliorum sententia qui vnam adorationem vtrique exhibendam tradunt. B

Aliis autem placet Christi humanitatem una adoratione cum uerbo esse adorandam non propter se sed propter illum cuius scabellum est, cui est vnita. Neque ipsa humanitas sola vel nuda, sed cũ uerbo cui est vnita nec ꝓpter se, sed propter illũ cui est vnita, est adoranda. Nec qui hoc facit idololatriæ reus iudicari potest: quia neć soli creaturæ, nec propter ipsam: sed creatori cũ humanitate & in humanitate sua seruit. De hoc Ioã. Dam. ita ait, Duæ sunt naturę Christi, ratione & modo differentes, vnitæ verò secundum hypostasim. Vnus ergo Christus est Deus perfectus, & homo perfectus: quem adoramus cum patre & spiritu vna adoratione cum incontami-

Lib. de orthodoxa fide. 3. ca. 8. in medio.

contaminata carne eius. Non inadorabilem carnem dicētes. Adoratur.n.in una uerbi hypostasi quę hypostasis generata est. Nō creaturę venerationē prebētes. Nō ergo vt nudam carnem adoramus, sed vt unitam deitati in vnam hypostasim Dei uerbi duabus reductis naturis. Timeo carbonem tangere propter ligno copulatum ignē, Adoro Christi Dei mei simul vtranque naturam: propter carni vnitam deitatem. Non enim quartam appono personam in Trinitate: sed unam personā confiteor verbi & carnis eius. His uerbis insinuari videtur Christi humanitatē vna adoratione cum verbo esse adorādam. De hoc etiam Augu. ait ex serm. domini vbi dicit, Non turbetur cor vestrum, ita dicit, Dicunt hæretici filiū nō natura esse Deum sed creatum. Quibus respondendum est, quia si filius non est Deus natura sed creatura: nec colendus est omnino nec vt Deus adorandus: dicente Apostolo, Coluerunt & seruierunt potiùs creaturæ quàm creatori. Sed illi ad hoc replicabunt & dicent, Quid est quod carnem eius, quàm creaturam esse non negas, simul cum diuinitate adoras, & ei non minus quā diuinitati deseruis? Ego dominicam carnem immo perfectam in Christo humanitatem ideo adoro, quòd à diuinitate suscepta & deitati vnita est: vt non alium & alium, sed unum eundemque Deum & hominem filium Dei esse confiteor. Denique si hominem separaueris à Deo, illi nunquam credo nec seruio: velut si quis purpuram uel diadema regale iacens inueniat, nunquid ea conabitur adorare? Cùm uerò ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit, si ea cum rege adorare quis contempserit. Ita & in Christo domino humanitatem non solam uel nudam, sed diuinitati vnitam, scilicet, vnum filium Deum verum & hominem uerū si quis adorare contempserit æternaliter morietur. Idem super psal. 98. vbi dicitur: Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Sciendū quia in Christo terra est. i. caro quę sine impietate adoratur. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. hæc sine impietate à uerbo Dei assumpta adoratur

Sermone 58 de verbis huius domini. Nō turbetur cor vestrum.

Ioan. 14. tomo. 10.

Rom. 1. e.

In to. 8. ad versum hūc 5 psal 98. Adorate August.

à nobis: quia nemo carnem eius manducat nisi prius adoret: sed qui adorat non terram intuetur, sed illum potius cuius scabellum est propter quem adorat. His auctoritatibus præmissæ inuestigationis absolutio explicatur.

AN CHRITVS SECVNDVM QVOD homo sit persona vel aliquid.

Distinct. X. A

De cõmunicatione idiomatũ & proprietatũ respicientium personã, pus sonãt in nobilitatem s. de personali cõditione & filiali adoptione.

Solet etiam à quibusdam inquiri, Vtrùm Christus secundum ꝙ homo, sit persona vel etiã sit aliquid. Ex vtraq; parte huius quæstionis argumenta concurrunt. Quòd enim persona sit, his edifferunt rationibus, Si secundum quòd homo aliquid est, vel persona, vel substantia, vel aliud est. Sed aliud non, ergo persona vel substantia: si substantia est, vel rationalis, vel irrationalis: sed non est irrationalis substãtia, ergo rationalis. Si verò secundum quod homo, est rationalis substantia, ergo persona, quia hæc est definitio personæ substantia rationalis indiuiduæ naturæ. Si ergo secundum quòd homo est aliquid: & secundum quòd homo persona est. Sed econuerso, si secundum quòd homo persona est, uel tertia in Trinitate, vel alia: sed alia non, ergo tertia in Trinitate persona. At si secundnm quòd homo persona est, tertia in trinitate, ergo Deus. Propter hæc inconuenientia & alia, quidam dicunt Christum secundum hominem non esse personam, nec aliquid: nisi fortè secundũ sit expressiuum unitatis personæ. Secundum enim habet multiplicem rationem. Aliquando enim exprimit conditionem, uel proprietatem diuinæ naturæ uel humanæ: aliquando vnitatem personæ, aliquando notat habitum, aliquãdo causam. Cuius distinctionis rationem diligenter lector animaduertat, atque in sinu memoriæ recondat, ne eius confundantur sensus, cum de Christo sermo occurrerit.

Esse

Licet Christus secundum quod homo dicatur substantia rationalis, non inde tamen sequitur quòd persona sit secundum quod homo. B

Illud tamen non sequitur quod in argumentatione superiori inductum est, quòd si Christus secundum quod homo, est substātia rationalis, ergo persona. Nam & modo anima Christi est substantia rationalis, non tamen persona: quia non est per se sonans, immo alii rei coniuncta. Illa tamen personæ descriptio non est data pro illis tribus personis.

Alia probatio quòd Christus sit persona secundum quod homo. C

Sed adhuc aliter nituntur probare Christum secundum hominem esse personam: quia Christus secundum quòd homo prædestinatus est vt sit Dei filius: sed illud est, quod vt sit, prædestinatus est, ergo si prædestinatus est secundum ꝙ homo ut sit filius Dei, & secundū quod homo est filius Dei. Ad quod dici potest Christū esse id quòd vt sit, prædestinatus est. Est enim prædestinatus vt sit filius Dei, & ipse verè est filius Dei: sed secundū hominem prædestinatus est vt sit filius Dei, quia per gratiā habet hoc secundū hominem: nec tamen secundū hominem est filius Dei, nisi fortè secundum vnitatis personæ sit expressiuum: ut sit sensus, Ipse qui est homo, est Dei filius: vt autem ipse ens homo sit Dei filius, per gratiam habet: sed si causa notetur falsum est. Non enim quo homo est, eo Dei filius est. *ad Rom. 1. a*

An Christus sit adoptiuus filius secundum quòd homo vel alio modo. D

Si verò quæritur an Christus sit adoptiuus filius secū dum ꝙ homo siue alio modo? respondemus Christum non esse adoptiuum filiū aliquo modo sed tantū naturalem: quia natura filius Dei est, non adoptionis gratia. Non autē sic dicitur filius natura, vt dicitur Deus natura. Nō enim eo filius est quo deus, quia proprietate natiuitatis filius, natura diuinitatis Deus est: & tamen dicitur natura vel naturæ filius: quia naturaliter est filius, eandē, scilicet, habēs naturā quam ille qui genuit. Adoptiuus *Quare nō sit adoptiuus filius.* *Ephe. 2. a.*

ptiuus autē filius non est,quia prius nō fuit,& postmodum adoptatus est in filiū, sicut nos dicimur adoptiui filii: quia cum nati fuerimus iræ filii,per gratiam facti sumus filii Dei. Christus uerò nunquam fuit non filius Dei:& ideo non est adoptiuus filius.

Oppositio quòd sit adoptiuus filius. E

Sed ad hoc opponitur sic. Christus filius hominis est, id est, uirginis: aut gratia aut natura vel vtroque modo.Si verò natura: aut diuina aut humana: sed diuina, non ergo aut humana natura, aut non natura est filius hominis. Si non natura,ergò gratia tantū:& si etiam natura humana,non ideo minus per gratiam. Si ergo gratia filius hominis est,adoptiuus filius esse videtur: vt idē sit naturalis filius patris,& adoptiuus filius virginis. Ad quód dici potest, Christum filiū virginis esse & natura vel naturaliter,& gratia, nec tamē adoptiuus filius virginis est:quia nō per adoptionem, sed per vnionē filius virginis esse dicitur. Filius enim uirginis dicitur,eo quòd in virgine hominem accepit in vnitatem personæ: & hoc fuit gratiæ & nō naturæ.vnde Aug.super Ioan.ait,quòd vnigenitus est æqualis patri, non est gratiæ sed naturæ. Quod autē in unitate personæ vnigeniti assumptus est homo,gratiæ est nō naturæ, Christus ergo nec Dei nec hominis est adoptiuus filius: sed Dei naturaliter,& hominis naturaliter, & gratia est filius. Quod uerò naturaliter sit hominis filius, Aug.ostendit in lib.de fide ad Petrum. Ille.s.Deus factus est naturaliter hominis filius qui est naturaliter filius vnigenitus Dei patris.Quòd autem non sit adoptiuus filius,& tamē gratia sit filius, ex subditis probatur testimoniis. Hiero.super epistolā ad Ephesios ait,De Christo Iesu scriptum est,quia semper cū patre fuit, & nunquā eum ut esset voluntas paterna præcessit: & ille quidē natura filius est,nos vero adoptione. Ille nunquā non fuit filius: nos antequam essemus, prædestinati sumus,& tūc spūm adoptionis accepimus quando credidimus in filium Dei. Hilarius quoque in lib.3.de trin.ait, Dominus dicens, Clarifica filium tuū. non solo nomine contestatus est se esse filium Dei, sed etiam

Solutio.

Aug.tracta tu.74.ad illud Ioā.14. Si diligeretis me Tomo.9.

Aug cap.2. ante mediū.

Hieronymus ad illud c.1. ad Ephes. In charitate p̄destinans. In Tomo 9.

Non longe à principio.3. lib.

etiam proprietate, Nos sumus filii Dei: sed non talis hic filius. Hic enim verus & proprius est filius origine, non adoptione: veritate, non nuncupatione: natiuitate, non creatione. August. etiam super Ioannem ait, Nos summus filii gratia, non natura: vnigenitus autem natura. non gratia: an hoc etiam in ipso filio ad hominem referendum est? Ita sanè Ambr. quoque in. 1. lib. de fide ait, Christus filius est non per adoptionem, sed per naturam: per adoptionem nos filii dicimur, ille per veritatem naturæ est. Ex his euidenter ostenditur, quòd Christus non sit filius gratia adoptionis. Illa enim gratia intelligitur, cũ Aug. eum non esse gratia filium asserit: gratia enim sed non adoptionis: immo vnionis filius Dei est filius hominis, & econuerso.

Tractat. 82. in fine ad illud Ioan. 15. Sicut & ego patris mei.

Ambr. c. 9. ante mediũ Tomo. 2.

Ad Ro. 1.

Vtrùm persona vel natura prædestinata sit. F

Deinde si quæritur, vtrùm prædestinatio illa quam cõmemorat apostolus sit de persona an de natura. Sanè dici potest & personã filii, quę semper fuit esse prędestinatam secundũ hominem assumptũ: vt ipsa scilicet, ens homo esset Dei filius: & naturam humanam esse prædestinatam vt verbo patris personaliter vniretur:

VTRVM CHRISTVS SIT CREAtura, vel creatus vel factus.

Distinct. XI. A

SOlet etiã quæri, vtrùm debeat simpliciter dici atq; concedi Christum esse factum, uel creatum vel creaturam: Ad quod dici potest, hoc simpliciter, & absque determinatione minus congruenter dici. Et si quandoq; breuitatis causa simpliciter denuncietur. nunquam tamen simpliciter debet intelligi. Quia ut Aug. in 1. lib. de trin. ait, Cũ de Christo loquimur, quid secundum quid, & propter quid dicatur, prudens & diligens ac pius lector intelligere debet. Qui Christum vel Dei filium non esse factum, uel creaturam, in 1. libr. de trin. ostendit ita inquiens. In principio erat verbum: & uerbum caro factum est: & omnia per ipsum facta sunt.

De cõmunicatione idiomatũ & proprietatum.

Aug ca. 13. ad principium.

Ibidẽ ĩ principio cap. 6.

Neque

Neque dicit omnia nisi quæ facta sunt, id est, omnem creaturam. Vnde liquide apparet ipsum factum nō esse, per quem omnia facta sunt: & si factus nō est, creatura non est. Si autem creatura non est, eiusdem cum patre substantiæ est. Omnis enim substantia quæ Deus non est, creatura est: & quæ creatura non est, Deus est. Sed

Circa finem, cap.6. si filius non est eiusdem substantiæ cuius pater, ergo facta substantia est: & si facta substātia est, non omnia per ipsum facta sunt. At omnia per ipsum facta sunt, facta ergo substantia non est, sed vna cū patre infecta substantia est. Item in eodem, Si vel filium fecit pater quem non fecit ipse filius, non omnia per filium facta sunt: At omnia per filiū facta sunt: Ipse ergo factus nō est, vt

Aug. quæst. 67. ad principiū, to.4. cum patre faceret omnia quæ facta sunt. Idem in li. 83. quæst. Dicitur creatura quicquid fecit Deus, pater per filium: qui non potest appellari creatura, quoniam per

Ambr. to.2. in principio, cap.6. ipsum factam sunt omnia. Ambr. in 1. libro de fide. Probemus, inquit, creaturā non esse dei filium. Audiuimus enim in euangelio dominum mandasse discipulis, Prædicare euangelium vniuersæ creaturæ. Qui vniuersam creaturā dicit, nullam excipit, & vbi sunt qui creaturam

Roma.6.d Christum appellāt? Nam si creatura esse, sibi mandaret euangelium predicari: & subiectus esset vanitati: quia testante Apostolo, Omnis creatura vanitati subiecta est Non ergo Christus creatura est sed creator: qui docendæ creaturæ discipulis mandat officium.

De perfidia, & pœna Arrij. B

Amb lib. de fide.1. ca.9. ad prīcipiū. Arrii hæc fuisse perfidia legitur, vt Christum creaturam facere. Ideo effusa sunt Arrii viscera, atque crepuit medius, prostratus in faciem ea quibus Christum negauerat fœda ora pollutus. His aliisque pluribus testimoniis instruimur non debere fateri simpliciter Christum esse factum vel creaturam: sed addita determinatione rectè dici potest, vt si dicatur factus secundū carnem, vel secundum hominem: vt factura humanitati,

Eodem li.1. Ca.6. in fine. non Deo attribuatur. Vt enim ait Amb. in 1. lib. de fide, Non Deus est, sed Deus Dei factus filius natus est: po-

Galat.4.a stea verò secundum carnem homo factus ex Maria est.

Misit

Misit enim Deus filium suum factũ ex muliere, factum sub lege: filium inquit suum, scilicet, non vnum de multis. Cùm dicit suum, generationis æternæ proprietatem signauit. Postea factum ex muliere asseruit, vt factura non diuinitati sed assumptioni corporis adscriberetur. Factum ergo ex muliere dicit, propter carnis susceptionem: sub lege. propter obseruantiam legis. Generatio generationi nõ præiudicat, nec caro diuinitati. Deus enim æternus incarnationis sacramentum suscepit, non diuiduus sed vnus, & in vtroque unus, scilicet, diuinitate & corpore. Non enim alter ex patre. aliter ex uirgine: sed idem aliter ex patre, aliter ex uirgine: sed qui factus est secundum nostræ susceptionẽ naturæ, nõ secundum æternæ substãtiam uitæ: quem legimus primogenitum Primogenitũ, quia nemo ante ipsum: Vnigenitum, quia nemo post ipsum. Ex his euidenter traditur, qua intelligentia accipiendũ sit, cũ dicitur Christus factus uel simpliciter, uel cũ additamentó: ut factura, scilicet, creatura non ad assumentem Deũ, sed ad assumptum hominẽ referatur. In Deo enim creatura esse non potest, ut Ambr. ait. 1. lib. de fide. Nunquid dicto factus est Christus? Nunquid mandato creatus est Christus? Quomodo autem creatura esse in Deo potest? Etenim Deus naturæ simplicis est, nõ cõiunctæ atque cõpositę: cui nihil accidat, sed solum quod diuinum est in natura habeat sua. Etsi ergo Christus secundum hominem dicitur creatura, nõ tamen simpliciter prædicandus est creatura. Nec ex eo quòd Christus secundum hominem dicitur esse creatura, potest quis progredi sic argumentando. Si secundum ꝙ homo Christus est creatura, vel rationalis vel non: vel quæ est Deus, uel non, nitens per hoc probare Christum esse aliquid non diuinum, quia quod ipse est secundum hominem, ipse est. Et ideo si secundum hominem est aliqua substantia non diuina, est utique aliquid non diuinum. Sed ex tropicis locutionibus non est recta argumentationis processio. Illa autem locutio tropica est, qua Christus dicitur creatura, uel simpliciter, uel cum adiunctione.

Ambr. ca. 5. ad prĩcipiũ, lib. de incarnatiõis dominicæ sacramento, Eod. cap. 5.

Amb. ca. 6. lib. 1. de fide ad medium.

Ca. 7. ad medíũ capitis.

AN HOMO ILLE SEMPER FVERIT vel cœperit esse.

Distinct. XII. A

Aug. tracta tu. 106. ad illud Ioan. 17. Tui erāt & mihi eos dedisti. Idē tractat. 106. ad illud claritate q̄ habui, priusquam mundus fieret. Ioā. 17. Aug. ad versum hūc. 8. Psal. 80. Israel, si me audieris, nō erit in te Deus recens. To. 8. Ioan. 8. c. & g

POst prædicta quæritur, Vtrùm homo ille cœperit esse vel semper fuerit: sicut simpliciter enunciamus Christum vel Dei filium semper fuisse, nec cœpisse. De hoc Augu. ita inquit super Ioan. Habuit aliquando Dei filius, quod nondum habuit idem ipse homo Dei filius: quia nondum erat homo. Item idem in eodem, Priusquam mundus esset, nec nos eramus, nec ipse mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Idem super Psalm. Christus noster etsi fortè homo recens est, tamen est æternus Deus. Alibi vero legitur, quòd puer ille creauit stellas. Et Christus dicit se esse principium, & esse ante Abraham. His ergo aliisque auctoritatibus in nullo resultantes, dicimus hominem illum inquantum homo est, cœpisse, inquantum verbum est, semper fuisse. Hic enim absque distinctione non est ferenda responsio. Nam & ipse August. huiusmodi vtitur distinctione in pluribus locis, dicens per Christum omnia esse facta inquantum verbum est. Secundum illud verò quod homo est, ipsum esse factum & glorificatum. Si ergo ad personam respicias, confidenter dic hominem illum semper fuisse: si verò ad naturam hominis concede eum cœpisse.

Si Deus alium hominem assumere potuit vel aliunde quàm de genere Adæ. B

Responsio. Lib. de trin. 13. c. 9. in medio. Cap. 18. In principio.

Solet etiam quæri, vtrùm alium hominem vel aliunde quàm de genere illius Adam Deus assumere potuerit? Ad quod sanè dici potest, ipsum & aliam animam & aliam carnem potuisse assumere: quia gratia tantum assumpta est anima illa, & caro à verbo Dei. Vt enim ait Augu. In rebus per tempus ortis illa summa gratia est, quòd homo in vnitate personæ coniunctus est Deo. Potuit ergo Deus aliam animam, & aliam carnem assumere: & carnem vtiq; aliunde quam de genere Adam. Vnde Aug. in lib. 13. de Trin. Potuit itaque Deus hominem

aliunde

aliunde suscipere, in quo esset mediator Dei & hominum, non de genere illius Adam, qui peccato suo obligauit genus humanum sicut ipsum quem primo creauit, non de genere alicuius creauit. Poterat ergo vel sic, vel alio quo vellet modo creare vnum alium, de quo vinceretur victor prioris. Sed melius iudicauit, & de ipso quod victum fuerat genere assumere hominem, per quem hominis vinceret inimicum. Et tamen ex virgine, cuius conceptum Spiritus non caro, fides non libido præuenit, nec interfuit carnis concupiscentia qua cęteri concipiuntur qui originale trahunt peccatum: sed credendo, non concumbendo facta est fœcundata virginitas. Ex his apertè ostenditur, & alium, & aliunde hominem Deum assumere potuisse.

Si homo ille potuit peccare, vel non esse Deus. C

Ideo non immeritò quæritur, Vtrùm homo ille potuerit peccare, vel non esse Deus? Si enim potuit peccare, & potuit damnari. Si potuit damnari, potuit non esse Deus ergo si potuit peccare, potuit non esse Deus: quia esse Deum, & posse velle iniquitatẽ, simul esse nequeũt. Hic distinctione opus est, vtrùm de persona, an de natura agatur. Si enim de persona agitur, manifestum est quia peccare non potuit, nec Deus non esse potuit. Si verò de natura, discutiendum est, vtrùm agat de ea vt verbo vnita, an de ea tanquam non vnita verbo, & tamen enti, id est, an de ea secundum quòd fuit vnita verbo, an de ea secundum ꝙ esse potuit, & non vnita verbo. Non est enim ambiguum, animam illam entem vnitam verbo peccare non posse: & est sine ambiguitate verum, eandem si esset & non vnita uerbo posse peccare.

Quorundam oppositio quòd potuerit etiam vnita peccare. D

Quidam tamen probare conantur etiam eam unitam uerbo posse peccare: quia liberum arbitrium habet, & ita potest flecti in utranque partem. quod friuolum est: cùm & angeli liberum arbitrium habeant, & in gratia à Deo sint confirmati ut peccare nequeant. Quanto magis ergo ille homo, cui spiritus est datus sine mensura? inducunt

inducunt quoque auctoritatem ad probandum idem. Scriptum est enim in libr. Sap. Qui potuit transgredi, & non est transgressus: facere malum, & non fecit. Sed hoc accipiendum est secundum membra, vel partim de capite, partim de membris. De capite, Non est transgressus, & non fecit malum. De membris, Potuit transgredi, & facere malum.

Ioan. 3. d *Eccl. 31 b.*

Si Deus potuerit assumere hominem in sexu muliebri. E

Solet etiam quæri, quanuis curiosè, à nonnullis, Si Deus humanam naturam potuit assumere secundum muliebrem sexum. Quidam arbitrantur eum potuisse assumere hominem in fœmineo sexu, vt assumpsit in virili. Sed opportunius atque conuenientius factum est, vt de fœmina nasceretur, & virum assumeret: vt ita vtriusque sexus liberatio ostenderetur. Vnde Augu. in lib. 83. q. Hominis liberatio in vtroque sexu debuit apparere. ergo quia virum oportebat suscipere, qui sexus honorabilior est, consequens erat & fœminei sexus liberatio. Hinc apparet, quia ille vir de fœmina natus est. Sapientia ergo Dei, quæ dicitur vnigenitus filius, homine suscepto in vtero & de vtero virginis, liberationem hominis indicauit.

Quæst. 11. in Tomo 4. Ad finem.

SI CHRISTVS SECVNDVM NATVRAM hominis in sapientia, & gratia proficere potuit, & profecit.

Distinct. XIII. A

Quo uerbi seu Christi incarnatio ordinatur ad nostram redemptionem quantum ad plenitudinem gratiæ

PRæterea sciendum est, Christum secundum hominem ab ipsa conceptione gratiæ plenitudinem recepisse: cui spiritus datus est non ad mensuram, in quo plenitudo diuinitatis corporaliter habitat. Ita uerò habitat: vt ait Aug. ad Dardanum, quòd omni gratia plenus est. Non ita habitat in sanctis. Vt in nostro corpore inest sensus singulis membris, sed nō quantum in capite (ibi enim & visus est, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus: in cæteris autem solus est tactus).

ctus.)Ita in Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis: qnia ille est caput, in quo sunt omnes sensus. Ita sanctis verò quasi solus est tactus: quibus datus est spiritus ad mensuram, cum de illius plenitudine acceperunt. Acceperunt autem de illius plenitudine non secundum essentiam, sed secundum similitudinem: quia nunquam illam eandem essentialiter, sed similem acceperunt gratiam. Puer ergo ille plenus sapientia, & gratia fuit ab ipsa conceptione. Vnde Hiere. rectè dicit, Nouum faciet dominus super terram: mulier circundabit uirum. quia in utero uirginis perfectus extitit, non solum propter animam & carnem, sed etiam propter sapientiam & gratiam qua plenus erat.

& sapientia simul. ad Coloss. 2 b. *Augu. epist. 57. ad finem Tomo. 2.* *Ioan. 1 b* *Hiere. 31. d*

Auctoritatem ponit quæ videtur obuiare. B

Huic autem sententiæ uidetur obuiare, quod in Lucæ euangelio legitur, Iesus proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud Deum & homines. Si enim proficiebat sapientia & gratia: non uidetur à conceptione habuisse plenitudinem gratiæ sine mensura. Ad quod sanè dici potest, ipsum secundum hominem tantam à conceptione accepisse sapientiæ, & gratiæ plenitudinem, ut Deus ei plenius conferre non potuerit: & tamen uerè dicitur profecisse sapientia & gratia, non quidem in se, sed in aliis qui de eius sapientia & gratia proficiebant, dum eis sapientiæ & gratiæ munera secundum processum ætatis mâgis ac magis profaciebat. unde Gregorius in quadam homil. ait, Iuxta hominis naturam proficiebat sapientia: non quòd ipse sapientior esset ex tempore, qui à prima conceptionis hora spiritu sapientiæ plenus permanebat: sed eandem qua plenus erat sapientiam cæteris ex tempore paulatim demonstrabat. Iuxta hominis naturam proficiebat ætate de infantia ad iuuentutem. Iuxta hominis naturã proficiebat gratia, non ipse quod nõ habebat per accessum temporis accipiendo, sed pandendo donum gratiæ quod habebat. Apud Deum & homines proficiebat: quia quantum proficiente ætate patefaciebat hominibus dona gratiæ, quæ sibi inerant & sapientiæ, tantùm eos ad laudem Dei excitabat, & sic

Lucæ. 2. g *Determinatio auctoritatis.* *Beda homil. de euãgelio. Luc. 2. Cum factus esset Iesus annorũ duodecim dominica infra octauas Epiphaniæ.*

Deo patri ad laudem Dei, & hominibus ad salutem proficiebat. In aliis ergo non in se proficiebat sapientia, & gratia. vnde eodem in Euangelio puer ille sapientia plenus & gratia perhibetur. Sic ergo dicitur profecisse sapientia & gratia, vt aliquis rector ecclesiasticus dicitur proficere in cura sibi tradita: cum per eius industriam alii proficiunt.

Ioannis. 1.b

Prædictis videtur aduersari, quòd Ambrosius ait. C

Alibi tamen scriptum reperitur, ꝙ secundum sensum hominis profecerit sicut ætate hominis profecit. Ait enim Ambros. in lib. de incarnationis dominicæ sacramento sic: Deus perfectionem naturæ suscepit humanæ. Suscepit sensum hominis: sed non sensu carnis fuit inflatus. Sensu hominis animam dixit conturbatam: sensu hominis esuriuit, & rogauit: sensu hominis profecit sicut scriptum est, Iesus proficiebat ætate, & sapientia & gratia. Quomodo proficiebat sapientia Dei? Profectus ætatis & profectus sapientiæ, non diuinæ sed humanæ naturæ est. Ideo ætatem commemorauit: vt secundum hominem crederes dictum. Aetas enim non diuinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientia hominis. Sensus autem hominis profecit, quia sensus: ideo sapientia. Quis sensus proficiebat? Si humanus, ergo ipse per incrementum susceptus est: Si diuinus, ergo mutabilis per profectum. Quod enim proficit, mutatur in melius: sed ꝙ diuinũ est, non mutatur. Quod ergo mutatur, non est diuinũ. Sensus ergo proficiebat humanus. Sensum ergo suscepit humanum. Nec poterat confortari virtus Dei, nec crescere Deus, nec altitudo sapientiȩ Dei impleri. Quæ ergo implebatur, erat nõ Dei, sed nostra sapientia. nam quomodo implebatur, qui vt omnia impleret descendit? Per quem autem sensum dixit Esaias, quòd patrem nesciebat puer aut matrem? Scriptum est enim, Priusquam sciat puer vocare patrem, aut matrem, accipiet spolia Samariæ. Sapientiam enim Dei futura & occulta non fallunt. Expers autem agnitionis infantia, per humanam vtiq; imprudentiam; quod adhuc non didicit, ignorat.

Ambr. cap. 7. in medio in Tom. 2.

Lucæ. 2. g

Ibidẽ paulo inferius.

Esaiæ. 8. a

Esaiæ. 7.

ignorat. Sed verendum est, inquam, ne si duos principales sensus aut geminam sapientiam Christo tribuamus, Christum diuidamus. Nũquid cum & diuinitatem eius & carnem adoramus, Christum diuidimus? Nunquid cum in eo imaginem Dei crucemque veneramur, diuidimus eum? Apostolus certè qui de eo dixit, quoniam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit tamẽ ex virtute Dei: ipse dixit quia non diuisus est Christus. Nunquid etiam cum dicimus, quia animam rationalem & intellectus nostri susceperit capacẽ, diuidimus eum? Non enim ipse Deus verbum pro anima rationali, & intellectus capaci in carne sua fuit: sed animam rationalem & intellectus nostri capacem, & ipsam humanam & eiusdem substantiæ cuius nostræ sunt animæ, & carnem nostræ similem eiusdemque cuius caro est nostra substantiæ suscipiens, perfectus etiam homo fuit.

2.Cor. 13.a

1. Cor. 1.b

De intelligentia præmissorum verborum. D

Hæc verba Ambrosii pia diligentia aspicienda sunt: quæ ex parte hominis ignorantiam instruunt & illuminant, ex parte errandi fomitẽ malè intellecta ministrãt. His etenim euidenter traditur, duos in Christo esse principales sensus, siue geminam sapientiam, Neq; ideo vnitas & singularitas personę diuiditur: sed iuxta duas naturas, duas habet sapientias: vnam non creatam sed genitam, quæ ipse est: alteram non genitam sed creatam, & per gratiam ei collatam. Nam Esaias de eo protestatur, Requiescit super eum spiritus sapientiæ & intellectus. Spiritus ergo sapientiæ & intellectus, id est, sapientia & intelligentia per Spiritum sanctum gratis data, Christus erat sapiens ſm animam. Secundum Deum verò sapiens erat sapientia æterna, quæ Deus est. Et sicut inquantum est, Deus bonus est bonitate naturali, q̃ ipse est, & iustus iustitia naturali quæ ipse est: ita sapiẽs sapientia naturali, quæ ipse est. Anima verò eius sicut bona est, & iusta bonitate vel iustitia gratis data, quæ ipse uel ipsa non est: ita est sapiens sapientia gratis data, quæ ipsa non est. Et licet gemina in Christo sit sapien-

De gemina Christi sapiẽtia genita, .s. et creata.

Esaiæ. 11.a

tia, vna tamen eademq; persona est: quæ inquantū deus est, & inquātum natura diuina est, sapiens est sapientia ingenita, scilicet, sapientia æterna, quæ est pater: & sapientia, quæ non est ingenita, quæ communis est tribus personis. non tamen gemina sapientia: quia nō est alia, & alia sapientia sapientia ingenita, quæ tātum pater est & sapientia quę cōmuniter pater est, & filius, & spiritus sanctus. Inquantum verò eadē persona est homo, id est, secundum hominem acceptum, vel inquātum est subsistens ex anima & carne, sapiens est sapientia gratuita. Sapiens ergo est humano sensu & diuino.

Quomodo intelligendum sit illud, Sensus proficiebat humanum. E

Sed ex qua causa illius dicti intelligentia, scilicet, Sensus proficiebat humanus, assumēda est? Apertè enim videtur Ambr. innuere, quòd secundum humanum sensum Christus profecerit, & quòd infantia eius expers cognitionis fuerit, & patrem & matrem ignorauerit: quod nec ecclesia recipit, nec præmissæ auctoritates patiuntur sic intelligi. Sed ita sanè potest accipi, vt quantum ad visum hominum, & sui sensus ostensionem. Christus profecisse dicatur. Proficiebat ergo humanus sensus in eo secundum ostensionem, & aliorum hominum opinionem. Ita etiam patrem & matrem dicitur ignorasse in infantia, quia ita se habebat & gerebat, acsi agnitionis expers esset.

SI ANIMA CHRISTI HABVERIT sapientiam parem cum Deo: & si omnia scit, quæ Deus.

Distinct. XIIII. A

Quō uerbi seu Christi ī carnatio ordinatur ad nostrā redēptionē quan-

HIc quæri opus est, Cum anima Christi esset sapiēs sapiētia gratuita: vtrùm habuerit sapientiā ęqualem Deo, siue omniū rerū scientiā habuerit vel habeat id est, vtrùm omnia sciat quæ Deus scit. Quibusdā placet, ꝙ nec parem cum Deo habeat scientiam, nec omnia sciat quæ deus: quia in nullo creatura æquatur

æquatur creatori. Cum ergo anima illa creatura sit in nullo æquatur creatori:ergo nec in sapientia. Non ergo habet æqualem cum Deo sapientiã, nec scit omnia quæ Deus. Item, Si anima illa æqualẽ habet cũ Deo sapientiam, nõ ergo Deus in omni bono maiorem habet sufficientiam, q̃ eius creatura. Inducunt etiam auctoritates ad idem probandum. Ait enim propheta ex persona hominis assumpti, Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam. Quod exponens Cassiodor. ait, Veritas humanæ cõditionis ostenditur: quia assumptus homo diuinæ substantiæ non potest æquari, vel in scientia vel in alio. Apostolus etiã ait, Nemo nouit quæ sunt Dei, nisi spũs Dei, qui solus scrutatur omnia etiam profunda Dei. His aliisque pluribus rationibus, & auctoritatibus nituntur, qui animam Christi asserunt nec parem cum Deo habere scientiam, nec omnia scire quæ Deus scit. Quia si omnia scit quæ Deus, scit ergo creare mundum, scit etiam creare seipsam.

Ad plenitudinẽ sciẽtiæ spũaliter.

Opinio quorundam.

Cassiodorus ad versus 5. hũc mirabilis facta est, Psal. 138.

1. Cor. 2. c

Responsio quæstionis definitiuam continens sententiam. B

Quibus respondentes dicimus animam Christi per sapientiam sibi gratis datam in uerbo Dei, cui vnita est, vnde etiã perfectè intelligit, omnia scire quæ deus scit, sed non omnia posse quæ potest Deus. nec ita clarè & perspicuè omnia capit ut deus: & ideo nõ æquatur creatori suo in scientia, etsi omnia sciat quæ & ipse: nec est eius sapientia æqualis sapientiæ Dei, qui illa multo est dignior, digniusq; & perfectius omnia, capit quam illius animæ sapientia, ergo & in scientia maiorem habet sufficiẽtiam Deus, quam anima illa quæ dignior est omni creatura. Illud verò Apostoli quod inducunt, Nemo nouit quæ Dei sunt, nisi spiritus Dei qui solus scrutatur omnia: pro nobis facit. Mox enim addit Apostolus. Nos autem spiritũ Dei habemus: ut per spiritũ quem habebat, Dei profunda se scire ostenderet. Sed anima illa præ omnibus spiritũ Dei habuit, cui spiritus non est datus ad mensuram, vt ait Ioannes euangelista. Dona er-

1. Cor. 7. g

Ioan. 2. d

Colo. 2. a

go spiritus sancti sine mensura habuit: ergo & sapientiam. Omnia ergo sciuit anima illa. Si enim quædam sciuit, quædam non: tunc non sine mensura scientiam habuit. Sed sine mensura scientiam habuit: scit ergo omnia. Fulgentius etiam in sermone quodam multa inducit quibus asserit animam illam rerum omnium scientiam habere, vtens auctoritate Apostoli dicētis, In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Quod etiam ratione potest probari sic, Nihil scit aliquis quod eius anima ignorat. Sed Christus s̄m omniū concessionem omnia scit, ergo anima eius omnia scit. Ad id vero quod dicunt, Si omnia scit ergo scit creare mundum vel seipsam: respondemus, quod scientiam habet mundum creandi, sed non potentiam, & creandi animam, & scit quomodo Deus seipsam creauerit. habet ergo scientiam sui creatæ, sed non sui creandæ, quia non est creanda, sed creata.

Quare Deus non dedit ei potentiam omnium, vt scientiam. C

Si verò quæritur, Quare Deus non dederit ei potentiam faciendi omnia, vt scientiam? Responderi potest, quia naturaliter capax est scientiæ, & ideo id congruè ei datum est sine mēsura, cuius ipsa naturaliter capax est. Non est autem ei datum posse omnia facere quæ Deus facit, ne omnipotens, & per hoc Deus putaretur. Verum tamen fortè nec potentiā faciendi omnia ei Deus præstare potuit, etsi potentiam faciendi aliqua quæ non facere potest. Scit ergo anima Christi omnia quæ Deus scit in verbo Dei, quod liquidius & præsentius omni creatuea contemplatur, vt ei vnita, in quo etiam angeli & quæ Dei sunt, & quæ futura sunt, cognoscunt.

*alias Bedę Lucæ. 1. c

Quomodo intelligenda sint quædam verba Ambrosii super Lucam. D

Sed si illa anima non habet tantam potentiam quantam & Deus, nec homo assumptus tantam potentiam quantam & Deus, quomodo ergo intelligitur illud Ambrosii * super Lucam, vbi Angelus de nascituro filio virginis ait, Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur?

Non

Non iō inquit, erit magnus, ꝙ ante partum virginis magnus non fuerit, sed quia potentiam q̃ Dei filius naturaliter habet, hō erat ex tpe accepturus, vt vna sit persona hō & Deus. Ecce apertè dicit, ꝙ hō erat accepturus ex tpe potentiam, q̃ Dei filius habuit naturaliter. Sed si hō accepturus erat illam potentiā: ergo vel persona, vel natura hominis. Sed persona non, qua sp habuit: & habet: ergo natura. Si natura: ergo aīa. Nam de carne cōstat ꝙ accipere non posset. Ad quod dicimus, illud esse accipiē dum de persona, sed non inquantum est Dei, immo inquantum est persona hominis. Vna est.n. persona Dei & hominis, filii Dei, & filii hominis. quæ inquantum Dei persona est, semper & naturaliter oīpotentiam habuit: sed inquantum est hominis, non semper fuit. Illa ergo persona quę semper fuerat Dei, futura erat hominis persona: & s̃m hoc ꝙ futura erat hominis persona, acceptura erat ex tpe potentiam, quā naturaliter & semper habuerat inquantum Dei persona. Secundum hanc distinctionem illud, & similia sanè possunt accipi. Quę distinctio, in pluribus qōnum articulis est necessaria aduersus quorundam perplexam verbositatem. Sed cum de rebus constat, in verbis frustrà habetur controuersia.

Beda id habet homil. in festo anrunttiatiōis quæ est 17. de sanctis hiemalibus. Et glossa or. ad 1. Lucæ tribuit Bedæ, & Ambro. hic erit magnus.

DE HOMINIS DEFECTIBVS QVOS assumpsit Christus in humana natura.

Distinct. XV. A

Quō verbi incarnatio ordinat̄ ad nostrā redē ptionē quantum ad defectū passibilitatis in generali.

ILlud quoq; prætermittendum non est, quòd Dei filius naturam hominis accepit passibilem, animam passibilem & carnem passibilem & mortalem, Vt.n. probaretur verum corpus habere, suscepit defectus corporis, famem, sitim, & huiusmodi. Et vt veram animam probaretur habere, suscepit defectus animæ, scilicet, tristitiam, timorem, dolorem, & huiusmodi. Omnis autem sensus, animæ est. Non enim caro sentit, sed anima vtens corpore velut instrumento. Vnde Augu. super Genes. in lib. 12. Non corpus sentit, sed anima per corpus: quo velut nuncio vtitur ad cōfirmandum in seipsa,

Cap. 24. ad mediū de genesi ad literam To. 3.

quod extrinsecus nunciatur. Sicut ergo anima quod foris est, per corpus tanquam per instrumentum videt vel audit, ita etiam per corpus quædam sentit mala, quæ sine corpore non sentiret, vt famem, & sitim, & huiusmodi. Vnde non immeritò defectus corporis dicuntur. Quędam autem non per corpus, immò etiam sine corpore sentit, vt est timor, & huiusmodi. Sentit ergo anima dolores, sed quosdam per instrumentum corporis, quosdam verò non. Suscepit autem Christus, sicut veram naturam hominis, ita & veros defectus hominis, sed non omnes. Assumpsit enim defectus pœnæ, sed non culpæ: nec tamen omnes defectus pœnæ, sed eos omnes quos homini eum assumere expediebat, & suæ dignitati non derogabat. Sicut enim propter hominem homo factus est, ita propter eum hominis defectus suscepit. Suscepit enim de nostro, vt de suo nobis tribueret, vt nostrum tolleret defectum. Suscepit enim nostram vetustatem, vt suam nobis infunderet nouitatem. Simplam ille accepit vetustatem, id est, pœnæ, vt nostram duplam consumere, id est, pœnæ & culpæ.

Qualiter accipiendum sit illud quod ait Leo Papa. B

Hebr. 4.b Tradit auctoritas, quòd dominus noster in se suscepit omnia infirmitatis nostræ, præter peccatum, quòd nisi accipiatur de illis tantum quæ eum sumere pro nobis oportuit nec dedecuit, falsum esse probatur. Non enim assumpsit ignorantiam aliquam, cùm sit ignorantia quædam quæ defectus est nec peccatum est, scilicet, ignorantia inuincibilis: nam vincibilis peccatum est, si tamen de his est quæ nobis expedit scire. Sunt enim quædam quorum scientia non affert, vel ignorantia nō impedit salutem, & fortè talium rerum ignorantia defectus non est. Constat autem in nobis esse ignorantiam atque difficultatem volendi vel faciendi bonum, quæ ad miseriam nostram pertinent. Vnde August. in lib. 3. de libero arbit. Approbare, inquit, falsa pro veris, vt erret inuitus, & resistente atque torquente dolore carnalis vinculi non posse à libidinosis operibus temperare, non

Aug. c. 97. in medio li. de natura et gratia, t. 7.

re, non est natura instituti hominis sed pœna damnati. Ex qua miseria peccantibus iustissimè inflicta, liberat Dei gratia: quia sponte homo libero arbitrio cadere potuit, nō etiam surgere, ad quam miseriam pertinet ignorantia & difficultas, quam patitur omnis homo ab exordio natiuitatis suæ: nec ab isto malo quisquam, nisi gratia Dei liberatur. Ecce euidenter dicit hic Aug. ignorantiam qua quis inuitus falsa pro veris approbat, & difficultatem qua non potest se temperare à malo, ad miseriam nostram pertinere, & pœnam esse hominis. Hæc autem Christus non habuit. Non ergo accepit omnes defectus nostræ infirmitatis præter peccatum.

Aug. in fine lib. 5. de libero arb. c. 20.

Quòd ignorantia talis & difficultas non sit peccatum. C

Sed fortè aliquis dicet illa esse peccatum. Cui obuiat illud quod Aug. tradere videtur, hoc. s. Deum inculpabiliter ante peccatum in exordio conditionis homini potuisse induere, vt essent ei naturalia, ita in lib. retract. inquiens, Ignorantia & difficultas etiamsi essent hominis primordia naturalia, nec sic esset culpādus Deus, sed laudandus. Sed si hæc homo in primordio naturaliter habuisset, nunquid essent in eo defectus & pœnæ? Si defectus vel pœna ei indita fuisset ante peccatum, iniustè cū eo agi videretur, si ante culpam sentiret pęnam. Ob hoc sanè dicimus illa non fuisse defectus vel pęnas, si naturaliter homini infuissent: sicut non fuit homini ante peccatum nondum gratiam adepto defectus siue pœna, non posse proficere. Sed postquam gratiam recepit, per quā proficere potuit & ad tp̄s profecit, eamq; culpa sua post amisit, simulq; proficiendi facultatem perdidit, defectus fuit ei & pœna non posse proficere, scilicet, malum declinare & bonum facere. Omnes ergo defectus nostros suscepit Christus præter peccatum, quos ei conueniebat suscipere, & nobis expediebat, Sunt enim plura ęgritudinum genera & corporis vitia, à quibus omnino immunis extitit. Quos enim defectus habuit, vel ad ostensionem veræ humanitatis vt timorem & tristitiā: vel ad impletionem operis ad quod venerat, vt passibilitatem & morta-

mortalitatem: vel ab immortalitatis desperatione spem nostram erigendam, vt mortem, suscepit. Hos autem defectus non conditionis suæ necessitate, sed miserationis voluntate suscepit. Veros quidem habuit defectus sicut & nos, sed non eadem ex causa. Nos enim ex peccato originali hos defectus contrahimus, sicut Apostolus insinuat dicens, Corpus quidem propter peccatum mortuum est, id est, necessitatem moriendi habet in se. Christus autem non ex peccato huiusmodi habuit defectus, quia sine peccato est conceptus, & natus, & in terris conuersatus. Sed ex sola miserationis voluntate de nostro in se transtulit veram infirmitatem, sicut accepit veram carnem: quam sine omni infirmitate assumere potuit, sicut absque culpa eandem suscepit.

Quòd sola volūtate hos defectus suscepit, non necessitate conditionis.

Rom. 8.b

Auctoritatibus probat Christum secundum hominem verè dolores sensisse & timuisse, contra quosdam hoc negantes. D

Sed quia nonnulli de sensu in passione humanitatis Christi malè sensisse inueniuntur, asserentes similitudinem atque imaginem passionis & doloris Christum hominem pertulisse, sed nullum omnino dolorem vel passionem sensisse: auctoritatum testimoniis eos cōuincentes, indubitabile faciamus quod suprà diximus. Propheta Esa. dicit, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et veritas ipsa in euangelio ait, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Vbi etiam legitur, Cœpit Iesus pauere & tædere. Propheta etiam ex persona Christi ait, Repleta est malis ánima mea. Quod exponens Aug. inquit, Non vitiis & peccatis, sed humanis malis, id est, doloribus repleta fuit anima Christi, quibus ipsa compatitur carni. Non, enim dolor corporis potest esse sine anima. Dolere autem anima, etiā non dolente corpore, potest. Hos autem humanæ infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem ac mortem, non humanæ conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit, Ambrosius etiam in libro 2. de fide ait, Scriptum est. Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, Timet ergo Christus: & dum Petrus non timet Christus timet, Petrus dixit, Animam meam ponam pro te Christus

Esa. 53. b
Matt. 26.d
Marci. 14.d
Psal. 87.
Au. ad versum. 3. hunc Quia repleta est psal. 87. in to. 8.
Ibidem paulò inferiùs.
Ad mediū Ambr. cap. 3. in To. 2.

Christus dicit, Anima mea turbatur: utrunq; verum est & rationis plenū, quod & ille qui est inferior nō timet, & illud qui superior est gerit timentis affectum. Idem in eodē, Vt homo turbatur, ut homo flet, ut homo crucifigitur, per naturā hominis & tædiauit & resurrexit. Non turbatur eius virtus, non turbatur eius diuinitas: sed turbatur anima, secundum humanę fragilitatis assumptionem. Nam qui suscepit animam, suscepit etiam animæ passionem. Non enim eo quòd Deus erat, aut turbari aut mori posset. Idem in eodem, Suscepit tristitiam meā & confidenter tristitiam nomino, qui crucem prædico. Vt homo habuit tristitiam quam meo suscepit affectu mihi compatitur, mihi tristis est, mihi dolet. Ergo pro me & in me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret. Doles igitur domine Iesu vulnera mea, non tua: quia tu non pro te, sed pro me doles. Hieron. quoque in explanatione fidei ait, Nos ite dicimus hominem passibilem à Dei filio susceptum, vt deitas impassibilis permaneret. Passus est enim filius Dei non putatiuè, sed verè, omnia quæ de illo scriptura testatur, sed secundū illud ꝙ pati poterat scilicet, secundum substantiam assumptam. Licet ergo persona filii susceperit passibilem hominem, ita tamen in habitatione secundum substantiā suam nihil passa est, vt tota Trinitas, quam impassibilē necesse est confiteri. His aliisque auctoritatibus perspicuum fit Christum verè passibilem assumpsisse hominē, atque in eo defectus & affectus nostræ infirmitatis suscepisse: sed voluntate, non necessitatis conditione.

Ioan. 12. d. *Ca. 3. in fine* *Ca. 3. paulò superius, Et super illud Lucæ 22. Pater si possibile est. Ad Dam. 3 medio tomo 4.*

Hic ponit quæ prædictis aduersari videntur. E

Quædam tamen reperiuntur in sanctorum tractatibus, quæ præmissis aduersari videntur. Nam super illum locum psal. Clamabo, & non exaudies, August. tradere videtur, Christum nec vere timuisse, nec verè tristatum esse, dicens sic, Quomodo hoc dicit, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: sed nobis de corpore suo hoc dicit. Corporis enim sui, id est, Ecclesiæ gerebat personam: sicut alibi cum dixit, Transeat,

Expositione 2. ad Psal. 25. Tomo 8. 1. Pet. 2. d. Esaiæ. 35.

Deus meus clamabo. sceat à me calix iste, pro nobis loquitur, nisi fortè putetur timuisse mori: sed non verè timebat dominus pati, tertia die resurrecturus, cum arderet Paulus dissolui, & esse cum Christo. Non enim fortior est miles, quàm imperator. Miles enim coronandus gaudet mori, & dominus coronaturus timet mortem? Sed infirmitatem nostram repræsentans, pro suis infirmis qui timent mori, *Super euan. Matth. 26.* hæc dixit, Vox illorum erat. Hieron. etiam ait, Erubescant qui putant saluatorem timuisse mortem, & *cap. in to. 8.* passionis pauore dixisse, Transeat à me calix iste.

Determinatio in auctoritatum. F

Ne autem in sacris literis aliqua diuersa aduersitas esse putetur, harum auctoritatum verba in hunc modū accipienda dicimus: vt non veritatem timoris, & tristitiæ vel propassionem, sed timoris, & tristitiæ necessitatem & passionem à Christo remouisse intelligantur. Habuit enim Christus verum timorem, & tristitiā in natura hominis, sed non sicut nos, qui sumus membra eius. Nos enim causa peccati nostri his defectibus necessariò subiacemus, & in nobis sunt isti defectus secundum propassionem & passionem: sed in Christo non nisi secundum propassionem. Sicut enim in peccatis gradus quidam notantur propassio & passio, ita & in pęnalibus affectibus. Afficitur enim quis interdum timore, vel tristitia, ita vt mentis intellectus non inde moueatur à rectitudine, vel Dei contemplatione: & tunc propassio est. Aliquando verò mouetur, & turbatur: & tunc passio est. Christus verò non fuit ita turbatus in anima timore, vel tristitia, vt à rectitudine vel à Dei contemplatione aliquatenus declinaret: secundum quem modum intelligitur, cum dicitur vel timuisse, vel tristis *In commēt. Matt. 26.d* fuisse. Vnde Hiero. super Matth. vbi legitur, Cœpit contristari & mœstus esse. Vt veritatem inquit, probaret assumpti hominis, verè contristatus est, sed non passio eius dominatur animo, verum propassio est. Vnde ait, Cœpit contristari. Aliud est enim contristari, aliud incipere contristari, quod est, aliter contristatur quis per propassionem, aliter per passionem. Ideoq; secundum

hanc

hanc distinctionem aliquando dicitur Christus non verè timuisse, aliquando verè timuisse: quia verum timorem habuit & tristitiam, sed non secundum passionem, neq; ex necessitate conditionis. unde Augu. ex his causis volens assumi dictorum intelligentiam, dicit Christum non uerè timuisse uel tristatum esse, & incontinenti ueram tristitiam habuisse. His uerbis infirmos in se præsignans dominus ait, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Non.n. uerè timebat dñs pati, tertia die resurrecturus, cum arderet Paulus dissolui, & esse cum Christo. Iste gaudet coronandus, & tristis est dominus coronaturus? Ecce hic videtur tristitiam, & timorem à Christo remouere. Continuò aũt subiunxit, Sed tristitiam sic assumpsit quõ carnem. Fuit enim tristis, sicut euangeliũ dicit. Si.n. tristis non fuit, cum euangelista dicat, Tristis est anima mea &c. ergo & quãdo dicit, Dormiuit Iesus, non dormiuit: vel quando dicit manducasse, non manducauit: & ita nihil sanum relinquitur, vt dicatur etiam corpus non erat verum. Quicquid ergo de illo scriptum est, uerum est, & factum est. Ergo tristis fuit: sed uoluntate tristitiam suscepit veram, quomodo uoluntate carnem ueram. Apertè noscis eundem sibi in his uerbis cõtradicere, nisi varias dictorum discerneret causas: ex quibus intelligentia uerborum assumenda est. Si enim discernatur intelligentiæ causa prædictorum uerborum, nihil occurrit contradictionis.

Aug. ad uersum 15. psal. 93. quousq; iustitia. tomo 8.

Matt. 26. d

Philip. 1. d

Ibidem paulo inferius.

Marci. 14. d

De quibusdam Hilarij capitulis valde obscuris, quæ videntur communi sententiæ obuiare. G

Veruntamen magis mouent, ac difficioliorem afferunt quæstionem uerba Hilarii, quibus uidetur tradere ictus & vulnera & huiusmodi, sic in Christum incidisse, vt passionis dolorem non inciterent: sicut telum tractum per aquam, uel ignem, uel aera, ea facit quæ & cũ trahitur per corpora animata, quia perforat & compungit: non tamen dolorem ingerit, quia non sunt illæ res doloris capaces. Ita & corpus Christi sine sensu pœnæ vim pœnæ excepisse dicit: quia sicut corpus nostrum non habet talem naturam, ut ualeat calcare undas: ita

corpus

corpus Christi dicit non habuisse naturam nostri doloris, quia non habuit naturam ad dolendum. Ait enim sic in decimo libro de Trinitate Vnigenitus Deus hominem uerum secundum similitudinem nostri hominis, non deficiens à se Deo assumpsit In quo quamuis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio eleuaret, afferrent quidem hec impetum passionis, non tamen passionis dolorem inferrent: vt telum aliquod aquam perforans, uel ignem compungens, uel aera vulnerans, omnes quidem has passiones naturæ suæ infert vt persoret, vt compungat, vt vulneret: sed naturam suam in hæc passio illata non retinet, dum in natura non est vel aquam forari, vel pungi ignem, vel aera vulnerari, quanuis natura teli sit & vulnerare, & compungere, & forare. Passus quidem Christus est dum cæditur, dum suspenditur, dum moritur: sed in corpus irruens passio, nec nō fuit passio non tamen naturam passionis exercuit, dum & pœnali ministerio pœna desæuit, & uirtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desæuientis excepit: Habuit sanè illud dominicum corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum id naturæ habet, vt calcet undas, & fluctus desuper eat, nec clausæ domus obstaculis arceatur. At verò si dominici corporis solum ista natura sit, vt feratur in humidis, & sistat in liquidis, & structa trāscurrat: quid per naturam humani corporis carnem ex spiritu sancto conceptam iudicamus? Caro illa de cœlis est, & homo ille de Deo est, habens ad patiendum corpus: & passus est, sed naturam non habēs ad dolendum. Idem in eodem, Videamus an ille passionis ordo infirmitatem in domino doloris permittat intelligi, dilatis enim causis ex quibus metum domino hæresis ascribit, res ipsas vt gestæ sunt conferamus. Nec enim fieri potest, vt timor eius significetur in verbis, cuius fiducia continuatur in factis. Timuisse ergo hæretico pasionem videtur. Sed ob ignorantiæ huius errorem Petrus & Sathanas & scandalum est. An ne timuit mori, qui armatis obuius prodiit? & in corpore eius infirmitas fuit, ad cuius occur-

Hilarius inter principiū & medium lib. 10. Hilarius.

Ibidem paulo inferius.

Ibidem ferè continuè.

occurſum conſternata perſequentium agmina ſupinatis corporibus conciderant? Quam ergo infirmitatem dominatam huius corporis credis, cuius tantam habuit natura virtutem? Sed fortè dolorem vulnerum timuit. Quem, rogo, ò tu dominicæ infirmitatis aſſertor? penetrantis carnem claui habuit terrorem, qui exciſam aurem ſolo reſtituit attactu? Producens hæc aurem manus, clauum dolet: & ſentit vulnos, qui alteri dolorem vulneris non reliquit? Pungendæ carnis metu triſtis eſt, cuius in attactu caro poſt cædem ſanatur? Idem, Collatis ergo dictorum geſtorùmque virtutibus demonſtrari non eſt ambiguum, in natura corporis eius infirmitatem corporeæ naturæ non fuiſſe: & paſſionem illam licet corpori illata ſit, non tamen naturam dolendi corpori intuliſſe: quia licet forma corporis noſtri eſſet in domino, non tamen vitioſæ infirmitatis noſtræ formæ erat in corpore, quod ex conceptu ſpiritus ſancti virgo progenuit. Audiſti lector verba Hilarii, quibus dolorem excludere videtur. Sed ſi excuſſa ſenſus & impietatis hebetudine, præmiſſis diligenter intendas, atque ipſius ſcripturæ circunſtantiam inſpicias, dictorum rationem atque virtutem percipere vtcunque poteris: & intelligentiam arguere non attentabis. Intelligitur enim ea ratione dixiſſe dolorem paſsionis in Chriſtum non incidiſſe, & virtutem corporis Chriſti ibi excepiſſe vim pœnæ ſine ſenſu pœnæ: quia doloris cauſam & meritum in ſe non habuit. Quod videtur notaſſe vbi ait, Non habens naturam ad dolendum. Et ideo non iudicanda eſt caro illius ſecundum naturam corporis: nec in eo etiam dominum habuit paſsio: etiam non habuit naturam ad timendum vel triſtandum, quia non habuit talem naturam, in qua eſſet cauſa timoris vel triſtitię. Ita neceſsitas timendi non fuit in eo, ſicut eſt in nobis. Nec natura doloris fuit in eo, ſicut eſt in nobis. Triſtitiam tamen in eo fuiſſe conſequenter aſſerit, ſed cauſam eius extitiſſe, non ſuam mortem, ſed defectum Petri & aliorum Apoſtolorum. Dicit enim Chriſtum non propter mortem, ſed vſque

Matth. 16. d
Ioan. 18. a
Hilar. eodē lib. 10. paulo inferius.

Hila.li.10. paulo inferius ad praecedentia. ad mortem tristem fuisse: his uerbis, Interrogo quid sit Christum tristem esse usq; ad mortē, & tristem esse propter mortem? Non enim eiusdē significationis est, tristē esse propter mortem, & usque ad mortē. Quia ubi propter mortem tristitia est, illic mors causa tristitiæ est: Vbi vero tristitia vsque ad mortem est, mors nō tristitię est causa, sed finis. Adeo autem nō propter mortem suscepta est tristitia, ut sit destituta per mortē. Non ergo tristis est, sed illis qui in scandalo per infirmitatem carnis erant futuri: quos monet orare, ne inducantnr in tentationem: qui antè polliciti erant se non scandalizari. *Ibidem paulo inferius.*

AN IN CHRISTO FVERIT NECESsitas patiendi & moriendi, quæ est deffectus generalis.

Distinct. XVI. A

Quomodo verbi seu Christi incarnatio ordinatur ad nostrā redēptionē quantū ad passionem doloris in speciali.

HIc oritur quæstio ex prædictis ducens originem. Dictum est enim suprà, quod Christus in se nostros defectus suscepit, præter peccatum. Est autē hominis quidē generalis defectus, quia peccatum non est, scilicet, necessitas patiendi uel moriendi. Vnde corpus nostrū non tantùm mortale, sed etiā mortuum dicitur: quia non tantùm aptitudinem moriendi, sed etiā necessitatē habet. Ideo quæritur, vtrùm necessitas talis in Christi carne fuerit? De aptitudine.n. moriendi, quod in eo fuerit, ambiguū nō est: quæ etiā ante peccatū in homine fuit, quando aliquis in eo non fuit defectus: nec ergo mortalitas illa tūc in eo fuit defectus, qa natura ei erat. Vnde etiā quidā talem mortalitatem in nobis non esse defectum non improbè tradunt, sed necessitatem moriendi vel patiendi: quæ etiā mortalitas dicitur vel passibilitas. Dicitur enim homo nunc passibilis uel mortalis, non modo propter aptitudinem sed etiā propter necessitatem. Sed nunquid hic defectus fuit in Christi carne? Anima quoque eius cum passibilis extiterit ante mortem, nunquid necessitatem patiendi habuit

buit? Si enim necessitas patiendi vel moriendi fuit in Christo; non videtur sola uoluntate miserationis defectus nostros accepisse. Ad quod dici potest, Christum voluntate non necessitate suæ naturæ hos defectus sicut alios suscepisse, scilicet, necessitatem patiendi in anima, simul autem patiendi & moriendi in carne. Verum hãc necessitatem non habuit ex necessitate suæ conditionis quia à peccato immunis: sed ex sola uoluntate accepit, de nostra infirmitate ponens tabernaculum suum in sole, scilicet, sub temporali mutabilitate & labore. Vnde super epistolam ad Hebræos auctoritas dicit, quod sicut hominibus aliis & iure & lege naturæ statutum est semel mori: ita & Christus eadem necessitate & iure naturę semel oblatos est, & non sępe. Nec ideo dicit iure naturæ, quòd ex natura suæ conditionis hunc defectum traxerit quæ etiã non prouenit nobis ex natura secundum quod priùs est instituta, sed ex ea peccato vitiata, & ideo dicitur hic defectus naturalis, quia quasi pro natura inoleuit in omnibus diffusus.

Cap. 9. g. Gloss. ordin. ad illud ad Hebræos. 9. Quemadmodum statutũ est hominibus semel mori.

De statibus hominis, & quid de singulis Christus accepit. B

Et est hic notandum, Christum de omni statu hominis aliquid accepisse, qui omnes venit saluare. Sunt enim quatuor status hominis, Primus, ante peccatum: Secundus, post peccatum, & ante gratiam: Tertius, sub gratia: Quartus, in gloria. De primo statu accepit immunitatẽ peccati. Vnde Aug. illud Ioannis euangelistę exponens, Qui desursum uenit, super omnes est: dicit Christum venisse desursum, id est, de altitudine humanæ naturæ ante peccatum: quia de illa altitudine sumpsit verbum dei humanam naturã, dum nõ assumpsit ipsam culpam cuius assumpsit pœnam. Sed pœnam assumpsit de statu secundo, & alios defectus. De tertio verò, gratiæ plenitudinem. De quarto, nõ posse peccare, & Dei perfectam contemplationem. Habuit enim simul bona viæ quędã & bona patriæ, sicut & quædam mala viæ.

Sup Io. 3. d Gloss. ordin. ad hũc locũ Ioã. 3. Qui desursum venit.

Hil. li. 10. paulo inferius ad praecedentia. ad mortem tristem fuisse: his uerbis, Interrogo, quid sit Christum tristem esse usq; ad mortē, & tristem esse propter mortem? Non enim eiusdē significationis est, tristē esse propter mortem, & usque ad mortē. Quia ubi propter mortem tristitia est, illic mors causa tristitiæ est: Vbi vero tristitia vsque ad mortem est, mors nō tristitię est causa, sed finis. Adeo autem nō propter mortem suscepta est tristitia, ut sit destituta per mortē. Non ergo *Ibidem paulo inferius.* tristis est, sed illis qui in scandalo per infirmitatem carnis erant futuri: quos monet orare, ne inducantnr in tentationem: qui antè polliciti erant se non scandalizari.

AN IN CHRISTO FVERIT NECESsitas patiendi & moriendi, quæ est deffectus generalis.

Distinct. XVI. A

Quomodo verbi seu Christi incarnatio ordinatur ad nostrā redēptionē quantū ad passionem doloris in speciali.

HIc oritur quæstio ex prædictis ducens originem. Dictum est enim suprà, quod Christus in se nostros defectus suscepit, præter peccatum. Est autē hominis quidē generalis defectus, quia peccatum non est, scilicet, necessitas patiendi uel moriendi. Vnde corpus nostrū non tantùm mortale, sed etiā mortuum dicitur: quia non tantùm aptitudinem moriendi, sed etiā necessitatē habet. Ideo quæritur, vtrùm necessitas talis in Christi carne fuerit? De aptitudine.n. moriendi, quod in eo fuerit, ambiguū nō est: quæ etiā ante peccatū in homine fuit, quando aliquis in eo non fuit defectus: nec ergo mortalitas illa tūc in eo fuit defectus, qa natura ei erat. Vnde etiā quidā talem mortalitatem in nobis non esse defectum non improbè tradunt, sed necessitatem moriendi vel patiendi: quæ etiā mortalitas dicitur vel passibilitas. Dicitur enim homo nunc passibilis uel mortalis, non modo propter aptitudinem sed etiā propter necessitatem. Sed nunquid hic defectus fuit in Christi carne? Anima quoque eius cum passibilis extiterit ante mortem, nunquid necessitatem patiendi habuit

buit? Si enim neceſſitas patiendi vel moriendi fuit in Chriſto, non videtur ſola uoluntate miſerationis defectus noſtros accepiſſe. Ad quod dici poteſt, Chriſtum voluntate non neceſſitate ſuæ naturæ hos defectus ſicut alios ſuſcepiſſe, ſcilicet, neceſſitatem patiendi in anima, ſimul autem patiendi & moriendi in carne. Verum hãc neceſſitatem non habuit ex neceſſitate ſuæ conditionis quia à peccato immunis: ſed ex ſola uoluntate accepit, de noſtra infirmitate ponens tabernaculum ſuum in ſole, ſcilicet, ſub temporali mutabilitate & labore. Vnde ſuper epiſtolam ad Hebræos auctoritas dicit, ꝙ ſicut hominibus aliis & iure & lege naturæ ſtatutum eſt ſemel mori: ita & Chriſtus eadem neceſſitate & iure naturę ſemel oblatus eſt, & non ſępe. Nec ideo dicit iure naturæ, quòd ex natura ſuæ conditionis hunc defectum traxerit quæ etiã non prouenit nobis ex natura ſecundum quod priùs eſt inſtituta, ſed ex ea peccato vitiata, & ideo dicitur hic defectus naturalis, quia quaſi pro natura inoleuit in omnibus diffuſus.

Cap. 9. g. Gloſſ. ordin. ad illud ad Hebræos. 9. Quemadmodum ſtatutũ eſt hominibus ſemel mori.

De ſtatibus hominis, & quid de ſingulis Chriſtus accepit. B

Et eſt hic notandum, Chriſtum de omni ſtatu hominis aliquid accepiſſe, qui omnes venit ſaluare. Sunt enim quatuor ſtatus hominis, Primus, ante peccatum: Secundus, poſt peccatum, & ante gratiam: Tertius, ſub gratia: Quartus, in gloria. De primo ſtatu accepit immunitatẽ peccati. Vnde Aug. illud Ioannis euangeliſtę exponens, Qui deſurſum uenit, ſuper omnes eſt: dicit Chriſtum veniſſe deſurſum, id eſt, de altitudine humanæ naturæ ante peccatum: quia de illa altitudine ſumpſit verbum dei humanam naturã, dum nõ aſſumpſit ipſam culpam cuius aſſumpſit pœnam. Sed pœnam aſſumpſit de ſtatu ſecundo, & alios defectus. De tertio verò, gratiæ plenitudinem. De quarto, nõ poſſe peccare, & Dei perfectam contemplationem. Habuit enim ſimul bona viæ quędã & bona patriæ, ſicut & quædam mala viæ.

Sup Io. 3. d Gloſſ. ordin. ad hũc locũ Ioã. 3. Qui deſurſum venit.

SI OMNIS CHRISTI ORATIO vel voluntas expleta sit.

Distinct. XVII. A

Quomodo Christi incarnatio ordinatur ad nostrã redẽptionẽ quantũ ad vsum virtutis præsertim de volũtate et oratione. Matt. 26. d

Post prædicta considerari oportet, utrum Christus aliquid uoluerit vel orauerit quod factum nõ sit: Hoc enim existimari potest, per hoc quod ipse ait, Pater si possibile est, transeat à me calix iste: Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis. Hic nanque uoluntatem suam à patris voluntate discernere videtur.

De voluntatibus Christi secundum duas naturas. B

Quocirca ambigendum non est, diuersas in Christo fuisse voluntates iuxta duas naturas, diuinam.s.uoluntatem & humanam. Humana uoluntas est affectus rationis vel affectus sensualitatis: & alius est affectus animæ secundum rationem, alius secundum sensualitatem vterque tamen dicitur humana uoluntas. Affectu autẽ rationis id volebat, quod volũtate diuina.s.pati & mori sed affectu sensualitatis non volebat, immo refugiebat: nec tamen in eo caro contra spiritum vel deũ concupiscebat. quia vt ait Aug. nonnullum est uitium cum caro cõcupiscit aduersus spiritũ. Caro autem dicta est concupiscere, quia hoc secundum ipsam agit animã: sicut anima per aurem audit, & per oculum videt. Caro enim nihil nisi per animam concupiscit. Sed concupiscere dicitur cum anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur, habens carnalem delectationem de carne & à carne aduersus delectationem quam spiritus habet, Ipsius autem carnalis concupiscentiæ causa non est in anima sola nec in carne sola: ex vtroque enim fit: quia sine utroque delectatio talis nõ sentitur. Talis ergo rixa talisque concertatio in anima Christi nullatenus esse potuit, quia carnalis concupiscentia ibi esse nequiuit, Dei etiã voluntas erat, & rationi placebat, vt illud secundum carnẽ vellet, quatenus veritas humanitatis in eo probaretur.

Lib. de Gen. ad literã, 10 cap. 12. ad medium.
Ad Gal. 5. e
Ibidem in principio ca. 12.
Ibidẽ paulo inferiùs.
Ibidẽ paulo superiùs.

tur.

tur. Nam qui hominis naturam suscepit, quæ ipsius sunt subire debuit. Ideoque sicut in nobis duplex est affectus, mentis scilicet, & sensualitatis: ita & in eo debuit esse geminus affectus, vt mentis affectu vellet mori, & sensualitatis affectu nollet: sicut in viris sanctis fit. Petro enim ipsa veritas dicit, Cum senueris, extēdens manus tuas, & alius præcinget te, & ducet te quò non vis, scilicet, ad mortem. Quod exponens Aug. dicit quod Petrus ad illam molestiam nolens est ductus, nolens ad eam venit, sed volens eam vicit: & reliquit affectum infirmitatis, quo nemo vult mori: qui adeo est naturalis, vt eum Petro nec senectus abstulerit. Vnde etiā dominus ait, Transeat à me calix iste: sed vicit eum vis amoris. Ergo & in Christo secundum humanitatem, & in membris eius geminus est affectus: vnus rationis charitate informatus, quo propter Deum quis mori vult: alter sensualitatis, carnis infirmitati propinquus, & ei coniunctus, quo mors refugitur. Vt enim Aug. ait. Paulus mentis ratione cupit dissolui, & esse cum Christo, sensu autem carnis refugit & recusat. Hoc habet humanus affectus: quoniam diligit vitam, odit mortem. Secundum istum affectum Christus mori noluit, nec obtinuit quod secūdum istum affectum petiit.

Ioan. vlti. f. in to. 9. tractatu 123. Ioan. 21. Cū senueris. Matt. 26. d Ad Phi. 1. d Aug. in epi. 130. ad Honoratum. de gratia noui testamenti. Cap. 6. to. 2.

Auctoritatibus probat diuersas in Christo voluntates. C

Ex affectu ergo humano quem de virgine traxit, volebat non mori, & calicem transire orabat. Vnde Beda, Orat transire calicem, quia homo erat: dicens, Pater, transeat à me calix iste. Ecce habes voluntatem humanam expressam. Vide iam rectum cor, Sed non quod ego volo, sed quod tu vis. Vnde alibi, Non veni facere voluntatem meam, quam scilicet, temporaliter sumpsi ex virgine: sed voluntatem eius qui misit me, quam scilicet, æternus habui cum patre. Hic apertè dicit duas in Christo fuisse voluntates, secundum quas diuersa voluit. Hieron. quoque super illum locum, Spiritus promptus est, caro autem infirma: dans intelligi hic duas voluutates exprimi, ita ait, Hoc contra Eutichianos, qui

Beda lib. 4. comment. ad illud 14. Mar. Pater si fieri potest. Ioan. 6. d Marci. 14. d

dicunt in Christo vnam tantùm voluntatem. Hic autem ostendit humanam, quæ propter infirmitatem carnis recusat passionem: & diuinam, quę prompta est perficere dispensationem. Augustinus etiam duas in Christo asserit voluntates dicens, Quantum distat Deus ab homine, tantùm voluntas Dei à voluntate hominis. Vnde hominem Christus gerens ostendit priuatam voluntatē quandam hominis, in qua & suam & nostram figurauit, qui caput nostrum est, & ad eum sicut membra pertinemus. Pater, inquit, si fieri potest, transeat à me calix iste. Hæc humana voluntas erat, proprium aliquid, & tanquam priuatum volens. Sed quia rectum vult esse hominem, & ad Deum dirigi subdit, Non quod ego volo, sed quod tu vis. Acsi diceret, Vide te in me: quia potes aliquid proprium velle, vt Deus aliud velit. Conceditur hoc humanæ fragilitati. Idem alibi, Christus in passione duas expressit voluntates in se, secūdum duas naturas. Ait enim, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Ecce habes hominis voluntatem: quam ad diuinam continuò dirigens ait, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Ambrosius ita etiam in libro duodecimo, de fide. Scriptum est, Pater, si fieri potest, transfer à me calicem hūc. Verba Christi sunt, sed quomodo & in qua forma dicantur aduerte. Hominis substantiam gerit, hominis assumpsit affectum. Non ergo quasi Deus, sed quasi homo loquitur. Suscepit quidem voluntatem meam. Mea est voluntas, quam suam dixit cum ait, Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Cum autem dixit, Omnia quæ habet pater, mea sunt, quia nihil excipitur: sine dubio quam pater habet eandem & filius habet voluntatem. Eadem est Christi voluntas, quæ paterna. Vna ergo voluntas est patris & filii. Sed alia est voluntas hominis, alia Dei: vt scias vitam in voluntate esse hominis, passionem autem Christi in voluntate diuina, vt pateretur pro nobis. His testimoniis euidenter docetur, in Christo duas fuisse voluntates: quod quia negauit Macharius archiepiscopus in constantinopolitana synodo, condemnatus est. Et ex affectu humano sensualitatis quidem, non rationis, illud voluit

Cōcione prima enarrationis, ad versum 11. hunc: Rectos decet. Ps. 32. to. 8.

Matt. 26. d ad uersū. 15 Ps. 93. Quo adusque iniustitia. Marci. 14. d Amb. lib. 2. c. 3. ad principiū, to. 2. Io. 17. b. & 16. d

Maximus Cynicus, episcopus in

voluit & petiit, quod non impetrauit. Nec ideo petiit, vt impetraret, quia sciebat Deum non esse facturum illud: nec illud fieri volebat affectu rationis, vel voluntate diuinitatis. Ad quid ergo petiit? Vt membris formam præberet imminente turbatione clamandi ad dominum, & subiiciendi voluntatem suam diuinæ voluntati: vt si pulsante molestia tristentur, pro eiusdem amotione orent. Sed si nequeunt vitare: dicant quòd ipse Christus. Non ergo ad insipientiam fuit, quòd Christus clamans non exauditur ad salutem corporalem. Bonum quidem petiit, scilicet, vt non moreretur: sed melius erat, vt moreretur, quod & factum est. *Constantinopolitano, i. synodo deponitur, vt habetur. c. 6. in 1. æditione.*

De eo quod Ambrosius dicit Christum dubitasse affectu humano. D

Cæterum non parum nos mouent verba Amb. quibus significare videtur, Christum secundum humanum affectum de patris potentia dubitasse: sic dicens in lib. 2. de fide. De quo dubitat, de se, an de patre? De eo vtique cui dicit, Transfer, dubitat hominis affectu. Nam Deus non de patre dubitat, nec de morte formidat. Propheta etiam non dubitat, qui nihil Deo esse impossibile asserit: Omnia quæcunque voluit fecit. Num infra homines constitues Deum? Propheta non dubitat, vt homo locutus est. His verbis innui videtur, quòd Christus non inquantum Deus est, vel Dei filius, sed inquantum homo dubitauerit affectu humano. Quod ea ratione dictum accipi potest, non quia ipse dubitauerit: sed quia modum gessit dubitantis, & hominibus dubitare videbatur. *Cap. 3. ante medium. Psal. 134. Ibidem paulo superius.*

Verba Hilarij longè diuersam exprimentia sententiam à præmissa. E

Illud etiam ignorandum non est, quod Hilarius asserere videtur Christum non sibi, sed suis orasse, cum dixit. Transfer à me calicem hunc: sicut nec sibi, sed suis timuit. Nec enim voluisse, vt sibi non esset passio, sed vt à suis transiret calix passionis: ita inquiens, Si passio honorificatura eum erat, sicut Iuda exeunte ait, Nunc honorificatus est filius hominis: quomodo tristem eũ metus passionis effecerat: nisi fortè tam irrationabilis fue- *Hila. li. 10. de Trin. ante medium. Ioan. 13. d*

ptionem à diabolo, à peccato, à pœna,& regni reserationem: vt amota ignea romphea,liberè pateret introitus: sed & sibi meruit impassibilitatis,& immortalitatis gloriam,sicut ait Apostolus, Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum,& dedit illi nomẽ quod est super omne nomen. Apertè dicit Apostolus, Christum propterea exaltatum per impassibilitatis gloriam,quia est humiliatus per passionis obedientiam.Humilitas ergo passionis, meritũ fuit exaltationis: & exaltatio,præmium humilitatis. Vnde Aug. exponens præmissum capitulum ait, Vt Christus resurrectione clarificaretur,prius humiliatus est passione. Humilitas,claritatis est meritum: claritas, humilitatis est præmium. Sed hoc totum factum est in forma serui.In forma enim Dei semper fuit & erit claritas.Item Ambr. idem capitulum tractans ait, Quid & quantum humilitatis mereatur hic ostenditur.His testimoniis euidens fit,ꝙ Christus per humilitatem,& obedientiam passionis meruit clarificationem corporis: nec id solùm,sed etiam impassibilitatem animæ. Anima enim ipsius ante mortem erat passibilis, sicut caro mortalis: sed post mortem merito humilitatis, & anima impassibilis facta est, & caro immortalis. Vtrum autem anima sit facta impassibilis,quando caro facta est immortalis,s.ipso resurrectionis momento, de authoritate nobis certum non est. Sed vel mox post carnis separationem anima impassibilitate donata est, aut in resurrectione,quando caro refloruit.

incarnatio ordinat ad nostram redemptionem quantum ad vsum voluntatis prout respicit exercitium merendi.

Aug. tract. 104. in fine ad illud Io. 17. Clarifica filium tuũ.

Amb. ad illud 2. ad Philip. Propter quod & Deus, in cõmentarijs. tomo 5.

Quod à conceptu meruit sibi Christus hoc quod per passionem. B

Nec solùm hoc meruit Christus, quando patri obediens crucem subiit: sed etiam ab ipsa conceptione ex quo homo factus est,per charitatem & iustitiam & alias virtutes, in quarum plenitudine fuit secundum hominẽ conditus,sibi tantùm meruit,quantum post per martyrii tolerantiam.Tanta enim plenitudo spiritualium charismatum in eo fuit, quòd in eis proficere non potuit: & ideo melior ipsius anima fieri non potuit, quam ab

initio suæ conditionis extitit, quia proficere in meritis non valuit. Vnde Gregorius ait, Non habuit omnino Christus iuxta animæ meritum, quo potuisset proficere: in membris autem quæ nos sumus, quotidie proficit. Non ergo plus meruit sibi per Crucis patibulum, quàm à conceptione meruit per gratiam virtutum. Nõ ergo profecit secundum animæ meritum, quantum ad virtutem meriti: profecit tamen, quantum ad numerum meritorum. Plura enim habuit merita in passione, quàm in conceptione: sed maioris virtutis non extiterunt in merendo plura, quàm ante fuerant pauciora Meruit ergo à conceptione non modo gloriam impassibilitatis & immortalitatis corporis, sed etiam impassibilitatem animæ. Per quid? Per obedientiam & voluntatem perfectam, quàm non tunc primò habuit, nec maiorem cùm pati cœpit & mori. Obediens enim perfectus, & bonus extitit secundum hominem, ex quo fuit homo. Habuit ergo anima illa aliquod bonum in se post mortem, quod non habuit antè. Num ergo beatior vel melior fuit quàm antè? Absit, quod melior fuerit: quia nec sanctior: nec gratia cumulatior. Nec etiam beatior fuit in Dei contemplatione, in quo præcipuè beatitudo consistit. Potest tamen dici in hoc beatior fuisse, quia ab omni miseria immunis. Ex quo nequit inferri simpliciter, quod beatior fuerit.

Greg homil. 6. super Ezechielẽ exponens illud Exod. 25. Facies & cãdelabrũ ductile.

Ad Phi. 2 b

De eo quod scriptum est, Donauit illi nomen, quod est super omne nomen. C

Nec tantùm gloriam impassibilitatis & immortalitatis meruit, sed etiã donati sibi nomen ꝙ est super oẽ nomen. s. honorificentiam, ꝙ vocatur Deus: hoc tñ nomẽ ante mortem habuit. Habuit enim hoc nomen Dei filius inquantum Deus est, ab æterno per naturam: inquantũ verò homo factus est, habuit ex tempore per gratiã. Veruntamen Aug. dicit nomini donatum esse illud nomẽ, non Deo: quia illud nomen habuit cum in forma Dei tãtum erat. Sed cũ dicitur, Propter quod illũ exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen: satis apparet propter quid exaltauerit, id est, propter obediẽtiam,

Aug. li. 2. c. 5. in fine, cõtra Maximinum. to. 6.
Gloss. ordin.

tiã, & in qua forma exaltatus sit. In qua enim forma crucifixus est, in ea exaltatus est, & in ea donatum est ei nomen, vt cùm ipsa forma serui nominetur vnigenitus filius Dei, intelligatur hoc illi donatum est vt hõi, ꝙ iam habebat idẽ ipse Deus. Hoc ergo per gratiam accepit, vt ipse ens homo vel subsistens in forma serui, id est, in anima & carne, nominetur & sit Deus. Sed nũquid hoc tũc meruit? suprà. n. dictum est, quia hoc tantum bonum homo ille non meruit. Quomodo ergo hic dicitur, Propter obedientiam donatum est ei hoc nomen? Secũdum tropum illum in scriptura creberrimum hoc capiẽdum est, quo dicitur res fieri, quando innotescit. Post resurrectionem vero, quod ante erat in euidenti positum est, vt scirent homines & dæmones. Manifestationẽ ergo illius nominis donauit ei Deus post resurrectionem: sed illam meruit per obedientiam passionis, qui eo quòd obediuit patiẽdo, exaltatus est resurgendo: & per hoc manifestatum est nomen. Hoc eodem tropo vsus est etiam dominus post resurrectionem dicens, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: non quòd tunc primo acceperit, sed quam antè habebat, tunc manifestata est potestas. Cæterum Ambros. dicit nomen illud donatum esse Deo, non homini: & videtur secundum verborum superficiem oppositus Aug. sed intelligentia non obuiat, licet diuersum sapiat. Nam Ambros. de naturali donatione id dictum intelligit, qua æternaliter pater generãdo dedit filio nomen, quod est super omne nomen, scilicet, esse Deũ per naturam: quia genuit ab ęterno filium plenum & sibi æqualem Deum. Quod tamen nomen Apostolus propter passionis obedientiam Christo donatum dicit. Sed præmisso locutionis modo accipiendum est.

ad illud ad Philip. 2. & donauit illi nomen.

Matt. 28. d

Ambros. in commẽtariis ad illud c. 2. ad Philipp. Donauit illi nomen. Et gloß. ord. ad illud, Deus exaltauit, ca. 2. eiusdem epistolæ.

Si Christus sine omni merito illa habere potuit. D

Si vero quæritur, Vtrùm Christus illam immortalitatis & impassibilitatis gloriam, & nominis Dei manifestationem, sine omni merito habere potuerit: sanè dici potest, quia humanam naturam ita gloriosam suscipere potuit, sicut in resurrectione extitit. Nomenque suum etiã aliter hominibus manifestare potuit: sed ho-

mo paſſibilis eſſe non potuit ſicut fuit, & ad illam gloriam ſine merito peruenire. Potuit quidē peruenire ad illam ſine merito paſſionis, quia potuit cōſumpta mortalitate immortalitatis gloria veſtiri: ſed non ſine merito iuſtitiæ & charitatis, aliarumq; virtutum. Non enim Chriſtus homo eſſe potuit, in quo plenitudo virtutum & gratiæ non fuerit. Nec virtutes ei ineſſe potuerunt cilicio mortalitatis induto, quin per eas mereretur. Habēs ergo has virtutes ſecūdum hominem paſſibilem ac mortalem non potuit non mereri gloriam immortalitatis. Non ergo potuit factus mortalis, ſine merito gloriam impaſſibilitatis, & immortalitatis ac manifeſtationem Dei nominis conſequi. Potuit tamen hoc aſſequi ſine merito paſſionis: quia per paſſionem nil ſibi meruit, quod non ante per virtutes meruerit.

De cauſa mortis, & paſſionis Chriſti. E

Ad quid ergo voluit pati & mori, ſi ei virtutes ad merendum illa ſufficiebant? Pro te, non pro ſe. Quomodo pro me? Vt ipſius paſſio & mors tibi eſſet forma & cauſa. Forma, virtutis & humilitatis: cauſa, gloriæ & libertatis. Forma, Deo vſque ad mortem obediendi: & cauſa, tuæ liberationis ac beatitudinis. Meruit enim nobis per mortis ac paſſionis tolerantiā, quod per præcedentia non meruerat, ſcilicet, aditum paradiſi, & redemptionem à peccato, à pœna, à diabolo: & per mortem eius hæc nos adepti ſumus, ſcilicet, redemptionem, & filiorum gloriæ adoptionem. Ipſe enim moriendo factus eſt hoſtia noſtræ liberationis. Sed quomodo per mortem nos à diabolo, & à peccato redemit, & aditum gloriæ aperuit? Decreuerat Deus in myſterio, vt ait Ambro. propter primum peccatum non intromitti hominem in paradiſum, id eſt, ad Dei contemplationem nō admitti, niſi in vno homine tāta exiſteret humilitas, quę omnibus ſuis proficere poſſet: ſicut in primo homine tāta fuit ſuperbia, quæ omnibus ſuis nocuit. Non eſt autem inuentus inter homines aliquis, quo id poſſet impleri, niſi leo de tribu Iuda, qui aperuit librum, & ſoluit ſignacula eius, implendo in ſe omnem iuſtitiam, id eſt,

Qualiter per mortē redemit nos, & aditū regni aperuit. Amb. in cōmētariis ad illud c. 5. ad Rom. Adæ, qui ē forma futuri. to. 5. Apoc. 5. c

consummatissimam humilitatem, qua maior esse non potest. Nam omnes alii homines debitores erant, & vix vnicuique sua virtus sufficiebat & humilitas. Nullus ergo eorum hostiam poterat offerre sufficientem reconciliationi nostræ. Sed Christus homo sufficiens, & perfecta fuit hostia: qui multo amplius est humiliatus, amaritudinem mortis gustando, quam ille Adam superbiit, per esum ligni vetiti noxia delectatione perfruendo. Si ergo illius superbia omnium extitit ruina, ipsum de paradiso mittens foras, aliisq; occludens ianuam: multomagis Christi humilitas, qua mortem gustauit, ingressum regni cœlestis omnibus suis impleto Dei decreto aperire valuit, atq; decreti delere chirographum. Vt .n. ait Amb. Tantum fuit peccatum nostrum, vt saluari nõ possemus, nisi vnigenitus Dei filius pro nobis moreretur, debitoribus mortis: sed sic dignos nos fecit testamẽti, & promissæ hæreditatis. Quod non ita est intelligendum: quasi non alio modo saluare nos potuerit, quàm per mortem suam: sed quia per aliam hostiam non potuit nobis aperiri regni aditus, & fieri salus, nisi per mortem vnigeniti: cuius tãta (vt dictum est) humilitas & patientia, vt eius merito pateret credentibus in eũ aditus regni. Magna ergo in morte vnigeniti præstita sunt nobis, vt liceat nobis redire in patriam: sicut olim in morte summi pontificis, his qui ad ciuitatem refugii confugerant, secure ad propria remeare. Ecce aliquatenus ostensum est, qualiter per Christi mortem aditus regni sit nobis paratus.

Amb. in cõmẽtariis ad illud c. 9. ad Hæbræos, iõ noui testamenti to. 5. Et glos. ordi. sup 9. caput epis. ad Hebraos. Ad seruiendum deo viuẽti. Numerorũ 35. d

HIC QVALITER A DIABOLO ET A peccato nos redemit per mortem.

Distinct. XIX. A

NVnc ergo quæramus, quomodo per mortem ipsius à diabolo, & à peccato, & à pęna redempti sumus. A diabolo ergo & à peccato per Christi mortem liberati sumus: quia vt ait Apostolus, In sanguine ipsius iustificati sumus: & in eo quòd sumus iustificati, id est, à

De redẽptione nostra facta per passionem Christi quãtũ ad ef

ficaciam, & vtilitatem. est, à peccatis soluti, à diabolo sumus liberati, qui nos vinculis peccatorum tenebat. Sed quomodo à peccatis per eius mortem soluti sumus? Quia per eius mortem, vt ait Apostolus, commendatur nobis charitas Dei, id est, apparet eximia, & commendabilis charitas Dei erga nos in hoc, quòd filium suum tradidit in mortem pro nobis peccatoribus. Exhibita autem tantæ erga nos dilectionis arra, & nos mouemur accendimurque ad diligendum Deum, qui pro nobis tanta fecit: & per hoc iustificamur, id est, soluti à peccatis iusti efficimur. Mors ergo Christi nos iustificat, dum per eam charitas excitatur in cordibus nostris. Dicimur quoque & aliter per mortem Christi iustificari, quia per fidem mortis eius à peccatis mũdamur. Vnde Apostolus, Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi. Et item, Quem Deus proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, id est, per fidẽ passionis: vt olim aspicientes in serpentem æneum in ligno erectum, à morsibus serpentum sanabantur. Si ergo rectè fidei intuitu in illum respicimus, qui pro nobis pependit in ligno, à vinculis diaboli soluimur, id est, à peccatis: & ita à diabolo liberamur, vt nec post hanc vitam in nobis inueniat quod puniat. Morte quippe sua, vno verissimo sacrificio, quicquid culparum erat, vnde nos diabolus ad luenda supplicia detinebat, Christus extinxit, vt in hac vita tentando nobis non præualeat. Licet enim nos tentet post Christi mortem, quibus modis antè tentabat: non tamen vincere potest, sicut antè vincebat. Nam Petrus, qui ante Christi mortem voce ancillæ territus negauit, post mortem ante reges & præsides ductus non cessit. Quare? quia fortior, id est, Christus, veniens in domum fortis, id est, in corda nostra vbi diabolus habitabat, alligauit fortem, id est, à seductione compescuit fidelium: vt tentationem, quæ ei adhuc permittitur, non sequatur seductio. Itaque in Christi sanguine, qui soluit quæ non rapuit, redempti sumus à peccato, & per hoc à diabolo. Nam vt ait Augustinus, in ipso vincuntur inimicæ nobis inuisibiles potestates, vbi vincuntur inuisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine

Rom. 5. b
Ibidem. b
Ad Ro. 8. f
Rom 3. c
Ibidem. e
Nume. 21. c
Aug in medio, cap. 13. lib. 4. de tri.
Lucæ 22. f
Lucæ 11. c
Psal. 68.
In lib. de agone Christiano, cap. 2. ad principium, Tomo. 3.
Aug. in fine, ca. 30. li. 2.

ne sine culpa, omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus debitores qui in eum credunt, à diabolo ante tenebantur. Vnde, Qui pro multis effundetur. Per illum ergo redempti sumus, in quo princeps mundi nihil inuenit. Vnde August. causam & modum nostræ redemptionis insinuans, ait, Nihil inuenit diabolus in Christo vt moreretur: sed pro voluntate patris mori Christus voluit, non habens mortis causam de peccato, sed de obedientia & iustitia mortem gustauit, per quam nos redemit à seruitute diaboli. Incideramus enim in principem huius seculi, qui seduxit Adam, & seruum fecit, cœpitque nos quasi vernaculos possidere. sed venit redemptor & victus est deceptor. Et quid fecit redemptor captiuatori nostro? Tetendit ei muscipulam crucem suam: posuit ibi quasi escam, sanguinem suum. Ille autem sanguinem suum fudit, non debitoris, per quod recessit à debitoribus. Ille quippe ad hoc sanguinem suum fudit, vt peccata nostra deleret. Vnde ergo nos diabolus tenebat, deletum est sanguine redemptoris. Non enim tenebat nos, nisi vinculis peccatorum nostrorum: istæ erant catenæ captiuorum. Venit ille, alligauit fortem vinculis passionis suæ, intrauit in domum eius, id est, in corda eorum, vbi ipse habitabat, & vasa eius, scilicet nos, eripuit. quæ ille impleuerat amaritudine sua. Deus autem noster vasa eius eripiens & sua faciens, fudit amaritudinem, & impleuit dulcedine per mortem suam à peccatis redimens, & adoptionem gloriæ filiorum largiens.

de peccatorũ meritis, & remissione et baptismo par uulorum.

Aug. in fine cap. 31. eiusdem li. 2. de peccatorum meritis.

Matth. 12. e
Marc. 3. d
Ad Ro. 8. d

Cur Deus homo, & mortuus. B

Factus est ergo homo mortalis, vt moriendo diabolum vinceret. Nisi enim homo esset, qui diabolum vinceret, non iustè sed violenter homo ei tolli videretur, qui se illi sponte subiecit. Sed si eum homo vicit, iure manifesto hominem perdidit, & vt homo vincat, necesse est vt Deus in eo sit. qui eum à peccatis immunem faciat. Si enim per se homo esset, vel Angelus in homine, facilè peccaret, cùm utranque naturam per se constet cecidisse. Ideo Dei filius hominem passibilem sumpsit,

In quo & mortē gustauit, quo cœlum nobis aperuit, & à seruitute diaboli, id est, à peccato, seruitus enim diaboli peccatum est, & à pęna redemit.

Quomodo & à qua pœna Christus non redemit per mortem. C

Ad Cor. 15.d A qua pœna? temporali, & æterna. Ab æterna quidem, relaxando debitum, A temporali verò pęnitus nos
Ad Ro. 6.c liberabit in futuro, quando nouissima mors inimica destruetur. Adhuc enim expectamus redemptionem corporis, secundum animas vero iam redempti sumus ex parte, non ex toto, a culpa non à pœna, nec omnino à culpa. Non enim ab ea sic redempti sumus, vt non sit, sed vt non dominetur.

Petri. 2.d *Quomodo pœnam nostram portauit.* D

Peccata quoque nostra, id est, pœnam peccatorum nostrorum dicitur in corpore suo super lignum portasse, quia per ipsius pœnam quam in cruce tulit omnis pœna temporalis, quæ pro peccato conuersis debetur, in baptismo penitus relaxatur, vt nulla à baptizato exigatur, & in pœnitentia minoratur. Non enim sufficeret illa pœna, qua pœnitentes ligat ecclesia, nisi pœna Christi cooperaretur, qui pro nobis soluit. Vnde peccata iustorum, qui fuerunt ante aduentum, in sustentatio
Rom. 3. d ne Dei fuisse vsque ad Christi mortem dicit Apostolus, ad ostensionem iustitię eius in hoc tempore. Ecce apertè expositum est quomodo, & quid Christus per mortem nobis meruit & impetrauit.

Si solus Christus debet dici redemptor, vt solus dicitur mediator. E

1. Timo. 2.b Vnde ipse verè dicitur mundi redemptor, & Dei hominumque mediator. Sed mediator in scriptura dicitur solus filius: Redemptor verò aliquando etiam pater vel Spiritus sanctus. Sed hoc propter vsum potestatis, non propter exhibitionem humilitatis & obedientiæ. Nam secundum potestatis, simul & obedientiæ vsum, filius propriè dicitur redemptor: quia in se expleuit per quæ iustificati sumus, & ipsam iustificationem est operatus potentia deitatis cum patre, & Spiritu sancto. Est

ergo

ergo redemptor, inquantum est Deus, potestatis vsu: in quantum homo, humilitatis effectu. Et sæpius dicitur redemptor secundum humanitatem, quia secundum eam & in ea suscepit, & impleuit illa sacramenta, quæ sunt causa nostræ redemptionis. Propriè ergo filius dicitur redemptor.

De mediatore. F

Qui solus dicitur mediator, non pater vel Spiritus sanctus. De quo Apostolus, Vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, id est, per hominem quasi in medio arbiter est ad componendam pacem, id est, ad reconciliandum homines Deo. Hic est arbiter quem Iob desiderat. Vtinam esset nobis arbiter. Reconciliati enim sumus Deo, vt ait Apostolus, per mortẽ Christi. Quod non sic intelligendum est, quasi nos ei sic reconciliauerit Christus, vt inciperet amare quos oderat. sicut reconciliatur inimicus inimico, vt deinde sint amici qui ante se oderant: sed iam nos diligenti Deo reconciliati sumus. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem filii, nos cœpit diligere: sed ante mũdum, priusquam nos aliquid essemus. Quomodo ergo nos diligenti Deo sumus reconciliati? Propter peccatum cum eo habebamus inimicitias, qui habebat erga nos charitatem, etiam cum inimicitias exercebamus aduersus eum, operando iniquitatem. Ita ergo inimici eramus Deo, sicut iustitiæ sunt inimica peccata: & ideo dimissis peccatis tales inimicitiæ finiuntur: & reconciliantur iusto quos ipse iustificat. Christus ergo dicitur mediator, eo quòd medius inter Deum, & homines ipsos reconciliat Deo. Reconciliat autem, dum offendiculæ hominum tollit ab oculis Dei, id est, dum peccata dolet, quibus Deus offendebatur, & nos inimici eius eramus. Sed cum peccata deleat non solus filius, sed & pater & spũs sanctus, quorum deletio est nostra ad Deũ reconciliatio, quare solus filius dicitur mediator? Nam de patre legitur, quòd reconciliauerit sibi mundum. Ait enim Apostolus, Deus enim erat in Christo, mundum sibi reconcilians. Cùm ergo reconciliet, quare non dicitur

1. ad Trin. 2. b Augu. ad versum 28. psal. 103. Draco iste quo Tom. 8. Iob. 31. h Rom. 5. b Sapien. 11. d

Aug. in lib. de Trin. 13. ca. 16. ad finem.

2. Cor. 5. d

tur mediator? Quia nec medius est inter Deum & homines, nec in se habuit illa sacramenta, quorum fide & imitatione iustificamur, id est, reconciliamur Deo. Reconciliauit ergo nos tota trinitas virtutis vsu, scilicet, dum peccata delet sed filius solus impletione obedientiæ: in quo patrata sunt secundum humanam naturam ea, per quæ credentes & imitantes iustificantur.

Secundum quam naturam sit melior. G

Aug. in lib. cõfessionum. 10. cap. 43. ad principiũ Tomo. 1.

Vnde & mediator dicitur secundum humanitatem, non secundum diuinitatem. non enim est mediator inter Deum & Deum, quia tantum vnus Deus: sed inter Deum & hominem, quasi inter duo extrema: quia medius esse non potest nisi inter aliqua. Mediator est ergo, inquantum homo. Nam inquantum Deus, non mediator, sed æqualis patri est, hoc idem quod pater, cum patre vnus Deus. Mediat ergo inter homines & Deum trinitatem. secundum hominis naturam in qua suscepit illa per quæ reconciliamur Deo Trinitati: & secundum eandem habet aliquid simile Deo, & aliquid simile hominibus, quòd mediatori congruebat: ne per omnia similis hominibus, longe esset à Deo, aut per omnia Deo similis, longe esset ab hominibus, & ita mediator non esset. Verus ergo mediator Christus inter mortales peccatores, & immortalem iustum, apparuit mortalis cum hominibus, iustus cum Deo, per infirmitatem propinquans nobis, per iustitiam Deo. Rectè ergo mediator dictus est, quia inter Deum immortalem & hominem mortalem est Deus & homo, reconcilians hominem Deo: Intantum mediator, inquantum est homo: Inquãtum autem verbum non est medius, quia vnus cum patre Deus. Si ergo Christus secundum vos, ò hæretici, vnam tantum habet naturam, vnde medius erit? & nisi ita sit medius, vt Deus sit propter diuinitatis naturã, & homo propter humanitatis naturã: quomodo humana in eo reconciliantur diuinis? Nam ipse veniens prius in se humana sociauit diuinis, per vtriusque naturæ coniunctionem in vna persona. Deinde omnes fideles per mortẽ reconciliauit Deo, dum sanati sunt ab impietate quicun-

quicunque humilitatem Christi credendo dilexerunt, & diligendo imitati sunt. Ecce hic aliquatenus insinuatur, quare Christus solus mediator Dei dicitur & hominũ: & s̃m quam naturam mediet, scilicet, humanam, & cui mediet scilicet, Deo trinitati. Trinitati enim nos reconciliauit per mortem, per quam & nos redemit à seruitute diaboli. Nam vt Petrus ait, non corruptibilibus auro & argento redempti sumus, sed præcioso sanguine agni immaculati.

1.Petri.1.d

QVOD ALIO MODO POTVIT LIBErare hominem, & quare potius isto.

Distinct. XX. A

De redẽptione nostra facta per passionem Christi quãtum ad cõgruentiã, & necessitatem.

SI vero quæritur, Vtrùm alio modo posset Deus hominem liberare quam per mortem Christi? Dicimus & alium modum fuisse possibilem Deo, cuius potestati cuncta subiacent: sed nostræ miseriæ sanandæ conuenientiorem modum alium non fuisse, nec esse oportuisse. Quid.n. mentes nostras tm̃ erigit, & ab immortalitatis desperatione liberat, quàm q̃ tanti nos fecit Deus, vt Dei filius immutabiliter bonus, in se manens quod erat, & a nobis accipiens quod non erat, dignatus nostrum inire consortiũ, mala nostra moriendo perferret? Est & alia ratio, quare isto potius modo quàm alio liberare voluit: quia sic iustitia superatur diabolus, non potentia. Et quomodo id factum sit explicabo vt potero. Quadam iustitia Dei in potestatem diaboli traditum est genus humanum, peccato primi hominis in omnes originaliter transeunte, & illius debito omnes obligante. Vnde omnes homines ab origine sunt sub principe diabolo. Vnde Apostolus Eramus natura filii iræ natura, scilicet, vt est deprauata peccato, non vt est recta creata ab initio. Modus autem ille quo traditus est homo in diaboli potestatem, non ita debet intelligi tanquam Deus hoc fecerit aut fieri iusserit, sed quòd tantum permiserit, iustè tamen. Illo enim deserente peccantem, peccati author illico inuasit: nec tamen

Aug. li.13. de tri. c.10. in principio.
Aug. li. prædicto. c. 11. in fine. 1. & cap. 12. continuo.
Ephe.2.a
Ibidem paulo inferius.
Ibid c.12. cõtinuo li.13. de Trin.
Psal.76.

men Deus continuit in ira sua miserationes suas,nec hominem à lege suæ potestatis amisit, cum in diaboli potestate esse permisit: quia nec diabolus à potestate Dei est alienus,sicut nec bonitate. Nam qualicunque vita diabolus vel homo non subsisteret, nisi per eum qui viuificat omnia. Non ergo Deus hominem deseruit, vt non se illi exhiberet Deum: sed inter mala penalia etiam malis multa præstitit bona,& tandem hominem quem commissio peccatorum diabolo subdidit,remissio peccatorum per sanguinem Christi data à diabolo eruit, vt sic iustitia vinceretur diabolus, non potentia. Sed qua iustitia? Iesu Christi.Et quomodo victus est ea? Quia in eo nihil dignum morte inueniens, occidit eum tamen. Et vtique iustum est, vt debitores quos tenebat, liberi dimittantur, in eum credentes, quem sine vllo debito occidit,Ideo aũt potentia vincere noluit,quia diabolus vitio peruersitatis suæ amator est potentiæ, & desertor oppugnatorq; iustitiæ: in quo homines magis eum imitantur,qui neglecta vel etiam perosa iustitia, potentiæ magis student, eiusq; vel adeptione lætantur, vel cupiditate inflammantur.Ideòque placuit Deo, vt non potentia sed iustitia vincens,hominem erueret.in quo homo eum imitari disceret. Post verò in resurrectione secuta est potentia,quia reuixit mortuus, nunquam posteà moriturus. Sed nonne iure æquissimo vinceretur diabolus, si potentia tm̃ Christus cum illa agere voluisset? vtiq; sed postposuit Christus quod potuit, vt priùs ageret quod oportuit. Iustitia ergo humilitatis hoiem liberauit, quē sola potentia æquissimè liberare potuit.

Aug.in principio, c.13. de Trinitate

Ibidem in principio. c. 14.

Ibidē c. 13. in principio.

Ad finem ca. 14. eiusdem libri.

Ibidem supe riùs.

Ibidem inferiùs.

De causa inter Deum, & hominem, & diabolum. B

Si enim tres illi in causam venirent, scilicet, Deus, diabolus, & homo: diabolus & homo quid aduersus Deũ dicerent non haberent. Diabolus.n.de iniuria Dei conuinceretur:quia seruũm eius,scilicet, hominem: & fraudulenter abduxit,& violenter tenuit. Homo etiam iniurius Deo conuinceretur: quia præcepta eius cõtempsit,& se alieno dominio mancipauit. De hominis iniuria con-

ria conuinceretur diabolus: quia & illum prius fallaci promissione decepit: & post mala inferendo læsit. Iniustè ergo diabolus, quantum ad se tenebat hominem: sed homo iustè tenebatur, quia diabolus nunquam meruit potestatẽ habere super hominem, sed homo meruit per culpam pati diaboli tyrannidem. Si ergo Deus qui vtrique præerat, potentia hominem liberare vellet, sola iussionis virtute hominem potuit rectissimè liberare: sed ob causam præmissam iustitia humilitatis voluit. Qui dum in carne mortali crucifixus est, iustificati sumus, id est, per remissionem peccatorum eruti de potestate diaboli: & ita à Christo iustitia diabolus victus est, non potentia. Quomodo autem in eius sanguine nobis peccata sint dimissa, supra expositum est.

De traditione Christi, quæ facta dicitur à patre, & à filio, à Iuda, & à Iudæis. C

Esaiæ. 53.b Roma.8.f Ephes.5.a. Matt. 26.d Lucæ. 24. c Aug. ad versum vltimũ psal. 93. Et reddet illis, tomo.8.

Christus ergo est sacerdos, idemq; & hostia precium nostræ reconciliationis: qui se in ara crucis non diabolo, sed Deo Trinitati obtulit pro omnibus, quantum ad precii sufficientiam: sed pro electis tantum, quantum ad efficaciam, quia prædestinatis tantùm salutem effecit. De quo & legitur, quòd sit traditus à patre, & quòd seipsum tradidit, & quòd Iudas eum tradidit, & Iudæi. Ipse se tradidit, quia sponte ad passionem accessit: Et pater eum tradidit, quia voluntate patris, immo totius trinitatis passus est. Iudas tradidit, prodendo, & Iudæi instigando: & fuit actus Iudæ & Iudæorum malus, & actus Christi, vel patris bonus: opus Christi, & patris bonum, quia bona patris, & filii voluntas: malum fuit opus Iudę & Iudæorum, quia mala fuit intensio. Diuersa fuerunt ibi facta, siue opera, id est, diuersi actus, & vna res siue factum, scilicet, passio ipsa. Ideoq; doctores aliquando vniunt in facto illo patrem, filium, Iudam, Iudæos; aliquando disiungunt. Respicientes enim ad passionem, vnum opus illorum dicunt: attendentes intentiones, & actus, facta diuersa discernunt. Vnde Augu. facta est inquit, traditio à patre, factã est traditio à filio, facta est traditio à Iuda: vna res facta est. Quid ergo discernit inter

Aug. tract. 7. ad illud 1. Ioã. 4. Quia

filium suum vnigenitum misit in mũdũ Tomo.9. eos? Quia hoc fecit pater & filius in charitate, Iudas verò in proditione Videtis quia nõ quid faciat homo, sed qua voluntate, considerandum est. In eodem facto inuenimus Deum, quo Iudam: Deum benedicimus, Iudam detestamur: quia Deus cogitauit salutem nostram, Iudas cogitauit precium quo vendidit dominum, filius precium quod dedit pro nobis. Diuersa ergo intentio diuersa facta facit, cùm tamen sit vna res ex diuersis Ecce vnam rem dicit ibi fuisse, & diuersa facta: quia vna ibi fuit passio, sed diuersi actus. Et actus quidem Iudæ ac Iudæorum mali, quibus operati sunt Christi passionem, quæ bonum est & opus Dei est.

Quod Christi passio dicitur opus Dei, & Iudæorum, & quomodo. D

Passio ergo Christi & opus dicitur Iudæorum, quia ex actibns eorum prouenit: & opus Dei, quia eo authore, id est, volente fuit. Vnde August. Nemo aufert animam Christi ab eo, quia potestatem habet ponendi & sumendi eam. Ecce habes authorem operis. Ponet animam. Ecce habes opus authoris. Et vt generalirer concludam, quotiẽs in carne Christus aliquid patitur, opus authoris est: quia enim sua voluntate, non alio cogente perpetitur, ipse author est operis, Cùm autem passio Christi opus Dei sit, & ideo bonum, eamq; operati sint Iudas & Iudæi, quæritur an concedendum sit eos operatos ibi esse bonum. Hic distinguendum est. Potest enim dici, quod operati sunt bonum, quia ex actibus eorum bonum prouenit, id est, passio Christi: & item, quòd operati non sunt bonum, sed malum: quia actio eorum non fuit bona, sed mala.

Ioan. 10. d

SI IN CHRISTO DIVISIO IN MORte fuit animæ vel carnis à verbo.

Distinct. XXI. A

De morte q̃ consequuta est passio- POst prædicta, considerandum est, Vtrùm in morte Christi, à verbo sit separata anima vel caro. Quidam putauerunt tunc carnem sicut ab anima, ita à diuinitate in

te in morte fuisse diuisam. Si enim, inquiunt, anima media diuinitas sibi carnem vniuit, sicut superius prętaxatum est: ergo quando diuisa est caro ab anima, diuisa est etiam à diuinitate: quia non potuit ab anima seiũgi, per quã verbo erat vnita. quin à verbo divideretur. Fuit aũt diuisa ab anima in morte, alioquin vera mors ibi non fuisset: quia vt ait Aug. Mors quam timent homines, separatio est animæ à carne. Mors autem quam non timent, separatio est animæ à Deo. Vtraque verò diaboli suasu homini propinata est. Si ergo in Christo homine vera mors fuit, diuisa est ibi anima, ac per hoc diuinitas, à carne. Huic suæ probabilitati addũt authoritatis testimonium. Amb. enim tractans de Christi derelictione, qui in cruce voce magna clamans dixit, Deus Deus meus, vt quid me dereliquisti? ait, Clamat homo separatione diuinitatis moriturus. Nam cum diuinitas mortis libera sit, vtiq; mors ibi esse non poterat, nisi vita discederet: quia vita diuinitas est. Hic videtur tradi, quod diuinitas separata sit in morte ab homine: quæ nisi discessisset, homo ille mori nõ posset. Quod illi ad carnem referunt, quam dicunt à Deo separatam. Quibus respondemus illam separationem sic esse accipiendam, sicut intelligitur derelictio, quæ illis verbis significatur: Vt quid me dereliquisti? Quomodo ergo Christus derelictus erat à patre, cum in cruce derelictũ se clamabat? Non recesserat Deus ab homine, ita quod esset soluta vnio Dei & hominis. Alioquin fuit quoddam tempus, quando Christus adhuc viuus homo erat, & non Deus: quia adhuc viuus se derelictum clamabat, non derelinquendum. Si ergo illa derelictio, vnionis intelligatur solutio, antefacta fuit solutio Dei & hominis, quàm Christus mortuus esset. Sed quis hoc dicat? Fateamur ergo Deum, quodammodo illum hominem in morte deseruisse, quia potestati persequentium eum exposuit ad tempus, non suam potentiã exercendo illũ defendit, vt non moreretur. Separauit se diuinitas, quia subtraxit protectionẽ, sed non soluit vnionẽ. Separauit se foris, vt non adesset ad defensionem, sed nõ intus defuit ad vnionem.

nem Christi. Aug dist. 2. li. 3. c. Assum psit. sup psal. 48. concione 2. ad versũ 4. psal. 48. Sicut oues in inferno.

Luca 22. ad illud: Et hoc dicto tradidit spiritũ. Tomo. 5.

Matth. 27.

nem. Si non ibi cohibuisset, potentiam, sed exercuisset, non moreretur Christus. Mortuus est Christus diuinitate recedente, id est, effectum potentiæ defendendo, non exhibente. Hic est hircus, id est, emissarius apopompeius, qui altero hirco immolato in solitudinem mittebatur, vt legitur in Leuitico. Duo enim hirci, humanitas & diuinitas Christi intelliguntur. Humanitate ergo immolata diuinitas Christi in solitudinem abiit, id est, in cœlum. Vnde Esichius, In solitudinem, id est, in cœlum tempore passionis diuinitas abiisse dicitur, non locum mutans, sed quodam modo virtutem cohibens, vt possent impii consummare passionem. Abiit ergo, id est, virtutem cohibuit, & portauit iniquitates nostras: non vt haberet, sed vt consumeret: Deus enim ignis consumens est. Ex his satis ostenditur, præmissa verba Ambrosii sic esse accipienda, vt prædiximus.

Leuit. 16. e

Isichius li. 5. ad illud Leuitici, c. 16. Et emittat illum in solitudinem, & Glossa ordinaria ibidē.

Aliam ad idem inducunt authoritatem. B

Alii quoque authoritati innituntur, qui asserunt diuinitatem in morte recessisse ab homine secundum carnē. Ait enim Athan. Maledictus qui totum hominem quem assumpsit Dei filius, denuo assumptum, tertia die à mortuis resurrexisse non confitetur, Fiat, fiat. Si inquiunt denuo assumptus est homo in resurrectione, quem assumpserat in incarnatione, deposuit ergo eum in morte: separata ergo fuit diuinitas in morte ab humanitate. Quibus respondemus, quod si in his verbis assumptio talis intelligatur, quæ fit secundum vnionem, non carnē tantùm, sed totum hominem, id est, animam & carnem denuo sibi vniuit in resurrectione, quia non simpliciter hominem, sed totum hominem assumptum dicit. Totum ergo hominem in morte deposuit, id est, animam & carnem. Sed quis, nisi hostis veritatis, dicat animam à verbo depositam? Et tamen nisi hoc fateantur, quod totus homo sit assumptus, non pro eis facit illa authoritas, quæ totum dicit assumptum. Sciendum est ergo Athan. id dixisse contra illorum perfidiam, qui resurrectionem Christi negabant, putantes morte detineri eum, qui solus inter mortuos liber est. Ideo illum maledicit, qui non

Athanas. li. 6. qui de beatitudine filij Dei dicitur ad Theophilum. tom. 4.

Responsio.

non confitetur totum hominem denuo aſſumptum reſurrexiſſe, id eſt, Chriſtum animam denuo corpori coniunxiſſe: & illis duobus denuo coniunctis in reſurrectione, verè ſecundum hominem vixiſſe, ſicut ante mortem. Nam in morte ſeparata eſt anima à carne. Vnde verè dicitur Chriſtus mortuus: ſed neutrum ſeparatum eſt à verbo Dei.

Authoritatibus aſſruit à verbo carnem in morte non eſſe diuiſam. C

Sicut Auguſt. ſuper Ioan. docet, tractans illud domini verbum, Ego pono animam meam, vt iterum ſumam eam. Nemo tollit eã à me, ſed ego pono eam: à meipſo potéſtatem habeo ponendi eam, & iterũ ſumendi eam: hic aıam dicit emiſſam. A quo emiſſa eſt? A ſeipſa non eſt emiſſa, quia ſeipſam non poſuit: nec verbum animã poſuit, nec carnem. Caro ergo animam poſuit, ſed poteſtate in ſe manentis deitatis. Potentia ergo deitatis anima diuiſa eſt à carne, ſed neutrum à verbo Dei. Vnde Augu. Verbum ex quo ſuſcepit hominem, id eſt, carnem & aĩam, nunquam depoſuit aĩam, vt eſſet anima à verbo ſeparata: ſed caro poſuit animam quando expirauit, qua redeunte reſurrexit. Mors ergo ad tempus carnem, & animam ſeparauit, ſed neutrum à verbo Dei. Caro ergo ponit, & ſumit animam, non poteſtate ſua, ſed poteſtate inhabitantis carnem deitatis. Hic euidenter traditur, nec animam, nec carnem à verbo Dei in morte eſſe diuiſam, vt aliquo modo ſoluta fuerit vnio. Vnde Aug. contra Felicianum, Abſit, vt Chriſtus ſic ſenſerit mortem, vt quantum in ſe eſt, vita vitam perdiderit, ſi enim hoc ita eſſet. vitæ fons aruiſſet. Senſit ergo mortem participatione humani affectus, quem ſponte ſuſceperat: non naturæ ſuæ perdidit potentiam, per quam cuncta viuificat. Sic in ſepulchro Chriſtus carnem ſuam commoriendo non deſeruit, ſicut in vtero virginis connaſcendo formauit. Mortuus eſt ergo non diſcedente vita, ſicut paſſus eſt non pereunte potentia. Nemo tollit animam eius ab eo, quia poteſtatem habet ponendi, & ſumendi. Ecce & hic habes, Chriſtum non deſeruiſſe carnem in morte, & vi-

Aug. tract. 47.
Ioan. 10.
Ad principium ca. 14. in tom. 6.
Aug. c. 14. in principio.
Ioan. 10. d
Ibidem paulò inferiùs.

tam non discessisse à mortuo : & quàm sponte tradidit spiritum, non alius extorsit. Vnde Ambrosius. Emisit Christus spiritum,& tamen quasi arbiter exuendi suscipiendique corporis,emisit spiritum, non amisit:pendebat in cruce, & omnia commouebat. Sed vnde emisit? Ex carne.Quò emisit?Ad patrem.

Ambro. ad medium c.5 lib.de incarnationis dominicæ sacramento, tomo 2.

Qua ratione Christus dicitur mortuus & passus. D

Recedēte verò anima mortua est Christi caro:& quia caro mortua est,mortuus est Christus. Sicut enim mortuus dicitur Deus,quando mortuus est homo:ita mortuus homo dicitur,quando mortua est caro. Separatio animæ mors carnis fuit. Propter carnem ergo vnitam verbo,quæ mortua est, dicitur Deus mortuus : & propter carnem & animam qua vtraque dolorem sensit, dicitur Deus passus, cùm diuinitas omnis doloris exors existeret. Vnde Aug. Verbum caro factum est,vt per carnem panis cœlestis ad infantes transiret. & secundū hoc ipsum verbum crucifixum est, sed non est mutatum in hominem : homo in illo mutatus est, vt melior fieret quàm erat.Per illud ergo quòd homo erat,mortuus est Deus:& per illud quòd Deus erat,homo excitatus est & resurrexit. Quicquid passus est homo, non potest dici non passus Deus:quoniam Deus erat homo. Quomodo non potes dicere te nō passum iniuriam, si vestis tua conscindatur, quanuis vestis tua non sit tua?multomagis ergo quicquid patitur caro vnita verbo : debet dici Deus pati:licet verbum nec mori,nec corrūpi, nec mutari potuerit. Sed quicquid horum passus est, in carne passus est.De hoc etiam Ambro.in lib. de incarnationis dominicæ sacramento ait. Quòd verbi caro patiebatur, manens in carne verbum in se pro corporis assumptione referebat,vt pati diceretur, quia caro patiebatur : sicut scriptum est,Christo in carne passo.Hic docetur qua ratione Deus vel Dei filius passus vel mortuus dicitur : non quia mortem senserit inquātum Deus est,sed quia caro ei vnita mortua est. Secundum quam rationem dicit Aug. Siquis dixerit atque crediderit filium Dei Deū passum,anathema sit.Cuius dicti causam, ex qua intelligentia

Aug.ad uersum 4. psal. 130.hunc,sicut ablactatus, tom.8.

Ambr.2.to. ca. 5. in fine

1. Pet.4. a

Tomo 10. in sermone de fide, 129.

gentia sumenda sit, aperiens in eodem subdit. Siquis dixerit, quòd in passione dolorē sentiebat filius Dei Deus, & non caro tantum cum anima quam sibi acceperat, anathema sit. Sanè ergo dici potest, quòd mortuus est Deus, & non mortuus: passus est Dei filius, & non passus: passa est tertia persona, & non passa: crucifixum est verbum, & non crucifixum: sed secundum alteram naturam passus est, secūdum alteram impassibilis. Vnde Ambro. Generalis ista est fides, quia Christus est Dei filius, & natus ex virgine: quem quasi gigantem propheta describit, eo quòd biformis geminæque naturæ vnus sit, consors diuinitatis & corporis. Idem ergo patiebatur & non patiebatur, moriebatur & non moriebatur, sepeliebatur & non sepeliebatur, resurgebat & non resurgebat. Resurgebat secundum carnem, quæ mortua fuerat, non secundum verbum, quod apud Deum semper manebat.

De tempore qui est 3. feriæ 5. in cœna domini. Hic non tenetur.

Amb. de incarnationis dominicæ sacramento, c. 5. ad principium.

Ibidem paulò inferius.

SI CHRISTVS IN MORTE FVIT HOMO.

Distinct. XXII. A

Hic quæritur, Vtrum in illo triduo mortis Christus fuerit homo? quod non videtur quibusdā: quia mortuus erat, & homo mortuus nō est homo. Addunt etiam, quod si tunc erat homo, vel mortalis vel immortalis, sed mortalis non: quia mortuus: nec immortalis, quia tantùm post resurrectionē. Quibus respondemus, quia licet homo mortuus fuerit, erat tamen in morte Deus homo, nec mortalis quidem, nec immortalis: & tamen verè erat homo. Ille enim & huiusmodi argutiæ in creaturis locum habent: sed fidei sacramentum à philosophicis argumentis est liberum. Vnde Ambr. Aufer argumenta, vbi fides quæritur. In ipsis gymnasiis suis iam dialectica taceat: piscatoribus creditur, non dialecticis. Dicimus ergo in morte Christi Deum verè fuisse hominem, & tamen mortuum. Et hominem quidem nec mortalem, nec immortalē: quia vni

De consequtibus mortis Christi.

Hic non tenetur.

Amb. in lib. 1. de fide, c. 5. in fine, tom. 2.

tus erat animæ & carni ſeiunctis. Aliâ enim ratione dicitur Deus homo, vel homo Deus, quam Martinus vel Ioan. Homo.n. dicitur Deus & econuerſo, propter ſuſceptionem hominis, id eſt, animæ & carnis. Vnde Aug. Talis erat ſuſceptio illa quæ Deum hominem faceret, & hominem Deum. Cum ergo illa ſuſceptio per mortem nõ defecerit, ſed Deus homini, & homo Deo ſicut ante vnitus erat verè, & tunc Deus erat homo & econuerſo, q͞a vnitus animæ & carni: & homo mortuus erat, quia anima à carne diuiſa erat. Propter ſeparationem animæ à carne mortuus, ſed ꝓꝑ vtriuſq; ſemper ſecum vnionem homo. Non autem ſic erat homo, vt ex anima & carne ſimul iunctis ſubſiſteret. Ex qua ratione dicitur aliquis alius homo, & ipſe fortè ante mortem, hoc etiam modo erat homo, & poſt reſurrectionem fuit. In morte verò homo erat tantum propter animę & carnis ſecum vnionem, & mortuus propter inter illa duo diuiſionem.

In li. de Trinit. 1. capit. 13. ad principium.

Si Chriſtus in morte erat homo alicubi, & ſi vbicunque ſit, homo ſit. B

Hic quæritur, ſi Chriſtus in morte alicubi erat homo: & ſi vbicunq; eſt, homo ſit. Ad quod dicimus, quia non vbicunque erat, homo erat: nec modo vbicunque eſt, homo eſt: quia vbique eſt ſecundum deitatem, nec vbique homo, quia non vbique homini vnitus, ſed vbicunque eſt ſecundum hominem, ibi homo eſt. Tempore autem mortis, & vbique erat ſecundum Deum, & in ſepulchro ſecundum hominem & in inferno ſecundum hominem, ſed in inferno ſecundum animam tantùm, & in ſepulchro ſecundũ carnem tantũ. In ſepulchro ergo erat homo, quia humanitati vnitus erat, etſi non toti quia carni tantum: & in inferno erat homo, quia humanitati vnitus, ſed non toti, quia animæ tantum. Sed ſi in inferno animæ tantum, & in ſepulchro carni tãtum vnitus erat: ergo nec in inferno vnitus erat animæ & carni, nec in ſepulchro. Quomodo ergo ibi vel hic homo eſſe dicitur? Quæ eſt ratio dicti? Quia vna eadémque vnione vnitus erat animæ in inferno, & carni in ſepulchro. Et ſic erat illis duobus tunc ſeparatis vnitus, ſicut ante ſeparationem, id

nem, id est, ante mortem. Ad hoc autem opponitur. Si Christus animam tantum vel carnem tãtum assumpsisset, non fuisset verus homo, sed propter vtriusq; assumptionem verus homo fuit. Sic ergo vbi carnem & animam sibi vnitam non habebat, verus homo ibi nõ erat. Sed tempore mortis nusquam illa duo verè vnita habebat, quia nec in sepulchro, nec in inferno, nec alibi nusquam ergo erat homo. Ad quod dicimus, quia Christus vtique verus homo non fuisset, si carnem & animã non assumpsisset. Sed tamen quia ex quo assumpsisset, neutrum deposuit, sed cum vtroq; eandem vnionem indesinenter tenuit quam assumendo contraxit: ideo non incongruè vbicunq; animæ vel carni, vel vtriq; vnitus est, ibi homo esse dicitur, quia ibi humanatus est. Ergo & in sepulchro erat homo, & in inferno erat homo, quia vtrobique humanatus erat Christus, & vnam eandemq; cum anima & carne, licet separatis, habebat vnionem: & vno eodemq; tempore in sepulchro iacuit Christus, & ad infernum descendit: sed in sepulchro iacuit secũdum solam carnem, & in infernum descendit secundum solam animam. Vnde Aug. Quis non est derelictus in inferno? Christus. sed in anima sola. Quis iacuit in sepulchro? Christus: sed in carne sola. quia in his singulis Christus est. Christum in his omnibus confitemur, & singulis. Ex his euidenter ostenditur, quòd carni iacenti in sepulchro vnitus erat Christus, sicut animæ in inferno. Alioquin si carni mortuæ non esset vnitus, non in ea diceretur iacuisse in sepulchro. Anima ergo ad infernum descendit, caro in sepulchro iacuit, sapientia cum vtròque permansit: quæ in inferno positis, vt ait Amb. lumen vitæ fundebat æternæ. Radiabat illic lux vera sapientiæ, illuminabat infernum, sed in inferno non claudebatur. Quis enim locus est sapientiæ? de qua scriptum est, Nescit homo vias eius, nec inuenta est inter homines. De qua abyssus dicit, Non est in me: mare dicit, Non est mecum. ergo nec in tempore, nec in loco sapientia est: cui nec mors tribuenda est. In ligno enim caro, non illa operatrix omnium substantia diuina pendebat. Confitemur

Aug. lib. de fide ad petrũ cap. 2. ante medium, Super Ioan. Tracta. 78. ad id. Si diligeretis me. Ioan. 14. in fine, in to. 9.

Amb. in li. de incarnationis dominicæ sacramento. cap. 5. post medium Iob. 28. b

Ibidem paulo superius

temur tamen Christum pependisse in ligno, & iacuisse in sepulchro, sed in carne sola: & fuisse in inferno, sed in anima sola.

Quòd Christus ubique totus est, sed non totum: ut totus est homo uel Deus, sed non totum. C

Et vtique totus eodem tempore erat in inferno, in cœlo totus, vbique totus. Persona enim illa æterna non maior erat, ubi carnem & animã simul vnitam sibi habebat, quàm vbi alterum tantum: nec maior erat vbi vtrunque simul vel alterum tantum vnitum habebat, quàm ubi erat neutrũ habens vnitum. Totus ergo Christus & perfectus vbique erat. Vnde Aug. Non dimisit patrem Christus cum uenit in virginem, vbique totus, vbique perfectus. Vno ergo eodemque tempore totus erat in inferno, totus in cœlo. Erat apud inferos resurrectio mortuorum, erat super cœlos vita viuentium: vere mortuus, vere viuus: in quo & mortem susceptio mortalitatis excepit, & uitam diuinitas non perdidit. Mortem ergo Dei filius & in anima non pertulit, & in maiestate non sensit: sed tamen participatione infirmitatis rex gloriæ crucifixus est. Ex his apparet, quod Christus eodem tempore totus erat in sepulchro, totus in inferno, totus ubique: sicut & modo totus est vbicunque est, sed non totum. Nec in sepulchro, nec in inferno totum erat, & si totus. sicut Christus totus est Deus, totus homo, sed non totum: quia non solum est Deus vel homo, sed & Deus & homo. Totum enim ad naturam refertur, totus autem ad hypostasim: sicut aliud & aliquid ad naturam, alius uero & aliquis ad personam referuntur. Vnde Ioan. Dam. Totus Christus est Deus perfectus non autem totum Deus est. Non enim solum Deus est, sed & homo, & totus homo perfectus. Non autem totum homo: non solum enim homo, sed & Deus. Totum enim naturæ est repræsentatiuum. Totus autem, hypostaseos: sicut aliud quidem est naturæ, alius hypostaseos: sic & huiusmodi

Aug. contra felicianũ, de unitate trinitatis, ad Optatũ c. 14. ad principiũ Tomo 6. In principio ca. 16. eiusdem libri.

Lib de orthodoxa fide. 3. c. 7. in fine.

Si ea quæ dicuntur de Deo, uel de filio Dei poſſunt dici de homine illo, uel de filio hominis. D

Solet etiam quæri, ſi congruenter dici poſſit filius hominis uel ille homo deſcendiſſe de cœlo, uel ubique eſſe: ſicut dicitur filius Dei uel Deus de cœlo ueniſſe, & ubique eſſe? Ad quod dicimus, ſi ad unitatem perſonæ referatur dicti intelligentia, ſane dici poteſt: Si uero ad diſtinctionem naturarum, nullatenus concedendum eſt. *Aug. in fine* Vnde Auguſt. Vna perſona eſt Christus Deus & homo. *cap. 20. li. 3* Ideo dicitur, Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo *cõtra Maxi.* deſcendit &c. Si ergo attendas diſtinctionem ſubſtantia- *Tom. 6.* rum, filius Dei deſcendit, & filius hominis crucifixus eſt: *Ioan. 3. b* Si uerò unitatem perſonæ, & filius hominis deſcendit, & filius Dei eſt crucifixus. Propter hanc unitatem perſonæ non ſolum filium hominis deſcendiſſe de cœlo, ſed *Aug. lib. 1.* etiam dixit eſſe in cœlo, cũ loqueretur in terra, propter *de trin. c. 13* hanc eandem dicitur Deus gloriæ crucifixus, qui tamen *non longe à* ex forma ſerui tantum crucifixus eſt. Non tamen ſecun- *principio.* dum hoc, ꝙ Deus gloriæ eſt, & ſecundũ quod glorificat *1. Cor. 2. b* ſuos: & tamen dicitur Deus gloriæ crucifixus. Rectè qui *Amos 2. a* dem non ex uirtute diuinitatis, ſed ex infirmitate carnis. Quid ergo propter quid, & quid ſecũdum quid dicatur, *Ibidẽ Aug.* prudens & diligens & pius lector intelligat. Hæc de cor- *paulò ſuper.* rigia calciamenti dominici dicta ſufficiant, ne oſſa regis Idumeæ conſummantur uſq; in cinerem.

SI CHRISTVS HABVERIT FIDEM & ſpem, ut charitatem.

Diſtinct. XXIII. A

CVm uerò ſupra perhibitum ſit, Chriſtum plenũ *Ioan. 1. b* gratia fuiſſe, non eſt ſuperuacuum inquirere, utrum fidem & ſpem ſicut charitatem habuerit. Si enim his caruit, non uidetur plenitudinem gratiarum habuiſſe. Vt autem hæc quæſtio ualeat apertius explicari, de his ſingulis aliqua in medium proferenda ſunt, & primum, de fide: ſecundum menſuram cuius *Rom. 12. a* præcepit Apoſtolus unicuique ſapere.

Quid

Quid sit fides. B

In ench c.9. in princip. Fides est virtus, qua creduntur quæ non videntur. Quod tamen non de omnibus quæ non videntur, accipiendum est: sed de his tantum, quæ credere, vt ait Aug. ad religionem pertinet. Multa enim sunt, quæ si Christianus ignoret, nihil metuendum est: quia non ideo à religione deuiat.

Quòd modis dicitur fides. C

In li. de tri. 13. ca. 2. ad medium. In symbolo illo vulgari. Athanasij, ad Gala. 5 b 1. Cor. 3. c Galat. 5. b Ephe. 3 c Aug. c. 5. ad principiũ in Enchiridio. Aug. lib. de fide et operibus c 16. ad principium. Tomo 4. Aug. serm. 181. de tẽpore qui ẽ primus in vigil. Pẽtecostes de expositione symboli ad illud credo in Deũ patrem tom. 10. Iacobi. 2. d

Accipitur aũt fides tribus modis, scilicet, pro eo quo creditur & est virtus: & pro eo quod creditur, & non est virtus: & pro eo quod creditur, quod aliud est ab eo quo creditur. Vnde Augu. inquit, Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud fides qua creditur. Illa enim in rebus sunt, quę vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur: hæc autem in animo credentis est, ei tantum conspicua cuius est, & tamen nomine fidei censetur vtrumque, & illud scilicet quod creditur, & id quo creditur. Id quod creditur: dicitur fides, sicut ibi. Hæc est fides catholica quam nisi quisque firmiter fideliterque crediderit, saluus esse non poterit. Fides autem qua creditur, si cum charitate sit, virtus est: quia charitas, vt ait Ambr. mater est omniũ virtutum, quæ omnes informat, sine qua nulla vera virtus est. Fides ergo operans per dilectionem, virtus est, qua non visa creduntur. Hæc est fundamentum quod mutari non potest, vt ait Apostolus. quæ posita in fundamento neminem perire sinit. Vnde Augu. Fundamen tum est Christus Iesus, id est Christi fides, scilicet, quæ per dilectionem operatur: per quam Christus habitat in cordibus, quæ neminem perire sinit. Alia verò non est fundamentum. Fides enim sine dilectione inanis est. Fides cum dilectione, Christiani est: alia, dæmonis est. Nã & dæmones credunt, & contremiscunt. Sed multum interest, vtrùm quis credat Christum, vel Christo: vel in Christum. Nam ipsum esse Christum dæmones crediderunt, nec tamen in Christum crediderunt.

Quid sit credere in Deum, vel Deo, vel Deum. D

Ipse arguet mũdũ. Io. 16 Aliud est enim credere i Deũ, aliud credere Deo, aliud credere Deum. Credere Deo, est credere vera esse quæ

loquitur

loquitur, quod & mali faciũt. & nos credimus homini, sed non in hominem. Credere Deum, est credere ꝙ ipse sit Deus: quod etiam mali faciunt. Credere in Deum, est credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adhærere, & eius membris incorporari. Per hanc fidem iustificatur impius, vt deinde ipsa fides incipiat per dilectionem operari. Ea enim sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem Dei. Ipsa enim dilectio, opus fidei dicitur. Fides ergo quam dæmones, & falsi Christiani habent, qualitas mentis est, sed informis, quia sine charitate est. Nam & malos fidem habere, cum tamen charitate careant, Apostolus ostendit dicens, Si habuero omnem fidem, charitatem autem non habeam, &c. Quę fides etiam donum Dei dici potest, quia & in malis quædam Dei dona sunt.

Aug. serm. 181. de tẽpore ad princi piũ. & c. 37 lib. de cognitione veræ vitæ. et trac. 39. ad illud. Si quis voluerit Io. 7. Et aduersum 11. Ps. 77. hunc generatio q̃ non tom. 8. 1. Cor. 1. a

An illa informis qualitas mentis, quæ in malo Christiano est, fiat virtus cùm fit bonus. E

Si vero quæritur, vtrùm illa informis qualitas, qua malus Christianus vniuersa credit quæ bonus Christianus, accedente charitate remaneat & fiat virtus, an ipsa eliminetur, & alia qualitas succedat quæ virtus sit? Vtrũ libet sine periculo dici potest. Mihi tamen videtur quòd illa qualitas quæ prius erat, remaneat, & accessu charitatis virtus fiat.

Ex quo sensu dicatur vna fides. F

Cumque diuersis modis dicatur fides, fatẽdum est tamen vnam esse fidem, vt ait Apostolus. Vnus dominus, vna fides. Siue enim fides accipiatur pro eo quod creditur, siue pro eo quo creditur, rectè dicitur fides vna. Si enim pro eo quod creditur accipiatur, ex hac intelligentia dicitur vna fides, quia idem iubemur credere, & vnum idemq; est quod creditur à cũctis fidelibus. Vnde fides catholica dicitur, id est vniuersalis. Si verò accipiatur fides pro eo quo creditur, ea ratione vna dicitur esse fides, non quia sit vna numero in omnibus, sed genere, id est similitudine. Vnde Augu. in lib. 13. de trin. fides, quã qui habent, fideles vocãtur, & qui non habent, infideles, cõmunis est omnibus fidelibus: sicut pluribus homi-

Ephe. 4. b

Cap. 2. in princip.

Ibidem paulò inferius. hominibus facies communis esse dicitur, cum tamen singuli suas habeant. Non enim fides numero est una, sed genere: quæ cum sit in uno, est & aliis, non ipsa, sed similis, & propter similitudinem magis unam dicimus esse, quam multas. Sicut idem uolentium dicitur una uoluntas, cùm tamen cuique sit sua uoluntas: & duorum similimorum dicitur facies una. *Ibidem paulò superius.*

Quòd fides est de his quæ non uidentur propriè, quæ tamen uidentur ab eo in quo est. G

In homil. super euan. 26 circa mediũ & li. 4. dial. cap. 5. Notandum quoque est, quòd fides propriè de non apparentibus tantùm est. Vnde Grego. Apparentia non habent fidem, sed agnitionem. Idem, Cùm Paulus dicat, Fides est substantia rerum sperandarum, argumentũ non apparentium: hoc ueraciter dicitur credi quod non ualet uideri. Nam credi iam nõ potest, quod uideri potest. *Ioan. 20. g* Thomas aliud uidit, & aliud credidit, hominem uidit, & Deũ confessus est dicens, Dominus meus, & Deus meus. *in lib. 13. de trin. cap. 1.* De hoc etiam Aug. Ait, Fidem ipsam uidet quisq; in corde suo esse, si credit: uel non esse, si non credit. Non sicut corpora, quæ uidemus oculis corporeis, & per ipsorum imagines quas memoria tenemus, etiam absentia cogitamus: nec sicut ea quæ non uidemus, & ex his quæ uidemus, cogitationem utcunque formamus, & memoriæ commendamus. Nec sicut hominem, cuius animam etsi non uidemus, ex nostra coniicimus, & ex motibus corporis hominem, sicut uidendo didicimus, intuemur etiam cogitando. Non sic uidetur fides in corde in quo est, ab eo cuius est, sed eam tenet certissima scientia. Cũ ergo ideo credere iubeamur, quia id quod credere iubemur uidere non possumus: ipsam tamen fidem quando est in nobis, uidemus in nobis, quia & rerum absentium præsens est fides, & rerum quæ foris sunt, intus est fides, & rerum quæ non uidentur, uidetur fides: & ipsa temporaliter fit in cordibus hominum, & si ex fidelibus infideles fiant, perit ab eis. His uerbis euidenter traditur, fidem ipsam in corde hominis ab ipso homine uideri non corporaliter, non imaginariè sed intellectualiter: & ipsam tamen absentium & eorum quæ non uidentur esse. *Ibidem paulò inferiùs.* *Super Ioan. 40. et Trac.*

Vt enim

Vt enim Aug.alibi ait, Credimus vt cognoscamus, non cognoscimus vt credamus, Quid enim est fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est quod non vides credere, veritas quod credidisti videre. Vnde rectè fides dicitur argumentum vel conuictio rerum non apparentium: quia si fides est, ex eo conuincitur & probatur aliqua esse non apparentia, cum fides non sit nisi de non apparentibus. *27. to.9. circa illud c.6. & nos credimus & cogno.* *Hebr. 11. a*

Descriptio fidei. H

Ait enim Apostolus, Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum vel conuictio non apparentiũ, quia per fidem subsistunt in nobis etiam modò speranda, & subsistunt in futuro per experientiam. Et ipsa est probatio & conuictio non apparentium, quia si quis de his dubitet, per fidem probantur: vt adhuc probatur futura resurrectio, quia ita crediderunt Patriarchæ & alii Sancti. Vel probatio est & certitudo quòd sint aliqua non apparentia, vt suprà dictum est. Propriè tamen fides dicitur substantia rerum sperandarum, quia sperandi substat: & quia fundamentum est bonorum, quod nemo mutare potest.

Si illa descriptio spei conueniat. I

Si verò quæritur, an hæc descriptio spei conueniat: sanè concedi potest vtrumlibet. Si autem dicatur conuenire, sunt & alia plura quibus differunt fides & spes: sed non improbè dici potest soli fidei conuenire, non spei, quia fides sola fundamentum dicitur, non quia fides virtus possit esse sine spe & charitate. Vnde August. Fides operans per dilectionem vtique sine spe esse nõ potest: nec amor sine spe: nec sine amore spes, nec vtrunq; sine fide, & fides sine amore nihil prodest, potest tamen credi aliquid, quod non speratur, nihil autem potest sperari, quod non creditur. Ideoque credere, quod est actus fidei, naturaliter præcedit Sperare, quod est actus spei, quia nisi aliquid credatur, non potest sperari. Creditur enim aliquid, quod non speratur. Inde est quòd in Scriptura plerunque reperitur, quòd fides præcedit spem, & spes sequitur fidem non quòd virtus fidei præcedat virtutem *In Ench. ca. 8. in fine.* *1. Cor. 13. a*

tutem spei tempore vel causa, sed quia actus fidei naturaliter præcedit actum spei: quod etiam quidam concedunt de ipsa virtute fidei, vt naturaliter præcedat spem, non tempore. Vnde & rectè ea sola dicitur fundamentum omnium virtutum & bonorum operum, non autē fundamentum est charitatis, quia nō ipsa charitatis, sed charitas ipsius virtutis fidei causa est. Charitas enim causa est & mater omnium virtutum: quæ si desit, frustrà habentur cætera, si autem adsit habentur omnia. Charitas enim spiritus sanctus est, vt in superioribus prætaxatum est. Ipsa est ergo causa omnium virtutum, non ipsius aliqua virtutum causa est: quia omnia munera excellit. Vnde Aug. Respice ad munera ecclesiæ, & vniuersis excellentius charitatis munus cognosces: quæ, vt oleum, non potest præmi in imo, sed superebullit. Non ergo eius causa vel fundamentum fides est. Gregorius tamen super Ezech. dicit, quia nisi priùs fides teneatur, nullatenus ad spiritualem amorem attingitur. Non enim charitas fidem, sed fides charitatem præcedit: quia nemo potest amare quod non crediderit, sicut nec sperare. Sed hoc accipi potest esse dictum de fide, quæ virtus non est. Ipsa enim spem & charitatem frequenter præcedit: vel de actu fidei, qui fortè naturaliter actum charitatis præcedit, sicut actum spei, quod verba præmissa diligenter notata innuūt, & ea etiam quæ addit dicēs, Nisi ea, inquit, quæ audis credideris, ad amandum ea, quę audis non inflammaberis: quæ tantùm de non visis est, vt antè diximus. Vnde Chryso. Fides in anima nostra facit subsistere ea quæ non videntur: de quibus propriè fides est, de visis enim non est fides, sed agnitio.

Tract. de Lau. Cha. in princ. to. 9.

Aug. ibidē īmediatè supra præallegata, tom. 9.

Greg. ho. 16.

Chrys. Super epi. ad Heb. ho. 21. in fi. circa illud c. 11. Fides est sperand.

QVOMODO INTELLIGITVR QVOD scriptum est, vt cùm factum fuerit, credatis.

Distinct. XXIIII.

HIc quæritur, si fides tantùm de nō visis est, quomodo veritas Apostolis ait, Nunc dico vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit credatis: vbi innui videtur, quòd fides illis fuerit de factis

Ioan. 14. Aug. super Ioā. in trac. 79. ī initio.

ctis & visis. Super quo Augustinus mouet quæstionem & absoluit, ita inquiens, Quid sibi vult, Vt cùm factum fuerit credatis. Hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur. Nam & Thomas, cui dictum est. Quia vidisti me, credidisti: non hoc credidit, quod vidit. Cernebat enim & tangebat carnem viuentem, quam viderat morientem, & credebat Deum in carne ipsa latentem. Credebat ergo mente quod non videbat, per hoc quod sensibus corporis apparebat. Si verò dicuntur credi quæ videntur, sicut dixit vnusquisque oculis suis credidisse non ipsa est quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quæ videntur, agitur in nobis vt ea credantur, quæ non videntur. Ex his apertè intelligitur, quòd propriè fides non apparētium est. Nec illa est fides qua in Christo ędificamur, qua dicimus vsitata locutione, nos ea credere quæ videmus. Alibi tamē dicit Aug. fidem esse de rebus præsentibus: quod erit in futuro, cùm per speciē Deum præsentem contēplabimur: quæ tamen non propriè dicitur fides sed veritas. Est, inquit, fides qua creduntur ea quæ non videntur. Sed tamen est etiam fides rerū, quando nō verbis, sed rebus ipsis præsentibus creditur, quod erit, cum per speciem manifestam se contemplandā Sanctis præbebit Dei sapientia. Sed non propriè hæc dicitur fides, imò fidei merces ad quam credendo peruenietur: vt ex fide verborum transeat iustus in fidem rerum.

Tomo. 6. Ioan. 20. g

Aug. lib. 2. Quæst. Euā. cap. 39. Tomo. 4.

Si Petrus habuit fidē passionis, quādo vidit hoīem illū pati. B

Si verò quæritur, vtrùm Petrus fidē passionis habuerit, cùm hoīem Christum oculis pati cernebat. Dicimus eum fidem passionis habuisse, non in eo quòd credebat hominem pati, quia hoc videbat, sed in eo quòd credebat Deum esse, qui patiebatur. Nō enim virtus fidei erat, ꝙ credebatur homo pati & mori, quod Iudęus cernens credebat: sed quod credebatur Deus esse, qui patiebatur. Vnde Aug. super illū Psalmi locum. Respōdit ei in via virtutis suæ: Laus fidei est, non quia credit hominem illum mortuū, quod & Paganus credit: sed quia credit eum glorificatū & verum Deum. Credit ergo fides Deū mortuum, & hominem glorificatū. Non ergo

Enarratione in Psal. 101 concione. 2. Tomo. 8.

Pp fuit

fuit Petro fides credere hominem illũ mori, quod oculis cernebat: sed credere Deũ esse, qui moriebatur. Nec nobis etiam fides in hoc meretur. quòd credimus hominem illum mortuum. & quod Iudæus credit: sed quia credimus hominem Deum mortuum esse.

Si aliqua sciuntur quæ non creduntur. C

Post hoc quæri solet, cùm fides sit de non apparentibus & non visis, vtrùm etiam sit de incognitis tantùm. Si enim de incognitis tantùm est, de his videtur esse tantùm quæ ignorantur. Sed sciendum est, quòd cùm visio alia sit interior, alia exterior, non est fides de subiectis exteriori visioni: est tamen de his quę visu interiori vtcunque capiuntur. Et quædam sic capiuntur, vt intelligantur, etsi non vt in futuro quædã autẽ non: quia cùm fides sit ex auditu nõ modo exteriori, sed etiam interiori, non potest esse de eo quod omnino ignoratur, quæ ipsa ad sensum corporis non pertinet, vt ait Aug. dicẽs, Quãuis ex auditu fides in nobis sit, non tamen ad eum sensum corporis pertinet, qui dicitur auditus, quia non est sonus: nec ad vllum sensum corporis, quoniã cordis est res ista, non corporis. Quædam ergo fide creduntur, quæ intelliguntur naturali ratione: quædam verò, quæ non intelligun tur. Vnde Propheta, Nisi credideritis, nõ intelligetis. Quod Aug. apertè distinguit. Alia sunt, inquit, quæ nisi intelligamus, nõ credimus: alia, quæ nisi credamus, nõ intelligemus. Nemo tamen potest credere in Deum, nisi aliquid intelligat, cùm fides sit ex auditu prædicationis. Idem in lib. de Trin. Certa fides vtcunque inchoat cognitionẽ: cognitio verò certa nõ perficitur, nisi post hanc vitam. Ambr. quoq; ait, Vbi fides, non statim cognitio: vbi cognitio est, fides precedit. Ex his apparet aliqua credi, quæ nõ intelliguntur vel sciuntur, nisi priùs credantur: quædã verò intelligi aliquando ẽt antequàm credantur. Nec tamen sic intelliguntur modò, vt in futuro sciantur: & nunc ẽt per fidem qua mundãtur corda, amplius intelliguntur: quia nisi per fidem diligatur Deus, non mundatur cor ad sciendum eum. Vnde Aug. Quid est Deũ scire nisi eum mente conspicere, firmeque

Ad Ro. 10. d. In 13. de Tri. cap. 2. Esaiæ 7. b iuxta 70. interpretes. Augu. super Psal. 118. Sermo. 18. li. 9. Cap. 1. Ambr. super Psal. 118. Sermone. 10 circa illũ versum, agnoui Domine quia. Actor. 15. Augu. in 8. de Tri. ca. 4.

meque percipere? Sed & prius quàm ualeamus perspicere & percipere Deum, sicut percipitur à mundis cordibus, nisi per fidem diligatur, non poterit cor mundari, quo, id est, ut ad eum uidendũ sit aptum. Ecce hic apertè habes, quia nõ potest sciri Deus, nisi priùs credendo diligatur. Suprà autem dictũ est, quòd nemo potest credere in Deum, nisi aliquid intelligatur. Vnde colligitur nõ posse sciri & intelligi credenda quædam, nisi priùs credantur: & quædam non credi, nisi priùs intelligantur, & ipsa per fidem ampliùs intelligi: nec ea, quæ prius credũtur, quàm intelligantur, penitùs ignorãtur, cùm fides sit ex auditu. Ignorantur tamen ex parte: quia non sciuntur. Creduntur ergo quod ignoratur, sed nõ penitùs, sicut etiam amatur quod ignoratur. Vnde Aug. Sciri aliquid, & non diligi potest. Diligi uerò quod nescitur, quæro utrùm possit. Si non potest, nemo diligit Deum antequàm sciat. Vbi autem sunt illa tria, fides, spes, charitas, nisi in animo credente quod nondum scit, & sperante & amante quod credit? Amatur ergo & quod ignoratur, sed tamen creditur. *Ibid. eodem 4. cap.*

DE FIDE ANTIQVORVM.
Distinct. XXV. A

PRædictis adiiciendum est de sufficientia fidei ad salutem. Illis enim qui præcesserunt aduentũ Christi, & qui sequuntur, uidetur profecisse fides secũdum temporis processum, sicut profecit cognitio. Fides quippè magna dicitur cognitione, & articulorũ quãtitate, uel cõstantia, & deuotione. Est autem quædam fidei mensura, sine qua nunquã potuit esse salus. Vnde Apostolus, Oportet accedentem credere quia Deus est, & quod remunerator est sperantium in se. Sed quæritur, utrùm hoc credere ante aduentum, & ante legẽ ad salutẽ suffecerit? Nam tempore gratiæ constat certissimè hoc non sufficere: oportet enim uniuersa credi, quæ in Symbolis continentur. Sed nec ante aduentũ, nec ante legem uidetur hoc suffecisse; quia sine fide Mediatoris nullum hominem, uel antè, uel pòst fuisse saluum sanctorũ autho- *Heb. 11. b*

Epist. 157. To. 2. 1. ad Tim. 2. b Ibidem paulò inferiùs. ritates cõtestantur. Vnde Aug. ad Optatũ, Illa fides sana est, qua credimus nullũ hominem siue maioris siue minoris ætatis liberati à cõtagione mortis, & obligatione peccati, quod prima natiuitate contraxit, nisi per vnum Mediatorem Dei & hominum Iesum Christum, cuius hominis eiusdemq; Dei saluberrima fide etiam illi iusti salui facti sunt, qui priusquàm veniret in carne, crediderunt in carnem venturum. Eadem enim fides est, & illorum, & nostra. *In eadẽ episto. 157. paulò inferius.* Proinde cùm omnes iusti siue ante incarnationem siue post, nec vixerint nec viuant, nisi ex fide incarnationis Christi: profectò quod scriptũ est, Non esse aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat saluari nos *Actuum. 4.* ex illo tempore valet ad saluandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est. Idem, Nemo liberatur à *Lib. de correptione, & gratia ad principium. c. 7. Tom. 7.* damnatione quæ per Adam facta est, nisi per fidem Iesu Christi. Idem, Eadem fides mediatoris quæ nos saluat, saluos iustos faciebat antiquos, pusillos cum magnis. quia sicut credimus Christum in carne venisse, ita illi venturum: & sicut nos mortuum, ita illi moriturum: *Lib. 2. c. 12. ad principiũ de nuptiis, & concupisentia eodẽ to. 7.* & sicut nos resurrexisse, ita illi resurrecturum: & nos & illi, ad iudicium viuorum & mortuorum verum. Greg. super Ezech. Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant dicentes, Osanna filio Dauid. quia omnes electi, qui in Iudæa esse potuerunt, siue qui nunc in ecclesia sunt; in mediatorem Dei & hominum crediderunt & *Grego. lib. 2. homi. 17. ad illud Ezech. 40. Thalami autẽ sex cubitorum. Marc. 11. b Ad heb. 11. b* credunt. His aliisq; pluribus testimoniis perspicuè docetur, nulli vnquam salutem esse factam, nisi per fidem mediatoris. Oportet ergo accedentem credere quæ suprà dixit Apostolus: sed non sufficit.

De fide simplicium. B

Quid ergo dicetur de illis simplicibus, quibus non erat reuelatum mysterium incarnationis, qui piè credebant quod eis traditum fuit? Dici potest, nullum fuisse iustum vel saluum, cui non esset facta reuelatio vel distincta, vel velata, vel in aperto, vel in mysterio. Distincta, vt Abrahæ & Moysi, aliisque maioribus, qui distin-

ctionem articulorum fidei habebant: Velata, ut simplicibus, quibus reuelatum erat ea esse credenda, quæ credebant illi maiores & docebant, sed eorum distinctionem apertam non habebant: sicut & in ecclesia aliqui minus capaces sunt, qui articulos symboli distinguere, & assignare non valent omnia tamen credunt, quæ in symbolo continentur. Credunt enim quæ ignorant, habentes fidem velatam in mysterio: ita & nunc minus capaces ex reuelatione sibi facta maioribus credendo inhærebant, quibus fidem suam quasi committebant. unde Iob, Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos. Simplices & minores sunt asinæ pascentes iuxta boues: quia humilitate maioribus adhærendo, in mysterio credebant, quæ & illi in mysterio docebant: qualis fortè fuit uidua Sareptana.

Iob. 1. e
3. Reg. 17. b

Quæ ante aduentum Christi de mediatore credere sufficiebat. C

Sed quæritur, Cùm sine fide mediatoris antiquis nō fuerit salus, sicut nec modernis: utrum oportuerit illos credere omnia illa de mediatore, quæ nunc credimus? Quibusdam uidetur, quòd suffecit illis quatuor tantum credere, scilicet, natiuitatem, mortem, resurrectionem, aduentum ad iudicium. quod ex præmissis uerbis August. colligunt, ubi ista quatuor posuit. Aliis autem uidetur habita fide trinitatis, id de mysterio incarnationis fidei suffecisse, ut Dei filius crederetur nasciturus de homine, & iudicaturus. qui de Ioanne Baptista documentum huius rei assumunt, qui de morte Christi & descensu ad inferos in euangelio dubitasse uidetur, secundum expositionē Grego. quando interrogauit per discipulos, Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Quasi diceret, Es tu per teipsum descensurus ad infernum, an alium ad hæc sacramenta missurus es? Quidam tamen dicunt eum non dubitasse de ignorantia, sed de pietate, id est, dubitare se ostendisse: non quia ignorauerit, sed pietatis affectu cōpassum esse Christo, & eius

Greg. homi. 6. ad illud. Matth. 11. Tu es qui uenturus es. Et homil. 1. in Ezechiel ad principium.

humilitatem admirando insinuasse.

De fide Cornelij. D

Solet etiam quæri de Cornelio, Vtrùm fidem incarnationis habuerit, cùm dictum est ei per angelum. Acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, & exauditæ sunt orationes tuæ? Si enim fidem incarnationis non habebat, tūc ergo sine fide incarnationis erat ei iustitia: quia de illo scriptum est, quòd iustus erat & timens Deum. Si verò fidem incarnationis habebat, ad quid ergo missus est ad eum Petrus? Sanè dici potest, eum sicut fidem vnitatis, ita & incarnationis habuisse de reuelatione, sed incarnatum iam esse Dei filium ignorasse: & ideo missus est ad eum Petrus, vt iam natum Dei filium ei annunciaret, & sacramentum regenerationis ei conferret. Habebat ergo fidem incarnationis, sed an facta, vel futura esset: non nouerat. & ita per fidem venit ad opera, & per opera amplius solidatus est in fide. Per fidem, enim, vt ait Grego. venitur ad opera. Cornelius etiam per fidem venit ad opera. Deum enim vnum credebat, sed filium eius nesciebat incarnatum. Per fidem placuerunt Deo opera eius. Sine fide enim impossibile est aliquem placere Deo. August. verò dicit Cornelio dictum esse per Angelum, Acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, & orationes tuæ, antequam in Christum crederet: nec tamen sine aliqua fide donabat & orabat. Nam quomodo inuocabat, in quem non credebat? Sed si posset sine fide Christi esse salus, non ad eum mitteretur architectus ecclesiæ Petrus. Attende quid ait, sine fide Christi non posse esse salutem: & tamen Cornelium exauditum antequā crederet in Christum. Quod ita potest intelligi, scilicet, antequam sciret Christum incarnatum, in quem credebat in mysterio.

Actuū 10.a — *Ibidem.* — *Greg. homil. 19. ad illud. Ezech. 40. Septem verò graduū erat ascensus eius lib. 2.* — *Aug. li. 1. de prædest. c. 7. ad principiū, Tomo. 7.* — *Ad Ro. 10. c*

De æqualitate fidei, spei, charitatis, & operis, quæ secundum aliquid sunt æqualia. E

Illud etiam non est prætermittendum, quòd fides, spes, charitas, & operatio secūdum aliquid æqualia sunt

in

in præsenti. Vnde Gregorius. Fidem, spem, charitatem, atque operationem dum in hac vita viuimus, ęquales sibi esse apud nos inuenimus: quia quantum credimus, tantum amamus: & quantum amamus, tantum de spe præsumimus. Quisque enim fidelis tantum credit, quantum sperat, & amat: & tantum operatur, quantum credit, & amat, & sperat. Sed tamen maior spe & fide charitas dicitur, quia cum ad Dei speciem peruenitur, spes & fides transit, sed charitas permanet, & quia charitas mater est omnium virtutum, quæ non ideo post fidem & spem ponitur, quòd ex eis oriatur, sed quia post illa remanebit aucta. Charitas enim nunquam excidit. Præmissa autem æqualitas propriè secundum interiorum actuum intentionem consideranda est. Huic verò quod hic & superius dictum est, scilicet, quòd charitas non est ex fide & spe, sed econuerso, videtur obuiare quod ait Apostolus, Finis præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Quòd exponens Aug. Cor accipit pro intellectu, & conscientiam pro spe. Qualis, inquit, charitas est finis præcepti procedens de corde puro, id est, de puro intellectu, vt nihil nisi Deus diligatur, & conscientia. id est, de spe bona, & fide non ficta, id est, simulata. Non ergo charitas fidem & spem, sed fides & spes charitatem præcedere videntur. Hoc ergo ea ratione traditum intellige, non quòd fides & spes causa vel tempore charitatem omnium bonorum matrem pręcedāt: sed quia charitas sine illis in aliquo esse non potest, sed illa sine charitate possunt esse: quamuis nōn sit pia fides vel spes sine charitate. Ideo ergo ex fide & spe procedere dicitur charitas, quia nulli prouenit sine istis.

Greg. ho. 22 li. 3. ad illud Ezech. 40. & mēsus est atrium.

Ibidem paulo inferius.

Ibidem paulo superius.

1. Cor. 13. e

1. Tim. 1. a

Lib. de Doctrina Christia. 1. c. 40. in principio.

DE SPE, QVID SIT.

Distinct. XXVI. A

De spe.

EST autem spes virtus qua spiritualia, & æterna bona sperantur, id est, cum fiducia expectantur. Est enim spes certa expectatio futuræ beatitudinis, veniens ex Dei gratia & meritis præcedentibus, vel ipsam spem, quam natura præit charitas, vel rem speratam, id est, beatitudinem æternam. Sine meritis enim aliquid sperare, non spes, sed præsumptio dici potest.

De quibus sit spes. B

Et sicut fides, ita & spes est de inuisibilibus. Vnde Augustinus, Fidem appellamus earum rerum quæ non videntur. De spe quoque dicitur, Spes quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Quod attinet ad non videre vel quæ creduntur, vel quæ sperantur, fidei speiq; commune est. Distinguitur tamen fides à spe, sicut vocabulo, ita etiam rationabili differentia. Est.n. fides malarum rerum & bonarum: quia & bona creduntur & mala, & hoc fide bona non mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & præsentium, & futurarum. Credimus enim mortem Christi, quæ iam præteriit: credimus sessionem, quę nunc est: Credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & futurarum rerum est, & alienarum. Nam & se quisque credit esse cœpisse, nec fuisse vtique sempiternum: & alia atque alia non modo de alijs hominibus multa, quę ad religionem pertinent, verum etiam de angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eum pertinentium, qui earum spem gerere perhibentur.

In Enchir. cap. 8. ad finem. *Rom. 8. c* *Ibidem paulò superius.* *Ibidem paulò superius.* *Ibidem ad principium.* *Cap. 8.*

Redit ad præmissam quæstionem, scilicet, an fides & spes in Christo fuerint. C

Post hoc superest inuestigare, vtrùm fides & spes in Christo fuerint: vnde tractatus iste sumpsit exordium. Quibusdam non indoctè videtur fidem virtutem & spē in eo non fuisse, sicut in sanctis iam beatificatis, vel in angelis non sunt. & tamen sancti credunt & sperant resurrectionem

Supra dist. 23.

rectionem futuram, & angeli eandem credunt: nec tamen in eis fides vel spes virtus est: quia & Deo per speciem contemplando, fruuntur: & in Dei verbo resurrectionem futuram siue iudicium, non per speculum in ænigmate, sed præclarissimè inspiciunt. Si enim quia cre- *1. Cor. 13.*
dunt resurrectionem futuram, ideo verum est eos fidem habere: ergo ea consummata post iudicium similiter & fidem habere dicentur, qui credent eam preteritam. Sed *1. Cor. 33.*
sicut tunc credent, nec tamen fidem quæ fideles, facit, habebunt: quia non credent absque scientia, quæ non erit ænigmatica, sed per speciem: ita & modo credunt, & sperant resurrectionem: nec tamen fidem habent, quia credendo cognoscunt. Venit enim eis quod perfectum est, *Ibidem. d.*
& euacuatum est quod ex parte est. Venit enim cognitio, & euacuata est fides. Venit species, & desiit spes. Ita *Ioan. 17. A*
& Christus in quo fuerunt bona patriæ, credidit quidem & sperauit resurrectionem tertia die futuram, pro qua & patrem orauit: nec tamen fidem virtutem & spem habuit, quia non ænigmaticam & specularem, sed clarissimam de ea cognitionem habuit: quia non perfectius eam cognouit preteritam, quàm intellexit futuram. Spe- *Psal. 30.*
rauit tamen Christus, sicut in psal. ait, In te domine speraui: nec tamen fidem vel spem virtutem habuit, quia per speciem videbat ea quæ credebat. De antiquis verò patribus qui apud inferos vsque ad passionem tenebantur, non incongruè dici potest, quòd fidem & spem virtutem habuerunt: quia credebant & sperabant se uisuros Deum per speciem, qualiter eum tunc non uidebant quia nõ patuit eis cognitio Dei per speciem ante passionẽ Christi: qua cõsummata, à fide transierunt ad speciẽ.

DE CHARITATE QVA DILIGITVR Deus & proximus, quæ in Christo, & in nobis est.

Distinct. XXVII. A

CVm autem Christus fidem & spem non habuerit, dilectionem tamen habuit inquantum homo tantam, quę *De charitate quantũ ad*

eius essentiã, & definitionem. tam, quæ maior esse non valet: qui ex charitate eximia animam posuit pro amicis & inimicis. Habuit enim in corde charitatem, quam opere nobis exhibuit, vt exhibitionis forma nos ad diligendum instrueret. Hic aliquid dicendum est de charitate, & modo, & ordine diligendi Deum & proximum.

Quid sit charitas. B

Charitas est dilectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum, vel in Deo. Hæc habet duo mandata: vnum pertinens ad dilectionem Dei, quod est maximum in lege mandatum: & alterum pertinens ad diligendum proximum, illi simile. Primùm est, Diliges Deum ex toto corde, ex tota mente, & ex tota anima: quod scriptum est in Deuter. Secundum est, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendet, & prophetæ. Finis præcepti est dilectio: & ea est gemina, id est, Dei, & proximi.

De duob. mãdatis charitatis.

Deut. 6. a

Matth. 22. d

Si eadem charitate diligatur Deus & proximus. C

Hic quæritur, Si ea ex ipsa dilectione diligitur Deus, qua diligitur proximus: an alia sit dilectio Dei, & alia proximi. Eadem sanè dilectio est qua diligitur Deus & proximus, quæ spiritus Sanctus est, vt supra dictum est: quia Deus charitas est. Vnde Aug. Ioan. ait, Non potest Deum diligere quem non videt, qui fratrem quem videt, non diligit. Sed si eum quem videt humano visu, spirituali charitate diligeret videret Deum qui est ipsa charitas, visu interiori, quo videri potest. Qui ergo fratrem quem videt, non diligit, Deum qui est dilectio, qua caret qui fratrem non diligit, quomodo potest diligere? Ex vna enim eademq; charitate Deum proximumque diligimus: sed Deum propter Deum, nos verò & proximũ propter Deum. Si verò vna eademque charitas est Dei & proximi, quare dicitur gemina? Propter duo dilecta, id est, Deum & proximum. Et si enim vna sit charitas, duo tamen diuersa ea diliguntur, scilicet, Deus & homo vel Angelus. Pro quo etiam duo sunt mandata, quia cũ eadem charitas vtroque commendetur, diuersa tamen

In lib. 8. de Trin. cap. 8. in fine.

1. Ioan. 4. d

diligi

diligi præcipiuntur. Vnde Aug. Arbitror ideo spiritum Sanctum bis datum, semel in terra, & iterum de cœlo, vt commendarentur nobis duo præcepta charitatis, scilicet, Dei & proximi. Vna est charitas, & duo præcepta: vnus spiritus, & duo data: quia alia charitas non diligit proximum, nisi illa quæ diligit Deum. Qua ergo charitate proximum diligimus, eadem Deum diligimus. Sed quia aliud est Deus, aliud proximus, etsi una charitate diliguntur: ideo fortè duo præcepta dicuntur, & alterū maius, & alterum minus, vel propter duos motus qui in mente geruntur: dum Deus diligitur & proximus. Mouetur enim mens ad diligendum Deum, mouetur & ad diligendum proximum: & multomagis erga Deum, quam erga proximum.

In Sermone 6. tom. 10. de Ascensione, in fine.

De modo diligendi. D

Consequenter modum vtriusque dilectionis aduertamus. Hęc regula, vt ait Aug. dilectionis diuinitus constituta est, vt Deum propter se ex toto corde, & proximum diligas sicut teipsum, id est, ad quod, & propter quod teipsum diligere debes. In bono enim & propter Deum teipsum diligere debes. In bono ergo diligendus est proximus non in malo, & propter Deum. Proximum verò, omnem hominem oportet intelligi: quia nemo est cum quo sit operandum malè. Qui ergo amat homines, vel quia iusti sunt, uel ut iusti sint amare debet: hoc est, in Deo, uel propter Deum. Sic enim & seipsum amare debet, scilicet, in Deo, uel propter Deum, id est, quia iustus est, uel ut iustus sit. Qui enim aliter se diligit, iniustè se diligit: quia ad hoc se diligit, ut sit iniustus: ad hoc ergo ut sit malus: non ergo iam se diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. Modus ergo diligendi præcipiendus est homini, id est, quomodo se diligat, ut pro sit sibi. Quin autem se diligat, & prodesse sibi uelit, dubitare dementis est. Modus autem præcipitur cum ait, sicut teipsum: ut proximum diligas ad quod teipsum. Si ergo te non propter te diligere debes, sed propter illum ubi dilectionis tuæ rectissimus finis est: nō succenseat alius aliquis homo, si & ipsum propter Deum

In li. de doc. christ. c. 22. ad finem, in tomo. 3.

Aug. lib. de Trin. 8. cap. 6. in fine.

Psal. 10.

Aug. lib. 1. de doc. Christia. in principio, ca. 25.

Aug. lib. de doct. Christ. 1. capit. 22. post mediū.

pter Deum diligis. Huius dilectionis modum veritas insinuat dicens, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. id est, vt filii sitis, vt vitam habeatis.

Ioan. 13. d

De modo diligendi Deum. E

Aug. lib. de doc. Christ. capit. 22. ad finem.

Dilectionis autem Dei modus insinuatur cum dicitur, Ex toto corde, id est, ex toto intellectu: ex tota anima, id est, ex tota voluntate: ex tota mente, id est, memoria, vt omnes cogitationes, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, à quo habes ea, quæ confers illi. Hæc dicens, nullam partem vitæ nostræ reliquit quæ vacare debeat: sed quicquid venerit in animum illuc rapiatur quò dilectionis impetus currit. Et diligere Deum propter se, modus est diligendi Deum: & sunt isti duo modi diligendi Deum, vt quibusdam placet.

De impletione illius mandati. F

1. Cor. 13. e

Aug. in lib. de perfectione humanæ iustitiæ contra Cælestiũ, ante mediũ. in responsione 17. in tomo. 7.

Ibidem paulò inferius.

Illud autem præceptum non penitus impletur ab homine in hac mortali vita, sed ex parte, non ex toto: quia ex parte diligimus, sicut ex parte cognoscimus. In futuro autem implebitur ex toto. Vnde August. Cum adhuc est aliquid carnalis concupiscentiæ, non omni modo e tota anima diligitur Deus. Caro autem non dicitur concupiscere, nisi quia anima carnaliter concupiscit. Cum autem venerit quod perfectum est, vt destruatur, quod ex parte est, i. vt iam non ex parte sit, sed ex toto: charitas non auferetur, sed augebitur, & implebitur. In qua plenitudine illud præceptum charitatis implebitur, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde &c. Tunc erit iustus sine peccato: quia nulla erit lex repugnans menti. Tunc prorsus toto corde, tota anima, tota mente, diliges Deum: quod est summum præceptum.

Quæstio de præcepti ratione. G

Aug. in eodem lib. de perfectione iustitiæ. continuò tom. 7.

Sed cur præcipitur homini ista perfectio, cum in hac vita eam nemo habeat? Quia non rectè curritur, si quò currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? Ecce habes cur illud pręceptum est, quod hic penitus impleri non potest.

Impletur

Impletur tamen ex parte, ſcilicet, ſecundum perfectionem viæ. Alia eſt enim perfectio currentis, alia peruenientis. Facit hoc mandatum, vt curſor, qui Deum ante omnia, & præ omnibus diligit, nec tamen omnino perficit.

Quod alterum mandatum in altero eſt. H

Cum autem duo ſint præcepta charitatis, pro vtroque ſæpe vnum ponitur, nec immerito: quia nec Deus ſine proximo, nec proximus ſine Deo diligi poteſt. Vnde Apoſt. Omne mandatum legis dicit inſtaurari id eſt, contineri, & impleri in hoc verbo, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Et Chriſtus dilectionem proximi ſpecialius commemorat dicens, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos: vbi illud maius mandatum dilectionis Dei videtur prætermiſſum: ſed bene intelligentibus, vtrunque inuenitur in ſingulis: quia qui diligit Deum, non poteſt eum contemnere, quem Deus præcipit diligi: & qui diligit proximum, quid in eo diligit niſi Deum? Ipſa eſt dilectio ab omni mundana dilectione diſcreta: quam diſtinguens dominus ait, Sicut dilexi vos. Quid enim niſi Deum dilexit in nobis, non quem habebamus, ſed vt haberemus? ſicut medicus ægrotos: & quid in eis diligit niſi ſalutem, quam cupit reuocare, non morbum quem venit expellere? Sic & nos inuicem diligamus, vt quantum poſſumus inuicem ad habendum in nobis Deum ex dilectione attrahamus.

Roma. 13.c. & Gal. 5.b

Quæ charitate diligenda ſint. I

Sed quæ hac dilectione diligenda ſint, iã inquiramus. Non enim omnia, vt ait Aug. quibus vtendum, diligenda ſunt: ſed ea ſola, quæ vel nobiſcum ſocietate quadam referuntur in Deum, ſicut eſt homo, vel Angelus: vel ad nos relata, beneficio Dei per nos indigent, ut corpus, quod ita præcipiendum eſt diligi, vt ei ordinatè prudenterque conſulatur.

In lib. 1. de doct. Chriſt. c.23. in principio. Ibid. in principio. ca. 25.

SI ILLO PRAECEPTO IVBEMVR diligere totum proximum,& nos totos.

Diſtinct. XXVIII. A

De charitate quantum ad diligibilium numerum, & diſtinctionem.

HIc poteſt quæri, Vtrum in illo mandato dilectio nis proximi, totum proximum, id eſt, animam & corpus nosq; ipſos totos diligere præcipiamur. Ad quod dicimus, omne genus diligendarum rerum in illis duobus mandatis contineri. Quatuor enim diligenda ſunt, vt ait Aug. Vnum quod ſupra nos eſt, ſ. Deus alterum, quod nos ſumus: tertium, quod iuxta nos eſt, ſ. proximus: quartum, quod infra nos eſt, ſcilicet, corpus. De ſecundo & quarto nulla præcepta danda erant, ſcilicet, vt diligeremus nos, vel corpus noſtrum: præcipitur autem Deus diligi, & proximus. Vt autem quiſque ſe diligat, præcepto non eſt opus. Quantumlibet enim homo excidat à veritate, remanet illi dilectio ſui, & dilectio corporis ſui: quia nemo vnquam carnem ſuam odio habuit. Nam viri iuſti qui corpus ſuum cruciant, non corpus, ſed corruptiones eius, & pondus oderunt. Hic videtur Aug. tradere, quòd ex præcepto non teneamur diligere noſmetipſos, vel corpus noſtrū: quod ſi eſt, non omne genus diligendarum rerum illis duobus præceptis continetur: quia cum & noſipſos, & corpus noſtrum diligere debeamus, ad quid neceſſarium eſt præceptum, cum ſcriptum ſit, Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam? Sed ſpeciale de hoc præceptum non erat dādum, nec ſpeciali præcepto opus erat id tradi, vt quiſque ſe vel corpus ſuum diligeret: quia hoc in illo pręcepto continetur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Ibi enim & proximum totum, & te totum intelligere debes. Vnde Aug. in eodem. Si te totum diligas. id eſt, animam & corpus, & proximum tuum. id eſt, animam & corpus, homo enim ex anima conſtat, & corpore, nullum rerum diligendarum genus in his duobus pręceptis prætermiſſum eſt. Cum enim præcurrat dilectio Dei, eiusque

Epheſ.5.f Ibid.ca.24. in principio.

Pſal.10.

Aug. c.26. lib.1. de doctrina Chriſtiana, in medio.

eiusque dilectionis modus præscriptus appareat, & sequatur dilectio proximi de tua dilectione nihil dictum videtur. Sed cum dictum est, Diliges proximum tuum sicut teipsum, simul & tui abs te dilectio prætermissa nō est. Ecce apertè hic dicit, in illo præcepto non tantummodo proximi, sed & tui dilectionem cōtineri, & totius proximi totiusq; tui. Ex quo apparet quo dictum est de secundo, & quarto, id est, de dilectione nostri, & corporis nostri, nulla præcepta danda, ita esse intelligendum, scilicet, specialia & diuisa: quia in illo vno tantùm continetur: & quia id quod sumus, & quod infra nos est, ad nos tamen pertinens, naturæ lege diligimus, quæ in bestiis etiam est. Ideoq; & de illo quod supra nos est, & de illo quod iuxta nos est, diuisa pręcepta sumpsimus. In quorum altero, eius quod sumus, & illius, quòd infra nos est dilectio continetur. Sic condita est mens humana, vt nunquam sui non meminerit, nunquam se non intelligat, nunquam se non diligat: sed quoniam qui odit aliquem nocere illi studet, non immerito, & mens hominis quando sibi nocet, se odisse dicitur. Nesciens enim sibi vult malè, dum non putat sibi obesse, quod vult: sed tamen malè sibi vult, quando illud vult quod obest sibi: secundum illud, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Qui ergo diligere se nouit, Deum diligit, Qui verò non diligit Deum, etiam se non diligit, quod ei naturaliter inditum est: tamen non congruè se odisse dicitur, cum id agit, quod sibi aduersatur, & seipsum tanquam suus inimicus insequitur.

Aug. lib. de Trin. 14. ca. ad principium.

Psal. 10.

Si in illo præcepto contineatur dilectio angelorum. B

Oritur autem hic de angelis quæstio, Vtrum ad illud præceptum dilectionis proximi, etiam dilectio pertineat angelorum. Nam quod nullum hominem exceperit qui præcepit proximum diligere, dominus in parabola semiuiui relicti ostendit, cum dicens proximum, qui erga illum extitit misericors. Deinde subdit, Vade, & tu fac similiter. Vt eum proximum intelligamus, cui vel exhibendum est officium misericordiæ si indiget, vel exhiben-

Aug. in lib. 1. de doctri. Christ. cap. 30. in principio.

Lucæ. 17. g

exhibendum esset si indigeret. Nullum verò exceptũ esse cui misericordiæ negandum sit officium, quis non videat, cum vsq; ad inimicos etiam porrectum sit, domino dicente, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos? Manifestum est ergo omnem hominẽ proximum esse reputandum. Proximi verò nomen ad aliquid est: nec quisquam esse proximus, nisi proximo potest. Vnde consequens, & cui præbendum, & à quo præbendum est officium misericordiæ, rectè proximum dici. Manifestum est ergo præcepto dilectionis, & proximi etiam sanctos angelos contineri: à quibus tanta nobis misericordiæ impenduntur officia. Ex quo & dominus proximum se nostrum dici voluit, vt in parabola saucii ostẽdit: & in propheta, Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacebam. Sed quia excellentior, ac supra nostram naturam est diuina substantia, præceptum dilectionis Dei à proximi dilectione distinctum est. Ideoq; licet nobis Deus omnia impendat beneficia, non tamen nomine proximi includitur in illo precepto: quem non sicut nos diligere debemus, sed plusquam nos, toto corde & anima. Christum verò inquantum homo est, sicut nos diligere debemus, eiusque secundum hominem dilectio illo continetur mandato: quem & secundum hominem, magis quàm nos, sed non quantum Deum, debemus diligere: quia inquantum est homo, minor est Deo.

Luca. 6. e

Psal. 34.

Quibus modis dicitur proximus. C

Hic notandum est proximum dici diuersis modis. scilicet, conditione primæ natiuitatis, spe conuersionis, propinquitate cognationis, & ratione beneficii exhibitionis.

DE ORDINE DILIGENDI, QVID prius, quid posterius.

Distinct. XXIX. A

De charitate quantum

POst prædicta de ordine charitatis agendum est: quia dicit sponsa, Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordi-

& ordinauit in me charitatem. Videamus ergo ordinē, quid prius, quid posterius esse debeat: peccat enim qui præposterè agit. Nam scire quid facias, & nescire ordinē faciendi, non est perfectæ cognitionis. Ordinis nanque ignorantia conturbat meritorum formam. Ordinem autem diligendi Augu. insinuat dicens, ipse est qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat ꝙ diligendum est: aut æquè diligat quod minus, vel amplius diligēdum est, aut minus, vel amplius, quòd æquè diligendum est. Omnis peccator, inquantum peccator est, non est diligendus: & omnis homo, inquantum est homo, diligendus est propter Deum, Deus verò propter seipsum: & Deus propter se omni homine amplius diligendus est, & amplius quisq; debet Deum diligere quam seipsum. Item, amplius alius homo diligendus est: quam corpus nostrum: quia propter Deum omnia ista diligenda sunt, & potest nobiscū Deo homo perfrui, quod non potest corpus nostrum: quia corpus per animam viuit, qua fruimur Deo. Audisti aliqua de ordine charitatis: vbi expressum est nos amplius debere diligere Deum, quam omnes homines, vel nosipsos: & amplius animam alicuius hominis quā corpus nostrum. In enumeratione etiam quatuor diligendorum superius posita: prius ponitur quod supra nos est: secundò, quod nos sumus: tertiò, quod iuxta nos est: quartò, quod infra nos est, vbi ordo diligendi insinuari videtur ex ratione enumerationis. Non est autem apertum vtrum omnes homines pariter diligere debeamus, & tantùm quantùm nos, vel minus.

ad diligēdi ordinem. Can. 2. a. in lib. de doct. Chri. ca. 27. in principio.

An omnes homines pariter diligendi sunt. B

Vnde etiam super hoc sæpè mouetur quæstio, quam perplexam faciunt Sanctorum verba variè prolata. Quidam enim tradere videntur, quod pari affectu omnes diligendi sint: sed in effectu, id est, in exhibitione obsequii distinctio obseruanda sit. Vnde August. Omnes homines æquè diligendi sunt: sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorū & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus

Lib. de doct. Chri. 1. c. 28

constrictius tibi, quasi quadam sortè iunguntur. Pro sorte enim habēdum est quo quisque tibi temporaliter colligatius adhæret: ex quo eligis potius illis dandum esse.

August. ad Gala.6.c Item super epistolam ad Gal. Operemur bonum ad oēs, maximè autem ad domesticos fidei, i. ad Christianos. Omnibus enim pari dilectione vita ęterna operanda est, etsi nō omnibus eadem possunt exhiberi dilectionis officia: quę fratribus maximè sunt exhibenda, quia sunt sibi inuicem membra, qui habent eundem patrem, s. Deum. His aliisq; testimoniis innituntur, qui dicunt omnes homines pariter diligēdos esse charitatis affectu, sed in operis exhibitione differentiam.

Quæ his repugnare videntur. C

Quibus obuiat illud præceptum legis de diligendis parentibus, Honora patrem tuum & matrem, vt sit longæuus super terram. Vt quid enim specialiter illud præciperetur de parentibus, nisi maiori dilectione forent diligendi? Sed hoc illi referendum dicunt ad exteriorem exhibitionem, in qua præponendi sunt parentes. Vnde Hora. dixit, non Dilige, Obuiat etiam illud quod Hiero. super Ezech. ait, s. vt ordine charitatis, sicut scriptum est: Ordinauit in me charitatem: post oīum patrem Deum, carnis quoq; pater diligatur, & mater, & filia, frater, & soror. Ambr. quoq; diligendi exprimens ordinem super illud Canticorum ca.2. Ordinauit in me charitatem, ait, Multorum charitas inordinata est: quod in primo ponunt tertium, vel quartum. Primò, Deus diligendus est, secundò, parentes, inde filii, post domestici: qui si boni sunt, malis filiis præponendi sunt. Secūdum hoc in Euangelio ad cuiusque dilectionem proprium ponit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo: & ex omnibus viribus tuis: & proximum tuum sicut teipsum: & inimicos non ex tota virtute, nec sicut teipsum, sed simpliciter. Sufficit enim ꝙ eos diligimus, & non odio habemus. Ecce ex præmissis apertè insinuatur, quæ in affectu charitatis distinctio sit habenda, vt differenti affectu non pari homines diligamus, & ante omnia Deum: secundò nosipsos, tertiò parentes, inde filios, & fratres, post domesticos,

Matth. 23. Deut.5.d Tom.5.ad illud.c.44. Et sabb. mea sanctifi. in glossa Cant. 2. & apud Orige.

Matt. 22.d Ordo diligēdi hic ostenditur.

mesticos,demum inimicos diligamus. Sed inquiunt illi, quæ de ordine dilectionis suprà dicuntur, esse referenda ad operum exhibitionem, quæ differenter proximis exhibenda sunt. Primò parentibus, inde filiis, post domesticis, demum inimicis. Deum verò tam affectu, quàm obsequii exhibitione ante omnia diligendum.

Quòd aliqui eorundem tantùm proximos quantùm nos debere diligere tradunt. D

Quorum etiam nonnulli tradunt affectu charitatis tantùm proximos esse diligendos, quantùm nosipsos diligimus: quod confirmant authoritate Au. qui ait, Nec illa iam quæstio moueat, quantum charitatis fratri debeamus impendere, quantùm Deo. Incomparabiliter plus Deo quàm nobis, fratri verò quantùm nobis. Nos autem tantò magis diligimus, quantò magis diligimus Deum. Ex hoc & præmissis testimoniis Au. asserunt omnes homines pariter esse diligendos à nobis, & tantùm quantùm nos, Deum autem plusquam nos, corpus verò nostrum minus quàm nos, vel proximos. Nec in enumeratione præmissa diligendorum ordinem diligendi assignari dicunt, sed tantùm quæ sunt diligenda. *In 8. li de trinitate. ca. 8. in fine.*

Secundùm alios non pari affectu omnes diligendi sunt. E

Verum quia præmissa verba Amb. ordinem diligendi secundùm affectum magis, quàm secundùm effectum diligenter intuentibus explicare videntur, non indoctè alii dicunt non modò in exhibitione operis, sed etiam in affectu charitatis ordinem differentem esse statutum: vt ante omnia diligamus Deum, secundò nos, tertiò parentes, quartò filios, vel fratres, & huiusmodi, posteà domesticos, demùm inimicos. Quòd verò Aug. dicit pariter omnes esse diligendos, & pari dilectione omnibus vitam optandam, ita accipi potest, vt paritas non ad affectum referatur, sed ad bonum quod eis optatur: quia charitate omnibus optare debemus, vt paria bona mereantur, sicut Apostolus dicit, Volo omnes homines esse sicut me. Optanda est enim minoribus perfectio maio- *1. Cor. 7.*

rum, vt ipsi fiant perfecti, & sic parem mereantur beatitudinem. Vel pari dilectione, id est, eadem dilectione omnes diligendi sunt. Item quod ait, Vt tantùm diligamus fratres quantùm nos, ita intelligi potest, id est, ad tantùm bonum diligamus fratres, ad quantum nos: vt tantum bonum eis optemus in æternitate, quantùm nobis, etsi non tanto affectu. Vel ibi, Quantum similitudinis est, non quantitatis.

Quæstio de parentibus bonis, & malis, quomodo diligendi sunt. F

Solet etiam quæri, si parentes nostri sunt mali, vel filii, vel fratres, an magis vel minus diligendi sint aliis bonis, hac ratione nobis non copulatis. Videtur, quòd magis sint diligendi boni, qui nobis carne non sunt coniuncti, quàm mali carne coniuncti: qui nobis sunt coniuncti corde glutino charitatis. Sanctior est enim copula cordium quàm corporum. Vnde Beda de illis verbis domini, Mater mea, & fratres mei hi sunt, qui Verbum Dei faciunt: ait, Non iniuriosè negligit matrem, nec mater negatur, quæ etiam de cruce agnoscitur: sed religiosiores monstrantur copulæ mentium quàm corporum. Veruntamen latebrosa quæstio est hæc, nec à nobis plenè absoluenda, properantibus ad alia. Monemur enim ex verbis illis, quibus inimicos non ex tota virtute, non sicut teipsum iubet diligere, sed simpliciter. Sufficit enim quod diligimus, & non odio habemus. Quod non ita accipiendum est, quasi sufficiat tibi diligere inimicum, & non sicut teipsum: quia omnes & amicos, & inimicos, sicut teipsum diligere debes. Sed ad ostendendum gradus diligendi Deum & proximum, & inimicum, qui tamen proximus est, propria Dominus ponit cum ait, Diliges Deum ex tota virtute tua, & proximum. sicut teipsum non ait. Ex tota virtute, vt ostendat proximum diligendum minus quàm Deum. Dicit etiam, Diligite inimicos: nec addit, Ex tota virtute, nec sicut teipsum, sed simpliciter. Sufficit enim quòd diligamus, & non odio habeamus, id est, sufficit dicere, vt diligamus

Beda ad c. 8. Lucæ ex Ambro. ad eundem locum.
Matt. 12. d
Lucæ. 8. d
Marci. 3. d
Ioan. 19. e
Matt. 22. d
Lucæ. 6. e

gamus & odio non habeamus: non quin eos diligere debeamus sicut nos, quia proximi sunt, sed sufficit si eos minus diligimus quàm alios proximos, quod locutionis genus innuit.

Quæstio Augustini in libro Retractationum. G

Quæri etiam solet, cur dominus præceperit diligere inimicos, cum alibi præcipiat odio habere parentes, & filios. Ad quod dicendum est, duo esse diligenda in homine naturam & virtutem: vitium verò & peccatum odiendum. Et parentes ergo in quantùm mali sunt: odiendi sunt: & inimici diligendi, inquantùm homines. Diligamus ergo inimicos lucrandos regno Dei, & odiamus propinquos si impediunt nos à regno Dei: & in omnibus communiter naturam diligamus, quam Deus fecit.

Lucæ.14. *Aug. li. Retract. 1. cap. 19. in medio. tomo. 1.*

De gradibus charitatis. H

Sciendum quoque est diuersos esse gradus charitatis. Est enim charitas incipiens, proficiens, perfecta, perfectior, perfectissima. Vnde Augustinus. Perfecta charitas hæc est, vt quis paratus sit pro fratribus etiam mori. Sed nunquid mox vt nascitur, iam prorsus perfecta est? immò vt perficiatur, nascitur, cum fuerit nata nutritur, cum fuerit nutrita roboratur, cum fuerit roborata perficitur, cum ad perfectionem venerit: dicit, Cupio dissolui, &c. Hic apertè progressus, & perfectio charitatis insinuatur, quam perfectionem etiam Veritas commendat, dicens, Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Quod vtique dictum est de opere dilectionis: quia maior dilectionis effectus non est, quàm ponere animam pro aliis. Nec te moueat quod ait, Pro amicis: qui enim ponit animam pro amicis ponit, & pro inimicis, ad hoc vt ipsi fiant amici.

Aug. super Ioannis epi. canonicam Trac. 5. to. 9.

Philip.1.c
Ioan.15.b
De charitate quantum ad meriti perfectionem.

SI MELIVS EST DILIGERE amicos, quàm inimicos, vel econuerso.

Distinct. XXX. A

HIc solet quæri, quid potius sit plurisq; meriti, diligere amicos, an diligere inimicos. Sed hæc cōparatio implicita est. Si enim conferatur dilectio amicorum tantùm dilectioni amicorum, & etiam inimicorum, perspicua est absolutio. Sed si in aliquo vno homine, qui diligit simul amicum & inimicum, quid horum potius sit quæratur, obscura est responsio: quia de motu mentis agitur, de quo non est nobis facilè iudicium, an vnus & idem motus sit erga amicum & inimicum, sed erga amicum intensior: an duo, vnus erga inimicū qui dicitur difficilior, alter erga amicum qui videtur feruentior: nec incōgruè putatur melior qui est feruentior. Vel si vnus idemq; est: idem potior, vbi est ardentior, non improbè existimatur. Aug. tamen sentire videtur, maius esse diligere inimicum, quàm amicum: quia perfectorum esse dicit diligere inimicos, & benefacere eis, neq; hoc à tanta multitudine impleri, quanta exauditur in oratione Dominica, cum dicitur, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Illam enim sponsionem dicit à multis impleri, qui nondum diligunt inimicos. Ait enim sic, Magnum est erga eum qui tibi nihil mali fecerit esse beneuolum & beneficum: illud multò grandius & magnificentissimæ bonitatis est, vt tuum quoq; inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult, & si potest facit, tu semper bonum velis, faciasq; quod possis, audiens dicentem Iesum. Diligite inimico: vestros, & benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Sed quoniam perfectorum filiorum Dei est istud, quo quidem se debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum orando Deum, secumq; agendo luctandoq; perducere: tamen quia hoc tam

Matth. 6.b
In Enchi. capite 73.
Matth. 5. f
Lucæ.6.e

tam magnum bonum tantæ multitudinis non est, quantam credimus exaudiri cùm dicitur in oratione: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: proculdubio verba sponsionis huius implentur, si homo qui nondum, ita profecit, vt etiam diligat inimicum, tamen quando rogatur ab homine, qui peccauit in eum vt ei dimittat, dimittit ex corde: qui etiam sibi roganti vult dimitti, cum orat & dicit, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: Quicunque verò rogat hominem in quem peccauit, si peccato suo mouetur, vt roget, non est adhuc deputandus inimicus: vt eum diligere sit difficile, sicut erat quando inimicitias exercebat. Quisquis verò roganti, & pœnitenti non dimittit, non existimet à domino sua peccata dimitti, quia mentiri veritas non potest: quæ cum docuisset orationem, hanc in ea positam sententiam commendauit dicens, Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester, Si verò non dimiseritis, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Ecce hic haberi videtur, quod & prætaxauimus, scilicet maioris virtutis esse diligere inimicum, & benefacere ei, quam illum qui nihil mali fecit nobis, vel amicum. Quod si quis concedere simpliciter noluerit, dicens, Intensius diligitur amicus, quam inimicus, & ideo illud potius isto determinet ista secundũ pręmissam intelligentiam, dicens ibi comparationem factam inter dilectionem, qua diligitur tantùm amicus: & illã, qua amicus & inimicus diligitur. Illud verò quod sequitur, magis nos mouet, quod scilicet, dicit non esse tantæ multitudinis diligere inimicos, quanta exauditur, cum dicitur, Dimitte nobis debita nostra, &c. vbi dat intelligi, quod alicui à Deo dimittuntur peccata non diligenti inimicum, si tamen fratri roganti qui in se peccauit, dimittit. Sed cùm peccata non dimittantur alicui adulto, nisi charitatem habeat, sequitur vt charitatem habeat qui non diligit inimicum. Quomodo ergo nomine proximi omnis homo intelligitur in illo mãdato, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Si enim omnis homo proximus est, tunc & inimicus: præcipimur ergo &

Matth. 6. *Ibidem c. 7. in principio.* *Matth. 6. b* *Matth. 6. b*

inimicos diligere. Et quia illud præceptum generale est, omnibus præcipitur oēs homines diligere, ēt inimicos. Quidam quod hic dicitur simpliciter tenere volentes, illud præceptum determinant dicentes, illic perfectis dari in præceptum diligere oēm hominem, ēt inimicum minoribus verò in consilium. In præceptum verò eos diligere, qui nihil mali fecerunt eis, & inimicos non odire. Sed melius est, vt intelligatur omnibus illo mādato præcipi cunctos diligere, ēt inimicos: cui sensui attestantur superius positæ authoritates, & aliæ multæ. Illud verò Aug. nouissime positum, de perfecta charitate dictum intelligitur, quæ tantum est perfectorum: qui non solū amicos, sed ēt inimicos perfectè diligunt, eisq; benefaciunt. Quæ perfectio dilectionis, non est tantæ multitudinis, quanta exauditur in oratione dominica: & hoc re uera grande est, & eximiæ bonitatis, scilicet, perfecte diligere inimicum. Ita & cùm dicit impleri verba illius sponsionis ab homine, qui non ita profecit, vt diligat inimicum, de dilectione perfecta accipiendum est.

Matt. 22. d Deut. 6. a Aug. c. 72. Enchirid.

SI CHÁRITAS SEMEL habita amittatur.

Distinct. XXXI. A

De charitate quantum ad durationem.

ILlud quoque non prætereundum, quòd quidam asserunt charitatem semel habitam ab aliquo nō posse excidere, nullumq; damnandum hanc aliquando habere: qui hanc traditionem subditis muniunt testimoniis. Apostolus ait, Charitas nunquam excidet. Aug. ēt inquit, Charitas quæ deseri potest, nūquam vera fuit. Item, Charitas est fons proprius & singularis bonorum cui non communicat alienus. Alieni sunt omnes qui audituri sunt, Non noui vos. De hoc fonte scriptura ait, Fons aquæ viuæ sit tibi proprius, & nemo alienus communicet tibi. Si autem alieni sunt, qui audituri sunt illā vocem, non ergo huic fonti communicant damnandi. Item August. super epistolam Ioannis, Radicata est charitas, securus esto: nihil mali procedere potest. Item Grego. in moralibus, Valida est vt mors dilectio: virtuti. n.

1. Cor. 13. c August. ad vers. 3 psal. 103 huius: Qui tegis aquis superiora eius. Matth. 7. d Prou. 5. d. Ioan. 4. b Aug. tract. 8. post medium in epi. Io tom. 9.

mortis

mortis dilectio comparatur: quia nimirum mentem, quam semel cœperit, à dilectione mundi funditus occidit. Item Augustinus super epistolam Ioannis, Vnctio inuisibilis charitas est: quæ in quocunque fuerit, radix illi erit: quæ ardente sole arescere non potest; nutritur calore solis, non arescit. Item Beda super Ioannem, Quærendum est, quomodo speciale filii Dei agnoscendi signum fuerit, quod super eum descenderit & manserit spiritus. Quid magni est filio Dei, quòd in ipso manere spiritus astruatur? Notandum quia semper in domino manserit spiritus: In sanctis verò quandiu mortale corpus gestauerint, partim semper maneat, partim reditu-rus secedat. Manet autem apud eos, vt bonis insistant actibus: Recedit verò tempus, ne semper infirmos curãdi, mortuos suscitandi, dæmones eiiciendi, vel etiam prophetizandi habeant facultatem. Manet ergo semper, vt possint habere virtutes, vt mirabiliter ipsi viuant: Venit ad tempus, vt etiam aliis per miraculorum signa quales sint intus, effulgeant. Item Gregorius. In sanctorum cordibus secundum quasdam virtutes semper manet spiritus, secundum quasdam recessurus venit, & uenturus recedit. In his virtutibus, sine quibus ad vitam non peruenitur, in electorum suorum cordibus permanet. In his verò per quas sanctitatis virtus ostenditur, vt in exhibitione miraculorum, aliquando adest, aliquando se subtrahit. Item Ambr. Ficta charitas est, quæ in aduersitate deserit. Hæc innuere videntur, quòd charitas semel habita non amittatur. ideo quidam in prætaxatam prosilierunt audaciam, dicentes charitatem à damnandis non haberi, nec à quoquam habitam posse amitti: quos ratio vincit & auctoritas, Quidam enim ad tempus sunt boni, qui posteà, fiunt mali & econuerso. Vnde quorundam nomina Christus dicit scripta in libro vitæ, qui tñ postea abierunt retro. Sed scripta dicit non secundũ præscientiam, sed secundum præsentem iustitiam, cui deseruiebant; quia digni erant tunc illo bono quod habituri sunt præscripti secundum præscientiã. Vnde Amb. Quibusdam gratia data est in Vsum, vt Sauli & Iude & illis

Grego. in fine.c. 22. li. 10. ad cap. 11. Iob. Augusti. tract. 3 in fine ad illud Io. 2. Vos vnctionem habetis.

Beda homi. 12. de sanctis hiemali. de Epiph. ad illud Io. 1. Sed qui misit me baptizare. ad finem.

Greg. homi. 5. exponens illud Ezec. 1. Vbi erat impetus spiritus, idem in moralib. l. 2. capi. 1. Iob, li. & c. 41. & 42.

Amb. ad illud. 2. Cor. 6. in charitate non ficta.

Lucæ. 10. c

1. Reg. 11. b

Luca. 10. c

Amb. su.9. ca. ad Rom. ad eum locum. Quia maior seruiet minori, in tomo 5. illis discipulis quibus dominus dixit, Ecce nomina uestra scripta sunt in cœlis: & post abierunt retro. Sed hoc dixit propter iustitiam cui deseruiebant, quia boni erãt. Frequenter enim ante sunt mali, qui futuri sunt boni: & aliquotiẽs prius sunt boni, qui futuri sunt, & permansuri mali, ꝓp q̃d dicuntur scribi in libro uitæ & deleri.

Determinatio authoritatum prædictarum. B

1. Cori. 13. c Quod uerò Apostolus ait, Charitas nunquam excidit. nullatenus pro illis facit. Dignitatem enim charitatis ostendens, dicit eam non excidere, quia hic & in futuro erit: sed fides & spes euacuabuntur, & scientia, Itẽ quod dicitur, charitas nnnquam fuisse uera, quę deseri potest, non ad essentiam charitatis refertur, sed ad efficientiam: quia non efficit charitas quæ deseritur, hominem uerè beatum, nec perducit ad uerum bonum. Huic etiam fonti alieni, id est, damnandi non communicant, scilicet, in fine, quia non perseuerant. Potest tamen hoc &c. quæ de charitate dicta sunt, de perfecta intelligi, quam soli perfecti habent: quæ semel habita non amittitur. Exordia uero charitatis aliquando crescunt, aliquando deficiunt. Sunt enim uirtutis exordia, & profectus, & prouectio: quos gradus ille discernit, qui parabolam illam intelligit, Sic est regnum Dei, quemadmodum si iactet homo semen in terram & dormiat, & exurgat semen, & germinet, & crescat, &c. Si ergo perfecta charitas sic radicata est, ut amitti nequeat, incipiens tamen & prouecta amitti potest, & sæpe amittitur: sed dum habetur non finit habentem criminaliter peccare. Quod Augustiuus ostendit inquiens, Quia radix omnium malorum est cupiditas, & radix omnium bonorũ est charitas, simul ambæ esse non possunt: nisi una radicitus euulsa fuerit, alia plantari non potest, Sine causa conatur aliquis ramos incidere, si radicem non contendit euellere.

Marc. 4. c. Greg homil. 15. sup Ezech. li. 50. Homil. 8. in principio.

1. Tim. 6. c

Quare fides & spes & scientia dicuntur euacuari, & non charitas, cum & ea ex parte sit. C

Aduertendum etiam est, quomodo fides, spes, & scientia

ſcientia dicantur euacuari, quia ex parte ſunt, & nō charitas cum & ipſa ex parte ſit. Ex parte enim, id eſt, imperfectè, diligimus: ſicut ex parte ſcimus, vt ait Eſichius ſuper Leuiticum. Cum ergo omne, quod ex parte eſt, euacuetur cur charitas excipitur, quę dicitur nunquam excidere? Charitas quidem etiam ex parte eſt, ut ſæpe ſancti docent, quia ex parte diligimus nūc: & ideo ipſa euacuabitur inquantum ex parte eſt, quia tolletur imperfectio & addetur perfectio. Remanebitque ipſa aucta, & actus eius, & modus diligendi, vt diligas Deum propter ſe ex toto corde, & proximnm tuū ſicut teipſum: ſed imperfectionis modus eliminabitur. Fides uerò & ſpes penitus euacuabuntur. Scientia verò ſecundùm actum & modum ſuum, qui nunc eſt, non ſecundùm ſui eſſentiam tolletur. Ipſa enim uirtus ſcientiæ remanebit, ſed alium tenebit uſum & modum. *1.Corin. 13.* *Lib.1.cap. 2.*

Si Christus ordinem charitatis præſcriptum habuerit. D

Nunc iam ſupereſt inueſtigare, Si Chriſtus ſecūdùm quod homo, ordinem diligendi præſcriptum ſeruauerit? Quod ſi eſt, omnem hominem ſicut ſeipſum dilexit. omnibus ergo uitam optauit, omneſq; ſaluos fieri uoluit. ſed non omnes ſalui fiunt, & ita non eſt factum quod optauit. Sed non eſt ignorandum in eo fuiſſe charitatem iuxta modum patriæ, non uiæ: eumq; ordinem diligendi impleſſe qui ſeruatur in patria, non in uia. Qui enim in patria ſunt, id eſt, iam beatificati ſunt, adeò iuſtitiæ Dei addicti ſunt, ut nihil eis placeat, niſi quod Deo placet: ac per hoc illorum tantum ſalutem diligunt & uolunt, quos Deus ſaluari uult, eoſque ſolos ſicut ſe diliguut: ita & Chriſtus electos tantum ſicut ſe dilexit, eorumque ſalutem optauit. *1.Timo.2.b* *1. ad Timo. 2.b*

DE CHA-

DE CHARITATE DEI.

Distinct. XXXII. A

De charitate quantum ad diuinã dilectionem. Dist.17.primi sñiarum Aug. ad finem tracta. 110. ad illud. Ioã.17 ét dilexit eos. Tom.9.

PRæmissis adiiciendum est de dilectione Dei, qua ipse diligit nos: quæ non est alia quàm illa qua diligimus eum. Dilectio autem Dei diuina vsia est: eademq; dilectione pater & filius, & spiritus sanctus se diligũt & nos, vt suprà disseruimus. Cumq; eius dilectio sit immutabilis & æterna, alium tamen magis, alium minùs diligit. Vnde Aug. Incomprehensibilis est dilectio Dei atq; immutabilis, qua Deus in vnoquoq; nostrum amat quod fecit, sicut & odit quod fecimus. Miro ergo & diuino modo etiam quando odit, diligit nos. Et hoc quidem in omnibus intelligi potest. Quis ergo dignè potest eloqui quantum diligat membra vnigeniti sui, & quanto amplius vnigenitum ipsum? De ipso etiam dictum est, Nihil odisti eorum quæ fecisti. Ex his percipitur, ꝙ Deus omnes creaturas suas diligat: quia scriptum est, Nihil odisti eorum quæ fecisti: Et item, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Si omnia quæ fecit bona sunt, & omne bonum diligit: omnia ergo diligit quæ fecit: & inter ea magis diligit rationales creaturas, & de illis eas amplius, quæ sunt membra vnigeniti sui, & multo magis ipsum vnigenitum.

Sap.11.d
Sap.11.d
Gen.1.d

Ex qua intelligentia dicitur magis, vel minus diligere hæc vel illa. B

Phil.4.b

Ex quo sensu omnia quæ fecit Deus diligere dicatur.

Cum autem dilectio Dei immutabilis sit, & ideo non intenditur vel remittitur, si quæritur quæ sit ratio dicti cum dicitur magis vel minus diligere hoc quàm illud, & cum dicitur Deus omnia diligere: Dicimus dilectionem Dei sicut pacem exuperare omnem sensum humanum, vt ad tantæ altitudinis intelligentiam vix aliquatenus aspiret humanus sensus. Potest tamen intelligi, ea ratione dici omnia diligi à Deo quæ fecit, quia omnia placẽt ei, & omnia approbat inquantum opera eius sunt: nec tunc vel prius vel amplius placuerunt ei cum facta sunt,

ſcilicet, antequam fierent, immo ab æterno omnia placuerunt ei, non minùs quam poſtquàm eſſe cœperunt. Quod verò rationales creaturas, id eſt, homines vel angelos, alios magis, alios minùs diligere dicitur, non mutabilitatem charitatis eius ſignificat: ſed quòd alios ad maiora bona, alios ad minora dilexit: alios ad meliores vſus, alios ad minùs bonos. Omnia enim bona noſtra ex eius dilectione nobis proueniunt. Electorum ergo alios magis, alios minus dilexit ab æterno, & diligit etiā nunc: quia aliis maiora, aliis minora ex dilectione ſua præparauit bona: aliiſque maiora, & aliis minora bona confert ex tempore. Vnde magis vel minus dicitur hos vel illos diligere.

Quod duobus modis inſpicienda eſt dilectio Dei. C

Conſideratur enim duobus modis dilectio Dei, ſecundum eſſentiam, & ſecundum efficientiam. Non recipit magis vel minùs ſecundum eſſentiam, ſed tantum ſecundum efficientiam: vt magis dilecti dicantur, quibus ex dilectione ab æterno maius bonum præparauit & in tēpore tribuit: & minus dilecti, quibus non tantū. Inde ēt eſt, quòd aliqui quando conuertuntur & iuſtificātur dicuntur tunc incipere diligi à Deo: non quòd Deus noua dilectione quenquam poſſit diligere, immo ſempiterna dilectione dilexit ante mundi cōſtitutionem quoſcunq; diligit. Sed tunc dicuntur incipere diligi ab eo, cum ęternę Dei dilectionis ſortiuntur effectum, ſcilicet, gratiam vel gloriā. Vnde Augu. Abſit, vt Deus temporaliter aliquem diligat quaſi noua dilectione, quę in ipſo ante nō erat, apud quem nec preterita tranſierunt, & futura iam facta ſunt. Itaque omnes ſanctos ſuos ante mundi conſtitutionem dilexit, ſicut prædeſtinauit. Sed cum conuertuntur & inueniunt illum, tunc incipere ab eo diligi dicuntur: vt eo modo dicatur, quo poteſt humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam cum iratus malis dicitur, & placidus bonis, illi mutantur & non ipſe: vt lux infirmis oculis aſpera, firmis lenis eſt, ipſorum ſcilicet mutatione, non ſua. Ita cùm aliquis per iuſtificationem incipit eſſe amicus Dei, ipſe mutatur, non Deus.

In lib. 5. de tri. cap. 16. & vltimo, in fine libri.

Si

Si quis magis vel minus diligatur à Deo vno tempore quàm alio. D

Si verò quæritur de aliquo, Vtrùm magis diligatur à Deo vno tempore quàm alio: distinguenda est dilectionis intelligentia. Si enim referatur ad dilectionis effectum, concessibile est: si verò ad dilectionis essentiam, inficiabile est.

Si Deus ab æterno dilexit reprobos. E

De reprobis verò, qui præparati non sunt ad vitam sed ad morrem, si quæritur, vtrùm debeat cōcedi quòd deus ab æterno dilexit eos: Dicimus de electis solis simpliciter hoc esse concedendū, quòd Deus ab æterno eos dilexit, quos ad iustitiam & coronam pręparauit. De non electis verò, simpliciter est concedendū quòd odio habuit, id est, reprobauit: sicut legitur, Iacob dilexi, Esau odio habui. Sed non est simpliciter dicendum, quòd dilexit, ne prædestinati intelligantur: sed cum adiectione concedatur, dilexit eos inquantū opus eius futuri erant, id est, quos & quales facturus eos erat.

Malach. 1.a

DE QVATVOR VIRTVTIBVS principalibus.

Distinct. XXXIII. A

De virtutibus cardinalibus.

Post prædicta, de quatuor virtutibus quæ principales vel cardinales vocantur, differendum est: quæ sunt Iustitia, Fortitudo, Prudentia, Temperantia. De quibus Aug. ait, Iustitia est in subueniendo miseris. Prudentia in præcauendis insidiis, Fortitudo in perferendis molestiis, Temperantia in coercendis delectationibus prauis, de his dicitur in lib. Sapientiæ, Sobrietatem & prudentiam docet, iustitiam & veritatem. Sobrietatem vocat temperantiam, & virtutem vocat fortitudinem. Hæ virtutes cardinales dicuntur vt ait Hieron. quibus in hac mortalitate bene viuitur, & post ad æternam vitam peruenitur: quæ in Christo plenissimè fuerunt & sunt. de cuius plenitudine nos accepimus. In quo habuerunt vsus eosdem, quos in patria habent,

In lib. de tri. 14. c. 9. post medium.
Sap. 8.b
Quòd hæ virtutes in Christo fuerunt.
Ioan. 1.b

& quosdam etiam viæ. Veruntamen an hę virtutes cum & ipsæ in animo esse incipiant, qui cum sine illis prius esset, tamen animus erat, desinãt esse cum ad æterna per duxerint, nonnulla quæstio est. Quibusdam visum est, eas esse desituras: & de tribus quidem prudentia, scilicet, fortitudine & temperantia cum hoc dicitur, nonnihil dici videtur. Iustitia enim immortalis est: & magis tunc perficietur in nobis, quam esse cessabit, cum beatè viuemus contemplatione naturæ diuinæ, quę creauit omnes cæterasque instituit naturas: qua nihil melius & amabilius est. Cui regenti subditum esse, iustitiæ est. Et ideo immortalis est omnino iustitia, nec in illa beatitudine esse desinet: sed talis ac tanta erit, vt perfectior & maior esse non possit. Fortassis & aliæ tres virtutes: prudentia sine vllo iam periculo erroris: fortitudo sine molestia tolerandorum malorum, temperantia sine repugnatione libidinum erunt in illa felicitate: vt prudentię ibi sit, nullum bonum Deo præponere vel æquare: fortitudinis, ei firmissimè cohærere: temperantię, nullo defectu noxio delectari. Quod verò nunc agit iustitia in subueniendò miseris, quod prudentia in præcauendis insidiis, quod fortitudo in perferendis molestiis, quod temperantia in coercendis dilectationibus prauis, non erit ibi omnino vbi nihil mali erit. Ista ergo virtutum opera huic mortali vitæ necessaria, sicut fides ad quam referenda sunt, in præteritis habebuntur. Ecce apertè hic dicit Aug. quòd prædictę virtutes in futuro erũt, sed alios vsus tunc habebunt quàm modò. Cui Beda assentit super Exodum dicens, Columnæ ante quas appansum est velum, potestates cœli sunt, quatuor eximiis virtutibus præclare, id est fortitudine, prudentia, temperantia, iustitia: quæ aliter in cœlis seruantur ab angelis & animabus sanctis, quàm hic à fidelibus. Et consequenter assignat Beda vsus illarum virtutum secundum præsentem statum & futurum, imitans August. in præmissis assignationibus.

Aug. 14. de trin. ca. 9. in principio,

Ibidem paulo inferius.

Beda glo. ordinaria ad illud, Exodi 26. appẽdes ante quatuor columnas.

DE SEPTEM DONIS SPIRITUS SANCTI.

Distinct. XXXIIII. A

NVnc de septem donis spiritus sancti agendū est: vbi prius considerandum est, An hæc dona virtutes sint: Secundò, An in futuro desitura sint, vel omnia, vel horum aliqua: Deinde, An in Christo fuerint cuncta hæc dona. Hęc dona virtutes esse, nec in futuro desitura Ambro. ostendit, ea septem fore virtutes dicens, & in angelis abundantissimè esse: sic, Ciuitas Dei illa Hierusalem cœlestis, non meatu alicuius fluuii terrestris abluitur: sed ex vitæ fonte procedens spiritus sancti, cuius nos breui satiamur haustu, in illis cœlestibus spiritibus redundantius videtur effluere, pleno septē virtutum spiritualium feruens meatu, Si enim fluuius riparum crepidinibus editis superfusus exundat, quanto magis spiritus sanctus supereminens creaturam, cum nostrę mentis arcana tanquam inferiora perstringat, cœlestem illam angelorum naturam effusiore quadam sanctificationum vbertate lætificat: Deinde sanctificationē exponens subdit, His autem sanctificationibus significatur plenitudo septem spiritualium virtutum, quas enumerat Esaias dicens, Spiritus sapientię & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientię & pietatis, & spūs timoris domini. Vnum est ergo flumen spiritus sancti, sed multi spiritualium donorum meatus. Quāuis ergo multi dicuntur spiritus, vt spiritus sapientię: & intellectus, &c. vnus tamen est Dei spiritus, suę libertatis arbiter, omnia pro auctoritate voluntatis diuidens singulis. Hic expresse traditum est, septem dona & virtutes esse sanctificationesque fidelium mentium, & in futuro non desitura, cum sint & in angelis.

Ambr. in 1. li. de spiritu sancto c. 20. ad princip. Tomo. 2.

Ibidem paulò inferius.

Esaiæ 11. a

1. ad Cor. 12

Esaiæ 11. a

Quòd in Christo fuerunt illa septem dona. B

In Christo etiam hæc eadem fuisse Esaias ostendit dicens, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus

ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis: & replebit eum ſpiritus timoris domini.

Quòd videtur obuiare præmiſſis. C

His autem videtur obuiare quod Beda de timore domini dicit ſuper Parabolas, ſcilicet, quòd omnis timor in futuro ceſſabit. Ait enim ſic ſuper illum locum, Timor domini principium ſapientiæ: Duo ſunt timores domini, ſeruilis qui principium ſapientiæ eſt: & amicabilis qui perfectionem ſapiētiæ comitatur. Seruilis principium ſapientiæ eſt, quia qui poſt errata ſapere incipit, primò timore corripitur diuino, ne puniatur: ſed hunc perfecta charitas foras mittit. Succedit huic timor domini ſanctus, permanens in ſeculū ſeculi: quem non excludit charitas ſed auget. quo timet filius, ne vel in modico oculos amatiſſimi patris offendat. vterq; in futuro ceſſabit, charitas verò nunquam excidet. Aug. verò ſuper illum locū pſal. Adorabo ad templum ſanctum tuū in timore tuo: timorem Dei deſiturū dicit ſic: Timor domini eſt magnū præſidium proficientibus ad ſalutē, ſed peruenientibus foras mittitur. Non enim timet iam amicū, cum, ſcilicet, ad id quod repromiſſum eſt, perducti fuerint. Ex his auctoritatibus ſignificatur, ꝙ timor non erit in futuro. Si autē timor nō erit in futuro, ergo nec ſeptem dona erūt, nec modo ſunt in angelis ſiue in animabus ſanctis. Ad quod dicimus, auctoritatum præmiſſarū quæ videtur repugnantiā dirimentes, ꝙ ſeptem illa dona & in angelis modo ſunt, & in animabus ſanctis feliciter viuētibus, & in nobis erunt in futuro: ſed nō habebunt omnia hos vſus, ſiue hæc officia quę nūc habēt. verbi gratia, Timor filialis modo facit timere ne offendamus quē diligimus, & ne ſeparemur ab eo: facit etiā nos reuereri eūdem. In futuro verò faciet nos reuereri, quando nō timebimus ſeparari vel offendere. Non ergo metus ſeparationis vel offenſionis nunc eſt in angelis, vel in animabus ſanctis, nec in nobis erit in futuro: ſed reuerentia quæ eſt mixta cū ſubiectione dilectionis: quę etiā in Chriſto fuit, ſicut Apoſtolus dicit in epiſtola ad Hebręos

Beda ad illud Prouer. 1. a

Timor domini, & gloſſa ordin. ad eū locū prou. 1.

1. Ioan. 4. d

Pſal. 18.

Super pſ. 5. ad verſū 8. hūc adorabo

In tomo. 8.

Soluti0.

Ad He. 5. a

Hebræos loquens de Christo, Qui exauditus est pro sua reuerentia. Quidam tamen secundum effectum, timorē in Christo & in angelis tantum esse contendunt.

Plena timorum distinctio. D

Cassiodori ad principiū Psal. 127.

Et quia de timore tractādi nobis occurrit locus, sciendum est, quatuor esse timores. scilicet, mundanum siue humanum, seruilem, initialem, castum vel filialem siue amicabilē. Humanus timor est, vt ait Cassiodorus, quando timemus pati pericula carnis, vel perdere bona mundi, propter quod delinquimus. Hic timor malus est. qui in primo gradu cum mundo deseritur: quem dominus probibet in euangelio dicens, Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Timor autem seruilis est, vt ait Aug. cum per timorem gehennæ continet se homo à peccato, quo præsentiam iudicis & pœnas metuit, & timore facit quicquid boni facit, non timore amittendi æternū bonum quod nō amat, sed timore patiendi malū quod formidat. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est iste timor & vtilis, licet insufficiens: per quem fit paulatim consuetudo iustitiæ, & succedit initialis timor, quando incipit quod durum erat amari: & sic incipit excludi seruilis timor à charitate, succedit deinde timor castus siue amicabilis: quo timemus ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne eo careamus. Timor iste de amore venit. Ille quidem seruilis est vtilis, sed non permanens in æternum: & iste timor diuinus comes est per omnes gradus.

Matth. 10. c Luc. 12. a Aug. ad vers. primū, ps. 127. hūc. Beati omnes qui timent dominum. Tomo. 8. Ibidem paulo superius.

Collectio prædictorum. E

Et attende quòd quatuor hic distinguuntur timores, cum suprà Beda duos dixerit esse. Sed Beda humanum timorem prætermisit, & nōmine seruilis duos, quos hic distinximus complexus fuit, scilicet, seruilem & initialem. Amicabilem verò, castum dixit. Aug. quoque seruilem & castum timorem apertè discernit, dum epistolæ ad Romanos illum locum exponit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorū Dei: ita dicens, Duo timores

Rom. 8. c

res insinuantur hic: vnus qui est in perfecta charitate, scilicet, timor castus: alter qui non est in charitate, scilicet, seruilis: in quo quamuis Deo credatur, non tamen in Deum: etsi bonum fiat, non tamen bene. Nemo enim inuitus bene facit, etiamsi bonum est quod facit. *Aug. lib. cōfessionū. 1. c. in principio, ca. 12. in tomo. 1.*

De Casto & seruili plenius agit, tangens interdum de initiali. F

De his eisdem timoribus latius disputat Aug. dicens, Cœpit aliquis credere diem iudicii. si cœpit credere, cœpit & timere. Sed quia adhuc timet, nondum habet fiduciam in die iudicii: nondum est enim in illo perfecta charitas. sed si perfecta in illo esset charitas, non timeret: perfecta enim charitas faceret perfectam iustitiā, & non haberet vnde timeret: immo haberet quare desideraret vt transeat iniquitas: & veniat regnum Dei: ergo timor non est in charitate. Sed in qua charitate: Non inchoata. In qua ergo? In perfecta. perfecta ergo charitas foras mittit timorem. ergo incipiat timor: quia initium sapientiæ, timor domini. Timor enim quasi locum præparat charitati. Cum autem cœperit charitas habitare, pellitur timor qui ei præparauit locum. Quantum enim illa crescit, ille decrescit: & quātum illa fit interior, timor pellitur foras. maior charitas, minor timor: minor charitas, maior timor. Si autē nullus est timor, non est quà intret charitas. sicut videmus per setam introduci linum quando aliquid suitur: seta prius intrat, & nisi exeat nō succedit linum. Sic timor primo occupat mentem non autem ibi remanet timor, quia ideo intrauit, vt introduceret charitatem. *Tractatu. 9. Ad illud in Ioan. 4. In hoc perfecta est dilectio. Tomo. 9. Ibid. ad illud. Timor nō est in charitate. 1. Ioan. 4. d Psalmo. 18. Ibidem cōtinuò.*

Quòd videtur prædictis aduersari. G

Est autem alia sententia quæ videtur huic esse contraria, si non habet pium intellectorem. Dicitur enim in psal. Timor domini castus permanet in seculum seculi. Aeternum quendam timorem nobis ostendit, sed castū. Quod si ostendit ille nobis æternum timorem, nunquid contradicit illi ista epistola quæ dicit, Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem. Hoc enim dictum est per Ioannem, illud dictum est per *Psal. 18. Aug. trac. 9 ad illud in Ioan. 4. Qui autē timet non est perfectus in dilectione.*

David. Sed nolite putare alium esse spũm. si enim vnus flatus inflat duas tibias, non potest vnus spiritus implere duo corda, & agitare duas linguas? Si spiritu vno, id est, flatu impletæ duæ tibiæ consonant, impletæ duæ linguæ spiritu Dei dissonare possunt? immo est ibi quędam consonãtia, est quædam cõcordia: sed auditorem desiderat studiosum, non ociosum. Ecce mouit duas linguas spiritus Dei, & audiuimus ex vna, & Timor non est in charitate: audiuimus ex alia, Timor domini castus permanet in seculum seculi. Quid est hoc? Dissonant? Non. Excute aures, intende melodiam: non sine causa hic addidit castus, illic non addidit: quia est timor aliquis qui dicitur castus. Discernamus istos duos timores, & intelligamus consonantiam tibiarum. Quomodo discernimus? Attendat charitas vestra. Sunt homines qui propterea timent Deum, ne mittantur in gehennam: ne fortè ardeant cum diabolo in igne ęterno. Ipse est timor qui introducit charitatem, sed sic venit vt exeat. Si enim propter pœnás times Deum, nondum amas quem sic times: non bona desideras, sed mala caues. Sed ex eo quia mala caues, corrigis te & incipis bona desiderare: cunque bona desiderare cœperis, erit in te timor castus? Quid est timor castus? Timere ne amplius amittas ipsa bona, timere Deum ne recedat à te. Cùm autem times Deum, ne te deserat præsentia eiùs, amplecteris eum, ipso frui desideras.

Ibidem continuò.

Quomodo distant duo timores, per similitudinem duarum mulierum ostendit. H

Non potes melius explanare quid intersit inter duos istos timores, quàm si ponas duas mulieres maritatas: quarum vnã constituas volentem facere adulteriũ, sed timet ne damnetur à marito. Timet maritũ, quia adhuc amat nequitiam. huic non grata est, sed onerosa mariti præsentia: & si fortè viuit nequiter, timet maritũ ne veniat. Tales sunt qui timent diem iudicii. Fac alteram amare virum, & debere illi castos amplexus, nulla se adulterina immunditia maculare velle. ista optat præsentiam viri. Illa timet & ista timet. Iam ergo interrogentur

Aug. eodem continuò tract. 9. super Ioan. epist.

Idẽ penè citatur ab August. in epi. 20. ad Ho-

tur quare timeant? Illa dicet, Timeo virum ne veniat: Ista dicet, Timeo virũ ne discedat. Illa dicet, Timeo virum ne damnet: Ista dicet, Timeo virum ne deserat. Pone hæc in animo, & inuenies timorem quem foras mittit charitas: & alium timorẽ castum, permanentẽ in seculum seculi. Illum timorẽ perfecta charitas foras mittit, quia ille timor tormentũ habet. torquetur conscientia peccatorum: nondum facta est iustificatio. Est ibi quod titilat mentem, quod pungat, quod stimulet. Stimulat ille timor, sed intrat charitas, quæ sanat quod vulnerat timor. Timor castus facit securitatem in animo. Audiuimus duas tibias, scilicet, Joannem & Dauid consonantes. Illa de timore Dei dicit, quo timet anima ne damnetur: illa de timore Dei dicit, quo timet anima ne deseratur. Ille est timor quem charitas excludit, ille est timor qui permanet in seculum seculi. Ecce in his verbis prædictis apertè ostendit Aug. quis sit timor castus, & quis seruilis, & qualiter differant. In quibus etiam initialem timorem significauit: qui nec ex toto est seruilis, nec ex toto castus, sed tanquam medius aliquid de seruili, & aliquid de casto timore habet, facit enim seruire partim timore pœnæ, partim amore iustitiæ: per quem timemus puniri, & timemus offendere. Iste timor est in inchoata charitate, non in perfecta: & quantum crescit charitas, tãtum decrescit iste timor, quãtum ad metum pœnæ, id est, quantum ad id quod facit timere pœnã, & quantum ad tormentũ conscientiæ. Nam quantomagis diligimus, tanto minus timemus. Iste timor notatur in illis verbis Aug., vbi non negat timorem esse in charitate inchoata, sed perfecta: quod non posset dici de seruili. quia vt ipse supra dixit, seruilis timor non remanet veniente charitate, nec intrat charitas nisi prius ille timor exeat: nec in illo timore aliquis credit in Deum, etsi credat Deo: nec bene facit, etiamsi bonum est quod facit. Non est ergo timor ille in charitate etiã inchoata: quia omnis qui charitatem hẽt, licet non perfectã, & in Deum credit, & bona opera facit. Quare seruilis non est timor ille, quẽ in charitate inchoata fore cõcessit, & quẽ

norat. de gratia. noui testamẽti. c. 18 in fine to. 2.

Ibidem paulò inferius.

crescente charitate decrescere dixit: sed ille est timor initialis, quem nõ negat esse in charitate, nisi perfecta sit.

Quòd timor seruilis, & initialis dicitur initium sapientiæ, sed differenter. I

Prouer. 1. a & 9. c Eccl. 1. b Sciendum tamen est, quòd vterque timor, scilicet, seruilis & initialis, in scripturæ diuersis locis dicitur initiũ sapientiæ: & ita fore comperies, si diligenter annotaueris loca scripturæ, in quibus de timore domini fit mentio, ex alia tamen ratione & causa diuersa, dicitur seruilis timor initium sapientiæ, & ex alia initialis. Seruilis enim ideo dicitur initium sapientiæ, quia præparat locum sapientiæ, & ducit ad sapientiam: sed tamen non remanet cum ea, immo foras exit. Initialis verò dicitur initium sapientiæ, quia est in inchoata sapientia: quem cum quis habere incipit, sapientiam & charitatem habere incipit. Inde etiam est quòd vterque timor dicitur initialis: quod inuenire poteris per diuersa scripturę loca. Vterq; etiam timor interdum dicitur seruilis: quia & ipse initialis, qui est in charitate inchoata, aliquid habet de seruili, scilicet, angorem pœnæ: sicut & aliquid habet de casto, scilicet, quòd timet offendere ac separari.

De hoc quod Aug. dicit castum timorem esse æternum. K

Illud quoque diligenter est notandum, quòd in superioribus August. dicit, castum timorem esse æternum, per quod confirmatur præmissa sententia, scilicet, quòd spiritus timoris erit in futuro, sicut & alia dona spiritus sancti, sed non habebit omnem illum vsum, quẽ modo habet. Faciet enim tunc nos revereri Deum, nõ timere *Ad heb. 5. c* separari vel carere. Fuit ergo & in Christo timor ille, sed iuxta vsum illum, quem habebit in futuro in sanctis. Nõ enim timuit Christus separari vel offendere Deum, sed Deum præ omnibus reueritus est.

An timor pœnæ qui fuit in Christo, fuerit seruilis vel initialis, vel alius. L

Cum autem fuerit in Christo timor pœnæ, quæritur an iste timor fuerit mundanus, vel seruilis, vel initialis. Ad quod dicimus, nullum eorũ fuisse in Christo: quia timor mũdanus malus est, vt supra dictum est, & in primo

mo gradu cum mundo deseritur: Seruilis verò vel initialis in perfecta charitate non est. Nullus ergo timorum istorum fuit in Christo. Quis ergo fuit timor iste quo pœnam timuit? Potest timor ille dici naturalis vel humauus, qui omnibus hominibus inest, quo horretur mors ac formidatur pœna. Et dicitur timor iste naturalis, non quia accesserit homini ex natura secũdum quod prius fuit instituta: quia non fuit iste timor concretus homini, nec de bonis naturalibus: sed quia ex corrupta natura per peccatum omnibus aduenit: cui corruptio inoleuit, tanquam esset naturalis: & est iste timor, effectus peccati, vt prædictum est.

QVOMODO DIFFERANT sapientia, & scientia.

Distinct. XXXV. A

POst præmissa diligenter considerandum est, in quo differat sapientia à scientia. De hoc August. ita ait, Philosophi disputantes de sapientia definierunt eam, dicentes, Sapientia est rerum diuinarum humanarumque scientia. Ego quoque vtrarumq; rerum cognitionem, id est, diuinarum & humanarum, & sapienriam & sciẽtiam dici posse non nego. Verum iuxta distinctionem Apostoli, qua dixit, Alii datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, illa definitio diuidenda est: vt rerum diuinarum cognitio sapientia propriè nuncupetur, humanarũ verò rerum cognitio propriè scientiæ nomen obtineat. Neque verò quicquid sciri ad homine potest in rebus humanis, vbi plurimum superuacuæ vanitatis & noxiæ curiositatis est, huic scientiæ tribuo: sed illud tantum quo fides saluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: quia scientia non pollent fideles plurimi, quanuis polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatã: aliud est scire quomodo hoc ipsum & piis opituletur

Aug. in 14. lib. de Trin. ca. 1. ad medium.

1. Cor. 12. b

August. ad uers. 6. Qui firmauit terram, Psal. 135. Et capitu. in Enchi. & ca. 14. lib. 12. de trinita. Iob. 28. d

vel contra impios defendatur: quæ proprio vocabulo appellatur scientia. De his quoque duabus virtutibus idem Aug. differentiam inter eas assignans super psalm. ait, Distat sapientia quodammodo à scientia, testante Sancto Iob, qui quodammodo singula definiens ait, Sapientia est pietas, scientia vero abstinere à malis. Pietatem vero hoc loco posuit dei cultum: quæ græcè dicitur θεοσέβεια: quæ est in cognitione & dilectione eius, quod semper est & incõmutabiliter manet, quod Deus est. Abstinere verò à malis est in medio prauæ nationis prudenter conuersari. Idem quoq; inter hæc duo aperte distinguens ait in lib. 12. de Trini. Distat ab æternorũ contemplatione actio, qua bene vtimur temporalibus rebus: & illa sapientiæ, hæc scientiæ deputatur, quamuis & illa quæ sapientiæ est possit nuncupari scientia: vt Apostolus asserit vbi dicit, Nunc scio ex parte, quam scientiam profecto contemplationis Dei vult intelligi, In hoc ergo differentia est: quia ad contemplationem sapientia, ad actionem verò scientia pertinet. Ecce apertè demonstratum est, in quo differant spiritus sapientię, & spiritus scientiæ, scilicet, ut sapientia diuinis, scientia humanis attributa sit rebus. Et vt docet Aug. vtrunque agnoscimus in Christo, scilicet, & rem diuinam, & rem humanam: & ideo de ipso habemus sapientiam & scientiam. Cùm enim legitur Verbum caro factum est, in verbo intelligitur verus Dei filius: in carne agnoscitur verus hominis filius. Item cum dicitur, vidimus plenum gratiæ & veritatis: gratiam referamus ad scientiam, & veritatem ad sapientiam: quia in Christo sapientia, & scientia fuit plenaria, & nos scientiam & sapientiam de eo habemus qui est Deus & homo.

Cap. 14. ad principium. 1. Cor. 13. d Ibidem paulo inferius. In lib. 13. de trin. cap. 19. in medio. Io. 1. b

In quo differat sapientia ab intellectu. B

Ostensa differentia inter scientiam & sapiẽtiam, quid distet inter sapientiam & intellectum videamus. In hoc differunt illa duo: quia sapientia propriè est de æternis, quæ veritati æternæ contemplandæ intendit. Intelligentia verò non modo de æternis est: sed etiam de rebus inuisibilibus & spiritalibus temporaliter exortis. Per eam

enim

enim & natura summa quæ fecit omnes naturas, id est, diuina consideratur: & quæ post ipsam sunt spirituales & inuisibiles naturæ, vt angeli & omnes animæ bonæ affectiones conspiciuntur. In hoc ergo differentia est qa sapientia creator tantum conspicitur, intellectu vero & creator, & creatura quædam. Item intellectu intelligibilia capimus tantum: sapientia verò non modo capimus superiora, sed etiam iucognitis delectamur. Sic ergo distingui potest inter illa tria, scilicet intellectum, scientiã, & sapientiam. Scientia valet ad rerum temporalium rectam administrationem, & ad bonam inter malos conuersationem. Intelligentia verò ad creatoris, & creaturarum inuisibilium speculationem. Sapientia verò ad solius æternæ veritatis cõtemplationẽ & delectationẽ. *Quomodo differũt sciẽtia intelligẽtia, & sapientia.*

Quod intellectus & scientia de quibus hic agitur, non sunt illa, quæ naturaliter habet homo. C

Et notandum quòd intellectus & scientia quæ dicuntur dona spiritus Sancti: alia sunt ab intellectu & scientia quæ naturaliter sunt in anima hominis: hæ enim virtutes sunt quæ per gratiam infunduntur animis fideliũ, vt per eas rectè viuant. Illa verò naturaliter habet homo ex beneficio creationis: à Deo tamen. Per has autem virtutes quæ dicuntur dona spiritus Sancti, illa naturalia reformantur atque adiuuantur: ut uerbi gratia. Intellectus naturalis peccato obtenebratus, per uirtutem quandam & gratiam, quæ dicitur spiritus intelligentiæ reformatur atq; adiuuatur ad intelligendum. Ita & per illam virtutem, quæ dicitur spiritus sapientiæ iuuatur atque erigitur mentis ratio ad contemplationem, & delectationem æternæ veritatis.

Quòd sapientia ista Dei est, nec est illa quæ Deus est. D

Illud etiam sciendum est, quòd sapientia de qua nunc disserimus, non est illa sapientia Dei (ut ait Aug.) quæ Deus est: sed hominis sapientia: ueruntamen quæ secundum Deum est: ac uerus & præcipuus cultus eius est. Si ergo colat mens hominis Deum cuius ab eo capax facta est, & cuius esse particeps potest, sapiens ipsa fit & nõ sua luce, sed summæ illius lucis participatione sapiẽs fit. Ista *Aug. in lib. 14. de Trin. ca. 1. in principio.*

sit. Ista ergo hominis sapientia etiam Dei est: verum nõ ita Dei est, vt ea sapiens sit Deus. Non enim participatione sui sapiens, est sicut mens participatione Dei. Sic etiam dicitur iustitia Dei non solum illa qua ipse iustus est: sed etiam illa quam dat homini cum iustificat impium.

DE CONNEXIONE VIRTVTVM quæ non separantur.

Distinct. XXXVI. A

SOlet etiam quæri, vtrùm virtutes ita sint sibi coniunctæ, vt separatim non possint possideri ab aliquo: sed qui vnam habet omnes habeat? De hoc etiam Hiero. ait: Omnes virtutes sibi hærent: vt qui vna caruerit, omnibus careat. Qui ergo vnam habet, omnes habet. Quod quidem probabile est. Cum enim charitas mater sit omnium virtutum: in quocunq; mater ipsa est, scilicet charitas, & cuncti filii eius, id est, virtutes rectè fore creduntur. Vnde Augu. Vbi charitas est, quid est quod possit deesse? Vbi autem non est, quid est quod possit prodesse. Cur ergo non dicimus, Qui hanc virtutem habet, omnes habet, cum plenitudo legis sit charitas? quæ quanto magis est in homine, tanto magis est virtute præditus quanto verò minus, tanto minus inest virtus: & quanto minus inest virtus, tanto magis inest vitium.

Hiero. commentario ad illud 56. ca. 16. Esa. Custodite iudicium in t. 5. Super Ioan. tract. 83. ad illud ca. 15. Ioã. hoc est præceptum meũ. in t. 9. Roma. 13. d

Si cunctæ virtutes pariter sint in quocunque sunt. B

Vtrum verò pariter quis omnes possideat virtutes, an aliæ magis, aliæ minus in aliquo feruecant, quæstio est. Quibusdam enim videtur, q̃ aliæ magis, aliæ minus habeantur ab aliquo: sicut in Iob patientia emicuit, in Dauid humilitas, in Moyse mansuetudo. qui etiam concedunt magis aliquem mereri, per aliquam vnam virtutem quàm per aliam, sicut eam plenius habet quàm aliam. Non tamen magis per aliquam mereri dicunt, quàm

Iacobi. 5. c 2. Regũ. 6. c Numerorũ. 12. a

quàm per charitatem: nec aliquam plenius à quoquam haberi, quàm charitatem. Alias ergo magis, & alias minus in aliquo esse dicunt: sed nullum plenius charitate, quæ cæteras gignit. Hasq; dicunt esse multas facies, quas memorat Apostolus, dicens, Ex personis multarum facierum &c. Alii verius dicunt omnes virtutes, & similes & pares esse in quocunque sunt: vt qui in vna alteri par extiterit, in omnibus eidem æqualis sit. Vnde Aug. Virtutes, quæ sunt in animo humano, quamuis alio, & alio modo singulæ intelligantur, nullo modo tamen separantur abinuicem: vt quicunque fuerint æquales. verbi gratia, In fortitudine æquales sunt, & prudentia, & iustitia, & temperantia. Si enim dixeris æquales esse istos in fortitudine, sed illum præstare prudentia, sequitur vt huius fortitudo minus prudens sit: ac per hoc, nec fortitudine æquales sunt, quia est illius fortitudo prudentior, atque ita de cæteris virtutibus inuenies, si omnes eadem consideratione percurras. Ex his clarescit omnes virtutes non modo esse connexas, sed etiam pares in animo hominis. Cum ergo dicitur aliquis aliqua præeminere virtute, vt Abraham fide, Iob patientia: secundum vsus exteriores accipiendum est, vel in comparatione aliorum hominum: quia vel humilitatis habitum maximè præfert, vel opus fidei, vel alicuius cæterarum virtutum præcipuè exequitur. Vnde & ea præ aliis pollere, vel inter alios homines singulariter excellere dicitur, secundum hunc modum, scilicet, secundum rationem actuum exteriorum: vt Alibi Aug. dicit in aliquo aliam magis esse virtutem, aliam minus: & vnam inesse virtutem, & non alteram. Ait enim sic, Clarissima disputationem tua satis apparuit, non placuisse auctoribus nostris, immò veritati ipsi, omnia paria esse peccata, etiãsi hoc de virtutibus verum sit: quia etsi verum est eum qui habet vnam omnes virtutes habere, & eum qui vnam non habet nullam habere: nec sic peccata sunt paria, quia vbi virtus nulla est, nihil rectum est: nec tamen ideo non est prauo prauius, distortoque distortius. Si autem (quod puto esse verius sacrisque literis congruentius)

2.Cor.1.b

In 6.lib. de trin.ca.4 in principio.

Ad He.11.b
Iacobi.5.c

In epist. ad Hieron. 29. non longe à principio. in Tomo.2.

Ibidem post medium.

tius) ita ſunt animæ intentiones, vt corporis membra, nòn quòd videantur locis, ſed quòd ſentiantur affectibus: & alius illuminatur amplius, alius minus, alius omnino caret lumine. Profectò, vt quiſque illuſtratione piæ charitatis affectus eſt, in alio actu magis, in alio minus, in aliquo nihil: ſic dici poteſt habere aliam, & aliam, nõ habere aliam magis, & aliam minus. Nam & maior eſt in iſto charitas quàm in illo: & ideo rectè poſſumus dicere, & aliqua in iſto, nulla in illo, quantum pertinet ad charitatem, quæ pietas eſt: & in vno homine quidem ꝙ maiorem habeat pudicitiam quàm patientiam, & maiorem hodie quam heri ſi proficit in ea: & adhuc non habeat continentiam, & habeat non paruam miſericordiã. Et vt generaliter breuiterq; complectar, quam de virtute habeo notionem, Virtus eſt charitas, qua id quod diligendum eſt diligit. Hæc & in aliis maior eſt, in aliis minor, & in aliis nulla eſt: pleniſſima verò, quæ iam non poſſit augeri, quandiu hic homo viuit in nemine eſt. Hic inſinuari videtur, ꝙ aliquis ea ratione poſſet dici habere vnam virtutem magis quàm aliam, quia per charitatem magis efficitur in actu vnius virtutis, quàm alterius: & propter differentiam actuum virtutes magis, vel minus habere dicitur. Poteſt & aliquam non habere, cum tamen ſimul omnes, & pariter habeat quantum ad mentis habitum, vel eſſentiam cuiusq;. In actu verò aliã magis, aliam minus habet, aliam etiam non habet: vt vir iuſtus vtens coniugio, non habet continentiam in actu, quam tamen habet in habitu. Cur ergo non dicantur paria peccata? Fortè quia magis facit contra charitatem qui grauius peccat, minus qui leuius. Nemo enim peccat, niſi aduerſus illam faciendo, quæ eſt plenitudo legis. Ideo rectè dicitur, Qui offenderit in vno, factus eſt omnium reus, id eſt, contra charitatem facit, in qua pendent omnia.

Ibidem paulo inferius. *Roma. 13.c* *Iacobi. 2.b*

Repetit de charitate, vt addat quomodo tota lex ex ea pendeat. C

Cum duo ſint præcepta charitatis, in quibus, vt prætaxatum eſt, tota lex pendet & prophetæ: aduertendum

Matt. 22. d

eſt

est quomodo hoc fit, cũ in lege, & prophetis multa fuerint cerimonialia mandata, quæ si ad charitatis sanctificationem pertinuissent, viderentur nondum debuisse cessare. Quia verò non iustificationis gratia quam facit charitas, instituta sunt, sed in figura futuri, & in onus imposita, ideo clarescente veritate cessauerunt velut vmbra. Veruntamen & ipsa cerimonialia secũdum spiritualem intellectum quem continent, & omnia moralia ad charitatem referuntur. Pertinent enim omnia ad decem mandata in tabulis scripta, vbi omnium summa perstringitur, ex quibus cætera emanant: sicut in sermone domini octo virtutes præmittũtur, ad quas cætera referuntur. Et sicut ad decem mandata decalogi cætera referuntur, ita & ipsa decem ad duo mandata charitatis pertinent. Omnia ergo ad duo mandata charitatis pertinent: quia per charitatem implentur, & ad charitatem tanquã ad finem referri debent. Vnde Aug. Totam magnitudinẽ & amplitudinem diuinorum eloquiorum possidet charitas, qua Deum proximumq; diligimus: quæ radix est omnium bonorum. Vnde veritas ait, In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & prophetæ. Si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, tene charitatem vbi pendent omnia: quia perfectio est, & finis omnium. Tunc enim & præcepta & consilia rectè fiunt, cum referuntur ad diligendum Deum, & proximum propter Deum. Quod verò timore pœnæ, vel aliqua intensione carnali fit, vt non referatur ad charitatem, nondum fit sicut oportet, quanuis fieri videatur. Inimicus enim iustitiæ est, qui pœnæ timore non peccat, Amicus verò iustitiæ, qui eius amore non peccat. Omnium ergo hæc summa est, vt intelligatur legis, & omnium diuinarum scripturarũ plenitudo esse dilectio Dei, & proximi.

Actor. 15. d

Matth. 5. a

Gloss. ordin. Ex c. 35. & 36. lib. 1. de doc. Christ. ad illud. 1. ad Timo. 1. Finis præcepti est charitas.

Matt. 22. d

Au. in ench. cap. vltimo.

Aug. de do. Chri. 1. cap. 35. in princ.

DE DECEM PRAECEPTIS, QVOMODO continantur in duobus mandatis charitatis.

Distinct. XXXVII. A

Au. ad principium, c. 5. li. de decem chordis, t. 9.

SEd iam distributio decalogi, quæ in duobus mandatis completur, consideranda est. Habet enim decalogus decem præcepta, quæ sunt decachordum psalteriū. Quæ sic sunt distributa, vt tria quæ sunt in prima tabula, pertineant ad Deum, scilicet, ad cognitionem & dilectionem Trinitatis: septem, quæ sunt in secunda tabula, ad dilectionem proximi.

De primo præcepto. B

Aug. q. 71. li. quæ. super Exod. in t. 4. Exod. 20. a Deut. 5. a Orig. homil. 8. ad illud. Exodi. 20. Non facies tibi, tomo. 1.

Primum, in prima tabula est, Non habebis Deos alienos. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, &c. Hæc Origenes dicit esse duo mandata, sed Augu. vnum: hoc enim ipsum quod dixerat, Non habebis Deos alienos. perfectius explicat cum prohibet coli figmenta, scilicet, idolum vel similitudinem alicuius rei: quæ duo Origenes, ita dicit distare, vt idolum sit quod nihil habet simile sui: similitudo verò, quod habet speciem alicuius rei. Vt verbi gratia, Siquis in auro, vel in ligno, vel alia re faciat speciem serpentis, vel auis, vel alterius rei, & statuat ad adorandum, non idolum sed similitudinem fecit. Qui verò facit speciem quam non vidit oculus, sed animus sibi finxit: vt siquis humanis membris caput canis, vel arietis formet, vel in vno habitu hominis duas facies, non similitudinem, sed idolum facit: quia facit quod non habet aliquid simile sui. Ideo

1. Corin. 8. b

dicit Apostolus, quia idolum nihil est in mundo. Non enim aliqua ex rebus constantibus assumitur species, sed quod mēs ociosa & curiosa reperit. Similitudo verò est,

Super Ioan trac. 1. ad illud. Ioan. 1.

cum aliquid ex his, quæ sunt, vel in cœlo, vel in terra, vel aquis formatur. Aug. verò ita exponit illud, idolum nihil est in mundo, id est, inter creaturas mundi non est forma idoli: materiam enim formauit Deus, sed stultitia

tia hominum formam dedit. Quæcunque facta sunt, naturaliter facta sunt per verbum: sed forma hominis in idolo non est facta per verbum, sicut peccatum non est factum per verbum, sed est nihil, & nihil fiunt homines cum peccant. Sed quæritur, Quomodo hic dicatur forma idoli non esse facta per verbum, cum alibi legatur. Omnis forma, omnis compago, omnis concordia partium facta est per verbum. Hoc autem à diuersis variè soluitur. Quidam enim dicunt omnem formam & quicquid est à Deo esse inquantum est: & forma idoli inquantum est vel inquantum forma est, à Deo esse, sed non inquantum idoli est, id est, posita ad adorandum. In hoc enim non est creatura, sed peruersio creaturæ. Sicut illud quod peccatum est, inquantum peccatum est nihil est: & homines cum peccant, nihil fiunt: quia ab illo qui verè est, separantur. Vnde Hieron. Quod ex Deo nō est, qui solus verè est, non esse dicitur. Ideoq; peccatum quod nos à vero esse abducit, nihil esse vel nō esse dicitur. Alii vero dicunt omnem formam quæ scilicet, naturaliter est, & omne quod naturaliter est, esse à Deo: sed forma idoli non est naturaliter. quia naturæ iustitiæ non seruit. Id enim naturaliter esse dicitur, quod simplici naturæ iustitiæ quæ Deus est, militat, non resultat, & naturam creatam nō vitiat. Secundùm præceptum est, Non assumes nomen Dei tui in vanum, quod est dicere secundum literā, Non iurabis pro nihilo nomen Dei, Allegoricè uerò præcipitur, ut non putes creaturam esse Christum Dei filiū: quia omnis creatura uanitati subiecta: sed æqualem patri. Tertium uerò præceptum, Memento, ut diem sabbati sanctifices: ubi secundum literam præcipitur sabbati obseruantia. Allegoricè uerò, ut requiem & hic à uitiis, & in futuro in Dei contemplatione expectes ex spiritu Sancto, id est, ex charitate & dono Dei: non quod spiritus Sanctus sine patre & filio hoc operetur. Accepit utique ecclesia hoc donum, ut in spiritu Sancto fiat remissio peccatorum. Quam remissionē cum Trinitas faciat, propriè tamen ad spiritum Sanctū dicitur pertinere: quia ipse est spiritus adoptionis filiorū. Ipse est patris & filii amor

Omnia per ipsum facta sunt. tom. 9.

Hieron. ad Damas. epis. post mediū, tomo 2.

De 2. præcepto primæ tabulæ.

Rom. 8. d.

De 3. præcepto.

Exod. 20. b

Rom. 8. d

amor & connexio, vel communitas. Ideoq; iustificatio nostra, & requies ei attribuitur sæpius. Hæc sunt tria mãdata primæ tabulæ, ad Deum pertinentia. Et primum quidem quod est de vno Deo colendo, pertinet ad patrem, in quo est vnitas, vel auctoritas: Secundum, ad filium, in quo est coæqualitas: Tertium, ad spiritum sanctum, in quo est vtriusque communitas.

De mandatis secundæ tabulæ. C

In secunda verò tabula septem erant mandata, ad dilectionem proximi pertinentia: quorum primum ad patrem carnalem refertur, sicut primum primæ tabulæ ad patrem cęlestem, Quod est, Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, scilicet, viuentium. Parentes verò sic sunt honorandi, vt eis debita reuerentia exhibeatur, & necessaria ministrentur. Secundũ est, Non occides: vbi secundum literam actus homicidii prohibetur, secundum spiritum verò etiam voluntas occidendi. Vnde huic mandato secundum literam, fit superadditio in euangelio: quia litera euangelii exprimitur, quod legis litera non exprimebatur. Euangelii litera exprimit intelligentiam spiritualem, id est, quam spirituales habent, & secundum quam spiritualiter viuitur: Litera legis sensum carnalem, id est, quem carnales habent, & secundum quem carnaliter viuitur: cui facta est superadditio. Tertium est, Non Mœchaberis, id est, ne cuilibet miscearis, excepto fœdere matrimonii: a parte enim totum intelligitur. Nomine ergo Mœchiæ omnis concubitus illicitus, illorum quoque membrorum non legitimus vsus prohibitus debet intelligi. Quartum est, Non furtum facies, vbi sacrilegium, & rapina omnis prohibetur. Non enim rapinam permisit, qui furtũ prohibuit: sed furti nomine bene intelligi voluit omnem, illicitam vsurpationem rei alienæ. Sacrilegium tribus modis committitur, quãdo scilicet, vel sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro aufertur. Sacrum verò dicitur, quicquid mancipatum est cultui diuino, vt ecclesia, vel res ecclesiæ. Hic etiam vsura prohibetur, quæ sub rapina continetur. Vnde Hieron.

Deut. 5. b

Secundũ pceptum secũdæ tabulæ. Matth. 5. f

De tertio pcepto.

Aug in lib. quæst super Exo. quæst. 71. in fin. ad illud: non Mœchaberis, in to. 4. Augu. ibidẽ paulò inferius ad quartum præceptum.

Hiero ad ca. 18. Ezec. ad versum non commodaueris.

Vsuras quærere, vel fraudare, aut rapere nihil intereſt. Commoda fratri tuo, & accipe quod dediſti, & nihil ſuperfluum quæras: quia ſuperabundantia vſura computatur. Eſt enim vſura (vt ait Aug.) cum quis plus exigit in iniuria vel qualibet re, quàm acceperit. Item Hieron. Putant aliqui vſuram vocari ſuperabundantiā, ſcilicet, quicquid eſt ſi ab eo quod dederit plus eſt: vt ſi in hyeme demus decem modios, & in meſſe. xv. recipiamus. Si verò quæritur de filiis Iſrael, qui domino iubente ab Aegyptiis mutuauerunt vaſa aurea & argentea & veſtes precioſas, & aſportauerunt, vtrùm furtum commiſerint? Dicimus eos qui vt parerent, Deo iubente illud fecerunt, nō feciſſe furtum, nec omnino peccaſſe. Vnde Aug. Iſraelitæ non furtum fecerunt, ſed Deo iubēte miniſterium præbuerunt. Hoc enim Deus iuſſit, qui legem dedit. Sicut miniſter iudicis ſine peccato occidit quē lex præcipit occidi: ſed ſi id ſpōte facit homicida eſt, ēt ſi eū occidat quem ſcit à iudice occidendum. Infirmi autem qui ex cupiditate Aegyptios deceperunt, magis permiſſi ſunt hoc facere illis qui iure talia paſſi ſunt, quàm iuſſi. Hic opponitur, quod etiam boni in iſto opere peccauerunt: quia naturalem legem cui concordat euangeliū & lex moralis præceptionis, tranſgreſſi ſunt, quæ eſt, Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris. Quā veritas ſcripſit in corde hominis: & quia non legebatur in corde, i: e rauit in tabulis, vt voce forinſecus admota rediret ad cor, & ibi inueniret quod extrà legeret. Hanc ergo illi præuaricari videntur in illo facto, aliis facientes quod nolebant ſibi fieri. Sed ibi ſubintelligendum eſt, iniuſtè: vt non alii, ſcilicet iniuſtè, facias quòd tibi non vis fieri. alioquin huius pręuaricator eſt iudex, dum punit reū nolens aliquid tale ſibi fieri. Ita etiam & illud domini verbum, Omnia quæcunque vultis, vt faciāt vobis homines &c. de bonis accipiendum eſt, quę de nobis inuicem exhibere debemus. Quintum pręceptum eſt. Non loqueris contra proximum tuū falſum teſtimonium: vbi crimen mendacii & periurii prohibetur. Solet autem quæri. Vtrum prohibitum ſit omne mendacium? Quidā dicunt

Super pſal. ad verſū. 27 pſal. 36 tota die miſeretur.

** Super Ezechiel. 14 q. 3. c putaſ, c. 18 in commētariis. Et amplius non acceperis. t. 5. Super Exod. c. 11 q. 39. in principio, t. 4. Aug. li. 22. c. 71. in medio, contra Fauſtum Manichæū tom. 6.*

Math 7. b Lucæ. 6. c

De 5 præcepto.

Aug. ſuper

illud tantum prohiberi, quod obstet & non prodest ei, cui dicitur. Tale enim non est aduersus proximum: ut ideo uideatur hoc adidisse scriptura. Sed de mendacio magna quæstio est, quæ nec cito explicari potest.

Exod. q. 7. ad illud 5. præceptum, in fine, in to mo 4.

DE TRIPLICI GENERE Mendacii.

Distinct. XXXVIII. A

† De distinctione præceptorũ respectu obliquitatum eisdẽ oppositarũ: & agit primo de mendacio.

Exo.d. 1. & Iosue. 2 a

SCiendum tamen tria esse genera mendaciorum. Sunt enim mendacia quædam pro salute uel commodo alicuius, non malitia, sed benignitate dicta: qualiter obstetrices mentitæ sunt, & Raab. Est & aliud mendacii genus quod fit ioco, quod nõ fallit. Scit enim cui dicitur, causa ioci dici: & hæc duo genera mendaciorũ non sunt sine culpa, sed non cum magna. Perfectis uerò non cónuenit mẽtiri, nec etiam pro temporali uita alicuius, ne pro corpore alterius animam suam occidant. Licet autem eis uerum tacere, sed non falsum dicere: ut si quis non uult hominem ad mortem prodere, uerum taceat, sed non falsum dicat. Tertium uerò genus mendacii est, qđ ex malignitate & duplicitate procedit, cunctis ualde cauendũ. His uidetur innui mendacia illa quæ fiunt ioco uel pro salute alicuius, imperfectis esse uenialia peccata, perfectis uerò illud quod ꝑ commodo alterius dicitur esse damnabile: quod etiam de mendacio iocoso putari potest, præcipuè si iteretur. De mendacio obstetricum, & Raab, quod fuerit ueniale Aug. tradit, dicens: Forsitan sicut obstetrices non remuneratę sunt quia mentitę sunt, sed quia infantes liberauerunt, & propter hanc misericordiam ueniale fuit peccatum, non tamen nullum: sic Raab liberata est ꝑꝑ liberationem exploratorũ, pro qua fuit ueniale peccatum. Sed ne putet quisq; in cęteris peccatis si ꝑꝑ liberationẽ hominum fiant, ita posse concedi ueniam, multa enim mala detestanda talem sequuntur errorem. Possumus enim & furando, alicui prodesse: si pauper cui datur sentit com-

Aug. q. 68. super Leuit. ad finem, to mo 4.

Aug. in Enchi c. 22. ad medium.

tit commodum, & diues cui tollitur, non sentit in commodum. Ita & adulterando possumus prodesse, si aliqua nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando moritura, & si uixerit pœnitendo purganda: nec ideo peccatum graue negabitur tale adulterium. Sciendum est ēt octo esse genera mendacii, ut Aug. in libro de mendacio tradit. quæ diligenter notanda sunt, ut appareat quod mendacium sit ueniale, & quod damnabile. Primum capitale est mendacium longeq; fugiendum, quod fit in doctrina religionis. ad quod nulla causa quisquam debet adduci. Secundum, q̄ tale est ut nulli prosit, sed obsit alicui. Tertium, quod ita prodest alteri, ut alteri obsit. Quartum, sola mentiendi fallendiq; libidine: maximum mendacium est. Quintum, quod fit placendi cupiditate de suauiloquio. His omnib. euitatis sequitur sextum genus, quod & nulli obest, & prodest alicui: ut si quis pecuniam alicuius iniustè esse tollendam sciēs, ubi sit nescire se mentiatur. Septimum, quod & nulli obest, & prodest alicui, ut si quis nolens hominem ad mortem quęsitum prodere, mentiatur. Octauum, quod nulli obest, & ad hoc prodest, ut ab immunditia corporis aliquē tueatur. In his autem tanto minus peccat quisque dum mentitur, quanto magis à primo recedit. Quisquis uerò aliquod genus esse mendacii quod peccatum nō sit putauerit, decipit seipsum turpiter: cum honestum esse deceptorem aliorum arbitretur. Omne ergo genus mendacii summoperè fuge: quia omne mendacium non est à Deo.

Lib. ad Consentium. ca. 14. in principio. 4. to.

Quid sit mendacium. B

Hic uidendum est, quid sit Mendacium, & quid sit Mentiri. Deinde, utrùm omne mendacium sit peccatū, & quare? Mendacium est (ut ait Aug.) falsa significatio uocis cum intentione fallendi: ut ergo mendacium sit, necesse est, ut falsum proferatur & cum intentione fallendi. Hoc enim malum est proprium mentientis, aliud habere clausum in corde, aliud promptum in lingua.

Libr. contra mendacium ad Consentium. c. 12. in fine, in tomo 4.

Quid sit mentiri. C

Mentiri uerò est loqui contra hoc quod animo sentit

quis, siue illud verum sit, siue non. Omnis ergo qui loquitur mendacium, mentitur, quia loquitur contra quod animo sentit, id est, voluntate fallendi: sed non omnis qui mentitur mendacium dicit: quia quod verum est loquitur aliquando mentiendo, sicut econuerso falsum dicendo aliquando verax est. Vnde ait Augus. Nemo sanè mentiens iudicandus est, qui dicit falsum quod putat verum: quia quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur. Non ergo mendacii arguendus est, qui falsa incautus credit, ac pro veris habet. Potiusque econtrario ille mentitur, qui dicit verum, quod putat falsum. Quantum enim ad animum eius attinent, non verum dicit: quia non quod sentit dicit, quamuis verum inueniatur esse quod dicit. Nec ille liber est à mendacio, qui ore nesciens loquitur verum, sciens autem voluntate mentitur. Hic quæri solet, si Iudæus dicat Christum esse Deum, cum non ita sentiat animo, vtrùm loquatur mendacium. Non est mendacium quod dicit: quia licet aliter teneat animo, verum tamen est quod dicit, & ideo non est mendacium: mentitur tamen, illud quòd verum est dicens. Quòd verò omne mendacium sit peccatum, Augus. insinuat. Mihi, inquit, videtur omne mendacium esse peccatum: sed multum interest quo animo, & de quibus rebus quisq; mentiatur. Non enim sic peccat qui consulendi, vt qui nocendi voluntate mentitur: nec tantum nocet qui viatorem mentiendo in diuerso itinere mittit, quantum qui viam vitæ mentiendo deprauat. Porro omne mendacium ideo dicendum est esse peccatum, quia hoc debet loqui homo quod animo gerit, siue illud verum sit, siue putetur & non sit. Verba enim ideo sunt instituta, nō vt per ea homines inuicem fallant, sed per ea in alterius notitiam suas cogitationes ferant. Verbis ergo vti ad fallaciam, non ad quod sunt instituta, peccatum est. Nec ideo etiam vllum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus alicui aliquando prodesse mentiendo: possumus enim, vt prædictum est, & furando & adulterando prodesse. Mendacium quoque non tunc tantum esse possu-

Aug. in enchirid. c. 18. paulo superius in initio.

Ibidē ca. 22. et sleml. in initio cap.

Aug in enchi. c. eod.

mus dicere, quando aliquis læditur. Cum enim à sciente dicitur falsum, mendacium est siue quis, siue nemo lędatur. Ecce ex his constat omne mendacium esse peccatū: non tamen de omni mendacio accipiendū est illud psal: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Nec illud, Os quod mentitur, occidit animam. Nec omne mēdacium isto pręcepto prohiberi videtur, nec pręmissa descriptio ne mendacium ioci includi. *Gratianus c. 12 q. 2. in ipsarum. Psal. 5. Sap. 1. c*

Vbi cum periculo erratur, vel non. D

Illud etiam sciendum est, quod in quibusdam rebus magno malo, in quibusdam paruo, in quibusdam nullo fallimur. In quibus rebus nihil interest ad capescendum Dei regnum, vtrùm credantur an non, vel vtrùm vera putentur an falsa, siue sint siue non, in his errare, id est, aliud pro alio putare, non arbitrandum est esse peccatum: vel si est, minimum atque leuissimum. Et sunt vera quædam, quamuis non videantur: quæ nisi credantur, ad vitam æternam non potest perueniri. Et licet error maxima cura cauendus sit non modo in maioribus, sed etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorantia possit errare: non tamen est consequens, vt continuo erret quisquis aliquid nescit, sed quisquis se existimat scire quòd nescit. Pro vero enim approbat falsum, quod erroris est proprium. Veruntamen in qua re quisquis erret interest plurimum. Sunt enim quæ nescire sit melius quàm scire. Item nonnullis errare profuit aliquando: sed in via pedum, non in via morum. Solet etiam quæri de Iacob qui se dixit esse Esau, aliter animo sentiens, vtrùm mentitus sit? De hoc August. ait, Iacob quod matre fecit auctore vt falleret patrem, si diligenter attendatur, videtur non esse mendacium sed mysterium. Intendebat enim matri obedire, quæ per spiritum nouerat mysterium: & ideo propter familiare consilium spiritus sancti quod mater acceperat, à mēdacio excusatur Iacob. *Aug. in principio ca. 19. in Enchirid. Ibidē ī principio ca. 21. Ibid. ad fin. cap. 20. Ibid. cap. 17 in principio. Ibid. cõtinuò August. Gene. 27. c*

DE PERIVRIO.

Distinct. XXXIX. A

De periurio. NVnc de periurio videamus. Periurium est mendacium iuramento firmatum. Hic quæritur, Vtrũ sit periurium, vbi non est mendaciũ? Quod quibusdam videtur ex auctoritate Hieronymi dicentis. Aduertendum est, ꝙ iusiurandũ tres habet comites, veritatem, iudicium, & iustitiam. si ista defuerint nõ erit iuramentum, sed periurium. Vbi autem falsum iuratur, veritas deest. Si ergo falsum iuretur, etsi non sit ibi intentio fallendi, videtur esse periurium, quia deest veritas. Quibusdam placet non esse periuriũ, vbi nõ est mendacium. & sicut dicitur aliquãdo falsum sine mendacio, ita iuratur falsum sine periurio. Falsum fortè dixit Apostolus, cum se venturũ ad Corinthios promisit: nec tamen sicut ei imponebatur, culpam mendacii contraxit, quia sic animo sentiebat. etiam si iuramento illud firmasset, non periurium incurrisset: quia quantũ in ipso fuit, verum dixit. & si iurationem addidisset, quantum in se foret, verum iurasset, etsi aliter euenerit quàm dixit. Ideo sicut quis non est mendax, nisi aliter sentiat animo quam dicit, siue ita sit, siue non: ita videtur quibusdam neminem periurum constitui, nisi aliter sentiat animo, quàm loquitur, siue ita sit, siue non.

Hiero. super Hieremiæ in cõmentariis, ad illud Hieremiæ iurabis in ueritate, c. 4. 40. 5.

1. Cor. vlt. a

de triplici modo periurii. B

Sed melius creditur & ille peierare, qui falsum voluntate fallendi iurat, & qui falsum putans quod verũ est, iurat, & qui verum putans, quod falsum est, iurat. Vnde Aug. Homines falsum iurant, vel cũ fallunt, vel cũ falluntur. Aut putat homo verũ esse quod falsum est, & temere iurat: aut scit vel putat falsum esse, & tamẽ pro vero iurat, & nihilominus cum scelere iurat. Distant aũt illa duo periuria, q̃ commemorauit. Fac illũ iurare, qui verũ esse putat pro quo iurat. verum putat esse, & tamen falsum est: non ex animo iste peierat, sed fallitur. Hoc pro

De uerbis his. Nolite iurare Iacobi Apostoli sermone. 28. non longe a principio, in to. 10.

vero habet quod falsum est, non pro falsa re sciens iurationem interponit. Da aliũ qui scit falsum esse, & iurat tanquã verum sit, quod scit falsum esse. Videtis quã ista detestanda sit belua. Fac alium qui putat falsum esse, & iurat tanquã uerum sit, & forte verum est. Verbi gratia, vt intelligatis. Pluit in illo loco. Interrogas hominem, & dicit pluisse: & tunc pluit ibi, sed putat non pluisse. periurus est. Interest quemadmodũ verbũ procedat ex animo. ream linguã non facit, nisi rea mens sit. His euidenter tradit, ꝙ tripliciter peierat homo, vt suprà diximus: dum vel sciens falsum iurat, vel putans falsum quod verum est iurat, vel æstimãs verum quod falsum est iurat. Sed hoc extremum non videtur esse periurium, etiamsi periurium nominetur, eo ꝙ falsum iuratur. non videtur reus esse periurii qui sic iurat: quia nõ est mens eius rea, & ideo nec lingua. Immo eius mens rea est, dum iurare præsumit quod perspicuè verum non deprehendit. Non ergo omne periuriũ mendaciũ est, nec omnis qui peierat mentitur: sed omnis mentiendo iurãs peierat, & omnis qui falsum iurat, siue mentiens, siue non, peierat. Cũ uerò quis iurat, quod uerum est existimans esse falsum, quæritur quid sit ibi periurium? Ipsa. n. significatio vocis vera est, quia uerum nescienter loquitur. Non ergo ipsa significatio uel falsum, uel mendacium est, quia uera est: & quod uerum est, periuriũ non uidetur esse. Ad hoc dicimus, loqui sic, s. contra mentem, sub attestatione iuramenti esse periurium. Mentiri ergo adhibita iuratione periuriũ est. Periurium ergo est, uel iurãdo loqui falsum cum intentione fallendi, vel iurãdo loqui falsum sine intentione fallendi, uel iurãdo loqui uerum cum intentione fallendi. Hic opponitur. Si omnis qui falsum iurat, peierat: tunc qui alicui promittit dare sub certo termino aliquid, quod tamen nõ facit, ex quo iurauit, peierauit, quia falsum iurauit. Non enim ita futurum erat, ut iurauit. Ad hoc dici potest, quia non omnis qui iurat, quòd falsum est, ex quo iurat periurus est, sicut iste de quo agimus: sed ex quo propositum mutat, uel terminũ transgreditur, iuratio talis fit periurium reatu.

Quæstio. *Oppositio.* *Determinatio.*

An iuratio sit malum. C

Si autem quæritur, Vtrum iurare sit malũ? Dicimus aliquando malum esse, aliqñ non. Sponte enim & sine necessitate iurare, vel falsum iurare, peccatum grande est. Ex necessitate autem iurare. s. vel ad asserendam innocentiam vel ad fœdera pacis confirmanda, vel ad persuadendum auditoribus ꝙ est eis utile, malum non est: quia necessarium eis est. Vnde Aug. iuramentum faciendum est in necessariis, cũ pigri sint homines credere, qđ eis est vtile. Iuratio non est bona, non tñ mala cum necessaria. i. non est appetenda sicut bona, nec tñ fugienda tanquam mala, cum est necessaria. Non est. n. contra pręceptum Dei iuratio. Sed ita intelligitur dñs prohibuisse à iuramento, vt quantum in ipso est quisq; non iuret. Quod multi faciunt, in ore hñtes iurationem tanquam magnum atq; suaue aliquid. Apostolus. n. nouit præceptum dñi, & tñ iurauit. Prohibemur. n. iurare vel cupiditate, vel delectatione iurandi. Quod ergo Christus ait in euangelio, Ego dico vobis, non iurare omnino: ita intelligitur præcepisse ne quisquam sicut bonum appetat iuramentum, & assiduitate iurandi labatur in periuriũ. Quod verò addidit, Sit sermo vester. Est est. Non, non: bonum est & appetendũ. Qđ autem amplius est, à malo est. i. si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorũ quibus aliquid suades: quę infirmitas vtiq; malũ est. Vñ nos quotidie liberari præcamur dicentes, Libera nos à malo. Ideoq; non dixit, Quod amplius est, malum est. Tu enim non facis malum, qui bene vteris iuratione, sed à malo est illius qui aliter non credit, id est ab infirmitate, quæ aliquando pœna est, aliquando pęna & culpa. Ibi ergo dominus prohibuit malum, suasit bonum, indulsit necessarium.

De sermone domini ĩ mõte libr. 1. ad illud. Math 5. Non iurare omnino. sermo 4

Ad illud. Ecce ergo coram Deo, quia non mentior. Rom. 1. c

Aug. lib. 1. de sermone domini ĩ mõte ad illud. Sit autẽ sermo vester. Math. 5.

De iuramento, quod per creaturas fit. D

Quæritur ẽt, Vtrùm liceat iurare per creaturã? Quod non videtur, cum in lege scriptum sit, Reddes aũt dño iuramenta tua: Et Christus in euangelio præcipiat non iurare oĩno, nec per cœlũ, nec per terram, nec ꝑ Hierosolymam, nec per caput tuum. Iudæis, quasi paruulis, est concessum

Deut. 6. e Math 5. f Hieroni. ad illud. Math. 5.

concessum iurare per creatorem, & præceptum vt si iurare contingeret, non nisi per creatorem iurarent, non per creaturam, quia iurantes per Angelos & elementa, creaturas venerabantur honore: & melius erat hoc exhiberi Deo, quàm creaturis. Infirmis ergo illud prohibuit sanctis verò, qui in creaturis creatorem venerabantur tantum, non prohibuit. Vnde Ioseph per salutem Pharaonis iurauit, Dei iudicium in eo veneratus, quo positus erat in infimis. Christus verò ita per creaturas iurare prohibuit, ne vel aliquid diuinum in eis crederetur, pro quo reuerentia eis deberetur: vel ne per ea iurantes falsum, homines se iuramento teneri non putarent.

Non iurare omnino in cõmētariis, in Tomo.9.

Gene.42.c

Quæ iuratio magis teneatur, an quæ fit per Deum, an quæ fit per euangelium, vel per creaturas. E

Si autem quæritur, Quis magis teneatur, an qui per Deum, an qui per euangeliũ vel per creaturas iurat? Dicimus, qui per Deũ: quia per Deũ hæc sancta facta sunt Vnde Chryso. Si qua cā fuerit, modicum uidetur facere qui iurat per Deum: Qui verò per euangelium, maius aliquid fecisse uidetur. Quibus dicendum est, Stulti, scripturæ sanctæ propter Deum factæ sunt, non Deus pp scripturas: ita & creaturæ factæ sunt propter Deum.

Chryso.hom. 44. ad illud Matth. 23. Quicunque iurauerit p templum. Tomo 2.

Quid est dicere, per Deum iuro. F

Hic quæritur, Quid sit dicere, Per Deum iuro? Hoc est testem adhibere Deum. Iurauit enim Apostolus dicens, Testis est mihi Deus: acsi dixisset, Per Deum ita est. Vnde Aug. Ridiculum est putare hoc, si dicas, per Deum, iuras: si dicas, Testis est mihi Deus, nõ iuras. Quid est enim per Deum, nisi testis est mihi Deus: aut quid est testis est Deus, nisi per Deum. Quid est autem iurare, nisi ius Deo reddere, quando per Deum iuras? Ius scilicet veritatis, & non falsitatis. Item, Ecce dico charitati vestræ, Et qui per lapidem iurat falsum, periurus est: quia non lapidē qui non audit, sed eius creatorem adhibet testem. Hoc est ergo iurare per quamlibet creaturam, scilicet, creatorem eius testem adhibere. Est etiam quoddam genus iuramēti grauissimũ, quod fit per execrationem: vt cũ homo dicit, Si illud feci, illud patiar, vel illud contingat filiis meis.

Rom. 1.b

De uerbis Iacobi.

Aug. de verbũ Iac apostoli sermone 28. non longo à principio, in tomo 10.

Ibidem sermone 28. ad finem.

liis meis. secundum quem modum accipitur etiam interdum cum aliquis iurando dicit, Per salutem meam, vel per filios meos & huiusmodi: obligat.n. hoc Deo. Vnde Aug. Cum quis ait, Per salutem meam, salutem suã Deo obligat. Cùm dicit, Per filios meos, oppignerat eos Deo ut hoc eueniat in caput eorum, quod exit de ore ipsius: si uerum, uerum: si falsum, falsum. Et sicut per hoc iurans, aliquando hoc Deo obligat: ita per Deum iurans, ipsum adhibet testem. In omni ergo iuratione aut Deus testis adhibetur, aut creatura Deo obligatur, & oppigneratur: ut hoc sit iurare, scilicet, Deum testem adhibere, uel Deo aliquid oppignerare. Hoc est ergo iurare per quamlibet creaturam, s. creatorẽ eius testem adhibere.

In sermone eodem 28. de verbis Iacobi apostoli

De illis qui iurant per falsos Deos. G

Aug. epist. 154. to. 2.

Post hæc quæritur, Vtrùm fide eius utendum sit, qui per dæmonia uel idola iurauerit? De hoc Augu. scribens ad Publicolam ait, Te prius considerare uolo, utrùm si quispiam per Deos falsos iurauerit & fidem non seruauerit, non tibi uidetur bis peccasse? Bis utiq; peccauit: quia iurauit per quos non debuit, & contra pollicitiam fecit fidem, quod non debuit. Ideoq; qui utitur fide illius quem constat iurasse per Deos falsos, & utitur fide illius non ad malum sed ad bonum, non peccato illius se sociat, qui per dæmonia iurauit, sed bono pacto eius quo fidem seruauit. Et sine dubitatione minus malum est per Deos falsos iurare ueraciter, quàm per Deum uerum fallaciter. Quanto enim per quod iuratur magis sanctum est, tanto magis est pœnale periurium.

Ibidem paulò superius.

Quòd iuramentum quo incautè iuratur, non est obseruandum, nec votum, nec promissio iniustè facta. H

In concilio toletano. 8. c 2. hæc omnia referuntur.

Nunc superest uidere, Vtrùm omne iuramentum implendum sit? Si enim quis alicui iurauerit contra fidem & charitatem, quod obseruatum, peiorem uergat in exitum, potius est mutandum quàm implendum. Vnde Amb. Est contra officium Dei, nonnunquã promissum soluere sacramẽtum, ut Herodes fecit. Item Isidorus, In malis promissis rescinde fidem, in turpi uoto muta decretum. Quod incautè uouisti, ne facias. impia est promissio,

Et caus. 22. q. 4. Ambr. ad finem c 50. lib 1 officiorum.

missio, quæ scelere adimpletur. Idem, Non est obseruandum sacramentum, quo malum incautè promittitur: ut si quis adulteræ perpetuam fidem cum ea permanendi polliceatur. Tolerabilius enim est non implere sacramētum, quam permanere in stupro. Item Beda, Si quid nos incautius iurare contigerit, quod obseruatum peiorem uergat in exitum, liberè illud salubriori cōsilio mutandum nouerimus: ac magis instante necessitate peierandum esse nobis, quàm pro uitando periurio in aliud crimen grauius esse diuertēdum. Deniq; iurauit Dauid per Deum occidere Nabal uirum stultum: sed ad primā intercessionem Abigail fœminæ prudentis, remisit minas, reuocauit ensem in uaginam: nec aliquid culpæ se tali periurio contraxisse doluit. Item Aug. Quod Dauid iuramentum per sanguinis effusionem nō impleuit, maior pietas fuit. Iurauit Dauid temere, sed non impleuit iurationem maiori pietate. Ex his aliisq; pluribus ostenditur, quædam iuramenta non esse seruanda. & qui sic iurat, uehementer peccat: cum autem mutat, bene facit. Qui autem non mutat, dupliciter peccat: & quia iniustè iurauit, & quia facit quod nōn debet.

Tomo 1. Marc. 4. d Matt. 14. a Isidorus ca. 8. lib. 3. soliloquiorum. Idem Isidorus. lib. 2. c. 31. in fine de summo bono. In hom. 13. in natali de collatio diui Ioan. Bapt. de sāctis ẽ-stiualibus. 1. Reg. 25. b In serm. 11. de sanctis, qui est secūdus de festo decoll. B. Io. Baptis. tomo 10. in fine. Actione 4. synodi Niceuæ secundæ. Isidorus lib. 2. ca. 31. de summo bono ad finem.

Si est periurus qui non facit, quod incautè iurauit. I

Qui uerò mutat, Vtrùm periurus debeat dici, solet quæri. Beda suprà tale iuramentum uocauit periuriū. Ioannes etiam Apocrisarius orientalium sedium dixit, Sermo patris nostri Sophronii significat, quòd melius est iurantem peierare, quàm seruare sacramētum in fractione sanctarum imaginum. Sed periurium dicitur tale iuramētum non obseruatum: & peierare dicitur qui non implet quod falsum iurat, non quia inde reus fit quòd non obseruat, sed quia iurauit iniustum, ex quo reus est, sicut ille qui peierat.

De eo qui verborum calliditate iurat. K

Hoc etiam sciendum est, quòd quacunque arte uerborum quis iuret, Deus tamen qui conscientię testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur intelligit. Dupliciter autem reus fit, qui & nomen Dei in uanum assumit, & proximum dolo capit.

De illo

De illo qui cogit aliquem iurare. L

Aug. De verbis Iacob. apost. serm. 28. in to. 10

Quęritur etiam, Si peccat qui hominem iurare cogit? De hoc Aug. ait, Qui exigit iurationem, multum interest si nescit illum iuraturum falsum, an scit. Si enim nescit & ideo dicit, Iura mihi, vt fides ei sit: non est peccatum; tamen humana tentatio est. Si verò scit eum fecisse, & cogit eum iurare, homicida est. Idem, Qui prouocat hominem ad iurationem, & scit eum falsum iurare, vincit homicidam: quia homicida corpus occisurus est, ille animam, immo duas animas, & eius quem iurare prouocauit, & suam.

Aug ser. 11 de sāctis qui est secundus de festo decolla S. Ioā. Bapt. to. 10. in fine. Barchardus ca. 13. libro 12 & Ioā. Cerueten ca. 70. paris 12. decretorum.

Ex concilio Aurelianensi. M

Sancta synodus decreuit, nisi pro pace facienda, vt omnes fideles ieiuni ad sacramenta accedant.

DE SEXTO ET SEPTIMO PRAECEPTO secundę tabulæ.

Distinct. XL. A

SExtum præceptum est, Non desiderabis vxorem proximi tui. Septimum est, Non concupisces domū proximi tui, non seruum, non ancillam, &c. Sed videtur præceptum de non concupiscendis rebus proximi, vnum esse cum eo quo dicitur. Non furaberis: & præceptum de non concupiscenda vxore, vnum esse cum eo, quo dicitur. Non mœchaberis. Poterat enim præceptum non furandi in illa generalitate intelligi, vbi de nō concupiscenda re proximi pręcipitur: & in eo quod dictum est, Non mœchaberis, poterat illud intelligi. Non cōcupisces vxorē proximi tui. Sed in illis duobus preceptis nō mœchandi & nō furandi, ipsa opera notata sunt & prohibita: in his vero extremis, ipsa cōcupiscentia multū ergo differunt illa ab istis. Vnde illi præcepto nō mœchādi, fit superadditio in euangelio: vbi omnis concupiscentia mœchādi prohibetur. Sed cum hic prohibeatur concupiscentia alienę vxoris & alienæ rei: quare dicitur lex comprimere manum & non animum? Illud de lege dicitur secundum

Aug. super Exodū q. 71 in tomo. 4.

Matt. 5. d

Quare lex comprimere dicitur non animum.

cundum cerimonialia, non ſecundum moralia: Vel quia in lege nõ eſt generalis prohibitio omnis mortiferę concupiſcentiæ, vt in euangelio.

Quid ſit litera occidens. B

Si vero quæritur, Quam dicat Apoſt. literam occidentem? Ea certè eſt decalogus: qui non dicitur litera occidens eo ꝙ mala ſit lex, ſed quia prohibens peccatum auget concupiſcentiam, & addit præuaricationem niſi liberet gratia. quæ gratia non ſic abundat in lege vt in euangelio. Vel ſecundum eorum carnalem intelligentiã. Lex ergo bona eſt, & tamen occidit ſine gratia, cum ſit virtus peccati quæ iubet quod ſine gratia impleri non poteſt. Gratia autem deerat, & ideo litera occidens erat. Diſtat autẽ euangelii litera à legis litera, quia diuerſa ſunt promiſſa: ibi terrena, hic cœleſtia promittuntur. Diuerſa etiam ſacramenta: quia illa tantum ſignificabant, hæc conferunt gratiam. Præcepta etiam diuerſa, quãtum ad cerimonialia. Nam quantum ad moralia ſunt eadem, ſed plenius in euangelio continentur. Audiſtis decem chordas pſalterii vtriq; ſexui impoſitas: quæ charitate tangendæ ſunt, vt vitiorum ferę occidantur. 2.Cor.3.b

TITVLI IN LIB. IIII.

FINIS.

PETRI LOMBARDI EPISCOPI PARISIENSIS, SENTENTIARVM.

LIBER IIII.

DE SACRAMENTIS ET SIGNIS Sacramentalibus.

Diſtinct. I. A

De ſacramētis in generali. Lucæ. 10 f. De ſacramētis vbi quatuor conſideranda ſunt.

SAmaritanus enim vulnerato appropians, curationi eius ſacramentorum alligamenta adhibuit: quia contra originalis peccati & actualis vulnera ſacramentorum remedia Deus inſtituit. De quibus, quatuor primo conſideranda occurrunt, Quid ſit ſacramentum, Quare inſtitutum, In quibus conſiſtat & conficiatur. Et quæ ſit diſtantia inter ſacramenta veteris & nouæ legis.

Quid ſit ſacramentum. B

Aug. in 10. li. de ciui. c. 5. ad principium, to. 5. Aug. de doc. chri. li. 2. ad principium, to. 3. cap. 1. Ibidem paulo inferiùs. Ibidem c. 2. in princip. Aug. ad finē

Sacramentum eſt ſacræ rei ſignum. Dicitur tamen ſacramentum etiam ſacrum ſecretum, ſicut ſacramentum diuinitatis: vt ſacramentum ſit ſacrum ſignans, & ſacrum ſignatum: ſed nunc agitur de ſacramento ſecundum quod eſt ſignum. Item ſacramentum eſt inuiſibilis gratiæ viſibilis forma. Signum verò eſt res præter ſpeciem quam ingerit ſenſibus, aliquid aliud ex ſe faciens in cogitationem venire. Signorum verò alia ſunt naturalia, vt fumus ſignificans ignem, alia data. Et eorum quæ data ſunt, quædam ſunt ſacramenta, quædam non. Omne enim ſacramentum eſt ſignum, ſed non econuerſo. Sacramentum eius rei ſimilitudinem gerit, cuius ſignum eſt. Si enim ſacramenta non haberent ſimilitudinem rerum quarum ſacramēta ſunt, propriè ſacramenta non

ra non dicerentur. Sacramētum.n. propriè dicitur, q ita signum est gratia Dei, & inuisibilis gratiæ forma, vt ipsius imaginem gerat & causa existat. Non ergo significandi tantum gratia sacramenta instituta sunt, sed etiā sanctificandi. Quæ enim significandi gratia tantum instituta sunt, solum signa sunt & non sacramenta: sicut fuerunt sacrificia carnalia, & obseruantiæ cerimoniales veteris legis, quæ nunquā poterant iustos facere offerentes: quia vt ait Apost. Sanguis hircorum & taurorum & cinis vitulæ asper: us, inquinatos sanctificabat ad emundationem carnis, non animæ. Nam inquinatio illa erat contactus mortui. Vnde Aug. Nihil aliud intelligo inquinationem quam lex mundat, nisi contactum mortui hominis: quē quis tetigerat, immundus erat septē diebus, sed purificabatur secundū legem die tertio & septimo, & ita mundus erat, vt iam intraret in templum. Mundabant etiā interdum à corporali lepra illa legalia. Sed nunquam ex operibus legis aliquis iustificatus est: vt ait Apostolus, etiamsi in fide & charitate fierent. Quare? quia imposuit ea Deus in seruitutem, non in iustificationem, & vt figura futuri essent: volens sibi ipsi potius offerri ea, quàm idolis. Illa ergo signa erant, sed tamen & sacramenta: licet minus propriè in scripturis sæpe vocātur: quia signa erant rei sacræ, quam vtique non præstabant. Illa autem Apostolus opera legis dicit, quæ tantum significandi gratia, vel in onus instituta sunt.

epist. 23. ad Bonifacium. tomo. 2.

Aug. lib. q. super nume. c. 33. ad finē tomo. 4.

Leuit. 16 e Num. 19.

Hic non tenetur.

Ad Rom 3. c & 4 b & Gal. 2. d

Ad Ro. 3. d Act. 10.

De causa institutionis sacramentorum. C

Triplici autem de causa sacramenta instituta sunt: propter humiliationem, eruditionem, exercitationem. Propter humiliationem quidem, vt dum homo insensibilibus rebus quæ natura infra ipsum sunt, ex præcepto creatoris se reuerendo subiicit, ex hac humilitate & obedientia Deo magis placeat, & apud eum mereatur: cuius imperio salutem quærit in inferioribus se, etsi nō ab illis sed per illa à Deo. Propter eruditionem etiam instituta sunt, vt per id quod foris in specie visibili cernitur, ad inuisibilem virtutem quæ intus est, cognoscendam mens erudiatur. Homo enim qui ante peccatum

Hic non tegitur. sine medio Deum uidebat, per peccatum adeo habuit, vt nequaquam diuina queat capere, nisi humanis exercitatus. Propter exercitationem similiter instituta sunt: quia cum homo ociosus esse non possit, proponitur ei utilis & salubris exercitatio in sacramentis, qua vanam & noxiam declinet occupationem. Non enim facile capitur à tentatore, qui bono uacat exercitio. Vnde Hieronymus monet. Semper aliquid operis facito, ut te occupatum diabolus inueniat.

Hier. to 1. in medio epist. ad Rusticũ monachum.

De triplici genere exercitationis. D

Sunt autem exercitationum tres species. Vna ad ædificationem animæ pertinet: Alia ad corporis fomentũ: Alia ad utriusq; subuersionem. Cùm igitur absq; sacramentis (quibus non alligauit potentiam suam Deus) homini gratiam donare posset, prædictis de causis sacramenta instituit. Duo autem sunt, in quibus sacramentum consistit, scilicet, verba, & res. Verba, ut inuocatio Trinitatis: Res, ut aqua, oleum, & huiusmodi.

In quibus consistit sacramẽtum.

De differentia sacramentorum veterum & nouorum. E

Iam uidere restat differentiam sacramentorum veterum & nouorum: ut sacramenta uocemus, quæ antiquitus res sacras signabant, ut sacrificia & oblationes, & huiusmodi. Eorum autem differentiam breuiter Augustinus assignat dicens, quia illa promittebant tantum & significabant, hæc autem dant salutem.

Ad mediũ expositionis tituli. psalmi 73. tom. 8.

Aug. lib. 2. c. 11. de nuptiis & con.

De circuncisione. F

Fuit tamen inter illa sacramenta sacramẽtum quoddam, scilicet, circuncisionis, idem conferens remedium contra peccatum, quod nunc baptismus præstat. Vnde Augustinus. Ex quo instituta est circuncisio in populo Dei, quæ erat tunc signaculum iustitiæ fidei, ad purgationem valebat magnis, & paruulis originalis ueterisq; peccati: sicut baptismus ex illo ualere cœpit ad innouationem hominis, ex quo institutus est. Item Beda. Idẽ salutiferæ curationis auxilium circuncisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod baptismus agere reuelatæ gratiæ tempore consueuit, excepto quòd regni cœlestis ianuam nondum intrare poterant: tamen

Beda homil. 11. hiemali. de sanctis, quæ est ĩ die Circuncisionis de euangelio.

tamen in sinu Abrahæ, post mortem requie beata consolati, supernæ pacis ingressum spe fœlici expectabant. His apertè traditur, per circuncisionem ex quo instituta fuit, remissionem peccati originalis & actualis paruulis & maioribus à Deo præstitam, sicut nunc per baptismum datur.

Luc.2. Cum consummati süt dies octo

De viris qui fuerunt ante circuncisionem, & de fœminis quæ fuerunt ante & post. G

Quæritur autem de uiris qui fuerunt ante circuncisionem, & de fœminis quæ fuerunt ante & post, quod remedium contra peccatum habuerint? Quidam dicūt sacrificia & oblationes eis ualuisse ad remissionem peccati. Sed melius est dicere, illos qui de Abraham prodierunt, per circuncisionem iustificatos: mulieres uerò per fidem & operationem bonam, uel suam si adultæ erāt, vel parentum si paruulæ. Eos verò qui fuerunt ante circuncisionem, paruulos in fide parentum: parentes uerò per uirtutem sacrificiorum, scilicet, quam intelligebāt spiritualiter in illis sacrificiis, iustificatos. Vnde Gregorius, Quod apud nos valet aqua baptismi, hoc egit apud veteres uel pro paruulis sola fides, vel pro maioribus uirtus sacrificii, uel pro his qui ex Abrahæ stirpe prodierunt, mysterium circuncisionis.

Greg. lib.4. mora. 15. ex positionis. c. 2. ad illud. Iob. 3. Dies ille uertatur in tenebras.

Gen. 17. c

Iosue. 5. d Quare data fuit circuncisio.

De institutione & causa circuncisionis. H

Gen. 22. d

Hic dicendum est, in quo instituta fuerit circuncisio, & quare, & cur mutata per baptismum. Abraham primus mandatum circuncisionis habuit ad probationem obedientiæ: nec ei soli præcepta fuit circuncisio, sed & semini eius, id est, omnibus Hebræis: quæ fiebat secundum legem octaua die lapideo cultro in carne præputii. Data aūt fuit circuncisio pluribus de causis, scilicet, ut per obedientiam mandati Abraham placeret Deo, cui per præuaricationem Adam displicuerat. Data etiā fuit in signum magnæ fidei Abrahæ, qui credidit se habiturum filium, in quo fieret benedictio omniū. Deinde, vt hoc signo à cæteris nationibus discerneretur populus ille. In carne uerò præputii, ideo iussa est fieri circuncisio, quia in remedium instituta est originalis peccati,

cad, quod à parentibus trahimus per concupiscentiam carnis, quæ in parte illa magis dominatur: & quia in parte illa culpam inobedientiæ primus homo sensit, decuit vt ibi signum obedientiæ acciperet.

Quare die octauo, & petrino cultro. I

Gene. 17.c. & d. Fiebat autem octaua die petrino cultro, quia & in resurrectione communi & octaua ætate futura, per petram Christum omnis ab electis abscindetur corruptio: *Iosue. 5. & habetur 25. q. 1. paragra. his ita.* & per Christi resurrectionem octaua die factam, circumciditur à peccatis anima cuiusque in eum credentis: due ergo res sunt illius sacramenti.

Quare in baptismum mutata sit circuncisio. K

Ideo autem mutata est circuncisio per baptismum, quia sacramentum baptismi communius est, & perfectius: quià pleniori gratia accumulatum. Ibi enim peccata solum dimittebātur, sed nec gratia ad bene operandum adiutrix, nec uirtutum possessio vel augmentū ibi præstabatur, ut in baptismo, vbi non tantūmodo abolētur peccata, sed etiam gratia adiutrix confertur, & virtutes augentur. *Psal. 22.* Vnde aqua refectionis dicitur, quia aridos fœcundat, etiam fructificātes ampliori vbertate donat. Quia quantuncunq; per fidem & charitatem ante habitam aliquis iustus ad baptismum accedit, uberiorem ibi recipit gratiam: sed non ita in circuncisione. *Ad Ro. 4. b* Vn̄ Abrahę per fidem iam iustificato signaculum tantum fuit, nihil ei intus contulit.

De paruulis defunctis ante diem octauum. L

Hic non tenetur. Si verò quæritur de paruulis qui ante diem octauū moriebantur, antequam fiebat circuncisio ex lege, vtrū saluarentur vel non? Idem potest responderi quod sentitur de paruulis ante baptismum defunctis: quos perire constat. *Beda homil. 11. de sanctis hiemalibus. In die Circūcisionis domini, ad prīcipium.* Vn̄ Beda, Qui nunc per euangelium suū terribiliter & salubriter clamat, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei: ipse dudum clamabat per suam legem. Masculus cuius præputii caro circuncisa non fuerit, anima illa peribit de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Fortè tamē sub lege ingruente, necessitate mortis ante octauū diē circun-

circunciderant sine peccato filios, sicut modo sit in Ecclesia de baptismo.

DE SACRAMENTIS NOVAE LEGIS.

Distinct. II. A

IAm ad sacramenta nouæ legis accedamus: quę sunt Baptismus, Confirmatio, Panis benedictio, id est, Eucharistia, Pœnitentia, Vnctio extrema, Ordo, Coniugium. Quorum alia remedium contra peccatū prębent, & gratiam adiutricem cōferunt, vt baptismus: alia in remedium tantùm sunt, vt coniugium: alia gratia & virtute nos fulciunt, vt Eucharistia & ordo. *De sacramētis ī speciali.* *Hic non tenetur.*

Quare mox post hominis casum non fuerint instituta. B

Si verò quæritur, Quare non fuerint hæc sacramenta instituta mox post hominis lapsum, cum in his sit iustitia & salus? Dicimus non antę aduentum Christi, qui gratiam attulit, gratiæ sacramenta fuisse danda: quæ ex ipsius morte & passione virtutem sortita sunt. Christus autem venire noluit, antequam homo de lege naturali, & scripta conuinceretur, quod neutra iuuari posset. *Genes. 2. d*

Quòd sacramentum coniugij fuit ante peccatum. C

Fuit tamen couiugium ante peccatum institutum: non vtique propter remedium, sed ad sacramentum, & ad officium: post peccatum verò fuit ad remediū contra carnalis concupiscentiæ corruptelam: de quo suo loco tractabimus.

De baptismo. D

Nunc verò de baptismi sacramento videamus, quòd inter nouæ gratiæ sacramenta primum est. Baptismum igitur Christi Ioannes suo baptismo prænunciauit: qui primus baptizasse legitur, sed in aqua, non in spiritu, sicut ipse ait. Ego baptizo vos in aqua, in pœnitētiam. Sola enim corpora abluebat, à peccatis verò non mundabat. Baptismus Ioannis erat in pœnitentiam, non in remissionem: Baptismus verò Christi, in remissionem. *De baptismo Ioannis.* *Math. 3.* *De differentia baptismi Ioannis & Christi.* *Act. 19*

Quia

Ioan.1.d. Quia Ioannes baptizans homines, ad pœnitentiam uocabat: & quos baptizabat, pœnitere docebat: secundũ *Matth. 3. b* illud, Veniebant ad Ioannem in Iordanem, confitentes *Marc. 1.a* peccata sua. Sed in baptismo Ioannis non dabatur pec- *Luc. 3.b* catorum remissio, quæ data est in Christi baptismo.

Quid utilitatis habebat baptismus Ioannis. E

Ad quid ergo utilis erat baptismus Ioannis? Quia homines vsu baptizandi præparabat ad baptismum Chri- *Matth. 21. c* sti. Sed quæritur, Quare dictus est baptismus Ioannis: sicut veritas dicit, Baptismus Ioannis unde est? Quia ibi Ioannis operatio tantum uisibilis erat, exterius lauantis, non inuisibilis gratia Dei interius operantis. Sed tñ & illa Ioannis operatio à Deo erat, & baptismus ille à Deo erat, non ab homine tm̃: sed hominis dictus est, qa nihil ibi gerebatur quod non ageret homo. Si verò quęritur, An sacramentum fuerit? satis potest concedi ex eo sensu, quo legalia signa dicuntur sacramenta. Significabat enim baptismus Ioannis rem sacram. scilicet, sed & baptismum Christi: qui non tantum est pœnitentiæ, remissionis peccatorum.

De forma baptismi Ioannis, & de baptizatis ab eo. F

Hic considerandum est, si baptizati à Ioanne iterum baptizati sunt baptismo Christi, & qua forma uerborũ vsus sit Ioannes. illi qui baptizati sunt à Ioanne, nescientes spiritum sanctum esse, ac spem ponentes in illius baptismo, postea baptizati sunt baptismo Christi, Baptis- *Act. 19. a* mus aũt Ioannis in nomine uenturi tradebatur. Vnde *Commẽt. ad illud Ioel. 2 Effundã spiritum meũ, in tom 6.* Hie. super Iohelem, Qui dicit se in Christum credere, & non credit in spiritum sanctũ, nondum habet claros oculos. Vñ baptizati à Ioanne in nomine venturi, id est, dñi Iesu, quia dixerunt, Sed neq; si spiritus sanctus est audiuimus, iterum baptizabantur, immo uerum baptisma *Hic non tenetur magister.* accipiebant, illi uero qui spem non posuerunt in baptismo Ioannis, & patrem & filium & spiritum sanctũ credebant, non post baptizati fuerunt: sed impositione ma- *Act. 8. c* nuum ab Apostolis super eos facta, spiritum sanctum *Hieron ad Oceanum,* receperunt. Alii verò qui non ita credebant, baptizati sunt baptismo Christi, ut prædictũ est. Vnde Hieron. qui

spiritum

ſpiritum ſanctum neſciebant cum baptiſmum à Ioanne acceperunt, iterum baptizati ſunt baptiſmo Chriſti, vt prædictum eſt: ne quis ex Iudæis vel gentibus putaret aquam ſine ſpiritu ſancto ad ſalutẽ poſſe ſufficere. De hoc etiam Amb. in primo lib. de ſpiritu ſancto, Quidam negauerunt ſe ſcire ſpiritum ſanctum, cum baptizatos ſe dicerent baptiſmo Ioannis, qui in aduenientis Ieſu, non in ſuo baptizauit nomine. Iſti ergo quia nec in Chriſti nomine, neq; cũ fide ſpiritus ſancti baptizati fuerant, non potuerunt accipere baptiſmi ſacramentum. baptizati ſunt ergo in nomine Chriſti, nec iteratum eſt in his baptiſma, ſed innouatum.

t. 2. in epiſt. de vnius vxoris viro. Ambro. ad principiũ c. 3. li. 1. de ſpiritu ſancto, tomo 2. Act. 19. a Ibidem paulò inferiùs.

QVID SIT BAPTISMVS.

Diſtinct. III. A

POſt hæc videndum eſt, quid ſit baptiſmus, & quæ ſit forma, & qnando inſtitutus, & cauſa inſtitutionis. baptiſmus dicitur intinctio. i. ablutio corporis exterior, facta ſub forma verborum præſcripta. Si .n. ablutio fiat ſine verbo, non eſt ibi ſacramentum: ſed accedẽte verbo ad elementum, fit ſacramentũ: non vtiq; ipſum elementum fit ſacramẽtum, ſed ablutio facta in elemento. Vnde Aug. Verbo baptiſma conſecratur, detrahe verbum, & quid eſt aqua, niſi aqua? accedit verbũ ad elementum, & fit ſacramentum. Vnde eſt hæc tanta virtus aquæ, vt corpus tangat & cor abluat niſi faciente verbo, non quia dicitur, ſed quia creditur? Nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud eſt virtus intus manens. In duobus ergo conſiſtit ſacramentum baptiſmi, ſcilicet, in verbo, & elemento. Ergo etſi alia deſint quæ ad decorem ſacramenti inſtituta ſunt, non ideo minus eſt verum ſacramentum & ſanctum, ſi verbum ſit ibi & elementum. Nam & in hoc ſacramento & in aliis quædam ſolent fieri ad decorem & honeſtatem ſacramẽti, quædam ad ſubſtantiam & cauſam ſacramenti pertinentia. De ſubſtantia huius ſacramenti ſunt verbum & elementum, cætera ad ſolemnitatem eius pertinent.

De baptiſmo ſpeciali.

Ad illud I. 15. Iam vos mundi eſtis Tract. 80. in tomo 9. Ibidem pręcontinuò.

De forma baptismi. B

Sed quod est illud verbum, quo accedente ad elementum, fit sacramentum? Veritas te docet, quæ huius sacramenti formam tradens ait discipulis, Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Inuocatio igitur Trinitatis verbum dicitur, quo baptisma consecratur: & hæc forma verborum sub qua traditur baptismus. Vnde Bonifacio episcopo Zacharias Papa ait, Firmissime præceptum est in synodo Anglorum, vt quicunque sine inuocatione Trinitatis mersus fuisset, quòd sacramentum regenerationis non haberet: quod omnino verum est, quòd si mersus in fontem baptismi quis fuerit sine inuocatione Trinitatis, perfectus Christianus non est, nisi in nomine patris & filii & spiritus sancti fuerit baptizatus. Legitur tamẽ in Act. Apost. Apostolos baptizasse in nomine Christi, sed in hoc nomine, vt exponit Ambr. tota Trin. intelligitur. Intelligitur enim cum Christum dicis, & pater à quo vnctus est, & ipse qui vnctus est, & spiritus sanctus per quem vnctus est. Vnde Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum, A quodam Iudæo multos baptizatos asseritis, & quid inde agendum sit consulitis. Hi profectò si in nomine sanctæ trinitatis, vel in nomine Christi, sicut in actibus Apostolorum legimus, baptizentur: baptizati sunt, vnum enim idemq; est, vt exponit Ambr.

Matth. vlt. c. d — *Zach. Bonif. Moguntio.* — *Act. 8. & 10. g* — *Lib. 1. de spiritu sancto ante mediũ cap. 3.* — *Nicolaus 1.*

Si in nomine patris tantum vel spiritus sancti possit tradi baptismus. C

Hic quæritur, An baptismus esset verus, si diceretur in nomine patris tantum, vel spiritus sancti tantum: vt cũ dicitur in nomine Christi? Ambr. videtur dicere, ꝙ si fide mysterium Trinitatis teneatur, & vna persona tantùm nominetur, plenum esse sacramentum: & econuerso si tres nominentur & non rectè de aliquo illorũ sentiatur, vacuum fieri mysterium Trinitatis. Ait enim sic. Vbi non est plenum baptismi sacramentum, nec principium, nec species aliqua baptismi æstimatur, Plenum autem est, si patrem & filium & spiritum sanctum fateatis. Si vnum neges, totũ subrues: & sicut si vnum in sermone

In lib. de spiritu sancto ad principiũ ca. 3. in to. 2.

mone comprehēdas, vel patrem vel filium vel ſpiritum ſanctum, fide autem nec patrem nec filium nec ſpiritū ſanctum abneges, plenum eſt fidei ſacramentum: ita etiam licet patrem & filium & ſpiritum ſanctum dicas, & patris & filii & ſpiritus ſancti minuas poteſtatem, vacuum eſt omne myſterium. Cum enim dicitur in nomine Chriſti, per vnitatem nominis impletum eſt myſterium: nec à Chriſti baptiſmate ſpiritus ſeparatur, quia Chriſtus baptizauit in ſpiritu. *Ibidem paulo inferius. Ioan. 1. a Act. 1. e*

Quæſtio Ambroſii. D

Nunc conſideremus, Vtrùm ſicut in Chriſti nomine legimus baptiſmi plenum eſſe ſacramentum, ita etiam ſpiritu ſancto tantum nuncupato nihil deſit ad myſterii plenitudinem? Rationem ſequamur: qui vnum dixerit, Trinitatem ſignauit. Si Chriſtum dicas, & patrem, à quo vnctus eſt filius, & ipſum qui vnctus eſt, ſcilicet filium: & ſpiritum ſanctum quo vnctus eſt, deſignaſti. Scriptum eſt enim hūc eſſe Ieſum à Nazareth, quem vnxit Deus ſpiritu ſancto. Et ſi patrem dicas, filium eius & ſpiritum oris eius pariter indicas, ſi tamen id etiam corde comprehendas. Et ſi ſpiritum ſanctum dicas, Deum patrem à quo procedit, & filium eius cuius eſt ſpiritus, nuncupaſti. Vnde, vt rationi copuletur authoritas, dominus dicit, Vos autem baptizabimini in ſpū ſancto, ex quo indicat nos rectè poſſe baptizari in ſpiritu ſancto. *Amb lib. 1. de ſpiritu ſancto, ca. 3. ad principium. Solutio. Act. 10. f Act. 1. a Ioan. 1. a & Matt. 3. e*

Perſtringit præmiſſorum intelligentiam, cum determinatione cuiuſdam dicti. E

Ex his apertè intellexiſti, in nomine Chriſti verum baptiſma tradi: vnde nihilominus inſinuari videtur, verū baptiſma dari poſſe in nomine patris tantum, vel ſpiritus ſancti tantum, ſi tamen ille qui baptizat, fidem Trinitatis teneat: quæ Trinitas in quolibet horum nominū intelligitur. Si autem aliquis peruersè credens, & errorē inducere intendens, vnum de tribus tantum nuncupet, non complet myſterium. Quod verò ait nominatis tribus vacuum eſſe myſterium, ſi baptizans minuat poteſtatem patris vel filii vel ſpiritus ſancti, id eſt, ſi male ſentiat de potentia alicuius horum, non credens vnam potentiam *Quid oporteat determinari.*

tentiam

tentiam trium: intelligendum est hoc super eum qui nō intendit nec credit baptizare: qui non tantum caret fide, sed etiam intentionem baptizandi non habet. Qui ergo baptizat in nomine Christi, baptizat in nomine Trinitatis, quæ ibi intelligitur. Tutius est tamen tres personas ibi nominare, vt dicatur, In nomine patris & filii & spiritus sancti: non in nominibus, sed in nomine, id est, in inuocatione, vel in confessione patris & filii & spiritus sancti. Inuocatur enim ibi tota Trinitas, vt inuisibiliter ibi operetur per se, sicut extrà visibiliter per ministerium. Si autem dicatur in nominibus, non est ibi sacramentum, quia non seruatur forma baptismi.

De institutione baptismi. F

De institutione baptismi quando cœpit, variæ sunt æstimationes. Alii dicunt tunc esse institutum, cùm Nicodemo Christus ait, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto &c. Alii dicunt institutionem baptismi factam, cum Apostolis dixit, Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti. Sed hoc dixit eis post resurrectionem, præcipiens eis de vocatione gentium. quos ante passionem binos miserat ad prædicandum in Iudæa, & ad baptizandum, dicens, In viam gentium ne abieritis. Iam ergo institutus erat baptismus: quia baptizabant simul & prædicabant.

Ioan. 3. *Luce 10. a & b* *Matth. 10. a & b.*

De forma in qua baptizauerunt Apostoli ante passionem Christi. G

Si verò quæritur, in qua forma tunc baptizauerunt Apostoli: Sanè dici potest, in nomine Trinitatis, scilicet, in ea forma in qua baptizauerunt postea gentes: quę ante passionem potest intelligi fuisse tradita, licet non sit scriptum. Non ergo tunc illam formam Christus prius tradidit, cùm ad euangelizandum gentibus misit: sed quam ante rradiderat mittens eos in Iudæam, post iterauit cum ad gentes misit. Commodius ergo dicitur institutio facta, quando Christus à Ioāne baptizatus est in Iordane: quòd dispensauit, non quia mundari voluit cum sine peccato fuerit, sed quia cōtractu mundæ carnis suæ vim regeneratiuam cōtulit aquis, vt qui postea

Matth. 3. d

immer-

immergeretur inuocato nomine trinitatis, à peccatis purgaretur. Tunc ergo inuocato nomine Trinitatis institutus est baptismus Christi: in quo trinitas, cuius mysterium ibi innotuit, interius omnem baptizat.

Quare in aqua tantum fiat. H

Celebratur autem hoc sacramentum tãtum in aqua, non in alio liquore, vt ait Christus, Nisi quis renatus &c. Ideoq; vniformiter id fieri in aqua præcipitur, vt intelligatur, quòd sicut aqua sordes corporis ac vestis abluit: ita baptismus maculas animæ, sordesq; vitiorum ẽmundando abstergit. Vel ideo, vt nullum inopia excusaret: quod posset fieri, si in vino vel oleo fieret: & vt communis materia baptizandi inueniretur apud omnes: quod aqua signauit, quæ de latere Christi manauit, sicut sanguis alterius sacramenti signum fuit. Non ergo in alio liquore potest consecrari baptismus nisi in aqua.

Ioan. 3.a

Ex Ambro. ad illud c.6 ad Rom. consepulti enim sumus.

Ioan. 19.f

De immersione, quoties fieri debeat. I

De immersione vero si quæritur, quomodo fieri debeat, præcisè respondemus, Vel semel, vel ter, pro vario more ecclesiæ. Vnde Grego. De trina immersione baptismi nil verius responderi potest, quàm quod vosipsi sensistis: quia in vna fide nihil officit ecclesiæ sanctę consuetudo diuersa. Quia enim in tribus subsistentiis vna substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismo ter vel semel immergere: quia & in tribus mersionibus personarum Trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. Nos vero qui tertio immergimus, etiam triduanæ sepulturæ sacramentum signamus. Secundum hoc licet non modo ter, sed etiam semel tantum immergere. Ibi tamen dũtaxat immergere semel licet, vbi consuetudo ecclesiæ talis existit. Si quis verò id facere incipiat, vbi consuetudo talis non est, vel semel tantum mergendum asserat, reprehensibilem se constituit. Vnde Haymo, In suo sensu abundabat Cyprianus, cum semel mergebat in baptismo paruulos: quia quod intelligebat, studiosè implebat bonis operibus abundando, licet in hoc nescius delinqueret: sed quia bonis operibus abundabat, postea correptus à

Leãdro epis. epist. 41. lib. 1. ad mediũ.

Ibidem paulo inferius.

Ibidem paulò superius.

Super epistolã ad Rom. super illud. c. 14. Vnusquisque ĩ sensu suo.

Deo abundauit altiori sensu ter illos mergendo. Ecce habemus, quia deliquit qui semel mersit. Sed hoc ideo, quia aliter se habebat cōsuetudo illius ecclesiæ, vel quia vnam tantū faciendam mersionem asserebat. De trina mersione August. ait, Postquā nos credere promisimus, tertio capita nostra in sacro fonte dimersimus: qui ordo baptizandi duplici mysterii significatione celebratur. Rectè enim tertiò immersi estis, qui accepistis baptismū in nomine Trinitatis. Rectè tertiò immersi: quia accepistis baptismum in nomine Christi, qui die tertia resurrexit à mortuis. Illa enim tertiò repetita immersio, typum dominicæ exprimit sepulturæ. Constat ergo baptizādos tertiò debere immergi: & tamen si semel tantum immergantur, verum baptisma accipiunt. Et qui semel immergit tantum, non peccat nisi cōsuetudo ecclesiæ obsistat, vel hoc modo tantum debere fieri asserat.

De con. dist. 4. Postquā.

Quando circuncisio amisit vim suam. K

Solet etiam quæri, Si circuncisio amisit statim vim suā ab institutione baptismi? Ad quod dicimus in Christi morte terminata esse legalia omnia. Extunc ergo circuncisio perdidit vim suam, ita quòd postea non profecerit, sed potius obfuerit obseruatoribus suis. Sed vsque ad oblationem veræ hostiæ potuit prodesse. Si enim ante passionem legalia finem habuissent, non ea imminente vetus pascha cum discipulis manducasset.

Ioan. 19 f vbi dicit, Cōsūmatū est.
Matt. 26. b
Lucæ. 22. a
Marc. 14. b
Ioan. 13. b

De causa institutionis. L

Causa verò institutionis baptismi, est innouatio mentis: vt homo qui per peccatum vetus fuerat, per gratiā baptismi renouetur, quod fit depositione vitiorum & collatione virtutum. Sic enim fit quisque nouus homo, cum abolitis peccatis ornatur virtutibus. Abolitio peccatorum pellit fœditatem: Appositio virtutum affert decorem, & hæc est res huius sacramenti, scilicet, interior munditia.

Quæritur an baptismus aperuit cœlum, quod non aperuit circuncisio. M

Si quæritur, Vtrùm baptismus aperuit cœlum, quod non aperuit circuncisio? Dicimus quia nec baptismus, nec

nec circuncisio regni nobis aditum aperuit, sed hostia saluatoris: quæ si tempore circuncisionis oblata fuisset, illius temporis homines regnum intrassent. Res ergo huius sacramenti iustificatio est.

QVOD ALII SVSCIPIVNT SACRAmentum & rem, alii sacramentum, & non rem, alii rem & non sacramentum.

Distinct. IIII. A

Hic dicendum est, aliquos suscipere sacramentum & rem sacramenti, aliquos sacramentum & non rem, aliquos rem & non sacramentum. Sacramentum & rem simul suscipiunt omnes paruuli, qui in baptismo ab originali mundantur peccato: quanuis quidam diffiteantur illis qui perituri sunt paruulis, in baptismo dimitti peccata, innitentes illi verbo August. Sacramenta in solis electis efficiunt quod figurant: non intelligentes illud ita esse accipiendum, quia cum in aliis efficiant sacramenta remissionem, non hoc eis faciunt ad salutem, sed solis electis. Nam quòd omnibus paruulis in baptismo remittatur peccatum per baptismum, August. euidenter dicit: A paruulo, inquit, recenter nato vsque ad decrepitum senem, sicut nullus prohibetur à baptismo, ita nullus est qui non peccato moriatur in baptismo: sed paruuli tantum originali, maiores verò etiam omnibus quæ male viuendo addiderunt ad illud quod nascendo traxerunt, nisi enormitas vitæ impediat. Adulti quoque qui cum fide baptizantur, sacramentum, & rem suscipiunt.

De quorundam errore. *In lib. de baptis. contra Donatistas primo in fine cap. 8. to. 7.* *In Ench. ca. in principio. 43. in tom. 3*

De fictè accedentibus. B

Qui vero sine fide vel fictè accedunt, sacramentum, non rem, suscipiunt. Vnde Hieron. Sunt lauacra gentilium, hæreticorum: sed non lauant ad salutem. In ecclesia etiam qui non plena fide accipiunt baptisma, nō spiritum, sed aquam suscipiunt. Aug. etiā ait, Iudæis omnibus communia erāt sacramenta, sed non cōmunis om-

Hierony. in Cōmentarijs ad id ca. 16 *In aqua non es lota in salutem. to. 5.*

Aug. ad pri. verf. pf. 77. Tomo. 8. nibus erat gratia, quę eſt virtus ſacramentorū: ita & nūc communis eſt baptiſmus omnibus baptizatis, ſed non virtus baptiſmi, id eſt ipſa gratia. Item, Omnis qui iam ſuæ voluntatis arbiter conſtitutus eſt, cum accedit ad ſacramentum fidelium, niſi pœniteat eum veteris vitę, nouam non poteſt inchoare. Ab hac pœnitētia, cum baptizantur, ſoli paruuli immunes ſunt. His aliiſque teſtimoniis apertè oſtenditur, adultis ſine fide & pœnitentia vera in baptiſmo non conferri gratiā remiſſionis: quia nec paruulis ſine fide aliena, qui propriā habere nequeunt, datur in baptiſmo remiſſio. Siquis ergo fictè accedit, nō habens veram cordis cōtritionem, ſacramentum ſine re accipit. Videtur tamen Aug. dicere, quòd etiam fictè accedenti, qui etiam habet odium fraternum, in ipſo momento quo baptizatur, omnia condonentur peccata, & poſt baptiſmū mox redeant. Sed non hoc aſſerendo dicit, immo hanc opinionem & præmiſſam ſententiā conferendo. ait enim ſic, His qui ficto corde baptizātur, aut peccata nullatenus dimittūtur: quia ſpiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum: aut in ipſo tēporis puncto per vim ſacramenti dimiſſa, iterum per fictionem replicantur: vt etiam illud verum ſit, Quotquot in Chriſto baptizati eſtis &c. & illud, Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum: vt induat eum Chriſto, ſanctitas baptiſmi, & exuat eum Chriſto, pernicies fictionis. Nam redire dimiſſa peccata vbi fraterna Charitas non eſt, apertè dominus docet etiam in illo ſeruo, à quo dominus dimiſſum debitum petiit, quia ille conſeruo dimittere noluit. Sic non impeditur baptiſmi gratia quo minus omnia peccata dimittantur, etiamſi fraternum odium in eius cui dimittuntur, animo perſeuerat. Soluitur enim heſternus dies, & quicquid ſupereſt: & ſoluitur etiam ipſa hora momentumque ante baptiſmum, & in baptiſmo. Deinceps autem continuò reus incipit eſſe non ſolum conſequentium, ſed etiam præteritorum dierum, horarum, momentorum, redeuntibus omnibus quæ dimiſſa ſunt. Hoc autem, vt prædiximus, non ſub aſſertione dixit: quod oſtenditur ex eo quod ait in eodem libro

Aug ad principiū, cap. 2. li. de pœnitētiæ medicina, To. 9. & homi. 50. de vtilitate pœnitēt. to. 10.

Aug ad mediū, cap. 12. lib. 1. contra Donatiſtas Tomo. 7.

Galat. 3. d
Sap. 1. e
Matt. 18. d
Ibidem paulò inferius.

libro sic, Si ad baptismum fictus accedit, dimissa sunt ei peccata, aut non sunt dimissa. eligant quod voluerint. Ecce apertè cernis, si tamen attendis, id dixisse Aug. non asserendo, sed quærendo, & aliorum opinionem referendo. Idem enim ait, Tunc valere incipit ad salutem baptismus, cum illa fictio veraci confessione recesserit: quæ corde in malitia perseuerante, peccatorum ablutionem non sinebat fieri. Non ergo fictè accedenti peccata dimittuntur.

Aug. eodem li. 1. cap. 12. in principio.
Ante mediũ eiusdẽ c. 12.
Ibidem paulò superius.

Quomodo intelligatur illud, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. C

Quæritur ergo quomodo illud accipiatur, Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis? Potest dici, quòd qui in Christo, id est, in Christi conformitate baptizantur, vt moriantur vetustati peccati: sicut Christus vetustati pœnę: induunt Christum, quem per gratiam inhabitãtem habent. Potest & aliter solui. Duobus enim modis Christum induere dicimur: vel assumptione sacramenti, vel rei perceptione. Vnde Augu. Induunt homines Christum aliquando vsque ad sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem: atque illud primum bonis & malis potest esse commune, hoc autem est proprium bonorum & piorũ. Omnes ergo qui in Christi nomine baptizantur, Christum induunt vel secundum sacramenti perceptionem, vel secundum vitæ sanctificationem.

Galat. 3. d
Rom. 6. a
Ephe. 4. c
In lib. de baptismo cõtra Donatist. 5. ad prĩcipiũ. ca. 24. in tomo. 7.

De illis, qui suscipiunt rem & non sacramentum. D

Sunt & alii, vt suprà posuimus, qui suscipiunt rem & non sacramentum. Qui enim effundunt sanguinem pro nomine Iesu, etsi non sacramentũ, rem tamen accipiunt. Vnde August. Quicunque non percepto regenerationis lauacro pro confessione Christi moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismi. Audistis quòd passio pro Christi nomine suscepta, supplet vicem baptismi. Nec tantum passio vicem baptismi implet, sed etiam fides & contritio, vbi necessitas excludit sacramentum: sicut apertè docet Aug. dicens baptismi vicem aliquando im-

In 13. li. de ciuit Dei in princip. c. 7. Tomo. 5.

Aug. I principio ca.22. lib.4.de baptismo cõtra Donat.to.7. plere passionem. De latrone illo, cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso, beatus Cyprianus non leue documentum assumit. Quod etiam atq; etiam ego considerans, inuenio, non tantum passionem pro nomine Christi id, quod baptismo deerat, posse supplere, sed etiam fidem conuersionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim ille latro pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorũ suorum: nec quia credidit, passus est: sed dum patitur credit. Quantum ergo fides valeat, etiam sine visibilis baptismi sacramento: quod Apostolus ait, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem: in illo latrone declaratum est, sed tunc impletur inuisibiliter, cum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Et baptismus quidem potest esse vbi conuersio cordis defuerit: conuersio autem cordis potest quidem inesse non percepto baptismo, sed contempto baptismo non potest. nec vllo modo dicenda est conuersio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur. Ecce hic habes, non solum passionem, sed etiam fidem & contritionem conferre remissionem, vbi non contemnitur sacramentum: vt in latrone illo ostenditur, qui non per passionem, sed per fidem saluatus est sine baptismo. Sed dicunt quidam hoc tractasse Augustinum. Retractauit quidem exemplum, sed non sententiam. Ait enim in 4. lib. Cum dicerem vicem baptismi posse habere passionem, non satis idoneũ posui illius latronis exemplum: quia vtrum non fuerit baptizatus, incertum est. Constat ergo, sine baptismo aliquos iustificari & saluari, vnde Ambr. de Valentiniano, Ventrem meum doleo, vt prophetico erat eloquio: quia quem regeneraturus eram, amisi: veruntamen gratiam quam ille poposcit, non amisit.

Luca.23.f

Rom.10.b

Aug. ibidẽ lib.4. c.25. ad prĩcipiũ.

In lib.2.ret. c. 18.in medio.tom.1.

In oratione funebri de obitu Valentiniani Imper. paululũ ante mediũ, in to.3.

Hiere.4 f

Quæ videntur obuiare prædictis. E

His autem videtur obuiare, quod dominus dicit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnũ cœlorum. quod si generaliter verũ est,

Ioan.3.a

non videntur esse vera superius posita. Sed illud intelligendum est de illis qui possunt, & contemnunt baptizari. Vel ita intelligendum est, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, id est, ex ea regeneratione quæ fit per aquam, & spiritum sanctum, non saluabitur. Illa autem regeneratio fit non tantum per baptismum, sed etiam per pœnitentiam & sanguinem. Vnde authoritas dicit, ideo Apostolum pluraliter dixisse fundamentum baptismatũ, quia est baptismus in aqua, in sanguine, in pœnitentia. Hoc autem non ideo dicit, quòd sacramentũ baptismi fiat nõ nisi in aqua: sed quia ipsius virtus, id est sanctificatio, datur non modo per aquã, sed per sanguinem vel pœnitentiam interius. Ratio etiã id suadet. Si enim non valentibus credere paruulis sufficit baptismus, multo magis sufficit fides adultis volentibus, sed non valentibus baptizari. Vnde Aug. Quæris quid sit maius, fides an aqua: non dubito quin respondeã, fides. Si ergo quod minus est sanctificare potest, nonne quod maius est, id est fides? de qua Christus ait, Qui crediderit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Sed dicunt aliqui, nullum adultum in Christum credere vel charitatem habere sine baptismo, nisi sanguinem fundat pro domino: subdita introducentes testimonia Aug. ait, Ex illo tempore quo saluator dixit, Nisi quis renatus fuerit &c. absque sacramento baptismi, prĉter eos qui in ecclesia sanguinem fundunt, aliquis vitam ĉternam accipere non potest. Item, Nullum cathecuminum quãuis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio, vbi tota sacramenta baptismi complentur. Item, Baptizatis iter tantum salutis esse credimus. Sed quod in his minus dixit, in aliis capitulis suprapositis suppleuit. Et ideo hæc sic intelligenda sunt, vt illi soli habentes tempus baptizandi excipiãtur. si enim aliquis habens fidem & charitatem voluerit baptizari, & non valet necessitate præuentus, supplet omnipotentis benignitas quod sacramento defuerat. Dum enim soluere potest, nisi soluat, tenetur: sed cum iã non potest & tamen vult, non imputat ei deus, qui suam po-

Glo. ordi. ad illud 6. heb. ab operibus mortuis.

De vnico baptismo.

Ioan. 11. e

In li. de fide ad Petrum. post mediũ. Cap. 3.

Ioan. 3. a

Aug. in ecclesiast. dogmatibus in principio. Cap. 74. Tomo. 3.

Ibidem paulò superius.

tentiam ſacramentis non alligauit. Quod vero inuiſibilis ſanctificatio ſine uiſibili ſacramento quibuſdam inſit, apertè Aug. tradit ſuper Leuit. dicens inuiſibilem ſanctificationem quibuſdam affuiſſe & profuiſſe, ſine uiſibilibus ſacramentis. Viſibilem verò ſanctificationem, quæ fit ſacramento viſibili ſiue inuiſibili, poſſe adeſſe, non poſſe prodeſſe: nec tamen viſibile ſacramentũ ideo contemnendum eſt, quia contemptor eius inuiſibiliter ſanctificari non poteſt. Hinc Cornelius & qui cum eo erant, iam ſpiritu ſanctificati baptizati ſunt. Nec ſuperflua iudicanda eſt ſanctificatio viſibilis, quia inuiſibilis præceſſit. Sine uiſibili ergo inuiſibilis ſanctificatio eſſe poteſt & prodeſſe viſibilis autem quæ fit ſacramento tenus, ſine inuiſibili prodeſſe nõ poteſt, cum iſta ſit omnis illius utilitas, Simoni Mago viſibilis baptiſmus non profuit, quia inuiſibilis non affuit: ſed quibus inuiſibilis affuit, profuit: nec tantum ualet fides aliena paruulo, quantum propria adulto. Paruulis enim non ſufficit fides eccleſiæ ſine ſacramento: quia ſi abſque baptiſmo fuerint defuncti, etiam cum deferuntur ad baptiſmum, damnabuntur, ſicut multis ſanctorum authoritatibus comprobatur. Ad quod hoc unum ſufficiat Auguſt. ait. Firmiſſimè tene, paruulos qui vel in vteris matrum viuere incipiunt & ibi moriuntur, vel de matribus nati ſine ſacramento baptiſmi de hoc ſeculo tranſeunt, æternó ſupplicio puniendos: quia etſi propriæ actionis peccata non habuerunt, originale tamen peccatum traxerunt carnali concupiſcentiæ conceptione. Et ſicut paruuli qui ſine baptiſmo moriuntur, infidelium aſcribuntur numero, ita qui baptizantur, fideles dicuntur: qui à fidelium conſortio non ſeparantur, cum orat Eccleſia pro fidelibus defunctis. Fideles ergo ſunt non propter virtutem, ſed fidei ſacramentum. Vnde Aug. Paruulum etſi nondũ fides illa quæ etiam in credentium voluntate conſiſtit, iam tamen fidei ipſius ſacramentum, id eſt, baptiſmus, fidelem facit: ſicut credere reſpondetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipſam mente annuendo, ſed ipſius rei percipiendo ſacramentum.

Super Leuit. in fine, c. 84. in tomo 4.

Act. 10. a

Ex Aug. eodem ca. paulò ſuperius. Actuum 8. c

Aug. in ca. 27 li. de fide ad Petrum.

Epiſt. ad Bonifaciũ 23. in fine, to. 2.

Quid prosit baptismus his qui cum fide accedunt. F

Solet etiam quæri de illis qui iam sanctificati spiritu, cum fide & charitate ad baptismum accedunt: quid eis cônferat baptismus? Nihil enim eis uidetur præstare, cũ per fidem & contritionem iam remissis peccatis iustificati sunt. Ad quod sane dici potest, eos quidem per fidem & contritionem iustificatos, id est, à macula pecca ti purgatos, & à debito æternæ pœnæ absolutos, tamen adhuc teneri satisfactione temporali qua pœnitentes ligantur in ecclesia. Cum autem baptismum percipiunt, & à peccatis si quæ interim post conuersionem contraxerunt, mundantur & ab exteriori satisfactione absoluũtur: & adiutrix gratia omnisque virtus, in eo augetur, vt uerè nouus homo tunc dici possit. Fomes quo peccati in eo amplius debilitatur. Iõ Hie. dicit, ꝙ fides quæ fideles facit, in aquis baptismi datur uel nutritur: quia non habenti aliqñ ibi datur, & iam habenti ut plenius habeat datur: sic & de aliis intelligendum est. Qui ergo mundus accedit, ibi fit mũdior & omni hñti ibi amplius datur. Qđ verò omnis exterior satisfactio ibi relaxetur, Amb. ostendit super illũ locũ, Sine pœnitentia sunt dona Dei & uocatio dicens. Gratia Dei in baptismo non requirit gemitũ uel planctũ, uel aliqđ opus: sed & oĩa gratis condonat. Qđ quidem de exteriori gemitu vel planctu accipiendũ est. Nã sine interiore nemo adultus renouatur: sed exteriores satisfactiones & afflictiones. s. sordes pœnitentiũ, ibi dimittuntur: Multũ ergo confert baptismus, ẽt iam per fidẽ iustificato: quia accedens ad baptismũ, quasi ramus à colũba portatur in arcã: qui antè intus erat iudicio Dei, sed nunc ẽt iudicio ecclesię intus est. Cũ uerò in baptismo peccatũ deleatur, & satisfactio exterior non imputetur: quærit̃ cur pœnalitas, cui pro peccato addicti sumus, non tollat̃? Hoc iõ tradunt fieri sancti, quia si à pœna homines per baptismũ liberarent̃ ipsam putarent baptismi p̃mium preciũ non æternũ regnum. Ideo soluto reatu peccati, temporalis pœna t̃ñ manet: ut illa uita studiosius quærat̃, quæ erit à pœnis oĩbus aliena. Iõ ẽt manet, ut sit fideli & certãdi materia, & vin-

Matt. 25. a

Ad Rom. 11. d

Amb. ad illud c. 11. ad Rom. in commẽtariis. s. 5

Gene. 8. b

Cap. 24. Isidorus l. 1. de summo bono.

& vincendi occasio: qui non vinceret si non pugnaret, nec pugnaret si in baptismo fieret immortalis.

Cuius rei baptismus, qui datur iam iusto sit sacramentum. G

Si quæritur, Cuius rei baptismus ille sit sacramentũ, qui datur iam iusto? Dicimus sacramentum esse & rei, quæ præcessit, id est, remissionis ante per fidem datæ, & remissionis temporalis pœnæ, siue peccati si habetur, si quod interim committitur, & nouitatis ac omnis gratiæ ibi præstitæ. Omnis etenim rei signum est, cuius causa est. Nec mireris rem aliquando præcedere sacramentum cum aliquando etiam longè post sequatur: ut in illis qui fictè accedunt: quibus, cum postea pœnituerint, incipiet baptismus prodesse: in quibus fuit baptismus sacramentum huius sanctificationis, quàm pœnitendo habent. Sed si nunquam pœniterent. nec à figmento recederent: cuius rei sacramentum esset baptismus ab illis susceptus? Potest dici, rei quæ ibi fieret, si non eorum enormitas impediret.

Si paruulis datur in baptismo gratia qua possint in maiori ætate proficere. H

Solet etiam quæri, Si paruulis in baptismo datur gratia, qua cum tempore habuerint vtendi libero arbitrio, possint bene velle & currere. De adultis enim qui dignè recipiunt sacramentum, non ambigitur quin gratiam operantem & cooperantem perceperint, quæ in uacuũ eis cedit, si per liberum arbitrium post mortaliter delinquerint: qui merito peccati gratiam appositam perdũt. Vnde dicuntur contumeliam spiritui sancto facere, & ipsum à se fugare. De paruulis verò qui nondum ratione vtuntur, quæstio est, An in baptismo receperint gratiam, qua ad maiorem venientes ætatem possint uelle & operari bonum? Videtur quòd non receperint: quia gratia illa charitas est, & fides quæ uoluntatem præparat & adiuuat. Sed quis dixeris eos accepisse fidem & charitatem? Si verò gratiam non receperint, qua bene operari possunt cum fuerint adulti: non ergo sufficit eis in hoc statu gratia in baptismo data, nec per illum possunt

1. ad Corin. 6.a

modo

modo boni esse, nisi alia addatur: quæ si non additur, non est ex eorum cura, quia iustificati sunt à peccato. Quidam putant gratiam operantem & cooperantem cunctis paruulis in baptismo dari in munere, non in vsu ut cum ad maiorem venerint ætatem, ex munere sortiantur vsum, nisi per liberum arbitrium usum muneris extinguant peccando: & ita ex culpa eorum est, non ex defectu gratiæ quòd mali fiunt: qui ex Dei munère valentes habere vsum bonum, per liberum arbitrium tenuerunt, & vsum prauum elegerunt.

QVOD BAPTISMVS AEQVE Sanctus est à bono, & à malo datus bono, vel malo.

Distinct. V. A

POst hec sciendum est, sacramentum baptismi à bonis & à malis ministris dari, sicut à bonis, & à malis sumitur. Nec melior est baptismus qui per meliorem datur, nec minus bonus qui per minus bonum datur, nec malus qui per malum datur, nec maius munus datur in baptismo dato à bono, nec minus in baptismo dato à malo, sed æquale: quia non est munus hominis, sed Dei: quod totum subditis declaratur testimoniis. Aug. ait, Baptismus talis est, qualis ille in cuius potestate datur, non qualis est ille per cuius ministerium datur. Item, Prorsus fieri potest, vt aliqui verũ habeant baptismũ, & non habeant veram fidem. Item, Si inter bonos ministros cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur, nullo modo malus est, qui ẽt per malum datur, quia idem baptismus datur & ideo per ministros dispares Dei munus est æquale, qa non illorum, sed eius est. Idem, Cum baptizat malus, illud quod datum est, vnum est, nec impar ꝑ impares ministros, sed par & ęquale ꝑ hoc, Hic est qui baptizat. Item Ego dico & nos dicimus omnes, quia iustos oportet esse per quos baptizatur: iustos oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti si uolunt. Si aũt noluerint esse

De baptismo per comparationem ad dantes.

Augu. ad c. 1. Ioan. Sed ego nesciebã eum tracta. 5. to. 9.

Aug. in principio, ca. 1. de bapti. contra Petilianum. Tomo 7.

Contra Cresconium. l. 3. cap. 6.

rint esse iusti qui sedent in cathedra Moysi, securum me facit magister meus, scilicet, Christus: de quo spiritus sanctus dicit, Hic est qui baptizat. Item, Quos baptizauit Iudas, Christus baptizauit. Si quos ergo baptizauit ebriosus, homicida: adulter si Christi erat baptismus. Christus baptizauit. Non timeo adulterũ, nec ebriosum nec homicidam, quia columbam attendo per quā mihi dicitur, Hic est qui baptizat. Item, Homicida dedit baptismum Christi: quod sacramentum tam sanctum est, vt nec homicida ministrante polluatur. Item, Si in hæresi quacunq; vel schismate quispiam in nomine patris & filii & spiritus sancti baptismi sacramentum acceperit, integrum sacramētum accepit: sed salutem, quę uirtus est sacramenti, non habebit si extra ecclesiam catholicam ipsum sacramentum habuerit. Debet ergo ad ecclesiam redire: non ut sacramentum baptismi iterũ accipiat, quod nemo debet in aliquo repetere: sed ut in societate catholica vitam accipiat, Baptismus enim extra ecclesiā nequit prodesse. Ibi enim cuiq; prodesse potest baptismus, ubi potest prodesse eleemosyna, scilicet, in ecclesia. Item Isidorus Romanus pontifex non hominē iudicat qui baptizat, sed spiritum Dei subministrare gratiam credit baptismi, licet paganus sit qui baptizat. In his perspicuè cernis, baptismum uerũ bonis & malis dari, & à bonis & à malis, & ipsum tamen æquè sanctum esse, & munus eius æquale in bonis, siue à bonis, siue à malis baptizentur.

Augu. super Ioā. tract. 6. ante mediũ tomo 9. *Ioan. 1. c* *Ibidem trac. 5. inferiùs.* *Matth. 23.* *Aug lib. de fide, c. 3. post medium.* *Ibidem paulo inferius.* *Ex Isi. c. 24. lib. 3. de officiis eccles.*

De potestate baptismi & ministerio. B

Quia ministerium tantum habent, non potestatem baptismi. Potestatem enim sibi retinuit. Quod nouit Ioannes cum uidit columbam descendentem super Christum. Vnde Aug. Quid nouerat Ioannes Baptista? dominum. Quid non nouerat? potestatem dominici baptismi in nullum hominem à domino transituram, sed ministerium planè transiturum: potestatem à domino in nemine, sed ministerium in bonos & malos. Non exhorreat columba ministerium malorum: respiciat potestatem domini. Quid facit ibi minister malus, ubi bonus est domi-

Ioan. 1. e *Aug. ad illud Ioan. 1. Et ego nesciebam, trac. 5. ante mediũ.*

est dominus? Neq; qui plantat, neq; qui rigat est aliquid sed qui incrementum dat Deus. Si superbus fuerit minister, cum diabolo computatur, sed non contaminatur donum Christi, quod per illum fluit purum est. Per lapideum canalem transit aqua ad areolas: in canali lapideo nil generatur, sed hortus fructus plurimos affert. Habent ergo non modo boni, sed etiam mali ministerium baptizandi, sed neuter potestatem baptismi. Ministerium enim dedit Christus seruis, sed potestatem sibi retinuit, quam si vellet poterat seruis dare, ut seruus daret baptismum suum tanquam vice sua. Et potestatem suam constituere poterat in aliquo, vel in aliquibus seruis, vt tanta vis esset in baptismo serui quanta est in baptismo domini: sed noluit, ne seruus in seruo spem poneret. Baptizat seruus, ut minister, baptizat dominus tāquam potestatem habens: quam si daret seruis, ut scilicet, ipsorum esset quod domini erat, tot essent baptismi quot serui: ut sicut dictus est baptismus Ioannis, sic diceretur baptismus Petri, vel Pauli. Quod ne fieret retinuit sibi dominus potestatem baptismi, seruis autem ministerium dedit. Si ergo seruus dicit se baptizare, rectè dicit, sed tanquam minister baptizat, & ideo nō differt, siue bonus, siue malus baptizet. Inde etiam nemo dicit, baptismus meus, cum tamen dicat euangelium meum, prudentia mea, licet sint, hæc à Deo in quibus differentia est. Alius enim alio meus operatur in euangelizando: & alius alio prudentior est. Alius autem alio magis minusve baptizatus siue ab inferiori siue à maiori baptizetur, dici non potest.

1. Cor. 3. b

Ibidem paulò inferius.

Aug. eodem trac. 5. super Io. superius.

Quæ fuit potestas baptismi quam potuit Christus dare seruis. C

Hic quæritur, quæ sit illa potestas baptismi, quam Christus sibi retinuit, & potuit dare seruis? Hæc est, ut plurimi uolunt potestas dimittendi peccata in baptismo, sed potestas dimittendi peccata, q̄ in Deo est, Deus est. Ideo alii dicunt hanc potestatē nōn potuisse dare alicui seruorū: quia nulli potuit dare, vt esset qđ ipse est, vel ut haberet essentiā quam ipse habet, cui hoc est esse, quod posse. Dicunt enim, Si hanc potentiam alicui dare

potuit,

Hic magister non tenetur. potuit, potuit ei dare creaturas creare: quia non est hoc maioris potentiæ quam illud. Ad quod dici potest, quia potuit eis dare potentiam dimittendi peccata, non tamen ipsam eandem qua ipse potens est, sed potentiam creatã qua seruus posset dimittere peccata: non tñ vt au thor remissionis, sed vt minister, nec tamen sine Deo authore: vt sicut in ministerio habet exterius sanctificare, ita in ministerio haberet interius mũdare; & sicut illud facit Deo authore, qui cum eo & in eo operatur illud ex terius, ita interius mundaret Deo authore, qui eius verbo velut quodam ministerio vteretur. Item etiam posset Deus per aliquem creare aliqua, nõ per eum tanquã authorem, sed ministrum cũ quo & in quo operaretur sicut in bonis operibus nostris ipse operatur & nos: nec ipse tantum nec nos tantum, sed ipse nobiscum & in nobis: & tamen in illis agendis ministri eius sumus, non au thores. Ita ergo potuit dare seruo potestatem dimittendi peccata in baptismo, id est, vt in mundatione interiori seruus cum domino operaretur: nõ seruus, sine domino, nec dominus sine seruo, sed dominus cum seruo & in seruo: sicut in exteriori ministerio dominus operatur cum seruo & in seruo. Vnde & dominus dicitur sanctificare, & seruus: sed dominus inuisibili gratia, seruus visibili sacramento. Vñ Aug. super Leuit. Dominus ait. Ego dominus qui sanctifico. Et de Moyse etiã dictum est, Et sanctificabis eũ. Sed Moyses sanctificat visibilibus sacramentis, per ministerium: dominus autem inuisibili gratia, per spiritum, vbi est totus fructus visibilium sacramẽ torũ sine hac sanctificatione visibilia sacramenta nil prosunt. Si quis hoc melius aperire poterit, non inuideo.

Cap. 84. in princip. t. 4. Leuit. 21. d Exod. 19. c

QVIBVS LICEAT BAPTIZARE.

Distinct. VI. A

Isid. in fine, c. 24. l 2. de Eccl. officiis.

Nunc quibus liceat baptizare addamus. De hoc Isidor. ait. Constat baptismum solis sacerdotibus esse traditum: eiusque ministerium nec ipsis diaconibus im

plere

plere est licitum absq; episcopo vel presbytero, nisi his procul absentibus, vltima languoris cogat necessitas: quod etiam laicis fidelibus permittitur. Ex concilio Carth. 5. Item, Mulier, quanuis sancta, baptizare nō præsumat, nisi necessitate cogente. De illis verò qui ab hæreticis baptizantur, vtrùm rebaptizandi sint, quæri solet. Ad quod breuiter dicimus, quia quicunque sit qui baptizet, si seruatur forma à Christo tradita, verum baptismum dat: & ideo qui illum sumit non debet rebaptizari. Vnde Beda, Siue hæreticus, siue schismaticus, siue facinorosus quisque in confessione sanctæ Trinitatis baptizet, non valet ille qui baptizatus est à nobis catholicis rebaptizari, ne confessio & Trinitatis inuocatio videatur annullari. Item Aug. Quanuis vnum sit baptisma & hæreticorum, scilicet, eorum qui in nomine patris & filii & spiritus sancti baptizant, & ecclesiæ catholicæ. qui tamen foris ecclesiam baptizantur, non sumunt ad salutem baptismum, sed ad perniciem: habentes formā sacramenti, virtutem autem eius abnegantes: & ideo ecclesia non eos rebaptizat, quia in nomine Trinitatis baptizati sunt: & ipsa est forma sacramenti. Item, Rebaptizare hæreticum, qui hæc sanctificationis signa perceperit: omnino peccatum est: catholicum verò, immanissimum scelus est, Ex his apertè colligitur, quòd qui etiam ab hæreticis baptizati sunt seruato charactere Christi, rebaptizandi non sunt: sed tantùm impositione manus reconciliandi, vt spiritum sanctum accipiant, & in signum detestationis hæreticorum. Sunt tamen nonnulli doctorum, vt Cyprianus & alii quidam, qui dicere videntur ab hęreticis non posse tradi baptismum: & eos esse rebaptizandos cum veniunt ad ecclesiam, qui ab illis dicantur baptizati. Sed hoc de illis verum est, qui extra formam ecclesiæ baptizare præsumunt. Cyprianus tamen ibi à veritate deuiasse videtur: qui ait de hæretico, Quomodo sanctificare aquam potest cum ipse immundus est, & apud quem spiritus sanctus non est? cum dominus dicat in lege, Quæcunq; tetigerit immundus, immunda erunt: quid potest dare quod ipse nō habet?

Ca. 100. concilij 4. Cart.

Beda homil. 1. in fest. inuētionis sanctæ crucis de euāgelio Io. c. 3. Aug. q. 59. lib. 60. tantumque mundi.

Augusti. ad Maximinū donatistam, ad pricipiū. Ad quæst. Orosij. & habe de con. di. cap.

Num. 19. d

bet? Hoc verò ex ignorãtia cũ dixisse Aug. innuit dicẽs, Martyrem Cyprianum gloriosum, qui apud hæreticos vel schismaticos datum baptismum nolebat cognoscere, dum eos nimis detestaretur, tanta eius merita vsque ad triumphum martyrii secuta sunt, vt & charitatis qua excellebat luce, obũbratio illa fugaretur, & siquid purgandum erat, passionis falce tolleretur. Nec nos qui baptismi veritatem & hæreticorum iniquitatem agnoscimus, ideo Cypriano meliores sumus, sicut nec Petro: quia gentes iudaizare non cogimus.

Contra Petilian. de vnico baptismo ad finẽ, c. 13 tomo 7.

Hieronymus super epistolam ad Romanos. B

Hiero. ad illud c. 4. epi. ad Ephes. vnus Dominus vna fides, vnum baptisma, in comment. to. 9.

Hoc etiam sciendum est, quòd licet ter immergatur propter mysterium Trinitatis, tamen vnum baptisma reputatur. Illud etiam ignorandum non est, quòd in materno vtero nullus baptizari potest, etiam si mater baptizetur. Vnde Isidorus. Qui in maternis vteris sunt, ideo baptizari non possunt: quia qui natus adhuc secũdum Adam non est, secundum Christum non potest renasci: neque regeneratio in eum dici potest, quem generatio non præcessit. Item August. Non potest quisquã renasci antequam natus sit. Si verò opponitur de Hieremia, & de Ioanne Baptista, qui ab vtero sanctificati legũtur: quod etiam de Iacob quidam putant. Dicimus, si sanctificatio ibi accipitur interior emundatio, in miraculis diuinæ potentiæ esse habendum, vt August. ait, ambiguè super hoc loquens. Si vsque adeo, inquit, in illo puero acceleratus est vsus rationis & voluntatis, vt intra materna viscera iam posset agnoscere & credere, quod in aliis paruulis expectatur ætas vt possint, in miraculis habendum esse diuinæ potentiæ, non ad humanæ trahẽdum exemplum naturæ. Nam quando voluit Deus, et iumentum locutũ est. Idem de Hieremia legitur, Priusquam exires de ventre sanctificaui te. Illa tamen sanctificatio qua efficimur templum Dei, non nisi renatorum est. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Nemo autem renascitur, nisi prius nascatur. Vnde illa sanctificatio potest secundum prædestinationem accipi. Ecce videtur

De con. dist. 4. quæ. in materno.

Au. epi. 57. ad Dardanũ in medio.

Ibidẽ paulò inferiùs.

Hierem. 1. b & Luc. 1. b Malach. 1. a

Ibidem inferiùs.

dubitanter

dubitanter loqui. qui etiam in eodem dicit, Non dictum est quia credidit infans in vtero, sed exaltauit: nec Elizabet dicit, Exultauit in fide, sed Exultauit in vtero meo. Et potuit esse hæc sanctificatio, tantæ rei à maiori cognoscendæ indicium, non à paruulo cognitæ, Absque assertione de hac sanctificatione loquitur, non definiēs qualiter intelligenda sit illa sanctificatio: an sit signum futuræ rei, an veritas iustificationis per spiritum factæ. Sed melius est, vt dicamus illos præter communem legem in vteris iustificatos, & gratia præuentos dimissis omnibus peccatis: quod etiam multis sanctorum testimoniis edocetur.

Ibidem superius ad medium. *Ibidem superius.* *Num. 22.* *Hierem. 1. b* *1 Cor. 3. d* *Ioan. 3. a* *Lucæ. 1. c*

Si baptismus sit verbis corruptè prolatis. C

Quæri etiam solet, Si corruptè proferantur verba illa, an baptismus sit? De hoc Zacharias Bonifacio scribit, Retulerunt mihi nuncii tui, quod fuerit sacerdos in eadem prouincia, qui Latinam linguam pœnitus ignorabat: & dum baptizaret, nescius latini eloquii, infringēs linguam diceret, Baptizo te in nomine patria & filia & spiritus sancta: & propter hoc considerasti rebaptizare. Sed si ille baptizauit, non errorem inducens vel hęresim; sed pro sola ignorantia Romanæ locutionis, infringendo linguam baptizans dixisset: non possumus consentire vt denuo baptizetur.

Zach. Pa. Bonifacio episcopo epis. 2. to. 2. concil. ad princip.

Leo Papa. D

Præterea sciendum est, quod illi de quibus nulla extant iudicia inter propinquos vel domesticos vel uicinos à quibus baptizati fuisse doceantur, agendum est vt renascantur ne pereant. in quibus quod non ostenditur gestum, ratio non sinit vt uideatur iteratum. Conferendum eis uidetur, quod collatum esse nescitur. quia non temeritas interuenit præsumptionis, ubi est diligentia pietatis.

Leo Pa. pri. epist. 90. ad Rusti. episc. Narbo. cap. 15. to. 1. cōci. De cōse. dist. 4. c. si nulla. Ibidem paulò inferius.

De illo qui pro ludo immergitur. E

Solet etiam quæri, de illo qui iocans, sicut mimus, commemoratione tamē Trinitatis immergitur, utrùm baptizatus sit? Hoc autem Aug. nō definit, ita inquiēs, Si totū ludicrè & mimicè & iocùlariter ageretur, utrum

Aug. in principio, ca. 53. lib. 7. de baptismo cōtra

Dona.lo.7. approbandus esset baptismus qui sic daretur, diuinu ... dicium per alicuius reuelationis miraculũ oratione implorandum esse cẽserem. Videtur tamen sapientibus nõ fuisse baptisma: vt cum aliqui in balneum vel in flumen merguntur in nomine Trinitatis, non est tamen baptismus, qua non intentione baptizandi illud geritur. Nam in hoc & in aliis sacramentis sicut forma est seruanda, ita & intentio illud celebrandi est habenda. Illud etiam non te moueat quòd quidam non ea fide paruulos ad baptismum ferunt, vt per spiritum ad vitam regenerentur æternam: sed eos putant hoc remedio temporalem accipere sanitatem. non enim propterea illi non regenerantur, quia nec ab illis hac intentione offeruntur.

Ibidẽ ad finem.

Aug. ad Bonifaciũ epis. 23. ad med. Tomo. 2.

Quòd duo tempora erant in quibus baptizabantur homines. F

Leo Pa. pri. epist. 4. c. 6. episc. Siciliæ Cap. 6. eiusdẽ epistolæ.

Agnoscendum est etiam, in baptizandis electis duo tempora esse seruanda, id est, pascha & pentecosten, vt in sabbato paschæ vel pentecostes baptismi sacramentum celebretur. Qui verò necessitate mortis vel periculi vrgentur, omni tempore debent baptizari.

De responsione patrinorum. G

Porro cuncti ad baptismum venientes, fidem suã profiteri debent, & exponere ad quid petendum venerint ad ecclesiam. Vnde etiam baptizando quæritur. Quid venisti ad ecclesiam petere? Qui si adultus est, pro se respondet, Fidem, id est, sacramentum fidei, & doctrinam. Ita etiam per singula interrogatus, respondet se credere in patrem & filium & spiritum sanctum. Si autem paruulus est, non valens credere vel loqui, alius pro eo respondet. Vnde Isidorus, Paruuli alio profitente baptizãtur, qui adhuc loqui vel credere nesciunt: sicut etiam pro ęgris, mutis, vel surdis alius profitetur dum baptizantur. sic & de pœnitentibus agendum est, Si verò pro eo qui respondere potest, alius respondeat, non itidem valet: sicut dictum est, Aetatem habet, pro se loquatur. Si verò quæritur, ex quo sensu pro paruulo dicatur Credo, vel fidem peto: Dicimus de sacramento fidei id esse intelligendum, quod respondetur petere cum defertur ad eccle-

Isidorus. 2. lib. de offi. ecclesiast. post mediũ. c. 24

Aug. in fine. ca. 24. lib. 4. de baptis. cõtra Donati.

Ioan. 9. a

ecclesiam, & habere fidem cum baptizatur: vt sit sensus cũ dicitur, Fidem peto, id est, sacramentũ fidei præsto sum recipere? Credo, id est, sacramentum fidei suscipio: quod est, hic paruulus presto est sacramẽtum fidei accipere. Vnde Aug. Nihil est aliud credere quam fidem habere: & ideo cũ respondetur credere paruulus, qui fidei nondum effectum habet, respondetur fidem habere propter fidei sacramentũ, & conuertere se ad Deum propter cõuersionis sacramẽtũ. Sed adhuc quæritur ex quo sensu pro paruulo respõdeatur, Credo in Deũ patrem, & in Iesum Christum, & in spũm sanctũ. Nunquid de sacramento fidei an de fide mentis ibi agitur? Si de sacramento, cur nominatim distinguuntur personæ? Si vero de fidei affectu, quomodo verum est, cũ ea paruulus careat? An illud facturus paruulus spondetur cum creuerit, sicut & omnibus pompis diaboli spondetur abrenunciare. quod si non seruauerit factus adultus. tenebitur ipse, vel sponsor? Sanè etiam dici potest ibi sponderi pro paruulo quòd ad maiorem ætatem, si venerit, & pompis diaboli renunciabit, & sanam fidem tenebit, cuius tunc sacramentum recipit. Hac autẽ sponsione paruulus pro quo fit, tenebitur non sponsor si tamen vt cautio impleatur, quantum in se est, operam dederit, quia exigitur à patrino, vt sit diligens circa eum pro quo spopondit, sollicitudo. De hoc Aug. Certissimam emisistis cautionem, qua renunciare pompis diaboli spopondistis.

Aug. in fine epist. ad Bonifacium.

Alias fidei.

De consecra. dist. 4.

De catechismo & exorcismo. H

Illa autem interrogatio & responsio fidei fit in catechismo, cui additur exorcismus. Ante baptismum enim fit catechismus & exorcismus, post catechismum sequitur exorcismus: vt ab eo qui iam fide instructus est, aduersaria virtus pellatur. Exorcismus de Græco dicitur in Latinum Adiuratio: Catechismus, Instructio. Catechizare est instruere: vt de Symbolo ac rudimẽtis fidei. Exorcizare est adiurare: vt, Exi ab eo spiritus immunde. Symbolum est signum vel collatio. Signum, quia eo fideles ab infidelibus discernuntur: Collatio, quia ibi to-

Ex Isidoro. ad finẽ cap. 19. li. 6. etimologi.

tius fidei sufficientia & integritas est collata. Catechismus & exorcismus neophytorum sunt: magisque sacramentalia quàm sacramenta dici debeat. Neophytus Nouitius interpretatur vel rudis: & dicitur Neophytus nuper ad fidem conuersus, vel in disciplina religiosæ conuersationis rudis. Hæc ergo præcedunt baptismum: non quòd sine istis non possit esse baptismus verus, sed vt baptizandus de fide instruatur, & sciat cui debitor fiat deinceps, & diaboli potestas in eo minuatur. Vnde Rabanus, Ante baptismũ, catechizandi debet in homine præuenire officiũ: vt fidei catechumenus accipiat rudimentum, & sciat cui debitor fiat deinceps. Item Aug. Paruuli exufflantur & exorcizantur, vt ab eis pellatur potestas diaboli, ne iã contendant eos subuertere, ne baptismum consequãtur. Non ergo ab infantibus creatura Dei exsufflatur vel exorcizatur, sed diabolus, vt recedat ab homine.

Ex Isidoro. ca 14. in fine lib. 7. etymologiarũ.

Rabanus in fine cap. 25. li. 1 de institutione actorum.

Ibidem inferiùs.

Aug cap. 1. lib. 1. ad cathecumenos de symbolo. to. 9.

DE CONFIRMATIONE.

Distinct. VII. A

NVnc de sacramento confirmationis addendum est: de cuius virtute quæri solet. Forma enim aperta est, scilicet, verba quæ dicit episcopus, cũ baptizatos in frontibus sacro signat chrismate. Hoc sacramentum ab alijs perfici non potest, nisi à summis sacerdotibus: nec tẽpore apostolorũ ab aliis quàm ab ipsis Apostolis legitur peractum, nec ab aliis quàm ab illis locum eorum tenent, perfici potest aut debet. Nã si aliter præsumptum fuerit, irritum habetur & vacuũ, nec inter ecclesiastica reputabitur sacramenta. Licet autem presbyteris baptizatos tangere in pectore, sed non chrismate signare in fronte. Virtus autem huius sacramenti est, donatio spiritus sancti ad robur: qui in baptismo datus est ad remissionẽ. Vnde Rabanus, A summo sacerdote per impositionem manus paracletus traditur baptizato: vt roboretur per spiritum sanctum, ad prædicandum aliis illud, quod ipse in baptismo consecutus est.

Euseb. 1. epistol. 3. episc Tusciæ, qui & Campaniæ in fine.

Greg. 1 epis. ad Ioã. li. 3.

Rab. in principio ca 30. li. 1. de inst. clericorum.

est. Item, Omnes fideles per manus impositionem episcoporum, post baptismum accipere debent spiritũ sanctum, vt pleni Christiani inueniantur.

Vrb. Pap. 1 omnib episc. scribẽs in fi.

Melchiades. B

Melch 1 ep. ad episc Hispaniæ ĩ mo uio to 2. conciliorum.

Scitote, vtrunque esse magnum sacramentum, sed vnum maiori veneratione tenendum, sicut à maioribus datur. Ecce maius dicit sacramentum confirmationis: sed fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam conferat, sed quia à dignioribus datur, & in digniore parte corporis fit, scilicet, in fronte: vel forte quia maius augmentum virtutum præstat, licet baptismus plus ad remissionem valeat. Quod videtur innuere Rabanus dicens, In vnctione baptismi spiritum sanctum descendere ad habitationem Deo consecrandam: in hac verò, eiusdem septiformem gratiam, cum omni plenitudine sanctitatis & virtutis, venire in hominem. Hoc sacramentum tantum à ieiunis accipi, & ieiunis tradi debet, sicut & baptismus, nisi aliter cogat necessitas. Nec debet iterari, sicut nec baptismus, vel ordo. Nulli enim sacramento facienda est iniuria: quod fieri putatur, quando non iterandum iteratur. Sed vtrum aliqua vel nulla iterari possint, quæstio est. Nam de baptismo & ordine quòd non debeant iterari, apertè August. dicit. Vtrunque sacramentum est, & quadam consecratione datur. illud quidem cum baptizatur, illud verò cum ordinatur. Ideoque in ecclesia catholica vtrunque non licet iterati, quia neutri facienda est iniuria: quod indubitanter etiã de confirmatione tenendum est. De aliis verò vtrùm iterari valeant vel debeant, postea differemus.

Rab. in principio cap 30 li 1 de inst. cler cri. m. de cons dist. 5 c. Nouissime.

Aug ca. 13. li. 2. non longè à princip. contra epist. Parmeniani to. 7.

DE SACRAMENTO ALTARIS & eucharistiæ.

Distinct. VIII. A

Post sacramẽtum baptismi & confirmationis sequitur Eucharistiæ sacramentũ. Per baptismum mundamur, per eucharistiam in bono consummamur. Baptismus æstus vitiorum extinguit, eucharistia

spiritualiter reficit. Vnde excellenter eucharistia dicitur, id est, bona gratia: quia in hoc sacramento non modo est augmentum virtutis & gratiæ, sed ille totus sumitur, qui est fons & origo totius gratiæ. Cuius figura præcessit, quando mãna pluit Deus patribus in deserto, qui quotidiano cœli pascebantur alimento. Vnde, Panẽ angelorum manducauit homo, Sed tunc qui panem illum mãducauerunt mortui sunt. Iste verò panis viuus, qui de cœlo descendit, vitã mundo tribuit. Manna illud de cœlo: hoc super cœlum. Illud vermibus scatebat in diem alterum reseruatum: hoc ab omni corruptione alienum. Quicunque religiosè gustauerit, corruptionẽ non videbit. Illud datum fuit antiquis post transitum maris rubri: vbi submersis. Aegyptiis liberati sunt Hebræi. Ita hoc cœleste manna: non nisi renatis præstari debet. Panis ille corporalis populum antiquum ad terrã promissionis per desertum eduxit. Hæc esca cœlestis fideles huius seculi per desertum transeuntes in cœlum subuehit. Vnde rectè viaticum appellatur: quia in via nos reficiens, vsque in patriam deducit. Sicut ergo in mari rubro figura baptismi præcessit, ita in mãna significatio dominici corporis. Hæc duo sacramenta demonstrata sunt vbi de latere Christi sanguis, & aqua profluxerunt: quia Christus per sanguinem redemptionis, & aquam ablutionis nos redimere venit à diabolo, & à peccato: sicut Israelitas per sanguinem agni paschalis. ab exterminatore, & per aquam maris Rubri ab Aegyptiis liberauit. Huius etiam sacramenti ritum Melchisedech ostendit, vbi panem & vinum Abrahæ obtulit. Vnde vt ait Ambro. intelligi datur interiora esse sacramenta Christianorum, quàm Iudæorum.

Ambr. c. 8. in fine libri de iis qui initiantur mysteriis. Exod. 16. Psal. 77. Ioan. 6. d Ibid. cap. 9. in princip. Exod. 16. d Ioan. 19 f Exod. 12. b Gene. 14. d De sacramẽtis li. 4. c. 3. in principio, in Tomo. 4.

De institutione sacramenti. B

Hic etiam alia consideranda occurrunt quatuor, scilicet sacramentum, institutio, forma, & res. Sacramentum dominus instituit, quando post typicum agnum corpus & sanguinem suum discipulis in cœna porrexit. Vnde Eusebius Emisenus, Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis, & illaturus syderibus, necesse erat

Matt. 26. c Eusebius ho 5. de Pascha ad pricipiũ.

erat vt die cœnæ, sacramentum nobis corporis & sanguinis consecraret: vt coleretur iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in precium.

De forma. C

Forma verò est, quam ipse ibidem edidit dicens, Hoc est corpus meum: & post, Hic est sanguis meus. Cum.n. hæc verba proferuntur, cōuersio fit panis & vini in substantiā corporis & sanguinis Christi: reliqua ad laudem Dei dicuntur. Vnde Ambro. Sermone Christi hoc conficitur sacramentum, quia sermo Christi creaturam mutat: & sic ex pane fit corpus Christi, & vinum cum aqua in calicem missum fit sanguis consecratione verbi cœlestis. Consecratio quibus fit verbis? attende quæ sunt verba. Accipite & comedite ex eo omnes: hoc est corpus meum. & iterum, Accipite & bibite ex hoc omnes: hic est sanguis meus. Per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo refertur, oratio præmittitur pro populo, pro regibus. Item Aug. credendum est, quòd in illis uerbis Christi sacramenta conficiantur: reliqua omnia nihil aliud sunt, quàm laudes, vel obsecrationes fidelium & petitiones. Ecce quæ sit institutio & forma huius sacramenti. Vbi consideratione dignum est, quare illud sacramentum post cœnam dedit discipulis. Dominus igitur Iesus ad inuisibilia paternæ maiestatis migraturus, celebrato cum discipulis typico pascha, quoddam memoriale eis commendare volens, sub specie panis & uini corpus & sanguinem suum ita eis tradidit, ut ostenderet legis veteris sacramenta, inter quæ præcipuum erat agni paschalis sacrificium, in morte sua terminari, ac legis nouæ sacramenta substitui: in quibus excellit mysterium Eucharistiæ. Ideo etiam post alia dedit, ut hoc vnum arctius memoriæ discipulorum infigeretur, & ab ecclesia deinceps frequentaretur. Sed non exinde disciplinam sanxit in posterum, vt post alios cibos sumatur: sed potius à ieiunis sumi oportet: sicut Apostolus docet, ut singulari reuerentia diiudicetur, id est, discernatur ab aliis cibis, quod dominus Apostolis disponendū reliquit. Vnde August. Apparet, cum primò acceperunt

Matth. 26. *Ambro. in principio. c. 5. eiusdem.* *Matth. 26.* *Amb. c. 4. eiusdem lib. 4.* *Paschasius. c. 14. lib. de corpore Christi.* *De cons. dist. 2. ca. Vtrùm sub finem.* *1 Cor. 11.*

Ad Ianuarium Epist. 118. c.6. in to.2. De consecra. dist.2.c Liquido apparet. disciputi eucharistiam, non eos accepisse ieiunos: non ideo tamen calumniandum est vniuersæ ecclesiæ, quòd à ieiunis sumitur semper. Placuit enim spiritui sancto, vt in honore tanti sacramenti, prius in os Christiani dominicum corpus intraret, quàm alii cibi; ideo ubique mos iste seruatur. Non enim quia post cibos dedit dominus, ideo pransi vel cœnati illud accipere debent, ut illi faciebant quos Apostolus redarguit. Nam saluator, quò *1. Cor. 11.d* vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, vltimum hoc uoluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionem digressurus erat. Quo autem ordine deinceps sumeretur, apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, reseruauit docendum.

De sacramento & re. D

Aug. de ciuit. Dei. 10. cap. 5. in tomo 5. Nunc quid ibi sacramentum sit, & quid res, videamus. Sacramentum est inuisibilis gratię uisibilis forma. Forma ergo panis & uini quæ ibi uidetur est sacramentum, id est signum sacræ rei: quia præter speciem quam *Lanfrancus ad 14. Obiectionem Berengarii respondens.* ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognitionem venire. Tenent ergo species vocabulo rerum quæ antè fuerunt, scilicet panis & vini. Huius autem sacramenti gemina est res: vna scilicet, contenta & significata, altera significata & non contenta. Res contenta & significata *Glossa ad ordinaria ad illud.* est caro Christi, quam de virgine traxit, & sanguis quem pro nobis fudit. Res autem significata & non contenta est vnitas ecclesiæ in prædestinatis, vocatis, iustificatis, *1. Cor. 11.* & glorificatis. Hæc est duplex caro Christi, & sanguis. *Accipite & manducate. Hiero. ad illud.* Vnde Hiero. dupliciter, inquit, intelligitur caro Christi, & sanguis eius, vel illa quæ crucifixa est sepulta, & sanguis qui militis lancea effusus est: uel illa spiritualis ac diuina, de qua ipse ait, Caro mea verè est cibus, & san- *1. Ad Ephe. in quo habemus.* guis meus verè est potus, &c. Nisi manducaueritis carnem meam & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Sunt ergo hic tria distinguenda. Vnũ, *Tom 9.* quod tantum est sacramentum: alterum, quod est sa- *Ioan 6.f* cramentum & res: & tertium, quod est res & non sacra- *Ioan. 6.c* mentum. Sacramētum & non res, est species uisibilis pa-

nis & vini. Sacramentum & res, caro Christi propria, & sanguis. Res & non sacramẽtum, mystica eius caro. Porro illa species visibilis, sacramentũ est geminæ rei. quia vtranque rem significat, & utriusque rei similitudinem gerit expressam. Nam sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit & sustentat, & vinum hominem lætificat atque inebriat: sic caro Christi interiorem hominem plus cæteris, gratiis spiritualiter reficit & saginat. Vnde Calix meus inebrians, quàm præclarus est. Habet etiam similitudinem cum re mystica, quæ est unitas fidelium: quia sicut ex multis granis conficitur unus panis, & ex pluribus acinis vinum in vnum confluit: sic ex multis fidelium personis unitas ecclesiastica constat. Vnde Apostolus, Vnus panis & unum corpus multi sumus, &c. Vnde Aug. Vnus panis & unum corpus ecclesia dicitur, pro eo, quod sicut unus panis ex multis granis, & vnum corpus ex multis membris componitur: sic ecclesia ex multis fidelibus charitate copulante connectitur. Hoc mysterium pacis & unitatis nostræ Christus in sua mensa consecrauit: qui accipit hoc mysterium unitatis, & non tenet uinculum pacis, non accipit hoc mysterium pro se, sed contra se. Cuius etiam sacramentum est corpus Christi proprium de virgine sumptum: quia ut corpus Christi ex multis membris purissimis, & immaculatis constat, ita societas ecclesiastica ex multis personis à criminali maculà liberis consistit. In cuius rei typo facta est arca domini de lignis sethim: quæ sunt imputribilia, & albæ spinæ similia.

Psal. 22.

1. Cor. 10 d

De sacramẽtis fidelium.

De consecr. dist 2. capi. quia passus, paragra. dominus noster

Ephe. 4 a

Glo. ordi.

1. Cor 11. ad illud, Accipite & mãducate.

DE DVOBVS MODIS manducandi.

Distinct. IX. A

ET sicut duæ sunt res illius sacramenti, ita etiam duo modi manducandi. Vnus sacramentalis, scilicet, quo boni, & mali edunt: alter spiritualis, quo soli boni manducant. Vnde Aug.

Quid

Aug. tract. 27. ad fin. cap. 6. Ioan. Tomo 9. Habetur de conse. dist. 2. ca. Quid est Christum. Quid est Christum manducare? Non est hoc solum in sacramento corpus eius accipere: multi enim indigne accipiunt: sed in ipso manere: & habere ipsum in se manentem. Spiritualiter enim manducat, qui in unitate Christi & ecclesiæ quam sacramentum significat, manet. Nã qui discordat à Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinem bibit: & si tantæ rei sacramentum ad iudicium sui quotidie accipiat. Spiritualem manducationem Aug. distinguens à sacramentali ait, *Ad illud c. Io Qui manducat.* Vt quid paras ventrem & dentem? crede, & manducasti. Credere enim in eum, hoc est commedere panem & uinum. Qui credit in eum, manducat eum. *Trac. 25. ad cap. 6. Ioan. hoc est opus Dei. Pascha sius ca. 6. de corpore dom.* Item, Quomodo manducandus est Christus? Quomodo ipse dicit, Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo? Si in me manet & ego in eo, tunc bibit: qui verò non in me manet, nec ego in illo: & si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum. Item, *Aug. in lib. de remedio pœnitentiæ. de conse. dist. 2. c. quon. Ioan 6.* Nulli ambigendum est tunc quenquam corporis & sanguinis domini participem fieri, quando Christi membrũ efficitur: nec alienari ab illius panis calicisque consortio etiam si antequam illum panem edat & calicem bibat, de hoc seculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat: quia illius sacramenti beneficio non priuatur, quando ille habere hoc quod illud sacramentum signat inuenitur. In illo enim sacramento corpus & sanguinem suum nobis commendauit, quod & fecit nosipsos. Nam & nos corpus ipsius facti sumus. Item, *Prosper. lib. sentẽtiarum ex August. cap. 339.* Qui discordat à Christo non manducat carnem eius, nec sanguinem bibit: etsi tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi quotidie accipit.

De errore quorundam qui dicunt à bonis tantum corpus Christi sumi. B

Hæc verba & alia huiusmodi, vbi de spirituali manducatione agitur, quidam obtuso corde legentes, erroris caligine inuoluti sunt adeo, vt præsumpserint dicere corpus & sanguinem Christi à bonis tantum sumi, & non à malis. Sed indubitanter tenendum est, à bonis sumi, non modo sacramentaliter, sed & spiritualiter. A malis

verò tantum ſacramentaliter,id eſt,ſub ſacramento,ſcilicet, ſub ſpecie viſibili carnem Chriſti de virgine ſumptam,& ſanguinem pro nobis fuſum ſumi: ſed non myſticam,quæ tantum bonorũ eſt. Quod ſubditis probatur teſtimoniis. Gregor. Eſt quiddem in peccatoribus & indignè ſumentibus vera Chriſti caro, & verus ſanguis: ſed eſſentia,non ſalubri efficientia. Item Aug. Multi indignè accipiunt corpus domini:de quibus Apoſtolus ait, Qui manducat & bibit calicem domini indignè, iudiciũ ſibi manducat & bibit.Per quod docemur, quàm ſit cauendum malè accipere bonum.Ecce enim factũ eſt malum,dum malè accipitur bonũ: ſicut contra Apoſtolo factum eſt bonum,cum bene accipitur malum, ſcilicet, dum Stimulus Sathanæ patienter portatur. Ergo & mala proſunt bonis,ſicut angelus Sathanæ Paulo:& ſancta obſunt malis,bonis ſunt ad ſalutem,malis ad iudicium. Vnde qui manducat & bibit indignè,iudicium ſibi manducat & bibit:non quia res illa mala eſt, ſed quia malus malè accipit, quod bonum eſt. Idem, Indignè quis ſumens corpus Chriſti non efficit, ut quia malus eſt malũ ſit quod accipit,uel quia non ad ſalutem accipit, nil accipiat.Corpus enim & ſanguis domini nihilominus erat in illis,quibus ait Apoſtolus,Qui mãducat indignè, &c. His aliiſque pluribus apertè oſtenditur, quòd etiam à malis uerum corpus Chriſti & ſanguis ſumitur: ſed ſacramentaliter,non ſpiritualiter.

Lanfrancus ad obiectionem Berengarii. 14. reſpondens.
1. Cor. 11. f
Ibid. Lanfr.
2. Cor. 12. e
Aug. lib. de baptiſmo cõtra Dona. 5. c. 8. in to. 7.
1. Cor. 11. f

De intelligentia quorundam verborum ambiguorum. C

Secundum hos duos modos ſumendi, intelligentia quorundam uerborum ambiguè dictorum diſtinguenda eſt. Ait enim Auguſtinus, Bonus accipit ſacramentum & rem ſacramenti, malus verò ſacramentum, & non rem. Sacramentum hic dicit corpus Chriſti proprium,de uirgine natum: Rem uerò, ſpiritualem Chriſti carnem. Bonus ergo vtranq; Chriſti carnem accipit: Malus verò tantum ſacramentum,id eſt, corpus Chriſti ſub ſacramento,& non rem ſpiritualem.Item, Non mãducans manducat, & manducans non manducat: quia non manducans ſacramentaliter, aliquando manducat ſpiritua-

Gloſſa ordi. ad illud. 1. Cor. 11. Accipite & manducate.

Intellexisti spiritualiter? spiritus & vita sunt. Intellexisti carnaliter? etiam sic spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt. Spiritualiter intellige quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri illū sanguinem quem effusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui. spiritualiter intellectum vivificabit vos: caro autē non prodest quicquam. Sunt etiam & alia, illorum insaniæ fomitem ministrantia. Ait enim August. Donec seculum finiatur, sursum est dominus: sed tamen etiam hic nobiscum est veritas dominus. Corpus enim in quo resurrexit, in vno loco esse oportet: veritas autem eius vbique diffusa est. Item, Vna persona est Deus & homo: vbique per id quod est Deus: in cœlo, per id quod homo est Christus. Dicit etiam, Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis. His aliisq; vtuntur præfati hæretici, in assertionem sui erroris.

Aug. tract. 27. ad illud Io. 6. verba quæ ego locutus.

Aug. ad versum 5. psal. 98. hūc adorate scabellū

Aug. tract. 30. in principio ad illud Ioan. 7. Nōne Moyses.

Matth. 26. a

Determinatio præmissorum. B

Quæ ex eadem ratione omnia accipienda sunt, non enim uerbis his negatur uerùm corpus Christi à fidelibus sumi uel in altari esse, sed his ueritas Apostolos, & in eis nos instruxit, quòd ipsius corpus non per partes discerptum, ut putauerunt illi discipuli qui retro ierūt, sed integrum: nec uisibiliter in forma humana, sed inuisibiliter sub forma panis & uini corpus, & sanguinem nobis traderet. Quem sensum Augu. confirmat dicens, Ipsum quidem, & non ipsum corpus quod uidebatur, manducatur: ipsum quidem, inuisibiliter: non ipsum, uisibiliter. Item, Et si necesse est illud celebrari, necesse est tamen inuisibiliter intelligi. Ita etiam intelligendum est corpus Christi esse in uno loco, scilicet, uisibiliter in forma humana. veritas tamē eius, id est, diuinitas, ubiq; est. veritas etiam eius, id est, uerū corpus in omni altari est, ubique celebratur. Sic etiam illud intelligendum est, Pauperes semper habetis uobiscum, me aūt non semper habebitis: secundū corporalem præsentiam, scilicet, qua cū eis cōuersabatur. Similiter per id quod homo est, in cœlo est, scilicet, uisibiliter: inuisibiliter autem est in altari,

Lanfrancus in respōsione ad obiectionem 12. Berengarij.

Aug. ad versum 5. psal. 98. Adorate scabellum.

Matth. 26 a

altari,quia nō in forma humana apparet, ſed forma panis & vini operitur. Vnde & inuiſibilis caro eius dicitur, quæ vere eſt in altari. Sed quia in ſpecie ſua non apparet,inuiſibilis dicitur. Ait enim Aug. Hoc eſt quod dicimus,quod modis omnibus approbare contendimus:Sacrificium eccleſiæ duobus confici,duobus conſtare:viſibili elementorum ſpecie, & inuiſibili domini noſtri Ieſu Chriſti carne & ſanguine, ſacramento, & re ſacramenti, id eſt, corpore Chriſti: ſicut & Chriſti perſona conſtat & conficitur ex Deo & homine, cū Chriſtus ſit verus deus & homo. quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in ſe continet, ex quibus cōficitur. Conficitur autem ſacrificium eccleſiæ duobus, ſacramēto, & re ſacramenti, id eſt, corpore Chriſti. Eſt ergo ſacramentum, & res ſacramenti, idem corpus Chriſti. Ecce inuiſibilem dixit carnem Chriſti, quia forma panis operta ſumitur & tractatur. Idemq; corpus Chriſti dixit eſſe ſacramentum & rem: ex quo confirmatur quod ſuprà diximus.

Lanfrancus in reſpōſione ſexta contra obiectionem Berengarij.

Deinde addit, quod magis mouet lectorē, Caro, inquit, eius eſt, quam ſub forma panis opertam, in ſacramento accipimus: & ſanguis eius, quem ſub vini ſpecie ac ſapore potamus. caro videlicet carnis, & ſanguis ſacramentū eſt ſanguinis. carne & ſanguine, vtroq; inuiſibili, intelligibili, & ſpirituali ſignificatur corpus Chriſti viſibile & palpabile, plenum gratia & diuina maieſtate.

Lanfrancus in reſpōſione ad obiectionem decimā Beren.

Quæ ſit intelligentia præmiſſorum. C

Attende his diligenter quia tropo quodam vtitur hic Aug. quo ſolent res ſignificantes, rerum ſortiri vocabula quas ſignificant. Hic enim viſibilis ſpecies panis vocatur nomine carnis, & viſibilis ſpecies vini nomine ſanguinis: Inuiſibilis verò & intelligibilis dicitur caro Chriſti: quia ſecundum illam ſpeciem non videtur caro, ſed intelligitur: ita & ſanguis. Caro ergo inuiſibilis dicitur eſſe ſacramentum carnis viſibilis: quia ſpecies panis, ſecundum quam illa non videtur caro, eſt ſacramentum carnis viſibilis: quia in carne inuiſibili, id eſt, ſpecie ſecūdum quam caro Chriſti non videtur caro, ſignificatur corpus Chriſti, quod eſt viſibile & palpabile, vbi in ſua forma

Lanfrancus vbi ſuprà in reſpōſione ad 10. obiectionem Bereng. De cōſec. di. 2. hoc eſt

forma apparet. Ita & de sanguine accipi debet. Quē sensum confirmat Aug. aperiens qualiter prædicta intelligenda sint, quia obscurè dixerat: cōsequenter dicens ita panem vocari corpus Christi, cum verè sit sacramentum corporis Christi quod in cruce positum est; sicut ipsa immolatio quæ fit manibus sacerdotis, vocatur Christi passio, non rei veritate, sed significādi mysterio: & sicut sacramentum fidei dicitur fides. Satis responsum est hæreticis, & obiectionibus eorum qui negāt verum corpus Christi in altari esse, & panē in corpus, vel vinum in sanguinem, mystica consecratione conuerti dicentes, Quis audeat māducare dominum suum? Quis etiam audeat dicere, quotidie formari corpus Christi de materia vel substantia, quæ non fuit caro virginis? *qd dici nus parag. sicut ergo.*

Auctoritatibus probat verum corpus Christi esse in altari, & in id panem conuerti. D

Hæc & his similia obiiciunt illi, in diuino mysterio legem naturæ sectantes: quorum perfidiam subdita conuincunt testimonia. Ait enim veritas, Accipite, hoc est corpus meum, Item Amb. Si tantum valuit sermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret: non valebit tātum sermo Christi, vt substātias mutet? De totius mūdi operibus legitur, quia ipse dixit, & facta sunt &c. Sermo igitur Christi. i. filius, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, nō potest ea quę sunt, in id mutare quod non erāt? Nō enim minus est creare, quàm mutare nouas naturas rerū. Item, Si ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare consueuerat. liquet ergo, quòd præter naturæ ordinē virgo generauit: & hoc quod conficimus corpus ex virgine est. Quid ergo hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse partus ex virgine? Item, Ante benedictionem alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Tu dicis Amen, id est, verum est. Quod sermo sonat, affectus sentiat. item Augu. in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est, carnem & sanguinem, honoramus: nec similiter pendimus has duas species,

Matth. 26.

Amb. lib. de his qui mysteriis initiantur c. 9. in medio, tomo 4.

Ibidem paulo inferius.

Ibidem ferè continuò.

Lanfrancus in respōsione 9. contra Berengarium.

Ambro in lib de sacramentis. 4.c. 4. tom 4. species, sicut ante consecrationem pendebamus cum fideliter fateamur ante consecrationem panem esse, & uinum, quod natura formauit: post consecrationem uero carnem Christi & sanguinem, quod benedictio consecrauit. Item Amb. Panis est in altari usitatus, ante uerba sacra: ubi accessit consecratio, de pane fit Christi caro. *Ibidem pau lo inferius.* Quomodo autem potest quod panis est, esse corpus Christi? Consecratione: quæ fit sermone Christi. Item, Si tanta vis est in sermone domini, ut incipiant esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, & in aliud commutentur? Et sic quod erat panis ante consecrationem, iam corpus Christi est post consecrationem: quia sermo Christi creaturam mutat. & sic ex pane fit corpus Christi, & vinum cum aqua in calicē missum fit sanguis, consecratione uerbi cœlestis. Item Aug. Sicut per spiritum sanctum uera Christi caro, sine coitu creatur: ita per eundem ex substantia panis & uini idem corpus Christi & sanguis consecratur. Corpus Christi & ueritas est, & figura, Veritas, dum corpus Christi & sanguis virtute spiritus sancti ex panis uinique substātia efficitur: Figura verò est id quod exterius sentitur. *Eusebius. ho. 5. de Pascha ad pricipiū.* Item Eusebius Emisenus, Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui, verbo suo, secreta potestate, commutat. Ex his aliisq; pluribus constat, verum corpus Christi, & sanguinem in altari esse, immo integrum Christum ibi sub utraque specie: & substantiam panis in corpus, uinique substantiam in sanguinem conuerti.

DE MODIS CONVERSIONIS.

Distinct. XI. A

De eucharistiæ sacramēto p cōparationem ad di SI autem quæritur, Qualis sit illa conuersio, an formalis, an substantialis, uel alterius generis? definire non sufficio. Formalem tamen nō esse cognosco: quia species rerum quæ ante fuerant, remanent, & sapor, & pondus. Quibusdā esse videtur substantialis, dicen-

dicentibus sic substantiam conuerti iu substantiam, vt hæc essentialiter fiat illa. Cui sensui præmissæ auctoritates consentire videntur. *Sp̃ẽsantes vel conficientes, & primo de confectione.*

Oppositio. B

Sed huic senteutiæ sic opponitur ab aliis, Si substantia panis, inquiunt, vel vini conuertitur substantialiter in corpus vel sanguinem Christi: quotidie fit aliqua substãtia corpus vel sanguis Christi, quæ ante non erat corpus: & hodie est corpus Christi, quod heri non erat: & quotidie augetur corpus Christi atque formatur de materia, de qua in conceptione non fuit factum. Quibus hoc modo responderi potest, quia non ea ratione dicitur corpus Christi confici verbo cęlesti, quod ipsum corpus in conceptu virginis formatum deinceps formetur: sed quia substantia panis vel vini, quæ ante non fuerat corpus Christi vel sanguis, verbo cœlesti fit corpus & sanguis. Et ideo sacerdotes dicuntur conficere corpus Christi & sanguinem, quia eorum ministerio substantia panis fit caro, & substantia vini fit sanguis Christi: nec tamen aliquid additur corpori vel sanguini, nec augetur corpus Christi vel sanguis. *Gloss. ordin. 1. Cor. 11. b*

Augustinus in libro sententiarum Prosperi. C

Si verò quæris modum quo id feri possit, breuiter respondeo, Mysterium fidei credi salubriter potest, inuestigari salubriter non potest. Quod ergo corpus Christi, panis mutatione in id, non augmentatur, nec sanguis ex vini conuersione: eius voluntati & potentiæ adscribatur, qui idem corpus de virgine eduxit: fit ergo substantia illa ista sine eius augmento. Nec tamen concedunt quidam, quod substantia panis aliquando fit caro Christi, etsi fiat caro Christi: sicut farina facta est panis, & aqua facta est vinum, nec tamen dicitur farina est panis, & aqua est vinum. Alii verò concedunt, illud quod erat panis vel vinum, post consecrationem esse corpus & sanguinem: non tamen sequitur, panis est caro Christi, vel vinũ est sanguis: quia substãtia panis vel vini postquam facta est caro Christi vel sanguis, non est substãtia panis vel vini, sed caro & sanguis. Ideo distinguendum videtur, *Lanfrancus in responsione 6. contra obiectionem Berengarij.*

Yy tur,

tur, cum dicitur substantia panis, vel id quod erat panis modo est corpus Christi. Manens enim panis non est corpus Christi: sed mutata in id quod facta est, est corpus Christi. Nec dicimus substantiam panis vel vini materiã esse corporis vel sanguinis domini: quia non de ea vt de materia, formatur corpus: sed ipsa formatur in illud, & efficitur illud. Vnde Augu. Corpus Christi dicimus illud, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum sumimus in memoriam dominicæ passionis. Quod cum per manus hominis ad illam visibilem speciẽ perducatur, non sanctificatur vt sit tam dignum sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu Dei.

In libro de Trinitate. 3 cap. 4. in fin. eiusdẽ, to. 3.

Asserunt quidam dictum panem transire in corpus Christi. D

Quidam verò sic dicunt conuersionem illam esse intelligendam, vt sub illis accidentibus, sub quibus erat prius substantia panis & vini, post consecrationem sit substantia corporis & sanguinis sic tamen, vt non ei afficiatur: & sic asserunt dictum panem transire in corpus Christi: quia vbi erat panis, nũc est corpus Christi. Quod si est, quid ergo fit de substantia panis & vini? Illi dicũt vel in præiacentem materiam resolui, vel in nihilum redigi. Alii verò putauerunt ibi substantiam panis & vini remanere, & ibidem corpus Christi esse & sanguinẽ: & hac ratione dici illam substãtiam fieri istam: quia vbi est hæc, est & illa: quod mirum est: & ipsam substantiam panis vel vini dicunt esse sacramentum. Sed quòd non sit ibi substantia, nisi corpus Christi & sanguis, ex prædictis & subditis apertè ostenditur. Ait enim Amb. Panem istum quem sumimus in mysterio, illum intelligo vtiq; qui manu sancti spiritus formatus est in vtero virginis, & igne passionis decoctus in ara crucis. Panis enim angelorum factus est cibus hominũ. Vnde veritas ait, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi: & iterum, Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mũdi vita. Ex his nanque duabus sententiis apertè datur intelligi, quia panis ille & iste, non duo, sed vnus panis, vna caro proculdubio vnũ efficitur corpus. Illud verè, illud sanè quod sumptum est de virgine, quod resurrexit, & in cęlum ascẽdit.

** De sacramẽtis, et allegatur de cõ. di. 2. c oĩa quæ. Ioan. 6. e & habetur de con. dis. 2*

Item

Item Greg. Quis fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocē cœlos aperiri, in illo Christi mysterio angelorū choros adesse, summa & ima sociari, vnum quid ex inuisibilibus atque visibilibus fieri? Idem, Eodem momento & in cœlum rapiunt ministerio angelorum consociandum corpori Christi, & antè oculos sacerdotis in altari videtur. Sicut diuinitas verbi totum implet mundum, ita multis locis illud corpus consecratur. Nec sunt tamē multa corpora Christi, sed vnum corpus & vnus sanguis. Ideoque siue plus siue minus quis inde percipiat: omnes æqualiter corpus Christi integerrimè sumunt. Post consecrationem ergo non est ibi substantia panis vel vini, licet species remaneant. Est enim ibi species panis & vini, sicut & sapor. Vnde aliud videtur, aliud intelligitur.

Greg. lib. 4. dialogorum, c. 58. in fine cap. Quid si sanguis.

Quare sub alia specie. E

Sub alia autem specie tribus de causis carnem & sanguinem tradidit Christus, & deinceps sumendum instituit: vt fides: scilicet, haberet meritum, quæ est de his quæ non videntur: quia fides nō habet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum. Et ideo etiam, ne abhorreret animus, quod cerneret oculus: quia non habemus in vsu carnem crudam comedere, & sanguinem bibere. Quia ergo Christum vorari dentibus fas non est, in mysterio carnem & sanguinem nobis commendauit. Est etiam ideo, ne ab incredulis religioni Christianæ insultaretur. Vnde Aug. Nihil rationabilius, quàm vt sanguinis similitudinem sumamus: vt & ita ueritas nō desit, ridiculum nullum fiat à paganis, quòd cruorem occisi hominis bibamus. Ne ergo hoc fieret, & ne veluti quidam horror etiam cruoris, in similitudinem accipimus sacramentum. Ex præmissis iam liquet, quare sub alia specie, & quare sub ista hoc sacramentum dominus celebrauerit, & celebrari à nobis instituerit.

Greg in principio homil. 26. Ioan. 20 euangelio.

Paschasius in principio. cap. 12. li. de corpore Christi.

Quare sub duplici specie. F

Sed quare sub duplici specie sumitur, cum sub alterutra totus sit Christus? Vt ostenderetur totam humanam naturam assumpsisse, vt totam redimeret. Panis

Glos. ordin. enim ad carnem refertur, uinum ad animam: quia uinū
1. Cor. 11. operatur sanguinem in quo sedes animæ à physicis esse
Accipite & manducate. dicitur. Ideo ergo in duabus speciebus celebratur, ut animæ & carnis susceptio in Christo, & utriusque liberatio in nobis significetur. Valet enim ut Ambro. ait,
In commen. ad 11. ca epi. prioris ad Cor. 11. Mortem domini annunciabiti, to mo. 5. ad tuitionem corporis & animæ quod percipimus: quia caro Christi pro salute corporis, sanguis uerò pro anima nostra offertur, sicut præfigurauit Moyses, Caro, inquit, pro corpore nostro offertur, sanguis pro anima: sed tamen sub utraque specie sumitur totus: quòd ad utrunque ualet, quia sub utraque sumitur Christus. Sed si in áltera tantum sumeretur, ad alterius tantum, id est, animæ vel corporis, non utriusque pariter, tuitionem valere significaretur. Sub utraque specie tamen totus sumitur Christus nec plus sub utraq;, nec minus sub altera tantū sumitur. Eadem. n. ratio est, ut ait Hil. in corpore Christi, quę in māna pręcessit. De quo dicitur, Quis
Paschasius in princ. ca. 16. de corpore Christi li. de cōs. di. 2. ca. vbi pars est. Gl. ord. 1. Cor. 11. plus collegerat, non habuit amplius: nec qui minus parauerat, habuit minus. Et licet sub utraq; specie sumatur totus Christus, tamen non fit cōuersio panis nisi in carnē, nec uini nisi in sanguinē. Nec debent dici duo sacramēta, sed unum: quia sub utraq; specie idē sumitur. Neque debet iterari sacramentum: quia benedictio non repetitur super speciem eandem. Neque aliæ substantię in sacrificium ueritatis offerri debent: quia de aliis nō potest consecrari corpus Christi uel sanguis.

Quare aqua admisceatur. G

De conse. di. 2. cap. cum omne. Apoc. 17. d Cap. 1. concilij Bracharē. tertij. Aqua uerò admiscenda est uino, quia aqua populum signat qui per Christi passionem redemptus est. Calix ergo dominicus iuxta canonum præceptum, aqua & vino mixtus debet offerri: quia videmus ī aqua populum intelligi, in vino ostendi sanguinem Christi. Cùm ergo in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, & credentium plebs ei in quem credit copulatur: quæ copulatio aquæ & vini sic miscetur in calice Christi, vt mixtio illa non possit separari. Nam si vinum quis tantum offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis.

Iulius

Si verò quæritur, An irritum sit quod geritur, si aqua prætermittatur? Audi quod sequitur in eodem canone. Non potest, inquit, calix domini esse aqua sola, aut vinũ solum, nisi vtrunque misceatur: Item Cyprianus, Calix domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrunq; misceatur: sicut nec corpus domini potest esse farina sola, nec aqua sola, nisi vtrũque fuerit adunatum, & panis vnius compage solidatum. Si quis tamen non intendens introducere hæresim, obliuione vel ignorantia aquam prætermiserit, non videtur esse irritum sacramentum: sed ille grauiter est corripiendus. Nam & Græcorum Ecclesia apponere aquã dicitur. Quod etiam ex dictis Cypriani videtur posse colligi: ait enim, Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter non hoc seruauerit, quod nos dominus facere & exemplo & magisterio docuit, potest simplicitati eius indulgentia domini venia concedi. Nobis verò non potest ignosci, qui nunc à domino instructi sumus, vt calicem domini cum vino mixtum, secundum quod dominus obtulit, offeramus. Ex hoc videtur, quòd si quis simpliciter vel ignoranter vinum offerat sine aqua, sacramentum conficiat. Aqua verò nullatenus sine vino potest offerri in sacrificio, nec panis nisi de frumento, nec granũ frumenti, nisi redactum fuerit in panem: quia Christus & panem se dicit, & grano frumenti se comparat. Quod ergo suprà dictum est non posse vinum solum offerri, determinari oportet recipit enim exceptionem. Non potest, nisi simpliciter vel ignorãter fiat: vel, non potest, id est, nõ debet. Quibusdam tamen videtur hoc generaliter verum. Colligitur etiam ex prædictis, quòd Christus vinum aqua mixtum dedit discipulis. Corpus verò tale dedit, quale tunc habuit, id est, mortale & passibile. Nunc verò sumitur à nobis immortale & impassibile: nec tamen maiorem habet efficientiam. Eucharistia quoq; intincta non debet dari populo pro supplemento cõmunionis: quia non legetur Christus alicui discipulorum præbuisse panem intinctum nisi Iudæ. Tunc verò non accepit Iu-

De con. di. 2 c. non debes. id habetur eodẽ. c. 1. cõcilij Bracharen 3. paulò inferius.
Cyp. epis. 3. Cecilio li. 2. post mediũ.
Glos. ordin. 1. Cor. 11.
Accipite & manducate.
Cypr. eadem epist. 3. li. 2. ad finem.
Ioan. 6. d
Ioan. 12. d
Gloss. ordin. 1. Cor. 11.
habetur. de con. dis. 2. c. cum omne, in com. Bracharij 3. c. 1. ante mediũ.

das corpus Christi, sed tãtum panem: corpus verò & sanguinem Christi antè cum aliis discipulis perceperat.

VBI ILLA ACCIDENTIA fundantur.

Distinct. XII. A

De cõsequentib. ad confectionem corporis Christi quantum ad fractionem.

SI autem quæritur de accidentibus quæ remanent, id est, de speciebus & sapore & pondere, in quo subiecto fundentur: potius mihi videtur fatendum existere sine subiecto, quam esse in subiecto: quia ibi non est substantia, nisi corporis & sanguinis dominici, quæ non afficitur illis accidentibus. Non enim corpus Christi talem habet in se formam, sed qualis in iudicio apparebit. Remanent ergo illa accidentia per se subsistentia ad mysterii ritum, ad gustus fideique suffragium: quibus corpus Christi habens formam & naturam suam tegitur.

Gloss. ordin.
1. Cor. 11.
Accipite & manducate.

De fractione & partitione. B

Sed etiam quæri de fractione & partitione quæ ibi videtur fieri, vtrùm vera sit: & si ibi vera fractio est, cuius rei sit, vel in qua re fiat. Cunque non sit ibi alia substantia quàm Christi, si in aliqua substantia est illa fractio, in corpore Christi videtur esse. Sed econtra, cum ipsum corpus incorruptibile sit (quia immortale & impassibile) in ipso nõ posse esse videtur. Nam & Christus redarguit carnalem sensum discipulorum, qui putabant carnem Christi sicut aliam in partes diuidẽdam, & morsibus dilacerandam. Ideo quibusdam placet, quod non sit ibi fractio sicut uidetur: sed dicitur frangi, quia videtur frangi. Quibus obiicitur quod ait Amb. Nihil falsi putandum est in sacrificio ueritatis: uel sicut fit in magorum præstigiis, ubi delusione quadam falluntur oculi, vt uideant esse quod non est. Ad hoc illi dicunt, Non fallit nos uisus, nec fallitur: quod esset, si crederetur ita frangi, ut uidetur. Nec illusio est: quia ad utilitatẽ fidei, non ad deceptionem ita fit: sicut & Christus se ostendit

Ioan. 6. g

Hæc referuntur in eadem gl. continuo.

duobus

duobus discipulis in via in specie peregrini: nec in eo tamen talis forma erat, sed oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent. *Luc. vlt.*

Aliorum opinio. C

Alii vero dicunt, quod sicut ibi species panis est, & non est ibi res cuius vel in qua sit illa species: ita est ibi fractio, quæ non fit in aliqua re, quia nihil ibi frangitur: quod mirabiliter Dei potentia fieri dicunt, ut ibi sit fractio, vbi nihil frangitur. *Ibidem in gloss. ordin.*

Aliorum opinio. D

Alii tradunt corpus Christi essentialiter frangi & diuidi, & tamen integrum & incorruptibile existere. Quod se colligere asserunt ex confessione Berengarii: qui confessus est coram Nicolao Papa & pluribus episcopis, panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Christi esse: & sensualiter non solum sub sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari & frangi, & fidelium dentibus atteri. *Lanfrancus in principio lib. de sacramẽto Eucharistiæ cõtra Berengariũ. Confes. Berẽgarii & habetur de consecr. dist. 2. c. ego Berengarius.*

Sententia probabilior. E

Sed quia corpus Christi incorruptibile est, sanè dici potest fractio illa & partitio non in substantia corporis, sed in forma panis sacramentaliter fieri, vt vera fractio & partitio sit ibi, quæ fit non in substantia corporis, sed in sacramento, id est, specie. Ne autem mireris uel insultes si accidentia videantur frangi, cum ibi sint sine subiecto: licet quidam asserãt ea fundari in aere. Est ibi vera fractio & partitio, quæ fit in pane, id est, in forma panis. Vnde Apostolus ait, Panis quem frangimus, quia forma panis ibi frangitur, & in partes diuiditur. Christus verò integer manet, & totus est in singulis. Vnde Aug. Quando Christus manducatur, uita manducatur. Sed quis audeat manducare dominum suum? & tamen ueritas inuitans nos ad manducandum ait, Qui manducat me, viuit propter me, Nec occiditur Christus ut mãducetur, sed mortuos viuificat: quando manducatur, reficit, non deficit: viuit manducatus, quia surrexit occisus: nec quando manducamus, partes de illo facimus, *Gl. ordi. 1. Cor. 11. 1. Cor. 10. d Ioan. 6. f Gloss. ordin. ibidem. 1. Cor. 11.*

& quid in sacramento sic fit. Item, Norunt fideles quomodo manducent carnem Christi: vnusquisque accipit partem suam: vnde & ipsa gratia partes vocantur. Per partes manducatur, & manet integer totus: per partes manducatur in sacramento, & manet totus integer tôtus in cœlo, manet totus in corde tuo. Ideo ista dicũtur sacramenta, quia in eis aliud videtur, & aliud intelligitur: uidetur panis & calix, quod & oculi renunciant, qđ autem fides instruenda postulat, panis corpus Christi, calix est sanguis. Ex his datur intelligi, quod fractio, & partes, quæ ibi videntur fieri, in sacramento fiunt, id est, in specie visibili. Ideoq; illa Berengarii verba ita distinguenda sunt, vt sensualiter non modo in sacramento, sed in veritate dicatur corpus Christi tractari manibus sacerdotum: frangi verò & atteri dentibus, verè quidem, sed in sacramento tantum. Vera ergo est ibi attritio & partitio: sed in singulis partibus totus est Christus. Vnde Hieron. Singuli accipiunt Christum dominum, & in singulis portionibus totus est: nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis. Item Hilarius, Vbi pars est corporis, ibi est & totum.

August. de conse. dis. 2.

Quid illæ partes significent. F

Quid autem partes illæ significent, Sergius Papa tradit inquiens, Triforme est corpus Christi. Pars oblata, in calicem missa, corpus Christi, q̃ iam surrexit, monstrat: pars comesta, ambulantem adhuc super terram: pars in altari vsque ad finem missæ remanens, corpus iacens in sepulchro significat: quia vsq; in finem seculi corpora sanctorum in sepulchris erunt. Et sicut partes illæ mysticam tenent significationem, ita etiam & fractio, passionis Christi & mortis est repræsentatio. Vnde ipse ait, Hoc facite in meam commemorationem, id est, in memoriam passionis & mortis meæ. Nam ut ait Ambros. Quia in morte Christi liberati sumus, huius in edendo & bibendo carnem & sanguinem, memores esse debemus. Sed caueat quisq; ne indignè percipiat, qua iudiciũ sibi manducat. Non enim est iste panis qui vadit in corpus, sed panis uitæ æternæ, qui animæ nostræ substan-

Glo. ordin. 1. Cor. 11. Accipite & manducate. Amb. ad illud. 1. Cor. 11. Mortem domini in commentariis.

tiam fulcit. Sic ergo viue, vt quotidie merearis accipere, nec accedas indignus. Indignus est, qui aliter celebrat mysterium quàm Christus tradidit, vel qui habens mortale peccatum accedit. Ergo etsi sint peccata quotidiana vt non sint mortifera, antequam accedas dimitte debitoribus tuis. Si dimittis, dimittetur tibi: & sic securus accede. Panis enim salutaris est, non uenenum. Si ita accedis, spiritualiter manducas. Spiritualiter enim manducat, qui innocentiam ad altare portat.

Ambr. c.4. lib.7. de sacramētis ad medium.

Si illud sit sacrificium, & si sæpius immoletur Christus. G

Post hæc quæritur, Si quod gerit sacerdos, propriè dicatur sacrificium vel immolatio: & si Christus quotidie immoletur, vel semel tantum immolatus sit? Ad hoc breuiter dici potest, illud quod offertur & consecratur a sacerdote vocari sacrificium & oblationem: quia memoria est & repræsentatio veri sacrificii, & sanctæ immolationis factæ in ara crucis. Et semel Christus mortuus in cruce est, ibiq; immolatus est in semetipso: quotidie autem immolatur in sacramento, quia in sacramento recordatio fit illius quod factum est semel. Vnde August. Certum habemus quia Christus resurgens ex mortuis iā non moritur &c. tamen ne obliuiscamur quod semel factū est, in memoria nostra omni anno fit, scilicet, quotiens pascha celebratur. Nunquid totiens Christus occiditur? sed tantum anniuersaria recordatio repræsentat quod olim factum est: & sic nos facit moueri, tanquam videamus dominum in cruce. Item semel immolatus Christus in semetipso, & tamen quotidie immolatur in sacramento. Quod sic intelligendum, quia in manifestatione corporis, & distinctione membrorum semel tantum in cruce pependit, offerens se Deo patri hostiam redemptionis efficacem, eorum scilicet, quos prædestinauit. Item Ambr. In Christo semel oblata est hostia ad salutem potens. quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Et si quotidie offeramus ad recordationem eius mortis fit: & una est hostia, non multæ. Quomodo vna & non multæ? quia semel immolatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius: idipsum, & sem-

Ad Heb. 7.

Aug. præfatione in 2. expositionem psal. 21. de consec. dist. 2. cap. semel Christus.

Aug. epist. 23. ad Bonifacium.

Lanfrancus in responsione 11. ad obiectionem Berengarii.

Amb. ad illud c. 10. ad Hebreos, Per singulos annos.

& semper idipsum offertur: proinde hoc idem est sacrificium, alioquin dicetur, quoniam in multis locis offertur, multi sunt Christi: non, sed vnus ubique est Christus & hic plenus existens, & illic plenus: sicut quod ubique offertur, vnum est corpus, ita & unum sacrificium Christus hostiam obtulit: ipsam offerimus & nunc: sed quod nos agimus, recordatio est sacrificii. Nec causa suæ infirmitatis repetitur, quia perficit hominẽ. sed nostræ, quia quotidie peccamus. Ex his colligitur esse sacrificium & dici, quod agitur in altari: & Christum semel oblatum, & quotidie offerri: sed aliter tunc, aliter nunc. Et etiam quæ sit virtus huius sacramenti ostenditur: remissio, scilicet, peccatorum venialium, & perfectio uirtutis.

De uirtute sacramenti.

De causa institutionis. H

Institutum est enim hoc sacramentum duabus de causis. In augmentum virtutis, scilicet, charitatis, & in medicinam quotidianæ infirmitatis. unde Ambro. Si quoties effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco: debeo semper habere medicinam. Item August. Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Christus semel sit passus: quia quotidie peccamus peccatis, sine quibus mortalis infirmitas viuere non potest. Et quia quotidie labimur, quotidie Christus mysticè immolatur pro nobis. Dedit enim nobis hoc sacramentum salutis, vt quia nos quotidie peccamus, & ille iam mori non potest, per hoc sacramentum remissionem consequamur. Quotidie comeditur ipse & bibitur in ueritate, sed integer & viuus manet. Item, Mysterium fidei dicitur, quia credere debes, quod ibi salus nostra consistat, Si autem quæratur, Vtrùm quotidie communicandum sit? Audi quid inde tradit Aug. Quotidie, inquit, eucharistiam accipere nec laudo, nec uitupero: omnibus tamen dominicis diebus communicandum hortor. Si tamen mens in affectu peccandi est, grauari magis dico eucharistiæ perceptione quàm purificari. Et licet quis peccato mordeatur, si peccandi tamen de cætero non habeat uoluntatem, & satisfaciat lachrymis & orationibus, accedat securus: sed hoc

Amb. lib de sacramentis. 4. c. 6. to. 4.

Paschasius, cap. 8. lib. de corpore Christi.

Lib. de ecclesiasticis dogmatibus. ca. 53. in to. 3. De consecr. dist. 2. quotidie.

de illio

de illo dico, quem mortalia peccata non grauant. Si nō frequentius, saltem ter in anno homines communicent, nisi fortè quis criminalibus impediatur: in Pascha, scilicet, & Pentecoste, & in Natali. Omnes ergo communicent, qui noluerint carere ecclesiasticis liminibus.

Fabian. Papa de conse. dist. 2. ca. Et si non.

SI HAERETICI ET EXCOMMVNICATI hoc sacramentum conficiant.

Distinct. XIII. A

SOlet etiam quæri, Vtrum praui sacerdotes hoc sacramentum conficere queāt. Ad quod dici potest, quòd aliqui, licet sint praui, consecrant verè, scilicet, qui intus sunt nomine & sacramento, etsi nō vita: quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris. Vnde Aug. Intra catholicam ecclesiam in mysterio corporis & sanguinis dn̄i, nihil à bono maius, nihil à malo minus perficitur sacerdote: quia non in merito consecrantis, sed in uerbo perficitur creatoris, & virtute spiritus sancti. Credendum est enim, ꝙ in verbis Christi sacramenta conficiantur. Sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per spiritum sanctum suam efficit carnem & sanguinem. Item Greg. Putant quidam cōionem corporis minus esse sanctificatam, si illorū fiat officio, quorum uita eorum oculis uidetur ignobilis. Heu in quàm magnum laqueum incidunt: ut diuina & occulta mysteria plus ab aliis sanctificata posse fieri credāt cum unus idemq; spiritus sanctus in tota ecclesia inuisibiliter ea mysteria & operando sanctificet, & sanctificādo benedicat. Mysteriū ideo dicitur, ꝙ secretam & reconditam habeat dispensationem: Sacrificium verò, quasi sacrum factum: quia prece mystica consecratur pro nobis in memoriam dominicæ passionis. Sacramentū est in aliqua celebratione, cum res ita fit, ut aliquid significatæ rei accipiamus. Sacramenta sunt, Baptisma, Chrisma, Corpus Christi: quæ ideo sacramenta dicūtur, quia sub tegumento uisibiliū rerū diuina uirtus secretius salutem

Paschasius, in principio, c. 11. lib. de corpore Christi.

1. q. 1. Intra catho.

Ioan. 1. b

1. Cor. 12. b

Isid. lib. 19. etymol. c. 3.

Ibid. Isidorus c. 19. lib. etymo. ca. 6. paulò inferius.

lutem eorundem sacramentorum operatur. Vnde à secretis uirtutibus uel sacris, sacramenta dicuntur. Panis & calicis sacramentum Græcè, Eucharistia dicitur, Latinè, bona gratia interpretatur: & quid melius corpore & sanguine Christi? Siue ergo per bonos, siue per malos ministros intra ecclesiam dispensetur, sacramentum tamen est, quia spiritus sanctus uiuificat: nec bonorum dispensatorum meritis ampliatur, nec malorum attenuatur. Hoc de corpore domini, hoc & de baptismate & chrismate dicendum est & tenendum: quia uirtus diuina secretius operatur in eis: & diuina solummodo est hæc uirtus siue potestas, non humanæ efficaciæ.

Ioan.6.g

Hic non tenetur.

Illi uero qui excommunicati sunt, uel de hæresi manifestè notati, non uidentur hoc sacramentum posse conficere, licet sacerdotes sint: quia nemo dicit in ipsa consecratione Offero, sed offerimus, quasi ex persona ecclesiæ. Et ideo cum alia sacramenta extra ecclesiam possint celebrari, de hoc non uidetur. Quod etiam August. tradere uidetur dicens, Recolite nomen, & aduertite ueritatem. Missa enim dicitur, eo quòd cœlestis nuncius ad consecrandum uiuificum corpus adueniat: iuxta dictum sacerdotis dicentis, Omnipotens Deus, iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, &c. Idcirco nisi angelus uenerit, Missa nequaquam iure uocari potest. Nunquid enim si hoc mysterium hæreticus ausus fuerit usurpare, angelum de cœlo mittit Deus oblationem eius consecrare? maximè cum eisdem per prophetam comminatus sit dicens, Maledicam benedictionibus uestris. Quod si benedictionibus eorum se asserit maledicturam ueritas, quid erit de hostia? Ergo dicemus, illam posse benedici ab illo, quem scimus à Deo fore maledictum cum sua benedictione? Si enim Deus maledixerit benedictionibus hæreticorum, & symoniacus benedixerit: quis eorum præualebit? Nunquid benedictio maledicti ad nihilum poterit redigere uerba uerissima comminantis Dei? Ex his colligitur, quòd hæreticus à catholica ecclesia præcisus, nequeat hoc sacramentum conficere: quia sancti

Aug. in sermone de corpore Christi.

angeli,

angeli, qui huius mysterii celebrationi assistunt, tunc nõ assunt, quando hæreticus, vel symoniacus hoc mysteriũ temerariè celebrare præsumit. Non enim dubitare licet, vbi corporis domini & sanguinis mysteria gerũtur, supernorum ciuium adesse conuentus. In huius autem mysterii expletione, sicut formam seruari, ita ordinem haberi, scilicet, vt sit sacerdos, & intentionem adhiberi oportet, ut illud facere intendat. Sed si non credit de illo mysterio, sicut veritas habet, nunquid potest intendere illud conficere? & si non intendit, nunquid conficit? Aliqui dicunt, etiam non rectè de illo mysterio sentientes posse intendere: non quidem illud conficere, quod iam esset rectè credere, sed id agere quod geritur ab aliis dum conficitur: & sic adhibetur intentio, & si intentio dicatur deesse conficiendi illud mysterium tamẽ ex quo intendit ea dicere, & agere quę ab aliis geruntur, impletur mysterium. Illud etiam sanè dici potest, quòd à brutis animalibus corpus Christi non sumitur, etsi videatur. Quid ergo sumit mus, uel quid manducat? Deus nouit hoc. De hoc cœlesti mysterio aliqua perstrinximus, à catholicis fideliter tenenda. Qui enim his contradicit, hæreticus iudicatur.

1.q.1.c.multi secularitũ. ad finem.

1.q.1.c.maledicam.

Glossa ordin. 1.Cor. 11.

Quid faciat Hæreticum, & quid sit Hæreticus. B

Ne autem ignores quid faciat hæreticum, uel quid sit hæreticus, audi breuiter quid inde sancti doctores tradant. Hilar. ait, Extiterunt plures, qui cœlestium uerborum simplicitatem, non ueritatis ipsius absolutionem susceperunt: aliter interpretantes, quam dictorum uirtus postularet. De intelligentia enim hæresis, non de scriptura est. & sensus, non sermo, fit crimen. Idem in 8. Intelligentiæ sensus in crimine est. Hier. dicit, quòd ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis. Aug. definiẽs quid sit Hæreticus. ait, Hęreticus est qui alicuius temporalis commodi, & maximè glorię principatusq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones gignit uel sequitur.

Hilar. lib. 2. de trinit. ad principium. Idẽ Hilarius ante mediũ lib. 8.

Hiero. cap. 5. ad Gala. & Oseæ, cap. 9.

Aug. lib. de vtilitate credendi, & ad honoratum, cap. 1. 10. 6.

DE

DE POENITENTIA.

Distinct. XIIII. A

Post hæc de pœnitentia agendum est. Pœnitentia lōgè positis à Deo necessaria est, vt appropinquēt. Est.n. vt ait, Hiero. secunda tabula post naufragiū: quia si quis vestem innocentiæ in baptismo percep tam peccando corruperit, pœnitentiæ remedio repara re potest. Prima tabula est baptismus, vbi deponitur ve tus homo, & induitur nouus. Secunda, pęnitentia quia post lapsum resurgimus, dū vetustas reuersa repellitur, & nouitas perdita resumitur. Post baptismū prolapsi per pęnitentiā renouari valent, sed non per baptismū. Licet homini sæpius pœnitere, sed non baptizari. Baptismus tantum est sacramentum: sed pęnitentia dicitur & sacra mentum, & virtus mentis. Est enim pęnitentia interior, & est exterior. Exterior, sacramentū est: interior, virtus mentis est: & vtraque causa salutis est & iustificationis. Vtrùm verò omnis exterior pęnitentia sit sacramentū, vel si non oīs, quæ hoc nomine censenda sit, consequen ter inuestigabimus. A pęnitentia cępit Ioannis prædica tio dicentis, Pęnitentiam agite: appropinquabit enim re gnum cęlorum. Quod aūt præco docuit, illud post veri tas prædicauit, exordium sumens sermonis à pęnitētia. Pœnitentia dicitur à puniendo, qua quis punit illicita quæ commisit. Pęnitentiæ virtus timore concipitur. Vñ Esa. A timore tuo domine cōcepimus & peperimus spi ritum salutis. Est autem pęnitentia, vt ait Ambro. mala præterita plangere. & plangenda iterum non committe re. Item Greg. Pœnitere est anteacta peccata deflere, & flenda non cōmittere. Nam qui sic alia deplorat, vt alia tamen cōmittat, adhuc pęnitentiam agere aut ignorat, aut dissimulat. Quid enim prodest, si peccata luxuriæ quis defleat, & adhuc auaritiæ æstibus anhelat? His ver bis quidam vehementius inhærentes, contendunt veræ pœnitētiæ vltra non posse peccare dānabiliter: & si gra-

uiter

Hiero. in cōmētariis ad illud Esa. 3. Agnitio vultus eorum, tomo 9.

Et to. 1. epist. ad demetriadem de Virginitate seruanda ante medium.

Matth. 3. a

Isidor. c. 19. lib. 6. etymologiarum.

Esaiæ. 26. c

Greg. homi. 34. de euangelio Lucæ. 15. Domini ca 3. post trinitatē ad finem.

uiter peccauerit. Veram non præcessisse pœnitentiam. Quod etiā aliis muniunt testimoniis. Ait enim Isidor. Irrisor est & non pœnitens. qui adhuc agit quod pœnitet. Nec videtur Deū poscere subditus, sed subsannare superbus. Canis reuersus ad vomitum, & pœnitens ad peccatum. Multi lachrymas indesinenter fundunt, & peccare non desinunt. Quosdam accipere lachrymas ad pœnitentiam cerno, & affectum pœnitentiæ non habere: quia inconstantia mētis nunc recordatione peccati lachrymas fundunt, nunc reuiuiscente vsu, ea quæ fleuerunt iterando cōmittunt. Esaias de peccatoribus dicit, Lauamini, mundi estote. Lauatur & mundus est, qui & præterita plangit, & flenda iterum non cōmittit. Lauatur, & non est mundus, qui plangit quæ gessit, nec deserit, & post lachrymas ea quæ defleuerat repetit. Itē Aug. Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat. Nihil prosunt lamenta, si replicantur peccata. Nihil valet veniam à malis poscere, & mala denuo iterare. Item Greg. Qui commissa plangit, nec tamen deserit, pœnæ grauiori se subiicit. Item Ambro. Reprehenduntur qui sæpius agendā pœnitentiam putant: qui luxuriantur in Christo. Nam si verè pœnitentiā in Christo agerent, iterandam postea nō putarent: quia sicut vnum baptisma, ita est vna pœnitentia. His aliisq; pluribus vtuntur in assertionem suæ opinionis. Sed Ambr. dicit. Hæc vera pœnitentia est, cessare à peccato. Et iterum, Magni profectus est renunciasse errori. Imbutos enim vitiis animos exuere atque emendare virtutis est perfectæ, & cœlestis gratiæ. & ideo sanè ita definiri potest, Pœnitentia est virtus, vel gratia qua cōmissa mala tum emendationis proposito plangimus & odimus, & plangēda vlterius committere nolumus: quia pœnitentia vera, est in animo dolere, & odire vitia. Vnde illa verba præmissa, Pœnitere est anteacta deflere, & flenda non committere: rectè sic accipi possunt, vt non ad diuersa tempora, sed ad idem referātur: vt scilicet, tēpore quo deflet commissa mala, non cōmittat voluntate vel opere flēda. quod innuitur ex verbis cōsequentibus. Nam qui sic alia deplorat, &c.

Isidor. in li. 2. de summo bono. cap. 16. *2. Pet. 2. d* *Esaiæ 1. e* *Isidorus lib. 1. soliloquiorum in fine.* *Aug. serm. 6. De tēpore.* *Greg. Pa. 3. pastoral admonitione 31.* *Super epi. 2. c. 2. Ne forte abūdātiori tristitia.* *Ambro. sermone 22. in psal. 118. ad principium.*

Hinc

Hinc Aug. ait, Cauendum est, ne quis existimet nefanda illa crimina (qualia qui agunt, regnum Dei non possidebunt) quotidie perpetranda, & eleemosynis redimenda. In melius est enim vita mutanda: & per eleemosynas de peccatis præteritis propitiandus est Deus, non ad hoc emendamus quodammodo, ut ea semper liceat impunè committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, & si miserando deleat commissa peccata, si non satisfactio congrua negligatur. Item Pius Papa, Nihil prodest homini ieiunare & orare, & alia religionis opera agere, nisi mens ab iniquitate reuocetur. Qui ergo à malis sic mentem reuocat, vt commissa plangat, & plangenda committere non uelit, nec satisfacere negligit, verè pœnitet, Nec ideo non est vera pœnitentia, quia fortè post, non de proposito, sed casu, vel infirmitate peccabit. Ille autem irrisor est & non pœnitens, qui sic commissa plangit, ut plangenda voluntate uel opere committere non desinat. Ille etiam qui post lachrymas repetit quæ fleuit, lauatur ad tempus: sed mundus non est, id est, illa munditia non est ei sufficiens ad salutem: quia est momentanea, non perseuerans. Item illud, Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat, sic intelligendum est. Inanis est, scilicet, carens fructu illius pœnitentiæ, quam sequens culpa inquinat. Illius enim fructus est vitatio gehennæ, & adeptio gloriæ. Mortificatur enim illa pœnitentia, & alia ante acta bona persequens peccatum, ut non sortiantur mercedem, quam meruerunt cum fierent, & quam haberent si peccatum nō succederet. Sed & si de peccato succedenti pœnitentia agatur, & pœnitentia quæ præcessit, & alia anteacta bona reuiuiscunt: sed illa tantum, quæ ex charitate prodierunt. Illa enim sola uiua sunt, quæ ex charitate fiunt. Ideoq; si per sequentia peccata mortificantur, per subsequentem pœnitentiā reuiuiscere possunt. Quæ verò sine charitate fiunt, mortua & inania generantur: & ideo per pœnitentiā reuiuiscere non ualent. Similiter intelligendum est illud, Nihil prosunt lamenta, &c. Et illud, Nihil ualet, &c. Si enim replicentur peccata, nihil ualet ad salutem

Aug. in Enchi. c. 70. in tomo.

Pius pa. pri. epistº. prima ad omnes fideles in fin. De pœni. dis. 3. cap. Nihil prodest.

lutē vel ad veni in fine pręcedens lamentum, quia nihil relinquitur de vitę munditia: quia aut peccata dimissa redeunt, vt quibusdā placet, cum replicantur: vel si non redeunt, eis tamē deletis propter ingratitudinē ita reus & immūdus constituitur, cū adhuc in expiādis implicatur, acsi iā deleta redirent. De hoc tamē, scilicet, an peccata redeant, post plenius agemus. Similiter nihil valet ad salutem obtinendam, vel ad munditiā vitæ habendā, ueniam de malefactis poscere, & malefacta denuo itera re. Ita ēt intelligendum est illud quod idem August. alibi ait. Pęnitentia est quædam dolentis uindicta, semper puniēs in se, quod dolet cōmisisse. & infra. Quotidie dolendum est de peccato, quod declarat ipsa dictionis uirtus. Pęnitere enim, est pęnā tenere: ut semper puniat in se ulciscendo, quod cōmisit peccādo. Ille autem pęnam tenet, qui semper vindicat, quod cōmisisse se dolet. Pœnitentia ergo est vindicta semper puniens in se, quod dolet commisisse. Quid restat nobis, nisi dolere in vita? vbi enim dolor finitur, deficit & pęnitentia. Si verò pęnitentia finitur, quid relinquitur de venia? Tandiu gaudeat & speret de gratia, quandiu sustentatur à pęnitentia. Dicit enim dominus, Vade, & amplius noli peccare: non dixit, Ne preces; sed nec uoluntas peccandi in te oriatur. Quod quomodo seruabitur, nisi dolor in pęnitentia continuè custodiatur? Sed semper doleat, & de dolore gaudeat: & non sit satis quòd doleat, sed ex fide doleat, & non semper doluisse doleat.

Aug. 1 li. de vera et falsa pœnitentia, cap. 8. in medio eiusdem, in tomo. 4.

Eodem libr. cap. 8. post medium.

Aug. c. 13. eiusdē libri de pœnitētia vera.

Ioan. 5. c & 8. b

Determinatio intelligentiæ dictorum. B

De pęnitentia perfectorum, uel ad salutem sufficienti intelligendum est, quod suprà dixit, scilicet, Pęnitentia est uindicta semper puniens, quod commisit: & alia huiusmodi. Illud uerò, Si pęnitentia finitur, nihil de uenia relinquitur: dupliciter accipi potest. Si enim iuxta quorundā intelligentiā, peccata dimissa redeunt, facile est intelligere nihil de uenia relinqui: quia peccata dimissa iterum replicantur. Sicut enim ille, qui ex seruitute in libertatem manumittitur, interim vere liber est, & tamen propter offensam in seruitutē posteà

reuocatur: sic & pœnitentia peccata verè dimittuntur, & tamen propter offensam quæ replicatur, iterum redeunt. Si verò non redire dicãtur, sanè potest dici etiam sic nihil de venia relinqui: non quòd dimissa peccata iterum imputentur, sed quia propter ingratitudinem ita reus & immundus constituitur, acsi illa redirent.

De solenni & vnica pœnitentia. C

Illud autem quod Ambros. ait. Reprehenduntur, &c. &, Sicut vnum baptisma, ita & vna pœnitentia: non secundum generalem, sed secundum specialem morẽ ecclesiæ de solenni pœnitentia dictum intelligitur. quæ apud quosdam semel celebrata non iteratur. Item illud aliud Amb. Pœnitentia semel vsurpata nec verè celebrata, & fructum prioris aufert, & vsum sequentis amittit: de solenni intelligitur. Solẽnis ergo pęnitentia, vt Amb. in eodem ait: est quæ fit extra ecclesiam in manifesto, in cinere & cilicio: quæ pro grauioribus horrendisq; ac manifestis delictis tantum imponitur. Et illa non est iteranda pro reuerentia sacramenti, vt nè vilescat & contemptibilis fiat hominibus. Vnde August. Quanuis cautè & salubriter prouisum sit, vt locus illius humillimę pœnitentiæ semel in ecclesia concedatur, ne medicina vilis vel minus utilis esset ægrotis: quæ tanto magis salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit: Quis tamen audeat Deo dicere, Quare huic homini, qui post pœnitentiam primam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcis? Orig. quoque de hac solenni pœnitentia, quæ pro grauioribus criminibus iniungitur ait, Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quę non in crimine mortali, vel in blasphemia fidei, sed in sermonis vel in morum vitio consistat: hæc culpa semper reparari potest, nec interdicitur aliquando de huiusmodi pœnitentiam agere: sed non ita de grauioribus criminibus. In grauioribus enim criminibus semel tantum pœnitẽtiæ conceditur locus. Cõmunia quæ frequẽter incurrimus, semper pœnitentiam recipiunt, & semper redimuntur. Cõmunia dicit venialia peccata, & forte mortalia quædam alijs minus grauia: quæ sicut sæpe committuntur,

Amb. c. 11. lib. 2. de pœnitentia. ad finem. to. 1.

Ad Macedonium. epi. 54. non lõgè à principio, in tom. 2.

Ori. super Leui. de vendit. domorũ c. 25. Ho. 15 ĩ medio eiusdem, in to. 1.

ita

ita frequenter per pœnitentiam redimūtur. Sed de grauioribus criminibus semel tantum agitur pœnitentia, scilicet, solennis. Nam & de illis, si iterentur, iteratur pœnitentia, sed non solennis: quod tamen in quibusdam ecclesiis non seruatur.

Auctoritatibus probat, quòd non semel tantum, sed frequenter peccata dimittantur per pœnitentiam. D

Quod verò pœnitentia non semel tantum agatur, sed frequenter iteretur, & per eam frequenter iternm venia præstetur, pluribus sanctorum testimoniis probatur. Ait enim Aug. scribens contra quosdam hæreticos, qui peccantibus post baptismum semel tantum dicebāt vtilem esse pęnitentiam, ita. Adhuc instant perfidi, qui sapiunt plusquam oportet: non sobrii, sed excedentes mensuram: dicunt, Etsi semel peccātibus post baptismū valeat pœnitentia, non tamen sæpe peccātibus proderit iterata: alioquin remissio, ad peccandum esset incitatio. Dicunt enim, Quis non semper peccaret, si semper per pœnitentiam redire posset? Dicunt enim dominum incitatorem mali, si semper peccātibus subuenit: & ei peccata placere; quibus semper pręsto est gratia. Errant autem. Constat enim multū ei peccata displicere, qui semper præsto est ea destruere. Sed si ea amaret, non semper ea destrueret. Idem ad Macedonium, Intātum hominum iniquitas aliquando progreditur, vt etiam post peractā pœnitentiam, & post altaris reconciliationem, vel similia, vel grauiora committant. Et tamē Deus facit etiam super tales oriri solem suum, nec minus tribuit quàm antè tribuerat, largissima munera vitæ & salutis. Et quāuis eis in ecclesia locus illæ pęnitentiæ non concedatur, Deus tamen super eos suæ patientię nō obliuiscitur. Ex quorum numero siquis vobis dicat, Dicite mihi, vtrum aliquid prosit ad vitam futuram, si in ista vita illecebrosissimæ voluptatis blandimenta contempsero, si me pęnitendo vehementius quàm prius excruciauero, si vberius fleuero, si melius vixero, si pauperes largius sustentauero, si charitate ardētius flagrauero? quis vestrū ita desipit, vt huic homini dicat. Nihil tibi ista in posterum

Aug. in lib. de vera & falsa pœnitētia cap. 5. in initio, in tomo 4. Ad Rom. 12.

Aug. ad Macedoniū, epistola 54. in tomo 2. Matt. 5. g

proderunt? Vade, saltem huius vitæ suauitate fruere. Auertat deus tam immanem sacrileganq; dementiam.

Chrysostom. lib. ad Theodorũ lapsum siue epist. 10. 5. ne longè à principio. Item Ioan. Chrysosto. de reparatione lapsi, Talis, mihi crede, talis est erga homines pietas dei: Nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincerè & simpliciter offeratur, etiamsi ad summum quis perueniat malorum, & inde tamen velit reuerti ad virtutis viam: suscipit libenter & amplectitur, & facit omnia quatenus ad priorem reuocet statum. Quodque est adhuc præstantius & eminentius, etiamsi non potuerit quis explere omnem satisfaciendi ordinem, quantulãcunque tamen & quantumlibet breui tempore gestam non respuit pęnitentiam: suscipit etiam ipsam, nec patitur quan uis exiguæ conuersionis perdere mercedem. Exemplis etiam hoc idem

2. Reg. 11. a astrui potest. Dauid enim per pęnitentiam, adulterii si-
Ibidem cap. mul & homicidii veniam impetrauit: & grauiter tamen
Amb. in apologia Dauid, ca. 7. in fine eiusdẽ, in tomo 4. postea deliquit in populi enumeratione, quod populi multitudo prostrata ostendit. Illud autem mirabile est, quòd angelo ferienti plebem se obtulit dicens, Grex iste quid fecit? fiat manus tua in me, & in domũ patris mei. Quo facto statim sacrificio dignus iudicatur, qui absolu-

1. Para. 21. c tione æstimabatur indignus. Nec mirum si tali sua oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam: cum

Exod. 32. g Moyses offerendo se pro plebis errore, peccata diluerit. His aliisq; testimoniis pluribus euidenter ostẽditur, per pęnitentiam non semel tantum, sed sæpius nos à pecca-

Heb. 10. c tis surgere, & veram pęnitentiam sæpius agi. Voluntariè enim peccantibus nobis, vt ait Apost. pro pecca tis non relinquitur hostia secunda scilicet, quia semel tantum Christũ oportuit pati: nec relinquitur secundus baptismus. Relinquitur verò secunda pęnitentia, & tertia, & deinceps, vt Ioan. Chrysost. super hunc locũ ait. Sciendũ,

Chry. ho. 20 ad cap. 10. Ad heb. t. 4 inquit, quod hic quidam exurgunt, horum verborum occasione pęnitentiam auferentes: quasi per pęnitentiã non valeat peccator post lapsum resurgere secundò, & tertiò, & deinceps. Verumetiam in hoc pęnitentiã non excludit, nec propitiationem, quę sæpe fit per pęnitentiam: sed secundum baptismum, & hostiam.

QVOD

QVOD PLVRIBVS IRRETITVS peccatis non poteſt pœnitere de vno vere, niſi de omnibus pœniteat.

Diſtinct. X V. A

ET ſicut prædictis auctoritatibus illorum error conuincitur: qui pœnitentiam ſæpius agendam non putant, & per eam à lapſu peccantes frequenter ſurgere diffitentur: ita eiſdem illorum oppoſitio eliditur; qui pluribus irretitum peccatis aſſerũt de vno verè pęnitere; eiuſdemque veniam à domino conſequi poſſe ſine alterius pęnitentia. Quod etiam auctoritatibus aſtruere conantur. Ait enim propheta, Non iudicabit deus bis in idipſum: vel vt alii tranſtulerunt, Non conſurget duplex tribulatio, Si ergo, inquiunt illi, aliquis ſacerdoti fuerit confeſſus vnum de duobus vel pluribus peccatis, & de illo iniunctam ſibi pęnitentiam ą ſacerdote ſatisfactione expleuerit cæteris tacitis: non pro illo peccato amplius iudicandus eſt, de quo ſatiſfecit ad arbitrium ſacerdotis, qui vicem Chriſti in eccleſia gerit. Ideoque ſi de eo iterum iudicetur, bis in idipſum iudicat Deus, & conſurget duplex tribulatio. Sed de his oportet illud tantum intelligi, qui præſentibus ſuppliciis commutantur in bonum, & ſic perſeuerant: ſuper quos non conſurget duplex tribulatio. Qui verò inter flagella duriores & deteriores fiunt, vt Pharao, præſentibus æterna connectunt: vt temporale ſupplicium fit eis æternæ pęnæ initium. Vnde Auguſt. Ignis ſucceńſus eſt, &c. id eſt, vindicta Dei hic incipiet, & ardebit vſque ad extremam damnationem. Hoc contra illos notandum eſt, qui dicunt illud, ſcilicet, Non iudicabit Deus bis in idipſum: ad omnia pertinere flagella: quia quidam hic flagellis emendãtur, alii hic & in æternum puniuntur. Quinque enim modis flagella contingunt: vel vt iuſtis per patientiam merita augeantur, vt Iob: vel ad cuſtodiam virtutum, ne ſuper

Ex Grati. de pœniten. diſt. 3. cap. Scelератio.

Super cant.

Deut. 32. & ſũt plures.

De pœnitentia diſt. 3. c. Ignis.

Iob. 1. d

2. Cor. 12. e

Num. 12. b

Ioan. 9. d

Act.12 d bia tentet, vt Paulo: vel ad corrigenda peccata, vt Mariæ
Hiere. 17.c lepra: vel ad gloriam Dei, vt de cæco nato: vel ad iudiciũ
Beda ad illud cap.2. pœnæ, vt Herodi; quatenus hic videatur, quid in inferno sequatur: secundum illud, Duplici contritione contere
Marc. Quid est facilius. eos domine. Illa ergo auctoritas Nahum non cogit nos sentire, omnia quæ temporaliter puniuntur non vlterius à Deo punienda: nam etsi super eundem locũ Hie-
Et glo. ordi. Matth.9. ronymus dicat Aegyptios & Israelitas à Deo temporaliter punitos, ne in æternum punirentur: non est tamen
Hiero, to. 6. commen. ad eum lotũ 1. ca. Nahum prophetæ. de omnibus generaliter intelligendũ. Ait enim sic. Quod genus humanum diluuio, Sodomitas igne, Aegyptios mari, & Israelitas in heremo perdidit, scitote ideo temporaliter pro peccatis punisse, ne in æternum puniret: quia non iudicabit Deus bis in idipsum. Qui ergo puni-
Gen.19.e Exod. 14.g Num. 11. a ti sunt, postea non punientur: alioquin mentitur scriptura: quod nefas est dicere.

Hæc ex Gratiano dist.3. de pœnit.ca. Sunt plures & ca. Ignis.

Quæ sit intelligentia præmissorum. B

Attende lector his verbis, & caue ne de omnibus generaliter intelligas: sed de his tantum, qui inter ipsa flagella pœnitentiam egerunt, credentes in Deum Hebreorum: quam, etsi breuem & momentaneam, tamen non respuit Deus. Quòd autem qui per temporale flagellum non corriguntur, post æternaliter puniantur, ibidẽ ostendit, agens de fideli deprehensò in adulterio qui decollatur. Vbi ostendit leuia peccata breui & temporali supplicio purgari, magna verò diuturnis æternisque
Hieron. ad c.1. Nahũ. suppliciis reseruari: ita inquiens, Quærat hic aliquis, si fidelis deprehensus in adulterio decolletur, quid de eo postea fiat? Aut enim punietur, & falsum est quod dicitur, Non iudicabit Deus bis in idipsum: aut non punietur, & optãdum est adulteris, vt hic breui pœna puniantur, vt frustrentur in cruciatus æternos. Ad quod respondemus, Deus vt omnium rerum, ita suppliciorum quoque scire mensuras: & non præueniri sententia iudicis, nec illi in peccatorem exercendæ dehinc pœnæ auferri potestatem: & magnum peccatum magnis diuturnisq;
Leuit. 24.b sui cruciatibus. Siquis verò punitus sit temporaliter, vt
Nu. 15.d ille qui Israelite maledixerat, & qui in sabbato ligna collegerat,

Regerat, tales postea non puniri: quia culpa leuis præsenti supplicio compensata sit. Leuis enim culpa leui supplicio compensatur. His satis innuit Hiero. grauia peccata & hic puniri graui supplicio, & in futuro punienda æternaliter, de quibus pœnitētia non agitur inter flagella. Leuia verò, quæ hic puniuntur, leui pœna compensationem recipere: quod in bonis fieri non ambigimus, & in malis fortè etiam fit ita. Satis iam apparet, quod illi de prophetia induxerunt, non facere pro eis, qui dicunt: ei qui crimen sibi reseruat, de alio veniam præstari per pœnitentiam. Alias quoque auctoritates inducunt. Ait enim Greg. Pluit dominus super vnam ciuitatem, & super alteram non pluit: & eandem ciuitatem ex parte compluit & ex parte aridam relinquit. Cum ille qui proximum odit, ab aliis vitiis se corrigit, vna eademque ciuitas ex parte cōpluitur, & ex parte arida remanet: quia sunt quidam, qui cum quædam vitia resecēt, in aliis grauiter perdurant. Item Amb Prima cōsolatio est, quia nō obliuiscitur misereri deus: Secunda, per punitionem: vbi etsi fides desit, pœna satisfacit & reuelat. Rōne quoque vtuntur dicentes. Si is qui vnū peccatū cōfitetur altero tacito, satisfactionem à sacerdote iniunctam expleuerit: nunquid etsi peccatum tacitum conuersus fuerit cōfessus, pro vtroque ei pœnitentia imponetur? Longè hoc videtur à ratione, & ecclesiæ consuetudine: quę pro eodem peccato, nisi reiteretur, nulli bis pœnitentiā imponit. Fuit ergo illa peccati condigna satisfactio, vnde & peccatum deletum videtur.

Gre. ad illud ca. 1. Ezech. Si fortè audiunt ho. 10

Amb. super psal. 118. in prin. sermo. 18. in to. 4.

Quomodo accipienda sunt præmissa. C

His responderi potest sic: illud Greg. Pluit dominus &c. non ad criminis veniam: sed ad operis praui desertionem referendum est: ut ideo pars ciuitatis dicatur complui: quia ab actu & delectatione peccati, cui ante seruiebat, modo cessat: non quòd eius ueniam habeat. Vocaturque pluuia illa talis continentia, qua ab opere peccati reuocatur: quia ex fonte gratiæ Dei id cordi instillatur: ut uel sic paulatim ad pœnitentiam ueniat: uel eo minus à deo puniatur, qui diuturniori delectatiōe &

actu peccati maius sibi accumulasset tormentum, Si verò ad indulgentiam reatus pluuia referatur, euangelicæ sententiæ contraire videbitur. Si enim propter misericordiam, qua quis proximo suo non miseretur, etiam quæ dimissa sunt replicantur ad pœnam: multo magis quæ nondum sunt dimissa propter odium fraternū ad pœnam reseruari probantur. Et si ille qui arbiter suæ voluntatis constitutus est, non potest inchoare nouam vitam, vt ait Augustinus, nisi pœniteat eum veteris vitæ: quomodo ad nouitatem indulgentiæ perueniet, qui odii vetustatem non deposuit? Illud etiam quod ait Ambro. Etsi fides desit, pœna satisfacit &c. non de fide intelligitur, qua creditur in Deum: sed de conscientia delicti. Deest enim fides, cum conscientia peccati non subest, Nam cum delicta omnia nemo intelligat: est aliquando in homine peccatum, cuius non habet conscientiam. Vnde Apostolus, Nihil mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum. Cum ergo quis flagellatur pro peccato, cuius non est conscius, si patienter fert pœnam & humiliter amplectitur, cogitans se forte peccatum habere, quod non intelligit, & pro eo puniri à Deo, pœna illa satisfacit & releuat grauatum. Ad hoc autem quod obiicitur de satisfactione illa: si satisfactio non fuit, iterum imponenda est. Si verò iterum imponenda non est, satisfactio fuit: & si satisfactio fuit, veniam impetrauit. Respondeo potest satisfactionem non fuisse, quia ille dignos fructus pœnitentiæ non fecit. Est enim satisfactio pœnitentiæ, vt ait August. peccatorum causas excidere, nec suggestionibus eorum aditum indulgere. Item, Sanè qui scelerare viuunt, nec curāt talem vitam moresq; corrigere. & inter ipsa facinora sua eleemosynas frequentare non cessant: frustra ideo sibi blandiuntur, quia dominus ait, Date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt uobis. Hoc enim quàm latè pateat non intelligūt. Multa enim sunt genera eleemosynarum: quæ cum facimus adiuuamur. Non solum qui dat esurienti cibum, sitienti potum, & huiusmodi: sed etiam qui dat veniam petenti, eleemosynam dat: & qui emendant verbere, in

Aug. ho. 50 ad pricipiū. Et lib. de pœnitentiæ medicinia.

1. Cor. 4. a

Aug. in lib. de dogmatibus eccles. c. 54. Et in enchi. ca. 75. in principio.

quem potestas datur, vel cohercet aliqua disciplina, vel orat vt ei peccatum dimittatur, eleemosynam dat: quia misericordiam præstat. Multa enim bona præstantur in uitis, quando eorum consulitur vtilitati & non voluntati: sed ea maior est qua ex corde dimittimus, quòd in nobis quisque peccauit. Minus enim magnum est erga eũ esse beneuolum, qui tibi nihil mali fecit. Illud multo grandius, vt tuum etiam inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult, & si potest facit, semper bonum velis faciasque, quod possis. Quod ergo dominus ait, dare eleemosynam & omnia munda sunt vobis: ita ne intellecturi sumus, vt non credentibus in Christum munda sint omnia, si eleemosynas istas dederint? Qui enim vult ordinare eleemosynam dare, à se debet incipere, & eam primum sibi dare. Est enim eleemosyna opus misericordiæ: verissimeq; dictum est, Miserere animæ tuæ placens Deo. Non ergo se fallant, qui per eleemosynas largissimas fructuum suorum vel pecunię impunitatem se emere æstimant in peccatis permanentes: quæ ita diligunt, vt in eis optent uersari. Qui verò diligit iniquitatem, odit animam suam: & qui odit animam suam, non est misericors ei, sed crudelis. Diligendo quippe eam secundum seculum, odit eam secundum Deum. Si ergo vult ei dare eleemosynam, per quam fit mundus odiat eam secundum seculũ, & diligat eam secundum Deum. Hac eleemosyna, quam sibi homo primitus debet, mundantur interiora. Ad quod hortans Christus ait, Mundate quæ intus sunt. Immundis enim nihil est mundũ: sed polluta sunt eorũ mens & conscientia, vt ait Apost. Immundi verò sunt omnes, quos non mundat fides, qua creditur in Christũ: de qua scriptum est, Mundans fide corda eorũ. Sed ne istas eleemosynas, quæ fiunt de fructibus terræ respuere Christus uideretur. Hæc, inquit, oportuit facere, scilicet iudiciũ & charitatem Dei, & illa non omittere, id est, eleemosynas fructuũ terrenorũ. Ex his datur intelligi, ꝙ in peccato mortali permanentes, etsi eleemosynas largas faciãt, non tñ ꝑ eas satis satisfaciũt quia inordinate agũt, dũ à se, non incipiũt. Nec ꝓpriè dicitur

Lucæ 11. f. *Aug. in enchirid. in fine ca. 72.* *Ibid. ca. 73. continuò.* *Aug. in enchir. c. 73. in principio.* *Ca. 75. eiusdẽ in medio* *ca. 76. eiusdem lib. in principio.* *Eccl. 30. d* *Ca. 77. eiusdem libro in principio.* *Psal. 10.* *Aug. ca. 76. in Enchir. in medio.* *Matth. 2. e* *Ad Titum. 2. d* *Ibid. in medio, cap. 75.* *Act. 15. c.* *Matth. 23. e* *Ibidem in fine. cap 76.*

citur eleemosyna tale opus, dum sibiipsis crudeles existunt non placentes Deo. Non ergo dicenda est illa peccati satisfactio, quam quis agit pro uno peccato, dum perdurat in altero. Quia nihil prodest ieiunare & orare, & alia bona agere, nisi mens reuocetur à peccato, & si aliquando conuersus tacitum peccatum sacerdoti fuerit confessus, de vtroque imponenda est ei satisfactio: quia de primo condigne non satisfecit.

Pius pap. 1. epi. 1. ad oẽs Christianos, in fine.

Secundum quosdam fuit satisfactio. D

Quibusdam tamen uidetur fuisse satisfactio, sed infructuosa, dum in peccato altero persistit: percipietur tamen fructus eius, incipietq; proficere, cum peccati alterius pœnituerit. Tunc enim utrunq; dimittitur peccatum, & satisfactio præcedens viuificatur, quæ fuerat mortua: sicut baptismus illi, qui ficte accedit, tunc primitus valet, cum fictio à mente recedit per pœnitentiã. Et in huius opinionis munimentum auctoritates inducunt. Ait enim Aug. Pium est credere, & nostra fides expostulat, ut cũ gratia Christi in homine destruxerit mala priora, etiam remuneret bona: & cũ destruxerit quod suum non inuenit, diligit bonum, quod in peccante plãtauit Item Hiero. Si quando uideris inter multa peccata quenquam facere aliqua iusta opera, non est tam iniustus Deus, vt propter multa mala obliuiscatur paucorum bonorum: sed faciet ea merere, & in horrea congregare, quæ bona in terra seminauit. Sed hæc dicta intelligimus de illo, qui in charitate quodam tempore bona facit & bonus est, alio vero tempore malus est, & multa peccata facit. Non ergo intelligẽdum est eum inter multa peccata, iusta opera fecisse, quasi simul eodemq; tempore peccata fecerit & iusta opera: sed diuersis temporibus vtraq; fecisse. Nisi enim bonus foret, quando bona fecit, non seminasse diceretur in terra bona. Destructis ergo malis post opera bona commissis, priora bona, in charitate scilicet, facta, quæ sequentia mala mortificauerant; pœnitentia de illis malis habita viuificantur & remunerantur. Vnde Apostolus; facientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis: opera mortua nominans

Grati. de pœni. di. 3. quætas, in fine.

Aug li. de vera et falsa pœnit. ca. 14. in fine, to. 4.

Hiero. in cõmẽt ad illud Aggæi 1. Seminastis, tomo 6.

In Epist. ad Hebræos. ca. 6. a

nans priora bona significat, quæ persequens peccatum erant mortua: quia hi peccando priora bona irrita fecerunt. Hæc sicut peccando fiunt irrita, ita per pœnitentiã reuiuiscunt, & ad meritum ęternitatis prodesse incipiũt. Similiter & illud bonum amat Deus, quod plantauit in peccante, in illo, scilicet, qui post illud bonum peccauit, non simul peccans & bonum operans extitit: quia talis hominis opus non diligeret Deus ad remunerationem.

Potest etiam accipi de operibus bonis, quæ ab aliquo fiunt dum malus est, & in peccato mortali persistit uel ad tempus, vel usq; in finem: quæ dicuntur à Deo remunerari, & non dari obliuioni, non quia proficiunt ad vitam æternam, sed ad tolerabilius extremi iudicii supplicium sentiendum: sicut de fide & cæteris, quæ sine charitate habentur, Aug. ait, Si quis non habens charitatem quæ pertinet ad unitatem spiritus & uinculum pacis, quo ecclesia connectitur, in aliquo schismate constitutus, ne Christũ neget, patitur tribulationes, famem, persecutionem, vel flammas, vel bestias, vel ipsam crucem, timore gehennæ: nullo modo ista culpanda sunt, immo & hæc laudanda est patientia. Non enim dicere poterimus, melius ei fuisse, vt Christum negando nihil horum pateretur, quæ passus est confitendo: sed æstimandũ est fortasse tolerabilius ei esse futurum iudicium, quàm si Christum negando nihil horum pateretur: vt illud quod ait Apost. Si tradidero corpus meũ, ita ut ardeat, charitatem autẽ nõ habuero, nihil mihi prodesse intelligatur ad regnũ obtinendũ, nisi ad extremi iudicii tolerabilius subeundũ suppliciũ: & infra, Hæc propter charitatem dicta sunt: sine qua in nobis non potest esse uera pœnitentia; quoniã in bonis charitas Dei est, quæ tolerat omnia.

Gratian. de pœnit. di. 3.

Aug. lib. de patientia vnico cap. 26. in tomo 4.

1. Cor. 13. b

Aug. ca. 23. eiusdẽ lib. de patientia, in principio.

Perstringit dictorum summam, vt alia addat. E

Ex his ostenditur bona, quæ sine charitate fiunt, prodesse quidem ad tolerabiliorem pœnam sentiendam, sed non ad uitam obtinendam. Illa enim quæ in charitate quis facit, si postea prolapsus fuerit, nec exurrexerit, non esse in memoria Dei Ezechiel dicit, Si auerterit se iustus à iustitia, & fecerit iniquitatem, nunquid uiuet?

Gratian. dis. 4. de pœnit.

Ezech. 33. f

omnes

omnes iustitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur: in peccato suo morietur: & non erunt in memoria iustitię, quas fecit. In cuius loci expositione Greg. ait, Hoc nobis maximè considerandum est, quia cùm mala committimus, sine causa ad memoriam transacta bona reuocamus, quoniam in perpetratione malorum nulla debet esse fiducia bonorũ præteritorũ. Intelligendũ est hoc, ad vitam percipiendam bona preterita non dare fiduciam, etsi ad mitiorem pœnam: alioquin præmissæ auctoritati Augustini obuiaret. Et bona ergo sine charitate facta, & bona in charitate facta, quæ concomitatur mortalis culpa, quam non debet sequens pœnitentia: ad sensum mitioris pœnæ proficiunt, non ad vitæ fructum.

Greg. ho. 11. ad illud ca. 3. Ezech. in peccato suo. in l. 1.

Auctoritates alias inducit contra eos, qui dicunt de vno peccato pœnitentiam agi, altero tacito. F

Satis arbitror illis esse responsum, qui asserunt de vno crimine pœnitentiam agi, & veniam præstari, alio in delectatione retento, vel per confessionem non exposito: qui non modo præmissis auctoritatibus confutantur, sed etiam subditis: ait enim Augu. Sunt plures quos pœnitet peccasse, sed tamen omnino reseruantes sibi quædam in quibus delectentur: non animaduertentes dominum simul mutum & surdum à dæmonio liberasse: per hoc docet nos nunquam nisi de omnibus sanari. Si enim vellet peccata ex parte reseruari, habenti septem dæmonia, ei proficere potuit sex expulsis. Expulit autẽ septem, vt omnia crimina simul eiicienda doceret. Legionem verò dæmonum ab alio eiiciens, nullum reliquit de omnibus, qui liberatũ possideret: ostendens quod etsi peccata sint mille, oportet de omnibus pœnitere. Nunquam aliquem sanauit dominus, quem non omnino liberauit. Totum enim hominem sanauit in sabbato: quia & corpus ab omni infirmitate, & animam ab omni contagione: indicans pœnitentem oportere simul dolere de omni crimine. Scio enim dominũ inimicũ omni criminoso. Quomodo ergo qui crimen reseruat, de alio recipiet veniam? sine amore Dei consequeretur ueniam, sine quo nemo vnquam inuenit gratiã. Hostis enim Dei est, dum

Aug. ca. 9. lib. de vera & falsa pœnit. tomo 4.
Marci 7. c.
Lucæ 8 f
Marci 5. b
Ioan. 7. d

est, dum offendit perseueranter. Quædam enim impietas infidelitatis est, ab illo qui iustus & iustitia est: dimidiam sperare veniam. Iam enim sine uera pœnitentia inueniret gratiam. Pœnitentia enim vera ad baptismi puritatem conatur adducere. Rectè enim pœnitēs, quicquid sordis post purificationem baptismi contraxit, oportet vt abluat, saltem lachrymis mentis: sed satis durus est, cuius mentis dolorem oculi non declarant. Sed sciat se culpabiliter durum, qui deflet damna temporis, vel mortem amici, & dolorem peccati nō ostendit in lachrymis. Quem ergo pœnitet, omnino pœniteat. Idem, Pœnitentes, si verè estis pœnitentis, & non estis irridentes, mutare viam, reconciliamini Deo. Pœnitentiam agis, genua figis, & rides: subsannas Dei patientiam, Si pœnitentiam agis, pœnitet te: si non pœnitet te, non es pœnitens. Si ergo pœnitet, cur facis quæ malè fecisti? Si fecisse pœnitet, noli facere: si adhuc facis, certè non es pœnitens. Itē Innoc. secundus, Admonemus fratres nostros. ne falsis pœnitentiis laicorum animas decipi, & in infernum pertrahi patiantur. Falsam autem pœnitentiam esse constat, cum spretis pluribus, de uno solo pœnitentia agitur: vel cum sic agitur de uno, ut non discedatur ab alio.

Aug. lib. de vera & falsa pœn. c. 10.

Repetit de vera pœnitentia, vt addat. G

Ex præmissis perspicua fit notitia veræ pœnitentiæ, vel satisfactionis. Illa enim vera est pœnitentia, quę peccatum abolet: quod illa sola facit, quæ scelus corrigit, quæ odium commissi criminis & committendi, cū desiderio satisfaciendi affert. Iudas enim pœnituisse legitur, sine assecutione veniæ, quia tali pœnitentia non correxit crimen. Vnde Hiero. Nihil Iudæ profuit sera pœnitentia, per quam scelus corrigere non potuit. Sic quando frater peccat in fratrem, ut emendare valeat, quod peccauit, potêst ei dimitti: sin autem permanent opera frustra voce assumitur pœnitentia: hoc est, quod de eo infelicissimo dicitur. Et oratio eius fiat in peccatum, ut non solum emendare nequiuerit proditionis nefas, sed proprii homicidii scelus addiderit. Caue, qualiter intelligas illud, Vt emendare valeat, quod peccauit &c.

Matt. 27. a

In com. ad c. 27. Matth. tom. 9.

Non

Non enim emendatio hic intelligenda est, rei demptæ re compensatio: sed delicti exprobratio & abominatio, cũ satisfactionis desiderio. Demit enim iniustè quis alicui, quod restituere non valet. vt oculum, vel vitam & huiusmodi: & tamen si pœnituerit peccati, cum amore condignæ satisfactionis, veniam habet. Nec ideo quisquam putet, qui rem alienam iniustè abstulerit quam reddere potest, de illo peccato pœnitere ac veniam consequi, nisi restituat ablatum. Quandiu enim res propter quam peccatum est, non redditur si reddi potest, non agitur pœnitentia, sed fingitur.

Aug. in epi. 54. ad Macedonium.

DE TRIBVS QVAE IN POENITENtia consideranda sunt.

Distinct. XVI. A

IMperfectione autem pœnitentiæ tria obseruanda sunt, scilicet, compunctio cordis, cõfessio oris, satisfactio operis. Vnde Ioan. Os aureum, Perfecta pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter ferre: in corde eius contritio, in ore confessio: in opere tota humilitas. Hæc est fructifera pœnitẽtia, vt sicut tribus modis Deum offendimus, scilicet, corde, ore, & opere, ita tribus modis satisfaciamus. Sunt enim tres peccati differẽtiæ, vt ait Aug. & in corde, & in facto, & in consuetudine, tanquam tres mortes, Vna quasi in domo, scilicet, cum in corde consentitur libidini: Altera quasi prolata iam extra portam, cum in factum procedit assensio: Tertia cum vi malæ consuetudinis tanquam mole premitur animus, vel noxiæ defensionis clypeo armatur, quasi in sepulchro iam fœtens. Hæc sunt tria genera mortuorum, quæ Deus legitur suscitasse. Huic ergo triplici morti, triplici remedio occurritur: contritione, confessione, satisfactione. Compunctio nobis cõmendatur ibi, Scindite corda uestra, & non uestimenta uestra. Confessio, ibi, Iustus in principio sermonis accusator est sui. Verè enim confitetur, qui se accusat, qui execrando malum sibi

Chrys. de pœnitent. dist. 1. Perfecta.

Aug. sermõne domini, in monte. lib. 1. tomo 4.

sibi imputat. Et ibi, Effundite coram illo corda vestra. Et iterum, Confitemini alterutrum peccata uestra. Satisfactio à Ioan. præcipitur, vbi ait, Facite dignos fructus pœnitentiæ, scilicet, vt secundum qualitatem & quantitatem culpæ, sit qualitas & quantitas pœnæ. Non enim par debet esse fructus boni operis eius, qui nihil vel minus peccauit, & eius qui grauius cecidit. Ideo discretio pœnitenti ualde necessaria est, ut illa gerat quæ tradit Aug. dicens. Consideret qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseuerantia, in varietate personæ: & quali hoc fecerit tentatione, & in ipsius uitii multiplici executione. Oportet enim pœnitere fornicantem secundum excellentiam sui status uel officii, uel secundum modũ meretricis, & in modum operis sui: & qualiter turpitudinem egerit, si in loco sacrato, si in tẽpore orationi cõstituto, vt sunt festiuitates & tempora ieiunii. Cõsideret quantum perseuerauerit, & defleat, quod perseueranter peccauerit: & quanta victus fuerit impugnatione. Sunt enim qui non solum non uincuntur, sed ultrò se peccato offerunt: nec expectant tentationem, sed præueniunt voluptatem. Et pertractet secum, quàm multiplici actione vitii delectabiliter peccauit. Omnis ista varietas confitenda est & deflenda, vt cum cognouerit quod peccatũ est, cito inueniat Deum sibi propitium. In cognoscendo augmentum peccati, inueniat cuius ætatis fuerit, cuius sapientiæ & ordinis. Immoretur in singulis istis, & sentiat modum criminis, purgans lachrymis omnem qualitatem uitii: defleat uirtutem, qua interim caruit. Dolendum est enim non solum quod peccauit, sed quia virtute se priuauit. Defleat etiam, quoniam offendes in vno, factus est omnium reus: Ingratus enim extitit, qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quisq; peccator fit culpabilior, quo est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Alio etiam modo, offendens in vno factus est omnium reus: quia omnis virtus patitur detrimentum ab uno uitio. Ponat se omnino in iudicio & potestate sacerdotis, nihil sui reseruans sibi: vt omnia eo iubente paratus sit

Iohelis 2. g
Prou. 18. c
Psal. 61.
Iacobi. 5. d
Matth. 3. b
Lucæ 3. b
Aug. ca. 14. li de vera et falsa pœnit. tomo 4.
Iacobi 2. b
Ibid. c. 15. ad principium,

tus sit facere pro recipienda vita animæ quæ faceret pro vitanda corporis morte: & hoc cum desiderio, quia vitã recuperat infinitam, Cum gaudio enim facere debet im mortalis futurus, qui faceret pro differenda morte mo riturus: semper deprecetur Deum: offerat Deo mẽtem & cordis cõ tritionem: deinde & quod potest, det de pos sessione: & tunc si quid offerat, securus offerat. Respexit

Gene.4.b dominus ad Abel, & ad munera eius. Prius dicit Abel, quam ad munera eius. In iudicio ergo cordis conferẽda est eleemosyna tribuentis. Nec considerandum est quan tum, sed qua mẽte, qua affectione dat quod potest, Qui ergo sua peccata redimere vult temporalium oblatione prius offerat mentem. Caueat etiam ne ductus verecundia, diuidat apud se confessionem, vt diuersa diuersis ve

Augu.ibidẽ ca.1.ps.5. lit sacerdotibus manifestare. Quidam enim vni celant, quod alteri manifestandum conseruant: quod est se lau dare, & ad hypocrisim tendere, & semper venia carere: ad quam per frusta putat peruenire. Caueat etiam ne prius ad dominicum corpus accedat, quàm cõfortetur bona conscientia, & doleat quòd nondum audeat sume re, quem multum desiderat cibum salutarem. Cohibeat etiam se à ludis, à spectaculis seculi, qui perfectam vult consequi remissionis gratiam. Isti sunt digni fructus pęnitentiæ, animam captiuam elaqueantes & in libertate seruantes. Et infrà, Quærat anima dignos fructus, & si non dignos pęnitentiæ. Sunt enim digni fructus virtutum, qui non sufficiunt pęnitentibus. Pęnitentia enim grauiores postulat, vt dolore & gemitibus mortuus im petret vitam. Ex his ostenditur qui sint digni fructus pęnitentiæ, quibus vera satisfactio expletur: & quod non omnes digni fructus sunt digni fructus pęnitẽtiæ: quod de illa pęnitentia intelligitur, quæ maiorum est criminum. Non enim sufficiunt grauiter delinquentibus, quę sufficiunt minus vel parum peccantibus.

Quæ sit falsa satisfactio. B

Grego.7. de pœni.dist.5. c.Falsus. Et sicut sunt digni fructus pęnitentiæ, ac vera satisfactio: ita & indigni fructus, & falsa satisfactio, id est, falsa pęnitentia. Vnde Gregorius. Falsas pęnitentias dicimus,

dicimus, quæ non ſecundum auctoritates ſanctorum pro qualitate criminum imponuntur. Ideoque miles, vel negotiator, uel alicui officio deditus, quod ſine peccato exerceri non poſſit, ſi culpis grauioribus irretitus ad pœnitētiam venerit, vel qui bona alterius iniuſtè detinet, vel qui odium in corde gerit: recognoſcat ſe verā pœnitentiam non poſſe peragere, niſi negotium relinquat, vel officium deſerat, & odium ex corde dimittat, & bona quæ iniuſtè abſtulit, reſtituat. Nec tamen deſperet, interim quicquid boni facere poteſt, hortamur, vt faciat, vt Deus cor eius illuſtret ad pœnitentiam. Cùm ſit pęnitentia interior & exterior, de utraque per præmiſſa ſatis apparet, quæ ſit vera, & quæ ſit falſa.

De tribus actionibus pœnitentiæ. C

Prædictis verò adiiciendum eſt, qnod tribus modis agitur pœnitentia: ante baptiſmum, ſcilicet, de prioribus peccatis: poſt baptiſmum, de grauioribus quæ poſt cōmittuntur. Eſt etiam pœnitentiā uenialium quotidiana: quæ etiam humilium eſt, & perfectorum. Vnde Aug. Tres ſunt actiones pœnitētię, quas mecum eruditio veſtra recognoſcit, Vna eſt, quæ nouum hominem parturit, donec per baptiſmum omnium præteritorum ablutio fiat peccatorum: quia nullus ſuæ voluntatis arbiter, niſi pœniteat eum veteris vitæ, nouam inchoare poteſt, à qua paruuli ſunt immunes, cum baptizantur, quia nondum poſſunt vti libero arbitrio: quibus tamen ad remiſſionem originalis peccati prodèſt eorum fides, à quibus offeruntur. Altera eſt actio pœnitentiæ poſt baptiſmum, quæ fit pro illis peccatis, quæ legis decalogus continet. Agunt ergo homines pœnitentiam ante baptiſmum de peccatis prioribus, ita tamen vt etiam baptizētur: ſicut Petrus ait, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnuſquique veſtrum in nomine domini &c. Agunt etiā pœnitentiam, ſi poſt baptiſmum ita peccauerunt, vt excommunicari & reconciliari poſtea mereantur. Eſt etiā pœnitentia bonorum & humilium fidelium penè quotidiana: in qua pectora tundimus dicentes, Dimitte nobis debita noſtra &c. Neque ea nobis dimitti volumus, quæ

Aug. ho. de vtilitate & neceſſitate pœnitentiæ, quæ eſt 50. in to. 10. & lib. de medicina pœnitētiæ, ca. 2. in tomo 9.

Exod. 20. b

Act. 2. f

Math. 6. f

dimissa nobis in baptismo non dubitamus: sed illa quę humanæ fragilitati, quãuis parua tamẽ crebra surrepũt, quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimẽt, sicut vnum aliquod grãde peccatum. Quid enim interest ad naufragium, an vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim surrepens aqua in sentinam per negligentium culpam impleat nauem, & submergatur? Ideo ieiunium, & eleemosynæ, & orationes inuigilent: in quibus cum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, &c. manifestamus nos habere, quod nobis dimittatur: & in verbis humiliantes animas nostras, quotidianam agere pœnitentiam non cessamus.

Math.6.b

De satisfactione venialium. D

Quæ autem pro uenialibus sit satisfactio sufficiens, Augustinus insinuat, ita inquiens in Enchiridio De quotidianis & breuibus leuibusq; peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit. Eorum enim est dicere, Pater noster qui es in cœlis &c. Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata. Delet & illa à quibus vita fidelium etiam scelerate gesta, sed pœnitendo in melius commutata discedit. Sicut veraciter dicitur, Dimitte nobis debita nostra: ita & veraciter dicatur, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est, sic fiat quod dicitur: quia & ipsa eleemosyna est, veniam petentibus omnino ignoscere. Ex his aliisque præmissis iam facile est intelligere, quæ pro venialibus sit exhibẽda satisfactio. Sufficit enim dominica oratio cum ieiunio & eleemosynis: sic tamen, vt præcedat contritio aliquantula, & addatur confessio si adsit facultas: de qua confessione post tractabitur. Pro grauioribus verò peccatis hęc etiam in satisfactione adhibenda sunt, sed multo uehementius atque districtius; quia vt ait Augustinus, ad agendam pœnitentiam non sufficit mores in melius commutare, & à malis factis recedere, nisi de his quæ facta sunt satisfaciat domino per pœnitẽtiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium cooperantibus eleemosynis.

Au.ca.71. in tomo 3.

Math.6.b

TRIA

TRIA PROPONVNTVR QVAERENda primum an sine confessione dimittatur peccatum.

Distinct. XVII. A

HIc oritur quæstio multiplex. Primo enim quæritur, Vtrùm absque satisfactione, & oris confessione, per solam cordis contritionem peccatum alicui dimittatur? Secundo, An alicui sufficiat confiteri Deo sine sacerdote? Tertio, an laico fideli facta ualeat confessio? in his enim etiam docti diuersa sentire inueniuntur: quia super his varia, ac penè aduersa tradidisse videntur doctores. Dicunt enim quidam, sine confessione oris, & satisfactione operis neminem à peccato mundari, si tempus illa faciendi habuerit. Alii vero dicunt, ante oris confessionem & sasatisfactionem in cordis contritione peccatum dimitti à Deo, si tamen votum confitendi habeat. Vnde propheta, Dixi confitebor aduersum me iniu.m.do.& tu re. im.&c. Quod exponens Cassiod.ait, Dixi, id est, de liberaui apud me, quòd cõfitebor, & tu remisisti. Magna pietas Dei, qui ad solam promissionẽ peccatum dimiserit. Votum enim pro operatione iudicatur. Itẽ Aug. Nondum pronunciat, promittit se pronunciaturum, & Deus dimittit: quia hoc ipsum dicere, quoddã pronunciare est corde, Nondum est vox in ore, vt homo audiat confessionem, & Deus audit. Item, Sacrificium Deo spiritus contri. cor contri.&c. alibi etiam legitur, Quacunque hora peccator conuersus fuerit & ingemuerit, vita viuet, & non morietur. Non dicitur ore confessus fuerit, sed conuersus ingemuerit. Vnde datur intelligi, ꝙ etiam ore tacente ueniam interdum consequimur. Hinc etiam leprosi illi, quibus dominus præcepit vt ostenderent se sacerdotibus, in itinere antequam ad sacerdotes venirent, mundati sunt. Ex quo insinuatur, quòd antequam ora nostra sacerdotibus aperiamus, id est, peccata

Psal.31. In Cassiod. & Glos ord. in eundem. Et August. psal.31. non longe à principio enarrationis ĩ 10.8. Psal.50. Ezech.81.a

confiteamur, à lepra peccati mundamur. Lazarus etiam non prius de monumento est eductus, & post à domino suscitatus: sed intus suscitatus, prodiit foras viuus: ut ostenderetur suscitatio animæ precedere confessionem. Nemo enim potest confiteri, nisi suscitatus: quia à mortuo, velut qui non est, perit confessio. Nullus ergo confitetur, nisi resuscitatus. Nemo autem suscitatur, nisi qui à peccato soluitur, quia peccatum mors animæ est, quę vt est vita corporis, ita eius vita Deus est. His aliisq; pluribus auctoritatibus probatur, ante confessionem uel satisfactionem sola compunctione peccatum dimitti. quod qui negant, eas determinare laborant nec non in huius sententiæ depressionem, & ad suæ opinionis assertionem auctorum testimonia inducunt. Ait enim dominus per Esaiam, Dic tu iniquitates tuas & iustificeris. Item Amb. Non potest quisquam iustificari à peccato, nisi peccatum ipsum antea fuerit confessus. Idem dicit, Confessio à morte animam liberat, confessio aperit paradisum, confessio spem salutis tribuit: quia non meretur iustificari, qui in vita sua non vult peccatum confiteri. Illa confessio nos liberat, quæ fit cum pœnitentia. Pœnitentia vera est dolor cordis, & amaritudo animæ pro malis quæ quisq; commisit. Item Ioan. Nō potest quisquam gratiam Dei accipere, nisi purgatus fuerit ab omni peccato per pœnitentiæ confessionem, & per baptismū. Item Aug. Agite pœnitentiam, qualis agitur in ecclesia. Nemo dicat sibi, occultè ago, quia apud Deū ago, nouit Deus, qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est, Quæ solueritis super terram, soluta erunt in cœlis? Ergo sine causa claues datæ sunt? Frustramus ergo verbū Christi. Iob dicit, Si erubui in conspectu populi peccata mea cōfiteri. Itē Amb. Venialis est culpa, quam sequitur confessio delictorum. Item Aug. super illum locū psal. Non absorbeat me profundū, neq; vrgeat super me puteus os suum. Puteus est profunditas iniquitatis: in quam si cecideris, non claudet super te os suum, si tu non claudis os tuum. Confitere ergo & dic, De profundis clamaui ad te domine &c. & euades. Claudit su-

Lucæ 17. d *Ioan. 11 f* *Eccle. 17. d* *Aug de verbis domini sermone 8.* *Esaiæ 43. d* *Amb. lib. de paradiso ca. 14. idem in sermon. quadragesimæ.* *Aug. homi. 49. in t. 10.* *Math. 16. c* *Iob. 31. d* *Augu. ca. 6. lib. de continentia. to. 4.* *Psal. 129.* *Prou. 18. c*

dit super illum, qui in profundum cõtemnit: à quo mortuo, velut qui non sit, perit confessio. Item, Nullus debitè grauioris pœnæ accipit veniam, nisi qualemcunque, etsi longè minorem quàm debeat, soluerit pœnam. Ita enim impartitur à Deo largitas misericordiæ, ut non relinquatur iustitia disciplinæ. Item Hieron. qui peccator est, plangat delicta propria, vel populi, & ingrediatur ecclesiam, de qua propter peccata fuerat egressus, & dormiat in sacco; vt præteritas delicias, per quas Deum offenderat, vitæ austeritate compenset. His aliisq; authoritatibus nituntur asserere, sine confessione vocis, & aliqua solutione pœnæ neminem à peccato mundari. *Ambr. c. 14. de paradiso.* *Hierony. ad c. 1. Ioel accingite vos.*

Cui sententiæ potius consentiendnm sit. B

Quid ergo super his sentiendum sit, quid tenendum? Sanè dici potest, quòd sine confessione oris & solutione pœnæ exteriori peccata delentur per contritionem, & humilitatem cordis. Ex quo enim proponit mente compuncta se confessurum, Deus dimittit: quia ibi est confessio cordis, etsi non oris: per quam anima interius mũdatur à macula, & contagio peccati commissi, & debitũ æternæ mortis relaxatur. Illa ergo, quæ superius dicta sunt de confessione & pœnitentia, vel ad confessionem cordis, vel ad interiorem pœnam referenda sunt. Sicut illud Augu. Quod nullus dicitur veniam consequi, nisi prius quantulancunq; peccati soluerit pœnam: vel de exteriori pœna accipienda sunt, & ad contemnentes vel negligentes referenda, sicut illud, Nemo dicat, occultè age &c. Nonnulli enim in vita peccata confiteri negligunt vel erubescunt: & ideo non merentur iustificari. Sicut enim præcepta est nobis interior pœnitentia; ita & oris confessio, & exterior satisfactio si adsit facultas. Vnde nec verè pœnitens est, qui confessionis votũ non habet. Et sicut peccati remissio munus Dei est, ita pœnitẽtia & confessio, per quam peccatum deletur, nõ potest esse nisi à Deo, vt Aug. ait. Iam, inquit, donum spiritus sancti habet qui confitetur & pęnitet: quia non potest esse confessio peccati & compũctio in homine ex seipso. Cum.n. irascitur sibi quisq; & displicet, sine dono spiri- *De pæ. di. 1. c Nullus. Agite.* *Super psal. 50. ver. 12. Ne piicias glossi iterli neas, in s. 8.*

tus ſancti non eſt. Oportet ergo pœnitentem confiteri, ſi tempus habeat: & tamen antequam ſit confeſſio in ore, ſi votum ſit in corde, præſtatur ei remiſſio.

Si ſufficit ſoli Deo confiteri. C

Iam ſecundum quæſtionis articulum inſpiciamus, ſcilicet, Vtrum ſufficiat peccata cõfiteri ſoli Deo, an oporteat confiteri ſacerdoti. Quibuſdam viſum eſt ſufficere, ſi ſoli Deo fiat confeſſio ſine iudicio ſacerdotali, & confeſſione eccleſiæ: quia Dauid dixit, Dixi confitebor do. & tu re. &c. non ait ſacerdoti: & tamen remiſſum ſibi peccatum dicit. Item Amb. Ideo fleuit Petrus, quia culpa obrepſit ei, non inuenio quid dixerit, inuenio quod fleuerit. Lachrymas eius lego, ſatisfactionem non lego, Sed quod defendi non poteſt, ablui poteſt. Lauant lachrymæ delictum, quod voce pudor eſt confiteri. Veniç fletus conſulit, & verecũdiæ. Hoc idem etiam Maximus dicit epiſcopus. Item Ioannes Chryſ. Non tibi dico, vt te prodas in publicum, neque apud alios te accuſes: ſed obedire te volo prophetæ dicenti, Reuela Deo vitam tuam. Ante Deum ergo tua confitere peccata, apud verum iudicem cum oratione delicta tua pronuncia, non lingua, ſed conſcientiæ tuæ memoria: & tũc demũ ſpera te miſericordiam poſſe conſequi. Si habueris peccata tua in mente continuè, nunquam malum aduerſus proximum in corde tuo tenebis. Idem, Peccata tua quotidie dicito, vt deleas illa. Sed ſi confunderis alicui dicere, dicito ea quotidie in animo tuo. non dico, vt confitearis ea conſeruo tuo, vt tibi exprobret. Dicito Deo, qui curat ea. Nec enim ſi non dixeris, ignorat ea. cum faciebas, ea, præſto erat: cum admitteres ea, cognouerat. Nũquid ea vult a te cognoſcere? Peccare non erubuiſti, & confiteri erubeſcis? Dicito in hac vita, vt in alia requiem habeas: dicito ingemiſcens & lachrymans. In codice ſcripta ſunt peccata tua. Spongia peccatorum tuorum lachrymæ tuæ ſint. Item Proſper, Illi quorum peccata humanam notitiam latent, non ab ipſis confeſſa, neç ab aliis publicata, ſi ea confiteri vel emendare noluerint, Deum quem habent teſtem, ipſum & habituri ſunt vltorem.

Pſal. 31 f

Amb. Lucæ 22. in commen. to. 5.

Chryſo. to. 4. ad illud Pænitentiæ locum non inuenit ca. 12. ad Heb. homi. 31. & homili. 41. ad populum antiochi. to. 5.

Maximus hom. 2. Taurinenſis.

Idem Chryſo to. 1. hom. 2. In pſ. 50.

Proſper lib. 2. de vita cõtemplatiua. c. 7. i medio.

Ibidem paulo inferius.

rem. Quod si ipsi sui iudices fiant, & veluti suæ iniquitatis vltores, hic in se voluntariam pœnam seuerissimæ animaduersionis exerceant: temporalibus pœnis mutabunt æterna supplicia, & lachrymis ex vera cordis contritione fluentibus restinguent æterni ignis incendia. Et infra, Facilius sibi Deum placabunt illi, qui aut propriis confessionibus crimen produnt, aut nescientibus aliis ipsis in se voluntariæ excommunicationis ferunt sententiam: & ab altari cui ministrabant, non animo, sed officio separati, vitam suam quasi mortuam plangunt: certi quod reconciliati sibi efficacis pœnitentiæ fructibus, à Deo non solum amissa recipiant, sed etiam supernæ ciuitatis gaudia recipiant. His authoritatibus innituntur, qui sufficere contendunt Deo confiteri peccata sine sacerdote. Dicunt enim quod si quis timens detegit culpam suam apud homines, ne inde opprobrio habeatur: vel alii suo exemplo ad peccandum accingantur: & ideo tacet homini, & reuelat Deo, consequitur veniã. *Ibi. Prosper inferius. c. 7.*

Quòd non sufficit soli Deo confiteri, si tempus adsit, si tamen homini possit. D

Sed quod sacerdotibus confiteri oporteat, non solũ illa authoritate Iacobi, Confitemini alterutrum peccata vestra &c. sed etiam aliorum pluribus testimoniis cõprobatur. Ait enim Aug. Iudicet seipsum homo uoluntariè dum potest, & mores conuertat in melius: ne cum iam non poterit, præter voluntatem à domino iudicetur: & cum in se protulerit seuerissimæ medicinæ, sed tamen vtilissimæ, sentẽtiam, veniat ad antistites, per quos illi claues ministrantur ecclesiæ. Tanquam bonus iam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, à præpositis sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modum, in offerendo sacrificio contriti cordis deuotus & supplex. Id tamen agat, quod non solum sibi prosit ad salutem, sed etiam ad exemplum cæteris: vt si peccatum eius non modo in graui eius malo, sed ẽt in tanto scandalo aliorum est, atq; hoc expedire vtilitati ecclesiæ videtur antistiti, in notitiam multorum vel to- *Iacobi 5. d In homi. 50. de utilitate, ac necessitate pœnitentiæ, i to. 10.*

tius plebis agere pœnitentiam non recuset ne lætali plaga per pudorem addat tumorem, cum tanta est plaga peccati & impetus morbi, vt medicamenta corporis & sanguinis domini differenda sint, authoritate antistitis, debet se quisq; remouere ab altari ad agendam pœnitentiam, & eadem recōciliari. Item Leo Papa, Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subuenit humanis, vt non modo per baptismum, sed etiam per pęnitentiam spes vitæ reparetur: sic diuinæ voluntatis præsidiis ordinatis, ut indulgentiam Dei, nisi supplicationibus sacerdotum nequeant obtinere. Christus enim hanc præpositis ecclesiæ tradidit potestatem, ut confitentibus pęnitentiæ satisfactionem darent, & eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Item Augu. Quem pęnitet, omnino pęniteat, & dolorem lachrymis ostendat: repræsentet vitam suam Deo per sacerdotem, præueniat iudicium Dei per confessionem. Præcepit enim dominus mundandis, vt ostenderent ora sacerdotibus: docens corporali præsentiā confitenda peccata, nō per scripta manifestanda. Dixit enim ora monstrare & omnes: non unus pro omnibus, non alium statuatis nunciū qui pro vobis offerat munus à Moyse statutum: sed qui per vos peccastis, per vos erubescatis. Erubescentia enim ipsa partem habet remissionis. Ex misericordia enim hoc præcipit dominus, vt nemo pęniteret in occulto. In hoc enim quod per seipsum dicit sacerdoti & erubescentiam vincit, timore Dei offensi fit venia criminis. Fit enim ueniale per confessionem, quod criminale erat in operatione. & si non statim purgatur, fit tamen veniale, quod commiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit, qui erubescentię dominans, nihil eorum quę commisit, nuncio Dei negauit. Deus enim qui misericors & iustus est, sicut seruat misericordiam in iustitia, ita & iustitiam in misericordia. Opus enim misericordiæ est, peccanti peccata dimittere: sed oportet ut iustus misereatur iustè. Considerat enim si dignus est, non dico iustitia, sed & misericordia. Iustitia enim sola damnat; sed di-

Leo pri. epi-sto. ad Theodorum Foro-iuliensem episcopum 89.

Aug. lib. de vera & falsa pœnitentia, c. 10. in to. 4.

Lucæ 17. d

sed dignus est misericordia, qui spirituali labore quærit gratiam. Laborat enim mens patiendo erubescentiam. Et quoniam verecundia magna est pęna, qui erubescit pro Christo, fit dignus misericordia. Vnde patet, quia quanto pluribus confitebitur in spe veniæ turpitudinē criminis, tanto facilius consequetur gratiam remissionis. Ipsi enim sacerdotes plus possunt proficere, plus confitentibus parcere. Item Leo Papa, Quanuis plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non uereatur: tamen quia non omnium sunt huiuscemodi peccata, ut ea qui pœnitentiam poscunt, non timeant publicari remoueatur improbabilis consuetudo, ne multi à pœnitentiæ remediis arceantur, dum aut erubescunt, aut timent inimicis sua facta referare, quibus possunt legum percelli cō stitutione. Sufficit enim confessio, quæ primum Deo offertur, & tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium præcator accedit. Tunc enim plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis. Ex his aliisq; pluribus indubitanter ostenditur, oportere Deo primum, & dein de sacerdoti offerri confessionem: nec aliter posse perueniri ad ingressum paradisi, si adsit facultas.

Leo pri. epis 78. ad episc. pos Campaniæ.

De tertio articulo, scilicet, an sufficiat confiteri laico. E

Nunc priusquam præmissis authoribus quæ his contradicere videntur, respondeamus, tertiam quæstionem intueamur. Quod enim secunda quæstio continebat, scilicet, an sine confessione, & iudicio sacerdotis soli Deo confiteri sufficeret, expeditum est: & certificatum præmissis testimoniis, quòd non sufficit confiteri Deo sine sacerdote, nec est verè humilis & pœnitens, si non desiderat & requirit sacerdotis iudicium. Sed nunquid ęquè valet alicui confiteri socio vel proximo suo, saltem cū deest sacerdos? Sanè ad hoc potest dici, quòd sacerdotis examen requirendum est studiosè, quia sacerdotibus concessit Deus potestatem ligandi atque soluendi. Et ideo quibus ipsi dimittunt, & Deus dimittit. Si tamen defuerit sacerdos, proximo vel socio est facienda confessio.

Quæstio. *Solutio.*

Matth. 16.

ma mortui. Credendum est enim, quòd omnes orationes & eleemosynæ ecclesiæ, & opera iustitiæ & misericordiæ succurrant recognoscenti mortem suam ad conuersionem. Ideoque nemo dignè pœnitere potest, quē non sustineat vnitas ecclesiæ. Ideoque nemo petat sacerdotes per aliquam culpam ab vnitate ecclesiæ diuisos. Ex his satis aperitur, & absoluitur præmissæ quęstionis articulus. Quærendum est enim sacerdos sapiens & discretus, qui cum potestate simul habeat iudicium. qui si fortè defuerit, confiteri debet socio. Beda vero inter confessionem venialium, & mortalium distinguit super illum locum, Confitemini alterutrum peccata uestra. Ait enim, Coæqualibus quotidiana & læuia, grauiora vero sacerdoti pādamus, & quāto iusserit tempore purgare, curemus: quia sine cōfessione emendationis peccata nequeunt dimitti. Sed & grauiora coæqualibus pādenda sunt, cum deest sacerdos, & vrget periculum. Venialia vero, etiam sacerdotum ablata copia, licet confiteri coæquali, & sufficit, vt quibusdam placet, si tamen ex contemptu non prætermittatur sacerdos. Tutius est tamen & perfectius vtriusq; generis peccata sacerdotibus pandere, & consilium medicinæ ab eis quærere, quibus concessa est potestas ligandi & soluendi.

Beda in expositione super epistolam Iacobi 5. d

Hic aperit, qualiter supradictæ authoritates intelligendæ sunt. F

Cum ergo ex his aliisque pluribus testimoniis perspicuum fiat, & indubitabiliter constet, peccata primum Deo, deinde sacerdoti esse cōfitenda, & si ipse defuerit, etiam socio: illud Ioan. Chryso. superius positum non est ita intelligendum, vt liceat alicui, si tempus habeat, sacerdoti non confiteri: sed quia sufficit, vbi crimen occultum est, soli Deo per sacerdotē dicere, & semel. Nec oportet publicari coram multis, quod occultum est. Quod notauit dicens, Non tibi dico, vt te prodas in publicum. Sicut enim publica noxa publico eget remedio, ita & occulta, secreta confessione, & occulta satisfactione purgatur. Nec necesse est, vt quod sacerdoti semel confessi sumus, iterum confiteamur: sed lingua cordis, non

De pæ. di. 1. ca. Quis aliquādo ad fi.

Ioan. Chrys. homi. 31. ad id: pœni. locū non inuenit c. 12. ad heb. to. 4. & ho. 41. ad populum antioch. to. 5.

non carnis, apud verum iudicem id iugiter confiteri debemus. Vnde idem Ioan. ait, Nunc autem si recorderis peccatorum tuorum, & frequenter ea in conspectu Dei pronuncies, & pro eis depreceris, citius illa delebis. Si vero obliuiscaris, tunc eorum recordaberis nolens, quādo publicabuntur, & in conspectu omnium amicorum & inimicorum, sanctorumq; angelorum proferētur. Ita etiam illud Ambrosii, Lachrymæ lauant delictū, quod voce pudor est confiteri: ad publicam pœnitentiam referendum est. Ibi enim virtutem lachrymarum, & confessionis ostēdens, significare voluit, quòd lachrymæ occultæ, & confessio secreta, sicut quæ fit soli sacerdoti, lauant delictum quod pudet aliquem publicè confiteri.

Ambro. ad c. 22. Lucæ, & sermo 46 in medio.

Quod verò dicit se lachrymas Petri legisse, non satisfactionem vel confessionem: per hoc non excludit illa. Multa enim facta sunt, quæ scripta non sunt: & forte nondum facta erat institutio cōfessionis, quæ modo est. Similiter & illud Prosperi, Si sui iudices fiant, mutabūt æterna supplicia. & illud, Facilius Deum placabūt sibi, qui aut propriis confessionibus crimen produnt, aut nescientibus aliis in se sententiam excommunicationis ferunt: ad publicam confessionem & satisfactionem referri oportet. Non enim solis sacerdotibus ius ligandi atque soluendi datum est, si cuique solo arbitrio se pœna vel excommunicationis sententia ligare, & absque sacerdotali iudicio seipsum Deo vel altari recōciliare licet. quod ecclesiasticæ institutioni, & consuetudini penitus repugnat. Potius ergo si publicè peccasti, publicè confitere te reum, & emenda. Si verò occultè deliquisti, etiā sic non taceas: nec tamen dico, vt publices. Taciturnitas enim peccati, ex superbia nascitur cordis: Ideo enim peccatum suum quis celat, ne reputetur foris, qualem se iam diuino conspectui exhibuit: quod ex fonte superbiæ nascitur. Species enim superbiæ est, se velle iustum videri, qui peccator est; atque hypocrita conuincitur, qui instar primorum parentum, vel tergiuersatione verborum peccata sua leuigare contendit, vel sicut Cayn peccata sua reticendo supprimere quærit. Vbi ergo

De pæ. di. 1. ad finem.

Genes. 4. f

go superbia regnat & hypocrisis, humilitas locum non habet. Sine humilitate verò alicui veniam sperare non licet. Vbi est ergo taciturnitas confessionis, non est speranda venia criminis. Iam certissimè liquet, quàm sit detestabile peccati silentium, & econuerso quàm sit necessaria confessio. Est enim confessio testimonium conscientiæ Deum timentis. Qui enim timet iudiciũ Dei, peccatum non erubescit confiteri. Perfectus timor soluit omnem pudorem: cõfessio peccati pudorem habet, & ipsa erubescentia est grauis pœna. Ideoq; iubemur cõfiteri peccata, vt erubescentiam patiamur pro pęna. nã hoc ipsum pars est diuini iudicii. Si ergo quæritur, An confessio sit necessaria, cum in contritione iam deletum sit peccatum? Dicimus, quia quædam punitio peccati est, sicut satisfactio operis. Per confessionem etiam intelligit sacerdos, qualiter debeat iudicare de crimine. Per eam quoque peccator fit humilior & cautior.

Ioan. Chrys. Homil. 3. ad illud Matth. 3. & baptizabantur.

DE REMISSIONE SACERDOTIS.

Distinct. XVIII. A

HIc quæri solet, Si peccatum omnino dimissum est à Deo per cordis contritionem, ex quo pœnitens uotum habuit confitendi, quid postea dimittatur ei à sacerdote? Video enim, quo vinculo eum ligat, scilicet, temporalis pœnæ, sed nõ à quo eum absoluat. Et ideo quæro. Ante pœnitudinem quippe cordis, anima rei maculam habet & fœtorem peccati, atque æternæ vltionis vinculo ligata existit. Si verò ante confessionem per cordis contritionem Deus per seipsum sine ministerio sacerdotis & debitum omnino relaxat, & animam interius purgat à contagione & fœtore peccati: quid ergo mundat? quid dimittit sacerdos? vbi sunt claues illæ, quas dominus tradidit Petro & successoribus eius, dicens, Tibi dabo claues regni cœlorum? &, Quæcunque ligaueris

Matth. 16. c Luc. 5.

ris super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque solueris super terram, erunt soluta &c. Vt autem præmissa questio plenius explicari valeat, quasi altius ducto reti, de his clauibus, & vsu earum disseramus.

De clauibus. B

Claues istæ non sunt corporales, sed spirituales, scilicet, discernendi scientia, & potentia iudicandi, id est, ligandi & soluendi: qua dignos recipere, & indignos debet excludere à regno ecclesiasticus iudex: qui sicut habet ius ligandi, ita soluendi. Vnde Ambro. Dominus par ius & soluendi esse voluit, & ligandi, qui vtrunque pari conditione permisit. Ergo qui soluendi ius non habet, nec ligandi habet. Et infra, Certum est, ꝙ ecclesiæ vtrunque licet, hæresis vtrunq; non habet. Ius enim hoc solis permissum est sacerdotibus. Rectè ergo ecclesia hoc sibi vendicat, quæ ueros sacerdotes habet: hæresis uendicare non potest, quæ veros sacerdotes non habet.

Amb. ca. 2. lib. 1. de pœnitentia t. 1.

Ibidem paulo inferius.

De vsu clauium. C

Vsus vero harum clauium multiplex est: discernere, scilicet, ligandos, & soluendos: ac deinde ligare vel soluere. Qui enim, vt ait Grego. indignos ligat vel soluit, propria potestate se priuat, id est, dignũ priuatione se facit.

Si sacerdos potest dimittere, vel retinere peccata. D

Sed quæritur, Vtrùm à peccato soluere valeat sacerdos, id est, à culpa: vt culpæ maculam abstergat, vel debitum æternæ mortis soluere valeat? Quidam arbitrati sunt, cum peccator dupliciter ligatus teneatur, ut prædictum est, scilicet mentis contagione ac cæcitate, & debito futuræ pœnæ: alterum curari per Deum, alterum solui per sacerdotem. Patitur enim per peccatum quasdam tenebras interiores & maculas: à quibus nisi liberetur, proiicietur in tenebras exteriores. Cum autem liberatur ab his, suscitatur à morte peccati. Vnde Apostolus Surge q̃ dormis, & illuminabit te Christus. Solus enim Christus, non sacerdos, animam resuscitat, ac pulsis tenebris interioribus & maculis, eam illuminat & mũdat, qui

Opinio quorundam.

Math. 22. b

Ephes. 5. e

Ioan. 11. f

qui animæ faciem lauat: debitum verò æternæ pœnæ soluere concessit sacerdotibus. Quod in resurrectione Lazari signatum asserunt: quem Christus prius per se interius uiuificauit, deinde foras exire iussit, cumq; adhuc ligatum soluere Apostolis præcepit: quia ut aiunt, ipse interius animam à caligine maculaq; peccati emundat, sacerdotibus verò dedit vinculum æternæ mortis soluere. Alii verò dicunt, solum Deum, non sacerdotem, debitum æternæ mortis dimittere, sicut & animam interius per se viuificat: nec tamen diffitentur sacerdotibus traditam potestatem peccata dimittendi & retinendi. quibus dictum est, Quorum remiseritis peccata &c. Sicut enim Christus retinuit sibi potestatem baptismi, ita & pœnitentiæ. Et ideo sicut interius gratia sua animam illuminat, ita & simul debitum æternæ mortis relaxat. Ipse enim per seipsum peccata pœnitentiam tegit: & tunc tegit, quando ad pœnam non reseruat. Tunc ergo tegit, quando debitum pœnæ soluit. Quod autem ipse tegat, apertè dicit Aug. exponens illum locum psalmi. Quorũ tecta sunt peccata, idest, cooperta & abolita. Si enim texit Deus peccata, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere, id est, punire, sed ignoscere. Ita ergo dicit à Deo recta, vt Deus non uideat, id est, æternaliter puniat. Videre enim Dei peccata, est ad pœnam imputare. Auertere autem faciem à peccatis, hoc est, ea ad pœnam non reseruare. Item Hieron. Quibus Deus dimittit peccata, tegit ne in iudicio reuelentur. Item Cassiodorus, Qui grauia habent peccata, alii Deus imputat, aliis per misericordiam non imputat. Ex his apertè ostẽditur, quòd Deus ipse pœnitentem soluit à debito pœnæ: & tunc soluit, quando intus illuminat, inspirando veram cordis contritionem. Cui sententiæ ratio suffragatur, & authoritates attestantur. Nemo enim verè cõpungitur de peccato, habens cor contritum & humiliatum, nisi in charitate. Qui autem charitatem habet, dignus est vita æterna. Nemo autem simul uita & morte dignus est. Non est ergo tunc ligatus debito æternæ mortis. Filius enim iræ esse desiit, ex quo diligere, & pœnitere

Ioan. 20. f

Au. ad vers. 1. psal. 31. in enarratione secunda.

Ibidem paulò inferius.

Hierony. ad eũdem vers. prim. ps. 31.

Cassiodo. ad secũdũ vers. in tomo 8.

Ephes. 2. a

Ioan. 3.

pœnitere cœpit. Ex tunc ergo solutus est ab ira: quæ nõ manet super illum, qui credit in Christum, sed super illum, qui non credit. Non ergo postmodum per sacerdotem, cui confitentur, ab ira æterna liberatur: à qua iam liberatus est per dominum, ex quo dixit Confitebor. Solus ergo Deus hominem interius mundat à peccati macula, & à debito æternæ pœnæ soluit: qui per prophetã ait, Ego solus deleo iniquitates & peccata populi. Item Ambro. Verbũ Dei dimittit peccata, sacerdos est iudex. Sacerdos quidem officium suum exhibet, nullius potestatis iura exercet. Idem, Ille solus peccata dimittit, qui solus pro peccatis nostris mortuus est. Idem Augus. Nemo tollit peccata, nisi solus Deus, qui est agnus tollens peccata mundi. Tollit autem & dimittendo quæ facta sunt, & adiuuando ne fiant, & perducẽdo ad uitam, vbi omninò fieri non possunt. His aliisque pluribus testimoniis docetur, dominum solum per se peccata dimittere: & sicut dimittit quibusdam, ita & aliorum quorundam peccata retinet.

Ambr. c.4. li.2. de Cain & Abel t.4
Esaiæ. 43.d
Aug. ad finem ho. 23. lib. homiliarũ 50. t.10.
Ioan. 1. d

Quòd sacerdotes etiam dimittunt peccata, & tenent peccata, suo modo. E

Nec ideo tamen negamus sacerdotibus concessam potestatem dimittendi, & retinendi peccata, cum hoc veritas in euangelio apertè doceat. Hinc Aug. ait, Ecclesiæ charitas, quæ per spiritũ sanctum diffunditur in cordibus eorum qui participes sui sunt, peccata dimittit: eorum qui non sunt, tenet. Item, Sacerdotes possunt confitentibus parcere. quibus enim remittunt, remittit Deus. Lazarum enim de monumento suscitatum obtulit discipulis soluendum; per hoc ostendens, potestatem soluendi concessam sacerdotibus. Dixit enim, Quodcunq; soluer. super ter. erit sol. & in cęlo &c. hoc est, Ego Deus, & omnes cœlestis curiæ ordines, & omnes sancti in gloria mea laudãt vobiscum, & confirmant quos ligatis & soluitis. Non dixit, quos putatis ligare & soluere: sed, in quos exercetis opus iustitiæ uel misericordiæ. Aliter autem, uel alia opera uestra in peccatores non cognosco. Idem, Cum ueraciter ad Deum conuerso peccata dimittuntur,

Matth. 19.c & Io. 20.f
Tract. 12. tom. 9. li. de pœnit. c.10. tomo 4.
Aug. in lib. de pœn. vera & falsâ, ca. 10.
Ioan. 2. f
Matth. 16.c
Aug. ca. 4. lib. 6. contra Donat. to.7. de baptismo.

ta dimittuntur, ab eis dimittuntur, quibus ipse veraci cõuersione cõiungitur. Spiritus sanctus ea dimittit: qui datus est omnibus sanctis sibi charitate cohærentibus, siue se nouerint corporaliter, siue non. Similiter cum alicuius tenentur peccata, ab eis tenentur, à quibus ille cordis prauitate disiungitur, siue notis corporaliter siue ignotis. Omnes enim mali, spiritualiter à bonis seiuncti sunt. Ecce, hic dicit peccata dimitti, vel teneri à sanctis viris: & tamen spũm sanctum ea dimittere dicit. Et quòd maiori cõsideratione dignum est, idem etiam dicit, quòd Deus per se vel per sanctos tantum dimittit peccata. Ait enim sic, Sacramentum gratiæ dat Deus etiã per malos: ipsam vero gratiã, non nisi per seipsum, vel per sanctos suos. Et ideo remissionem peccatorum vel per seipsum facit, vel per ipsius columbæ membra: quibus ait, Si cui dimiseritis, dimittetur. Ecce quàm varia à doctoribus traduntur super his, & in hac tanta varietate quid tenendum? Hoc sanè dicere ac sentire possumus. quòd solus Deus dimittit peccata & retinet: & tamen ecclesiæ cõtulit potestatem ligandi & soluendi, sed aliter ipse soluit vel ligat, aliter ecclesia. Ipse enim per se tantũ dimittit peccatum: qui & animam mundat ab interiori macula, & à debito æternæ mortis soluit.

Cap. 5. conti nuè.

Idem Aug. cap 21. li. 5. de baptis. cõtra donati.

Quomodo sacerdotes ligant, vel soluunt a peccatis. F

Non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamẽ tribuit potestatem soluendi & ligandi, id est, ostendendi homines ligatos vel solutos. Vnde dominus leprosum sanitati prius per se restituit, deinde ac sacerdotes misit, quorũ iudicio ostenderetur mundatus. Ita etiam Lazarum iam viuificatum obtulit discipulis soluendum. Quia etsi aliquis apud Deum sit solutus, non tamen in facie ecclesiæ solutus habetur, nisi per iudicium sacerdotis. In soluendis ergo culpis vel retinendis, ita operatur sacerdos euãgelicus & iudicat, sicut olim legalis in illis, qui cõtaminati erant lepra, quæ peccatum signat. Vnde Hiero. super Matth. vbi dominus ait Petro, Tibi dabo claues regni cœlorũ, & quodcunque ligaueris super terrã, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque

Matth. 8. a
Lucæ 5. c
Ioan. 11. f

Leuiti. 13. a 12. d
Hiero. ad illud Mat. 16 Dabo tibi claues, to. 9.

 solueris

ſolueris ſuper terrã, erit ſolutum & in cœlis. Hunc, inquit, locũ quidam non intelligentes, aliquid ſumunt de ſupercilio Phariſæorum: vt dãnare innoxios, vel ſoluere ſe putent noxios, cum apud Deum non ſententia ſacerdotum, ſed reorũ vita quæratur. In Leuitico ſe oſtendere ſacerdotibus iubentur leproſi: quos illi non faciunt leproſos vel mundos, ſed diſcernunt qui mundi vel immundi ſunt. Ita & hic aperte oſtẽditur, quòd nõ ſemper ſequitur Deus eccleſiæ iudiciũ: quæ per ſurreptionem, & ignorãtiam interdum iudicat, Deus autem ſemper iudicat ſecundum veritatem. Et in remittendis vel in retinendis culpis id iuris, & officii habent euangelici ſacerdotes, quod olim habebãt ſub lege legales in curãdis leproſis. His ergo peccata dimittunt vel retinent, dũ dimiſſa à Deo vel retenta indicant & oſtendunt. Ponunt enim ſacerdotes nomen domini ſuper filios Iſrael, ſed ipſe benedicit, vt legitur in Numeris. Hunc modum ligandi, & ſoluendi Hieronymus ſupra notauit.

Leuit. 14. a — *Nume. 6. d*

Alius modus ligandi & ſoluendi. G

Ligant quoque ſacerdotes, dum ſatisfactionem pœnitentiæ confitentibus imponunt: Soluunt, cum de ea aliquid dimittunt, vel per eam purgatos ad ſacramentorum communionem admittũt. quem modum ſuperius Leo papa notauit. Secundum hunc modum dicuntur etiam ſacerdotes dimittere peccata vel retinere. Vnde ſuperius Aug. dixit, Quibus remittũt, & remittit deus &c. Opus enim iuſtitiæ exercent in peccatores, cum eos iuſta pœna ligant opus miſericordiæ, dum de ea aliquid relaxant, vel ſacramentorum cõmunioni cõciliant. alia opera in peccatores exercere nequeunt. Et notandum eſt, quia quos ſatisfactione pœnitẽntiæ ligant, eo ipſo à peccatis ſolutos oſtendunt: quia non imponitur alicui ſatisfactio penitentialis, niſi quem ſacerdos verè pœnitentem arbitratur. Alii vero non imponunt: & eo ipſo peccatũ retineri à Deo iudicant. Quod autem hoc ad claues pertineat, Aug. oſtendit dicens, Fruſtrat claues eccleſiæ, qui ſine arbitrio ſacerdotis pœnitentiam agit, ſi ſine oris confeſſione criminis indulgentiam imprecatur.

De pæ. di. 17 — *Libro de vera & falſa pœnitentia, a 10. in t 4.* — *Homil. 49. to. 10. lib. de pœnitentia.*

precatur. Est & alius modus ligãdi & soluendi, qui per excõmunicationem geritur: dum aliquis secundum canonicam disciplinam tertiò vocatus ad emẽdationem manifesti delicti, & satisfacere vilipendẽs, sententia ecclesię à loco orationis, & sacramẽtorum cõmunione, & fidelium consortio præsciinditur: vt erubescat, & pudore sceleris conuersus pœniteat, vt sic spũs eius saluus sit. Quòd si pœnitentiam profitens resipuerit, negatę communioni admittitur, & ecclesiæ reconciliatur. Hæc est autem ecclesiæ anathematizatio: hanc pœnam illis qui dignè percelluntur, infligit: quia gratia Dei & protectio illis amplius subtrahitur, ac sibiipsis relinquuntur, vt sit eis liberũ ruere in interitũ peccati. in quos etiam maior diabolo sæuiẽdi datur potestas. Orationes quoque ecclesiæ & benedictionũ, ac meritorum suffragia, eis nequaquam suffragari putantur. *1. Cor. 5. b*

Quomodo secundum hos modos intelligendum sit illud, Quodcunque soluer. &c. H

Secundum hos ligandi, & soluendi modos quomodo verum est, quod dicitur. Quodcunq; solueris super terrã, erit solutũ & in cœlis: & quodcũq; ligaueris super terrã, erit ligatũ & in cœlis: &c. Aliquãdo enim ostendunt solutos vel ligatos, qui ita non sunt apud Deũ: & pœna satisfactionis vel excõmunicationis interdum indignos ligãt vel soluunt, & indignos sacramẽtis admittunt, & dignos admitti arcẽt. Sed intelligendũ est hoc in illis, quorum merita solui vel ligari postulant. Tunc enim sentẽtia sacerdotis iudicio Dei, & totius cœlestis curiæ approbatur & cõfirmatur, cum ita ex discretione procedit, vt reorũ merita nõ contradicãt. Quoscũq; ergo soluunt vel ligãt, adhibẽtes clauẽ discretionis reorũ meritis soluũtur vel ligãtur in cœlis, id est, apud deũ quia diuino iudicio sacerdotis sententia sic progressa approbatur & confirmatur. Quos ergo secundũ merita sententia ecclesiæ percellit, lædit: & illi foris sunt apud Deum. Qui autem non meruit, sententia ecclesiæ non læditur, nisi contemnat. Vnde Orig. Exiit quis à veritate, à fide, à charitate? per hoc exit de castris ecclesię, etiã si episcopi *Matt. 16. c* *Homil. 14. ad cap. 24. Leuitici.*

si episcopi voce non abiiciatur: sicut contrà aliquis non recto iudicio foras mittitur: sed si non egit, vt mereretur exire, nihil læditur. Interdum enim qui foras mittitur, intus est: & qui foras est, intus videtur retineri. Ecce qualis & quantus est vsus Apostolicarum clauium. Iam ostensum est ex parte, qualiter sacerdotes dimittũt peccata vel teneant: & tamen retinuit sibi Deus quandam singularem potestatem dimittendi vel retinendi: quia ipse solus per se debitum æternę mortis soluit, & animã interius purgat.

Quæ sint interiores tenebræ & interior macula. I

Hic quæritur, Quæ sit illa macula, & quæ sint illæ tenebræ interiores, à quibus Deus interius animam purgat, cum veram pęnitentiam immittit? De tenebris & interiori caligine satis facile est & intelligere, & respondere. Cum enim quis mortaliter delinquit, & gratia virtutis priuatur, si qua præcessit, & naturaliũ bonorum elisionem patitur. Vnde & intellectus obtunditur, & totus homo interior obtenebratur: & ita quasi caligine quadam mens obuoluitur, quæ caligo peccati pęna est. Hãc verò Deus pellit, cum pęnitentiam immittit, per quam perdita bona restituit, & vitiata reparat. Vnde propheta.

Psal. 147. Nebulam sicut cinerem spargit. Sed quæ est macula peccati, à qua animam lauat? Ecce enim quis voluit facere homicidium, & patrauit, quo patrato desinit tã velle, quam facere: nondũ tñ verè & humiliter pœnitet, nec

Leuit. 11. f confiteri proponit. Quæ ergo remansit in anima illius

Num. 19. d macula? Mala voluntas quidẽ fuit macula illius animæ: sed illa transiit. Macula etiam est, si pœnitere contẽnit: sed hoc est peccatum aliud à præcedenti. Quæ ergo macula remansit, à qua ipse in pęnitentia purgatur? Polluta quidem est anima, quousque pœniteat, sicut erat, dũ in ea praua erat voluntas. Sicut enim qui tangit morticinium vel aliud immundum, ita pollutus est post tactũ quousq; lauatur, sicut fuit dum tangeret: ita post actũ peccati ita polluta remanet anima, sicut fuit ĩ ipso actu peccati: quia ita est longè à Deo per dissimilitudinem, qui est vita & mũditia mentis, sicut fuit dum peccatum

ageret.

ageret. Ipsa ergo dissimilitudo, quæ inest animæ ex peccato, & est à Deo elongatio: animæ macula intelligitur, à qua purgatur in pœnitētia. Hoc autem solus Deus facit, qui solus suscitat animā & illuminat: quod sacerdotes nequeunt, qui tamen medici sunt animarum. Vnde propheta, Nunquid medici suscitabunt, & confitebūtur tibi? quod exponens Aug. ait, Boni doctores rectè medici dicuntur: qui viuentes curare ministerio possunt, sed non mortuos suscitare. Sola.n. Dei gratia reuiuiscunt.

Ps. 87. non longè à fine enarrationis ad illum psalmum, in t. 8.

QVANDO HAE CLAVES DANTVR & quibus.

Distinct. XIX. A

Postquam ostensum est, quæ sint claues Apostolicæ, & quis earum vsus, superest inuestigare, quando istæ claues dentur, & quibus. Dātur hæ claues per ministerium episcopi alicui in promotione sacerdotii. Cum.n. recipit ordinem sacerdotalem, simul & has claues recipit. Sed non videtur, ꝙ omnes vel soli sacerdotes has claues habeant: quia pleriq; ante sacram ordinationem, scientiam discernendi habent, plures post consecrationem ea carent. Sanè dici potest, ꝙ alterā clauium istarum. i. scientiam discernendi, non habent oēs sacerdotes: vnde dolendum est atq; lugendum. Multi.n. licet indiscreti, atq; scientiæ, qua eminere debent, exortes, sacerdotii gradum recipere præsumunt, vita & sciētia eo indigni: qui nec ante sacerdotium, nec post scientiam habent discernendi, qui ligandi sint vel soluendi. Ideoq; illam clauē in consecratione non recipiunt, quia semper scientia carent. Qui verò ante sacerdotium scientia discernendi præditi sunt, licet habeant discretionem, non tamen in eis clauis est: quia non valent ea claudere vel aperire. Ideoq; cum promouetur in sacerdotem, clauem discretionis rectè dicitur accipere: quia & antehabita discretio augetur, & fit in eo clauis; vt ea iam valeat vti ad claudendum vel aperiendum.

Si alteram clauem omnes habeant, scilicet, potentiam ligandi & soluendi. B

Cumq; iam constet non omnes sacerdotes illas duas claues habere, quia scientia discernendi plerique carent: de altera, id est, potentia ligandi & soluendi quæritur, vtrum omnes sacerdotes eam habeant. Quidam enim hanc potestatem putant illis solis esse concessam, qui doctrinam simul ac vitam Apostolorum seruant illas enim claues ꝓmisit dominus Petro, & imitatoribus eius tantum, vt aiunt qui etiam authoritatibus vtuntur in munimentum suę opinionis. Hoc enim dicunt Aug. sensisse, vbi superiùs ait, Remissionem peccatorum vel per seipsum facit Deus vel per columbæ membra. Dicit etiam idem peccata dimitti vel teneri à sanctis. Idem super Exodum, vbi de lamina aurea legitur, Erat autem lamina aurea semper in fronte sacerdotis. Hæc, inquit, significat fiduciam bonę vitę: quam qui verè ꝑfecteq; non significatione sed veritate sacerdos habet, solus potest auferre peccata: Item Gregor. Illi soli habent in hac carne positi potestatem ligandi soluendi, sicut sancti Apostoli, qui illorum exempla simul cum doctrina tenent. Item ex dictis Origen. Hæc potestas soli Petro concessa est, & imitatoribus Petri. Nam quicunque vestigia Petri imitantur, habent rectè ligandi & soluendi potestatem. His aliisque testimoniis innituntur, qui asserunt potestatem ligandi ac soluendi illis solis concessam sacerdotibus. qui vita & doctrina pollent, sicut Apostoli.

Matth. 16. c

Lib. 5. c. 21. de Baptism.

Exod. 28. f

Aug. super Exod. c 120. in tomo 4.

Greg. ho. 26 ad cap. 20. Ioannis.

Orig hom. 1. ad cap. 16. Matthæi. tomo 3.

Aliorum sententia verior. C

Aliis autem uidetur, quòd & mihi placere fateor, cunctis sacerdotibus hanc clauem dari, scilicet, ligandi & soluendi: sed non eam rectè ac dignè habent, nisi qui vitam & doctrinam Apostolicam seruāt. Nec pręmissæ authoritates malos sacerdotes hanc potestatem negant habere: sed illos solos dignè ac rectè hac potestate vti significant, qui prędìti sunt vita & doctrina Apostolica: quia soli ipsorum Apostolorum imitatores dignè rectèque possunt ligare & soluere. Et per dominum tantum vel per sanctos, in quibus habitat spirtus sanctus, dignè

& rectè

& rectè fit remissio vel retentio peccatorum. Fit tamen & per illos qui sancti non sunt, sed non dignè vel rectè. Dat enim Deus benedictionem dignè poscenti, etiam per indignum ministrum. Quòd verò hanc potestatem habeant oẽs sacerdotes, Hier. testatur super illum locum euangelii, vbi dominus dixit Petro, Tibi dabo claues regni cœlorum. Habent enim, inquit, eandem iudiciariam potestatem alii Apostoli: habet & omnis ecclesia in episcopis & presbyteris. Sed ideo Petrus eam specialiter accepit, vt omnes intelligant, quòd quicunque ab vnitate fidei & societate ecclesiæ se separauerit, nec à peccatis solui, nec cęlum potest ingredi. Item quòd sacerdos, etiam si malus sit, gratiam tamen transfundi pro suæ dignitatis officio, Augu. ostendit dicens, Dictum est à domino in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes, Vos ponite nomẽ meum super filios Israel, & ego dominus benedicam eos: vt gratiam traditio per ministerium ordinati trãsfundat hominibus, nec voluntas sacerdotum obesse vel prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas sacerdotalis officii & ordinis, hinc aduertamus. Dictũ est de nequissimo Caypha inter cetera. Hoc autem à semetipso non dixit. sed cum esset põtifex anni illius, prophetauit; per quod ostenditur, spiritum gratiarum non per sonam sequi digni vel indigni, sed ordinem traditionis: vt quanuis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere nisi fuerit ordinatus, vt officii ministerium exhibeat. Dei autem est, effectum tribuere benedictionis. Hinc euidenter ostenditur, ordinem non priuari potestate tribuendi gratiam ob ministri indignitatem. Huic tamẽ Aug. sentẽtię videtur obuiare quod ait Esychius, Sacerdotes, inquit, non propria virtute benedicunt: sed quia figuram Christi gerunt, & propter eum qui in ipsis est, plenitudinem benedictionis tribuunt: nec solum is qui sacerdotium sortitus est, sed quicunq; Christum in seipso habet, & eius figuram gerit, per conuersationem bonam, sicut Moyses, idoneus est, vt benedictionem prę stet. Ecce hic habes, quòd non solum sacerdos, sed om-

Gloss. ordin. ex Hierony. profert ad c. 16. Matth. & Rabanus ibidem.

Matth. 16. c in li. quæ ex veteri testamento. Num. 6. d Quæst. 11. in tomo 4. Ioan. 11. g

Isychius super Leuit. c. 9. lib. 4

nis in quo Christus habitat, benedictionem præstat. Sed alia est benedictio, quæ solis sacerdotibus congruit: alia quæ ab omnibus bonis communiter exhibetur. Deniq; illi sacerdotes, in quibus Christus habitat, benedictionis plenitudinem tribuere dicuntur: non quia soli illi transfundant gratiam, sed quia illi soli licitè & dignè id agãt. Nec subditos mala vita sacerdotis lædi, si bona faciunt quæ ille dicit. Vnde Grego. Multi dum plus vitam sacerdotum, quàm suam discutiunt, in erroris foueam dilabuntur: minus considerantes, quòd non eos vita sacerdotum læderet, si humiliter bonis sacerdotum admonitionibus autem accommodarent.

1. quæst. 1. Multi.

De hoc quod scriptum est in Malachia, Maledicam benedictionibus vestris. D

Præmissæ verò sententiæ, qua dicitur, etiam per mali sacerdotis ministerium transfundi gratiam benedictionis, videtur obuiare quod dominus per Malachiam prophetam malis sacerdotibus comminatur, Maledicam benedictionibus vestris. Et alibi, Veh his qui viuificant animas, quæ non viuunt: & mortificant animas, quæ non moriuntur. Si enim maledicit dominus benedictionibus eorum, & si animæ quas viuificant, non viuunt: quomodo per eos gratia benedictionis transfunditur? Sed illud cap. Maledicam &c. quidam referunt ad hæreticos, qui ab ecclesia præcisi sunt, & ad excommunicatos: quorũ benedictiones fiunt maledictiones, his qui eorũ sequuntur errores. Illud verò alterum, scilicet, viuificant &c. super omnes illos sacerdotes exponunt, qui absque claue scientiæ, & forma bonæ vitæ præsumunt ligare vel soluere. Sed nullus officio sacerdotis uti debet, nisi immunis sit ab illis quæ in aliis iudicat: alioquin seipsum condemnat.

Malach. 2. a

Ezech. 13. d

Qualis debet esse iudex Ecclesiasticus. E

Qualem autem oporteat esse qui aliorum iudex constituitur, Aug. describit ita dicens, Sacerdos cui omnis offertur peccator, ante quem statuitur omnis languor, in nullo eorum sit iudicandus, quæ in alio iudicare est promptus. Iudicans enim alium, qui est iudicandus, cõdemnat

Rom. 2. a Lib. de vera & falsa pœnitentia. ca. 20. in to. 4.

demnat seipsum. Cognoscat ergo se & purget in se, quod alios videt sibi offerre: caueat vt à se proiecerit, quicquid in alia damnosum reperit. Animaduertat, quod qui sine peccato est, primus in illam lapidem mittat, Ideo enim liberauit peccatricem, quia non erat, qui iustè proiiceret lapidem. Quomodo lapidaret, qui se lapidandum cognosceret? Nullus enim erat sine peccato, in quo intelligitur omnes fuisse reos. Nam venialia remittebantur per cerimonias. Si quod ergo in eis peccatum erat, criminale erat. In hoc ergo parentissimum est, crimen sacerdotum esse detestabile, qui non prius se iudicant, antequam alios alligant. Caueat spiritualis iudex, sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet ut sciat cognoscere, quicquid debeat iudicare. Iudiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet iudicare discernat. Diligens ergo inuestigator sapienter interroget à peccatore, quod forsitã ignorat, vel verecundia velit occultare. Cognito verò crimine, varietates eius non dubitet inuestigare, & locum, & tempus, &c. quæ suprà diximus: quibus cognitis, adsit beneuolus, paratus erigere, & secum onus portare: habeat dulcedinem in affectione, discretionem in varietate, doceat perseuerantiam, caueat ne corruat, ne iustè perdat iudiciariam potestatem. Etsi enim pœnitentiam possit ei acquirere gratiam, non tamen mox restituit in potestatem primam. Etsi Petrus post lapsum restitutus fuerit. & sæpe lapsis sacerdotibus reddita sit dignitatis potestas: non tamen est necesse, vt omnibus concedatur quasi ex authoritate. Inuenitur authoritas, quæ concedit & quasi imperat: Inuenitur authoritas alia, quæ nõ concedit, sed vetat: quæ scripturæ non repugnant, sed concordant. Cum enim tot sunt qui labuntur, ut pristinam dignitatẽ ex authoritate defendant, & quasi vsum peccandi sibi faciant, recidẽda est spes ista. Si verò locus est, vbi ista non concurrant, restitui possunt, qui peccãt. Ex his satis perpenditur, qualis debeat esse sacerdos, qui alios ligat & soluit: discretus, scilicet, & iustus: alioquin mortificat sæpe animas, quæ non moriuntur: &

Rom. 2. a
Ioan. 8. a
Ibidem paulò inferiùs.
Ibidem paulò inferiùs.

tur:& viuificat, quæ non viuunt: & ita incidit in maledictionis iudicium. Illud autem Malachiæ, scilicet, Maledicam benedictionibus vestris: siue super hæreticos tantum & excommunicatos, siue super omnes sacerdotes qui vita & scientia carentes benedicere præsumunt, dictum accipiatur, sic intelligi potest: Maledicam benedictionibus vestris, id est, his quæ in eis benedictionibus possidetis: quia faciam ea cedere vobis in maledictionē, non benedictionem. Quia etsi benedicunt sanctis, non hoc faciunt ex vero corde: & ideo eorum benedictio eis vertitur in maledictionem. Vel maledicam benedictionibus vestris, id est, quod à vobis benedicetur, à me erit maledictum: quia benedicunt inique agentibus, adulanturq; peccantibus, dummodo diuites sint.

Malach. 2. a

Hierony. ad 2. c. Malac. in tomo 6.

DE HIS QVI IN FINE pœnitent.

Distinct. XX. A

SCiendum est etiam, quòd tempus pœnitentiæ est vsque ad extremum articulum vitæ. Vnde Leo Papa, Nemo est desperandus, dum in hoc corpore cōstitutus est: quia nonnunquam quod diffidentia ætatis differtur, consilio maturiore perficitur. August. tamen de pœnitentiam differentibus ita scribit, Si quis positus in vltima necessitate voluerit accipere pœnitentiam, & si accipit, & mox reconciliatur, & hinc uadit, fateor vobis non illi negamus quod petit: sed non præsumimus, quia bene hinc exit: Si securus hinc exierit, ego nescio. Pœnitentiam dare possumus, securitatem non. Nunquid dico damnabitur? sed nec dico liberabitur. Vis ergo à dubio liberari, age pœnitentiam dum sanus es. Si sic agis, dico tibi quia securus es: quia pœnitentiam egisti eo tempore, quo peccare potuisti. Si vis agere pœnitentiam, quando iam peccare non potes: peccata te dimiserunt, non tu illa. Item, duæ res sunt, aut ignoscitur tibi: aut non ignoscitur: quod horum tibi sit futurum, nescio.

Leo Papa, epistto 90. ad Rusticū, Narbonens. episcopum.

Augu. hom. 41. de vere pœnitentibus lib. 50. homi. 10.

nescio. Ergo tene certum, & dimitte incertũ. Sed quare hoc dixit Augustinus, cum pœnitentia quæ in fine agitur, in psalmo appelletur sacrificiũ vespertinum, quod erat acceptabilius in lege; & cum in quacunq; die inuocetur Deus, adsit & quacunq; hora ingemuerit, & conuersus fuerit peccator, vita viuet, & non morietur? Sed illa dixit Augustinus propter illos, qui pœnitentiam vsque in finem vitæ protrahunt: & tunc non ex Dei amore videntur pœnitere, sed timore mortis, quasi ex necessitate. Vnde idem quasi aperiens, quare superiora dixerit, ait, Nullus expectet, quando peccare non potest. Arbitrii enim libertatem quærit Deus, vt deleri possint cõmissa: non necessitatem, sed charitatem: non tamen timorem, quia non in solo timore viuit homo. Quem ergo sero pœnitet, oportet non solum timere iudicem, sed diligere: quia sine charitate nemo saluus esse potest. Non ergo tantum timeat pœnam, qui pœnitet, sed anxietur pro gloria. Quæ conuersio si contigerit alicui etiã in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed qm̃ vix vel raro est tam iusta conuersio, timendum est de pœnitente sero: maximè, cum filii quos illicitè dilexit, sint præsentes, vxor & mundus ad se vocet. Multos solet serotina pœnitentia decipere. Sed quoniam Deus semper potens est, semper etiam in morte iuuare valet, quibus placet. Cùm ergo opus sit non hominis sed Dei, fructifera pœnitentia: inspirare eam potest quandocunque vult sua misericordia, & remunerare ex misericordia, quos damnare potest ex iustitia. Sed quoniã multa sunt quæ impediunt, & languentem retrahunt, periculosum est, & interitui vicinum, ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium. Sed magnum est, cui Deus tunc inspirat (si quis est) veram pœnitentiam. Sed si etiam sic cõuersus uita uiuat, & non moriatur, non promittimus, ꝙ euadat omnem pœnam. Nam prius purgandus est igne purgationis, qui in aliud seculum distulit fructum conuersionis. Hic autem ignis etsi æternus non sit, miro modo grauis est: excellit enim omnem pœnam, quam unquam passus sit aliquis in hac vita. Nunquam in carne

Psal. 140. *Exod. 12.c* *Ezech. 18.e* *1. Cor. 13.b* *Ibid. Aug. c.18 ferè cõtinuò.*

tanta inuenta est pœna, licet mirabilia martyres passi sint tormenta, & multi nequiter quanta sæpe sustinuerunt supplicia. Ex his satis ostēditur, quàm periculosum sit differre pœnitentiam vsq; in finem uitæ. Si tamen ēt tunc vera habeatur pœnitentia, hominem liberat, & uitam mortuo impetrat: non sic tamen, vt nullam sentiat pœnam: nisi fortè tanta sit vehementia gemitus & contritionis, quæ sufficiat ad delicti punitionem. Licet ergo sit difficile, vt tunc sit vera pœnitentia, quæ tam sera uenit, quando cruciatus membra ligat & dolor sensum opprimit, vt vix homo aliquid cogitare valeat: melior est tamen sera, quàm nulla. Pœnitentia enim etsi in extremo vitę hiatu aduenit, sanat & liberat. Multum sera fuit latronis pœnitentia: sed non fuit sera indulgentia. Sed licet Latro veniā meruisset in fine de omni crimine, nō tñ dedit baptizatis peccandi & perseuerandi authoritatē.

Aug. c. 17. lib. de uera & falsa pœnit.

De his qui hic pœnitentiam non complent. B

Si verò quæritur de illis qui in hac uita pœnitentiam non complent, vtrum transituri sint per ignem purgatorii, vt ibi compleant, quod hic minus fecerunt? idem dicimus de istis esse sentiendum, & de his qui in extremis pœnitent. Si enim tanta fuerit cordis, contritio & delicti exprobratio, vt sufficit ad puniendum peccatum, liberi ab aliis pœnis transeunt ad uitam, etsi inexpleta fuerit pœnitentia: quia perfectè pœnituerunt, & ingemuerunt corde. Qui verò non adeo conteruntur corde & ingemiscunt pro peccato, si ante expletionem pœnitētiæ discesserint, ignem purgatorium sentient, & grauius puniuntur quàm si hic impleßent pœnitentiam. Horrendū est enim incidere in manus Dei viuentis. Deus enim cū sit misericors & iustus, ex misericordia pœnitenti ignoscit, non reseruans peccatum ad pœnam æternam. Ex iustitia verò impunitum non dimittit delictum. Aut enim punit homo, aut Deus. Homo autem punit pœnitendo. Deus autem pœnam exigendo. Et est pœnitentia interior, & exterior. Si ergo interior pœnitendo fuerit tanta, vt sit sufficiens vltio peccati, Deus qui hoc nouit, ab illo qui taliter pœnitet, vlterius pœnā non exigit. Si verò

Heb. 10. f

verò interior pœnitudo, non sufficit in vindictam peccati, nec exterior pœnitentia impletur: Deus qui modus & mensuras peccatorum & pœnatum nouit, addit pœnam sufficientem. Studeat ergo quisq; sic delicta corrigere, vt post mortem non oporteat pœnã tolerare. Quędam enim peccata mortalia, in pœnitentia fiunt venialia: non tñ mox sanãtur. Sępe enim infirmus moreretur, si non medicaretur: non tamen statim medicatus sanatur. Lãguet post victurus, qui prius erat moriturus. Qui autẽ impœnitens moritur, omnino moritur, & æternaliter cruciatur. Si.n. semper viuere, semper peccaret. *Aug. de vera & falsa pœn. c. 18. in tomo. 4.*

De illo cui sacerdos indescretus iniungit paruam pœnitentiam. C

Si verò de illo quæritur, qui satisfactionem iniunctã impleuerit, quæ ignorantia vel negligentia sacerdotis, peccato condigna non fuit: utrum de uita migrans, ab omni pęna liber sit? Idem respondeo, quod suprà de illo qui pęnitentiam non compleuit, dixi. Quod si tantum est lamentum interioris doloris, ut sufficiat in uindictã peccati omnino liberatus est: si vero non sufficit dolor interior simul cum pęna iniuncta, addet Deus pęnam. Quod autem interdum sufficiat dolor interior ad vindictam peccati, certum documentum habemus in illo latrone qui sola mentis contritione & confessione statim vt conuersus fuit, paradisum ingredi meruit. Sed quia dispensatores ecclesiæ, contritionis quantitatem non perpendunt, quibus non est datum intelligere occulta cordium: omnibus lege pęnitentiæ constituunt, tam magis, quàm minus de peccato dolentibus. Quorũ studium ad hoc præcipuè tendere debet, ut cordis dolorem, quantum fas est, cognoscant, & secundũ ipsius modum satisfactionem iniungant. Vnde Augu. in actione pęnitentiæ, vbi tale cõmissum est, vt is qui commisit à Christi ẽt corpore separetur: non tã cõsideranda est mẽsura temporis, quàm doloris. Cor.n. contritum & humiliatũ Deus non despicit. Verũ quia plerunq; dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam nisi per verba vel alia quæcunq; signa procedit: cum sit *Luca 23. f* *In Enchi. c. 65. in to. 3.* *Psal. 50.*

coram

coram illo, cui dicitur, Gemitus meus à te non est abscõditus: rectè constituuntur ab his, qui ecclesiis præsunt

Psal. 37. tempora pœnitentiæ: vt satisfaciat etiam ecclesiæ in qua peccata ipsa remittuntur. extra eam quippe non remittuntur. Ipsa enim spiritum sanctum pignus accepit: sine quo non remittuntur vlla peccata. Item Hiero. Mensurã

De pæn. dis. 1. c. mẽsurã. temporis in agenda pœnitentia: ideo non satis apertè præfigunt canones pro unoquoq; crimine, vt de singulis dicant qualiter vnumquodq; emendandum sit: sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuerunt: quia apud Deum non tantum ualet mensura temporis, quantum doloris: nec abstinentia tantũ ciborum, quantum mortificatio vitiorum. Ideoq; tempora pœnitentiæ pro fide & conuersatione fidelium pœnitentium abbreuianda pręcipiunt, & pro negligentia protelanda. pro quibusdam tamen culpis modi pœnitentiæ sunt impositi.

Quòd morientibus non sit imponenda satisfactio, sed innotescenda. D

26. q. 7. cap. ab infirmis. Solet etiam quæri, Vtrum satisfactionis lex morituris sit imponenda? De quo Theodorus Cantuarien. episcopus in pœnitentionali suo sic ait, Ab infirmis in periculo mortis positis, pura inquirenda est confessio peccatorum: non tamen est illis imponenda quantitas pœnitentiæ. sed innotescenda: & cum amicorum orationibus, & eleemosynarum largitionibus, pondus pœnitentiæ subleuandum, si fortè migrauerint. Si verò conualuerint, pœnitentiæ modum a sacerdote impositum diligenter obseruent. Aliis verò, pro qualitate peccati, pœnitentia decernenda est præsidentium arbitrio. Vnde

Leo 1. epist. 77. ad Nicetã aquileiẽ. episcopum. Leo Papa. Tempora pœnitudinis habita moderatione constituenda sunt tuo iudicio, prout conuersorum animos præspexeris esse deuotos. Pariter etiam habere debes ætatis senilis intuitum, & respicere periculorum quorumcunq;, vel ægritudinum necessitates.

In necessitate non est neganda pœnitentia vel reconciliatio E

Sciendum etiam, quòd tempore necessitatis non est neganda pnĩa, vel reconciliatio pœnitentibus. Vnde

Leo

Leo papa, His qui tempore necessitatis & periculi vrgẽtis instantia præsidium pœnitentiæ, & mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda: quia misericordiæ Dei nec mẽsuras possumus ponere, nec tempora definire. Quod si ita aliqua ægritudine aggrauati sunt, ut quod paulo ante poscebant, sub præsenti significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt: simulque pœnitẽtię & reconciliationis consequãtur beneficium. Item Iulius papa, Si presbyter pęnitentiam abnegauerit moriẽtibus, reus erit animarum: quia dominus ait, Cùm conuersus fuerit, tũc saluus erit, Vera enim confessio vltimo tempore potest esse: quia non modo temporis, sed etiam cordis Deus inspector est, sicut latro probat. *Leo 1. epist. 89. ad Theodorum Foroiulien. episc.* *26. q. 6. Si presbyter.* *Ezech. 18. e*

Quod presbyter non reconciliet inconsulto episcopo, nisi necessitate. F

Non debet tamen presbyter pęnitentem reconciliare inconsulto episcopo, nisi vltima necessitas cogat. Vnde in Carthag. cõcilio, Presbyter incõsulto episcopo non reconciliet pęnitentem, nisi absente episcopo, vel vltima necessitas cogat. Cuiuscunque pęnitentis publicum crimen est, quòd vniuersam commouerit vrbem, ante absidam, scilicet, introitum Ecclesiæ manus ei imponatur. Item. Aurelius dixit, Siquis in periculo constitutus fuerit, & se reconciliari diuinis altaribus petierit: si episcopus absens fuerit, debet presbyter consulere episcopum: & sic periclitantem eius præcepto recõciliare. Inconsulto verò episcopo non potest excommunicatos, vel publicæ pęnitentes presbyter reconciliare. Vnde in Carthaginensi concilio secundo statutum est, vt chrisma vel reconciliatio pęnitentium, & puellarum consecratio a presbyteris non fiat. Item, Reconciliare quenquam in publica missa presbytero nõ liceat: puellarum tamen consecratio consulto episcopo, per presbyterum fieri valeat. Vnde in Carthaginensi concilio secundo, Presbyter inconsulto episcopo virgines non consecret: chrisma verò nunquam conficiat. Sicut precepto episcopi *Cap. 32. con. Carthag. 3.* *Ca. 4. con. 2. Carthagin.* *Ca. 3. eiusdẽ cõ. 2. Carth.* *Ca. 36. eiusdem cõ. Cartha. secundi.*

episcopi potest presbyter consecrare virgines, sic & reconciliare pœnitentes.

An oblatio eius sit recipienda, qui currens ad pœnitentiam præuenitur morte. G

Si autem quæritur de illo qui ad pœnitentiam festinans sacerdotem inuenire non potuit, & ita decessit: vtrū oblatio eius sit recipienda? Dicimus, quia est. Vnde in Apanensi concilio, Si aliquis fuerit mortuus, qui non sit confessus, & testimonium habet bonum, & non poterat venire ad sacerdotem, sed præoccupauit eum mors in domo vel in via: faciant pro eo parentes eius oblationem ad altare, & dent redemptionem pro captiuis.

26.q.cap. si aliquis.

DE PECCATIS, QVAE POST HANC vitam dimittuntur.

Distinct. XXI. A

Solet etiam quæri, Vtrùm post hanc vitam aliqua peccata remittantur? Quòd aliqua post hanc vitam remittantur Christus ostēdit in Euangelio, vbi ait, Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neque in futuro. Ex quo datur intelligi, sicut sancti doctores tradunt, quòd quędam peccata in futuro dimittentur. Quædam enim culpæ in hoc seculo relaxantur: quædam verò paruæ etiam in futuro, quæ quidem post mortem grauant sed dimittūtur si digni sunt, si bonis actibus in hac vita meruerūt, vt dimittātur eis. De illis etiam qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, dicit Aug. quòd ignem tribulationis trāsitorię inuenięt, cremabilia ædificia quæ secum portauerunt homines cremantē. Ait enim sic, Post istius sanè corporis mortē, donec de igne purgatorio veniatur ad diem damnationis & remunerationis: si hoc temporis interuallo spiritus defunctorum qui ædificauerunt lignum, fœnum stipulam, huiusmodi ignem dicantur perpeti, quem alii non sentiunt qui huiusmodi ædificia non portauerunt, vt inueniat ignem transitoriæ tribulationis venialia cōcremantem:

Matth. 12.c
Lucæ 12.b
Greg. c.35. lib.4. dialo.
1.Cor.3.c

cremantém:nō redarguo,quia forsitan verum est. Sed quia dicitur,Saluus erit quasi per ignem, contemnitur ille ignis.Grauior tamē erit ignis ille, quā quicquid potest homo pati in hac vita. Hic apertè insinuatur, ꝙ illi qui ędificant lignum,fœnum,stipulam,quędam cremabilia ædificia,id est,venialia peccata secum portant:quę in igne emendatorio cremantur. Vnde constat quędam venialia peccata post hanc vitam deleri. *Aug. ad 1. vers. ps. 31. 1. Cor. 3. c*

Quod alij citius,alij tardius purgantur in igne. B

In illo autem igne purgatorio alii tardius, alii citius purgantur, secundum quod ista pereūtia magis vel minus amauerunt. Vnde Aug. Post hanc vitam incredibile non est, nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium; quantomagis minusve bona pereuntia dilexerunt,tanto tardius citiusque saluari. Vnde non frustrà illa tria distinxit Apostolus,lignum,fœnum, stipulam, quæ illi ædificant: qui etsi aliena non rapiant, rebus tamen infirmitati concessis aliqua dilectione inhærent. Qui scd̄m suos amandi modos,vel diutius, vt lignum: vel minus,vt fœnū:vel minimū,vt stipula ignem sustinebunt.Qui verò superędificant aurum, argētum, & lapidem preciosum,vtroque igne securi sunt:non solum de illo æterno,qui cruciaturus est impios in æternum: sed etiam de illo emendatorio, quo purgabuntur quidam saluandi. *In Ench ca. 69. in to. 3. Aug. ad ver. 14 psal. 80. to. 8. & enarratiōe ad ps. 103. non lōgè à principio cōcionis 3.*

Oppositio. C

Hic obiici potest, Si per lignum, fœnum, stipulam, venialia intelliguntur peccata: & nullus adeo perfectus est, qui venialiter non peccet: ergo qui ędificant aurum argentum, & lapidem preciosum, ędificant etiam lignū, fœnum, stipulam: ergo per ignem transibunt. Ad quod dicimus,quia non omnes qui venialiter peccat,lignum, fęnum,stipulam ędificat: sicut econuerso: nō omnis qui contemplatur Deum,& diligit proximum, & opera bona facit, ędificat aurum,argentum,lapidem preciosum. Et tamen in auro,intelligitur contemplatio Dei: in argento, dilectio proximi: in lapide precioso,bona opera. Sed illi qui ædificant lignum, fœnum, stipulam: Deum *Solutio.*

cōtemplantur,& proximum diligunt,& opera bona faciunt:nec tamen ędificant aurum, argentum, & lapidē preciosum.Hęc enim ædificat, qui sic illa tria facit,vt co
Aug. in Enchiridi.c.68 gitet quę sunt Dei,& quomodo placeat Deo,non mundo.Lignum vero,& fœnum,& stipula accipi possunt se-
Idem de fide & operibus, c.16. int.4. cularium rerum, quanuis licitè concessarum tales cupiditates,vt amitti sine animi dolore non possint. Hæc ergo ædificatis qui cogitat quæ mundi sunt,quomodo placeat mundo: qui circa diuitias suas quodam carnali affectu tenetur:& tamē ex eis multa beneficia facit,nec
1.Ad Cor. 7.f pro eis aliquid fraudis vel rapinæ molitur. Ex his ergo patet, quod non idem homo simul hæc & illa ædificat. Illa enim ædificatio perfectorum tātum est,qui non cogitant placere mundo sed tantum Deo: qui etsi venialiter aliquandò peccant, feruore charitatis ita absumitur in eis peccatū, sicut gutta aquæ in camino ignis,& ideo nunquam secum portant cremabilia. Hæc autem inferior ædificatio minorum est, qui non tantum Deo sed etiam mundo placere cogitant Deum tamē præponūt. Si verò mundum præponerent, non superædificarent, sed destruerent fundamentum. Affectiones ergo carnales quibus dediti sunt domibus, coniugibus, possessionibus, ita ut nihil præponant Christo, illis tribus significantur: quæ in mentes perfectorum non cadunt, etsi alia venialia admittunt. In cordibus verò minorum interdum durant vsque in finem: qui cum talibus ędificiis transeunt, sed dissoluuntur in igne. Ipsi verò merito fundamēti salui erunt, grauissimam tamen pœnā sentient. Ex quo apparet quantā hic misericordiam exhibet Deus, & quantā ibi exerceat seueritatem, cum pro eodem peccato multo grauius ibi puniat, quā hic.

Opinio quorundam cum obiectione. D

Sed fortè dices illud esse accipiendum de pœna pec-
Grego. lib.4. dialogorum, cap.39. cati non de ipso peccato, quod Gregor.dicit quædam leuia in futuro dimittenda. Si enim veram pœnitentiam habuerit quis, peccata omnia dimissa sunt ei sed pœna fortè remansit.Ideoque si verè pœnitens obiit, sine peccato transiit. Si autem verè pœnitens non est in obitu,

obitu, maculam portat quæ nunquam delebitur. Qui vero ædificat lignum, fœnum, ſtibulam, verè pœnitet: quia bonus eſt, & charitatem habet, & in charitate de hac vita tranſit: ergo ſine peccato tranſit. Non ſequitur. Verum quidem eſt, quia bonus eſt, & charitatem habet, & vere pęnitet: & tamen cum veniali peccato tranſit, quod non deleui pœnitentia. Pęnitentia enim non delet niſi peccatum illud, quod deſerit homo. Tale autem peccatum ſępe in hac vita nō relinquitur ab homine: & tamē verè pęnitus eſt, etſi non de omnibus venialibus pœniteat. Poteſt enim quis de omni mortali, & de omni veniali pœnitere excepto vno vel pluribus, venialibus quidem. Sicut habet quis charitatem, & vnum vel plura venialia: quod de criminalibus nullatenus eſſe poteſt. Eſt enim aliquis bonus charitatem habens, ſed adhuc quodam cupiditatis affectu amans hæc ſecularia: talis exiſtens ſubita morte opprimitur. In illo terreno affectu mortuus eſt, & tamen ſaluabitur, à quo non ſe hic abſoluit: ergo poſt hanc vitam ab illo purgabitur. Conſtat ergo quædam peccata, ſcilicet, leuia, poſt hanc vitam dimitti. Si vero de pœna peccati illud intelligi voluiſſent auctores, cur magis cōmemoraſſent leuia quā grauia, cum etiam grauium pęna hic in expleta poſt hāc vitam reſtet?

De generali confeſſione, quid proſit. E

Poſt hæc conſiderandum eſt, Quid proſit confeſſio illa, vbi ſingula peccata quæ quiſque fecit, non exprimūtur, Sanè dici poteſt, quod omnia criminalia ſemel ſaltem oportet in confeſſione exprimi, niſi aliqua à mēte exciderint. Sed quia nemo delicta intelligit omnia, generaliter ſaltem ea confitere, quorum memoriam habes: & ſic nihil celaſti de ſceleribus tuis. Venialia verò, quia innumerabilia ſunt, ſufficit generaliter confiteri, niſi aliqua ſint frequenter iterata: perfectius eſt tamen etiam illa exprimere ſi vales. Ideoque quotidię generaliter fit cōfeſſio in Eccleſia, pro venialibus ſcilicet, peccatis, quæ quotidie admittimus, & pro illis mortiferis quorum notitiam non habemus. Vnde Aug. Veritatem

Aug. lib.5. in principio contra Pelagianos, hypognosticon. tom.7. dicit Deo pœnitens, quando nihil illi de commissis sceleribus celat: non quod & si uoluntatem celauerit, Deus ignoret: sed ueritatem sibi dici vult ab eo, ut ueniam consequatur. Si vero mente aliqua exciderunt, confitetur ueritatem Deo, cum generaliter dixerit, Deus qui nosti occulta cordis, & opera mea & delicta à te nõ sunt

Psal.68. abscondita, quibus veniam largiaris precor: & hec est veritas confitentis, quam diligit Deus. Vnde Augustin.

Psal.50. Ecce enim veritatem dilexisti. hic insinuatur, quod generalis confessio etiam mortalia delet, quorum intelligentia non habetur.

Nemo confiteatur peccata, quæ non fecit. F

Sicut autem pœnitens celare non debet peccatum suum, quia superbia est: ita nec humilitatis causa, fateri se reum illius, quod se non commisisse noscit: quia incauta est talis humilitas, & peccatorem constituit. Vnde

Augusti de verbis apos. 1. Ioan. 1. serm. 29. in medio. in tomo.10. Aug. Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod vitaras, quia veritas in te non est, nisi ita te dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, ut ꝙ es dicas. Nã quomodo est veritas, vbi regnat falsitas?

De pœnis sacerdotis qui peccatum publicat confitentis. G

De pœn. dis. 6. c. Sacerdos. Caueat autem sacerdos ne peccata confitentium aliis prodat: alioquin deponatur. Vnde Grego. Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei confitentur, peccata alicui recitet, non propinquis, non extraneis, nec (quod absit) pro aliquo scandalo. Nam si hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus uitę suę ignominiosus peregrinando pergat. Quod uero dictum est, vt pœnitens eligat sacerdotem scientem ligare & soluere, videtur contrariũ ei quod in canonibus reperitur, ut nemo scilicet, alterius parrochianũ iudicare pręsumat. Sed aliud est fauore vel odio propriũ sacerdotem contemnere, quod canones prohibent aliud cęcum vitare, quod Vrbanus facere

Matt. 15. b monet: ne si cęcus cęcum ducat, ambo in foueam ca-

Ibidem. c. Complacuit. dant. Ait enim Vrbanus secundus, Placuit ut nulli sacerdotum deinceps liceat quemlibet commissum alteri sacerdoti ad pœnitentiam suscipere, sine eius consensu,

cuis

cui se prius commisit.nisi pro ignorãtia illius, cui prius confessus est. Qui verò contra hoc facere tentauerit, gradus sui periculo subiacebit.

SI PECCATA DIMISSA REDEANT.

Distinct. XXII. A

CVmque multis auctoritatibus suprà sit assertũ, in vera cordis contritione peccata dimitti ante oris confessionem vel operis satisfactionem, ei etiam qui aliquando in crimen relapsus est: quęritur si post cordis contritionem confiteri cõtempserit, vel in peccatum idem vel simile ceciderit, an peccata dimissa redeant? Cuius quæstionis solutio obscura est & perplexa, aliis asserentibus, aliis contrà negantibus peccata semel dimissa vlterius replicari ad pœnam. Qui verò dicunt peccata dimissa redire, subditis se muniunt testimoniis. Ambro.ait, Donate inuicem, si alter in alterum peccat: alioquin Deus repetit dimissa. Si enim in his contemptus fuerit, sine dubio reuocabit sentẽtiam, per quam misericordiam dederat: sicut in euangelio de seruo nequam legitur, qui in conseruum suum impius deprehensus est. Item Rabanus, Nequam seruum tradidit Deus tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum: quia non solum peccata, quæ post baptismũ homo egit, reputabuntur ei ad pœnam: sed etiam originalia, quæ in baptismo sunt ei dimissa. Item Gregor. Ex dictis euangelicis constat, quia si ex toto corde non dimittimus, quod in nos delinquitur, & hoc rursum exigitur, quod iam nobis per pœnitentiam dimissum fuisse gaudebamus. Item Aug. Dicit Deus, Dimitte, & dimittetur tibi: sed ego prius dimisi, dimitte vel postea. Nam si non dimiseris, reuocabo te: & quicquid dimiseram, replicabo tibi. Item, Qui diuini beneficii oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solum de futuris peccatis veniam nõ merebitur: sed etiam præterita quæ iam sibi

Ambr ad illud ca 5. ad Ephe. si donãtes vobis.
Rabanus in cõmen. ad illud serue nequam.
Matth. 18. d
Greg. ca. 60 li. 4. dialog.
Aug. in fine sermonis 15 de verbis domini.
Lucæ 6. f
Ibidem.

dimissa credebat, ad vindictam ei replicabuntur. Item
Beda in cōmenta. Super Lucā. lib. 4. cap. 47. Beda, Reuertar in domum meam, &c. Timendus est ille versiculus, non exponendus: ne culpa quā in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat. Item, Quæcunque enim post baptisma siue praui
Ibidem paulò inferiùs. tas hæretica, seu cupiditas mundana arripuerit, mox omnium prosternet in ima vitiorum. Item Augustinus,
Aug. ca 12. lib. 1. de bapti. to. 7. Redire dimissa peccata, vbi fraterna charitas non est, apertissimè dominus in euangelio docet in illo seruo, à quo dimissum dominus debitum petiit: eo quòd ille
Matth. 18. d conseruo suo debitum nollet dimittere. His auctoritatibus innituntur, qui dicunt peccata dimissa, si replicantur, redire simpliciter. Quibus opponitur, Siquis pro peccato de quo pœnituit, & indulgentia accepit, iterum punitur: non videtur iustum. Si punitur pro eo quod peccauit, & non emendauit, iustitia est aperta. Si verò
Nahum. 1. c requiritur, quod fuerat cōdonatum, vel iustitia est, vel iustitia occulta. Videtur etiam Deus bis in idipsum iudicare, & duplex tribulatio consurgere: quod scriptura negat. Sed ad hoc potest dici, quòd neque duplex tribulatio cōsurgit, neque iudicat Deus bis in idipsum. Hoc enim fieret, si post condignam satisfactionem & sufficientem pœnā iterum puniret; sed non satisfecit dignè & sufficienter, qui nō perseuerauit. Debuit enim iugem peccati habere memoriā, non ad faciendum, sed ad cauendum. Debuit non obliuisci omnes retributiones Dei: quę tot sunt, quot sunt peccatorū remissiones. Tot ergo debuit cogitare dona dei, quot mala sua: ac pro illis vsq; in finē gratias agere. Sed quia ingratus ad vomitū, sicut canis, rediit, ante acta bona mortificauit, &
2. Petr. 23. peccatū dimisfū reuocauit: vt cui humiliato antè deus peccatū dimiserat, eidē postea elato & ingrato imputet.

Aliorum sententia. B

Sed quia absonum videtur, vt peccata dimissa iterū imputentur, placet quibusdam neminem pro peccatis semel dimissis iterum à Deo puniri. Sed ideo dicuntur dimissa redire & imputari, quia propter ingratitudinę ita reus & peccator cōstituitur, vt antè fuerat. Sic enim

quod

quod dimissum fuerat, dicitur exigi, quia remissionis perceptæ ingratus, ita reus fit, vt ante fuerat. Vtrique patri quæstionis probati fauēt doctores. Ideoque alicui parti non præiudicans, studioso lectori iudicium relinquo: addēs mihi tutum fore ac saluti propinquum, sub mensa dominorum micas edere. *Matth. 15.a*

Quid sit hic Sacramentum & Res. C

Post prædicta restat inuestigare, quid in actione pœnitentiæ sit Sacramentum & Res. Sacramentum enim signum est sacræ rei. Quid ergo hic signum est? & quæ est res sacra huius signi? Quidam dicunt sacramentum hic esse, quod exterius tantū geritur, scilicet, exterior pœnitentia: quæ est signum interioris pœnitentiæ, scilicet, contritionis cordis, & humilitatis. Quod si est, nō omne sacramentum euangelicum id efficit quod figurat. Exterior enim pœnitētia non efficit interiorem: potius interior, causa est exterioris. Sed ad hoc inquiunt illi, hoc esse intelligendum de illis sacramentis, quæ in nouo testamento instituta sunt: vt est sacramentum baptismi, confirmationis, & corporis Christi. Sacramentum verò pœnitentiæ, sicut & cōiugii, ante tempus gratiæ, etiam à primordio humani generis fuit, Vtrunque enim institutum fuit in primis parentibus. Item, Si exterior pœnitētia sacramentum est, & interior res sacramenti: sæpius præcedit res sacramentum, quàm sacramentum rem. Sed nec hoc inconueniens est, Nam & in aliis sacramentis, quæ efficiunt, quod figurant, hoc sæpe contingit. Quidam autem dicunt, exteriorem pœnitentiam & interiorem esse sacramētum, nec duo sacramenta, sed vnum, vt species panis & vini non duo sunt sacramenta, sed vnum. Et sicut in sacramento corporis, ita etiam in hoc sacramento dicunt, aliud esse tantum sacramentum, scilicet, exteriorem pœnitentiam, aliud sacramentum & rem, scilicet, interiorem pœnitentiam, aliud rem & non sacramentum, scilicet, remissionem peccatorum. Interior enim pœnitentia, & res est sacramenti, id est, exterioris pœnitentiæ: & sacramentum remissionis peccati, quam signat & facit. Exterior quo-

que pœnitentia & interioris signum est, & remissionis peccatorum.

DE SACRAMENTO vnctionis extremæ.

Distinct. XXIII. A

PRæter præmissa est etiam aliud sacramentum, scilicet, vnctio infirmiorum: quæ fit in extremis, oleo per episcopum consecrato. Et sunt tria genera vnctionis. Est enim vnctio, quæ fit chrismate: quæ dicitur principalis vnctio, quia in ea principaliter paracletus datur. Vnde & propter abundantiam gratiæ duos liquores mixtos habet, oleum, scilicet, & balsamum. oleum conscientiæ, balsamum famæ. Chrisma uerò Græcè, vnctio Latinè dicitur. Nec tamen omne oleum ad vnctionem sanctificatum chrisma vocatur, sed illud solum quod miscetur cum balsamo: quo capita regum & pontificum vnguntur, quo etiam baptizatos sacerdos vngit in vertice, & pontifex per impositionem manus confirmandos vngit in fronte. Est & alia vnctio, qua cathecumini & neophyti vnguntur in pectore, & inter scapulas, in perceptione baptismi. Tertia verò vnctio est, quæ dicitur oleum infirmorum: de qua nunc agitur.

A quibus institutum sit hoc sacramentum. B

Iacobi ultimo.c. Hoc sacramentum vnctionis infirmorum ab apostolis institutũ legitur. Ait enim Iacobus, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes cum oleo in nomine domini, & alleuiabit eum dominus: & si in peccatis fuerit, dimittentur ei. In quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum, scilicet, ad peccatorum remissionem, & ad corporalis infirmitatis alleuiationem. Vnde constat eum, qui hanc vnctionem fideliter deuoteque percipit, & in corpore, & in anima alleuiari: si tamẽ expetit, ut in utroque alleuietur. Quod si fortè corporis valetudinem illi habere non expedit, illam quæ est animæ, sanitatem in

hoc

hoc ſacramento acquirit. Et ſicut in aliis ſacramentis, ita & in iſto aliud eſt ſacramentum, aliud res ſacramenti. Sacramentum eſt ipſa vnctio exterior: Res ſacramenti, vnctio interior, quæ peccatorum remiſſione, & uirtutum ampliatione perficitur. Et ſi ex contemptu vel negligentia ſacramentum hoc prætermittitur, periculoſum eſt & damnabile.

De iteratione huius ſacramenti. C

Quærunt aliqui, Si hoc ſacramentum iterari poſſit, cum baptiſmus & alia quædam ſacramenta ſemel ſuſcepta, non iterentur? Aug. dicit, ſacramentum non iterandum, & ſacramento non faciendam eſſe iniuriam. ſed hoc dicit, vbi agit de ſacramento baptiſmi, & confirmationis, & ordinationis. Vnde non uidetur illud generaliter accipiendum, ſed de ſacramento baptiſmi, confirmationis, & ordinationis, quæ nullatenus ſunt repetenda: quia ſemel tantum, & non ſæpius datur baptiſmus, confirmatio, & ordinatio. Sacramentum vero altaris, & pœnitentiæ, & coniugii ſæpe iterari uidetur: quia ſæpe ſacramentum corporis percipitur, frequenter pœnitentiā agitur, coniugium ſępe contrahitur. Quare ergo unctio ſimiliter non poteſt iterari? Si morbus non reuertitur medicina non iteretur. Si verò morbus non poteſt cohiberi, quare medicina debet prohiberi? Sicut oratio iterari poteſt, ita & unctio iterari poſſe videtur. utraq; enim ille commemorat Iacobus, & utrunque alteri cooperatur ad conferendam alleuiationem corporis & animæ. Cur ergo negatur unctionem ſuper infirmum poſſe iterari, ad impetrandam ſæpius ſanitatem mentis & corporis: cum propter infirmitatem eadem ſæpe iteranda ſit oratio? Quidam autem de omni ſacramento intelligi volunt, quod non ſit iterandum, ſcilicet, ſecundum totum illud quod pertinet ad ſacramentum: dicentes quędam ſacramenta ſæpius poſſe ſuſcipi, quædam vero nō. Nec tamen quæ ſæpius ſumuntur, totaliter iterantur: vt ſacramentum altaris & vnctionis: quæ licet ſumantur ſæpius, tamen quia non iterum benedicitur eadem hoſtia, vel idem oleum, non iteratur ſacramentum

Aug. lib. 2. contra epiſtolam Parmeniani. ca. 13. & o. 7.

cum iniuria. Sed dicet quis, ſic & baptiſmus non iteratur, etſi aliquis frequēter baptizetur, dum eadem aqua non iterum benedicatur. Sed aliud eſt, inquiunt illi, de benedictione aquæ qua fit baptiſmus, aliud de benedictione panis & olei. Poteſt etiam baptiſmus celebrari in aqua, etiam non benedicta: quia illa benedictio pro reuerentia tantum fit & decore, non virtute ſacramenti. Sed corpus Chriſti non poteſt confici, niſi de pane conſecrato: nec vnctio illa fieri poteſt, niſi de oleo ab epiſcopo conſecrato. Ideoq; illa ſanctificatio ad uirtutem ſacramenti pertinere videtur. In confugio quoque ſemel tantum benedicitur quiſq;, non ſæpius. Benedicitur.n. vt ait Ambr. cum prima, & non ſecunda vxore. Si ergo, cum dicitur ſacramentum non eſſe iterandum, nec iniuria ei eſſe facienda, rationem dicti referas ad ſanctificationem rei qua ſacramentum expletur: de omni ſacramento generaliter id verum eſt. Si vero ad ſuſceptionē ſacramenti, de quibuſdam verum eſt, quod non iterantur crebra ſuſceptione: de aliis uero quibuſdam non: quia frequenter ſumuntur, vt hoc unctionis ſacramentum, quod in omni penè eccleſia ſæpe repetitur.

Amb. ad illud. 1. Cor. 7. Beatior autem erit, tom. 5.

DE ORDINIBVS eccleſiaſticis.

Diſtinct. XXIIII. A

NVnc ad conſiderationem ſacræ ordinationis accedamus. Septem ſunt ſpiritualium officiorum gradus ſiue ordines, ſicut ex ſanctorum patrum dictis apertè traditur, & capitis noſtri, ſcilicet, Ieſu Chriſti exemplo monſtratur: qui omnium officia in ſemetipſo exhibuit, & corpori ſuo, quod eſt eccleſia, eoſdem ordines obſeruandos reliquit. Septem autem ſunt, propter ſeptiformen gratiam ſancti ſpiritus: cuius qui non ſunt participes, ad gradus eccleſiaſticos indignè accedunt. Illi vero in quorum mentibus diffuſa eſt ſeptiformis gratia ſpiritus ſancti, cum ad eccleſiaſticos ordines

ordines accedunt, in ipsa spirituali gradus promotione ampliorem gratiam percipere creduntur.

Quales assumendi sunt ad clerum. B

Tales autem ad mysterium spirituale eligendi sunt clerici, qui dignè possint dominica sacramenta tractare. Melius est enim episcopo paucos habere ministros, qui possint dignè opus Dei exercere: quam multos inutiles, qui ordinatori graue onus inducant. Talis enim decet esse ministros Christi, qui septiformis gratia spiritus sancti sint decori: ex quorum doctrina & conuersationis forma, eodem gratia in aliis transfundatur, ne cœlestes margaritas spiritualium verborum officiorumq; diuinorum sordidæ vitæ pedibus conculcent. In sacramento ergo septiformis spiritus septem sunt gradus ecclesiastici, scilicet. Ostiarii, Lectores, Exorcistæ, Acolyti, Diaconi, Subdiaconi, Sacerdotes: omnes tamen clerici vocantur, id est, sortiti. Corona enim signaculum est, quo signantur in partem sortis ministerii diuini. Corona regale decus significat: quia seruire Deo regnare est. Vnde ministri ecclesiæ, reges esse dicunt, vt se & alios regant: quibus Petrus ait, Vos estis genus electum, regale sacerdotium &c. Summitas capitis desuper nudatur, vt eorum mens ad dominum libera monstretur, quæ reuelata facie gloriam Dei cõtempletur. Summitas enim capitis est eminentia mentis. Denudatio capitis est reuelatio mentis. Clericus enim secretorum Dei non ignarus esse debet. Tondentur etiam capilli vsq; ad reuelationem sensuum, scilicet, oculorum & aurium: vt uitia in corde & opere pullulantia doceantur præcidenda, ne ad audiendũ & intelligendum verbum Dei præpediatur mens, pro quo seruato reddetur in excelsis corona. Tonsuræ autem ecclesiasticę vsus à Nazareis exortis videtur qui prius crine seruato, deinde ob vitæ continentiã caput radebant, & capillos in igne sacrificii ponebãt. Hinc vsus moleuit, vt qui diuinis cultibus mancipantur, quasi Nazarei, id est, sancti, crine posito inueniantur. Sicut ad Ezechielem dicitur, Fili hominis sume gladium acutum, & duc super caput tuum & barbam. In actibus ẽt Apostolorum,

Clemens pę. epi. 2. ad Iacobum.

Isi. ca. 12. li. 7. etymol.

Matth. 7. a

Rabanus. e. 4. l. 1. de institutio. clericorum.

1. Petr. 2. b

2. Cor. 3. d

Numer. 6. b

Ezech. 5. a

Actu. 18. c

1. Cor. 11. c

Apostolorum, Priscillam & Aquilã hoc fecisse legimus Paulus quoq; & alii quidã discipuli Christi hoc fecerunt. Recte ergo in quibuslibet gradibus constituti, clerici vo-

Isid. in li. 7. ethym. c. 12. cantur. quorum nomina & rationes nominum Isidorus exponens, ait, Cleros & clericos hinc appellatos esse credimus, quia Mathias electus est sorte: quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Cleros enim Græcè, Latinè sors vel hæreditas dicitur. Ideo ergo dicti sunt clerici, quia sunt de sorte dñi, vel quia Deum patrẽ habent. Generaliter vero clerici nuncupati sunt oẽs, qui in ecclesia deseruiunt: quorum gradus & noiã sunt hæc, Ostiarius Lector, &c.

De Ostiarijs. C

Ostiarii iidem & Ianitores sunt, qui in ueteri testamẽto electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur in illud immundus. Dicti autem Ostiarii, eo quod præsint ostiis templi. Ipsi enim tenentes clauem, omnia intus & extra custodiunt: atque inter bonos & malos habentes iudicium, dignos recipiunt, indignos respuunt. Vnde & eis cum ordinantur, claues ecclesiæ dantur ab episcopo. Et dicitur eis, Sic agite, tanquam rationẽ Deo reddituri pro rebus quę clauibus istis recluduntur. Hoc officiũ dñs in sua persona suscepit, qñ flagello de funiculis facto uendentes, & ementes eiecit de templo. Ipse.n. se ostiariũ significans dicit, Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet.

Isid ca. 12. li. 7. etymo. Cap. 9. cõc. Cartha. 4. Ioan. 2. c Io. 10 b.

De lectoribus. D

Secundus est gradus Lectorum. Lectores à legendo, sicut psalmistę à psalmis canendis, uocati sunt. Illi enim prędicant populis quid sequantur: isti cantant, & excitant ad compunctionem animos audientium: licet quidam lectores ita miserabiliter pronuncient, ut quosdam ad luctum & lamentationem compellant. Iidem etiam Pronunciatores uocãtur, qui porro ante nunciant: quia tam erit clara eorum uox, ut etiam longè positorum aures adimpleat. Ad Lectorem autem pertinet lectiones pronunciare, & ea quę prophetę vaticinauerunt, populis prędicare: ut iam ex officio in ecclesia legat pro phetias & lectiones. Vnde & ei vidente populo, traditur

Isid. ad finẽ. c. 12. lib. 7. etymol. Idem di. 25. c. Perlectis.

ab episcopo codex diuinarũ lectionum, & dicitur, Accipe, & esto verbi Dei relator: habiturus si fideliter impleueris officium, partem cũ his qui bene verbum Dei ministrauerunt. Qui ad hunc gradum prouehitur, literarum scientia debet esse instructus, vt sensum verborũ intelligat, vim accentuum sciat, distinctè legat: ne confusione prolationis intellectum auditoribus auferat. Attendat quid indicatiuè, quid interrogatiuè sit legẽdum, vbi sit in oratione facienda distinctio. Hæc enim malè seruata, intellectum turbãt, & alios ad risum prouocãt. Auribus & cordi consulere debet vox lectoris. Hoc officium impleuit Christus, cũ in medio seniorum librum Esaiæ aperiens distinctè ad intelligendum legit, Spiritus domini super me &c. Ex quo lectoribus datur intelligi, quia gratia spirituali clarere debent, qui aliis verbum Dei annunciant. Hic ordo formam & initium à prophetis accepisse videtur: quibus dicitur, Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam.

Dist. 23. ca. Lector. *Lucæ 4 c* *Esaiæ 61. a* *Esaiæ 58. a*

De exorcistis. E

Tertius est ordo Exorcistarum. Exorcistæ autem ex Græco in Latinum adiurantes vel increpantes, vocantur. Inuocãt enim super cathecuminos, & super eos qui habent spũm immundum, nomen domini: adiurantes per eum, vt egrediatur ab eis. Ad Exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energuminos & cathecuminos in exorcizando imponere. Debet autem habere spũm mundum, qui spiritibus immundis imperat: & malignum expellere de corde suo, quem expellit de corpore alieno: ne medicina quam alii facit, sibi non prosit, & dicatur ei Medice cura teipsum. Hi cum ordinantur, accipiunt de manu episcopi librum exorcismorum: & dicitur eis, Accipite, & habetote potestatem imponendi manus super energuminos vel cathecuminos. Hoc officio vsus est dominus, quando saliua sua tetigit aures & linguã surdi & muti, dicens, Effeta, quod est Adaperire: per hoc docens nos spiritualiter debere aperire aures præcordiorum hominum ad intelligendum, & ora ad cõfitendum, vt pulso dæmone spi-

Isid. cap. 12 li. 7. etymol. Raba. c. 10. li. 1. de institutione clericorum. *Lucæ 4. d* *Matth. 8. d Lucæ 8. d*

Iosephus c.2 lib. 8. antiquitatum. ritos sanctus vas suum recipiat. Hoc etiam officio usus est Christus, cum dæmoniacos multos sanauit. Hic ordo à Salomone videtur descendisse: qui quendam modum exorcizandi inuenit, quo dęmones adiurati ex obsessis corporibus pellebantur. Huic officio mancipati Exorcistæ vocati sunt. *Matth. 12.c Lucæ 11.c* De quibus Christus in euangelio, Si ego in Beelzebub eiicio dęmonia: filii vestri, scilicet, Exorcistæ, in quo eiiciunt?

De Acolytis. F

Isid. li. 7. etymol. cap. 12. Quarto loco succedunt Acolyti, Acolyti vero Gręcè, Latinè ceroferarii dicuntur, à deportandis cereis quando legendum est euangelium vel sacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria, & deportantur ab eis: non ad effugandas aeris tenebras, cum sol eo tempore rutilet, sed ad signum lętitiæ demonstrandum: vt sub typo luminis corporalis, illa lux ostēdatur, de qua *Ioan. 1. a* legitur, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem *Dist. 25. ca. Perlectis.* venientem in hunc mundum. Ad Acolytum pertinet, præparatio luminarium in sacrario. Ipse cereum portat, ipse vrceolum cum vino & aqua suggesta, pro eucharistia, subdiaconis pręparat. Hi cum ordinantur, cum edocti fuerint ab episcopo, qualiter in officio suo agere debeant, ab archidiacono accipiunt candelabrum cum cereo, & vrceolum vacuum. Hoc officium dominus se ha- *Ioan. 8.b* bere testatur dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur *Exod. 27.c* me, non ambulat in tenebris. Huius officii formam illi *Leuitici. 6.b* gerebant in veteri testamento, qui lucernas candelabri componebant, & accendebant igne cœlesti, ad illuminā das tenebras aquilonares.

De Subdiaconis. G

Quintus est ordo Subdiaconorum Græcè Hypodiaco *Isid. cap. 12. lib. 7. etymo.* nes vocantur, quos nos Subdiacones dicimus. Qui ideo sic appellatur, quia subiacent pręceptis & officiis Leuitarum. Oblationes enim in templo à fidelibus suscipiunt, & Leuitis superponendas altaribus deferunt. Hi apud Hębręos Nathinnei vocabantur, id est, in humilitate seruientes. Ad Subdiaconū pertinet calicem, & patenam ad altare Christi deferre, & Leuitis tradere, eisque ministrare.

ministrare. Vrceolum quoq; cum aqua mantile, & manutergium tenere episcopo & presbyteris & Leuitis, pro lauandis ante altare manibus aquam prębere. His lex continentię imponitur: quia altari propinquantes, vasa corporis & sanguinis Christi portāt. Vnde illud implere debent, Mundamini qui fertis vasa domini. Ad hos etiam pertinet tantum de oblationibus ponere in altari, quantum sufficere possit populo: necnon corporales, & pallas, & substratoria lauare. Hi cum ordinantur, accipiunt de manu episcopi patenam & calicem vacuum: ab archidiacono vero vrceolum cum aquamanili, & manutergium. Hoc officio vsus est dominus, quando linteo se pręcinxit, & mittens aquam in peluim, pedes discipulorum lauit, & linteo tersit.

Conc. Carth. 4. cap. 5.
Esaiæ 52. d
Ioan. 13. a

De Diaconis. H

Diaconorum ordo sextum tenet locum, propter senarii perfectionem. Hic ordo in veteri testamento à tribu Leui nomen accepit vel traxit. Dicuntur enim & Leuitæ. Pręcepit quippe dominus Moysi, vt post ordinationem Aaron & filiorum ejus, prorsus tribus Leui ad diuini cultus ministeria ordinaretur, & cōsecraretur domino: & seruirent pro Israel coram Aaron & filiis eius in tabernaculo: Ipsique gestarent arcam & tabernaculum, & omnia vasa eius: & in circuitu tabernaculi excubarent: & in transportando tabernaculo ipsi deponerent, rursumque componerent. A vigintiquinque annis & supra iussi sunt seruire in tabernaculo. quam regulam in nouo testamento sancti patres constituęrunt: quia hęc ętas ad ferenda onera est robusta. Leuitę ergo ex nomine auctoris vocati sunt. De Leui enim Leuitæ exorti sunt, à quibus in templo mystici sacramenti mysteria explebantur. Hi Gręcè Diacones, Latinè ministri dicuntur: quia sicut in sacerdote consecratio, ita & in Diacono ministerii dispensatio habetur. Ad Diaconum pertinet assistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus quę aguntur in sacramentis Christi, scilicet, in baptismo, in chrismate, in patena, & calice: oblationes quoque

Isido. ca. 12. lib. 7. etymo.
Numer. 3. a
Numer. 4. a
Numer. 8. d
Dist. 25. ca. Perlectis.

quoque inferre, & disponere in altari. Componere etiã mensam domini & vestire, crucem ferre, & prædicare euangelium & epistolam ad populum. Nam sicut lectoribus vetus testamentum, ita Diaconibus nouum prædicare præceptum est. Ad ipsum etiam pertinet officiũ precum, & recitatio cathecuminorum nominum. Ipse præmonet aures habere ad dominum: ipse donat pacẽ,
Numer. 4. a & ipse annunciat. Quod autem huic ordini à Moyse statutum est, hoc etiam in nouo testamẽto repręsentatur, cùm Diacono super lęuum humerũ stola ponitur, & ça sula in diebus ieiunii cõplicatur: quia quicquid laboris & sustinentiæ in hac vita toleratur, quasi in læua portatur, donec in dextera, id est, in æternitate, requies habeatur. Hic ordo ab Apostolis celebratus est, quando (vt le-
Actuũ. 6. b gitur in Actibus Apostolorũ) septem viros plenos spiritu sancto ad hoc officiũ elegerunt, & oratione pręmissa manus eis imposuerunt. Vnde & cõsuetudo inoleuit, vt in omni matrice ecclesia septem Diacones circa Christi aram, quasi septem colũnæ, assistant. Hi sunt septem
Apoc. 8. a angeli tuba canentes in Apocalypsi. qui quales esse de-
1. Tim. 3. a beant, Apostolus docet Timotheo scribens. Hi cum or-
Conc. Carth. dinantur, solus episcopus eis manum imponit: quia ad
4. cap. 4. ministerium applicantur. Ponit eis orarium, id est, sto-
Matth. 11. d lam, super læuum humerum, vt per hoc intelligãt se accepisse iugum domini suaue, quo ad sinistram pertinentia, diuino timori subiiciant. Accipiunt & textum euangelii, vt intelligant se esse præcones euangelii Christi. Hi autem antequam ordinentur, probentur vt docet Apo-
1. Tim. 3. b stolus: & sic ministrent, nullum crimen habentes. Hoc officio vsus est Christus, quãdo post cęnam sacramentũ carnis & sanguinis discipulis dispensauit, & quãdo Apo-
Matt. 26. e stolus dormientes ad orationem excitauit dicens, Vigila-
Lucæ 22. d te & orate, vt non intretis in tentationem.

De presbyteris. I

Septimus est ordo Presbyterorum. Præsbyter Græcè,
Isido. 7. etymo. cap. 12. senior interpratatur Latinè. Non modo pro ætate vel decrepita senectute, sed propter honorem & dignitatem quam acceperunt, presbyteri nominantur, qui mo-

rum

lere debent in populo. Vnde scriptum est, Senectus venerabilis est, non diuturna, nec annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Ideo autem etiam presbyteri sacerdotes vocantur, quia sacrum dant: qui licet sint sacerdotes, tamen pōtificatus apicem nō habent sicut episcopi: quia ipsi nec chrismate frontem signāt, nec paracletum dant: quod solis deberi episcopis lectio actuum Apostolorum demonstrat. Vnde & apud veteres iidem episcopi & presbyteri fuerunt: quia illud est nomen dignitatis, hoc ætatis. Sacerdotes nomē habet cōpositum ex Græco & Latino, quod est sacrum dās, siue sacer dux. Sicut enim rex à regendo, ita sacerdos à sacrando dictus est: consecrat enim & santificat. Antistes vero sacerdos dictus est ab eo, quòd ante stat. primus enim est in ordine ecclesiæ. Ad presbyterum autem pertinet sacramentum corporis, & sanguinis domini in altari Dei conficere, orationes dicere & dona Dei benedicere: qui cum ordinātur, inunguntur eis manus, vt intelligant se accepisse gratiā consecrandi, & charitatis opera debere extendere ad omnes. Accipiunt & stolam, quæ vtrunq; tenet latus: quia debent esse muniti armis iustitię contra aduersa & prospera, Accipiunt etiā calicem cum vino, & patenam cū hostiis: vt per hoc sciant esse accepisse potestatem placabiles Deo hostias offerendi. Hic ordo a filiis Aaron sumpsit initium. Summos enim pontifices, & minores sacerdotes instituit Deus per Moysen: qui ex præcepto Dei, Aaron in summum pontificem, filios verò eius vnxit in minores sacerdotes. Christus quoque duodecim elegit discipulos prius, quos & Apostolos vocauit. quorum vicem gerunt in ecclesia maiores pontifices. Deinde alios septuaginta & duos discipulos designauit: quorum vicem in ecclesia tenent presbyteri. Vnus autem inter Apostolos princeps extitit Petrus: cuius uicarius & successor est pontifex summus. vnde dicitur Apostolicus, qui & Papa vocatur, scilicet, pater patrum. Qualis autem eligi debeat presbyter, Apostolus scribens Timotheo ostendit, vbi nomine

Sapien. 4. b *Actum 8. c & 19. a* *Isid. vbi sup.* *Exod. 29. a* *Matt. 10. a* *Luc. 10. a* *Matth. 16. a* *1. Tim. 3. a* *Matth. 27 f* *Heb. 9. c*

episcopi presbyterum significat. Hoc autē officio vsus est Christus, cum seipsum in ara crucis obtulit, idem sacerdos & hostia: & quando post cęnam panem & vinū in corpus suum, & sanguinem commutauit. Ecce de septem ecclesiæ gradibus breuiter elocuti, quid ad quenquam pertineat insinuauimus. Cumque omnes spiritua les sint & sacri, excellenter tamen canones duos tantum sacros ordines appellari censent, Diaconatus, scilicet, & Presbyteratus: quia hoc solos primitiua ecclesia legitur habuisse, & de his solis præceptum Apostoli habemus. Apostoli enim in singulis ciuitatibus episcopos & presbyteros ordinauerunt. Leuitas etiam ab Apostolis ordinatos legimus: quorum maximus fuit beatus Stephanus. Subdiaconos verò & Acolytos procedente tempore ecclesia sibi constituit.

1. Timo 3. b
Actu. 6. b

Quid sit quod hic dicitur ordo. K

Si autem quæritur, Quid sit, quòd vocatur ordo? Sanè dici potest signaculum esse, id est, sacrum quoddam, quo spiritualis potestas traditur ordinato, & officium. Character ergo spiritualis, vbi fit promotio potestatis, Ordo vel gradus vocatur. Et dicuntur hi ordines sacramenta: quia in eorū perceptione res sacra, id est, gratia confertur: quam figurant ea, quæ ibi geruntur.

De nominibus dignitatum vel officiis. L

Sunt & alia quædam non ordinum, sed dignitatum vel officiorū nomina. Dignitatis simul & officii nomen est Episcopus. Episcopatus autē vocabulum inde dictū est, quòd ille qui episcopus efficitur, superintēdat, curā scilicet, subditorū gerens. σκοπεῖν enim Græcè, Latinè intēdere dicitur. Episcopi autem Græcè, Latinè speculatores interpretātur. Nam speculator est præpositus in ecclesia: dictus eo, quod speculetur atque perspiciat populorum infra se positorū mores & vitam. Pontifex est princeps sacerdotum, quasi via sequentium. Ipse & summus saccerdos nuncupatur. ipse enim Leuitas & Sacerdotes efficit. ipse omnes ecclesiasticos ordines disponit.

Isid cap. 12. lib. 7. etymo.
Ezech. 33. b

De quadripartito ordine Episcoporum. M

Ordo autem Episcoporum quadripartitus, est scilicet,

cet, in Partiarchis, Archiepiſcopis, Metropolitanis, & Epiſcopis. Patriarcha Græcè ſummus patrum interpretatur: quia primū, ſcilicet, Apoſtolicum tenet locū: vt Romanus, Antiochenus, Alexandrinus: ſed omniū ſummus eſt Romanus. Archiepiſcopus, princeps epiſcoporum. archos enim Græcè, Latinè princeps dicitur. Metropolitæ autem à menſura ciuitatū dicuntur. Singulis enim prouinciis & ciuitatibus præeminent: quorum au ctoritati & doctrinæ cæteri ſacerdotes ſubiecti ſunt. Solicitudo enim totius prouinciæ, ipſis epiſcopis cōmiſſa eſt. Omnes autē ſuperius deſignati ordines, epi nuncupantur. Nota ꝙ archiepiſcoporū nomine, primates ſuperius ſignificaſſe videtur, & metropolitanorum, quos nunc archiepiſcopos dicimus. Horū autem diſcretio à gentilibus introducta videtur: qui ſuos flamines, alios ſimpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines appellabant. Sacerdotes enim gentilium flamines dicebantur, qui habebāt in capite pileū, in quo erat breuis virga, deſuper habēs aliquid lanæ. quod cum per æſtum ferre non poſſent, filium tantum in capite ligare cœperūt. Nudis enim capitibus eis incedere nefas erat. Vnde à filo, quo vtebantur, flamines dicti ſunt quaſi fila mines. Sed feſtis diebus filo depoſito pileū imponebant pro ſacerdotii eminentia. Vates à vi mentis appellati ſunt: cuius ſignificatio multiplex eſt. Modo enim ſacerdotem, modo prophetā, modo poetam ſignificat. Cantor verò vocatur, qui vocem modulatur in cantu. Huius ſunt duo genera: Præcētor, & Succentor. Præcentor qui vocē præmittit in cantu: Succentor qui ſub ſequenter canendo reſpōdet. Concentor autem dicitur quia cōſonat. Qui autem non conſonat nec concinit, concentor non erit. His breuiter tractatis admonendi ſunt Chriſti miniſtri, quatenus ſicut excellunt ordinis dignitate, ita præcellant vitæ ſanctitate: vt plebs ei com miſſa, eorumq; diſciplinis edocta, gratāter eis obediat, & eorū imitatione de die in diem proficiat, à quibus diuina ſacramēta percipiunt, & miſſarū ſolennia audiūt, Miſſa autem dicitur, vel quia miſſa eſt hoſtia, cuius

Iſido. ca. 12. lib. 7. etymo.

Iſid. ad finē ca. 12. li. 7. etymo.

commemoratio fit in illo officio: vnde dicitur, Ite missa est, id est, sequimini hostiam quæ missa est ad cœlestia, tendentes post eam. vel quia missus cœlestis venit ad consecrandum dominicum corpus: per quem ad altare cœleste defertur hostia. Vnde & dicitur, Ite Missa est.

DE ORDINATIS AB HAERETICIS.

Distinct. XXV. A

SOlet etiam quæri, Si hæretici ab ecclesia præcisi & damnati possunt tradere sacros ordines: & si ab eis ordinati, redeuntes ad ecclesiæ vnitatem, debeant reordinari. Hanc quæstionem perplexam ac penè insolubilem. faciunt doctorum verba: qui plurimum dissentire videntur. Videntur enim quidam tradere, hæreticos sacros ordines dare non posse, nec illos, qui ab eis ordinati uidentur, gratiam recipere. Dicit enim Inno. Arrianorum clericos non videri suscipiendos, cum sacerdotii vel ministerii alicuius dignitate: quibus solū baptisma tantum esse permittit, quod in nomine patris & filii & spiritus sancti percipitur. Dicit etiam eos non posse dare spiritum sanctum quem amiserunt: & ordinatos ab hæreticis, caput habere vulneratum: & eum qui honorem amisit, honorem dare non posse: nec illū aliquid accepisse, quoniam in dante nihil erat quod ille posset accipere, Tradit etiam, venientibus ab hæreticis per manus impositionem laicam tantum tribuendam communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare, Grego. etiam dicit sacrilegam esse Arrianorum consecrationem, cum ex eorum manu communio percipitur. Cyprianus etiam dicit, Omnia quæcunq; faciunt hæretici, carnalia & inania & sacrilega esset: & eorum altaria falsa & illicita, sacerdotia & sacrificia sacrilega: qui more simiarum, quæ cum homines non sint, formam imitantur humanam, vultū ecclesiæ catholicæ & auctoritatem sibi vendicant, cum ipsi in ecclesia non sint: & cum sint sacrilegi, sacerdotium

Inno pri epi sto. 18. Alexandro episco. Antioc. cap. 3.

Idem epist. 22. ad episcopos Macedo. c. 3. 4.

In lib. 3. dialo cap. 3.

Cyprianus episto. 6. lib. 1. ad magnum.

tinm administrant, & altare ponunt: cum nec sacrificari oblatio illic possit, vbi spiritus sanctus non sit: nec cuiquam dominus per eius preces, & orationes prosit, qui dominum ipsum violauit. Hieron. quoq; asserit, omnia quæ offeruntur ab hæreticis contaminata esse in conspectu domini: quia licet sancta videantur specie sui, tamen quia contacta sunt ab illo, qui pollutus est, polluuntur omnia. Idem, Odit Deus sacrificia hæreticorum, & à se proiicit: & quotiens in nomine eius congregati fuerint, detestatur fœtorem eorum, & claudit nares suas. Idem, Illi offerunt panem sacrilegum &c. Leo etiam testatur, extra ecclesiam nec rata esse sacerdotia, nec vera esse sacrificia. Idem etiam dicit, per crudelissimam vesaniam in Alexandrina, sede omnium sacramentorum nomen extinctum. Intercepta est sacrificii oblatio, defecit chrismatis sanctificatio: & parricidalibus manibus impiorũ omnia se subtraxere mysteria. His aliisque testimoniis astrui uidetur sacramenta ecclesiastica præcipuè corporis & sanguinis, ordinationis & confirmationis, per hæreticos non posse ministrari.

Ad eum locum sic populus, Aggei.2. Idem ad c. 5. Amos. odi. Leo 1. epist. 38. ad Anatolium constantino. episcopum. Idẽ Leo epist. 73. Leoni Augusto. Idem lib. 2. ad capit. 8. Osee.

Auctoritates ponit quæ videntur præmissis obuiare. B

Contra autem alii sentire videntur, quòd ab hæreticis etiam præcisis, sacri ordines, sicut & baptismus, tradi valeant: nec ab hæreticis redeuntes, qui illic ordinati sunt & baptizati, iterum ordinandi sunt, sicut nec baptizandi. Vnde Aug. De hæreticis etiam damnatis, quod quidam dicunt, Baptisma quod accepit non amittit, qui recedit ab Ecclesia, ius dandi quod accepit amittit: multis modis apparet inaniter dici. Primo, quia nulla ostenditur causa, cur ille qui illud baptisma amittere non potest, ius dandi possit amittere. Vtrunq; enim sacramentum est, & quadam consecratione utrunque homini datur: illud cum baptizatur, & illud cum ordinatur. Ideo non licet in catholica Ecclesia vtrunque iterari. Nam quando ex ipsa parte venientes, etiam præpositi, pro bono pacis correcto schismatis errore suscepti sunt; etsi uisum est opus esse, vt eadem officia gererent quæ agebãt, nõ sunt rursus ordinandi, Sed sicut baptismus in eis

Aug. lib. 2. c. 13. contra epist. Parmeniani.

ita

ita mansit ordinatio integra: quia in præcisione fuerat vitium, quod in vnitate pacis est correctum: non in sacramentis, quæ vbicunq; sunt, ipsa sunt. Et cum ipsi expedire videtur ecclesiæ, vt præpositi eorum venientes ad catholicam societatem, honores suos ibi non administrent: non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed super eos manent. Ideoq; non eis manus imponitur: ne non homini, sed ipsi sacramento fiat iniuria. Sicut autem in baptismo est ius, quod per eos dari possit: sic in ordinatione, ius dandi est: vtrunq; quidem ad perniciem suam. Sed aliud est non habere, aliud perniciose habere, aliud salubriter habere. Idem, De his qui ab Ecclesiæ vnitate separati sunt, nulla iam quæstio est quin habeant & dare possint: sed perniciosè habent, perniciosequе dant: quia extra vinculum pacis sunt. Neutri sacramēto facienda est iniuria. Sicut non rectè habet qui ab vnitate recedit, sed tamen habet, & ideo redeunti nō redditur: sic etiam non rectè dat qui ab vnitate recedit, & tamen dat: & ideo qui ab eo accipit, venienti ad vnitatem non iteratur. Idem, Aliud est non habere aliquid, aliud est non iure habere, vt illicitè vsurpare. Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi & Ecclesiæ, quia eis illicitè vtantur non modo hæretici, sed etiam omnes impii: sed illi corrigendi sunt & puniendi, illa autem sunt agnoscenda & veneranda. Item Grego. Quod dicitis vt qui ordinatus est, iterum ordinetur, valde ridiculosum est. Vt enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet: ita qui consecratus est semel, in eodem ordine nō valet iterum consecrari. His aliisque auctoritatibus videtur asseri, in omnibus impiis: etiam in hæreticis præcisis & damnatis, Christi sacramenta permanere, cum iure dādi. Possunt enim dare, sed perniciosè: & quibus dederint, non sunt iterum ordinandi: quæ præmissis ex opposito obuiare videntur.

Aug. ibidē paulo inferius.

Ephes. 4. a

Aug. lib. 3. ca. 10. de baptismo cōtra Donatistas.

Greg. epist. 32. li. 2. Io. Rauenati.

Determinatio præmissæ contradictionis auctoritatum. C

Hæc autem quidam determinant, Dicunt enim hæreticos accepta sacerdotali vel episcopali vnctione ab ecclesia recedentes, baptismi quidem dandi ius retinere:

sed

ſed non habere facultatem tribuendi ſacros ordines, vel conſecrandi dominicum corpus, poſtquam præciſi & damnati ſunt ab Eccleſia. Sicut degradatus epiſcopus non habet poteſtatem largiendi ſacros ordines: facultatem tamen baptizandi non amiſit. Quod verò Auguſtinus ait, intelligunt dictum de hæreticis, qui non ſententia Eccleſiæ, ſed prauitate ſenſus ſui à fidei ueritate ac doctrinæ vnitate diuiſi ſunt: qui licet tales ſint, ius tamẽ ordinandi & conſecrandi habent. Et qui ab eis ordinantur ante manifeſtam præciſionem, etiamſi cum eis aperte exierint, & ſententia Eccleſiæ damnati fuerint: tamen ſi redierint, iterum ordinandi non ſunt. Et vbicunq; legitur de ordinatis ab hęreticis, ꝙ ſeruatis ordinibus miniſtrare valeant, vel iterum ordinãdi non ſint: de huiuſmodi accipiendum dicunt. Nam poſtquam præciſi fuerint & damnati iudicio Eccleſiæ, ius ordinandi & conſecrandi eis detractum aſſerunt: vt degradatis, vel excommunicatis. Alii verò dicunt, ſacramenta ab hæreticis & præciſis ſecundum formam Eccleſiæ celebrata, vera eſſe & rata: quia recedentes ab Eccleſia ius dandi & conſecrandi non perdiderunt: & qui ſic ab hæreticis ordinantur, cum redeunt, iterum ordinandi non ſunt. Quæ verò ab hæreticis aliter, quàm in Eccleſia fiunt, falſa ſunt, & inania: & qui à talibus ordinari videntur, nõ manus, ſed vulnus accipiunt. Et ſecundum hanc differentiam variè de his loquuntur doctores. Quidam verò dicunt eadem ſacramenta ab hæreticis præciſis poſſe celebrari, quæ à Catholicis, ſi ab illis forma Eccleſiæ ſeruetur. Et ab eis celebrata vera eſſe & rata, quantum ad ſe: quãtum verò ad effectũ, falſa eſſe & inania, & in his qui malè tractãt, & in his qui malè ſuſcipiunt, & ideo irrita & falſa: quia quod promittunt, & conferre creduntur, non tribuunt. Damnanda etiam dicuntur: quia illicitè dantibus vel accipiẽtibus ſunt in iudicium. Polluta etiam dicuntur, nõ quantum ad ſe, ſed propter indignam hęreticorum tractationem. Ideo Gregorius, communionem Arii vocat execrationem: & Innocẽtius Bonoſii ordinationẽ, damnationem: non quod ita in ſe ſint, ſed quia malè dantes

Secunda opinio probabilis. l. 1. c. 10.

Tertia opinio.

Inte. 6. c. 9. Oſeæ ad illud. Non placebunt ei.

vel accipientes tales facit. Sicut etiam Hieron. sacrificia eorum panem luctus uocat, non quantū ad se, sed quantum ad effectum. Nonnulli verò tradunt illos hęreticos, qui in Eclesia ordinati sunt, ius ordinandi & consecrandi etiam cum separati fuerint, habere. Qui verò in schismate vel hæresi positi, ab eis ordinati & iniuncti fuerint illo iure carent. Ideoq; cum ordinare volunt, vulnus potius infligunt, quàm gratiam conferant.

De symonia vnde dicitur, & quid sit. D

De symoniacis verò non est ambigendum quin sint hæretici: qui tamen ante sententiam degradationis, & ordinant, & consecrant. Et licèt symoniaci propriè dicantur, qui instar Symonis magi imprecabilem gratiam precio conducere uolunt, & qui pro ministerio sacro precium recipiūt in modum Giezi, Giezitæ vocādi sunt, Omnes tamen & dantes & accipientes, symoniaci dicuntur; & vtriq; eadem sententia percelluntur.

Act. 8. d

4. Reg. 5. f

De his qui scienter à symoniacis ordinantur. E

Differt tamen inter eos qui ordinantur à symoniacis scienter, & eos qui ignoranter. Qui enim scienter à symoniacis se permiserint consecrari, immo execrari: eorum consecratio omnino irrita est. Qui verò ordinantur à symoniacis, quos cum ordinantur, nesciunt esse symoniacus, qui & tunc pro catholicis habentur: eorum ordinatio misericorditer sustinetur.

Vrbanus Papa. 1. q. 1. Si qui à symoniacis.

De his qui dicunt se emere corporalia, non spiritualia. F

Si vero aliqui obiecerint, se non consecrationes emere, sed res ipsas quæ ex consecratione proueniunt: pœnitus desipere probantur. Nam quisquis horum alterum vendit, sine quo alterum non habetur, neutrum uendere derelinquit.

Paschal. 1. q. 3. capit. si quis obiecerit.

Distinctio symoniacorum. G

Symoniacæ autem hæresis tripartita est distinctio. Alii enim symoniacè à symoniacis ordinantur. Alii symoniacè à non symoniacis: Alii non symoniacè à symoniacis. Vnde Nicol. Papa, Statuimus decretum de symoniaca tripartita hæresi, id est, de symoniacis symoniacè ordinantibus vel ordinatis, & de symoniacis symoniacè à non

Nicolaus. 2. 1. q. 1. c. statuimus decretum.

à non symoniacis, & de symoniacis non symoniacè à symoniacis. Symoniaci symoniacè ordinati vel ordinatores, secundum canones, à proprio gradu decidant. Symoniaci etiam symoniacè à non symoniacis ordinati, similiter ab officio remoueantur. Symoniacos vero non symoniacè à symoniacis ordinatos, misericorditer per manus impositionem pro temporis necessitate in officio permittimus permanere. Quod intelligendum est de his qui ordinantur à symoniacis, ignorantes eos esse symonicos. Hos facit symoniacos non reatus criminis, sed ordinatio symoniaci.

Alexander Papa de his qui violenter à symoniacis vel ab hæreticis ordinantur. H

Similiter cum decernit Alexander Papa, symoniacos omnino damnandos, ac deponendos: subintelligendum est, nisi violenter quis attractus fuerit. De his enim & à quibuslibet hæreticis violenter ordinatis, dicit Innoc. quòd possunt habere aliquem colorem excusationis, si statim discedunt ab eis, & pessimo eorum conciliabulo renuntiant.

Alexander. 2.1.q.1. ca. Erga symoniacos. 1.q.1. Constat.

De ætate ordinandorum ita decreuit Nicolaus Papa. I

Sacri, inquit, canones sanxerunt, ut subdiaconus non ordinetur ante 14. annos, nec Diaconus antè 25. nec Presbyter ante 30. Deinde si dignus fuerit, ad episcopatum eligi potest: quod nos etiam pari modo seruare iubemus. Item Fabianus, Si quis 30. ætatis nō impleuerit annos, nullo modo presbyter ordinetur, & si ualde sit dignus quia & ipse dominus 30. annorum baptizatus est, & sic cœpit docere.

Gratianus ex Bonifacio refert. dist. 78. in principio. Lucæ 3.

DE SACRAMENTO CONIVGII, CVIVS institutio & causa ostenditur.

Distinct. XXVI. A

CVm alia sacramenta post peccatum, & propter peccatum exordium sumpserint, matrimonii sacramentum, etiam ante peccatum legitur institutum à domino:

domino: non tamen ad remedium, sed ad officium. Refert enim scriptura Gen. in Adam misso sopore, atq; vna de costis eius sumpta, & exinde muliere formata, virum in spiritu intelligentem ad quem vsum mulier facta esset, post extasim propheticè dixisse. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna.

Gen. 2. d.

De duplici institutione coniugii. B

Coniugii autem institutio duplex est. Vna ante peccatum ad officium facta est in paradiso, vbi esset thorus immaculatus, & nuptiæ honorabiles: ex quibus sine ardore conciperent, sine dolore parerent. Altera post peccatum ad remedium facta extra paradisum, propter illicitum motum deuitandum. Prima, vt natura multiplicaretur: Secunda, ut natura exciperetur, & vitium cohiberetur. Nam & ante peccatum dixit Deus, Crescite & multiplicamini: & post peccatum, omnibus penè hominibus per diluuium consumptis. Quòd verò ante peccatū institutum fuerit coniugium ad officium, post peccatū verò ad remedium concessum. August. testatur dicens, Quod sanis est ad officium, egrotis est ad remedium. Infirmitas enim incontinentiæ, quæ est in carne per peccatum mortua, ne cadat in ruinam flagitiorum, excipitur honestate nuptiarum. Si verò non peccassent primi homines, sine carnis incentiuo ac feruore libidinis ipsi ac successores eorum conuenirent. Et sicut remunerabile est aliquod bonum opus, sic coitus eorum bonus esset, & remunerabilis. Quia vero propter peccatum, lethalis concupiscentiæ lex membris nostris inhæsit, sine qua carnalis non fit commixtio, reprehensibilis est & malus coitus, nisi excusetur per bona coniugii.

Heb. 13. a
Gen. 1. d
Augusti. de Gen. ad literam. cap. 7. lib. 9.
Rom. 6. c

Quando secundum præceptum, quando secundum indulgentiam contractum sit coniugium. C

Prima institutio habuit præceptum, secunda indulgentiam. Didicimus enim ab Apostolo, humano generi propter vitandam fornicationem indultum esse coniugium.

1. Cor. 7. a

gium. Indulgentia vero, quia meliora non eligit, remedium habet, non præmium: à qua si quis declinauerit, meretur exitiale iudicium. Quod secundum indulgentiam conceditur, voluntarium est, non necessariũ: alioquin transgressor esset, qui illud non faceret. Et potest sanè intelligi illud sub præcepto dictum hominibus primis ante peccatum, Crescite & multiplicamini. Quo ˜ post peccatum tenebantur, vsque quo est facta multiplicatio: postquam secundum indulgentiam, matrimonii contractus fuit. Ita etiam post diluuium, quo uniuersum penè humanum genus deletum est, secundum præceptum dictum est filiis Noe, Crescite & multiplicamini. Multiplicato verò homine, secundum indulgentiam contractum est, non secundum imperium. *Genes.1.d* *Genes.9.b*

Quibus modis accipiatur indulgentia. D

Indulgentia autem diuersis modis accipitur, scilicet, pro confessione, pro remissione, pro permissione. Et est permissio in nouo testamento, de minoribus bonis, & de minoribus malis. De minoribus bonis est coniugium, quod non meretur palmam, sed est in remedium. De minoribus malis, id est, de venialibus, est coitus, qui fit causa incontinentiæ. Illud, scilicet, coniugium, indulgetur, id est, conceditur, Illud verò, id est, coitus talis, permittitur, id est, toleratur, ita quod non prohibet.

Quod nuptiæ sint bonæ. E

Fuerunt autem nonnulli hæretici nuptias detestãtes, qui Tatiani appellati sunt. Hi nuptias omnino damnat, ac pares fornicationibus aliisque corruptionibus faciũt nec recipiunt in suorum numero, coniugio utentem marem vel fœminam. Quod autem res bona sit coniugium, non modo ex eo probatur, quod dominus legitur coniugium instituisse inter primos parentes sed etiam quod in Cana Galileæ nuptiis interfuit Christus, easque miraculo condemnauit, aqua in vinum conuersa, Qui etiam postea virum dimittere vxorem prohibuit, nisi causa fornicationis. Apostolus etiam ait, Virgo non peccat, si nubat, Constat ergo rem bonam esse matrimonium: *August. ad qd vult Deũ de hæresibus c. 25. in tomo.9.* *Gen.2.d* *Ioan.2.a* *Matth.19.b* *1.Cor.7.e*

trimonium: alioquin non esset sacramentum, Sacramentum enim sacrum signum est.

Cuius rei sacramentum sit coniugium. F

Cum ergo coniugium sacramentum sit, & sacrum signum est, & sacræ rei, scilicet, coniunctionis Christi & ecclesiæ, sicut ait Apostolus. Scriptum est, inquit, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Sacramentū hoc magnū est. Ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Vt enim inter coniuges coniunctio est secundum consensum animorum & sēm permixtionem corporum: sic Ecclesia Christo copulatur voluntate & natura, qua idem vult cū eo: & ipse formā sumpsit de natura hominis. Copulata est ergo sponsa sponso spiritualiter & corporaliter, id est, charitate ac conformitate naturæ. Huius vtriusque copulæ figura est in coniugio. Consensus enim coniugum copulam spiritualem Christi & Ecclesiæ, quæ fit per charitatem, significat. Commixtio verò sexuum, illam significat quæ fit per naturæ conformitatem.

Ephes. 5. g

Genes. 2. d

Qualiter intelligendum sit illud, Mulier illa non pertinet ad matrimonium, cum qua non est commixtio sexuum.

Inde est quod quidam doctorum dixerunt illam mulierem non pertinere ad matrimonium, quæ non experitur carnalem copulam. Ait enim August. Non dubiū est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cū qua docetur non fuisse commixtio sexus. Item Leo Papa, Cùm societas nuptiarum ita à principio sit instituta vt præter commixtionem sexuum nō habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentum: non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur non fuisse nuptiale mysterium. Item Augusti. Non est perfectum coniugium sine commixtione sexuum. Hoc si secundum superficiem verborum quis acceperit, inducitur in errorem tantum; vt dicat sine carnali copula non posse contrahi matrimonium & inter Mariam & Ioseph non fuisse coniugium, vel non fuisse perfectum: qđ nefas est sentire. Tanto enim sanctius fuit atque perfectius,

27. q. c. Nō est. Ibidem c. Cum societas.

In soli loquiis.

ctius, quanto á carnali opere immunius. Sed superius posita ea ratione dicta intelligendum est, non quin pertineat mulier illa ad matrimonium, cum qua non est permixtio sexuum: sed non pertinet ad matrimonium, quod expressam & plenam tenet figuram coniunctionis Christi & ecclesiæ. Figurat enim illam unionem Christi & ecclesiæ, quæ est in charitate: sed non illam, quę est in naturæ conformitate. Est ergo & in illo matrimonio typus coniunctionis Christi & ecclesiæ: sed illius tantũ, qua ecclesia Christo charitate vnitur: non illius, qua per susceptionem carnis capiti membra vniuntur: nec ideo tamen minus sanctum est coniugium: quia ut ait Augustinus. In nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quàm fœcunditas ventris. Est etiam coniugium signum spiritualis coniunctionis & dilectionis animorum, qua inter se coniuges vniri debent. Vnde Apostolus ait, Viri, diligite uxores vestras, vt corpora uestra.

Ephe. 5. e *In lib. de bono coniugali c. 18. in tomo. 6.* *Ephe. 5. e*

QVAE SVNT CONSIDERANDA in coniugio.

Distinct. XXVII. A

POst hæc aduertendũ est quid sit coniugiũ, & quæ sit efficiens causa coniugii, & causa ꝓp quam contrahi debeat, & quę sint bona coniugii, & qũo per ea excusetur coitus carnalis, quæ sint legitimę personæ ad matrimonium. Sũt & alia plura in matrimonio consideranda, quæ sub compendio perstringemus.

De matrimonio secundũ causam efficientem, determinãs generaliter, qđ consensus sit matrimonij causa.

Quid sit coniugium. B

Sũt ergo Nuptiæ vel matrimoniũ, viri mulierisq; cõiunctio maritalis, inter legitimas personas indiuiduã vitæ consuetudinem retinens. Ad indiuiduã consuetudinẽ vitæ pertinet, ꝙ absq; consensu alterius neuter continẽtiam profiteri põt, vel orationi vacare: & ꝙ inter eos dũ viuunt, vinculum coniugale permanet, vt alii se copula non liceat: & vt inuicem alter alteri exhibeat, quod quisq;

37. quæst. in princ.

quisq; sibi. Hac autem descriptione legitimorum & fidelium tantum matrimonium includitur.

De consensu, qui efficit coniugium. C

Efficiens aũt causa matrimonii est consensus, nõ quilibet, sed per verba expressus: nec de futuro, sed de præsenti. Si enim consentiunt in futurum, dicentes, Accipiã te in virum, & ego te in vxorem: non est iste consensus efficax matrimonii. Itẽ si consentiant mente, & nõ exprimant verbis vel aliis certis signis: nec talis consensus efficit matrimonium. Si aũt verbis explicant, quod tñ corde non volunt, si non sit coactio ibi vel dolus, obligatio illa verborum, quibus consentiunt dicentes. Accipio te in virum, & ego te in vxorem, matrimonium facit.

Auctoritatibus probat, quòd solus consensus facit matrimonium. D

Isid. cap. 7. li. 9. etymol. Nicoa. hincmaro. remẽsi archiepiscop. Chryso. Homili. 32. ad illud quicunque dimiserit vxorem, c. 19. Matt. tomo 2.

Quod aũt consensus matrimoniũ faciat, subditis probatur testimoniis. Ait. n. Isidorus. Consensus facit matrimoniũ. Itẽ Nicolaus Papa, Sufficiat solus ẽm leges eorũ consensus, de quorum cõiunctionibus agitur: qui solus si fortè in nuptiis defuerit, cætera ẽt cum ipso coitu celebrata frustrantur. Itẽ Io. Chryso. Matrimonium quidem non facit coitus, sed voluntas: & ideo non soluit illud separatio corporis. Item Ambr. Non defloratio virginitatis facit coniugiũ, sed pactio coniugalis. Ex his apparet, ꝙ consensus, id est, pactio coniugalis, matrimonium facit: & ex tunc coniugium est, etiam si non præcessit vel secuta est copula carnalis.

Quando incipiat esse coniugium. E

Amb. lib. de institut. virginis cap. 6. tomo 1. In lib. Etymo. 9. cap. 7. In lib. 1. de Nuptiis & concupiscẽti. c. 11. int. 7.

Quod enim ab ipsa desponsatione, in qua pactio coniugalis exprimitur, coniuges sint, sanctorum testimonia probant. Ait enim Ambros. Cum initiatur coniugium, coniugii nomen asciscitur, cum coniungitur viro, coniugium est, non cum viri admixtione cognoscitur. Item Isidor. Coniuges verius appellantur à prima desponsationis fide, quanuis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus. Item Augustinus. Coniunx vocatur ex prima desponsationis fide, quam concubitu non cognouerat, nec fuerat agniturus. Nec peierat, nec

mendax

mendax manserat coniugis appellatio, vbi non fuerat, nec futura erat carnis ulla commixtio. Propter quod fidele coniugium, ambo parentes Christi vocari meruerunt, non solum illa mater, sed etiam ille pater eius, sicut coniunx matris eius: vtrunq; tamen mente, non carne. Ex his euidenter insinuatur, quod ex tempore, quo intercedit consensus voluntarius ac maritalis, qui solus coniugium facit, veri coniuges sunt sponsus & sponsa. *Matt. 12. d* *Luca 2. g*

Secundum quosdam non est coniugium ante carnalem copulam, sed sponsi & sponsæ sunt. F

Quidam tamen asserunt, verum coniugium non contrahi ante traductionem & carnalem copulam: nec verè coniuges esse aliquos, antequam intercedat commixtio sexus: sed à prima fide desponsationis vir sponsus, & mulier sponsa est, non coniunx. Sponsos autem & sponsas coniuges frequenter appellari dicunt, non quia sint, sed quia futuri sunt: cuius rei sponsionem inuicem fecerunt. Et secundum hoc verba præmissarum auctoritatum intelligenda fore tradunt.

Qua ratione nituntur. G

Quod verò inter sponsam & coniugem plurimum intersit, ex eo astruunt: quia licet sponsæ ante carnalem copulam inconsulto vel nolente sponso monasterium eligere, quo facto, sponso etiã licet aliam ducere. Coniugatus vero vel coniugata, nec continentiam nisi cõmuni consensu seruare valet, nec monasterium petere, nisi uterq; continentiam pariter profiteatur. Quod vero liceat sponsæ monasterium eligere, auctoritatibus sanctorum probatur. Ait enim Eusebius Papa, Desponsatam puellam non licet parentibus alii viro tradere: tamen licet sibi monasteriũ eligere. Item Grego. Decreta legalia desponsatam, si conuerti uoluerit, nullo penitus censuerunt damno mulctari. Refert enim Hieron. ꝙ Macharius inter Christi heremitas præcipuus, celebrato nuptiali cõuiuio cum vespere thalamum esset ingressurus, ex urbe egrediens transmarina petiit, & heremi solitudinem sibi elegit. Beatus etiam Alexius similiter ex nuptiis diuina gratia vocatus, sponsam deseruit, & nudus Christo famulari

Greg. epist. 20 lib. 6. ad Fortunatum episcopũ & Hiero. c. 84. In uita Macharij de uita patrum.

famulari cœpit. His auctoritatibus & exemplis liquet, licere sponsis sine consensu suarum sponsarum, & econuerso, continentiam profiteri.

Quod coniugatus vel coniugata nequeant continentiam profiteri sine alterius consensu. H

Hoc autem coniugatis nullatenus licet. Non enim potest vir melioris vitæ propositum sumere sine vxoris consensu, & econuerso. Vnde Gregorius scribens Theotistę patritię, Sunt qui dicunt religionis gratia coniugia debere solui. Verum sciendum est, quia etsi hoc lex humana cōcessit, tamen lex diuina prohibuit. Si verò vtrisque conueniat continentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare? Sic enim multos sanctorū nouimus cum suis coniugibus & prius continentem vitam duxisse, & post ad sanctæ ecclesiæ regimina migrasse. Si verò continentiam, quam vir appetit, mulier non sequitur, aut quam vxor appetit, vir recusat, coniugium diuidi non potest, quia scriptū est, Mulier potestate suæ carnis non habet, sed vir. Similiter & vir potestatem suæ carnis nō habet, sed mulier. Idē, Agathosa, latrix pręsentium, questa est virum suum contra uoluntatem suam in monasterium esse conuersum. Quapropter experientiæ tuæ præcipimus, vt diligenti inquisitione discutias, ne forte eius voluntate conuersus sit, vel ipsa mutare se promiserit. Et si hoc repereris, & illum in monasterio permanere prouideas, & hanc sicut promisit, mutare vitam compellas. Si verò nihil horum est, nec quondam fornicationis crimen, propter quod licet vxorem dimittere. prædictam mulierem commisisse cognoueris: nec illius conuersio vxoris relictæ in seculo fieri possit perditionis occasio, volumus vt maritum suum illi, etiam si iam tonsuratus est, reddere debeas, omni excusatione cessante. Quia nisi fornicationis causa virum vxorem dimittere nulla ratio cōcedit. Postquā enim copulatione cōiugii viri & mulieris vnum corpus efficitur, non potest ex parte conuerti, & ex parte remanere in seculo. Itē ex 8. Synodo, Siquis cōiugatus conuerti ad monasteriū velit, non est recipiendus, nisi prius à coniuge castimoniam

Greg. epist. 39. li. 9.
Matt. 5. a & 19. b
1. Cor. 7. a
Greg. episto. 44. lib. 9. in principio.
Math. 5 c & 19. b
27. q. 2. cap. Si quis.
i a synodo Eugenij 1.

niam profitente fuerit absolutus. Tales ergo tunc sine culpa sequuntur Christum relicto seculo, si habent ex pari voluntate castitatis consensum. Item, Si vir & uxor diuertere pro sola religione inter se cõsenserint vita, nullatenus sine consensu episcopi fiat: vt ab eo singulariter prouiso constituantur loco. Nam vxore nolente, vel altero illorum, etiam tali re matrimonium non soluitur. Item August. Si astines sine vxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam: & peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ. Item Nicol. Papa. Scripsit nobis Thaberga regina, regia se velle dignitate vel copula exui, & sola vita priuata esse contentam desiderare. Cui scripsimus, non hoc aliter fieri posse, nisi eandem vitam vir eius Lotharius elegerit. Ex his patet, quòd coniugati sine communi consensu monasterium eligere, continentiam profiteri, vel habitum religionis sumere non valent: & si fecerint, reuocari debẽt. Sponsi verò possunt sine communi consensu monasterium eligere. Vnde videtur inter sponsum & sponsam coniugium non esse. Ideoque asserunt à prima fide desponsationis coniuges appellari, non re præsentiũ, sed spe futurorum: quia ex fide quam ex desponsatione sibiinuicem debent, postea efficiuntur coniuges. Præmissas autem auctoritates quibus asseritur quod consensus matrimonium facit, ita intelligi volunt, vt consensus vel pactio coniugalis non ante coitum faciat matrimonium, sed in coitu. Sicut enim defloratio virginitatis non facit matrimonium, nisi præcedat pactio coniugalis: ita nec pactio coniugalis, antequam assit copula carnalis. Ex pactione ergo coniugali sponsi & sponsæ fiunt ante coitum: in coitu verè efficiuntur coniuges. Facit enim pactio coniugalis, vt quæ prius erat sponsa, in coitu fiat coniunx.

Aug. lib. I. De adulterinis cõiugiis.

Nicolaus I.

Responsio ad prædicta cum determinatione superiorum. I

His autem ita respondemus, Fit aliquando desponsatio, vbi est compromissio viri & mulieris de contrahendo matrimonio, non est autem ibi consensus de præsenti. Est & desponsatio habens consensum de præsenti,

 id est,

id est, pactionem coniugalem, quæ sola facit coniugiũ. In illa ergo desponsatione, vbi est pollicitatio contrahendi matrimonium, sponsi tantum & sponsæ fiunt, non coniuges. & talibus sponsis licet sine communi consensu continentiam profiteri, & monasterium eligere. In ea vero desponsatione, vbi est consensus de præsenti, coniugium contrahitur: & ab illius desponsationis prima fide veri coniuges appellantur. Secundũ hanc distinctionẽ despõsationis, de spõsis variè loquunt doctores.

Quomodo accipiatur sponsa in subditis capitulis. K

Aliquando enim sponsas vocant, quæ talem habuerunt desponsationem, vbi fuit pactio coniugalis de præsenti; & illæ veræ coniuges sunt. Vnde Greg. Si quis vxorem desponsauerit vel subarrauerit, quanquam postmodum præueniente die mortis eius nequiuerit eam ducere in vxorem, tamen nulli de consanguinitate eius licet accipere eam in coniugio: & si inuentum fuerit factum, separetur omnino. Item Iulius Papa, Si quis desponsauerit vxorem, vel subarrauerit, & vel præueniente die mortis, vel irruentibus quibusdam causis eam non cognouerit: nec frater eius, nec vllus de consanguinitate eius eandem sibi tollat in vxorem vllo vnquam tempore. Item Gregor. Qui desponsatam proximi sui puellam ceperit in coniugium, anathema sit ipse, & omnes consentientes ei: quia secundum legem Dei mori decernitur. Nam diuinæ legis mos est sponsas appellare coniuges: vt in euang. Accipe Mariam coniugem tuam. Et in Deut. Si quis alterius sponsam in agro, vel quolibet loco oppresserit, vel adduxerit in domum suam, moriatur quia vxorem proximi sui violauit: non quæ iam vxor erat, sed quæ à parentibus vxor fieri debebat. Ex his colligitur, quòd sponsæ quædam coniuges sunt ante commixtionem sexuum. Sed fortè illud mouet, quod in fine capituli dicitur, Non quæ iam uxor erat, sed quæ vxor fieri debebat, Quod non ita intelligi debet, quasi vxor verè non fuerit, ex quo pactio coniugalis intercessit, sed quia nondum traducta fuerat, nec res vxoria intercesserat scilicet, concubitus coniugalis.

27. q. 1. ca. Si quis vxorem. Vbi supra c. si quis desponsauerit.

Ibidem ca. Qui desponsatam.

Deut. 22.

Matth. 1. d

Deut. 22. f

Quòd

Quòd aliter accipitur in his aliis capitulis sponsa. L

Hæc etiam sponsa est, quæ sic viro desponsata est, vt non intercesserit consensus de præsenti, sed sponsio futuri. Secũdum quem modum illud decretum intelligitur, Si quis sponsam filii oppresserit, & post filius eius eam duxerit, pater postea non habeat vxorem, nec mulier virum: filius qui patris facinus ignorauit, aliã ducat. Si cõiunx illa fuisset (quod vtiq; foret, si in spõsalibus pactio coniugalis intercisset) non permitteretur sponso aliam ducere. Mœchis autem pœna non nubendi ex rigore infligitur, vt alii terreantur. Idem ex eodẽ, Quidam despõsauit vxorem & dotauit: & cum ea coire nõ potuit; quã clanculo frater eius corrupit & grauidam reddidit: decretum est, vt quamuis nupta non potuerit esse legitimo viro, desponsatam tamen fratri frater habere non possit: sed mœchus & mœcha fornicationis quidem vindictam sustineant, licita verò eis coniugia non negentur. De illa desponsatione hoc intelligi debet, vbi non fuit cõsensus coniugalis de præsenti: alioquin non liceret eis alia sortiri coniugia. Secundum hoc etiam illud intelligi debet, Statutum est à sacro conuentu, ut si quis sponsam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, & sine spe coniugii maneat. Et si ipsa eidẽ crimini consentiens non fuerit, licentia nubendi alteri non negetur. Apparet hãc fuisse desponsatam sine pactione coniugali de præsenti, & ideo non fuisse coniugem: cui viuente sponso, alteri nubendi licentia non negatur. Sunt enim quædam nuptialia pacta de futuro, ex quibus sponsi & sponsæ vocãtur, nec exinde coniuges sunt. Et est pactio quædam coniugalis de pręsenti, quæ sponsum & sponsam etiam coniuges facit. Et vtraque pactio desponsatio vel sponsalia interdum dicuntur: propriè tamen sponsalia dicuntur quædam solennia pacta nuptialia.

Ex con. tribu rem c. 43.

Ex eodem conci. tribu. cap. 41.

Ex conci. toletano ubi supra c. Statutum.

Quare non statim tradantur sponsæ. M

De nuptialibus pactis, vbi est tantum sponsio futuri ait Augustinus, Institutum est, vt iam pactæ sponsę non statim tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam suspirauit sponsus dilatam.

Aug. c. 1. lib. 8. confessionum, tomo 1.

Quæ ſponſa ſit vidua mortuo ſponſo, & quæ non. N

Et eſt ſciendum, quòd illa ſponſa, quæ tantum in futuro eſt pacta, mortuo ſponſo non remanet vidua: quia non fuerat vir eius. Vnde ſi quis eam duxerit, ad ſacros ordines conſcendere non prohibetur: quia non duxit viduam. Viduæ enim maritus æquè ſicut bigamus, ſacerdos fieri prohibetur. Ex tali autem copula nullus arcetur à ſacris ordinibus.

Quod autē.

Qui alterius ſponſam eo mortuo ducit, ad ſacros ordines accedere poteſt. O

Secundum hoc intelligendū eſt, qđ ait Pelagius Papa, de illo, qui mortuo ſponſo eius ſponſam ducit in vxorem. Nihil eſt, inquit, quantum ad hunc articulum attinet, quod ei obuiet de canonicis inſtitutis, quin ad ſacros ordines promoueri valeat. Si verò talis ſponſa fuiſſet, inter quam & ſponſum eius conſenſus de præſenti interceſſiſſet, eo mortuo vidua remanſiſſet: cui copulatus in coniugio, vlterius ac ſacros ordines nō accederet, cum viduam duxerit. Non eſt ergo ambigendum, quin ſolus de præſenti conſenſus coniugium efficiat, & exinde veri coniuges appellentur. Ideo poſt talē conſenſum, ſi quis alii ſe copulauerit, etiam ſi carnis commixtio illic ſequatur, ad priorem copulam reuocandus eſt.

Pelag. Marcello epiſcopo Atonienſi. diſtin. 34. cap. 1.

Hic non tenetur.

SI CONSENSVS DE FVTVRO CVM iuramento faciat coniugium.

Diſtinct. XXVIII. A

HIc quæri debet, Vtrùm conſenſus de futuro, addito etiam iuramento, coniugiū efficiat? vt ſi quis promittat, vel etiam iuret alicui ſe vſq; ad tēpus placitum illam ducturū, & illa promittat vel iuret ſe illi nupturam: nunquid talis ſponſio eos coniuges facit? Si mutato propoſito alter vel vterq; ad alienā copulam tranſit, nunquid ob priorem ſponſionē iuramēto ſubnixam, ſecundę fœderationis pactū ſcindetur? Conſidera, quia longè aliud eſt promittere, & aliud facere.

Qui

Qui promittit, nondum facit: Qui ergo promisit se in uxorem ducturum aliquam, nondũ eam duxit in uxorẽ & quæ spopondit se nupturam, nondum nupsit: Quõ ergo coniuges appellari possunt, qui nondũ contrahũt, sed in futuro se cõtracturos iurando promittunt? Item, Si ex vi iuramenti ad futurum pertinentis mox efficiuntur coniuges: cur iurant in futuro se facturos, quod in præsenti efficiunt? Item, Si ex quo iurant, mox efficiuntur coniuges: tunc rem hanc efficiunt: qñ iurant se facturos. Ideo dico; quia coniugium tunc non fuit, sed futurum promittitur. Si verò ille post vxorem duxit, & illa marito nupsit, coniugium, vtrinq; fuit, & non põt dissolui. Præcedens ergo mendacium vel periurium; pœnitentia est corrigendum, sed coniugium sequens non est dissoluendum. Non autem sic est, quando iuramentum cõiugii præsentis consensus attestatione firmatur; quia post talem consensum, si quis alii se copulauerit, etiam si prolem procreauerit, & irritum debet fieri, & ipse ad priorem copulam reuocari.

Quæ videntur obuiare præmissis. B

Præmissæ autem sententiæ videtur obuiare illud, qđ leges tradunt, Si quis tactis diuinis scripturis iurauerit mulieri se eam legitimã vxorem habiturũ, vel etiam si in oratorio tale sacramẽtũ dederit, sit illi legitima vxor: quanuis nulla dos, nulla alia scriptura interposita sit. Sed hic ostenditur quid fieri vel esse debeat, non quid tunc fiat. Non.n. per illud iuramentum tunc fit uxor, sed fieri debet: quia iuratũ est. Potest & de illo iuramento hoc dictum intelligi, vbi de præsenti consentiunt, ac se inuicem suscipiunt. Illi etiam sententiæ qua dictũ est: solum consensum facere coniugium, videtur obuiare ꝙ Euaristus Papa ait: Aliter legitimum non fit coniugiũ, nisi ab his qui super fœminam donationem habere videntur, & à quibus custoditur. Vxor petatur, & à parentibus spõsetur, & legibus dotetur & à sacerdote (vt mos est) benedicatur, & à paranymphis custodiatur, ac solẽniter accipiatur. Item, Ita legitima scitote esse connubia: aliter verò præsumpta, non coniugia, sed adulteria

Constit. 74. Nouellarũ titu Quibus modis naturales.

Euaristus epist. 1. ad episcopos Africanos.

Euaristus paulò inferius.

vel fornicationes sunt, nisi voluntas propria suffragata fuerit, & vota succurrerint legitima. Hoc autem non ita intelligendum est, tanquam sine enumeratis non possit esse legitimum coniugium: sed quia sine illis non habet decorem, & honestatem debitam. In huius enim sacramenti celebratione sicut in aliis, quædam sunt pertinentia ad substantiam sacramenti, vt consensus de præsenti, qui solus sufficit ad contrahendum matrimonium: quædam verò pertinentia ad decorem & solennitatem sacramenti, vt parentum traditio, sacerdotum benedictio, & huiusmodi: sine quibus legitimè fit coniugium, quantum ad virtutem, nõ quantum ad honestatem sacramenti. Sine his ergo non quasi legitimi coniuges, sed quasi adulteri vel fornicatores conueniunt, vt illi qui clanculo nubunt: & vtique fornicatores essent, nisi eis suffragaretur voluntas verbis expressa de præsenti, quæ legitimum inter eos facit matrimonium. Nam & consensus ocultus de præsenti per verba expressus, coniugium facit, licet non sit ibi honestus cõtractus: sed matrimoniũ non sanxit consensus qui in occulto fuit. Si enim alter alterum dimiserit, non cogitur iudicio ecclesiæ redire, & cõmanere quasi cum coniuge: quia nõ potest ꝓbari testibus cõtractus, qui in occulto est factus. Quod si ipsi qui in occulto sibi cõsenserunt, eundẽ consensum uoluntariè in manifesto profiteãtur, tunc vtique propria voluntas suffragatur, & legitima vota succurrunt ad sanciendum coniugium, quod priùs occulte fuerat contractum. Volũtas ergo verbis expressa in occulto ad hoc suffragatur, vt fiat coniugium: manifestè verò expressa suffragatur, vt sanciat & roboret, ac liberum sit ecclesiæ de hoc iudicare si expedierit.

De qua re sit consensus ille: An de carnali copula, an de cohabitatione, an de alio. C

Aug. lib. de sancta virginitate. cap. 4. in prin. Hic quæritur, Cum consensus de præsenti matrimonium faciat, cuius rei consensus sit ille: An carnalis copulæ, an cohabitationis, an vtriusque? Si cohabitationis consensus matrimonium facit, tunc frater cum sorore, pater cum filia potest contrahere matrimonium. Si carnalis

nalis copulæ: tunc inter Mariã & Ioseph non fuit coniugium. Proposuerat enim Maria in virginitate manere, nisi Deus aliter facere iuberet: secundum quod videtur angelo dixisse, Quomodo fiet istud, quoniam virum nõ cognosco, id est, me non cognituram proposui. Neque enim quia virum tunc non cognoscebat, necesse erat inquiri quomodo posset habere filium: sed quia se nunquam cognituram proposuerat. Dicit enim Beda, quòd in virginitate manere disposuerat. Si ergò contra suum propositum post consensit in carnalem copulam, videtur facta voti rea, mente, etsi non opere violata. Dicamus ergo, quòd consensus cohabitationis vel carnalis copulæ non facit coniugium: sed cõsensus coniugalis societatis, verbis secundum præsens tempus expressus: vt cum vir dicit, Ego accipio te in meam, non dominam, non ancillam, sed coniugem. Quia enim non ancilla vel domina datur, ideo nec de summo, nec de imo à principio formata est, sed de latere viri, ob coniugalem societatẽ. Si de summo fieret, vt de capite, videretur ad dominationẽ creata: Si vero de imo, vt de pedibus, videretur ad seruitutem subiicienda. sed quia nec in dominam, nec in ancillam assumitur, facta est de medio, id est, de latere, quia ad coniugalem societatem assumitur. Cum ergo sic conueniunt, vt dicat vir, Accipio te in meã coniugem: & dicat mulier, Accipio te in meum virum, his verbis vel aliis idem significantibus exprimitur cõsensus, non copulę carnalis vel cohabitationis corporalis: sed coniugalis societatis: ex qua oportet eos cohabitare, nisi fortè causa religionis pari voto corporaliter separẽtur vel ad tẽpus, vel vsque in finem.

Tomo 6. *Luca 1.d.* *Beda ad illud.* *Lucæ cap. 1. Quomodo fiet.*

COACTIO EXCLVDIT CONSENSUM coniugalem.

Distinct. XXIX. A

OPortet autem consensum coniugalem liberum esse à coactione. Coactus enim consensus, qui nec consensus appellari debet, coniugium non

Gratia. tribuit horsmi d. a. 31. q. 2. c. de neptis. faceret: sicut testatur Vrbanus Papa scribens Sanctio regi Arragonum in haec verba. De neptis tuae coniugio, quam te cuidam militi daturum necessitatis instante articulo sub fidei pollicitatione confirmasti, hoc aequitate dictante decreuimus: vt si illa virum illum omnino (vt dicitur) renuit, & in eadem voluntate persistit vt viro illi se prorsus deneget nupturam: nequaquam eam inuitam ac renitentem eiusdem viri cogas coniugio copulari. *31. q. 2. cap. Si verum.* Idem, Si verum esse constiterit, quod nobis legati Iordanis principis retulerunt, scilicet, ꝙ ipse coactus & dolens filiam suam flentem & pro viribus renitentem, Raynaldo desponsauerit: quoniam legum, & canonum auctoritas talia sponsalia non approbat, ne ignorantibus leges & canones nimis durum videatur, ita sententiam temperamus, vt si princeps cum assensu filiae id qđ coeptum est perficere voluerit, concedamus. Sin autem, legatus noster vtrasq; partes audiat: & si nihil fuerit ex parte Raynaldi quod amplius impediat, ab ipso Iordane sacramentum, quo constent haec quae dicta sunt, accipiat. Et nos canonum & legum scripta sequentes, deinceps non prohibemus, quin alii viro si voluerit, praedicta eius filia tantum in domino nubat. Ex his apparet, coniugium fieri inter consentientes & spontaneos, non inter renitentes & inuitos. Veruntamen qui inuiti & coactè cõiuncti sunt, si posteà ab aliquo tempore sine contradictione & querimonia cohabitauerint facultate discedendi vel reclamandi habita, consentire videntur: & consensus ille consequens supplet quod praecedens coactio tulerat.

In libro Pandectarum. B

Lib. 23. digestorũ ti. pri. de sponsalib. lege 7. Consentire autem probatur, qui euidenter non contradicit: secundum illud, In sponsalibus eorum consensus exigendus est, quorum in nuptiis desideratur. Intelligitur tamen patri filia consentire, nisi euidẽter dissentiat. *Eodem titul. leg. 11.* Item, Sponsalia, sicut nuptiae, consensu fiũt contrahentium. Et ideo sicut in nuptiis, ita & in sponsalibus patrisfamilias filiam consentire oportet: quae si patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur.

DE

DE ERRORE QVI EVACVAT consensum.

Distinct. XXX. A

NEc solum coactio impedit vel excludit consensum, sed etiam error, Non autem omnis error consensum impedit, Est enim error alius personæ, alius fortunæ, alius conditionis, alius qualitatis. Error personæ, qñ hic putatur esse homo ille, & est alius. Error fortunæ, qñ putatur esse diues, qui pauper est, vel econuerso. Error conditionis, quando putatur esse liber, qui seruus est. Error qualitatis, quando putatur esse bonus qui malus est. Error fortunæ & qualitatis, coniugii consensum non excludit: Error verò conditionis coniugalem consensum euacuat. de qua conditione postmodum tractabimus. Error quoq; personæ consensum coniugalem nou admittit: vt si quis fœminam nobilem in coniugium petat, & pro ea alia ignobilis tradatur ei, non est inter eos coniugium quia non consensit vir in istam, sed in aliam. Vt si quis promitteret mihi se venditurum aurum, & pro auro offerret mihi aurichalcum, & ita me deciperet: nunquid diceret consensisse in aurichalcum? nunquã volui emere aurichalcum: nec ergo in illud consensi; quia consensus nõnisi voluntatis est. Sicut ergo error materię excludit consensum, ita & in coniugio error personæ. Sed obiicitur de Iacob qui pro Rachel septem annis seruierat, & supposita est ei Lya. nũquid error personæ exclusit coniugium, cum non in eam, sed in Rachel consenserit? Sed quod ibi factũ est, in mysterio gestum non improbe traditur. ibi tamen etsi nõ præcessit, secutus est consensus: nec ex illo concubitu qui consensum præcessit, fornicarii iudicantur, cum ille maritali affectu eam cognouerit, & illa vxorio affectu debitum persoluerit, putans lege primogenitarum, & paternis imperiis se illi iure copulatam. Excusatur etiam, quia Dei cõsilio in mysterio ita

Gratian. hæc omnia habet, 29. quæst. 1.

Gene. 29. d

ita actum est. Hodie etiam excusaretur ille, cui inscio vxoris soror lectulnm eius ingressa se subiiceret: quæ cum sine spe coniugii perpetuo manere censeatur, ille tamen qui cognouit eam per ignorantiam, excusatur.
1.Cor. 11.c quod per simile probatur. Si enim diabolus transfigurans se in angelum lucis credatur bonus, non est error periculosus. Quod autem vir ille in illam mulierem non consenserit, ex simili ostenditur. Si quis hæreticus nomine Augustini vel Ambrosii, alicui catholico se offerret, eumq; ad suæ fidei imitationem vocaret: si ille assentiret in cuius sententiã fidei diceretur consensisse? Non in hæreticorũ sectam, sed in integritatem fidei, quam illæ hæreticus se mentiebatur habere. Error verò fortunæ consensum non excludit. Quæ enim nubit pauperi putans illum esse diuitem, non potest renunciare priori conditioni, quanuis errauerit. Nec error qualitatis: vt si quis ducat vxorem meretricem vel corruptam, quam putat esse castam vel virginem, non potest eam dimittere.

Aug. li. 23. contra Faustum Manichæum. c. 8. in tom. 6.

De coniugio Mariæ & Ioseph. B

Præmissis aliquid addendum est de modo illius consensus, qui inter Mariam & Ioseph intercessit. Sanè credi potest, non solum Mariam, sed etiam Ioseph apud se disposuisse virginitatem seruare velle, nisi Deus aliter iuberet: eosq; sic consensisse in coniugalem societatem, vt vterq; de altero, reuelante spiritu sancto, intelligeret, quod virginitatem seruare vellet, nisi Deus aliter inspiraret: sed illam voluntatem verbis non expresserant, postea vero expresserunt, & in virginitate permanserunt. Consensit ergo Maria in maritalem societatem, sed non in carnalem copulam, nisi de eodem specialiter Deus præciperet: cuius etiam consilio in maritalem consensit copulam, quia virginitatem seruare volebat: & ideo nõ aliter consensisset in coniugalem societatem, nisi familiare Dei consilium habuisset. de qua Augustinus sic ait, Beata Maria proposuit se seruaturam votum virginitatis in corde, sed ipsum votum non expressit in ore. Subiecit se diuinæ dispositioni: proposuit se perseueraturam virginem, nisi Deus aliter ei reuelaret. Committens ergo vir-

Aug lib. de sancta virginitate ca. 4. to. 6. & habetur. 27. q.

go virginitatem suam diuinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed diuinæ inspirationi in vtroq; obediendo: postea verò simul cum viro labiis expressit, & vterq; in virginitate permansit.

2. cap. Suffi ciat paragr. Cum ergo.

Quòd perfectum inter eos fuit coniugium. C

Inter quos, vt ait Aug. perfectum fuit coniugium: perfectum quidem non in significatione, sed in sanctitate. Sanctiora sunt enim coniugia pari voto continentium. Vnde Aug. Quod Deo pari voto & consensu uoueratis ambo perseueranter reddere debuistis: à quo proposito si lapsus est ille, tu saltem perseuera. Non quia pariter temperabatis à cõmixtione carnali, ideo maritus tuus esse destiterat: immo verò tanto sanctius coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Perfectũ ergo fuit Mariæ & Ioseph coniugiũ in sanctitate. Perfectum etiam fuit secundum triplex bonum coniugii, fidem, scilicet, prolẽ, & sacramentum. Omne enim nuptiarum bonum, vt ait Augustinus impletum est in illis parentibus Christi: fides, proles, sacramẽtum. Prolem cognoscimus ipsum dominum: Fidẽ, quia nullum adulterium. Sacramentum, quia nullum diuortiũ. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit: quia in carne peccati fieri non poterat, sine pudenda concupiscentia carnis, quæ accidit ex peccato: sine qua concipi voluit, qui sine peccato futurus erat. Et licet non intercesserit coniugalis concubitus, coniuges tamen verè fuerunt mente, non carne, sicut & parentes: quanuis Amb. dicat perfectum fieri coniugium per carnalem copulam. In omni, inquit, matrimonio coniunctio intelligitur spiritualis: quam confirmat, & perficit coniunctorũ cõmixtio corporalis. Sed intelligendũ est coniugiũ perfici cõmixtione corporali, non quantum ad veritatem vel sanctitatem coniugii, sed quãtum ad significationem, quia perfectius vnionem Christi & ecclesiæ, tunc figurat.

Cap. 11. lib. 1. de nup. & concu. to. 7. Ad Editiã episto. 199. Tom. 2.

In lib. 1. de nupt. & concu. cap. 11. to. 7. ca. 12. contin.

In lib. 1. de patriarchis. c. 9. c. 12. in tom. 4.

De causa finali coniugij. D

Exposito quæ sit efficiens causa matrimonii, consequens est ostendere ob quam causa soleat, vel debeat

beat cōtrahi matrimonium. Est igitur finalis causa matrimonii cōtrahendi principalis, procreatio prolis, propter hoc enim instituit Deus coniugium inter primos parentes, quibus dixit, Crescite & multiplicamini &c. Secunda est, post peccatum Adæ vitatio fornicationis. Vnde Apostolus, Propter fornicationem vnusquisque habeat uxorem suam, & vnaquæque habeat virū suum. Sunt & aliæ causæ honestæ, vt inimicorū recōciliatio, & pacis redintegratio. Sunt etiam & aliæ causæ minus honestæ, propter quas aliquando contrahitur: vt viri mulierisque pulchritudo, quæ animos amore inflammatos sæpe impellit inire cōiugium, vt valeant suum explere desiderium. Quęstus quoque & diuitiarum possessio frequenter est coniugii causa: & alia multa, quæ cuique diligentiam adhibenti facile est discernere. Nec est assentiendum illis, qui dicunt nō esse coniugium, quod propter has causas minus honestas contrahitur. Constat enim ex præmissis coniugium fieri ex cōmuni consensu verbis de præsenti expresso, quāuis amor ad hoc attraxerit. Cuius rei documentum pręstat Iacob, qui Rachel decorum facie & venusto aspectu amauit, eamque multum diligens ait, Seruiam tibi pro Rachel septem annis. In Deuteronomio etiam legitur, Si videris in medio captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, voluerisque vxorem habere, introduces eam in domum tuam &c.

Genes.1.e *1.Cor.7.a* *Gene.29.e* *Deut.21.b*

Quod maius finis non contaminat sacramentum. E

Et licet fine non bono contrahatur coniugium, quādo species cōtrahentis mouet animum, cōiugium tamē bonum est: quia vita mala vel intentio peruersa alicuius, sacramentū non contaminat. Habuit autem coniugium Maria & Ioseph alias causas speciales, scilicet, vt virgo solatio viri sustentaretur, & vt diabolo partus celaretur: vt Ioseph esset testis castitatis, defendens eam ab infamia suspicionis, ne vt adultera damnaretur.

Hiero. in cōmen. ad c.1. Matt. to.9.

DE TRIBVS BONIS CONIVGII.

Distinct. XXXI. A

POst hæc de bonis coniugii quæ sint, & qualiter coitum excusent, dicendum est. Tria sunt principaliter bona coniugii. Vnde August. Nuptiale bonū tripartitum est, scilicet, fides, proles, sacramentum. In fide attenditur, ne post vinculum coniugale cum alio vel alia coeatur: In prole, vt amanter suscipiatur, religiose educetur. In sacramento, vt coniugium non separetur, & dimissus vel dimissa ne causa prolis alteri coniungatur. *Aug. de Genesi ad literam, lib. 9. c. 7. to. 3.*

De duplici separatione. B

Separatio autem gemina est, corporalis, scilicet, & sacramentalis. Corporaliter possunt separari causa fornicationis, vel ex communi consensu causa religionis, siue ad tempus siue vsque in finem. Sacramentaliter verò separari non possunt dum viuunt, si legitimæ personæ sint. Manet enim vinculum coniugale inter eos, etiamsi aliis à se discedentes adhæserint. Vnde August. Vsque adeò manet inter viuentes semel inita iura nuptiarum, vt potius sint inter se coniuges etiam separati, quàm cum aliis quibus adhæserunt. Item, Manet inter viuentes quoddam coniugale vinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre: sicut apostata anima, velut de couiugio Christi recedens, etiam fide perdita, sacramentum fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit. Redderetur enim redeunti, si amisisse abscedens. Habet autem hoc qui recesserit ad cumulum supplicii, non ad meritum præmii. Item, Quibus placuit ex consensu ab vsu carnalis concupiscentiæ in perpetuum continere, absit vt vinculum inter illos coniugale rumpatur, immo firmius hæret, quo magis ea pacta secum gerunt: quæ charius concordiusq; seruanda sunt, non voluptariis corporū nexibus, sed voluntatis animorū affectibus. Et attende quòd *Matth. 16. b* *Ibidem cap. 11. in princ.*

tertium

tertium bonum coniugii dicitur ſacrámentum : non ꝙ ſit ipſum coniugium,ſed quia eiuſdem rei ſacrę ſignum eſt,id eſt, ſpiritualis & inſeparabilis coniunctionis Chriſti & eccleſiæ.

Hæc tria non adſunt omni coniugio. C

Et eſt ſciendum , ab aliquibus contrahi coniugium quòd hæc tria bona non comitantur: Deeſt enim fides, vbi vir cum alia , vel mulier cū alio coit. Hoc ergo bonum ita coniugio adhęret,vt ex eo,ſi adſit,amplius commendetur coniugium : ſi non adſit,nō inde annihiletur. Quæ enim adultera eſt,nō ideo coniunx non eſt:immo ſi coniunx non eſſet,adultera non foret. Quod cum fit, culpa cōmittitur , ſacramentum verò nō caſſatur. Bonū quoque prolis non omnibus adeſt coniugibus . Quidā enim pari voto continentiam ſeruant . Alii pro ætatis defectu vel alterius rei cauſa generare non valent . Nec omnes illi etiam , qui prolem recipiunt , bonum prolis habent.Nam bonū prolis dicitur nō ipſa proles, vel prolis ſpes quæ ad religionem non refertur:immo ad hæreditariā ſucceſſionem:(vt cum quis hæredes terrenæ poſſeſſionis habere deſiderat)ſed ſpes ac deſiderium quo proles ad hoc quæritur,vt religione informetur . Multi ergo prolem habent,qui tamen bono prolis carent:nec ideo tamen coniugium eſſe deſinit. Sacramentum verò ita inſeparabiliter coniugio hæret legitimarū perſonarum,vt ſine illo coniugium non eſſe videatur,quia ſemper manet inter viuentes vinculum coniugale: vt etiam interueniente diuortio fornicationis cauſa , coniugalis vinculi firmitas non ſoluatur. Vbi verò non inter legitimas perſonas contrahitur coniugium , non adeſt illud bonum , quòd dicitur ſacramentum: quia poteſt ſolui talium copula,de quibus poſt dicetur. Quòd verò coniugium ſit inter eos , qui coniugali affectu non tamen gratia prolis , ſed explenda libidinis cauſa conueniunt: nec fornicarii, ſed coniuges appellentur, oſtēdit Auguſtinus inquiens,Solet quęri,Cum maſculus & fœmina, nec ille maritus nec illa vxor alterius, ſibimet non filiorum procreandorum,ſed pro incontinentia ſolius concubitus

In lib. de bono coniugali in principio. ca. 5. in to. 6.

cubitus causa copulantur, ea fide media, vt nec illa cum altero, nec ille cum altera faciat id: vtrùm nuptiæ sint vocandæ. Et potest fortasse non absurdè hoc appellari connubium, si vsque ad mortē alicuius eorum id inter eos placuerit: & prolis generationem, quamuis non ea causa coniuncti sunt: non tamen vitauerint, vt vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere malo aliquo agant, ne nascātur. Cæterum si vel vtrunque, vel vnum horum desit, non inuenio, quomodo has nuptias appellare possimus. Et enim si aliquā sibi ad tempus adhibuerit, donec aliquam dignam honoribus aut suis facultatibus inueniat, quam in coniugio adducat: animo ipso adulter est: nec cū illa, quam cupit inuenire, sed cum ista cum quā sic cubat, vt cum ea non habeat maritale consortiū. Ecce, coniuges dicuntur, qui solius concubitus causa conueniunt, si tamen prolis generationem aliquo malo dolo non vitent.

De his qui procurant venena sterilitatis. D

Qui verò venena sterilitatis procurant, nō coniuges, sed fornicarii sunt: vnde Aug. Aliquando eousque peruenit hæc libidinosa crudelitas, vel libido crudelis, vt etiam venena sterilitatis procuret; & si nihil valuerint, conceptos fœtus inter viscera aliquo modo extinguat vel fundat, volendo prolem suam prius interire quàm viuere: aut si in vtero viuebat, occidi antequam nasci. Prorsus si ambo tales sint, coniuges non sunt: & si ab initio tales fuerunt, non sibi per connubium, sed per stuprum potius conuenerunt. Si verò ambo tales non sunt, audeo dicere, aut illa quodammodo est mariti meretrix, aut ille adulter vxoris. *De nupt. & concupi. lib. 1. cap. 15. tom. 7.*

Quando sunt homicidiæ qui procurant aborsum. E

Hic quæri solet de his qui aborsum procurant, quando iudicentur homicidæ, vel non? Tunc puerperium ad homicidium pertinet, quandò formatum est, [& animam habet, vt Augustinus super Exod. asserit, Informe autem puerperium, vbi non est anima viua, lex ad homicidium pertinere noluit. Dixit etiam Augustinus, quòd informe puerperium non habet animam. Ideòq; *Aug. c. 80. super Exodū c. 21. Idem lib. quæstionum ex veteri te. ca. 23. tomo 4.*

multatur

mulctatur pecunia, non redditur anima pro anima. Sed iam formato corpori anima datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine deriuata. Nam si cũ semine & anima existit de anima, tunc & multæ animæ quotidie pereunt, cum semen fluxu non proficit natiuitati. Primum oportet donum compaginari, & sic habitatorẽ induci. Cum ergo lineamenta compacta non fuerint, vbi erit anima. Item Hieron. ad Algasiam, Semina paulatim formantur in vtero: & tandiu non reputatur homicidium, donec elementa confecta suas imagines mẽbraque suscipiant. His apparet, tunc eos homicidas esse qui abortum procurant, cum formatum est & animatum puerperium.

In tomo 3. epistolarum de vndecim quæstionibus quæst. 4.

De excusatione coitus, quæ fit per hæc bona. F

Cum ergo hæc tria bona in aliquo coniugio simul concurrunt, ad excusationem coitus carnalis valent. Quando enim seruata fide thori causa prolis coniuges conueniunt, sic excusatur coitus, vt culpam non habeat. Quando verò deficiente bono prolis, fide tamen seruata conueniunt causa incontinẽtiæ, non sic excusatur, vt non habeat culpam, sed venialem. Vnde Augu. coniugalis concubitus generandi gratia, nõ habet culpam: Concupiscentiæ verò satiandę, sed tamen cum coniuge propter thori fidem, venialem habet culpã. Item hoc quòd coniugati victi concupiscentia vtuntur inuicem, vltra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicimus, Dimitte nobis debita nostra &c. Vbi autem hæc bona desunt, fides, scilicet, & proles, nõ videtur coitus defendi à crimine. Vnde in sententiolis Sexti Pythagorici legitur, Omnis ardentior amator propriæ vxoris, adulter est. Item Hieron. Sapiens iudicio amat coniugem, non affectu: non regnat in eo impetus voluptatis, nec præceps fertur ad coitum. Nihil est fœdius quàm vxorem amare quasi adulteram. Qui dicunt se causa humani generis vxoribus iungi, imitentur saltem pecudes: & postquam venter vxoris intumuerit, non perdant filios, nec amatores se vxoribus exhibeant, sed maritos. Idem, In matrimonio opera liberorum

Math. 6. b

Hiero. ad c. 18. Ezech. tom. 5. lib. 1. contra Iouinianũ. to. 2.

berorum concessa sunt, voluptates autem, quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in vxore sunt damnatæ.

De indulgentia Apostoli quomodo sit accipienda. G

Sed si concubitus, qui fit causa prolis, culpa caret: quid Apostolus secundum indulgentiam permittit? ita enim ait, Hoc autem dico secundum indulgentiam. Cui enim præstatur venia, nisi culpæ? Per hoc etiam quidam probare volunt nuptias esse peccatū. Sed, vt prædictum est, indulgentia alia est concessionis, alia permissionis. Egerat Apostolus de nuptiis, & de carnali coitu: & ad vtrunque retulit illud, Hoc autē dico secundum indulgentiam. Indulgentur enim nuptiæ secundum concessionem, & concubitus nuptialis, qui fit tantū causa prolis. Concubitus vero, qui est præter necessitatem generandi ob incontinentiam, indulgetur secundum permissionem: quia ibi est aliqua culpa, sed leuis. Ideoque non iubetur, nec conceditur. sed permittitur: quia non est laudabilis, sed venialis. De hoc August. sic ait, Fortè aliquis dicet, Si veniam concessit Apostolus: ergo peccatū sunt nuptiæ. Cui enim venia, nisi peccato, conceditur? Planè quod infirmitati permisit secundum veniam, audeo dicere peccatum esse. veniam nanque concedens Apostolus, concubitum attendit coniugatorum, vbi est incontinentiæ malum. Incontinentiæ malum est, quòd vir cognoscit vxorem etiam vltra necessitatem procreandi liberos, sed & ibi est nuptiarum bonum. Non enim quia incontinentia malum est, ideo coniugium. Vbi est concubitus præter intentionem generationis, non est bonum: non propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed illud malum fit veniale propter bonum nuptiale: quod non reprehendit Apostolus, sed malum incontinentiæ. Idem, Concubitum qui non fit causa prolis, nuptiæ non cogunt fieri, sed impetrans ignosci: si tamen non sit nimius, vt impediat tempora, quæ orationis debentur: nec immutetur in eum vsum, qui est contra naturam. Concubitus enim necessarius causa generandi, inculpabilis, & solus ille nuptialis est. Ille verò qui vltra necessitatem progredi-

1. Cor. 7.

Glossa ordi. ad id 1. Corint. 7. hoc autem secundum.

Aug. in lib. de bono coniugali. c. 10. Tomo. 6.

progreditur, non rationis sed libidini obsequitur: & hoc non exigere, sed reddere coniugi ne fornicetur, ad coniugem pertinet. Si verò ambo tali concupiscentiæ subiguntur, rem faciunt, quæ non est nuptiarum: cuius delicti non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices. Decus quidem coniugale est castitas: procreandi & reddendi carnalis debiti fides, hoc est opus nuptiarũ, quod ab omni peccato defendit Apostolus dicens, Non peccat virgo, si nupserit. Cùm ergo culpabilis non sit generandi intentione concubitus, qui propriè nuptiis imputandus est: quid secundũ veniam concedit Apostolus, nisi quòd coniuges debitum carnis exposcunt, non propaginis voluntate, sed libidinis voluptate? quæ tamen voluptas non propter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniam. Immoderata ergo progressio secundum veniam conceditur. Quocirca & hinc laudabiles sunt nuptiæ: quia etiam illud quod non pertinet ad se, ignosci faciunt propter se. Non enim iste concubitus, quo seruitur concupiscentię, agitur, vt impleatur fœtus quem postulant nuptiæ. Omnino ergo in genere suo nuptiæ bonæ sunt: quia fidem thori seruant, & prolis suscipiendæ causa vtrunque sexum cõmiscent, & impietatem separationis horrent. Sanctitati etiam coniugii nec coniunx infidelis obesse potest, sed potius fidelis prodest infideli, vt Apostolus docet. Ex his ostenditur, quod coniuges, qui causa prolis tantum conueniunt, vel qui exigentibus debitum reddunt, defendit à peccato sanctitas coniugii, bonumq; nuptiale. Si enim absque peccato non posset fieri concubitus coniugalis, non præcepisset dominus post diluuium eos copulari, dicens, Crescite & multiplicamini: cum iam sine carnali concupiscentia non possint commisceri.

Ibidem cap. 11. 1. Cor. 7.e

Aug. c.14. de nupt. & concupis.1. tomo 7.

Aug. c. 16. lib.3. contra Iulianũ hæreti.to.7.

1.Cor.7.b

Genes.9.e

Quòd non omnis delectatio carnis peccatum est. H

Sed fortè aliquis dicet, omnem carnis concupiscentiam & delectationem, quæ est in coitu, malam esse & peccatum: quia ex peccato est & inordinata. Et nos dicimus illam concupiscentiam semper malam esse, quia fœda est, & pœna peccati: sed non semper peccatum est.

Sępe

Sæpe enim delectatur vir sanctus secundum carnem in aliqua re, vt requiescendo post laborem, edendo post esuriem: nec tamen talis delectatio est peccatum, nisi sit immoderata. Sic & delectatio quę fit in coitu coniugali, cui assunt illa tria bona, à peccato defenditur. Videtur tamen beatus Grægorius aliter sentire, scilicet, quòd sine peccato non possit fieri carnalis commixtio, dicens, Vir cum propria coniuge dominus, nisi lotus aqua ecclesiam intrare non debet. Quamuis diuersæ hominum nationes de hac re diuersa sentiant, & alia custodire videantur: Romanorum tamen semper ab antiquioribus vsus fuit, post admixtionem propriæ coniugis, & lauacri purificationem quærere, & ab ingressu ecclesiæ paululum temperare. Nec hoc dicentes culpam deputamus esse coniugium: sed quia ipsa licita admixtio coniugis sine voluptate carnis fieri non potest, à sacri loci ingressu est abstinendum: quia voluptas ipsa sine culpa nullatenus esse potest. *Greg. c. 10. ad interrogationes Augustini cantuariensis.*

Determinat authoritatem. I

Hoc autem ne prædictis obuiet, intelligendum est in illis, qui non gratia prolis conueniunt, quorum voluptas non est sine peccato. Et vix aliqui reperiri possunt adhuc amplexus carnales experientes, qui nō interdum conueniant præter intentionem procreandæ prolis. Hoc autem quotiens fit, ab ingressu ecclesiæ abstinendum est. Et quòd ita intelligendum sic, Gregorius consequenter ostendit. Siquis verò ita sua coniuge, non cupidine voluptatis raptus, sed tantum creandorum liberorum gratia, vtitur, iste profecto, siue de ingressu ecclesiæ, siue de sumendo corporis dominici mysterio, suo est iudicio relinquendus: quia prohiberi à nobis nō debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum vero non amor procreandæ sobolis, sed voluptas dominatur in opere commixtionis, habeant coniuges etiam de commixtione sua quod defleant. Tunc autem vir, qui post admixtionem cōiugis lotus aqua fuerit, etiam sacram communionem valeat accipere, cum ei secundum præfinitam sententiam ecclesiam licuerit intrare. *Gregorius. Ibidem paulò inferius.*

DE SOLVTIONE CARNALIS DEBITI.

Distinct. XXXII. A

Sciendum etiam est, quia cum in omnibus aliis vir præsit mulieri, vt caput corpori, est enim vir caput mulieris, in soluendo tamen carnis debito pares sunt. Ideo Apostolus vtrique pariter præcipit in hac causa sibi inuicem subiici, inquiens, Vir debitũ reddat vxori, similiter & vxor viro: quia mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: quia nec mulier ad alium virum, nec vir ad aliam mulierem potestatem sui corporis habet: nec vir ad continendum, nec mulier potestatem habet, sine mutuo consensu, sed alter alterius potestatem habet corporis, vt poscenti alteri non liceat alteri negare debitum. In hoc enim pares sunt, qa nec viro, nec mulieri corpus suum licet alii tradere: sed sibi inuicem debitores sunt in hac causa, ne peccandi detur occasio. Per quod non dominium tollitur viro, sed vitium. Debent enim sibi coniugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem liberorum procreandorum causa, quæ prima est in ista mortalitate societas: verum etiam infirmitatis inuicem excipiendæ ad illicitos concubitus deuitandos, mutuam quodammodo seruitutẽ: vt etsi alteri eorum continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Ad hoc enim neuter habet potestatem sui corporis: quod adeo verum est, vt etiam quòd non filiorum procreandorum, sed infirmitatis & incontinentiæ causa expetit vel ille de matrimonio, vel illa, non sibi alterutrum negent, ne per hoc incidant in dãnabiles corruptelas. Reddere enim debitum coniugale nullius est criminis exigere autem vltra generandi necessitatem, culpæ est venialis. Fornicari vero vel mœchari, puniendi est criminis.

1.Cor.11.c. *1.Cor.7.a.* *Aug.in lib. de bono coniugali.ca.6. in tomo.6.* *Ibidem c.7.*

Quid

Quòd neuter continere valeat, nisi ex communi consensu. B

Quod verò sine consensu vxoris vir continere non valeat, subditis probatur testimoniis. Ait enim Augusti. Si dicat vir, Continere iam volo, Nolo autem vxor: non potest. Quod enim tu vis, illa non vult. Nunquid per cõtinentiam tuam illa debet fieri fornicaria? Si alii nupserit te viuo, adultera erit. Non vult tali lucro Deus tale damnum compensari. Redde debitum: & si non exigis, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, si non quod tibi debetur, exigis: sed reddis, quod debes, vxori. Idem, Secundum verba apostolica, etiamsi vir continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur: & illi Deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ concederetur infirmitati, ne in adulterium caderes. Quisquis ergo compatiens infirmitati vxoris reddit, non exigit debitum: aut si propter propriam infirmitatem ducit vxorem plãgens potius, quia sine vxore esse non potuit, quàm gaudens quia duxit, securus expectat diem nouissimum. Idem, Vna sola causa esse potest, quare ad id quod vouisti, non modò non hortaremur, sed etiam prohiberemus implere: si forte tua coniunx hoc tecum suscipere, animi vel carnis infirmitate recusaret. Nam vouenda talia non sunt à coniugatis, nisi ex consensu & voluntate communi. & si præponere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quàm persoluenda promissio. Non enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid vouerit, sed potius vsurpare vetat alienum. Idem, Apostolus nec ad tempus, vt uacent orationi, nisi ex consensu uoluit coniugem carnali inuicem fraudari debito. Idem, Manifestum est ita voluisse legem fœminam sub viro esse: vt nulla eius vota quæ abstinentiæ causa vouerit, reddantur ab ea, nisi author fuerit vir permittendo. Nam cum ad peccatum eiusdem uiri pertinere voluerit lex, si prius permiserit, & postea prohibuerit: non tamen dixit, vt faciat mulier quod vouerat, quia permissa iam prius à viro fuerat. Viri dixit esse peccatum, quia abnuit quod prius concesserat: non tamen

Ad finem psalm. 149. versu. 8. tomo. 8.

Episto. 199. ad Ediciam tom. 2.

Aug. in lib. 1. de nuptiis & concupiscẽtia. c. 14.

Idem in q. Numer. lib. 4. cap. 59. tomo 4.

mulieri ex hoc iussum dedit, vt cum prius vir ei concesserit, postea si prohibuerit contemnatur. Ex his apparet quod vir vel mulier continentiam Deo offerre non potest sine communi consensu, nec alter alteri debitum negare debet. Si verò quislibet eorum alterum à suo iure absoluerit, ad præteritam seruitutem nunquid reuocare poterit? Hoc enim videtur Augustinus supra voluisse. Quibusdam videtur, quod mulier non discedens à domo viri, quæ viro permittente continentiam vouerit vel promiserit, eodem prohibente soluere non valeat: & hoc propter dignitatem viri, qui est caput mulieris. Sed melius hoc intelligitur in tali casu, vbi vir concedit mulieri vouere continentiam, & ante votum prohibet implere. Si vero habitum mutauerit, non potest reuocari. secundum illud, Qui vxorem suam velare permiserit, aliam non accipiat, sed similiter conuertatur.

Quibus temporibus cessandum sit à coitu. C

Et licet debitum poscenti semper sit soluendum, non licet tamen qualibet die poscere. Vnde Aug. Christiano cum vxore sua aliquando licet conuenire, aliquando non. Propter processionis enim dies, & ieiuniorum aliquando non licet conuenire: quia etiam à licitis abstinẽdum est, vt facilius impetrari possit, quod postulatur. Idem, Quotiens enim vel dies natiuitatis, vel reliquæ festiuitates aduenerint, non solum à concubinarum consortio, sed etiam à propriis vxoribus abstinere. Idem Ambro. Si causa procreandorum filiorum ducitur vxor, nõ multum tempus concessum videtur ad ipsum vsum: quia & dies festi, & dies processionis, & ipsa ratio conceptus & partus iuxta legem cessare vsum carnis his debere temporibus demonstrant.

In lib. ad q. noui & vet. test. to. 4. ca. 127. in fine. Sermone de domi. 2. aduentus. Ad c. 7. prioris ad Corin.

Hieronymus videtur dissentire à præmissis. D

Illi autem quod dictum est reddere debitum non esse peccatum, videtur obuiare quod ait Hieron. Quicunq; vxori debitum reddit, vacare non potest orationi, nec carnes agni edere. Item, Si panes propositionis ab his, qui vxores suas tetigerant, comedi non poterant: quanto magis panis, qui de cœlo descendit, non potest ab his qui

Hiero. serm. in vig. Pasche, de esu agni, to. 4. 1. Reg. 21. b Ioan. 6. d

his qui coniugalibus paulò ante hæsere complexibus, violari, atque contingi? non quòd nuptias condemnemus, sed quòd eo tempore quo carnes agni manducaturi sumus, vacare à carnalibus operibus debeamus. Hoc capitulum maximè ad ministros ecclesiæ pertinere videtur: quibus non licebat sacra officia celebrare atq; mysteria tempore coniugalis amplexus: quo etiam præsentia spiritus sancti non datur. Vnde idem ait, Connubia legitima carent quidem peccato: nec tamen tempore illo quo coniugales actus geruntur, presentia spiritus sancti dabitur, etiamsi propheta esse videatur, qui officio generationis obsequitur.

Quibus temporibus non sunt celebrandæ nuptiæ. E

Nec solum in opere carnali obseruanda sunt tempora, sed e͂t in celebrandis nuptiis, secundũ illud, Non oportet à Septuagesima vsq; in Octauam Paschæ, & tribus hebdomadis ante festum sancti Ioannis, & ab Aduentu domini vsq; post Epiphaniam celebrare nuptias. Quod si factum fuerit, separentur. Item Nicolaus Papa, Nec vxorem ducere, nec cõiugia facere quadragesimali tempore conuenire posse vllo modo arbitror.

Con. Ilerdense.

Nicolaus papa 1. ad consulta Bulgarorum.

DE DIVERSIS CONIVGII legibus.

Distinct. XXXIII. A

QVæritur hic de antiquis patribus, qui plures simul leguntur habuisse vxores vel concubinas, vtrum peccauerint? Ad quod dicimus, Pro varietate temporum varia inuenitur dispensatio conditoris. Ab exordio enim temporis inter duos tantum, Adã, scilicet, & Euam, inchoatum est coniugiũ, Deo per os Adæ dicente, Homo adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: & secundũ inchoationis modũ inter duos tantum per omnem successionem temporũ contraheretur cõiugiũ, si primi homines in obedientia perstitissent,

32. q. 4. c. Recurrat nunc para his ita. Genes. 2. d

Post eorum verò copulam filii & filiæ eorum matrimonio coniuncti sunt, sed vnus vni tantum. Ideo autē fratres sororibus tunc sunt copulati, quia non erant aliæ mulieres vel viri, quibus Adæ filii vel filiæ iungerentur. Primus omnium Lamech duas legitur, simul habuisse vxores: & hoc in eo arguitur, quia pro expletione carnalis voluptatis id fecisse perhibetur. Postea verò cum iam penè omnes homines falsis diis seruirent, paucis in cultu Dei permanentibus, consultum est à Deo plures in matrimonio copulare sibi: ne illis paucis deficientibus, cultus & notitia Dei deficeret. Vnde Abraham viuente vxore ad ancillam intrauit, & ex ea genuit. Iacob etiam liberis & ancillis se copulauit. Et filiæ Loth patre ebrio vsæ sunt. Cū enim cæteris in idololatria relictis, Abrahā & filios eius in peculiarem populum sibi dominus elegisset, rite multarum fœcunditate mulierum populi Dei multiplicatio quærebatur: quia in successione sanguinis erat successio religionis. Vnde etiam in lege maledicta erat sterilis, quæ non relinquebat semen super terram. Hinc etiam sacerdotibus coniugia decreta sunt: quia in successione familiæ, successio est officii. Non ergo Abraham vel Iacob deliquit, quia præter vxorem filios ex ancilla quæsiuit: nec illorum exemplo præter coniugale debitum, fœcunditatem in aliqua licet alicui quærere, cum illorum coniugia nostrorum æquentur virginitati: & immoderatus vsus coniugii nostri temporis, turpitudinem ferè imitetur fornicationis illius temporis. De hoc Augustinus sic ait, Antiquis iustis non fuit peccatum, quòd pluribus fœminis utebantur: nec contra naturam hoc faciebant: cum non lasciuiendi causa, sed gignendi hoc facerent: nec contra morem, quia eo tempore ea fiebant: nec contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Idem, Obiiciuntur Iacob quatuor vxores: quod quando mos erat, crimen non erat. Sic patriarchæ coniugibus excipientibus semen suum miscebantur, non concupiscentia perficiendæ voluptatis, sed prouidentia propagandæ successionis: sicut Apostoli auditoribus suis admirantibus doctrinam suam conde-

[Margin notes: Genes. 4. e; Genes. 16. a; Genes. 29. & 30.; Genes. 19. d; Deut. 7. c; Cap. 47. lib. 22. contra Faustum, & 48. to. 6.; Act. 2. c]

condelectabantur, non auiditate consequendæ laudis, sed charitate seminandę veritatis. Idem alibi. Antiquis temporibus cum adhuc salutis nostræ mysterium velaretur, iusti officio propagandi nuptias contrahebant, non victi libidine, sed ducti pietate: qui multo facilius continere possent & vellent. Vtebantur tamen coniugibus, & plures vni viro habere licebat: quas castius habebat, quam nunc vnam quilibet istorum: in quibus videmus, quod secundum veniam concedit Apostolus. Habebant enim eas in opere generandi, non in morbo desiderii. Item Ambrosius dixit Sara ad Abraham, Ecce conclusit me dominus ut non pariam. Intra ergo ad ancillam meam, ut filium facias ex ea: & ita factum est. Considera primum, quòd Abraham ante legem Moysi, & ante Euangelium fuit. Non ergo in legem commisit Abraham, sed legem pręuenit. Nondum enim interdictum uidebatur. Secundò considera, quod non ardore aliquo vagę succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillę contubernio coniugalem posthabuit thorum: sed studio quęrendę posteritatis, & propagandę sobolis. Adhuc post diluuium raritas erat humani generis, erat etiam religionis. Denique & Loth sancti filię hanc causam quęrendę posteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum: & ideo publici muneris gratia priuatam culpam prętexit. Item Augusti. Iustus quanuis cupiat dissolui & esse cum Christo, tamē sumit alimentum, non cupiditate uiuendi, sed officio consulendi, vt maneat, quod necessarium est propter alios. Sic misceri fœminis iure nuptiarum officiosum fuit sanctis viris, non libidinosum. Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem humani generis: & vtrunq; non est sine delectatione carnali, quę tamen modificata, & refrenante temperantia in vsum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod autem in sustentando uitam illicitus est cibus, hoc est in quęrenda prole fornicarius vel illicitus concubitus: & quod est in cibo licito immoderatior appetitus, hoc est in coniugibus venialis ille concubitus.

Idem de bono coniugali. c. 13.

1. Cor. 7. a

Cap. 4. li. 1. de Abrahā.

Gene. 19. d

Genes. 19. d

Non

Non præfertur virginitas Ioannis castitati Abrahæ. B

In lib. 1. de bono cõiugali. cap. 21. Quod verò castitas virginalis non præferatur in meri to coniugali castitati Abrahæ, Augu. ostendit inquiens, Sicut non est impar meritum patientiæ in Petro, qui passus est, & in Ioanne, qui passus non est: sic non est im par meritum continentiæ in Ioanne, qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham, qui filios genuit. Nam illius cœlibatus, & istius connubium, pro temporum distributione Christo militauerunt: sed cõtinentiam Ioannes in opere, Abraham in solo habebat habitu. Melior est autem castitas cœlibum, quàm nuptiarum: quarum vnam Abraham habebat in vsu, ambas in habitu. Castè enim & coniugaliter vixit. Esse autem castus sine coniugio potuit, sed tunc non oportuit. Item Hieronymus. *Hieron. lib. 2. contra Iouinianum, tom. 2.* Quis ignoret sub alta dispensatione Dei omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quo modo Abraham antè placuit in coniugio, sic nunc virgines placent in castitate. Seruiuit ille legi & tempori suo: seruiamus, & nos legi & tempori nostro, *1. Cor. 10. c* in quos fines seculorum deuenerunt. Ex his apparet, ꝙ sancti patres ante legem sine peccato plures habuerunt vxores vel concubinas. Eas enim nunc uxores appellat *Gene. 30. c* scriptura, nunc concubinas. Rachel tamen & Lya ambæ vxores fuerunt non concubinæ.

Oppositio. C

Si quis opponat, ꝙ fidem thori non seruabant illi patres, Dicimus, in hoc seruasse fidem thori, quia non aliis sed propriis uxoribus vel ancillis miscebantur. Ecce quæ fuerit consuetudo in hac re ante legem. Legis vero tem- *Leuitici. 18.* pore interdixit Moyses carnalem copulam fieri cum ma *Deut. 24. a* tre, cum nouerca, cum sorore, cũ nepte, cum amita, cũ matertera, cum nuru, & aliis quibusdam. Permisit autẽ *Math. 19. a* diuortium fieri dato libello repudii, in quo uir scribebat causas, pro quibus vxorem repudiabat. Permisit autem aliam ducere dato priori libello: quod propter duritiam cordis eorum permissum Christus dicit, non vt concederetur dissidium, sed vt tolleretur homicidium. Permisit fieri mala, ne fierent peiora: & hoc permittendo non

do non Dei iuſtitiam demonſtrauit, ſed in peccatore inſinuit culpam.

Cui licebat plures habere vel non. D

Sed nunquid ſub lege licebat habere plures vxores? Audi quid ſcriptum eſt in Deuteronomio: Non habebit res vxores plurimas, quæ alliciant animam eius. Super quem locum ait Aug. Manifeſtum eſt Salomonem hoc præceptum tranſiſſe. Dauid autem plures habuit, nec præceptum præteriit. Permiſſum eſt enim regi plures habere, non plurimas, quæ alliciant animam, multiplicare? Cum tamen additur. Vt non eleuetur cor eius: alienigenas prohibitum eſſe videtur. Veruntamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita eſt. Permiſſum eſt autem regi plures habere, ſed non multiplicare. Veniente autem plenitudinis tempore, quo Chriſti gratia ubique eſt dilatata, reducta eſt lex nuptiarum ad priorem honeſtioremq; inſtitutionem: vt unus uni in figura Chriſti & eccleſiæ coniugantur. Nec quæritur electio muneris in ſucceſſione generis, ſed in perfectione vitæ & ſinceritate ſcientiæ: & virginitas fœcunditati præfertur, & ſacerdotibus continentia indicitur.

Deut. 17.e *2. Reg. 11.b* *Aug ca. 27. ad illud Deutero 17. Nõ multiplicabit to. 4.* *1. Reg. 1. e* *Gal. 4. a*

De virginitate mentis & carnis. E

Melior eſt autem virginitas mentis quàm carnis. Vnde Amb. Tolerabilius eſt mentem virginem quam carnem habere: vtrunq; bonum eſt, ſi liceat: ſi non liceat ſaltem non caſti homini, ſed Deo ſimus. Virgo proſtitui poteſt, adulterari non poteſt: nec lupanaria infamant caſtitatem, ſed caſtitas etiam loci abolet infamiam. Idem, Non poteſt caro ante corrumpi, niſi mens ante fuerit corrupta. Item Iſid. Non põt corpus corrũpi, niſi prius animus corruptus fuerit. Mundata enim à contagione anima, caro non peccat. In fine huius capituli aperitur quomodo verũ ſit, niſi anima prius fuerit corrupta, corpus nõ poſſe corrumpi, ſcilicet, peccato. Illud etiam Augu. aduertendum eſt. Sicut, inquit, ſanctius eſt mori fame, quàm idolothytis veſci: ita ſanctius eſt defungi ſine liberis, quàm ex illicito coitu ſtirpem quærere. Vndecunq; vero naſcantur hoĩes, ſi parentũ vitia non ſectentur, &

Amb. in lib. 2. de Virgi. tomo 1. *Cap. 4. lib. ad virginem lapſam.* *Iſido. in ſynonymis, lib. 2.* *Aug. in lib. de bono coniugali, c. 16. in to. 6.*

tur,& Deum rectè colant,honesti & salui erunt. Semen enim ex qualicũque homine, Dei creatura est:& eo malè,vtenti,malè erit,non ipsum aliquando malum erit.

DE PERSONIS LEGITIMIS.

Distinct. XXXIIII. A

NVnc superest attendere, quæ personæ sint legitimæ ad contrahendum matrimoniũ.Legitimę iudicantur personæ secundum statura patrũ, quæ diuersa sunt.Aliç nãq; fuerũt legitimę ante legẽ, aliæ sub lege,alię in tẽpore gratię,Itẽ in primitiua Ecclesia quędam erant legitimę,quę modo non sunt.Earũ verò,quę modo legitimę sunt vel illegitimę,quędam sunt plenę legitimę,quędam omnino illegitimę,quędam mediæ.Plene legitimę sunt,quibus non obuiat votum continentię,vel ordo sacer,vel cognatio , vel dispar cultus, vel conditio , vel naturæ frigiditas , & si quid est aliud. Peritus verò illegitimæ sunt per votum , per ordinem, per cognationem,per disparem cultũ. Medię verò sunt, nec plenè legitimæ, nec omnino illegitimæ, per frigiditatem,per conditionem ? Si enim tales iunguntur ignorãter, commanere possunt quibusdam accedẽtibus causis,& eisdem deficientibus diuidi.

De frigidis separandis. B

Greg. Rauenati episcopo,& refertur 33. q. 1. c. Quod autem interrogasti.

De his enim , qui causa frigiditatis debitum reddere non possunt, consulit Gregorius vt permaneant . Sed si mulier causatur dicens , Volo esse mater , & filios procreare , decreuit vt vterque eorum septima manu propinquorum iuret , quòd nunquam carnaliter conuenerint : & tunc mulier secundas nuptias contrahat. Vir autem qui frigidæ naturæ est , absque spe coniugii permaneat . Ait enim sic , Interrogasti de his qui matrimonio iuncti sunt,& nubere non possunt , si ille aliam , vel illa alium ducere possit:de quibus scriptum est , Vir & mulier si se coniunxerint , & post dixerit mulier de viro

quòd

quòd coire non possit cum ea, si potest probari quod dicit per iustum iudicium, alium accipiat: si verò ille acceperit aliam, separentur. Item, Requisisti de his qui ob causam frigidæ naturæ dicunt se non posse inuicem operam carni dantes, commisceri. Iste verò si non potest ea vti pro vxore, habeat eam quasi sororem. Quod si retinaculum coniugale voluerit rescindere, maneant vterque innupti, nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conueniet? Item, Si vir aliam vult accipere, manifestè patet ratio, quia suggerente diabolo odii fomitem exosam eam habuerit: & ideo eam dimittere mendacii falsitate molitur. Quod si mulier causatur, & dicit, Volo esse mater, & filios procreare: vterque eorum septima manu propinquorum testis sacrosanctis reliquiis iureiurando dicat, vt nunquam per commixtionem carnis coniuncti, vna caro effecti fuissent. Tunc mulier secundas posse contrahere nuptias: humanum dico propter infirmitatem carnis eorum. Vir autem qui frigidæ naturæ est, maneat sine coniuge. Quod si & ille aliam coniugem acceperit, tunc hi qui iurauerant, periurii crimine rei teneantur: & pœnitentia peracta priora cogantur recipere connubia. Hoc seruandum est, cum vterque idem fatetur. Sed vir si asserit se debitum reddidisse vxori, & illa diffitetur: cui potius fides habenda sit, meritò quæritur. De hoc ita statutum est, Siquis ita acceperit vxorē & habuerit eam aliquo tempore, & ipsa fœmina dicit, ꝙ nunquam coisset cum eo, & ille vir dicit quòd sic fecit: in veritate viri consistat, qa vir est caput mulieris. Hoc de naturali impossibilitate statutum est.

33.q.1.cap. Requisisti.

Rom.6.e.

Ephes.5.d

De his maleficis impediti coire non possunt. C

De maleficii autem impedimento hoc tenendum decernitur: Quòd si per sortiarias & maleficas concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus illa eueniunt, vt spiritu contrito & humiliato Deo & sacerdoti de omnibus peccatis confessionem faciant, & lachrymis, orationibus, & ieiuniis domino satisfaciant: & per exorcismos ac cętera ecclesiasticæ disciplinæ munimina ministri ecclesiæ

Hincmarus remensis archiepiscopus. 33.q.3 c.Si per sortiarias.

clesiæ tales sanare procurent. Quod si non potuerint, separari valebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint illis viuentibus quibus post iunctæ fuerint, prioribus quos reliquerant: etiam si possibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt. Quod in fine huius capituli continetur: ex rigore magis dictum intelligendum est, quàm ex canonica æquitate. Vel intelligendum est non posse reconciliari prioribus, nisi iudicio Ecclesiæ, quod diuisio facta fuerat.

De furiosis addit. D

Fabianus 3.d.q.7.ca. Neque furiosus.

Furiosi quoque dum in amentia sunt, matrimonium contrahere non valent. Vnde Fabianus, Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt: sed si contractum fuerit, nō separentur. Item Nicolaus papa, Hi qui matrimonium sani contraxerunt, & vni ex duobus vel ambobus amentia, vel furor, vel aliqua infirmitas accesserit: ob hanc infirmitatem talium coniugia solui non possunt. Similiter est etiam sciendum de his qui ab aduersariis execantur, vel membris truncantur, vel à barbaris execti fuerint.

De his qui cum duabus sororibus dormiunt. E

Hic non tenetur.

De his etiam qui cum duabus sororibus, vel cum duobus fratribus dormiunt, videndum est, quid censeant canones. Qui dormierit cum duabus sororibus, & vna ex illis antè fuerit vxor, neutram ex ipsis habeat: nec ipsi adulteri vnquam in coniugio copulentur. Item nec propriæ vxori, licet sibi reddere debitum: quam sibi reddidit illicitam, sororem eius cognoscendo. Nec post mortem vxoris licet ei vel adulteræ copulari in coniugium.

Zacharias papa ibidem c. concubuisti.

Item Zacharias Papa, Concubuisti cum sorore vxoris tuæ: si fecisti, neutram habeas, & vxor tua si non fuerit conscia sceleris: & cōtinere non vult, nubat in domino, cui vult. Tu verò & adultera sine spe coniugii maneatis: & dum viuitis, pœnitentiam agite. Quod ait, Cui vult nubat, intelligendum est, post mortem viri. Vnde Greg.

Gregorius ibidem c. Hi verò qui.

Qui vxores suas in adulterio deprehēdunt, nec illa aliam vxorem accipiat, vel aliū virum, quandiu ambo viuunt. Si verò adultera mortua fuerit, vir eius, si vult, nubat,

adultera

adultera verò, nũquam, etsi mortuus fuerit vir eius: sed omnibus diebus pœnitentiæ lamenta persoluat. Hic de illo adulterio agitur, quod cum cognato viri, vel cognata vxoris committitur.

Non est dimittenda vxor pro aliqua macula seu deformitate corporis. F

Illud etiam sciendum est, quòd pro aliqua infirmitate vel macula corporali, non licet viro vxorem dimittere, & econuerso: sed debet alter alteri subsidia prouidere. Vnde Aug. Si vxorem quis habeat sterilem, siue defor men corpore, vel debilem membris, vel cæcam, vel claudam, vel surdam, vel si quid aliud, siue morbis, vel laboribus doloribusque confectam, & quidquid, excepta for nicatione, excogitari potest vehementer horribile: pro societate fideque sustineat.

Aug. in li. 1 de sermone domini in monte to. 4.

EODEM IVRE VTITVR VIR ET mulier.

Distinct. XXXV. A

HOc etiam notandum est, quòd dominus concedat vxorẽ dimitti causa fornicationis viro, eadẽ licentia nõ tollitur fœminis. Vnde Hiero. Præcepit dominus vxorẽ nõ dimitti, excepta causa for nicationis: & si dimissa fuerit, manere innuptam. Quicquid viris præcipitur, hoc consequenter redundat ad fœminas. Non enim adultera vxor dimittẽda est, & vir mœchus tenendus. Item apud nos quod non licet fœminis, æquè non licet viris: & eadem seruitus pari conditione censetur. Ex his ostenditur, ꝙ mulier potest super fornicatione virum conuenire, vt vir mulierem. Vnde Innocentius Papa, Christiana religio adulterium in vtroque sexu pari ratione cõdemnat: sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, viri autem liberius vxores suas adulteras apud sacerdotes deferre consueuerunt. Et ideo mulieribus prodito earum crimine, negatur communio: virorum autem latente commisso, non facilè quisquam

Matth. 19. a
Hieron. de morte Fabiolæ ad Oceanum to. 1.
Ibidem.
Innocentius papa. 1. epis. 3. Exuperio.

quisquam ex suspitionibus arcetur: qui tamen submouebitur, si eius flagitium detegatur.

Quòd fornicariam nequid dimittere vir, nisi ipse expers fuerit, & econuerso. B

Lib. 1. de sermone in mõte. Mat. 5. 10. 4 Si verò quæritur, An adulter adulteram possit dimittere causa fornicationis? Dicimus, quia nequit adultera vxor dimitti à viro, nisi & ipse expers fornicationis existat, & econuerso. Vndè Augu. Nihil iniquius est, quàm causa fornicationis dimittere vxorē, si & ipse cõuincitur fornicari. Occurrit enim illud, in quo alterum iudicas, teipsum condemnas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abiicere vxorem, prior debet esse *Rom. 2. a* fornicatione purgatus: quod similiter & de fœmina dixerim. Idem, Indignantur mariti, si audiant adulteros *in lib. 2. de adulterinis cõiugis. c. 8. tomo 6.* viros pendere similes adulteris fœminis pœnas: cum tā to grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere fœminas. Ex his apparet, quòd adulter adulteram dimittere non valet, & econuerso.

Quòd possunt reconciliari qui separantur causa fornicationis. C

Si quis autem fornicationis expers fornicariam dimiserit, alii copulari non potest, sed continere oportet, vel ad dimissam redire: sic & de fœmina. Vnde & Apo- *1. Cor. 7. b Matth. 19. a* stolus, His qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ergo, sed dominus, vxorem à viro non discedere, quod si discesserit, maneat innupta, aut viro suo recõcilietur. Et de viro addit, Et vir vxorem non dimittat. Sed Amb. ait, Ideo non subdit de viro, sicut de muliere: quia licet *Amb. ad illud: Et virũ vxorem nõ.* viro aliam ducere. Sed, hoc à falsariis in Ambrosii libro positum creditur: supplendum enim esse in viro, quod de vxore præmisit, apertè dicit Augustinus. sic, Quare non addit de viro, quod præmisit de muliere, nisi quòd similem formam vult intelligi? vt si dimiserit, *Aug. lib. 1. de sermo. domini in monte. tomo4.* quod causa fornicationis permittitur, maneat sine vxore, aut reconcilietur vxori. Idem, Si nec nubere illi conceditur, viuo viro à quo recessit, nec huic alteram du-

cere viua vxore quam dimisit: multominus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere. Idem, Vt non facile dimittatur vxor dominus solam fornicationis caussam excepit: cæteras verò vniuersas molestias, si quæ extiterint, iubet pro fide coniugali & pro castitate fortiter sustineri: & mœchum dixit, qui à viro solutam duxit. Ex his ostenditur, quod si causa fornicationis sit separatio, non potest vir vel mulier in aliam transire copulam. Possunt autem reconciliari & cohabitare, sicut prius, si dimissum alter reuocare voluerit. *Matth. 22.*

Quæ prædictis videntur obuiare. D

Dicit tamen Ioan. Chrysost. Si crudelis & iniquus est, qui castam dimittit: sic fatuus est & iniquus, qui retinet meretricē. Patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen vxoris. Item Hieron. Cùm mulier vnam carnem in aliam diuiserit, & se fornicatione à marito separauerit, non debet teneri: ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente scriptura, Qui tenet adulteram, stultus est & insipiens. Idem, ad Amandum presbyterum scribens de quadam, quæ viro suo viuente alii nupserat, sic ait, Rem nouā loquor: immo non nouam, sed veterem, quæ veteris testamenti authoritate confirmatur. Si reliquerit secundum virum mulier, & reconciliari voluerit priori, non potest. *Chry. ho. 32 in Mat. c. 19 tomo 2. Hieron. ad c. 19. Matth. Prouer. 18. Deut. 2*

Determinatio. E

Sed hæc omnia intelligenda sunt de illa, quæ ab adulterio recedere noluit, nec per pœnitentiam peccatum delere. Quod si vir scienter patitur, consentire videtur. Si enim in adulterio perseuerare elegit, patronus turpitudinis, & lenocinii reus maritus habebitur, nisi eam adulterii reā facere voluerit. Si autem à peccato recesserit, & per pœnitentiam illud purgauerit, poterit viro reconciliari. Vnde Aug. Quod tibi durum videtur, vt post adulterium reconcilietur cōiunx: si fides adsit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia esse sanatos? Idem, Non erit turpis nec difficilis, etiam post patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugii, vbi per claues regni cœlorum *Ad pollentium lib. 2. c. 6. de adulterinis coniugijs c. 9. eiusdem lib. 2.*

non dubitatur fieri remissio peccatorum: non vt post viri diuortium adulter reuocetur, sed vt post Christi consortium adultera non vocetur. Item Hermes, Si vir scierit vxorem suam deliquisse & non egerit pœnitentiam mulier, sed permanet in fornicatione sua: & viuit cum illa, vir reus erit & particeps peccati eius. Quod si mulier dimissa egerit pœnitentiam & voluerit ad virum reuerti, debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam egit, sed non sæpe.

In lib. qui dicitur pastor. in mādato 4

De illis qui se antè polluerunt per adulterium. F

Solet etiam quæri an valet duci in coniugium quæ prius est polluta per adulterium. De hoc Leo Papa ait, Nullus ducat in matrimonium quam prius polluit adulterio. Item, Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, quendam alterius vxorem stupro violasse: & insuper mœchæ iuramētum dedisse, quòd post legitimi mariti mortem si superuiueret, duceret in vxorem: quod & factum est. Tale ergo cōnubium prohibemus & anathematizamus. His aliisque auctoritatibus vetantur in coniugium copulari, qui se prius adulterio maculauerunt. Sed contra Augu. ostendit dicens. Denique mortuo eo cum quo fuit verum coniugium, fieri potest cōiugium cum qua præcessit adulterium. Idem, Posse fieri sanè licitas nuptias, ex personis illicite coniunctis honesto placito subsequente manifestum est.

31. q. 1. cap. Nullus ex cōcilio Tiburiensi. c. 40.

In lib. 1. de nuptijs & cō cu. cap. 10. de bono coniugali, c. 14 Tomo 6.

Determinatio. G

Sed hæc vltima authoritas de concubinis loquitur, perhibens concubinas posse transire ad honestum placitum nuptiarum, si castitatem & fidem seruare velint. Prima verò authoritas Augusti. de illis agit, qui de peccato pęnituerunt, & nihil in mortem viri machinatæ sunt nec uiuente viro fidem adulteræ dedit mœchus, quòd eam in coniugio duceret si superuiueret. Qui verò hæc faciunt, aliis præmissis authoritatibus prohibentur copulari.

SI PRO EXTREMA CONDITIONE valeat vxor ſeparari à viro, & econuerſo.

Diſtinct. XXXVI. A

NVnc de conditione videamus an valeat coniugiũ diuideret? Ad ꝙ dicimus q̃a nõ negatur ingenua poſſe nubere ſeruo: ſed ſi neſcitur eſſe ſeruilis cõditionis libertè põt dimitti [cũ ſeruitus eius fuerit deprehenſa ſecundũ illud, Si quis ingenuus homo ancillã alterius vxorẽ acceperit, & æſtimat quod ingenua ſit ſi ipſa fœmina fuerit poſtea in ſeruitutem deiecta, ſi eã à ſeruitute redimere poteſt, faciat: ſi non poteſt, ſi voluerit aliam accipiat. Si vero ancillam eam ſcierat & collaudauerat poſt, eam vt legitimã habeat. Itẽ ex eodem, Si fœmina ingenua acceperit ſeruum, ſciens ꝙ ſeruus eſſet, habeat eum: quia omnes vnũ patrem habemus in cęlis vna lex erit viro & fœminæ. Cum dicitur ſciens illum ſeruum, datur intelligi, quòd ſi neſcierit illum ſeruum eſſe non cogitur manere cum ipſo. Si enim conditionis dolum patitur, nõ cogitur adhærere ei cuius fraude decepta eſt. Si autem ſcierit vir conditionem mulieris vel econuerſo: non valet eam dimittere. Vnde Zacharias Papa, Siquis liber ancillam in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittendi eam, ſi conſenſu amborum coniuncti ſunt, niſi ob fornicationem. De illis agit quibus alterutrius conditio nota eſt] quando coniunguntur.

In concilio apud Vermeriã. c. 6.

Ibidem c. 8.

29. quæ. 2. Si quis liber.

De copula ſerui & ancillæ diuerſorum dominorum. B

Quæritur etiam, ſi ſeruus vnius ancillam alterius acceperit, an ſit inter eos coniugium? De hoc etiam ita ſtatutum eſt Dictum eſt nobis, quòd quidam legitima ſeruorum matrimonia poteſtatiua quadam pręſumptione dirimant: nõ attendentes illud, Quod Deus coniunxit homo non ſeparet. Vnde nobis viſum eſt, vt coniugia ſeruorum non dirimantur, etiam ſi diuerſos dominos habeant, ſed in vno coniugio permanentes dominis

Matth. 19.

seruiant suis. Et hoc in illis obseruandum est, vbi legalis coniunctio fuit, & per voluntatem dominorum. Attende finem huius capituli vbi videtur innui præter voluntatem dominorum inter seruum & ancillā non posse contrahi coniugium, vel si contrahitur non esse ratum. Quibusdam tamen videtur inter eos posse fieri coniugium dominis ignorantibus.

De viro qui se facit seruum vt dimittatur ab vxore. C

Illud etiam notandum, quod si mulier virum liberum acceperit, & ille vt causam præstet dissidii se alicuius seruum fecerit, nec ille vxorem dimittere, nec illa ob vinculum coniugii in seruitutem redigi poterit. Vnde illud, Perlatum est ad sanctam synodum, quod quidā ingenuus ingenuam acceperit vxorem, & post filiorum procreationem occasione diuortii, cuiusdam seruum se fecerit. Vtrùm & mulierem necessario teneri debeat: & si tenuerit, an illa etiam seruituti subiici debeat quęsitū est. Iudicatum est vxorem minimæ debere dimitti: non tamen ob Christi legem mulierem in seruitutem redigi, dum ille non ex consensu coniugis se seruum fecerit, quem liberum ipsa maritum acceperat.

In Tiburiēsi concilio ibidem ca. Per istum.

De ætate contrahentium. D

Hoc etiam sciendum est, quòd pueri ante. 13. annos & puellæ ante. 12. annos secūdum leges matrimonium inire nequeunt. Quod si ante prædicta tempora copulam inierint, separari possunt, quanuis voluntate & assensu parentum iuncti fuerint. Qui vero in pueritia copulati post annos pubertatis nolunt se relinquere, sed in coniunctione permanere, iam ex hoc efficiuntur coniuges, & deinceps nequeunt separari. Item, Sponsalia ante septennium contrahi non possunt. Solo enim consensu contrahuntur, qui interuenire non potest, nisi ab alterutra parte intelligatur, quod inter eos agitur. Duo illa executi sumus cum aliorum quorundam adiectione, quibus coniugium solui potest, nec tamen solui semper necesse est. Nunc de illis, quæ personas illegitimas penitus faciunt, addendū est, & primum de ordine.

30. q. 2. cap. Sponsalia.

IN QVO ORDINE NEQVEAT FIERI coniugium.

Distinct. XXXVII. A

SVnt igitur quidam ordines, in quibus nullatenus potest contrahi cõiugium & si intercesserit copula, fit diuortium: vt sacerdotiũ, diaconatus, & subdiaconatus. In aliis verò permittitur sortiri coniugiũ, nisi religionis habitũ sumpserint, vel continentiæ votũ fecerit. Vnde Leo Papa, Clericos, Lectores, Ostiarios, Exorcistas, Acolytos, si extra votum & habitum inueniuntur, & continẽtiam profiteri nolunt, vxorem ducere virginem Ecclesia Romana permittit, non viduam vel repudiatam: quia deinceps nec ad subdiaconatum pro uehi poterunt, nec laicus vxorem sortitus, nisi virginem, vel bigamus ad clericatum. Item ex Cathaginensi concilio, Placuit episcopos, presbiteros, diaconos, subdiaconos etiam ab vxoribus abstinere: quod si nõ fecerint, etiam ab Ecclesiastico remoueantur officio. Cæteros vero clericos ad hoc non cogit. Item Leo Papa, Lex continentiæ eadem est ministris altaris, quæ episcopis & presbyteris: qui cum essent laici vel lectores, licitè vxores ducere potuerunt: sed cum ad prædictos peruenerunt gradus, cœpit eis non licere quod prius licuit. Item in sexta synodo, Siquis eorum qui ad clericatum accedunt, voluerit nuptiali lege mulieri copulari, hoc ante ordinem subdiaconatus faciat. Item Calixtus Papa, Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, monachis concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdicimus: contra quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi, & personas ad pœnitentiam debere redigi, iuxta sanctorum canonum distinctionem iudicamus. Item Gregorius, Nullum facere subdiaconum episcopi præsumant, nisi qui se castè victurum promiserit: quia nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.

Dist. 32. ca. Seriatim.

ex Carthag. con. 5. c. 3.

Leo 1. epi. 90 Rustico episcopo.

Dist. 32. ca. Si quis.

Dist. 27. ca. Presbyteris.

Greg. epi. 42 lib. 1. Petro subdiacono.

De interfectoribus suarum coniugium B

His abiiciendum est de occisoribus suarum coniugum: de quibus Nicolaus Papa scribit Radulpho Bituricensi archiepiscopo: Interfectores suarum coniugũ sine iudicio, (cum non addis adulterarum, vel aliquid huiusmodi) quid aliud habendi sunt, quàm homicidæ? ac per hoc ad pœnitentiam redigendi: quibus penitus denegatur coniugium. Hic videtur Nicolaus permittere maritis, pro adulterio aut alio huiusmodi vxores suas interficere: sed Ecclesiastica disciplina spirituali gladio, non materiali criminosos ferire iubet. Vnde idem Nicolaus Inter hæc vestra sanctitas addere studuit, si cuius vxor adulterium perpetrauerit, vtrum marito eius secũdum mundanam legem interficere liceat? Sed sancta Dei Ecclesia nunquam mundanis constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritualem. Item Pius papa, Quicunque propriam vxorem absque lege & sine causa interfecerit, aliamque duxerit, armis depositis publicam agat pœnitentiam: & si contumax extiterit, anathematizetur vsquequo consentiat.

33.q.2. Interfectores.

33.q.2 cap. Quicunque propriam.

DE VOTO.

Distinct. XXXVIII. A

NVnc de voto inspiciamus. Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ: quæ Deo: & de his quæ Dei sunt, propriè fieri debet. Sunt tamen & vota stultorum, quæ frangenda sunt.

De votorum differentiis. B

Sciendum verò, quòd votorum aliud est commumune, aliud singulare. Commune, vt illud quod in baptismo omnes faciunt, cum spondent renuuciare diabolo, & pompis eius: Singulare, vt cum aliquis sponte promittit seruare virginitatem, vel continentiam, vel aliquid huiusmodi. Item singulare votum, aliud est priuatum, aliud solenne. Priuatum est, in abscondito factum: Solenne verò, in conspectu Ecclesiæ factum. Itẽ priuatum votum, si violetur, peccatum est mortale: So-

lenne

lenne verò violare, peccatum, & scandalum est. Qui priuatum faciunt votum continentiæ, matrimonium contrahere non debent: quia contrahendo mortaliter peccant. Si tamen contraxerint, non separētur: quia probari nō potest, quod occultè factum est. Qui verò solenniter vouent, nullatenus coniugium inire queunt: quibus non solum nubere, sed & velle, damnabile est. Vnde Augustinus, In coniugali vinculo si pudicitia seruatur, damnatio non timetur: sed in viduali cōtinentia, & virginali excellentia virtus muneris amplioris expetitur, qua expetita, & electa, & vota oblata iam nō solū capescere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle dānabile est Aug. Vouentibus enim virginitatē vel viduitatem, non solum nubere, sed etiam velle damnabile est Quod Apostolus ostendit Timotheo scribens, Adolescentiores viduas deuita: cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, id est, cùm post votum continētiæ in delitiis egerint vitam, non dico nubunt: sed nubere volunt in Christo, quasi tunc non sit peccatum: sed ꝙ sit ostēdit, subdens, Habentes damnationē: & quare subdit, quia primā fidem irritam fecerunt, etsi non nubendo, tamen volendo, vt voluntatem quæ à proposito cecidit, appareat esse damnatā siue sequantur nuptię, siue nō. Damnatur enim propositi fraus: dānātur tales, quia continentiæ fidem primam irritam fecerunt, id est, votum, vel in voto violato fidem quam in baptismo professæ sunt. Si autem pro voluntate nubendi damnantur, constat si eam effectui mancipauerint, reuocandum id esse in irritum, easque arcendas redire ad propositum. Vnde Gregorius, Viduas à proposito recedentes viduitatis, super quibus nos consuluisti, credo te nosse à sancto Paulo, nisi conuertantur, olim esse damnatas: quas & nos apostolica auctoritate damnandas, & à communione fidelium atque à liminibus Ecclesiæ arcendas fore censemus, vsquequo obediant episcopis suis, & ad bonum quod cęperunt, inuitè aut voluntariè reuertantur.

Lib. de bono viduitatis, c. 9 Tom. 4.

Eodem ca. 9 continuò.

Ibidem paulò superius.

Ibidem continuò. C

De virginibus autem non velatis, si deuiauerint à

prædeceſſore noſtro Innocentio Papa tale decretum habemus. Hæ quæ necdum ſacro velamine tectæ, tamen in propoſito virginali ſemper ſe ſimulauerunt permanere: licet velatę non fuerint, tamen ſi nupſerint aliquo tempore, his agenda pœnitentia eſt: quia ſponſio earum à domino tenebatur. Si enim inter homines ſolet bonæ fidei contractus nulla ratione diſſolui: quantomagis iſta pollicitatio, quàm cùm Deo pepigit, ſolui ſine vindicta non poterit? Item, Si virgines nondùm velatæ taliter publica pœnitentia puniuntur, & à cœtu fidelium vſque ad ſatisfactionem excluduntur: quantomagis viduæ, quę perfectioris ætatis, & maturioris conſilii exiſtunt, & habitum religionis aſſumpſerũt, & deinde apoſtatauerũt, atque ad priorem vomitũ ſunt reuerſæ: à nobis & ab omnibus fidelibus, à liminibus Ecclesiæ, & à cœtu fidelium vſque ad ſatisfactionẽ ſunt eliminandę, & carceribus tradendæ. Ex his apparet, virgines vel viduas voto continentię aſtrictas, ſiue fuerint velatæ ſiue non, nullatenus cõiugium ſortiri poſſe. Quod itidẽ de oĩbus intelligendũ eſt, qui continẽtiã vouerũt. Quod enim ante erat licitum, poſt votum fit illicitum. Non eſt igitur prætermittendum quod Innocentius papa de viduis & puellis decreuit, quæ Chriſto ſpiritualiter nubunt: ſi poſtea publicè nupſerint, non eas admittendas eſſe ad pœnitentiam, niſi hi quibus ſe iunxerant, de mundo receſſerint. Si enim de omnibus hæc ratio cuſtoditur, quæcunque viuente viro alteri nupſerit, adultera habeatur, nec ei agendæ pœnitentiæ licentia conceditur, niſi vnus de illis fuerit defunctus: quantomagis de illa tenẽda eſt, quæ antè ſe immortali ſponſo coniunxerat, & poſt hoc ad humanas nuptias tranſmigerauit? Attende quòd non ſolùm coniugium talibus negare videtur, ſed etiam locum pœnitentiæ. Sed non ita intelligendum eſt vt aliquando excludantur à pœnitentiæ, quæ dignè pœnitentiam agere volunt: ſed illæ non ſunt admittendæ ad pœnitentiam, quę ab inceſtus copula diſcedere noluerint: quia poſt religionis propoſitum non poteſt Deo recõciliari per pœnitentiam,

quę

Innocent. 1. epiſtola 2. ad Victricium epiſcopum Rothomagenſem.

Ibidem continuò.

Innocentius. c. 12. & 13 eiuſdẽ epi. 2

quæ ad habitum suæ professionis redire neglexerit. Tūc ille, qui se coniunxerat ei, defunctus erit, cum ab eius illicitis amplexibus hæc penitus recesserit. Cum ergo dicitur, eas non esse admittendas ad pœnitentiam, nisi quibus se iunxerant, de mundo recesserint, subaudiendum est, eis. Tunc enim eis viri de mundo recedunt & defunguntur, cum ab eorum concupiscentia isti se alienant. quem sensum similitudo subdita declarat & confirmat.

Quòd grande malum sit adulterium. D

Cum vir & mulier legitimè coniuncti sunt, constat alterum altero viuente ad aliam non posse transire copulam: alioquin adulterium committitur: de quo Clemēs Papa ait, Quid in omninus peccatis adulterio est grauius? Secundum nanque in pœnis tenet locum, quem primum illi habent, qui aberrant à Deo. Grauissimè ergo peccant adulteri, grauiter fornicarii, sed cunctis his grauius incestuosi: quos omnes transcendunt contra naturam delinquentes. Vnde Augustin. Adulterii malum vincit fornicationem, vincitur ab incestu. Peius enim est cum matre, quàm cum aliena vxore dormire: sed horū omnium pessimum est, quod contra naturam fit: ut si vir membro mulieris non ad hoc concesso vtatur: hoc execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilius fit in uxore.

Clemens epĩ sto.2. ad Iacobum.

Capit. 8. & 11. de bono coniug.to.6.

De illis qui post longam captiuitatem redeunt. E

Hic quæritur de illis fœminis, quæ putātes viros suos interemptos, vel in captiuitate, vel ab iniqua dominatione nunquam liberandos, in aliorum coniugia transierunt: si illi qui putabantur periisse remeauerint, vtrum eis reddi debeant: & an secundi fornicati sint, & ipsę reæ adulterii. De hoc Leo Papa sic ait, Necesse est vt legitimarum fœdera nuptiarum reintegranda credamus: & remotis his quæ hostilitas intulit, cuique id legitimè reformetur quod intulit: procurandumq; est, vt recipiat quisque quod proprium est. Nec tamen culpabils iudicetur, & quasi alieni iuris peruasor habeatur, qui personam eius mariti, qui iam non esse existimabatur, assumpsit. Sic enim multa quæ ad eos, qui in captiuitatem

Leo pri. epĩo. 77. Nicetæ episcopo Aqliẽsi.

tem ducti sunt, pertinebant, in ius alienum transire potuerunt: & tamẽ plenæ iustitiæ est, vt eisdem reuersis reformentur. Ideoq; si viri post longam captiuitatem reuersi, ita in dilectione suarum coniugum perseuerant, vt eas cupiant in suum redire cõsortium: dimittẽdum est, & inculpabile iudicandum, quod necessitas intulit: & restituendum, quod fides poscit. Sin autem aliquæ mulieres ita vt virorũ posteriorum amore sunt captæ, vt malint his cohærere, quàm ad legitimum transire consortium: meritò sunt notandæ: ita vt ecclesiastica communione priuentur, quæ de re excusabili contaminationem criminis elegerunt. Redeant ergo in suum coniugia statum: quia sicut mulieres, quæ ad viros suos reuerti noluerint, impiæ sunt habendæ: ita illæ quæ redeunt, meritò sunt laudãdæ. Ex his ostenditur, illos qui taliter iunguntur, vt credant virum interemptum, per ignorantiã, aliquam excusationem habere de peccato: & tãtum primam copulam esse legitimam, non secundam: veniam tamen habere, si careat opprobrio malæ voluntatis. Sed si quis relicta in patria sua vxore in longinquam abiens regionem aliam ducat vxorem, deinde pœnitentia ductus eam dimittere velit, asserens se aliam habuisse quæ viuit: nec ecclesia permittat, quæ quod ille asserit, ignorat: quæritur in hac secunda copula sit coniugium. Sanè dici potest, non esse coniugium, & mulierem de crimine excusari per ignorantiam, virum autem adulterium admisisse. Sed ex quo ad primam redire volens nec valens, cogitur ecclesiæ disciplina hanc tenere, incipit excusari per obedientiam & timorem, de hoc quod poscenti mulieri debitum reddit, à qua ipse nunquam poscere debet: & sic de aliis huiusmodi sentiendum est.

DE DISPARI CVLTV.

Distinct. XXXIX. A

POst hæc de dispari cultu videndum est, hæc est enim vna de causis, quibus personæ illegitimæ fiũt ad contrahen-

trahendum matrimonium. Non enim licet Christiano cum gentili, vel Iudæa inire coniugium: quia etiam in veteri testamento prohibitum est, fideles viros infideles ducere vxores: domino dicente, Non accipias vxores de filiabus alienigenarum filiis tuis, ne traducant eos post Deos suos. Iuxta hoc domini præceptum Iudæorũ coniugia cum alienigenis inita Esdras separauit. Hoc idem etiam in nouo testamento seruatur. Vnde Aug. Ne nubat fœmina, nisi suæ religionis viro: vel ne vir talem ducat vxorem. Id enim, vt dicis, iubet dominus, docet Apostolus, vtrumque præcipit testamentum. Item Ambros. Caue Christiane gentili vel Iudæo filiam tuam tradere: caue ne gentilem vel Iudæam vel alienigenam, id est, hæreticam, & omnem alienam à fide tua, vxorem accersas tibi. Item, Siquis Iudææ, siue Christiana Iudæo, siue Iudæa Christiano carnali consortio misceatur, quicunque tantum nefas admiserit, à Christiano cœtu protinus segregetur. Ex his aliisque pluribus testimoniis apparet, non posse contrahi coniugium ab his, qui sunt diuersæ religionis & fidei.

Exod. 24. Deut. 7. Esdræ 10. Lib. 1. de adul. coniug. ca. 21. to. 6. Ambro. c. 9. li. 1. de Abraham. Exod. 34. 1. Cor. 7. Ex concilio Vrbanensi. 1. Cor. 7.

De coniugio fidelis & infidelis, & duorum infidelium. B

Huic autem videtur obuiare, quod Apostolus ait de imparibus coniugiis. Ego dico, non dominus, Siquis frater habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & siqua mulier, &c. Sed aliud hoc esse, aliud illud, euidenter ostendit August. ibi enim agitur de illis coniugiis fidelium & infidelium, quę contrahuntur ab eis in dispari religioni & fide manentibus: Apostolus verò agit de illis, qui vnius eiusdemq; infidelitatis fuerunt, quando coniuncti sunt. Sed cùm venisset euangelium, alter sine altera credidit. Intelligis ne quid dicam? Attende, vt rem ipsam diligentius explanem. Ecce coniuges duo vnius infidelitatis fuerunt quando coniuncti sunt: nulla de his quæstio est, quæ pertineat ad illud præceptum veteris & noui testamenti, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare coniugium. Iam sunt coniuges, & ambo adhuc sunt infideles. Tales sunt adhuc, quales coniuncti sunt. Venitque

Aug. eodem ca. 21. li. 1. de adulter. coniug.

euangelii prædicator, credidit eorum vnus vel vna, sed ita vt infidelis cum fideli habitare consentiat. non iubet dominus, vt fidelis infidelem dimittat taliter cõiunctũ. Nec Apostolus iubet, vt non dimittat, sed consulit: vt siquis aliter agat, non sit transgressor, sicut & de virginibus consulit. Monet autem, quod est lucrandi occasio, cum possit licitè relinquere, sed non expedit. Tunc enim non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed ipsius vsus aliis affert impedimentum salutis: sicut discessio fidelis ab infideli, quam non prohibet dominus, quia coram illo non est iniusta: sed Apostolus ne fiat, consilio charitatis suadet, vt nemo in ea re iussionis necessitate teneatur, sed consilii voluntate liberè faciat. Ex his monstratur, inter infideles coniugium esse, & consilium Apostoli non obuiare præcepto domini, quo iubet fidelem non iungi infideli, & si coniuncti fuerint separari. Legitur enim quòd Esdras propheta, immo dominus per eum iussit Israelitis vxores dimittere alienigenas: per quas ibant ad Deos alienos, non illæ per maritos acquirebantur Deo. Rectè hoc præcipit: quia per Moysen iusserat dominus, ne quis vxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant domino prohibente, domino iubente dimiserunt: quia vt ait Ambrosius, Non est putandum matrimonium, quod extra decretum Dei factum est: sed cum cognoscitur emendandum: vt quando fidelis infideli copulatur. Sed vt ait Augu. Cum cœpisset gentibus euangelium prædicari, iam coniunctos gentiles gentilibus comperit coniugibus: ex quibus si non ambo crederent, sed vnus vel vna, & infidelis cum fideli consentiret habitare, nec prohiberi à domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo non prohiberi, quia iustitia permittit à fornicanti discedere. Et infidelis hominis fornicatio est maior in corde, nec vera eius pudicitia cum cõiuge dici potest: quia omne quod non est ex fide, peccatum est, quãuis veram fidelis habeat pudicitiam, etiam cum infideli coniuge, quæ non habet veram. Ideo autem nec iuberi, quia nec contra iussionem domini gentiles fuerunt ambo

Margin notes: Augu. ibidẽ lib. 1. ca. 18. — 1. Cor. 7. — Aug. ad Pollentium. lib. 1. cap. 13. — 1. Cor. 7. — 1. Esdr. 10. — Amb. ad c. 7. pri. ad Corinth. — Aug. lib. 1. & ca. 18. de adult. cõiug. — Matth. 19.

bo coniuncti. Licitum ergo erat per iustitiam, fideli infidelem dimittere: sed licitum non erat faciendum, propter liberam beneuolentiam. Euidenter apparet & inter infideles cõiugium esse, & Apostolum de illis agere, qui in infidelitate coniuncti fuerunt, & pòst alter ad fidem conuersus est: cum quo etiam infidelis habitare consentit, & hunc non dimittere fideli consulit Apostolus: quia fortè per fidelem saluabitur infidelis.

De fornicatione spirituali, ob quam potest dimitti coniunx. C

Potest tamen dici licitè dimittere: quia infideli est fornicatio, si non corporis, tamen mentis. Causam enim fornicationis dominus excepit. Fornicationem vero generalem, & vniuersalem intelligere cogimur, non modo scilicet, corporalem, sed & spiritualem: de qua August. ait. Idololatria & quælibet noxia superstitio, fornicatio est. Dominus autem permisit & causa fornicationis vxorem dimitti, sed non iussit: & sic dedit Apostolo locum monendi, vt qui voluerit non dimittat: potest tamen licite dimittere. Si enim fornicatio carnis detestanda est in coniuge, quanto magis fornicatio mentis, id est, infidelitas?

In glos. 1. Corint. 7. Si quis. Matth. 5. & 19. lib. pri. Aug. in ser. domini in monte.

Pro quibus vitijs possit dimitti. D

Si autem quæris, An propter aliud vitium, nisi propter infidelitatem vel idololatriam, possit dimitti? Attende, quid Augustinus ait: Si infidelitas fornicatio est, & idololatria infidelitas, & auaritia idololatria: non est dubitandum, & auaritiam fornicationem esse. Quis ergo quālibet illicitam concupiscentiam potest à fornicationis genere separare, si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, quòd propter illicitas concupiscentias non tãtum, quæ in stupris cum alienis viris vel fœminis committuntur, sed ob quaslibet, quæ animam à lege Dei aberrare faciunt, & perniciosè corrumpi, possit sine crimine & vir vxorē suã dimittere, & vxor virum. Item, Rectissimè dimittitur, si viro suo dicat. Non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, vel, nisi solita lenocinia exerceas, aut si quid aliud facinorosum vel flagitio-

Ibidem. vbi supra, paulò inferius.

Aug. de fide & operibus, ca. 16. to. 4.

flagitiosum à viro suo expetat. Tunc ille, si veraciter pœnitens est, habetque fidem per dilectionem operantem, membrum, quod eum scandalizat, amputabit. Ex his apparet, quòd non solum infidelitas, sed etiam quælibet concupiscentia, quę perniciosè turpiterque corrumpit, fornicatio spiritualis est: per quam vir vxorem, vel vxor virum dimittere potest. Consulit tamen Apostolus, ne fidelis dimittat infidelem volentem cohabitare, nec à Deo reuocare.

Math. vlt.

1. Corin. 7.

Si fidelis liceat aliam ducere infideli discedent, vel dimissa. E

Glos. ordi. ex Ambr. ad c. 7. pri. ad Corinth.

Hic quæritur, Si fidelis dimittat infidelem, vel infidelis à fideli discedat, an liceat fideli alia ducere? Videtur auctoritas testari, quod illa viuente alteram ducere non valeat. Amb. enim verba Apostoli exponens ait, Alioquin si disceditis ab inuicem, & volentes cohabitare dimittitis, & aliis vos copulatis, adulteri estis: & filii vestri, qui de hac copula nascuntur, immundi, id est, spurii sunt. Item, Si quis habuerit vxorem virginem ante baptismũ viuente illa post baptismum alteram habere non põt. Crimina enim in baptismo soluuntur, non coniugia.

Ex conc. Meldensi.

Quæ præmissis contraria uidentur. F.

Ambr. ad c. 7. pri. ad Corinth. Non est enim.

Sed contra Ambr. testatur, Si infidelis (dicit Apostolus) discedit, discedat. Non enim est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi: quia non debetur reuerẽtia coniugii ei, qui horret auctorem coniugii. Non est enim ratum matrimonium, quod sine deuotione Dei est: & ideo non est peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si aliĩ se copulauerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus. Infidelis autem discedens, & in Deum peccat, & in matrimonium. nec est seruanda ei fides coniugii, qui ideo recessit, ne audiret Christum esse Deum Christianorum coniugiorum, Si verò ambo crediderint, per cognitionem Dei confirmatur cõiugiũ.

Determinatio. G

Attende, hæc prædictis contraria posse videri, ita vt sibi Amb. contradicere videatur. Sed distinguendum est hic,

hic, aliud esse dimittere volentem cohabitare: aliud, dimitti propter Deum ab illo, qui horret nomen Christi. Ibi lex beneuolentię non seruatur, hic veritas custoditur & ideo cum liceat dimittere volentem cohabitare, non tamen ea viuente aliam ducere licet. Discedentem vero sequi non oportet: & ea viuente aliam ducere licet. Sed hoc non est intelligendum, nisi de his, qui in infidelitate sibi copulati sunt. Sed si ad fidem uterq; conuentus est, vel si vterq; fidelis matrimonio coniunctus est, & post alter eorum à fide discesserit, & odio fidei coniugem reliquerit: dimissus discedentem non comitabitur. nec tamen illa viuente alteram ducere poterit: quia inter eos fuerat ratum coniugium, quod non potest dissolui. 28.q.2.

Quidam dicunt coniugium non esse inter infideles, & quare. H

Sunt tamen nonnulli, qui inter infideles asserunt non esse coniugium: quia nec rata, nec legitima est eorum copula. Rata non est, quia solui potest: nec legitima, quia Apostolus ait, Omne quod nō est ex fide, peccatum est. Eorum autem coniunctio non est ex fide, & ideo peccatum est. Non est ergo coniugium: quia nullum coniugium peccatum est. Aug. etiam dicit, quia non est vera pudicitia infidelis cum fideli. Sed vera negatur esse pudicitia: non quod infidelium coniugium non sit verum, sed quia non habet illud triplex bonum, quod excusat coitum, & meretur præmium. Item illud Apostoli, Omne quod non est ex fide, peccatum est: non ita intelligendum est, vt quicquid fit ab infidelibus peccatum sit: sed omne, quod fit contra fidem, id est, conscientiam, male fit, & ad gehennam ædificat, Vel in omni eo quod infidelis facit, peccat: non quia illud facit, sed quia non eo modo illud facit quo debet, non referens ad debitum finem. Rom. 14. Aug c. 18. li. 1. de adul. coniug. 10 c.

Quòd legitimum sit coniugium infidelium, sed non ratum, & quare. I

Copula ergo maritalis, quæ est inter infideles, coniugium est legitimum, sed non ratum, Legitimum, quia

quia est inter legitimas personas: sed non ratum, quia sine fide. Coniugium vero fidelium est legitimum, & ratum, si tamen legitimæ sunt personæ. Quod autem legitima sit infidelium coniunctio Augusti. testatur dicens, Vxor legitima societate coniuncta, sine vlla culpa relinquitur, si cum viro Christiano permanere noluerit. Ex hoc etiam probatur, quod infidelis ad fidem conuerso Apostolus consuluit infidelem non dimittere: quod non faceret, si nõ esset inter eos legitimum coniugium. Legitimum est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus, non contra iussionem domini contrahitur.

In lib. de fide & operibus, ca. 16. tom. 4.

1. Cor. 7.

DE COGNATIONE CARNALI ET spirituali: & prius de carnali.

Distinct. XL. A

NVnc superest de cognatione aliquid dicere. Est autem cognatio alia carnalis, alia spiritualis: Primum de carnali cognatione, & affinitate inspiciamus. Cognati ergo vel affines in septimo gradu, vel infra, copulari non debent. Vnde Grego. Progeniem suam vnumquenq;, vsque ad septimam obseruare decernimus generationem: & quandiu se agnoscũt affinitate propinquos vel cognatos, ad coniugalem copulam accedere denegamus: quod si fecerit, separentur. Item Nicolaus Papa, De consanguinitate sua nullus vxorem ducat vsque post generationem septimam, vel quousque parentela cognosci potest. Item, Nulli ex propinquitate sui sanguinis vsque ad septimum gradum vxores ducant. His auctoritatibus aliisque pluribus, consanguineorum coniunctiones prohibentur, vsque ad septimum gradum.

Greg. epist. 31. lib. 12. ad Felicem Siciliæ episcopum.

Nicolaus. 2. c. 11. synodi Romanæ.

Ex cõc. Lug.

De computatione graduum consanguinitatis. B

Quomodo autem gradus consanguinitatis computandi sint, Isido. ostendit sic: Series consanguinitatis sex gradibus dirimitur, hoc modo: Filius & filia, quod est frater & soror, sit ipse truncus. Illis seorsum seiunctis, ex

Isid. lib. 9. Etymo. c. 5.

radice

radice illius trunci egrediuntur isti ramunculi nepos & neptis, primus. Pronepos & Proneptis, secundus: Abnepos & Abneptis, tertius: Adnepos & Adneptis, quartus: Trinepos & Trineptis, quintus: Trinepotis nepos & trineptis neptis, sextus. Attende, quòd sex gradus tātum ponit Isidorus, quia truncum inter gradus non computat. Alii verò, qui septem gradus ponunt, truncum inter gradus computant. Variè nanque computantur gradus consanguinitatis. Alii enim patrem in primo gradu, filios in secundo ponunt: Alii primum gradū filios appellant, negantes gradum cognationis inter patrem & filium esse, cū vna caro sint pater & filius. Auctoritates ergo, quæ cōsanguinitatis cautelā vsq; in septimum gradum prohibent, patrē ponunt in primo gradu. Illi vero, qui vsq; ad sextum gradū prohibent, primum gradum filios appellant. Atque ita fit, vt eædem personæ secundū hanc diuersitatem inueniantur in sexto, & septimo gradu. Patrem vero in primo gradu ponit, qui fratres dicit esse secundum gradū. Hoc modo, cōputat Zacharias Papa, inquiens, Parentelę gradus taliter computamus. Ego & frater meus vna generatio sumus, primumq; gradum efficimus. Rursus, filius meus, & fratris mei filius secunda generatio sunt, & secundum gradum faciunt: atq; ad hunc modum ceteræ successiones. Inter illos vero qui sex cōputant gradus, & illos qui septem computant gradus, nulla in sensu existit diuersitas, quāuis in numero graduum varietas videatur. Vltima enim generatio si à fratribus sumat initium numerandi, septima inuenitur. *Ibidē. c. Parentelæ.*

Quare sex gradus computantur. C

Quare vero sex cōputet Isidorus, ipse aperit dicens, Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens vsque ad vltimum gradum protraxerit, & propinquitas esse desierit, tunc primum lex in matrimonii vinculū eam recipiet, & quodammodo incipiet reuocare fugientem. Ideo autem vsque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, vt sicut sex ætatibus mundi generatio & hominis status finitur: ita *Isidor. lib. 9 Etimolog. cap. 6.*

propinquitas generis tot gradibus terminetur. In his sex gradibus omnia propinquitatum nomina continentur: vltra quos nec affinitas inueniri, nec successio potest amplius prorogari. Secundum alios, septem gradus ideo computantur, ita vt post septem gradus sponsus sponsæ iungatur: sicut post hanc vitam, quę septem diebus agitur, ecclesia Christo iungetur. His autem occurrit illud quod Greg. Augustino Anglorum episcopo, à quo requisitus fuerat quota generatione debeant copulari, rescribit sic: Quædam lex Romana permittit, vt siue fratres, vel sororis seu duorum fratrem germanorum, seu duarum sororum filius & filia misceantur. Sed experimento didicimus, ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Vnde necesse est, vt quarta vel quinta generatio fidelium licenter sibi coniungatur. Sed post multum temporis idem Grego. à Felice Messanæ Siciliæ præside, requisitus vtrùm Augustino scripserit, vt Anglorum quarta generatione contracta matrimonia non soluerentur, inter cætera talem reddidit rationem: Quod scripsi Augustino Anglorum episcopo, ipsi etiam Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat, ne à bono quod cœperat metuendo austeriora recederet, specialiter & non generaliter me agnoscas scripsisse. Nec ideo hæc eis scripsi, vt postquam in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inuenti fuerint, non separentur: aut infra affinitatis lineā, id est, vsque ad septimam generationem iungantur.

Greg. cap. 6. ad interrog. Aug. episcopi Anglo.

Greg. epist. 31 lib. 12. Felici episcopo Messanæ Siciliæ.

Ibidem.

DE GRADIBVS AFFINITATIS.

Distinct. XLI. A

35. q. 5. cap. Porro de affinitate.

NVnc de affinitate vidēdum est: de qua Greg. ait, Porro de affinitate, quam dicitis parētelam esse, quæ ad virum ex parte vxoris, seu quæ ex parte viri ad si vxorē pertinet, manifesta ratio est: quia si secundum diuinam sententientiam ego, & vxor mea sumus vna caro, profecto mihi & illi mea suaque parentela

rentela propinquitas vna efficitur. Quocirca ergo & soror vxoris meæ, in vno & primo gradu erimus filius verò eius, secundo gradu erit à me: neptis vero, in tertio. Idque vtrinque in cæteris agendum est, in successionibus. Vxorem verò propinqui cuiuscunque gradus sit, ita me oportet attendere, quemadmodum ipsius quoque gradus aliqua fœmina propriæ propinquitatis sit. Quòd nimirū vxori meæ de propinquitate viri sui in cunctis cognationis gradibus conuenit obseruare. Qui vero aliorsum sentiunt. Antichristi sunt. Item Iulius Papa, Aequaliter vir coniugatur cōsanguineis propriis, & consanguineis vxoris. Item Isid. Sanè consanguinitas quæ in proprio viro conseruanda est, etiam in vxoris parentela de lege nuptiarū custodienda est: quia constat eos duos fuisse in carne vna. Ideoque cōmunis est illis vtraque parentela. Item Iulius Papa, Nullum in vtroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis vel vxoris, vsque sui septimum generationis gradum, vxorem ducere, vel incesti macula copulari: quia sicut non licet cuiquam Christiano de sua consanguinitate, sic nec de consanguinitate vxoris coniugem ducere, propter carnis vnitatem. Item Gregor. De affinitate consanguinitatis, per gradus cognitionis placuit vsque ad septimam generationem obseruare. Nam & hæreditas rerum per legales instrumentorum definitionis sancita, vsque ad septimum gradum hæredum protendit successionem. Non enim eis succederent, nisi de propagine cognationis deberetur. His auctoritatibus insinuatur, & quæ sit affinitas, & vsque ad quem gradum sit obseruanda, scilicet, vsque ad septimum.

35 q 3. c. æqualiter.

Concil. Vormaciensis, cap. 78.

Ibidem. c. Nullum.

In concilio Medden. ibidem. c. de affinitate.

Variæ traditiones de affinitate. B

Sed alii videntur concedere, in quinta generatione inter affines contrahi coniugium, & in quarta etiam si contractum fuerit, non separari. Ait enim Fabianus Papa, De propinquis qui ad affinitatem per virum & vxorem veniunt, defunctā vxore vel viro in quinta generatione iungantur: in quarta si inuenti fuerint, non sepa-

Ibidē. c. De propinquis.

 rentur

rentur. In tertia vero propinquitatę, non licet vxorem alterius accipere post obitum eius. Aequaliter vir iungatur in matrimonio eis, qui sibi consanguinei sunt, & vxoris suæ consanguineis, post mortem vxoris. Ecce hic cõceditur, in quinta vel quarta propinquitate affinium fieri coniugium. Iulius etiam papa ait, Statutũ
Ibidem. c. et hoc quoque. est, vt relictã patris vxoris suæ, relictã fratris vxoris suæ, relictã filii vxoris suæ, nemo sibi in matrimoniũ sumat: relictam vxorem cõsanguineorum vxoris suæ vsque in tertiã progeniẽ nemo in vxorem sumat. In quarta vero & quinta, si inuenti fuerint, non separentur. Ecce quàm variè de affinitatis obseruatione loquuntur auctores. Alii enim vsque ad septimũ gradum eam obseruari sanciunt. Alii vero in quinto vel quarto matrimonio contracta non diuidunt. Sed illi veritatis rigorem, isti misericordiæ dispensationem videntur proponere. Potest enim ecclesia dispensare in copula affinium vsque ad tertium gradũ: sicut Greg. dispensauit in quarto gradu consanguinitatis. Illud autem non est prætereundum,
35. q. 10. c. Fraternitatis. quod Gregorius Venerio episcopo scripsit: Sedem apostolicam consulere decreuisti, si mulier copula nuptiali extraneo viro coniuncta, cognationi eius pertineat, si eo defuncto cognatio maneat, uel sub alio viro cognationis vocabula dissoluantur, vel si susceptæ soboles possint legitimè ad prioris viri cognationis transire copulam. Si vna caro fiunt: quomodo aliquis eorum potest propinquius vni ꝑtinere, nisi pertineat alteri? Hoc minimè posse fieri credendum est. Porro vno defuncto, in superstite affinitas non deletur: nec alia copula coniugalis affinitatẽ copulæ prioris soluere valet: sed nec alterius cõiunctionis soboles placet ad affinitatis prioris viri consortium transire. Siquis ergo sacrilego & temerario ausu in defuncto quærit propinquitatẽ extinguere, vel sub altero affinitatis vocabula dissipare, vel si susceptas soboles alterius copulæ propinquitati prioris credit legitimè sociari: hic negat Dei verbum validum esse quod dixit, Erunt duo in carne vna. Ecce hic
Genes. 2. Matth. 19. prohibet, si mortuo primo viro vxor eius alii nupserit, filios

filios de secundo viro genitos ducere vxores de cognatione prioris viri: quia filii mediante matre, ad cognationem prioris viri pertinent, cum quo mater eorum vna caro extiterat. Hoc idem etiam Innocentius Papa ait, Si qua mulier ad secundas nuptias transierit, & ex eis sobolem genuerit, nullatenus potest ad consortium cognationis prioris viri pertingere. Hoc autem obseruandum est vsque ad septimum generis gradum. sed maximè, vsque ad tertium & quartum, sicut supra positum est. *Gratianus ex synodo Romana refert. 35, q. 10. c. Si qua mulier.*

Si coniugium sit inter eos, qui nota consanguinitate diuiduntur C

Et est sciendum, quod ecclesia infra prædictos gradus consanguinitatis coniunctos separat. Si autē ignoranter coniuncti fuerint in conspectu ecclesiæ, & postmodum probata consanguinitate eiusdem iudicio separati: quæritur vtrùm copula illa coniugium fuerit? Quibusdam videtur non fuisse coniugium, quia non erant legitimæ personæ: sed tamen de crimine excusantur per ignorantiam, & quasi coniugium reputatur, quia bona fide, & per manum ecclesiæ conuenerunt. Vnde & filii eorum legitimi habentur: Alii vero dicunt fuisse coniugium, licet non essent legitimæ personæ: quia talium coniunctiones vocant canones coniugia, vbi de personis agitur, quarum testimonio consanguineorum sit dirimenda coniunctio. vnde Vrbanus Papa, Si duo viri vel tres consanguinitatem iureiurando firmauerint, vel ipsi fortè confessi fuerint, coniugia dissoluantur. Si verò neutrum contigerit, episcopi eos per fidem Christi obtestentur, quatenus palam fateantur, si se recognoscunt consanguineos. Si se iudicio episcoporum segregauerint, alia matrimonia non prohibeantur contrahere. Idem, Notificamus tibi, vt cum tres vel duo ex propinquioribus eius qui accusatur, hanc propinquitatem iuramento firmauerint: vel si duo vel tres ex antiquioribus Ianuensibus, quibus hęc propinquitas est nota, qui bonæ famæ & veracis testimonii sint, re- *35. q. 6. Si duo viri.* *Idē Ricardo Ianuen. epō vbi supra. Notificamus.*

moto amore, timore, precio & omni malo studio, quæ dicta firmauerint: sine mora coniugia dissoluantur. Consanguineos verò extraneorum nullus accuset, vel consanguinitatem in synodo computet: sed propinqui ad quorum notitiam pertinet. Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus & veracioribus, quibus propinquitas tota nota sit, episcopus canonicè perquirat: & si inuenta fuerit, separentur. Ecce quibus accusantibus vel testificantibus dirimenda sit consanguineorum coniunctio, quæ coniugium vocatur.

Fabianus papa ibidem c. Consanguinitatis.

Distinctio vtilis, Quid sit fornicatio. D

Hic dicendum est, quod aliud est fornicatio, aliud stuprum, aliud adulterium, aliud incestus, aliud raptus. Fornicatio, licet sit genus omnis illiciti coitus, qui fit extra vxorem: tamen specialiter intelligitur in vsu viduarum, vel meretricum, vel concubinarum. Stuprum propriè est virginum illicita defloratio. Adulterium, est alieni thori violatio. vnde adulterium dicitur, quasi alterius thori accessio. Incestus, est cōsanguinearum, vel affinium abusus. Vnde incestuosi dicuntur, qui consanguineis vel affinibus suis abutuntur. Raptus admittitur, cum puella violēter à domo patris educitur, vt corrupta in vxorem habeatur. Siue puellæ, siue parentibus vis illata constiterit, hic morte mulctatur. Sed si ad ecclesiam cum rapta confugerit, priuilegio ecclesiæ mortis impunitatem meretur. Addendum est etiam illud Alexandri, qui ait, Quod fratres sororve vxoris tuæ cognati dicuntur, æquiuocationis iure fit, & necessitate vulgaris appellationis potius, quam vlla cognationis causa. Vxor enim fratris, fratrissa potius quàm cōgnata vocatur. Mariti frater, leuir dicitur. Duorum fratrum vxoris, ianitrices vocantur, quasi eandē ianuam intrantes. Viri soror, glos appellatur. Sororis autem vir non habet speciale nomen, nec vxoris frater.

36. q. 1. cap. Lex præteritorum.

Alexand. 2. 35. q. 5. c. Quod autē frater.

DE SPIRITVALI COGNATIONE.

Distinct. XLII. A

De parentalium gradum famosa quæstione, aliquid licet minus sufficienter, diximus. Iam de spirituali cognatione addamus, quę etiam personas impedit, vt non sint legitimæ ad ineundas nuptias. Tria quidem sunt, consanguinitas, affinitas, & spiritualis germanitas. Consanguinitas est inter eos, qui iunguntur secundum lineam generis. Affinitas inter eos, qui genere quidem non sunt coniuncti, sed mediante genere sunt sociati: verbi gratia, Vxor filii fratris mei qui non est de genere meo, per ipsum qui est de genere meo, mihi affinis facta est, & ego illi. *Hugo. sen. 4. ca. 13.* Spiritualis proximitas, est inter compatrem & commatrem: & inter eos, quorum vnus alterum de sacro fonte leuauit, vel in cathecizatione aut confirmatione tenuit. Est etiam inter filios eiusdem hominis carnales & spirituales.

Qui sint filii spirituales. B

Spirituales filii sunt, quos de sacro fonte leuamus, vel in cathecizatione seu confirmatione tenemus. *30. q. 1. c. Ad limina.* Filii etiam & filiæ spirituales eorum sunt, qui trinæ mersionis vocabulo eos sacro baptismate tingunt. Dicitur etiam spiritualis filia sacerdotis, quæ ei peccata sua confitetur. Vnde Symmachus Papa, Omnes quos in pœnitentia suscipimus, ita nostri spirituales sunt filii: vt & ipsi quos vel nobis suscipientibus, vel sub trinæ mersionis vocabulo mergentibus, vnde baptismi regenerauit. Syluester etiam admonet, vt ad suam filiam pœnitentialem nullus sacerdos accedat: quia scriptum est, Omnes, quos in pœnitentia accipimus, ita nostri filii sunt, vt in baptismo suscepti: quorum omnium flagitiosa est commixtio. Quod autem compater & commater sibi iungi nequeant, nec pater spiritualis: nec mater filiæ, vel filio spirituali, ex concilio Maguntinensi docetur

In Concilio Maguntinē-si.30.q.1.c. De eo.

tur. De eo quod interogasti, si aliquis filiolam suam duxerit in vxorem, & de eo qui concubuit cum matre spirituali, & de eo qui filium suum baptizauit, & vxor eius eum de fonte suscepit, hac causa ut dissidium fieret coniugii, si post in tali copula possunt permanere: sic respondendum est; Si filiolam aut commatrem suam aliquis in coniugium duxerit, separandos esse iudicamus, & graui pœnitentia plectendos. Si vero coniuges legitimi, vel unus, vel ambo ex industria hoc fecerint, vel filium suum de fonte susceperint: si innupti manere voluerint, bonum est: sin autem, grauis pœnitentia insidiatori iniungantur, & simul maneant: & si prævaricator coniugii superuixerit, acerrima pœnitentia mulctetur, & sine spe coniugii maneat. Ex his apparet, quòd aliquis filiolam suam, vel commatrem non potest sibi copulare nuptialiter: & si præsumptum fuerit, separandi sunt. Qui autem legitimè coniuncti sunt, non ideo separandi sunt, quia alter eorum insidiosè filium de fonte leuauit. Quod etiam Nicolaus confirmat dicens, Nosse desideras, vtrum mulier, quæ viri filium ex alia fœmina genitum de sacro fonte leuauerit, postmodùm possit cum eodem viro copulari. Quos ideo coniungi posse decernimus, quia secundum canones sacros nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet coniunx dimittere coniugem, cum Apostolus præcipiat, Nolite fraudare inuicem: nisi fortè ex consensu ad tempus &c. Ideo dictum est nobis quasdam fœminas desidiosè, quasdam verò fraudulenter, vt à viris suis separentur, proprios filios coram episcopis ad confirmandum tenuisse. Vnde nos dignum duximus, vt si qua mulier filium suum desidia aut aliqua fraude coram episcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam, vel fraudem, quandiu viuat, pœnitentiam agat: tamen à viro suo non separetur. Item Ioan. Papa, Ad limina sancti Petri homo nomine Stephanus veniens, nostro præsulatui innotuit, quòd filium suum in extremo uitę positum, necdum baptismi vnda lotum, absentia sacerdotum cogente baptizauit, eumque propriis manibus suscepit.

Nico. Salonitano episcopo. Ibidem c. Nosse.

1. Cor. 7.

Ex concilio Cabilonensi. Ibidem c. Dictum est.

Ibidem cap. Ad limina.

ſcepit. Atque pro huiuſmodi negotio, reuerentia tua præfatum hominem à ſua coniuge iudicauit eſſe ſeparandum. Quod fieri nullatenus debet, dicente ſcriptura, Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. Et dominus non dimittere vxorem, niſi cauſa fornicationis, iubet. Et nos tanta auctoritate freti dicimus non dimittendum eſſe, & inculpabile iudicandum, quod neceſſitas intulit. Nam baptizandi opus laicis fidelibus, ſi tamen neceſſe fuerit, liberè cōceditur. Vnde ſi ſupradictus homo filium morientem aſpiciens, ne animam perpetuò perire dimitteret, vnda baptiſmi lauit, ut eum de poteſtate mortis eriperet: bene feciſſe laudatur. Ideoq; ſuæ vxori, ſibi iam olim legitimè ſociatæ, impune dum vixerit iudicamus manere coniunctum: nec ob hoc ſeparari debere. His aliiſque pluribus auctoritatibus edocetur, coniuges non eſſe ſeparandos, ſi poſt legitimam copulam alter alterius filium de fonte leuarit, vel in confirmatione tenuerit.

Actuū. 19
Matth. 5. & 19.

Quid præmiſſis obuiat. C

His autem obuiare videtur, quod Deuſdedit Papa ait. Peruenit ad nos Diaconos ſanctitatis veſtræ epiſtolam deferens, quòd quidam viri & mulieres præterito ſabbatō paſchali, pro magno populi incurſu neſcienter filios ſuos ſuſcepiſſent de lauacro, Cupis ergo ſcire, an propter hoc debeant viri ac mulieres ad proprium vſum redire, vel non? Nos vero ac re mœſti, priorum inquiſiuimus dicta: & inuenimus in archiuis, id eſt, in armariis apoſtolicæ ſedis, iam talia contigiſſe in pluribus Eccle., quarum epiſcopis ab hac apoſtolica ſede volentibus ſcire, vtrum viri ac mulieres redirent ad proprium thorū, Beatæ memoriæ ſancti patres Iulius Papa, Inno. & Cœleſtinos cum epiſcoporum plurimorum conſenſu, in Apoſtolorum principis Eccleſia præſidentes, talia reſeri pſerunt & confirmauerunt: ut nullo modo ſe in coniugio reciperent viri ac mulieres, quicunque hac ratione ſuſceperunt natos: ſed ſepararent ſe, ne ſuadente diabolo tale vitium inualeſcat. Item, Si quis filiaſtrum vel filiaſtram

Gordiano epiſcopo Hiſpalienſi. Ibidem cap. Peruenit.

liastram suam ante episcopum tenuerit ad confirmationem, separetur ab vxore sua, & aliam nunquam accipiat. Hæc autem vel ad terrorem dicta sunt, non quod ita esset faciendum, sed ne illud fieret summopere cauendum: vel de illis est intelligendum, qui prius filios vicissim de fonte susceperunt, quàm fierent coniuges. Præmissis autem auctoritatibus omnino consentiendũ est: vt siue proprium, siue tantum viri filium mulier de fonte susceperit, non ideo à viro separetur: quod & de viro similiter oportet intelligi.

Ex con. apud Vermeriã, 30. q. 1. Si quis filiastrũ.

De copula spiritualium, vel adoptiuorum, & naturalium filiorum. D

Quod autem spirituales, vel adoptiui filii naturalibus copulari nequeant, Nicol. Papa testatur ita inquens: Ita diligere debet homo eũ, qui se suscepit de sacro fonte, sicut patrem. Inter fratres & filios spirituales gratuita & sancta communio est: quæ dicenda non est consanguinitatis, sed habenda spiritualis proximitas. Vnde inter eos arbitror non posse fieri legale coniugium, quia nec inter eos qui natura, & eos qui adoptione filii sunt venerandæ leges matrimonia contrahi permittunt. Itẽ, Si inter eos non contrahitur matrimoniũ quos adoptio iungit: quanto potius à carnali inter se contubernio cessare oportet, quos per cœleste sacramentum regeneratio sancti spiritus vincit.

Ad con. Bulgarorũ. 30. q. 3. ita diligere.

Si filij ante compaternitatem vel post nati, valent coniungi. E

Hoc autem quidam volunt intelligere tantum de illis filiis, quibus compatres facti sunt. De aliis verò, qui ante compaternitatem vel post geniti sunt, concedunt, quod legitimè & licitè iungi possunt. Quibus videtur consentire Vrbanus. 2. dicens, Super quibus consuluit nos tua dilectio, hoc videtur respondendum: vt & baptismus sit, si instante necessitate fœmina puerum in nomine Trinitatis baptizauerit: & quod spiritualium parentum filii vel filiæ ante vel post compaternitatem genitæ possunt legitimè coniungi, præter illam personam, qua compatres effecti sunt.

Vbi suprà c. super quib.

Paschalis Papa. F

Paschalis verò. 2. post compaternitatem genitos copulari prohibet, scribens Regino episcopo. Post susceptum filium de fonte vel filiam spiritualem, qui ex compatre, vel ex commatre fuerint nati, matrimonio iungi non possunt. Illud etiam notandum est, quod in Tiburiensi concilio legitur: Si quis suæ spiritualis commatris filiā fortuitu, & ita contingente rerum casu in coniugium duxerit: maturiori seruato consilio habeat; atq; legitimo connubio honestè operam det. *Ibidem cap. post susceptū* *Cap. 48. cō. Tiburien.*

Si quis ducere possit duas commatres vnam post alteram. G

Solet etiam quæri, Si commatrem uxoris post eius obitum quis ducere valeat? De hoc Nicolaus Papa scribit, Sciscitatur à nobis sanctitas vestra, si quis duas commatres habere valeat unam post alteram? In quo meminisse debes scriptum esse, Erunt duo in carne vna. Cùm ergo constet quòd vir & mulier vna caro efficiuntur, restat virum compatrem constitui mulieri, cuius assumptâ vxor commater erat: & ideo virum illi fœminæ non posse cōiungi, quæ commater eius erat, cum qua idem fuerat vna caro effectus. Huic autem illud contrarium videtur, Qui spiritualem habet compatrem, cuius filiū de lauacro susceperit, & vxor eius commater non est, licet ei defuncto compatre suo eius viduam ducere in vxorem; quos nulla generatio spiritualis secernit. Item ex epistola Paschalis Papæ, Post vxoris obitum, cum commatre vxoris coniugio copulari, nulla ratio vel auctoritas videtur prohibere. Non enim per carnis vnionem, ad vnionem spiritus transitur. Sed sciendum, quod authoritas Nicolai de illo agit, qui vxori suæ debitum reddidit, postquam commater illius extitit. Aliæ vero auctoritates de illo agunt, cuius vxor postquam à viro suo derelinquitur, illius commater efficitur, nec post cōpaternitatem à viro suo cognoscitur: vel de illo potius agunt cuius vxor ante defungitur, quam ab eo cognoscatur. *Constan. episcopo. 30. q. 4. c. Sciscitatur.* *Cap. 47. cō. Tiburien.* *Ibidem cap. Qui spiritualem. ibidem c. Post vxoris.*

Si vir & mulier possint simul tenere puerum. H

Solet etiam quæri, Si vxor cum viro simul debeat in baptismo suscipere puerum? De hoc Vrbanus ait, Quod

Ibidem ca. Quod vxor.

Quod vxor cum marito in baptismo simul non debeat suscipere puerum, nulla auctoritate videtur vel reperitur prohibitum: sed vt ipsa puritas spiritualis paternitatis ab omni labe & infamia conseruetur immunis, decreuimus vt vtrique simul ad hoc aspirare non præsumant. Quia verò piaculare flagitium commisit, qui duabus cōmatribus velut sororibus nupsit magna pœnitentia debet ei iniungi.

De secundis & tertijs nuptijs, & deinceps I

Aug. c. 12. lib. de bono viduitatis. Tomo 4. 1. Cor. 7.

Sciendum est etiam, quòd non solum primæ, vel secundæ nuptiæ sunt licitè, sed etiam tertiæ & quartę non sunt damnandæ, Vnde Aug. Secundas nuptias omnino licitas, Apostolus concedit. De tertiis autem & quartis, & de vltra pluribus nuptiis, solent homines mouere quęstionem. Sed quis audeat definire, quod nec Apostolum video definisse, Ait enim, Si dormierit vir eius, cui vult nubat. Non dicit, primus, vel secundus, vel tertius, vel quorumlibet: nec à nobis definiendum ęst, quod non definit Apostolus. Vnde vt breuiter respondeam, nec illas nuptias debeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre: nec contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, vt quotiens voluerint nubant: nec ex meo corde præter scripturæ auctoritatem, quotaslibet nuptias damnare. Item testatur Hieron. Ego nunc libera voce exclamo, nec damnari in Ecclesia bigamam, immo nec trigamam: & ita licere quinto & sexto, quemadmodum secundo marito nubere. Apost. tamen bigamos à sacerdotali honore excludit. Sed hoc non facit pro vitio bigamiæ, immo pro sacramenti virtute, vt sit vna vnius, sicut vnica vnici. Illud tamen Cæsarien. concilii videtur innuere, bigamiam esse peccatum. Presbyterum, inquit, in nuptiis bigami prandere non conuenit: quia cum pœnitentia bigamus indigeat, quis erit presbyter qui talibus nuptiis possit præbere consensum? Sed hoc de illo intelligi potest, qui primæ vxori insidiatus putatur desiderio secundæ: vel pro signaculo sacramenti illud dicitur, quod in bigamo non seruatur. Ambros. etiam dicit, quòd primæ nuptiæ tantum à domino sunt institutæ:

Hiero. ad finem apologiæ pro libris ad Pāmachium, Tomo 2. 1. Timot. 3. cap. 7. conc. Neocæsar. Super epist. 1. ad cor. c. 7

institutæ:secundæ verò sunt permissæ. Et primę nuptię sub benedictione Dei celebrantur sublimiter:secundę verò etiam in præsenti carent gloria.

DE RESVRRECTIONIS ET IVDIcii conditione.

Distinct. XLIII. A

POstremo de conditione resurrectionis, & modo resurgentium, nec non & de die iudicii & misericordiæ qualitate breuiter differendum est. Omnibus quęstionibus, quę de hac re moueri solent, satisfacere non valeo, resurrecturam tamē carnem omnium quicunque nati sunt atque nascentur & mortui sunt & morientur, nullatenus ambigere debet Christianus. Ait enim Esaias. Resurgent mortui, & resurgent qui erunt in sepulchris. Et Apost. Nolumus vos igno.fra.de dorm. vt non con. sicut & cęteri qui spem non habent, scilicet, resurrectionis. Hoc enim vobis di. in verbo do. quia nos qui vi. qui re. su. non prę. eos qui dorm. Quoniam ipse do. in iussu & in vo.ar. & in tu. Dei descen. de cœ. & mor. qui in Christo sunt re. primi. Deinde nos qui vi. qui relin. si ra. cum illis in nu. obui. Christo in aera: & sic semper cum domino erimus. His verbis & veritas resurrectionis, & causa atque ordo resurgentium pręclarissimè insinuatur.

Aug. 1 ench. cap. 84.
1. Thess. 4.
Esa. 26.

De voce tubæ.

Causa enim resurrectionis mortuorum erit vox tubę, quę in aduentu iudicis ab omnibus audietur: & cuius virtute excitabuntur mortui, & de monumentis resurgent. Vnde propheta. Dabit voci suę vocem virtutis, id est, effectum resuscitandi mortuos. Et Ioannes euangelista ait, Venit hora, in qua omnes, qui in monumētis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitę: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicii. Si verò queritur, cuius vel qualis erit vox illa? Apost. dicit, quòd erit archangeli; id est, ipsius

Psal. 67.
Ioan. 5.
1. Thess. 4.

1.Cor.15. ipsius Christi, qui est princeps archangelorum. Vel vox erit alicuius, vel plurium angelorum. Eademq; dicitur tuba: quia erit manifesta & nouissima, quia post eã non

Aug. epist. 80. ad Honeratum. capit.34. erit alia. Hæc tuba (vt ait Aug.) est clamor: de quo dicitur in euangelio, Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit: exite obuiam ei. Tubæ nomine aliquod euidẽs & præclarum signum intelligitur. Quod vox archangeli & tuba Dei ab Apost. dicitur, in euangelio vox filii Dei & clamor appellatur: quod signum mortui audient & resurgent.

Matth. 25. 1.Thess.4.d

De media nocte. C

Matt. 25. a Media autem nocte dicitur venturus, vt Aug. ait, non pro hora temporis. sed quia tunc veniet, cum non speratur. Media ergo nocte, scilicet, cum valde obscurum erit, id est, occultum veniet Dies enim domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Potest tamen non incongruè intelligi mediæ noctis tempore venturus: quia vt ait Cassiodo. Hoc tempore primogenita Aegypti percussa sunt, qñ etiam sponsus venturus est. Pluribus etiam locis contestantur auctores, ꝙ aduentus Christi dies dicitur domini: non pro qualitate temporis, sed rerum: quia tunc cogitationes & consilia singulorum patebunt. Vnde in Daniele, Vetustus dierum sedit. & libri aperti sunt coram eo. Libri sunt conscientiæ singulorum, quæ tunc aperiẽtur aliis. Et tunc implebitur, Nihil occultum quod non reueletur. Adueniente aũt summo iudice, non solũ aeris tenebræ illuminabuntur, sed abscondita cordiũ manifestabuntur. Virtute ergo diuina fiet, vt cuiq; opera sua bona vel mala cũcta in memoriã reuocentur, & mẽtis intuitu mira celeritate cernantur: vt accuset vel excuset hominẽ conscientia, eaq; teste dãnetur, vel saluetur.

1.Thess.5.a Versu Media nocte surgebam, super. octonarium.8. Exod.12. Daniel 7.c Matt. 10. e 1.Cor.4.a

De memoria electorum, si tunc præcedentia mala teneat. D

Hic quæritur, Vtrùm electis, tunc adsit memoria præcedentium malorum, sicut bonorum? Quædam auctoritates videntur tradere bonos non habituros tunc memoriam præcedentium malorum, id est, peccatorum vel tormentorum. Ait enim Esaias, Ego creo celos nouos, &

Esai 65.e

uos, & terram nouam: & non erunt in memoria priora, & nõ ascendent super cor, sed gaudebitis in æternum. Item, Obliuioni traditæ sunt angustiæ priores, & abscõditæ ab oculis nostris. Quæ de futuro exponens Hieron. ait, Obliuioni tradentur priora mala: quia forsitan in futuro pristinæ conuersationis memoria omnino delebitur, succedentibus bonis æternis: ne sit pars malorum, prioris angustiæ memorari. Sed hæc & his similia possunt accipi sic, vt non excludant memoriam præcedentium malorum, sed ex ea molestiam & læsionem amoueant. Non.n. eorum memoria sanctos contristabit, vel eorum beatitudinem obfuscabit, sed gratiores Deo reddet. Vnde super psal. 88. ait Grego. Quomodo in æternũ misericordias domini canit, qui miseriæ non meminit? Quõ autem plena beatitudo, si memoria reatus mentẽ tangit? Sed sæpe læti tristium meminimus, & sani dolorum meminimus sine dolore: & inde amplius læti & grati sumus. Ex his apparet, ꝙ si priorum malorum memoriam sancti habebunt in futuro, non eis tamen erit ad pœnam vel gloriæ derogationem, sed ad gratiarũ actionem. Si verò quæritur, vtrum peccata quæ fecerunt electi, prodeant tunc in notitiam omnium, sicut mala dãnandorũ omnibus erunt nota. Non legi hoc expressum in scriptura. Vnde non irrationabiliter putari potest, peccata hic per pœnitentiam recta & deleta, illic etiam tegi aliis; alia verò cunctis populari.

Ibid. Hiero. & Gl. super illum locũ Esaiæ 65. tomo. 5.

Greg. lib. 4. moral. capi. 42. ad illud Iob 3. Paruus & magnus ibi sũt.

De his qui vi ui reperientur. E

Qveri solet, Vtrum illi, quos viuos inueniet Christus, si nunquam omnino morituri sint, an ipso temporis puncto, quo rapientur obuiam Christo, ad immortalitatem mira celeritate sint transituri? Non enim dicendũ est, fieri non posse, vt per aera in sublime portentur, in illo spatio & moriantur & reuiuiscant. Ad hunc autem sensum, quo existimamus illos in paruo spatio & passuros mortem, & accepturos immortalitatem, Apostolus nos vrgere videtur, vbi dicit. Omnes in Christo viuificabimur. Et alibi, Quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Cur autem nobis incredibile videa-

Aug. de ci. Dei. lib. 20. cap. 20.

1. Cor. 15. e Ibidem Augusti. ad finem capitis. 20.

tur, illam multitudinem corporum in aere quodammodo ſeminari, atque ibi protinus immortaliter & incorruptibiliter reuiuiſcere, cum credamus in ictu oculi futuram reſurrectionem, & in membra ſine fine victura tanta velocitate rediturum antiquiſſimorum cadauorum puluerem? Sed vellem de his potius audire doctiores. Si ergo ſanctos, qui reperientur Chriſto veniente viuentes, eique obuiam rapientur, crediderimus in eodē raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadem mox immortalia redituros: nullas in verbis Apoſtoli patiemur anguſtias, generaliter accipientes illud quod dictum eſt, Omnes quidem reſurgemus, ſcilicet, tam boni
1 Cor. 15. 8 quam mali: ſed non omnes immutabimur, ſcilicet, in ſolennitatem reſurrectionis. De hoc etiam Ambro. ait,
1. Theſſ. 4 ſuper illud, hoc enim uobis dicimus in reſpōſione ad 3. q. 10. 3. In ipſo raptu eorum, qui uiui reperientur, mors erit & reſurrectio, vt anima quaſi per ſoporem egreſſa de corpore, eidem in momento reddatur. Contra vero ſcibēs ad Marcellam Hieron. teſtari videtur, dicens, quoſdam in fine ſeculi adueniente Chriſto non eſſe morituros, ſed viuos repertos in immortalitatem repente mutandos. Horum autem quid verius ſit, non eſt humani iudicii definire.

Quomodo intelligitur Chriſtus iudex viuorum & mortuorum. F

His autem adiiciendum eſt, dupliciter intelligi, quod
Aug. in enchir. c. 55. in princ. dicitur Chriſtus iudicaturos viuos, & mortuos. Aut enim viui accipiuntur, qui in aduentu eius viui reperientur, licet in raptu moriantur: & mortui, qui ante deceſſerant: vel uiui & mortui accipiuntur, iuſti & iniuſti.

Quomodo omnes incorrupti. G

Cum quæ ex prædictis ſanè credi valeat omnes reſurrecturos, credendum eſt etiam, quod omnes reſurgent incorrupti: non vtique impaſſibiles quia reprobi mortem patientur æternam, ſed ſine diminutione membrorum omnia humani corporis habituri membra, nec tamen gloria ac ſpe impaſſibilitatis induentur.

DE AETA-

DE AETATE ET STATVRA resurgentium.

Distinct. XLIIII. A

SOlent autem nonnulli percontari & quærere, an in eadem ætate & statuta corporis omnes resurrectu ri sint? Quidam putauerunt omnes resurrecturos secundum mensurā ætatis & statutæ Christi: ideo quia Apostolus ait, Donec occurramus omnes in vtrū perfectum, in mensuram ætatis & plenitudinis Christi. Sed his verbis non eadem resurgentibus assignatur statuta, sed ætas. Omnes enim in eadem ætate resurgent, in qua Christus mortuus est & resurrexit, cuiuscunque ætatis mortui fuerint. Virum autem posuit, non ut distingueret sexum, sed vt significaret perfectionem virorum, quam tunc habebunt: sed non omnes eandem staturam corporis obtinebunt. Vnde Aug. Non ait in mensuram corporis vel staturæ, sed ætatis: quia vnusquisq; suam recipiet: mensuram corporis, quàm vel habuit in iuuentute, etiam si senex obiit, vel fuerat habiturus, si ante est defunctus. Aetas vero erit illa, ad quam peruenit Christus, scilicet, iuuenilis, vt circa 30. annos. Triginta enim duum annorum & trium mensium erat ætas Christi, in qua mortuus est, & resurrexit. Non est autem fas dicere, quòd in resurrectione accedat corpori magnitudo, quam nec habuit hic, nec erat habiturum diu viuendo: nec maiora corpora redigēda sunt admodum dominici corporis. Periret enim multum de illis corporibus, cum nec periturus sit capillus, ut ait dominus, Capillus de capite vestro non peribit.

Ephes. 4.c. *In lib. de ci. Dei. lib. 22. cap. 15.* *Lucæ. 21.*

Quòd resurget quicquid fuit de substantia & natura corporis, & in eadem parte corporis. B

Non enim perit Deo terrena materies, de quà mortalium creatur caro: sed in quemlibet puluerem cineremve soluatur, in quoslibet halitus aurasq; diffugiat, & in quacunq; aliorum corporum substantiam, vel in ipsa

Augusti. in enc h.c. 88.

elementa vertatur, in quorumcunq; etiam animalium vel hominum cibum carnemque mutetur, illi animæ in puncto temporis redit, quæ illam carnem primitus ut homo fieret, cresceret, viueret, animauit. Ipsa ergo terrena materies quæ discedente anima fit cadauer, non ita in resurrectione reparabitur, ut ea quæ dilabuntur. & in alias atq; alias rerum species vertuntur: quanuis ad corpus redeant, vnde dilapsa sunt: ad easdem quoq; corporis partes vbi fuerunt, redire necesse sit, Alioquin si capillus redit, quem tam crebra tonsura detraxit: si unguibus, quos totiens depressit exectio immoderata & indecens, cogitantibus resurrectionem carnis, & ideo nō credentibus occurrit infirmitas. Sed quemadmodum si statua cuiuslibet solubilis metalli igne liquesceret, vel contereretur in puluerem, vel confunderetur in massam: & eam vellet artifex rursum ex illius materia & quantitate reparare, nihil interesset ad eius integritatem, quæ particula materiæ cui membro statuæ redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, restituta resumeret. Ita Deus mirabiliter atq; ineffabiliter artifex, de toto, quo caro nostra extiterat, eam mirabili celeritate restituet, nec aliquid attinebit ad eius redintegrationem, vtrum capilli ad capillos redeant, & vngues ad vngues: an quicquid eorum perierat, mutetur in carnē & in partes alias corporis reuocetur: curante artificis prouidentia, ne quid indecens fiat. Indecorum quippe aliquid ibi non erit: sed quicquid ibi futurum est, hoc decebit: quia nec futurum est, si non decebit.

Ibidem continuò. c. 89.

Quòd sancti sine omni deformitate resurgent. C

Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est, de quibus consequenter adiungit, Resurgent ergo sanctorum corpora sine ullo vitio, sine vlla deformitate sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate, in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit, propter quod & spiritualia dicta sunt, cum proculdubio corpora sint futura, non spiritus. Ex his apparet, ꝙ vna erit ætas omniū resurgentium, scilicet, iuuenilis: statura vero diuersa, scilicet. quam quisque habuerat in iuuenili ætate, vel erat

Aug. in co. Enchi. c. 91.

habitu-

habiturus; si ante est defunctus. Nec de substantia, de qua hominis caro creatur, aliquid peribit: sed omnium particularum, ante dispersarum collectione, reintegrabitur naturalis substantia corporis. Sanctorum quoque corpora sine omni vitio fulgida, sicut sol, resurgent, præcisis cunctis deformitatibus, quas hic habuerunt. *Matt.13.f*

Si mali tunc habeant quas hic habuerunt deformitates. D

De reprobis autem quæri solet, an cum deformitatibus hic habitis resurgant? Hoc autem Augu. non asserit, sed dubium reliquit, ita inquiens, Quicunque ab illa perditionis massa, quæ per Adam facta est, non liberantur per Christum resurgent quidem etiam ipsi, vnusquisque cum sua carne, sed vt cum diabolo eiusque angelis puniantur. Vtrum verò ipsi cum vitiis & deformitatibus suorum corporum resurgant, quæcunq; in eis gestarũt inquirendo laborare quid opus est? Non enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo, vel pulchritudo, quorum erit certa & sempiterna damnatio. Ecce non definit, an tunc habeant deformitates, quas hic habuerunt reproborum corpora. *In enchir.c. 92.in princ.* *Matt. 25.d*

Quòd non consumuntur corpora, quæ tunc ardebunt. E

Si verò quæritur de corporibus malorum, quomodo in igne ardeant, & non consumantur? Aug. variis exemplis astruit, & sempiternis ignibus ea ardere, & non consumi illa cõbustione: sicut animus cuius præsentia corpus viuit, & dolorem pati potest, mori autem non potest. Hoc enim erit tunc in corporibus damnandorum, quod nunc esse scimus in animis omnium. *De ci. Dei l. 21. ca. 1.2. & 3.*

Si dæmones corporali igne cremantur. F

Quæri etiam solet, An dæmones corporali igne ardeant? Ad quod Aug. respondens ait, Cur non dicamus (quamuis miris, veris tamen modis) etiam spiritus incorporeos posse, pœna corporali ignis affligi, si spiritus hominum etiam incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterũt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Gehenna illa, quę æagnum ignis & sulphuris dicta est, corporeus ignis erit: & cruciabit damnatorum corpora vel hominum, vel *Apoc.19.*

dæmonum:sed solida hominum,aerea dæmonũ. Vnus enim vtrisq; ignis erit,vt veritas ait. De quo igne si quęritur,qualis vel ubi sit,Aug.sic respondet,Ignis æternus cuiusmodi sit, & in qua mundi vel rerum parte futurus sit,hominem scire arbitror neminem, nisi fortè cui spiritus diuinus ostendit.

Matt. 25.d *de ci. Dei li. 20.c.16.tomo 5.*

Si animæ sunt corporibus sentiunt ignem corporalem. G

Cum autem constet animas igne materiali in corporibus cruciãdas,quæri solet,an interim ante resurrectionem corporum animæ defunctorum reproborum materiali igne crementur? De hoc Iulianus Toletanæ Ecclesiæ episcopus,Gregorii dicta secutus,ita scripsit: Si viuẽtis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore cur non post mortem etiam corpore igneo teneatur? Teneri autem per ignem spiritum dicimus, vt in tormento ignis videndo atq; sentiendo puniatur.Quod autem nõ solum videndo, sed etiam experiendo anima ignis tormentum patiatur,ex Euangelio colligitur,ubi ueritatis voce diues mortuus dicitur in inferno sepultus: cuius anima,quòd in igne teneatur, insinuat, cum Abraham deprecatur dicens, Mitte Lazarum vt intingat ex.di.f.in a.vt refr.l.m.quia cru.in hac flamma. Dum ergo peccatorem diuitem damnatum in ignibus veritas perhibet, quis sapiens reproborum animas teneri ignibus neget? Præcipuè,cum humanam animam corporis similitudinem habere doceat Aug.ita inquiens, Profiteri animam habere similitudinem corporis & corporalium omnino membrorum,quisquis tenuit,potest negare animã esse, quæ in somnis videt vel ambulare se,vel sedere, vel huc atq; illuc gressu vel etiam volatu ferri:hoc sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si hanc similitudinem eiam apud inferos gerit, non corporalem, sed corpori similem: ita etiam in locis videtur esse non corporalibus, sed corporalium similibus siue in requie, siue in doloribus. In Cassiani etiam voluminibus legitur, ꝙ non sint ociosæ,neque nihil sentiant, cum diues ille in inferno se flamma cruciari clamat. Vnde probatur,animas defunctorum non solum suis sensibus non priuari,

Dialog.4.c.29. Iulianus li.pronostic.2.de futuro seculo, cap.16.

Lucæ 16.f

Super Gene. lib. 12.cap. 33.

Cassianus li. de decem collat. patrum

sed

ſed nec iſtis affectibus, ſcilicet, ſpe, triſtitia, gaudio ac metu carere. & ex his quæ ſibi in illo generali examine reſeruantur, eas quædam iam incipere prægustare.

collа. prima abbatis Moyſi.c. 14.

De abortiuis fœtibus & monſtris. H

Illud etiam inueſtigari oportet, ſi abortiui fœtus & monſtra reſurgent, & qualia. De quo Aug. ita ait, Occurrit de abortiuis fœtibus quæſtio, qui iam nati ſunt in vteris matrum, ſed non ita ut iam poſſint renaſci. Si enim reſurrecturos eos dixerimus: De his qui iã formati ſunt, tolerari põt vtcunq; quod dicitur. Informes vero, quis non procliuius perire arbitretur: ſicut ſemina, quæ concepta non fuerunt? Scrupuloſè quidem inter doctores quæri ac diſputari poteſt, qñ incipit homo in utero uiuere, an ſit quædam vita occulta, quæ nõdum motibus viuentis appareat? Negari enim vixiſſe puerperia, quæ ideo membratim execantur, ut eiiciantur ex uteris prægnantium: ne matres etiam, ſi mortua ibi relinquantur occidant: impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo viuere, ex illo utiq; iã mori poteſt: mortuus verò vbicunq; illi potuit mors euenire, quõ ad reſurrectionem non pertineat, reperire nequeo. Neq; enim & monſtra, quæ naſcuntur & viuunt, quantumlibet cito moriantur, aut reſurrectura negabuntur, aut ita reſurrectura credenda ſunt. ſed potius correcta eorum emendataq; natura. Abſit enim, vt illum bimembrem, quem nuper natum in oriente fratres fideliſſimi, qui eũ uiderunt retulerunt, & ſanctus Hiero. ſcriptum reliquit, vt unum hominem duplicem, ac non potius duos: quod futurũ erat, ſi gemini naſcerentur: reſurrecturos exiſtimemus. Ita &c. quæ nimia deformitate monſtra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram in reſurrectione reuocabuntur.

In enchi. capi. 85.

DE DIVERSIS ANIMARVM receptaculis.

Diſtinct. XLV. A

PRæterea ſciendum eſt, quod omnes animæ (vt ait Auguſt.) cum de hoc ſeculo exierint, diuerſas habẽt

Aug. tract. 49. ad illud. Io. 11. Lazarus, amicus nostr. dormit to 9. Aug. 109. in ench.

receptiones bonæ habent gaudium, malæ verò tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudiũ amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quando cum corpore torquebuntur. Ex his ostẽditur, quod maius erit gaudium sanctorum in resurrectione, & post, quam fuerit antè. & ꝙ diuersa receptacula habebũt animæ sanctorum. De quibus idem Augustin. ait, Tempus quod inter hominis mortem, & vltimam resurrectionẽ interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut vnaquæq; digna est vel requie, vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne, dum viueret.

De suffragijs defunctorum. B

In enchi. ca. 110. cõtinuò

Neque negandum est, vt ait Augustin. defunctorum animas pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificium mediatori offertur, vel eleemosynæ fiũt in Ecclesia. Sed hæc eis tantum prosunt, qui cum uiuerent, hæc sibi, vt postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam viuendi modus, nec tam bonus, vt non requirat ista post mortem: nec tam malus, vt ei non prosint ista quidquam. Est verò talis in bono: vt ista non requirat: & est rursus talis in malo, vt nec his valeat, cum hæc vita transierit, adiuuari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam quispiam grauari, vel releuari. Nemo autem speret, quod hic neglexit, cum obierit apud Deum promereri. Non ergo ista quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt aduersa sententiæ qua dictũ est, Omnes stabimus ante tribunal Christi, ut referat vnusquisque secundũm eã quæ per corpus gessit, scilicet, bona vel mala: quia etiam hoc meritum sibi quisq; cum in corpore viueret, comparauit, vt possint ei ista prodesse: non enim omnibus prosunt. Et quare? Non nisi propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore. Cum ergo sacrificia siue altaris, siue quarumcunque aliarum eleemosynarum pro baptizatis omnibus offerũtur: pro valde bonis, gratiarum actiones sunt pro non valde malis, sunt propitiationes. Sed pro valde malis, etsi nulla sunt adiumenta mortuorum; tamen quales-

Rom. 14. b

qualescunque viuorum consolationes sunt. Quibus verò prosunt, vel ad hoc prosunt, vt sit plena remissio, vel certè vt tolerabilior sit ipsa damnatio. Orationibus ergo sanctæ Ecclesiæ, & sacrificio, salutari,& eleemosynis quæ pro eorum spiritibus offeruntur, non est dubium mortuos adiuuari: vt cum eis misericordius agatur à domino, quàm eorum peccata meruerunt. Hoc enim à patribus traditum tota obseruat Ecclesia, vt pro eis, qui in communione corporis & sanguinis domini defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorentur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Non est ergo ambigendum ista prodesse defunctis: sed talibus, qui ita vixerũt ante mortem, vt possint eis hæc vtilia esse post mortẽ. Nam qui sine fide operante per dilectionem, eiusque sacramentis, de corpore exierũt, frustra illis à suis huiusmodi pietatis officia impenduntur: cuius dum hic essent, pignore caruerunt, non misericordiam sibi thesaurizantes, sed iram, Non ergo mortuis noua merita comparãtur, cum pro eis aliquid boni operantur sui: sed eorum præcedentibus consequentia ista redduntur. Nam istam quisque finiens vitam, nisi quod in ea meruerit, non poterit habere post eam. Ecce quibus & qualiter prosunt illa, quę pro defunctis frequentat Ecclesia. Mediocriter malis suffragantur ad pęnę mitigationem: Mediocriter bonis ad plenam absolutionem: qui non habent tantæ perfectionis merita, vt non indigeant iuuari per pauperes, quorum est regnum cęlorum, quos sibi fecerũt amicos de mammona iniquitatis. Quorundam tanta est perfectio, vt his adiutoriis non indigeant: quales sunt Apost. & Martyres. Vt enim ait Augu. Iniuria est pro martyre orare in Ecclesia, cuius nos debemus orationibus commendari: pro aliis autem defunctis oratur.

Gal. 5. *Rom. 2.a* *Matth. 5.a* *Lucæ 6.e* *De verbis apostoli ser. 17*

De officiis sepulturæ. C

De pompis verò exequiarum idem August. ita dicit. Pompa funeris, agmina exequiarum, sumptuosa diligentia sepulturæ, viuorum sunt qualiacunque solatia, non adiutoria mortuorũ. Quia si aliquid prodest impio se-

Aug. lib. 1. De ciui. Dei cap. 12.

pultura preciosa, oberit pio vilis, vel nulla. Præclaras exequias in conspectu hominum purpurato illi diuiti exhibuit turba famulorum: sed multo clariores in conspectu domini, vlceroso illi pauperi ministerium exhibuit angelorum, qui eum extulerunt non in marmoreum tumulũ, sed in Abrahę gremium. Sit tamen cura mortuo sepeliendi, & sepulchra construendi: quia hæc in scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt: nec solum in corporibus patriarcharum aliorumque sanctorum, sed etiam in ipsius domini corpore qui ista fecerunt, laudati sunt. Impleant igitur homines erga suos officia postremi muneris, & sui humani leuimenta meroris. Verũ illa, quæ adiuuant spiritus defunctorum, scilicet, oblationes, orationes, multo obseruantius procurent.

Lucæ 16.f.g

Gen. 23.a et 25.a et 35.b & 50.a

De duobus æquè bonis, quorum alter plura post mortem habet auxilia. D

Solet moueri quæstio de duobus, vno diuite, altero paupere, pariter sed mediocriter bonis, qui prædictis suffragiis indigent; & meruerunt pariter post mortem iuuari: pro altero verò, id est, pro diuite, speciales & cõmunes fiunt orationes, multæque eleemosynarum largitiones: pro paupere vero nõ fiunt, nisi communes largitiones & orationes. Quæritur ergo, an tãtum iuuetur pauper paucioribus subsidiis, quantum diues amplioribus? Si non pariter iuuatur, non ei redditur secundum merita. Meruit enim pariter iuuari: quia pariter boni extiterunt. Si vero tantum suffragii consequitur pauper, quantum diues: quid contulerunt diuiti illa specialiter pro eo facta? Sanè dici potest, non ei magis valuisse generalia & specialia, quàm pauperi sola generalia suffragia. Et tamen profuerunt diuiti specialia, non quidem ad aliud vel maius aliquid, sed ad idem quod generalia, vt ex pluribus & diuersis causis vnum perciperetur emolumentum. Potest tamen dici aliter, illa plura subsidia contulisse diuiti celeriorẽ absolutionem, non pleniorẽ.

Quibus suffragiis iuuabuntur medocriter boni, qui in fine inuenientur. E

Sed iterum quæritur de aliquo mediocriter bono, qui

qui talibus indigens suffragiis in ipso consummationis articulo cũ reliquis migrabit, si saluus fuerit: pro eo nõ offertur vlterius sacrificium, vel oratio, vel eleemosyna: nec habebat tantę perfectionis merita, quæ his suffragiis non egerent. Nunquid ergo saluabitur? Existimo eum quasi per ignem transeuntem, saluari meritis & intercessionibus cœlestis Ecclesiæ: quę ꝓ fidelibus semper intercedit voto & merito, donec impleatur Christus. *1.Cor.13.a b*

Quomodo sancti glorificati audiunt preces supplicantium: & quomodo intercedunt pro nobis ad dominum. F

Sed fortè quæris, Nunquid preces supplicantium sancti audiunt, & vota postulantiũ in eorum notitiã perueniunt? Non est incredibile, animas sanctorum, quę in abscondito faciei Dei veri luminis illustratione lætantur, in ipsius contemplatione ea quæ foris aguntur intelligere, quantum vel illis ad gaudiũ, vel nobis ad auxiliũ pertinet. Sicut enĩ angelis, ita & sanctis, qui Deo assistũt, petitiones nostræ innotescũt in verbo Dei, ꝙ contẽplantur. vnde & dicũtur angeli orationes & vota nostra offerre Deo: non quia eum doceant, sed quia eius voluntatẽ super eis consulunt. Vnde Aug. Angelis, qui sunt apud Deum innotescunt petitionis nostræ, vt quodammodo offerant Deo, & de his consulant: & quod Deo iubente implendum esse cognouerint, hoc nobis euidenter vel latẽter reportent. Vnde & angelus hominibus ait, Cùm oraretis, orationem vestram obtuli Deo. Ad omnia quidem scienda sufficit Deo sua perfectio: habet tamẽ nuncios, id est, angelos, non qui ei quæ nescit annuncient. Nõ enim sunt vlla quę nesciat sed bonum eorum est de operibus suis eius consulere veritatem: & hoc est quod dicuntur nonnulla nunciare: nõ vt ipse ab eis discat, sed vt ab eo ipsi per verbum eius sine corporali sono nunciant, etiã ꝙ voluerit, ab eo missi ad quos voluerit. Totũ ab illo ꝑ illud verbũ eius audiẽtes, id est, in eius veritate inuenientes, quid sibi faciendũ, quibus & quando nunciandũ sit. Nam & nos orantes eũ, non eũ docemus: quia nouit, vt ait verbũ eius, pater vester quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo. Nec ista ex parte cognouit:

Thobiæ.3.d *In lib. de orã do Deum, siue epist.121. ca.9. Probæ viduæ.to.2.* *Thobiæ.12.e* *Aug. li.15. de Tri.c.13.* *Matth.6.d*

gnouit:sed futura omnia tẽporalia,atq; in eis ẽt quid & quando ab illo petituri fueramus: & quos, & de quibus rebus vel exauditurus,vel nõ exauditurus esset,sine initio antè præsciuit. Non ergo dicitur angelus orationes nostras offerre Deo, quasi Deus tũc nouerit quid velimus,& quo indigeamus:quæ omnia antequã fiant, sicut & postquã facta sũt, nouit: sed qa necesse hẽt rationalis creatura tẽporales causas ad ęternã veritatẽ referre,siue petẽdo,qd erga se fiat:siue cõsulendo,qd faciat.

Epist. 120. Honorato. cap. 29.

Quod dictum est de angelis attribuit sanctis animamus. G

Si autem angeli à Deo per verbum eius discunt petitiones nostras,& quid de his implendum sit,& quid nõ: Cur non credamus & animas sanctorum Dei faciem contemplantium,in eius veritate intellligere preces hominum,& quæ implendæ sint vel non? Inde est, quod Deus dicitur exaudire preces quorundam, non solum quando effectui mancipat,sed etiam quando innotescit curiæ angelorum,& sanctarũ animarum ,quid inde futurum sit vel non: & quod cognoscũt in Dei voluntate esse, volunt & ipsi.Adeo enim supernæ voluntati addicti sunt,vt nihil præter eius voluntatem queant velle. Intercedunt ergo ad Deum pro nobis sancti & merito, dum illorum merita suffragantur nobis: & affectu, dum vota nostra cupiunt impleri.quod tamen non faciunt,nisi in voluntate Dei,implenda didicerint. Oramus ergo,vt intercedant pro nobis,id est, vt merita eorum nobis suffragentur,& vt ipsi velint bonum nostrũ, quia eis volentibus Deus vult, & ita fiet. Ex præmissis constat,quòd cum quibusdam misericordius agit deus, quàm eorum peccata meruerint, scilicet, cum mediocriter malis, qui suffragiis ecclesiæ iuuantur.

SI VALDE MALIS DETVR mitigatio pœnæ.

Distinct. XLVI. A

SEd quæritur hic de valde malis: vtrum & ipsi in aliqua pœnarum mitigatione Dei misericordiam sentiant,

tiant, vt minus quàm meruerint puniantur? Quidam autumant eos nullam releuationem pœnæ habituros: quod confirmant Iacobi authoritate dicentis, Iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. August etiam ait, Misericordia hic, iudicium in futuro. Idem distinguens quomodo omnes viæ domini sint misericordia, & veritas, ait, Erga sanctos, omnes viæ Dei misericordia: erga iniquos, omnes, veritas: quia & in iudicando subuenit, & ita nõ deest misericordia: & in miserando id exhibet, quod promisit, ne desit veritas. Erga omnes autem quos liberat & condemnat, omnes viæ sunt misericordia & veritas: quia vbi non miseretur, vindictæ veritas datur. Dicens vbi non miseretur, dat intelligi aliquid à Deo fieri, vbi ipse non miseretur. Sed his occurrit, quod ait Cassiod. super psal. 50. loquens de misericordia & pietate Dei. Hæ duæ, inquit, res iudicio Dei semper adiunctæ sunt. Ergo & in punitione malorum non est iustitia sine misericordia. Itẽ, de iudicio & misericordia ait, Hæc duo mutua societate sibi iunguntur: In his breuiter omnia opera Dei includit. Aug. quoque respõdens illis, qui reproborum supplicia finẽ habitura contendunt, ita illorum repellit opinionem, asserens reprobos perpetuo puniendos, vt eorũ supplicia mitigari aliquatenus non neget. Frustra, inquit, nõnulli æternam dãnandorum pœnã, & cruciatus sine intermissione perpetuos humano miserãtur affectu, atque ita futurum esse non credunt: nõ quidẽ scripturis aduersando diuinis, sed pro suo motu dura quæque molliendo, & leuiorem flectendo sententiam: quæ putant in eis terribilius esse dicta quã verius. Non enim (inquiunt) obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas. Hoc quidem in psalmo legitur: sed de his intelligitur, qui sunt vasa misericordiæ quia & ipsi non pro meritis suis, sed Deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimãt pertinere, non ideo necesse est, vt damnationem opinentur finiri posse eorum, de quibus dictum est, Ibunt hi in supplicium æternum, Ne hoc modo putetur habitura finẽ felicitas

Iacobi 2 e. ver. 5. psal. 32. Matth. 5. In fine concionis 29 psal. 118. versu. 15. Libera me de. Idem Cassiodor. vers. 1. Psal. 100. In Enchir. cap. 112. Psal. 76. Rom. 9 c Matt. 25. d

felicitas eorum. de quibus econtrario dictum est, Iusti autem in vitam æternã. Sed pœnas damnatorum certis temporibus existimẽt, si hoc his placet, aliquatenus mitigari. Et sic quippe intelligi potest manere ita Dei in illis, id est, ipsa damnatio. Hæc enim vocatur ita Dei, non diuini animi perturbatio: vt in ira sua, id est, manente ira sua, non contineat miserationes suas, nõ æterno supplicio finem dando, sed leuamen adhibendo vel interponendo cruciatibus: quia nec psalmus ait ad finiendam iram suam, vel post iram suam, sed in ira sua. Quæ si sola esset, alienari à regno Dei, & carere magna multitudine dulcedinis Dei, tam grandis tamen est pœna, vt ei possint nulla tormenta, quæ nouimus, comparari: si illa

Aug. c. 113 continuò in Enchiridio. sit eterna, ista autem sit quamlibet multis seculis longa. Manebit ergo sine fine mors perpetua damnatorum: & ipsa omnibus erit cõmunis, sicut manebit communiter omnium vita æterna sanctorum. Ecce ita asserit, hic pœnas reproborum non esse finiendas, quòd nõ improbat, si dicatur eorũ supplicio aliquod leuamen adhiberi. Vnde nõ incõgruè dici potest, deum etsi iustè id possit, non omnino tãtũ punire malos in futuro, quãtũ meruerũt: sed eis aliquid, quantũcũq; mali sint, de pœna relaxare.

Determinat præmissas authoritates. B

Quod ergo dictum est, iudicium sine misericordia fieri illi, qui non fecit misericordiam: ita intelligi potest, quòd iudicium damnationis fiet illi, qui non fecit misericordiam, pro eo quod fuit sine misericordia. Vel fiet iudicium ei sine misericordia liberante & saluante: qui tamen in aliqua pœnæ alleuiatione misericordiam Dei sentiet. Ita cum dicitur: misericordia, hic, iudicium, in futuro: non negatur, quin in futuro sit misericordiæ effectus, & in electis, qui per misericordiam ab omni miseria liberabuntur: & in reprobis, qui minus quàm meruerint, cruciabuntur. Sed hic non sine causa dicitur fieri Dei misericordia, & iudicium in futuro: quia & hic multis modis miseretur Deus, quibus non miserebitur tunc.

Lucæ. 5. e *In p̃fatione.* *Psal. 9.* Vocat enim Deus nunc peccatores & iustificat, quod tunc non faciet: & tunc reddens singulis secundum merita sua,

ta sua, manifestè iudicabit, qui nunc occultè iudicat. Cu ius occultum iudicium, vt ait Augu. intelligitur pœna, qua quisq; vel exercetur ad purgationẽ, vel mouetur ad conuersionem: vel si contemnit, excæcatur ad dãnationem. Occultum ergo iudicium Dei, pœna dicitur: qua iudicat purgando, conuertendo: vel excæcando. Iudicia quoque Dei interdum appellãtur dispẽsationes eius de omnibus rebus. Vnde, Quam incõprehensibilia sunt iudicia eius. Et, Iudicia eius abyssus multa. Iudiciũ autem, quo in futuro iudicabit, intelligitur sententia iudicis, qua ventilabitur area, id est, diuidentur localiter boni à malis ministerio angelorum: & isti in vitam ducẽtur, illi in supplicium mittentur, qui nunc simul mixti sunt. *Rom. 11. d* *Psalm. 35.* *Matth. 25.*

De iustitia & misericordia Dei. C

Sed quomodo iustitiam Dei & pietatem, id est, misericordiam suprà Cassiodorus duas esse res dixit, quæ semper adiunctæ sunt iudicio Dei? Iustitia enim Dei, & misericordia non duæ res sunt, sed vna res, id est, vna diuina essentia est, sicut suprà pluribus authoritatibus ostensum est. Quia nõ est Deo aliud esse misericordem, quàm misericordiam: nec iustum, quàm iustitiam. sed idem prorsus. Nec aliud est ei esse misericordem, quàm iustum: vel misericordiam, quàm iustitiam: sed omnino idem, quia non denominatiuè, sed essentialiter hæc de Deo dicuntur. Cur ergo dicit scriptura de operibus Dei, quædam esse misericordiæ, quædam iustitiæ? Si enim iustitia Dei, misericordia est: quæcunque sunt opera misericordiæ, esse videntur iustitiæ, & econuerso. His responderi potest sic, illis locutionibus, quibus huiusmodi operum fiunt distinctiones, vt alia misericordiæ, alia iustitiæ, alia bonitati attribuantur: non diuersitas subiacentis, id est, rei, his vocabulis significatè exprimitur, sed varietas sensuum & effectuum in creaturis monstratur. Cum enim dicitur Deus iustus vel iustitia, essentia diuina prædicatur: & etiam quòd ipse sit distributor, & iudex meritorum, intelligi datur. Ita & cum dicitur misericors, essentia diuina prædicatur: & insuper, quòd ipse sit miserorum liberator intelligi datus. Similiter *Psalm. 50.* *Responsio.*

liter cum dicitur bonus, essentia diuina prędicatur. Et cum dicitur Deus, & insuper author omnium bonorum ostenditur. Ita & cum dicitur Deus, essentia diuina prędicatur, & ipse timendus ostenditur. Inde ergo quędam opera misericordię, quędam iustitię dicuntur: non quin diuina essentia hæc & illa operetur, & quin hęc & illa sint opera diuinę essentię, quę dicitur misericordia & iustitia: sed quia quędam sunt, quibus ostenditur iudex & ęquus distributor, quędam quibus ostenditur misera tor. Misericors enim dicitur in natura, miserator in exhibitione. Et in quibusdam operibus dicitur effectus esse misericordię, in quibusdam effectus iustitię: non quòd aliud efficiat iustitia, aliud misericordia Dei si ad essentiam referas: sed quia ex quibusdam effectibus intelligitur iudex, ex quibusdam miserator, vel, vt quibusdam placet, iustus & misericors. Sed secundum hoc occurrit quęstio, quomodo ex aliis ostendatur, iustus, & ex aliis misericors, cum sit idem ei esse iustum, & esse misericordem? Si enim secundum eandem rationem dicitur iustus & misericors, ex eo opere quo intelligitur iustus, intelligitur misericors, & ecōuerso. Sed dixi suprà, quia cum dicitur Deus iustus & misericors, ita eadem diuina essentia significatur, & secundum eam idem prędicatur, vt etiam quędam diuersa intelligantur. Intelligimus enim per hoc eum esse miseratorem & iustum iudicem.

Homilia 5. Super Hieremiā ca. 10. super illud. Qui fecit terrā in fortitudine, to. 2.

Quod euidenter Orig. ostendit dicens, Omnia quæ dei sunt. Christus est: Ipse sapientia eius, ipse fortitudo, iustitia, sanctitas, ipse prudentia, ipse veritas. Sed cū vnum sit in subiacenti pro varietate sensuum, diuersis nuncupatur vocabulis. Aliud enim significat sapientia, aliud iustitia. Quando enim sapientia dicitur, disciplinis te diuinarum humanarumque rerum instruere intelligitur: Quando iustitia, distributor vel iudex mèritorum insinuatur. Ita & prudentia cū dicitur, doctor, & demonstrator bonarū, vel malarū rerū, vel neutrarum intelligitur,

Authoritatibus probat quædam iustitiæ, alia misericordiæ, aliæ bonitati attribui. D

Quod autem quędam opera misericordię, quędam iustitię,

iustitiæ, quædam bonitati attribuantur, in scripturis facile est reperire. Et de misecordia quidem, & iustitia manifestum est: de bonitate verò & misericordia amplius latet. Sed Aug. docet illa opera propriè ad misericordiam pertinere, quibus aliqui à miseria liberantur. Ad bonitatem vero nō solū illa, sed facturam & gubernationem naturalium: ita dicens, Ad misericordiam pertinet, quod à peccatis mundat, & de miseria liberat, Ad bonitatem verò, quòd cœlum & terram, & omnia valde bona creauit vt essent. Idem, Cœli non indigent misericordia, vbi nulla est miseria: & in terra hominis abundat miseria, & superabundat Dei misericordia. Miseria ergo hominis, & misericordia Dei plena est terra, non cœli, qui nō indigent misericordia, indigent tamen regente domino. Omnia enim indigent domino, & misera, & felicia: quia sine illo miser non subleuatur, felix nō regitur. Item alibi, Misericordia est erga miseros, bonitas erga quoslibet. Interdum tamen misericordia large accipitur, vt bonitas.

Ad primū ver. Psalm. 135.

Idē ad versum 5. psal. 32. concione. 2.

Idē ad versum 11. psal. 24. hūc vniuersæ viæ domini.

Quomodo vniuersæ viæ domini dicantur misericordia & veritas. E

Post hæc considerari oportet, ex quo sensu vniuersæ viæ domini dicantur misericordia & veritas. Hoc multiplicem recipit expositionem, Vniuersæ enim viæ domini misericordia, & veritas quibus ad nos venit, vt ait Aug. super psal. intelliguntur duo aduentus. Primis, in quo manifestā & multiplicem misericordiā nobis exhibuit: & secundus, in quo requirēdo merita, iustitiā exhibebit. Vniuersæ ēt viæ domini, id est, quibus ad dominum ascēdimus, sunt iustitia, quę à malo declinamus: & misericordia, quæ bonum facimus. In his enim duobus omne bonū meritū includitur. Sed cū superius. Cassio. dixerit in his duobus omnia opera Dei includit, meritò quæri potest, an in omni opere domini hęc duo mutuo sibi iungātur? Quibusdā placuit non in omni opere domini hæc duo concurrere, secundū effectū dico; nam secundū essentiā nō diuiditur misericordia à iustitia, sed vnum est. Verū secundū effectū non in omni opere domini

Psal. 24.

Ad psal. 10

mini dicunt esse misericordiam & iustitiam: sed in quibusdam fatentur tantum misericordiã, in aliis iustitiam, atque in aliis misericordiam & iustitiam. Fatētur tamen dominum omnia quæ fecit misericorditer agere & iustè: referentes rationem dicti ad Dei voluntatem, quę iustitia est, & misericordia: non ad effectus misericordiæ & iustitiæ, qui sunt in rebus. Aliis autem videtur, quòd sicut dicitur Deus omnia opera sua iustè facere & misericorditer: ita concedendum sit, in omni opere Dei iustitiam esse & misericordiam, id est, clementiam, secūdum effectum vel signum: quia nullum opus Dei est, in quo nō sit effectus vel signū ęquitatis & clemētiæ, siue occultæ, siue apertæ. Aliquādo enim manifesta est clemētia siue benignitas, & occulta ęquitas, aliquando econuerso.

DE SENTENTIA IVDICII.

Distinct. XLVII. A

Solet etiam quæri. Qualiter dabitur iudicii sententia? sed non est perspicuum id explicare. Non enim scriptura apertè definit an voce illa proferātur, Venite benedicti, &c. Ite maledicti: An virtute iudicis ita fiet, conscientiis singulorum attestantibus: vt modo dicitur futurum, vt iudicis potentiæ effectus ipsius dictione significetur. Illa etiam, Esuriui, & non dedistis mihi manducare, & huiusmodi magis cōscientiis exprimendam plurimi putāt quàm verbis: quia Apostolus in momento & in ictu oculi mysterium consummandum tradit. Sed illud ad resurrectionis statum tantum referunt, non ad iudicium: qui aliis iudicii sententiam, & malorum increpationes, & bonorum præmia verbis exprimenda asserunt.

Matt. 25. d
Ibidem.

Quòd iudicabunt sancti, & quomodo. B

Non autē solus Christus iudicabit, sed & sancti cum eo iudicabunt nationes. Ipse enim Apostolis ait, Sedebitis & vos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Nec est putandum, quòd duodecim Apostolis

Aug. c. 5. li. 20. de Ciui. Dei.
Sap. 3. b

Apostolis tantũ hoc promiserit Christus. Vbi enim sedebit Paulus, qui plus omnibus laborauit, si nõ ibi sedebunt nisi XII? Per duodecim ergo sedes perfectio tribunalis, id est, vniuersitas iudicãtium intelligitur, scilicet, omnes perfecti, qui relictis omnibus secuti sunt Christum. Per duodecim tribus, vniuersitas iudicandorum. Iudicabunt verò eos sancti, nõ modo cooperatione, sed etiam authoritate & potestate. Vnde, Gladii ancipites in manibus eorum, id est, sententia de bonis & malis in potestate eorum. Si verò quæritur, quæ erit eorum potestas vel authoritas in iudicando? Puto non antè sciri, quàm videatur, nisi diuina reuelatione quis didicerit. *Matt. 19. d* *1. Cor. 15. b* *Matth 19. d* *Marc 10. d* *Psal. 149.*

De ordinibus eorum qui iudicandi erunt. C

Erunt autem quatuor ordines in iudicio. Duæ quippe sunt partes: electorũ scilicet, & reproborũ, vt Greg. in moralibus ait. Sed bini ordines eisdem singulis partibus continentur. Alii enim iudicãtur, & pereunt: alii nõ iudicãtur, & pereunt. Alii iudicãtur, & regnant: alii non iudcantur, & regnãt. Iudicantur, & pereunt, quibus dominica inclamatione dicetur, Esuriui, & non dedistis mihi man. &c. Nõ iudicãtur, & pereũt, quibus dominus ait, Qui non credit, iã iudicatus est. Eorum. n. damnatio toti ecclesiæ nota est &c. & ideo dicunt tunc non iudicari, quia ad conspectũ districti iudicis cũ aperta dãmatione suæ infidelitatis accedent. Qui verò professionẽ fidei sine operibus habent iudicabuntur, & peribunt, id est, redarguentur vt pereant. Qui verò nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis in se fieri nõ audient: quia infidelitatis suæ tenebris præiudicati, eius quem despexerant inuectione redargui non merẽtur. Illi autẽ saltem verba iudicis audient, qui eius fidẽ saltem verbo tenuerunt. Illi autem in damnatione sua æterni iudicis nec verba percipient, qui eius reuerentia nec verbo tenus seruare voluerunt: & ideo illi iudicandi, sed isti non iudicandi dicuntur. Ex electorum verò parte alii iudicantur, & regnant, scilicet, qui vitæ maculas lachrymis tergunt, & eleemosynarum superinductione operiunt: quibus iudex veniens in dextra cõsistentibus dicet, Esuriui, *Ad cap. 36. Iob Deus potentes non abiicit, lib. 26. cap. 24.* *Matth. 25. c* *Ioan. 3. c* *Iacob. 2. b* *Greg. c. 25. eiusdem lib.* *Matth. 25. c*

riui,& dedi.mi.man. Alii autem non iudicantur, & regnāt,qui etiam præcepta legis perfectionis virtute tranſcēdunt: quia nō hoc ſolum quod lex præcipit,implere
Eſaiæ.3.c cōtenti ſunt,ſed & quod ad perfectionem cōſulitur, implere ſtudent.De quibus propheta ait,Dominus ad iu-
Prou.vlt c dicium veniet cū ſenatoribus populi ſui. Et Solomon de eccleſiæ ſponſo loquēs ait,Nobilis in portis vir eius,
Iob.36.a quando ſederit cum ſenatoribus terræ,Et Iob ait, Non ſaluat impios,& pauperibus iudiciū tribuit.Hi ergo rectè ſub generali iudicio, non tenentur, ſed iudices veniunt:quia & præcepta generalia viuendo vicerunt, & omnibus relictis Chriſtū ſecuti ſunt. Rectè pauperibus iudicium tribuit:qui quanto huic mundo magna humi
Apocal.3.d litate deſpecti ſunt,tāto tūc maiori culmine poteſtatis
Greg.ca.26 excreſcent. De talibus dicitur, Qui vicerit, dabo ei ſe-
eiuſdem. dere mecū in throno meo: ſicut & ego vici,& ſedi cum patre meo in throno eius. Vincens dominus cū patre, in throno ſedit: quia poſt paſſionis certamen & reſurrectionis palmā,quod patri eſſet æqualis omnibus cla-
Cap.27.con ruit.Nobis vero in throno filii ſedere,eſt ex eiuſdē filii
tinuò. poteſtate iudicare. Quia enim iudicandi principatum ex eius virtute percipimus, quaſi in throno eius reſidemus. Ex his apparet, quod etiam perfectiores ſancti cū Chriſto iudicabunt poteſtate: & quare quidā dicuntur iudicandi,alii non iudicandi.

De ordine iudicandi,& miniſterio angelorum. D

Cum autem in euangelio legatur, quod dominus
Math.13.f mittet angelos ſuos,qui colligent de regno eius omnia ſcandala,& mittent iniquos in caminū ignis. Et item,
Math.34.c Exibunt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorū,
Pſal.49. & mitttent eos in caminū ignis.Et item, Mittet angelos ſuos cū tuba, & congregabunt electos à quatuor vētis. Et propheta dicit, Congregare illi ſanctos eius, Miniſterio angelorum illa impleri dubitandum non eſt.Domino enim veniente ad iudicium, præcedet ante eum ignis, quo comburetur facies mundi huius, & peribit cœlum & terra,non ſecūdum ſubſtantiam, ſed ſecundū ſpeciem quæ immutabitur: cęlum quidem aereum non

æthereum.

æthereum. Tantum enim ascendet ignis in iudicio, quantũ ascenderunt aquæ in diluuio. Ille autem ignis malis, qui reperti fuerint viui, erit cõsumptio, bonis vero, non vt ait Aug. Hoc erit incendiũ mundi sanctis, quòd fuit caminus tribus pueris. In quibus, si aliquid purgãdum fuerit, per illum ignem purgabitur. Aliis verò nullam ingeret molestiam. Purgato vero per ignem mundo, & ad iudiciũ veniente domino emittetur vox illa magna, qua resurgent omnes mortui: & tunc ministerio angelorum ventilabitur area, quia boni congregabuntur ibi de quatuor partibus mũdi angelico ministerio: quo & rapientur obuiam Christo in aera, reprobis in terra, quã dilexerunt, remanẽtibus. Et tunc pręconia illa bonorũ, Esuriui, & dedistis mihi manducare: & increpationes illæ malorum, Esuriui, & nõ dedistis mihi man. &c. proferentur vel sono vocali, vel alio modo. Denique profertur sentẽtia super vtrosque, Venite benedicti: &, Ite maledicti, &c. Et ministerio angelorum virtute Dei cooperante mittentur mali in caminum ignis, hoc est, in infernum.

De ciui. Dei. li. 20. c. 18. Tomo. 5. *Matth. 3. c* *Lucæ. 3. d* *1. Thes. 4. d* *Matth. 25. e* *Matth. 25. g* *Idem. 13. f*

Si post iudicium dæmones præerunt hominibus ad puniendum. E

Et solet quæri, Vtrùm in inferno malis ad puniendũ præsint dæmones post iudicium, quos carnifices tortoresque animarũ scriptura appellat? Apostolus dicit, quod Christus tunc euacuabit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Dum enim durat mundus, angeli angelis, dæmones dęmonibus, homines hominibus præsunt. Sed omnibus collectis, iam omnis prælatio cessabit. Hinc quidam putant, post iudicium dæmones non habere potestatem cruciandi homines, sicut modo. Sed vt dæmones virtute Dei cruciari sine creaturæ ministerio asserunt: sic reprobos homines ibi non per operationem dęmonum, sed virtute diuina tantũ æternis subiici cruciatibus. Præmissa tamen authoritas non id cogit sentire: quæ etsi asserat tunc nec demones dæmonibus, nec homines hominibus præesse, nõ definit tamen, ad dæmones præsint hominibus ad torquendum. Vnde

1. Cor. 15. *Haymo ad ca. 15. 1. ad Corinthios.*

quibusdam videtur, eos sic cõstare hominibus torrores in pœna, sicut extiterunt incentores in culpa.

DE FORMA IVDICIS.

Distinct. XLVIII. A

SOlet etiam quæri, in qua forma Christus iudicabit. In forma vtique serui iudicabit: quæ omnibus in iudicio apparebit, vt videant mali, in quem pupugerunt. Diuinitatem verò eius mali non videbunt. Vnde Esaias, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Humanitatem videbunt, vt timeant: diuinitatem vero non, ne gaudeant. Diuinitas enim sine gaudio videri non potest.

Esaiæ 26. b secundũ. 70

Qualis apparebit tunc in forma serui. B

Sed cum in forma humana constet eum appariturũ, quæritur an in forma illa gloriosa apparet, sicut verè est, an in forma qualis in passione extitit. Quidam putant à malis talẽ videri, qualẽ crucifixerunt, id est, infirmũ: quia dicit scriptura, vt videãt in quem pupugerũt. Sed apertè Aug. dicit formã serui glorificatam, à bonis & à malis tunc videri: sic, Cũ in forma serui glorificata iudicãtem viderint boni & mali, tolletur impius, vt non videat claritatem Dei, qua Deus est: quã soli mũdo corde videbunt: quod erit eis vita æterna. Forma ergo humana in Christo glorificata vedebitur à cunctis: vnde & Christus dicitur iudicaturus, quia filius hominis est. Ita enim legitur in Euangelio Ioãnis, Et potestatem dedit ei iudicium facere: quia filius hominis est. Non quòd ipse ex virtute hominis sit iudicaturus, vel quòd ipse solus sine patre, & spiritu sancto sit iudicium facturus: sed quia ipse solus in forma serui iudicãs, bonis & malis videbitur. Cũ ergo pater non iudicat quemquã, sed omne iudicium dedit filio: non ita est intelligendum, quasi filius solus iudicet, & nõ pater: sed quia forma filius humana cunctis in iudicio apparebit, nõ in forma infima, sed gloriosa. Iudicabit autem ex virtute diuinitatis, nõ sine

Zach. 12. Lib. 1. de trinitate, c. 13. to. 3. ad principium. Ioan. 5. d

Ioan 5. e

ſine patre & ſpiritu ſancto:& apparebit terribilis impiis, & mitis iuſtis. Erit enim terror malis,& lumen iuſtis.

Quare ſecundum formam ſerui dicitur Chriſtus ſuſcitaturus corpora. C

Et ſicut dicitur Chriſtus ſecundum formam ſerui iudicaturus,propter cauſam præmiſſam : ita etiam dicitur ſuſcitaturus corpora mortuorum,ſecundum humanitatem,cum tamen virtute diuinitatis ſit ſuſcitaturus, non humanitatis. Sed hac ratione illud dicitur, quia in humanitate ſuſcepit,quod eſt cauſa noſtræ reſurrectionis,id eſt,paſſionem & reſurrectionem. Ideo ei aſcribitur ſecundum hominem ſuſcitatio mortuorum. Vnde Aug.Per verbum filium Dei, fit animarum reſurrectio. Per verbum factum in carne filium hominis, fit corporum reſurrectio. Item,Iudicat & ſuſcitat corpora non pater, ſed filius ſecundum diſpenſationẽ humanitatis: in qua minor patre eſt Chriſtus. In eo quòd eſt filius Dei,eſt vita,quæ viuificat animas: in eo,quod eſt filius hominis iudex.Ecce ſecundum formam humanitatis dicitur ſuſcitaturus corpora, & iudicaturus. Iudicaturus autem,quia illa forma cunctis in iudicio apparebit: & ſuſcitaturus,quia in eadem forma meritum, & cauſam reſurrectionis noſtræ ſuſcepit. Et quia ſecundum eandem formam vocem dabit, qua mortui de monumẽtis reſurgent & procedent. Secundum quòd Deus eſt,viuificat animas,non pater tãtum:quia nõ tantum pater vita eſt, ſed & filius cum eo, & ſpiritus ſanctus eadem vita eſt, quæ pertinet ad animã non ad corpus. Corpus enim non ſentit vitam ſapientiæ, ſed anima, quæ illuminatur à lumine æterno. Licet ergo Chriſtus potentia diuinitatis viuificet animas, & ſuſcitet corpora,& iudicet: non ocioſe tamen & præter rationem ei ſecundum formam Dei tribuitur viuificatio animarum, & ſecundum formam ſerui iudicium & reſuſcitatio corporum.

Super Ioan. tract. 23. Ibidem paulò inferius.

De loco iudicij. D

Putant quidam dominum deſcenſurum in vallem Ioſaphat in iudicio: eo quod ipſe per Iohelem prophetam ſic loquitur,Cõgregabo omnes gẽtes, & deducam *Iohel 3.*

Gloſſa ordi. ad c. 3. Iocl. hæc omnia habet. eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo ibi cum eis. In cuius capituli expoſitione ita reperi, Hoc quidam pueriliter intelligunt, quòd in valle quæ eſt in laterē montis Oliueti, deſcẽſurus ſit dominus ad iudicium: quod friuolum eſt. Quia nõ in terra, ſed in ſpatio huius aeris ſedebit cõtra locum montis Oliueti, ex quo aſcẽdit. Et ſicut
Chryſ homi. 1. de cruce & latrone, Tomo. 3. Ioannes Chryſoſtomus dicit. Angeli deferent ante eum ſignũ crucis: vnde in euangelio veritas dicit, Et tunc ap-
Matt. 24. c parebit ſignũ filii hominis, &c. Ioſaphat autem interpretatur iudicium dõmini. In vallem ergo Ioſaphat, id eſt,
1. Theſſ. 3. iudicii domini congregabuntur omnes impii. Iuſti verò non deſcendent in vallem iudicii, id eſt, damnationem: ſed in nubibus eleuabuntur obuiam Chriſto.

De qualitate luminarum, & temporis post iudicium. E

Lucæ 21. c Veniente autem ad iudicium domino in fortitudine
Matt. 24. c & poteſtate magna, ſol & luna dicuntur obſcurari: non ſui luminis priuatione, ſed ſuperueniente maioris luminis claritate. Virtutes quoq; cœlorum, id eſt, angeli, dicuntur moueri: non metu damnationis, vel aliqua perturbatione pauoris, ſed quadam admiratione eorum,
Iob. 29. c quæ viderint. Vnde Iob, Columnæ cœli pauent aduentum eius. Ante diem vero iudicii ſol & luna eclipſum pa
Ioel. 2. g tientur, ſicut Iohel teſtatur dicens, Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. Magnus verò dicitur, propter magna quæ ibi fient. Cum autem factum fuerit cœlum nouum, & terra noua, tunc erit lux lunæ, ſicut lux ſo-
Eſaiæ. 30. f lis, teſtante Eſaia, Et lux ſolis ſeptempliciter, id eſt, ſicut lux ſeptem dierum: quia quantum luxit ſol in prima conditione ſeptem dierum ante peccatum primi hominis, tantum lucebit poſt iudicium. Minorata enim fuit lux ſolis, & lunæ aliorumque ſyderum, per peccatum primi hominis: ſed tunc recipiet ſol mercedem ſui laboris, quia ſeptempliciter lucebit: & tunc non erit vi-
Zach. 14. b ciſſitudo diei & noctis, ſed tantum dies. Vnde Zacharias, Et erit dies vna, quæ nota eſt domino, non dies neque nox: & in tempore veſperæ erit lux, quia tunc non erit varietas diei & noctis, quæ modò eſt, ſed continua

dies

dies & lux. Esaias tamen videtur dicere, quòd tunc non luceat sol vel luna, loquens congregationi sanctorum. Non erit ibi, inquit, amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te: sed erit tibi dominus in lucem sempiternam. Sed his verbis non negat solem & lunam tunc lucere, sed significat his, qui tunc erunt in æterna beatitudine, nullum lucis vsum præstare. Quia vt ait Hieron. super eundem locum, Cœli & terræ, solis atque lunæ nobis cessabit officium, & erit ipse dominus lumen suis in perpetuum. Potest etiam intelligi illud Esaiæ ea ratione dictum, quia sol & luna tunc non habebunt ortum & occasum sicut nunc. Vnde Isid. illud Esaiæ quasi exponens, ait, Post iudicium sol laboris sui mercedem suscipiet. Vnde propheta, Lucebit septempliciter, & nõ veniet ad occasum nec sol nec luna: sed in ordine quo creati sunt, stabunt, ne impii in tormentis sub terra positi, fruantur luce eorum. Vnde Abacuc, Sol & luna steterunt in ordine suo. Ecce apertè dicit solem & lunam tunc lucere, sed stabiliter permanere: vbi etiam significat infernum esse sub terra. Si verò quæritur, quis vsus lucis solis & lunæ tunc? Fateor me ignorare, quia in scripturis non memini me legisse.

Esaiæ. 60. d

Hiero ad illud Esaiæ. 60. Nõ erit tibi amplius sol in cõmen. Tomo 5.

Esaiæ 30. f

Abacuc. 3. c

DE DIFFERENTIA MANSIONVM in cœlo, & in inferno.

Distinct. XLIX. A.

Post resurrectionem verò facto vniuerso impletoq; iudicio, suos fines habebũt ciuitates duæ: vna Christi, alia diaboli: vna bonorum, altera malorũ vtraque tamen angelorum & hominum. Istis volũtas, illis facultas non poterit esse peccandi, vel vlla conditio moriendi. Istis in æterna vita feliciter viuentibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus: quoniam vtrique sine fine. Sed in beatitudine isti alius alio præstabilius: in miseria vero illi, alius alio tolerabilius permanebunt. Ex his apparet, quòd sicut

Aug. in Enchir. cap. 111 in principio.

boni differenter glorificabuntur, alii magis, alii minus: ita & mali differẽter in inferno punientur. Sicut enim in domo patris, id est, in regno cœlorum mansiones multę
Ioan.14.a sunt, id est, præmiorum differentiæ: ita & in gehenna diuersæ sunt mansiones, id est, suppliciorum differentiæ.
Ioan. Chrys. hom.65. ad cap.to 2. Omnes tamen æternã pœnã patientur, sicut omnes electi eundẽ habebunt denariũ, quẽ paterfamilias dedit omnibus, qui operati sunt in vinea. Nomine denarii aliquid
Matth. 20. omnibus electis commune intelligitur, scilicet, vita æterna, Deus ipse, quo omnes fruentur, sed impariter. Nam sicut erit differens clarificatio corporũ, ita differens glo-
1.Cor.15.e ria erit animarũ. Stella enim à stella, id est, electus ab electo differt in claritate mentis & corporis. Alii enim aliis vicinius clariusq; Dei speciem contemplabuntur: & ipsa contemplandi differentia, diuersitas mansionum voca-
Matt. 20.a tur. Domus ergo est vna, id est, denarius est vnus: sed diuersitas est ibi mansionum, id est, differentia claritatis: quia vnũ est & summum bonũ beatitudo & vita oĩum, id est, Deus ipse. Hoc bono omnes electi perfruentur, sed
I.Cor.14.d alii aliis plenius. Perfruentur autẽ videndo per speciem, non per speculum in ænigmate. Habere ergo vitam, est
Ioan.17.a videre vitam, id est, cognoscere Deum in specie. Vnde veritas ait in euangelio, Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum esse vnum & solum verũ Deum: hoc est, habere vitam, id est, cognoscere te non est ipsa cognitio, quæ tu es, sed per cognitionem habere bonum, quod tu es, id est, vita.

Si omnes homines volunt esse beati. B

Solet etiam quæri de beatitudine, vtrùm eam omnes
Cap. 4. in principio, Tomo 3. velint, & sciant, quæ sit vera beatitudo? De hoc Aug. in 13. lib. de Trin. ita differit, Mirum est cum capessendæ retinendæq; beatitudinis voluntas vna sit omnium, vnde tanta existat de beatitudine rursus diuersitas voluntatum: non quòd eam aliquis nolit, sed quòd non omnes eam norint. Si enim eam omnes noscerent, non ab aliis putaretur esse in virtute animi, ab aliis in voluptate corporis, ab aliis atque aliis alibi atque alibi. Quomodo ergo omnes amant quod non omnes sciunt? Quis potest

amare quod nescit, sicut suprà disputaui? Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen scitur ab omnibus? An forte sciunt omnes quæ ipsa sit, sed non omnes sciunt vbi sit, & inde contentio est? An forte falsum est quo pro vero posuimus, beatè viuere oēs homines velle? Si enim beatè viuere est (verbi gratia) secūdum animi virtutē viuere, quomodo beatè viuere vult, qui hoc non vult? Nonne verius diximus, Homo ille non vult beatè viuere, quia non vult secundū virtutē viuere: quod solum est beatè viuere? Non ergo omnes beatè viuere volunt, immo pauci hoc volūt: si non est beatè viuere, nisi secundum virtutē animi viuere, quod multi volunt. Ita ne falsum erit, vnde nec ipse Cicero dubitauit? Ait enim, Beati certè omnes esse volumus. Absit vt hoc falsum esse dicamus. Quid ergo? An dicendum est, etiamsi nihil aliud sit beatè viuere, quàm secundū virtutē animi viuere: tamē & qui hoc nō vult, beatè viuere vult? Nimis quidem hoc videtur absurdum. Tale enim est, ac si dicamus, qui nō vult beatè viuere, vult beatè viuere. Istam repugnantiam quis audiat? quis ferat? & tamē ad hanc cōtrudit necessitas. Si oēs beatè viuere velle, verum est, & non omnes volūt sic viuere; quomodo solum viuitur beatè? An illud ab his angustiis poterit nos eruere, si dicamus nihil esse beatè viuere, nisi viuere secūdum delectationem suam: & ideo falsum non esse, quòd omnes beatè viuere velint, quia omnes ita volunt, vt quenq; delectat. Sed id quidem falsum est. Velle enim quod non deceat, est esse miserrimum. Nec tam miserum est, nō adipisci quod velis, quàm adipisci velle, quod non oporteat. Quis ita cæcus sit, vt dicat aliquem ideo beatum, quia viuit vt vult? cum profectò etsi miser esset, minus tamen esset, si nihil eorum quæ perperam voluisset, habere potuisset. Mala enim voluntate vel sola miser quisque efficitur: sed miserior, cum desiderium malæ voluntatis impletur. Quapropter, quoniam verum est, quòd omnes homines esse beati velint, idque ardentissimo amore appetant, & propter hoc cætera quæcunque appetant: nec quisquam potest amare, quod omnino quid vel quale sit nescit: nec potest

Ibidem paulo post.

Cicero in Hortensio.

Ibidem. c. 5. continuò.

test nescire, quid sit, quod se velle scit: sequitur vt omnes beatam vitam sciant. Oēs aūt beati habent, quod volūt, quanuis non omnes qui habent, quod volunt, cōtinuò sint beati. Continuò autem miseri sunt, qui vel non habent, quod volunt: vel id habent, quod non rectè volūt. Beatus ergo non est, nisi qui & habet omnia quæ vult, & nihil vult malè. Ille quippe beatè viuit, qui viuit vt vult, nec malè aliquid vult. Cum ergo ex his duobus cōstet beata vita, licet in malis sit aliquis bonus, non tamē nisi finitis omnibus malis est beatus. Cum ergo ex hac vita, qui in his miseriis fidelis bonus est, venerit ad beatam vitam: tunc erit verè, quod nunc nullo modo esse potest, vt sic homo viuat, quō vult. Non enim ibi volet male viuere, aut volet aliquid quod deerit, aut deerit aliquid, quod voluerit. Quicquid amabitur, aderit nec desiderabitur, quod non aderit. Et omne quod ibi erit, bonum erit, & summus Deus, summum bonum erit: & quod est omnino beatissimum, ita semper fore certum erit. Beatos autem esse se velle, omnium hominum est. Beatos se esse velle, omnes in corde suo vident, nec tamen omniū est fides, qua ad beatitudinem peruenitur.

Cap.6. eiusdem.

Cap.7. eiusdē. ad principium.

Si quid de Deo cognoscit aliquis, quod ibi non intelligant omnes. C

Solet etiam quæri. Vtrùm aliquid de Deo cognoscat aliquis magis meritus, vt Petrus: quod non cognoscat aliquis minus meritus, ut Linus? Pluribus videtur, quod omnia de Deo ad beatitudinem spectantia omnes communiter electi cognoscant, sed differenter. Nihil enim in Deo noscibile maius digniusque videtur, quàm eum intelligere trinum & vnum. Hoc autem omnes tunc per speciem cognoscent. Vnde sequitur, vt non sit aliquid beatitudini pertinens incognitum alicui beatorū. Omnes ergo cuncta illa videbunt, quorum cognitio seruit beatitudini, sed in modo videndi different. Alius enim alio magis, alius alio minus fulgebit.

1. Cor. 15. c

De paritate gaudij. D

Solet etiam quæri, An in gaudio dispares sint, sicut in claritate cognitionis differunt? De hoc Aug. ait, Multæ

mansiones

mansiones in vna domo erunt, scilicet, variæ præmiorũ dignitates: sed vbi Deus erit in omnibus, erit etiam in di spari claritate per gaudium: vt quod habebunt singuli, commune sit omnibus: quia etiam gloria capitis omnium erit per vinculum charitatis. Ex his datur intelligi, quod par gaudium omnes habebunt, etsi disparem, cognitionis claritatem: quia per charitatem, quæ in singulis erit perfecta, tantum quisq; gaudebit de bono alterius, quantum gauderet, si in seipso haberet. Sed si par erit cunctorum gaudium, videtur quòd par sit omniũ beatitudo: quod constat omninò non esse. Ad quod dici potest, quòd beatitudo par esset, si ita esset par gaudiũ, vt etiam par esset cognitio? sed quia hoc non erit, non faciet paritas gaudii paritatem beatitudinis. Potest etiam accipi par gaudium, vt non referatur paritas ad intentionem affectionis gaudentium, sed ad vniuersitatem rerum, de quibus lætabitur: quia de omni re, vnde gaudebit vnus, gaudebunt omnes. *Tracta. 67. ad illud Io. 14. In domo patris mei, Tomo. 9.*

Si maior sit beatitudo sanctorum post iudicium. E

Post hoc quæri solet, Si beatitudo sanctorũ maior sit futura post iudicium, quàm interim? Sine omni scrupulo credendum est, eos habituros maiorem gloriam post iudicium, quàm ante: quia & maius erit gaudium eorũ, vt suprà testatus est Aug. & amplior erit eorum cognitio. Vnde Hiero. Peracto iudicio ampliorem gloriã suæ claritatis Deus demonstrabit electis. Si quem mouet, quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si eis potest sine corporibus summa beatitudo præberi: difficilis quæstio est, nec potest à nobis perfectè definiri. Sed tamen dubium non est, & raptam à carnis sensibus hominis mentem, & post mortẽ ipsa carne deposita non sic videre posse incommutabilem substantiam, id est, Deum; sicut sancti angeli vident siue alia latentiori causa: siue ideo, quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi, quo retardatur quodammodo, ne tota intentione pergat in illud summum cœlum, donec ille appetitus conquiescat, Porrò si tale sit corpus, cuius sit difficilis & grauis administratio, *Gl ordin. super Oseæ. 6. ad illud · Venite, & reuertamur.* *Super Gene. ad literam, lib. 12. cap. 35. in prin.*

nistratio, sicut hęc caro quæ corrumpitur: multomagis auertitur mens ab illa visione summi cœli. Proinde cum hoc corpus iam nõ animale, sed spirituale, receperit æquata angelis, habebit perfectum naturæ suæ modum, obediens & imperans, viuificata, & viuificans, tam ineffabili facilitate, vt sit ei gloriæ, quod fuit sarcinæ.

Ibidem paulo inferius. 1. Cor. 15. f

SI MALI IN INFERNO PECCABVNT.

Distinct. L. A

Augu. in enchi. c. 111.

HIc oritur quæstio, ex præmissis ducẽs originem. Supra enim Augu. loquens de malis in inferno damnatis, & bonis in cœlo glorificatis, dicit, quòd nec bonis voluntas, nec malis facultas esse peccandi poterit. Et de bonis quidem constat, sed de malis à quibus voluntatem malam non remouet, quæritur quomodo sit verum eos non posse peccare: immo quomodo verum sit eos non peccare, cum malam habeant voluntatem? Quidam autumant illam voluntatẽ non esse peccatum, sed supplicium tantũ. Alii verò peccatum esse fatentur, sed per illud eos non mereri aliquã pœnam: quia non est ibi locus merendi. Illud ergo peccatum dicunt non esse meritum supplicii, sed suppliciũ mali meriti, quod in hac vita præcessit. De hoc autem Aug. ita dicit, Tempus acquirendi vitam ęternam in hac tantum vita Deus hominibus dedit, vbi voluit etiam pęnitentiam esse fructuosam. Ideo hic pœnitentia fructuosa est, quia potest hic homo deposita nequitia bene viuere, & mutata voluntate merita operaq; mutare: & ea gerere quæ Deo placeant. Quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœnitentiam in futuro seculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu domini non inueniet: quia etsi erit stimulus pœnitudinis, tamen nulla erit ibi correctio voluntatis. A talibus enim ita culpabitur iniquitas sua, vt nullatenus ab eis possit vel diligi, vel desiderari iustitia. Voluntas enim eorum talis erit, vt habeat semper in se malignitatis suæ suppliciũ, nunquam tamen recipere possit bonitatis affectum. Quia

In lib. de fid. ad Petrum. c. 3. 26.

Ca. 3. ad Petrum. continuò.

ſicut illi, qui cum Chriſto regnabunt, nullas in ſe malæ voluntatis reliquias habebunt: ita illi qui erunt in ſupplicio æterni ignis cum diabolo & angelis eius deputati, ſicut nullam habebunt vlterius requiem, ſic bonã nullatenus poterunt habere voluntatem. Et ſicut cohæredibus Chriſti dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriam: ita conſortibus diaboli cumulabit ipſa malignitas pęnam, qñ exterioribus deputati tenebris, nullo illuſtrabuntur interiori lumine veritatis. Ex his apparet reprobos in inferno pœnitentiam ſic geſturos, vt per eam prauam voluntatem non deſerant: & illa maligna uolũtas erit eis ad cumulum pœnæ: per quam tamen non merebuntur, quia nullus meretur niſi in hac vita. *Matt. 25. d.*

Quare dicuntur tenebræ exteriores. B

Hic quæri poteſt, Quare illæ tenebræ, q̃bus inuoluentur mali in gehenna, dicuntur tenebræ exteriores? Quia tunc mali penitus extra lucem corporalem & ſpiritualem, ſcilicet, Deum, erunt. Nunc enim etſi patiantur tenebras in cæcitate mentis, non tamen penitus extra lucem Dei ſunt, nec corporali luce priuantur. De hoc Auguſt. ſic ait, Ira Dei & in iudicio erit, & hic eſt in cæcitate mentis, cum dantur mali in reprobum ſenſum. Ibi exteriores tenebræ erunt, quia tunc peccatores penitus erũt extra Deum. Quid eſt enim penitus eſſe extra Deum, niſi eſſe in ſumma cæcitate? Siquidem habitat Deus lucem inacceſſibilem. Hæ autem tenebræ hic iam incipiunt in peccante, cum ab interiori Dei luce ſecluditur, ſed non penitus dum in hac vita eſt, Ecce, quare ibi peccator dicitur pati exteriores tenebras, & non hic: quia ibi ſecludetur penitus à luce Dei, quod non hic. Sed q̃uo intelligenda eſt illa ſecluſio? An quia non videbunt Deum per ſpeciem? ſed nec aliquis videt hic Deum per ſpeciem. An per diſſimilitudinem, q̃uam facit peccatum inter Deum & hominem? ſed & hic multi per grauia peccata elõgantur à Deo. An quia Deum odiunt, ita vt uelint Deum non eſſe? ſed & hic multi Deum oderunt: de quibus ſcriptum eſt, Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper. Quæ eſt ergo illa elongatio? Sanè exteriores tenebrę intelligi

Gl. ordin. ad pſal. 6. verſu. 7. Turbatus eſt à furore.
1. Tim. 6. e
Pſal. 73.

intelligi possunt, quædam malignitas odii & voluntatis quæ tunc excrescet in mentibus reproborũ, & quædam obliuio Dei: qa tormẽtorũ interiorũ & exteriorũ doloribus adeo afficientur & turbabuntur, vt ab illis ad cogitandũ aliquid de Deo vix, vel raro, vel nunquã mentem reuocent. Vt qui nimio p̃muntur pondere, adeo stupescunt & turbant̃, vt interim in aliã cogitationẽ non se extendant: sed illuc tendit impetus cogitationis, vbi sentit̃ vis doloris. Sed in hac vita nullus adeo malus est, vt penitus secludatur à cogitatione Dei: qa nec perdit appetitũ beatitudinis, & quendã boni amorẽ, quẽ naturaliter hẽt rõnalis creatura. Illas aũt exteriores & profundissimas tenebras reprobos perpessuros post iudicium dicit

Super ps. 6. Aug. opponens de illo diuite, qui in inferno positus, ele-

Lucæ 16. g uans oculos vidit Abrahã, & in sinu eius Lazarũ: cuius cõparatione coactus est cõfiteri mala sua, vsq; adeo, vt fratres roget ab his p̃moueri: quod ante iudiciũ factum legitur. Sed post iudiciũ in profundioribus tenebris erũt impii, vbi nullam Dei lucem videbunt, cui confiteãtur.

De animabus damnatorum, si quam habent notitiam eorum quæ hic fiunt. C

Præterea quæri solet, si reproborũ animæ, quæ nũc in inferno cruciantur, notitiã habeant eorũ, quæ circa suos in hac vita gerunt̃, & si aliquo modo doleant super infortunis suorũ charorũ? Hanc qõnem Aug. cõmemorat, ex

August. ad ver. 14. psal. 108. Et disputat de terra to. 8. parte eã explicans, ex parte verò insolutã relinquens: ait enim, Quæret aliqs, an vllus dolor tangat mortuos, de his quæ in suis post mortẽ contingunt? vel quõ ea quæ circa nos aguntur, nouerint spiritus defunctorũ? Cui rñdeo, magnã esse qõnem, nec in præsenti differendam. Verumtñ breuiter dici põt, q̃ est cura mortuis de suis cha-

Lucæ 16. g ris, vt de diuite legitur: qui dũ tormenta apud inferos pateret̃, leuauit oculos ad Abrahã: & inter alia dixit, Hẽo enim quinq; fratres: mitte aliquẽ ex mortuis, vt testet̃ illis, ne & ipsi veniant in hunc locũ tormentorũ. Habet. n. mortui curã de viuis, quos sciunt viuere: quia nec in locis pœnarũ vident eos, vbi diues sine fratribus erat: nec in requie beatorũ, vbi Lazarum & Abrahã, quanuis longè, agno-

gè, agnoscebat. Non tamen ideo consequens est eos scire, quæ circa charos suos aguntur hic, vel læta, vel tristia.

Quō accipienda sunt quæ de Lazaro & diuite leguntur. D

Si quis aūt quærat, Quō intelligatur, ꝙ de Lazaro & diuite legitur? Audiat Aug. rñsum dicentis, Si quis putat animas corpore exutas locis corporalibus contineri cū sint sine corpore, non deerunt qui faueant, & diuitē sitientē in loco corporali fuisse contendant, ipsamq; animā corporeā ꝑ ꝑ arentē linguā, & stillā de Lazari digito cupisse. Sed melius est dubitare de occultis ꝙ̃ litigare de incertis. Diuitē in supplicio, pauperē in refrigerio esse nō dubito. Sed quō intelligatur diuitis lingua, digitus Lazari, flamma inferni, sinus Abrahæ, & huiusmodi, vix à mā suetis, & contentiosis autem nunquam inuenitur.

August. de Gen. ad literam, lib. 8. c. 5. to. 3.

Si se vident boni & mali. E

Solet etiam quæri, Vtrùm vicissim se videant illi, qui sunt in inferno, & illi qui sunt in gloria? Sicut sancti tradunt, & boni malos, & mali bonos vident vsq; ad iudicium. Post iudicium verò boni videbunt malos, sed non mali bonos. Vnde Greg. Infideles in imo positi, ante diē iudicii fideles super se in requie attēdunt, quorum gaudia post contemplari non possunt.

Glo. ordina. hæc hēt ad id, c. 16. Lucæ Eleudus aūt oculos, ex homi. 40. ad illud idem Greg.

De chaos inter bonos & malos. F

Sed cum sancti malos in tormentis videant, nonne aliqua compassione erga eos mouentur? nonne eos de tormentis liberari cupiunt? Recole illud euangelicum, quod Abraham diuiti respondit, Inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt hi qui volunt transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare. Quid est illud chaos inter bonos & malos, nisi hinc iustitia, inde iniquitas, quæ nullatenus sociari valēt? Adeo enim sancti Dei iustitiæ addicti sunt, ut nulla compassione ad reprobos transire valeant, nulla pro eis inter sanctos fiat intercessio. Quomodo ergo inde volunt aliqui transire ad illos, sed non possunt? Quia si Dei iustitia admitteret, non fieret eis molesta liberatio eorum. Vel ita dicuntur velle & non posse: non quia velint & non possint, sed quia etsi vellent, non possent eos iuuare. De hoc ita Greg. ait,

Greg. ad illud Lu. 16. Et in his omnibus, inter nos. ho. 40. Sicut reprobi à pœnis, ad gloriam sanctorum transire volunt, & non possunt: & ita iusti per misericordiã mente ire volunt ad positos in tormentis, vt eos liberent, sed non possunt: quia iustorum animæ etsi in naturæ suæ bonitate misericordiam habent, iam tunc auctoris sui iustitiæ coniunctæ tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione moueantur.

Quod visa impiorum pœna non minuit beatorum gloriam. G

Grego ad illud Luc. 16. rogo te pater hom. 40. Grego paulò inferiùs. Postremò quæritur. An pœna reproborum visa decoloret gloriam beatorum? an eorum beatitudini proficiat? De hoc ita Grego. ait, Apud animum iustorum non obfuscat beatitudinem aspecta pęna reproborum: quia vbi iam compassio miserię non erit, minuere beatorum lętitiam non valebit. Et licet iustis sua gaudia sufficiãt, ad maiorem tñ gloriam vident pœnas malorum, quas per gratiam euaserunt: quia qui Dei claritate vident, nil in creatura agitur quod videre non possint. *Hiero. ad illud c. 66. Esaiæ: Egredientur, & videbunt. tomo. 5.* Non est aũt mirandum, si sancti iam immortales reprobos uideant mentis intelligentia, cum prophetę mortales adhuc videre hęc omnia meruerunt. Egredientur ergo electi, nõn loco, sed intelligentia vel visione manifesta, ad videndũ impiorum cruciatus: quos videntes non dolore afficientur, sed lætitia satiabuntur, agentes gratias de sua liberatione, visa impiorum ineffabili calamitate. *Esaiæ. vlti. g* Vnde Esaias impiorum tormenta describens, & ex eorum visione lętitiam bonorum exprimens, ait, Egredientur, electi scilicet, & videbunt cadauera virorum, qui prętuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, & erunt, vsq; ad sacietatem visionis omni carni, id est, electis. *Psal. 57.* Letabitur. n. iustus, cum viderit uindictam.

Hæc de pedibus sedentis super solium excelsum, quos Seraphin duabus alis velabant, scriptori, etsi non auditores, commemorasse sufficiat: qui à facie exorsus sedentis, per media ad pedes vsque via duce peruenit.

PETRI LOMBARDI EPISCOPI parisiensis sententiarum Libri IIII. & vltimi finis.

SEQVVN-

SEQVVNTVR VARII ARTICVLI ERRONEI OMNIVM PENE FACVLTATVM.

IN ANGLIA, ET PARISIIS *studiosè & auctoritatiuè condemnati, cum reuocationibus eorundem.*

PRAEFATIO.

VNiuersis præsentes litteras inspecturis Stephanus permissione diuina Parisiēsis Ecclesiæ minister indignus, Salutem in filio virginis gloriosæ. Magnarum & personarum grauium crebra zeloque fidei accensa insinuauit relatio, quòd nonnulli Parisiis studētes in artibus propriè facultatis limites trāscendentes, quosdam manifestos & execrabiles errores, immo potius vanitates & insanias in rotulo seu schedulis his annexo seu annexis contentos quasi dubitabiles in scholis tractare & disputare præsumunt: non attendentes illud Gregor. Qui sapienter loqui nititur, magnopere metuat, ne eius eloquio audientium vnitas confundatur: præsertim cum errores prædictos gentilium scripturis muniunt, quos proh pudor ad suam imperitiam asserunt: sic cogentes, vt nesciant eis respondere. Ne autē quod sic innuunt, asserere videantur, responsiones ita palliant, quod dum putant vitare Scyllam incidunt in Charibdim. Dicunt enim ea esse nōta & vera secundum philosophiam, sed non secundum fidem catholicā, quasi sint duæ veritates contrariæ, & quasi contra veritatē sacræ scripturæ sit veritas in dictis gētilium damnatorum de quibus scriptum est, Perdam sapientiam sapientum, quia vera sapientia perdet falsam sapientiam. Vtinam

tales attenderent dictum sapientis seu consiliũ dicentis; Si tibi est intellectus, responde proximo tuo: sin autem, sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato & confundaris. Ne igitur incauta locutio trahat simplices in errrorem, nos tam doctorum sacrę theologiæ quàm aliorum communicato consilio districtè talia fieri & consilia prohibemus & ea totaliter condemnamus, excommunicantes omnes illos, qui dictos errores dogmatizauerint, vel aliquem de eisdem dogmatizare aut defendere vel sustinere præsumpserint quoquo modo, & audientes eorum, nisi infra septem dies nobis vel Cancellario Parisiensi duxerint reuelandum, nihilominus processuri ad pœnas contra eos pro qualitate culpæ, prout ius dictauerit infligendas. Librum etiam de amore siue de Deo amoris, qui sic incipit, Cogit me multum, & cætera, & sic terminatur, Caue igitur Galtere amoris exercere mandata, &c. Item etiam librum Gæomantiæ, qui sic incipit, Aestimauerunt Indi, &c. & sic terminatur, Ratiocinare igitur super eam, & sic inuenies, &c. Item libros & rotulos & quaternos nigromanticos aut continentes experimenta sortilegorum, inuocationes dæmonum seu coniurationes in periculum animarum, seu in quibus de talibus & similibus fidei orthodoxæ & bonis moribus aut operibus euidenter aduersantibus tractatur, per eandem sententiam nostram condemnamus, & omnes qui dictos rotulos, libros & quaternos dogmatizauerint & audierint, nisi infra septem dies nobis vel cancellario Pariens. reuelauerint, eo modo quo superius est expressum. In his scriptis sententiam excommunicationis ferentes ad alias pęnas, prout grauitas culpæ exegerit nihilominus processuri. Datum anno domini millesimo ducentesimo septuagesimoseptimo: die dominica qua cantatur, Lætare Hierusalem: in Ecclesia Parisiensi.

COLLECTIO ERRORVM PARISIIS CONDEMNATORVM.

ERRORES PARISIIS CONDEMNATI à domino Guillermo Episcopo Parisiensi.

DE erroribus quos condẽnauit Stephanus Episcopus Parisiensis.

De erroribus quos idem dominus condemnauit alia vicæ, vbi primò ponuntur errores de Deo.

Errores de intelligentia vel angelo.

Errores de aĩa vel intellectu.

Errores de voluntate siue libero arbitrio.

Errores de mundo & mundi æternitate.

Errores de cœlo & stellis.

Errores de necessitate euentus rerum.

Errores de accidente.

Errores de sacra scriptura.

Errores de fide & sacramẽtis

Errores de raptu.

Errores de vitiis & virtutib.

Errores de resurrectione.

Errores de felicitate siue beatitudine.

Errores Ioannis Guion, ordinis fratrum Minorum.

Errores Ioannis de Mercuria, ordinis Cisterciensium.

Errores magistri Nicolai de Vltricuria.

ITEM quidam articuli damnati ab episcopo Parisiensi & magistris theologiæ anno domini. 1340.

Copia schedulæ reuocationis quorundam articulorũ fratris Dionysii Soulechat, ordinis fratrum Minorũ factæ per eundẽ Parisiis & in curia Romana.

Reuocatio magistri Ioannis de calore.

Reuocatio Ludouici facta Anno domini. 1362.

Reuocatio fratris Guidonis, ordinis hæremitarũ sancti Augustini.

Reuocatio Symonis facta Anno domini. 1301.

Articuli in quibus magister sentẽtiarum communiter non tenetur.

Determinatio quædam Parisiis facta per almã facultatem theologicam. Anno Domini. 1318. super quibusdã superstitionibus nouiter exortis.

Excerpta principalium articulorum tractatus cuiusdam

contra errores fratris Iohannis de Montesono ordinis Prædicatorum, in quo continentur etiā errores contra immaculatam virginis Mariæ conceptionem.

ISTI sunt errores detestabiles contra catholicam veritatem, reperti in quibusdam scriptis. Quos quicunque dogmatizauerit vel defenderit, à venerabili patre Guillermo Parisiensi episcopo, conuocato concilio omnium magistrorū tunc Parisiis degentium, vinculo anathematis est innodatus. Et id coecos caoere debent omnes professores fidei orthodoxæ.

Primus est quod diuina essentia in se nec ab angelo, nec ab homine videatur vel videbitur.

Secundus error est, quod licet diuina essentia eadem sit in patre & filio & spiritu sancto: tamē vt hęc essentia est in ratione formæ vna ei in patre & filio licet non vna in spiritu sancto & in his, & tamen forma idem est quod diuina essentia.

Tertius est, quod spiritus sanctus, prout est amor & nexus, non procedit à filio, sed tātùm à patre.

Quartus est, quòd multæ veritates fuerunt ab æterno quæ, non sunt ipse Deus.

Quintum, est primum nunc vel principium & creatio passio nō sūt creator vel creatura.

Sextus, quod angelus malus in primo instanti suę creationis suit malus: & nunquam fuit nō malus.

Septimus, est quòd nec animę glorificatæ nec corpora gloriosa vel glorificata erunt in cœlo empyreo cum angelis, sed in cęlo aqueo vel crystallino quod est super firmamentum. Quod etiam dicere præsumunt de beata virgine.

Octauus, quod angelus in eodem instanti potest esse in diuersis locis: & est vbique si velit esse vbique.

Nonus, est qđ qui habet meliora naturalia de necessitate habebit maiorem gratiam & gloriam.

Decimus, est quòd diabolus nunquā habuit vnde posset stare. Nec etiā Adam in statu innocentiæ.

ASSERTIONES OPPOSITÆ *erroribus prædictis.*

Firmiter credendum est, & nullatenus dubitādum quòd Deus in sua substātia essentia vel natura videbitur ab angelis sanctis & animabus glorificatis.

Item ꝙ est vna essentia substantialis vel natura in patre & filio & spiritu sancto. Et eadem essentia in ratione formę in patre

tre & filio & spiritu sancto.

Item quod spiritus sanctus prout est sanctus & amor procedit ab vtroque, scilicet patre & filio.

Item quod vna sola veritas fuit ab æterno quę est Deus. Et quod nulla veritas fuit ab æterno quæ non sit illa veritas.

Item quod primum nunc & creatio passio est creatura.

Item quod malus angelus aliquando fuit bonus & non malus, & post peccando factus est malus.

Item quod idem est locus corporis, scilicet, empyreum cœlum sanctorum angelorum, & beatarum animarum, & idem erit corporũ humanorum glorificatorum: & similiter idem est locus spiritualis sanctorum angelorum & hominum bonorum.

Item quod angelus est in loco per distinctiones, ita quod si est hic non est ibi in eodem instanti: impossibile est enim eum in eodem instanti esse vbiq; cum hoc sit proprium Dei.

Item quod secundum quod præordinatũ est & prædestinatum à deo dabitur gratia & gloria.

Item quod malus angelus & Adam habuerunt vnde possent stare, etsi non vnde possent proficere.

Item eodem anno dominica qua cantabatur Lætare Hierusalem. 1270. Guilelmus postmodum Constantien. Episcopus in sermone beati Ioannis Baptistæ in domo minorum Parisiis prædicauit, quod liberum arbitrium habet potentiam naturalem ad recipiendum gratiã non effectiuam aliquo modo: quod falsum est, quia nolens non recipit eam. Secũdo quòd quidam natus nunquam fuit in gratia: sed semper Hismael aut Iudas fuit, & nunquam Ioannes, quod est contra fidem. Baptizati enim habent gratiam. De qua reprehensus, publicè in consequenti die Apostolorum Petri & Pauli publicè retractauit. Pax & gratia omnibus asserentibus hanc veritatem. Data fuit hæc sententia Parisiis Anno domini. 1240. in octa. Epiphaniæ.

ISTI sunt errores condemnati & excommunicati cum omnibus qui eos scienter docuerint vel asseruerint à domino Stephano Parisiẽ. episcopo Anno domini. 1270. die mercurii ante festũ B. Nicolai hyemalis.

Primus articulus est, quòd intellectus omnium hominũ est vnus & idem numero.

Secundus est, quod illa est falsa vel impropria, Homo intelligit.

Tertius est, quod voluntas hominis ex necessitate vult vel eligit.

Quartus quòd omnia quæ in inferioribus aguntur subsunt necessitati coporum cœlestiũ.

Quintus, quod mundus est æternus.

Sextus, quod nunquam fuit primus homo.

Septimus, quod anima quæ est forma hominis secundum quod homo corrumpitur corrupto corpore.

Octauus quod anima separata post mortem non patitur ab igne corporeo.

Nonus, quod liberum arbitrium est potentia passiua non actiua, Et quod necessitate mouetur ab appetibili.

Decimus, quod Deus non cognoscit singula.

Vndecimus, quod Deus non cognoscit aliud à se.

Duodecimus, quòd humani actus non reguntur prouidentia diuina.

Tredecimus, quod Deus non potest dare immortalitatẽ vel incorruptibilitatem rei corruptibili vel mortali.

Isti articuli qui sequuntur cōdemnati sunt à domino Stephano Parisien. episcopo de cōsilio magistrorum theologiæ. Anno domini. 1226. die dominica qua cantatur Lætare Hierusalẽ: in ecclesia Parisiẽsi. Vbi excōmunicauit in scriptis oēs illos qui eos docuerint & defenderint. Et primo ordinantur illi qui sunt de Deo.

Primus, quod Deus non est trinus & vnus: quoniã trinitas non stat cum summa simplicitate. Vbi enim est pluralitas realis ibi necessario est additio & compositio. Exẽplum de aceruo lapidum.

Item quod Deus non potest generare sibi similẽ: quod enim generatur ab aliquo habet principium aliquod à quo dependet: & quod in Deo generare non est signum perfectionis.

Item quod Deus non cognoscit alia à se.

Item quod Deus non potest dare perpetuitatem rei transmutabili vel corruptibili, vt est corpus humanum.

Item quod Deus siue prima causa non potest producere effectum sibi æqualem nisi temperaret suam potentiam.

Item quod Deus non posset facere plures aĩas in numero.

Item quod Deus nunquam plus creauit intelligentiã quam modo creauit.

Item quod Deus est infinitæ virtutis in duratione, non in actione: talis.n. infirmitas non est nisi in corpore finito si esset.

Et quod prima causa nō posset

ſet plures mundos facere.

Item quod ſine agente proprio vt patre à ſolo Deo non poſſet fieri homo.

Item quòd Deum in hac vita mortali poſſumus intelligere eſſentiam.

Item, quòd Deus non potuit feciſſe primam materiam niſi mediante corpore cœleſti.

Item à volũtate antiqua non poteſt nouum procedere abſq; transmutatione præcedente.

Item quod prima cauſa non habet cognitionem aut ſciẽtiã futurorum contingẽtium. Primo quia futura contingentia ſunt non entia. Secundo, quia futura contingentia ſunt particularia. Deus autem cognoſcit virtute intellectiua quæ nõ poteſt cognoſcere particulare: Vnde ſi non eſſet ſenſus, fortè intellectus non diſtingueret inter Sortem & Platonẽ: licet diſtingueret inter hominem & aſinum Tertium, propter ordinem cauſæ ad cauſatũ: præſciẽtia enim diuina eſt neceſſaria cauſa præſcitorum. Quarta ratio eſt ordo ſcientiæ ad ſcitum: quamuis enim ſcientia non ſit cauſa fati, ex quo tamen ſcitur determinatur ad alteram partẽ contradictionis: & hoc multo magis in ſcientia diuina quàm in ſcientia noſtra.

Item quod primũ principiũ non poteſt eſſe ſine diuerſorũ factorum hic inferiùs niſi mediantibus aliis cauſis, eo quod nullum tranſmutãs diuerſimode trãſmutat niſi tranſmutatũ.

Item quod ab vno primo agẽdo non poteſt eſſe multitudo effectuum.

Itẽ ꝙ primũ principiũ non eſt cauſa propria æternorũ niſi metaphoricè, id eſt, quia conſeruat ea, quia niſi eſſet ea non eſſent.

Itẽ quod ſicut ex materia non poteſt aliquid fieri ex agẽte, ita nec ex agẽte poteſt aliquid fieri ſine materia. Et quod Deus non eſt cauſa efficiẽs niſi reſpectu eius quod habet eſſe in potentia materiæ.

Item quod entia declinant ab ordine cauſæ primæ in ſe conſideratæ, licet non in ordine ad reliquas cauſas agentes in vniuerſo. Hoc eſt error, quia eſſentialior & inſeparabilior eſt ordo entium ad cauſam primã quã ad cauſas inferiores.

Item ꝙ Deus non põt eſſe cauſa noui facti: nec poteſt aliquid de nouo producere.

Item ꝙ Deus non poteſt mouere cœlũ motu recto. Et eſt ratio, qa tunc relinqueret vacuũ.

Item ꝙ Deus non poteſt irregulariter, id eſt, alio modo quã mouet mouere aliquid: quia in eo non eſt diuerſitas volũtatis.

Item ꝙ Deus eſt æternus in

gendo & mouēdo sicut in effecado, alioquin ab alio determinaretur quod esset prius illo.

Itē illud ꝙ de se terminatur vt Deus, aut semper, aut nunquā & quod multa sunt æterna.

Item ꝙ Deū necesse est facere quicquid immediate fit ab ipso Error: siue intelligatur de necessitate coactiōis quia tollit libertatem arbitrii: siue de necessitate immutabilitatis: quia ponit possibilitatem aliter faciendi.

Item quod primum principiū non potest immediate producere generalia: quia sunt effectus noui.

Effectus autē noui exigit causam immediatam quæ potest aliter se habere.

Item quod primum principiū nō potest aliud à se producere quia omnis differentia quæ est inter agens & factum, est per naturam.

Item quod Deus non potest immediate cognoscere contingētia nisi per aliam causam particularem & proximam.

Itē quod si oēs causæ fuerint aliquando in quiete necesse est ponere Deum nobilem.

Item quòd Deus est prima & necessaria causa primæ intelligentiæ qua posita ponitur effectus, & sunt simul duratione.

Item quod Deus non est necessaria causa motus corporū superiorum, & coniunctionis & diuisionis contingētis in stellis.

Item ad hoc quod effectus omnes sint necessarii respectu causæ primę non sufficit quod ipsa causa prima non sit impedibilis, sed exigitur quòd causæ mediæ nō sint impedibiles. Error: quia tunc Deus non posset facere aliquem effectum nouū sine causis posterioribus.

Item quod Deus possit agere contraria, hoc est mediante corpore cęlesti quod diuersum in vbi.

Item quod Deus infinitus virtute: non quia faciat aliquid de nihilo: sed quia cōmunicat motum infinitum.

Item quod Deus non potest in effectum causæ secundariæ sine ipsa causa secundaria. Error.

Item quod effectus immediatus à primo debet esset vnus tātum & similimus primo.

Item quod Deus vel intelligentia non infundit scientiam animæ humanæ in somno nisi mediante corpore cælesti.

Item quod plures sunt motores primi cœli. Error.

Item quòd primum immobile simpliciter non mouet nisi mediante aliquo motu: & ꝙ tale mouens immobile est pars moti ex se.

Item quòd potentia actiua

nō poteſt eſſe ſine operatione & permixtā potentiæ paſſiuæ. Error, ſi intelligatur de quacunque operatione.

Item quod Deus non poteſt indiuidua multiplicare ſub vna ſpecie ſine materia.

Itē formā quā non oportet fieri & eſſe in materia non poteſt agi ab illo quod nō agit ex materia.

Item quòd Deus non poteſt facere accidens ſine ſubiecto nec plures dimenſiones ſimul eſſe.

Idem quod impoſſibile ſimpliciter non poteſt fieri à Deo vel ab agente. Error, ſi intelligatur de impoſſibili ſecundum numerum vel naturam.

Item quòd alius eſt intellectus in ratione ſecūdum quod Deus intelligit ſe & alia. Error quia licet ſit alia ratio intelligendi: non tamen alius intellectus ſecundum rationem.

Item ꝙ prima cauſa eſt cauſa omniū entiū remotiſſima. Error: ſi intelligatur cum præciſione: ita ſcilicet, quod nō propinquiſſima eſt.

Item quod aliqua poſſunt caſualiter euenire reſpectu primę cauſę, & quod falſū eſt omnia eſſe pręordinata à prima cauſa, quia tunc euenirent de neceſſitate.

Item quod in cauſis efficientibus cauſa ſecūda habet actionem quam non accipit à prima cauſa.

Item quod in cauſis efficientibus ceſſante cauſa prima non ceſſat ſecunda ab operatione ſua, dummodo ſecunda operetur ſecūdum materiam ſuam.

Item quod de Deo non poteſt cognoſci niſi quia eſt ſiue ipſum eſſe.

Item quod Deum eſſe ens per ſe poſitiuè non eſt intelligibile, ſed priuatiuè eſt ens aut per ſe intelligibile.

ERRORES de angelo vel intelligentia.

Itē quod omnia ſeparata coęterna ſunt primo principio.

Item quod intelligentię ſuperiores creant animas rationales ſine motu cœli. Intelligentiæ autem inferiores creant uegetatiuam ſenſitiuā motu cęli mediante.

Item quòd intelligentia, angelus vel anima ſeparata nuſquam eſt.

Item ſubſtantiæ ſeparatæ eo quòd habent vnum appetitum non mutātur in opere aut operatione.

Item quod intelligentiæ, ſiue ſubſtantiæ ſeparatæ quas dicūt eſſe æternas non habent propriè cauſam efficiētem ſed metaphoricè: quia habent cauſam conſeruantem in eſſe ſed non ſunt

sunt factæ de nouo, quia sic essent transmutabiles.

Item quòd in substantiis separatis nulla est possibilis trāsmutatio: nec sunt in potentia ad aliquā mutationē ad aliud, quia æternæ sunt, & immunes à materia.

Item quòd substantiæ separatæ quæ non habent materiā per quam plus sint in potentia quam in actu, & sunt à causa semper eodem modo se habente, ideo sunt æthernæ.

Item quod substantiæ separatæ per suum intellectum causant res ad extra.

Item quod intelligentia motrix cœli influit in animam rationalem sicut corpus cœli influit corpus humanum.

Item ꝙ angelus non potest in actus oppositos immediatè, sed in actus mediatos: & hoc mediante alio, ut orbe, sole vel cœlo.

Item quòd angelus nihil intelligit de nouo.

Itē quod si esset aliqua substantia separata, quæ non moueret aliquod corpus in hoc mundo sensibili, non clauderetur in vniuerso.

Item quod substantiæ sempiternæ separatæ à materia habent bonum: quod est eis possibile cum producuntur: nec desiderant aliquid quo carent.

Item quod substantiæ separatæ sunt sua essentia, quia in eis idē est, ꝙ est & ꝑ hoc ꝙ est.

Item quod omne quod non habet materiam est æternum: quia quod non est factum per transmutationē materiæ prius non fuit ergo æternum.

Item quia intelligentiæ non habent materiā Deus non posset plures res eiusdem speciei facere: & quod materia non est angelis, cōtra fratrem Thomā.

Item quod intelligentiæ superiores nō sunt causa alicuius nouitatis in inferioribus. Et ꝙ superiores inferioribus sunt causa æternæ cognitionis.

Item quod intelligentia perficitur à Deo in æternitate, qa secundum se totum immutabilis est, anima autem cœli non.

Item quod intelligentia inferior recipit esse à Deo, per intelligentias medias.

Item quòd sciētia intelligentiæ non differt à substantia intelligentiæ: ibi enim non est diuersitas intellecti ab intellectibilitate, nec diuersas intellectorum.

Item quod substantiæ separatæ sunt in actu infinitæ infinitas enim non est impossibilis nisi in rebus materialibus.

Item quod intelligentiæ superiores imprimunt in inferioribus sicut aīa vna intellectiua imprimit

imprimit in aliam & in animã sensitiuam: & per talem impressionem incãtator aliquis proiicit camelum in foueã solo visu.

Itẽ ꝙ intelligentia cũ sit plena formis: imprimit alias formas in materia per corpora cœlestia tanquam per instrumẽta.

Item quod substãtiæ separatę sunt alicubi per operationẽ & non possunt moueri ab extremo in extremum, nec medium nisi quia possunt velle operari aut in medio aut in extremis. Error: si intelligatur sine operatione substantiam non esse in loco nec transire de loco in locum.

Item quod intelligentia sola voluntati mouet cœlum.

Item substantię separatę nusquam sunt secundum substantiam. Error: si intellagitur ita quod substantia sit res essendi in loco: verũ est quod nusquã sunt secundum substantiam.

Errores de anima & intellectu.

Item quod intellectus nõ est forma corporis, nisi sicut nauta nauis: nec est perfectio essentialis hominis.

Item quod intellectus quando vult induit corpus, quando non vult non induit.

Item quod ex sensitiuo & intellictiuo non sit vnum per essentiam nisi sicut ex intelligentia & orbe, hoc est vnum per appositionem.

Item quod intellectus humanus est æternus, quia est à causa semper eodem modo se habente: & quoniam nõ habet materiam per quam prius est in potentia quàm actu.

Item quod anima separata nullo modo patitur ab igne.

Itẽ quod intellectus est vnus numero omnium licet omnino separatur à corpore hoc: nõ tamen ab omni.

Item quod intelligentia Sortis corrupti non habet scientiã eorum quæ habuit.

Itẽ quod aĩa humana nullo modo est mobilis secundum locum nec per se nec per accidẽs: & si ponatur alicubi secũdum substantiam suam nunquam mouebitur de vbi ad vbi.

Item quod sciẽtia animæ est terrena: & ꝙ intellectus agens: & possibilis sunt æterni.

Item quod motus cœli sunt propter animã intellectiuam, & quod anima intellectiua sui intellectus non potest educi nisi mediante corpore.

Itẽ ꝙ nulla forma ab extrinseco veniẽs potest facere vnum cum materia. quod enim separabile est cum eo quod est corruptibile vnum non facit.

Item anima separata non est alterabilis secundum philosophiam

phiam licet secundum fidem alteretur.

Item quòd anima rationalis quando recedit ab animali adhuc remanet animal viuum.

Item quòd anima intellectiua cognoscendo se cognoscit omnia alia: species enim omnium rerum sibi sunt concreatæ: sed hoc cognoscere nō debetur intellectui nostro vt noster est: sed secundum quòd intellectus est agens. error est.

Item quòd anima est inseparabilis à corpore, & ad corruptionem harmoniæ corporalis corrumpitur anima.

Item quòd scientia magistri, & discipuli est vna & eadem numero: & ratio est quia intellectus vnus est: quia forma non multiplicatur nisi quia educitur de potentia materiæ.

Item quòd intellectus agens nō copulatur nostro possibili, & ꝙ intellectus possibilis non vnitur nobis secundum substantiam: & si vniretur & forma nobiscum esset inseparabilis.

Item operatio intellectus nō vniti copulatur corpori, ita ꝙ operatio est rei, non habentis formam qua operetur. Error est: quia ponit quòd intellectus non sit forma hominis.

Item quòd nihil potest sciri ab intellectu post eius separationem.

Item quòd intellectus qui est postrema hominis perfectio, est penitus abstractus. Vel quod intellectus vltima, vel est postrema operatio hominis, & est totaliter abstractus.

Item quòd intellectus possibilis est inseparabilis à corpore simpliciter quantū ad hunc actum; qui est specierum receptio, & quantum ad iudicium quod fit per simplicem specierum receptionem, vel intelligibilium compositionem. Error: si intelligatur de receptione omnimoda.

Item quòd intellectus agens est quædam substantia separata superior ad intellectum possibilem: & ꝙ secundū substantiam, potentiam & operationē est separatus à corpore nec est forma corporis humani.

Item ꝙ inconueniens est ponere aliquos intellectus nobiliores aliis: quia cum illa diuersitas non possit esse à parte corporum, oportet ꝙ sit à parte intelligentiarum: & sic animæ nobiles & ignobiles essent necessaria diuersarum specierum sicut intelligentiæ. Error: quia sic anima Christi non esset nobilior anima iudæ.

Item quòd intellectus speculatiuus simpliciter est æternus & incorruptibilis, respectu vero huius hominis corrumpitur

corruptis phantasmatibus in eo.

Item quòd intellectus possibilis nihil est in actu antequam intelligat: quia in natura intelligibili esse aliquid in actu est esse actu intelligens.

Item quòd ex intelligente & intellecto fit vna substantia, & quòd intellectus sit ipsa res intellecta formaliter.

Item quòd nos peius vel melius intelligimus, hoc prouenit ex intellectu passiuo quem dicunt esse potētiam sensitiuam. Error est: quia hic ponit vnum intellectum in omnibus aut æqualitatem in omnibus animalibus.

Item quòd intellectus nō potest transire de corpore in corpus: ita quòd successiue sit motor diuersorum corporum.

Item quòd intellectus noster per sua naturalia potest pertingere ad cognoscendam essentiam primæ causæ. Hoc malè sonat, & est error si intelligatur de cognitione mediata.

Item quòd anima nunquam moueretur nisi corpus moueretur: sicut graue vel leue nunquam moueretur nisi aer moueretur.

ERRORES de voluntate siue libero arbitrio.

Item quòd de sui natura non est determinandum ad esse vel non esse: nō determinatur nisi ad aliquod quod est necessariū respectu sui. Error.

Item quòd voluntas manēte passione, & scientia in particulari, & in actu non potest agere contra eam.

Item si ratio recta, & voluntas recta. Error est, quia est contra gloss. August. super illum Psal. Concupiuit anima mea desiderare &c. Et quia secundum hoc ad rectitudinem voluntatis gratia non esset necessaria, sed solum scientia, quod fuit error Pelagii.

Item ꝙ voluntate existente in tali dispositione, in qua nata est moueri, & mouente sic disposito quod natum sit mouere, impossibile est voluntatem non velle.

Item quòd morbus est causa voluntatis medici vt sanet.

Item quòd voluntas & intellectus, non mouentur in actu per se, sed per causam sempiternam, scilicet, per corpora cœlestia.

Item quòd appetitus cessantibus impedimentis necessario mouetur ab appetibili. Error est de intellectiuo.

Item ꝙ voluntas secundum se est indeterminata ad opposita sicut materia. Determinatur autem ab appetibili sicut materia ab agente.

Item

ſemper fuit, & ſemper erit hominis ex homine generatio.

Item quòd generatio hominis eſt circularis eo, quod forma hominis redit pluries ſuper eandem partem materiæ.

Item quòd quia Sortes factus eſt non receptibilis æternitatis, & ſi debet eſſe æternus, neceſſe eſt vt tranſmutetur natura & ſpecie.

Item quòd mundus eſt æternus quãtum ad omnes ſpecies in eo contentas, & quòd tempus æternum & motus & materia agens & ſuſcipiens, quia eſt à potentia Dei infinita, & impoſſibile eſt innouationem eſſe in effectu, ſine innouatione in cauſa.

Itẽ quod nihil eſſet nouum niſi cœlum eſſet variatum reſpectu materiæ generabilium.

Item impoſſibile eſt ſoluere rationes philoſophi de æternitate mundi, niſi dicamus quòd voluntas primi implicat incõpoſſibilia.

Item quòd duo ſunt principia æterna, ſcilicet, corpus cœli & anima eius.

Item quòd tria ſunt principia æterna in cœleſtibus, ſubiectum motus æterni, anima corporis cœleſtis, & primum mouens deſideratum. Error eſt, quo ad duo prima.

Item quòd mundus eſt æternus, quia omne quod habet naturam per quam poſſit eſſe in futuro toto, habet naturam ꝑ quam potuit eſſe in toto præterito.

Item quod mundus licet ſit factus ex nihilo, non tamen eſt factus de nouo, & quanuis de non eſſe exierit ad eſſe, non eſſe, non præceſſit eſſe duratione, ſed naturam tantum.

Item quod theologi dicentes quod cœlum, quandoque quieſcit arguunt ex falſa ſuppoſitione. Et quod dicere cœlum eſſe, & non moueri eſt dicere contradictoria.

Item quod infinitæ præceſſerunt cœli reuolutiones, quas non fuit impoſſibilẽ comprehendi à prima cauſa, ſed ab intellectu creato.

Item quod elementa ſunt æterna, ſunt tamen facta de nouo in diſpoſitione, quam non habent.

Item quod qnanuis generatio hominũ poſſit deficere voluntate primi, tamen non deficiet, quia orbis primus non tantum mouet ad gñationem elementorum ſed etiam hominũ.

Item ſi quod cœlum ſtaret ignis in ſtupam nõ ageret quia nec Deus eſſet.

Item quod cœlum nunquã quieſcit: quia generatio inferiorum, quæ eſt finis motus

cœli

cœli cessare non debet. Alia ratio quia cœlum suum esse, & suam virtutem habet à motore suo, & hoc cōseruat celum per suum motum, vnde si cessaret à motu cessaret ab esse.

Item quod æuum, & tempus nihil sunt in re, sed solum in appræhensione.

Item quod qui generat mundum secundū totum ponit vacuum, quia locus necessario præcedit generatum in loco: & tunc ante mūdi generationem fuisset locus sine locato quod est vacuum.

Item elementa prima generatiōe sūt facta ex nihilo chaos, sed sunt æterna.

Item quod vniuersum non potest deficere, quia primum agens habet transmutare materiam æternaliter vicissim nunc ad istam formam nunc ad illā. & similiter materia nata est trāsmutari.

Item quod tempus est infinitum quantū ad vtrunque extremum, licet enim impossibile sit infinita esse pertransita quorū aliquid fuit pertranseundum, non tamen impossibile est infinita esse pertransita quorum nullum fuit pertranseundum. Error.

Item quod naturalis philosophus simpliciter debet negare mundi nouitatem quia innititur causis, & rationibus naturalibus. Fidelis autem potest negare mundi æternitatem, quia nititur causis supernaturalibus.

Item quod ratio philosophi demonstrās motum cœli æternum nō est sophistica. Et mirū est, qd' homines profundi hoc non uident.

Itē quod creatio nō est possibilis, quamuis contrarium sit tenendum secundum fidem.

Item quod nō est verū quòd aliquid fiet ex nihilo, vel neque factum sit in prima creatione.

Item quod creatio nō debet dici mutatio ad esse. Error, si intelligatur de omni modo mutationis.

ERRORES de cœlo & stellis.

Item quod corpora cœlestia mouentur à principio intrinseco quod est anima, & quod mouentur per animā, & per virtutem appetitiuam sicut animal. Sicut enim anima appetēs mouetur, ita & cœlum.

Item corpora cœlestia ex se habent æternitatem suę substātiæ, sed non æternitatem sui motus.

Item quod anima cœli est intelligentia. Et orbes cœlestes sunt instrumenta intelligentiarum sicut organa sicut auris, & oculus est organum virtutis

tutis sensitiuæ.

Itē quod si in aliquo humore virtute stellarum deuenirent ad talem propoitionem cuius modi proportio est in seminibus primorum parentū, ex illo humore posset generari homo. Et quod sufficienter posset generari ex putrefactione vel ex putredine.

Item omnium formarum causa effectiua est orbis.

Item natura quæ est principium motus in corporibus cœlestibus est intelligentia mouens. Error si intelligatur de natura, quæ est actus vel forma.

ERRORES de necessitate euentus rerum.

Item quod nihil à casu, sed omnia à necessitate veniunt. Et omnia futura quæ erunt necessitate erunt. Et quæ non erunt impossibile est esse. Et quod nihil euenit contingenter considerando omnes casus. Error. Quia concursus causarum est de definitione casualis, lib. 5. de consolatione philosophiæ.

Item quod ex diuersitate locorum acquiruntur necessitates euentuum.

Item quod ex diuersis signis cœli significantur diuersæ conditiones in hominibus tam honorum aut donorum spiritualium quam rerū temporalium.

Itē quod quibusdam signis aut figuris sciuntur hominum intentiones, & mutationes intentionum. Et an intentiones illæ perficiendæ sint. Et quod per tales figuras sciuntur euentus peregrinorum: captiuatio hominum, aut solutio captiuorum, & an nati futuri sint scientes vel latrones.

Item quod ferunt, quod dispositio vniuersi procedit ex prouidentia diuina non immediatè, sed mediante motu superiorum. Et quòd illud facit non imponit necessitatem inferioribus, quia habēt contrarietatem, sed superioribus.

Item quod sanitatē & infirmitatem vitam, & mortem attribuunt positioni syderum & aspectui fortunæ, dicentes ꝙ si cum aspexerit fortuna viuet, si non aspexerit morietur. Error.

Item quòd hora generationis hominis in corpore suo, & per consequens in anima quæ sequitur ex ordine causarum superiorum, & inferiorum in est homini dispositio inclinans in tales actiones & euentus. Error, nisi intelligatur de euentibus naturalibus, & per viam dispositionis.

ERRORES de accidente.

Item quòd cum Deus non comparatur ad entia in ratione cau-

ne causæ materialis, vel formalis non facit accidens esse sine subiecto, de cuius ratione est in actu inesse subiecto suo.

Item quod accidens existens sine subiecto non est accidens nisi æquiuoce. Et quod impossibile est quantitatem siue dimensionem esse per se, hoc enim esset ipsam esse substantiam.

Item quod facere accidens esse sine subiecto habet rationem impossibilis implicantis contradictionem vt credimus in eucharistia. quintus, Error.

Item quod Deus non posset facere accidens sine subiecto nec plures dimensiones simul esse.

ERRORES de sacra scriptura.

Item quòd sermones theologiæ fundati sunt in fabulis.

Item quòd nihil plus scitur propter scire theologiam.

Item quòd fabulæ, & falsa sunt in lege Christiana sicut & in aliis.

Item quòd lex Christiana impedit addiscere.

Item quòd lex naturalis prohibet interfectionem animalium irrationabilium, sicut & rationabilium, licet non tantum.

ERRORES de fide & sacramentis.

Item quòd non est curandum de fide si dicatur aliquid esse hereticum, quia est contra fidem.

Item quod non est credendũ nisi per se notum, vel ex per se notis possit declarari.

Item quod nõ est curandum de sepultura.

Item quòd nõ est orandum.

Item quod non est confessio facienda nisi ad apparentiam.

ERRORES de raptu.

Itẽ quod raptus, & visiones non habẽt fieri nisi per naturã.

ERRORES de vitiis & virtutibus.

Item quod peccata contra naturam vtpote abusus in coitu licet sine cõtra naturam speciei, non tamen contra naturam indiudui.

Item quod simplex fornicatio vtpote solutus cum soluta non est peccatum.

Item quod dignitas esset in causis superioribus posse facere peccata, & monstra præter intentionem, cum natura hæc posset.

Item quod dilectatio in actibus venereis non impedit actũ siue vsum intellectus.

Item quod continentia non est essentialiter virtus.

Item quod perfecta abstinentia ab actu carnis corrumpit virtutem & speciem.

Item

Item quod pauperis hominis fortuna non potest agere in mortalibus.

Item humilitas prout quis ostentat ea quæ habet, sed vili pendit, & humiliat se non est virtus. Error, si intelligatur quod nec virtus nec actus virtuosus.

Item quod non sunt possibiles aliæ virtutes nisi acquisitę vel innatę.

Item quod castitas non est maius bonum quam perfecta abstinentia. Item quòd finis terribilium est mors. Error, si excludat terrorem inferni qui est extremus.

ERRORES de resurrectione.

Item quod non cõtingit corpus corruptũ redire idem numero nec idem numero resurget. Error.

Item quod resurrectio futura non debet credi neq; concedi à philosopho, quia impossibile est inuestigari per rationem. Error, quia etiam philosophus debet captiuare intellectum in obsequium fidei Christi.

ERRORES de felicitate seu beatitudine.

Item felicitas non potest à Deo infundi immediate.

Item dicere Deum dare felicitatem vni, & non alii est sine ratione & figmentum.

Item quod homo ordinatus quantum ad intellectum & effectũ, sicut potest esse sufficienter per virtutes intellectuales, & morales de quibus loquitur philosophus in ethicis est sufficienter dispositus ad felicitatẽ æternam.

Item quod felicitas habetur in hac vita, & non in alia.

Item quod homo post mortem amittit omne bonum.

Item quod bonum quod homini possibile est consistit in virtutibus intellectualibus.

Isti sunt articuli reuocati Anno domini. 1308. 2. die Octob Parisiis per fratrẽ Ioan. Guiõ ordinis minorum in domo prædicatorum.

Item quod generare secundũ suam rationem formalem non sit in patre.

Item generare realiter elicitum sit in diuinis.

Item quod generare sine elicitum siue inelicitũ sit in filio.

Item quod generare, & generari in diuinis accepta notionaliter sunt idem inter se in diuinis.

Item dicere quod pater in diuinis non sit formaliter generans alia generatione quàm illa qua filius formaliter est genitus.

ERRORES Ioãnis de Mercuria ordinis Cistercien. Arti-

rum condemnati per magistros Parisienses Anno domini.1347. & prohibiti omnibus baccalariis legentibus qui legunt, vel legerunt sententias sub pœna priuationis ab omni honore facultatis: quorum articulorum aliqui reputātur erronei aliqui suspecti aut male sonantes in fide.

Item quòd satis erat possibile quod per voluntatem aut volitionem creatam Christus aliquid volit quod nunquam debuit euenire.

Item quod Christus potuit dixisse falsum, & asseruisse assertione creata tam vocali quàm mentali.

Itē qualitercunq; vult Deus, vult efficaciter esse.

Item quod Deus facit ꝙ aliquis peccet, & ꝙ sit peccator, & vult volūtate beneplaciti quod ille sit peccator.

Item ꝙ nullus peccat volendo aliqualiter aliter quàm deus velit eum velle.

Itē ꝙ Deus aliquid reprobat quod ipse vult voluntate beneplaciti.

Itē quēmlibet peccantē deus vult peccare voluntate beneplaciti, & facit eum peccare, & vult quod peccet.

Item quod Deus facit malū esse, & peccatum esse.

Item quod peccatū magis est bonum quàm malum.

Item quod aliquis faciat aliquid omnino, vt Deus vult ipsum facere voluntate beneplaciti quod talis peccet.

Item quicunq; peccat conformat voluntem suam voluntati beneplaciti Dei, sic quod illa vult sicut Deus vult eum velle.

Item quod possibile est Christum secundum voluntatē creatam errasse, & secundum hominem mendacium protulisse.

Item quod posset dici quod anima Christi vnita verbo saltem per accidens posset odire Deum vel respuere siue detestari.

Item quod si aliquis habens vsum liberi arbitrii incidens in tentationem tantam, quod nō possit illi resistere, moueatur ad illecebram cum aliena vxore non committit adulterium, & sic de aliis peccatis.

Item quod aliqua est possibilis passio cui voluntas etiam habita gratia quacunque sine miraculo non posset resistere, quin eliceret actum secundum illam, & talis actus non est peccatum.

Item quod non est peior demeritorie in casu qui vitiosum habet habitum demeritorium cum actu quàm qui habet habitum sine actu.

Item

Item quod nō est peior moraliter qui vitiosum habet habitum, & actum quam qui habitum eiusdem rationis habet sine actu.

Item quod non est melior meritoriè, qui habet habitum meritorium, & actum, quàm qui habet consimilem habitum sine actu.

Item quod malus quacunq; malitia actuali, & habituali æqualibus, adinuicem non est peior ex actuali simul quam ex actuali tantum, vel ex habituali tantum.

Item quod bonus quacunq; bonitate actuali, & habituali adinuicem æqualibus non est magis bonus ex vtraque quàm ex habituali tantum.

Itē quod nulla creatura aut nulla circunstantia rei bona diminuit peccatum quin sit tantum quantum foret sine illa cæteris paribus.

Item quod pia intentio, & naturalis pietas augent peccatum, & non diminuunt cæteris paribus.

Item peccatum post longam consuetudinem cōmissum est minus quam foret ante consuetudinem.

Item quod odiū proximi nō est demeritorium nisi quia prohibitum à Deo.

Itē quod probabiliter posset sustineri cognitionem, vel volitionem nō esse distinctam ab anima, immo est ipsa anima, & sic substinens non teneretur nec cogeretur negare propositionem, per se notam negare authoritatem admittendam.

Item quod probabile est in lumine naturali non esse accidentia, sed omnē rem esse substantiam, & quod vbi non esset fides hoc esset ponendum, vel probaliter poni posset.

Item quod non est euidens euidentia reducta ad certitudinē primi principii, quin quodcunq; quod est posset produci nobilius.

Iem quod tenentes vel communiter tenetur quod intentio volitio sensatio sint qualitates subiectiuæ existentes in anima quas potest Deus creare se solo, & qui hoc ponere vult habet cōcedere, & dicere quod Deus posset facere se solo, quod anima odiret proximum, & Deū demeritorie.

Item quòd Deus est causa aliqualiter actus demeritorii, vt demeritorius est,

Itē quod deus est causa peccati, vt peccatum est, & mali inquantum malum est.

Item quæcunque voluntas causat aliquid, causat taliter in virtute primæ causæ.

Item q Deus est causa maxi-

ma, immediata priuationis, & iustitiæ in actu.

Item ꝙ deus est actio, & causa peccati, vt peccatum est.

Item quod Deus est causa cuiuslibet modi actus, & cuiuslibet circunstantiæ productæ.

Item ꝙ à Deo est quod actus demeritorius, sit inquantum demeritorius est.

Item quod quacunque creatura demonstrata hæc est vera chimera intelligitur, hæc chimera potest intelligi.

Itē quod quacunq; creatura demonstrata hęc est vera, hęc res maior Deo potest cogitari.

Item quod propter opera alicuius futura bona Deus præordinauit aliquem ab æterno.

Item ꝙ aliquis predestinatus est ab æterno propter bonum vsum liberi arbitrii quem Deus præsciuit eum habiturum.

Item quod non sic gratis, & misericorditer Deus prædestinauit illum quem prædestinauit, quin & pro omnibus bonis ipsius futuris vel alterius.

Articuli contra magistrum Nicolaum de Vltricuria. Anno domini. 1348. post festum omnium sanctorum.

Isti sequētes articuli fuerunt in Romana curia condemnati per magistrū. Nicolaum supradictum publicè in vniuersitate Parisien. reuocati.

Quod Deus potest præcipere creaturæ rationabiliter vt habeat ipsum odio, & ipsa obediens plus meretur quam si ipsum diligeret ex præcepto, quoniam hoc faceret cum maiori conatu, & magis cōtra propriā inclinationem. Istum articulū assero falsum.

Item si aliquis velit conformare voluntatem suam voluntati diuinæ, sequitur necessario altera pars illius disiunctiuæ, vel quod Deus cū instrueret de omnibus necessariis, & concernentibus salutē suam: ita quod errare nō posset, vel quod non erraret, & si erraret in quocūq; actu suo ille error nō esset sibi imputandus nec peccaret, immo mereretur in omni actu cōsequente tale errorē, immo plus vel tantum quantum eliciendo actum propositū sequendo iudicium rationis. Istum articulum assero falsum, & reputo erroneum prout iacet.

Item quod in principio primo suo tenuisse dicitur, quod quilibet tenetur plus diligere meliorem proximum se quam seipsum. Istum articulum reputo falsum.

Item quod in ecclesia sancti sepulchri Parisiis prædicasse dicitur, ꝙ quilibet tenetur plus diligere proximum meliorem. Istum articulū reputo falsum.

Item

Itē quod magister Nicolaus de Vltri curia prædictus dicere debeat alte, & intelligibiliter quod propter istos articulos, & propositiones per eum reuocatas, ac multos alios articulos falsos & hereticos huius epistolæ libelli, combusti fuerunt in scriptis reuocare debeat publicè, solenniter, expresse: propositiones per eum coram nobis reuocatas, alios articulos à prædictis asserendo aliquos falsos, aliquos præsumptuosos, etiam & quod debeat iurare, in præsentia nostra ad sancta Dei euāgelia quod nunquam tenebit aut docebit etiam clam vel palam: & repræsentauit se Cancellario Parisiensi, & vniuersitati magistrorū, & scholarium Parisiis studentium, & etiam regentium.

Isti articuli qui sequuntur sunt condemnati ab episcopo Parisiensi, & magistris theologiæ regentibus Parisiis. Anno domini. 1340 in octaua Epiphaniæ domini.

Item quod diuina essentia in se nec ab homine nec ab angelo videbitur.

Item ꝙ diuina essentia licet sit eadem in patre & filio, & spiritu sancto vt est essentia, tamen vt est forma siue in ratione formæ, est vna in patre, & filio, & non vna in spiritu sancto.

Item quod spiritus sanctus prout est amor, vel nexus non procedit à patre & filio, sed tantum a patre.

Itē quod multæ fuerūt veritates ab æterno, quæ non erant Deus.

Item quod corpora glorificata non erunt in cœlo empyreo cum angelis, sed in cœlo cristallino vel aliquo quod est supra firmamentū quod præsumebāt dicere de beata virgine.

Item quod primum nunc, & creatura non est creator nec creatura.

Item quod angelus in primo instanti suæ creationis fuit malus & nunquam bonus.

Item quod angelus in eodē instanti potest esse in diuersis locis.

Item quod qui habebit meliora naturalia habebit de necessitate meliorem gratiam & gloriam.

Item quod diabolus nunquā habuit vnde stare potuisset.

Item nec Adam in statu innocentiæ.

Copia schedulæ reuocationis quorundam articulorum fratris Dionysii Soulechat ordinis fratrum minorum factæ per eundem Parisiis, & in curia Romana. Reuerendi magistri mei & domini, dixi aliqua in principio meo sententiarū, quę

in nonnullorum auribus male sonuerunt & ex causa. Ego veritate coactus. & ex ordinatione reuerendi patris dñi Cancellarii Parisien. ac facultate theologiæ magistrorum tanquam ecclesię, & dictę facultatis theologiæ humilis filius ipsæ dicta in præfato principio meo male posita corrigo sub hac forma. Quia tertia conclusio articuli quarti fuit hæc, quòd hæc benedicta immo superbenedicta lex & dulcissima, videlicet lex amoris de qua loquebar omnem aufert proprietatem, & dominum: probaui quia non quærit vindictã, quia patiẽs est. 1. Cor. 13. non grossitiẽ cordis, quia patiẽs est doloris ꝓximi.

Item nõ est ambitiosa quantum ad honores. Non quærit quę sua sunt quantum ad temporalia: vnde glosa, non æmulatur, id est, non inuidet, quia non eam aliena contristat felicitas: sed alterius bonum diligit vt suum. Prædictã conclusionem reuoco tãquam falsam erroneam & hæreticam, quia Christus & Apostoli illã legem perfectissimè tenuerunt, & adhuc multi tenent, & per Dei gratiam tenebunt qui proprietatem, & dominium habebũt. dico etiam quod authoritas Apostoli, & glosa per quas probabam non probant dictã conclusionem, nec sunt ad propositum, vt apparet intuenti textũ, & glosas auctenticas super illo. Ex illa conclusione intuli correlarium primum quòd hæc lex dispensat duo pronomina possessiua, scilicet meum & tuum, probaui, quia ista duo vnum facit, immo etiã omnia in vnum cõgregat, sicut Dionysius dicit de cęlesti hierarchia cap. primo in principio, Omne datũ optimũ, & omne donũ perfectum de sursum est descendens à patre luminum. Sed & cunctus à patre luminis moti apparationis processus ad nos bonitatis dono veniẽs rursus sunt vnum faciens virtus suscitatione nos adimplet, & cõuertit ad cõgregantis patris deitatis deificam simplicitatem, amor enim omnia vnum & vnius facit, scilicet Dei, quia non quærit quæ sua sunt, sed quę Iesu Christi.

Item intuli. 2. correlarium quod non minus facit omnia cõmunia charitas quàm extrema necessitas: probaui, quia & vnũ fit ex amore Dei, & alterũ ex amore sui: sed affectio iusti est interior, & eligibilior quàm cõmodum pro baccalaureo de sancto Bernardo in secũdo correlario quartæ conclusionis articuli, igitur cõfirmaui per Augustinũ in prologo cõtra quinque hæreses dicentẽ quòd plus

obligat

obligat charitas quàm necessitas: dico nūc quod ista duo correlaria, vt sequūtur ex cōclusione prædicta sunt falsa: & dico, quòd authoritates illę quas adduxi nō faciūt ad propositum.

Item ex prędicta cōclusione intuli aliud correlarium quod fuit quartum quòd legem hāc dedit Christus discipulis suis principaliter, & actualiter exequendā non solū habitualiter: probaui, quia dixit, Hęc mādo vobis, vt diligatis inuicē sicut dilexi vos. Ioan. 15. Per istud correlarium intelligendo hanc legem amoris auferentem omnem proprietatem, & dominiū prout conclusio dicit, sic intellectū reputo falsum erroneū, hereticum, & contra determinationem ecclesię. dico etiam quòd authoritas quā allegaui non est ad propositū. Itē cōclusio quarta & finalis mea fuit, ꝙ actualis abdicatio cordialis voluntatis, & temporalis potestatis dominii seu authoritatis statum perfectissimum ostēdit & efficit: probaui, quia hoc pro regula perfectionis à Christo datū est Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus. Idem Lucę. 2. Idem Marc. 10. vnde non dixit. Pone in arca aut in scrinio. sed si videas pauperes da quia vt dixit Christus Matth. 26. Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis, & dicebā qđ ideo non dicat homo hāc regulam à Deo esse datā, sed animi preparationem, scilicet si opus sit, qu a vbi semꝑ opus est, semper debet fieri. Sed quia reuera paruus color sufficit ad excusationē agere, volenti, isti volunt dare intelligere quod orichalcū est aurū, & fel mel: sed si ex ignorantia crederēt, tamen est qui quęrat & iudicet, quod propositiones dicūt hanc cōclusionē esse positam vniuersaliter, ideo ipsam vniuersaliter intellectā dico falsam erroneam & hęreticam, quia nec Christus nec Apostoli statū perfectissimū habuissent, & authoritates ad hāc probandā adductæ nō sunt ad propositū, vt patet per glosas ordinarias, & doctores in hoc studio & alibi aprobatos. Alias probationes vt probabāt istam cōclusionē reputo falsas & erroneas. Et vltimā dico falsam iniuriosam & scādalosam. Ex prędicta cōclusiōe quarta inferebā primū correlariū, ꝙ Christum non abdicasse huiusmodi possessionē, & ius in temporalibus nō habetur ex noua lege immo potius oppositū, quia Matt. 8. filius hominis nō habet vbi caput reclinet. Item secundū correlariū est illud, quòd hāc legē

pro

pro regula perfectionis Christus docuit, & exēplo cōfirmauit: probaui per regulam nunc dictā. Vade & vende omnia quæ habes &c. Etiā quia vocati omnia dimiserunt Matthæus telonium, Petrus & alii retia. Matt. 19. Ecce nos relinquimus omnia. Ista duo correlaria reuoco tanquā falsa erronea & hæretica, & contra determinationem decretalis domini Ioānis Papę, quæ incipit, Quia quorundam inter cætera dicentis omnis vir in cuiuscunq; proprietate, & in eius vsu. Quæ quidem assertio continet multa falsa, cum nec Christum expropriationē prædictam in se seruasse, nec etiam imposuisse Apostolis, nec sub voto ab eis fuisse assumptā euāgelica, seu Apostolica doceat historia, sed cōtrarium euidentius manifestat hæc decretalis. Dico etiam quòd authoritates nō sunt ad propositū, vt liquide apparet intuenti textum, & glosas ordinarias & approbatas. Præterea fuit correlarium quartū quod intuli, quòd abdicatio rerū temporalium secundum animi præparationē nullā aut valde imperfectā, & fragilē ostendit & efficit perfectionem probaui primo, quia semp habent pauperes, secūdo quia nō valet nisi ratione actus. igitur actualis est perfectior. istum articulum reuoco tanquam falsum & scandalosum, nec probationes sunt ad propositum.

Itē respondendo ad quēdam baccalariū de domo beati Bernardi, cum ille dixisset quod Christus talia non abdicauit, illud negaui: & dixi quod Christus nihil sibi retinuit. Ista duo dicta reuoco tanquam falsa, & hæretica, quia Christus loculos habuit propter infirmos à fidelibus oblata cōseruans, quæ & suorum necessitatibus, & aliis indigentibus tribuebat, vt & Christi euangelium, & beatus Augustinus, ac etiam determinatio Romani pontificis hæc testantur. Vltimum correlariū quod posui fuit, quòd nō plus curauit Christus de tēporalibus quam faciunt diuites de pauperibus: probaui, quia sitiuit & nō habuit potum, & pro nobis nudus in cruce pependit: nunc dico quòd Christus de tēporalibus curauit, quia non omnia abdicauit vt superius dictū est. quod autem innui de diuitibus quòd nō curāt de pauperibus, hoc retracto tāquā iniuriosum illis diuitibus, per quorū eleemosynas pauperes sustentatur. Hæc igitur omnia malè sonātia sic prius expressa in meo dicto sentētiarum principio malè posita reuoco, & retracto vt dictū est promittendo bonafide,

illa

quod illa de cætero nõ tenebo nec dogmatizabo : & ita iuro, veniam humiliter imploràs de cõmissis. Hæc omnia prædicta dictus frater Dionysius iterum omnino in præsentia magistri Guillermi Romani lectoris sacri palatii apostolici, & aliorũ nouẽ magistrorũ in theologia Parisiis reuocauit, & ad sancta Dei euãgelia iurauit se appellationẽ quam interposuerat non prosecuturum, ac conclusiones prædictas, & correlaria tanquã falsa erronea, & hæretica abiurauit secundum tenorẽ reuocationis alias per eum factæ Parisiis modo, & forma superius annotatis. Hæc autẽ reuocatio facta est Auinione ĩ domo prefati magistri Guillermi Romani. Anno 1365. die vltimo mensis Ianuarii inditione tertia, põtificatus sanctissimi in Christo patris, & domini nostri domini Vrbani diuina prouidẽtia papę sexti anno tertio. Reuocatio articulorum prędictorũ facta per eundem fratrem Dionysium in disputationibus solennibus publicè facta in ecclesia prędicatorum Parisiis. Anno domini. 1369. Die Iouis post Quasimodo, de mandato reuerendissimi in Christo patris domini domini Cardinalis Beluacensis commissarii ad hoc per sedem Apostolicam deputati.

Item cum debui exponere dicta mea in curia Romana corã reuerendissimis patribus dominis Cardinalibus. Nemanensi & Vabrẽsi addidi propositiones, quæ sequuntur videlicet, quòd Christus in morte omnia simpliciter abdicauit: istam reputo tanquam falsam erroneam, & hæreticam.

Item dixi, quod quando corpus in sepulchro mansit, ibi charitas abstulit ab eo omnẽ proprietatem & dominium: istam reuoco tanquam falsam erroneam & hæreticam.

Item dixi, quod tunc vacauit sedes generalis dominii, vsque ad diem istam, vt sequitur ex prædictis seu ad sensum prædictarum: reuocaui & reuoco tanquam falsam & erroneam.

Item ꝙ aliquid dicunt quòd dixi in prædicta declaratione, primo quia lex amoris. id est, charitas quę statum perfectum facit est inseparabilis à nobis, & quod loquebar de charitate siue de lege amoris, ex cuius obseruatione seu obseruãtia vniuscuiusq; status perfectio mensuratur loquendo de meritoria perfectione in homine vsum rationis habente. secundo quia cuilibet creaturæ rationali hæc lex naturaliter est indita, & tertio quòd Deus secundum

hanc

hanc legem viuit. Istas propositiones non credo, me dixisse neque dixi, quia istas reputo falsas erroneas & hæreticas, prædictas autem propositiones per me reuocatas abiuro, & promitto eas de cætero nec tenere nec dogmatizare publicè, vel occultè: & veniam petiui, & peto humiliter de commissis.

REVOCATIO magistri Ioannis de Calore. Anno domini 1363.

ANTEQVAM descendam ad conclusiones habeo aliqua dicere, quia in primo articulo mearũ vesperiarum posui duas propositiones, vnam scilicet, quod summus legislator Deus ipse dignus est infinitis perfectionibus, quas nec habuit nec habet nec habere potest. Nunc dico, quòd ista propositio malè sonat, immo reputo eam in sensu categorico falsam, quem sensum facit: nec in illo sensu intellexi eam, sed in sensu hypothetico, scilicet, quod si essent infinitæ perfectiones imaginabiles quas Deus non habet adhuc esset dignus illis perfectionibus. Eodem modo de secunda propositione, scilicet, quod infinitæ perfectiones, simul in legislatoris essentia sunt dignitas ad infinitas alias.

Item quia ex prædicta intuli vnum correlariũ, scilicet, quod dictus legislator significauit se in carne ad suam assumptionẽ hypostaticã, intellexi significauit, id est, manifestauit. Istud autem quod vltra addidi, scilicet, quòd si alias non fuisset assumptus secundum hominem dignus esset quia frueretur: & istud pluries reiteraui, dico quod intellexi & protuli, tanquam disputabile: nunc dico, quòd non est disputabile, & quòd est falsum.

Item quia proposui in mea conclusione tertii articuli, quod subducta prærogatiua disparis acceptionis veritatis sub falsitate staret vt verus cultor nõ amplius quã falsus mereretur, & istam pluries reiteraui, dico quod malè sonat, quia procedit ex vna suppositione impossibili: aliquibus tamen posset apparere possibilis.

FVERVNT Parisiis quidam discipuli cuiusdam Almarici nomine studentes Parisiis, qui dixerunt mortuo eo, quod illud, quod alias est peccatum mortale vt struprum factum in charitate non est peccatum, impunitatem peccatorũ promittentes, Deum bonum & nõ iustum dicentes: qui ab Ecclesia propter huiusmodi condemnati à rege Franciæ extra portas sunt combusti. Hæresiarcha verò eorum Almaricus à generali con-

li concilio Romæ condemnatus est & excommunicatus, & ex ciuitate exhumatus, & cinis & ossa per sterquilinum sunt dispensa & merito.

ARTICVLI Ludouici reuocati. Anno domini 1362.

Primo probando primã partem primę suppositionis arguitur sic, Ad quodlibet nõ velle vel nolle respectu cuiuslibet producibilis ad extra sequitur necessario mutatio in voluntate perfecta. Deinde arguitur hypothetice, Si Deus de nouo aliquid vellet vel nollet ad extra, seu in Deo esset nouum velle vel nolle ad extra, ipse intrinsece mutaretur igitur velle & nolle dicũt denominationem intrinsecam. Et hæc fuit mens mea per hoc quod dixi in 2. propositione huius: ꝙ tam velle vel nolle ad extra est actus vitalis perfectæ voluntatis ipsam immutans vitaliter: non intellexi, ꝙ per velle & nolle Deus mutaretur intrinsece, sed quod sunt opera vitalia. Sed quia apud multos iste modus loquendi, velle diuinum immutat voluntatem diuinam, significat enim quod ipse intellectus mutatur: & placet domino cãcellario, & facultati quòd de cætero in diuinis tali modo, quis vtatur. Dixi in 2. correlario primæ suppositionis quod licet perfectæ voluntatis, seu diuinę essentię qđ libet intrinsecum sit absolutè necessariũ secundũ suũ esse reale: tñ est aliquid intrinsecus contingens & non est necessarium secundũ suũ esse formale, patet de nolle & velle ductis ad extra. Istud sic explano & dico quod nihil intrinsecum Deo est contingens secundum intellectum quem facit tanquam catholicę fidei dissonum, Similiter illud, quod dixi in 3. correlario quod stat Deũ esse intrinsece aliqualem. & ipsum posse non esse talem, & tamen ipsum esse talem immutabiliter, debet sic intelligi, id est, stat Deum aliquid ad extra, & ipsum posse hoc nunq̃ velle, & tamen immutabiliter. Quod dixi in probatione huius quod non est inconueniens ꝙ aliquid sit Deus secundum suũ esse reale, & tñ non sit Deus secundũ suum esse formale, dẽt sic intelligi, id est, ꝙ aliquid sit Deus realiter, & tñ non aliqua formali denominatione denominatur, quæ sibi non competit præcise quia Deus, sed ratione alicuius effectus: vnde supra victi damnant hanc propositionem tanquam fidei dissonã secundũ intellectũ quẽ facit, s. ꝙ aliud est Deus secundũ suũ esse reale, & tñ ipsum non est Deus secundum suum esse formale.

Item dixi. 9. correlario, ꝙ nõ

stat

ſtat intellectum perfectum cognoſcere vera contingentia & illorum ad extra non eſſe productiuam voluntatem.

Item dixi in 10. ꝙ perfectus intellectus ad eſſe peccati, vt peccatũ eſt non pōt immediatè applicari cognoſcitiuo, & ꝙ ex iſto ſequitur finaliter peccatum eſſe vel deformitatem animæ non eſt propriè aliqua veritate verũ. Primũ eſt male dictum & falſum, quia ad hoc ſequitur, ꝙ Deus non cognoſceret peccata aut voluntatem diuinam horũ eſſe productiuam, quorũ vtrunq; eſt falſum: & ſecundũ fuit alias cōdemnatum, Et alia correlaria pro eo, ꝙ primo cōueniunt falſa ſunt & male ſonant. In 2. correlario 2. ſuppoſitionis dixi, ꝙ ſtat aliquid eſſe actu miraculoſum & tñ in illo, ꝙ ſic actuat nullã ponere perfectionem ſimpliciter magiſtri noſtri iſtũ modũ loquendi nō approbát, ſ. ꝙ Deus actuet ſicut nec illũ Deus immutetur.

Item in 8. 45. correlariis 2. ſuppoſitionis dixi, ꝙ perfecta voluntas non intenſius diligit prædeſtinatũ, quam diligat pręſcitũ, & ꝙ non plus intendit ſiue diligit ſe, ꝗ diligat diabolũ in eſſe naturali, non debui iſta dicere quia in auribus audientiũ malè ſonant, & falſa ſunt, cũ ſecundũ Aug. aliquid diligere ſit ei velle bonũ, & ideo intenſius diligere eſt ei magis bonũ velle, & ita cōiter intelligũt homines. Correlariũ. 8. fuit tale ꝙ quælibet volitio. qua Deus vult. a. eſſe nō minus diſtinguitur formaliter à volitione qua vult b. eſſe, quàm Deus diſtinguitur à materia prima realiter probaui per hoc, quia quelibet volitio quia Deus vult a. eſſe immenſæ formaliter diſtinguitur à volitione qa vult b. eſſe. Correlarium hoc eſt falſum, probatio erronea: quia non eſt admittendum qualitercunq;, quòd in Deo ſint plura immenſa, aut plura immenſa eſſe diſtincta.

Correlariũ 9. fuit, nullũ velle immenſum ꝑfectæ voluntatis continet aliquid ad extra producibile, hoc eſt falſum: qa velle Dei eſt cã rerũ, In ꝓbatione aũt correlarie ſcripſi, qđ ſi potentiæ volitiuæ, angeli volitio dñi quæ eſt immẽſa eſſet actualis volitio, qđ non reputo impoſſibile & tñ per hmōi volitione &c. Prædictũ correlariũ nunquā putabā poſſibile nec credo dixiſſe eſſe poſſibile, & eſt erroneũ, qa alias fuit reprobatũ, ac ẽt quicqd ex eo ſequit̃ inquantũ ex hoc ſeqtur eſt poſſibile.

In tertio collerario 3. ſuppoſitionis dixi, qđ peccatũ eſſe ꝑfecta voluntas Deus nō poteſt immediate nolle, & in alio, qđ peccatum

peccatū non est immediatè odibile à pfecta volūtate. Ista male sonāt & discordant scripturæ & dictis sanctorū. hoc aūt inutili ex duobus correlariis, quorū vnū fuit qđ pfecta volūtas qcquid extrinsecus. pōt immediate velle pter immediate nolle & e ōuerso. Aliud est qcqd immediate ipsa pt nolle pt efficere, q applicata ad pctm formaliter, sumptū falsa sūt & male sonāt.

Itē 6. correlariū fuit quodlibet extrinsecū perfectæ libertati, seu voluntati æq; ab ipsa est odibile sicut diligibile & econtra hęc ppositio est erronea, repugnare videt volūtati diuinę.

Secunda cōclusio mea fuit. Euidentiæ ad cōtradictoria intellectu diuino formaliter immensæ formaliter repugnāt, dixi in probatione qđ qlibet earū immensa, nunc dico qđ illa conclusio cū suis correlariis & sua pbatione male sonat quantū ad hoc qđ designant in Deo esse plura & immēsa distincta, qđ iā fuit hic, & superius reprobatū. Quantū ēt ad hoc, qđ dr immēsæ repugnāt male sonat. quia ad hoc datur intelligi qđ repugnātia sit intrisecè i Deo.

FORMA & modus reuocàtionis facta Parisiis p fratrē Guidonē ordinis eremitarū sancti Augu. actu legentis Parisiis snias in scholis dicti ordinis. Anno dñi 1354. 16. die mēsis Maii. Et hoc anno legendo & inde dō ambulaui in magnis & mirabilibus super me ver[illegible] ū veritatis non recte tractādo, sed verbis contendendo prophanis, & vaniloqs q ad impietatē puocant & audientiū subuersione: ex qbus factus sum occasio scādali in sanctissima facultate, & ordine meo: qđ mihi displicet bono corde, iccirco iuxta piā & sanctā ordinationē dñi Cancellarii Parisien. ac cęterorū magistrorū reuerendorū theologicę facultatis, quorū correctioni & ordinationi me submisi & submitto dicta mea scripta volo reuocare, & intensionem meam ostendere bonā, non obstantibus dictis & scriptis in forma q sequitur. Et licet dñi & magistri reuerendi istas cōclusiones posuerim, non est intentionis meæ, nec vnquam fuit per Dei gratiā eas sustinere ptinaciter.

REVOCATIO FACTA Parisiis Anno domi. 1354.

PRimo dixi istā cōclusionē, Charitas q semel labit, vel depdit nunq fuit vera charitas & eā pbaui cōtra baccalarium B. Mariæ de mōte Carmelo hāc reuoco tanq falsam & hereticā & ēt quę eneruat effectū sacramentorū. s. baptismi, & pœnitentiæ, & etiam contra decretū

Ecclesiæ in c. fideliter extra de summa Trini. & fide catholica in cle. ēt tanquam se ipsam interimentem. quod nullo modo vere est deseri non pōt, ut ait Gratianus & præsumptuose posi-um esse, quia eam dixi valde probabilem, & tamen est contra cōclusionem & doctorum opinionē, scilicet magistri sententiarum, Gratiani, & pluriū aliorum. Si quæ verò authoritates August ni vel aliorum videantur ad oppositum, intelligendæ sunt de charitate finali, quæ manet in patria: de qua loquitur, Apostolus primæ ad Corinth. decimotertio, Charitas nunquam excidit. Vel intelligendum de charitate, secundum efficaciam, vt magistermet videtur glossare.

Secundo ex hoc intuli quod præscitus existens in charitate non potest mereri, vel elicere actum meritorium vitæ iuxta scalam vitæ nostræ: reputo falsum & contumeliosum.

Tertio dixi contra baccalariū. Prædicatorum conferendo cum ipso quod homo meretur vitam æternam de condigno, id est, quod si non daretur ei fieret sibi iniuria, et scripsi quod Deus faceret sibi iniuriam, & hanc probaui, istā reuoco tanquam falsam, hæreticā & blasphemam, & mihi contradicentem conclusione infra recitanda quæ dicit totum est à Deo, ita quod nihil à voluntate.

Quarto dixi in disputatione respōdendo de quolibet quod si nullū esset liberum arbitriū, adhuc esset peccatum: qđ scripsi in hac forma. Pono vnum probabile, scilicet, si nullum esset intentū vel volitum adhuc esset peccatum tanti mali, vel meriti. Probatio fuit, quia imaginato quod nullum esset arbitrium adhuc esset in Dei contuitu malum. Hanc reuoco tanquam falsam, manifestè erroneam & hæreticam, scandalosam & blasphemam.

Quinto dixi, quod bonum meritum est à Deo ita quod nihil est á voluntate, quàm in hac forma scripsi. Tantum meriti est ex quanto beneplaciti intenti & voliti non ex quanto: hanc reuoco, tanquam falsam scandalosam & in fide suspectam & mihi contradicentem in tertia propositione superius reuocata.

Sexto dixi, quod Deus pōt, aliquem necessitate præuenien do voluntatem ad bonū actū, quem errorem scripsi, in hac forma, Deus quandoque præuenit ita voluntatem puri uiatoris quòd nunquam potest in non actum meritorium: probaui sic, aliter sequeretur, qđ

homo

homo posset mutare diuinum propositum. Secundo, quod nō posse facere hominem mendacem. Alia sententia probabilis est ista quod Deus posset necessitate aliquem ad bonum actum præueniendo: hæc sustineri potest. Probationem tamen adduxi ad hanc scandalosam & in fide suspectam.

Septimo dixit, quod est dare plures vnitates quę non faciunt numerum, quod reuoco tāquā falsum scandalosum & in fide suspectum quantum ad Trinitatem in diuinis.

Octauo dixit & scripsi, quod nulla creatura rationalis specialiter est in se nisi quia Deus est esse: & ex hoc intuli in eodem scripto quod in omni eo quod non est Deus assentialius est nō esse quā esse ipsum: has reuoco positas falsè falsæ & erroneas.

Nono dixi & scripsi, quod aliquid potest esse sine, tēpore in merito & peccato, & probaui quia possibile fuit vel est aliquod esse in instanti æternitatis in merito, & consequenter instanti temporis in peccato & iterato in instanti æternitatis in merito: hanc reuoco cū sua probationē tāquam falsam fatuè positam & intelligibilem.

REVOCATIO FACTA Anno domini. 1352.

Quia ego Synō in respondendo in vesperiis exponendo vel declarādo terminos quęstionis quod hoc nomen Iesus dictum est de Deo accidentaliter, & ex parte significat filium Dei qui assumpsit naturam humanam. Ponendo conclusiones pro prima conclusione quod hæc propositio est possibilis, Iesus non est Deus: probaui ex eo qđ humanitate assumpta per possibile deposita, Iesus non est Deus & intuli quod hęc est passibilis, Iesus potest non esse Deus.

Secundo ꝙ Iesus potest esse & non esse Iesus: expositionē & significationē huius nominis Iesus reputo insufficiētē, falsificātē conclusionē & correlariū. Posito nanq; quod hoc nomen Iesus significat illud quod significat hæc oratio filius Dei qui assumpsit naturā humanā, hec Iesus nō est Deus nō est possibilis sicut nec ista, filius Dei q assumpsit naturā humanā nō est De⁹.

Itē posito eodem, hæc, Iesus potest esse & non esse Deus, est falsa sicut illa filius Dei qui assūpsit naturam humanam potest esse & non esse filius Dei qui assumpsit naturā humanam: hāc conclusionem reputo sicut hæreticam stante dicta positioni.

Item post secundam conclusionē in lib. pri. correlarium, ꝙ Iesus potest non esse Deus: secūdum quod Iesus non potēst de-

ſinere eſſe Deus, correlaria non fuerunt ponenda ſine diſtinctionibus, itaque expono ea & dico quod ſi terminus ſubiectus Ieſus ſtat pro ſimplici ꝑſona quę dicitur Ieſus: correlaria ſunt catholice tenenda. Si verò idem terminus Ieſus pro vno Chriſto ex perſona verbi & humanitate conſtituto videlicet pro implicito quod ſignificat, & pro quo ſtat in dicto primę conclusionis & in dicto primi correlarii ex concluſione prima illati, ipſa correlaria nō ſunt catholica ſed falſa: nec etiam ſtant cū concluſiōe prima, nec cū correlario primo ex cōcluſione prima illato.

Item poſui concluſionem ſecundam, quod nulla res quę eſt deus poteſt non eſſe deus, & intuli correlariū tertiū quod nulla res eſt aut poteſt eſſe quæ modo non ſit deus & aliquādo poſſit eſſe Deus. Correlarium quoque quartum quod nulla res eſt aut eſſe poteſt quæ poſſit incipere eſſe deus. concluſionem ſic vniuerſaliter intellectam quod terminus ſubiectus diſtribuatur pro re quæ per communicationē idiomatū eſt vel poteſt eſſe deus reuoco tāquā falſam & hæreticam: correlaria etiā tali uniuerſalitate intellecta reputo ſicut falſa erronea & hæretica.

Item poſui cōcluſionē tertiā quod deus poteſt aliqualiter ſe habere qualiter ſe non habet ac ēt eſſe aliqualis qualis non eſt. Et ad probādū hoc induxit (pro exēplo) quod deus pater poteſt eſſe homo & non eſſe homo cōcluſio vt poſita fuit nō bene ſonat in eo quod ratione relatiui reciproci ſonat quod ſubſtātiæ dei de nouo poſſit aduenire habitudo aut qualitas realis: & ideo intellectus quem habui potius fuit exprimēdus in his verbis, aliqua creatura ſe poteſt habere aliqualiter ad deum qualiter ſe nō habet. Exemplū etiam ad concluſionem non conuenit quoniā adhuc poſito qđ deus pater poteſt eſſe homo & nō eſſe homo, propriè ſequiť quod deus pōt eſſe aliquid quod non eſt, ſicut ex decretali arguitur extra de hære. c. cum Chriſtus. & nō ſequitur propriè quod deus pater poſſit eſſe aliqualis qualis nō eſt, aut aliqualiter ſe habere qualiter nō ſe habet. Ex concluſione tertia intuli tertium correlariū quod quāuis Ieſus fuerit ab æterno ſemper patri coęqualis tamen aliquando fuit deus quādo non fuit Ieſus. Iſtud correlarium aliquando Ieſus erat deus quando non erat deus: malè ſonat & erroneę.

Item ex cōcluſione quarta intuli quartū correlariū quod filius dei quando incipiebat eſſe filius virginis, nō incipiebat eſſe aliquid.

aliquid. Istud correlariũ prout in distinctione positum fuit reuoco sicut erroneũ & hęreticũ: quoniã filius dei qui incipiebat esse filius virginis incipiebat esse aliquid secundum quod homo, & incipiebat esse aliquid quod prius non erat.

Item ex conclusione quarta intuli vltimũ correlariũ quod nunquã hic homo demõstrato qui est Christus fiebat Christus: & probaui ex eo ꝙ nec purus homo fiebat Christus: nec homo Christus fiebat Christus. Correlarium istud prout indistincte fuit positum, reuoco sicut falsum & erroneũ: quando in sensu quo homo demõstratus staret pro filio dei cõcedendũ esset: ꝙ aliquãdo hic homo fiebat Christus quãdo filius dei viui nũc est homo aliquãdo fiebat homo dicente euangelio, Verbum caro factum est, &c.

Isti sunt articuli in quibus Magister Sententiarum non tenetur cõmuniter ab omnibus & primo.

PRIMI LIBRI.

Primo, quod charitas qua diligimus deũ & proximũ est spiritus sanctus. dist. 22. c. 2. vel ꝙ charitas quę est amor dei & proximi non est aliquid creatum.

Secũdo, quod nominà numeralia dicta de deo dicuntur solũ relatiuè. dist. 24. ca. Et si diligẽter. vel hæc nomina numeralia trinus & trinitas nõ dicunt positionẽ sed priuationem tantũ. Tertio quod simile & æquale similiter dicuntur de deo priuatiue dist. 21. cap. Et hoc idem.

Quarto, quod deus semper potest quicquid aliquando potuit & vult quicquid voluit & scit quicquid sciuit. dist. xliiii. cap. Pręterea quęri solet.

IN II LIBRO.

Primo ꝙ angeli non meruerunt beatitudinẽ per gratiã sibi datam sed quod præmiũ pręcessit meritum & postea meruerunt per obsequia fidelibus exhibita. dist. v. ca. Hic quæri solet. vel ꝙ angelis præmiũ pręcessit & meritũ respectu præmii substantialis habet subsequi.

Secundo, quod angeli in merito respectu essentialis pręmii & in ipso præmio proficiunt vsque ad iudicium. distin. xi. ca. Præterea illud.

Tertio, quod charitas est spiritus sanctus, scilicet illa quæ animę qualitates informat atq; sanctificat. dist. xxvii. cap. Cum igitur.

Quarto, quod in veritate humanæ naturæ nihil transit extrisecum: sed quod ab Adam descendit propagationẽ auctum & multiplicatum resurget in iudicio. distinct. xxx. cap. penult.

Quibus reſpōdetur vel quod nihil de cibis tranſit in veritatem humanæ naturæ per generationem nec per nutritionem.

IN III LIBRO.

Primo, quod anima à corpore exuta ſit perſona. diſtinct. 2. cap. Hic apponitur à quibuſdam.

Secundo, quod Chriſtus conuenienter mortuus & non mortuus dicitur paſſus & nō paſſus diſti. xxi. cap. vlt.

Tertio quod Chriſtus in triduo mortuus fuit homo. diſtin. xxii. cap. i.

IN IIII LIBRO.

Primo, quod ſacramenta legalia non iuſtificabant etiam ſi cum fide & deuotione fierent. diſt. 1. cap. Non igitur.

Secūdo, quod homo ſine medio videbat deū ante peccatum eadem diſtin. cap. Triplici.

Tertio, quod circunciſio non conferebat gratiam ab bene operādum nec virtutes ad augmentum: ſed ſolum ad peccata dimittanda valebat. eadem diſtin. cap. Duo igitur.

Quarto, quod paruuli ante octauū diē moriētes incircunciſi peribant, & quod cauſa neceſſitatis poterent ante circuncidi eadem diſt. cap. Si vero.

Quinto, quod quædam ſacramenta nouę legis inſtituti ſunt in remedium tantum, vt matrimonium. diſt. 2. c. Iam ad ſacramenta.

Sexto, quod baptizati baptiſmo Ioānes non ponentes ſpem in illo, non erant baptizandi baptiſmo Chriſti. diſtin. 2. cap. vlt. Hic conſiderandum: vel aliter, baptiſmus Ioannis cum impoſitione manuū ęquipollebat baptiſmo Chriſti: ita quod baptizatus baptiſmo Ioannis, non erat baptizandus.

Septimo, quod Deus potuit dare potentiam creaturæ creandi & interius abluēdi, id eſt, peccata dimittendi. diſt. 5. cap. vlt. Hic quæritur quæ ſit. Vel ſic ꝙ Deus poterat dare poteſtatem aliis baptizandi interius, & ꝙ creatura potuerit ſuſcipere, & ſimiliter quòd Deus poteſt poteſtatem creandi creaturæ cōmunicare & creare per creaturam tanquam per miniſtrum. diſt. 1.

Octauo, quod ſchiſmatici degradati, præciſi ab Eccleſia, hæretici, excommunicati non habent poteſtatē conſecrandi corpus Chriſti. diſt. 13. ca. Illi verò.

Nono, quòd brutum non ſumit verum corpus Chriſti etſi videatur. di. 13. c. Illud etiā ſanè.

Decimo, quòd ſciētia diſcernendi vt notat habitum ſcientię ſit clauis. diſt. 19. cap. 1.

Vndecimo, quod epiſcopi ſymoniaci degradati non poſſunt conforre

conferre ordines.dist.25. ca.de symoniacis.

Duodecimo, φ secūdus maritus alicuius mulieris incognitæ carnaliter à primo sit bigamus ꝑ cognitionē illius de pro hibetur ab ordinib.dis.27.c.vlt.

Decimotertio, quòd cognoscens sororem vxoris suæ non tenetur vxori petenti debitum reddere. dist.24.cap.de his.

Decimoquarto, φ ille qui uxore viuente duxit aliam in aliena patria qui rediēs ad conscientiam vult eam dimittere & non potest, si cogitur ab Ecclesia remanere & debitum reddere quia sibi nō creditur: dicit magister quòd incipit excusari per obedientiam & timorem, & tenetur reddere debitum si petatur dist.38.cap.vlt.

Decimoquinto, quòd peccata deleta non patefiant aliis in iudicio.dist.44.cap. Hic quæritur vtrùm electis.

DETERMINATIO PARISIIS FACTA PER ALMAM FACVLTATEM

Theologicam. Anno domini 1318. super quibusdam superstitionibus nouiter exortis.

PRAEFATIO.

VNIVERSIS orthodoxæ fidei zelatoribus Cancellarius ecclesiæ Parisiensis & facultas Theologiæ in alma vniuersitate Parisien. matre nostra cum integro diuini cultus honore spem habere in domino: ac in vanitates & insanias falsas non respicere, Et antiquis latebris emergens nouiter errorum fœda colluuio recogitare commonuit: quòd plerunque veritas catholicam apud studiosos in sacris literis apertissima est: quæ cæteros latet, nimirum cum hoc proprium habeat omnis ars manifestam esse exercitatis in ea, sic vt ex eis consurgat illa maxima, Cuilibet in sua arte perito credendum est. Hinc est orationum illud quod Hieronymus ad Paulinum scribens assumit, Quod medicorum est, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Accedit ad hæc in sacris literis aliud speciale quod nec experientia & sensu constant vt aliæ artes, nec possunt ab oculis circunuolutis nube vitiorum facilè deprehendi. Excæcauit enim eos malitia eorum. Ait siquidem Apostolus

quòd propter auaritiam multi errauerunt à fide: propterea non irrationabiliter idolorum seruitus ab eodem nominatur: alii pro pter ingratitudinem qui cum cognouissent Deũ: nõ sicut Deum glorificauerunt in omnem idololatrię impietatem (sicut idẽ com memorat) corruerunt. Porro Salomonem ad idola, Didonem ad magicas artes pertraxit dira cupido. Alios postremò misera timi ditas tota ex crastino pendens in obseruationes superstitiosissimas impiasque depulit: quemadmodum apud Lucanum de filio Põ peii Magni, & apud historicos de plurimis notum est. Ita fit vt re cedens peccator à Deo declinet in vanitates & insanias falsas, & ad eum qui pater est mendacii tandem impudenter palamq; apo statando se cõuertat. Sic Saul à Domino derelictus phytonissam cui prius aduersabatur consuluit, sic Ochozias Deo Israel spreto misit ad consulendum Deum Acharon. Sic denique eos omnes qui fide vel opere absque Deo vero sunt, vt à Deo falso ludificen tur necesse est. Hanc igitur nefariam pestiferam mortiferamque insaniarum falsarum cum suis hęresibus abominationem plus solito nostra ętate cernentes inualuisse; ne forsan Christianissi- mum regnum quod olim monstro caruit & deo protegente ca- rebit inficere valeat tam horrendę impietatis & perniciosissimę contagionis monstrum: Cupientes totis conatibus obuiare, me- mores insuper nostrę professionis: proque legis zelo succẽsi pau cos ad hunc rem articulos damnationis cauterio (ne deinceps fal lant incogniti notare decreuimus: rememorantes inter cętera in numera dictum illud sapientissimi doctoris Augustini de supersti tiosis obseruationibus, Quod qui talibus credunt aut ad eorum domum euntes aut suis domibus introducunt aut interrogant, sciant se fidem Christianam & baptismum pręuaricasse, & paga- num & apostatam, id est, retro abeuntem & Dei inimicũ & iram Dei grauiter incurrisse, nisi Ecclesiastica pœnitentia emendatus Deo reconcilietur. Hęc illę. Neque tamen intensio nostra est in aliquo derogare quibuscunque licitis & veris traditionibus scien tiis & artibus: sed insanos errores atque sacrilegos insipientium & ferales ritus pro quanto fidẽ orthodoxam & religionem Chri- stianam lędunt: contaminant: inficiunt, radicitus quantum fas nobis est extirpare satagimus: & honorem suum sincerum relin- quere veritati.

EST autem primus articulus quòd per artes magicas & maleficia & inuocationes nefarias quęrere familiaritates & amicitias & auxilia dęmonum non sit idololatria. Error. Quoniam dęmon aduersarius pertinax & implacabilis Dei & hominis iudicatur: nec est honoris vel domini cuiuscunque diuini verè seu participatiuè vel aptitudinaliter susceptiuus vt aliæ creaturæ rationales non damnatę: nec in signo ad placitum instituto, vt sunt imagines & templa Deus in ipsis adoratur.

Secundus articulus, quòd dare vel offerre vel promittere dęmonibus qualemcunque rem vt adimpleant desiderium hominis, aut in honorem eorum aliquid osculari vel portare non sit idololatria. Error.

Tertius, quod inire pactum cum dæmonibus tacitum vel expressum non sit idololatria, vel species idololatriæ vel apostasiæ. Error. Et intendimus esse pactum implicitum in omni obseruatione superstitiosa. cuius effectus non debet à Deo vel natura rationabiliter expectari.

Quartus, quod conari per artes magicas dæmones in lapidibus, annulis, speculis aut imaginibus nomine eorũ consecratis vel potius execratis includere cogere & arctare vel eas velle viuificare, non sit idololatria. Error.

Quintus, quod licitum est vti magicis artibus, vel aliis quibuscũque superstitionibus à Deo & Ecclesia prohibitis pro quocunque bono fine. Error. quia secundum Apostolum nõ sunt facienda mala vt bona eueniant.

Sextus, quod licitum sit aut etiam permittẽdum maleficia maleficiis repellere. Error.

Septimus, quod aliquis cum aliquo possit dispensare in quocunque casu, vt talibus licitè vtatur. Error.

Octauus, quod artes magicę & similes superstitiones & earum obseruationes sint ab Ecclesia irrationabiliter prohibitæ. Error.

Nonus, quod Deus per artes magicas & maleficia inducatur compellere dæmones suis inuocationibus obedire. Error.

Decimus, quod thurificationes & suffumigationes quę fiunt in talium artium & maleficiorum exercitio sint ad honorem Dei & ei placeant. Error & blasphemia, quoniam Deus alias non puniret vel prohiberet.

Vndecimus, quod talibus & taliter vti nõ est sacrificare seu

immolate dæmonibus & ex cõsequenti damnabiliter idololatrare. Error.

Duodecimus, quod uerba sancta & orationes quædam deuotæ & ieiunia & balneationes & continẽtia corporalis in pueris & aliis, & missarum celebratio, & alia opera de genere bonorum quæ fiunt pro exercendo huiusmodi artes excusent eas à malo & non potius accusent. Error: nam per talia sacræ res immo ipse Deus in Eucharistia dæmonibus tentatur immolari, & hæc procurat dæmon, vel quia vult in hoc honorari similis altissimo, vel ad fraudes suas occultandas, vel vt simplices illaqueet facilius, & damnabilius perdat.

Decimustertius, quod sancti prophetæ & alii sancti per tales artes habuerũt suas prophetias & miracula fecerunt aut dæmones expulerũt. Error & blasphemia.

Decimusquartus, quod Deus per se immediate vel per bonos angelos talia maleficia sanctis hominibus reuelauerit. Error & blasphemia.

Decimusquintus, quod possibile est per tales artes cogere liberum hominis arbitrium ad voluntatem seu desiderium alterius. Error: & hoc conari facere est impium & nepharium.

Decimussextus, quod ideo artes præfatæ bonæ sunt & à deo, & quod eas licet obseruare quia per eas quandoque vel sæpe euenit sicut vtentes eis quærũt vel prædicunt, quia bonũ quandoque prouenit ex eis. Error.

Decimusseptimus, quod per tales artes dæmones veraciter coguntur & compelluntur, & non potius ita se cogi fingunt ad seducendos homines. Error.

Decimusoctauus, quod per tales artes & ritus impios, per sortilegia, per carmina & inuocationes dæmonum, per quasdam insultationes & alia maleficia nullus vnquã effectus ministerio dæmonum subsequatur. Error. Nam talia quandoque permittit deus contingere: patuit in magis pharaonis & alibi; pluries: vel quia vtentes, seu consulentes propter malam fidem & alia peccata nephanda dati sunt in reprobum sensum, & demerentur sic illudi.

Decimusnonus, quod boni angeli includantur in lapidibus & consecrent imagines vel vestimenta aut alia faciant quę in istis artibus continentur. Error. & plasphemia.

Vicesimus, quod sanguis vpupæ vel hœdi vel alterius animalis, vel pergamenum virgineum vel corium leonis & similia habeant efficaciam ad cogẽ-

dos vel repellendos dæmones ministerio huiusmodi artium. Error.

Vicesimusprimus, quod imagines de ære plumbo vel auro, de cera alba vel rubea vel alia materia baptizatę exorcizatę & consecratæ seu potius execratæ secūdum prędictas artes & sub certis diebus habent virtutes mirabiles, quæ in libris talium artium recitantur. Error in fide & philosophia natutali, & astronomia vera.

Vicesimussecūdus, quod vti talibus & fidem dare nō sit idolatria & infidelitas. Error.

Vicesimustertius, quod aliqui dæmones boni sunt alii omnia scientes, alii nec saluati nec damnati. Error.

Vicesimusquartus, quod suffumigationes quæ fiunt in huiusmodi operationibus conuertuntur in spiritus aut quod sint debitæ eis. Error.

Vicesimusquintus, qđ vnus dæmon sit rex oriētis & præsertim suo merito, & alius occidētis, alius septentrionis, alius meridiei. Error.

Vicesimussexus, quod intelligentia motrix cœli influit in animam rationalem sicut corpus cęli influit in corpus humanum. Error.

Vicesimusseptimus, quod cogitationes nostræ intellectuales & volitiones nostræ interiores immediatę causentur à cœlo & quod per aliquam traditionem magicam tales possint sciri, & quod per illam de eis certitudinaliter iudicare sit licitum. Error.

Vicesimusoctauus articulus quod per quascunque artes magicas possimus deuenire ad visionem diuinæ essentiæ vel sanctorum spirituum. Error.

Acta sunt hęc & post maturā crebramque inter nos & deputatos nostros examinationem, conclusa in nostra congregatione generali Parisiis apud sanctū Maturinum de mane super hoc specialiter celebrata. Anno domini. M.ccccxviii. die. 19. mensis Septēbris. In cuius rei testimonium sigillum dictæ facultatis præsentibus literis duximus apponendum.

Originale huius determinationis est sigillatum magno sigillo facultatis Theologicæ Prisiis.

SEQVVNTVR EXCERPTA PRINCIPALIVM ARTICVLORVM TRActatus cuiuſdam contra errores fratris Ioannis de Monteſono ordinis Prædicatorum, Pariſiis condemnati.

PRAEFATIO.

APOSTOLICIS verbis edocti parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti nos rationem de ea quæ in nobis eſt fide ad tuitionem eius quam profitemur orthodoxiæ, & vt rationabilis quorundam errorum condemnatio Pariſiis nuper facta ac iuſtificatio exortæ ſuper hoc cauſæ & aduerſantium omnium quæcunq; iniuſta rationabiliſque conqueſtio, oblocutio atq; vexatio ſingulis innoteſcat, præſentem tractatum ſub apoſtolicæ Petri ſedis & ſedentis in ea ſummi pontificis correctione duximus compilãdum. In quo vniuerſis Chriſti fidelibus qui ipſum lecturi vel audituri ſunt ſupplicamus affectu, vt æquo animo puraque mentis acie proſpiciant vniuerſæ nobiſcum &c. Ad honorem ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis, cuius fidei cauſam agimus præſentem tractatum aduerſus errores fratris Ioannis de Monteſono ordinis fratrum prædicatorum nuper in Pariſien. ſtudio cõdemnatos ex deliberatione vniuerſitatis ſtudii Pariſien. & ſpecialiter doctorum baccalaureorum facultatis theologicę compoſitum in tria capitula diſtinguemus. In primo ad fundandum proceſſum factum contra dictum fratrem per dictam facultatem theologiæ, ac etiam proceſſum inde ſecutum coram Domino Epiſcopo Pariſien. ad inſtantiam vniuerſitatis prædictæ declarabitur, qualiter ad dictos Epiſcopum & facultatem theologiæ pertinet aſſertiones hæreticas vel in fide erroneas & contra aſſerentes eas Pariſiis condemnaræ. In ſecundo declarabitur, & tam rationibus, quàm auctoritatibus ſanctorum & doctorum probabitur quod aſſertiones dicti fratris per ſchedulam dictæ facultatis dicto domino Epiſcopo traditæ fuerunt rationabiliter condemnatæ. In tertio quia magiſter ac procurator generalis & nonnulli dicti ordinis fratres contra prædictum epiſcopum &

pum &

pum & sibi adhærentes ad sedem apostolicam appellauerunt: inter memoratas dicti fratris assertiones, vt præfertur damnatas, aliquas ad sancti Thomæ de Aquino pertinere doctrinam quam asserunt per ecclesiam approbatam, ideo declarabitur doctrinam huiusmodi sancti Thomæ non sic approbatam esse, quod propter eam oporteat antedictam condemnationem aut dicti Episcopi processum aliqualiter impedire.

Circa primum principale est hæc diuisio præmittẽda. Quod definitio circa ea, quæ sunt fidei, id est approbatio veritatis alicuius tanquam catholicæ, vel reprobatio aut condemnatio oppositæ falsitatis tãquam hæreticæ, aut in fide erroneæ, potest esse dupliciter. Vno modo scholasticè & doctrinaliter. Alio modo auctoritatiuè & iudicialiter. Et hic 2. modus est duplex secundum quod hęc auctoritas iudiciaria est bipartita. Vna est simpliciter suprema: alia est inferior & subordinata. Iuxta hanc trimembrem diuisionem, quæ clara est sunt tres conclusiones principales declarandæ & deinde ex eis quędam aliæ subinferendę. Prima erit de definitione iudiciali, & auctoritatiua supræma. Secunda de inferiori & subordinata.

Tertia de doctrinali & scholastica. Et ipsarum probatio, principaliter fundabitur in iure diuino. Prima igitur conclusio est, Ad sanctam sedem Apostolicam pertinet auctoritate iudiciali suprema circa ea, quæ sunt fidei iudicialiter definire. Et probatur: quia ad illius tanquam ad supremi iudicis auctoritatem pertinet in fide iudicialiter definire, cuius fides nunquam deficit. Sed sanctæ apostolicæ sedis fides nunquã deficit igitur, &c. maior est nota: sed minor probatur: quia de hac sancta sede in ꝑsona Petri apostoli in ea præsidenti dictum est, Petre rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Luc. 22. Propter quod dicit Cyprianus 95. dist. qui, &c. Secunda conclusio est, ꝙ ad episc cath. pertinet auctoritate inferiori, & subordinata circa ea q̃ sunt fidei iudicialiter definire, Et hoc probatur, Qui ad eos pertinet iudiciali auctoritate inferiori & subordinata in fide definire: ad quos pertinet consimiliter ecclesiam regere. Sed ad episc. catholi. pertinet secundum: igitur & pⁱmum. Maior patet: quia ecclesiæ regimen maximè concernit fidem, & ideo cui iure diuino committitur

titur ecclesiã regere, ei eodem iure cõmittitur de fide cognoscere & iudicare. Sed minor ꝓbatur auctoritate Pauli Actuũ. vicesimo. vbi dicit. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episco. eccle. regere Dei. Vnde patet quod iure diuino & auctoritate spiritus sancti episcopi, positi sunt ad regimen Ecclesię Dei. Regimen autem importat iudicialem auctoritatem: ergo sequitur quod ad eos pertinet auctoritate iudiciali inferiori, & subordinata, & supremę auctoritati subiecta Ecclesiam regere, & per consequens de fide cognoscere, & in ea definire. Vnde patet, quod de tali regimine ad fidem pertinere loquatur Apostolus, &c.

Tertia conclusio est, quod ad Doctores Theologos pertinet determinare de doctrinali, & scholastica circa ea, quę sunt fidei doctrinaliter definire, ad quos pertinet sacram scripturam docere, & ex ea hęreticas assertiones, & in fide erroneas reprobare, ac ueritates catholicas approbare. Sed ad Doctores Theologos pertinet secundum igitur & primum. Probationes minoris & maioris vide si uis in dicto tractatu. Ex prędictis conclusionibus apparet responsio ad principalem articulum, scilicet, quod ad Episcopum Parisien. & ad Theologię facultatem pertinet assertiones hæreticas, aut in fide erroneas & contra eas asserentes Parisiis condemnare, quia per secundã conclusionem patet, quod hoc ad Episcopum pertinet definiẽdo iudicialiter. Et per tertiam conclusionem patet, quod ad facultatem theologicam pertinet definiendo doctrinaliter. Sed adhuc ad magis fundandũ propositum tres alię cõclusiones ex pmissis sũt subinferẽdę.

Quarta igitur conclusio est, quod ad dictos Episcopum & facultatem theologię pertinet non solum coniunctim, sed & diuisim modis pdictis assertiones hæreticas aut erroneas condemnare, licet tamen qñq; rationabiliter consueuerint in huiusmodi condemnatione coniunctim ꝓcedere. Probationes dimittunt hic causa breuitatis.

Quinta conclusio, ad dictam facultatem theologię cõtra certas personas, scilicet, contra singulares magistros, & baccalarios eidem facultati iuratos ꝑtinet qñq; non solum doctrinaliter, sed ẽt iudicialiter aliquo modo assertiones hęreticas, aut erroneas condemnare. Et hęc conclusio probatur ex triplici radice. Prima probatio fundatur ex concessa eis potestate &c. Secunda

cũda probatio fundatur in obseruata consuetudine &c. Tertia eiusdem conclusionis probatio fundatur in publica utilitate,&c.

Sexta conclusio est,ꝙ ad superiorem iudicem pertinet processum per dictos episcopũ & facultatem theologię factum; nec sine magna, & notabili cã fauoraliter impedire,nec approbationi contra eos in causa fidei interiectę, sine matura deliberatione & prę uia in fornicatione deferre. Et hęc ꝓbaẽ &c. Ex dictis conclusionibus ad ꝓpositum applicatis, patet luce clarius iustificatio processus facti contra dictũ fratrem Ioannẽ sicut patet in singulis articulis.

Primus igitur articulus est, ꝙ cum dictus frater infra scriptos errores Parisiis: in scholis publicè dogmatizauerit,& coram facultate Theologię euocatus per decanum eiusdem facultatis monitus charitatiuè ipsos corrigere recusauerit protestans eos vsq; ad mortem velle defendere, dicta facultas errores huius potuit, & merito debuit doctrinaliter condemnare. Prima pars, scilicet, quod hoc potuit. patet &c.

Secundus articulus est, qđ dicta facultas Theologiæ coassumptis sibi magistris aliarum triũ facultatũ uniuersitatis. Parisiensis doctores prius per eos examinatos,& doctrinaliter cõdemnatos merito debuit dño episcopo Parisi. tanquam iudici ordinario iudicialiter denunciare. Et hoc clarè patet ex secũda conclusione, & eius probatione: sed adhuc &c. Quãobrẽ prę nominatę facultatis Theologicę magistri tribus aliis facultatibus sibi coassumptis, & coadiunctis nũciauerunt Ecclesię. Ex quibus patet triplex rõ denunciationis prędictę, quam secreta, & charitatiua monitio ꝓcessit,licet tamen hoc nõ esset necesse, sicut patet ex doctrina sancti Thomę. 22.q.33.artic.7. vbi docet, ꝙ peccata publica sunt publicè arguenda iuxta illud apostoli ad Tim. 5. peccãtẽ coram oĩbus argue ut cęteri timorẽ habeãt. Quod intelligitur de peccatis publicis vt dicit Augu. in lib. de uerbis domini. &c.

Tertius articulus est,ꝙ dicta facultas in scholis suis Theologicis, & dictus eps in locis suę diœcesis. premissorum errorum dogmatizationem publicationem aũt defensionem finaliter inhibere potuerunt, & debuerunt iudicialiter prohibere,&c.

Sed huic articulo opponunt tria q̃ ponit dictus frater in supplicatione sua seu querela dño Papę exposita: in qua ferè tot sunt mẽdacia quot sunt verba.

Primum

Primum est, quod aliquæ conclusionum suarum trahuntur ex doctrina sancti Thomæ: quam facultas theologiæ aliàs expresse commendauit, & dominus Steph. episcopus Parisi. per suas literas approbauit. Secundum est, quod dominus Vrbanus Papa 5. per eius bullam uniuersitati studii Tholosani scripsit & voluit eiusdem sancti doctrinam, tanquam benedictam & catholicam sequi, & teneri à Christicolis & studiosis & eam pro viribus ampliari.

Tertium est, quòd solius sedis apostolicæ est declarare dãnare & approbare. Vñ postea concludit, quòd dictus dominus episcopus apponens falcẽ in messem summi pontificis dictas conclusiones pronunciauit, & decreuit falsas hæreticas & erroneas. Et causam subdit ibidem: quia ista quæ tangunt fidem sunt de maioribus ecclesiæ causis, & quæ ad solũ summum Pontificem pro examinatione, & decisione deferri debent. Ex quibus sequi videtur, quòd nec episcopus, nec facultas prædicta conclusiones prædictas, potuerunt iudicialiter damnare, nec earum dogmatizationem aut publicationem, aut defensionem finaliter cohibere. Ad illam autem faciliter respõdetur. Vnde ad primum respondet vniuersitas in suis literis parentibus. Nos inquit millesies diximus, & vt videmus non sufficit qualiter sancti Thomæ doctrinam in dicta nostra condemnatione nequaquam reprobamus, sed hunc eiusque fautores doctrinã eius ad distortum fideiq; absonum sensum adaptantes aut vltra quam fieri debet contra eiusdem doctoris documentum dilatãtes condemnamus, audacter asserimus. Et hæc clarè patebũt ex dicendis in secundo, & tertio capitulis: vbi manifestè probabitur quòd prædictæ erroneæ conclusiones nõ trahuntur ex doctrina sancti Thomæ, sed magis contrariantur eidem.

Ad secundum respondetur, quòd ex prædicta bulla domini Vrbani, vel ex præallegata litera domini Stephani episcopi, aut alia quacunq; litera autentica non potest sufficiẽter concludi, quòd sancti Thomę doctrina sit in omnibus approbata, sicut clarè ostendetur in tertio capitulo, huius tractatus. Et ad hoc adiiciunt aliqui talem rationem. Illa doctrina non potest sic esse in omnibus approbata, quæ multa continet in fide erronea. Sed vt dicunt prædicta sancti Thomæ doctrina non solum in materia de absoluta necessitate creaturæ,

turæ, de qua præsentes controuersię inferius in tribus vltimis conclusionibus tertii capituli, specialiter tractabitur, sed etiã in pluribus aliis multa continet in fide erronea: quod declarant. Nam in prima parte summæ. q. 47. arti. ultimo in respõsione vltimi articu. dicit quod non est possibile aliam terram esse, quàm istam: quia omnis terra naturaliter ferret ad hoc medium vbicunque esset: & notum est, quòd non loquitur de potentia naturæ. Item in articulo vltimo dicit, quod impossibile est duos angelos esse vnius speciei: & quod impossibile est esse plures albedines separatas à substantiis: quæ videntur esse contra articulum de omnipotẽtia Dei, & contra veritates creditas, circa sacramentum altaris: Item infrà q. 78. arti. 3. & 6. in quęstionibus disputatis tenet articulum de vnitate formę substantialis in homine: qui est decimus quartus articulus quintæ partis de euangelio æterno damnatus ꝑ Alexandrum. Item ex hac opi. Thom. de vnitate formę, sicut dicit in gloss. O quam in dralogo suo, conclusiones sequuntur quę in Anglia fuerunt scandalosę, scilicet quod corpus Christi non fuit idem numero viuum & mortuum: & hoc cõcedit sanctus Thomas in quęstionibus disputatis quęst. 63. quod non fuit simpliciter. Vnde sequitur vltra, quod caro mortua nunquam fuit uiua: & quod corpora sanctorũ mortuorum nũquam fuerunt corpora sanctorum viuentium: & ideo reliquię corporũ sanctorum nunquam fuerunt partes corporum viuentium: nec corpus Christi quod fuit vulneratũ in cruce iacuit in sepulcro, quę omnia sunt absurda. Ex quibus & aliis pluribus erroribus contra quos quidam doctores speciales composuerũt tractatus concludũt isti: quod huiusmodi doctrina nõ potest esse in omnibus approbata, nec hoc obstat eius sanctitati, vel canonizationi: quia nõ obstante glorioso martyrio Cypriani ipse errauit in fide: sicut patet 4. sententiarum, dist. 6. & infrà dicetur c. 3. Vnde sanctitas vitę non infert sanctitatem doctrinę: sicut patet de Papia martyre qui fuit patronus sectę hęreticę. Vnde ex hix omnibus inferũt q̄d prędicta approbatio Vrbani, quinti non est huius doctrinę approbatio, uniuersalis, sed tanquam doctrinę utilis & in multis probabilis: sicut doctrina Papę magistraliter dicta sola habet auctoritatem magistralem sicut

dominus

dominus Innocentius quartus de suo apparatu testatus est. Sed de hac materia copiosius infrà dicetur, in tribus primis conclusionibus tertii capituli, & ideo breuius pertransimus. Ad tertium obiectum respondetur primo, quod nec facultas, &c.

CIRCA secundum principium in quo declarandum est quod assertiones dicti fratris, per schedulam theologiæ facultatis, dicto domino episcopo traditam fuerunt rationabiliter condemnatæ, Præmittendum est vnum præambulũ generale quod in aliquibus dictarum assertionum: & earũ condemnatione est necessario prænotandum, videlicet quod licet aliqua propositio, vel assertio possit habere aliquem sensum verum, tamen rationabiliter condemnari tanquam reuocãda propter alium sensum falsum in ea, vel in eius probatione intellectum. Et hæc suppositio probatur, tam rationibus, quam auctoritatibus sanctorum doctorum, & specialiter ex dictis sancti Thomæ, de Aquino vt pars aduersa &c.

Quarto probatur suppositio præmissa, & singulariter declaranda est per exemplũ sumptum ex doctrina ecclesiæ. Nã per ecclesiam nonnũquam assertio ambigua habẽs aliquem sensum catholicum est damnata, immo quandoque assertiones contradictoriæ, secundũ vocẽ per eam sunt dãnatæ, & ideo altera earum, vel vtraque aliquem habet sensum catholicũ. Et ecce exemplum manifestũ. Nam Isidorus in libro etymologiarum, cap. 5. lib. 8. & habetur 24. q. 3. c. quædam autem, apertè insinuant, quod vtraq; istarũ Deus creat mala, Deus non creat mala; est hæresis condẽnata, vnde & assertores vtriusque reputat hæreticos dictos Coliciani à quodam Colico nominati: qui dicunt Deum non facere mala: contra illud, quod scriptum est, Ego Deus creans mala. Floriani a Floriano, qui econtrario dicunt Deum creasse mala, contra illud quod scriptum est, Fecit Deus omnia bona. Ex quibus colligitur, quod vtraque istarum est hæresis cõdemnata: & tamen ista assertio Deus creat mala, habet aliquẽ sensum catholicũ, scilicet, istũ Deus creat mala pœnæ. Et similiter ista: Deus non creat mala habet sensum catholicum, scilicet, istum, Deus non creat mala culpę &c. Hac igitur suppositione pręambula, sic firmiter stabilita sigillatim declarandũ est, ꝙ assertiones dicti fratris fuerũt rõnabiliter cõdemnatæ.

Prima igitur propositio sua fuit, Maior est vnio hypostatica in Christo quam vnio trium personarũ in essentia increata.

Secunda, Possibile est esse aliquam creaturam purã in puris naturalibus, quæ ita posset sibi & homini mereri sicut anima Christi concurrente gratia habituali: non est tamen aliqua possibilis, quę tam cõuenienter congruenter, & sufficienter hominem posset redimere & saluare sicut Christus. Et ista condemnatur reuocãda tanquam falsa, & mala sonans & erronea ad intellectũ probationis suæ, videlicet de gratia animæ Christi quo ad primã eius partem.

Tertia, aliqua pura creatura rationalis potest in puris naturalibus beatifice Dei essentiam intueri: & hanc dicit patere de creatura prædicta. Et ista condemnatur reuocanda, alias Parisiis damnata tanquam erronea in fide.

Quarta, aliqua pura creatura est possibilis perfectio animæ Christi in merendo, puta gratia animæ Christi. Et hæc dãnatur reuocanda tanquam falsa, erronea, absurda in theologia, & philosophia, & theologicæ doctrinæ irrisiua. Addit huic propositioni istam verificationem, & si nõ quo ad quãtitatẽ meriti, tamen quo ad modum merẽdi hæc omnia eidem prodesse non possunt.

Quinta, videtur mihi quod talis creatura si poneretur esse simpliciter genus. Et hæc condamnatur reuocanda sicut immediatè præcedens.

Sexta, ponere aliquod creatũ vel aliqua creata esse simpliciter, & absolute necesse est non esse contra fidem. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa, & malè sonans in fide secundum communem modum theologorum.

Septimo, necesse esse non repugnat esse causatum. Et hęc condemnatur reuocanda tanquam falsa & erronea in fide.

Octaua, magis est consonum fidei ponere aliquid circa primũ esse absolutè, & simpliciter necessæ: quam ponere ipsum sine aliqua additione esse necesse esse. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa, & erronea propter falsam implicationẽ, & erroneam comparationem, quam includit q; aliquam rem creatam esse necesse esse, scilicet, sine aliqua additione & consonum sacrę scripturæ, & per consequens aliquod creatũ est in creatum: quod contradictionem includit.

Nona, asserere aliquid fore verum quod est contra sacram scripturam, est expressiuè cõtra

fidem. Et hæc condemnatur reuocanda tanquam falsa, & iniuriosa sanctis, & doctoribus si eā intelligat uniuersaliter, put in probatione eius uidetur prætendere.

Decima, non omnem hominem præter Christum contraxisse ab Adam peccatum originale est expresse contra fidem. Et hæc damnatur reuocanda, tanquam falsa scandalosa, & piarum auriū offensiua, & præsumptuose asserta, non obstante probabilitate quæstionis: vtrū beata virgo fuerit in peccato originali concepta &c.

Vndecima, beatam Mariam virginem, & Dei genitricē non contraxisse peccatum originale est expresse contra fidem. Et hæc condemnatur reuocanda, tanquam falsa scandalosa præsumptuose asserta, & piarum aurium offensiua.

Duodecima, tantum est cōtra sacram scripturam vnum hominem esse exemptū à peccato originali præter Christū, sicut si decem homines ponerentur exempti. Et hæc condemnatur sicut precedens, reuocanda tanquam falsa scandalosa, præsumptuose asserta, & piarum aurium offensiua.

Tertiadecima, magis est expresse contra scripturam sacrā beatam virginem non esse conceptam in peccato originali, quam asserere ipsam simul fuisse beatam, & viatricem ab instanti suæ conceptionis vel sanctificationis. Et postquam probauit correlarium: dixit qꝫ pari modo videretur dici, qꝫ magis est expressum ipsam unitā fuisse hypostaticè, & hoc idem in consistorio, & in scripto suo coram iudicibus recitauit. Hec autem propositio condemnatur sicut præcedens, reuocāda tanquam falsa, scandalosa præsumptuose asserta, & piarum aurium offensiua, & meritò potuisset rigorosius condemnari: quia nulla præcedentium est, ita temeraria.

Quartadecima & vltima. In expositione sacræ scripturæ siue declarando per ecclesiā siue per doctores, siue excipiendo, per quæcunq; de sacra scriptura, & non aliunde trahenda est determinatio declaratio, siue exceptio, sicut in grammatica contra regulas poni in eodem exceptio reperitur. Et hæc condemnatur reuocanda, tāquam falsa & erronea, si intelligat, qꝫ exceptio, vel expositio sit trahenda expresse: & explicitè ex scriptura sacra, & non aliundè prout videtur prætendere, aliter, non esset ad propositum suum. Harum propositionum improbationes diffusæ, & pulchertimæ

chetrimæ ponuntur in dicto tractatu.

CIRCA tertium principale in quo declarādum est quod doctrina sancti Thomę non sic est approbata quod propter eā oporteat ante dictā condemnationem aut dicti episcopi processum aliqualiter impedire præmittenda est hic divisio. Quod aliquam doctrinam esse per ecclesiā approbatā potest tripliciter intelligi. Vno modo quod talis doctrina sit per ecclesiam tanquā vtilis, & in fide probabilis acceptata, & tāquā talis inter scholasticos diuulgata. Secundo modo quod talis doctrina sit sic approbata, ꝙ oportet credere, quod ipsa sit in omni sui parte vera.

Tertio modo sic, vt ipsa sic sit approbata vt oporteat credere, ꝙ ipsa in nulla sui parte sit in fide erronea vel hæretica. Nam multa sunt falsa quę non pertinēt ad fidem, quæ tamen non inducunt errorem condēnabilem, & in talibus non cadit hęresis, quia hæresis importat corruptionem fidei christianæ. In talibus autem falsitas aut error ad corruptionem fidei christianæ non pertinet; vt dicit sanctus Thomas. 2. 2. q. de hæresi. artic. 2. Et ideo patet quod approbatio alicuius doctrinę. 2. modo maior est approbatione alicuius. 3. modo. Primus autē modus approbationis multū differt à duobus aliis: quia multę sunt doctrinę illo primo modo approbatę quę continēt non solum falsa, immo etiam quædam in fide erronea: vt inferius patebit. Vnde primus modus approbationis communis est multis doctrinis seu libris, vel tractatibus sanctorū & doctorū, sed secūdus & tertius valde paucis scriptis cōueniūt: s. soli doctrinę scripturæ sacrę, & vniuersalis ecclesiæ vt quidā dicunt, sicut apparebit ex dicendis, & ideo vterq; ipsorū maior est primo. Quiliter autem præ dictorum modorū potest subdiuidi, quia talis approbatio alicuius doctrinæ potest esse expressa vel tacita. Expressa quide per scripturam auctenticā sicut per auctoritatē scripturæ diuinę vel cōstitutionem ecclesiæ, vel bullā apostolicam aut aliā literā auctenticā alicuius personæ, vel collegii in hoc potestatē habentis. Et sic expresse approbata est doctrina scripturæ sacræ noui & veteris testamenti, generaliū conciliorum, epistolarū decretalium: & quorundā opusculorū sanctorū patrū, sicut patet ex decreto Gelasii Papæ. 15. dist. c. Sancta Romana. Tacita verò potest esse alicuius doctrinę approbatio ꝑ

tolerantiam seu permissionē ecclesię: & sic multę sunt doctrinę approbatæ, nō solum sanctorū patrū: sed etiā quorundam doctorum, & magistrorū qui scripserunt summas lecturas diuersas, & in quibusdam inter se aduersas tā in theologia quam in iure canonico, sicut patet de multis doctoribus vniuersitatis Parisien. & Aliorū studiorū. Et hæc tacite eorū approbatio habetur implicitè ex præallegato decreto Galasii Papæ vbi dicitur, Opuscula atq; tractatus omnium patrū orthodoxorū, qui in nullo a sancto Romanæ ecclesiæ cōsortio deuiauerūt, nec ab eius fidei pdicationē seiuncti sunt legēda decernimus. Vnde quia hic generaliter omniū illorum magistrorū vel doctorū qui huiusmodi sunt approbata tacita.s. & implicita, licet non explicita, sed de opusculis eorū diligenter obseruādū est, quod ibidem sequitur. Quod causa hæc ad catholicorū manus aduenerint beati Pauli apost. sentētia præcedat, Omnia probate quod bonū est tenete. Iuxta primam diuisionē declarādæ sunt tres principales conclusiones circa approbationem doctrinæ sancti Tho. deinde aliæ tres speciales circa doctrinā eius de absoluta necessitate creaturę Prima igitur cōclusio est. Doctrina sancti Tho. in opusculis suis theologicis contenta primo modo est per ecclesiam approbata, & tanquam vtilis & probabilis diuulgata: & hæc probatur quia, &c.

Secunda conclusio est. Prædicta sancti Thomæ doctrina non est. 2. modo per ecclesiam approbata sic, scilicet, ꝙ oporteat credere, quod ipsa in omni sui parte sit vera: & hæc probatur quia &c.

Tertia cōclusio. Pręfata sācti Thomæ doctrina non est. 3 modo prædicto per ecclesiā approbata, sic quod oporteat credere quod ipsa in nulla sui parte sit in fide erronea vel hæretica, & hęc conclusio probaī, quia &c. Secundo principaliter probatur. 3. conclusio, quia de illo nō oportet credere doctrina ꝙ ipsa in nulla sui parte sit in fide erronea vel hæretica. in qua quidē continentur multæ contrarietates, & repugnantiæ etiam in materia ad fidē pertinente, sed multę huiusmodi repugnantiæ & contrarietates continētur in doctrina sancti Tho. igitur &c. Maior est nota sed minor probatur, & de multis exēplis breuitatis causa pauca ponentur. Primum exēplū est, quia primo sentētiarū. dist. 11. artic. 4. tenet sanctus Thom. ꝙ pater & filius possūt dici duo spiratores sicut spirantes.

ſpirantes. In prima verò parte ſummæ ſuę.q.36.ar.vlt.dicit ꝙ ſunt vnus ſpirator & nõ duo,& tamen hæc materia multum ad fidẽ pertinet,cũ in concilio Lugdunenſi ſub Gregorio decimo celebrato fuerit definitũ quod ſpũs ſanctus à patre,& filio non duabus ſpirationibus ſed vnica ſpiratione procedit, ſicut patet in ca. Fideliter: extrà de ſumma trinitate,& fide ca.lib.6.

Secundũ exẽplum eſt,quia in 2.ſenten.diſt.1.dicit ꝙ creatio inſtrumentaliter communicare potuit creaturę ſubſtinẽs in hoc opinionẽ magiſtri lib.4.diſt.5. in qua tamẽ ab aliis doctoribus cõmuniter non tenetur. In prima verò parte ſummę.q.45.ar.5.dicit quod non, & idem dicit in 2.contra gẽtiles, ca.21.& in quæſtione de veritate.

Tertiũ exẽplum poteſt poni quia in 2.ſentẽtiarũ & ſimiliter in 4.tenet ꝙ omnis hõ præter Chriſtũ concipitur in peccato originali, & in primo tenet ꝙ beata virgo nõ fuit cõcepta in peccato originali ſicut ſupra dictum eſt,& tamen pars aduerſa cõtra quã agimus aſſerit.2.expreſsè eſſe immo expreſſiſſimè contra fidẽ, & ideo habet cõcedere ꝙ doctrina ſancti Tho.in hac parte eſt in fide erronea.

Quartũ exẽplum, quia in 3. ſententiarũ diſt.6.q.2.ar.2.dicit quod prima opinio ſibi poſita à magiſtro nõ eſt hæretica licet ſit falſa,ſcilicet, filius dei aſſũpſit hominẽ ex humana carne & anima rationali cõſtitutũ: & ille homo cępit eſſe deus, & deus cœpit eſſe homo ille. In tertia vero parte ſummæ.q.2. art.4.in fine dicit quod eſt hæretica, & damnata in concilio.

Quintum exẽplum eſt, quia in.4 ſenten.diſt.38. artic.4. in ſolutione tertii argumẽti dicit quod Papa poteſt diſpenſare in voto cõtinentię.& in.2.2,q.88. arti.11.dicit quod non allegans decretalem, Cum ad monaſterium: extra de ſta. mo. vbi in fine illius decretalis dicĩt quod abdicatio proprietatis ſicut cuſtodia caſtitatis adeo eſt annexa regulæ monachali, vt contra eam nec ſummus põtifex poſſit indulgere. Sed hæc ſecunda opinio videtur eſſe erronea in fide cum ſit contra obſeruantiã eccleſiæ, quæ in tali uoto quandoque diſpenſauit, ſicut oſtendit dominus Durandus.in 4.

Sextum exemplum generale, quod ſumitur ex quodã tractatu ſancti Thomæ de concordia quorundam dictorum ſuorum inter ſe diſcordãtium, qui incipit, Pertranſibunt plurimi & multiplex erit ſcientia vbi multa diuerſa aut aduerſa; quæri in doctrina ſua continentur corri-

 gitę

git & exponit. Et quia verisimile est quod tunc non omnia huiusmodi sibi occurrunt: ideo in fine prologi sui supplicat librorum suorũ lectoribus ita dicẽs, Si quis aliquit inuenerit non concordãter, si non sit manifesta causa dicendi ex qua secundum'. Hilarium accipienda est intelligentia dictorum: discretiorem & magis exercitatum consulat. Si vero non fuerit inuentum quomodo vtrunque stare possit, alterũ eligat quod magis consonum veritati iudicauerit: alterum vero nosipsi reuocaremus si talis discordia nobis occurreret. Et quo dicto correlarie sequitur, quod si in doctrina sancti Thomæ aliqua assertio reperiretur, quæ esset hæretica aut in fide erronea nõ propter hoc sequeretur, quod asserens fuisset hęreticus, quia, scilicet, eam pertinaciter non asseruisset cum ad reuocationẽ humiliter se offerat. Si enim beatus Cyprianus, & beatus Hierony. licet erroneas opiniones vel hæreticas scripserint quas reuocasse nõ leguntur vt infrà dicetur: quia tamen eas pertinaciter non defenderunt non sunt hæretici iudicãdi &c. & propter hoc solum quod hæresim tenuerit verbo vel scripto non esset post mortem de hæresi accusandus, nisi probari posset, quod talę hæresim pertinaciter tenuisset. Ex hoc patet ex dictis sancti Thomæ. 2. 2. q. de hęresi arti. 2. in solutione ad tertium argumentum vbi allegat Aug. 24. q 3. dicentem, Si qui sententiam suam quãuis falsam atque peruersam nulla pertinaci animositate defendunt: quærunt autem tacita solicitudine veritatẽ corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos computandi. Vnde concludit ꝙ si aliquid doctores dissensisse videntur in vel contra ea quorum nihil interest ad fidem, vel etiam in quibusdam ad fidem pertinentibus, quæ nondum erant per ecclesiam determinata, non est vitium hæresis: postquam autẽ essent determinata auctoritate ecclesiæ vniuersalis, si quis tali determinationi pertinaciter resisteret, vel repugnaret hæreticus esse sentiretur. Et hæc dicit sanctus Tho. propter dissensionem, quæ fuit inter Hieron. & Augustinum, circa cessationem legalium. Ex quibus omnibus satis patet, quòd idem sanctus Tho. qui August. in regula, & in doctrina sequitur sicut magistrũ discipulus dicerę potuit, & debuit cum eodem August. errare potero sed hæreticus non ero: quia nõ oportet credere quod doctrina sua

in

in nulla sui parte fuerit hæretica vel in fide errônea, licet ipse nõ fuerit hæreticus. Tertio probatur eadem conclusio, quod si oporteat dicere, quod huius doctrina in nulla sui parte sit in fide erronea vel hæretica, hoc maximè esset quia ipsa est per ecclesiam approbata. sed aliqua est doctrina mulctomagis approbata, quàm doctrina sancti Thom. quę tamen in aliqua sui parte est hæretica, vel erronea in fide: igitur hoc etiam sine vlla temeritate dici poterit de doctrina sancti Thom. non obstante eius approbatione, cõsequentia est clara, & maior nota: quia illi fundamento innitur pars aduersa. Sed minor probatur per multa exempla.

Et vt à maioribus ad minora procedatur. Primum exemplum ponitur de doctrina beati Petri apostoli quam nulli dubium est esse magis approbatũ quam doctrinam beati Pauli pro omnibus ad fidem pertinentibus, quæ verbo aut facto docuit. constat ꝙ huius doctrina in aliqua sui parte fuit in fide erronea. s. in illa parte in qua Paulus apostolus eum repræhendit de qua repræhensione, dicitur ad Galat. 2. c. Cum autem venisset Cęphas Antiochiã in faciem ei restiti quia repræhensibilis erat: Et causam repręhensionis ipsius, & aliorum per eius doctrinam errantium subdit, quia certè non rectè ambulabat ad veritatem euangelii. Et sic patet quod errabat cõtra veritatem euangelii, quia eius doctrina erat in hoc in fide erronea. Vnde etiam patet : ꝙ in errore fidei minor repræhendere potest quantumlibet maiorem, cum paulus sic repræhẽderit Petrum principem apostolorum, & ideo non debet mirum nec temerarium iudicari, si minores doctores repræhenderent sanctum Thom. vbi ostenderent eum errasse in materia fidei.

Secundum exemplum est de doctrina sancti Cypriani, qui inter doctores approbatos primus nominatur in decreto Gelasii Papæ 15. dist. c. sancta Romana. & tamen eius doctrina in aliquibus fuit erronea. Vnde de baptismo paruulorum eundem repræhendit Aug. de conse. dist. 4. c. quomodo, & merito erat reprehendendus licet esset sanctus marty. & insignis sicut ponitur. 32. dist. ca. porro. Repręhensibilis autem erat: q͞a scilicet, baptisma hæreticorum lauacrum diaboli appellabat. Vnde Aug. lib. 2. contra quendam Donatistam de scripturis Cypriani dicit sic, Quod in eis diuinarum scripturarũ aucto-

ritati congruit, cum laude eius accipio. quod autem huic non congruit, cũ pace eius respuo. & infra, Viri huius laudem asse qui non valeo. eius multis literis mea scripta non comparo: eius ingenium diligo. eius laude delector, eius charitatem miror, eius martyrium veneror. Hoc quod aliter sapuit non accipio, quia ecclesia non accipit pro qua sanguinem fudit.

Tertium exemplũ est de doctrina beati Hierony. qui in prędicto decreto Gelasii inter approbatos doctores numeratur cuius eloquium vt Aug. de eo ait contra Iulianum, ab oriente in occidentem instar solis refulget ac etiam intãtum defert ecclesia, vt sacræ scripturæ testimonium præteritis interpretibus ex eius translatione suscipiat. & tamen constat, ꝙ eius doctrina in aliqua sui parte cõceditur fuisse erronea etiam in his quę ad fidem, & doctrinam apostolicam pertinere noscuntur. Nam sicut habetur in decretis. 26. dist. circa doctrinam beati Pauli Apostoli dicẽtis: oportet episcopum esse vnius vxoris virum, & non plurium, Hierony. & August. contrarias sententias protulerunt. Hinc est ꝙ gloss. in prędicta distinct. cap. 1. dicit quod male sentit hic Hieronyn. August. eum corrigit in proximo. Isti etiam sancti sicut patet in eorum epistolis ut recitat gloss. ad Gal. 2. cap. de reprehensione: quia Paulus dicit Petrum Apostolum esse repræhensibilem contrarium sentiebant, vt supra tactum est. & ideo alter eorum circa veritatẽ euãgelii erroneam opinionem tenebat. De Augustino etiam, & aliis pluribus approbatis doctoribus simile posset ostendi.

Quartum exemplum de doctrina seu compilatione magistri sententiarum quę in studiis generalibus, & quandoque ex mandato apostolico publicè, tanquam approbata, & auctentica legitur, & tamen in ea aliqua continentur in fide erronea, sicut est illa opinio, quam tenet in 3. distin. 32. quod Christus in triduo suæ mortis fuit homo, & quædam aliæ in quibus communiter reprobatur. Hoc tamen non obstante videtur, quod eius doctrina sit magis auctentica quam doctrina sancti Thomæ.

Quintum exemplum est de doctrina seu compilatione decreti Gratiani, quæ à doctoribus decretorum, tanquam approbata & authentica legitur, & a qua & non à lectura decretalium doctores decretorum, & non doctores decretaliũ nominantur, & tamen illa doctrina in

na in aliqua sui parte est erronea in fide, sicut patet.33.q.4.c.sed obiicitur. Vbi narrat Gratianus, quod tpe regis Achab fuerunt missi duo quinquagenarii ad Heliam, qui dixerunt ei, Homo Dei rex Israel vocat te: quod est hæresis explicita: quia contraria veritas explicite approbata: quia hoc accidit tempore Ochoziæ mortuo rege Achab, sicut expressè in sacra scriptura reperitur. 4. Reg. cap.1. Vnde si Gratianus pertinaciter ei adhęsisset, fuisset manifestus hęreticus: sed non fuit hęreticus, quia non pertinaciter, sed inaduertenter illud dixit. Vnde super illo passu dicit gloss. quod ipse confundit historiam: non enim Achab misit illos quinquagenarios, sed rex Ochozias. nec etiam illud contigit tempore Achab, sed sub Ochozia. In pluribus etiã aliis locis reprobat Gratianum sicut patet 1.q.3.c. ad mensurã & 12.q.1.c.1. & aliis quamplu ribus locis. Et dicunt aliqui ꝓpter hoc, quod multis licet negare glosas decretorum, & decretalium cum glosa apertè negat textum. Et consimiliter dicunt aliqui de glosis ordinariis bibliç, quç tamen videntur esse maioris auctoritatis, quam doctrina sancti Thomæ cum allegantur auctoritatiuè.

Sextum exemplũ potest poni de quibusdam doctoribus, qui non sunt sancti canonizati sicut venerabilis Ansel. Cantuarien. episcopus, Hugo de sancto Victore, & quidam alii quorum dicta vel scripta in aliquibus reperiuntur erronea, & tamen eorum doctrina non minus videtur esse authentica, quam doctrina sancti Thomæ, cum ipsi communiter in actibus scholasticis scientificis allegantur auctoritatiue, nec solent negari: sed eorum dicta reuerenter glosari & exponi, quod tamen scholastici, nondum consueuerunt facere de dictis sancti Thomç, & ideo prçsumptuosum videtur eius doctrinam super ipsos, & alios doctores sic extollere, quod non liceat credere, aut asserere ipsum in fide errasse, sicut & alii errauerunt.

Nec obstat eius canonizatio, quam aliqui pro magno colore pretendunt. Ex quibus videtur, quod dicere sanctum Thomam in aliqua parte doctrinç suç errasse in fide, nec obuiat, seu derogat canonizationi suę, nec approbationi doctrinç suç theologicç, sicut hoc idem dicere de aliis sanctis, & prçcipuis doctoribus non derogat canonizationi, nec approbationi eorum. Nam ecclesia

sicut

ficut canonizādo aliquem fanctū non per hoc approbat omnia eius facta, ita approbando eius doctrinam non per hoc approbat omnia eius dicta, vel fcripta, fed folum illa quæ per auctorem ipfum non funt retractata, nec per aliū funt correcta, aut merito tanquam veritati contraria corrigenda, iuxta fuperius allegatam apoftoli fententiam, Omnia probare, quod bonum eft tenete. Sic igitur per ecclefiam approbatur aliqua doctrina nō tamen quo ad omnia, fed quo ad illa quæ funt veritati confonat ficut patet de doctrina Origenis de qua dicit Gelafius Papa 15. diftinct. c. fancta Romana. quod Origenis nonnulla opufcula, quæ vir beatiffimus Hieronym. non repudiat legenda fufcipimus: reliqua autem cū auctore fuo dicimus effe renuenda. Ex omnibus igitur prædictis clare patet tertia conclufio principalis, &c.

Quarta conclufio doctrina fancti Thomæ. lib. 2. fummæ contra gentiles. c. 19. de rerum creatarum neceffitate abfoluta eft de virtute fermonis falfa, & multum impropria. Et hæc cōclufio patet, quia illud capitulum intitulatur qualiter in rebus creatis effe poteft neceffitas abfoluta: & eft principalis conclufio capituli, quod funt quædam in rebus creatis, quæ fimpliciter & abfolute neceffe eft effe: & aliquæ quæ funt contingentia effe. Sed quod illa locutio fit de virtute fermonis, falfa & multum impropria, & hoc probatur, &c.

Quinta conclufio. Prædicta fancti Thomæ doctrina fecundum quofdam eft in fide erronea, feu in aliqua fui parte de huiufmodi errore fufpecta. Et in hac conclufione non affertiuè fed folum recitatiuè loquimur. Dicunt enim aliqui quod ifta doctrina, multos errores continet.

Primus eft, quia ponit aliqd à Deo effe neceffe quod uidetur contra facram fcripturam, & intentionem fanctorū: quia neceffe effe eft proprium nomen Dei: & videtur effe intentio facræ fcripturæ. Exod. 3. c. vbi Moyfi interroganti dominum fi dixerint mihi quod nomen eft eius: quid dicam eis: Dixit dominus ad Moyfen, Ego fum qui fum, fic dices filiis Ifrael qui eft mifit me ad vos. Super quo verbo dicit glofa, &c.

Secundus error, ut ifti dicūt eft in principali fundamento prædictæ pofitionis, quod eft iftud. Sunt inquit quædam in rebus creatis quæ fimpliciter, & ab-

& absolutè necesse est esse. Illas enim res simpliciter, & absolutè necesse est esse in quibus nō est potestas ad non esse. Quædam aūt res sic sunt à Deo in eis productæ, vt in eis naturaliter sit potentia ad non esse. Qđ quidem contingit ex hoc quod materia in eis est in potētia ad aliam formam. Istæ igitur res in quibus vel non est materia: vel si est non est potentialis ad aliam formam non habent potentiam ad non esse: eas igitur simpliciter, & absolutè necesse est esse. Hoc autem iterū circa medium capituli magis explicat dicens, quod quia materia secundum quod est in eius potentia est ex ordine materiæ, necessario res aliquæ corruptibiles existunt: sicut animal qđ ex contrariis compositum est: quia eius materia contrariorū est susceptiua: forma autem secundum id quod est actus est, & per eam res existunt actu. Vnde ea ipsa prouenit necessitas ad esse in quibusdam. quod contingit quia res illæ sunt formæ non in materia: & sic non est in eis potentia ad non esse, sicut est de substantiis separatis: vel quia formæ rerum sua perfectione adæquant totā potentiam materiæ, vt sic non remaneat potentia ad illam formā, nec per consequens ad nō esse. sicut est in corporibus cœlestibus. Hoc est igitur principale fundamentū positionis sancti Tho. quod videtur multipliciter erroneū: primo quia, &c.

Tertius principalis error prędictæ positionis esse videtur, quia dicit per hoc quod dicitur Deum produxisse res per voluntatem nō per necessitatem: non tollitur, quin voluerit aliquas res esse quę de necessitate sint, & aliquas quæ sint contingenter: ad hoc, qđ sit in rebus diuersitas ordinata, Nihil igitur prohibet res quasdam diuina volūtate productas necessarias esse. Et consequenter hæc declarando subdit esse necesse simpliciter nō repugnat ad rationem esse creati. Nihil enim habet aliquid necesse esse: qđ tamen suæ necessitatis causam habet, sicut conclusiones demonstrationum. Nihil igitur prohibet quasdam res sic esse productas à Deo, ut tamē eas esse sit necesse simpliciter. Et iterum postea ibidem aliam rationem concludit. sic igitur aliqua creatura de necessitate habet esse.

Ex quibus clarè patet quod non solum concepit quasdam res diuina volūtate productas necessarias esse, vel eas necesse esse. sed etiam concludit quod quædam de necessitate sunt, & quod

quod eas esse est necesse simpliciter, & de necessitate habent esse, modo hoc repugnat libertati diuinæ voluntatis quod arguitur sic: quia ista consequentia est bona, Deus vult creaturam esse, ergo creatura est, & econtra: & per consequens si antecedens libere, & voluntariè verificatur de aliqua creatura, consequens cõsequenter verificatur de eadẽ: quia si Deus libeerè, & contingenter vult quamlibet creaturã esse, sequitur quod quælibet creatura est contingenter, & nulla est de necessitate. vnde etiã ex opposito sumitur oppositum: quia &c.

Quartus error huius doctrinæ esse dicitur in quadam ratione, quæ ibidem sequitur quę dicit: quòd quanto aliquid magis distat ab eo quod per seipsum est ens, scilicet, a Deo, tãtomagis propinquum est ad non esse. Quãto igitur aliquid est propinquius deo, tanto magis recedit à non esse: quæ autem iam sunt propinqua sunt ad non esse per hoc quòd habent potentiam ad non esse. Illa igitur quę sunt Deo propinquissima, & per hoc à non esse remotissima talia esse oportet ad hoc quòd sit ordo rerum completus, vt in eis non sit potentia ad non esse: talia autem sunt necessaria absolutè: sic igitur aliqua creatura de necessitate habet esse. Hæc autem ratio deficit in multis. Primo in hoc quòd supponit quòd entia deo propinquissima sicut angeli tantomagis recedunt à non esse: hoc enim propriè loquendo non est verum: quia propriè nihil distat vel recedit à non esse, &c.

Quintus error prædictæ positionis est in ipsius declaratione in qua dicit. Sciendum est itaque quòd si rerũ creatarum vniuersitas consideretur prout sunt à primo principio inueniuntur depẽdere ex voluntate non ex necessitate principii nisi necessitate suppositionis: vt dictum est. Si vero comparentur ad principia prima inueniũtur necessitatem habere absolutã. Nihil enim ꝓhibet aliqua principia non ex necessitate produci quibus tamen positis de necessitate sequitur talis effectus sicut mors animalis huiusmodi necessitatem absolutam propter hoc quòd ex cõtrariis iam est compositum, quamuis ipsum ex cõtrariis componi non fuisset necessarium absolutè. Similiter autẽ quòd tales rerum naturæ à deo producerẽtur voluntarium fuit: quod autem eis sic statutis aliquid proueniat, vel existat absolutam necessitatem habet. Ex quo patet quod hæc positio est locutio impropria,

pria,& petit principium : quia hoc assumit quod debet probare. nam per exẽplum positum patet quòd vocat necessitatem absolutam illam, quæ non est ex conditione, vel suppositione sicut mors huius animalis: non ex suppositione vel cõditione, scilicet, quòd animal nõ sit ex cõtrariis cõpositum nõ habet necessitatẽ, & ideo nõ habet necessitatem nisi conditionalem, &c.

Sextus error doctrinæ prædictę assignari potest in quodam dicto quod sequitur ibidẽ vbi ait, Manifestum est quòd omnia quæ contrarium habẽt, vel ex contrariis sunt corruptibilia sunt: quę autem huiusmodi nõ sunt, sempiterna sunt nisi pars corrumpatur, sicut formæ quę non subsistunt, sed esse earum est per hoc quòd insunt materię. Ex hoc enim sequitur quòd gratia in anima vel in angelo, cum non habeat contrarium, nec ex contrariis existat, nec sit forma quæ insit materiæ, est sempiterna, & idem videretur se qui de luce vel lumine, si esset sine materia, sicut accidẽtia sacramentis Altaris sunt sine subiecto. Hoc etiam fauet articulo Parisiis condemnato, allegato superius in quo dicitur, quòd omne quod non habet materiam est æternum, & breuiter hæc & alia multa erronea, falsa & impropriè dicta videntur multis in prædicta doctrina contineri, quæ tamen ex tædio pertransimus. Dicunt etiam quòd in terminis Philosophiæ, & naturalibus principiis in eodẽ lib. c. 25. errauit manifestè, vbi declarando qualiter Deus omnipotens dicatur quędam nõ posse, inter alia dixit quòd Deus nõ potest facerę vnum & idem esse, & non esse, quod est contradictoria simul: & posteà subdit quòd contradictio in cõtrariis, & priuatiuè oppositis includitur: sequitur enim quòd si est album & nigrum, quòd sit album & non album: & si est videns & cæcum, quòd sit videns & non videns. Vnde eiusdem rationis est, quòd Deus nõ posset facere opposita simul inesse eidẽ secundũ idem. Ex quo patet quòd ponit, quòd Deus non magis potest facere duo contraria simul inesse eidem secundum idem, quàm duo contradictoria. Hoc autem est erroneum: quia de facto corporis Christi secundum se totum in sacramẽto altaris in diuersis altaribus sunt motus contrarii, sursum, scilicet, & deorsum, & pari ratione posset facere Deus idem corpus secundũ se totum esse album & nigrum. Dicunt etiam quod in pluribus locis doctrinæ suæ ipse errauit per

hoc

hoc quod prīcipia philosophię seu potius quædā philosophorum verba ad cōclusiones theologiæ nimis appliquauit: non enim loqui taliter debet Theologi qualiter loquuntur Philosophi, sicut docet Augus̄t. 10. lib. de Ciuit. Dei, cap. 23. dicēs, Liberis verbis loquuntur Philosophi: nec in rebus ad intelligendum difficilimis offensionem religiosarum aurium pertimescūt. Nobis autem ad certām regulam loqui fas est: ne verborum licētia etiam de rebus quæ his significātur, impiā gignat opinionem, &c.

Conclusio.

Huic ergo tractatui, vtinam aduerso errori, finē statuimus Illi laus, honor, atq; gratiarum actio, qui nobis causam suam tractantibus non defuit, quo docēte assertam hic veritatem sentimus, quo instruente probamus, pro præcipiente defendimus: & per quem postremo fraterna charitate permoti ad omnes deuenire, & nobiscum sentire vehemēter affectamus. Quia si veritati huic, judicio nostro clarissimè, nec sit credit aut alio fauore, vt ipsi conātur aliove fine quàm eius postulet dignitas, criminemur: testamur te Christe, testamur & illā cui testimonium perhibès esse totam pulchram, & in ea maculam non esse: omnes ad extremum tui atq; ipsius amatores in testimonium euocamus: nostrum nunc debitum sufficienter, &(vt putamus) superabundanter expleuisse.

ERRORVM FINIS.

INDEX
GENERALIS OMNES FERE SENTENTIAS,

QVAESTIONES ET CONCLVSIONES in quatuor Sententiarum libros continens secundum ordinem literarum.

INDEX LIB. I.

Cognitio

Deus

&

Trini-

INDICIS LIB. I.

FINIS.

INDEX GENERALIS IN LIBRO II.

Facere

G

P

INDICIS LIB. II.

FINIS.

INDEX IN TERTIVM LIBRVM.

per

INDICIS LIB. III.

FINIS.

INDEX IN LIB. IIII.

F

N

Peccata

Peccata

Q

REGISTRVM

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

A A B B C C D D E E F F G G H H I I K K L L M M N N O O P P Q Q R R S S T T V V X X Y Y Z Z.

A A A B B B C C C D D D E E E F F F G G G H H H I I I K K K L L L M M M N N N O O O P P P Q Q Q R R R S S S T T T.

Omnes ſunt quaterniones, præter T t t duernio.

questo libro e ad uso di fr
Geronimo da scanzano.